This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

GRAD
BUHR
878
S2
F44
v.2

1837
ARTES SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN

361

L. ANNAEI SENECAE

O P E R A.

AD LIBROS MANUSCRIPTOS ET IMPRESSOS RECENSUIT COMMENTARIOS CRITICOS SUBIECIT DISPUTATIONES ET INDICEM ADDIDIT

CAROLUS RUDOLPHUS FICKERT.

VOLUMEN SECUNDUM

CONTINET LIBROS DE BENEFICIIS DE CLEMENTIA DE IRA.

LIPSIAE

SUMPTIBUS LIBRARIAE WEIDMANNIANAE.

MDCCCXLIII.

95-43

L. ANNAEI SENECAE

AD AEBUTIUM LIBERALEM

DE BENEFICIIS

LIBRI VII

AD NERONEM CAESAREM

DE CLEMENTIA

LIBRI II

AD NOVATUM

DE IRA

LIBRI III.

AD LIBROS MANUSCRIPTOS ET IMPRESSOS RECENSUIT
COMMENTARIOS CRITICOS SUBIECIT

CAROLUS RUDOLPHUS FICKERT.

LIPSIAE

SUMPTIBUS LIBRARIAE WEIDMANNIANAE.

MDCCCXLIII.

878
S2
F44
1.2

Typis Fr. Frommann.

PRAEFATIO.

Pauca mihi sunt ad alterum hoc volumen praefanda, cum quae in priore de huius editionis ratione et consilio scripsi, ea rata haberi adhuc velim omnia. Tantum enim abfuit, ut vel in ipso opere vel extrinsecus aliquid obvenerit, quod de via proposita deflectendum esse moneret, ut quo ampliorem operam in Seneca emendando collocabam, eo certius mihi persuaderetur id potissimum esse agendum, ut omnia, quoad fieri posset, ex vetustis libris restituerentur horumque scripturae quam accuratissime et copiosissime notarentur: quippe quanti sint quaeque contextus habenda, aliter non licet aestimare. Nam si commentariis criticis destitutus Senecae opera, qualia adhuc ferebantur, perlegeris atque adeo singula diligentius pertractaveris, fieri non potest, quin pleraque eorum, quae Erasmi potius, Pinciani, Mureti, Lipsii sunt quam Senecae, maxime comprobes aut certe minime iis offendaris. Unde facile perspici arbitror, quid emolumenti ferant commentarii critici, dummodo accurati sint et pleni: quales ut meos praestarem, magno opere elaboravi. Si contra humani aliquid mihi acciderit, hoc quaeso assignetur non voluntati meae, sed ipsius operis difficultati, quam ingentem esse non ignorant, quicunque varias scripturas colligendi susceperunt laborem.

Ceterum quae de Senecae operibus ad mstos corrigendis dixi, eadem in alios scriptores cadunt permultos, ne dicam omnes: ut si vel locos probantes in lexicis et grammaticis propositos ad hanc quasi amussim exigere volueris, non sit dubium, quin eorum magnam partem aut nulla aut levi auctoritate niti sis intellecturus.

Insunt in hoc volumine libri *de Beneficiis, de Clementia, de Ira:* quae maiora opera coniunxi nullo minorum libellorum adiecto, ut hi una exhiberentur. Fuit autem in libris *de Beneficiis* et *de Clementia* nullus meorum codicum, qui cum Gruteri *Nazariano* aequari posset: itaque factum est, ut hunc, ex quo iam Gronovius multa emendaverat, praeter ceteros sim imitatus. Qua in re nihil magis doleo, quam quod Gruterus illius libri scripturam non ubique laudavit, ut ad alios confugere saepe necesse fuerit. *Parisinos* codices mihi quidem delibare tantum licuit: nec post quam intellexi meis RGVT meliores non esse, videbatur operae pretium eorum collationes magna mercede redimere. Nec potui *Neapolitanam* editionem totam conferre: cum enim exemplar Gottingense impetrassem, multi apud me erant libri msti certo tempore bibliothecis reddendi neque ipsum ultra constitutam diem volui retinere. denique intercessit iter Parisinum. Itaque *Epistolas* quidem omnes contuli, ut a quibus editionis initium eram facturus: reliquorum autem librorum partes tantum excussi aestimaturus, quis esset illius libri ad rem criticam usus. sperabam praeterea me eum facile posse recuperare, quando eorum, qui bibliothecis praesunt, non per Germaniam tantum insignem adhuc expertus eram liberalitatem et comitatem. Attamen hac spe sum deceptus, cum illa editione per litteras iterum petita responderetur, si ea amplius uti vellem, Gottingam mihi iter esse faciendum, id quod nec per muneris rationem licebat nec per rei familiaris conditionem. Ego vero rem commemoravi eo solum consilio, ne quis vitio mihi

verteret, quod in commentariis non omnes illius libri scripturas proposui.

De iis codicibus, qui libros *de Beneficiis* aut *de Clementia* non integros habent, sed in compendium redactos, praeter ea, quae de singulis infra sunt dicta, cf. Prolegomena mea p. 4. quo in libello de libris Senecae tam impressis quam mstis copiosius est disputatum. In libris *de Ira* multa emendare contigit ex codice A vetustissimo: quem cum Muretus olim adhibuisset, sed raro laudasset *libri Siculi* nomine, scripturae eius a Grutero et aliis saepe pro Mureti coniecturis sunt habitae.

Iam recensendi sunt libri, quibus in hoc volumine usus sum, ita tamen, ut eos, quorum in primi voluminis praefatione mentio facta est, paucis commemorem, de omnibus autem conferri iubeam Prolegomena mea cap. II. et III. Codices ibi non descriptos stellae signo hic notavi.

A. CODICES MANUSCRIPTI.

I. Ab superioribus usurpati.

a. Librorum de Beneficiis.

1. **Codices Erasmi.** *Cod. Langobardicus*, quem etiam *vetustissimum* dicit atque in libris *de Beneficiis* et *de Clementia* passim laudat Erasmus, idem esse videtur ac *Nazarianus* Gruteri. cf. ad Bff. III, 32, 1. IV, 4, 2. De reliquis eiusdem libris parum constat. cf. vol. I. praef. p. XIV, 1.

2. **Codices Pinciani.** Singulos recensui in vol. I. praef. p. XIV, 2. in libris autem *de Beneficiis* et *de Clementia* inter meliores non sunt.

3. **Codex Modii.** Codex, quo adiutus Franciscus Modius aliquot librorum *de Beneficiis* locos et paucos *de Clementia* emendavit, fuit *abbatis St. Stephani Herbipol.* Pauca, quae laudat Modius, docent librum fuisse bonum.

4. **Codices Mureti.** Muretus quibus codicibus usus sit, non diiudicatur, nec licet discernere, quae ex libris mstis duxerit, quaeve ex coniectura mutaverit.

5. **Codex Opsopoei.** Liber *Claudii Puteani* mstus, quem aliquoties laudat Opsopoeus, quod licet colligere ex scripturis propositis, in-

ter corruptos fuit et mancos. Semel laudat etiam veterem codicem *Phil. Roberti* Iureconsulti Divisionensis.

6. **Codex Iureti.** Hic quoque mancus fuit et corruptus.

7. **Codices Gruteri.** Fuerunt quatuor *Palatini* (Pl. 2. 3. 4.), unus *Coloniensis* et unus *Nazarianus*, inde appellatus, quod in eius limine legebatur SCTI NAZARII IN LAURISSA. Hic litteris Langobardicis scriptus (vid. Grut. ad Bff. VI, 13, 3.) et reliquis tam vetustate quam sinceritate longe praestantior habebat libros *de Beneficiis* et *de Clementia*. Librum eundem mihi videri atque Erasmi *Langobardicum* modo dixi. Ex reliquis Pl. „totus fere constat ex fragmentis minutis vixque tres quatuor continuat lineas:" quamobrem rarius a Grutero laudatur. P2. solet fere cum 𝔑 consentire et praeferre scripturam saepe interpolatam. Etiam P3. 4. inter recentiores libros sunt referendi, quorum non magna fides. His aliquanto sincerior est *Coloniensis* et scripturam fert interdum eandem cum nostro R.

8. **Codices Lipsii.** Duos Lipsius habuit codices, quorum alterum ipse appellat optimum: attamen uterque valde fuit interpolatus et corruptus.

9. **Codices Dalechampii.** In m𝔖u notantur hi codices: *Dalechampii*, *Scaligeri* (noster G), *Troncianus*, *Tristilus*, *Verderianus*, *St. Stephani* (idem, quo usus erat Franc. Modius), *Hispanus*, *Romanus*, *Germanicus* (adducor fere, ut opiner fuisse idem exemplar editionis 𝔛 Rudolphi Agricolae notis instructum, quo olim Erasmus usus erat). Cum non tanta esset in libris *de Beneficiis*, *de Clementia*, *de Ira* meorum librorum copia, quanta in *Epistolis*, hos quoque Dalechampii codices ubique fere laudavi, quanquam minime fidem habebam Iugi.

10. **Codices Gronovii.** Ipse Gronovius contulit codicem *Bernardi Rottendorfii* (nostrum R) et *Erfurtensem* non inter deteriores referendum, quod scire licet. Ab *Alberto* autem *Rubenio* acceperat excerpta ex duobus codicibus *Bruxellensibus* non contemnendis (unum tantum solet laudare), ex codice *Cambronensi*, ex codice *Leodiensi*. Raro tamen laudat mstos, et quae ex R profert, ea docent virum egregium non satis accurate legisse: etiam in libris Pinciani et Gruteri laudandis saepius fallitur.

b. Librorum de Clementia.

1. **Codices Erasmi.** Praeter *vetustissimum* laudat semel exemplar *Britannicum*.

2. **Codices Pinciani.** vid. supra a, 2.

3. **Codex Modii.** vid. supra a, 3.

4. **Codices Mureti.** De his nihil constat, cum semel Muretus laudaverit *librum veterem*.

5. **Codices Opsopoei.** Duos laudat Opsopoeus codices *Cl. Puteani*, unum *Delbenii*, quorum scripturae saepe sunt probae.

6. **Codices Iureti.** Franciscum Iuretum plures codices habuisse inde apparet, quod ad I, 1. „unus, inquit, v. c. *revocavi.*" Scripturae, quas rarius profert, modo cum melioribus libris nostris concinunt, modo cum deterioribus.

7. **Codices Gruteri.** Iidem sunt, quos supra a, 7. dixi.

8. **Codex Lipsii.** Quod ex paucis eius scripturis a Lipsio laudatis colligitur, deterior fuit liber.

9. **Codices Dalechampii.** Praeter eos, qui supra a, 9. enarrantur, laudatur etiam codex *Dominicanorum* (Herbipol.).

10. **Codices Gronovii.** Citantur hi: *Erfurtensis*, *Cambronensis*, *Torrentianus*, *Leodiensis* Torrentio collatus, excerpta ex membranis *Is. Vossii.*

c. Librorum de Ira.

1. **Codices Erasmi.** In Annotatione Erasmus laudat tantum Rudolphi Agricolae observationes: quae autem in marginibus conspiciuntur variae scripturae unde ductae sint, minime constat.

2. **Codices Pinciani.** vid. supra a, 2.

3. **Codices Mureti.** Laudat Muretus paucis locis librum *Siculum*, qui alius non fuit nisi noster A: ex quo non dubito quin alia quoque sumpserit, quae Gruterus et alii ipsius divinationi assignaverunt.

4. **Codex Iureti.** Citat Opsopoeus nonnusquam *v. c. Iureti*, ut idem liber intelligi videatur etiam iis locis, ubi *v. c.* tantum scribit Iureti nomine non addito.

5. **Codices Gruteri.** Quatuor tantum codicum scripturas profert Gruterus, P2. 3. 4. et *Coloniensis*, qui ceteris aliquanto est melior. P2. solet consentire cum g et ℜ. P3. saepe duas simul recepit scripturas. P4. plerumque concordat cum nostro G, nec raro accedunt DE et reliqui Palatini. De P4. ipse Gruterus ad I, 16, 29. „simplex ille, inquit, et nullas medici expertus manus."

6. **Codices Lipsii.** Plerumque unum tantum codicem suum laudat Lipsius eumque deteriorem et interpolotum: paucis tamen locis *libri* commemorantur, de quibus nihil statuo.

7. **Codices Dalechampii.** In mℨu leguntur hi codices: *Scaligeri*, *Romanus*, *Dalechampii*, *Franciscanus* (non ille Pinciani), *Troncianus*, *Anicianus* (ex bibliotheca *Canonicorum Aniciensium*: *Anicium* hodie dicitur *Puy*), *Germanicus.*

8. **Codices Gronovii.** Laudantur hi: *Bruxellensis* (ceteris saepius), *Torrentianus emendatissimus*, *tres Rubenti* (*duo Rubeniani*). ex quibus *Bruxellensem* librum bonum et sincerum fuisse apparet: de reliquorum virtutibus aut vitiis nihil audeo asseverare.

II. Codices ad hanc editionem aut primum aut denuo excussi.

a. Librorum de Beneficiis.

1. R. **olim Bernardi Rottendorfii, nunc Guelferbytanus I. (Gud. 274. 8. Ebert N. 776.) membran. 8. sec. XII. foll. 153. col. 1. linn. 22.** Liber nitide et plerumque emendate scriptus a Gronovio recte collocatur secundo post *Nazarianum* loco. Contuli cum 𝔊4. Fesslerus contulerat cum 𝔅1.

2. G. W. **Guelferbytanus II. (Gud. 10. Ebert N. 765.) membran. Fol. sec. XIV. in. foll. 287. coll. 2. linearum numerus varius.** Bis exhibet libros *de Beneficiis*, integros (G) et ab alia manu scriptos in fine voluminis: hos ipse contuli cum 𝔊4. Fesslerus contulerat cum 𝔅1. Quae inde a fol. 176. leguntur (W) excerpta tantum sunt: sed omissa partim supplentur in marginibus. Contulit Fesslerus cum 𝔅1. cf. vol. I. praef. p. XX, II, 1, d.

3. . w. **Guelferbytanus III. (Gud. 136. Ebert N. 775.) membran. 4. sec. XV.** Pauca tantum ex hoc codice ad 𝔅1. annotavit Fischerus gymnasii Hirschbergensis olim Conrector.

4. V. **Vratislaviensis (bibl. reg. IV. F. 3.) membran. Fol. sec. XIV. foll. 123. coll. 2. lin. 46. eleganter scriptus et coloribus picturisque ornatus.** Continet praeter M. Annaei Senecae Declamationes Lucii libros de Providentia, de Brevitate Vitae, de Beata Vita, de Tranquillitate Animi, de Constantia Sapientis, *de Ira* (sequuntur libelli suppositi de Virtutibus Cardinalibus, de Moribus [cui adhaerent Remedia Fortuitorum], Prologus Hieronymi, Senecae et Pauli Epistolae), *de Beneficiis*, Consolationem ad Marciam. In fine leguntur haec: *Deo gratias X. Mai.* 1375. *Lucii Annei Senece de consolatione ad Marciam liber explicit. Marci de Raphanellis.* Passim interpolatus est hic liber, sed non raro servat scripturam genuinam. cf. Car. Ern. Chr. Schneider in Ind. Lectt. Univ. Vrat. aest. a. 1835. Contuli cum 𝔊4.

5. . T. **Trossianus (Ludovici Trossii in gymn. Hammon. superiorum ordinum praeceptoris) chart. Fol. sec. XV. foll. 58. (fol. 1. et tria extrema vacua sunt) col. 1. linn. 34.** Chartae sunt crassae et laeves et signa habent impressa scalarum aut floris cuiusdam aut vulpeculae. Scriptura est nitida et elegans, et quam quis posset ad aetatem longe remotiorem referre. Sed si quid video, liber est in Hispania exaratus: argumento sunt cum litterarum figurae, tum quorundam nominum scriptio velut III, 32, 2: *Ienophon.* Titulus ab eadem qua codex manu legitur tantum post finem libri VII. Codex ab imperito homine transscriptus de bono exemplo in libris V. et VI. plurima omittit aut transponit, pauciora in libro VII. Aliquot tamen locis egregie nobis tulit auxilium. Contuli cum 𝔅o.

6. g. **Gryphiswaldensis membran. Fol.** Scriptus est in concilio Constantiensi iussu Iohannis episcopi Warmiensis. continet praeter Senecae opera moralia etiam Flori et Eutropii libros cum supplementis Pauli Diaconi. cf. Joh. Boetticher Rect. schol. Wolgast. in Hamburg. Verm. Bibl. I. p. 290 sqq. Librorum *de Beneficiis* leguntur tantum excerpta, quae cum Gro in l. I — III, 12. contulit Fred. Haase.

7. H. **Henkianus (Henkii Prof. olim Helmstad. inter cuius libros delatus erat ex bibliotheca Rud. Ant. Fabricii Prof. Helmst.) membran. 8. sec. XIV.** Praeter libros *de Beneficiis* continebat etiam libros *de Clementia* et Sententias vulgo Senecae et P. Syro tributas. librorum I. — VI. excerpta tantum exstant: in libro VII. non est contemnendus codex. Cum Bl. contulit Lenzius Cellensis.

8. A. **Altorfianus.** Continebat praeter libros *de Clementia*, de Paupertate et Epistolas 97 — 124. librorum *de Beneficiis* excerpta, quae sunt collata cum Bl.

9. α. **Parisinus N. 6382. membran. 4. sec. XIII. foll. 113. (ultimum vacuum est, in penultimo quinque tantum lineae leguntur) col. 1. linn. 28.** Codex nitide scriptus et inter meliores referendus continet libros *de Beneficiis* et *de Clementia*. Partim contuli cum Bo.

10. β. **Parisinus Sorb. N. 907. membran. Fol. max. sec. XII. coll. 2. linn. 41.** Inter alia habet libros *de Beneficiis*, qui implent prope folia 38. Hic quoque inter meliores est. Partim contuli cum Bo.

11. γ. **Parisinus Sorb. N. 1586. membran. 4. sec. XII. foll. 106. coll. 2. linn. 35. 30. 32. 31.** Continet praeter M. Senecae Declamationes Lucii Epistolas 1 — 88. et initium libri I. *de Clementia*, libros *de Beneficiis* tam mutilatos, ut 8 tantum folia impleant. Partim contuli cum Bo.

12. τ. **Parisinus Sorb. N. 354. membran. Fol. sec. XIII.** Praeter Prologum Hieronymi, Senecae et Pauli Epistolas, Epistolas ad Lucilium 1 — 88. M. Senecae Rhetorica, librum suppositum de IV Virtutibus et Excerpta habet libros *de Beneficiis* et *de Clementia*, utrosque sine titulo et librorum distinctione. Hic codex non raro facit cum optimis Naz. R V. Partim contuli cum Bo.

13. C. **Mediolanensis III*).** Codex Pergamenus in 4°. Saeculi XIImi. Eo continentur Libri *De Beneficiis* et *De Clementia*, *Epistolae mutuae B. Pauli et Senecae*; item *Senecae Sententiae*, seu *Praecepta vivendi ad Neronem*; postremo loco *Epistolae aliquot Senecae ad Lucilium*, id est

---

*) In libris Mediolanensibus describendis utor verbis *I. B. Brancae* et *Caietani Bugati*, qui eos diligentissime contulerunt cum ed. Paris. a. 1613. Ubi in commentariis illorum virorum mentio erat facienda, *Brancam* tantum laudavi.

prima usque ad LXIV.am inter editas, paucis intermediis praetermissis. [Librorum *de Beneficiis* excerpta tantum leguntur.]

14. D. **Mediolanensis IV.** Pergamenus formae quadratae in 16°. Saeculi XIII.tii exeuntis, vel ineuntis XIV.ti Exstant in eo Tractatus *De Providentia*, *De Beata Vita*, *De Tranquillitate*, *De Beneficiis*, *De Clementia*, *De Moribus*, *De Paupertate*, *De Remediis Fortuitorum*, *Proverbia ordine alphabetico*, et *de quatuor Virtutibus.* [Hic quoque mutilatos habet libros *de Beneficiis* et plerumque consentit cum nostro W.]

15. E. **Mediolanensis V.** Pergamenus in fol. maiori, Saeculi XIV.ti. Fuit olim Io. Vincentii Pinelli Viri clarissimi, a cuius Haeredibus tota eiusdem Bibliotheca Neapoli empta fuit anno 1609. iussu Card. Borromaei huius Bibliothecae Ambrosianae fundatoris. At Saeculo XV.to Papiae reperiebatur, uti ex adnotatione colligitur, quae in fine Libri habetur in haec verba: *Ewaldus Fulhaber de Wechterspach Canonicus Maguntinus Anno Dñi m°. ccc°. LVII°. Papiae ex hoc Libro extraxit et collegit elegantias.* Alia ibidem paulo antiquioris manus legitur adnotatio, quae prae se fert annum MCCCCVII; ex qua deducimus Codicem Saeculo XIV.° ut minus exeunte exaratum fuisse. Pretium huius Codicis augent Variae Lectiones ex antiquioribus Codicibus desumptae, quae passim in marginibus subiunguntur eadem manu. Continet autem sequentes Tractatus: *Epistolae ad Lucilium* numero CXXV, et in Libros XXII distributae; *De Clementia ad Neronem Libri II*; *De Beneficiis Libri VII*; *De Beata Vita*; *De Tranquillitate Animi*; *De Brevitate Vitae*; *De Ira Libri III*; *De Consolatione ad Martiam*; *De quatuor Virtutibus*; *De Remediis Fortuitorum*; *De Consolatione ad Helbiam*; *Proverbia per alphabetum.* [Libri *de Beneficiis* mutili sunt: sed discrepant haec excerpta saepius a ceteris.]

16. *r. **Rehdigeranus.** vid. vol. I. praef. p. XXI. Excerpta ex libris *de Beneficiis*, partim contuli cum Ru.

b. Librorum de Clementia.

1. A. **Amplonianus (Erfurtensis).** vid. vol. I. praef. p. XX. II, 1, a. Contuli cum L.

2. G. **Guelferbytanus I. (Gud. 10. Ebert N. 765.)** vid. supra II, a, 2. Contuli cum L. Fesslerus contulerat cum Bl.

3. *w. **Guelferbytanus II. (Gud. 136. Ebert N. 773.) membran. 4. sec. XV.** Paucissima ex hoc Fischerus annotavit ad Bl.

4. *r. **Rehdigeranus.** vid. vol. I. praef. p. XXI, *k*. Excerpta ex libris *de Clementia* partim contuli cum Ru.

5. g. **Gryphiswaldensis.** vid. supra II, a, 6. Librum II. contulit cum Gro Fred. Haase: sed inter deteriores est.

6. H. **Henkianus.** vid. supra II, a, 7. A Lenzio cum Bl. collatus hic codex melior est in libris *de Clementia.*

7. a. **Altorfianus I.** Idem est, quem supra II, a, 8. A appellavi, et libros *de Clementia* aeque mutilatos habet.

8. b. **Altorfianus II. nitide scriptus.** Pauca ea, quae ex hoc codice cum 𝔅1. collata sunt, solent fere consentire cum Amploniano.

9. α. **Parisinus N. 6382.** vid. supra II, a, 9. Partim contuli cum 𝔅o.

10. C. **Mediolanensis III.** vid. supra II, a, 13. Excerpta tantum habet.

11. D. **Mediolanensis IV.** vid. supra II, a, 14. Inter deteriores est habendus.

12. E. **Mediolanensis V.** vid. supra II, a, 15. Valde est mutilatus.

c. Librorum de Ira.

1. G. **Guelferbytanus. (Gud. 10. Ebert N. 765.)** vid. II, a, 2. In his libris non prorsus spernendus est. Contuli cum 𝔏4. Fesslerus contulerat cum 𝔅1.

2. β. **Berolinensis (M. lat. Fol. 47.) membran. Fol. sec. XIV. foll. 77. coll. 2. linn. 43. eleganter et emendate scriptus.** Fol. 1. verso leguntur haec auro picta: *Si dominos tu scire meos si nomina lector* || *Es cupidus novisse sua hoc m'o carmine nosce* || *Est nicolaus amans virtutum Est bartholomeus* || *Quos brençona domus genuit praeclara propago.* || χ. λ. καὶ τὰ λοι$^{\pi}$: circumdantur hi versus ab utroque latere lineis et voce Cημεί || ωσαὶ, a quibus aurum est abrasum. Infra conspiciuntur alia recentiore manu scripta: *Leo sagittarius aries arescunt* || *Sunt orientalia semperque calescunt* etc. Insunt libri de Providentia, de Constantia Sapientis, *de Ira*, ad Marciam de Consolatione, de Beata Vita, de Tranquillitate, de Brevitate Vitae (adhaeret Consolatio ad Polybium), Consolatio ad Helviam, summaria Epistolarum 128. Extrema duo folia occupant aliena Senecae. Hic liber optimis est annumerandus et saepe concordat cum nostro A antiquissimo. Contuli cum 𝔏4.

3. V. **Vratislaviensis (bibl. reg. IV. F. 3.).** vid. supra II, a, 4. Passim interpolatus est in his libris, aliquando tamen sinceram scripturam offert. Consentit in libro I. cum B et exemplari Facundi et Primitivi, in libro II. cum hoc, in libro III. saepius cum P2. Contuli cum 𝔏4.

4. g. **Gryphiswaldensis.** vid. supra II, a, 6. Codicem hunc deteriorem Fred. Haase partim contulit cum 𝔊ro.

5. A. **Mediolanensis I.** Codex Pergamenus charactere ad Langobardicum accedente conscriptus, notisque marginalibus sane doctis aspersus, Saeculi IX.ni exeuntis, vel ineuntis X.mi in fol. minore, formae oblongae [ex scripturae specimine, quod adiecerunt Branca et Bugatus, mihi quidem persuasum est post seculum IX. non scriptum esse hunc librum]. Complectitur Tractatus: *De Providentia ad Lucilium*; *De Sapiente, in quem non cadit iniuria nec contumelia ad Serenum*; *De Ira Libri tres ad Novatum*; *De Consolatione ad Marciam*; *De Vita beata ad Gallionem*; *De Tranquillitate*

ad Serenum; De Brevitate Vitae ad Paulinum; De Consolatione ad Helbiam Matrem. [Folio 1. verso titulus hic legitur minio scriptus ab eadem manu, quae codicem exaravit: L. ANNEI SENECAE || DIALOGORUM *) LIBRI NVM. XII. || IN PRIMIS AD LUCILIVM. QVARE ALIQVA || INCOMMODA BONIS UIRIS ACCIDANT. CUM PROUIDENTIA SIT || AD SERENUM. NEC INIVRIAM NEC || CONTVMELIAM ACCIPERE SAPIENTEM... || AD NOUATUM DE IRA LIBRI. III. || AD MARCIAM. || AD GALLIONEM DE UITA BEATA. || AD SERENVM [hoc nomen abrasum est, sed cernuntur eius adhuc vestigia] DE OTIO. || AD SERENVM DE TRANQUILLITATE ANIMI. || AD PAVLINUM DE BREUITATE VITE. || AD POLYBIVM. || AD HELBIAM MATREM.] Adiiciuntur posteriori manu Saeculi, ut videtur, XV.ti *Epistolae D. Pauli ad Senecam, et Senecae ad Paulum.* [Haec Branca et Bugatus scripserunt ad Fesslerum ante codicem collatum: postea confessi errorem asseverarunt Epistolas illas eadem atque codicem manu esse scriptas.] In fronte hanc habet recentiorem inscriptionem: *Est Antonii Francisci Neapolitae Caraccioli Siculi et Amicorum Anno MDLXXXIII. X. Cal. Nov. Messanae.* Hunc Codicem sub oculos habuisse Muretum in Romana Editione Senecae anni 1585, eumque sub nomine *Codicis Siculi antiquissimi* [alibi *Siculum* tantum appellat] indicasse, nobis persuasum est ex Collatione plurium Locorum. [Hic liber cum omnium antiquissimus est tum longe praestantissimus.]

6. B. **Mediolanensis II.** Eandem inscriptionem *Ant. Francisci Caraccioli* habet Codex alter Pergamenus Saeculi XV.ti in 4.to maiore: quo usum item fuisse Muretum autumamus sub nomine *Codicis Siculi* ita simpliciter dicti in Editione *Epistolarum* Senecae. Complectitur praeter Senecae *Epistolas ad Lucilium, Librum primum de Ira.* [Hic tantum collatus est et concordat, quod dixi, cum nostro V.]

7. D. **Mediolanensis IV.** vid. supra II, a, 14. Liber hic et proximus deteriores sunt.

8. E. **Mediolanensis V.** vid. supra II, a, 15.

B. LIBRI IMPRESSI **).

I. Libri ante Erasmum editi.

1. 𝔑. **Editio Neapolitana a. 1475.** vid. vol. I. praef. p. XXVII, 5. In libris *de Beneficiis, de Clementia, de Ira* ex codicibus recentioribus est ducta et plerumque consentit cum P2. Partim contuli cum 𝔅2.

---

*) Cum constet ex Quintil. X, 1. Senecam *Dialogos* scripsisse et sermo eius ita sit comparatus, ut adversarium sibi faciat obloquentem, verum habeo hoc *Dialogorum* nomen. Accedit praeter codicis vetustissimi auctoritatem locus ipsius Senecae Bff. V, 19, 8. *Sed ut dialogorum altercatione seposita tamquam iurisconsultus respondeam.*

**) Eos tantum breviter recenseo, quorum aliquod est ad rem criticam adiumentum quibusque ipse cum usus.

2. 𝔗. **Editio Tarvisina a. 1478.** vid. vol. I. praef. p. XXVIII, 6. Imitatur priorem, ut in perpaucis ab ea discrepet. Cum inter meos libros sit, ubique eam inspicere licuit.

3. 𝔙. **Editio Veneta a. 1492.** vid. vol. I. praef. p. XXVIII, 7. Librorum *de Beneficiis*, *de Clementia*, *de Ira* idem fere contextus est atque in 𝔗, ut libros mstos adhibitos esse non putaverim. Hoc quoque et proximis libris ut meis utor.

II. Libri inde ab Erasmo ad Gothofredum impressi.

1. 𝔈1. **Editio Erasmi I. Basil. a. 1515.** vid. vol. I. praef. p. XXVIII, II, 1. Multis locis mutavit Erasmus contextum editionis 𝔙 et nonnulla vere emendavit, praesertim in libris *de Ira*, qui in hac editione emendatius passim leguntur quam in proxima.

2. 𝔈2. **Editio Erasmi II. Basil. a. 1529.** vid. vol. I. praef. p. XXIX, 2. In iis quoque, quae continet hoc volumen, haec editio superiore est multo correctior, si paucos locos exceperis.

3. 𝔆. **Editio Curionis Basil. a. 1557.** Quae vol. I. praef. p. XXIX, 3. 4. de hoc libro et proximo scripsi, eadem etiam ad libros *de Beneficiis*, *de Clementia*, *de Ira* pertinent.

4. 𝔊. **Editio Gothofredi Basil. a. 1590.**

III. De libris, qui habent contextum a Mureto constitutum,

vid. vol. I. praef. p. XXX, III. Muretum nonnulla, praecipue in libris *de Ira*, ex mstis sumpsisse certo scio: plura tamen aut ipse mutata temere voluit, aut Bentius Hortinusque in contextum ingesserunt, quae exercendi ingenii causa vir elegans neque indoctus annotaverat. alia profecto illi peccarunt sua negligentia.

IV. Editiones, quae tenent contextum Lipsianum, enarravi vol. I. praef. p. XXX, IV. 𝔊ro tamen (i. e. Gronovii ed. altera Antv. a. 1658) in libris *de Beneficiis*, *de Clementia*, *de Ira* multo saepius ab eo recedit quam in *Epistolis*. Contra 𝔅1. (Bipontina prior a. 1782.), quamvis plerumque imitetur 𝔊ro, nonnumquam tamen redit ad 𝔏 aut 𝔐.

V. 𝔑u. Editio Ruhkopfii. vid. vol. I. praef. p. XXXI, V. Eadem ratione in his libris edendis egit Ruhkopfius atque in *Epistolis*. Eius notis mstis, de quibus scripsi in Prolegomenis p. 52., passim usus sum auctoris nomine significatio.

VI. 𝔅2. Editio Bipontina II. a. 1809. 5 voll. 8. Volumen I. et II., in quibus leguntur libri nunc a nobis editi, atque vol. V., quod habet Naturales Quaestiones, Ludum, Excerpta, Fragmenta, Indicem, curavit *Fr. Chr. Exter*, qui adiecit aliquot notas criticas. Is Ruhkopfium quidem in plerisque secutus quaedam tamen ex codicibus Gruteri aut ex editionibus antiquis 𝔗𝔙𝔈2. bene correxit, ut haec editio earum, quae adhuc sunt divulgatae, merito possit haberi emendatissima.

VII. 𝔙o. Editio Vogelii. Lucii Annaei Senecae Opera Philosophica. Recognovit etc. Emilius Ferdin. Vogel etc. Lips. 1830. Ple-

rumque imitatur editionem ℜu, alibi retinet scripturam 𝔅1., ex qua transscripta est, paucissimis locis habet propria: praeterea sunt quidam loci in quibus integrae lineae omittuntur librarii, ut videtur, vitio. Observationes criticae, quas adiecit Vogelius, minimi sunt.

Praeter hos libros usus sum et commentariis virorum doctorum in alios scriptores compositos, velut *Burmanni*, *Drakenborchii*, *Gronovii*, *Oudendorpii*, *Ruhnkenii*, *Valckenarii*, *Wesselingii*, aliorum, et *Latini Latinii* Bibliotheca Profana Romae 1677. Fol. et *M. Io. Aug. Goerenz* in quaedam Senecae Phil. loca animadversionibus criticis Zwiccaviae a. 1812. editis. Accesserunt etiam *Ign. Aur. Fessleri* et *Fischeri* Conrect. Hirchsberg. nonnullae observationes duobus editionis 𝔅1. exemplaribus adscriptae.

Librorum notae ex litterarum ordine dispositae.

A = Cod. Altorfianus in ll. de Beneficiis.
A = Cod. Amplonianus in l. I. de Clementia.
A = Cod. Mediolanensis I. antiquissimus in ll. de Ira.
a = Cod. Altorfianus I. in ll. de Clementia.
α = Cod. Parisinus 6382. in ll. de Beneff. et de Clem.
Anic. = Cod. Anicianus Dalechampii.

B = Cod. Mediolanensis II. in l. I. de Ira.
b = Cod. Altorfianus II. in ll. de Clementia.
β = Cod. Parisinus Sorb. 907. in ll. de Beneficiis.
β = Cod. Berolinensis in ll. de Ira.
𝔅1. = Ed. Bipontina I. a. 1782.
𝔅2. = Ed. Bipontina II. a. 1809.
Brux. = Cod. Bruxellensis Gronovii.

C = Cod. Mediolanensis III. in ll. de Beneff. et de Clem.
γ = Cod. Parisinus Sorb. 1586. in ll. de Beneficiis.
ℭ = Ed. Curionis a. 1557.
Cambron. = Cod. Cambronensis Gronovii.
Col. = Cod. Coloniensis Gruteri.

D = Cod. Mediolanensis IV. in ll. de Beneff., de Clem., de Ira.
Dal. = Cod. Dalechampii.
Delb. = Cod. Delbenii apud Opsopoeum.
Domin. = Cod. Dominicanorum Dalechampii.

E = Cod. Mediolanensis V. in ll. de Beneff., de Clem, de Ira.
𝔈1. *) = Ed. Erasmi I. a. 1515.
𝔈2. = Ed. Erasmi II. a. 1529.
Erf. = Cod. Erfurtensis Gronovii.
Ex. d. Mariae = Exemplar divae Mariae Salment. apud Pincianum.
Ex. d. Pauli = Exemplar divi Pauli Pinciani apud eundem.
Ex. dom. = Exemplar domesticum eiusdem Pinciani.
Ex. Fac. et Prim. = Exemplar divorum Facundi et Primitivi apud eundem.
Ex. famil. = Exemplar familiare eiusdem.

---

*) Hanc et proximam editionem inter *librorum notas* vol. I. praef. p. XXXI. praetermisi. Erravi etiam, quod scripsi ibidem p. XXIV. *) inscriptionem illam Lucano poetae dicatam non legi apud Gruterum: legitur paulo aliter apud eum CCCLIV, 2.

Ex. Franc. = Exemplar Franciscanum eiusdem.
Ex. Pinc. = Exemplar Pincianum (idem atque d. Pauli Pinciani).

Francisc. = Cod. Franciscanus Dalechampii.

G = Cod. Guelferbytanus II. in ll. de Beneficiis (integer) de Clem., de Ira.
g = Cod. Gryphiswaldensis in ll. de Beneff., de Clem., de Ira.
𝔊 = Ed. Gothofredi a. 1590.
Germ. = Cod. Germanicus Dalechampii.
Gr. = Codices Gruteri.

H = Cod. Henkianus in ll. de Beneff. et de Clem.
Hisp. = Cod. Hispanus Dalechampii.

𝔍u = Ed. Th. Iugis a. 1628. (1627.).
Iur. = Cod. Iureti.

𝔏 = Ed. Lipsii II. a. 1615.
𝔏4. = Ed. Lipsii IV. a. 1652.
Leod. = Cod. Leodiensis Gronovii.

𝔐 = Ed. Mureti 1585. (Paris. 1602.).

𝔑 = Ed. Neapolitana a. 1475.
Naz. = Cod. Nazarianus Gruteri.

P1. = Cod. Palatinus primus Gruteri.
P2. = Cod. Palatinus secundus Gruteri.
P3. = Cod. Palatinus tertius Gruteri.
P4. = Cod. Palatinus quartus Gruteri.
Pall. = Codices Palatini Gruteri.

Pinc. v. l. = Pinciani vetus lectio.
Put. = Cod. Puteani apud Opsopoeum.

R = Cod. olim Rottendorfii, nunc Guelferbytanus I. in ll. de Beneff.
r = Cod. Rehdigeranus in ll. de Beneff. et de Clementia.
Rom. = Cod. Romanus Dalechampii.
Rottend. = Cod. Rottendorfii apud Gronovium.
𝔑u = Ed. Ruhkopfii a. 1797. et 1808.

Scal. = Cod. Scaligeri apud Dalechampium.
St. Steph. = Cod. Sti Stephani apud Modium et Dalechampium.

T = Cod. Trossianus de Beneficiis.
τ = Cod. Parisinus Sorb. 354. in ll. de Beneff.
𝔗 = Ed. Tarvisina a. 1478.
Torrent. = Cod. Torrentianus Gronovii.
Trist. = Cod. Tristilus Dalechampii.
Tronc. = Cod. Troncianus eiusdem.

V = Cod. Vratislaviensis in ll. de Beneff. et de Ira.
𝔙 = Ed. Veneta a. 1492.
Verd. = Cod. Verderianus Dalechampii.
𝔙o = Ed. Vogelii a. 1830.
Voss. = Cod. Vossianus Gronovii.

W = Cod. Guelferbytanus II. in ll. de Beneficiis mutilus.
w = Cod. Guelferbytanus III. in ll. de Beneff. et de Clem.

Si quos alios codices Senecae a viris doctis commemoratos laudavi satis accurate eos significasse videor.

Reliquas notas et signa referre non attinct, cum iisdem quibus in priori volumine in hoc quoque usus sim.

Proximo anno tertium volumen emitti posse spero reliqua L. Annaei Senecae scripta comprehensurum: ad quod nova nec

sperata accessura sunt adiumenta. Cum enim de Ludo emendatius edendo desperassem fere propter codicum vetustorum et integrorum inopiam, iucundissime mihi accidit, ut Theodorus Oehler Moeno-Francofurtanus, qui in Museo Rhenano de codicibus mstis nuper non pauca disseruit ipsius diligentiam et eruditionem probantia, Parisiis d. XXVIII. Martii mensis ad me daret litteras, quibus mihi nuntiavit Valentianis esse codicem illius libelli sec. IX. scriptum, operam suam in eo excutiendo simul pollicitus. Eodem fere tempore Albertus Iahn ab Alexandrinae philosophiae cognitione accurata maxime commendatus ultro ad me misit ex bibliotheca Bernensi exemplar editionis Gothofredianae Iacobi Bongarsii observationibus instructum. Ex his, quae ad libros nondum editos pertinent, tertium volumen excipiet: reliqua autem una cum iis, quae viri docti in opera mea aestimanda iam proposuerunt aut proposituri sunt et quae ipse disputanda contra iudicavero, quarto volumini adiicientur. quod gratum me facturum esse omnibus spero, qui hac mea editione uti voluerint.

Scribebam Portae d. XXIV. Iunii mensis a. MDCCCXLIII.

L. ANNAEI SENECAE

AD AEBUTIUM LIBERALEM

DE BENEFICIIS

LIBRI VII.

L. ANNAEI SENECAE

AD AEBUTIUM LIBERALEM

DE BENEFICIIS

LIBER I.

I. Inter multos ac uarios errores temere inconsulteque uiuentium nihil propemodum indignius, uir optime Liberalis, dixerim, quam quod beneficia nec dare scimus nec accipere. Se-

Lib. I. cap. I.

R = *Incipit liber primus Annei Senece de beneficiis ad liberale os.....* V = *Lucii annei Senece cordubensis de beneficiis ad liberalem Liber primus Incipit.* G = *Annei Lucii Senece de beneficiis liber primus. Incipit bene correctus.* C = *Annei Senece de beneficiis vel liberalitate ad eburtum liberalem amicum Liber primus incipit.* H = *Annei lucii Senece ad eburtium liberalem de beneficiis l' liberalitate liber primus incipit.* D = *Anney lucii senece cordubensis de beneficiis liber primus Incipit feliciter ad eburtum liberalem.* E = *Incipit liber senece de beneficiis.* g = *Annei Lucii Senece ad Eburtium liberalem de beneficiis liber primus feliciter incipit.* T a prima manu titulum tantum habet post finem libri VII. hunc: *Lucii Annei Senece ad eburtiũ liberalẽ amicum de beneficiis liber explicit.* τ omni titulo caret neque aliter significat librorum initia nisi litteris initialibus pictis. 𝔑 — 𝔅 = *ad Eburtium Liberalem.* 𝔊1. — 𝔐 = *ad Ebutium Lib.* 𝔏 — 𝔊ro = *ad Aebucium Lib.* Naz. 𝔅1. — 𝔅o ∾. cf. Inscriptt. Grut.

D (cr. ∾) = *In multos.* rW (s∾) = *et varios.* R (cr. ∾ ead. m.) = *varios furores.* GRβD P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔅 𝔏 — 𝔅o (exc. 𝔏4.) = *temere viventium inconsulteque.* Rell. etiam Naz. P1. ∾. V = *nihil propemodum o vir optime liberalis dixerim quod beneficia.* GRαβDW Naz. 𝔑 — 𝔅 = *nihil propemodum vir optime liberalis* [mD + *peius*] *dixerim* [sR + *quam*] *quod beneficia.* rγ = *nihil propemodum vir optime liberalis dixeris quod benef.* C = *nihil propemodum vir optime liberalis duxerim quod benef.* E = *nihil propemodum vir optime liberalis* [mE + *in b. n.* „adeo oblitterata ea vox, ut discerni nequeat"] *virtutis duxeris quod benef.* mE = *al' subesse tantum errorem dixerim.* Cod. Lips. = *dixerim subesse tantum errorem.* g = *nihil propemodum vir optime liberalis peius duxeris quod benef.* τ cod. Dalech. Agric. m𝔊 = *nihil propemodum vir optime liberalis turpius dixerim quam quod b.* H = *nihil propemodum vir optime liberalius dixerim quod benef.* Lenzius ci. = *illiberalius dixerim.* P3. Col. = *nihil propemodum vir optime liberalis dixerim quam quod benef.* P1. = *nihil prope vir optime liberalis* [mP1. al. m. + *peius*] *dixerim qua quod benef.* 𝔊1. — 𝔏4. = *nihil propemodum vir optime Liberalis dixerim nocentius quam quod benef.* Sed *nocentius* ab-

quitur enim, ut male collocata male debeantur. de quibus non redditis sero querimur: ista enim perierunt, cum darentur. Nec mirum est inter plurima maximaque uitia nullum esse fre-
2 quentius quam ingrati animi. Id euenire ex causis pluribus uideo. prima illa est, quod non eligimus dignos quibus tribuamus. Sed nomina facturi diligenter patrimonium et uitam debitoris inquirimus. semina in solum effetum et sterile non spargimus: beneficia sine ullo delectu magis proicimus quam damus.
3 Nec facile dixerim utrum turpius sit infitiari an repetere beneficium. id enim genus huius crediti est ex quo tantum recipiendum sit quantum ultro refertur: decoquere uero foedissimum

erat a vetustissimo cod. Ermi et ipsi videbatur adscriptum a docto aliquo. w = *temere inconsulteque viventium est quod benef.* rell. om. Lips. laudat etiam *foedius*, sed nescio unde. T = *nihil prope modum incongruum vir optime liberalis dixerim quam quod benef.* quod aliquando probabam: nam vox rarior omissa videbatur etiam propter structuram insolentiorem, deinde locus varie suppletus vel amplius turbatus. Nunc vero satius duco retinere scripturam vulgatam, quam veram esse non assevero. P 2. 𝔊ro — 𝔅o ∾ (𝔅1. — 𝔅o — *vir*). g — *enim* post *Sequitur.*

male collocata = GRTVrαβτH CDW ℜ — 𝔊. γ = *mal a collocata.* sE = *male co l ocata.* gEw 𝔐 — 𝔅o = *male coll a t a.* τ = *sero queruntur.* g + *sero querimur non dare virtuosis.* Cod. Mur. = *ist u m enim.* unde Mur. ci. = *i a m t u m enim.* probat Steph. (ad Dal. Ep. 10.) Grut. ci. = *statim enim.* 𝔏 — 𝔅o = *perierant* contra mstos. W (m ∾) = *p a rierunt.*

2. D(cr. ∾) = *Id venire.* W(m∾) w = *causis plurimis* ℜ — 𝔅o = *pluribus causis.* V = *prima causa est.* 𝔏 — 𝔅o — *illa est* contra mstos. r = *quod non el e gimus.* W(m∾) = *quod non o b ligimus.* E = *quidem negligimus dignos.* τ = *eligimus illos quibus.* E + *demus quibus tribuamus.* T = *omnia facturi.* sE 𝔈2. — 𝔅o + *in patrimonium.* Rell. etiam Gr. ∾. V sE ℜ — 𝔅o = *et vasa debitoris.* T = *et vitam debitorum.* Rell. etiam Tronc. Verd. m𝔈2. ∾. i. e. vitae rationem, num parcus sit an prodigus. ℜ — 𝔚 = *requirimus.* sE = *inquir a mus.* Quidam codd. Mur. = *a n quirimus.* quod reciperem, si ipse vidissem. cf. Cic. Off. I, 34, 125. ubi eadem est scripturae varietas. TgD (cr. ∾) W(m∾) = *solum effe c tum.* C = *s. effe c tum et steril e m.* ℜ — 𝔈2. = *solum af- f e c tum.* E = *sterile in spargimus.* ℜ — 𝔚 = *non sparg a mus.* T = *sive ullo delectu.* W = *sine ullo d i lecto.* sW = *d i lectu.* R = *sine ullo de iectu.* D(s∾) — *damus.*

3. g = *Ne facile.* r = *Haec facile.* R = *Neque leviter dixerim.* T = *inficiare.* E = *repente beneficium dare.* R — *sit* post *recipiendum.* R = *quantum animo grato refertur.* g + *ultro ab accipiente refertur.* 𝔅 — 𝔈2. = *defertur.* probat Steph. (ad Dal. Ep. 10.)

decoquere vero foedissimum = Gα Naz. (ut videbatur: nam interpolatus erat) 𝔐 — 𝔅1. probat Steph. (ad Dal. Ep. 10.). R = *decoquere vere foedissimum.* β + *decoquere vero foedissimum est.* Etiam vetustiss. cod. Ermi et Agr. = *decoquere.* D mW = *dequoquere vere fedissimum.* ℜ𝔛 = *de quo quaere vero foedissimum.* 𝔅 = *de quo quaerere vero foedissimum.* Cod. St. Steph. = *de eo vero quaerere.* VP3. = *de quo queri vere est fedissimum.* P1. 2. Col. 𝔈1. = *de quo queri oedissimum.* τ ℜu — 𝔅o = *de quo queri vere foedissimum.* 𝔈1. — 𝔊 = *de quo queri revera foedissimum.* mC = *de quo queri fedis-*

ob hoc ipsum, quia non opus est ad liberandam fidem facultati-
bus, sed animo. reddidit enim beneficium qui libenter debet.
Sed cum sit in ipsis crimen qui ne confessione quidem grati 4
sunt, in nobis quoque est. Multos experimur ingratos, plures
facimus: quia alias graues exprobratores exactoresque sumus,
alias leues et quos paulo post muneris sui poeniteat, alias que-
ruli et minima momenta calumniantes gratiam omnem corrumpi-
mus, non tantum postquam dedimus beneficia, sed dum damus.
Quis nostrum contentus fuit aut leuiter rogari aut semel? quis 5
non, cum aliquid a se peti suspicatus est, frontem adduxit,
uoltum auertit, occupationes simulauit, longis sermonibus et de
industria non inuenientibus exitum occasionem petendi abstulit
et uariis artibus necessitates properantis elusit? In angusto ue- 6
ro conprensus aut distulit, id est timide negauit, aut promisit,

simum est ob hoc querit. mW = *detorquere vero fedissimum.* T = *de quo si querimur fedissimum est.* rγCEg — *decoquere* — *ipsum, quia.* R = [s non ead. m.] *tantum opus est.* g + *non enim opus est.* Tγ𝔗 — 𝔅o = *ad liberandum fidem.* Rell. etiam ℜ ∾. Steph. l. l. ci. = *facultate.* rγE — *reddidit enim* — *quoque est.* gC — *reddidit* — *Sed.*

reddidit = R. mC = *reddere enim.* H = *reddet enim.* Rell. = *reddit enim.* GRαβCwmWH vetust. cod. Ermi Naz. — *libenter.* probat Grut. Col. = *beneficium libens qui debet.*

4. V hinc incipit cap. II. T = *Sed cum fit in multis crimen.* AmDW = *Sed cum sit in multis crimen.* Cg = *Cum sit in multis crimen.* TVCW ℜ — 𝔈1. = *qui nec confessione q.* β = *qui de confessione quidem.* R = *qui meriti tantum confessione quidem ingrati sunt.* β = *grata sunt.* TCH ℜ — 𝔈1. + *Multos enim.* g + *sed plures facimus.* ℜ — 𝔅 = *quia aliquando* ∾ *aliquando* ∾ *aliquando.* Tβγg = *exprobatores.* T = *exactores* om. *que.* C EH — *et* ante *quos paulo.* V = *paulo prius muneris.* T = *post numeris sui.* g = *queruli nimia momenta.* H — *et* ante *minima.* V = *momento.* γ = *molimenta.* Quidam cod. Ermi ℜ — 𝔅 𝔈2. — 𝔅o + *ita gratiam corrumpimus.* Rell. ∾. V = *nec tantum.* γ + *et non tantum.* γ = *postquam d'mus.* 𝔈1. = *postquam demus* (verbum inter duas lineas divisum). TVγτCDEWHg = *sed cum damus.* 𝔈1. = *sed etiam cum damus.* 𝔈2. — 𝔊 + *sed etiam dum damus.* 𝔅 — *damus* — *suspicatus est.*

5. T 𝔈1. — 𝔅o + *Quis enim nostrum.* αγ = *contemptus fuit.* R — *fuit.* V = *ut aliquid a se.* γ(s∾) g = *a se rogari.* W = *ad se peti.* TE (s∾) = *abduxit.* VDg 𝔈2. — 𝔊 = *obduxit.* ℜ — 𝔈1. = *obducit.* Rell. etiam Gr. ∾. W = *vultum advertit.* V = *non venientibus.* W(m∾) + *non verbis invenientibus.* V(s∾) — *exitum.*

necessitates properantis elusit = Naz. (fuerat *properantes*, sed ab eadem manu correctum). GRVTτ H = *necessitates properantes elusit.* γE — *necessitates.* αβ duo Pall. ℜ — 𝔅o = *properantes necessitates elusit.* (ℜ = *eluxit.* 𝔗 = *eduxit.*) Col. = *necessitates tollere properantes.* W (m∾) g P3. = *necessitudines properantes.* mD = *necessitudines properantis.* D = *necessitatibus properantes.* Vinc. Bell. (Sp. H. IX, 106.) = *artibus petentes elusit.*

6. ℜ = *In Augustis.* 𝔗 = *In augustis.* 𝔈1. = *In angustio.* W = *occulto.* g — *vero.*

conprensus. CDGRVαβτ mWPut

sed difficulter, sed subductis superciliis, sed malignis et uix
exeuntibus uerbis? Nemo autem libenter debet quod non acce-
pit, sed expressit. Gratus aduersus eum esse quisquam potest
qui beneficium aut superbe abiecit aut iratus inpegit aut fatiga-
tus ut molestia careret dedit? Errat, si quis sperat responsu-
7 rum sibi quem dilatione lassauit, exspectatione torsit. Eodem
animo beneficium debetur quo datur et ideo non est neglegenter
dandum (sibi enim quisque debet quod a nesciente accepit).
ne tarde quidem, quia, cum in omni officio magni aestimetur
8 dantis uoluntas, qui tarde fecit diu noluit. utique non contu-
meliose: nam cum ita a natura conparatum sit, ut altius iniu-
riae quam merita descendant et illa cito defluant, has tenax me-
moria custodiat, quid exspectat qui offendit, dum obligat? Sa-
tis aduersus illum gratus est, si quis beneficio eius ignoscit.

Naz. Col. = *conpressus.* cf. Tibull. II, 5, 92. (ubi etiam mss. *compressus* pro *comprensus* habent) et Wagner in Orthogr. Verg. p. 456 sq. Tγg 𝔑 — 𝔅o = *comprehensus.* βγτ Cg. 𝔑 — 𝔊 = *aut timide.* D = *vel* [*s id est aut*] *timide.* H sD = *aut tumide.* GW = *idem timide.* Rell. etiam vet. cod. Mur. Naz. Col. ∾. sD (ant. m.) = *aut promissis.* β = *sed difficile.* GE — *sed* ante *subductis.* τW sD cod. Amst. (Burm. ad Anth. L. II. p. 699.) = *superductis superciliis.* w = *adductis superc.* γ = *sed magnis et vix.* R (lit.) = *exeuntibus.* g + *et accipiens beneficium per ipsorum timiditatem. nemo autem.* w + *libenter reddere debet.* 𝔑 — 𝔈1. + *libenter debet reddere.* C (s∾) = *qui non accepit.* D = *quod* [*s non*] *accepit.* E + *quod non libenter accepit.* V sD = *sed extorsit.* de quo vide: nam T = *sed extersit.* 𝔐𝔑 — 𝔅o = *Gratus esse adv. eum quisquam* contra mstos. 𝔑 — 𝔊 = *Gr. adv. eum quisquam esse.* TE — *esse.* g = *quisquam poterit.* WD = *superbe adiecit.* 𝔑 — 𝔏4. = *sup. iniecit.* Lips. ci. = *sup. obiecit.* Rell. etiam Gr. ∾. W(s∾) = *quam dilationem.* 𝔑 — 𝔅 = *laxavit.* T = *exspectatione tersit.*

7. V + *negligenter dandum nec timide.* 𝔏 — 𝔊ro (exc. 𝔏4.) = *Sibi enim quis* contra mstos. E (s∾) = *debet quidem.* W(m∾) quidam Pinc. 𝔐𝔅o = *quod a negligente.* gm𝔈2. 𝔈𝔊 = *quod a nolente.* Unus Lips. + *quod et a nescciente.* unde Lips. ci. + *quod ut a nesciente.* Rell. etiam Col. duo Pall. mP3. ∾.

ne tarde quidem = GβDw (s.m.) St. Steph. VRTCEgαγτ 𝔑 — 𝔅o = *Nec tarde q.* w (p.m.) = *nec tardus q.* sD = *al' tumide al' timide quidem.* GRβγτCDEHgw 𝔑 — 𝔅 — *in* ante *omni officio.* W = *causa officio.* E (s∾) = *omni facto.*

magni aestimetur = T𝔈2. — 𝔅o. γ = *magna existimatur.* E 𝔑 — 𝔅 = *magna aestimatur.* Rell. = *magni aestimatur.* Omisso enim *in* pro Praepositione acceperunt *cum* et verbum retulerunt ad *quia.* T = *danti voluntas.* fortasse voluit *dandi.*

8. γgE = *Utique nec contumeliose.* W = *Utique incontumeliose.* τ — *non.* γg + *nam et cum ita.*

ita a natura = TW. G(n.)Rαβτ sW = *ita cum natura.* E = *ita non natura.* D (s.m.) = *ita nature.* Vγg CD(p.m.) 𝔑 — 𝔅o = *ita natura.* Potuit autem facile *a* absorberi ab eadem vocali praecedente. V = *compertum sit.* 𝔑 — 𝔅 = *compertum est.* γg = *sit comparatum.* W(s *a*) = *custodit.* C = *qui ostendit.* 𝔅1. — 𝔅o = *qui beneficio eius* contra mstos. w = *ignoscat.*

Non est autem quod tardiores faciat ad bene merendum turba
ingratorum. Nam primum, ut dixi, nos illam augemus: deinde
ne deos quidem inmortales ab hac tam effusa necessitate sacri-
legi neglegentesque eorum deterrent. Utuntur natura sua et
cuncta interque illa ipsos munerum suorum malos interpretes
iuuant. Hos sequamur duces quantum humana inbecillitas pati-
tur: demus beneficia, non feneremus. Dignus est decipi qui 10
de recipiendo cogitauit, cum daret. At si male cesserit? Et
liberi et coniuges spem fefellerunt: tamen et educamus et duci-
mus. adeoque aduersus experimenta pertinaces sumus, ut bella
uicti et naufragi maria repetamus. Quanto magis permanere 11
in dandis beneficiis decet? quae si quis non dat quia non rece-
pit, dedit ut reciperet bonamque ingratorum facit causam. qui-
bus ita demum turpe est non reddere, si licet. Quam multi
indigni luce sunt? et tamen dies oritur. Quam multi quod nati
sunt queruntur? tamen natura sobolem nouam gignit ipsosque

9. V hinc incipit cap. III. E — *Non est — inbecillitas patitur.* GR = *Non est aut quo tardiores faciat.* V βγτgWCD 𝔈1. = *Non est autem quo tardiores* [W 𝔈1. + *nos*] *faciat* (g = *faciet*). 𝔑 — 𝔅 = *Non autem quo tardiores nos faciat.* Tαw ∾. γgC (m∾) — *ad bene merendum.* T = ∾ *merendi.* g = *turba magnatorum.* γgW(m∾) C(m∾) H — *Num primum — patitur.* GRV mW = *nos illa augeamus.* TτD (cr. ∾) = *illam augeamus.* 𝔑 — 𝔈1. = *nos illa merita* [m𝔈1. = *inertia*] *augemus.* GVT 𝔑 — 𝔅 = *nec deos quidem.* G = *mortales.* T = *ab hac causa effusa nec.* Agric. 𝔖𝔊 = *effusa liberalitate.* Liber vetus Mur. 𝔐 — 𝔏4. = *effusa benignitate.* Lips. ci. = *effusa nec cessante benignitate.* Rell. etiam Gr. ∾. cf. Grou. Obss. II, 2. p. 174. ed. Platn. 𝔑 — 𝔅 = *sacrilegii.* β = *deterreat.* D = *deterrerent.* R + *interque utuntur.* VsD = *cuncta utique illa.* D (p.m.) = *cuntantur quidem illa.* Pinc. ci. = *Cunctanturque. Illos.* 𝔖𝔊 = *cunctanterque illos ipsos.* 𝔑 — 𝔈1. — *cuncta interque illa.* Rell. etiam Gr. Erm ∾. T = *numerum suorum.* β = *interpretes munerant.* T = *vivant.* 𝔑 = *Hos sequam duces.* TβgCD (s.m.) E = *feneremur.* 𝔑 — 𝔅 = *veneremur.* Rell. ∾.

10. sE = *cogitat dum dat.* Dg = *dum daret.*

At si male cesserit = W. T + *At si male licet cesserit.* sD = *At male licet cesserit.* Gr. partim cum 𝔑u = *at si male cessit.* partim = *ac* [*at?*] *si male cesserit.* RGV αβγτ CDEH mW = *At male cesserit.* Grut. ci. 𝔅2. = *Atqui male cessit.* 𝔈1. — 𝔅1. 𝔅o = *At male cessit.* 𝔑 — 𝔅 haec omittunt. T(n.) + *liberi esset.* E = *semper fefellerunt.* 𝔑 — 𝔈1. = *saepe fefellerunt.* E = *tantum et educamus.* CW(s∾) = *ideoque adversus.*

11. *quia non recepit* = TαβH. RVGγτDE 𝔑 — 𝔅o = *quia non recipit.* W = *quia recipit* om. *non.* Vγ + *ideo dedit.* γ = *ut reperiet.* γ C(s.m.) HW𝔅o (ex ci.) = *causam fecit.* Cod. Mur. 𝔐 — 𝔅1. + *quibus ita demum turpe est* contra mstos etiam Pinc. Naz. Col. γgC (m∾) E — *si licet — esse patitur.* RαβτD 𝔈2. = *reddere scilicet.* VD (s.m.)H 𝔑 — 𝔈1. — *si licet.* w = *reddere semel.* Cod. Mur. 𝔐 — 𝔅1. + *si et licet.* Rell. etiam Pinc. ∾. H — *luce.* 𝔑 — 𝔈1. + *dies eis oritur.* V = *quia nati sunt.* D = *qui nati sunt.* C = *nati sunt qui querantur.* T =

qui non fuisse mallent esse patitur. Hoc et magni animi et boni proprium est non fructum beneficiorum sequi, sed ipsa et
12 post malos quoque bonum quaerere. Quid magnifici erit multis prodesse, si nemo deceperit? nunc est uirtus dare beneficia non utique reditura, quorum a uiro egregio statim fructus perceptus est. Adeo quidem ista res fugare nos et pigriores ad rem pulcherrimam facere non debet, ut si spes mihi praecidatur gratum hominem reperiendi, malim non recipere beneficia quam non dare: quia qui non dat uitium ingrati antecedit. Dicam quod sentio: Qui beneficium non reddit magis peccat, qui non dat citius.

II. *Beneficia in uolgus cum largiri institueris,*
Perdenda sunt multa, ut semel ponas bene.

In priore uersu utrumque reprehendas: nam nec in uolgus effundenda sunt et nullius rei, minime beneficiorum honesta largitio est. quibus si detraxeris iudicium, desinunt esse beneficia:

sobolem fignit om. *novam.* Mur. ci. = *qui fuisse mallent* om. *non.* D = *Hoc et magn animi.* E = *fructus.* G = *sequi sed ipsam.* Cod. Dal. = *sed tempora.* V = *et post malum quoque.* γ = *et post bonos malum quoque.* H = *bonos quaerere.*

12. γgE hic repetunt verba supra omissa *quam multi — dies oritur.* E + *Quid enim magn.* W (s∾) = *quod magn.*

magnifici erit = RTβγWCD (s.m.) E P2. 3. probat Grut. V + *magnifici erit animi.* g = *magnificum erit.* Gατ sWD (p.m.) Hw P1. Col. Naz. 𝔑 — 𝔅o = *magnifici erat.*

deceperit = RTGVαβγτ CDEWg w P2. 3. Tronc. Verd. 𝔑 — 𝔊1. H = *decepit.* 𝔊2. — 𝔅o = *deciperet.* βH cod. Mur. = *Haeç est virtus.* g = *nec est virtus.* V = *hic est virtus.* Cod. Dal. Iur. = *Hinc est virtus.* A = *Hoc est virtus.* W P1. = *Sed tunc est virtus.* C(cr.∾) E = *Non est virtus.* 𝔑 — 𝔅 = *nunc enim virtus.* 𝔊1. — 𝔐 = *Tunc est virtus.* Grut. ci. = *scilicet tunc est virtus.* Rell. ∾. g — *non* ante *utique.* TαγsCDEHW 𝔑 — 𝔅 = *redd itura.* H = *ista res fatigare nos.* E = *modo praecidatur.* γC D 𝔊1. = *mihi praedicatur.* D(cr.∾) = *hominem recipiendi.* T = *malum non recipere.* W = *mala non recipere.* 𝔑 — 𝔅 = *malis non recipere.* γ — *non* ante *recipere.* T — *dat* ante *vitium.* TγE = *Dicam quid sentio.* TW(n.) ACHg 𝔊1. — 𝔐 + *non magis peccat.* Col. = *minus peccat.* Rell. etiam tres Pall. Pinc. codd. Francisc. et acad. Salment. ∾. Mss. (exc T) + *quam qui non dat.* T + *peccat. Qui credit magis peccat quam qui non.* Mur. *citius* aut deleri voluit aut legi *Attius*, ut eius essent proximi versus. Naz. ci. Pinc. 𝔏 — 𝔅o ∾.

Cap. II.

𝔊1. = *Beneficium.* H = *largiri statueris.* 𝔑 — 𝔊1. + *institueris remunerationem non expectant* [𝔊1. = *expecta*]. V + *ut unum semel.* E = *vero semel bene ponas.* 𝔑 — 𝔊1. + *ponas bene quasi dicat non est curandum si multa perdantur: dũmodo aliquid bene detur munere* [𝔗 = *muner.* 𝔅 = *muneri.* 𝔊1. — *munere*]. *In priore.* C (m∾) H — *In priore — reprehendas* (pro quo mC habet *reprehendes*). T + *In priore sensu alias versu.* 𝔅1. = *deprehendas.* RτDE = *in vulgum.* E = *effundende.* 𝔑 — 𝔅 = *effudenda.* T = *desunt esse beneficia.* w = *desinent.*

in aliud quodlibet incident nomen. Sequens sensus mirificus est qui uno bene posito beneficio multorum amissorum damna solatur. Uide, oro te, ne hoc et uerius sit et magnitudini bene 2
facientis aptius, ut illum hortemur ad danda, etiam si nullum bene positurus est. Illud enim falsum est *Perdenda sunt multa.* Nullum perit: quia qui perdit conputauerat. Beneficiorum simplex ratio est: tantum eroga. si reddet aliquis, lucrum est. si non reddet, damnum non est. Ego illud dedi ut darem. nemo beneficia in calendario scribit. nec auarus exa-

γτgC sDEH Tronc. Trist. + *et in aliud quodlibet.*

incident = RGVTαβD sWw Verd. St. Steph. 𝔑 — 𝔅. E = *inciderint.* γτgWCD (s.m.) 𝔈1. — 𝔅o = *incidunt.* β sDE (s∾) H 𝔈2. — 𝔐 = *Sequens versus.* Apud H in proximis multa turbata esse Lenzius annotavit. C(m∾) — *Sequens sensus mirificus est.* g his impositum habet *va cat.* 𝔑 — 𝔈1. = *quia uno bene pos.* CHA = *Unum vero* [H = *uno.* A — *vero*] *bene positum beneficium.* D — *bene posito.*

2. γ = *solatur. magnum est enim beneficia dare etiamsi nullum positum est nihil aptius.* HEg — *Vide* — *verius sit et.* In D haec sunt punctis notata. w — *Vide* — *aptius.* V 𝔈1. — *et* ante *verius.* 𝔑𝔛 = *an ne hic et verius fit.* 𝔅 = *an ne hic ut verius fit.* RGαβτ W = *verius sed.* T + *verius sit sed et.* ACHg = *benefacientis dare etiamsi* [A = *si*] *nullum bene positum est nihil aptius.* D = *aptus ut illum ortemur ad danda* [sD = *dare*] *etiamsi nullum bene positurus est* [sD + *nil aptius*]. E = *benefacientis dare etiamsi nullum bene positurus nil aptius.* T + *benefacientis. hoc est si nullum bene positum sit aptius.* R = *ad a danda.* G = *a danda.* W (n.) + *nihil apertius. Illud enim.* 𝔅o — *Illud enim falsum est.* ratio non redditur. Cod. Mur. 𝔐 = *Illud etiam falsum est.* g + *Scilicet perdenda sunt.* C (m∾) H — *Nullum* — *conputaverat.* W (cr. ∾) = *periit.* γ = *Nullum perdit.* E = *Nullum perdit nisi qui perdi conputaverat.* g = *Nullum perdit qui perdi non putaverat* (his impositum est *va cat*). Cod. Tronc. = *non perdi putaverat.* Cod. Ermi = *Nullum perdit qui perdi non computaverat.* unde Erm. ci. = *Nullum perdit qui non computaverat.* γ = *quia perdere computaverat.* Steph. (Prood. VII, 8.) = *Nullum perdit qui perditum computaverat.* Rell. etiam Gr. ∾. R (s∾) — *qui* ante *perdit.* V = *quia quod perdit.* R = *cunputaverat.* γE — *Beneficiorum* — *eroga.*

tantum eroga = RG (s.m.) quidam Pinc. 𝔈𝔊. probat Grut. Cod. Mur. 𝔐 + *tantum eroga tu.* T = *Tacitum erogat.* V = *tantum errogat.* G (p.m.) αβγWC (p.m.) D Naz. (s.m.) = *tantum erogat.* Naz. (p.m. ut videbatur) P1. 2. 3. 𝔑 — 𝔈2. 𝔊ro — 𝔅o = *tantum erogatur.* g = *tantum qr̃ erogatur.* Col. m𝔈2. = *tantum erogant.* 𝔏 — 𝔏4. = *tantum erogantur* ex ci. Lips. Grut. ci. = *tantum erogantor.*

si reddet aliquis = RH. GTαβ γτ 𝔑 — 𝔅1. 𝔅o = *si reddet aliquid.* G = *si reddet aliquod.* V = *si reddit aliquid* ∾ *si non reddit.* Erm. ci. 𝔑u 𝔅2. = *si redit aliquid* ∾ *si non redit.* probat Grut. et addit: „scriptum fuit autographum [?] literis Langobardicis, quibus litera E saepe supplet vicem I. non aliter profecto codex ille cascus Nazarii scribere consuevit.“ Sed codd. Ermi et Gr. = *reddet* — *reddet.* V — *non* post *damnum.* GCW + *non est. Qui enim perdidit computaverat. Ego.* E + *non est. Quiqui* [n.] *perdit computaverat. Ego.* g + *non est. Quod enim perdidit computaverat. Ego.* γ — *Ego* — *adpellat.* D (cr. ∾) = *Ergo illud.* V Col. P2. (s.m.) + *nec ut ava-*

3 ctor ad horam et diem adpellat, Numquam illa uir bonus cogitat nisi admonitus a reddente: alioquin in formam crediti transeunt. Turpis feneratio est beneficium expensum ferre. Qualiscumque priorum euentus est perseuera in alios conferre: melius apud ingratos iacebunt quos aut pudor aut occasio aut imitatio aliquando gratos poterit efficere. Ne cessaueris: opus tuum perage et partes boni uiri exsequere. Alium re, alium fide, alium gratia, alium consilio, alium praeceptis salubribus adiuua. III. Officia etiam ferae sentiunt: nec ullum tam inmansuetum animal est quod non cura mitiget et in amorem sui uertat. Leonum ora a magistris inpune tractantur. elephantorum feritatem usque in seruile obsequium demeretur cibus: adeo etiam quae extra intellectum atque aestimationem beneficii posita sunt adsiduitas tamen meriti pertinacis euincit. Ingratus est aduersus unum beneficium? aduersus alterum non erit. duorum oblitus est? tertium etiam in eorum quae exciderunt me-
2 moriam reducet. Is perdet beneficia qui cito se perdidisse cre-

rus. In C verba *nec avarus* — *adpellat* „vetustate sunt abrasa, sed supplentur in margine:“ in g non leguntur. Grut. aliquando voluerat deleri *nec*. 𝔑 — 𝔐 𝔅1. 𝔅o + *creditorem appellat* contra mstos etiam Gr. Mur. ci. + *debitorem appellat*. R = *apellat*.

3. γg = *Numquam beneficia vir bonus*. γ = *nisi ammonitus* [= GRβ] *ad rē dend'ē. alioquin*. 𝔑 — 𝔈1. = *a ridente*. 𝔈1. — 𝔊 = *alioqui*. GRαβ D mWw codd. Lips. 𝔑 — 𝔅 = *credendi transit*. Lips. ci. = *credentis transit*. Rell. ∾. 𝔑 — 𝔅 = *veneratio*. g + *vel expensum ferre*. E = *expensius ferre*. Iur. = *expensum referre*. W = *prior eventus*. γ = *eventus prior*. A = *par eventus*. RGαβD mWw vetustiss. Ermi Tronc. Verd. 𝔑 — 𝔅 = *aut timidatio*. VTγ (lit.) C sDEH AWg Trist. 𝔈1. 2. = *aut timiditas*. Cod. Ermi = *aut invitatio*. probat Lips. Grut. ci. = *aut incitatio*. Alius Ermi = *aut tumultuatio*. Agric. *aut cumulatio*. Dalech. ci. = *aut emendatio*. τ ci. Erm. 𝔊 — 𝔅o ∾. G = *Necessarius opus tuum*. E (s.m.) = *Necessariis opus tuum*. D(cr. ∾) 𝔈1. = *Nec cessaveris*. 𝔑 — 𝔐 + *cessaveris dare* contra mstos etiam Gr. w — *viri*. βW (m∾) 𝔑 — 𝔐 = *praeceptis salutaribus*.

Cap. III.

g𝔑 — 𝔅 = *Beneficia etiam*. γ = *Officia ferae sentiunt. Nullum tam mansuetissimum animal est qui*. E = *fere etiam*. D = *tam mansuetum*. T = *tam inmansuetissimum*. E = *tam immite*. g = *in amorem suum*. R = *elefantorum ferocitatem*. GRVTβγτ ACDEHW 𝔑 — 𝔈1. = *in servile officium*. quod nescio an recipiendum fuerit. αgw 𝔈2. — 𝔅o ∾. γH = *atque existimationem*. γ — *etiam* post *tertium*. GT αβτD(p.m.) W (s∾) = *in eorum* ∾ *memoria reducetur*. RγCD (s.m.)H = *in eorum* ∾ *memoriam reducetur* (C s.m. = *reducent*). E = *in eorum memoriam quae exciderunt reducet*. w = *eorum* ∾ *memoria reducetur*. g 𝔑 — 𝔈1. = *in eorum quae exciderint* [𝔑 — 𝔈1. ∾] *memoriam reducet*. V 𝔈1. — 𝔅o — *in* ante *eorum*. quod omittere nolui, cum esset in probatissimis libris.

2. *Is perdet beneficia* = RGTαβτ DmW P2. Col. 𝔑 — 𝔅. VγCD P3.

dit. At qui instat et onerat priora sequentibus etiam ex duro
et inmemori pectore gratiam extundit. Non audebit aduersus
multa oculos adtollere. quocumque se conuertit memoriam suam
fugiens ibi te uideat: beneficiis tuis illum cinge. quorum quae
uis quaeue proprietas sit dicam, si prius illa quae ad rem non
pertinent transsilire mihi permiseris: quare tres Gratiae et qua- 3
re sorores sint et quare manibus inplexis et quare ridentes,
[iuuenes] et uirgines solutaque ac perlucida ueste. Alii quidem
uideri uolunt unam esse quae det beneficium, alteram quae ac-
cipiat, tertiam quae reddat. Alii beneficiorum tria genera,
promerentium, reddentium, simul et accipientium reddentium-
que. Sed utrumlibet ex istis iudica uerum: quid ista nos iuuat 4

𝔑u — 𝔅o = *Is perdit beneficia.* idem videbatur fuisse in Naz. WP1. 𝔈1. — 𝔐 = *Is perdidit qui* om. *beneficia.* (wg) 𝔏 — 𝔅1. = *Is perdit qui.* Vinc. Bellov. (Sp. H. IX, 106.) = *Disperdidit beneficia.* g = *qui cito se perdisse.* TCW(cr. ∾) 𝔈2. — 𝔐 = *qui cito se* [T = *si*] *perdidisse credidit.* W (cr. ∾) w = *et honorat priora.* D(cr. ∾) = *et ora priora.* 𝔑 — 𝔅 = *et in memoria pectore.* VTγD (s.m.) E = *gratiam extendit.* γ = *oculos extollere.* W (cr. ∾) = *Quomodocunque se.* 𝔈2. 𝔊 = *Quodcunque se.* VCDHg = *converterit.* γ (cr. ∾) 𝔑 — 𝔈1. = *avertit.* 𝔈2. — 𝔏4. = *vertit.* Rell. etiam Gr. ∾. g = *memoriam tuam.* mW duo Pall. (1.3.) = *tuam memoriam.* Cod. Mur. 𝔐 = *memoriam tui.* Rell. etiam Naz. P2. Col. ∾. E = *In te videat.* V𝔑 — 𝔅 = *viderat.* mm𝔈1. — 𝔊 = *illum stringe.* E = *Verum quae vis.* G = *quae proprietas* om. *ve.* 𝔑 — 𝔅 = *dicet si prius.* V = *si propius illa.* 𝔑 — 𝔈1. — *illa.* 𝔑 — 𝔅 = *quem ad rem.* E = *transillirem mihi.* γ + *per mihi permiseris.* E = *permissis.*

3. VTγτCEHWg libri Lips. 𝔑 — 𝔈1. + *Nunc dicam quare.* 𝔏 — 𝔅1. + *Num dicam quare* ex ci. Lips. RGαβ 𝔈2. — 𝔐 𝔑u — 𝔅o ∾, sed in R ante *quare* conspicitur signum aliquod simile fere litterae S. TγτW + *et quare tres sorores.* 𝔑 — 𝔅 = *et qualiter sorores.* 𝔑 — 𝔅 + *sint in ipsis beneficiis et quare manibus.* T = *amplexis.* γ = *complexis.* 𝔑 — 𝔅o — *et* ante *quare ridentes.* RGHCD (m ∾) αβτ cod. Amst. (Burm. ad Anth. L. II. p. 707.) — *iuvenes.* V = *iuvenes ridentes et virgines quare solutaque.* T = *et quare ridentes et quare virgines* om. *iuvenes.* γg = *iuvenes et virgines et ridentes soluta ac perlucida.* E = *et quare iuvenes et virgines dicantur et ridentes soluta ac perlucida.* W = *et quare ridentes et quare iuvenes et quare virgines.* 𝔑 — 𝔐 = *quare ridentes, quare iuvenes et quare virgines soluta ac perlucida.* 𝔏 — 𝔅o ∾. Sed non omnia sana esse videntur: ideoque *iuvenes* uncis inclusi, quamvis infra explicetur. C = *soluteque at perlucida.* 𝔐 — 𝔅o = *pellucida* contra mstos. V + *veste utuntur.* E = *quidam volunt videri.* G (m ∾) — *videri.* W (s ∾) = *dat.* T = *quae debet* [= DA] *beneficium alteramque accipiat tertia quae reddat talia est eufrosinem. Alia tria.* C = *alteram etiam quae reddat.* Cw = *tria esse beneficiorum genera.* Tβγ = *tria genera beneficiorum esse.* D (s.m.) + *beneficiorum tria esse genera.* 𝔑 — 𝔅o = *tria beneficiorum genera.* RG ∾. VCHg — *et* ante *accipientium.* W (m ∾) — *reddentiumque.*

4. C = *Si utrumlibet.* E = *Scilicet utrumlibet.* 𝔑 — 𝔅 = *Solum utrumlibet.*

ex istis iudica verum = RG (= *existes*) TVw Pinc. ex. Fac. et

scientia? Quid ille consertis manibus in se redeuntium chorus? Ob hoc quia ordo beneficii per manus transeuntis nihilominus ad dantem reuertitur et totius speciem perdit, si usquam interruptus est: pulcherrimus, si cohaeret et uices seruat. Adeo est aliqua tamen maior oris dignatio, sicut promerentium uoltus hilari sunt [quales solent esse qui dant uel accipiunt beneficia]. Iuuenes, quia non debet beneficiorum memoria senescere. Uirgines, quia incorrupta sunt et sincera et omnibus sancta. in quibus nihil esse adligati decet nec adscripti: solutis itaque tu-

Prim. Col. 𝔊 — 𝔐𝔏4. D = *existes* [s.m.∾] *iudicaverunt*. τ = *existimes iudicaver'*. W = *existimes iudica verum*. P2. = *existimes iudica. verum quid*. γC = *existimes iudicaverint*. E = *estimes iudicaverint*. g = *extimes iudicaverim*. αβ (H) P3. 𝔑 — 𝔈2. 𝔏 — 𝔅o (exc. 𝔏4.) = *ex istis iudicaverim*. P1. = *existima, iudica. verum quid*. (additurque orae alias locari punctum post *verum*.) C (s∾) H cod. Amst. (Burm. l. l.) — *in se* ante *redeuntium*. W (m∾) = *in se ridentium*. E (m∾) = *chorus in se redeuntium cōscius manibus?* g = *ordo beneficiorum*. 𝔑 — 𝔐 = *per manum transeuntis*. β = *et totus speciem*. V = *et totius spem*. R = *si usque interruptus*. τHW (s∾) 𝔑 — 𝔈1. = *si umquam int*.

si cohaeret. Naz. = *si cohaerit*. quod emendantes RGVTαβγτ CDEH Wgw P1. 𝔑 — 𝔈1. = *si cohaeserit*. 𝔈2. — 𝔅o = *si cohaesit*.

et vices servat = RGαγDEg Naz. P2. 3. Col. (Brux. Erf.) 𝔑u — 𝔅o. β = *et servat vices*. τCH = *et vices servet*. V P1. 𝔈1. = *et vices servaverit*. T = *et servaverit vices*. W = *et vicem servaverit*. 𝔈2. — 𝔅1. = *et vices servavit*.

5. *Adeo est aliqua tamen maior oris dignatio, sicut promerentium voltus hilari sunt*. Haec fere est veterum librorum scriptura, praeterquam quod habent illi *Ideo* [cf. Drkb. ad Liv. X, 5, 14.] et *maioris*. RG (s.m.) αβw Naz. Col. Erf. Brux. 𝔑 — 𝔅 = *Ideo est* [G p.m. = *Ideoque*] *aliqua tamen maioris* [s Naz. = *maior his*] *dignatio, sicut promerentium vultus hilares* [Naz. = *hilari*] *sunt*. τ = *Ideo est tamen aliqua maioris dignatio, sicut prom. v. hilares sunt*. P3. = *Ideoque est aliqua tantum maioris dignatio, sicut prom. v. hylares sunt*. VDmE P2. = *Ideo est aliqua tantum* [P2. = *tm̃*] *maioris dignatio, sicut prom. v. hilares* [P2. = *ylares*] *sunt*. (Apud D verbis *est* — *sicut* impositum *va cat*). T = *Ideo promerentium vultus hilares sunt*. rell. om. γCmDHWg P1. 𝔈1. — 𝔅1. = *Ideo ridentes, quia promerentium vultus hilares sunt*. E = *Ideo ridentes, quia merentium v. h. s.* 𝔑u 𝔅o = *Ideo ridentes: est aliqua tamen maioris dignatio, sicut prom. v. h. s.* Gron. ci. 𝔅2. = *Ideo est aliqua amoenioris dignatio, sicut prom. v. hilari* [𝔅2. = *hilares*] *sunt*. Gron. verba *quales* — *accipiunt beneficia* abiecta voluit: ego cum 𝔅2. ea uncis circumdedi. E(m∾) — *quales solent esse*. WP1. = *et qui dant et qui accipiunt*. γCEg + *et qui dant* ∾. 𝔈1. — 𝔐 = *qui dant et qui accipiunt*. H = *et qui dant aut accipiunt*. Grut. voluit aut legi *et qui reddunt et qui accipiunt* aut eiici *qui dant vel accipiunt beneficia*. g = *quia non debent*. W(cr.∾) *memoria se nescire*. R(s∾) = *Virgenes*. E = *quia incorrupte*. V = *incorrupta debent esse*. γ — *omnibus sancta*. T = *In quibus omnibus nihil alligati decet*. g = *debet esse astricti*. W = *debent esse*. R = *nec asscripti*. D = *nec scribi*. E = *esse debet*. *Nihil adscripsi*. TβγD (s.m.)H m𝔈1. 𝔈2. — 𝔐 = *nec astricti*. V = *nec atricti*. Rell.

nicis utuntur. perlucidis autem, quia beneficia conspici uolunt. 6
**Sit aliquis usque eo Graecis emancipatus, ut haec dicat neces-
saria: nemo tamen erit qui etiam illud ad rem iudicet pertine-
re quae nomina illis Hesiodus inposuerit. Aeglen maximam
natu adpellauit, mediam Euphrosynen, tertiam Thalian. Ho-
rum nominum interpretationem, prout cuique uisum est, de-
flectit et ad rationem aliquam conatur perducere: cum Hesiodus
puellis suis quod uoluit nomen inposuerit. Itaque Homerus uni** 7
**mutauit, Pasithean adpellauit et in matrimonium produxit, ut
scias illas Uestales non esse uirgines. Inueniam alium poetam
apud quem praecingantur et spissis aut Phryxianis prodeant.
Ergo et Mercurius una stat, non quia beneficia ratio commen-**

etiam Iur. Erf. ∾. 𝔐—𝔅o = *pellucidis* contra mstos. γE — *autem*. ℜ—𝔅 = *concipi volunt*.

6. EHg — *Sit aliquis* — IV, 2. *De beneficiis*. G = *Scit aliquis*. τ — *aliquis*. V + *usque eo usque*. T — *eo*. C ℜ—𝔅 = *gratis emancipatus*. Cod. Ermi = *gratiis emancipatus*. 𝔈2. = *Gratiis mancipatus*. Col. = *Graecis nominibus mancipatus*. Grut. ci. = *Graecis hominibus mancipatus*. Cod. Iur. = *Graiis mancipatus*. 𝔈2. — 𝔏 = *Graecis mancipatus*: sed mei omnes habent *emancipatus*. Tγ + *ut haec nomina dicat*. R = *qui etiam istud*. G = *iudicẽt pertinere*. C = *imposuerat*.

Aeglen = Pinc. v. l. duo Pall. Naz. 𝔈1.—𝔐. C = *Aglen*. GR ατW = *Aegle*. β𝔗𝔅 = *Agle*. V = *eglen*. TγD = *Egle*. Col. = *ac gloriae maximam*. Grut. ci. 𝔏 — 𝔅o = *Aglaian*. quod legitur apud Hes. Th. v. 909. Sed puto ipsum Senecam *Aeglen*, quam Antimachus (ed. Schellenb. p. 100) matrem Gratiarum fuisse perhibet, cum *Aglaia* earum maxima natu confudisse: quo enim pacto librarii nomen minus notum substituere potuerint, non video. Scripturam libri Coloniensis hic non magni pendo, cum in eo sic scriptum fuisse videatur *ac gl'e*. Certe ex antiquissimis codd., qui sine compendiis sunt scripti, ille non est. ℜ — 𝔊 = *appellaverit*. 𝔐 = *cur Aeglen appellaverit*. Cod. Iur. 𝔗𝔅 = *Euphrosynam*. ℜ = *Eufrosinem*. R = *Eufrosinam terciam* [αβ ℜ — 𝔊 =] *Thaliam*. Fortasse in utroque nomine haec terminatio erat recipienda. γ = *tertiam talium*. γ = *interpretamentum est*. ℜ — 𝔅o + *et prout* contra mstos. ℜ — 𝔈1. + *unicuique visum est convenire*. 𝔈2. + ∾ *est convenire*. Rell. etiam ex. Fac. et Prim. ∾. γD = *deflectet et* [mD = *ad*] *rationem*. D(cr. ∾) = *producere*.

7. VC = *Pasitheãque*. γ = *Pasiphean*. ℜ — 𝔈2. = *Pasithoam*. G = *perduxit*. γ = *promisit*. C — *esse virgines* — IV, 2. *De beneficiis*.

Vestales non esse virgines = mss. etiam Gr. Iur. ℜ — 𝔊 (γ = *virgines Vestales non esse*). 𝔐 — 𝔅o — *virgines*. γ — *quem* et = *procingantur*. RGTαβw = *aut phrixianis*. Cod. P. Delbenii = *aut Frixianis*. V = *spissis ā phrixanis*. τ = *atque phrixianis*. D = *spissis phirisianis*. γ = *aut phrisianis*. W = *aut Phiririanis*. Cod. Iur. = *spissis anphrisianis*. ℜ — 𝔈1. = *aut Phissianis*. Cod. Ermi = *spissatis*. Veteres libri Mur. (V. L. XII, 1.) 𝔐 𝔊ro 𝔅1. ℜu𝔅o = *spissis auro Phrygianis*. Rell. etiam quidam codd. Ermi Gr. Ops. ∾. cf. Turneb. Advv. XXIV, 19. P. Fabri Semestt. I, 16. Apud Plin. N. H. VIII, 48, 74. eadem est scripturae varietas. γ — *Ergo* — IV, 2. *De beneficiis*. T = *Marcurius*. ℜ — 𝔅 = *Merc. vastat*. 𝔈1. = *Merc. restat*. 𝔐 — 𝔅1. =

8 dat uel oratio, sed quia pictori ita uisum est. Chrysippus quoque penes quem subtile illud acumen est et in imam penetrans ueritatem, qui rei agendae causa loquitur et uerbis non ultra quam ad intellectum satis est utitur, totum librum suum his ineptiis replet: ita ut de ratione dandi, accipiendi reddendique beneficii pauca admodum dicat. nec his fabulas, sed haec fa-
9 bulis inserit. Nam praeter ista quae Hecaton transscribit tres Chrysippus Gratias ait Iouis et Eurynomes filias esse: aetate autem minores quam Horas, sed meliuscula facie et ideo Ueneri datas comites. Matris quoque nomen ad rem iudicat pertinere: Eurynomen enim dictam, quia late patentis matrimonii sit beneficia diuidere: tamquam matri post filias soleat nomen inponi
10 aut poetae uera nomina reddant. Quemadmodum nomenclatori memoriae loco audacia est et cuicunque nomen non potest reddere inponit: ita poetae non putant ad rem pertinere uerum dicere, sed aut necessitate coacti aut decore corrupti id quemque uocari iubent quod belle facit ad uersum. Nec illis fraudi est, si aliquid in censum detulerunt: proximus enim poeta suum illas ferre nomen iubet. Hoc ut scias ita esse, ecce Thalia de qua

beneficia oratio commendat, sed quia rell. om. probat Grut. Pinc. ci. — *vel oratio.* T = *ratio beneficia commendat vel oratio.* R = *commendet.* quod fortasse erat recipiendum. Rell. etiam Pinc. Gr. ∾.

8. GW = *subtile istud.* RTD (m∾) Ww = *in unam penetrans.* V = *quod rei agendae causa.* R — *causa.* V — *his* ante *ineptiis.* R = *his ineptus.* T = *his nuptiis.* V — *ita* ante *ut de.* RGVTαβτD (cr.∾)W = *de ipso beneficio dandi.* V — *beneficii.* T = *ne his fabulas.* V = *nec iis fabulas.* V = *hae fabulis.* 𝔑 — 𝔅 = *hic fabulis.* Tα = *inserat.*

9. βw = *quae haec attortans scribit.* T = *Heccaton.* Erm. ci. = *Hecataeus.* 𝔈1. — 𝔐 = *Hecaton scribit.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. 𝔈1. — 𝔅1. = *treis Chrys.* α = *gratias ago.* 𝔑 = *gratias agit.* RV = *corinomes filias.* α = *eorionomes.* β = *Eurimones.* Gτ 𝔑 — 𝔅 = *Eorinomes.* D = *eorinomes.* Similiter infra errant libri in eodem nomine. Col. = *aetate autem iuniores.* R = *sed melius culta facie.* V = *sed melius clara facie.* 𝔑 — 𝔅 = *sed melius culpa facie.* 𝔑 — 𝔅 = *enim dicam.* 𝔑 — 𝔅 = *quia lacte patentis.* RGαβτ Ww 𝔊 = *petentis.* V = *p̃etis.* Ruhk. ci. = *partientis.* T ci. Ermi 𝔈2. — 𝔐 = *patrimonii.* D (s∾) = *monii.* w = *matrimonii scit.* W = *tamquam mater.* GβW = *aut poeta* ∾ *reddat.*

10. GατW = *nomendatori.* V = *nominum datori.* T = *nomen exactori.* 𝔑 — 𝔅 = *nomen elatori.* W — *nomen.* 𝔑 — 𝔅 = *imponitur sibi aliud loco nominis proprii. ita poetae.* 𝔈1. + *imponit aliud loco nominis proprii.* Tβ + *aut ex nec. coacti.*

quemque vocari = mss. 𝔑 — 𝔐. 𝔏 — 𝔅o = *quaeque vocari.* β = *iubent vel velle facit.* D(s∾) = *Nec ullis fraudi est.*

aliquid in censum = mss. etiam Pall. 𝔑 — 𝔈2. m𝔈2. 𝔊𝔊 = *aliquid* [Col. =] *in sensum.* Nicot. ci. = *si aliquid insulsum detulerunt.* 𝔐 — 𝔅o = *si aliud quid in censum.*

suum illas ferre = mss. 𝔑 — 𝔐.

cum maxime agitur apud Hesiodum Charis est, apud Homerum Musa. IV. Sed ne faciam quod reprehendo, omnia ista quae ita extra rem sunt, ut nec circa rem quidem sint, relinquam. Tu modo nos tuere, si quis mihi obiciet, quod Chrysippum in ordinem coegerim, magnum mehercule uirum, sed tamen Graecum, cuius acumen nimis tenue retunditur et in se saepe replicatur: etiam cum agere aliquid uidetur, pungit, non perforat.
Hic uero quod acumen est? De beneficiis dicendum est et or- 2
dinanda res quae maxime humanam societatem adligat. danda lex uitae, ne sub specie benignitatis inconsulta facilitas placeat nec liberalitatem quam nec deesse oportet nec superfluere haec ipsa obseruatio restringat, dum temperat. docendi sunt liben- 3
ter accipere, libenter reddere et magnum ipsis certamen proponere, eos quibus obligati sunt re animoque non tantum aequare, sed uincere: quia qui referre gratiam debet numquam consequitur, nisi praecessit. hi docendi sunt nihil inputare, illi plus debere. Ad hanc honestissimam contentionem beneficiis 4

𝔏 — 𝔙o = *suum illa ferre.* 𝔑 — 𝔐 + *apud Homerum vero* contra mstos.

Cap. IV.

α = *quod reprehendendo.* V — *ut nec — sint.*

nec circa rem quidem = mss. 𝔑 — 𝔙o (T = *quid sint*). Rα (cr. ∾) D (s∾) = *quidem sunt.* T = *reliquam.* 𝔑 — 𝔙 = *si quis mihi obiecit.* 𝔊l. — 𝔐 = *si quis mihi obiecerit.* V = *magnum hercle virum.* Rell. = *mehercule.* quod teneo, quamquam in Epistolis optimus quisque mstorum habet ubique *mehercules.* D = *sed tantum Graecum.* α = *tenue reconditur.* w = *recunditur.* G(s.m.) W = *saepe res plicatur.*

Hic vero = mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔙o = *Hoc vero.*

2. γCDHg = *dicenda est.* γ + *danda est lex.* T + *danda lex est.* V = *nec sub specie.* γ = *sub specie bonitatis.* α = *facultas pl.* D(s∾) = *felicitas pl.*

nec liberalitatem = mss. 𝔑 — 𝔙. W(p.m.) 𝔊l. — 𝔙o = *ne liberal.* C — *nec deesse oportet.* γ = *quam deesse non oportet.* C = *nec ipsa observatio.* τ (m∾) = *haec ipsa interrogatio.* Dal. = *Nec restringet.* 𝔑 = *dum ceperat.* 𝔗𝔙 = *dum coeperat.*

3. V = *libenter dare, libenter reddere.* TC + *libenter dare libenter accipere.* E = *Accipere libenter.* mW = *accipientes.* γ + *nec minus libenter reddere.* 𝔑 — 𝔊l. + *libenter dare sive reddere.* γEHg — *magnum ipsis certamen proponere.* C = *crimen proponere et eis.* V = *quibus obliterati sunt.* γ = *sunt alligati.* EHg = *alligati sunt.* W = *alligati* om. *sunt.* 𝔊l. — 𝔐 = *re, animo non tantum* om. *que* contra mstos etiam Gr. T 𝔊l. = *non tamen aequare.* 𝔑𝔙 = *non tamen aeque.* 𝔗 = *non tamen aequae.* γC (m∾) EHg — *quia qui referre* — V, 1. *ita exponam.* mC = *debent* ∾ *praecesserit.* T = *nisi processerit.* RD = *illis plus debere.* T = *imputari eis plus debere.*

4. RτD (m∾) = *Ad hec honestissimam cont.* 𝔑 — 𝔙 = *Ad haec honestissima contentio est.* 𝔊l. = *Et haec honestissima contentio est.* W = *Et* [s *ad*] *haec honestissima*

**beneficia uincendi sic nos adhortatur Chrysippus, ut dicat ue-
rendum esse ne, quia Charites Iouis filiae sunt, parum se grate
5 gerere sacrilegium sit et tam bellis puellis fiat iniuria. Tu me
aliquid eorum doce per quae beneficentior gratiorque aduersus
bene merentes fiam, per quae obligantium obligatorumque animi
certent, ut qui praestiterunt obliuiscantur, pertinax sit memo-
ria debentium. Istae uero ineptiae poetis relinquantur quibus
6 aures oblectare propositum est et dulcem fabulam nectere. At
qui ingenia sanare et fidem in rebus humanis retinere, memo-
riam officiorum ingerere animis uolunt serio loquantur et magnis
uiribus agant: nisi forte existimas leui ac fabuloso sermone et
anilibus argumentis prohiberi posse rem perniciosissimam, be-
neficiorum nouas tabulas. V. Sed quemadmodum superuacua
transcurram, ita exponam necesse est hoc primum nobis esse
discendum quid accepto beneficio debeamus. Debere enim se
alius pecuniam putat quam accepit, alius consulatum, alius sa-
cerdotium, alius prouinciam. Ista autem sunt meritorum signa,
non merita. Non potest beneficium manu tangi: res animo**

intentio est. W — *sic nos adhortatur* — V, 1. *ita exponam.* D = *iudicat verendum esse nec quia.* T = *karites Iovis.* Naz. = *Iovi filiae sunt.*

parum se grate gerere sacrilegium sit = vetustissimus cod. Ermi Naz. 𝔐 — 𝔅o. RGVατDw veteres libri Mur. (V. L. XII, 1.) = *purum sacrate gerere sac. sit.* T = *perimi socrate gerere sac. sit.* mC = *parum societate gerere.* Vet. cod. Dal. = *putemus certe.* 𝔑 — 𝔅 = *putemus certe parum in genere sacrilegium si tam bellis.* 𝔈1. — 𝔊 = *putemus certe parvum ingerere sacril. si tam bellis.* Verd. = *patratum ingenii sacrilegium, si.* m𝔈 = *patratum ingens sacrilegium.* ut annotasse videbatur Rod. Agricola. Erm. ci. = *ut putemus contra patrem grave* [vel *ingeri*] *sacrilegium, si.* D = *fit et tabellis.*

5. RVτ 𝔑 — 𝔅 = *beneficientior.* D = *beneficientibus* et — *gratiorque adv. bene merentes.* haec tertia manus in margine supplevit. V = *et qui praestiterunt.* C = *et que prestit*.... (reliqua vetustate corrupta). 𝔑 — 𝔅 = *ut qui praestiterit.* 𝔈1. — 𝔅o = *ut qui praestiterint.* Rell. ∾. R(s∾) — *sit* post *pertinax.*

6. τ — *qui* ante *ingenia.* 𝔑 — 𝔅 + *et propositum poetarum fidem in rebus.* 𝔈1. + *et propositam fidem.* St. Steph. = *animis volentes.* T = *seria loquantur.* G — *anilibus.* 𝔑 — 𝔅 = *agilibus.*

Cap. V.

D = *supervacuam.* Dal. = *transcurro.* P1. = *hoc ipsum nobis.* V CEHW P1. (codd. Mur.) = *esse dicendum.* Mur. ci. — *nobis esse discendum.*

Debere enim se alius pecuniam putat = RT. V quidam cod. Pinc. = *Debere enim putat se alius pec.* P3. Col. = *Debere enim se putat alius pec.* γ = *Dicit enim debere se alius pec.* τC Hg = *Dicit enim se debere alius pec.* E = *Dicit enim alius se debere pec.* GD (p. m.) w Naz. — *putat.* sD 𝔑 — 𝔅o = *Debere enim dicit se alius pec.* γ = *quam acceperit.* γC (m∾) EHW (m∾) alii Dal. — *alius sacerdotium.*

tangi: res animo geritur = ci.

geritur. multum interest inter materiam beneficii et beneficium: 2
itaque nec aurum nec argentum nec quicquam eorum quae pro
maximis accipiuntur beneficium est, sed ipsa tribuentis uolun-
tas. inperiti autem id quod oculis incurrit et quod traditur pos-
sideturque solum notant: contra illud quod in re carum atque
pretiosum est parui pendunt. Haec quae tenemus, quae adspi- 3
cimus, in quibus cupiditas nostra haeret caduca sunt. auferre
nobis ea et fortuna et iniuria potest: beneficium uero etiam
amisso eo per quod datum est durat. Est enim recte factum
quod inritum nulla uis efficit. Amicum a piratis redemi. hunc 4
alius hostis excepit et in carcerem condidit: non beneficium,
sed usum beneficii mei sustulit. Ex naufragio alicui raptos uel
ex incendio liberos reddidi. hos uel morbus uel aliqua fortuita
iniuria eripuit: manet etiam sine illis quod in illis datum est.
Omnia itaque quae falsum beneficii nomen usurpant ministeria 5
sunt per quae se uoluntas amica explicat. Hoc in aliis quoque

Gron. ℜ𝔲 — 𝔅𝔬. Naz. = *tangi l e s animo geritur*. Rell. mss. etiam Gr. Voss. (apud Ruhnk. ad Vell. II, 72.) ℜ — 𝔊 = *tangi s e d animo geritur*. 𝔐 — 𝔏4. = *tangi: animo c e r n i t u r*. 𝔊𝔯𝔬 — 𝔅1. = *tangi: animo geritur* om. *res*. Quidam apud Grut. ci. = *tangi: s o l o animo c e r n i t u r*.

2. τ + *Multum a u t e m*.

quae pro m a x i m i s accipiuntur = vet. Rom. ci. Grut. Naz. = *quae p r o x i m i s accipiuntur*. cf. Ep. 74, 13. ubi multi libri *pro maximis* contrahunt in *p r o x i m i s*. et Ep. 90, 3. ubi *pro maximo* corrumpunt in *p r o x i m o*. Olim Grut. coniecerat *quae a p r o t h y m i s acc.* Col. = *quae a b e n c e n i i s p r o x i m i s accipiuntur*. Cod. Mod. = *quae p r o x e m i s acc.* sNaz. ci. Mod. = *quae pro x e n i i s acc.* Lips. ci. = *quae pro s u m m i s acc.* probat Gron.: ipse ci. = *quae pro e x i m i i s acc.* cf. ad Ep. 74. l. l. I. Is. Pontanus ci. = *quae a p r o l i x i s accipiuntur*. Mss. mei Pall. Put. ℜ — 𝔅𝔬 = *quae a p r o x i m i s acc.* ℜ — ℭ2. = *tribuend i voluntas*. G = *quod i n* [n.] *oculis ino c c urrit*. TD (p.m.) = *quod oculis ino c c urrit*. Vα γτCD (s.m.) EHgw Verd. Tronc. = *quod oculis o c c urrit* (E = *occu r i t*). Rℜ — 𝔅𝔬 ∾. H𝔏 — 𝔊𝔯𝔬 (exc. 𝔏4.) = *possid e n t que*. g = *possid u n t que*. RGVTαγτCDEHW + *c u m contra illud*. w + *e n i m contra illud*. Vg = *i u r e carum*. E = *in t e carum*. V = *a c pretiosum n e g l i g a n t*. Gα w — *est parvi pendunt*. RγτCDEHW — *parvi pendunt*.

3. G = *N e c quae tenemus*. E = *quae a c c i p imus*. W (s∾) = *haeret c a u t a sunt*. Hg = *et ea nobis auferre fortuna et ini*. γC = *et ea nobis auf. fort. potest et ini*. D + *d u m auf. nobis ea*. E = *Et ea auf. nobis fort. et ini*. ℜ — 𝔅𝔬 = *auf. ea nobis*. Rell. ∾. γτCHW (s∾) g — *vero*. E = *beneficium a u t e m amisso*.

p e r quod datum est = RGVατsW ℜ — 𝔊. T = *per quem d. e.* γCE W (p.m.) (Hg) Pinc. v. l. cod. Mur. 𝔐 — 𝔅𝔬 — *per*. γ = *null u m i u s efficit*.

4. γC(m∾) EHg — *Amicum* — § 6. *et civica donat*. W = *red i mi*. ℜ — 𝔅 = *red i m e r e*. ℜ — 𝔅 = *hostis a o cepit*. ℭ1. — 𝔐 — *alicui* post *Ex naufragio*.

quod in ill i s = α Naz. ci. Pinc. 𝔏 — 𝔅𝔬. Col. = *quod illis*. Rell. = *quod in ill o s*. Grut. ci. = *quod i n i t i o*.

5. D — *quae* ante *falsum*. ℜ — 𝔅𝔬 = *Hoc quoque in aliis* contra mstos.

6 rebus euenit, ut aliubi sit species rei, aliubi ipsa res. Imperator aliquem torquibus, murali et ciuica donat: quid habet per se corona pretiosum? quid praetexta? quid fasces? quid tribunal et currus? Nihil horum honor est, sed honoris insigne. Sic non est beneficium id quod sub oculos uenit, sed beneficii uestigium et nota. VI. Quid est ergo beneficium? Beneuola actio tribuens gaudium capiensque tribuendo, in id quod facit prona et sponte sua parata. Itaque non quid fiat aut quid detur refert, sed qua mente: quia beneficium non in eo quod fit aut
2 datur consistit, sed in ipso dantis aut facientis animo. Magnum autem esse inter ista discrimen uel ex hoc intellegas licet, quod beneficium utique bonum est: id autem quod fit aut datur nec bonum nec malum est. Animus est qui parua extollit, sordida inlustrat, magna et in pretio habita dehonestat: ipsa quae adpetuntur neutram naturam habent, nec boni nec mali. refert quo illa rector inpellat a quo forma rebus datur.
3 Non est beneficium ipsum quod numeratur aut traditur: sicut ne in uictimis quidem, licet opimae sint auroque praefulgeant,

RGVTατWw 𝔑 — 𝔈1. = *alicubi* ∾ *alicubi*.

6. RG = *Inperator*. G = *alique* D = *aliqua*. 𝔑 — 𝔈2. = *aliquando*. Cod. Iur. = *et tunica donat*. C = *in se corona*. Ex. Franc. = *per se corona speciosum*. probat Pinc. V = *pretiosi*. Rell. etiam Gr. ∾. T — *quid fasces*. GγH = *quid faces*. γE — *et currus — Sic*. H = *nil horum*. 𝔑 — 𝔈1. — *est* post *honor*. V — *honoris*. C(s∾) DHg — *et currus — Sic*. D (m∾) — *id quod* — VI, 1. *beneficium*. E — *id*. γCmD (s∾) = *sub oculis*. D — *et nota*.

Cap. VI.

γ (s∾) — *ergo*. DEG = *ergo est*. H — *est*. G + *Beneficium est benevola actio*. W (s∾) = *cupiens quod tribuendo*. VCDEHW + *et in id quod*. γ — *in id quod — parata*. R = *Itaque nihil nisi quid fiat*. γ = *Itaque non quid detur aut sed quid fiat refert sed qua mente*. CEHg = *Itaque non quid detur aut quid fiat* [E = *fiet*] *refert*. D = *Itaque non quid detur refert aut quid fiat*. V = *aut detur* om. *quid*. CDWg = *Beneficium enim non in eo*. C + *consistit tantum*.

2. D = *inter ista discrimen est*. V = *vel hoc intelligas* sine *ex*. γCD (m∾) EHWg — *vel ex hoc*. γ — *licet quod*. CD (m∾) EHWg — *licet*. C = *id aut fit aut datur*. γ — *fit aut*. V = *nec malum nec bonum est*. W — *nec* ante *malum*. γD (m∾) EHg = *parva et sordida illustrat*. C + *extollit et*. D (m∾) E — *in* ante *pretio*. T + *ipsa quoque quae app*. CD = *ipsa vero appetuntur*. HW + *ipsa vero quae*. w = *venturum naturam habent*. w — *nec* ante *mali*. V(m∾) P2. 𝔑 — 𝔏4. + *id refert quo*. γC (m∾) EHg — *refert* — § 3. ex. *cruentaverint*. Gron. ci. 𝔑u — 𝔅o = *quo ille rector* contra mstos. C = *quo illā rector*. W = *quo illi rectum impleat*. P1. = *quo illi impleat*. mDP2. 𝔑 — 𝔅1. + *quo illa rector animus impellat*. Rell. etiam Naz. P3. Col. ∾.

3. 𝔑 — 𝔅o + *Non est ergo* contra mstos. W — *Non est — cruentaverint*. α = *quo numeratur*.

ne in victimis q. = R. GVTαβ 𝔑 — 𝔅o = *nec in v. q.* TC𝔊 = *licet optimae sint*. 𝔑 — 𝔅 = *l. optima sint*. 𝔈1. = *l. opima sint*. D = *oppime*. R = *auroque praeflu-*

deorum est honor, sed pia ac recta uoluntate uenerantium. Itaque boni etiam farre ac fitilla religiosi sunt: mali rursus non effugiunt inpietatem, quamuis aras sanguine multo cruentauerint. VII. Si beneficia in rebus, non in ipsa benefaciendi uoluntate consisterent, eo maiora essent quo maiora sunt quae accipimus. Id autem falsum est: nonnumquam enim magis nos obligat qui dedit parua magnifice. qui regum aequauit opes animo. qui exiguum tribuit, sed libenter. qui paupertatis suae oblitus est, dum meam respicit. qui non uoluntatem tantum iuuandi habuit, sed cupiditatem. qui accipere se putauit bene- 2
ficium, cum daret. qui dedit tamquam recepturus, recepit tamquam non dedisset. qui occasionem qua prodesset et occupauit et quaesiuit. Contra ingrata sunt, ut dixi, licet re ac specie magna uideantur, quae danti aut extorquentur aut excidunt. multoque gratius uenit quod facili quam quod plena manu datur. Exiguum est quod in me contulit, sed amplius non potuit. At 3
hic quod dedit magnum est: sed dubitauit, sed distulit, sed

geant. 𝔑 = *auroque praefluant.* 𝔗 𝔅 = *auroque perfluant.* 𝔑 — 𝔅 — *est honor.* 𝔈1. — 𝔅o = *honos* contra mstos. VC = *et recta.* α = *pia voluntate ac recta.* 𝔑 — 𝔈1. = *voluntas.* C = *Itaque bona.*

farre ac fitilla = Gα cod. Delbenii ci. Mur. (V. L. XII, 1.) 𝔐 — 𝔅o, Naz. = *farre ac fi tilla.* D P2. pars Pinc. = *f. ac ficilla* Pars Pinc. = *f. ac ficiola.* Ex. Fac. et Primit. = *f. ac filila.* R = *f. ac sitilla.* Ms. Laev. Torrentii (ad Hor. Carm. III, 23, 18.) = *f. ac sitella.* P3. = *fame* [T =] *ac si ulla.* V Col. = *f. ac suilla.* w = *f. ac smlla.* Cod. Mod. = *f. ac fricolis.* Mod. ci. = *f. ac frivolis.* Pinc. ci. = *f. ac fritilla.* 𝔑 — 𝔅 = *f. ac fictilia.* 𝔈1. — 𝔊 = *f. ac fictili.* C = *non fugiunt.* G = *quiris aras.* C = *sanguine merita.* R (cr. ∾) = *cruentarent*, V = *cruentarint.*

Cap. VII.

GVTE — *in* ante *ipsa.* V = *voluntate constarent.* T = *qui accipimus.* VγDH 𝔐 — 𝔊ro = *quae accepimus.* Rell. ∾. E = *Iam falsum est.* γ = *nunquam enim magis.* 𝔅1. 𝔑u 𝔅o — *enim.* W = *enim ad magna.* W = *qui regnum aequavit opes.* w — *est* post *oblitus.* C = *dum eam respicit.* E = *dum mām respicit.* D = *modo iuvandi voluntatem habuit tantum.* E = *iudicandi tantum vol. hab.* γ — *tantum.*

2. DW = *dum daret*, TDsEHW Vinc. Bell. (Sp. H. IX, 106.) 𝔈1. — 𝔏4. + *non recepturus.* γ = *tanquam receptus.* P2. = *qui dedit, tanquam non dedisset* rell. om. Rell. etiam Gr. ∾. Ruhk. exemplari suo adscripsit: „Negativa abesse non potest.“ E = *accepit tanquam.* Vγ — *et* ante *occupavit.* GTαCDEg = *quaesiit*, GW(s.m.) = *ingrati sunt.* W (p.m.) = *ignari sunt.* V = *re aut specie.* γCDEg = *re et specie.* 𝔑 — 𝔅 + *ut magna videantur.* g = *qua danti extorquentur.* γCDEH — *aut* ante *extorquentur.* Wg = *multo quidem gratius.* 𝔅1. (ex librarii errore) 𝔑u 𝔅o = *multoque gravius venit.* V + *quod statim facili.* T + *plena et difficili manu.* V = *plena manu tarde datur.*

3. D 𝔊 — 𝔐 = *At id quod dedit.* Rell. etiam Gr. ∾. R (m∾) — *sed*

cum daret, gemuit, sed superbe dedit, sed circumtulit et placere non ei cui praestabat uoluit. ambitioni dedit, non mihi. VIII. Socrati cum multa [multi] pro suis quisque facultatibus offerrent, Aeschines, pauper auditor, *Nihil*, inquit, *dignum te quod dare tibi possim inuenio et hoc uno modo pauperem me esse sentio. Itaque dono tibi quod unum habeo, me ipsum. Hoc munus rogo qualecunque est boni consulas cogitesque alios, cum multum tibi darent, plus sibi reliquisse.*
2 Cui Socrates, *Quidni tu*, inquit, *mihi magnum munus dederis, nisi forte te paruo aestimas? Habeo itaque curae, ut te meliorem tibi reddam quam accepi.* Uicit Aeschines hoc munere Alcibiadis parem diuitiis animum et omnem iuuenum opulentorum munificentiam. IX. Uides quomodo animus inueniat liberalitatis materiam etiam inter angustias? Uidetur mihi dixisse: *Nihil egisti fortuna, quod me pauperem esse*

dubitavit — *superbe dedit.* 𝔑 — 𝔅 = *cum tulit ei cui praestabat non voluit.* Vg P2. (p. m.) 𝔈1. — 𝔐 𝔅1. — 𝔅o = *et placere ei cui praestabat* [V = *praestabit*] *noluit* (P2. s.m. = *voluit*). Rell. etiam Naz. P1. 3. Col. ∾ (γ = *praestavit*). D (cr. ∾) = *ambitioni dedi.*

Cap. VIII.

γ = *cum multum pro suis quisque.* V = *cum multa eius discipuli pro suis quisque.* CDHg = *cum multa quisque pro suis.* T 𝔑 — 𝔅o ∾. Rell. — *multi.* quam vocem suspectam uncis inclusi. T = *offerret.* D = *daret vel offerret.* Vet. Rom. = *darent.* T + *Et Aeschines.* Vinc. Bell. (Sp. H. IV, 92.) hunc locum sic laudat: *Socrati quum caeteri discipuli plura offerrent, Aeschines pauper se solum obtulit dicens.* g = *dare tibi possum.* Naz. 𝔊ro = *et hoc unum modo.* unde Grut. ci. = *et hoc omnimodo.* St. Steph. vet. Rom. Scal. = *ex hoc uno modo.* γ = *et hoc uno me pauperem sentio modo* sine *esse.* VTα = *esse me sentio.* CHg = *tibi itaque dono.* D = *Tibi enim* [n.] *itaque dono.* W (n.) + *dono hoc quod.* T — *rogo.* γ + *boni hoc consulas.* W = *homini consulas.* Vet. Rom. = *cogitesque dissimiles cum.* TγDW = *cum multa tibi darent.* V = *cum multa darent* sine *tibi.* E = *tibi multum.* g = *tibi darunt.*

2. γCDEWg — *Quidni.* T = *Quidem tu inquid.* R = *magnum mihi munus.* TVαγgCEH = *magnum munus mihi.* Pronomen videtur a librariis adiectum esse. γCDEHWg = *dedisti.* D (n.) W + *Quidni nisi.* W — *forte.* D = *existimas.* γE = *aestimes.* RVγEHW = *Habeo itaque.* W = *quam aoceperim.* D = *quam accipiam.* *Vicit, vicit Aesch.* γ = *suo munere.* E — *hoc munere* — *animum et.* D (m∾) = *hoc munere parem Alcibiadis animum.* Pinc. ci. = *pari divitiis animo* vel *Alcibiadis compara divitiis animum.* 𝔑 — 𝔐 = *et omnium iuvenum* contra mstos etiam Gr. Put. P3. = *et omnem viventium.* γgCDE = *opulentorum iuvenum.* T + *optimorum et opulentorum.*

Cap. IX.

G (s∾) = *Vide.* mW = *Videamus.* C = *comodo.* E = *qualiter animus.* Dal. + *bonus animus.* T = *unimus reperiat.* W = *libertatis materiam.* D — *etiam.* 𝔑 — 𝔐 + *angustias paupertatis* contra mstos etiam Gr. D (n.) W + *etiam videtur.* T = *Nil egisti.*

uoluisti: expediam nihilominus dignum huic uiro munus et, quia de tuo non possum, de meo dabo. Neque est quod existimes illum uilem sibi fuisse: pretium se sui fecit. ingeniosus adulescens inuenit quemadmodum Socratem sibi daret. * Non 2
quanta quaeque sint, sed a quali dentur prospiciendum. * Callidus non difficilem aditum praebuit inmodica cupientibus spesque inprobas nihil re adiuturus uerbis fouet. At peior, opinor, si lingua asper, uoltu grauis cum inuidia fortunam suam explicuit. Colunt enim detestanturque felicem et, si potuerint, eadem facturi odere facientem. * Coniugibus alienis ne clam quidem, 3
sed aperte ludibrio aditis suas aliis permisere. Rusticus, inhumanus ac mali moris et inter matronas abominanda condicio est, si quis coniugem suam in sella prostare uetuit et uolgo ad-

G = *expendias nihilominus.* E = *et quod de tuo.* CDEHWg = *Neque existimes vilem.* 𝔑 — 𝔈1. = *a e stimes.* R = *sibi fuise.* VTCDEHW (n.) g + *si pretium se sui.* 𝔑 — 𝔅o + *qui pretium se sui.* Rell. etiam Pinc. ∾.

2. In proximis nullus liber est integer, quod iam vidit Rod. Agricola: causam docuit Muretus. C (m∾) D (m∾) EHWg — *Non quanta* — X, 1. *nos querimur. hoc.* 𝔐 — 𝔅o = *Non quanti quaeque* contra mstos. w = *quae sint* om. *que.* RGTαw — *dentur.* V = *sed a quali voluntate prospiciendum.* 𝔈2. — 𝔅o = *perspiciendum.* RGTmD ∾ (T + *est*). mCα = *proficiendum.* 𝔑 — 𝔅 = *prospicis dum callidus.* 𝔈1. = *prespicis dum callidus.* 𝔈1. 2. — *non* ante *difficilem.* RmCmD = *non difficile.* VTmC = *auditum.* mD = *additum.*

praebuit = mss. 𝔑 — 𝔅. 𝔈1. — 𝔅o = *praebet.* R = *modica cup.* Sed videtur fuisse *modic ꝫ a cupientibus.* 𝔑 — 𝔅 = *improbus.* quod non displicet. RGαmDw = *se adiuturus.* mC + *re se adiuturus.* 𝔑 — 𝔅 = *se adiuncturus.* 𝔈1. 2. = *se adiuturis.* T Pinc. 𝔊 — 𝔅o ∾.

At peior, opinor, si. Sic scribendum videtur. Mss. etiam Pinc. Gr. = *At peior opinio, si* (mD = *qui*). 𝔑 — 𝔏4. = *At eius peior est opinio qui.* Pinc. ci. 𝔊ro — 𝔅o = *At peior, opinor, qui.* Grut. ci. = *At eius peior est* (*opinor*) *qui.*

explicuit = GRVTαwmC. mD = *explicat.* 𝔑 — 𝔅o = *explicavit.* α + *si non potuerint.* R = *si potuerunt.*

3. mC = *Coniugibus alienas.*

ne clam quidem, sed aperte = RGαmD Naz. P2. 𝔅2. VTmCw Pinc. 𝔑u 𝔅o = *nec clam quidem.* 𝔊ro 𝔅1. = *nec clam quidam.* 𝔑 — 𝔈1. = *ne clam, sed aperte quidem.* 𝔈2. — 𝔏4. = *nec clam, sed aperte quidam.*

ludibrio aditis = RGVαw Naz. cod. Delbenii Verd. Tronc. P3. = *lud. aditus.* Col. = *lud. adicis.* T P2. Naz. (s.m.) 𝔑 — 𝔅o = *ludibrio habitis.* 𝔑 = *permissere.* VmC 𝔗𝔅 = *permiscere.*

Rusticus inhumanus ac mali moris = RGVαmCmD. T = ∾ *ac malivioris.* Pinc. v. l. St. Steph. Verd. vet. cod. Dal. = *Rusticus, inurbanus, mali moris.* Etiam Gr. Lips. = *mali moris.* (habuerintne *inhumanus* an *inurbanus*, non constat. Gron. perperam hoc profert ex R: idem Obss. I, 6. p. 48. ed. Platn. laudat ex Naz. *inhumanus* et probat). probat Lips., sed ci. etiam = *male morus.* 𝔑 — 𝔏2. = *inhumanus ac malevolus* (𝔑 — 𝔈1. = *malivolus*). 𝔏4. = *inurbanus ac malevolus.* 𝔊ro — 𝔅o = *inurbanus ac mali moris.*

abominanda condicio est = Naz. (p.m.) 𝔊ro — 𝔅o. Mss. Naz. (s.m.)

4 missis inspectoribus uehi perspicuam undique. Si quis nulla se amica fecit insignem nec alienae uxori annum praestat, hunc matronae humilem et sordidae libidinis et ancillariolum uocant. Inde decentissimum sponsaliorum genus est adulterium. et in consensu uidui caelibatus nemo uxorem duxit, nisi qui abduxit.
5 Iam rapta spargere, sparsa acri auaritia recolligere certant. nihil pensi habere, paupertatem alienam contemnere, suam quam ullum aliud uereri malum. pacem iniuriis perturbare. inbecil-

𝔑 — 𝔏4. = *abominandae conditionis est.* G = *uxorem suam.* 𝔈2. — 𝔅o — *suam.* Rell. ∾. α = *in sellam.* Rα 𝔑 — 𝔅 = *prostrare.* G = *protrare.* GV Naz. (s.m. ∾) = *amissis.* P3. = *admissus* [mC =] *in pectoribus.* 𝔑 — 𝔅 = *inspecto tibi.* Dal. = *velit undique perspicuam.* α tres Gr. = *perspicuum undique.* P2. = *undique perspicuum.* 𝔑 — 𝔅o = *undique perspicuam* (haec lectio in Naz. solum annotata). Rell. ∾.

4. R = *Si quis nullam se.* 𝔑 — 𝔅 = *Si quis anulam se.*

annum praestat = Naz. (p.m.). i. e. *annuum proventum* vel *reditum.* cf. Tac. Germ. 14. et Rupert. ad eum locum. RGVTαCD 𝔑 — 𝔈2. = *anulum praestat.* w Gr. (Naz. s.m.) Verd. Tronc. St. Steph. Scal. cod. Delben. = *annulum praestat.* Vetustiss. Ermi Agric. 𝔊 — 𝔏4. = *aemulum praestat.* 𝔊ro — 𝔅o = *annua praestat.* cf. de Clem. I, 15, 1. G — *et* ante *ancillariolum.* V (m∾) = *ancillari vocant.*

Inde decentissimum = ci. Pinc. 𝔐u 𝔅2. probat Grut. RGVTα w Verd. Tronc. Scal. 𝔑 — 𝔈2. = *Indecentissimum.* Gruteri codd. plerique = *Indecentissimum.* alii = *inde certissimum.* quidam etiam = *inde centesimum.* 𝔊 — 𝔅1. 𝔅o = *Hinc decentissimum* ex ci. Pinc. RGTαmD = *sponsariorum.* 𝔏 — 𝔅o — *est* contra mstos. Alii libri Mur. = *in concessu vidui.* mD = *Ĩdui caelibatus.* G mC + *quem nemo.* Maxima pars Gr. + *quam nemo.* R (s∾ al. m.) — *nisi qui abduxit.*

5. *Iam rapta spargere, sparsa acri avaritia recolligere certant.* Sic ex veterum librorum vestigiis scribendum. RGαmCw Naz. cod. Delben. = ∾ *sparsa erat agri* [sNaz. = *rapaci vel acri*] *avaritia* ∾. Illud *erat* est librarii, qui annotavit in in quodam libro fuisse *agri:* mox utrumque (*erat agri*) receptum est in locum legitimae scripturae (*acri*), quod sexcentis locis factum esse docet mstorum lectio. V = *iam raptã. agros* [hoc in lit.] *spargere* [lit. et *sparsa* erasum] *avaritiam rec. certant.* mD P1. 𝔑 — 𝔖 = *iam raptam. Agros spargere. avaritiam rec. certant.* T = *Iam rapere rapta, spargere sparsa erat agri avaritia rec. certant.* Pinc. v. l. ms. Mod. (Ep. 29.) = *Iam rapta spargere. Sparsa erant, agri avaritia* ∾. Pinc. ci. = *pari avaritia:* reliqua intacta relinquit. P3. = *Iam rapta spargere sparsa ero agri avaritia. Recolligerunt certant.* Col. = *Iam rapta spargere spersa erit. agri avaritia.* Vet. cod. Dal. = *iam factam.* Mod. ci. = *Iam rapta spargere: sparsa pari avaritia recolligere: nihil pensi habere.* et *certant* putat e margine ingestum esse. 𝔐 — *Iam rapta — certant.* Ed. Paris. 1602. — 𝔏4. = ∾ *sparsa pari avaritia* ∾. Vetustiss. Ermi (s.m.) 𝔊ro — 𝔅o = ∾ *sparsa rapaci avaritia* ∾. quod commendaverat Lips.

suam quam ullum aliud = mD Naz. 𝔊ro 𝔐u — 𝔅o. supple *magis* et vide Ind. s. h. v. RGTαw P3. Col. = *suum quam ullum aliud.* Cod. Delben. = *suum quod ullum aliud.* Ops. ci. = *suum, non ullum aliud* vel *suum quam ullum aliud.* V = *suamque* [m + *timere*] *ullum aliud.* C = *suum quem ullum alium.* P2. = *suam timere ullum aliud vereri.* Cod. Lips. + *suamque timere quam*

liores ui ac metu premere. Nam prouincias spoliari et nummarium tribunal audita utrimque licitatione alteri addici non mirum, quoniam quae emeris uendere gentium ius est. X. Sed longius nos inpetus euehit prouocante materia. Itaque sic finiamus, ne in nostro seculo culpa subsidat. Hoc maiores nostri questi sunt, hoc nos querimur, hoc posteri nostri querentur, euersos mores, regnare nequitiam, in deterius res humanas et omne nefas labi. At ista eodem stant loco stabuntque, paulum dumtaxat ultra aut citra mota, ut fluctus quos aestus accedens
longius extulit, recedens interiore litorum uestigio tenuit. Nunc 2
in adulteria magis quam in alia peccabitur abrumpetque frenos pudicitia. nunc conuiuiorum uigebit furor et foedissimum patrimoniorum exitium, culina. nunc cultus corporum nimius et formae cura prae se ferens animi deformitatem. nunc in petulantiam et audaciam erumpet male dispensata libertas. nunc in crudelitatem priuatam ac publicam ibitur bellorumque ciuilium

ullum aliud. Lips. ci. = *quam ullum aliud vere malum.* 𝔑 — 𝔅 = *suamque timere. ullum aliud.* 𝔈1. = *suamque timere. Nullum aliud.* 𝔈2. — 𝔏4. 𝔅1. = *suam timere, nullum aliud.* 𝔑 — 𝔐 = *parcere iniuriis.* T = *numerarium tribunal.* T = *utraque licitatione.*

quoniam quae emeris = RGTαm D Verd. Tronc. Scal. V (lit.) 𝔑 — 𝔅 = *quam quae emeris.* w = *quum quae emeris.* mC = *quod quae emeris* et — *vendere.* 𝔈1. — 𝔅o = *quando quae emeris.*

Cap. X.

T = *vos impetus.* mD = *provehit.* 𝔑 — 𝔅 = *provocare materia.* T = *Ita sic fin. ne in vestro.* mC = *culpa subsideat.* Col = *culpa supersidat.* P2. 𝔑 — 𝔈2. = *culpa subsistat.* mD (cr. ∾) W = *Nunc posteri.* D (cr. ∾) W = *queruntur.* 𝔑 — 𝔅o + *eversos esse mores* contra mstos etiam Naz. P3. Col. St. Steph. Scal.

et omne nefas = RGα Col. Naz. 𝔊ro — 𝔅o = *et omne fas labi.* Absorpta est *ne* syllaba ab eadem praecedente. VTP3. = *et honestas labi.* P2. 𝔑 — 𝔏4. + *et in omne nefas labi.* Praepositio facile repetitur ex superioribus. CDEHg — *et omne nefas.* GVα mC Gr. 𝔑 — 𝔈1. = *Aut ista.* mD = *Aut ita.* Grut. ci. = *Haud ista.* C(m∾) D(m∾) EWg — *At ista* — *tenuit.* 𝔑 — 𝔅o = *stant eodem loco* contra mstos etiam Verd. Tronc. Scal. mD = *stante loco.* V 𝔑 — 𝔅o = *paululum.* Rell. ∾.

ultra aut citra = mss. 𝔑 — 𝔅 = *ultra aut erit mota.* 𝔈1. — 𝔅o *ultro aut citro.* mC = *ut fructus.* T = *que estus.*

2. C (m∾) D(m∾) EHg = *Nunc adulterium, nunc conviviorum* (E = *conviciorum.* D = *convivorum*) rell. om. W = *Nunc adulterium, nunc foedissimum* rell. om. R = *peccabatur.* Gαw Verd. Scal. Tronc. St. Steph. = *peccavit.* V Dal. = *impudicitia.* G = *non convivorum.* R = *nunc coniugiorum.* DW = *cultus corporis.* P1. = *nunc cultus corporis nimius et forma corporis post se ferens.* P3. = ∾ *forma corporis posse ferens.* W = *prae esse ferens.* Pinc. v. l. 𝔐 + *corpore prae se ferens.* Rell. etiam Naz. P2. Col. cod. Delben. ∾. G = *non in petulantiam.* RGTα CEg Verd. Tronc. Scal. 𝔑 — 𝔅 = *erumpit.* D (m∾) = *irrumpit.* W = *irrupit.* mW = *rumpit.* E = *desponsata libertas.* D (s.m. ∾) = *crudulitatem.*

3 insaniam qua omne sanctum ac sacrum profanetur. Habebitur
aliquando ebrietati honor et plurimum meri cepisse uirtus erit.
Non exspectant uno loco uitia: sed mobilia et inter se dissiden-
tia tumultuantur, pellunt inuicem fuganturque. Ceterum idem
semper de nobis pronuntiare debebimus, malos esse nos, ma-
4 los fuisse, inuitus adiciam et futuros esse. Erunt homicidae,
tyranni, fures, adulteri, raptores, sacrilegi, proditores: in-
fra omnia ista ingratus est, nisi quod omnia ista ab ingrato ani-
mo sunt sine quo uix ullum magnum facinus adcreuit. Hoc tu
caue tamquam maximum crimen, ne admittas: ignosce tamquam
leuissimo, si admissum est. Haec est enim iniuriae summa:
beneficium perdidisti. Saluum est tibi ex illo quod est optimum,
5 dedisti. Quemadmodum autem curandum est, ut in eos potis-
simum beneficia conferamus qui grate responsuri erunt: ita
quaedam, etiam si male de illis sperabitur, faciemus tribue-
musque, non solum si indicabimus ingratos fore, sed si scie-
mus fuisse. Tamquam si filios alicui restituere potero magno
periculo liberatos sine ullo meo, non dubitabo. Dignum etiam

EW = *credulitatem.* CDE = *et publicam.* C (m ∾) D (m ∾) EHW (m∾) g — *bellorumque — profanetur.* mC = *quam omne sanctum.* V = *aut sacrum.* mC = *profanatur.* T = *prohavetur.* W = *praeferetur.* sW = *proferetur.*

3. D + *Hab. itaque aliquando.* Cod. Iur. = *plurimum lucri cepisse.* Iur. ci. = *plurimum lurconi.* C (m∾) EHg — *Non exspectant* — § 4. *proditores.* DW tres Pall. Col. + *Non expectant se uno.* unde Pontanus ci. = *Non explicant se uno.* 𝔐 = *Non stant uno.* Rell. etiam Naz. ∾. T = *sed inmobilia.*

dissidentia = mss. etiam Verd. Tronc. St. Steph. Scal. 𝔑𝔗 = *dissentia.* 𝔅 — 𝔅o = *dissentientia.* mC = *impellunt invicem.* W(m∾) — *Ceterum — proditores.* RGaW = *item semper.* T = *vobis pronuntiare.* RV = *debemus.* Ita hunc locum laudat Gron. ad Tac. A. XV, 14. T — *esse* post *malos.* Vet. cod. Dal. — *nos.*

4. D (s∾) — *omnia* ante *ista.* 𝔑 — 𝔅o = *ista omnia* contra mstos. Hg — *nisi quod omnia — dedisti.* C (m∾) D (m∾) EW — *nisi quod — admissum est.* Mss. (exc. D) etiam Verd. Tronc. Scal. — *animo* post *in grato.* quod abesse posse non arbitror. mD = *vix nullum.* mC = *facinus decrevit.* mD = *tanquam magnum.* mD = *tanquam sevissimo.* T = *Hoc est enim.* C (m∾) D (m∾) E — *Haec est enim — dedisti.* W — *enim.* mD = *quod beneficium prodidisti* (hoc cr.∾). W + *quod beneficium.* W — *Salvum est — dedisti.* RGVamDw 𝔑 — 𝔈1. + *Salvum est enim.* T + *Etenim tibi ex illo.* mD = *quod est optimum credidisti.*

5. E = *accurandum est.* 𝔑 — 𝔅o — *est.* CDHg = *etsi male de illis.* 𝔑 — 𝔅 — *male.* 𝔈1. — 𝔅o = *de illis male.* D(cr.∾) = *sperabatur.* T = *tribuerunt que non solum.* W — *non* ante *solum.* C (m∾) D (m∾) E HWg — *Tamquam si filios — emittere.* R = *si filios avieni restituere.* V = *sine ullo modo non dubito.* P3. Col. 𝔑 — 𝔅 = *sine ullo modo non dubitabo.* Pars Pinc. + *sine ullo meo merito.* 𝔈1. = *sine ullo commodo n. d.* D (s. m.) 𝔈2. — 𝔈4. + *sine ullo meo incommodo n. d.*

inpendio sanguinis mei tuebor et in partem discriminis ueniam:
indignum si eripere latronibus potero clamore sublato, saluta-
rem uocem homini non pigebit emittere. XI. Sequitur ut dica-
mus quae beneficia danda sint et quemadmodum. Primo demus
necessaria, deinde utilia, deinde iucunda, utique mansura.
Incipiendum est autem a necessariis: aliter enim ad animum
peruenit quod uitam continet, aliter quod exornat aut instruit.
Potest in eo aliquis fastidiosus esse aestimator quo facile caritu-
rus est, de quo dicere licet: Recipe, non desidero. meo con-
tentus sum. interim non reddere tantum libet quod acceperis,
sed abicere. Ex his quae necessaria sunt quaedam primum ob- 2
tinent locum sine quibus non possumus uiuere, quaedam secun-
dum sine quibus non debemus, quaedam tertium sine quibus
nolumus. Prima huius notae sunt hostium manibus eripi et ty-
rannicae irae et proscriptioni et aliis periculis quae uaria et in-
certa humanam uitam obsident. Quicquid horum discusseri- 3
mus quo maius ac terribilius erit, hoc maiorem inibimus gra-
tiam. Subit enim cogitatio quantis sint liberati malis. et leno-
cinium est muneris antecedens metus. Nec tamen ideo debe-
mus tardius quemquam seruare quam possumus, ut muneri no-
stro timor inponat pondus. Proxima ab his sunt sine quibus 4
possumus quidem uiuere, sed ut mors potior sit: tamquam li-

Lips. ci. = *liberandos sine ullo meo n. d.* vel + *liberandos, liberatos sine ullo meo n. d.* Rell. etiam Naz. P2. cod. Delben. Erf. ∾. T = *Dignum autem impendio.* ℜ — 𝔅 — *inpendio et* = *verebor.* V = *etiam si eripere.* T + *latronibus non potero.* ℜ — 𝔅 = *clamore lato.* 𝔈l. = *clamore elato.* R = *salva salute hominum non pigebit amittere.* V = *hominum.* G = *amittere.* quod non ineptum est.

Cap. XI.

DE = *danda sunt.* G + *danda sint. quid deinceps tractandum est et quemadmodum.* CDEH g = *Primum* [sC + *demus*] *necessaria* om. *demus.* RGTβWw = *Prima demus* (hoc in W supra lineam). D = *et postea utilia.* W = *postea utilia.* C (m∾) D(m∾) EW (m∾)g — *utique mansura.* ℜ — 𝔊 = *atque mansura.* C (s∾) D(s∾) EHW(s∾) g — *autem.* V = *aliter autem ad animum.* G = *ad animam.* V = *ad amicum.* C(m∾) D (m∾) EHW (m∾) g — *Potest in eo* — § 5. *ad altiora tendentium.* VmC = *dicere libet.*

Recipe = GVTβ Naz. Agric. 𝔏 — 𝔅c. RmCmDW ℜ — 𝔊 = *Recipere.* 𝔐 — *Recipe.* R = *de* [lit.] *sidero.* VmC = *quod accepi.* T = *quod accepit.*

2. T = *Prima huiusmodi nota.* mD = *proscriptionibus.* T = *proscript*δ*r.*

3. ℜ — 𝔈l. = *Quicquid horum descripserimus.* St. Steph. = *excusserimus.* VTmC = *aut terribilius.* G = *leocinium.* 𝔐 — 𝔏4. = *muneri.* T = *numeris.* Rell. etiam Gr. ∾. G = *quequam.* VmCmD = *quemque servare.*

4. V = *Proxima ab iis sine quibus.* T + *non possumus.* G = *quidem.* V + *sed non debemus ut mors.* R (cr. ∾) = *patior sit.* V =

bertas et pudicitia et mens bona. Post haec habebimus coniunctione ac sanguine usuque et consuetudine longa cara, ut liberos, coniuges, penates ceteraque quae usque eo animus sibi
5 adplicuit, ut ab illis quam a uita diuelli grauius existimet. Subsequuntur utilia quorum uaria et lata materia est. Hic erit pecunia non superfluens, sed ad sanum modum habendi parata. hic erit honor et processus ad altiora tendentium: nec enim utilius quicquam est quam sibi utilem fieri. Iam cetera ex abundanti ueniunt delicatos factura. In his sequemur, ut opportunitate grata sint, ut non uolgaria quaeque aut pauci habuerint aut pauci intra hanc aetatem aut hoc modo, quae etiam si na-
6 tura pretiosa non sunt, tempore aut loco fiant. Uideamus quid oblatum maxime uoluptati futurum sit, quid frequenter occursurum habenti, ut totiens nobiscum quotiens cum illo sit. Utique cauebimus ne munera supernacua mittamus, ut feminae aut seni arma uenatoria aut rustico libros aut studiis ac literis dedito retia. Aeque ex contrario circumspiciemus ne, dum grata mittere uolumus, suum cuique morbum exprobratura mittamus, sicut ebrioso uina et ualitudinario medicamenta. Maledictum

quam libertas. GW — *libertas.* V + *et mens bona absit.* mC𝔑𝔗 = *coniunctionem.* R(cr. ∾) = *liberas.* 𝔑 — 𝔈1. + *coniuges et.* 𝔑 — 𝔅 = *quasi a vita.* 𝔈1. = *quam vita sine a.* V = *avelli gravius sit.* G (m∾) mW = *diversi gr. sit.*

5. Rβ𝔑 = *subsecuntur.* CDEHW (m∾) g = *Non utilius quicquam.* CDEHg quidam Pinc. — *Iam* ante *cetera.* sW = *quod utilem sibi.* St. Steph. = *ex abundantia veniunt.* V = *In iis sequemur.* w = *sequimur.* TCDEHWg quidam Pinc. 𝔊 — 𝔐 = *In his videamus.* V = *vulgaria quaeque habuerint aut pauci intra hanc aetatem quae etiamsi.* E = *que aut pauci habuerunt.* W = *habuerunt.*

hanc aetatem aut hoc modo quae etiam si = RGβ mC mDmW Naz. Col. Erf. 𝔊ro — 𝔅o. P2. 𝔑 — 𝔅 + *hanc aetatem habent aut* ∾. probat Lips. P3. + *hoc modo nulli quae etiamsi.* CDEW P1. = *aut pauci habuerint quae etiamsi* rell. om. Hg = *ut pauci habuerint quae etiamsi* rell. om. 𝔈1. — 𝔏4. = *hanc aetatem habent quae etiamsi.* Grut. legi vult *ut non vulgaria aut quae etiamsi* rell. om. sed non negat tolerari posse scripturam Naz. DEW = *pretiosa non sint.*

6. D (m∾) E — *Videamus* — *cum illo sit.* CHWg + *oblatum sit quomodo maxime.* g — *quid frequenter* — *cum illo sit.* T + *occursurum sit.* C = *cursurum.* R + *ut totiens ille nobiscum.* 𝔑 — 𝔈1. + *totiens nobis cum sit ipse habens quotiens.* 𝔈2. + *nobiscum sit.* Rell. etiam Pinc. ∾. Mss. = *cum illo sint.* D(m∾) *Utique* — *venatoria.* CEHAg = *Utique videamus.* W = *munera superflua.* T = *studio ac literis.* G = *aut literis.* C = *et litteras.* D = *litterisque.* W = *literisve.* EHg — *aut studiis* — *retia.* 𝔑𝔗 = *debito.* TβCDEH = *e contrario.* g = *Aeque est contrario* [W =] *conspiciemus.* E = *conspiciamus.* GTDW = *exprobatura.* GmW = *sic ebrioso.* DW = *sicuti ebr.* CEHg — *et* ante *valitud.* D = *aut valitud.*

enim incipit esse, non munus in quo uitium accipientis agno-
scitur. XII. Si arbitrium dandi penes nos est, praecipue man- 1
sura quaeremus, ut quam minime mortale munus sit. Pauci
enim sunt tam grati, ut quid acceperint, etiam si non uident,
cogitent. Ingratos quoque memoria cum ipso munere incurrit,
ubi ante oculos est et obliuisci sui non sinit, sed auctorem suum
ingerit et inculcat. Eo quidem magis duratura quaeramus, quia
numquam admonere debemus: ipsa res euanescentem memoriam
excitet. Libentius donabo argentum factum quam signatum. 2
libentius statuas quam uestem et quod usus breuis deterat. Apud
paucos post rem manet gratia: plures sunt apud quos non diu-
tius in animo sunt donata quam in usu. Ergo, si fieri potest,
consumi munus meum nolo: exstet, haereat amico meo, con-
uiuat. Nemo tam stultus est, ut monendus sit ne cui gladiato- 3
res aut uenationem iam munere edito mittat et uestimenta aesti-
ua bruma, hiberna solstitio. Sit in beneficio sensus commu-
nis: tempus, locum, personas obseruet, quia momentis quae-
dam grata et ingrata sunt. Quanto acceptius est, si id damus

E — *enim* ante *incipit*. TCDHg — *non* ante *munus*. GW — *non munus*: sed G harum vocum sedem habet vacuam. 𝔑 = *virum accipientis*.

Cap. XII.

𝔑 — *est* post *penes nos*. 𝔗𝔙 = *penes non praecipue*. V = *quaeramus*. 𝔑 — 𝔙 = *aut quam minime*. C(m∾) D(m∾) Hg — *Pauci enim* — *inculeat*. E — *Pauci enim* — *hiberna solstitio*. V = *et pauci sunt tam grati*. GβmCW = *sumus tam grati*. V𝔑 — 𝔙o = *ut quod acceperint*. mC — *quid*. Rell. ∾. T = *etiamsi non violent*.

Ingratos = mss. (etiam Verd. Tronc. Scal.?). 𝔑 — 𝔙o = *Ingratis*. G = *ubi autem oculos* [sp. v.] *oblivisci*. Etiam W — *est et*. mC = *sui non sint*. V = *et conculeat*. CDHg Pinc. ex. domest. + *Et eo quidem magis*. V quidam Pinc. = *Eoque magis*: RCDHW(s∾) g = *quaeremus*. V + *ut quia nunquam*. g = *que nunquam*. V = *ammovere debemus*.

ipsa res — *excitet* = mss. 𝔈1. — 𝔐. 𝔑 — 𝔙 = *ipsa res* ∾ *excitat*. 𝔏 — 𝔙o = *ipsae res* ∾ *excitent*.

2. Verba *Libentius* — *signatum* R repetit in margine. CDHg — *Libentius* — *manet gratia*. T + *et eius quod usus*. R 𝔈1. 2. = *brevis deleat*. GVTβmDW ex. antiquiss. Ermi 𝔑 — 𝔙 = *brevis dederat* mC = *brevis declarat*. Agric. 𝔊 — 𝔙o ∾.

post rem manet = Naz. (s.m.) cii. Pinc. Mur. 𝔐 — 𝔙o. mD = *rē ane* [n.] *post rē anet*. Rell. etiam Pinc. 𝔑 — 𝔖 = *post remanet*. H = *quam usu* om. *in*. RVβHw = *Ego si fieri*. quod fortasse erat recipiendum. W = *meum volo*. R = *amico suo*. 𝔑 — 𝔈2. = *extet et vivat*. 𝔊 — 𝔏4. + *et convivat*. W = *coniurat*. sG = *cum vivat*. Rell. etiam Gr. ∾.

3. C(m∾) D(m∾) Hg — *Nemo* — *solstitio*. W hic inserit verba § 1. omissa *Pauci enim sunt tam grati ut quod acceperunt, etiamsi non vident, cogitent*. Eadem hic repetit D, sed scribit praeterea *cogitant* et iis impositum habet *va cat*. C = *ut modestus sit ne cui*. V = *ne in gladiatores*. C = *nec in gl*. 𝔑 — 𝔙 + *aut iam venationem*. GW = *tam munere*. C = *venationem mudrie edito*. GW = *hiberna solfatō*. CDHWAg verba *Quanto acceptius est* — *visurus est* collocant ante *Sit in beneficio* — *ingrata sunt*. W illis im-

4 quod quis non habet quam cuius copia abundat? quod diu quaerit nec inuenit quam quod ubique uisurus est? Munera non tam pretiosa quam rara et exquisita sint, quae etiam apud diuitem sui locum faciant: sicut gregalia quoque poma et post paucos dies itura in fastidium delectant, si prouenere maturius. Illa quoque non erunt sine honore quae aut nemo illis alius dedit aut nos nulli alii. XIII. Alexandro Macedoni, cum uictor Orientis animos supra humana tolleret, Corinthii per legatos gratulati sunt et ciuitate illum sua donauerunt. Cum risisset Alexander hoc officii genus, unus ex legatis, *Nulli,* inquit, *ciuitatem umquam dedimus alii quam tibi et Herculi.* Libens accepit delatum honorem et legatos inuitatione aliaque humanitate prosecutus cogitauit non qui sibi ciuitatem darent, sed
2 cui dedissent. Et homo gloriae deditus cuius nec naturam nec modum nouerat Herculis Liberique uestigia sequens ac ne ibi quidem resistens ubi illa defecerant ad socium honoris sui respexit a dantibus, tamquam coelum quod mente uanissima conple-

posita habet haec *vacat secundum unum librum.* Ag ℜ — 𝔈𝔏. = *S i c in beneficio.* 𝔊𝔖 = *S i in beneficio.* Rell. etiam Pinc. ∾. T = *tempus loc a.* V = *person a m.* Vetustus Ermi ante *personas* habebat *et*, sed supra versum. RG Naz. P2. 3. Col. ℜ — 𝔈𝔏. = *observet personas.* Rell. etiam Francisc. P 1. Agric. servant ordinem vulgatum. Vocem *personas* suspectam habeo cum Grutero. C = *o s servet.* V — *quaedam* post *momentis.* D = *grat a m et ingrata* om. *sunt.* E — *Quanto acceptius* — *visurus est.* CWg — *est* post *acceptius.* H = *Quanto g r a t i u s si.* G Scal. = *quam c u m q u i s copia abundat.* T + *quam i d cuius copia.*

4. V = *diu quaer a t.* D + *quam i d quod ubique.* T = *quam q u e ubique.* T = *Munera t e r m i n o tam pret.* β — *sint* post *exquisita.* Dal. = *s i b i locum faciant.* CDHWAg + *locum faciant. Q u o d v o l e s* [W = *vol e n s*] *g r a t u m e s s e r a r u m* [W = *t a m e n*] *e f f i c e.* vid. XIV, 2. E — *sicut gregalia* — XIV, 1. *morem gessit.* H = *S i c gregalia poma quoque.* ℜ — 𝔅o = *e t i a m post paucos dies* contra mstos. C(m∾) D (m∾) Hg — *Illa quoque* — *nulli alii.* w = *non e s s e n t sine honore.*

Cap. XIII.

W = *anim u m supra humana.* D = *anim u m supra tolleret humana.* Ed. Par. a. 1613. = *a m i c o s supra humana.* V = *civitat e m su a m ill i donaverunt.* C (s.m.) = *civitat e m il l a m.* C(m∾) D(m∾) HWAg = *donaverunt. q u i l a e t a t u s n o v o o f f i c i i g e n e r e libens accepit delatum honorem* rell. om. T + *civitatem i s t a m dedimus.* R — *umquam.* Naz. (p.m. ut v i d e b a t u r) 𝔊ro — 𝔅1. 𝔅2. = *n o n d i l u t u m honorem.* 𝔅o + *n o n delatum* (in Obss. Criticis abest *non*). Rell. et ipse Naz. s.m. ∾. HAg + *prosecutus e s t.* C (m∾) D(m∾) HW(m∾) Ag — *cogitavit* — *dedissent. Et.*

2. C(m∾) D(m∾) HW(cr. ∾) g = *gloriae deditus. quia i n h o c Herculi aequabatur coelum mente vanissima* [D = *n o v i s sima*] *c o n s c e n d e b a t. Quid enim simile.* V = *cuius nec natur a modum noverat.* W = *Herculis liberi vestigia* sine *que.* sR GV = *n e c ibi quidem.* V Pinc. fidelior lectio 𝔊 — 𝔐 = *ubi il l i defecerant.* Rell. etiam Gr. cod. Delben. ∾ ℜ — 𝔅 = *respec t o r a dantibus.* Dalech. expungit *a dantibus.* G =

ctebatur teneret, quia Herculi aequabatur. Quid enim ille si-
mile habebat uesanus adulescens cui pro uirtute erat felix teme-
ritas? Hercules nihil sibi uicit: orbem terrarum transiuit non 3
concupiscendo, sed uindicando. Quid uinceret malorum hostis,
bonorum uindex, terrarum marisque pacator? At hic a pueri-
tia latro gentiumque uastator, tam hostium pernicies quam ami-
corum, qui summum bonum duceret terrori esse cunctis morta-
libus, oblitus non ferocissima tantum, sed ignauissima quoque
animalia timeri ob uirus malum. XIV. Ad propositum nunc
reuertamur. Beneficium quod quibuslibet datur nulli gratum
est. Nemo se stabularii aut cauponis hospitem iudicat nec con-
uiuam dantis epulum, ubi dici potest: Quid enim in me contu-
lit? Nempe hoc quod et in illum uix bene notum sibi et in il-
lum etiam inimicum ac turpissimum hominem. Numquid enim
me dignum iudicauit? morbo suo morem gessit. Quod uoles 2
gratum esse rarum effice: quis patitur sibi inputari [uolgaria]?

complectebatur tenere. 𝔑 — 𝔈1. = *cui pro veritate erat.*

3. CDHg — *Hercules nihil sibi* — XIV, 1. *revertamur.* mC supplet *Hercules* — *iudicando.* RGTαmC W Verd. Tronc. Scal. = *sed iudicando* (haec in T bis leguntur). V𝔑 — 𝔈1. = *bonorum iudex.* T𝔑 — 𝔅 = *marisque peccator.* W = *parcator.* Agric. = *quam hostium tam amicorum.* probat Erm. sed cf. P. Fab. Semestr. I, 23. V = *ignavissima queque.* 𝔑 — 𝔅 = *ob viciis malum.* α = *malum ob virus.*

Cap. XIV.

RGVCW(s.m.) Ag Naz. Col. Verd. Tronc. Scal. = *qui quibuslibet dat.* α = *qui quibuslibet datur.* W(p.m.) = *qui quilibet datur.* w = *quum quibuslibet datur.* P3. = *quibuslibet datum ulli gratum esse.* HAg quidam Pinc. P1. Trist. = *nulli datum est.* D (s∾) = *nullum datum est.* CD(m∾) W(m∾) g — *Nemo se* — *epulum.* H — *Nemo se* — *epulum, ubi.* CDHWg — *enim* ante *in me contulit.* Hg — *hoc* post *Nempe.*

quod et in illum = Naz. 𝔅2.
C (p.m.) D(p.m.) Hg — *et.* Rell. etiam C(s.m.) D(s.m.) = *quod in illum et.* C (m∾) D(m∾) g — *et in illum etiam* — *turpissimum hominem.* Cg — *enim* post *Numquid.* W (cr. ∾) = *Nunquam.*

etiam inimicum = mss. (exc. TD) 𝔑 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅1. D𝔐 — 𝔏4. 𝔑u — 𝔅o = *etiam mimicum.* („Ita mutare ausus sum in ambigua veteris libri scriptura.“ Mur.) probant Lips. Steph. Ops. T = *etiam iniquum.* VC = *atque turpissimum.* CD (H) W(n.) quidam Pinc. P1. 𝔏4. — 𝔅o + *iudicavit? minime.* Abieci vocem suppositam, quae in depravatis tantum libris legitur. RGV Tαw 𝔑 — 𝔏2. ea carent. Lips. ci. = *moribus morem gessit.* Dal. = *moribus suis morem gessit.*

2. CHW (m∾) g — *Quod voles* — *inputari volgaria* (mW = *ratum effici*). D — *Quod voles* — *volgaria. Nemo* (in margine suppleta *quis patitur* — *Nemo*). 𝔑 — 𝔅 = *Quid voles* ∾ *raro effice.* E — *quis patitur* — § 4. *familiaris animi ferat.* E post *effice* addit *Sic gregalia quoque poma et post paucos dies iterata in fastidium vertunt. sed provenere maturius.* vid. XII, 4. Verd. Tronc. = *quis patietur.* Mss. etiam Ermi Gr. 𝔑 — 𝔈1. 𝔑u — *volgaria.* quod uncis circumdedi: vulgatur inde a 𝔊. Agric. adscripserat *imputari com-*

Nemo haec ita interpretetur, tamquam reducam liberalitatem et frenis artioribus reprimam. Illa uero in quantum libet exeat: sed eat, non erret. Licet ita largiri, ut unusquisque, etiam si cum multis accepit, in populo se esse non putet. nemo non habeat aliquam familiarem notam per quam speret se propius ad-
3 missum. Dicat: Accepi idem quod ille, sed ultro. Accepi quod ille: sed ego intra breue tempus, cum ille diu meruisset. Sunt qui idem habeant: sed non eisdem uerbis datum, non eadem comitate tribuentis. Ille accepit, cum rogasset: ego, cum rogarem. Ille accepit: sed facile redditurus, sed cuius senectus et libera orbitas magna promittebat: mihi plus dedit, quam-
4 uis idem dederit, quia sine spe recipiendi dedit. Quemadmodum meretrix ita inter multos se diuidet, ut nemo non aliquod signum familiaris animi ferat: ita qui beneficia sua amabilia uult esse excogitet quomodo multi obligentur et tamen singuli

munia. Grut. ci. = *vilia imputari.* Sed recte censet plura etiam hic excidisse. Lips. nihil desiderat, ne *volgaria* quidem. Ruhk. putat aliunde accessisse verba *Quod voles — effice.* V = *Nemo hoc ita.* W(cr∾) = *tanquam reductam.* Dal. + *tanquam in angustum reducam.* R (cr. ∾ al. m.) = *libertatem.* RGTαCsWAg 𝔑 — 𝔅 = *frenis altioribus.* 𝔑 — 𝔊 = *Illa enim in q.* contra mstos etiam Pinc. DW = *in quantos libet.* T = *in quantum libeat extat.* W(m∾) 𝔑 — 𝔅 = *se deat non erret.* T = *sedeat vero erret.* CD(m∾) HW(m∾) g — *Licet — non putet.* α(s∾) = *et unus quisque.* V — *quisque.* CDHW(n.) Ag + *nemo accipiens non habeat.* RGVα = *non habet.* GmW = *familiarem notat.* DW = *pro qua se speret.* C(cr. ∾) D(cr. ∾) 𝔑𝔗 = *proprius admissum.* W = *proprium adm.*

3. CD(cr.∾) HW(m∾) Ag = *admissum.* *Sunt* [DHW = *Sint*] *qui idem habeant. sed non eisdem verbis dicant. dicunt* [HW = *dicant*] *enim: Accepi quod ille, sed ultro accepi, sed intra breve tempus, cum ille diu meruisset. Ille accepit.* α = *Accepi item.* Apud R *idem* in litura est. VT = *quod ille sed aliter.* Cod. Iur. = *Sint qui idem.* RGβw = *Sunt qui et habeant.* T + *idem etium habeant.* 𝔅o = *non iisdem verbis* contra mstos. 𝔑 — 𝔅 = *non eadem: non eadem communitate.* unde Agric. ci. + *non eadem fronte, non eadem comitate.* Col. — *Ille accepit — rogarem.* R + *sed cum rogasset.*

ego, cum rogarem = Naz. (s.m.) 𝔗𝔅ℜu — 𝔅o. probat Grut. GβW Naz. (p.m.) P3. = *ego non rogarem.* RVT P2. quaedam exx. Pinc. 𝔑 + *ego cum non rogarem.* CDHmWAg alia exx. Pinc. Trist. Tronc. Scal. = *ego non rogavi.* 𝔈1. — 𝔅1. = *ego cum rogarer* (𝔊ro = *rogaret*). α = *rediturus.* D = *cui senectus.*

et libera orbitas = RGTαCHsWA gw Naz. Col. vetust. ex. Ermi Erf. ℜu 𝔅2. probant Erm. Grut. Gron. P3. = *liberos orbitas.* DW 𝔑 — 𝔅1. 𝔅o = *liberorum orbitas.* V — *libera.* quam scripturam non improbat Grut. W = *magna promisit.* D = *promissit magna.*

4. CD(m∾) HAg — *Quemadmodum — obligentur et tamen.* T — *ita* post *meretrix.*

se dividet = mss. (exc. E) 𝔑 — 𝔈1. E𝔈2. — 𝔅o = *se dividit.* W — *beneficia sua — obligentur et tamen.* RGTαD Trist. Tronc. Scal. 𝔑 — 𝔈2. = *excogitat.* Vet. cod. Ermi = *cogitet.* 𝔈2. — 𝔅o + *quomodo et multi* contra

habeant aliquid quo se ceteris praeferant. Ego uero beneficiis
non obicio moras: quo plura maioraque fuerint plus afferent
laudis. Adsit iudicium: neque enim cordi esse cuiquam pos- 5
sunt forte ac temere data. Quare si quis existimat nos, cum
ista praecipimus, benignitatis fines introrsus referre et illi minus laxum limitem aperire, ne perperam monitiones nostras exaudiat. Quam enim uirtutem magis ueneramur? cui magis stimulos addimus? quibusue tam conuenit haec adhortatio quam nobis societatem humani generis sancientibus? XV. Quid ergo est? Cum sit nulla honesta uis animi, etiam si a recta uoluntate incepit, nisi quam uirtutem modus fecit, ueto liberalitatem nepotari. Tunc iuuat accepisse beneficium et supinis quidem manibus, ubi illud ratio ad dignos perducit, non quo libet casus et consilii indigens inpetus differt. quod ostentare libet et inscribere sibi. Beneficia tu uocas quorum auctorem fateri pu-
det? At illo quanto gratiora sunt quantoque in partem interio- 2
rem animi nunquam exitura descendunt, cum delectant cogitantem magis a quo quam quid acceperis? Crispus Passienus so-

mstos. V = *et idem singuli.* ℜ — 𝔈1. = *habent.* ℜ𝔗 = *aliquod.* CD(m ∾) EHW (m∾) g — *Ego vero* — § 5. *data. Quare.* Ante haec verba quam plurima desiderat Grut.

non obicio = mss. etiam Gr. ℜ — 𝔅o = *non obiiciam.* ℜ — 𝔅o + *quae quo plura* contra mstos. T = *asserent laudis.*

5. ℜ — 𝔅o + *Adsit tamen* contra mstos. α (s∾) — *enim* ante *cordi.* ℜ𝔗 = *sorte ac temere.* Hg = *si quis estimat.* CD = *si quis extimat.* D (s∾) = *cum ipsa praecip.* ℜ𝔗 = *percipimus.* ℜ — 𝔅 = *lapsum limitem.* D = *lassum limitem.* V = *munitiones nostras.* W P1. = *ammonitiones nostras.* quod Grut. non improbat. D = *admonitiones nostras.* mW = *immonitiones nostras.* 𝔈1. — 𝔊 𝔏 — 𝔊ro 𝔅2. = *nae* [𝔈1. = *ne*] *perperam* ∾ *exaudit* contra mstos etiam ex. acad. Salment. Gr. CDHWAg hic repetunt verba § 4. et 5. omissa *qui beneficia sua — praeferant. Adsit iudicium.* Iidem omittunt verba *Quam enim virtutem* — XV, 3. *dividimus.* Apud DW in margine ea sunt suppleta. ℜ — 𝔈1. = *quibus non tam.* 𝔈2. — 𝔐ℜ = *quibus vero tam.* Rell. etiam P2. Naz. Col. cod. Delben. ∾. T = *conveniet.* RV = *sanctientibus.*

Cap. XV.

virtutem modus fecit = Naz. (p.m.) ci. Agric. 𝔐ℜ — 𝔅o. αw = *virtutem motus fecit.* RGVTDW Naz. (s.m.) Col. Pall. ℜ — 𝔅 = *virtutum motus fecit.* 𝔈1. — 𝔊 = *virtutum modus fecit.* R = *neportari* (r n.). V = *necpotari.* ℜ — 𝔈1. = *liberalitatem tecum potiri.* Rell. etiam vet. Ermi Naz. Col. ∾. T = *nisi illud ratio.* Tαw Pinc. v. l. = *non quilibet casus.* ℜ — 𝔈2. = *non quod quilibet casus.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔏2. = *quod non quilibet casus.* m𝔊 = *liber casus.* Rell. etiam Naz. ∾.

differt = P1. ℜ — 𝔅 𝔊ro — 𝔅o. Naz. (p.m.) = *deffert.* D = *defferret.* Rell. etiam Naz. (s.m.) = *defert.* V = *qui ostentare.* ℜ — 𝔅 = *quorum auctoritatem.*

2. ℜ — 𝔈1. m𝔈2. = *in partem teneriorem.* R = *cum delectat.* W + *cum non delectant.* D = *quam quid acceperit.* W (cr.∾) = *q. q. accepit.* T = *Crisipus Pass.* D = *Cysippus Pasianus.* ℜ — 𝔈1. =

lebat dicere quorumdam se iudicium malle quam beneficium, quorumdam beneficium malle quam iudicium. et subiciebat exempla: *Malo*, aiebat, *diui Augusti iudicium. malo Clau-*
3 *dii beneficium.* Ego uero nullius puto expetendum esse beneficium cuius uile iudicium est. Quid ergo? Non erat accipiendum a Claudio quod dabatur? Erat: sed sicut a fortuna quam scires statim posse malam fieri. Quid ista inter se mixta diuidimus? Non est beneficium cui deest pars optima, datum esse iudicio. Alioquin pecunia ingens, si non ratione nec recta uoluntate donata est, non magis beneficium est quam thesaurus. Multa sunt autem quae oportet accipere nec debere.

L. ANNAEI SENECAE
AD AEBUTIUM LIBERALEM
DE BENEFICIIS
LIBER II.

I. Inspiciamus, Liberalis uirorum optime, id quod ex

Chrysippus Pansienus. G — *se* ante *iudicium.* T𝔑 — 𝔈𝔏. + *et quorundam benef.* Rell. etiam Pinc. ∾. G = *Malo agebat.* mW = *male agebat.*

3. D — *esse* post *expetendum.* R (s ∾) w Gr. (exc. P𝔏. ∾) = *cuius vitae iudicium.* Gβ = *cuius vite iud.* D = *cuius vice iudicium.* V = *cuius vitandum iudicium.* mW = *cuius vide beneficium.* R — *Erat* post *dabatur.* R = *quasi a fortuna.* 𝔑 — 𝔈1. — *posse* post *scires statim.* 𝔑 — 𝔅o + *Quid ergo ista inter se* contra mstos. C (s∾) Hg — *est* ante *beneficium.* V + *scilicet datum esse.* CHg = *datum esse iudico.* CDEHg — *Alioquin.* G = *Alioqui.* TDW 𝔑 — 𝔈1. = *ingens sine ratione.* C = *si nec ratione.* CHg = *voluntate data est.* D = *vol. data* om. *est.* 𝔑 — 𝔈1. — *est* post *donata.* CDEHWAg — *magis* et = *sed thesaurus.* V = *tam beneficium est.* E — *Multa autem* — *debere.* CDHWAg post *thesaurus* addunt verba ab initio huius capitis omissa *Voco liberalitatem tunc* [H = *tamen*] *cum iuvat accepisse beneficium. cum illud ratio ad dignos perducit, non quilibet* [D = *quibus.* sD = *quilibet*] *casus* [H = *cassus*] *et consilii indigens impetus differt* [W = *differet.* H = *defert*]. *Beneficia tu vocas quorum fateri* [D = *facti.* sD ∾] *auctorem* [H = *actorem*] *pudet? At illa quam graviora* [sDH = *gratiora*] *sunt quantoque in partem interiorem* [H — *interiorem*] *descendunt* [D = *descenderint.* sD ∾] *cum* [D = *non.* sD ∾] *delectat cogitantem magis a quo quam quid acceperit* [H = *acceperis*]. D his imposuit *va cat.* Iidem mox omittunt *autem.* w = *non debere.*

Cap. I.

T = [*S*] *Uspiciamus.* G Scal. = *vivorum optime.* RCDHg — *id* post *optime.*

priori parte adhuc superest, quemadmodum dandum sit beneficium. cuius rei expeditissimam uideor monstraturus uiam. Sic demus, quomodo uellemus accipere. ante omnia libenter, cito, sine ulla dubitatione. Ingratum est beneficium quod diu inter manus dantis haesit, quod quis aegre dimittere uisus est et sic dare tamquam sibi eriperet. Etiam si quid morae interuenit, 2
euitemus omni modo ne deliberasse uideamur. Proximus est a negante qui dubitauit nullamque iniit gratiam. Nam cum in beneficio iucundissima sit tribuentis uoluntas, qui nolentem se tribuisse ipsa cunctatione testatus est non dedit, sed aduersus ducentem male retinuit. Multi autem sunt quos liberalis facit frontis infirmitas. Gratissima sunt beneficia parata, facilia, oc- 3
currentia, ubi nulla mora fuit nisi in accipientis uerecundia.

ex priori = RGTαsW. VWg 𝔑 — 𝔅o = *ex priore.* T = *cuius re.* G = *expedissimam.* sD = *monstrare uiam.* Dal. = *Si demus.* 𝔑 — 𝔊 + *Si sic demus.* T = *Sic devius.* Rell. etiam Pinc. ∾. C = *comodo vellemus.* D = *quemadmodum vellemus.* CHg = *sine aliqua dubitatione.* D = *et sine aliqua dub.* W = *et sive aliqua dub.* V — *diu.* T = *in manu dantis.* D(s∾) = *manus exitantis.*

et sic dare = mss. etiam Put. Tronc. Trist. (Pinc. Gr.) 𝔑 — 𝔐 (𝔅 = *darẽ*). 𝔏 — 𝔅o — *dare.*

tamquam sibi eriperet = αCw Naz. (p.m.) quidam Pinc. 𝔏4. — 𝔅o. G P1. + *tanquam si sibi eriperet.* DW = *tanquam si sibi eriperetur* (in W ur n.). RVTEHg quidam Ermi alii Pinc. P2. 3. Col. Tronc. Trist. = *tamquam sibi eriperetur.* 𝔑 — 𝔅 = *tanquam supra raperetur.* 𝔈1. 2. = *tanquam si sibi raperet.* Agric. ci. 𝔊𝔊 = *tanquam si sibi praeriperetur.* 𝔐 = *tanquam si sibi praeriperet.* 𝔏 = *tanquam sibi praeriperet.* TD + *Et etiamsi.* G = *si quis morae.* E = *interveniat morae.* V = *morae intervenerit, evitemus omnino.* 𝔑 — 𝔈1. = *ne dubitasse videamur.* D(cr.∾) = *liberasse videantur.*

2. 𝔑 — 𝔊 = *Proximus est autem neganti.* 𝔐 = *Proximus est neganti.* Pinc. v. l. + *Prox. est autem a neg.* Rell. etiam Gr. Put. ∾. D(s∾) = *qui dubitat.* E = *nullam* om. *que.* RGVα Naz. P2. Col. 𝔑 — 𝔅 = *iniet gratiam.* DEW (m∾) P1. 𝔈1. — 𝔏2. = *meretur gratiam.* T = *iniet alias meretur gratiam.* Rell. etiam vet. Ermi ∾. GW(s.m.) w — *in* ante *beneficio.* αEgw = *quia nolentem.* T = *quia videntem.* 𝔑 = *qui nolendo.* 𝔗𝔅 = *qui nolente.* D = *qui nolle.* Grut. ci. = *qui nolenter.* E — *se* post *nolentem.* GW (s.m.) — *est* post *testatus.* T = *testatur.* CDEHWAg — *adversus ducentem.* Nonnulla exx. Pinc. — *sed adv. ducentem.* D(s∾) W 𝔈1. 2. (m𝔈2. ∾) = *male renuit.* m𝔈2. = *male tenuit.* CDEHWAg — *Multi — infirmitas.*

liberalis = Rα. GVT 𝔑 — 𝔅o = *liberales.* R = *fortes infirmitas.* GV 𝔑 — 𝔅 = *fortis infirmitas.* T = *sorte facit infirmitas.*

3. *facilia, occurrentia* = mss. (exc. DEW) etiam Pinc. v. l. Erf. 𝔑 — 𝔅. Naz. P2. 3. Col. 𝔊ro — 𝔅o + *facilia et occurrentia.* (Falso *et* ex suis libris protulisse videtur Grut.: nam idem laudat perperam ex Pinc. v. l.). D(s∾) EW(s∾) — *facilia.* 𝔈1. — 𝔏4. = *facile occurrentia.* CHg = *mora fuerit.* DEW Pinc. v. l. P1. Vinc. Bell. (Sp. H. IX, 107.) = *intervenit mora.* T = *ubi in accipientis.* E = *et sine accipientis.* Mur.

Optimum est antecedere desiderium cuiusque, proximum sequi.
Illud melius occupare antequam rogemur, quia, cum homini
probo ad rogandum os concurrat et subfundatur rubor, qui hoc
tormentum remittit multiplicat munus suum. Non tulit gratis
4 qui, cum rogasset, accepit: quoniam quidem, ut maioribus
nostris, grauissimis uiris, uisum est, nulla res carius constat
quam quae precibus empta est. Uota homines parcius facerent,
si palam facienda essent: adeo etiam deos quibus honestissi-
me supplicamus tacite malumus et intra nosmetipsos precari.
II. Molestum uerbum est, onerosum, demisso uoltu dicendum,
Rogo. Huius facienda est gratia amico et cuicumque quem ami-
cum sis promerendo facturus. Properet licet, sero beneficium
dedit qui roganti dedit. Ideo diuinanda cuiusque uoluntas et,
cum intellecta est, necessitate grauissima rogandi liberanda est.
Illud beneficium iucundum uicturumque in animo scias quod ob-
2 uiam uenit. Si non contingit praeuenire, plura rogantis uerba
intercidamus ne rogati uideamur: sed certiores facti statim

ci. 𝔐 — 𝔏 = *Primum est antecedere* contra mstos etiam Gr. V + *Illud melius est.* R = *antequam rogetur.* CDHW = *cum enim homini probo.* Pinc. ci. 𝔊𝔖 = *os corruat et suff.* Dal. = *in os procurrat.* C = *nos concurrat al' occupat.* sC = *omnia.* E (s∾) = *os occurrat.* W(cr.∾) = *os concorat.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. T = *aut suffundatur.* Cod. Iur. = *suffundat.* probat Iur. CDEHW Pinc. v. l. = *rubore.* g = *robore.* D (cr. ∾) = *tormentum remittitur.* E = *torm. remittunt.* ℜ — 𝔊l. = *torm. remiserit.* sC + *sibi multiplicat.* D = *mult. suum munus.* E = *suum mult. munus.*

4. Pinc. ci. = *Quandoquidem ut maioribus nostris* contra mstos etiam Gr. G aliquot Pinc. Col. Scal. — *gravissimis viris.* quae abesse posse Grut. suspicatur. DP1. = *maioribus nostris visum est; gravissimis viris nulla res.* sE = *gratissimis viris.* C DEHAg — *Vota* — *precari.* R (cr. ∾) α = *hominis.* GT = *maluimus.* ℜ — 𝔅 = *tacite in alium.* 𝔊l. — 𝔖 = *malimus.* 𝔊l. — 𝔖 = *intra nos precari.*

Cap. II.

Eg + *est et onerosum.* GW Scal. Tronc. cod. Dal. = *verbum et onerosum.* D = *et onerosum est.* ℜ — 𝔅o + *et demisso vultu.* RαCW(s∾) = *dimisso.* CDHAg — *Huius* — *facturus.* Eadem in E sunt notata. ℜ — 𝔅 = *Huic facienda est.* Cod. Iur. = *faciendum est gratia.* Iur. ci. = *faciendum est gratiam.* T = *quem amicus sis.* E = *quoniam amicum sis merendo facturus.* W ℜ — 𝔅 = *amicum scis.* V = *Prosperet.* G = *Prope* [al. m. *ret*] *libet.* αE = *Properet libet.* R = *Properet liberet.* ℜ — 𝔅 — *qui roganti dedit.* V = *Inde divinanda.* T = *Ideo dimiranda.* C = *Ideo dimimerenda.* HAg — *divinanda.* DE + *divinanda est.* α — *est* post *intellecta.* D (s∾) 𝔊l. — 𝔐 — *rogandi.* Rell. etiam Naz. P2. 3. Col. ∾. Hg + *iocundum est.* EH = *victurum* om. *que.* C(s∾) Dg — *scias.*

2. D + *Si vero non cont.* G — *non* ante *contingit.* agw 𝔐 = *Si non contigit.* C = *contingerit.* Rell. etiam Gr. ∾. CDEHWg = *verba intercidenda sunt.*

promittamus facturosque nos, etiam antequam interpellemur, ipsa festinatione adprobemus. Quemadmodum in aegris opportunitas cibi salutaris est et aqua tempestiue data remedii locum obtinuit: ita quamuis leue et uolgare beneficium sit, si praesto fuit, si proximam quamque horam non perdidit, multum sibi adicit gratiamque pretiosi, sed lenti et diu cogitati muneris uincit. Qui tam parate fecit non est dubium quin libenter faciat. Itaque laetus facit et induit sibi animi sui uoltum. III. Ingentia quorumdam beneficia silentium aut loquendi tarditas imitata grauitatem et tristitiam corrupit, cum promitterent uoltu negantium. Quanto melius adicere bona uerba rebus bonis et praedicatione humana benignaque commendare quae praestes! Ut ille se castiget, quod tardior in rogando fuit, adicias licet familiarem querelam: Irascor tibi, quod cum aliquid desiderasses, non olim scire me uoluisti, quod tam diligenter rogasti, quod quemquam adhibuisti. Ego uero gratulor mihi, quod experiri 2
animum meum libuit: postea quicquid desiderabis tuo iure exiges. Semel rusticitati tuae ignoscitur. Sic efficies, ut animum tuum pluris aestimet quam illud quicquid est ad quod petendum uenerat. Tunc est summa uirtus tribuentis, tunc benignitas, ubi ille qui discessit dicet sibi: Magnum hodie lucrum

D (s∾) = *facturusque nos.* CDEHgw — *etiam* ante *antequam.* *interpellemur* = RGTαW(s.m.). VCmD (tert. m.) sEW (p.m.) g 𝔑 — 𝔅o = *interpellaremur.* D = *interpellare.* E = *interpellaretur.* g = *ista festinatione.* E haec omittit. CDWg = *locum optinet* (g = *obt.*). E = *locum obtinet et.* A = *locum opturi.* D (s∾) W(s∾) — *si* ante *praesto.* 𝔑 — 𝔏4. = *si praesto fuerit* contra mstos etiam Gr. Put. V — *si* ante *proximam.* sE = *multa sibi conicit.* CDEHW (m∾) g — *lenti et.* sE = *lenti diu expectati.* DW (s∾) — *vincit.* 𝔑 — 𝔅 = *qui temperate fecit.* VCW (s∾) = *parate facit.* D = *pate facit.* Non. E = *nec est dubium.* C = *Itaque metus facit.* 𝔑 — 𝔅 = *animum sui vultum.*

Cap. III.

VTCWg 𝔑 — 𝔅 = *corrumpit.* V = *cum promittunt.* D = *cum premitterent* (cr. ∾ tert. m.). T = *cum promitteret.* R (s∾) — *voltu.* CHg — *rebus bonis.* CHW(s∾) g = *quod praestes.* E = *et ille se cast.* 𝔈1. — 𝔐 = *ut illum castiges* contra mstos etiam Pinc. Gr. V = *qui tardior.* G (cr. ∾) = *tardior interrogando.* Pinc. v. l. + *in te rogando.* C = *tardior irrogando.* α = *aliquis desiderasses.* sD + *cum ollim aliquid.* D (n.) + *desiderasses al' desiderassemus.* G = *nolim scire me voluisti.*

2. GsW = *Ego non gratulor.* 𝔑 — 𝔐 = *animum nostrum libuit* contra mstos etiam Gr. CHg = *ex hoc quicquid* ∾ *exiges.* Sed haec collocant post *ignoscitur.* D = *exigas.* CDHW(s∾) Pl. — *tuae* post *rusticitati.* probat Grut. 𝔈1. = *pluris existimet.* D = *pluris existimes.* E = *Tunc enim summa virtus est om. tribuentis.* V = *cum ille qui discessit.* D(cr. ∾) = *ibi ille qui disc.* E = *ut ille qui decessit.* H = *dicat sibi.*

feci. malo quod illum talem inueni, quam si multiplicatum hoc ad me alia uia peruenisset. Huic eius animo numquam parem referam gratiam. IV. At plerique sunt qui beneficia asperitate uerborum et supercilio in odium adducunt eo sermone usi, ea superbia, ut inpetrasse poeniteat. Aliae deinde post rem promissam sequuntur morae: nihil autem est acerbius, quam ubi, quaequae inpetrasti, rogandum est. Repraesentanda sunt beneficia: quae a quibusdam accipere difficilius est quam inpetra-
2 re. Hic rogandus est ut admoneat, ille ut consummet. Sic unum munus per multorum teritur manus: ex quo gratiae minimum apud promittentem remanet, quia auctori detrahit quisquis post illum rogandus est. Hoc itaque curae habebis, si grate aestimari quae praestabis uoles, ut beneficia tua inlibata, ut integra ad eos quibus promissa sunt perueniant, sine ulla quod aiunt deductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat: nemo in eo quod daturus es gratiam suam facere potest, ut non tuam

E = *quod illud tale inveni.* V = *quam si ad me multipliciter hoc.* P3. = *multipliciter hoc ad me.* RGVTαmD (tert. m.) E Naz. P2. Col. 𝔑 — 𝔊 + *de quo loquebar alia via pervenisset.* P3. + *de quo loquar alia via perv.* Grut. ci. + *decuplo alia via perv.* CD (p.m.) Hg codd. Pinc. P1. 𝔐 — 𝔅o verba ille non habent: at iidem codd. saepe etiam genuina omittunt. Ruhk. ea non abiicienda, sed emendanda esse censet. D𝔑 — 𝔊 = *Huic enim animo.* W (cr. ∾) = *hic enim animo.* 𝔐 — *eius* contra mstos etiam Gr. Iur. C mD (tert. m.) g + *referam et id genus.* sE + *refferam ad id genus.*

Cap. IV.

𝔑 — 𝔅 = *Et plerique* ∾ *supercilio modum adducunt.* T + *eoque sermone.* g = *nisi ea superbia non impetrasse.* w = *Aliae demum.* CEHg = *sequentur.* V = *nihil enim est acerbius.*

ubi, quaequae inpetrasti, rogandum est = E (scribit suo more *queque*). RGαmW Naz. Col. Erf. = *ubi quoque impetrasti.* Grut. putat *quod* post *quoque* abolitum affinitate litterarum. W = *ubi quoque impetrasti.* VT 𝔈2. — 𝔐 = *ubi quod impetrasti.* Ex. Francisc. 𝔈1. = *ubi quid impetrasti.* CDHg = *ubi impetrasti.* 𝔑 — 𝔅 = *ubi quodque quod impetrasti.* 𝔏 — 𝔏4. = *ubi quoque cum impetrasti* ex ci. Lips. P2. libri Lips. 𝔊ro — 𝔅o = *ubi quoque quod impetrasti.* CDg ex. Francisc. = *rogandum esse.* VT cod. Iur. = *Reprehendenda sunt beneficia.* T = *ut ammoveat.*

ut consummet = R cod. Ermi 𝔊ro — 𝔅o. GVα Naz. P2. Col. 𝔑 — 𝔅 = *ut consumet.* E = *ut consumat.* T = *ut consinuat.* D = [*ut* a tert. m.] *insumat* [*in* n.]. CHWg 𝔈1. — 𝔏4. = *ut sumat.*

2. CHg = *manus texitur.* DE = *manus trahitur.* T = *remaneat.* 𝔅 = *remaneant.* E = *qui auctori.* W (s ∾) = *quae auctori.* C = *quia actori.* V + *detrahit beneficia.* CDHWg = *post ipsum.*

Hoc itaque curae = mss. (exc. E) etiam Gr. Put. E𝔑 — 𝔅o = *Haec itaque curae.* CDEHWg — *tua* post *beneficia.* G𝔑 — 𝔅1. 𝔅o = *et integra.* Rell. etiam Pinc. Naz. P3. Col. ∾. E — *quod aiunt.* CDHWg = *ut aiunt.* W = *sine ulla deducatione.* E = *nemo ea et daturus est.* W = *quae daturus es.* TD𝔑 — 𝔈1.

minuat. V. Nihil aeque amarum quam diu pendere. Aequiore quidam animo ferunt praecidi spem suam quam trahi. Plerisque autem hoc uitium est ambitione praua differendi promissa, ne minor sit rogantium turba. quales regiae potentiae ministri sunt quos delectat potentiae suae longum spectaculum, minusque se iudicant posse, nisi diu multumque singulis quid possint ostenderint. Nihil confestim, nihil semel faciunt. Iniuriae il- 2
lorum praecipites, lenta beneficia sunt. Quare uerissimum existima quod ille comicus dixit:

Quid? tu non intellegis
Tantum te gratiae demere quantum morae adicis?

Inde illae uoces quas ingenuus dolor exprimit: *Fac, si quid facis* et *Nihil est tanti: malo mihi iam neges.* Ubi in tae- 3
dium adductus animus incipit beneficium odisse, dum exspectat, potest ob id gratus esse? Quemadmodum acerbissima crudelitas est quae trahit poenam et misericordiae genus est cito occidere (quia tormentum ultimum finem sui secum adfert, quod antecedit tempus maxima uenturi supplicii pars est): ita maior est muneris gratia quo minus diu pependit. Est enim etiam bo- 4

𝔊𝔯𝔬 = *daturus est.* CDHg = *nisi tuam minuat.*

Cap. V.

Cg — *Nihil aeque — pendere.* T = *quam protrahi.* D = *Plurimisque autem.* E = *disserendi promissa* (sE = *pro causa*). V = *ut nec minor sit.* CDEWg + *regiae potentiae potestatum.*

potentiae suae = RGVTβ 𝔑 — 𝔈1. CDEHg cod. Ermi 𝔈2. — 𝔙𝔬 = *superbiae suae.* quod ad sensum acrius esse putat Erm., sed manci hi libri sunt et interpolati, quibus apud me non multum est fidei. G (m∾) = *spectaculum que* om. *minus.* w = *minus* om. *que.* D — *se* ante *iudicant.* 𝔑 — 𝔐 = *possint ostendant* contra mstos etiam Gr. 𝔏 = *possint ostentent.*

2. CmDEg = *Iniuriae eorum.* β = *Iniuriae illos.* G = *quarum verissimum.* CDEHW (m∾) = *quare verum est tantum te gratiae demere* rell. om. T — *te* ante *gratiae.* G + *quantumque morae.* E = *quasi ingenuus.* DW = *quas ingens.* E 𝔑 — 𝔈1. + *Fac cito si quid.*

3. E — *Ubi in taedium — gratus esse.* w = *Ut in taedium.* H = *in taedium ductus.* W(m∾) = *Ubi interdum* [= D. s∾] *advectus.* C DHW(m∾) g — *potest ob id — gratus esse.* 𝔈1. 2. = *potes ob id ingratus esse* ex ci. Ermi. sed putat idem recte scribi *potest.* Cod. Ermi + *potest ei ob id iam gratus esse.* w cod. Delben. + *potest ob id ei iam gratus esse.* 𝔐 — 𝔏4. = *potest ob id ingratus esse.* Naz. (lit.) = *ob id gratu sua est.* P3. = *ob id grãs esse.* Rell. etiam Pinc. Col. ∾. E — *eos* post *crudelitas.* C + *trahit ad poenam.* g = *et mĩe genus est.* H — *quia tormentum — pars est.* CDEg — *quod antecedit — pars est.* 𝔙𝔈1. = *ita minor est muneris.* g = *ita maioris est.* Tβ = *que minus diu.* 𝔑 — 𝔙 = *quo munus diu.* G(s∾) = *diu pendit.*

4. Grut. putat hic aliquam multa excidisse nec integra esse proxima. Ruhk. omnia integra esse censet, etsi in sequentibus gnomae repetitae suspicionem movere possint ex marginali nota in textum irrepsisse. C

narum rerum sollicitis exspectatio, et cum plurima beneficia remedium alicuius rei adferant, ut aut diutius torqueri patitur quem protinus potest liberare aut tardius gaudere, beneficio suo manus adfert. Omnis benignitas properat et proprium est libenter facientis cito facere. Qui tarde et diem de die extrahens profuit non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, et tempus et argumentum amicae uoluntatis. Tarde uelle nolentis est. VI. In omni negotio, Liberalis, non minima portio est quomodo quidque aut dicatur aut fiat. multum celeritas fecit, multum abstulit mora. Sicut in telis eadem ferri uis est, sed infinitum interest utrum excusso lacerto torqueantur an remissa manu effluant. gladius idem et stringit et transforat. quam presso articulo uenerit refert: idem est quod datur, sed inter-
2 est quomodo detur. Quam dulce, quam pretiosum est, si gratias sibi agi non est passus qui dedit, si dedisse, dum dat, oblitus est! nam corripere eum cui cum maxime aliquid praestes

DEHW(m∾) g — *Est enim — exspectatio et.* T = *Est etenim etiam.* V = *et bonarum.* 𝔎 — 𝔈1. — *etiam.* (Pinc. v. l.) 𝔈2. — 𝔅o = *bonarum etiam rerum.*

sollicitis exspectatio = RGβmWw Naz. Col. i. e. etiam bonas res solliciti exspectamus. VT Pinc. v. l. P3. 𝔑u 𝔅2. + *sollicitis exspectatio gravis.* P2. 𝔎 — 𝔅1. 𝔅o = *sollicita exspectatio.*

ut aut diutius = Gβ sWw Naz. Col. W = *ut humane diutius.* V = *dum aut diutius.* R = *quo aut diutius.* P2. 𝔎 — 𝔅o = *qui aut diutius.* T = *afferant aut diutius* om. *ut.* CDEHAg P1. 3. = *adſerant inhumane diutius torqueri quis patitur* [H = *patiatur*] *quem* [E = *qui*] *potest protinus.* GmW = *torqueri pariter.* V𝔎 — 𝔖 = *aut beneficio suo tardius.* Pinc. v. l. 𝔐 — 𝔅o = *aut gaudere tardius.* CDE P1. — *aut gaudere — manus adſert.* Rell. etiam Naz. Col. P3. ∾. R = *minus adſert.* P3. = *manus offert.* Erm. Varius, inquit, habebatur hic locus in exemplaribus. W(s∾) = *properet.* DW = *et proprium benefacientis est libenter.* Ex. d. Mariae et Francisc. = *et proprium est benefacientis libenter.* V P2. 𝔎 — 𝔐 = *Qui tarde dedit et diem extrahens.* TDW quidam Pinc. P1. 3. + *Qui tarde ſecit diu noluit et qui diem de die.* E = *diem ex die.* Grut. ci. — *tarde et.* quae putat ex margine ingesta esse. Rell. etiam alii Pinc. Naz. Col. ∾. VT + *Ita et duas res.* CDEH Wg — *maximas* et — *et* ante *tempus.* 𝔎 — 𝔅 = *augmentum amicae vol.* D(m∾) W(m∾) — *Tarde velle nolentis est.* T = *nolentes est.*

Cap. VI.

E — *In omni — aut fiat.* CDHW g 𝔈1. = *negotio liberali.* D(s∾) = *aut quid dicatur.* 𝔎 — 𝔅 = *quisque aut.* Grut. ci. = *celeritas adiecit.* E — *Sicut in telis — reſert.* 𝔎 — 𝔗 = *eadem ſieri vis est.* H — *ferri.* 𝔎 — 𝔖 + *in infinitum* contra mstos etiam Pinc. Gr. GsWT = *et frangit et tranſforat.* Naz. P1. 3. Col. — *et* ante *stringit* (si recte interpretor Gruteri notam). RG = *quem presso articulo.* W(s∾) = *venerit differet.* D(s∾) = *venit differt.* R — *reſert.* D(s∾) = *quid datur.* DW(s∾) = *sed refert quomodo.*

2. β = *se dedisse.* RT + *si se dedisse.* GmW = *num corripere eum.* w = *non corripere eum.*

dementia est et inserere contumeliam meritis. Itaque non sunt exasperanda beneficia nec quicquam illis triste miscendum. Etiam si quid erit de quo uelis admonere, aliud tempus eligito. VII. Fabius Uerrucosus beneficium ab homine duro aspere datum *panem lapidosum* uocabat. *quem esurienti accipere necessarium sit, esse acerbum.* Tiberius Caesar rogatus a Nepote M. Aelio praetorio, ut aeri alieno eius succurreret, edere illum sibi nomina creditorum iussit. Hoc non est donare, sed creditores conuocare. Cum edita essent, scripsit Nepoti 2
iussisse se pecuniam solui. adiecta contumeliosa admonitione effecit, ut Nepos nec aes alienum haberet nec beneficium: liberauit illum a creditoribus, sibi non obligauit. Aliquid Tiberius secutus est: puto, noluit plures esse qui idem rogaturi concurrerent. Ista fortasse efficax ratio fuerit ad hominum inprobas cupiditates pudore reprimendas: beneficium uero dandi tota alia sequenda est uia. VIII. Omni genere quod des, quo sit acceptius, adornandum est. Hoc uero non est beneficium dare,

CDEHWg = *Dementia est corripere cui das* [E = *des*] *et inserere* rell. om. V 𝔑 — 𝔖 — *cum* ante *maxime*. Cod. Iur. = *inferre contumeliam*. G (s∾) = *non sunt speranda beneficia*. V = *illi triste*. DW(n.) + *tarde vel triste*. E = *miscendum est triste*. V = *etiam si quis erit*. CDEHWg Pinc. v. l. P1. = *etiam si quid velis* [D p.m. = *vel*] *admonere* rell. om.

Cap. VII.

R = *Fabulis Verrucosus*. T = *Verricosus*. D = *Verrucusus*. W(cr. ∾) = *Verculosus*. E = *quidni esurienti*. R + *sed esse acerbum*. C HW(cr. ∾) g = *etsi acerbum*. E = *scit esse necessarium. scit esse acerbum*. D — *esse acerbum*. mD + *esse. etsi acerbum*. CDEHg — *Tiberius* — *est via* § 2. ex. *Nepotem* Mur. male accipit pro nomine appell. et interpretatur per *decoctorem*. R = *M̃. aelio*: Cod. optimus Lips. = *Aleo*. Cod. Ermi 𝔑 — 𝔅 = *M. Aellio*. 𝔐 — 𝔅1. = *M. Allio*. Freinsh. ad Curt. X, 2, 10. ci. = *Nepote Mallio* aut *Nepote Mario*. hoc mihi videtur verum esse. cf. Tac. A. II, 48 ex. et firmatur quodam modo a G = *nepote. ari. aelio*. Rell. etiam Gr. ∾ : sed inusitatus est nominum ordo. V = *praetore*. w = *praefecto*. T — *alieno*. β = *aere alieno ei*. Quidam Pinc. = *aere alieno gravato ei*. 𝔑 — 𝔏4. — *eius*. Rell. etiam alii Pinc. Naz. P2. Col. ∾. R (s∾) = *Hoc est donare*. P3. = *creditores evocare*. quod titillat aures Gruteri. Quidam Pinc. = *creditores onerare*. unde Pinc. ci. = *credito exonerare*.

2. *ut Nepos nec* = mss. 𝔑 — 𝔖. 𝔐 — 𝔅o — *Nepos*. Huet. margini adscripserat *Aliud quid Tiberius*. RGTβWw 𝔑 — 𝔅 = *Aliquid liberius*. W = *voluit plures*. β(s∾) = *idem rogari*. 𝔑 — 𝔊1. = *Ita fortasse*. T = *ratio fuit*.

Cap. VIII.

R = *d'i genere*. V + *genere gratiae*. D (s∾) — *genere*. Gβ sW = *acceptatius*. de quo vide. R = *acceptacius*. w = *acceptutus*. CmD EHWg = *quo sit acceptabilius*. D = *ut acceptabilis*. VT 𝔑 — 𝔅o ∾. R = *ornandum est*. G(s∾) — *est*. CDEHWg — *Hoc vero non est* — § 2. ex. *causam dixi*.

deprehendere est. Et ut in transitu de hac quoque parte dicam quid sentiam, ne principi quidem satis decorum est donare ignominiae causa. Tamen, inquit, effugere Tiberius ne hoc qui-
2 dem modo quod uitabat potuit. Nam aliquot postea qui idem rogarent inuenti sunt. quos omnes iussit reddere in senatu aeris alieni causas et ita illis certas summas dedit. Non est illud liberalitas: censura est. Auxilium est? principale tributum est. Beneficium non est cuius sine rubore meminisse non possum. Ad iudicem missus sum. ut inpetrarem causam dixi.

IX. Praecipiunt itaque omnes auctores sapientiae quaedam [beneficia] palam danda, quaedam secreto: palam quae consequi gloriosum [est], ut militaria dona, ut honores et quicquid aliud
2 notitia pulchrius fit. Rursus quae non producunt nec honestiorem faciunt, sed succurrunt infirmitati, egestati, ignominiae, tacite danda sunt: ut nota sint solis quibus prosunt. Interdum

deprehendere = RGβ Pinc. v. l. Gr. 𝔊ro — 𝔅o. VT 𝔑 — 𝔏4. = *reprehendere.* Grut. ci. = *dependere.* 𝔑 — 𝔐 — *Et* ante *ut in transitu* contra mstos etiam Pinc. Gr. GmW = *nec principi quidem satis.* T = *nec principi satis.* V (s∾) — *causa* post *ignominiae.*

Tamen, inquit, effugere Tiberius ne hoc quidem modo quod vitabat potuit = RGTβmWw Naz. Col. P 3. (RT = *nec hoc.* w = *ne hic*). Censor ℜu (Diar. Litt. Ien. a. 1813. m. Iun. p. 409.) ci. = *Attamen, inquit* ∾ et refert *inquit* ad *Fabium Verr.* V = *Tamen inquietudinem effugere Tib. nec h. q. m. quo putabat potuit effugere* (hoc notatur). P2. = *Tamen inquietudinem effugere* ∾. 𝔑 — 𝔅 = *Tamen inquietudinem effugere. Tib. nec hoc q. modo putabat: potuit effugere.* 𝔈1. — 𝔅1. = *Tametsi inquietudinem Tib. nec hoc q. m. quo putabat potuit effugere.* m𝔈2. = *inquies Tib. ne hoc q. m. quod vitabat potuit.* ℜu — 𝔅o = *Tametsi inquietudinem effugere Tib. ne hoc q. m. quo vitabat potuit.* Grut. putat totum hunc locum et aliquot praecedentes non tantum traiectis verbis vitium contraxisse, sed et insuper defectu insigni laborare. Amicus quidam Grut. ci. = *Attamen inquietudinem effugere Tib. putabat. ne hoc quidem modo potuit.* Gron. ci. = *Tamen etsi id effugere* ∾ *modo quo vitabat potuit.* quod probare videtur Huet. Ruhk. ci. = *Tametsi nequiit Tib.* ∾ *quod vitabat* expuncto *potuit.*

2. G𝔑 — 𝔅 = *Nam aliquod.* w — *postea.* 𝔐 — 𝔏4. — *quos* ante *omnes* contra mstos etiam Gr. Naz. = *reddere in senatum.* probat Grut. R = *in senatu reddere.* 𝔐 — *auxilium est.* Grut. ci. 𝔊ro — 𝔅1. + *non auxilium est* contra mstos etiam Gr. Sed ipse mox maluit *Auxilium est?* quod recepi cum 𝔅2.

Cap. IX.

CDEHg — *itaque.* H = *omnis auctores.* T — *sapientiae.* T = *beneficia quaedam.* Rβ — *beneficia.* quam vocem suspectam uncis circumdedi. T + *palam danda sunt quae.* 𝔑 — 𝔈1. = *quae quod sequitur gloriosum est.* RGw — *est.* in W notatur. Mihi suspecta vocula.

ut honores = mss. (exc. E). E — *ut.* 𝔑 — 𝔅o = *et honores.* CDEHWg — *aliud* post *quicquid.* T = *pulchrius est.* D = *pulchrius sit.*

2. 𝔐 — 𝔏4. = *sed occurrunt* contra mstos etiam Gr. Delben. D = *Interdum autem qui iuvatur.*

etiam ipse qui iuuatur fallendus est, ut habeat nec a quo acceperit sciat. X. Arcesilas, ut aiunt, amico pauperi et paupertatem suam dissimulanti, aegro autem et ne hoc quidem confitenti deesse sibi in sumptum ad necessarios usus cum clam succurrendum iudicasset, puluino eius ignorantis sacculum subiecit, ut homo inutiliter uerecundus quod desiderabat inueniret potius quam acciperet. Quid ergo? ille nesciet a quo accepe- 2
rit? Primum nesciat, si hoc ipsum beneficii pars est, deinde multa alia faciam, multa tribuam per quae intellegat et illius auctorem. Denique ille nesciet accepisse se: ego sciam me dedisse. Parum est, inquis. Parum, si fenerare cogitas: sed si, dare quo genere accipienti maxime profuturum erit, dabis, contentus eris te teste. Alioquin non benefacere delectat, sed 3
uideri benefecisse. Uolo, inquis, sciat. Debitorem quaeris. Uolo utique sciat. Quid, si illi utilius est nescire? si honestius, si gratius? non in aliam partem abibis? Uolo sciat. Ita tu hominem non seruabis in tenebris? Non nego, quotiens pa- 4
titur res, percipiendum gaudium ex accipientis uoluntate. sin adiuuari illum et oportet et pudet, si quod praestamus offendit, nisi absconditur: beneficium in acta non mitto. Quidni? Ego

𝔑 — 𝔅o = *et ipse.* Rell. ∾. R (s∾) — *est* post *fallendus.* W(n.) + *faciat sciat.*

Cap. X.

CDEHg — *Arcesilas* — §. 4. *admoneam quidem.* Rβ = *Archesilan aiunt.* G = *Archesilant aiunt.* VT 𝔑 = *Archesilaus ut aiunt* (in V *ut* notatur). W = *Archesilaus aiunt.* w = *Arcesilaum aiunt.* 𝔗 — 𝔅o = *Arcesilaus, ut aiunt.* Scripsi *Arcesilas*, quoniam ita olim fuisse probant RG. G 𝔑 — 𝔅 = *nec hoc quidem.* Pinc. ci. = *et ne sic* vel *hic quidem.* V = *si sumptum* (*um* in lit). in Naz. *in* erasum. Pinc. Grut. Salmas. (ad Scriptt. H. A. I. p. 69 sq.) iubent scribi *insumptum*, ut sit Gr. ἀνάλωμα: sed refutantur a Gron. R(cr.∾) = *ad necessarias usus.* T = *Cui dum clam succ.* G — *cum.* 𝔑 — 𝔅 = *pulverino eius.* RGw 𝔑 — 𝔈2. = *ignoranti sacculum.* 𝔑 — 𝔅 + *quod si desiderabat.* 𝔑 — 𝔅 = *in veritate potius quam acciperet.*

2. G = *a quo acciperet.* T = *sed hoc ipsum.* G = *per quē intelligat.* V — *et* ante *illius auctorem.*

Denique ille nesciet = mss. (etiam Gr. exc. Col.) 𝔑 — 𝔏4. Col. 𝔊ro — 𝔅o = ∾ *nesciat.* probat Grut. V = *Parum est, inquit.* T + *Parum est, si.* GW = *Et si dare.* V 𝔐 — *dabis.* Rell. etiam Gr. ∾. R (del.) + *te re teste.*

3. T = *non recte facere delectat.* RGTWw = *Volo utique sciat. Debit.* β = *Volo ut sciat.* quod fortasse probum. V𝔑 — 𝔅o ∾. β — *Volo utique sciat.* 𝔈1. + *si non in aliam partem.* GW = *in aliam partem adibis.* T = *adibit.* 𝔑 — 𝔐 + *Volo ut sciat* contra mstos etiam Gr.

4. 𝔑 — 𝔈1. = *Non ergo quotiens.* V = *patitur res recipiendum gaudium.* RGWw = *patitur respiciendum gaudium.* β = *patitur respitiendum g.* T = *patitur. Respiciendum g.* RGVTβWw = *sin adiuvare illum.* Rβ — *et* ante *oportet.* T = *ubi absconditur.* V = *beneficium iacto, non mitto.*

Quidni? Ego illi non sum = vet.

illi non sum indicaturus me dedisse, cum inter prima praecepta
ac maxime necessaria sit, ne unquam exprobrem, immo ne ad-
moneam quidem. Haec enim beneficii inter duos lex est: alter
statim obliuisci debet dati, alter accepti numquam. Lacerat
animum et premit frequens meritorum commemoratio. XI. Li-
bet exclamare quod ille triumuirali proscriptione seruatus a quo-
dam Caesaris amico exclamauit, cum superbiam eius ferre non
posset: *Redde me Caesari. Quousque dices: Ego te ser-
uaui, ego eripui morti? istud, si meo arbitrio memini, uita
est, si tuo, mors est. Nihil tibi debeo, si me seruasti, ut
haberes quem ostenderes. Quousque me circumducis? quo-
usque obliuisci fortunae meae non sinis? semel in triumpho*
2 *ductus essem.* Non est dicendum quid tribuerimus: qui ad-
monet repetit. Non est instandum, non est memoria renouan-
da, nisi ut aliud dando prioris admoneas. Ne aliis quidem nar-
rare debemus. qui dedit beneficium taceat: narret qui accepit.
Dicetur enim quod illi ubique iactanti beneficium suum: *Non*
3 *negabis,* inquit, *te recepisse.* et cum respondisset, *Quan-
do? Saepe quidem,* inquit, *et multis locis: id est, quo-
tiens et ubicumque narrasti.* Quid opus est eloqui? quid alie-

Ermi Naz. 𝔈𝔊 𝔊ro — 𝔅o. RGVTβ Ww ℜ — 𝔈2. — *non.* 𝔐ℜ — 𝔏4. = *Quid? ego illi sum.* Grut. ci. = *Quid enim? ego illi sum.* Sed magis probat scripturam Naz., si tollatur interrogationis nota [post *quidem*], quam habent 𝔈1. — 𝔅o. ℜ — 𝔅 = *iudicaturus.* ℜ — 𝔈1. — *ac* ante *maxime.* R = *maxima necessaria.* CDEHg — *enim* ante *beneficii.* CDEHWg Vinc. Bell. (Sp. H. IX, 107.) = *alter memor esse accepti.* [cod. Iur. +] *Pessimum et si lacerat animum.* T = *et primit frequens.* E = *premat.* CDEHWg — *frequens.*

Cap. XI.

ℜ — 𝔅 = *Licet exclamare.* T — *ille.* E = *ille vitali proscriptione.* G = *superbia eius.* ℜ — 𝔅 = *Quousque dicens.* R (s∾ r.m.) = *Ego te servi.* CDV ℜ — 𝔅o + *ego te eripui.* RGTβEw ∾. w + *Nihil tibi de meo debeo.* ℜ — 𝔅 = *Nihil tibi debet.* CDEHg — *me* ante *circumducis.* VCDHg + *semel satis in* [D = *vi*] *triumpho.*

2. CDEHg — *Non est instandum — admoneas.*

memoria renovanda = VTβ Pinc. v. l. cod. Lips. qui probat. R(s.m.) G = *memoria renovandum* (R p.m. = *renocandum*). Pall. Col. 𝔊ro — 𝔅o = *memoria revocanda.* quod probat Gron. At valde dubito de Pall. Col.: nam primum *revocanda* Grut. falso laudat ex Pinc., deinde ait suos libros ab illis non abire. ℜ — 𝔅 = *memoria revocandum.* 𝔈1. — 𝔏4. = *memoriae revocandum.* Pinc. v. l. = *nisi ubi aliud dando.* RGCDW = *Nec aliis quidem.* H = *Nec aliud quidem.* E = *Nec aliis data beneficia debemus narrare.* E — *Dicetur* — § 5. *Eadem ceterorum.* β = *Dicetur enim quidem illi.*

Non negabis, inquit = mss. ℜ — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *Num negabis, inquit.*

3. CDHg — *quidem* post *Saepe.* g = *et multis locis. quotiensque et ubicumque.* H — *et* ante *ubicumque.*

num occupare officium? Est qui istud facere honestius possit.
quo narrante et hoc laudabitur quod ipse non narras. Ingratum
me iudicas, si istud te tacente nemo sciturus est? Quod adeo
non est committendum, ut etiam si quis coram nobis narrabit,
respondendum sit: Dignissimus quidem ille est maioribus bene- 4
ficiis, sed ego magis uelle me scio omnia illi praestare quam
adhuc praestitisse. Et haec ipsa non uernuiliter nec ea figura
qua quidam reiciunt quae magis ad se uolunt adtrahere. Dein-
de adicienda omnis humanitas. Perdet agricola quod sparsit,
si labores suos destituet in sémine. Multa cura sata perducun-
tur ad segetem. nihil in fructum peruenit quod non a primo
usque ad extremum aequalis cultura prosequitur: eadem bene-
ficiorum condicio est. Numquid ulla maiora possunt esse quam 5
quae in liberos patres conferunt? Haec tamen inrita sunt, si
in infantia deserantur, nisi longa pietas munus suum nutriat.

CDHg — *Quid opus est — nemo sciturus est.*

opus est e l oqui = mss. 𝔑 — 𝔊 (T = *eloq y*). 𝔐 — 𝔅o = *opus est t e loqui.* G = *honestu s possit.* Quidam Pinc. = *quo narrante et hoc n a r r a bitur.* 𝔑 — 𝔅 = *laudab i l i t e r.* Rell. etiam Gr. ∾. VW (s∾) = *ipse non narr a t.* 𝔑 — 𝔊l. = *m e tacente.* 𝔊ro — *est* post *sciturus.* g = *Q u i d adeo.* T = *Quod a d e o non.* g = *est o m ittendum.* CDHW = *est o b mittendum.* g = *ut e t s i quis.* Cg = *coram nobis narr e t.* D = *narr a t.* 𝔐 — 𝔅o + *e i respondendum sit* contra mstos.

4. P3. = *Dign u s quidem i s t e est.* W = *q u a s i ego beneficiis.* RGVT βWw quidam Pinc. sNaz. (al. m.) P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔅 + *sed e t ego.* quod non recepi, quia abest a Naz. (p.m.). T = *magis vell e m me s i c praestare.* Hg = *maioribus est beneficiis. q u a e ego magis scio me velle e i praestare quam p o s s e.* C = *m o r i b u s est. q u e ego magis scio me velle e i* ∾. D = *maioribus est q u a s i* [sD = *q u e*] *ego. magis scio e n i m me e i velle* ∾. P1. = *maioribus est. q u a s i ego magis scio me velle praestare quam p o s s e.* Quidam Pinc. = *q u a e ego magis velle me scio praestare quam praestitisse.* P3. = *ego magis vell e m me s c i t o omnia praestare* ∾. 𝔑 — 𝔅 = *ego mag n a velle me* ∾. 𝔊l. — 𝔏 = *maioribus q u a e ego magis velle me scio praestare quam p o s s e.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. CDWg = *Et haec ips e non.* H = *Et h o c ip s e non.*

non v e r n i l i t e r = Naz. P2. m𝔊2. 𝔐 — 𝔅 1. probant Steph. (Prood. II, 10. p. 237.) Casaub. (ad Theophr. Char. p. 19. ed. Fisch.). CHg Put. = *non vern a liter.* probat Bentl. ad Hor. Sat. I, 6, 108. G = *non v' a liter* i. e. *veraliter.* R = *non p u e r i liter.* V = *non h u m iliter.* T P3. = *non i n u t iliter.* 𝔑 — 𝔅 = *non u n i v e r s a liter* βDW P1. Col. 𝔊l. — 𝔊 𝔑u — 𝔅o = *non v e n a liter.* CHg = *nec ea f i n g a m qua e quidam.* R = *q u a m quidam.* D = *qua quid e m reiciunt.* T = *magis ad se n o lunt.* β = *volunt d e trahere.* CDHWg Iur. = *q u i magis attrahere c u p i u n t.* CD Hg — *Deinde* — § 5. *ceterorum beneficiorum condicio est.* R(s∾) = *Perd i t agricola.* R = *quod sparg i t.* R VTβ = *destitu i t.* 𝔑 — 𝔅 = *p r o d u c u n t ad segetem.* 𝔊l. — 𝔐 = *p r o ducuntur.* Mss. etiam Pinc. Gr. ∾.

5. T = *patres conferunt u r.* 𝔑 — 𝔏4. = *N e c tamen t u t a sunt* contra mstos etiam Pinc. Naz. P3. Col. Iur. = *n e c tamen r a t a sunt.* 𝔑 — 𝔅 — *in* ante *infantia.* R (s∾)Gβ = *nutr i t.*

Eadem ceterorum beneficiorum condicio est: nisi illa adiuueris, perdes. parum est dedisse, fouenda sunt. Si gratos uis habere quos obligas, non tantum des oportet beneficia, sed ames.
6 Praecipue, ut dixi, parcamus auribus. admonitio taedium facit, exprobratio odium. Nihil aeque in beneficio uitandum est quam superbia. Quid opus adrogantia uoltus? quid tumore uerborum? ipsa res te extollit. Detrahenda est inanis iactatio: res loquentur nobis tacentibus. Non tantum ingratum, sed inuisum est beneficium superbe datum. XII. C. Caesar dedit uitam Pompeio Penno, si dat qui non aufert: deinde absoluto et agenti gratias porrexit osculandum sinistrum pedem. Qui excusant et negant id insolentiae causa factum aiunt socculum auratum, immo aureum margaritis distinctum ostendere eum uoluisse. Ita prorsus: quid hic contumeliosum est, si uir consularis aurum et margaritas osculatus est et alioquin nullam par-
2 tem in corpore eius electurus quam purius oscularetur? Homo natus in hoc, ut mores liberae ciuitatis Persica seruitute mutaret, parum iudicauit, si senator senex submissis honoribus in conspectu principum supplex sibi eo more iacuisset quo hostes

CDHWg = *nisi adiuveris beneficia perdes* [sW = *partes*]. *parum* [W = *parva*] *dedi. sed fovenda* [g = *favenda*] *sunt*. G = *Si gratos vis haberi*. ℜ — 𝔈2. + *sed ut ames*. 𝔐 𝔅1. — 𝔚o + *sed et ames*.

6. CEHg — *Praecipue* — *odium* DW P1. 3. = *Nihil in beneficio dando magis vitandum*. 𝔈2. — 𝔚o + *in beneficio dando*. Rell. etiam P2. Col. ∾. D = *extollet te*. E = *te extollet*. Quidam Pinc. + *inanis manus iactatio*. VCE = *res loquetur*. D = *res loquuntur*. mNaz. 𝔊ro — 𝔅1. 𝔚o = *res loquantur*. quod Grut. concinnius dicit. Rell. ∾. ℜ — 𝔈1. = *sed iniustum est beneficium*.

Cap. XII.

E — *C. Caesar* — XIII, 1. *quam faciem*. T + *C. S. Caesar dedit*. ℜ = *Sesar dedit*. G = *Cum cessat dedit*. Hg 𝔗 — 𝔏4. — *C.* ante *Caesar*. Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. R = *Pompeio Paeno*. GVTβCDg ℜ𝔗 = *Pomp.* [β = *Ponp.*] *Peno*. 𝔅 — 𝔊 = *Pomp. Poeno*. CDHg — *et* ante *agenti*. G = *porrexit osculando*. ℜ — 𝔈2. + *porrexit ad osculandum*. ℜ — 𝔈1. + *Qui excusant eum et negant*. 𝔈2. — 𝔐 = *Qui excusant eum negant*. DW = *Qui excusant illum id insolentiae*. CHg quidam Pinc. — *et negant*. Rell. etiam alii Pinc. Gr. ∾. G = *quid id contumeliosum* om. *est*. V = *quid hoc contumeliosum est*. CHWg = *Quid purius in corpore osculari potuit homo natus in hoc* rell. om. D = *Quid in corpore osculari potuit homo* rell. om. RG VTβ P2. 3. Col. ℜ — 𝔈1. = *partem corporis eius*. quod verum esse arbitror: sed quominus recipiam, obstat Naz., qui ∾.

2. Cod. Iur. = *ut leges liberae civitatis*. H = *parum iudicatum*. T — *senex* post *senator*. CDHg — *submissis* — *principum*.

submissis honoribus = R Gr. ℜ — 𝔐 𝔅2. GVTβw 𝔊ro — 𝔐u 𝔚o = *summissis honoribus*. Pinc. ci. 𝔏 — 𝔏4. = *summis usus honoribus*. Lips. (Elect. I, 10.) ci. = *summis honoribus*. Duo libri Lips. = *summissimis honoribus*. Grut. ci. = *in conspectu P. R.* i. e. *populi Romani*. CDHW(m∾) g P1. cod. Iur. = *supplex sibi more* [P1. = *morē*] *vi-*

uicti hostibus iacuere: inuenit aliquid infra genua quo libertatem detruderet. Non hoc est rempublicam calcare? et quidem (dicet aliquis, nam potest ad rem pertinere) sinistro pede? Parum enim foede furioseque insolens fuerat qui de capite consularis uiri soccatus audiebat, nisi in os senatoris ingessisset imperator impilia sua. XIII. O superbia magnae fortunae! O stultissimum malum! ut a te nihil accipere iuuat! ut omne beneficium in iniuriam conuertis! ut te omnia nimia delectant! ut te omnia dedecent! quoque altius te subleuasti hoc depressior es ostendisque te non adgnoscere ista bona quibus tantum inflaris. Quicquid das corrumpis. Libet itaque interrogare quid se tantopere resupinet, quid uoltum habitumque oris peruertat, ut

ctorum hostium iacuisset. invenit aliquid rell. om. V ℜ—𝔈1. = *eo more subiacuisset.*

hostibus iacuere = RGTβ Naz. P3. Delben. Col. m𝔈2. 𝔊ro — 𝔅o. V P2. ℜ — 𝔏4. = *victoribus iacuere.* Ops. ci. = *quo victi victoribus iacuere.* quia August. (Civ. Dei VI, 11.) laudat ex Seneca *victi victoribus leges dederunt.* CDHWg — *Non est hoc remp. R. P.* quod in mstis est, Lipsius putat posse explicari *Romanum populum.* ℜ — 𝔊 = *Equidem dicit aliquis.* RGβmW Erf. m𝔈2. = *et quidem licitet aliquis.* w = *et quidem licite aliquis.* VT m𝔈2. = *et quidem litiget aliquis.* Lips. (Elect. I, 10.) Gron. cii. = *et quidem* (*licet* [Gron. + *id*] *aliquis non putet ad rem pertinere*) *sinistro pede.* probat Grut., et potest firmari haec ci. etiam eo, quod mss. ℜ — 𝔊 habent *non potest.* Sed Gron. ipse praefert scripturam inde ab 𝔐 vulgatam. w = *foedere furiosus.* ℜ — 𝔈1. = *secatus audiebat.* R + *in os mos senatoris.* V = *nisi mos senatoris.* T = *in os senatoris iniecisset.* R = *in partem pigros suos.* GmW = *ingessisset* [sp. vc.] *pigros suos.* V = *ingessisset nude pigros suos.* βw ℜ — 𝔏4. = *imperator pigros suos.* quod explicare student Lips. et Turneb. (Advv. IX, 30.). Unus Lips. = *pigtos.* Pinc. ci. = *imperator pictos soccos.* Dal. = *imperator aegros suos* Lat. Latin. (Bibl. Prof. p. 44.) ci. = *Pyrgos suos* „ut pedum enormitatem notet.“ Scalig. ci. 𝔊ro — 𝔅o = *imperator epigros suos.* quod defendere frustra conatur Gron. T = *imperator impigias suas.* unde Trossius v. d. ci. = *imperator impilia sua.* recipio, dum melius aliquid inveniatur.

Cap. XIII.

ℜ = *S superbia* (ita certe in exemplari Gotting., in quo *S* est rubro pictum). Steph. (Prood. II, 7.) mavult *magna fortunae.* CDHWg = *O superbia, nihil iuvat a te accipi. Quicquid das corrumpis. quid te tantopere* [CD = *tanto opere*] *resupinas?* rell. om. T = *iuvet* et *convertas.* ℜ — 𝔈2. = *et omne beneficium.* RGTβ mWw — *ut te omnia nimia delectant.* quae num abesse possint vide. R — *te* ante *omnia dedecent.* β = *decent.* T = *quo quia altius.* RGTβmWw P2. 3. Col. ℜ — 𝔅 = *tibi non agnoscere.* Naz. = *tibi non adagnoscere.* quid vitii hic lateat adhuc, non perspicio. V 𝔈1. — 𝔅o ∾. T = *tantum inflatis.* V = *Licet itaque.*

quid se tantopere resupinet = RGT VβmWw Naz. P3. Delben. 𝔅2. Col. = *quis se tanto opere resupinet.* P1. — *Libet itaque interrogare* et = *Quid tanto opere resupinas.* (De CDHWg dixi supra). Ops. ci. = *quid te tantopere resupines.* ℜ — 𝔅 = *quid tantopere resupinet* om. *se.* 𝔈1. — 𝔏4. = *quid tantopere te supinet.* 𝔊ro — ℜu 𝔅o = *quid tantopere te resupinet.* CDHW(s∾) g = *pervertis ut*

2 malit habere personam quam faciem? Iucunda sunt quae humana fronte, certe leni placidaque tribuuntur, quae cum daret mihi superior, non exsultauit supra me, sed quam potuit benignissimus fuit descenditque in aequum et detraxit muneri suo pompam. si obseruauit idoneum tempus, ut in occasione potius quam in necessitate succurreret. Uno modo istis persuadebimus, ne beneficia sua insolentia perdant, si ostenderimus non ideo uideri maiora, quia tumultuosius data sunt. ne ipsos quidem ob id cuiquam posse maiores uideri. uanam esse superbiae magnitudinem et quae in odium etiam amanda perducat. XIV. Sunt quaedam nocitura inpetrantibus quae non dare, sed negare beneficium est. Aestimabimus itaque utilitatem potius quam uoluntatem petentium. Saepe enim noxia concupiscimus nec dispicere quam perniciosa sint licet, quia iudicium interpellat adfectus. sed cum subsedit cupiditas, cum inpetus ille flagrantis animi qui consilium fugat cecidit, detestamur perniciosos malo-
2 rum munerum auctores. Ut frigidam aegris negamus et lugentibus ac sibi iratis ferrum aut amantibus quicquid contra se usurus ardor petit: sic ea quae nocitura sunt inpense ac submisse,

malis. P1. = *pervertas ut malis.* 𝔈1. — 𝔑u 𝔅o = *pervertat ut malis.* Rell. etiam Pall. tres Col. ∾.

2. 𝔑 — 𝔅 = *humana fronte et cetera placidaque.* 𝔈1. — 𝔐 = *certe levi placidaque.* CDEHW(s∾) g — *certe.* Rell. etiam Gr. ∾. E — *quae cum daret — amanda perducat.* C = *nichil superior.* DW(s∾) = *super me.* CDHW(m∾) g = *sed descendit in aequum et detraxit* rell. om.

si observavit = RGTβw Naz. P2. Col. 𝔑 — 𝔅. VP3. = *sed observavit.* CDHg 𝔈1. — 𝔅1. — *si.* 𝔑u — 𝔅o = *sic observavit.* D(s∾) = *in necessitate succurrant.* CDHWg — *Uno modo — maioris videri.* 𝔑 — 𝔐 — *istis* post *modo* et — *sua* post *beneficia.* Mss. etiam Pinc. Gr. ∾. 𝔏4. = *non adeo videri.* T bis habet *non ideo.* 𝔑 — 𝔈1. = *quae tumultuosius.* 𝔈2. — 𝔐𝔅1. 𝔅o = *quia tumultuosius.* Mss. etiam Pinc. Gr. ∾. RGTmW = *nec ipsos quidem.* CDHg = *Vana* [D = *Sola.* s∾] *est superbiae magnitudo.* G = *superbiam magnitudine.* C = *producat.* H = *perducit.*

Cap. XIV.

D = *nocitura petentibus.* CEHW g + *noxia quaeque.* RVTβCWg 𝔑 — 𝔈1. = *nec despicere.* D = *quae nec despicere.* GVTβD 𝔑 — 𝔖 = *quam perniciosa sunt.* s Naz. = *iudicium interpolat.* quod probat Grut. sed ipse Naz. cum rell. ∾. V + *sed tamen cum subsedit.* 𝔑 — 𝔈1. = *cupiditas animi impetus fragantis* [𝔈1. ∾] *cum qui consilia fugat.* T = *impetus illo.* 𝔈2. — 𝔐 = *consilia fugat.* R = *fugat ceciderit.* T = *fugat occiderit.*

2. V = *Ut frigidam equis aquam negamus.* g = *Ut frigus et aquam aegris.* CDEHW = *Ut frigus vel aquam aegris.* 𝔑 — 𝔈2. = *Ut frigida.* Rell. etiam Fac. et Primit. Naz. ∾. CEHg — *et lugentibus* et = *aut sibi iratis.* D = *et ledentibus aut sibi iratis.* V = *ferrum ut amantibus.* RGTβCDEHWg 𝔑 — 𝔅 = *contra se usuros.* V = *contra se ausuros.* DW (s∾) = *ardor petet.* RGVTβE sW cod. Iur. = *sic omnium quae nocitura sunt.* quid hic lateat vitii, vide: nam in-

nonnumquam etiam miserabiliter rogantibus perseuerabimus non
dare. Cum initia beneficiorum suorum spectare tum etiam exi-
tus decet et ea dare quae non tantum accipere, sed etiam acce-
pisse delectet. Multi sunt qui dicant: Scio hoc illi non profu- 3
turum. sed quid faciam? rogat, resistere precibus eius non
possum. Uiderit. de se, non de me queretur. Falsum est:
immo de te et merito quidem, cum ad mentem bonam redierit,
cum accessio illa quae animum inflammabat remiserit. Quidni
eum oderit a quo in damnum ac periculum suum adiutus est?
Exorari in perniciem rogantium saeua bonitas est. Quemadmo- 4
dum pulcherrimum opus est etiam inuitos nolentesque seruare,
ita rogantibus pestifera largiri blandum et affabile odium est.
Beneficium demus quod usu magis ac magis placeat, quod num-
quam in malum uertat. Pecuniam non dabo quam numeraturum
adulterae sciam, ne in societate turpis facti aut consilii inue-
niar. Si potero, reuocabo: si minus, non adiuuabo scelus.
Siue illum ira quo non debebat inpellit, siue ambitionis calor 5

teger locus non est. w = *sic omnia quae noc.* ℜ — 𝔅 = *sic omnium quae natura sunt.* D = *intense ac submisse.*

Cum initia benef. = β cod. Iur. R = *Cum initium benef.* G = *Tu initia benef. s. specture cum etiam.* VTmWg ℜ — 𝔅o = *Tum initia benef.* ∾. CH = *Tum initia beneficiorum spectare* ∾. E = *Tum initia beneficiorum spectare tum exitus.* D = *Tamen beneficia bonorum spectare tunc etiam exitus.* W = *Tum beneficia bonorum spectare* ∾. mD (tert. m.) = *Tunc inicia beneficiorum spectare* ∾. VE — *etiam* ante *accepisse.* DW (cr. ∾) = *dare delectet.*

3. D = *Multi enim sunt qui dicunt.* C = ∾ *qui dicunt.* R = *illi non profecturum.* CDEHW(m∾) g — *quid faciam? rogat.* E = *Vidit de se.* CDEHg 𝔊l. — 𝔊 — *quidem* post *et merito.* ℜ — 𝔅 = *et merito quod est.* CEHg Col. ℜ — 𝔊 = *accensio illa quae.* W. + *accessio bona illa quae.* D = *accensio bona* [hoc notatur] *illa quae.* Rell. etiam Gr. ∾.

remiserit = Naz. 𝔊ro — 𝔅o. E = *se remisit.* Rell. + *se remiserit.* CD(cr. ∾) EW(cr. ∾) g = *Quid nisi eum.* VCDg = *et periculum.* H — *suum* post *periculum.* P. Colvius (ad Appul. M. III, 52. p. 198 a ed. Oud.) legit *se aeva bonitas.*

4. CDEHg — *etiam* ante *invitos.* RGVTβCEHg + *quod in usu.* quod fortasse recipiendum. W = *quod invisum.* D = *quod iniussum.* Cod. P. Colvii (ad Appul. M. VIII, 157. p. 524 a ed. Oud.) = *quod usu magis magisque.* Rell. ∾.

in malum vertat = RβCDWg Pinc. v. l. P1. Naz. 𝔐 — ℜu. H = *in tedium alius vertat.* VTEℜ — 𝔊𝔅o = *in malum vertatur.* G Col. = *in malum vergat.* mW = *in malum verguat.* βg = *numeraturam.* GV (cr. ∾) = *nec in societate.* T = *turpis facte.* ℜu 𝔅2. = *facti ac consilii* contra mstos et imprr. Ruhkium decepit error librarii aut ipsius Gruteri *ac* pro *aut* scribentis: spectat enim eius nota non ad hanc particulam, sed ad scripturam 𝔐 *ne in societatem* ∾ *veniam.*

si minus = mss. ℜ — 𝔅. 𝔊l. — 𝔅o = *sin minus.* ℜ — 𝔊 = *non iuvabo* contra mstos etiam Pinc.

5. DHW (s∾) = *quo non debeat.*

abducit a tutis in ullum malum: non uirus a semet ipso pati patiar, ne committam, ut possit quandoque dicere: Ille amando me occidit. Saepe nihil interest inter amicorum munera et hostium uota. Quicquid illi accidere optant in id horum intempestiua indulgentia inpellit atque instruit. Quid autem turpius quam (quod euenit frequentissime) ut nihil intersit inter odium et beneficium? XV. Numquam in turpitudinem nostram reditura tribuamus. Cum summa amicitiae sit amicum sibi aequare, utrique simul consulendum est. Dabo egenti, sed ut ipse non egeam. succuram perituro, sed ut ipse non peream: nisi si
2 futurus ero magni hominis aut magnae rei merces. Nullum beneficium dabo quod turpiter peterem. nec exiguum dilatabo nec magna pro paruis accipi patiar. Nam ut qui inputat gratiam destruit, ita qui quantum det ostendit munus suum commendat,

abducit a tutis in ullum malum: non virus a semet ipso pati patiar, ne committam. Haec latere videntur in optimorum codd. scripturis perversis. β = *abducit a tutis in ullum malum a* [hoc notatur] *vixus a semet ipso pati patiar ne committam.* T = *abducit a tutis in ullum malum virus a semet ipso pati patiar ne committam.* w = *abducit a tutis. in nullum malum vires a semet ipsa pati patiar. non committam.* R G = *abducit a tutis. sin nullum malum vires a semet ipsa patiar. non* [G = *nec*] *committam.* Naz. P3. Col. alii Lips. = *abducit a cutis. si nullum malum vires a semet ipsa patiar; nec committam.* V = *abducit a tutis. si nullum malum a semet ipso vires sibi inferri patiar nec committam.* P2. = *abducit a tutis. non a semet ipso vires sibi inferri patiar nec committam.* Ex. Francisc. 𝔊ro — 𝔅o = *abducit a tutis: non a semet ipso vim sibi inferri patiar. non* [ex. Franc. = *nec*] *committam.* Codd. Lips. = *abducit a cutis, non a semet ipso vires inferri patiar, nec committam.* 𝔑 — 𝔅 = *abducit a tutis. non a semetipso vires sibi inferri patiatur. non committam.* CDEHWg P1. 𝔈1. — 𝔏4. = *abducit a tutis* [Wp.m. = *atutius.* P1. = *acutius*]. *non committam ne ille* [𝔈1. — 𝔏4. = *ut possit* ∾] *quandoque dicere possit.* 𝔑 — 𝔈2. (m∾) = *et hostium acta.* C = *illi accederet optant.* Hg = *accedere optant.* RTβw = *accipere optant.* G — *inter* ante *odium.*

Cap. XV.

T = *Numquid in turpitudinem.* D = *in turp. vestram redditura.* C mDEHW (m∾) g P1. = *summae amicitiae.* D — *summa.* 𝔈2. — 𝔐 = *summa amicitia.* Rell. etiam Naz. P2. 3. Col. ∾. T = *amicum sibi exquirere.* G = *succurram petituro.* D — *ipse.* Tβ — *si* ante *futurus ero.* CDEHg — *nisi si fut.* — § 2. *exprobrat:* sed CDHg ea partim repetunt XVI, 1.

2. V = *Nullum exiguum.*

Nam ut qui inputat = GW P1. RsWw Naz. Col. + *Nam ut qui quod inputat. quod* videtur ortum ex *qui* bis posito aut ex varia scriptura, quam adscripserat aliquis. cf. ad XVI, 1 ex. Tβ P3. + *Nam ut qui quod dat imputat.* V P2. 𝔑 — 𝔅o + *Nam ut qui quod dedit imputat.* T = *quantum debet ostendit.* 𝔑 = *quantum dedit ost.* 𝔗 = *quantum odit ost.* 𝔚 = *quantum odium ost.*

commendat, non ostendit = RGTβ Ww Pinc. v. l. P1. 3. Naz. Col. 𝔏 — 𝔊ro 𝔑u (𝔅2. ita enim Bipontini scribi voluerant, sed librarius dedit *non*

non exprobrat. Respiciendae sunt cuique facultates suae uiresque, ne aut plus praestemus quam possumus aut minus. Aesti- 3 manda est eius persona cui damus: quaedam enim minora sunt, quam ut exire a magnis uiris debeant, quaedam accipiente maiora sunt. Utriusque itaque personam confer: et ipsum inter illas quod donabis examina, numquid aut danti graue sit aut parum. numquid rursus qui accepturus est aut fastidiat aut non capiat. XVI. Urbem cuidam Alexander donabat uesanus et qui nihil animo nisi grande conciperet. Cum ille cui donabatur se ipse mensus tanti muneris inuidiam refugisset dicens non conuenire fortunae suae: *Non quaero, inquit, quid te accipere deceat, sed quid me dare.* Animosa uox uidetur et cum regia tum stultissima. Nihil enim per se quemquam decet: reſert quid, cui, quando, quare, ubi et cetera sine quibus facti

commendat, non exprobrat). V𝔑 — 𝔐𝔑 𝔅1. 𝔅o = *non commendat, sed exprobrat.* H = *ne aut plus praesumamus.* V + *aut minus quam debeamus.*

3. CEH = *persona eius.* D — *eius.* CDEHg — *quaedam enim* — XVI, 1. *accipere hoc non decet:* sed CDHg ea partim repetunt XVI, 1. G — *enim* post *quaedam.* sw = *quam ut exigere,* Fessler ci. = *quam ut exigi.* GmW = *accipienda maiora sunt.* 𝔐 — 𝔏4. = *accipiente minora sunt.* Rell. etiam Gr. Delben. ∾. w = *utique personam.* RG = *personam conſert.* 𝔑 — 𝔅 = *conſert te ipsum.* 𝔈1. — 𝔐 = *conſer tecum.*

inter illas quod donabis examina = R (apud hunc *donabis* in lit.) Gβ Ww Pinc. v. l. Naz. P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔅𝔏 — 𝔊ro ℜu 𝔅2. T = *inter illas personas quod donabis ex anima.* 𝔈1. — 𝔐 𝔅1. 𝔅o = *inter illa quae donabis examina.* RT bis = *non quod.* R (s.m.) = *non quo.* 𝔑 — 𝔅 = *non quid aut danti.*

aut parum = mss. (exc. W) etiam Gr. W(m∾) = *aut parvum.* 𝔑 — 𝔅o = *aut paucum.*

Cap. XVI.

𝔑𝔗 = *Orbem cuidam.* Censor ℜu (Diar. Litt. Ien. a. 1813. m. Iun. p. 410.) ci. = *at qui nihil animo.* Cod. Iur. = *et qui nihil omnino.*

nisi grande = mss. 𝔑 — 𝔐. 𝔏 — 𝔅o = *non grande.* 𝔑 — 𝔊 = *concepit.* 𝔑 — 𝔈1. = *Dum ille cui don.* GsW = *cui donabitur.* V𝔑 — 𝔐 = *se ipsum mensus.* Rell. etiam Naz. P3. Col. Delb. ∾.

et cum regia tum stultissima = T (habet tamen *tñ stult.*). R + *et cum regia tum sit stult.* G = *et cum regia et cum stult.* V = *et cum regia sit stultissima.* β + *et cum sit regia tum sit stult.* Antiq. cod. Pinc. = *et tamen regia cum sit stult.* 𝔑 — 𝔊 = *et cum regia sit est stult.* 𝔐 — 𝔅o = *et regia, cum sit stult.* 𝔑 — 𝔅 = *pro se quemquam.* CDHg proxima sic exhibent insertis partim iis, quae supra omiserunt: *Reſert quid et* [H — *et*] *cui, quando, quare ubi. Nullum beneficium dabo quod turpiter peterem. nec exiguum dilatabo nec magna* [D = *magis*] *pro parvis* [D = *propius*] *accipere* [D = *accipe*] *patiar. Nam ut qui imputat* [g p.m. = *imputant*] *ita qui quantum* [D p.m. = *ita quod quantum*] *det ostendit munus suum commendat, non exprobrat. Aspiciendum est numquid* [D = *quod non.* s∾] *aut danti grave* [D + *grate al' grave*] *sit aut parvum* [H = *parum*]. *numquid qui accepturus est* [D — *aut parum — accepturus est*] *aut ſastidiat aut non accipiat. Vesanus Alexander et qui animo nihil nisi grande con-*

2 ratio non constabit. Tumidissimum animal! si illum accipere hoc non decet, nec te dare: habetur personarum ac dignitatum portio et, cum sit ubique uirtutis modus, aeque peccat quod excedit quam quod deficit. Liceat istud sane tibi et te in tantum fortuna sustulerit, ut congiaria tua urbes sint: quas quanto maioris animi fuit non capere quam spargere? est tamen aliquis minor, quam ut in sinu eius condenda sit ciuitas.

XVII. Ab Antigono Cynicus petit talentum. Respondit *plus esse quam quod Cynicus petere deberet.* Repulsus petit denarium. Respondit *minus esse quam quod regem deceret dare.* Turpissima est eiusmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrum daret. in denario regem, in talento Cynicum respexit: cum posset et denarium tamquam Cynico dare et talentum tamquam rex.
2 Ut sit aliquid maius quam quod Cynicus accipiat, nihil tam exiguum est quod non honeste regis humanitas tribuat. Si me interrogas, probo: est enim intolerabilis res poscere nummos et contemnere. Indixisti pecuniae odium. hoc professus es. hanc

ciperet cuidam urbem donabat: iam sequuntur reliqua omissis his: *cui donabatur, ipse, tanti, Animosa vox — quemquam decet.* E — *et cetera* — XVIII, 1. *quod non est committendum.* CDHg — *et cetera — constabit.*

2. TCD = *Timidissimum.* V = *si illud acciperet, hoc non deceret.* G — *te* ante *dare.*

habetur = RGVTβ 𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o = *Habeatur.* CDHg — *habetur — portio et.*

dignitatum portio = Rβ Naz. Col. P3. P2. 𝔑 — 𝔅o (exc. 𝔐) = *dignitatum proportio.* GVTW ex. Fac. et Primit. 𝔐 = *dignitatum ratio.* 𝔐 = *et cum utrinque virtutis.* CDHW (m∾) g = *Cum virtus ubique medium et modus sit, aeque peccatur* [W = *peccatum*] *quod.* Cod. Iur. = *et cum sit ubique virtus modus et medium.* Arntzen. (ad Aurel. Vict. c. 42. p. 183.) mavult *virtuti modus.*

congiaria tua = Naz. (tres litterae *ria* erasae sunt, supra scriptum *xenia*) 𝔈2. — 𝔅o. RGVβ P2. Col. = *congia tua.* T = *congia tue urbes.* 𝔑 — 𝔈1. = *coniugia tua.* Amicus quidam Grut. ci. = *non cupere quam.* Verba *est tamen aliquis — civitas* Ruhk. putat e margine in contextum immissa esse. Mss. 𝔑 — 𝔅 = *quam in sinu eius condenda est civitas.* 𝔈1. — 𝔅o ∾.

Cap. XVII.

petit talentum = RGTβCDHg. V𝔑 — 𝔅o = *petiit talentum:* sed mox omnes habent *petit.* T = *Cynicus debet* et + *Repulsus est.* Tβ = *decet dare.* CsDHg = *Turpissima huiusmodi cav. est.* DW(s∾) *Turpissima haec odii cavillatio* om. *est.* V = *Turp. in omni eius cav. est.* GW(s.m.) = *cui posset et den.* CDHg — *et* ante *denarium.*

2. CDHW (cr.∾) g quaedam exx. Pinc. P1. = *Nam nihil tam exiguum est* ∾ *regia humanitas.* probat Grut., sed pro *Nam* vult *tamen.* Olim idem ci. + *at nihil.* et suspicatur ulcus aliquod secretius. Rell. etiam Naz. Col. P2. 3. ∾. CDHg — *Si me interrogas* — § 5. *nisi consentitur, extendi.* Ante haec *Si me interrogas* quaedam excidisse putant Grut., Lips. R (cr.∾) V = *indu xisti pecuniae.*

personam induisti: agenda est. iniquissimum est te pecuniam
sub gloria egestatis adquirere. Adspicienda ergo non minus
sua cuique persona est quam eius de quo iuuando quis cogitat.
Uolo Chrysippi nostri uti similitudine de pilae lusu: quam cade- 3
re non est dubium aut mittentis uitio aut excipientis. Tunc
cursum suum seruat, ubi inter manus utriusque apte ab utroque
et iactata et excepta uersatur: necesse est autem lusor bonus
aliter illam conlusori longo, aliter breui mittat. Eadem benefi-
cii ratio est: nisi utrique personae dantis et accipientis aptatur,
nec ab hoc exibit nec ad illum perueniet, ut debet. Si cum 4
exercitato et docto negotium est, audacius pilam mittemus: ut-
cumque enim uenerit, manus illam expedita et agilis repercutiet.
si cum tirone et indocto, non tam rigide nec tam excusse, sed
languidius et in ipsam eius dirigentes manum remisse occurre-
mus. Idem faciendum est in beneficiis. Quosdam doceamus et
satis iudicemus, si conantur, si audent, si uolunt. Facimus 5
autem plerumque ingratos et ut sint fauemus, tamquam ita de-
mum magna sint beneficia nostra, si gratia illis referri non po-
tuit: ut malignis lusoribus propositum est conlusorem traducere,
cum damno scilicet ipsius lusus qui non potest, nisi consentitur,
extendi. Multi sunt tam praue naturae, ut malint perdere
quae praestiterunt quam uideri recepisse, superbi et inputatores.
Quanto melius quantoque humanius id agere, ut illis quoque 6
partes suae constent, et fauere, ut gratia sibi referri possit.
benigne omnia interprctari. gratias agentem non aliter quam si

T + *Aspicienda est ergo.* R = *cuique sua persona.* Saepius hic ordo reperitur apud Senecam. vid. Ind. s. v. *Quisque.*

3. 𝔑 = *de pile luxu.* RGTβw duo Pinc. Gr. (exc. P2.) = *aut mittentis dubio.* quod, si accipi potest pro *dubitatione*, sanum est. Pinc. ci. = *aut mittentis devio.* V P2. 𝔑 — 𝔊 = *aut mittentis studio.* probat Grut. Interim tenui scripturam a Mureto vulgatam, quae conspicitur etiam in mW.

aut excipientis = mss. 𝔑 — 𝔅o = *aut accipientis.* RT = *Tum cursum suum.* V = *iacta et excepta.* T(s∾ r.m.) = *collusori longe.* V = *aptetur.* T = *ad illud perveniet.*

4. T = *utrunque enim venerit.* R = *et agilis et expedita.* Etiam T = *agilis et expedita.* G = *rigidem.* RV = *non tam excusse.* 𝔑 — 𝔅 — *in* ante *ipsam eius dirigentes.*

5. 𝔑 — 𝔅 = *et ut sicut favemus.* RGVT 𝔑 — 𝔈2. = *malignis cursoribus.* β Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔅o ∾. 𝔑 — 𝔅 = *cum lusore traducere.* V = *illius lusus.* V 𝔑 — 𝔅 = *cũ sentitur extendi.* RT = *quae praestiterint.*

6. T + *Quantoque melius.*

ut illis quoque partes = mss. (exc. V) 𝔑 — 𝔊. V + *ut in illis quoque p.* 𝔐 — 𝔅o = *ut illi quoque p.* 𝔊rö = *constent, et favore.* D = *ut gratie filii referri.* W = *ut gratiae* ∾ *possint.* D = *intẽptari gratiam agentem.* W = *gratiam agentem.* 𝔑

referat audire. praebere se facilem ad hoc, ut quem obligauit
etiam exsolui uelit? Male audire solet fenerator, si acerbe
exigit, aeque, si in recipiendo tardus ac difficilis moras quaerit:
7 beneficium tam recipiendum est quam non exigendum. Opti-
mus ille qui dedit facile numquam exiget: reddi gauisus est bo-
na fide quid praestitisset oblitus qui accipientis animo recepit.
XVIII. Quidam non tantum dant beneficia superbe, sed etiam
accipiunt: quod non est committendum. Iam enim transeamus
ad alteram partem tractaturi quomodo se gerere homines in ac-
cipiendis beneficiis debeant. Quodcumque ex duobus constat
officium tantumdem ab utroque exigit. Qualis pater esse debeat
cum inspexeris, scies non minus operis illic superesse, ut di-
spicias qualem esse oporteat filium. Sunt aliquae partes mariti,
2 sed non minores uxoris. Inuicem ista quantum exigunt prae-
stant et parem desiderant regulam quae, ut ait Hecaton, diffi-
cilis est. Omne enim honestum in arduo est, etiam quod uici-
num honesto est: non enim tantum fieri debet, sed ratione fie-
ri. Hac duce per totam uitam eundum est. minima maxima-
que ex huius consilio gerenda sunt: quomodo haec suaserit,

— 𝔅 = *nec aliter quam si.* CD (s.m.) HWg = *ut quem alligavit.* D (p.m.) = *ut quem allegavit.* C = *etiam absolvi velit.* D = *etiam absolvere possit vel velit.* W = *etiam exsolvere possit vel* [s *exsolvi*] *velit.* CDHg — *Male audire — mores quaerit.* G(s∾) — *in* ante *recipiendo.* G = *tardius ac facilius* [hoc notatur] *difficilis.*

7. CDHg — *Optimus ille — recepit.*

numquam exiget = mss. etiam maxima pars Gr. 𝔎 — 𝔈1. P3. 𝔈2. — 𝔊 = *nunquam exigit.* 𝔐 — 𝔅o = *nunquam exegit.* V = *bonâ fide.* R = *quod praestitisset.* R sG (p.m. ∾) T plerique Gr. 𝔎 — 𝔈1. = *animo recipit.* Rell. ∾.

Cap. XVIII.

dant beneficia = mss. 𝔑. 𝔗 — 𝔅o = *dant beneficium.* w = *sed et accipiunt.* V ante *Iam enim transeamus* inserit haec rubro scripta *Quomodo recipienda sint beneficia.* CDW (s∾) g = *Iam vero transeamus in alteram* (D = *altam*). E = *Iam transeamus in alteram.* G 𝔎 — 𝔐 = *ad aliam partem.* Rell. etiam Gr. Delb. ∾. CDEW — *tractaturi.* G = *tracturi quomodo.* Hg = *quomodo se agere.* D(tert. m.) = *quomodo agere* om. *se.* V + *debeant. qualiter sint beneficia accipienda.* CDEHWg — *Quodcumque* — § 2. *difficilis est.* w (s∾) = *tantumdem ex duobus exit.* T = *ab utroque exit.* T — *scies.* RG = *illi superesse.* V = *superesse illic.* R GVTW 𝔎 — 𝔈1. = *ut despicias.* 𝔎 𝔗 = *oporterit filium.* 𝔅𝔈1. = *oportuerit filium.*

2. V = *Invicem illa.* R = *quae tum exigunt.* CDEHWg — *enim* ante *honestum.* E = *et quod vicinum.* D (cr. ∾ tert. m.) = *vicinum honestum est.* V + *fieri quod debet.*

per totam vitam = mss. (exc. E) etiam Pinc. v. l. Nas. Col. P1. 2. 𝔊ro — 𝔅o. E sD 𝔎 — 𝔏4. = *per totam viam.* CDEHg — *minima maximaque* — § 3. *sequuntur autem plurima.* V = *ex eius consilio regenda sunt.*

daudum. Haec autem hoc primum censebit non ab omnibus accipiendum. A quibus ergo accipiemus? Ut breuiter tibi re- 3
spondeam: ab his quibus dedisse uideamur. Num etiam maiore delectu quaerendus est cui debeamus quam cui praestemus? nam ut non sequantur ulla incommoda (sequuntur autem plurima), graue tamen tormentum est debere cui nolis. contra iucundissimum ab eo accepisse beneficium quem amare etiam post iniuriam possis, ubi amicitiam alioqui iucundam causa fecit et iustam. Illud uero homini uerecundo et probo miserrimum est, 4
si eum amare oportet quem non iuuat. Totiens admoneam necesse est non loqui me de sapientibus quos quicquid oportet et iuuat, qui animum in potestate habent et legem sibi quam uolunt dicunt, quam dixerunt seruant: sed de inperfectis hominibus honestam uiam sequi uolentibus quorum adfectus saepe contumaciter parent. Itaque eligendus est a quo beneficium accipiam. et quidem diligentius quaerendus beneficii quam pecu- 5

RG — *sunt*. R = *hoc primum scensebit*. W = *sensebit*. RG = *nec ab omnibus accip*. Tw = *ne ab omnibus accip*.

3. *accipiemus* Grut. libenter expunxisset, si per mstos liceret. V = *ab iis quibus dedisse*. 𝔑 — 𝔈1. + *ab his quidem quibus*.

dedisse videamur = RGVTw Naz. P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔊. probant Steph. (Prood. II, 8.) Grut. Mur. ci. 𝔐 — 𝔅o = *dedisse vellemus*. Lips. ci. = *dedisse voveamus* vel *gaudeamus*.

Num etiam maiore = RV plerique Gr. codd. Lips. 𝔏 — 𝔅1. 𝔅2. G P3. = *Nunc etiam maiore*. probat Grut. w𝔑 — 𝔅 = *Non etiam maiore*. T alii Lips. 𝔈1. — 𝔐𝔑u𝔅o = *Nam etiam maiore*. RG 𝔑 — 𝔅o (exc. 𝔈1. — 𝔊) = *dilectu*. VT𝔈1. — 𝔊 ∾. 𝔑 — 𝔐 = *quaerendum est*. 𝔑 — 𝔅 = *plerumque subsequuntur etiam plurima*. 𝔈1. 2. = *subsequuntur autem plurima*. RG = *secuntur autem*. T = *grave autem tormentum*. CEHg 𝔑 — 𝔐 — *tamen* post *grave*. Gr. (exc. Naz.) = *grave autem* vel *grave tantum*. D = *grave al' grande tormentum est*. Rell. etiam Naz. ∾. VCDg 𝔑 — 𝔅o + *iucundissimum est*. RGTw ∾. G = *quam amare etiam*.

ubi amicitiam alioqui iucundam causa fecit et iustam = Lips. ci. 𝔊ro — 𝔅o. T quidam Pinc. = ∾ *alicui iocundam* ∾. et sic propemodum Gr. RGV = ∾ *alicui iocundam causam fecit et iustam*. Alii Pinc. codd. Lips. = ∾ *alicui iucundam eam fecit et iustam*. Grut. olim ci. = *ubi amicitia alicui iucundam eam fecit et iustam*, ut *eam* referretur ad *iniuriam*. Sed cum offenderetur voce *iucundam*, abiecit illam coniecturam. Lips. etiam ci. = ∾ *iam fecit et iustam*. CDEHg 𝔈1. — 𝔏4. haec omittunt.

4. T = *homini iocundo et probo*. CDEHg — *Totiens* — *contumaciter parent*. V = *non loqui de sapientibus me quoque quos oportet*. 𝔑 — 𝔐 — *et* ante *iuvat*. 𝔑 — 𝔈1. = *et quod dixerunt servant*. G = *quam dixerint*. T = *et quam dixerint*. 𝔈2. — 𝔅o + *et quam dixerunt*. RVw ∾.

honestam viam sequi = RGVTw Naz. P3. Col. P2. 𝔑 — 𝔈2. = *honestam vitam sequi*. Pinc. v. l. 𝔖 — 𝔅o = *honesta sequi*. V = *semper contumaciter*. VGC (cr. ∾) mWgw Naz. = *eligendum est*. probat Grut.

5. R — *quaerendus*. neque opus est hoc verbo. CDHg + *quaerendus est*.

nine creditor. Huic enim reddendum est quantum accepi. et si reddidi, solutus sum ac liber. At illi plus soluendum est. et nihilominus etiam relata gratia cohaeremus: debeo enim, cum reddidi, rursus incipere manetque amicitia. Non receperim indignum: sic ne in beneficiorum quidem sacratissimum ius ex quo amicitia oritur. Non semper, inquit, mihi licet dicere
6 *Nolo:* aliquando beneficium accipiendum est et inuito. Dat tyrannus crudelis et iracundus qui munus suum fastidire te iniuriam iudicaturus est. Non accipiam? Eodem loco latronem pone, piratam, regem animum latronis ac piratae habentem. Quid faciam? parum dignus est cui debeam. Cum eligendum dico cui debeas, uim maiorem et metum excipio quibus adhibi-
7 tis electio perit. Si liberum est tibi, si arbitrii tui est utrum uelis an non, id apud te ipse perpendes. si necessitas tollit arbitrium, scies te non accipere, sed parere. Nemo enim id accipiendo obligatur quod illi repudiare non licuit. Si uis scire an uelim, effice ut possim nolle. Uitam tamen tibi dedit. non refert quid sit quod datur, nisi a uolente uolenti datur. Si seruasti me, non ideo seruator es. Uenenum aliquando pro re-

CDHg — *Huic enim* — *amicitia oritur.* E — *Huic enim* — § 7. *sed parere.* T = *reddendus est.* G — *est.* R + *et quantum.* sed litterae *et quan* in litura sunt. G (cr. ∾) = *ac illi plus.* T = *collata gratia.*

manetque amicitia = RGVTw Gr. libri Lips. 𝔑 — 𝔅. ℭ1. — 𝔅o. = *monetque amicitia* (. *Monetque am.*).

Non receperim = Naz. (p. m.). supple *in amicitiam.* Naz. (s. m.) P3. = *Non reciperem.* RGVT (rell. Gr) 𝔑 — 𝔅o = *non* [*Non*] *recipere.*

sic ne in beneficiorum quidem = RGT Gr. Delb. libri Lips. 𝔑 — 𝔅 𝔅2. VW = *sic nec* ∾. ℭ1. — 𝔑u 𝔅o = *Sic est benef. q.* V = *sacratis ius.* W = *saguacis ius.* Totum hunc locum vitiatum dicit Mur. nec integer videtur Grutero aut Lipsio. Lips. ci. = *rursus incipere. Nam et quo* (valet *quomodo*) *in amicitiam non reciperem indignum; sic nec in beneficiorum quidem.* V = *Non semper inquis.* CDHg — *inquit.* w(m∾) — *mihi* ante *licet dicere.* D(s∾) W 𝔑 — 𝔅 = *dicere volo.*

6. CDHg — *Dat tyrannus* — *piratae habentem.* 𝔑 = *Non accipiam n r.* 𝔗𝔅 = *Non accipiam u r.* ℭ1. — 𝔅o = *pone latronem et piratam* (𝔅1. — 𝔅o = *pono*) contra mstos. ℭ1. — 𝔅o + *quo regem* contra mstos. T = *ac piratae herentem.* G = *parum dignum est.* 𝔑 — 𝔅 = *Cum eligendus cui debeas.*

7. CDHg — *Si liberum est* — *perpendes.* G = *si arbitrium est utrum.* V = *prependes.* VC = *scias te non.*

Nemo enim id = ci. Rod. Agric. ℭ𝔊. probant Erasm. Grut. Mss. (exc. V) etiam Gr. 𝔑 — ℭ2. 𝔑u — 𝔅o = *Nemo in id.* V = *Unde nemo in id.* 𝔐 — 𝔅1. = *Nemo id* om. *enim.* 𝔑 — 𝔅 = *obligat.* CDEHg — *Vitam tamen* — XXII. ex. *pensionem solvit.* sed pauca eorum leguntur XXIV, 1. GW = *Vita tamen.* W (s∾) = *nec refert.* T = *non refert quidē nisi a volente.*

volenti datur = mss. 𝔑 — 𝔅o = *volenti detur.* V — *Si* ante *servasti.* RG = *non ideo servatoris venenum* (in R *a* legitur supra versum).

medio fuit: non ideo numeratur inter salubria. Quaedam prosunt nec obligant. XIX. Tuber quidam tyranni gladio diuisit qui ad occidendum eum uenerat: non ideo illi tyrannus gratias egit, quod rem quam medicorum manus reformidauerant nocendo sanauit. Uides non esse magnum in ipsa re momentum, quoniam non uidetur dedisse beneficium qui malo animo profuit. Casus enim beneficium est, hominis iniuria. Leonem in amphitheatro spectauimus qui unum e bestiariis agnitum, cum quondam eius fuisset magister, protexit ab inpetu bestiarum.
Num ergo est beneficium ferae auxilium? Minime, quia nec 2
uoluit facere nec benefaciendi animo fecit. Quo loco feram posui tyrannum pone. Et hic uitam dedit et illa: nec hic nec illa beneficium. Quia non est beneficium accipere cogi, non est beneficium debere cui nolis. Ante des oportet mihi arbitrium mei, deinde beneficium. XX. Disputari de M. Bruto solet an debuerit accipere a diuo Iulio uitam, cum occidendum eum iudicaret. Quam rationem in occidendo secutus sit alias tractabimus. Mihi enim, cum uir magnus fuerit in aliis, in hac re uidetur uehementer crasse nec ex institutione Stoica se egisse: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus ciuitatis status sub rege iusto sit, aut ibi sperauit libertatem futuram ubi tam magnum praemium erat et imperandi et seruiendi, aut existimauit 2
ciuitatem in priorem formam posse reuocari amissis pristinis moribus futuramque ibi aequalitatem ciuilis iuris et staturas suo loco leges ubi uiderat tot milia hominum pugnantia, non an ser-

. R (m∾) — *Quaedam prosunt nec obligant.*

Cap. XIX.

Gw = *nonn e ideo illi.* RG + *qui a malo animo.* R = *Cas u enim benef.* T = *specta b imus.* T = *unum e x bestiariis.* 𝔑 — 𝔈1. = *unum a best.* 𝔑 — 𝔅 = *cum q u i d a m eius.* G — *protexit.*

2. 𝔑 — 𝔐 = *N o n ergo est benef.* R(cr. ∾) = *f e r r ae auxilium.* TP2. 3. 𝔑 — 𝔊 = *f e r r e auxilium.* Rell. etiam Naz. Col. Delb. ∾. RGTW = *n e c faciendi* om. *bene.* T = *pone tyrann o r u m.* Pinc. ci. = *tyrann i c i d a m pone.* T = *accip e cogi.* 𝔑 — 𝔅 = *oportet i n arbitrium mei.*

Cap. XX.

GW = *Disputari d e i ñ Bruto.* GT = *a b divo Iulio.* G = *Qu a ratio n e in occidendo.* RGW = *in hac videtur* om. *re.* T = *in h o c videtur.* G RTW — *ex* ante *institutione.*

se e g i s s e = mss. etiam Lips. Gron. 𝔑 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅o. ineptum vocat Mur. sed cf. Gron. Obss. IV, 14. p. 688. ed. Platn. 𝔐 — 𝔏4. = *se g e s s i s s e.* Grut. ci. = *f e c i s se.* R = *qui u t regis.* GTW = *q u i a u t regis.* Videtur scribendum *q u i a aut regis.* V = *reg u m nomen.* T = *et imperand ũ et servien d ũ.*

2. W = *aut a e s t i mavit.* 𝔑 — 𝔅 = *aut e x t i mavit.* G = *et statu t as suo loco.* V = *non n e servirent.* G

uirent, sed utri. Quanta uero illum aut rerum naturae aut urbis suae tenuit obliuio qui uno interempto defuturum credidit
3 alium qui idem uellet, cum Tarquinius esset inuentus post tot reges ferro ac fulminibus occisos? Sed uitam accipere debuit: ob hoc tamen non habere illum parentis loco qui in ius dandi beneficii iniuria uenerat. Non enim seruauit is qui non interfecit nec beneficium dedit, sed missionem. XXI. Illud magis uenire in disputationem potest aliquam quid faciendum sit captiuo cui redemptionis pretium homo prostituti corporis et infamis ore promittit. Patiar me ab inpuro seruari? seruatus deinde quam illi gratiam referam? Uiuam cum obscoeno? non uiuam cum redemptore? Quid ergo placeat dicam. Etiam ab aliquo tali accipiam pecuniam quam pro capite dependam: accipiam au-
2 tem tamquam creditum, non tamquam beneficium. Soluam illi pecuniam et, si occasio fuerit seruandi, periclitantem seruabo: in amicitiam quae similes iungit non descendam. nec seruatoris illum loco numerabo, sed feneratoris cui sciam reddendum quod accepi. Est aliquis dignus a quo beneficium accipiam. sed danti nociturum est: ideo non accipiam, quia ille paratus est mihi
3 cum incommodo aut etiam periculo suo prodesse. Defensurus est me reum, sed illo patrocinio regem sibi facturus inimicum. Inimicus sum, si, cum ille pro me periclitari uelit, ego quod

W = *servirent sed uti.* Quidam codd. Ermi = *servirent servituri.* alii = *servirent seducti.* 𝔑 — 𝔅 = *servirent servituti.* 𝔈1. 2. = *servirent servitutem.* 𝔈𝔊 + *servirent, sed utri servirent.* Vet. liber. Mur. = *servirent servi.* 𝔐𝔅1. = *servirent, sed cui.* Rell. etiam Naz. P3. cii. Agric. Ermi ∾. RGW = *aut rerum natura aut.* T = *aut rerum natura urbis suae.* V = *defuncturum credidit.*

3. RG (s∾) = *fluminibus occisos.* P3. = *si vitam accipere debuit.* probat Grut. V = *ob hoc tm̃ non habere.* RGW — *non* ante *habere illum.* T = *ob hoc habere tamen illum.* G = *qui intus dandi benef.* RT = *quia intus dandi benef.* V = *quia unius dandi benef.* 𝔑 — 𝔈1. = *qui unius dandi benef.* Gr. = *qui unius* aut *intus* aut *eius dandi benef.* · sNaz. ∾.

Cap. XXI.

T 𝔑 — 𝔊 = *potest aliquando quid.* Rell. etiam Pinc. v. l. ∾. G = *praestituti corporis.* 𝔑 — 𝔊 = *infamis repromittit.* Mss. etiam Fac. et Primit. 𝔑 — 𝔐 = *servatus denique quam illi* contra mstos etiam Gr. w = *servatus demum.* 𝔑 — 𝔅 = *Vivam non obscuro? non vivam.* GT = *num vivam cum redemptore.* RGTw — *tali* post *Etiam ab aliquo.*

2. R (m∾) — *cui* ante *sciam reddendum.* 𝔑 — 𝔅 = *foeneratoris conscientia reddendum.* T = *cui sciam reddendi.* 𝔑 — 𝔅 = *sed tanti nociturum est.*

3. 𝔑 — 𝔅 + *est facturus inimicum* contra mstos.

Inimicus sum = RGVT. 𝔑 — 𝔅 = *Inimicus sic: cum ille.* 𝔈1. — 𝔅o = *Inimicus sim.* V = *sic cum ille.* T — *pro me* et = *periclitem.*

facilius est non facio, ut sine illo pericliter. Ineptum et fri-
uolum hoc Hecaton ponit exemplum Arcesilai, quem ait a filio
familiae oblatam pecuniam non accepisse, ne ille patrem sordi-
dum offenderet. Quid fecit laude dignum? quod furtum non
recepit? quod maluit non accipere quam reddere? quae est enim
alienam rem non accipere moderatio? Si exemplo magni animi 4
opus est, utamur Graecini Iulii, uiri egregii, quem C. Caesar
occidit ob hoc unum, quod melior uir erat quam esse quemquam
tyranno expedit. Is cum ab amicis conferentibus ad inpensam
ludorum pecunias acciperet, magnam pecuniam a Fabio Persico
missam non accepit et obiurgantibus his qui non aestimabant
mittentes, sed missa, quod repudiasset: *Ego*, inquit, *ab eo* 5
*beneficium accipiam a quo propinationem acccepturus non
sum?* Cum ille Rebilus consularis, homo eiusdem infamiae,
maiorem summam misisset instaretque, ut accipi iuberet: *Ro-
go*, inquit, *ignoscas, et a Persico non accepi.* Utrum hoc
munera accipere est an senatum legere? XXII. Cum accipien-
dum iudicauerimus, hilares accipiamus, profitentes gaudium: et
id danti manifestum sit, ut fructum praesentem capiat. Iusta
enim causa laetitiae est laetum amicum uidere: iustior fecisse.
quam grate ad nos peruenisse indicemus effusis adfectibus: quod
non ipso tantum audiente, sed ubique testemur. Qui grate

RGVTw 𝔑 = *Archesilai.* 𝔈2.—𝔙o = *filio familias* contra mstos et usum Senecae. GW 𝔑 — 𝔙 = *ablatam pecuniam.* RVT = *allatam pecuniam.* quod fortasse recipiendum. G(s∾) — *dignum.* G(s∾) = *non recipere.* 𝔑—𝔙 = *accipere moderatior.*

4. 𝔑 — 𝔈1. + *ut utamur.* GW — *viri egregii.* R = *quem c̄. cẽs. oo. occidit.* GW = *quem cũ õs occidit.* 𝔑 — 𝔊1. = *quem Xerxes* [𝔑 = *Xerses*] *occidit.* 𝔈2. — 𝔊 — *C.* ante *Caesar.*

tyranno expedit = RGVTW. 𝔑 — 𝔙o = *tyranno expediret.* GV — *ab* ante *amicis confer.* w = *obiurgantibus eis.* 𝔈1. — 𝔏4. = *mittentem, sed missa* contra mstos etiam Gr. T = *qui repudiasset.*

5. V𝔙𝔈1. = *a quo propiciationem.* 𝔑𝔗 = *a quo piciationem.*

accepturus non sum = RGVTW 𝔑 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔙o = *accept. non sim.* V𝔑 — 𝔙o + *Cumque illi.* Rell. ∾. RGVWw = *Rebillus.* T = *rebellis consularis.* 𝔑 — 𝔙 = *instaret ut* om. *que.* 𝔐 = *ut acciperet* contra mstos etiam Naz. P2. 3. Col. 𝔏 — 𝔙o + *nam et a Persico* contra mstos. V 𝔑 — 𝔈1. = *utrum haec munera accipere est an senatum legere.* Pinc. haec invecticia dicit et aliunde in Senecae contextum irrepsisse: neque leguntur in ex. d. Mariae Salm. T = *hic munera.*

Cap. XXII.

T = *profutentes.* T = *laetum animum videre.*

quam grate ad nos pervenisse = mss. etiam Gr. (exc. P1.) 𝔑 — 𝔙. P1. + *Quae quam grate ad nos pervenissent.* 𝔈1. — 𝔙o — *quam.* Vw 𝔑 — 𝔈1. = *iudicemus.* RGT = *quo non ipso tantum.* 𝔑 — 𝔈1. = *non ipso tamen.* R (m∾) — *audiente.*

beneficium accipit primam eius pensionem soluit. XXIII. Sunt quidam qui nolunt nisi secreto accipere. testem beneficii et conscium uitant: quos scias licet male cogitare. Quomodo danti in tantum producenda notitia est muneris sui in quantum delectatura est eum cui datur: ita accipienti adhibenda concio
2 est. Quod pudet debere ne acceperis. Quidam furtiue agunt gratias et in angulo et ad aurem. Non est ista uerecundia, sed infitiandi genus. Ingratus est qui remotis arbitris agit gratias. Quidam nolunt nomina secum fieri nec interponi pararios nec signatores aduocari nec chirographum dare: idem faciunt qui dant operam, ut beneficium in ipsos collatum quam ignotissimum
3 sit. Uerentur palam ferre, ut sua potius uirtute quam alieno adiutorio consecuti dicantur. Rariores in eorum officiis sunt quibus uitam aut dignitatem debent. et dum opinionem clientium timent, grauiorem subeunt ingratorum. XXIV. Alii pessime loquuntur de optime meritis. Tutius est quosdam offende-

beneficium accipit = mss. etiam Gr. ℜ — 𝔈1. 𝔅2. 𝔈2. — ℜu 𝔅o = *benef. accepit.*

Cap. XXIII.

CDEg — *licet.* R = *Commoda danti in tantum.* CDEg — *Quomodo — concio est.* ℜ — 𝔅 = *in quantum dilatatum est cui datur.* W = *delectatur cui datur.* 𝔈1. = *delectatum est cui datur.* RGVTw 𝔈2. — 𝔊 — *eum* ante *cui datur.* T = *adhibenda cognitio est.* Ex. gymn. Salmant. = *adhibenda conscio est.* unde Pinc. ci. = *adhibendus conscius est.* P3. = *adh. conscientia est.* Cod. St. Steph. = *adh. conditio est.* Opsop. ci. = *adh. cautio est* propter sequentia. V = *Quid pudet debere.*

2. Cod. Put. = *et in aurem.* probat Opsop. Rell. etiam Gr. ∾. D = *agunt gratiam* et mox *agit gratiam.* G ci. Pinc. = *Quidam volunt nomina.* CDEg — *Quidam nolunt — ignotissimum sit.* RG — *nec* ante *chirographum.* RTℜ = *cyrographum.* G = *cirographum.* V = *cirografum.* R = *in ipsos collocata.* T = *ignotissimum fit.*

3. ℜ — 𝔅 = *Verentur palam forte.* T = *consecuti dicantis.* CDEg — *Rariores — ingratorum.* RG Naz. P2. Col. ℜ — 𝔅 = *quibus iam aut dignitatem.* 𝔈1. 2. = *quibus iam ante dignitatem.* 𝔖 — 𝔐 𝔅1. — 𝔅o + *quibus aut vitam aut dign.* Rod. Agric. = *quibus aut salutem aut dign.* Rell. etiam ex. Francisc. P3. ∾. G = *opinionem audientium timent.* Vetust. Ermi = *opinionem debentium timent.*

Cap. XXIV.

Post *demeruisse* CDHg partim repetunt, quae supra omiserunt, hoc modo: *Quaedam prosunt nec obligant. Non est beneficium debere cui nolis. Ante des oportet mihi arbitrium mei* [D = *meum*], *deinde* [D = *demum*] *beneficium. Inimicus sum, si cum* [D = *sico.* cr. ∾] *amicus pro me periclitari velit ego quod facilius est non facio ut sine illo pericliter. Nulla* [D + *enim* tert. m.] *est alienam rem non accipere moderatio? Si exemplo* [Hg = *exemplum*] *magni animi opus est utamur Graecini Iulii* [D = *Gratinii Iulli.* H = *Gratini Iulii*] *quem G. Caesar* [C = *G. C.* g = *C. C.*] *occidit ob hoc unum quod melior vir erat quam esse quemquam tyranno expedit. Is cum ab amicis conferentibus ad impensam ludorum pecunias acciperet magnam* [D = *magistrum.*

**re quam demeruisse: argumentum enim nihil debentium odio quaerunt. Atqui nihil magis praestandum est, quam ut memoria nobis meritorum haereat. quae subinde reficienda est, quia nec referre potest gratiam, nisi qui meminit, et qui meminit eam refert. Nec delicate accipiendum est nec submisse et humiliter. Nam qui neglegens est in accipiendo, cum omne beneficium recens placeat, quid faciet, cum prima eius uoluptas
refrixerit? Alius accepit fastidiose, tamquam qui dicat: Non** 2
quidem mihi opus est, sed quia tam ualde uis, faciam tibi mei potestatem. alius supine, ut dubium praestanti relinquat an senserit. alius uix labra diduxit et ingratior, quam si tacuisset, fuit. Loquendum est pro magnitudine rei inpensius et illa adicienda: Pluris quam putas obligasti. Nemo enim non gau-

cr. ∾] *pecuniam a Fabio* [D = *Fabiano*] *Persico missam non accepit. His obiurgantibus qui* [D = *obiurgationibus subiacent.* m∾] *non extimant mittentes sed missa* [C = *missã*]. *inde* [D = *Idem* tert. m.] *cum Rebillus* [D = *Rebellius*] *eiusdem infamiae maiorem summam* [D = *suam.* m∾] *misisset instaretque ut accipi iuberet. Rogo inquit ignoscas* [D = *ignotas.* cr. ∾] *et a Fabio Persico missam non accepi* [D = *non accepi missam*]. *Cum accipiendum iudicaverimus* [D = *iudicaremus.* m∾] *illas res accipiamus profitentes gaudium. ut* [g = *ubi*] *id danti manifestum sit et fructum praesentem capiat* [D = *capiut praesentem*]. *Quae quam* [H = *Quae quamvis*] *grate ad nos* [D — *ad nos*] *pervenissent iudicemus effusis affectibus. quod non ipso tantum audiente sed ubique testemur. Qui grate beneficium accipit* [C = *accepit*] *primam eius pensionem solvit. Quomodo danti in tantum producenda est notitia muneris sui in quantum delectatura cui datur* [C = *an datur.* D = *delectatur cui datur*]. *Ita accipienti adhibenda cognitio est* [D = *est conscientia.* m∾]. *quod pudet ne* [D = *non*] *acceperis.* CDEHg — *argumentum* — *voluptas refrixerit.*

argumentum enim = RGVTWw. 𝔑 — 𝔅 = *argumentum est.* 𝔈1. — 𝔅o — *enim.* V 𝔑 — 𝔈1. = *Atque nihil magis.* 𝔑 — 𝔅 = *meritorum egeat quae subinde.* m𝔈2. = *quae subinde refricanda est.* T = *quia nec ferre potest.*

et qui meminit eam refert = ex. Francisc. VP2. 𝔑 — 𝔊 haec omittunt. RGT Naz. P3. Col. — *et qui meminit.* Praeterea T = *eam referre.* 𝔐 — 𝔅o = *et qui meminit iam refert.* Sed *iam* in nullo msto legitur. 𝔑 — 𝔅 = *Nec delirare accipientium est.* 𝔈1. = ∾ *accipientium est.* RGVTWw Verd. St. Steph. Scal. 𝔑 — 𝔅 = *beneficium recens pateat.* Videtur ita mutatum esse a librariis propter verba *beneficium suum latius patere* § 2. RGTW 𝔈1. — 𝔊 = *refrixit.* 𝔑 — 𝔅 = *restrinxit.*

2. 𝔈1. — 𝔊 — *quidem* ante *mihi opus est* contra mstos etiam Pinc. Gr. VCDHg = *accipit fastidiose.* E = *incipit studiose* (s vel *fastidiose*). G(cr. ∾) = *tamquam qui iudicat.* Pinc. haec Senecae non esse putat. Grut. ci. = *tamquam si dicat.* T — *qui* ante *dicat.* E — *Alius supine* — *senserit.* CDHW (cr. ∾) g = *Alius superbe ut dubium.* D(s∾) 𝔑 = *relinquat assenserit.* 𝔑 = *alias vix labra.* RVT 𝔑 — 𝔅 = *labra deduxit.*

Loquendum est = RGVTCDEHW gw. 𝔑 — 𝔅o — *est.* V + *et illa verba adicienda sunt.* E — *et illa adicienda* — XXVII, 3. *sed quo tendat.*

Pluris quam putes = RGVTCDH

det beneficium suum latius patere. Nescis quid mihi praestiteris: sed scire te oportet quanto plus sit quam existimas. Statim gratus est qui se onerat. Numquam tibi gratiam referre potero. illud certe non desinam ubique confiteri me referre non posse. XXV. Nullo magis Caesarem Augustum demeruit et ad alia inpetranda facilem sibi reddidit Furnius, quam quod, cum patri Antonianas partes secuto ueniam inpetrasset, dixit: *Hanc unam Caesar habeo iniuriam tuam, effecisti ut uiuerem et morerer ingratus.* Quid est tam grati animi quam nullo modo sibi satisfacere? quam ne ad spem quidem exaequandi umquam beneficii accedere? His atque eiusmodi uocibus id agamus, ut uoluntas nostra non lateat, sed aperiatur et luceat.
2 Uerba cessent licet: si quemadmodum debemus adfecti sumus, conscientia eminebit in uoltu. Qui gratus futurus est statim dum accipit, de reddendo cogitet. Chrysippus quidem dicit illum uelut in certamen cursus conpositum et carceribus inclusum opperiri debere tempus suum ad quod uelut dato signo prosiliat. Et quidem magna illi celeritate opus est, magna contentione, ut consequatur antecedentem. XXVI. Uidendum est nunc quid maxime faciat ingratos. Aut nimius sui suspectus et insitum

Wg 𝔑 — 𝔅. 𝔈1. — 𝔅o = *Plures q. p.* CDHW (m ∾) g = *alligasti.* CDHg — *Nemo enim — quam existimas.* T = *Nescias quid mihi.*

quam existimas = RGT Verd. Scal. V𝔑 — 𝔅 = *quam extimas.* 𝔈1, — 𝔅o = *quam aestimas.* R — *gratiam* ante *referre.*

Cap. XXV.

𝔑 — 𝔅 = *Nullus magis.* CDg = *facilem sibi reddit.* VTW = *Furius.* CDg — *quod* ante *cum patri.* H = *ne morerer.* CDHg — *quam nullo — satisfacere.* RG = *quem ne ad spem quidem.* 𝔑 — 𝔐 — *quam.* Rell. etiam Pinc. ∾. GVT D 𝔑 — 𝔅o = *nec ad spem quidem.* RCHg ∾. RVT 𝔑 — 𝔊 = *exequendi umquam benef.* Rell. etiam Pinc. ∾. CDHWg — *umquam* et = *beneficia.* CDHg — *His atque — et luceat.* w — *vocibus id.* 𝔈1. 2. — *id* ante *agamus.* Rell. etiam Pinc. ∾.

ut voluntas nostra = RGTWw St. Steph. Scal. V𝔑 — 𝔅o — *nostra.* T = *si aperiatur.* *et luceat* = Naz. 𝔏4. — 𝔅o. RG VTw 𝔑 — 𝔏 = *ut luceat.* St. Steph. = *sed aperiatur et licet verba cessent.*

2. V + *tamen si quemadmodum.* T + *si tamen quemadmodum.* 𝔑 — 𝔅o (exc. 𝔏4.) = *statim dum accepit* contra mstos.

de reddendo cogitet = RGVTW 𝔑 — 𝔅. 𝔈1. — 𝔅o = *de redd. cogitat.* RT = *Chrys. quidem ait.* RG T = *in illum velut certamen.* Naz. = *Chrys. quidem in illum velut certamen.* P3. = *Chrys. in ipsum velut cert.* Col. = *Chr. quidam in illum velut cert.* V = *Chrysipp. quidē ĩ illd' velut cert.* 𝔑 — 𝔅 = ∾ *illud velut in cert.* Locus Grutero suspectus est de insigni aliquo hiatu. RG = *operire debere.* T = *Et quod magna celeritate* om. *illi.*

Cap. XXVI.

Naz. + *facit aut nimius.* Grut. ci. = *Facit id aut nimius.* RGVT Ww cod. Ermi = *Aut nimium* [sR = *nimius*] *sui suspectos.* Libri Lips. 𝔑 — 𝔈1. = *Aut nimium sui suspe-*

mortalitati uitium se suaque mirandi aut auiditas aut inuidia. Incipiamus a primo. Nemo non benignus est sui iudex. inde est, ut omnia meruisse se existimet et in solutum accipiat nec satis suo pretio se aestimatum putet. Hoc mihi dedit: sed quam sero, sed post quot lobores? quanto consequi plura potuissem, si illum aut illum aut me colere maluissem? Non hoc speraueram. In turbam coniectus sum, tam exiguo dignum me iudicauit: honestius praeteriri fuit. XXVII. Cn. Lentulus augur, diuitiarum maximum exemplum, antequam illum libertini pauperem facerent, (hic qui quater milies sestertium suum uidit. proprie dixi: nihil enim amplius quam uidit) ingenii fuit sterilis, tam pusilli oris quam animi. Cum esset auarissimus, nummos citius emittebat quam uerba: tanta illi inopia erat sermonis. Hic cum omnia incrementa sua diuo Augusto deberet ad quem adtulerat paupertatem sub onere nobilitatis laborantem, princeps iam ciuitatis et pecunia et gratia subinde de Augusto solebat queri dicens *a studiis se abductum*. *Nihil tantum in* 2
se congestum esse quantum perdidisset relicta eloquentia.

ctum. ferri posse putat Lips., ut *Praetextus* et *Praetextum*. Dalech. ci. = *aut faciat suspectus. Insitum et.* Ermi ci. 𝔈2. — 𝔅o ∾. CDHg — *Aut nimius — colere maluissem.* T = *insitum mortalibus vitium.* T + *Incipiamus ergo.* V = *Nemo inbenignus est.* T libri Lips. ℜ — 𝔈1. + *Nec dicat: Hoc mihi dedit.* probat Lips. 𝔈1. 2. — *se* ante *aestimatum putet* contra mstos etiam Pinc. R — *quam* ante *sero.* 𝔅 1. ℜu = *quando consequi.* R = *plura potuisse si illum.* CD(s∾) Hg = *non hoc spectaveram.* Libri Lips. = *tamquam exiguo.* Lips. ci. = *tam ne. exiguo.* Naz. Steph. ci. (Prood. II, 4.) = *dignum me iudicavit?* per interrogationem. R = *honestius praeterreri fuit.* P1. = *praeteriti fuit.*

Cap. XXVII.

R = *Cñ. Lentulus.* GW = *Cũ Lentulus.* ℜ — 𝔈1. = *Quando Lentulus.* V = *Gn. Lentulus.* CDEHg — *Cn. Lentulus* — § 3. *quo tendat.*

hic qui quater = Naz. ℜu 𝔅o. Col. — *hic qui.* Rell. — *qui.* VT + *amplius voluit quam vidit.*

ingenii fuit sterilis, tam pusilli oris quam animi = R. GWw Naz. Col. = *ing. fuit sterilis tempus illi quam animi.* VT P2. 3. omnes Pinc. Lips. 𝔈1. = *ingen. fuit sterilis tam pusilli quam animi.* Erm. notat *pusilli* non fuisse in msto. ℜ — 𝔅 = *amplius vidit quam. Ingenii sui sterilis tam pusilli. Cum.* 𝔈2. = *ing. fuit sterilis tanquam animi.* 𝔊𝔖 = *ing. fuit tam sterilis quam animi.* 𝔐 — 𝔏4. = *ing. fuit tam sterilis quam pusilli.* Pinc. ci. 𝔊ro — 𝔅o = *ing. fuit tam sterilis quam pusilli animi.* Steph. (Prood. II, 8.) ci. = *ing. fuit sterilis et tam pusilli quam animi.* V ℜ — 𝔏4. + *Cum enim esset.* Rell. etiam Gr. ∾. T = *minimos citius emittebat.*

sub onere nobilitatis = RT Naz. P2. Col. St. Steph. Hisp. Verd. Tronc. Torrent. (ad Suet. Tib. 49.) Erf. Cambron. Leod. ℜ — 𝔈1. 𝔊ro — 𝔅o. GVW 𝔈2. — 𝔏4. = *sub honore nobilitatis.* probat Lips. RGW ℜ — 𝔖 𝔍u — *de* ante *Augusto.* sR = *sub in de Aug.* T = *a studiis sese abductum.* R = *se a studiis abd.* V = *a studiis abductum se.* ut Pron. non possit non venire in suspicionem. ℜ — 𝔅 = *quam perdidisset.* ℜ — 𝔅 = *reddita eloquentia.*

At illi inter alia hoc quoque diuus Augustus praestiterat, quod illum derisu et labore inrito liberauerat. Non patitur auiditas quemquam esse gratum: numquam enim inprobae spei quod datur satis est. Eo maiora cupimus quo maiora uenerunt multoque concitatior est auaritia in magnarum opum congestu conlocata, ut flammae infinito acrior uis est quo ex maiore incen-
3 dio emicuit. Aeque ambitio non patitur quemquam in ea mensura honorum conquiescere qua quondam eius fuit inpudens uotum. Nemo agit de tribunatu gratias: sed queritur, quod non est ad praeturam usque perductus. nec haec grata est, si deest consulatus. ne hic quidem satiat, si unus est. Ultra se cupiditas porrigit et felicitatem suam non intellegit, quia non unde uenerit respicit, sed quo tendat. Omnibus his uehementius et inportunius malum est inuidia quae nos inquietat, dum conparat. XXVIII. Hoc mihi praestitit, sed illi plus, sed illi maturius. et deinde: Nullius causam agit, contra omnes sibi fauet. Quanto est simplicius, quanto prudentius beneficium acceptum augere, scire neminem tanti ab alio quanti a se ipso aestimari? Plus accipere debui, sed illi facile non fuit plus dare. in mul-

2. RGV disiungunt *de risu*. 𝔑 — 𝔊 = *quod illum derisum a labore. illum* Grut. suspectum habet, quamvis legatur in omnibus mstis. Pinc. v. l. 𝔐 — 𝔅o = *derisu ac labore.* Sed mei omnes et cod. Torrent. (l.l.) = *et labore.* RGVTW 𝔑 — 𝔊 = *Et maiora cupimus.* de quo vide. T — *in* ante *magnarum*. R = *magnorum opum.* w = *congestu collata. collocata* aberat a Lipsii libris. V𝔑 = *infinil e acrior.* 𝔗 — 𝔈2. = *infinit ae acrior.*

qua quondam = RGTW P2. Col. 𝔈1. — 𝔊 (G = *ꝯdam*). 𝔑 — 𝔅 = *qua quidam.* V = *quia quondam.* Agric. m𝔊𝔐 — 𝔅o = *quae quondam.* V = *nec hoc gratum est.*

ne hic quidem satiat = 𝔑𝔏 — 𝔅o (exc. 𝔅2.). T = *ne hoc q. s.* RGWT = *nec hoc q. saciat.* V = *neis quidem satiat.* Pinc. v. l. 𝔅 = *nec hic* [𝔅 = *hoc*] *quidem faciat* (sic certe in ed. Basil. s. a. et typ. n. et in Paris. a. 1602. Grut. laudat *satiat*). 𝔈1. 2. = *nec hoc quidem satiet.* 𝔖𝔊 = *nec hic q. satiet.* 𝔐 = *Ne hic quidem satis est.* 𝔅2. = *nec hic* ∾. Etiam Naz. Col. = *saciat.* R(s.m.) GVT = *et facilitatem suam.* R(p.m.) = *et facultatem suam.* GW — *non* ante *intellegit.* V = *unde venerat.* CDEHg — *his* post *Omnibus.*

Cap. XXVIII.

CDEHg — *Haec* [DE = *Hoc*] *mihi praestitit. illi plus, illi maturius.* DHWg hic addunt ex superiore capite *Numquam improbae spei quod datur satis est et maiora cupit quo maiora venerunt.* CDEHg — *et deinde* — *sibi favet.* G = *contra omnis.* T = *Quanto enim simplicius.*

quanto prudentius = RGVT Pinc. v. l. Gr. Hisp. Verd. Tronc. 𝔑 — 𝔅 𝔑u — 𝔅o. CDHg 𝔈1. — 𝔐 = *quanto purius.* Pinc. ci. 𝔏 — 𝔅1. = *quanto pudentius.* T — *ab* ante *alio quanti.* CDEHg = *acceptum augere et sic aestimare* rell. om. 𝔑 — 𝔅 = *accipere debuisset.* 𝔈1. = *accipere debuissent.* 𝔈2. — 𝔏4. = *accipere debuissem.* Mss. et-

tos diuidenda liberalitas erat. Hoc initium est: boni consulamus et animum eius grate excipiendo euocemus. Parum fecit, sed saepius faciet. Illum mihi praetulit et me multis. Ille non est mihi par uirtutibus nec officiis, sed habuit suam Venerem.
Querendo non efficiam, ut maioribus dignus sim; sed ut datis 2
indignus. Plura illis hominibus turpissimis data sunt: quid ad rem? quam raro fortuna iudicat? Cotidie querimur malos esse felices. Saepe quae agellos pessimi cuiusque transierat optimorum uirorum segetem grando percussit. Fert sortem suam quisque ut in ceteris rebus ita in amicitiis. Nullum est tam plenum beneficium quod non uellicare malignitas possit, nullum tam angustum quod non bonus interpres extendat. Numquam deerunt causae querendi, si beneficia a deteriore parte spectaueris. XXIX. Uide quam iniqui sint diuinorum munerum aestimatores et quidem professi sapientiam. Queruntur, quod non magnitudine corporum aequemus elephantos, uelocitate ceruos, leuitate aues, inpetu tauros. quod solidior sit cutis beluis, decentior damis, densior ursis, mollior fibris. quod sagacitate nos narium canes uincant, quod acie luminum aquilae, spatio
aetatis corui, multa animalia nandi facilitate. Et cum quaedam 2

iam Gr. ∾. 𝔑 — 𝔅 = *dividendo* H = *liberalitas fuit.* D (s.m.) = *liberalitas erit.* 𝔑 — 𝔅 = *liberalitas est.* CDEHg — *Hoc initium — evocemus.* R (cr. ∾) = *bonum consulamus.* w = *grate accipiendo.* E — *sed* ante *saepius.* D = *etiam me multis.* E — *ille non est* — § 2. *ita in amicitiis.* H — *mihi* ante *par virtutibus.* D = *non officiis.*

2. D = *veneratione. Conquerendo non efficiam.* W = *venerationem. Conquerendo.* CDHWg — *saepe quae agellos — ita in amicitiis.* G = *saepe quae age vos. Nos pessimi.* G(cr. ∾) = *optimorum virorum se gentem.* T + *ita et in amicitiis.* T = *quod non bellicare possit malign.* E = *evellicare.* T = *deteriori.* T = *exspectaveris.*

Cap. XXIX.

CDHWg — *Vide quam* — XXX, 2. *gratiam possumus.* 𝔑 (ex. Gotting.) = *Fide quam.* RGVT 𝔑 — 𝔊 = *quam iniqui sunt.*

et quidem professi = RGVTw 𝔑 — 𝔈2. 𝔊 (G = *profexi*). Pinc. 𝔐 — 𝔅o = *etiam quidam prof.* hoc et *corporum* aliamque verborum distinctionem atque in 𝔈2. cum proposuerit Pinc., addit: „partim ex vet. lect., partim ex coniectura,“ ut dubium sit, quid hinc, quid illinc hauserit. 𝔑 — 𝔐 𝔊ro — 𝔑u 𝔅o = *magnitudine corporis* contra mstos etiam Gr.

elephantos = RGTw (RT = *elefantos*). V 𝔑 — 𝔅o = *elephantes.* RGT = *quod solida sit.* 𝔑 = *detentior dainis.* 𝔗 — 𝔈1. = *detentior* [VT =] *dammis.* G = *spatio aetate.* 𝔑 — 𝔈1. = *corvus.*

nandi facilitate = (Ňaz. certe Grut. testatur in eo non legi *felicitate*) Pinc. commodior lectio 𝔐 — 𝔅1. RGVT Gr. (exc. Naz.) libri Lips. 𝔑 — 𝔊 𝔑u — 𝔅o = *nandi felicitate.* probat Grut. Lips. ci. = *divinandi felicitate.*

ne coire quidem in idem natura patiatur, ut uelocitatem corporum et uires: ex diuersis ac dissidentibus bonis hominem non esse conpositum iniuriam uocant et neglegentes nostri deos, quod non bona ualitudo etiam uitiis inexpugnabilis data sit, quod non futuri scientia. Uix sibi temperant, quin eo usque inpudentiae prouehantur, ut naturam oderint, quod infra deos sumus,
3 quod non in aequo illis stetimus. Quanto satius est ad contemplationem tot tantorumque beneficiorum reuerti et agere gratias, quod nos in hoc pulcherrimo domicilio uoluerunt secundas sortiri, quod terrenis praefecerunt? Aliquis ea animalia conparat
4 nobis quorum potestas penes nos est? Quicquid nobis negatum est dari non potuit. Proinde quisquis es iniquus aestimator sortis humanae cogita quanta nobis tribuerit parens noster, quanto ualentiora animalia sub iugum misimus, quanto uelociora consequamur. quam nihil sit mortale non sub ictu nostro positum. Tot uirtutes accepimus, tot artes, animum denique cui nihil non eodem quo intendit momento peruium est, sideribus uelociorem quorum post multa secula futuros cursus antecedit.
5 tantum deinde frugum, tantum opum, tantum rerum aliarum super alias aceruatarum. Circumeas licet cuncta et, quia nihil totum inuenies quod esse te malles, ex omnibus singula excerpas quae tibi dari uelles. Bene aestimata naturae indulgentia

2. RVT 𝔑 — 𝔈2. = *in id natura.* G = *init natura.* T = *velocitate corporis.* P2. 𝔑 — 𝔐 + *et vires pares animalibus habeamus.* 𝔏 — 𝔏4. + *et vires pares animalibus.* Rell. etiam Pinc. Mod. (Ep. 29.) Gr. ∾. Etiam ab Ermi cod. aberant verba *pares animalibus.* Cod. Mod. = *ac desidentibus.* Mod. laudat ex ed. nescio qua *accidentibus.*

et neglegentes nostri deos, quod = RGT Pinc. v. l. Mod. Naz. P3. Col. VP2. 𝔑 — 𝔅o + *et in negligentes nostri deos querimoniam iaciunt, quod.*

etiam vitiis = RG Gr. 𝔅2. Pinc. v. l. certe habebat *vitiis.* V cod. Mod. 𝔐 — 𝔅1. (exc. 𝔊ro) = *et vitiis.* 𝔑 — 𝔅 = *etiam virtus.* 𝔈1. — 𝔊 𝔊ro 𝔑u 𝔅o = *et virtus inexpugn.* hoc defendere et de corporis virtute et robore interpretari frustra conatur Lips. 𝔑 — 𝔅 = *eo usque imprudentiae.* G = *proveantur.* T — *ut naturam oderint.*

3. *secundas sortiri* = Naz. Col. P3. Pinc. ci. 𝔐 — 𝔅o. RGV Pinc. v. l. = *secunda sortiri.* T = *secundo sortiri.* 𝔑 — 𝔊 = *secula sortiri.*

4. 𝔑 — 𝔅 = *quanta valentiora.* T = *sub iugum nostrum miserrimus.* G (cr. ∾) = *quanto ſeliciora consequamur.* 𝔑 — 𝔅 = *velociora sequamur.* 𝔈1. — 𝔊 = *velociora assequamur.* Rell. etiam Pinc. ∾. V = *non subiectui nostro positum.* V = *sideribus velocior est.*

5. *tantum deinde frugum* = RG Tw Gr. St. Steph. Hisp. Scal. 𝔑u — 𝔅o. V 𝔑 — 𝔅1. = *tantum denique frugum.* R = *circueas licet.* T = *que esse te malles.* V 𝔑 — 𝔐 + *Ita bene aest. nat. indulgentia ut.* Rell.

confitearis necesse est in deliciis te illi fuisse. Ita est: carissimos nos habuerunt di inmortales habentque. et qui maximus tribui honos potuit, ab ipsis proximos conlocauerunt. Magna accepimus, maiora non cepimus. XXX. Haec, mi Liberalis, necessaria credidi, et quia loquendum aliquid de magnis beneficiis erat, cum de minutis loqueremur, et quia inde manat etiam in cetera huius detestabilis uitii audacia. Cui enim respondebit grate, quod munus existimabit aut magnum aut reddendum qui summa beneficia spernit? Cui salutem, cui spiritum debebit qui uitam accepisse se a dis negat quam cotidie ab illis petit?
Quicumque ergo gratos esse docet et hominum causam agit et 2
deorum quibus nullius rei indigentibus positis extra desiderium referre nihilominus gratiam possumus. Non est quod quisquam excusationem mentis ingratae ab infirmitate atque inopia petat et dicat: Quid enim faciam et quomodo? quando superioribus dominisque rerum omnium gratiam referam? Referre facile est: si auarus es, sine inpendio. si iners, sine opera. Eodem quidem momento quo obligatus es, si uis, cum quolibet

etiam Naz. P3. Col. ∾. w = *te illis fuisse.* V — *habentque.* Vℜ — 𝔅 = *et quis maximus.* T = *honor tribui potuit.* ℜ — 𝔅 + *proximos nos sibi.* 𝔈1. + *proximos nos.* R(cr.∾) = *maiora non accipimus.* Vℜ — 𝔊 = *maiora non debuimus.* Rell. etiam Pinc. Naz. P3. Col. ∾.

Cap. XXX.

RTℜ — 𝔈2. = *Haec mihi Liberalis.* Vℜ — 𝔈2. + *credidi ut elicerem.* m𝔈2. ℭ — 𝔅o + *credidi ut dicerem.* Rell. ∾. ℜ — 𝔈1. = *aliquando de magnis.* T = *loquendi aliquid magnis.* St. Steph. Hisp. = *de maximis beneficiis.* V = *etiam incerta huius.* ℜ — 𝔅 — *in cetera.* St. Steph. Hisp. Scal. 𝔈1. — 𝔐 = *inter cetera.* Rell. etiam ex. schol. Salmant. ∾. G = *detest. vitii avaritia.* T — *vitii.* St. Steph. = *Quis enim respondeat grate.* Vℜ — 𝔈1. = *quod munus extimabit magnum.*

aut magnum = Naz. 𝔊ro — 𝔅o. RGVTℜ — 𝔏4. — *aut.*

2. T = *gratos esse decet.* G = *hominum causas agit.* G Scal. = *gratiam possimus.* C = *Non est quamvis excus.* DHW(s.m.) = *Non est quod quis excus.* W (p.m.) = *Non enim quisquis excus.* ℜ — 𝔅 = *quisque excusationem.* CDHWg — *ingratae mentis et* — *infirmitate atque.* 𝔅 = *atque inopia erat et dicat.* 𝔈1. — 𝔊 = *atque inopia eruat* contra mstos etiam Pinc. Gr. 𝔐 (ed. Romana) — *petat* (Commeliniana dedit *eruat*, Paris. *petat*). CDHWg — *et dicat.* V + *et quando superioribus.* G + *superioribusque.* VCDEHWgℜ — 𝔈2. + *Referre gratiam facile est.* Rell. etiam Pinc. ∾. E — *es* post *avarus.*

si iners, sine opera = 𝔐 — 𝔅o ex Mur. emendatione. R Naz. P1. 2. = *sine inpendio si ineas operam.* GE = *sine impendio si ineas opera.* T = *sine impendio si meas opera.* V = *sine impendio sine opera.* Col. = *impendio ineas opera.* P3. = *sine impendio in opera.* ℜ — 𝔅 = *sine impendio si in ea opera.* 𝔈1. — 𝔊 = *sine impendio, si iners, opera.* E = *quidem quem eodem quoque momento quo obligatus es.* CDHWg = *sine impendio, quoniam res tota ad animum refertur* [H = *transfertur*], *si vis* [C = *ius*] *cum quolibet.* quae partim in superioribus sunt omissa.

paria fecisti, quoniam qui libenter beneficium accipit reddidit. XXXI. Hoc ex paradoxis Stoicae sectae minime mirabile, ut mea fert opinio, aut incredibile est eum qui libenter accipit beneficium reddidisse. Nam cum omnia ad animum referamus, fecit quisque quantum uoluit. et cum pietas, fides, iustitia, omnis denique uirtus intra se perfecta sit, etiam si illi manum exserere non licuit, gratus quoque potest esse homo uoluntate. Quotiens quod proposuit quisque consequitur, capit operis sui fru-
2 ctum. Qui beneficium dat quid proponit? prodesse ei cui dat et uoluptati sibi esse. Si quod uoluit effecit peruenitque ad me animus eius ac mutuo gaudio adfecit, tulit quod petiit. Non enim sibi inuicem aliquid reddi uoluit: aut non fuit beneficium,
3 sed negotiatio. Bene nauigauit qui quem destinauit portum tenuit. teli iactus certae manus peregit officium, si petita percussit. beneficium qui dat uult excipi grate. habet quod uoluit, si bene acceptum est. Sed sperauit emolumenti aliquid.

beneficium accipit = RGVTW Gr. 𝔑 — 𝔅 𝔅2. 𝔈1. — 𝔑u 𝔅o = *beneficium accepit.* D(s∾) = *reddit.*

Cap. XXXI.

CDEWg — *Hoc ex parad.* — *reddidisse.* H — *Hoc ex parad.* — § 3. *petita percussit.* T = *aut mea fert opinio.* V = *aut credibile est.* 𝔈1. — 𝔏4. = *qui libenter accepit* contra mstos etiam Naz. P1. 2. Col. 𝔑 — 𝔈1. m𝔈2. = *ad casum referamus.* T = *referam.* E = *referantur.* R + *fecitque quisque.* D𝔑 — 𝔈1. = *inter se perfecta.* 𝔑 — 𝔅 = *etiamsi illi manum exercere noluit.* 𝔈1. = *etiamsi ille manum exercere noluit.* VD(tert.m.) EW cod. Ermi = *manum exercere.* T = *manum excercere.* Rell. etiam Naz. P1. 2. ∾. 𝔑 — 𝔈1. = *gratus potest etiam homini esse voluntate.* 𝔈2. — 𝔐 = *gratus potest esse homo etiam voluntate.* RGVT P2. = *gratus quoque esse homo potest voluntate.* CEg = *gratus quoque homo* [g = *hoc*] *potest esse vol.* P3. = *gratus quoque esse hic potest vol.* D = *gratus esse poterit voluntate.* P1. = *gratus quoque esse potest voluntate.* Erm. ci. = *gratus potest homo etiam homini esse voluntate.* Naz. Col. ∾. CDWg hic repetunt ex superioribus *Ex paradoxis Stoicae sectae qui beneficium libenter accipit* [Cg = *accepit*] *reddidit.* Wg — *Quotiens* — *sui fructum.* CDE — *Quotiens* — § 3. *petita percussit.* 𝔈1. = *quod proposuit qui cons.* 𝔈2. — 𝔐 𝔅1. — 𝔅o = *quod proposuit quis* contra mstos. 𝔑 — 𝔅 = *consequetur.*

2. W = *qui beneficia non dat.* Wg — *Quid proponit?* — § 3. *beneficium qui dat.* 𝔑 — 𝔅 = *quid proponitur.* 𝔑 — 𝔅 = *cui dat ex voluntate supra esse.* 𝔈1. 2. = *cui dat ex voluntate supra est.* Mss. (V = *sibi est*) etiam Pinc. Naz. P2. 3. Col. ∾. RGVT = *Si quod voluit efficit.* Pinc. ci. 𝔑u 𝔅o = *pervenitque ad me munus eius* contra mstos. 𝔑 — 𝔅 = *ac in utro gaudio effecit* et + *Non est enim sibi invicem.* V — *aut* ante *non fuit beneficium.*

3. 𝔑 — 𝔅 = *quem destinavit positum.* RG = *tali iactu certae manus.* T = *tali tactu certae m.* V𝔑 — 𝔅 = *teli iactu.* DEsg = *vult accipi grate.* CDEHWg — *Sed speravit* — § 4. *condicio est.* V𝔑 — 𝔅 = *Si speravit.*

emolumenti aliquid = RGVT. 𝔑 — 𝔅o = *emolumentum aliquod.*

Non fuit hoc beneficium: cuius proprium est nihil de reditu cogitare. Quod accipiebam eo animo accepi quo dabatur: reddidi. Alioquin pessima optimae rei condicio est: ut gratus sim, 4
ad fortunam mittor. Si illa inuita respondere non possum, sufficit animus animo. Quid ergo? non quicquid potuero et faciam et reddam? et temporum rerumque occasionem sequar et inplere eius sinum cupiam a quo aliquid accepi? Sed malo loco beneficium est, nisi et excussis manibus esse grato licet.

XXXII. Qui accepit, inquit, beneficium, licet animo benignissimo acciperet, nondum consummauit officium suum: restat enim pars reddendi. sicut in lusu est aliquid pilam scite ac diligenter excipere: sed non dicitur bonus lusor, nisi qui apte et expedite remisit quam acceperat. Exemplum hoc dissimile est. quare? quia huius rei laus in corporis motu est et in agilitate, non in animo. Explicari itaque totum debet de quo oculis iudicatur. Nec tamen ideo non bonum lusorem dicam qui pilam, 2
ut oportebat, excepit, si per ipsum mora quo minus remitteret

V — *hoc* ante *beneficium*. R sG(s.m.) VT 𝔑 — 𝔅 = *de redditu*. G (p.m.) exx. Pinc. ∾ : nam Pinc. Scribe, inquit, per duplex *d, redditu*, vel contra omnia Exemplaria. 𝔈1. — 𝔅o + *si eo animo accepi*. RGVTw 𝔑 — 𝔅 ∾. In margine inferiore E sec. m. hic verba supplevit cap. XXII. ex. omissa *Qui grate beneficium qccipit primam pensionem solvit* om. *eius*.

4. CDHW (m∾) g Put. = *ad fortunam nitor*. Rell. etiam Gr. ∾. E + *Sed si illa*. Cod. Iur. = *Si illa muta respondere*. CD(s∾) HW (m∾) Dal. = *mutata respondere*. g = *mutatata respondere*. VCD(s.m.) HWg Iur. = *sufficiat* [D p.m. = *suffiat*] *animus*. T = *suffecit*. CDHWg — *Quid ergo?* — XXXII, 3. *non animo*. E — *Quid ergo?* — XXXIV, 1. *tibi ostendam*. V = *Quid ergo? si non potuero et faciam*. G P2. Col. 𝔑 — 𝔈1. = *num quicquid*. 𝔑 — 𝔅o = *potero*. P3. = *potuerim*. RGVT Naz. P2. Col. ∾. Pinc. cl. = *potero, faciam ut reddam*. 𝔑u = *et faciam ut reddam*, atque ita voluit 𝔅o, sed omisit *ut*. Grat. ci. = *efficiam ut reddam*. et putat aliquid deesse, quod negat Ruhk.

et temporum = RGVTw P2. Col. 𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o — *et*. T = *si nõ cupiam*. R = *sinum cupio*. V — *et* ante *excussit*. V = *gratum esse licet*. 𝔑 — 𝔊 (m𝔈2. m𝔊 ∾) = *esse gratum licet*.

Cap. XXXII.

T = *Quia accepit*. RT = *inquid*. Dal. = *inquis*.

acciperet, nondum consummavit = RGT 𝔑 — 𝔈2. (T = *nundum*. G = *confirmavit*. m∾). V Pinc. v. l. 𝔈𝔊 = *acceperit* ∾. 𝔐 — 𝔅o = *acceperit, non consummavit*. G(s∾) = *beneficium suum*. V = *pilam scite* [s.m. = *scire*] *bene iacere ac dil.* Optimus Lips. 𝔑 — 𝔈1. = *pilam iacere ac diligenter*. T = *diligenter accipere*.

quam acceperat = RGVT 𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o = *quam exceperat*. 𝔈2. — 𝔐 = *explicari totum decet* contra mstos etiam plerosque Gr. 𝔑 — 𝔅 = *de quo oculis videatur*.

2. RGT = *ut oportebat excipit*. 𝔑 — 𝔈1. = *excipiat*. 𝔑 — 𝔅 = *sed per ipsum*. R = *remitteretur* et recte fortasse.

non fuit. Sed quamuis, inquit, arti ludentis nihil desit, quia partem quidem fecit, sed et partem quam non fecit potest facere: lusus ipse inperfectus est. qui consummatur uicibus mit-
3 tendi ac remittendi. Nolo diutius hoc refellere. existimemus ita esse: desit aliquid lusui, non lusori. Sic et in hoc de quo disputamus deest aliquid rei datae cui pars alia debetur, non animo. Qui animum parem sibi nactus est, quantum in illo est, quod uoluit effecit. XXXIII. Beneficium mihi dedit: accepi non aliter quam ipse accipi uoluit. Iam habet quod petit et quod unum petit: ergo gratus sum. Post haec usus mei restat et aliquod ex homine grato commodum. Hoc non inperfecti officii reliqua pars est, sed perfecti accessio. Facit Phidias statuam: alius est fructus artis, alius artificii. artis est fecisse quod uoluit, artificii fecisse cum fructu. Perfecit opus suum
2 Phidias, etiam si non uendidit. Triplex illi fructus est operis sui. unus conscientiae: hunc absoluto opere percipit. alter famae, tertius utilitatis: quem adlatura est aut gratia aut uenditio aut aliqua commoditas. Sic beneficii fructus primus ille est conscientiae. Hunc percipit qui quo uoluit munus suum pertu-

T = *sed quis inquit ara ludentis.* V Dal. = *inquis.* T = *quia partem defecit.*

lusus = RGV Pinc. v. l. T = *Iussus.* 𝔑 — 𝔅o = *ludus.* V 𝔐 — 𝔅o + *ludus* [*lusus*] *tamen ipse.* Pinc. v. l. + *tamen lusus ipse.* 𝔈1. — 𝔊 = *ludus per se imperfectus est.* Rell. ∾. 𝔑 — 𝔈1. + *qui et* [𝔑 = *consumitur.* 𝔗𝔅 = *consummitur*] *consummatur.* GVT = *consumatur.*

3. 𝔑 — 𝔊 = *hic refellere.* 𝔑 — 𝔅 = *extimemus.* G(cr. ∾) = *aliquid luxui.* V = *sic et nichil de quo disp.* 𝔑 — 𝔈1. = *disputavimus.* 𝔑 — 𝔅 = *aliquid rei dare.* V (m∾) — *aliquid.*

pars alia debetur = RGVT 𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔏4. = *par alia debetur* (Gron. in Notis laudat *videtur*). Gr. 𝔊ro — 𝔅o = *pars altera debetur* („quod in proletariis passim, imo adeo membranis bibliothecarum.“ Grut.). T = *sibi partem nactus.* R — *est* post *in illo.* DW = *quod voluit fecit.* H = *quod voluit efficere.* 𝔑 — 𝔅 = *efficit.*

Cap. XXXIII.

CDHWg — *Beneficium mihi* — XXXIV, 1. *creditum solvitur.* R(s∾) — *ipse* ante *accipi.* Dal. = *quod petiit.* Emendatiores codd. Pinc. 𝔈 — 𝔏 (𝔏4. ∾) ℑu = *ego gratus sum.* Rell. etiam Naz. P2. Col. St. Steph. Verd. Scal. ∾. 𝔑 — 𝔅 = *aliquid ex homine grato commodo.*

Hoc non inperfecti = RGVT. 𝔑 — 𝔅o = *Haec non imperfecti.* V — *reliqua.* 𝔑 — 𝔈1. = *quod perfecti.* RGVT = *Fidias* utrobique. 𝔑 — 𝔈1. = *facit. Videas statuam.* GV Hisp. Verd. Scal. = *alius artificis.* T𝔑 — 𝔈1. m𝔈2. = *alius artifex.* V𝔑 — 𝔈1. = *artificis fecisse cum fructu.* 𝔑 — 𝔅 = *opus suum videas.* 𝔈1. — 𝔐 — *Phidias.* Mss. etiam Pinc. Gr. ∾ (Gr. = *fidias* aut *fidius*). 𝔑 — 𝔅 = *etiam sed non.*

2. *opere percipit* = RGVT 𝔑 — 𝔅. 𝔈1. — 𝔅o = *opere percepit.* R(cr. ∾) = *aliter famae.* G = *Sic beneficium fructus.* V = *primus ille conscientiae est.* 𝔑 — 𝔊 — *est.* Rell. etiam Pinc. ∾.

Hunc percipit = RGVT Scal. Verd.

lit. Secundus est famae, tertius eorum quae praestari inuicem possunt. Itaque cum benigne acceptum est, beneficium est. Qui dedit gratiam quidem iam recepit, mercedem nondum. Debeo itaque quod extra beneficium est, ipsum quidem bene accipiendo persolui. XXXIV. Quid ergo? inquit, retulit gratiam qui nihil fecit? Primum fecit: bono animo bonum obtulit. et quod est amicitiae ex aequo. Post deinde aliter beneficium, aliter creditum soluitur. Non est quod exspectes, ut solutionem tibi ostendam: res inter animos geritur. Quod dico non uidebitur durum, quamuis primo contra opinionem pugnet tuam, si te commodaueris mihi et cogitaueris plures esse res
quam uerba. Ingens copia est rerum sine nomine quas non pro- 2
priis adpellationibus notamus, sed alienis commodatisque. Pedem et nostrum dicimus et lecti et ueli et carminis, canem et uenaticum et marinum et sidus. Quia non sufficimus ut singu-

𝔑 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *Hunc percepit.*

Secundus est famae, tertius eorum = Pinc. ci. 𝔖 — 𝔅o. Hoc tenui, sed verum esse non assevero. RGV Gr. 𝔑 — 𝔈2. = *Secundus est et famae et eorum.* T = *Secundus est et eorum et famae quaeque.*

beneficium est. Qui dedit = RVT Gr. (exc. P3.) 𝔈1. 2. G P3. 𝔊ro 𝔅2. = *beneficium qui dedit* om. *est.* probat Grut. Pinc. ci. 𝔖 — 𝔅o (exc. 𝔊ro 𝔅2.) = *beneficium, is qui dedit.* 𝔑 — 𝔅 = *beneficium est: ipsum quidem bene* rell. om. RT = *iam recipit.* R (p.m.) = *ipseum quidem bene.* Hisp. + *iam persolvi.*

Cap. XXXIV.

V St. Steph. Verd. Scal. Tronc. ci. Grut. = *inquis.* 𝔈1. — 𝔐 — *inquit.* quod 𝔑 — 𝔅 collocant post *nihil fecit.* G = *qui mihi fecit.*

Primum fecit = RGVT Gr. Lips. St. Steph. Verd. Scal. 𝔑 — 𝔈2. 𝔊ro — 𝔅o. Pinc. ex. Fac. et Primit. 𝔖 — 𝔏4. = *Plurimum fecit.*

bonum obtulit = mss. etiam Gr. Lips. 𝔈1. 2. 𝔊ro — 𝔅o. probat Lips. 𝔑 — 𝔅 = *bono obtulit.* Pinc. ci. 𝔖 — 𝔏4. = *bonum retulit.* Dal. = *animo beneficium retinet.* Dal. = *et quod est amicitiae exaequavit, deinde aliter.* Pinc. ci. 𝔑u 𝔅o = *Post divide aliter.* Sed Particularum *Post deinde* iunctarum eadem ratio est atque *Tunc deinde,* quas saepe componit Seneca. Grut. circa hunc locum odoratur magnum ulcus. 𝔑 — 𝔅 = *creditum solverit.* R = *Non est ut exspectes.* DW = *solutionem ostendat.* R = *res inter animo geritur.* Cg = *quod dico beneficium non videbitur aurum.* DW + *quod dico beneficium non videbitur durum.* H = *quod dico beneficium non aurum.* G = *non videbitur aurum.* T = *non videbitur mirum.* T = *quod primo.* R = *quamvis primum.* RGVTCD(s.m.) g 𝔑 — 𝔅 = *commendaveris mihi.* 𝔑 — 𝔅 = *plures esse quam verba* om. *res.* W 𝔈1. 2. = *res esse magis quam verba.* Ex. schol. Salment. 𝔖 — 𝔅o = *res esse plures quam verba.* Rell. etiam Gr. ∾.

2. 𝔑 — 𝔅 = *sed alienis commodatis: quia.* 𝔈1. 2. = *sed aliunde commodatis, quia.* 𝔖 — 𝔐 = *sed aliunde commodatis. Pedem.* HW = *sed aliis commodatisque.* CD = *sed aliis commendatisque.* g = *sed alienis commendatisque.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. T = *carie et venat.* G = *et venaticum et maximum.* CD g + *Quia enim non sufficimus.* g = *nisi singulis.*

lis singula adsignemus, quotiens opus est, mutuamur. Fortitudo est uirtus pericula iusta contemnens aut scientia periculorum
3 repellendorum, excipiendorum, prouocandorum. Dicimus tamen et gladiatorem fortem uirum et seruum nequam quem in contemptum mortis temeritas inpulit. Parsimonia est scientia uitandi sumptus superuacuos aut ars re familiari moderate utendi: parcissimum tamen hominem uocamus pusilli animi et con-
4 tracti, cum infinitum intersit inter modum et angustias. Haec alia sunt natura: sed efficit inopia sermonis, ut et hunc et illum parcum uocemus, ut et ille fortis dicatur cum ratione fortuita despiciens et hic sine ratione in pericula excurrens. Sic beneficium est et actio, ut diximus, benefica et ipsum quod datur per illam actionem, ut pecunia, ut domus, ut praetexta. Unum utrique nomen est, uis quidem ac potestas longe alia.
XXXV. Itaque adtende: iam intelleges nihil me quod opinio tua refugiat dicere. Illi beneficio quod actio perficit relata gratia est, si illud beneuole excipimus: illud alterum quod re continetur nondum reddidimus et uolumus reddere. Uoluntati uoluntate satisfecimus, rei rem debemus. Itaque quamuis retulis-

GTCDHg ℜ — 𝔈2. — *virtus* ante *pericula*. W — *virtus pericula*. Rell. etiam Pinc. Gr. ∾.

3. ℜ — 𝔅 + *Dicimus enim tamen*. CHg + *sumptus cultus supervacuos*. D + *sumptus vel cultus nimios supervacuos*. W + *sumptus aut cultus superv.* G ℜ — 𝔅 = *ut ars re familiari*. G = *vocamus pusillanimi*. C = *et in contracti*. G = *cum finitum intersit*. ℜ = 𝔈1. + *cum in infinitum*. W — *infinitum*. T — *intersit*. G = *inter malum et angustias*.

4. *sed efficit* = RGVTCDWg ℜ — 𝔈1. idem passim in Pal. et Col. 𝔈2. — 𝔅o = *sed effecit*. H = *sed effecisse datur inopia*. CDWg + *sed dat inopia*. VCDHWg — *et* ante *hunc et illum*. Quidam codd. Pinc. — *ut* ante *et ille fortis*. Sed mei et Gr. ∾. VHW — *et* ante *ille fortis*. Quidam Pinc. = *Sic benef. est et actio, ut diximus, bona*. T = *Sic benef. et actio est* ∾. Col. — *et* ante *actio*. ℜ — 𝔅 = ∾ *beneficia*. 𝔈1. = *Sic beneficium est et actio dicitur beneficii*. 𝔈2. — 𝔐 = *Sic beneficium et actio dicitur beneficii*. Rell. etiam Gr. et alii Pinc. ∾.

ut domus, ut praetexta = CDHWg Naz. P1. cod. Mod. (Ep. 29.) Put. 𝔊ro — 𝔅o. RGVTw P2. 3. Col. ℜ — 𝔏4. — *ut* utrobique. Hic quoque sequor codicem Nazarianum tanquam ducem fidelissimum, sed non nego me offendi, quod facit cum libris illis mancis et depravatis: idque saepius ei accidit. g = *domus praeterea*. Lectius ci. = *domus, praedia*. Hg = *utrinque nomen*. DW = *utriusque nomen* (W — *est*). m𝔈2. 𝔍n = *utique nomen est*. T = *Ius quidem ac potestas*. Dg = *et potestas*.

Cap. XXXV.

CDEHWg — *Itaque adtende* — *volumus reddere*. Tℜ — 𝔐 = *iam intelligis*. Hisp. = *excipitur*. ℜ — 𝔊 + *quod in re continetur*. P3. 𝔊ro — 𝔅o = *sed volumus reddere*. probat Grut. Rell. ∾. vide Ind. s. v. *Et*. ℜ — 𝔅 = *Voluptati voluptate*. RV = *voluntate satisfaciemus*. D = *satisfacimus*. CDHWg + *debemus. Quid si plus nequeo?* Iidem — *Itaque quamvis* — § 4. *Quid ergo facies*. E — *Itaque quamvis* — § 3. *quo ille suum ostendit*.

se illum gratiam dicamus qui beneficium libenter accipit, iubemus tamen aliquid ei quod accepit reddere. A consuetudine 2
quaedam quae dicimus abhorrent: deinde alia uia ad consuetudinem redeunt. Negamus iniuriam accipere sapientem: tamen qui illum pugno percusserit iniuriarum damnabitur. Negamus stulti quicquam esse: et tamen eum qui rem aliquam stulto subripuit furti condemnabimus. Insanire omnes dicimus: nec tamen omnes curamus elleboro. his ipsis quos uocamus insanos et suffragium et iurisdictionem committimus. Si dicimus eum 3
qui beneficium bono animo accipit gratiam retulisse, nihilominus illum in aere alieno relinquimus gratiam relaturum, etiam cum retulit. Exhortatio est illa, non infitiatio beneficii. Ne timeamus neue intolerabili sarcina depressi deficiamus animo. Bona mihi donata sunt et fames defensa, detractae sordes, spiritus et libertas potior spiritu: et quomodo referre gratiam potero? quando ille ueniet dies quo illi animum meum ostendam? hic ille est quo ipse suum ostendit. Excipe beneficium, am-

libenter accipit = R. GVT 𝔑 — 𝔅o = *libenter accepit.* V = *iubebimus tamen.*

aliquid ei quod accepit reddere = RGT. cf. Ep. 106, 1. *rescriberem ei de quo quaerebas.* V = *aliquid ei a quo accepit reddere.* 𝔑 — 𝔅o + *aliquid simile ei* ∾. Grut. de suis libris nihil prodidit.

2. 𝔅1. — 𝔑u + *deinde de alia via* ex librarii errore, ut videtur. 𝔐 — 𝔅o + *et tamen qui illum* contra mstos.

Negamus stulti quicquam esse = R Vinc. Bell. (Sp. H. VI, 28.). P3. Col. = *Negamus stulti aliquid esse.* probat Grut. V P2. 𝔑 — 𝔅o = *Negamus rem stulti esse.* GT Naz. = *Negamus stulti esse* om. *quicquam.* T = *et tamen enim qui rem.*

subripuit = RGT. V 𝔑 — 𝔅o = *surripuerit.* 𝔑 — 𝔈1. + *Insanire omnes scilicet stultos dicimus.* Codd. Pinc. 𝔊 — 𝔅1. + *Insanire omnes stultos dicimus.* Mss. (G = *omnis*) etiam Ermi Naz. P2. 3. Col. ∾. RV 𝔑𝔗 = *eleboro.* T = *illeboro.* 𝔅 = *heleboro.*

3. *Si dicimus* = RGT. V 𝔑 — 𝔅o = *Sic dicimus.*

accipit = RGT. V 𝔑 — 𝔅o = *accepit.*

etiam cum retulit = mss. etiam Pinc. Gr. 𝔅2. (idem voluisse videtur 𝔑u). 𝔑𝔗 = *etiam cum reddderit.* 𝔅 — 𝔐 = *etiam cum reddiderit.* Pinc. ci. 𝔏 — 𝔅o (exc. 𝔅2.) = *etiam cum retulerit.* R = *non iustificatio beneficii.* RGVT 𝔑 — 𝔊 = *Timeamus ne vel intolerabili.* quod num verum sit, nescio. G = *intolerabilis arena depressi.*

animo. Bona mihi = Naz. Pinc. ci. 𝔐 — 𝔅o. RGVT 𝔑 — 𝔊 = *Animo bono mihi.*

fames defensa = R. GT = *fame defensa.* V 𝔑 — 𝔅o = *fama defensa.* V ci. Iur. (mℑu) + *detractae sordes, redditus spiritus.* Idem Iur. ci. = *detracta sordes, reddita libertas.* Pinc. ci. 𝔈𝔊 = *detractae sordes, spiritu et libertate potior.* Hoc enim Pinc. accipit pro Verbo. Mihi quoque suspecta est vox *spiritus.* T — *ille* ante *veniet dies.* G (m∾) V — *meum* post *animum.* 𝔑 — 𝔈1. = *animum nostrum.* Pronomen suspectum est.

hic ille est quo ipse suum = RGVT 𝔑 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *hic i-*

plexare. gaude, non quod accipias, sed quod reddas debiturusque sis. Non adibis tam magnae rei periculum, ut casus ingratum facere te possit. Nullas tibi proponam difficultates, ne despondeas animo, ne laborum ac longae seruitutis exspectatione deficias. non differo te: de praesentibus fiat. Numquam eris gratus, nisi statim es. Quid ergo facies? non arma sumenda sunt: et fortasse erunt. Non maria emetienda: fortasse etiam uentis minantibus solues. Uis reddere beneficium? benigne accipe, retulisti gratiam: non ut soluisse te putes, sed ut securior debeas.

L. ANNAEI SENECAE

AD AEBUTIUM LIBERALEM

DE BENEFICIIS

LIBER III.

I. Non referre beneficiis gratiam et est turpe et apud omnes habetur, Aebuti Liberalis. Ideo de ingratis etiam ingrati queruntur, cum interim hoc omnibus haeret quod omnibus displicet.

pse est quo ille suum. quod contra mstos tenere non ausus sum. E ═ *nec quod accipias sed quod reddas. Explicit liber secundus. incipit tertius.* 𝔊1. — 𝔐 = *debiturus* om. *que sis.* 𝔏 — 𝔏4. = *debiturus sis* om. *que.*

4. GV (s.m.) = *iam magnae rei.* 𝔊1. — 𝔐 = *despondeas animum* contra mstos etiam Gr. T = *desspondeas* ∾ *labore.* G = *nec laborum.* 𝔑 — 𝔐 𝔓1. — 𝔅o (exc. 𝔅2.) = *nisi statim sis.* contra mstos etiam Gr. T = *non armanda sumenda.* G — *et fortasse* — *emetienda.* R bis habet *ventis.* g = *ventis minacibus solvet.* T bis habet *Vis reddere.* CDHWg ═ *accipe. amplexare. gaude. non quod* [hoc in D supra lineam legitur] *accipias sed quod reddas. Retulisti gratiam* [hoc in D est supra lineam]. *non ut solutum te putes. sed ut securior debeas.* Exx. divae Mariae et Francisc. Pl. = *non ut solutum te putes.* mH hic habet l. IV. c. 38 — 40. suo loco omissa.

Cap. I.

T = *Non refero.* 𝔑 — 𝔅 + *Non referre beneficium nec beneficiis.* R(s∾) — *est* ante *turpe.* E — *et apud omnes* — *Liberalis.* g = *apud omnes habebitur.* Cod. Iur. + *habetur in usu.* G = *abuti Liberalis.* V = *aeburti Lib.* CWg = *eburti Lib.* D = *eburci Lib.* τ = *etiam grati queruntur.* D(s∾) W(s.m.) = *etiam querimur* (W p.m. = *queremur*) om. *ingrati.* C(m∾) DEHWg — *cum interim* — *sed propter beneficia.*

omnibus haeret = RG (s.m.) VTτ mC 𝔑 — 𝔊1. G(p.m.) = *haec omnibus haerent.* 𝔊2. — 𝔅o = *omnibus*

adeoque in contrarium itur, ut quosdam habeamus infestissimos non post beneficia tantum, sed propter beneficia. Hoc prauitate naturae accidere quibusdam non negauerim: pluribus, quia memoriam tempus interpositum subducit. Nam quae recentia apud illos uiguerunt ea interiecto spatio obsolescunt. de qui- 2
bus fuisse mihi tecum disputationem scio, cum tu illos non ingratos uocares, sed oblitos: tamquam ea res ingratum excuset quae facit aut, quia hoc accidit alicui, non sit ingratus, cum hoc non accidat nisi ingrato. Multa sunt genera ingratorum, ut furum, ut homicidarum: quorum una culpa est, ceterum in partibus uarietas magna. Ingratus est qui beneficium accepisse se negat quod accepit. ingratus est qui dissimulat. ingratus qui non reddit. ingratissimus omnium qui oblitus est. Illi enim si 3
non soluunt, tamen debent et exstat apud illos uestigium certe meritorum intra malam conscientiam inclusorum: aliquando ad referendam gratiam conuerti ex aliqua causa possunt, si illos pudor admonuerit, si subita honestae rei cupiditas, qualis solet ad tempus etiam in malis pectoribus exsurgere. si inuitauerit facilis occasio. Hic numquam fieri gratus potest cui beneficium totum elapsum est. Et utrum tu peiorem uocas apud quem 4
gratia beneficii intercidit an apud quem etiam memoria? Uitiosi

haereat. G(s∾) mC = *adeo in contrarium* om. *que.* 𝔑 — 𝔅 = *adeo quod in contrarium.* mC = *in contrarium queritur.* 𝔑 — 𝔈𝔏. = *Haec gravitate* contra mstos etiam Pinc. H = *accedere quibusdam.* V = *pluribus que memoriam.*

subducit = RGVTτ CDEHWg. 𝔑 — 𝔅o = *subduxit.* H — *Nam quae* — § 2. *nisi ingrato.* g — *ea* ante *interiecto.* GTE = *interiacto.* GCg = *ab solescunt.*

2. CDEWg — *De quibus* — *nisi ingrato.* 𝔑 — 𝔊 = *excuset quae fecit* contra mstos.

aut quia hoc = RGTτ Pinc. v. l. Gr. 𝔑 — 𝔅 𝔑u — 𝔅o. V = *aut cum hoc.* 𝔈l. — 𝔅l. = *An quia hoc.* Gron. ci. = *Ut quia hoc* ∾ *non sit ingratus?*

ut homicidarum = τNaz. 𝔏4.—𝔅o. RGVTWg 𝔑 — 𝔏 — *ut.* CDEHWg — *quorum una* — *varietas magna.* D (m ∾) — *Ingratus est* — *quod accepit.* R GE 𝔑 — 𝔈l. — *est* ante *qui beneficium.* V sD + *ingratus est qui non reddit.* C = *reddidit.* 𝔑 — 𝔅 = *ingratus omnium.* R — *omnium.*

3. C (s.m.) + *non reddunt et solvunt.* g = *tamen debet.* CDEW (s∾) g — *certe* ante *meritorum.* VCEsW = *meritorum inter.* G = *mala conscientiam.* C(s∾) DEHWg — *malam.*

inclusorum = mss. 𝔑. 𝔗 — 𝔅o = *conclusorum.* E — *aliquando* — *facilis occasio.* VCDg 𝔑 — 𝔅o + *et aliquando ad.* RGTτ ∾. RG = *ad ferendam gratiam.* C (s∾) DHg — *ex* ante *aliqua causa.* HW = *pudor admoverit.* CDHWg — *si subita* — *exsurgere.* g = *si facilius occasio mutaverit.* W = *si facilis occasio mutuaverit* (secundum *u* notatur).

4. E — *Et utrum* — *in ignorantiam verteret?* g = *te peiorem vocas.* W — *tu.* Cod. Mur. = *vitiosi sunt qui* om. *oculi,* et in *vitiosi* aliquid vide-

oculi sunt qui lucem reformidant: caeci qui non uident. Et parentes suos non amare inpietas est, non adgnoscere insania. Quis tam ingratus est quam qui quod in prima parte animi positum esse debuit et semper occurere ita seposuit et abiecit, ut in ignorantiam uerteret? adparet illum non saepe de reddendo cogitasse cui obrepsit obliuio. II. Denique ad reddendam gratiam et uirtute opus est et tempore et facultate et adspirante fortuna. Qui meminit sine inpendio gratus est. Hoc quod non operam exigit, non opes, non felicitatem qui non praestat nullum habet quo lateat patrocinium. Numquam enim uoluit gratus esse qui beneficium tam longe proiecit, ut extra conspectum suum pone-
2 ret. Quemadmodum quae in usu sunt et manum cotidie tactumque patiuntur numquam periculum situs adeunt, illa quae ad oculos non reuocantur, sed extra conuersationem ut superuacua iacuerunt sordes ipsa colligunt uetustate: ita quicquid frequens cogitatio exercet ac renouat memoriae numquam subducitur quae nihil perdit, nisi ad quod non saepe respexit. III. Praeter hanc causam aliae quoque sunt quae nobis merita nonnumquam maxima uelant. prima omnium ac potentissima, quod nouis semper cupiditatibus occupati non quid habeamus, sed quid

batur erasum: nec arbitrabatur Mur. dici posse *caecos oculos.* Mur. ci. = *Luscitiosi sunt qui.* 𝔐 = *Luscitiosi oculi sunt qui.* Grut. ci. = *Vitiosis oculis sunt qui.* Is. Pontanus ci. = *Vitioculi sunt qui* instar vocis *defioculus* Mart. XII, 59, 9. Mss. etiam Gr. ∾. G = *qui lucem formidant.* CDHWg — *et parentes — in ignorantiam verteret?* R(s∾) = *in prima re animi.* V(m∾) — *in* ante *ignorantiam.* 𝔑 — 𝔏 = *verteretur* contra mstos etiam Gr. G (p.m.) 𝔑 — 𝔅 = *obtexit oblivio.* G(s.m.) = *obrepit oblivio.*

Cap. II.

C(m∾ praeter *Denique*) DHWg — *Denique ad — fortuna.* E — *Qui meminit* — VII, 5. *interpretetur iudex.* DW = *ingratus est.* C(m∾) DHWg — *Hoc quod non — patrocinium.* mD = *opus exigit non operam.* G = *Numquid enim voluit.* CDHWg — *enim.*

2. T bis ponit *sunt* post *in usu.* D(s∾) W = *et cotidianum visum tactumque.* G = *tactum quod patiuntur.* D = *periculo suis adeunt.* W = *periculosius adeunt.* V + *illa vero quae ad oculos.* G + *ita ut quicquid frequens.* τ (n. n.) = *exercent.* CDW = *exercet aut renovat.* W = *colligunt venustate.* DW = *quae nunquam obliviscitur nisi ad quod.* τ𝔑 — 𝔈2. = *saepe non respexit.* T = *respexerit.*

Cap. III.

𝔑 — 𝔅 = *Propter hanc causam.* CDHWg = *Prima* [C s.m. = *Praeterea.* D = *Pri*] *omnium ac potentissima* [DW = *prudentissima*] *causa est quae praeter* [DW = *propter*] *hanc merita vellet* [DW = *velet.* H = *avellet*] *quod novis semper.* 𝔏4. = *quae bonis merita.* T = *nunquam maxima.* 𝔑 — 𝔈2. = *maxime velant.* RGVΓτ Pinc. v. l. ∾. 𝔑 — 𝔊 = *Prima ac omnium.* 𝔈1. — 𝔅o (exc. 𝔅2.) = *potissima quod novis.* P1. = *prudentissima.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. V = *non quod habeamus sed quod petamus.*

**petamus inspicimus: in id quidem quod adpetitur intentis quic-
quid domi est uile est. Sequitur autem ut, ubi quod acceperis
leue nouorum cupiditas fecit, auctor quoque eorum non sit in
pretio. Amauimus aliquem et suspeximus et fundatum ab illo 2
statum nostrum professi sumus, quamdiu nobis placebant ea quae
consecuti sumus: deinde inrumpit animum aliorum admiratio et
ad ea inpetus factus est, uti mortalibus mos est ex magnis maio-
ra cupiendi: protinus excidit quicquid ante apud nos beneficium
nocabatur. Nec ea intuemur quae nos aliis praeposuere, sed
ea sola quae fortuna praecedentium ostentat. Non potest autem 3
quisquam et inuidere et gratias agere, quia inuidere querentis
et moesti est, gratias agere gaudentis. Deinde quia nemo
nostrum nouit nisi ad tempus quod cum maxime transit, ad
praeterita rari animum retorquent. Sic fit ut praeceptores eo-
rumque beneficia intercidant, quia totam pueritiam reliquimus.**

petamus inspicimus: in id q u i d e m quod adpetitur intent i s quicquid est domi vile est. Haec restituenda videntur ex scripturis Rτ Naz. inter se comparatis. R = *petamus. in id quidem quod adpetitur intent i. quicquid* ∾. GT Naz. = *petamus in id q u o d e s t quod adpetitur intent i* [Naz. = *intentis*] *quicquid* ∾. τ = *petamus inspicimus in id q u o d e s t quod adpetitur inten t i. quicquid* ∾. Col. = *petamus in id quod adpetitur intenti. quicquid* ∾. P3. = *n o n c o n s i d e r e m u s quid habeamus, sed quid petamus inspicimus, in id quod appe t i m u s inten t i. quicquid* ∾. DW P1. = *n o n c o n s i d e r e m u s i l l u d q u o d hab e mus, sed quid petamus inspicimus, in id quod appetimus in ten t i. quicquid est domi v i l e s c i t.* CHg = *petamus inspicimus in id quod appet i m u s inten t i. quicquid est domi vil e s c i t.* Etiam cod. Put. = *vile s c i t.* VP2. = *petamus inspicimus n o n in id q u o d e s t s e d quod appetitur inten t i. Quicquid* ∾. 𝔑 — 𝔅 = *petamus inspicimus: n o n id q u o d e s t s e d quod appetitur inten t i. Quicquid e n i m domi est vile est.* 𝔈1. — 𝔅o (exc. 𝔅2.) = *petamus inspicimus: n o n in id q u o d e s t, s e d quod appetitur* [𝔈 — 𝔐 = *appet i m u s* ex cod. Francisc.], *inten t i. Quicquid e n i m* [𝔐u — *enim*] *domi est, vile est.* Grnt. ci. = *N o b i s in id q u o d e s t quod adpet i m u s intentis quicquid* ∾. Mox idem ci. = *In id quod adpetitur intentis quicquid* ∾. Hoc recepit 𝔅2. g(s∾) = *cupiditas fa-cit.* τD = *fec e r i t.* CHg — *quoque* post *auctor.*

2. CDHWg — *quamdiu* — *consecuti sumus.* CDHWg — *inrumpit* — *admiratio.* V = *irr u pit.* 𝔈1. — 𝔐 + *irrumpit i n animum* contra mstos etiam Gr. CW(p.m.) g = *u t ad illa impetus.* H = *v e r o ad a l i a impetus.* D = *u t a l i a impetus.* D (s.m.) W (s.m.) = *u t ad a l i a impetus.* DW = *q u o c u n q u e a u t e m apud nos beneficium.* D(s∾) = *quae n o n aliis.* CD = *p r o posuere.* τ (cr.∾) = *praecedentium osten d at.* C DWg — *autem* post *Non potest.* 𝔈1. — *et* ante *invidere.* CDHWg = *agere: invidere e n i m.* 𝔑 — 𝔅 + *gratias agere v e r o.* CDHWg — *Deinde quia.* T = *nostrum n ō n i s i.*

a d tempus = RGTτCDHWg. V 𝔑 — 𝔅o = *i d tempus.* RGCg 𝔑 — 𝔊 = *quod e u m maxime.* V = *quod e i maxime.* T = *q u i e u m maxime.* τDW Naz. Ermi ci. 𝔐 — 𝔅o ∾. V = *animum t o r quent.* T = *praeceptores que beneficia* om. *eorum.* H — *quia totam — reliquimus.* T = *quia b e n e f i c i a rel i n quimus.* RG — *totam.* RG (cr.∾) TCDWg 𝔑 — 𝔐

sic fit ut in adulescentiam nostram collata pereant, quia ipsa numquam retractatur. Nemo quod fuit tamquam in praeterito, sed tamquam in perdito ponit: ideoque caduca memoria est futuro inminentium. IV. Hoc loco reddendum est Epicuro testimonium qui adsidue queritur, quod aduersus praeterita simus ingrati, quod quaecumque percipimus bona non reducamus nec inter uoluptates numeremus: cum certior nulla sit uoluptas quam
2 quae iam eripi non potest. Praesentia bona nondum tota in solido sunt, potest illa casus aliquis incidere. futura pendent et incerta sunt: quod praeteriit inter tuta sepositum est. Quomodo gratus esse quisquam aduersus beneficia potest qui omnem uitam suam transsilit praesentium totus ac futurorum? Memoria gratum facit: memoriae minimum tribuit quisquis spei plurimum. V. Quemadmodum, mi Liberalis, quaedam res semel perceptae haerent, quaedam, ut scias, non est satis didicisse

𝔅1. 𝔑u 𝔅o = *relinquimus.* VG(s.m.) τNaz. P3. Col. 𝔏 — 𝔊ro 𝔅2. ∾. H cod. Delben. = *in adolescentiam collata* om. *nostram.* DW = *in adolescentia collata.* Cg P1. = *in adolescentia collocata.* R = *in adolescentiam nostram collocata.* Rell. etiam Gr. ∾. g = *quae nunquam* [V 𝔑 — 𝔅 =] *retractantur.* CW (s.m.) = *quia nunquam retractantur* (W p.m. = *recitantur*). H — *ipsa.* C (m∾ maximam partem) DHg — *ideoque caduca* — V, 1. *recognoscimus.* W — *ideoque* — V, 2. *voces petentium.*

Cap. IV.

mC — *Hoc loco.* 𝔑 — 𝔅 = *sumus ingrati.*

quaecumque percipimus = RGTτ mC. V 𝔑 — 𝔅o = *quaec. percepimus.* R (m∾) — *bona.* quod fortasse non est Senecae. V 𝔑 — 𝔏 + *Non in memoriam reducamus.* Rell. etiam vetustiss. Ermi Naz. P3. Col. Erf. ∾. R — *iam* ante *eripi.*

2. R (cr.∾) = *in solida sunt.* T = *ille casus aliquis.* mC = *post illa aliquis casus incidit.* G = *quod praeterii.* 𝔑 — 𝔈𝔏. = *quod praeterierit.* Rτ = *inter tua.* mC — *Quomodo — futurorum.* Pinc. v. l. 𝔏 — 𝔅o + *Quomodo ergo gratus* contra mstos etiam Gr. T bis habet *gratus.* RGTτ Gr. (praeter Naz.) 𝔑 — 𝔈𝔏. = *vitam suam transtulit.* V Naz. Agric. 𝔊 — 𝔅o ∾.

praesentium totus ac futurorum? Memoria = ci. Salmas. (ad Simplic. p. 17.). cf. Beneff. VII, 26, 3. *lucri totus est.* Val. Flacc. Arg. I, 207. *totusque dei.* GTτ Naz. P3. Col. = *praesentium tutos ac* [Col. = *et*] *fut.* ∾. Rsτ = *praesentium tutos ac futurorum memoria gratos facit.* Etiam antiquiora et correctiora exx. Pinc. Erf. = *futurorum.* V𝔈1. — 𝔏4. = *Praesentium intuitus ac praeteritorum memoria gratum facit.* Ermi ex. vetustiss. 𝔑 — 𝔅 = *Praesentium vel intuitus ac* [ex. Ermi = *at*] *praeteritorum memoria* ∾. Gron. ci. 𝔊ro 𝔑u — 𝔅o = *praesentium intuitu ac futurorum? Memoria* ∾. 𝔅1. = *Praesentium intuitus ac futurorum memoria gratum facit.* Pinc. ci. = *praesentium intuitu, spe futurorum? Memoria.* Grut. ci. = *praesentiumne intuitu an futurorum? Memoria.* mC = *memoria tribuit.*

Cap. V.

mC — *mi Liberalis.* T = *perceptae haberent.* V = *satis est didicisse.*

(intercidit enim eorum scientia, nisi continuetur), geometriam
dico et sublimium cursum et si qua alia propter subtilitatem lu-
brica sunt: ita beneficia quaedam magnitudo non patitur excide-
re, quaedam minora, sed numero plurima et temporibus diuer-
sa effluunt. quia, ut dixi, non subinde illa tractamus nec li-
benter quid cuique debeamus recognoscimus. Audi uoces pe- 2
tentium: nemo non uicturam semper in animo suo memoriam
dixit. nemo non deditum se et deuotum professus est et si quod
aliud humilius uerbum quo se obpigneret inuenit. Post exi-
guum tempus iidem illi uerba priora quasi sordida et parum libe-
ra euitant: perueniunt deinde eo quo, ut ego existimo, pessi-
mus quisque atque ingratissimus peruenit, ut obliuiscantur.
Adeo enim ingratus est qui oblitus est, ut ingratus sit cui be-
neficium in mentem uenit. VI. Hoc tamen inuisum uitium an
inpunitum esse debeat quaeritur et an haec lex quae in scholis
exercetur etiam in ciuitate ponenda sit qua ingrati datur actio
quae uidetur aequa omnibus. Quidni? cum urbes quoque urbi-
bus quae praestitere exprobrent et in maiores collata a posteris

RT — *satis.* mC = *eorum herentia nisi.* R = *nisi continetur.* VTτmC St. Steph. Veid. Tronc. ℜ — 𝔈2. = *nisi contineatur.* Codd. Lips. = *nisi contineant.* Lips. ci. = *nisi continuent.* G aliqui codd. Pinc. 𝔊 — 𝔅o ∾. 𝔏 — 𝔊ro = *sed numero pluria* contra mstos. mC = *affluunt.* mC — *ut dixi.* ℜ — 𝔈2. = *debeamus cognoscimus* contra mstos etiam Pinc. v. l.

2. G = *Audivi* [= Scal.] *voces potentium.* D = *Nude voces potentium.* H = *voces penitentium.* Hg = *memoriam suam.* C = *sua memoriam.* G = *nemo non deditum sed devotum fessus est.* D = *devotum se sed et debitum.* Cod. Lips. H = *deditum sed devotum.* probat Lips. W = *debitum se et devotum.* Rell. etiam Erf. ∾. CHg — *humilius.* W(s∾) = *humilimum verbum.*

quo se obpigneret = RGTτ. D (p.m.) = *oppignorat.* VCD (s.m.) gℜ — 𝔅o = *quo se oppigneraret* (D ℜ — 𝔊 = *oppignoraret*). Rg = *idem illi verba.* C(m∾ partim) DH Wg — *perveniunt deinde* — VII, 1. *accipientium arbitrio.* ℜ — 𝔈2. = *Adeo tamen ingratus* contra mstos etiam Pinc. mC — *enim.*

ut ingratus sit = GVTτmC. Sententia arguta haec est: non tantum ingratus est, qui beneficium prorsus obliviscitur, sed is etiam, qui non semper meminit. R = *qui oblitus est. gratus fit cui benef.* ℜ — 𝔈1. = *ut gratus cui benef. in mente* [𝔈1. = *in mentem*] *venit.* 𝔈2. — 𝔅o = *ut* [𝔏 — 𝔊ro = *ut i*] *gratus sit.*

Cap VI.

Hoc tamen = RGVT ℜ — 𝔊. mC — *tamen.* 𝔐ℜ — 𝔅o = *Hoc tam invisum.* R = *nũ inpunitum.* V — *et* ante *an haec lex.* mC — *haec* ante *lex.* T = *qui in scolis.* mC — *quae in — civitate.* mC — *Quidni? — magno perdebant.* GV ℜ — 𝔅 = *exprobent.* RGVT Pinc. v. l. Naz. P2. 3. Col. codd. Lips. ℜ — 𝔅 = *et maiores collata* om. *in.* quod facile poterat excidere propter sequens *m.* 𝔈1. 2. = *et a maioribus collata.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔏4. = *et maioribus collata.* Grut. ci. 𝔊ro — 𝔅o ∾.

exigant. Nostri maiores, maximi scilicet uiri, ab hostibus
tantum res repetierunt: beneficia magno animo dabant, magno
2 perdebant. Excepta Macedonum gente non est in ulla data ad-
uersus ingratum actio. magnumque hoc argumentum est dan-
dam non fuisse, quia aduersus maleficium omne consensimus:
et homicidii, ueneficii, parricidii, uiolatarum religionum alibi
atque alibi diuersa poena est, sed ubique aliqua. hoc frequen-
tissimum crimen nusquam punitur, ubique inprobatur. Neque
absoluimus illud, sed cum difficilis esset incertae rei aestimatio,
tantum odio damnauimus et inter ea reliquimus quae ad iudices
deos mittimus. VII. Rationes autem multae mihi occurrunt
propter quas crimen hoc in legem cadere non debeat. Primum
omnium pars optima beneficii periit, si actio sicut certae pecu-
niae aut ex conducto et locato datur. Hoc enim in illo specio-
sissimum est, quod dedimus uel perdituri, quod totum permisi-
mus accipientium arbitrio. Si adpello, si ad iudicem uoco, in-
2 cipit non beneficium esse, sed creditum. Deinde cum res ho-

maximi scilicet viri = mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅o. Haec a librario quodam adiecta esse Grut. suspicatur. Sed cf. supra II, 1, 4. 𝔐 — 𝔏4. = *maximi illi viri.*

res repetierunt = Mur. ci. 𝔐 — 𝔅o. Cod. Lips. = *es repetierunt.* RGVT = *es petierunt.* Ex. Fac. et Primit. Naz. P2. Col. 𝔊𝔊 = *aes petierunt.* P3. 𝔑 — 𝔈2. = *tantum expetierunt beneficia.*

2. *Macedonum gente* = mss. etiam Gr. Lips. 𝔑 — 𝔊 𝔏 — 𝔅1. Cod. Mur. (Varr. Lect. XII, 3.) = *Maedonum gente.* unde Mur. ci. 𝔐 𝔑u — 𝔅o = *Medorum gente.* et putant *Medos* hic pro *Persis* esse dictos. Brodaeus ci. = *Persarum gente.* At quanquam ab aliis scriptoribus, quod sciam, hoc de Macedonibus non traditur, malo servare omnium librorum scripturam: sive Seneca memoria lapsus est (quod ei saepe accidisse monet Ruhnk. ad Rutil. Lup. I. p. 9.), sive revera apud Macedones erat institutum punire ingratos. Certe idem Seneca (Beneff. IV, 37, 4.) refert Philippum, Macedonum regem, homini ingrato stigmata inscripsisse. RG = *in nulla data.*

argumentum est = RGVT mC. 𝔑 — 𝔅o — *est.* RGTmC 𝔑 — 𝔊 = *dandum* [G = *dand'*] *non fuisse.* V = *dandum fuisse.* mC — *quia adversus — ubique aliqua.* G = *homicidii, beneficii.* RGVT 𝔑 — 𝔈1. = *violatarum regionum.* V = *alibi atque alibi.* ℌ — 𝔅 = *alicubi atque alicubi.* G = *difficilis et incertae rei.* G (cr. ∾) VmC 𝔑 — 𝔈1. = *inter ea relinquimus.* 𝔑 — 𝔏4. = *quae ad vindices deos* contra mstos etiam Gr.

Cap. VII.

mC — *autem* et — *hoc* post *crimen.* mC = *si aptio sicut.* T = *Plurimum omniumque pars beneficii.* V ci. Ermi = *creditae pecuniae.* probat Steph. (Prood. II, 8.). mC — *aut* post *pecuniae* et — *enim* ante *in illo.* ℌ — 𝔐 = *aut ex locato* contra mstos etiam Pinc. Gr. Vetust. cod, Ermi = *Hoc enim in illo spec. est.* 𝔈 — 𝔐 — *in illo.* quod ℌ — 𝔈2. collocant post *specios. est.* R = *accipientum.* CD (s.m.) HWg + *si tamen* [D p.m. W = *tantum*]. *ut plures volunt appello.* T = *ad iudicem voce.*

nestissima sit referre gratiam, desinit esse honesta, si necessaria est: non enim magis laudabit quisquam gratum hominem quam eum qui depositum reddidit aut quod debebat citra iudicem soluit. Ita duas res quibus in uita humana nihil pulchrius est corrumpimus, gratum hominem et beneficium. Quid enim aut 3
in hoc magnificum est, si beneficium non dat, sed commodat? aut in illo qui reddit, non quia uult, sed quia necesse est? Non est gloriosa res gratum esse, nisi tutum est ingratum fuisse. Adice nunc quod huic uni legi omnia fora uix sufficient. Quis erit qui non agat? quis cum quo non agatur? Omnes sua extollunt, omnes etiam minima quae in alios contulere dilatant. Praeterea quaecumque in cognitionem cadunt conprendi possunt 4
et non dare infinitam licentiam iudicii. Ideo melior uidetur condicio causae bonae, si ad iudicem quam si ad arbitrum mittitur, quia illum formula includit et certos quos non excedat terminos ponit, huius libera et nullis adstricta uinculis religio: et detrahere aliquid potest et adicere et sententiam suam, non prout lex aut iustitia suadet, sed prout humanitas aut misericordia inpulit, regere. Ingrati actio non erat iudicem adligatura, sed re- 5
gno liberrimo positura. Quid sit enim beneficium non constat: deinde quantumcumque sit, refert quam benigne illud interpre-

2. DW = *desinet* [D = *esse* sec. m.] *honesta* om. *esse*. g = *sicut necessaria* om. *est*. T = *si necessaria sit*. D (s∾) W — *quisquam*. D (s∾) — *qui* ante *depositum*. D = *hominem quoniam eum*. H = *hominem aut eum*. g (s∾) — *reddidit*. V(s∾) Hg = *aut quod debeat*. D = *aut quod quid debeat*. W = *aut qui debeant*. CDWg P1. m𝔈2. m 𝔊𝔐 — 𝔏4. = *citra iudicium*. P2. codd. Lips. 𝔎 — 𝔊 = *extra iudicem*. Rell. etiam Gr. ∾. atque idem ex vet. cod. exemplari suo adscripserat Claud. Puteanus. CD(s.m.)W = *solverit*. D (p.m.) = *solveret vel solveretur*. C (m∾) DHWg — *Ita duas res* — *et beneficium*. T = *corrupimus*. 𝔐 — 𝔏4. = *gratum animum et beneficium*. Pinc. ci. 𝔊ro 𝔐u — 𝔅o = *gratum hominem et beneficum*. probat Lips. Mss. etiam omnia exx. Pinc. Gr. Lips. ∾.

3. CDHWg = *Quid autem magnificum in illo est* [D = *est in illo*] *qui reddit* (W = *reddfdit*) rell. om. In D sec. m. adiecit his *qui beneficium non dat sed comodat aut in illo*. R + *non ideo quia vult*. C(m∾ partim) DHWg — *Adice nunc* — VIII, 1. *reum exisset*. mC — *nunc*. mC = *sufficiunt*. T = *Quis erit qui non agatur? omnes sua* rell. om.

4. *conprendi possunt* = R. GV T 𝔎 — 𝔅o = *comprehendi possunt*. Lat. Latin. (Bibl. Prof. p. 45.) ci. = *et non dant infinitam*.

licentiam iudicii = RGT. V𝔎 — 𝔅o = *lic. iudici*. RGT = *quasi ad arbitrum*. 𝔑 — 𝔈2. = *quam ad arbitrum* om. *si*. V ex. Fac. et Primit. ∾. Cod. Hisp. = *mittatur*. T = *illum forã includit*.

aut misericordia = RGVT 𝔎 — 𝔐. 𝔏 — 𝔅o = *et mis*.

5. Huet. ci. = *non erit iudicem*. RGT = *allegatura*, RGVT mC 𝔎 — 𝔅 = *quantum sit refert* om. *cumque*.

tetur iudex. Quid sit ingratus nulla lex monstrat. Saepe et qui reddidit quod accepit ingratus est et qui non reddidit gratus. De quibusdam et inperitus iudex dimittere tabellam potest, ubi fecisse aut non fecisse pronuntiandum est, ubi prolatis cau-
6 tionibus controuersia tollitur. Ubi [uero] inter disputantes ratio ius dicit, ubi animi coniectura capienda est, ubi id de quo sola sapientia decernit in controuersiam incidit: non potest ad haec sumi iudex ex turba selectorum quem census in album et equestris hereditas misit. VIII. Itaque non haec parum idonea res uisa est quae deduceretur ad iudicem, sed nemo huic rei satis idoneus iudex inuentus est: quod non admiraberis, si excusseris quid habiturus fuerit difficultatis quisquis in eiusmodi reum exisset. Donauit aliquis magnam pecuniam, sed diues, sed non sensurus inpendium. Donauit alius, sed toto patrimonio cessurus. Summa eadem est: beneficium idem non est.
2 Etiamnunc adice: hic pecuniam pro addicto dependit, sed cum illam domo protulisset. ille dedit eamdem, sed mutuam sumpsit aut rogauit et se obligari ingenti merito passus est. Eodem existimas loco esse illum qui beneficium ex facili largitus est et hunc qui accepit ut daret? Tempore quaedam magna fiunt, non
3 summa. Beneficium est donata possessio cuius fertilitas laxare

R — *lex* ante *monstrat*. V = *Saepe qui reddit* om. *te*. T = *et qui non reddit gratus*. mC — *De quibusdam* — VIII. in. *Itaque*. E — *De quibusdam* — XIV, 2. *Redde quod debes*.

et inperitus = RGVT. 𝔑 — 𝔅o = *etiam imperitus*. Lips. ci. = *demittere tabulam* sc. in cistam. Ermi ci. 𝔈 — 𝔐 𝔅1. — 𝔅o = *ibi prolatis cautionibus* contra mstos.

6. *Ubi* [*vero*] *inter disputantes ratio ius dicit, ubi animi*. Particulam *vero* uncis circumdedi: nam RGVT 𝔑 — 𝔈2. = *ubi inter disputantes ratio ius dicit. Ubi vero animi*. Ermi ci. 𝔈 — 𝔅o = *Ubi vero inter* ∾, *ibi animi*. T — *sola* ante *sapientia* et = *ad hoc sumi iudex*. G = *et turba sel*. Pinc. ci. = *et equester ordo transmisit* aut *in album equestris ordinis misit*.

Cap. VIII.

V = *Itaque non hoc parum*. G = *quod non admirabilis*. mC = *adeo non admirabilis*. R = *sed excusseris*. T = *quod habiturus fuerit*. V = *quisquis in eiusmodi re existeret*. 𝔑 — 𝔅 = *in eiusmodi rerum exisset*. 𝔈1. 2. = *in eiusmodi regnum exisset*. m𝔈2. 𝔈𝔊 = *in eiusmodi reum egisset*. mC — *quisquis* — *exisset*. Rell. etiam cod. Ermi Naz. P2. ∾. DW + *magnam pecuniam mihi* et + *sensurus est*. g = *Donavit aliquis sed toto*. CDHWg — *Etiamnunc* ante *adice*.

2. R (cr. ∾) = *pro adducto*. VCW 𝔑 — 𝔅 = *pro addito*. D = *pro abdicto*. W (s ∾) g 𝔑 — 𝔅 = *dependet*. CDHWg = *sed mutuo sumpsit*. g = *Eodem estimas*. RG = *qui accipit ut daret*. G (m ∾) — *Tempore* — *non summa*. C (m ∾ partim) DHWg — § 3. *monstrare fontem*. T — *non summa*. Sed harum vocum sedes vacua est.

3. T — *Beneficium est donata* —

possit annonam: beneficium est unus in fame panis. Beneficium est donare regiones per quas magna flumina et nauigabilia decurrant: beneficium est arentibus siti et uix spiritum per siccas fauces ducentibus monstrare fontem. Quis inter se ista conparabit? quis expendet? difficilis est sententia quae non rem, sed uim rei quaerit. Eadem licet sint, aliter data non idem pendent. Dedit mihi hic beneficium, sed non libenter. sed dedisse se questus est. sed superbius me quam solebat aspexit. sed tam tarde dedit, ut plus praestaturus fuerit, si cito negasset. Horum quomodo iudex inibit aestimationem, cum sermo et dubitatio et uoltus meriti gratiam destruant? IX. Quid quod quaedam beneficia uocantur, quia nimis concupiscuntur, quaedam non sunt ex hac uolgari nota, sed maiora, etiam si minus adparent? Beneficium uocas dedisse potentis populi ciuitatem, in quatuordecim deduxisse et defendisse capitis reum: quid utilia suasisse? quid retinuisse, ne in scelus rueret? quid gladium excussisse morituro? quid efficacibus remediis [refocillasse] lugentem et quos desiderabat uolentem sequi ad uitae consilium

annonam. 𝔑 — 𝔈1. = *in famem panis.* mC *Beneficium est donare — decurrant* collocat post *monstrare fontem.*

magna flumina = RGVT St. Steph. Scal. Verd. Tronc. Lips. m 𝔈2. m𝔊. 𝔑 — 𝔅o = *multa flumina.* T = *decurrunt.* R(cr.∾) = *ardentibus siti.* VCDHg Trist. Hisp. = *quis expediet?* W = *quis expediat?* 𝔑 — 𝔅 = *quis expenderet.* Cod. Hisp. = *difficilis est scientia.* V = *sed vim rei requirit.* Cod. Rom. 𝔑 — 𝔈1. = *sed vim requirit.* CDHWg hic adiiciunt verba ab initio huius capitis omissa *Itaque non haec — inventus est.* sed scribunt *quae duceretur.* Cod. Put. = *Eadem sint licet.* qui ordo Opsopoeo videtur planior esse. D (s.m.) ci. Lat. Latin. (B. Prof. p. 45.) *non idem pendunt.* Erm. Aut *pendunt*, inquit, legendum est, aut *pendent* erit a *pendere* futuri temporis verbum. CDHWg = *se conquestus est.* C(s∾) D(s∾) Hg — *me* post *superbius.*

praestaturus fuerit = RGVTCDHg 𝔑—𝔊. Vide Drkb. ad Liv. XXXVII, 25, 2. 𝔐 — 𝔅o = *praestiturus fuerit.* D(s∾) = *sed cito.* C(m∾) DHWg — *Horum quomodo — IX, 1. concupiscuntur.* G(s∾) — *iudex.* mC = *nudat aestimationem.* V = *gratiam destruat.* mC = *gratiam distrahant.*

Cap. IX.

mC — *Quid quod.* CDHWg = *appareant.* Dal. = *appetantur.* D = *beneficium vocant.* R = *petentis populi.* C(m∾) DHWg — *potentis populi.* C(m∾) DHWg — *in quatuordecim — capitis reum.* 𝔑 — 𝔏 + *in quatuordecim gradus* contra mstos etiam Mod. (Ep. 29.). Gr. 𝔑 — 𝔅 = *devendisse.* C(m∾) DHWg — *quid gladium — reduxisse.* RG 𝔏4. — *refocillasse.* VT 𝔑 — 𝔅o (exc. 𝔏4.) verbum suspectum servant: ego uncis circumdedi. R = *et qũo desiderabat.* G = *et quo desiderabat.* V𝔑 — 𝔊 = *et quod desiderabat.* quod fortasse debebat recipi. T = *lugentem? Quid quo desiderabat euntem sequi.* mC = *lucentem quo desiderabat euntem sequi.* 𝔑 — 𝔈1. = *et avide consilium reduxisse.*

2 reduxisse? quid adsedisse aegro et, cum ualitudo eius ac salus momentis constaret, excepisse idonea cibo tempora et cadentes uenas uino refecisse et medicum adduxisse morienti? Haec quis aestimabit? quis dissimilibus beneficiis iubebit beneficia pensari? Donauit tibi domum: sed ego tuam supra te ruere praedixi. Dedit tibi patrimonium: sed ego naufrago tabulam. Pugnauit pro te et uolnera excepit: at ego uitam tibi silentio dedi. Cum aliter beneficium detur, aliter reddatur, paria facere difficile est. X. Dies praeterea beneficio reddendo non dicitur, sicut pecuniae creditae. Itaque potest qui nondum reddidit reddere. Dic enim intra quod tempus deprehendatur ingratus. Maxima beneficia probationem non habent: saepe intra tacitam duorum conscientiam latent. An hoc inducimus, ut non demus beneficia sine teste? Quam deinde poenam ingratis constituimus?
2 unam omnibus, cum disparia beneficia sint? an inaequalem et pro cuiusque beneficio maiorem aut minorem? Age, intra pecuniam uersabitur taxatio: quid quod quaedam uitae beneficia sunt et maiora uita? His quae pronuntiabitur poena? Minor beneficio? iniqua est. Par et capitalis? quid inhumanius quam

2. Post *aegro* mC collocat verba *Et medicum — beneficia pensari.* D (cr.∾) W P1. = *et ut valetudo.* V = *valitudo ei.* T — *ac salus momentis.* CDHWg plerique Pinc. P1. — *ac salus.* Rell. etiam Naz. Col. P2. 3. ∾. Dion. Gothofr. ci. = *momentis mutaret* vel *mutaretur*: illud probat Grut., ita tamen, ut accipiatur patiendi sensu. Cod. Hisp. = *cepisse idonea.* 𝔑 — 𝔅 = *ibi tempora.* 𝔈1. 2. = *oibi tempora.* Mss. etiam Pinc. ∾. CDHWg — *et cadentes — beneficia pensari.* sed eorum loco ponunt *Horum quomodo iudex inibit* [D + *inhibuit vel inibit.* H = *subit*] *aestimationem* (D = *extimationes*). 𝔈1. — 𝔏4. = *quis similibus beneficiis* contra mstos etiam Naz. Col. P2. 3. St. Steph. Hisp. Tronc. Verd. Lips. Dal. = *beneficiis iudicabit.* G = *sed ego viam supra te.* CD (s∾) HWg — *sed* ante *ego* utrobique. Dal. = *ruere prohibui.* Hg = *supra te ruere dixi.* D (cr.∾) W = *supra te ruere feci. dixit* (W = *Dixi*). T = *Pugnabit. Pugnavi* ∾ *excepi* in Naz. fuisse fidem faciunt liturae. probat Grut. C(s∾) DHWg — *at* ante *ego vitam.* C (m∾ partim) DHWg — *Cum aliter beneficium* — XI. ex. *omnia aequari.* mC = *beneficium datur.*

Cap. X.

mC — *Dies praeterea — beneficia sine teste.* T = *infra quod tempus.* 𝔏 — 𝔅o (exc. 𝔏4.) = *deprehendetur* contra mstos. 𝔈2. = *conscientia.* correctum voluit Erm. 𝔈1. 2. = *An hoc indicimus* contra mstos etiam Pinc. Erm. ci. = *an hoc interdicemus ne fiant bene* etc. aut *an hoc indicimus ut ne fiant.* 𝔑 — 𝔈1. = *ut nunc demus.* 𝔐 — 𝔅1. *ut ne demus.* Mss. etiam Pinc. ∾.

constituimus = RGVT. 𝔑 — 𝔅o = *constituamus.* mC = *cum beneficia dispersa sint.* RG — *beneficia.*

2. 𝔑 — 𝔈1. = *inaequales* om. *an.* TmC Naz. 𝔈2. — 𝔐 — *an* ante *inaequalem.* quod poterat omitti propter *in* similem syllabam. Rell. etiam Pinc. Gr. Put. ∾. mC — *Age — taxatio.* VT = *inter pecuniam.* R = *versabitur taxio.* T = *Minor iniqua est.*

cruentos esse beneficiorum exitus? XI. Quaedam, inquit, priuilegia parentibus data sunt. Quomodo horum extra ordinem habita ratio est, sic aliorum quoque beneficiorum haberi debet. Parentum condicionem sacrauimus, quia expediebat liberos tolli: sollicitandi ad hunc laborem erant incertam adituri fortunam. Non poterat illis dici quod beneficia dantibus dicitur: Cui des elige. ipse tecum, si deceptus es, querere. dignum adiuua: In liberis tollendis nihil indicio tollentium licet: tota res uoti est. Itaque ut aequiore animo adirent aleam, danda illis aliqua 2
potestas fuit. Deinde alia condicio est parentum qui beneficia quibus dederunt dant nihilominus daturique sunt. nec est periculum, ne dedisse ipsos mentiantur. In ceteris quaeri debet non tantum an receperint, sed an dederint. Horum in confesso merita sunt. et quia utile est iuuentuti regi, inposuimus illi quasi domesticos magistratus sub quorum custodia contineretur. Deinde omnium parentum unum erat beneficium: itaque aesti- 3
mari semel potuit. alia diuersa sunt, dissimilia, infinitis inter se interuallis distantia: itaque sub nullam regulam cadere potuerunt, cum aequius esset omnia relinqui quam omnia aequari.

par capitalis. G = *In qua est par et cap.* V = *an quae est pars et cap.* 𝔑 — 𝔈1. = *Iniqua est poena et capitalis.* mC — *et* ante *capitalis.*

Cap. XI.

mC — *Quaedam* — 𝔊3. ex. *omnia aequari.* R = *privi g e legia.* T — *parentibus.* T — *habita.* T = *sic aliorum quorum.* R = *Parent i u m.* T = *condicionem saciavimus.* 𝔑 — 𝔈1. = *ad hunc laborem erunt* contra mstos etiam Pinc. T = *incertos adituri.*

Cui des elige. ipse tecum, si deceptus es, querere. dignum adiuva = R G Naz. P2. 3. 𝔊ro — 𝔅o. V + ∾ *querere de te* ∾. T codd. Lips. 𝔈1. — 𝔏4. = *Cui des elige ipse tecum. Si deceptus es, quaere dignum, adiuva* (T = *a divina*) Quaedam exx. Pinc. 𝔑 — 𝔅 = *Cui des elige ipse tecum. Si deceptus es, quaerere dignum adiuva.* Pinc. ci. = *Si deceptus es, quaere te dignum. Adiuva.* Lips. ci. + ∾ *querere, dein dignum adiuva.*

2. R = *adirent eam.* sed post hanc vocem litterae duae vel tres sunt erasae. GT = *adirent aliam.* T = *potestas est.* R = *parentium.* 𝔑 — 𝔅 = *dederunt dant. nihilominus daturi sunt* om. *que.* etiam Lips. codd. — *que.* 𝔈1. — 𝔊 = *dederunt, nihilominus daturi sunt* om. *dant* et *que.* Mss. etiam cod. schol. Salment. Naz. Col. P2. 3. ∾.

ne dedisse ipsos mentiantur = Naz. cf. Ep. 49, 6. 82, 5. GRV P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔊 = *ne dedisse illos mentiantur.* T = *ne dedisse eos mentiantur.* 𝔐 — 𝔅o = *ne dedisse se illis mentiantur.* R(cr. ∾) = *Horum confessio.* VH = *in confessione.* T = *regi ipso sumus illi.* T = *magistratus, sed quorum.* 𝔑 — 𝔅 = *continentur.* 𝔈1. — 𝔊 = *contineantur.* 𝔐 = *contineatur.*

3. RG = *omnium parentium.* T = *et dissimilia minutis inter se.* V = *intra se intervallis.* 𝔑 — 𝔅 = *sub nulla regula.* T = *aequius esset omnia coequari, omnia relinqui.*

XII. Quaedam magno dantibus constant. quaedam accipientibus magna sunt, sed gratuita tribuentibus. quaedam amicis data sunt, quaedam ignotis. Plus est, quamuis idem detur, si ei datur quem nosse a beneficio tuo incipis. Hic auxilia tribuit, ille ornamenta, ille solatia. Inuenies qui nihil putet esse iucundius, nihil maius quam habere in quo calamitas adquiescat. in-
2 uenies rursus qui dignitati suae quam securitati consuli malit et qui plus ei debere se iudicet per quem tutior est quam ei per quem honestior. Proinde ista maiora aut minora erunt, prout fuerit iudex aut ad haec aut ad illa inclinatus animo. Praeterea creditorem mihi ipse eligo: beneficium saepe ab eo accipio a quo nolo et aliquando ignorans obligor. Quid facies? ingratum uocabis eum cui beneficium inscio et, si scisset, non accepturo inpositum est? non uocabis eum qui utcumque acceptum non reddidit? **XIII.** Aliquis dedit mihi beneficium, sed idem postea fecit iniuriam: utrum uno munere ad patientiam omnium iniuriarum adstringor, an perinde erit ac si gratiam retulerim, quia beneficium suum ipse insequenti iniuria rescidit? Quomodo deinde aestimabis utrum plus sit quod accepit an in quo laesus est? Dies me deficiet omnes difficultates persequi temptantem.

Cap. XII.

𝔑 — 𝔈2. = *quaedam e x cipientibus.* D (cr. ∾) = *mugn i s dantibus.* H = *magn a dantibus.* C = *mag n a d o n antibus.* mWg = *magno d o n a n tibus.* D = *sed g r a t a tribuentibus.* D (m∾) W — *quaedam amicis data sunt.* 𝔑 — 𝔐 — *sunt.* V = *quamvis r õ e* [i. e. *r a t i o n e*] *detur.*
si ei d a tur = RGVTCDHWg 𝔑 — 𝔅. 𝔈1. — 𝔅o = *si ei d e tur.* G = *q u e nosse.* DW = *q u o n i a m nosse.* C = *quem n o s c e r e.* 𝔑 — 𝔈2. — *tuo* post *beneficio.* 𝔈 — 𝔅o = *tuo beneficio* contra mstos etiam Pinc. T = *Inveni e t qui nihil.* R (s∾ al. m.) — *in quo* ante *calamitas.* R verba *invenies rursus* — *consuli malit* collocat post *per quem honestior* § 2. 𝔑 — 𝔈 2. + *securitati s u a e* contra mstos etiam Pinc.
2. *e t qui plus* = RGVTCDWg 𝔑 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *e s t qui plus.* CHg Put. + *Proinde ista a u t maiora.* D (cr. ∾) W P1. = *P r o ist o* [W P1. = *ista*] *a u t maiora.* P2. (cr. ∾ s.m.) = *Proinde ista maiora erunt.* Rell. etiam Gr. ∾. G Col. = *iudex aut haec aut illa.* P3. = *iudex aut ad haec aut illa.* Naz. (s.m.) = *iudex aut i n haec aut i n illa.* prior manus non cognoscitur una atque altera littera funditus erasa. Rell. etiam P1. 2. ∾. CDHWg — *Praeterea* — *non reddidit.* 𝔑 — 𝔈2. = *ab i p s o accipio* contra mstos etiam Pinc.
et si sc i s set = RGVT. 𝔑 — 𝔅o = *et si sci v isset.* G = *non accep t ũ.* T = *non accep t o.*

Cap. XIII.

G = *a b stringor.* C (lit.) = *astrin g a r.* DW = *a c perinde.* RVTC 𝔑 — 𝔈1. = *an p r o inde erit.* G = *gratiam ret u s erim.* H = *iniuria recidit.* TCDHW — *deinde* post *Quomodo.* T = *quod accep e r i m.* Iuges ci. = *quod accepi.* RGVTCDHW quatuor Gr. 𝔑 = 𝔈1. = *a u t in quo laesus est* (T = *s u m*). ferri posse Grut. putat. Pinc. ci. 𝔐 = *an i d quo laesus est.* T = *p r o sequi.*

Tardiores, inquit, ad beneficia danda facimus non uindicando
data nec infitiatores eorum adficiendo poena. Sed illud quoque 2
tibi e contrario occurrat multo tardiores futuros ad accipienda
beneficia, si periculum causae dicundae adituri erunt et inno-
centiam sollicitiore habituri loco. Deinde erimus per hoc ipsi
quoque ad danda tardiores: nemo enim libenter dat inuitis. sed
quicumque ad benefaciendum bonitate inuitatus est et ipsa pul-
chritudine rei etiam libentius dabit nihil debituris nisi quod uo-
lunt. Minuitur enim gloria eius officii cui diligenter cautum
est. XIV. Deinde pauciora erunt beneficia, sed ueriora: quid
autem mali est inhiberi beneficiorum temeritatem? Hoc enim
ipsum secuti sunt qui nullam legem huic constituerunt, ut cir-
cumspectius donaremus, circumspectius eligeremus eos in quos
merita conferuntur. Etiam atque etiam cui des considera: nul-
la actio erit, nulla repetitio. Erras, si existimas succursurum
tibi iudicem. Nulla lex te in integrum restituet: solam acci-
pientis fidem specta. Hoc modo beneficia auctoritatem suam te- 2

C = *inquis*. DW = *inquam*. T — *danda* ante *facimus*. RGV ℜ — 𝔊1. = *non iudicando data*. quod fortasse ferri poterat. Tm𝔊1. 𝔊2. — 𝔅o ∾.

2. W — *Sed illud — occurrat*. T C = *occurrit*. HW = *immo tardiores*. CDHW — *futuros*. V = *sed periculum causae*.

causae dicundae = R. G = *causae dic uñ* (i. e. *unde*). VTC ℜ — 𝔅o = *causae dicendae*. DW = *causae dicendum*. R = *adituri sunt*. W = *innocentiam solertiore loco habebunt*. T = *sollistito ore habituri sunt*. H = ∾ *habebunt*. Hℜ — 𝔊2. = *per haec ipsi quoque*. Rell. etiam Pinc. ∾. T + *libenter libertatem dat*. WP1. ℜ — 𝔊1. = *dat invitus*. Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. D(cr. ∾) = *sed quocunque*. TCDHW = *ad beneficium*. G(cr. ∾) = *nihil dabituris*. D = *nil debiturus*. W = *nihil debiturus*.

nisi quod volunt = RGVH ℜ — 𝔊2. DW = *nisi quod voluit*. TC Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔅o = *nisi quod volent*. TCDHW = *gloriae vis officio cui*.

Cap. XIV.

C (m∾ partim) — *Deinde* — § 3. *mercem facimus*. DHW — *Deinde — mali est*. mC — *Deinde*. Verd. Tronc. = *Demum pauciora*. mC — *autem* ante *mali est*. DHW + *Si vis inhiberi beneficiorum quam dicis temeritatem*. (De C vide ad § 3.) Cod. Hisp. = *inhibere*. T = *Hec enim ipsum*. DHW — *Hoc enim — conferuntur*. T = *qui in illam legem*. mC = *legem constituerint* om. *huic*. R = *deligeremus*.

conferuntur = RGVTmC ℜ — 𝔊2. Pinc. ci. 𝔊 — 𝔅o = *conferrentur*. D — *etiam* ante *cui des*. mC = *considerandus et actio erit*. mC — *Erras — restituet*. In DHW proxima sic leguntur: *nulla repetitio. Denique ad reddendam gratiam et virtute opus est et tempore et facultate exasperante* [mDW = *et aspirante*] *fortuna* [H — *exasp. fortuna*]. *Quid si* [mD HW = *sit*] *ingratus nulla res monstrat. saepe qui reddit* [HW = *reddidit*] *quod accepit ingratus est et qui non reddidit gratus. turpissimum verbum* [H = *turpissima vox*] *est in beneficio redde. Non enim irritandus*. T = *occursurum tibi*. G = *sibi iudicem*. T = *Nulla lex in te* [sp. vc.] *restituet*. TmC = *accipientis voluntatem specta*.

nent et magnifica sunt: pollues illa, si materiam litium feceris. Aequissima uox est et ius gentium prae se ferens, *Redde quod debes.* Haec turpissima est in beneficio, *Redde.* Quid? reddet uitam quam debet? dignitatem? securitatem? sanitatem?
3 reddi maxima quaeque non possunt. Aut pro his, inquit, aliquid quod tanti sit. Hoc est quod dicebam interituram tantae rei dignitatem, si beneficium mercem facimus. Non est inritandus animus ad auaritiam, ad querelas, ad discordiam: sua sponte in ista fertur. Quantum possumus resistamus et quaerenti occasiones amputemus. XV. Utinam quidem persuadere possemus, ut pecunias creditas tantum a uolentibus acciperent! utinam nulla stipulatio emptorem uenditori obligaret! nec pacta conuentaque inpressis signis custodirentur! fides potius illa seruaret et aequum colens animus! Sed necessaria optimis prae-
2 tulerunt et cogere fidem quam spectare malunt. Adhibentur ab utraque parte testes: ille per tabulas plurium nomina interpositis parariis facit. ille non est interrogatione contentus, nisi reum manu sua tenuit. O turpem humani generis et fraudis ac

2. mC = *pollues illa si in accipientem feceris.* 𝔑 — 𝔈1. — *Haec turpissima* — *Quid reddet?* Erm. restituit ex duobus mstis, Anglicano et Basileensi. E = *Haec turpissima vox in beneficio est.* RG Naz. Col. = *Quid reddit?* mC = *Quid reddes?* T = *Quid redderit?* P3. = *Qui reddit.* EHW — *Quid reddet* — § 3. *mercem facimus.* VP2. 𝔈2. — 𝔅o∾.

vitam quam debet = RGVTmC Naz. P2. 3. codd. Lips. St. Steph. Hisp. Scal. 𝔊ro — 𝔅o. Col. = *vitam qui debet.* 𝔈2. — 𝔏4. = *vitam, inquam, debet.* Locum cum 𝔅2. distinxi ex mente Gruteri.

3. T = *At plus inquit.* VmC = *inquis.* Grut. ci. = *aliud quid quod tanti sit.* T = *tante sit.* T = *dicebam in* [sp. vc.] *tantae rei dign.* G(s∾) = *mercem fecimus.* Proxima in C (vide § 1.) sic leguntur: *Si vis inhiberi beneficiorum quam dicis temeritatem. etiam atque etiam cui des considera. Nulla actio erit. nulla repetitio. Denique ad reddendam gratiam opus est et tempore et facultate et haspirante fortuna. Quid sit ingratus nulla lex monstrat. Saepe qui reddit quod accepit ingratus est. Turpissima vox est in beneficio redde. Non est irritandus.* 𝔑 — 𝔏 = *Non est incitandus* contra mstos etiam Gr. T — *in* ante *ista fertur.* Pinc. ci. 𝔐 = *et quaerendi occasiones* contra mstos etiam Gr.

Cap. XV.

C — *Utinam* — *acciperent.* DEHW — *quidem.* RGE = *possimus.* V + *pecunias pacto conventoque creditas.* R = *ut nulla stipulatio.* C = *pacta coniuncta que.* T = *in ipsis signis.* CsDHW = *impressis sigillis.* V = *aequum coleres animus.* D = *quoniam spectare.* Cod. Hisp. = *quam exspectare.* D (m∾) W = *spectare magis volunt.*

2. CDHW = *Adhibent ab utraque.* E = *ex utraque.* CDEHW — *Ille per* — *manu sua tenuit.* 𝔗𝔅 = *per tabulis.* R = *interpositis pararis.* G = *interp. paratis.* 𝔗𝔅 = *interrogatione contractus.*

nisi reum manu = GVT Gr. aliquot Lips. 𝔊ro — 𝔅o. R = *nisi rerum manu.* 𝔗𝔅 = *nisi rem manus.* 𝔈1. — 𝔏4. = *nisi rem manu.*

humani generis et fraudis ac =

nequitiae publicae confessionem! anulis nostris plus quam animis creditur. In quid isti uiri ornati adhibiti sunt? in quid inprimunt signa? nempe ne ille neget accepisse se quod accepit. Hos incorruptos uiros et uindices ueritatis existimas? at his 3
ipsis non aliter statim pecuniae committentur. Ita non honestius erat a quibusdam fidem falli quam ab omnibus perfidiam timeri? Hoc unum deest auaritiae, ut beneficia sine sponsore non demus. Generosi animi est et magnifici iuuare, prodesse: qui dat beneficia deos imitatur, qui repetit feneratores. Quid illos, dum uindicamus, in turbam sordidissimam redigimus?

XVI. Plures, inquit, ingrati erunt, si nulla aduersus ingratum datur actio. Immo potius pauciores, quia maiore delectu dabuntur beneficia. Deinde non expedit notum omnibus fieri quam multi ingrati sint: pudorem enim rei tollet multitudo peccantium et desinet esse probri loco commune maledictum. Numquid iam 2
ulla repudio erubescit, postquam inlustres quaedam ac nobiles feminae non consulum numero, sed maritorum annos suos con-

RGVE plerique Gr. 𝔗 — 𝔈1. (𝔗𝔅 = *Ob turpem*). Fortasse *ac* mutandum erit in *et*. cf. Hand. Turs. II. p. 529, 5. T = *humani generis et fraude ac*. C (s∾) H 𝔈2. — 𝔊 = *humani generis fraudis ac* om. *et*. D WP1. = *humani generis fraudem ac*. 𝔐 — 𝔅o = *humano generi fraudis ac*. R = *confusionem*. C = *quam anulis creditur*. R 𝔗 — 𝔈1. = *Inquit, isti viri*. TCDHW = *Isti inquit* [C = *inquid*] *ornati viri*. E — *In quid* — § 3. *perfidiam timeri?* R = *inquit inprimunt*. T opt. Lips. 𝔗 — 𝔈1. = *Hi inquit imprimunt* (𝔗𝔅 = *imprimuntur*. 𝔈1. = *primuntur*). probat Lips.

3. DW = *nos incorr.* ∾ *veritatis iniquitatis existimamus*. V = *existimes*. C = *existima*. H = *aestimamus*. T — *aliter* ante *statim*. 𝔗 — 𝔈1. = *non statim aliter*: 𝔈2. — 𝔅o = *statim non aliter* contra mstos. Lat. Latin. (Bibl. Prof. p. 45.) ci. = *Ab his ipsis tamen non aliter*. D = *committeretur*. mDH = *committerentur*. 𝔗𝔅 — *sine* ante *sponsore*. 𝔗 — 𝔊 = *Itaque non honestius erat* contra mstos etiam Pinc. DW = *Hoc enim deest*.

iuvare, prodesse = RGV Gr. Delben. 𝔗 — 𝔅o + *iuvare et prodesse*. T = *prodesse, iuvare*. Verbum *prodesse* suspectum mihi est. 𝔗 — 𝔈1. = *Qui dant* ∾ *imitantur*. probavit Grut. propter proximum *illos*, sed in Appendice retractavit sententiam. DW = *deum imitatur*. T = *qui recipit feneratores*. VC = *fenerator est*. CDHW — *Quid illos* — *redigimus?* E — *Quid illos* — XVI, 1. *dabuntur beneficia*. V + *Quid ni illos*. P3. = *Qui in illos*. Naz. = *Quid illa*. P2. = *dum iudicamus*. R(s∾) = *sordissimam*. T St. Steph. = *redigemus*.

Cap. XVI.

VC (cr. ∾) = *inquis*. DW = *adversus ingratos*. T = *datum actio*. C = *est actio*. H = *adv. ingratum exactio est*. VTCDHW 𝔗 — 𝔐 — *potius* post *Immo*. sR = *meiore deLictu*. H = *maiore delectatm*. G = *dabunt*. VTDEW = *ingrati sunt*. Apud R *sint* est in litura. TDE = *tollit*. TE = *desinit*. V = *communne delictum*.

2. D = *iam nulla*. C (m∾) EH — *quaedam ac nobiles*. P. Faber (Semestr. II, 23.) legit *quidem ac nobiles*. E — *consulum numero, sed et*

putant et exeunt matrimonii causa, nubunt repudii? Tamdiu istuc timebatur quamdiu rarum erat: quia uero nulla sine diuor-
3 tio acta sunt, quod saepe audiebant facere didicerunt. Numquid iam ullus adulterii pudor est, postquam eo uentum est, ut nulla uirum habeat, nisi ut adulterum inritet? argumentum est deformitatis pudicitia. Quam inuenies tam miseram, tam sordidam, ut illi satis sit unum adulterorum par, nisi singulis diuisit horas? et non sufficit dies omnibus, nisi apud alium gestata est, apud alium mansit. Infrunita et antiqua est quae ne-
4 sciat matrimonium uocari unum adulterium. Quemadmodum horum delictorum iam euanuit pudor, postquam res latius euagata est, ita ingratos plures efficies et audaciores, si numerare se coeperint. XVII. Quid ergo? inpunitus erit ingratus? Quid ergo? inpunitus erit inpius? quid malignus? quid auarus? quid inpotens? quid crudelis? Inpunita tu credis esse quae inuisa sunt? aut ullum supplicium grauius existimas publico odio? Poena est, quod non audet ab ullo beneficium accipere, quod

— *suos.* D (s∾) = *annos suos comparant.* 𝔗 — 𝔊1. = *computent.*
istuc timebatur = RT. VE 𝔗 — 𝔅o = *istud timebatur.* G Scal. = *illud timebatur.* CDHW = *tamdiú tunc timebatur.* V = *sed quia sine divortio nulla.* RGTE 𝔗𝔅 — *vero* post *quia.* CDHW Naz. P2. 𝔊1. — 𝔅o ∾. sed vide, num his fuerit fides habenda. DW + *nulla matrimonia* et = *facta sunt.* R (s∾) — *sunt.* T = *saepe audierant.* E = *saepe audierunt.* V + *alie facere didicerunt.* T = *didiscerunt.*
3. DW = *de adulteriis nullus* [W = *nullis*] *pudor.* D = *habeat. ubi adulterium.* E = *adulterium irritet.* 𝔗 — 𝔊1. = *adulterium vitet.* T = *irridet.* 𝔗𝔅 = *argumentum est de formidatis.* G = *ut illis satis sit.* W = *et singulis.* D(s∾) = *dimisit horas.* E = *diviserit horas.* T = *Hec non sufficit dies.* E + *et hec non sufficit dies.* 𝔐 — 𝔏4. = *ad alium gestata est* contra mstos etiam Gr. DW = *apud illum* utrobique. Pinc. ci. = *apud alium pransit.* Grut. ci. = *apud alium gustata est, apud alium pransit.* 𝔗 — 𝔊1. m𝔊2. = *Infirmata et antiq. est.* D = *Infinita et* [W 𝔊1. — 𝔊 =] *antiquata est.* T — *unum* ante *adulterium.* E = *unde adulterium.* Col. 𝔊1. — 𝔊 = *unum adulterum.* Pinc. ci. 𝔐 — 𝔅1. = *unius adulterium.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾.
4. T = *plures facies.*
et audaciores = V (= *audactiores*) m𝔊2. m𝔊𝔐 — 𝔅o. RG Naz. 𝔗 — 𝔊 = *et auctiores.* TDW P1. = *et auctores.* P2. = *autiores.* P3. = *authores.* Col. = *aptiores.* CsDEH = *et altiores.* quod si significare possit *superbiores,* sanum iudicaverim: nam Grut. quoque odoratur aliquam vocem minus usitatam hic positam fuisse. G (P3. Col.) = *numerari se coeperint.* TCDEHW Put. = *numerari coeperint* om. *se.* Rell. etiam Naz. P2. ∾.

Cap. XVII.

E = *Quid ergo imperitus?* om. *erit.* VCDEHW — *ergo* secundo loco et — *erit.* V = *aut avarus.* V = *quid impudens? quid crudelis?* R(cr.∾) = *aut illum supplicium.* C = *An illum suppl.* DEHW = *An ullum suppl.* H = *aestimas.* 𝔗𝔅

non audet ulli dare, quod omnium designatur oculis aut designari se iudicat, quod intellectum optimae rei ac dulcissimae amisit. An tu infelicem uocas qui caret acie oculorum, cuius 2
aures morbus obstruxit, non uocas miserum eum qui sensum beneficiorum amisit? Testes ingratorum omnium deos metuit, urit illum et angit intercepti beneficii conscientia: denique satis haec ipsa poena magna est, quod rei, ut dicebam, iucundissimae fructum non percipit. At quem iuuat accepisse aequali per- 3
petuaque uoluptate fruitur et animum eius a quo accepit, non rem intuens gaudet. Gratum hominem semper beneficium delectat, ingratum semel. Conparari autem potest utriusque uita: cum alter tristis sit et sollicitus qualis esse infitiator ac fraudulentus solet apud quem non parentum qui debet honor est, non educatoris, non praeceptorum, alter laetus, hilaris, oc- 4
casionem referendae gratiae exspectans et ex hoc ipso adfectu gaudium grande percipiens nec quaerens quomodo decoquat, sed quemadmodum plenius uberiusque respondeat non solum parentibus et amicis, sed humilioribus quoque personis. Nam etiam si a seruo suo beneficium accepit, aestimat non a quo, sed quid acceperit. XVIII. Quamquam quaeritur a quibusdam sicut ab

= *aut designare se iudicat.* DEW = *se iudicat iudicari.* H = *iudicari se iudicat.* T = *optimae ac pulcherrimae rei amisit.*

2. D(s∾) = *At tu infelicem.* sW = *ac tu inf.* V = *vocas eum.* RGVTCDW 𝔗 — 𝔊 = *qui caruit.* propter *obstruxit* ita a librariis scriptum esse apparet. E𝔐 — 𝔅o ∾. V + *et non vocas.* E 𝔗𝔚 = *Num vocas miserum.* 𝔗𝔚 = *deus metuit.* T + *deos non metuit.* DW = *meruit.* G = *haec illa poena.* D = *haec poena satis est magna* om. *ipsa.* Etiam W — *ipsa.* CDEHW — *ut dicebam.* T = *fructus non perc.* E𝔗 — 𝔊 = *non percepit.*

3. G = *At que iuvat.* W = *At quoniam iuvat.* D = *ac perpetua voluntate.* CDH — *et* ante *animum eius.* E = *Eius animum.* RGTE = *a quo accipit.* G = *non rem intuetur gaudet.* C (m∾) DHW — *Conparari* — § 4. ex. *quid acceperit.* (De DW vide ad XVIII, 2.). E — *Conparari* — XVIII, 2. *iuris humani.* R (del.) + *Conparari autem ergo.* V = *aut fraudulentus.* 𝔗𝔚 = *fraudulenter solet.* RG = *parentium.* mC = *peremptum.* T quaedam exx. Pinc. = *non educatorum.* probant Pinc. Lips. Plerique Gr. = *non educatoris* aut *educatores.* T = *praeceptoris.* P2. 3. = *praeceptores.*

4. mC = *preferendae gratiae.* 𝔗 — 𝔈1. = *expetendae gratiae.* R (m∾) — *exspectans.* GV 𝔗 — 𝔊 = *expetens.* G = *quomodo dequocuat.* P3. = *quomodo detorquat.* V P2. 𝔗 — 𝔈2. = *quomodo, de quo, quare.* RT Naz. Col. vetust. Ermi 𝔈 — 𝔅o ∾. mC = *plenius altiusque.* 𝔗𝔚 = *amicis humilioribus: sed personis* om. *quoque.* V = *Nec etiamsi.* mC — *Nam.* T — *suo* post *servo.* RGVTmC 𝔗𝔚 = *accipit.* V 𝔗 — 𝔈1. = *quod acceperit.* T — *quid.*

Cap. XVIII.

CDHW — *Quamquam.* V = *quae-*

Hecatone *an beneficium dare seruus domino possit.* Sunt enim qui ita distinguant *Quaedam beneficia esse, quaedam officia, quaedam ministeria. Beneficium esse quod alienus det:* alienus est, qui potuit sine reprehensione cessare. *Officium esse filii, uxoris, earum personarum quas necessitudo suscitat et ferre opem iubet. Ministerium esse serui quem condicio sua eo loco posuit, ut nihil eorum quae*
2 *praestat inputet superiori.* Praeterea seruum qui negat dare aliquando domino beneficium ignarus est iuris humani: refert enim cuius animi sit qui praestat, non cuius status. Nulli praeclusa uirtus est, omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat, ingenuos, libertinos, seruos, reges, exules. non eligit domum nec censum: nudo homine contenta est. Quid enim erat tuti aduersus repentina, quid animus magnum promitteret
3 sibi, si certam uirtutem fortuna mutaret? Si non dat beneficium seruus domino, nec regi quisquam suo nec duci suo miles.

ratur. CDH = *ut ab Hecatone.* GC = *ita distingunt.* 𝔅1. 𝔑u 𝔅o = *distinguunt.* R = *distinguant.* DW = *beneficia que alienus det dicunt.* V = *quod alienus praestat et alienus.* 𝔑 — 𝔅o + *et earum personarum* contra mstos. R (cr. ∾) = *et referre opem.* V = *ut nihil horum quae.* TW = *praestet.* D = *qua* [s∾] *praestet.*

2. 𝔐 — 𝔏4. = *Propterea servos* contra mstos etiam Gr. Lips. Lipsius putat hic quaedam perdita esse, quod 𝔏 — 𝔅1. notant stellae signo. Ruhk. ci. = *superiori praeterea. At servos.*

servum = GD (p.m.) W Naz. RCD (tert. m.) H = *servus.* VT 𝔗 — 𝔅 = *servos.* VDW 𝔗 — 𝔏4. — *domino* ante *beneficium.* Cod. Hisp. + *domino suo.* Rell. etiam Pinc. Gr. Put. ∾.

DW post *non cuius status* habent verba XVII, 3. 4. omissa, *Comparari autem potest — sed quid acceperit* his mutatis: D = *aut fraudulentus.* W = *ac fraudulentis.* D = *non parentem qui diberet honoret.* W = *non parentem qui deberet honorem.* DW = *non educatores, non praeceptores.* DW — *et ex hoc ipso — percipiens.* DW = *nec quaerens de quo quot. Sed quemadmodum.* D = *parentibus amicis* om. *et.* DW = *beneficium acceperit.*

D (s∾ tert. m.) = *perclusa est virtus.* DW — *omnes admittit.* V — *omnes invitat.* T + *et ingenuos et lib. et servos et reges et exules.* CDEW + *et ingenuos et lib.* H + *et libertinos.* GV 𝔗 — 𝔅o + *et exsules.* quod RCDEHW non habent. T = *non elegit.* RG Scal. = *dominum.* CDH = *non censum.* C (m∾ praeter *enim*) DHW — *Quid enim erat — mutaret.* E — *Quid enim* — XXI, 1. *vocari ministerium.* G = *erant tuti.* RG = *repentinam.* T = *quod animus magnum.* P3. = *quid cum magnum promittent.* 𝔗 — 𝔐 = *animus magnus.* Quidam Pinc. = *animus magni.* Rell. etiam Pinc. Naz. P2. ∾. RV — *sibi* post *promitteret.* Pinc. ci. = *censu virtutem.* R = *fortuna virtutem mitteret.* G = *fortunam virtuti mitteret.* Etiam Naz. P3. Col. = *mitteret.* Grut. ci. = *inverteret.*

3. Lips. ci. + *quisquam subditus.* probat Fischerus: sed eidem magis placet omittere *miles.* H = *nec duci suo miles nec regi quisquam.* T — *suo* post *duci.* C (m∾ praeter

Quid enim interest quali quis teneatur imperio, si summo tene-
tur? Nam si seruo, quo minus in nomen meriti perueniat, ne-
cessitas obest et patiendi ultima timor, idem istuc obstabit et
ei qui regem habet et ei qui ducem, quoniam sub dispari titulo
paria in illos licent. Atqui dant regibus suis, dant imperatori- 4
bus beneficia: ergo et dominis. Potest seruus iustus esse,
potest fortis, potest magni animi: ergo et beneficium dare
potest. nam et hoc uirtutis est. Adeo quidem dominis serui
beneficia possunt dare, ut ipsos saepe beneficii sui fecerint.
Non est dubium quin seruus beneficium dare possit cuilibet:
quare ergo non et domino suo possit? **XIX.** Quia non potest,
inquit, creditor domini sui fieri, si pecuniam illi dederit. Alio-
quin cotidie dominum suum obligat: peregrinantem sequitur,
aegro ministrat et labore summo colit. Omnia tamen ista quae
alio praestante beneficia dicerentur praestante seruo ministeria
sunt. Beneficium enim id est quod quis dedit, cum illi liceret 2
et non dare. seruus autem non habet negandi potestatem: ita
non praestat, sed paret. nec id se fecisse iactat quod non fa-

nomen) — *Nam si* — *necessitas est.* DHW — *Nam si* — XIX, 3. ex. *quia servus est.* 𝔗𝔚 = *p r o v e n i t necessitas.* TC Lat. Latin. (B Pr. p. 45.) = *necessitas obst a t et patiendi.*

idem ist u c = RGV. T𝔗 — 𝔅o = *idem istu d.* C — *istuc et* — *et* ante *ei qui.* GV Col. = *quo m o d o sub dispari.* P2. 𝔗𝔚 + *quoniam q u o-m o d o sub dispari.* 𝔈1. — 𝔏4. + *quoniam q u a m q u a m sub disp.* Rell. etiam Naz. P3. ∾. T = *in illos li-c e r e t.* RGV P2. 3. Col. 𝔗 — 𝔈1. = *in ill i s licent.* Cod. vet. Ermi 𝔈𝔊 = *paria ill i s licent.* probat Erm. Naz. 𝔈2. 𝔐 — 𝔅o ∾. TC = *Atqui* [C = *Atq u e*] *dant u r regibus, dan-t u r imperatoribus* om. *suis.*

potest magn i anim i = RVTC. G 𝔗 — 𝔅o = *potest magn a nim u s.*

Adeo q u i d e m dominis = V. R = *adeoq u e q u i dominis.* G = *adeo q u i dominis.* T 𝔗 — 𝔅o = *adeoq u e dominis.* T — *dare* post *possunt.* 𝔐 — 𝔏4. — *benefic i a s u a fecerint* contra mstos etiam Gr. Lips. hic tamen non damnat et explicat *beneficiarios suos:* sed vide Steph. Prood. II, 8. et ad Dalech. Ep. 9. Erm. ci. = *be-nefic i o s u o s* aut *sui i u r i s fecerint.* hoc probat Iuges. 𝔏 — 𝔅o = *Non est dubium a n* contra mstos. V = *Q u i d ergo non.* T + *domino suo n o n possit.*

Cap. XIX.

G = *Q u a r e non potest.* VCmℑu = *inqu i s.* T = *e i dederit.* 𝔈2. — 𝔅o = *Alioq u i* contra mstos. C = *d o num suum obligat.*

ministrat et labore summo colit = C P2. 𝔗 — 𝔅2. T = *ministrat et summo labore colit.* VP3. vet. cod. Dalech. = *ministrat. e u m labore summo colit.* Naz. = *ministrat u r e i u s labor e m summo colit.* Col. = *e r g o* [= C] *ministrat o r e i u s labor e m summo colit.* RG ex. Fac. et Primit. = *ministrat. e i u s labor e m summo colit.* unde Pinc. ci. 𝔅o = *ministrat, e i u s labor e m s u o t o l l i t.* C — *tamen* post *Omnia.* G = *beneficia dic e n tur.*

2. G = *Beneficium enim id e m.* C — *enim.* V = *c u i illi liceret.* R = *cum liceret illi non dare* om. *et.* V =

cere non potuit. Iam sub ista lege uincam et eo perducam ser-
3 uum, ut in multa liber sit. Interim dic mihi, si tibi ostendero aliquem seruum pro salute domini sui sine respectu sui dimicantem et confossum uolneribus, reliquias tamen sanguinis ab ipsis uitalibus fundentem et, ut ille effugiendi tempus habeat, moram sua morte quaerentem: hunc tu negabis beneficium de-
4 disse, quia seruus est? Si tibi ostendero aliquem, ut secreta domini prodat, nulla tyranni pollicitatione corruptum, nullis territum minis, nullis cruciatibus uictum auertisse quantum potuerit suspiciones quaerentis et inpendisse spiritum fidei: hunc tu
5 negabis beneficium domino dedisse, quia seruus est? Uide ne eo maius sit quo rarius est exemplum uirtutis in seruis eoque gratius quod, cum fere inuisa imperia sint et omnis necessitas grauis, commune seruitutis odium, in aliquo domini caritas uicit. Ita non ideo beneficium non est, quia a seruo profectum est: sed ideo maius, quia deterrere ab illo ne seruitus quidem potuit. XX. Errat, si quis existimat seruitutem in totum hominem descendere: pars melior eius excepta est. Corpora obnoxia sunt et adscripta dominis, mens quidem sui iuris. quae adeo libera et uaga est, ut ne ab hoc quidem carcere cui inclusa est teneri queat, quo minus inpetu suo utatur et ingentia agat
2 et in infinitum comes coelestibus exeat. Corpus itaque est quod domino fortuna tradidit. Hoc emit, hoc uendit: interior illa

quod facere non potuit om. *non*. T = *quod non fecisse non potuit*. cf. Ir. III, 12, 1. *aut feci aut fecisse potui*.

Iam sub ista lege = RGTC 𝔊1. — 𝔊. V𝔛𝔅 = *Nam sub ista lege*. 𝔐 — 𝔅o = *Etiam sub ista lege*. St. Steph. Hisp. = *Iam ista ipsa lege*. T = *producam servum*. TC = *ut in multis liber sit*. Tronc. = *ut inter multa liber sit*.

3. TC — *servum* post *aliquem*. Pinc. ci. 𝔊𝔊 𝔏 — 𝔏4. = *sine respectu suae* contra mstos etiam Pinc. Gr. 𝔛 — 𝔊2. — *sui*. R (m∾) — *et confossum* — *fundentem*. C = *et confessum*. C — *reliquis* — *morte quaerentem*. T — *tamen* post *reliquias*. G = *et ut ille tempus fugiendi*. R — *est* post *quia servus*.

4. G = *ostendero aliquam*. C — *avertisse* — *spiritum fidei*. T = *beneficium domino dedisse*. V — *domino*.

5. H = *Ideo maius sit*. DW = *Ideo maius fit quo*. 𝔏 — 𝔊ro = *ne eo magis sit*. W = *quod rarius est*. W = *eo quod gratius*. Cod. Hisp. + *et commune*. VCW = *caritas vincit*. H = *caritas vincet*. D (s∾) = *caritas invenit*. C + *sed ideo maius est*. D(n.)W + *sed quia ideo maius*. VDW = *quia detrahere ab illo*. RGV𝔛 — 𝔅o = *nec servitus quidem*. CDHW = *nec servitus potuit* om. *quidem*. T ∾.

Cap. XX.

GD = *ut nec ab hoc quidem*. R = *cui incluusa est*. Cod. Hisp. = *impetu suo vehatur*. GC(s∾) D (m∾) cod. Iur. — *in* ante *infinitum*.

2. C(m∾) DH — *Corpus itaque* — *manus commodabunt*. W — *Corpus itaque* — XXI, 1. *beneficii habet*. T — *Hoc emit, hoc vendit*. V = *Hoc emit, hoc vendidit*. *At interior*. Et-

pars mancipio dari non potest. Ab hac quicquid uenit liberum est: nec enim aut nos omnia iubere possumus aut in omnia serui parere coguntur. contra rempublicam imperata non facient, nulli sceleri manus commodabunt. **XXI.** Quaedam sunt quae leges nec iubent nec uetant facere: in his seruus materiam beneficii habet. Quamdiu praestatur quod a seruo exigi solet, ministerium est: ubi plus quam quod seruo necesse est, beneficium. Ubi in adfectum amici transit, desinit uocari ministerium. Est aliquid quod dominus praestare seruo debeat, ut cibaria, ut uestiarium: nemo hoc dixit beneficium. At indulsit, 2
liberalius educauit, artes quibus erudiuntur ingenui tradidit: beneficium est. Idem e contrario fit in persona serui. Quicquid est quod seruilis officii formulam excedit, quod non ex imperio, sed ex uoluntate praestatur beneficium est: si modo tantum est, ut hoc uocari potuerit quolibet alio praestante. **XXII.** *Seruus*, ut placet Chrysippo, *perpetuus mercenarius est.* Quemadmodum ille beneficium dat, ubi plus praestat quam in quod operas locauit: sic seruus ubi beneuolentia erga domi-

iam mC 𝔗 — 𝔈1. = *vendidit.* m𝔈2. = *Hoc emit, hoc venit.* 𝔐𝔅1. 𝔅o = *Hoc emitur, hoc venditur.* Rell. etiam Gr. ∾. R = *Ab hac quicquid est.* T — *quicquid.*

nec enim aut nos omnia = RGV TmC. 𝔗 — 𝔅o = *Non enim aut nos omnia.* V — *in* ante *omnia servi.* R = *ponere coguntur.* R = *contra rem p9 imperata.* T = *imperita non facient.* V = *manus commendabunt.*

Cap. XXI.

H — *Quaedam sunt — beneficii habet.* V = *non iubent.* R = *materiam beneficium habet.*

quod a servo exigi solet = RGTC DH (CsDH + *exigi aliquo solet*). V 𝔗 — 𝔅o = *quod a servis exigi solet.* T — *quod* ante *servo necesse est.* CDW = *quam a servo necesse est.* V 𝔗 — 𝔅 — *est* post *beneficium.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. E = *quod dominus servo dare debeat.* Pinc. v. l. + *servo suo debeat.* RGV 𝔗 — 𝔊 = *ut cibarium, vestiarium.* TC (s.m.) = *ut cibaria, ut vestiaria.* H Pinc. v. l. 𝔐𝔏 𝔍u = *ut cibaria, vestiarium* om. *ut.* Naz. 𝔏4. — 𝔅o ∾. E = *nemo dixerit hoc.*

2. V + *At si indulsit.* T = *Id e contrario.* R = *Quicquit est.* W = *ex voluntate precatur.* C (m∾) DH W — *si modo* — XXII, 3. *etiam infimis cogat.* Sed in eorum locum haec substituunt: CDH = *Qui beneficium accipit quo magis eo indiget maius accipit. Magis autem* [D = *aut*] *indiget vita qui vivit quam qui privatus* [D = *natus*] *non est. An aequum tibi videtur quibus si minus debito faciunt irascimur non haberi gratiam, si plus debito solitoque fecerunt?* W = *Qui* [s.m. *Quia*] *beneficium accipit magis* [s *autem*] *indiget vita qui vivit quam qui privatus est. An aequum videtur tibi quibus si minus debito faciunt irascimur non haberi gratiam si plus debito solitoque fecerunt.* vide XXXV, 2. et XXI, 1.

Cap. XXII.

R = *mercennarius.* R = *quod operans locavit.* GVTmC Pinc. Gr. Lips. 𝔑u 𝔅2. = *quam quod operas locavit.* Ruhk. *quod* explicat per *quatenus, quando.* 𝔗𝔅 = *quam quos operis locavit.* 𝔐 = *quam ad quod operas locavit.* probat Lips. 𝔈1. — 𝔊𝔏 — 𝔏4. = *quam quod operis loca-*

num fortunae suae modum transiit et altius aliquid ausus quod etiam felicius natis decori esset et spem domini antecessit, beneficium est intra domum inuentum. An aequum tibi uidetur quibus, si minus debito faciant, irascimur non haberi gratiam,
2 si plus debito solitoque fecerint? Uis scire quando non sit beneficium? ubi dici potest, *Quid si nollet?* Ubi uero id praestitit quod nolle licuit, uoluisse laudandum est. Inter se contraria sunt beneficium et iniuria. Potest dare beneficium domino, si a domino iniuriam accipere. atqui de iniuriis dominorum in seruos qui audiat positus est, qui et saeuitiam et libidinem et in praebendis ad uictum necessariis auaritiam conpescat. Quid ergo? Beneficium dominus a seruo accipit? immo homo
3 ab homine. Denique quod in illius potestate fuit fecit: beneficium domino dedit. ne a seruo acceperis, in tua potestate est. Quis autem tantus est quem non fortuna indigere etiam infimis cogat? Multa iam beneficiorum genera referam et dissimilia et quaedam inter se contraria. Dedit aliquis domino suo uitam, dedit mortem, seruauit periturum: et hoc si parum est, pereundo seruauit. alius mortem domini adiuuit, alius decepit.
XXIII. Claudius Quadrigarius in duodeuicesimo annalium

vit. Huet. ci. = *quam quod operae locavit.* Grut. ci. 𝔊ro — 𝔅1. 𝔙o ∾. Sed non nego me offendi Plurali *operas.* R = *benenivolentia.* T — *suae* post *fortunae.* RGVT 𝔗 — 𝔊 = *modum transit.* mC — *et altius* — *decori esset.* R = *ausus est quam etiam.*

felicius natis = RGVT. 𝔗𝔅 = *felicius nati.* 𝔈1. — 𝔅o = *felicius nato.* mC = *et speciem domini.* E — *intra domum inventum* — XXXV, 2. *accipere quam dedit.* TmC = *si minus debito faciunt.* V𝔗𝔅 = *non habenti gratiam.* mC = *solitoque fecerunt.*

2. T = *Vis scire quoniam.* mC = *tibi dici potest: quid si nolle licuit?* rell. om. R = *id praestitit quod.* 𝔗 — 𝔐 = *id praestat quod.* Rell. etiam Pall. Col. Naz. ∾. mC = *preter beneficium dare domino. si a domino ad iniuriam accipere.* V + *si a domino potest iniuriam accipere.* P2. (s.m.) 𝔗 — 𝔈4. + *si a domino iniuriam potest accipere.* Col. + *iniuriam accipere. potest confugere servus ad statuam.* mC = *a servo domini accipit.* R(s∾) — *a servo.* T — *a servo dominus accipiat.*

3. mC — *Denique.* 𝔅1. 𝔑u 𝔅o = *Deinde quod in illius* contra mstos. TmC = *ne a servo accipias.* mC — *autem* ante *tantus est.* TmC = *subici etiam infimis cogat.* G = *indicere etiam.* Verd. Tronc. Scal. = *etiam infirmis.*

beneficiorum genera = mss. 𝔗 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *beneficiorum exempla.* Cod. Iur. + *similia et dissimilia.* T — *quaedam* ante *inter se.* CDHW — *Dedit aliquis* — XXIII, 4. *dominum servaverit.* V + *et pereundo.* T — *domini.* G = *alius decipit.*

Cap. XXIII.

Cod. Iur. + *Gaius Cl. Quadrigarius.* 𝔗𝔅 = *in secundo vicesimo.* 𝔈1. — 𝔊 = *in secundo et vicesimo.* P3. = *in duodecimo.* Rell. etiam Pinc. Gr. Iur. ∾.

tradit, cum obsideretur Grumentum et iam ad summam despera-
tionem uentum esset, duos seruos ad hostem transfugisse et ope-
rae pretium fecisse. Deinde urbe capta passim discurrente ui-
ctore illos per nota itinera ad domum in qua serui erant prae-
cucurrisse et dominam suam ante se egisse. quaerentibus quae-
nam esset dominam et quidem crudelissimam ad supplicium ab
ipsis duci professos esse. Eductam deinde extra muros summa 2
cura celasse, donec hostilis ira consideret. deinde, ut satiatus
miles cito ad Romanos mores rediit, illos quoque ad suos redis-
se et dominam sibi ipsos dedisse. Manumisit utrumque e uesti-
gio illa nec indignata est ab his se uitam accepisse in quos uitae
necisque potestatem habuisset. Potuit sibi hoc uel magis gratu-
lari. Aliter enim seruata munus notae et uolgaris clementiae
habuisset: sic seruata nobilis fabula et exemplum duarum ur-
bium fuit. In tanta confusione captae ciuitatis cum sibi quisque 3
consuleret, omnes ab illa praeter transfugas fugerunt. At hi,
ut ostenderent quo animo facta esset prior illa transitio, a ui-
ctoribus ad captiuam transfugerunt personam parricidarum feren-
tes. Quod in illo beneficio maximum fuit, tanti iudicauerunt,
ne domina occideretur, uideri dominam occidisse. Non est,
mihi crede, non est seruilis animi egregium factum fama scele-
ris emisse. Uettius, praetor Marsorum, ducebatur ad Roma- 4

tradit = RGV 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o = *tradidit.* T = *tradidit libro cum.* 𝔗 — 𝔊 + *quod cum obsideretur.* 𝔅 — 𝔊 = *obsideretur Drumentum.* 𝔐 — 𝔏4. = *obsideretur Adrumentum.* Mss. etiam Pinc. Gr. Lips. Lat. Latin. (B. P. p. 45.) Macrob. Sat. I, 11. p. 258. ed. Zeun. ∾. R(s r) = *duos sevos.* T = *ad hostes transfugisse.*

in qua servi erant = RG. VT 𝔗 — 𝔅o = *in qua servi erant.* 𝔐 = *praecurrisse* contra mstos etiam Naz. P2. Cod. Iur. = *illos ad notam domum praecucurrisse dominamque eduxisse.* probat Iuretus. VT 𝔗 — 𝔅o + *et quaerentibus.* T = *que quando aut esset.* 𝔗𝔅 = *equidem crudelissimam.* T — *ad supplicium.* G = *duci professus est.*

2. T = *hostilis cura.* 𝔗 — 𝔏4. = *ad Rom. mores cito rediit.* T = *miles ad Romanos rediit* om. *cito* et *mores.* Rell. etiam Gr. ∾. T = *illosque ad suos.* T = *ab eis se vitam accepisse.* RGV 𝔗 — 𝔈1. = *minus notae et vulgaris.* R (s∾ al. m.) — *et* ante *volgaris.* Cod. vet. Mur. — *urbium* post *duarum.* unde Mur. ci. 𝔐 = *exemplum dominarum fuit.* (*dīnarum* vel *dñarum* = *dominarum*). Scriver. ci. = *exemplum clarum fuit.* Pinc. ci. 𝔈𝔊 = *exemplum Grumentinae* [𝔈 = *Gram.*] *urbis fuit.* quod cum scriptum fuisset *Grumen urbis*, factum esse *Drumen urbis*, deinde *duarum urbium.* Mss. etiam Gr. ∾.

3. R = *ad captivam fugerunt.*

mihi crede, non est servilis = T 𝔈1. — 𝔐. RGV Pinc. v. l. Gr. Lips. 𝔗𝔅 𝔊ro — 𝔅o = *mihi crede, non, dico, servilis.* sed *dico* a librario additum esse iam vidit Grut. Lips. ci. 𝔏 — 𝔏4. + *mihi crede, non est, dico, servilis.* T = *emissa.*

4. 𝔐 — 𝔅o + *C. Vettius.* Praenomen delevi, cum eius nullum in

num imperatorem. Seruus eius gladium militi ipsi a quo trahebatur eduxit et primum dominum occidit, deinde, *Tempus est,* inquit, *me et mihi consulere: iam dominum manumisi.* atque ita se uno ictu traiecit. Da mihi quemquam qui magnificentius dominum seruauerit. XXIV. Corfinium Caesar obsidebat: tenebatur inclusus Domitius. Imperauit medico eidemque seruo suo ut sibi uenenum daret. Cum tergiuersantem uideret, *Quid cunctaris,* inquit, *tamquam tua in potestate totum istud sit? mortem rogo armatus.* Tum ille promisit et medicamentum innoxium bibendum illi dedit. quo cum sopitus esset, accessit ad filium eius: *Iube,* inquit, *me adseruari, dum ex euentu intellegas an uenenum patri tuo dederim.* Uixit Domitius et seruatus a Caesare est: prior tamen illum seruus seruauerat. XXV. Bello ciuili proscriptum dominum seruus abscondit et, cum anulos eius sibi aptasset ac uestem induisset, speculatoribus occurrit nihilque se deprecari, quo minus imperata peragerent, dixit et deinde ceruicem porrexit. Quanti uiri est pro domino eo tempore mori uelle quo erat.rara fides dominum mori nolle? in publica crudelitate mi-

mstis esset vestigium: neque scio, qua auctoritate apud Macrobium (Sat. I, 11. p. 258. ed. Zeun.) legatur *C. Vettium Pelignum Italicensem.* Cicero (Phil. XII, 11.) eundem, ut videtur, appellat *P. Vettium Scatonem,* Eutropius (V, 3.) *T. Vettium:* apud Appianum (B. C. I, 40 et 41.) legitur Οὐέττιος Κάτων sine praenomine. R *Vetenus.* G = *Vecptenus.* V = *Aettenus.* T Col. = *Vettenius.* Quidam Pinc. P2. 3. = *Vectenus.* Naz. = *Vettenus.* 𝔗 (meum exemplar) = [*E*] *Ttenus.* 𝔅 — 𝔈2. = *Atenus.* Agric. ci. = *Atteius.* Pinc. ci. 𝔈𝔊 = *Cluentius:* nam apud Macrob. l. l. quidam libri impressi idem nomen habent. RV libri Lips. 𝔗 — 𝔈1. 𝔊ro — 𝔅1. = *ad Romanum imperium.* probat Lips. et explicat *ad iussum Romanum.* G T 𝔈2. — 𝔏4. 𝔑u — 𝔅o ∾. T = *militi illi.* R = *uno iactu.*

traiecit = RGT Naz. P2. Col. P3. 𝔗𝔅 = *transierit.* V 𝔏 — 𝔅o = *transiecit.* 𝔈1. — 𝔐 = *transegit.* 𝔏 — 𝔅o = *servarit* contra mstos.

Cap. XXIV.

V = *Gurfinum Caesar.* CDHW = *Cornificium Caesar.* 𝔗 = *Corficium Caesar.* T = *eisdem servo suo.* G — *suo.* 𝔗 — 𝔈2. + *tergiversantem eum* contra mstos etiam Pinc. CDHW cod. Iur. = *mortem quaero armatus.* H = *Tunc ille prom.* W — *ille.* CDHW Put. = *medicamentum soporiferum* [D p.m. = *soporissimum*] *illi dedit.* T — *innoxium.* CDHW — *quo cum sopitus — dederim.* RG = *quod cum sopitus esset.* recte, opinor. T + *Et iube me inquit.* 𝔗 — 𝔅o = *Iube me, inquit.* RGV ∾. R = *adservare* [cr. ∾] *adversari dum.* V = *servari.* G = *dum ex ventu.* T = *dum eventu* om. *ex.* RGV 𝔗 — 𝔏𝔍u *intelligis.* TGr. 𝔏4. — 𝔅o ∾. DW = *Vixit dominus.* D = *Primo tamen illum.*

Cap. XXV.

T = *eius ei aptasset.* RGVDW 𝔗 — 𝔊 = *spiculatoribus.*

nihilque = RGVTC 𝔗𝔅. D 𝔈1. — 𝔅o = *nihil se* om. *que.* C = *concivem porrexit.* CDHW — *pro domino — crudelitate mitem.* T = *rara erat fides dominum mori velle.* V — *rara.* 𝔗 — 𝔈1. = *nolle etiam*

tem inueniri, in publica perfidia fidelem? cum praemia pro-
ditionis ingentia ostendantur, praemium fidei mortem concupi-
scere? XXVI. Nostri seculi exempla non praeteribo. Sub
Tiberio Caesare fuit accusandi frequens et paene publica rabies
quae omni ciuili bello grauius togatam ciuitatem confecit. Ex-
cipiebatur ebriorum sermo, simplicitas iocantium. nihil erat
tutum: omnis saeuiendi placebat occasio. nec iam reorum ex-
spectabatur euentus, cum esset unus. Coenabat Paulus prae-
torius in conuiuio quodam imaginem Tiberii Caesaris habens
ectypam et eminente gemma. Rem ineptissimam fecero, si nunc 2
uerba quaesiero quemadmodum dicam illum matelam sumpsis-
se. Quod factum simul et Maro ex notis illius temporis uesti-
gatoribus notauit et seruus eius, quando nectebantur insidiae,
ei ebrio anulum extraxit. et cum Maro conuiuas testaretur ad-
motam esse imaginem obscoenis et iam subscriptionem conpone-
ret: ostendit in manu sua seruus anulum. Si quis hunc seruum
uocat, et illum conuiuam uocabit. XXVII. Sub diuo Augusto
nondum hominibus uerba sua periculosa erant, iam molesta.
Rufus, uir ordinis senatorii, inter coenam optauerat, *ne Caesar
saluus rediret ex ea peregrinatione quam parabat*, et adie-

publica crudelitate. RG 𝔗 — 𝔊 = *in publica crudelitate; item inveniri.* T = *in pub. crud. Item in publica perfidia inveniri fidelem.* V = *in pub. crud. Idem inveniri* ∾ *perfidia fidem. mitem* debetur Mureto. CDHW + *et cum praemia.* D = *ostenderent.* W = *ostenderentur.* Huet. ci. = *ostendebantur.* DW + *maluit concupiscere.*

Cap. XXVI.

CDHW — *Nostri seculi* — XXVII, 1. *iam molesta.* T = *togatam urbem.* R = *placuit occasio.* T — *cum esset unus.* R = *Tyber Caesaris.* T = *Tiburtii Caesaris.* 𝔗𝔅 = *Tiberii esse habens.* R = *ex stipa et eminente.* G = *ectica et em.* V Naz. P3. = *ectipa et em.* P2. = *ettipa et em.* mP2 = *etripa et em.* T = *et trinpa et em.* Col. = *excita et em.* Cod. Delb. = *ectypa et em.* 𝔗𝔅 = *eccippa et em.* 𝔈1. — 𝔊 = *exsculptam et em.* Cod. vet. Mur. = *ectupam et em.* 𝔐 — 𝔅o ∾.

2. 𝔈2. — 𝔅o = *At servus eius* contra mstos etiam Gr.

eius, quando nectebantur = R. T = *eius, quod nectebantur.* GV Gr. 𝔗 — 𝔈1. = *eius quo neotebantur.* 𝔈2. — 𝔅o = *eius cui nectebantur* ex ci. Ermi. Putat Grut. scriptum fuisse *eius quoi:* sed ego ne in antiquissimis quidem codicibus eiusmodi scripturam reperi. G = *amolam esse imaginem.* T = *et hunc convivam.* R = *convivam vocaverit.* quod verum esse videtur.

Cap. XXVII.

V + *sed iam molesta.* T = *erant et molesta.* GTW = *Rursus vir ordinis.* H = *Bussus vir ordinis.* Dalech. ci. = *inter coenandum.* G (cr. ∾) = *inter coenam votaverat.* CHW = *ne Caesar sanus.* D = *ne sanus Caesar.* T = *quam paraverat.* D = *qua pergebat.* W

cerat *idem omnes et tauros et uitulos optare.* Fuerunt qui
illa diligenter audirent. Ut primum diluxit, seruus qui coenanti
ad pedes steterat narrat quae inter coenam ebrius dixisset et
2 hortatur, ut Caesarem occupet atque ipse se deferat. Usus
consilio descendenti Caesari occurrit et, cum *malam mentem
habuisse se pridie* iurasset, *id ut in se et in filios suos reci-
deret,* optauit et Caesarem, ut ignosceret sibi rediretque in
gratiam secum, rogauit. Cum dixisset se Caesar facere: *Ne-
mo,* inquit, *credet te mecum in gratiam redisse, nisi ali-
quid mihi donaueris,* petitque non fastidiendam a propitio sum-
3 mam et inpetrauit. Caesar ait: *Mea causa dabo operam,
ne umquam tibi irascar.* Honeste fecit Caesar, quod igno-
uit, quod liberalitatem clementiae adiecit. Quicumque hoc au-
dierit exemplum, necesse est Caesarem laudet, sed cum ser-
uum ante laudauerit. Non exspectas, ut tibi narrem manumis-
sum qui hoc fecerat. nec tamen gratis: pecuniam pro libertate
eius Caesar numerauerat. XXVIII. Post tot exempla num est
dubium, quin beneficium aliquando a seruo dominus accipiat?
Quare potius persona rem minuat quam personam res ipsa co-
honestet? Eadem omnibus principia eademque origo: nemo

= *qua peragebat.* T — *et* ante *tauros.* D = *quid inter coenam.* St. Steph. = *ad pedes steterat et audierat quae inter* etc. *narrat.*

et hortatur = TCDHW Naz. RGV 𝔗 — 𝔚o — *et.* 𝔗 — 𝔐 + *hortatur eum ut* contra mstos etiam Gr.

2. CH Trist. = *discedenti Caesari.*

et in filios = RGVT. 𝔗 — 𝔚o — *in.* D = *recidere.* H — *reciderel.* CDHW — *secum.* CH = *Cum diceret se Caesar.* DW = *Cum Caesar diceret se.* CH = *Nemo inquit credet hoc nisi nihil* [H = *mihi*] *aliquid dederis.* DW = *Nemo inquit credet hoc nisi aliquid dederis* [D p.m. = *dederit*] *mihi.* Etiam Pl. = *Nemo inquit credet hoc nisi* etc. probat Grut. 𝔏4. = *Nemo, inquit, credet hoc, nisi* ∾ rell. om. 𝔊ro = *crederet.* T Grut. ci. = *petiitque.* H = *petiit* om. *que.* CDW + *etiam a propitio.* H + *et a propitio.* 𝔗𝔚 = *non faciendam at propitio.* 𝔊l. 2. = *non fastid. et propitio.* T = *etiam a propitio fastidiendo summam.* Rell. etiam Pinc. ∾.

3. *Honeste fecit Caesar* = RGVT CDHW Pinc. Gr. Hisp. St. Steph. 𝔗 — 𝔚o — *fecit.*

audierit = RGVTCD. 𝔗 — 𝔚o = *audiverit.* T + *necesse est ut.* T = *sed conservum.*

Non exspectas = RGVT 𝔗 — 𝔐. 𝔏 — 𝔚o = *Num exspectas.* CDHW — *Non exspectas — numeraverat.* T = *pro eius liberalitate.* G(s∾) — *eius.*

Cap. XXVIII.

num dubium est = G (s.m.) Naz. Mod. (Ep. 85.). G(p.m.) = *unum dubium est.* 𝔏 — 𝔚o = *num est dubium.* 𝔗 — 𝔚o = *non est dubium.* RVT = *non dubium est.* CDHW = *Post tot exempla constat beneficium domino dari a* [DW — *a*] *servo. neque persona rem minuit.* reliqua omittunt usque ad verbum *cohonestet.* G = *Eadem omnibus primaria.* TCDH Put. = *eadem origo* om. *que.*

altero nobilior, nisi cui rectius ingenium et artibus bonis aptius. Qui imagines in atrio exponunt et nomina familiae suae longo ordine ac multis stemmatum inligata flexuris in parte prima aedium collocant: non noti magis quam nobiles sunt? Unus 2
omnium parens mundus est: siue per splendidos siue per sordidos gradus ad hunc prima cuiusque origo perducitur. Non est quod te isti decipiant qui, cum maiores suos recensent, ubicumque nomen inlustre fuit, illo deum fingunt. Neminem despexeris, etiam si circa illum obsoleta sunt nomina et parum indulgente adiuta fortuna, siue libertini ante uos habentur siue serui siue exterarum gentium homines. Erigite audacter animos et 3
quicquid in medio sordidi iacet transilite: exspectat uos in summo magna nobilitas. Quid superbia in tantam uanitatem adtollimur, ut beneficia a seruis indignemur accipere et sortem eo-

CDHW + *nobilior est*. CDHW — *Qui imagines* — § 3. *obliti meritorum*. V = *ac multis scemmatum*. 𝔗𝔅 = *ac multis strictinatum*. Pinc. v. l. = *in parte summa aedium*. G = *in prima parte odium*. Rell. etiam Gr. ∾.

non noti magis quam nobiles? = RGV Naz. Col. duo Pall. (2. 3.) 𝔗𝔅. sed interrogationis notam ipse addidi. cf. Drkb. ad Liv. IV, 4, 5. T 𝔊1. — 𝔅o — *non* et? Cod. Hisp. = *annon magis*.

2. T — *origo*. Quidam codd. Ermi 𝔊2. — 𝔐 — *qui* ante *cum maiores* contra mstos etiam Gr. Lips. G = *maiores suos recessent*. 𝔗𝔅 = *recenset*. T = *recensissent*.

ubicumque nomen inlustre fuit, illo deum fingunt. Ita scribendum videbatur excussis codicum scripturis. R Col. = *ubicumque nomen illustre fecit illo deum fugiunt*. GV = *ubicunque nomen illustre fecit illo dm̃* [i. e. *dominum*] *fugiunt* (V = *fingunt*). T = *ubicunque nomen illustre fuit* [m Naz. =] *illo demum fugiunt*. Naz. = *ubicunque nomen illustre fecit illo deum fulgiunt* (al. m. *fulciunt*). P2. cod. Lips. = *ubic. nomen illustre fecit illo dominium* [cod. Lips. = *dominia*] *fingunt*. P3. = *ubic. nomen illustre fecit illo dominum fingunt*. Ex quoddam Pinc. = *fingunt*, unde Pinc. ci. = *ubic. nomen illustre fecit, illud domi pingunt*. 𝔗 — 𝔊1. = *ubic. fecit nomen illustre illo domini fugiunt* (m 𝔊1. = *fingunt*). 𝔊2. = *Ubicunque fecit nomen illustre, ilico deum fingunt*. Erm. Nonnulli, inquit, sic habebant, *illo dominum fugiant* [*fugiunt?*]. Alii, *illo deum fugiunt*. Rursus alii, *dominum fingunt*. Ex his divinare licet fuisse scriptum, *Ubi quenque nomen fecit illustrem ilico deum fingunt*. Nec displicet *ubicunque*, si legas *illustrem*, nec *illustre* displicet, si subaudias *aliquis*. Nisi forte pro *fecit* legendum est *stetit*. 𝔊𝔊 = *ubicunque fulsit* [= ci. Agric. atque idem legit Lat. Latin. B. P. p. 45.] *nomen illustre, illico deum fingunt*. 𝔐 — 𝔏4. = *ubicunque defecit nomen illustre, illico deum fingunt*. 𝔊ro — 𝔅o = *ubicunque illustre nomen defecit, illo deum infulciunt* ex ci. Salmas. quam Gron. vocat verissimam. Lips. ci. = *ubicunque nomen illustre defecit, in loco Deum fingunt* aut *Deum fulciunt*. G = *etiamsi citra illum oblecta* (m∾). T = *absoleta*. 𝔗 = *obseta*. 𝔅 = *obsita*. R = *parum indulgenter*. G = *parum indulgencie*. T = *parum adiuta indulgente fort*. 𝔗𝔅 = *adiuncta fortuna*. RG = *ante vos habent*.

3. V = *expcctat nos*. T = *a servis dignemur*.

rum spectemus obliti meritorum? Seruum tu quemquam uocas
libidinis et gulae seruus et adulterae, immo adulterarum com-
4 mune mancipium? Seruum uocas quemquam tu? Quo tandem
ab istis gerulis raperis cubile istud tuum circumferentibus? quo
te penulati isti in militum et quidem non uolgarem cultum sub-
ornati? quo, inquam, te isti efferunt? ad ostium alicuius ostia-
rii, ad hortos alicuius ne ordinarium quidem habentis officium.
5 Et deinde negas tibi a seruo tuo beneficium dari posse cui oscu-
lum alieni serui beneficium est. Quae est tanta animi discor-
dia? eodem tempore seruos despicis et colis, imperiosus intra
limen atque inpotens, humilis foris et tam contemptus quam con-
temnens. Neque enim ulli magis abiciunt animos quam qui in-
probe tollunt nullique ad calcandos alios paratiores quam qui con-
tumelias facere accipiendo didicerunt. XXIX. Dicenda haec
fuerunt ad contundendam insolentiam hominum ex fortuna pen-
dentium uindicandumque ius beneficii dandi seruis, ut filiis quo-
que uindicaretur. Quaeritur enim an aliquando liberi maiora
beneficia dare parentibus suis possint quam acceperint. Illud
conceditur multos filios maiores potentioresque exstitisse quam
2 parentes suos. aeque et illud meliores fuisse. Quod si constat,

RGT Naz. P3. Col. = *exspectemus*. Grut. ci. = *despectemus* aut certe *aspectemus*. 𝔐 = *spectamus*. CH = *Servum quis quemquam vocat?* DW = *Servus quis quemquam vocat?* V = *ac gulae*. G — *servus* post *gulae*. C — *adulterae* (sed sp. vac. relictum). CDHW — *Servum vocas* — § 4. *Et deinde*.

4. RG — *isti* post *penulati*. RGV𝔗 — 𝔊 — *et* ante *quidem*. G = *cultu subornati*. Lips. (Electt. I, 25.) ci. = *quo te isti ferunt* contra mstos etiam Gr. RGVT𝔗 — 𝔈1. = *hostium* et *hostiarii*. RGV𝔗 = *ad ortos alicuius*. G = *neo ordinarium quidem*. D = *alieni servuli offitium* (m = *osculum*). W = *alieni servi officium*.

5. V = *animi tanta discordia*. H = *tanti animi disc*. T — *tanta*. CH cod. Iur. = *eadem hora servos desp*. DW = *eosdem servos desp*. G = *servo despicis*. R = *inperiosus*. 𝔗𝔅 = *Imperiosos*. T𝔗𝔅 = *inter limen*. Cod. Iur. = *intus limen*. C = *intro limen*. D = *intra lumen*. CDHW quidam Pinc. — *et* ante *tam contemptus*. T = *et tam contempnens quam contempnis*. D = *quam contempnes*. R = *quam cuntempnis*. G𝔗 — 𝔈2. = *quam contemnis*. Rell. etiam quidam Pinc. ∾. C(m∾ partim) DHW — *Neque enim* — XXIX, 2. *nisi coepisset*. R = *Neque enim illi*. T = *obiciunt*. mC + *sunt paratiores*.

Cap. XXIX.

mC — *Dicenda haec* — *vindicaretur*. G(m∾) = *ad constituendam insolentiam*. T = *ad contudendam*. R = *iudicandumque*. T = *ros beneficii*.

dandi servis, ut filiis = 𝔏4. R = *dandi servis aut filiis*. GT + *dandi servis, ut a filiis*. V = *dandi servis aut a filiis*. 𝔗𝔅 = *dandi a servis et a filiis*. 𝔈1. — 𝔅o = (exc. 𝔏4.) + *dandi a servis, ut a filiis*. RGVT = *vindicarentur*. Pinc. v. l. = *Istud conceditur*. T — *suos* post *parentes*. 𝔗𝔅 = *eoque illud meliores*. 𝔈1.2. = *eoque illis meliores*. 𝔑 = *aeque et illos meliores*. P3. = *aeque illud conceditur meliores*. 𝔐 = *aeque illud mel*. om. *et*. Rell. etiam vet. Ermi Gr. ∾.

potest fieri ut meliora tribuerint, cum et fortuna illis maior es-
set et melior uoluntas. Quicquid, inquit, est quod det patri fi-
lius utique minus est, quia hanc ipsam dandi facultatem patri
debet. Ita numquam beneficio uincitur cuius beneficium est
ipsum, quod uincitur. Primum quaedam initium ab aliis tra-
hunt et tamen initiis suis maiora sunt. Nec ideo aliquid non
est maius eo quo coepit, quia non potuisset in tantum procede-
re, nisi coepisset. Nulla non res principia sua magno gradu 3
transit. Semina omnium rerum causae sunt et tamen minimae
partes sunt eorum quae gignunt. Adspice Rhenum, adspice
Euphraten, omnes denique inclitos amnes: quid sunt, si illos
illic unde effluunt aestimes? Quicquid est quo timentur, quo
nominantur in processu parauerunt. Tolle radicem, nemora
non surgent nec tanti montes uestientur. Adspice trabes, siue 4
proceritatem aestimes, altissimas, siue crassitudinem spatium-
que ramorum, latissime fusas: quantulum est his conparatum
illud quod radix tenui fibra conplectitur? Innituntur fundamen-
tis suis templa et illa urbis moenia: tamen quae in firmamentum
totius operis iacta sunt latent. Idem in ceteris euenit: princi-
pia sua semper sequens magnitudo obruet. Non potuissem quic- 5
quam consequi, nisi parentum beneficium antecessisset: sed non

2. G(s∾) — *et* ante *fortuna*. T = *cum a fortuna*. mCGrut. ci. = *Quicquid inquis*.

quod det patri = RGVT𝔗 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *quod dat patri*. VmC — *utique*. T = *minus est utique*. mR = *pater ei debet*. 𝔏 — 𝔅o + *beneficio eius vincitur cuius* contra mstos. P2. — *cuius beneficium* — *vincitur*. 𝔗 — 𝔊 = *ipsum quod vincit* contra mstos etiam Pinc. Gr. VT𝔗 — 𝔈2. = *maius eo quod coepit*. Pinc. ci. 𝔊 — 𝔅1. + *maius eo a quo coepit*. Rell. etiam ex. Fac. et Primit. Gr. ∾. V = *potuisset interim procedere*. TmC — *in tantum*.

3. C = *Non nulla res*. DW — *non*. TDW — *gradu*. R = *transsit*.

causae sunt = mss. 𝔗. — 𝔈2. 𝔊 — 𝔅o = *causa sunt*.

Euphraten = R𝔗. GVT𝔅 — 𝔅o = *Euphratem* (*Euphratẽ*). C(m∾) DHW — *omnes denique* — *aestimes*. 𝔐 = *in ditos amnes*. mC = *molitos annos*. W = *quo timetur*. R(cr.∾) = *quo nominentur*. CDHW — *Tolle radicem* — § *conplectitur*. T = *Tolle iudicem*.

4. m𝔍u = *Adspice arbores*. G = *sive crassitudines*. 𝔗𝔅 = *spatiumque rivorum*. R = *quantum est his conparatum*. T = *quantulum est istua his comparatum quod*. CDHW — *suis* ante *templa*. T Naz. — *moenia*. CDHW — *illa urbis moenia: tamen*. Grut. ci. = *et alia urbis: tamen*. nam *illa* ei semper suspectum fuerat. Rell. etiam Gr. ∾. 𝔗 — 𝔈2. = *tantum quae in firm*. T — *tamen*. Rell. etiam Pinc. ∾. T = *quae in fundamentum*. DW = *quae in fundamento*. CDHW = *iacta sunt patent*. CDHW + *Idem in ceteris principiis*. RGT = *praecipua sua*. T — *semper*. R = *frequens magnitudo*.

obruet = RG(s.m.) TCDHW Hisp. Scal. Verd. Tronc. 𝔗 — 𝔈1. G(p.m.) = *magnitudo eruet*. 𝔈2. — 𝔅o = *obruit*.

5. T = *antececisset*.

ideo quicquid consecutus sum minus est eo sine quo consecutus non essem. Nisi me nutrix aluisset infantem, nihil eorum quae consilio ac manu gero facere potuissem nec in hanc emergere nominis claritatem quam ciuili ac militari industria merui: numquid tamen ideo maximis operibus praeferes nutricis officium? aut quicquam interest, cum aeque sine patris beneficio quam sine nutricis non potueris ad ulteriora procedere? XXX. Quod si initio meo quicquid iam possum debeo: cogita non esse initium mei patrem nec auum quidem. Semper enim erit ulterius aliquid ex quo originis proximae origo descendat. Atqui nemo dicet me plus debere ignotis et ultra memoriam positis maioribus quam patri: plus autem debeo, si hoc ipsum quod genuit me pater meus maioribus debet.
2 Quicquid praestiti patri, etiam si magnum est, infra aestimationem paterni muneris est, quia non essem, si non genuisset. Isto modo, etiam si quis patrem meum aegrum ac moriturum sanauerit, nihil praestare ei potero quod non beneficio eius minus sit: non enim genuisset me pater, nisi sanatus esset. Sed uide ne illud uerius sit aestimari an id quod potui et id quod feci meum sit, mearum ui-

CDHW — *Nisi me nutrix — ad ulteriora procedere.* V = *operibus praefers.* T = *operibus praeferam.*

aut quicquam interest = R. G = *at quicquid interest.* VT𝔗 — 𝔅o = *At quid interest.* T = *cum certe sine patris.* 𝔗 — 𝔊𝔐u — 𝔅o + *quam sine nutricis fomento* contra mstos etiam Pinc. Gr. Ruhk. abiecta hac voce mancam esse orationem dicit. St. Steph. = *sine patris quam sine nutricis beneficio.* Pinc. ci. 𝔐 = *cum aeque sine nutricis beneficio quam sine patris.*

non potueris. ita emendavi scripturam RG *non potuerit.* Dal. = *nemo potuerit.* VT𝔗 — 𝔅o = *non potuerim.*

Cap. XXX.

DW = *Quid si initio.* D = *quicquid iam possem cogitem.* W — *iam et — debeo.* HW = *cogitem non esse initium.*

nec avum quidem = RGVC𝔗 — 𝔈1. DW = *non avum qu.* T = *nec annum quidem.* 𝔈2. — 𝔅o = *ne avum qu.* G(cr. ∾) = *Sepe enim erit.* R — *erit.* D(s∾.) W = *ex initio originis.* H = *originis primae.* CDW = *descendit.* R hic habet duas lineas erasas.

dicet me plus = Pinc. v. l. Naz. 𝔊ro — 𝔅o. 𝔗𝔅 = *Atque nemo dicit plus* om. *me.* 𝔈1. — 𝔐 = *Atqui nemo dicitur plus.* Rell. etiam Gr. 𝔏 — 𝔏4. = *nemo dicit me plus.* T — *debere.* T — *meus* post *pater.* VT𝔗 — 𝔏𝔍u + *maioribus suis.* C(s∾) DHW = *prioribus debet.* Rell. etiam ex. Fac. et Primit. Naz. P3. Hisp. Scal. ∾. Pinc. ci. 𝔖𝔊 = *debeo.*

2. CDHW — *Quicquid — si non genuisset.* R(s∾) = *praesti patri.* V — *est* post *muneris.* V = *quod non esset si non.* D(s∾) W = *aegrum aut mortuum.* D = *nil ei praestare.*

nisi sanutus esset = RGV. T = *ni natus esset.* CDmW ex. Francisc. ex. d. Mariae + *nisi beneficio eius sanatus esset.* Gr. 𝔗 — 𝔈2. = *nisi natus esset.* m𝔈2. 𝔖 — 𝔅o = *ni sanatus esset.* C(m∾) DHW — *Sed vide ne — § 3. communem materiam.* G(cr. ∾) VTmC omnia exx. Pinc. Gr. 𝔗 — 𝔈2. = *quod potuit et id quod fecit.* R Pinc. ci. 𝔖 — 𝔅o ∾.

rium, meae noluntatis. Illud quod natus sum per se intuere 3
quale sit: animaduertis exiguum et incertum et boni malique communem materiam, sine dubio primum ad omnia gradum, sed non ideo maiorem omnibus, quia primus est. Seruaui patrem et ad summam prouexi dignitatem et principem urbis suae feci. nec tantum rebus a me gestis nobilitaui, sed ipsi quoque gerendarum ingentem ac facilem nec tutam minus quam gloriosam dedi materiam. honores, opes, quicquid humanos ad se animos 4
rapit congessi: et cum supra omnes starem, infra illum steti. Dic nunc, Hoc ipsum, quod ista potuisti, patris munus est. Respondebo tibi, Est prorsus, si ad ista facienda nasci satis est, sed si ad bene uiuendum minima portio est uiuere et id tribuisti quod cum feris mihi et animalibus quibusdam minimis, quibusdam etiam foedissimis commune est: noli tibi adserere quod non 5
ex tuis beneficiis, etiam sine tuis oritur. Puta me uitam pro uita reddidisse. Sic quoque munus tuum uici, cum ego dederim sentienti, cum sentiens me dare, cum uitam tibi non uoluptatis meae causa aut certe per uoluptatem dederim: cum tanto maius sit retinere spiritum quam accipere quanto leuius mori ante mor-

3. Pinc. ci. = *prorsus intuere.* *animadvertis* = RGVT𝔗 — 𝔐. 𝔏 — 𝔅o = *animadvertes.* T = *mali communem* om. *que.* RGVTCDW𝔗 — 𝔈1. = *ad omnia gratum.* T = *sed non ideo est maiore omnibus.* V = *sed animo ideo maius omnibus.* CDHW vett. codd. Pinc. = *sed non ideo maius est omnibus.* Rell. etiam Gr. ∾.

quia primus est = Naz. (p.m.). St. Steph. Hisp. = *quia primus* om. *est.* GVTCDHW Pinc. Gr. (etiam Naz. s.m.) 𝔗 — 𝔈1. = *quia primum est.* R = *quia est primum.* 𝔈2. — 𝔅o = *quia primum* om. *est.* CDHW — *Servavi patrem* — § 4. *nasci satis est.* RG 𝔗 — 𝔈1. + *patrem meum.* R = *gerendarum.*

4. 𝔗 — 𝔈2. = *quicquid humanus ad se animus* contra mstos etiam Pinc. T — *quod* ante *ista potuisti.* 𝔗 — 𝔈2. = *Respondebo tibi et prorsus* contra mstos etiam Pinc. Quidam codd. Pinc. = *sed si ad bene faciendum.* Col. — *si.* P3. — *ad.* Rell. etiam Gr. ∾. V — *cum* ante *feris.* CDW = *et id quod tribuisti quod confers mihi et.* H = *et id contribuisti quod confers mihi cum animalibus.* T — *quibusdam* ante *etiam.*

5. W(m∾) = *noli tibi afferre.* DW — *non* ante *ex tuis beneficiis.*

etiam sine tuis = RGCD Naz. Col. P3. docet Seneca vitam non parentum esse beneficium, sed numinis: quod iam perspexit Grut. H = *et sine tuis.* VTsC P2. cod. Lips. 𝔗 — 𝔈2. + *sed etiam sine tuis.* Pinc. v. l. WP1. 𝔊 — 𝔅o + *etiam si non sine tuis.* 𝔈 + *etiam si sine tuis.* Lips. ci. = *sed et non sine tuis.* DW = *oriatur.* C(m∾) DHW — *Puta me* — XXXI, 2. *ratum facerent.* 𝔗𝔅 = *dederim sitienti.*

cum sentiens me dare = Naz. 𝔊ro — 𝔅o. RGP2. 𝔗𝔅 = *con sentiens me dare.* P3. = *con sentiens me darem.* V = *consenties me dare.* T mC = *consentirem me dare.* 𝔈1. — 𝔏4. — *cum.* Zinzerlingus (Promuls. c. 22.) ci. = *cum maxime sentiens me dare vel cum maxime sentiens* om. *me dare.* 𝔈1.2. — *certe.* V = *pro voluptate dederim.*

tis metum. XXXI. Ego uitam dedi statim illa usuro: tu nescituro an uiueret. ego uitam dedi mortem timenti: tu uitam dedisti, ut mori possem. ego uitam tibi dedi consummatam, perfectam: tu me expertem rationis genuisti, onus alienum. Uis scire quam non sit magnum beneficium uitam sic dare? ex-
2 posuisses: nempe iniuria erat genuisse. Quo quidem colligo minimum esse beneficium patris matrisque concubitum, nisi accesserint alia quae prosequerentur hoc initium muneris et aliis officiis ratum facerent. Non est bonum uiuere, sed bene uiuere. At bene uiuo, sed potui et male: ita hoc tantum est tuum,
3 quod uiuo. Si uitam inputas mihi per se, nudam, egentem consilii et id ut magnum bonum iactas: cogita te mihi inputare muscarum ac uermium bonum. Deinde ut nihil aliud dicam quam bonis artibus me studuisse, ut cursum ad rectum iter uitae dirigerem: in ipso beneficio tuo maius quam quod dederas recepisti. Tu enim me mihi rudem et inperitum dedisti: ego tibi filium qualem genuisse gauderes. XXXII. Aluit me pater. Si idem praesto, plus reddo, quia non tantum ali se, sed a filio ali gaudet et maiorem ex animo meo quam ex ipsa re percipit

Cap. XXXI.

T — *Ego vitam — an viveret.* G = *ill ā usuro.*

viveret = RGV Gr. 𝔗 — 𝔈1. 𝔑u — 𝔅o. 𝔈2. — 𝔅1. = *viverem.* mC = *nescit or ita vivere.*

exposuisses: nempe = Naz. Pinc. ci. 𝔊ro — 𝔅o. RG Pinc. Col. Scal. = *exposuisse est nempe.* P3. = *exposuisse nempe.* VT P2. 𝔈1.—𝔏4. + *si exposuisses, nempe.* 𝔗𝔅 = *si exposuissem, nempe.*

2. RG = *Quicquid colligo.* Cogitabam aliquando de hac scriptura recipienda: at proxima erant mutanda scribendo *beneficium est* et *concubitus.* mC = *quidem conlegio.* R = *quae per sequerentur.* D — *sed bene vivere.* 𝔗 — 𝔈2. = *Ita tamen hoc est* contra mstos etiam Pinc.

3. 𝔗 = *Sed vitam* et — *mihi.* D — *iactas — vitae dirigerem.* mD haec ita supplet: *iactas cogita te imputare mihi inusitatum ac summum bonum.* W = *ut magnum bonum imputas.* CDHW P1. — *Deinde ut — vitae dirigerem.* T — *me* ante *studuisse.* T = *ac rectum.* T = *iter vitae duxissem.* 𝔗𝔅 = *dirigentem.* 𝔈1. = *dirigere.* 𝔈1. — 𝔊 — *in* ante *ipso beneficio* contra mstos etiam Pinc. CD HW P1. quidam Pinc. + *Si bene vivo in ipso beneficio.* 𝔐 = *Si bene vivo, ipso beneficio.* Rell. etiam Gr. ∾. H = *maius quam dedisti.* CDW quidam Pinc. — *quod* ante *dederas.* 𝔗𝔅 = *quam quod delectat.* CDH W — *me* ante *mihi.* RVT — *et* ante *inperitum.* ut haec vox possit suspecta esse.

Cap. XXXII.

C(m∾ praeter *Aluit*) DHW — *Aluit me — pervenerunt.* G = *Aliud me patri.* RG𝔗 — 𝔈2. = *quia* [*non tantum aluisse, sed.* T = *quia non tantum ab se sed.* Vetustus cod. Ermi (idem profecto, quem alibi vetustissimum dicit) Naz. = *quia non tantum alisse sed.* alius addidit *u.* Hoc loco potissimum adducor, ut vetustissimum illum Ermi codicem eundem fuisse arbitrer atque Nazarianum: in aliis quoque ille quamvis rarius laudatus consentit cum hoc. VP2. ci. Agric. 𝔊 —

uoluptatem. Illius alimenta ad corpus tantum meum peruenenerunt. Quid si quis in tantum processit, ut aut eloquentia per gentes notesceret aut iustitia aut bellicis rebus et patri quoque ingentem circumfunderet famam tenebrasque natalium suorum clara luce discuteret: non inaestimabile in parentes suos beneficium contulit? An quisquam Aristonem et Gryllum nisi pro- 2
pter Xenophontem ac Platonem filios nosset? Sophroniscum Socrates exspirare non patitur. Ceteros enumerare longum est qui durant ob nullam aliam causam, quam quod illos liberorum eximia uirtus tradidit posteris. Utrum maius beneficium dedit M. Agrippae pater ne post Agrippam quidem notus, an patri dedit Agrippa nauali corona insignis unicum adeptus inter dona militaria decus? qui tot in urbe maxima opera excitauit, quae 3
et priorem magnificentiam uincerent et nulla postea uincerentur? Utrum Octauius maius ullum beneficium dedit filio an patri diuus Augustus, quamuis illum umbra adoptiui patris abscondit? Quantam cepisset uoluptatem, si illum post debellata arma ciuilia uidisset securae paci praesidentem non adgnoscens bonum suum nec satis credens, quotiens respexisset ad se, potuisse illum uirum in domo sua nasci? Quid nunc ceteros persequar 4
quos iam consumpsisset obliuio, nisi illos filiorum gloria e tenebris eruisset et adhuc in luce retineret? Deinde cum quaeramus non quis filius patri maiora beneficia reddiderit quam a

𝔅o ∾. RCH = *Quod si quis.* D = *Quod si aliquis.* W = *qui si quis.*

notesceret = RGVTCDHW𝔗 — — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *enolesceret.* St. Steph. Hisp. Scal. Tronc. = *innolesceret.* H — *non* ante *inaestimabile.*

2. R = *et Crillum.* GC = *et Orillum.* D = *et Orilium.* V = et *Cirillum* T = *et Cyrillum.* D = *et Orion.* R = *propter Xenofonte aut Pl.* T = *Ienophontem.* V = *et Platonem.* G(n.) + *filios suos noscet.* C (m∾ partim) DHW — *Sophronis cum* — § 4. *congesta superabunt.* G = *Sophronicum.* V = *Sofoniscum.* mC = *latitare non patitur.* mC addit ex XXXIV, 2. verba *si quis sapientiam consecutus* — *quod institutis liberalibus profeci.*

qui durant = RGV. T = *qui durauit.* 𝔗𝔅 = *qui dum ob nullam.* 𝔈1. — 𝔅o = *qui uiuunt ob nullam.* V — *dedit* ante *M. Agrippae.* T = *M. Agrippus patri ne primo Agrippa.* Grut. deletum voluit *dedit* post *an patri.*

3. R = *priorem magnitudinem.* T — *ullum* ante *beneficium.* T = *an pater divus.* R = *divus Aug˜.* T = *abscondat.* 𝔗 — 𝔈2. = *Quantam accepisset voluptatem* contra mstos etiam Piuc. T = *primo debellata.*

4. RV𝔗 — 𝔈1. = *prosequar.* GT = *gloria et tenebris.* R = *gloria a tenebris eripuisset.*

Deinde cum quaeramus non quis = GGr. ℜu — 𝔅o. probat Gron. RT Erf. = ∾ *num quis.* V = *Deinde conquiramus num quid filius.* 𝔗 — 𝔈1. = *Deinde quaeramus num quid filius.* 𝔈2. = *Deinde non quaeramus num quid.* Vet. cod. Ermi·𝔈 — 𝔅1. = *Deinde non quaerimus num quis.* R — *beneficia* ante *reddi-*

patre acceperat, sed an possit aliquis maiora reddere: etiam si
quae retuli exempla nondum satisfaciunt nec beneficia parentum
suorum superuincunt, capit tamen hoc natura quod nondum ulla
aetas tulit. Si singula paternorum meritorum magnitudinem
exsuperare non possunt, plura in unum congesta superabunt.
XXXIII. Seruauit in proelio patrem Scipio et praetextatus in
hostes equum concitauit: parum est, quod ut perueniret ad pa-
trem tot pericula maximos duces cum maxime prementia con-
tempsit, tot obpositas difficultates, quod ad primam pugnam exi-
turus tiro per ueteranorum corpora cucurrit, quod annos suos
2 **transiliuit. Adice ut idem patrem reum defendat et conspiratio-**
ni inimicorum potentium eripiat, ut alterum illi consulatum ac
tertium aliosque honores etiam consularibus concupiscendos con-
gerat, ut pauperi raptas belli iure opes tradat et, quod est mi-
litaribus uiris speciosissimum, diuitem illum spoliis etiam hosti-
3 **libus faciat. Si adhuc parum est, adice ut prouincias et ex-**
traordinaria imperia continuet. adice ut dirutis maximis urbi-
bus Romani imperii sine aemulo ad ortus occasusque uenturi de-
fensor et conditor maiorem nobilitatem nobili uiro adiciat. Dic
Scipionis patrem: dubium est, quin generandi uolgare benefi-

derit. R — *quam a patre* — *maiora reddere.* T = *acceperit.* T = *satisficiunt.*

supervincunt = V. R(p.m.) = *superinciunt.* R (s.m.) G Naz. P3. codd. Lips. = *superiniciunt.* P2. = *s'riniliunt.* Col. = *s'rinilium.* Salmas. (Exercc. Plin. p. 714. a. F.) ci. = *superiaciunt.* idem laudat ex hoc loco Gron. ad Liv. X, 30, 3. T = *parentum subter* [spat. vac.] *capit tamen.* 𝔗—𝔅o = *supermicant.* hoc certe non melioris est Latinitatis quam illud *supervincunt,* quod legitur etiam apud Tertull. adv. Gnost. c. 13. T + *Quodsi singula.*

Cap. XXXIII.

𝔗 — 𝔊1. = *Servavit in bello matrem.* 𝔊2.(m∾) — 𝔐 = *in bello patrem* contra mstos etiam Gr. Delb. R(cr.∾) = *praetaxtatus.* D = *praetaxatus.* W = *praestatus.* 𝔗𝔅 = *praetestatus.* T = *equum in hostẽ.* RGV 𝔗 — 𝔊 = *concitat.* de quo vide. Pinc. v. l. + *tot eum cum maxime prementia.* Cod. Iur. + *tot maximos duces tela cum maxime prementia.* 𝔊𝔊 + *tot cum maxime prementia.* 𝔐 + *tot maximos duces.* Rell. etiam Gr. ∾. T = *tum maxime.* CDHW — *cum maxime* — *contempsit.* T = *ad primam aciem.* D = *a prima aetate.* W = *prima aetate.* CH — *pugnam.* G = *per teranorum corpora.*

2. CDHW = *ut ille patrem.* CDHW — *consularibus.* 𝔗𝔅 = *raptus belli iure.* G)s∾) — *iure.* CD = *iure belli.* D(s∾) W = *opes tradidit.* V — *divitem.* TD(m∾) W = *etiam hostibus.* V = *hostilibus saciet.*

3. H — *imperia.* R(su) = *continet:* D = *continuit.* sD = *contineat.* V TD𝔗𝔅 = *diruptis.* D(n.) W + *turribus vel urbibus.* CW — *venturi.* D(s *que*) H — *que venturi.* CD(m∾) HWP1. — *Dic Scipionis patrem.* Naz. = *Dici Scip. p.* CH𝔗 — 𝔏4. 𝔚1. + *haud dubium est.* P2. + *aut dubium est.* DWP1. + *at dubium est.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. CDHW = *quin patris sui beneficium generandi* (W

cium uicerit eximia pietas et uirtus ipsi urbi nescio utrum maius
praesidium adferens an decus? XXXIV. Deinde, si hoc pa-
rum est, finge aliquem tormenta patris discussisse, finge in se
transtulisse. Licet tibi in quantum uelis extendere beneficia fi-
lii, cum paternum munus et simplex sit et facile. Sed danti uo-
luntarium. Quod necesse est ille multis dederit, etiam quibus
dedisse se nescit? in quo consortem habet, in quo spectauit le-
gem patriam, praemia patrum, domus ac familiae perpetuita-
tem, omnia potius quam eum cui dabat? Quid si quis sapien- 2
tiam consecutus hanc patri tradiderit, etiamnunc disputabimus
an maius aliquid dederit quam acceperat, cum uitam beatam pa-
tri reddiderit, acceperit tantum uitam? Sed patris, inquit, be-
neficium est quicquid facis, quicquid praestare illi potes. Et
praeceptoris mei, quod institutis liberalibus profeci. Ipsos ta- 3
men qui tradiderunt illa transcendimus, utique eos qui prima
elementa docuerunt. Et quamuis sine illis nemo quicquam ad-
sequi posset, non tamen quantumcumque quis adsecutus est in-
fra illos est. Multum inter prima ac maxima interest. nec ideo
prima maximorum instar sunt, quia sine primis maxima esse

= *grandi*). RG Naz. Col. = *vicerat.* P3. = *vincat.* Grut. hunc locum suspectum habet. T — *utrum.*

Cap. XXXIV.

CDHW — *Deinde* — § 2. *tantum vitam.* V = *aliqua tormenta.* T = *Licet enim quantum velis.*

Sed danti voluntarium. Quod necesse est ille multis dederit = RG VT Pinc. Gr. (Naz. p.m. = *dandi*) Erf. Sed interrogandi notam hic et in proximis ipse adieci. Verba *Sed danti voluntarium* sunt adversarii, quibus alibi Seneca inserere solet *inquit.* respondet hac sententia: *Num voluntarium est beneficium, quod necesse est pater multis dederit, etiam quibus dedisse se nescit?* etc. Cod. Hisp. Verd. + *Sed nec danti.* Scal. Verd. = *nec danti* ∾ *dedit.* *nec* pro *sed* libenter recepissem: at fidem Iugi minime esse habendam vel id docet, quod ex eodem Verd. diversas scripturas laudat. In Scal. (G) autem *nec* legitur *nec* nec *dedit.* 𝔗𝔅 = *sed danti voluntarium. Quid necesse est multis dederit.* 𝔊1. — 𝔏4. = *nec danti voluntarium. Quid necesse est multis? dedit etiam.* 𝔊ro — 𝔅1. = *Sed danti voluntarium. Quid necesse est? ille multis dederit* ex Lipsii sententia. Pinc. ci. ℜu — 𝔅o = *sed et danti voluptarium; quod necesse est, ille multis dederit.* probat et multis, sed frustra defendit Gron. RG = *quam eum quod dabat.*

2. T = *Quod si quis sapientiam.* R(cr. ∾) = *hanc patri reddiderit.* R = *accepit tantum vitam.* C = *Sed patris, inquis.* V = *Et praeceptoris mei quidem institutus.* Lips. *institutis*, inquit, haud mutem. aliquis tamen divinet *in studiis.*

3. CH + *utique etiam eos.* D = *utique etiam illos.* W = *utique et illos.* T = *sine eis nemo* ∾ *possit.* hoc probo. 𝔊ro — 𝔅o = *qui assecutus* ex librarii primum errore, ut puto. D(m ∾) — *infra illos est.* RGV 𝔗 — 𝔊1. = *intra illos est.* T = *et maxima.* D(s ∾) = *et maxima virtus est.* R(cr. ∾) = *maximarum instar.*

non possunt. XXXV. Iam tempus est quaedam ex nostra, ut ita dicam, moneta proferri. Qui id beneficium dedit quo est aliquid melius potest uinci. pater dedit filio uitam. est autem aliquid uita melius: ita pater uinci potest, quia dedit beneficium
2 quo est aliquid melius. Etiamnunc qui dedit alicui uitam, si semel et iterum liberatus est mortis periculo, maius accepit beneficium quam dedit. pater autem uitam dedit: potest ergo, si saepius periculo mortis liberatus a filio fuerit, maius beneficium acccipere quam dedit. Qui beneficium accipit maius accipit, quo magis eo indiget. magis autem indiget uita qui uiuit quam qui natus non est, ut qui ne indigere quidem omnino possit: maius
3 ergo beneficium accipit pater, si uitam a filio accipit, quam filius a patre, quod natus est. Patris beneficia uinci a filii beneficiis non possunt. quare? quia uitam accepit a patre: quam nisi accepisset, nulla dare beneficia potuisset. Hoc commune est patri cum omnibus qui uitam alicui dederunt: non potuissent enim referre gratiam, nisi uitam accepissent. Ergo nec medico in maius gratia referri potest: solet enim medicus uitam da-
4 re. nec nautae, si naufragum sustulit. Atqui et horum et aliorum qui aliquo modo nobis uitam dederunt beneficia uinci possunt: ergo et patrum possunt. Si quis mihi beneficium dedit

Cap. XXXV.

RG — *Iam tempus — moneta proferri.* CH = *aliquid ex nostra.* D = *aliquis ex natura ut ita dicam monetam aliquid proferamus.* W = *ut aliquid ex nostra ut ita dicam moneta aliquid proferamus.* Pinc. v. l. = *ut ex nostra* ∾ *aliquid proferamus.* CH St. Steph. = *proferre.* VTCDHW optimus Lips. 𝔗 — 𝔈1. post *proferri* addunt verba *Si quid* [C s.m. = *Quicquid*] *melius vita est et a patre sola* [TH = *solo*] *vita datur. potest* [H = *postea*] *beneficiis a filio vinci pater* (D = *beneficium est necesse a filio patris vinci.* W = *beneficium necesse est a filio patris vinci*). C(m∾ partim) DHW — *Qui ad beneficium* — XXXVII, 2. *tuto auderent.* R = *Quid beneficium.* T — *id.* 𝔅1. 𝔑u 𝔚o = *quo est aliud melius* contra mstos. mC — *pater dedit* — § 2. *Etiamnunc.*

2. 𝔈2. — 𝔅1. 𝔚o = *Etiamnum* contra mstos. T + *si et semel.* T mC = *liberatus est morte maius accepit.* Tronc. post *quam dedit* ponit verba *Iam tempus — proferri* § 1. 𝔗 — 𝔊 = *potest autem si saepius.* Pinc. v. l. + *a periculo mortis.*

accipit maius accipit = RGVTmC 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔊ro (exc. 𝔍u) = *accepit maius accipit.* 𝔍u 𝔅1. — 𝔚o = *accepit maius accepit.* RGT = *quo maius eo indiget.* G = *nec indigere quidem.*

a filio accipit = RGVTmC. 𝔗 — 𝔚o = *a filio accepit.* T = *a patre qui natus est.* 𝔗 — 𝔈2. + *eo quod natus est.*

3. Quidam codd. Pinc. + *Quid inquit? Patris beneficia.* mC — *quare? quia — accepisset.* G(s∾) = *quia vitam accipit.* T = *quia qui vitam accipit a patre nisi accepisset.* R = *nulla dare beficia.* T = *non potuerunt enim gratiam referre.* 𝔈2. — 𝔚o + *solet enim et medicus* contra mstos. GmC = *si naufragium.*

4. T — *ergo et patrum possunt.*

quod multorum beneficiis adiuuandum esset, ego autem illi be-
neficium dedi id quod nullius egeret adiutorio, maius dedi quam
accepi. pater filio uitam dedit perituram, nisi multa accessis-
sent quae illam tuerentur. filius patri si dedit uitam, dedit eam
quae nullius desideraret auxilium in hoc ut permaneret: ergo
maius beneficium accepit a filio pater qui uitam accepit quam
ipse illi dedit. XXXVI. Haec non destruunt parentum uene-
rationem nec deteriores illis liberos faciunt, immo etiam melio-
res: natura enim gloriosa uirtus est et anteire priores cupit.
Alacrior erit pietas, si ad reddenda beneficia cum uincendi spe
uenerit. Ipsis patribus id uolentibus laetisque contigerit, quon-
iam pleraque sunt in quibus nostro bono uincimur. Unde cer-
tamen tam optabile? unde tantam felicitatem parentibus, ut fa-
teantur se ipsos liberorum beneficiis inpares? Nisi hoc ita iu- 2
dicamus, excusationem damus liberis et illos segniores ad refe-
rendam gratiam facimus, quibus stimulos adicere debemus et di-
cere: Hoc agite, optimi iuuenes. proposita est inter parentes

G = *qui multorum beneficiis.* mC = *multorum auxiliis.*

id quod nullius = RGVT𝔗 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o — *id.* mC = *egeret adulterio.* GmC = *nisi multa accepissent.* T = *nisi multa accidissent.* G — *ut* ante *permaneret.* mC — *ergo maius* — XXXVI, 1. *etiam meliores.* T — *qui vitam accepit.* 𝔗 — 𝔈1. = *quam illi dederit* om. *ipse.* 𝔈2. — 𝔐 = *quam illi dederat.* 𝔏 — 𝔅o = *quam ipse illi dederat.* Mss. etiam Pinc. Gr. ∾.

Cap. XXXVI.

T = *Nec non destruunt.* R = *parentium.* T = *deteriores illos faciunt.* 𝔗 — 𝔊 — *est* post *virtus.* 𝔐 — 𝔅o = *est virtus* contra mstos etiam Pinc. T = *peiores cupit.* G = *macrior erit pietas.* RGV = *cum vincendis se venerit.* 𝔗𝔅 = *cum vincendis si venerit.* T = *beneficia cum cũpũgituris viderit.* mC = *beneficia cum convicturis se viderit.* 𝔈1. — 𝔅o ∾.

Ipsis patribus id volentibus laetisque = Leod. ℜu — 𝔅o. probat Gron. G(p.m.) = ∾ *legisque.* R G(s.m.) Naz. Col. = *Ipsi patribus id volentibus* [Col. = *nolentibus*] *legisque contigerit.* V = *et ipsis patribus idem volentibus letisque cont.* T = *Et ipsis patribus id volentibus legibusque contigerit.* P2. = *Id si a patribus id volentibus legibusque contigerit.* P3. sNaz. = *Ipsi patribus id volentibus letisque cont.* Cambron. = *Ipsi parentibus id volentibus legisque.* 𝔗𝔅 = *Id si patribus id volentibus legibusque cont.* (𝔗 = *contingerit*). 𝔈1. — 𝔊 = *Id si patribus idem volentibus legibusque cont.* Cod. vet. Ermi = *laetisque.* 𝔐 — 𝔏4. = *Id si patribus idem volentibus contigerit* om. *laetisque.* 𝔊ro — 𝔚1. = *Id si patribus idem volentibus laetisque contigerit.* Lips. voluit *volentibus laetisque* vel etiam *libentibusque.* G = *quam pleraque sunt.* R = *oblabile.* RG = *fateantur ipsos* om. *se.* quod fortasse imitandum. cf. ad Beneff. III, 11, 2.

liberorum beneficiis = RGV. T 𝔗 — 𝔅o = *filiorum beneficiis.*

2. 𝔗 — 𝔊 = *Nisi hic ita iudicamus.* T = *ita iudicaremus.* T = *ac dicere.*

proposita est = RT Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔐 𝔚1. — 𝔅o. GV = *praeposita est.* 𝔗 — 𝔈2. 𝔏 — 𝔊ro = *posita*

ac liberos honesta contentio dederint maiora an receperint. Non ideo uicerunt, quia occupauerunt. Sumite modo animum qualem decet et deficere nolite ut uincatis optantes. Nec desunt tam pulchro certamini duces qui ad similia uos cohortentur ac per uestigia sua ire ad uictoriam saepe iam paratam ex parentibus iubeant. XXXVII. Uicit Aeneas patrem, ipse eius in infantia leue tutumque gestamen, grauem senio per media hostium agmina et per cadentis circa se urbis ruinas ferens, cum conplexus sacra ac penates deos religiosus senex non simplici uadentem sarcina premeret. tulit illum per ignes, et (quid non pietas potest?) pertulit colendumque inter conditores Romani
2 imperii posuit. Uicere Siculi iuuenes: cum Aetna maiore ui peragitata in urbes, in agros, in magnam insulae partem effudisset incendium, uexerunt parentes suos. Discessisse creditum est ignes et utrimque flamma recedente limitem adapertum per quem transcurrerent iuuenes dignissimi qui magna tuto au-
3 derent. Uicit Antigonus: qui cum ingenti proelio superasset hostem, praemium belli ad patrem transtulit et imperium illi Cypri tradidit. Hoc est regnum nolle regnare, cum possis. Uicit patrem imperiosum quidem Manlius: qui cum ante ad tempus relegatus esset a patre ob adulescentiam brutam et hebetem, ad

est. T = *nolite ut vinc e tis optantes.* Naz. = *nolite. vinc e tis opt a tes* (al. m. = *optantes*). 𝔐 = *nolite. ut vincatis opt a te.* Rell. etiam Gr. Erf. ∾. Sed Gron. iungit *optantes* cum *deficere.*

saepe iam par a tam = RGVT. 𝔗 — 𝔈1. = *saepe iam p e r a c t a m.* 𝔈2. — 𝔅o = *saepe iam p a r t a m.*

Cap. XXXVII.

T = *ipse in s u a infantia eius.* 𝔗 — 𝔊 = *ipsè c u i u s infantia.* RGV Pinc. Gr. — *in* ante *infantia.* Pinc. ci. 𝔐 — 𝔅o ∾. R (s∾) — *ac* ante *penates.* T = *s a c e r na premeret.* G = *sarcin ã.*

2. RV = *Aet h na.* T = *in urbes m a g n a s, in magnam.* T = *v i c e-runt parentes suos.* 𝔗 = *dis c e d i sse creditum* est. 𝔅 𝔈1. = *d e s c e n disse cr. est.* 𝔈2. — 𝔏4. = *Dis s e d isse cr. est.* Lips. codd. = *d e cessisse cr. est.* Rell. etiam Gr. St. Steph. Tronc. Verd. ∾.

3. D = *Vi n cit* [= W] *Anti c h onus.* Lips. ci. = *Antigon i F.* i. e. *filius,* et intelligit *Demetrium.* T — *Cypri.* Grut. ci. = *Hoc est re g i um.* sed in Appendice retractat sententiam. CDHW — *Vicit patrem* — § 4. *in ordinem redigere.* T — *quidem* ante *Manlius* et = *Man i lius.* P3. = *quidem imperiosum Mar i lius.* 𝔐 = *imperiosum T. Manlius* om. *quidem.* 𝔏 — 𝔅o + *imperiosum quidem T. Manlius.* *T* nec in meis codd. legitur nec in Gr.

qui cum a n t e ad tempus = RGVT Naz. Col. P3. cod. Lips. Erf. 𝔗 — 𝔈2., 𝔑u — 𝔅o, Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔅1. — *ante.* P2. = *qui cum a n t e tempus.* 𝔅o = *qui cum ant e a ad tempus.* idem Gron. falso laudat ex Naz. Grut. ci. = *qui cum ante i n r u s relegatus.* Lips. (ad h. l.) ci. = *qui cum ante i d tempus.* Idem (Electt. II, 15.) coniecerat *qui cum ad c a m p o s relegatus.* Gron. ci. = *qui cum A n t i a t e i n r u s relegatus.* intelligit villam

tribunum plebis qui patri suo dixerat diem uenit petitoque tempore quod ille dederat sperans fore proditorem parentis inuisi 4
(et bene meruisse se de iuuene credebat cuius exilium pro grauissimo crimine inter alia Manlio obiciebat) nanctus adulescens secretum stringit occultatum sinu ferrum et, *Nisi iuras*, inquit, *te diem patri remissurum, hoc te gladio transfodiam. In tua potestate est utro modo pater meus accusatorem non habeat.* Iurauit tribunus. nec fefellit et causam actionis remissae concioni reddidit. Nulli alii licuit inpune tribunum in ordinem redigere. XXXVIII. Alia ex aliis exempla sunt eorum qui parentes suos periculis eripuerunt, qui ex infimo ad summa protulerunt et e plebe aceruoque ignobili numquam tacendos seculis dederunt. Nulla ui uerborum, nulla ingenii facultate exprimi potest quantum opus sit, quam laudabile quamque numquam a memoria hominum exiturum posse hoc dicere:
Parentibus meis parui, cessi. imperio eorum, siue aequum si- 2
ue iniquum ac durum fuit, obsequentem submissumque me praebui. ad hoc unum contumax fui, ne beneficiis uincerer. Certate, obsecro uos, et fessi quoque restituite aciem. Felices qui uicerint, felices qui uincentur. Quid eo adulescente praecla-

Manlii *Antiatem.* Lat. Latin. (Bibl. Prof. p. 45.) legit *qui cum ruri ad opus relegatus.* Ruhk. ci. = *qui cum ante a Republica relegatus.*

et hebetem = RGVT. 𝔗 — 𝔅o = *ac hebetem.*

4. T = *petito tempore* om. *que.* T = *proditorem patris.*

invisi = VT Pinc. ci. 𝔊 — 𝔅o. Naz. = *imbiti.* RG rell. Gr. Delben. 𝔗 — 𝔈2. = *inviti.* Pinc. ci. etiam = *parentis in lite.* Ops. ci. = *immitis.* T = *inter alia Manilio.*

nanctus = RG. vide Ind. s. v. *Nanciscor.* VT 𝔗 — 𝔅o = *nactus.* T = *te idem patri remissurum.* R GV 𝔗 — 𝔈1. = *utrum pater meus.* T = *ut modo pater meus.* 𝔈1. = *accusatorem non debeat.* V P2. 3. (ut videbatur) 𝔗 — 𝔏 ℑu = *causam accusationis.* Rell. etiam Naz. Col. ∾. RGV 𝔗𝔅 = *emissae.* T = *amissae.* fortasse legendum *omissae.* R = *contioni.*

Cap. XXXVIII.

CDHW = *Exempla sunt multorum qui parentes.* Agric. ci. 𝔊 — 𝔅1. = *exempla subeunt* contra mstos etiam Gr. Grut. ci. = *exempla assunt.*

ad summa = R Hisp. Scal. G = *ad summã.* VT 𝔗 — 𝔅o = *ad summum.* C = *pertulerunt.* T = *et ephepe acerboque ignobili.* RG = *acerboque et ignobili.* D = *acerboque.* D (m∾) = *tacentes seculis.* C(m∾) DHW — *Nulla vi* — § 2. *restituite aciem.* T = *quamquam nunquam.* T — *ac* ante *durum.* 𝔗𝔅 = *iniquum fuit acturum.* 𝔈1. — 𝔏 ℑu — *ac durum* contra mstos etiam Pinc. Gr.

2. mC = *parui imperium eorum* om. *cessi.* T = *obsecutus sum. missum me praebui.* mC = *obsecutus sum. ad hoc unum* rell. om. mC — *Certate* — *restituite aciem.* T = *vinceret.*

et fessi quoque = RGVT 𝔗 — 𝔊. m𝔈2. 𝔐 — 𝔅o = *et fusi quoque.* T = *qui vicerunt.* CDEHW = *qui vincunt, felices qui vincuntur.* R — *Quid eo adulescente* — *beneficiis*

rius qui sibi ipsi dicere poterit (neque enim fas est alteri dicere): Patrem meum beneficiis uici? Quid eo fortunatius sene qui omnibus ubique praedicabit a filio suo se beneficiis uictum? Quid autem est felicius quam ibi cedere?

L. ANNAEI SENECAE
AD AEBUTIUM LIBERALEM
DE BENEFICIIS
LIBER IV.

I. Ex omnibus quae tractauimus, Aebuti Liberalis, potest uideri nihil tam necessarium aut magis, ut ait Sallustius, cum cura dicendum quam quod in manibus est: An beneficium dare et inuicem gratiam referre per se res expetendae sint. Inueniuntur qui honesta in mercedem colant quibusque non placeat uirtus gratuita: quae nihil habet in se magnificum, si quicquam
2 uenale. Quid enim est turpius quam aliquem conputare quanti uir bonus sit, cum uirtus nec lucro inuitet nec absterreat damno

vici? E = *sibi ipse dicere.* V 𝔏𝔍u = *dicere potuerit.* 𝔈𝔏. — 𝔐 = *dicere potuit.* Rell. etiam Gr. ∾. C DEHW = *alteri dicat.* CDHW — *meum* post *patrem.* V = *Quid autem fortunatius.* C(p.m.) DEHW — *Quid autem — cedere.* C (s. m.) = *Quid est felicius quam tibi credere?*

quam ibi cedere. RGV Gr. 𝔗 — 𝔊. i. e. in eiusmodi causa. non improbat Grut. T = *quam tibi cedere.* Cod. Lips. = *quam ibi occidere.* Lips. ci. = *quam sic cedere.* m𝔈𝔏. 𝔐 — 𝔙o = *quam sibi cedere.*

Cap. I.

In H liber V. legitur ante IV. E — *Ex omnibus* — X, 1. *cui dem, quemadmodum, quare.* D (m∾) = *tractamus.* V = *Aeburti.* TCDH = *Eburti.* W = *Eburci.* D = *nil tam necess.* C — *magis.* DW — *aut magis.* H = *aut maiori.* D (cr. ∾) = *ante beneficium.* D = *gratias referre.* W = *gratias ferre.* DW = *per se res expectandae sunt videndaeque.* Trist. = *mercede colant.* DW = *in mercedem collocant quibus et.* DW P1. = *sed quicquam venale.* P3. = *sed quicquid venale.* P2. Col. 𝔗 — 𝔏4. + *si quicquam habet venale.* Rell. etiam Naz. ∾.

2. V — *est* ante *turpius.* DW = *alicui computare.*

nec lucro invitet nec absterreat damno = α Pinc. v. l. 𝔏4. — 𝔙o. RG T Naz. Col. = *nec lucrum invitet* ∾. sNaz. = *nec ad lucrum invitet* ∾. V P2. 𝔗𝔙 = *nec lucrum invitet nec absterreatur* [𝔗 = *absterneatur*] *damno.* CW P1. 3. = *nec lucrum invitet nec absterreat damnum.* D = *nec lucrum invitat. Nec absterreat dampnum.* H 𝔈1. — 𝔊 = *cum virtutem nec lucrum invitet nec absterr-*

**adeoque neminem spe ac pollicitatione corrumpat, ut contra in-
pendere in se iubeat et saepius in ultro tributis sit? Calcatis
utilitatibus ad illam eundum est, quocumque uocauit, quocum-
que misit, sine respectu rei familiaris. interdum etiam sine ulla
sanguinis sui parsimonia uadendum nec umquam imperium eius
detractandum. Quid consequar, inquit, si hoc fortiter, si hoc** 3
**grate fecero? Quod feceris. Nihil tibi extra promittitur: si
quid forte obuenerit commodi, inter accessiones numerabis. Re-
rum honestarum pretium in ipsis est. Si honestum per se ex-
petendum est, beneficium autem honestum est, non potest alia
eius condicio esse, cum eadem natura sit. Per se autem expe-
tendum esse honestum saepe et abunde probatum est. II. In
hac parte nobis pugna est cum Epicureorum delicata et umbra-
tica turba in conuiuio suo philosophantium. apud quos uirtus
uoluptatum ministra est. Illis paret, illis deseruit, illas supra
se uidet. Non est, inquis, uoluptas sine uirtute. Sed quare
ante uirtutem est? De ordine putas disputationem esse? De
re tota et de potestate eius ambigitur. Non est uirtus, si sequi
potest. primae partes eius sunt: ducere debet, imperare, sum-** 2
**mo loco stare. Tu illam iubes signum petere. Quid, inquit,
tua refert? et ego sine uirtute nego beatam uitam posse con-**

reat damnum. Pinc. ci. 𝔐 — 𝔏 𝔍u = *nec lucro invitetur nec absterreatur damno.* CDHW — *adeoque neminem* — §. 3. *inter accessiones numerabis.*

ut contra inpendere in se = RGVα. T — *in.* Pinc. v. l. Naz. P2. 3. Col. 𝔏 — 𝔅o = *ut contra in se impendere* (sed puto Pinc. et Grut. non respexisse ad ordinem verborum). 𝔗 — 𝔐 = *ut cuncta in se impendere.*

et saepius = RGVTα. 𝔗 — 𝔅o = *ac saepius.* Ex. Francisc. = *in multis tributis.* Rell. etiam Gr. ∾. *detr a ctandum* = RGVTα 𝔗𝔅. 𝔈1. — 𝔅o = *detre ctandum.*

3. T = *inquis.* α (s∾ eadem m.) — *fortiter si hoc.* P3. Col. Mod. = *quid feceris? nihil tibi.* 𝔈2. — 𝔊 + *quod si feceris.* Mod. (Ep. 85.) ci. = *si hoc grate fecero? quid? nihil tibi extra.* G (s∾) = *extra mittitur.* D = *expetendum est honestum.* R = *habunde.* D (cr. ∾) = *habundus.* W = *habendum.*

Cap. II.

RGTαCH = *cum Epicureis.* DW = *cum Epicuris.* V𝔗 — 𝔅o ∾. C = *tuba.* CDHW = *philosophantibus.* Rell. ∾. DW = *illis servit, illis patet.* CH = *illis servit, illis paret.* G = *illa supra se.*

Non est, inquis = RVTα Naz. Col. P3. mP2. ci. Steph. (Prood. II, 5.) 𝔅2. GP2. = *Non est iniquis.* 𝔗 — 𝔅o (exc. 𝔅2.) = *Non est, inquit.* CDHW — *Non est, inquis* — § 3. *postrema praeferre.* GVTα 𝔗𝔅 = *De ordine disputas?* 𝔈1. 2. = *De ordine disputas? Disputationem esse oportet de re tota.* V quidam Pinc. = *Disputatio est de re tota.* R Agric. ci. 𝔊 — 𝔅o ∾. Pinc. ci. = *et de parte eius ambigitur.*

2. GVα 𝔗𝔅 = *Primae partes eius sumus.* V = *Quid, inquis, tua.* quod praeferunt Steph. (l. l.) Grut.

stare. Ipsam uoluptatem quam sequor, cui me emancipaui remo-
ta illa inprobo et damno. De hoc uno disputatur utrum uirtus
3 summi boni causa sit an ipsa summum bonum. Ut hoc unum
quaeratur, ordinis tantum existimas mutationem? ista uero con-
fusio est et manifesta caecitas primis postrema praeferre. Non
indignor, quod post uoluptatem ponitur uirtus, sed quod omni-
no cum uoluptate conferatur contemptrix eius et hostis et longis-
sime ab illa resiliens, labori ac dolori familiarior, uirilibus in-
commodis, quam isti effeminato bono. III. Inserenda haec,
mi Liberalis, fuerunt, quia beneficium, de quo nunc agitur, da-
re uirtutis est et turpissimum id causa ullius alterius rei dare,
quam ut datum sit. Nam si recipiendi spe tribueremus, locu-
pletissimo cuique, non dignissimo daremus. nunc uero diuiti
inportuno pauperem praeferamus: non est beneficium quod ad
2 fortunam spectat. Praeterea, si ut prodessemus sola nos inui-
taret utilitas, minime beneficia distribuere deberent qui facillime
possent, locupletes et potentes et reges aliena ope non indigen-
tes. Di uero tot munera quae sine intermissione diebus ac no-
3 ctibus fundunt non darent: in omnia enim illis natura sua suffi-
cit plenosque et tutos et inuiolabiles praestat. Nulli ergo bene-
ficium dabunt, si una dandi causa est se intueri ac suum com-

R + *Quid, inquit, tu tua refert?* α = *ipsam voluntatem.* VT 𝔈1. — 𝔙o = *cui me mancipavi.* Rell. ∾. R (s∾) — *ipsa* ante *summum bonum.*

3. T — *vero* ante *confusio.* CDH W = *Non est indignum quod.* CH = *propter voluptatem.* D (s∾) W — *voluptatem.*

cum voluptate conferatur contemptrix eius et hostis et longissime = R GVTαCH P2. 3. Col. Mod. DW + ∾ *conferatur, cum sit contemptrix* ∾. 𝔗𝔅 = ∾. *Contemptrix cuius et hostis* ∾. 𝔈1. = ∾. *Contemptrix cuius et hostis est* ∾. 𝔈2. — 𝔙o = *cum voluptate confertur. Contemptrix eius et hostis est et long.* De Naz. Grut. nil prodit. T — *labori.* V P3. 𝔗 — 𝔏4. = [𝔈1. — 𝔐 + *magis*] *quam isti effeminato bono inserenda.* [Cap. III.] *Haec mi* [𝔐 — 𝔏4. — *mi*] *Liberalis dicenda fuerunt.* T = *effeminato bono inserenda. Nec mi Liberalis dicenda fuerunt. qui beneficium.* sCW + *bono magis inserenda.* H = *bono magis inferenda.* D = *bono magis miseranda* (tert. m. = *inserenda*) Rell. etiam Naz. Col. Mod. ∾. (sed RG = *inserenda. Haec.*)

Cap. III.

CDHW — *Haec, mi Lib.* — IV. ex. *cum se dedit.* T = *ita dare virtutis turpissimum est ut turpisssimum.* α = *illius alterius rei.*

praeferamus = RGα P3. Col. Naz. (p.m.) 𝔑u 𝔅2. Naz. (s.m.) = *praeferam.* quod sincerum putat Grut. VT P2. 𝔗 — 𝔅1. 𝔙o = *praeferimus.*

quod ad fortunam = RGVTα 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔙o = *quod fortunam* om. *ad.*

2. T = *qui facillime possunt.* G (s∾) — *enim* post *in omnia.* R = *inviolabiles reddit.*

3. RV 𝔗 — 𝔈1. — *dandi* post *si una.* T = *et suum commodum.*

modum. Istud non beneficium, sed fenus est circumspicere, non ubi optime ponas, sed ubi quaestuosissime habeas, unde facillime tollas. Quod cum longe a dis remotum sit, sequitur uti liberales sint: nam si una beneficii dandi causa sit dantis utilitas (nulla autem ex nobis utilitas deo speranda est), nulla deo dandi beneficii causa est. IV. Scio quid hoc loco respondeatur. Itaque non dat deus beneficia, sed securus et neglegens nostri, auersus a mundo aliud agit aut, quae maxima Epicuro felicitas uidetur, nihil agit nec magis illum beneficia quam iniuriae tangunt. Hoc qui dicit non exaudit precantium uoces et undique 2
sublatis in coelum manibus uota facientium priuata ac publica. Quod profecto non fieret nec in hunc furorem omnes mortales consensissent adloquendi surda numina et inefficaces deos, nisi nossemus illorum beneficia nunc oblata ultro, nunc orantibus data, magna, tempestiua, ingentes minas interuentu suo soluentia. Quis est autem tam miser, tam neglectus, quis tam duro 3
fato et in poenam genitus, ut non tantam deorum munificentiam senserit? Ipsos illos conplorantes sortem suam et querulos circumspice: inuenies non ex toto beneficiorum coelestium expertes, neminem esse ad quem non aliquid ex illo benignissimo

T = *Istud beneficium non e s t, sed fenus est.* 𝔗 — 𝔏 𝔍u = *Istud non est benef., sed fenus.* Rell. etiam Gr. ∾.

sequitur u t i liberales sint = α. T 𝔈1. — 𝔚1. = *sequitur u t liberales sint.* RGV = *sequitur u t i n liberales sint.* Naz. P2. 3. 𝔗𝔚 = *sequitur u t i l liberales sint.* Col. ci. Grut. 𝔑u — 𝔚o = *sequitur u t i l l i liberales sint.*

sit d a n t i s utilitas = RTα Pinc. ci. 𝔏4. — 𝔚o. probat Grut. Naz. (p.m. ut videbatur) = *sit d a t i s utilitas.* G = *sit d a n d i utilitas.* Pinc. codd. Naz. (s.m.) Col. P3. partim = *sit d a t i* partim = *sit d a n d i utilitas.* VP2. 𝔗 — 𝔏 𝔍u — *dantis.* T = *deo p r e standa est.*

Cap. IV.

Pinc. ci. 𝔊 — 𝔐 = *U t i q u e non dat deus* contra mstos etiam Gr. G (cr. ∾) = *a d versus a mundo.*

2. Brissonius (de Form. l. I.) legit: *Hoc dicit qui non exaudit.* Lips. ci. = *n u m exaudit.* quod dicit robustius. RG = *p e c c antium voces.* 𝔗𝔚 = *p r a e d i c antium v o t i s.* 𝔈1. = *non exau d i p r a e d i c antium v o t a.* RGVα Pinc. Gr. Verd. Tronc. Scal. 𝔗𝔚 = *vota facient i b u s privata ac publica.* In vetustissimo Ermi et Naz. eadem manu adscriptum erat, *non attendit.* 𝔈1. = *vota facient i b u s privata g e r i ac publica* (*geri* non legitur in meis codd. aut Pinc. et Gr.). 𝔈2. = *vota facient i b u s privata g e r i t ac publica.* Erm. ci. = *vota facient i b u s f o r t u n a privata g e r i t ac publica.* Agric. ci. = *vota facien t i s.* T Erm. ci. 𝔊 — 𝔚o ∾. RG (n.) VTα 𝔗 — 𝔊 + *omnes p r o f e c t o mortales.* quod fortasse erat recipiendum. R = *a d a l l o quendi surda.*

nisi noss e m u s = RGVTα. 𝔗 — 𝔈1. = *nisi nosc e r e n t.* 𝔈2. — 𝔚o = *nisi noss e n t.* G (cr. ∾) = *e o rum beneficia.*

3. 𝔗𝔚 = *Quid est i t a tam miser.* 𝔈1. — 𝔐 = *Quis est i t a q u e tam miser.* Mss. etiam Pinc. Gr. ∾. T = *et in poen a genitus.* T = *ut non tam e n deorum.* G = *complor e ntes.*

fonte manauerit. Parum est autem id, quod nascentibus ex aequo distribuitur? Ut quae sequuntur inaequali dispensata mensura transeamus, parum dedit natura, cum se dedit? V. Non dat deus beneficia. Unde ergo ista quae possides? quae das? quae negas? quae seruas? quae rapis? unde haec innumerabilia oculos, aures, animum mulcentia? unde illa quoque luxuriam instruens copia? Neque enim necessitatibus tantummodo nostris prouisum est: usque in delicias amamur. Tot arbusta non uno modo frugifera, tot herbae salutares, tot uarietates ciborum per totum annum digestae, ut inerti quoque fortuita terrae alimenta praeberent. Iam animalia omnis generis, alia in sicco solidoque, alia in humido nascentia, alia per sublime dimissa, ut omnis rerum naturae pars tributum aliquod nobis conferret.
2 Flumina haec amoenissimis flexibus campos cingentia, illa praebitura commerciis uiam uasto et nauigabili cursu uadentia. ex quibus quaedam statis diebus mirabile incrementum trahunt, ut arida et feruenti subiecta coelo loca subita uis aestiui torrentis inriget. Quid medicatorum torrentium uenae? quid in ipsis litoribus aquarum calentium exundatio?

𝔗—𝔏4. = *Parum autem id* om. *est* contra mstos etiam Pinc. Gr. (Pinc. v. l. = *Parum autem est id.* mei et Gr. ∾.). T + *et ut quae sequuntur.* Gα = *se c untur.*

Cap. V.

DW = *Non dat deus beneficium.* D = *illa luxuriam quoque instruens copia. Unde haec innumerabilia oculos, aures animumque mulcentia.* T = *haec innumer a lia.* 𝔈1.—𝔅1. = *aur e i s.* C = *oculos animumque mulcentia* om. *aures.* H + *aures animumque.* 𝔗—𝔐 + *et animum.* Rell. etiam Gr. ∾. 𝔈2.—𝔙o = *illa luxuriam quoque.* RGVTα ∾. T — *enim* ante *necessitatibus.* CDHW = *tantum nostris* om. *modo.* D𝔗—𝔈2. = *usque in delicias a r·mamur.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. CDHW — *Tot arbusta* — VI, 6. *terminum ponens* T — *uno modo.* 𝔗—𝔈1. = *ut infecti quoque fortuitatem alimenta.* *in humido nascentia* = RGVTα. 𝔗—𝔙o = *in humido innascentia.* RGVTα St. Steph. Scal. 𝔗—𝔈1. = *demissa.*

2. Germ. = *campos rigantia.* Erm. ci. = *campos tingentia* i. e. irrigantia. 𝔗—𝔈1. = *campos, ingentia illa.*

praebitura commerciis viam vasto et navigabili = Erm. ci. 𝔊—𝔙o. Rα Naz. P2. 3. Col. 𝔗𝔙 = *praebitura commercia via vasto* ∾. G = *praebitura commercia via vast e t navigabili.* V = *praebitura commercia, illa vasto et navig.* T = *praebitura commercia in via vasto et navig.* Pinc. v. l. = *praebitura commercia mari, vasto et navig.* 𝔈1. 2. = *praebitura commercia, via vasta et navigabili.* Agric. ci. = *praebitura commercia, longa via, vasto et navig.* Grut. ci. = *praebitura commercia avia vasto et navig.* RGVTα 𝔗𝔙 = *aestatis* [*estatis*] *diebus.*

ut arida et ferventi = RG (G p.m. = *ferventia*) VTα Pinc. Gr. 𝔊ro — 𝔙o. 𝔗—𝔈1. = *trahunt: anhela et ferventi.* 𝔈2.—𝔏4. = *ut anhela et ferventi.* T + *coelo subiecta coelo loca.* Germ. = *subiecta imbrium loco subita vis.* V = *medicamentorum torrentium.* Lips. ante versus

Te, Luri maxime, teque,
Fluctibus et fremitu adsurgens Benace marino.

VI. Si pauca quis tibi donasset iugera, accepisse te diceres beneficium: inmensa terrarum late patentium spatia negas esse beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donauerit et arcam tuam, quoniam id tibi magnum uidetur, inpleuerit, beneficium uocabis: tot metalla defodit, tot flumina emisit terra super quam decurrunt solum aurum uehentia. argenti, aeris, ferri inmane pondus omnibus locis obrutum cuius inuestigandi tibi facultatem dedit ac latentium diuitiarum in summa terra signa disposuit: negas te accepisse beneficium? Si domus tibi donetur in qua 2
marmoris aliquid resplendeat et tectum nitidius auro aut coloribus sparsum, non mediocre munus uocabis: ingens tibi domicilium sine ullo incendii aut ruinae metu struxit in quo uides non tenues crustas et ipsa qua secantur lamina graciliores, sed integras lapidis pretiosissimi moles, sed totas uariae distinctaeque materiae cuius tu paruula frusta miraris, tectum uero aliter nocte, aliter interdiu fulgens: negas te ullum munus accepisse? Et cum ista quae habes magno aestimes, quod est ingrati homi- 3
nis, nulli debere te iudicas? Unde tibi istum quem trahis spi-

Virgil. (G. II, 159 sq.) quaedam excidisse putat. V = *Gelari maxime teque.* 𝔗 — 𝔈1. = *Gelati maxime.* T = *Telari maxime.* G = *fremitu consurgens.* V = *fremitu surgens.* ℜu = *marino?*

Cap. VI.

RV — *inmensa terrarum* — *negas esse beneficium.* T — *id* ante *magnum.* 𝔈2. — 𝔅o = *id tibi magnum.* Rell. ∾.

emisit terra super quam decurrunt solum aurum vehentia. Sic restituendus videtur locus corruptus. V ℜu = *emisit terra super quam* [ℜu = *quae*] *decurrunt sola aurum vehentia.* G = *emisit era super quae decurrunt sola aurum vehentia.* Naz. (s.m.) = *emisit aera super quae decurrunt solum aurum vehentia. solum* ab hoc recepi: nam *aurum* opponitur ceteris metallis, quae statim laudantur. Naz. (p.m.) = *tot flumine misitera super quae decurrunt sola aurum vehentia.* x ex. Fac. et Primit. = *emisit aeru super quae decurrunt sola aurum vehentia.* T = *transit in aera super quue decurrunt sola aurum vehentia.* R P2. 𝔗 — 𝔅1. 𝔅2. = *emisit in aera super quae decurrunt sola aurum vehentia.* P3. = *tot flumina era super quae decurrunt sola aurum vehentia.* Col. = *tot flumina emisit super era quae decurrant sola aurum vehentia.* Cod. Lips. = *emisit in archa.* Lips. ci. = *emisit, in arena.* Cod. Hisp. = *emisit super quae decurrunt sola aurum vehentia.* Pinc. ci. = *emisit arenas super quas decurrunt solidi auri vehentia.* Dalech. ci. = *emisit quae defluunt aurum vehentia.* 𝔅o = *emisit e terra super quae decurrunt sola aurum vehentia.*

2. T = *Si domus tibi datur.* G = *donaretur.* 𝔈2. — 𝔐 ℜu 𝔅o = *num mediocre munus* contra mstos etiam Gr. sR (al. m.) = *ipsa quae secantur.* GV 𝔗 = *parvula frustra.* V = *aliter die fulgens.* R = *interdiu flugens.*

ritum? unde istam per quam actus uitae tuae disponis atque or-
dinas lucem? unde sanguinem cuius cursu uitalis continetur ca-
lor? unde ista palatum tuum saporibus exquisitis ultra satieta-
tem lacessentia? unde haec inritamenta iam lassae uoluptatis?
4 unde ista quies in qua putrescis ac marces? Nonne, si gratus
es, dices,

Deus nobis haec otia fecit:
Namque erit ille mihi semper deus, illius aram
Saepe tener nostris ab ouilibus inbuet agnus.
Ille meas errare boues, ut cernis, et ipsum
Ludere quae uellem calamo permisit agresti.

5 Ille deus est non qui paucas boues, sed qui per totum orbem
armenta dimisit, qui gregibus ubique passim uagantibus pabu-
lum praestat, qui pascua hibernis aestiua substituit, qui non ca-
lamo tantum cantare et agreste atque inconditum carmen ad
aliquam tamen obseruationem modulari docuit, sed tot artes,
tot uocum uarietates, tot sonos, alios spiritu nostro, alios ex-
6 terno cantus edituros commentus est. Neque enim nostra ista
quae inuenimus dixeris, non magis, quam quod crescimus,
quam quod ad constitutum temporum sua corpori officia respon-
dent. Nunc puerilium dentium lapsus, nunc ad surgentem iam
aetatem et in robustiorem gradum transeuntem pubertas et ulti-
mus ille deus surgenti iuuentae terminum ponens. Insita sunt

3. Gα = *lacess a ntia.* R = *las c e- s c entia.* RGα = *iam lass a volupta- tis.* V = *iam lap s ae vol.* 𝔗𝔅 = *iam la x ae vol.*

4. T = *saepe ten e t nostris ab a - n ilibus.* G(s∾) = *ab o v i bus.* V = *meas a rare boves.* T = *e t cernis.* G Vα 𝔗𝔅 = *ut cernis, et i l l um.* R = *Ludere q u e m vellem.*

5. G = *pauc a boves.* Tm𝔍u = *armenta di v isit.*

ad aliquam t a m e n o b s e r v a t i o- nem = RGVTα Gr. Tronc. St. Steph. Scal. Erf. 𝔗 — 𝔈2. 𝔊ro 𝔅2. defen- dit Gron. *observationem* etiam Lips. probat. Cod. Lips. = *ad aliquan- t a m observationem* (*aliqua n t a m* Lips. coniecerat Epistt. Quaestt. II, 10.). m𝔈2. 𝔈 — 𝔏4. 𝔅1. = *ad aliquam t a n t u m ob l e c t a tionem.* Cod. Iur. ℜu 𝔅o = *ad aliquam tamen ob l e c t a- tionem.* Grut. ci. = *ad aliquam t a n- t ŭ m ob l e c t a tionem.*

6. *ad constitutum temp o r u m* = RGTα quatuor Gr. 𝔏 — 𝔊ro. vid. Gron. Obss. I, 1. p. 14 sq. ed. Platn. V𝔗 — 𝔐 𝔅1. — 𝔅o = *ad constitu- tum temp u s.* Grut. ci. — *temporum.* T = *a s s urgentem iam aetatem.* Gr. 𝔏𝔍u = *a d surgentem.* Grut. probat, sed subodoratur ulcus, aut potius hiatum. Lips. ci. = *adsurgen t e iam aeta t e* ∾ *transeun t e.*

ille d e n s s u r genti i u v e n tae = RGVTα cod. Delben. codd. Lips. Erf. Cambron. Leod. ℜu 𝔅2. probat Grut. Naz. = *ille dens surgenti i u- b i t e.* P2. Col. = *D e u s surgenti iu- ventae.* P3. = *dens surgenti iuve n- t u te.* 𝔗𝔅 = *d e u s surgenti v i v e n- t e.* 𝔈1. — 𝔏4. = *d i e s f u g i enti vi- tae term.* 𝔊ro — 𝔅1. 𝔅o = *dens ur- genti iuventae.* Pontanus ci. = *d i e s*

nobis omnium aetatum omniumque artium semina magisterque
ex occulto deus producit ingenia. VII. Natura, inquit, haec
mihi praestat. Non intellegis te, cum hoc dicis, mutare nomen
deo? Quid enim aliud est natura quam deus et diuina ratio toti
mundo partibusque eius inserta? Quotiens uoles, tibi licet ali-
ter hunc auctorem rerum nostrarum conpellare: et Iouem illum
optimum ac maximum rite dices et tonantem et statorem. qui 2
non, ut historici tradiderunt, ex eo quod post uotum susceptum
acies Romanorum fugientium stetit, sed quod stant beneficio
eius omnia, stator stabilitorque est. Hunc eumdem et fatum si
dixeris, non mentieris: nam, cum fatum nihil aliud sit quam
series inplexa causarum, ille est prima omnium causa ex qua
ceterae pendent. Quaecumque uoles illi nomina proprie aptabis
uim aliquam effectumque coelestium rerum continentia. Tot
adpellationes eius possunt esse quot munera. VIII. Hunc et
Liberum patrem et Herculem ac Mercurium nostri putant. Li-
berum patrem, quia omnium parens sit, quod ab eo primum in-
uenta semiuum uis est consultura per uoluptatem. Herculem,

vergenti iuventae. Io. Clericus (Silv. Phil. in ed. Aeschin. Socrat. p. 215.) ci. = *nobis omnium virtutum.* CD H = *omnium artium* om. *que.* DW = *produxit.*

Cap. VII.

VTD (tert. m.) Acidal. (ad Vell. II, 131. p. 1244. ed. Ruhnk.) ci. = *Natura, inquis.* D(cr. ∾) = *Non intelligas.* T — *te* post *intellegis.* CH = *haec dicis.* T = *ista dicis.* W = *tota mundo.*

partibusque eius = RGTαC. V = *eiusque partibus.* D (s∾) — *que.* 𝔗 — 𝔅o = *et partibus eius.* W = *et partibus* om. *eius.* TD = *volens tibi.* CHW — *aliter.* HW P3. = *actorem.* D (cr. ∾) = *auctoritatem.* Col. = *aliter habent auctorem rerum nostrarum.* D (m∾) — *nostrarum.* Libri vett. Lips. = *rerum naturarum.* Lips. ci. = *rerum naturae.* Acidal. (l. l. p. 1245.) laudat: *auctorem rerum compellare. Et naturam et Iovem.* CD = *maximum ac optimum.*

2. Grut. ci. = *fugientium stitit.* D (cr. ∾) = *fug. stet.* V (m∾) — *stant.* C = *sed costant.* T — *omnia.* T = *eundem etiam fatum.* C = *eundem et statum.* D = *eundem esse factum.* W = *eundem esse fatum.* RGα = *Nam quod fatum.* T + *Nam quod cum fatum.* V = *Quod vero fatum aliud est.* W = *Nam fatum nihil aliud est.* H = *Namque fatum nihil aliud est.* 𝔗𝔅 = *Namque fatum* ∾. D = *illa est prima omnium.* T = *ex qua cetera pendent.* T = *illi nomine proprie.* 𝔗 — 𝔈1. = *effectumque coelestium contin.* om. *rerum.* 𝔈2. — 𝔐 = *effectumque coelestem contin.* Mss. etiam Pinc. Gr. Put. ∾.

Cap. VIII.

RG St. Steph. Scal. — *et Herculem — Liberum patrem.* T = *et Mercurium.*

quod ab eo primum = vet. ex. Ermi ℭ — 𝔅o. RGVTαCDW Gr. Lips. 𝔗 — 𝔈2. — *ab eo.* Grut. ci. = *cui primum inventa:* nam putat primum scriptum fuisse *quoi*, deinde librarii lapsu *quot*, et hoc mutatum in *quod.* Lips. ci. = *quod per eum inventa.* quod probo. Cod. Iur. = *et consumpta per voluptatem.* CW = *per voluntatem.*

quia uis eius inuicta sit, quandoque lassata fuerit operibus editis, in ignem recessura. Mercurium, quia ratio penes illum
2 est numerusque et ordo et scientia. Quocumque te flexeris, ibi illum uidebis occurrentem tibi. nihil ab illo uacat: opus suum ipse inplet. Ergo nihil agis, ingratissime mortalium, qui te negas deo debere, sed naturae: quia nec natura sine deo est nec deus sine natura, sed idem est utrumque nec distat officio. Si quod a Seneca accepisses Annaeo te debere diceres uel Lucio, non creditorem mutares, sed nomen: quoniam siue praenomen eius siue nomen dixisses siue cognomen, idem tamen ille
3 esset. Sic nunc naturam uoca, fatum, fortunam: omnia eiusdem dei nomina sunt uarie utentis sua potestate. Et iustitia, probitas, prudentia, fortitudo, frugalitas unius animi bona sunt: quicquid horum tibi placuit, animus placet. IX. Sed ne aliam disputationem ex obliquo habeam, plurima beneficia ac maxima in nos deus confert sine spe recipiendi: quoniam nec ille collato eget nec nos ei quicquam conferre possumus. Ergo beneficium per se expetenda res est, una spectatur in eo accipientis utili-
2 tas: ad hanc accedamus sepositis commodis nostris. Dicitis,

W = *Herculemque vis eius.* 𝔈2. — 𝔐 = *quumque lassata.* P2. 3. Col. = *quando lassata* om. *que.* G 𝔗 — 𝔈1. = *quandoque laxata.* D = *operibus laxata editis fiunt.* Rell. etiam Naz. ∾. Gα = *Mercurius.* T = *Marcurium.* D = *Idem Meretium* [hoc cr. ∾] *quia.* Grut. ci. = *quia oratio penes illum* contra mstos etiam Gr. CDHW = *penes ipsum.* Cod. Lips. = *nostrisque et ordo.*

2. T = *tibi videbis illum.* T — *ipse* ante *inplet.* R = *qui negas debere deo scilicet naturae.*

nec distat officio. Si quod = RV T Col. Gα cod. Mod. (Ep. 85.) 𝔊ro — 𝔅o = *nec distat officio. Si quid.* Pinc. v. l. P3. = *nec distant officio. si quod.* W = *Distant officio. si quid* om. *nec.* CD Naz. Put. = *utrumque distat officio. si quid* (Naz. = *quod*). P2. 𝔗𝔅 = *nec distat: si quod* om. *officio.* 𝔈1. 2. = *nec distat officium. si quod.* 𝔊 — 𝔏4. = *nec distat. Officium si quod.* Cod. vet. Ermi = *nec differt.* DW + *an Annaeo.* D (m∾) = *te debere diceretur.* W = *dicerent.* CDHW = *an Lucio.* R = *Lutio.* CDHW = *sive nomen dicis.*

3. *Sic nunc naturam voca* = RG Vα 𝔗 — 𝔈2. T = *Sic nunc natura voca.* CDHW — *nunc.* et ipse libenter abiecerim. Agric. ci. 𝔊 — 𝔏4. = *Sic hunc* [i. e. deum] *naturam voca.* 𝔊ro — 𝔅o = *Sic hunc naturam vocas.* 𝔗 — 𝔐 + *fortunamque* contra mstos etiam Pinc. Gr. W = *varia utentis.* DW = *unius dei bona sunt.*

Cap. IX.

CDHW hoc caput omittunt.

Sed ne aliam disputationem ex obliquo habeam = Mss. etiam Pinc. Gr. 𝔗 — 𝔈2. 𝔊𝔑u — 𝔅o (𝔗 — 𝔈1. = *Haec ne aliam*). Pinc. ci. 𝔐 — 𝔅1. = *Sed ne in aliam disput.* ∾ *abeam.* 𝔊 + *Sed ne in aliam disput.* ∾ *habeam.* Grut. ci. = ∾ *ex obliquo adeam.* Gα = *deus refert in spe recipiendi.* R = *deus refert nulla in spe rec.* VT 𝔗 — 𝔅o ∾. RGTα = *una expectatur.*

2. 𝔈1. — 𝔐 = *Dicis, inquit* contra mstos etiam Naz. Col. P2. 3.

inquit, diligenter eligendos quibus beneficia demus, quia ne
agricolae quidem semina arenis committant. Quod si uerum
est, nostram utilitatem in beneficiis dandis sequimur, quemad-
modum in arando serendoque: neque enim serere per se res ex-
petenda est. Praeterea quaeritis cui detis beneficium: quod
non esset faciendum, si per se beneficium dare expetenda res
esset. quae quocumque loco et quocumque modo daretur bene-
ficium erat. Honestum propter nullam aliam causam quam pro- 3
pter ipsum sequimur. Tamen etiam si nihil aliud sequendum
est, quaerimus quid faciamus et quando et quemadmodum: per
haec enim constat. Itaque cum eligo cui dem beneficium, id
ago ut quandoque beneficium sit: quia si turpi datur, nec hone-
stum esse potest nec beneficium. X. Depositum reddere per se
res expetenda est: non tamen semper reddam, nec quolibet lo-
co nec quolibet tempore. Aliquando nihil interest utrum infitier
an palam reddam. Intuebor utilitatem eius cui redditurus sum
et nociturum illi depositum negabo. Idem in beneficio faciam:
uidebo quando dem, cui dem, quemadmodum, quare. Nihil 2

Mod. VT = *Dicitis, inquis.* RGVTα Mod. 𝔗 — 𝔖 = *quibus beneficia debeamus.*

ne agricolae quidem = Rα Mod. 𝔗 — 𝔐. GVT𝔏 — 𝔅o = *nec agric. q.*

committant = RGTα Naz. Col. P3. 𝔗 — 𝔖 𝔊ro — 𝔅o. P2. = *committent.* V 𝔐 — 𝔏4. = *committunt.* 𝔗 — 𝔈1. = *committant pro fructu est. Nostram utilitatem.* 𝔈2. — 𝔐 — *Quod si verum est.* G — *est* et = *humilitatem.* Rell. etiam Gr. Mod. ∾. Gron. ci. = *Propterea quaeritis.* Col. = *expetenda est. quae quocunque loco* rell. om.

quaeritis cui detis beneficium = vet. cod. Ermi 𝔊ro — 𝔅o. RGVTα Naz. P2. 3. 𝔗 — 𝔈2. — *cui detis.* 𝔈𝔊 = *quaeritis cui benef.* om. *detis.* 𝔐 — 𝔏4. = *quaeritis cui dandum sit benef.* Mur. ci. = *quaeritis quomodo detis benef.* Steph. (ad Dalech. Ep. 4.) ci. = *quaeritis ubi et qui dandum beneficium.* ut respiciatur ad proxima *quocumque loco et quocumque modo.*

quae quocumque = RGTα Pinc. v. l. P2. 𝔗𝔅 𝔑u 𝔅2. V P3. 𝔈1. — 𝔏4. — *quae.* Naz. (p.m. ut videbatur) = *qui enim quocunque.* Naz. (s.m.) = *quod enim quocunque.* Grut. ci. 𝔊ro — 𝔅1. 𝔅o = *quia enim quocunque.* quod Gron. probare studet exemplis, quae ex poetis comicis collegit.

3. 𝔏 — 𝔏4. = . *Honestum.* nam putat Lips. hic quaedam perdita esse. R = *propter nulla aliam causam.* 𝔈𝔊 = *quam propter usum sequimur* contra mstos etiam Gr. Mod.

Tamen etiamsi = RGV 𝔗 — 𝔖. α = *Tam etiamsi.* T = *Tamen si nihil aliud etiam.* 𝔐 — 𝔅o = *Tamen etsi.* GVα𝔗𝔅 = *per hanc enim constat.* T = *per hoc enim.*

ut quandoque beneficium sit = RGVTα Gr. 𝔗 — 𝔖. 𝔐 — 𝔅o — *quandoque.*

Cap. X.

T = *non tamen reddendum nec quolibet* om. *semper.* R = *inficier.* 𝔗𝔅 = *interficiar.* 𝔈1. = *inficiarer.* D (s ∾) W Pinc. v. l. = *an parum reddam.* Lips. ci. = *palam an reddam.* α = *nosciturum.* V = *videbo cui dem, quando, quemadmodum.* CHW = *cui dem. quan-*

enim sine ratione faciendum est: non est autem beneficium nisi quod ratione datur, quoniam ratio omnis honesti comes est. Quam saepe hominum donationem suam inconsultam obiurgantium hanc exaudimus uocem, *Mallem perdidisse quam illi dedisse?* Turpissimum genus damni est inconsulta donatio multoque grauius male dedisse beneficium quam non recepisse.
3 Aliena enim culpa est, quod non recepimus: quod cui daremus non elegimus, nostra. In electione nihil minus quam hoc quod tu existimas spectabo, a quo recepturus sim: eligo enim eum qui gratus, non qui redditurus sit. Saepe autem et non redditurus gratus est et ingratus qui reddidit. Ad animum tendit ae-
4 stimatio mea. Ideo locupletem, sed indignum praeteribo: pauperi uiro bono dabo. Erit enim in summa inopia gratus et, cum omnia illi deerunt, supererit animus. Non lucrum ex beneficio capto, non uoluptatem, non gloriam. Uni placere contentus in hoc dabo, ut quod oportet faciam. Quod oportet autem non est sine electione: quae qualis futura sit interrogas?

do dem. quomodo. quare. D = *cui dem. quando dem. quomodo dem. quare enim* [tert. m. = *ymo dem*]. *Nichil est enim.* Etiam Put. = *cui dem, quando dem.* quem ordinem Opsop. commodiorem dicit. T + *quando quid dem.* α (s∾ ead. m.) — *cui dem.* Rell. etiam Gr. ∾.

2. EW — *enim* post *Nihil.* CH = *datur: ratio enim omnis honesti.* D W — *quoniam.* CDW verba *Turpissimum genus — quam non recepisse* collocant ante *Quam saepe hominem.*

exaudimus vocem = RGVTαCDE HW Jur. 𝔗𝔅. D (tert. m.) = *exaudivimus.* 𝔈1. — 𝔅o = *audimus vocem.* E — *Turpissimum genus* — § 4. ex. *interrogas.* H — *Turpissimum genus* — § 3 *a quo recepturus sim.*

Turpissimum genus damni est = C Mod. Naz. vet. Mur. Put. 𝔐 (ed. Paris. a. 1602. et hoc edi voluisse Muretum eius Scholia testantur.) — 𝔅o. TD = *Turp. damni genus est.* RGVα 𝔗 — 𝔊 = *Turp. genus dandi est.* 𝔐 (ed. Rom. et Commelin.) = *Turp. genus perdendi est.* D(m∾) = *Multos quia gravius mallem dedisse.*

3. CDW — *Aliena enim — recepturus sim.* R = *quod non recipimus.*

non elegimus = 𝔈1. — 𝔊 𝔐 (ed. Commelin.). RGVTα 𝔗𝔅 𝔐 (ed. Paris.) — 𝔅o = *non eligimus.* V (cr. ∾) = *nihilo minus.* 𝔗 — 𝔐 — *tu* ante *existimas* contra mstos etiam Pinc. Gr. T = *recepturus sum.* CD HW — *enim eum* post *eligo.* TCD HW — *qui* ante *redditurus sit.* CD HW — *Saepe autem — aestimatio mea.* RGα — *est et ingratus* ante *qui reddidit.* T = *non redditurus gratus qui ingratus reddidit.* 𝔗 — 𝔈2. — *est et* ante *ingratus.* Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔐 = *gratus et ingratus* om. *est.* V𝔏 — 𝔅o ∾. T = *At animum.*

4. CD (s.m.) HW = *Ideo praeterito locuplete pauperi viro.* D (p.m.) = *Ideo pretor locupletem pauper viro.* T + *sed non indignum.* RH = *bona dabo.* D (cr. ∾) = *In erit enim in summa.* D + *inopia mihi gratus.* W = *inopia ingratus.* DW — *illi* ante *deerunt.* T — *non voluptatem.* CDHW — *in hoc dabo.* R = *quid oportet autem.* T = *Quot oportet autem.* DW = *quae qualis futura sit dicam.*

XI. Eligam uirum integrum, simplicem, memorem, gratum, alieni abstinentem, sui non auare tenacem, beneuolum. Hunc ego cum elegero, licet nihil illi fortuna tribuat ex quo referre gratiam possit, ex sententia res gesta erit. Si utilitas me et sordida conputatio liberalem facit, si nulli prosum, nisi ut inuicem ille mihi prosit: non dabo beneficium proficiscenti in diuersas longinquasque regiones, non dabo afuturo semper, non dabo sic adfecto ut spes ei nulla sit conualescendi, non dabo ipse deficiens, non enim habeo recipiendi tempus. Atqui ut scias 2
rem per se expetendam esse benefacere, aduenis modo in nostrum delatis portum et statim abituris succurrimus. Ignoto naufrago nauem qua reuehatur et damus et struimus. Discedit ille uix satis noto salutis auctore et numquam amplius in conspectum nostrum reuersurus debitores nobis deos delegat precaturque illi pro se gratiam reddant: interim nos iuuat sterilis beneficii conscientia. Quid cum in ipso uitae fine constitimus, cum 3

Cap. XI.

E + *Eligam igitur virum.* CHW Put. + *virum bonum, integrum.* 𝔗 — 𝔐 = *sui non avarum, non tenacem* contra mstos etiam Pinc. Naz. P2. Col. Mod. Verd. St. Steph. Scal. R = *benivolum.*

Hunc ego cum = RTCDEHW Pinc. v. l. GV𝔗𝔅 = *Hunc ergo cum.* 𝔈1. = *Hunc nō cum.* 𝔈2. — 𝔙o = *Hunc vero cum.*

ex quo referre = RGVTCDE 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔙o — *ex.* C = *Sin utilitas me.* E — *Si utilitas* — XIII, 3. *pretio gratiam perdunt.* T = *sordida cumputatio alias comparatio.* CDHW — *si nulli prosum* — *ille mihi prosit.* T — *ille* post *invicem.* DW = *in diversas perficiens longinquas regiones.* G(s∾) Col. = *longinquas* om. *que.* T = *in longinquas diversasque.* RGCDHW Naz. P3. Mod. — *non dabo* ante *afuturo.* probat Mod. (Ep. 85.). Col. = *sed abfuturo.* Grut. ci. = *et abfuturo.* VT P2. 𝔗 — 𝔙o ∾. *afuturo* scripsi cum R et Mod. T = *semper affuturo.* G = *adfuturo.* V𝔗 — 𝔙o = *abfuturo.* idem videtur fuisse in Gr. CDHW = *futuro semper. non prae valitudine deficienti. Atqui* [DW = *Atque*] *ut scias* rell. om. R = *ipse adfecto.* V = *ita affecto.*

habeo recipiendi tempus = Naz. RGV plerique Gr. 𝔐 — 𝔙o = *habeo tempus recipiendi.* 𝔗 — 𝔊 = *dabo in tempus recipiendi.* T — *non enim* — *tempus.*

2. D = *res per se expetendae.* CDHW — *advenis modo* — *succurrimus.* T + *advenis et modo.* R = *abiturus.*

et damus et struimus = RGTCDW Naz. P2. 3. Col. 𝔗𝔛. V𝔈1. — 𝔛o = *damus et instruimus.* DW = *Descendit ille.* V = *vir satis noto.* W = *in conspectum meum.* H — *nobis* post *debitores.* T = *deos deligat.* V𝔗 — 𝔏 + *precaturque ut illi.* Rell. etiam Naz. P3. Col. ∾.

gratiam reddant = RGVT 𝔗 — 𝔈1. m𝔈1. 𝔈2. — 𝔙o = *gratiam referant.* CDHW — *interim nos iuvat* — XIII, 1. *nobis profutura.*

3. RG Col. 𝔗𝔅 = *Quid cum ipso vitae in fine constituimus.* 𝔈1. — 𝔐 = *Quid cum ipso vitae in fine constituti sumus.* V = *Quid cum in ipso termino vitae constitimus.* P3. — *in* ante *ipso.* probat Grut. P2. 𝔏 — 𝔊ro = ∾ *vitae in fine* ∾. T = *Quid cum ipso vitae fine consistimus* om. *in.* Naz. (p.m.) = *in ipso*

testamentum ordinamus, non beneficia nihil nobis profutura diuidimus? quantum temporis consumitur, quamdiu secreto agitur quantum et quibus demus? Quid enim interest quibus demus a nullo recepturi? Atqui numquam diligentius damus, numquam magis iudicia nostra torquemus, quam ubi remotis utilitatibus
4 solum ante oculos honestum stetit, tamdiu officiorum mali iudices quamdiu illa deprauat spes ac metus et inertissimum uitium, uoluptas. Ubi mors interclusit omnia et ad ferendam sententiam incorruptum iudicem misit, quaerimus dignissimos quibus nostra tradamus nec quicquam cura sanctiore conponimus quam quod ad nos non pertinet. XII. Ac mehercule tunc magna uoluptas subit cogitantem, Hunc ego locupletiorem faciam et huius dignitati adiectis opibus aliquid splendoris adfundam. Si non damus beneficia nisi recepturi, intestatis moriendum sit. Dicitis, inquit, beneficium creditum insolubile esse: creditum autem non est res per se expetenda. Cum creditum dicimus, ima-
2 gine et translatione utimur. Sic enim et legem scimus iusti iniustique regulam esse: et regula non est res per se expetenda. Ad haec uerba demonstrandae rei causa descendimus. Cum dico creditum, intellegitur tamquam creditum. Uis scire? adicio insolubile, cum creditum nullum non solui aut possit aut

vitae finem constitimus. Naz. (s.m.) = *cum in ipso vitae fine consistimus.* Etiam St. Steph. = *consistimus.* T = *nonne beneficia nihil profutura* om. *nobis.* St. Steph. = *num beneficia.* RG = *quantum et quibus debemus.* T = *qu. et qu. deberemus.* V — *Quid enim — quibus demus?* 𝔗 = *anulo recepturi.* RG — *numquam magis — torquemus.* T = *honestum stetur.*

4. *et inertissimum vitium* = RGT. V = *et ineptissimum vitium.* 𝔗 — 𝔐 = *ac incertissimum vitium.* 𝔏 — 𝔅o = *ac inertissimum vitium.* *inertissimum* legitur etiam in Gr. m𝔈2, m𝔊: sed utrum *ac* habuerint Gr. an *et*, non satis constat. V = *intercludit.* G — *et* ante *ferendam.* P3. = *quicquam cum sanctione componimus.* Mod. = *quicquam curatiores compon.* Grut. notat in Naz. vocem *sanctiore* compendio scribi *sciõre:* unde certe sequitur, ut ille liber inter antiquissimos non sit referendus.

Cap. XII.

Ac mehercule = RV Verd. Tronc. St. Steph. Scal. T = *At mehercule.* G = *Arme hercule.* 𝔗 (meum ex.) = *T mehercule.* 𝔅 — 𝔅o = *Et mehercule.*

et huius dignit. = RGVT 𝔗 — 𝔊 (T = *dignitatibus*). 𝔐 — 𝔅o — *et.* quod contra mstos tollere non audeo. T verba *Si non damus — res per se expetenda* collocat post *Sic enim et legem scimus* § 2. V = *moriendum est.* Rell. ∾. Dalech. tolli iubet *inquit.* T — *Cum creditum dicimus.*

2. *Sic enim et legem scimus* = RGVT 𝔗 — 𝔊. 𝔐 = *Sic enim et legem dicimus.* Muretus, Utrum, inquit, melius sit, neminem dubitaturum arbitror. 𝔏 — 𝔅o = *Sic et legem* om. *enim* et *scimus.* T — *iusti iniustique — res per se expetenda.* T = *Vis scire adeo insolubile.* T = *non solum aut possit aut debeat.*

debeat. Adeo beneficium utilitatis causa dandum non est, ut
saepe, quemadmodum dixi, cum damno aut periculo dandum
sit. Sic latronibus circumuentum defendo, ut tuto transire per- 3
mittatur. reum gratia laborantem tueor et hominum potentium
factionem in me conuerto quas illi detraxero sordes sub accu-
satoribus isdem fortasse sumpturus, cum abire in partem alte-
ram possim et securus spectare aliena certamina. spondeo pro
iudicato et suspensis amici bonis libellum deicio creditoribus eius
me obligaturus. ut possim seruare proscriptum, ipse proscri-
ptionis periculum adeo. Nemo Tusculanum aut Tiburtinum pa- 4
raturus salubritatis causa et aestiui secessus quoto anno emptu-
rus sit disputat: cum emerit, tuendum est. Eadem in benefi-
cio ratio est: nam cum interrogaueris quid reddat, respondebo,
bonam conscientiam. Quid reddit beneficium? Dic tu mihi
quid reddat iustitia, quid innocentia, quid magnitudo animi,
quid pudicitia, quid temperantia? si quicquam praeter ipsas,

aut periculo = V. G𝔗 — 𝔅o = *ac periculo.* RT = *et periculo.* G = *periculo dampnum sit.*

3. RGVT 𝔗 — 𝔊 = *Si latronibus.* Pinc. v. l. 𝔐 — 𝔅o ∾. V = *gratia laborante.* 𝔏 — 𝔊ro = *laborantem tutor* contra mstos. G = *factionem in me cõm'ito* i. e. *commerito.* RGV 𝔗 — 𝔈1. = *subtraxero sordes.* de quo vide. T 𝔈2. — 𝔅o ∾.

isdem = RG. V 𝔈2. — 𝔅o = *iisdem.* 𝔗 — 𝔈1. = *idem.* T = *hiisdem accusatoribus.* R = *fortasse subiturus.*

suspensis amici bonis = RGV Iur. m𝔈2. probat et illustrat Turneb. Advv. XII, 9. T𝔗 — 𝔅o = *suspensum amici bonis.* G = *meo obligaturus.* T = *seritare proscriptum.* G = *in se proscriptionis.*

4. *aut Tiburtinum* = Pinc. emendatiores codd. 𝔈 — 𝔅o. RGVT 𝔗 — 𝔈2. = *atque Tiburtinum.*

paraturus = mR Gron. ci. 𝔏4. — 𝔅1. 𝔅o. RG P3. Naz. Erf. = *paratus.* T P2. 𝔗 — 𝔏 𝔍u = *emere paratus.* Col. 𝔑u 𝔅2. = *comparaturus.* V = *emere pratum.* Burm. (ad Phaedr. IV, 4, 41.) ci. + *aere paraturus.*

quoto anno empturus = mss. 𝔗 — 𝔅o. Lips. ci. = *quota empturus aut quoto nummo empturus aut quoto anno disputat?* om. *empturus sit.* Gron. ci. = *quota annua empturus sit.* sed promptius fuit *quoto annuo.* cf. ad I, 9, 4. RG = *cum erit, tuendum est.*

in beneficio = RGVT. 𝔗 — 𝔅o = *in beneficiis.*

Quid reddit beneficium? = T P2. Mod. 𝔗 — 𝔅o. R = *quod reddit iustitia, quod innocentia, quod magn. animi, quod pud., quod temperantia.* GV Col. = *Quid reddat iustitia, quid innocentia* etc. rell. om. Ambigit Grut., num ea, quae absunt, pro adulterinis habere debeat. Naz. = *Quid reddat beneficium? dic tu mihi quid reddat* etc. hoc fortasse genuinum, ut mente suppleatur *Quaeris*, quod habet mNaz. P3. = *Quid reddit iustitia.* Grut. ci. = *Respondebo, bonam conscientiam. Quid reddit iustitia, quid innocentia* ∾ *si quicquam praeter ipsas non petis?*

temperantia? si quicquam praeter ipsas, ipsas non petis = Mod. ci. (Ep. 85.) 𝔊ro — 𝔅o. T = *si quicquam praeter illas non petis.* Rell. etiam Gr. Mod. Lips. 𝔗𝔅 = *si quicquam praeter ipsas non petis* om. *ipsas.* 𝔈1. — 𝔏4. = *si quicquam praeter ipsas petis?* om. *ipsas non.*

**ipsas non petis. XIII. In quid mundus uices suas absoluit? in
quid sol diem extendit et contrahit? Omnia ista beneficia sunt:
fiunt enim nobis profutura. Quomodo mundi officium est cir-
cumagere rerum ordinem, quomodo solis loca mutare ex quibus
oriatur, in quae cedat et haec salutaria nobis facere sine prae-
mio: ita uiri officium est inter alia et beneficium dare. Quare
2 ergo dat? ne non det, ne occasionem benefaciendi perdat. Uo-
bis uoluptas est inertis otii facere corpusculum et securitatem
sopitis simillimam adpetere et sub densa umbra latitare tenerri-
misque cogitationibus quas tranquillitatem uocatis animi marcentis
oblectare torporem et cibis potionibusque intra hortorum late-
bram corpora ignauia pallentia saginare: nobis uoluptas est dare
3 beneficia uel laboriosa, dum aliorum labores leuent. uel peri-
culosa, dum alios periculis extrahant. uel rationes nostras ad-
grauatura, dum aliorum necessitates et angustias laxent. Quid
mea interest an recipiam beneficia? etiam cum recepero, danda**

Cap. XIII.

In quid mundus = Naz. Mod. RG = *inquit mundus.* Col. + *in quis quid mundus.* V P2. = *Mundus inquit.* T𝔗 — 𝔅o = *Mundus in quid.* St. Steph. = *Mundus in quod.*

vices suas absolvit = Mod. 𝔊ro — 𝔅o. probat Lips. RT Naz. St. Steph. = *vices suas solvit.* inde ortum putat Grut., quod olim scriptum fuerit *vices suas assolvit*, et syllaba geminanda maiusculis expressa *vices suASsolvit.* G P2. 𝔗𝔅 = *incessu absolvit.* Cod. Lips. = *incessu* vel *vicessu absolvit.* V𝔈1. — 𝔏4. = *incessum absolvit.* Col. = *incessu, assolvit.* RGV = *inquit sol.* T = *sol in quid et extendit et extrahit.* CDHW — *rerum* ante *ordinem.* DW — *quomodo* ante *solis* (D = *solus*). 𝔈1. = *in quae caedat.* 𝔈2. — 𝔐 = *in quae cadat* contra mstos etiam Gr. R(cr. ∾) = *beneficia dare.* CDW + *viri boni officium.* CD — *est* post *officium.* G = *ne non detur.* Dalech. = *ne, si non det, occasionem.*

2. CmD (tert. m.) H = *Virilis voluptas est.* DW = *utilis voluptas est.* T = *voluptas es.* Cod. Lips. = *voluptates est.* voluit fortasse *voluptatis est.*

inertis otii facere corpusculum = RGVT vetustiss. Ermi Naz. Col. P2. 3. cod. Lips. 𝔗𝔅 𝔊ro — 𝔅o. 𝔈1. — 𝔊 = *inertis otii facere crepusculum.* St. Steph. = *inerti otio farcire corpusculum* (etiam in vet. Ermi pro *facere* annotatum erat *farcire*). Pinc. ci. 𝔐 — 𝔏4. = *inerti otio assuefacere corp.* Lips. ci. = *inertis otii iacēre corp.* Burm. (ad Phaedr. III, 7, 5.) ci. = *inerti otio facere corp.* CDHW — *inertis otii* — *nobis voluptas est.* Agric. ci. 𝔊 — 𝔏 𝔍u = *soporis simillimam* contra mstos etiam Gr. Verd. Tronc. St. Steph. 𝔗 — 𝔈2. (m𝔈2. ∾) = *sub depressa umbra.* T — *latitare.* R (s∾) = *tenerrimis* om. *que.* T = *tenerrimusque contignationibus.* T = *oblectare tēporem.* VT = *intra ortorum.* Pinc. antiquum ex. + *virilis nobis voluptas est.* CDHW = *beneficium dare vel laboriosa* ∾ *levet.*

3. *periculis extrahant* = RCDHW P3. 𝔅2. (CDH = *extrahat*). probat Grut. VT𝔗 — 𝔅o + *a periculis extrahant.* G Naz. Col. = *aliorum periculis extrahant.* D = *aggravaturas.* CDHW = *necessitudines.* 𝔗𝔅 = *lassent.* CDW = *laxet.* CDW — *etiam* ante *cum recepero.* 𝔑u 𝔅o + *cum non recepero* contra mstos

sunt. Beneficium eius commodum spectat cui praestatur, non nostrum: alioquin nobis illud damus. Itaque multa quae summam utilitatem aliis adferunt pretio gratiam perdunt. Mercator urbibus prodest, medicus aegris, mango uenalibus: sed omnes isti, quia ad alienum commodum pro suo ueniunt, non obligant eos quibus prosunt. XIV. Non est beneficium quod in quaestum mittitur. Hoc dabo et hoc recipiam: auctio est. Non dicam pudicam quae amatorem ut incenderet repulit, quae aut legem aut uirum timuit, ut ait Ouidius:

Quae, quia non licuit, non dedit illa dedit.

Non inmerito in numerum peccantium refertur quae pudicitiam timori praestitit, non sibi. Eodem modo qui beneficium ut reciperet dedit non dedit. Ergo et nos beneficium damus anima- 2
libus quae aut usui aut alimento futura nutrimus? beneficium damus arbustis quae colimus, ne siccitate aut inmoti et neglecti soli duritia laborent? Nemo ad agrum colendum ex aequo et bono uenit nec ad ullam rem cuius extra ipsam fructus est. Ad 3
beneficium dandum non adducit cogitatio auara nec sordida, sed humana, liberalis, cupiens dare etiam cum dederit et augere nouis ac recentibus uetera, unum habens propositum quanto ei

et apertam Senecae mentem. RGT CH Iur. = *commodum expectat.* T = *alioquin non illud damus.* DW aliquot codd. Pinc. 𝔐 — 𝔏 𝔍u = *alioquin nobis, non illi damus.* Rell. etiam quatuor Gr. ∾. CDHW — *Itaque multa — gratiam perdunt.* T — *multa.* T = *qui ad alienum commodum.* 𝔊ro — 𝔑u 𝔅o = *nec obligant* contra mstos.

Cap. XIV.

et hoc recipiam = RGVT Scal. 𝔗 — 𝔅o — *et.* CDEW = *Haec dabo et haec recipiam.* RCD sEW = *actio est.* H = *accusatio est.* E — *Non dicam — non dedit illa dedit.* CsW = *ut incederet.* D (cr. ∾) = *incedetur.* W = *ut incideret.* T + *Et ut ait Ovidius* CDHW P1. + *Ut enim ait Ov.* C — *non dedit.* D (m∾ sec. m.) W(m∾) — *illa dedit.* TC = *in numero refertur.* DW = *non enim in numero peccantium merito.* E = *Num in numero peccantium* om. *inmerito.* E = *qui pudicitiam.* T + *pudicitiam pudori alias timori.* 𝔏 — 𝔊ro + *et non sibi* contra mstos. Grut. ci. = *praestitit, non fidei.*

2. CDEHW — *Ergo et nos — fructus est.* T = *animalibus quae ut usui nobis sint nutrimus.* R(cr. ∾) = *quae aut visui.* G = *ut siccitate.* T(s∾) = *nec ullam rem* om. *ac.*

3. St. Steph. = *Ad beneficium dandum non ducat.* E + *sed liberalis, sed cupiens.* E — *et augere novis* — XX, 2. ex. *vacat cogitare.* CDHW — *et augere — futura sit: alioquin.* Iidem proximis (*humile est, sine laude* — XX, 2. *vacat cogitare.*) praeponunt verba XX, 3. *faciat licet omnia* — XXI, 1. *propositi sui capitur.* R = *novis accrescentibus.*

unum habens propositum quanto ei cui praestat = ci. Grut. 𝔏4. — 𝔅o. Naz. = *num habens prop.* ∾. RGV T (P2.) 𝔗 — 𝔊 = *non habens prop.* ∾. P3. = *non habentes prop.* ∾. Col. = *non habens propositum nisi quanto.* 𝔐 — 𝔏 𝔍u = *et non*

cui praestat bono futura sit: alioquiu humile est, sine laude,
2 sine gloria prodesse, quia expedit. Quid magnifici est se
amare, sibi parcere, sibi acquirere? Ab omnibus istis uera
beneficii dandi cupido auocat: ad detrimentum iniecta manu trahit et utilitates relinquit ipso benefaciendi opere laetissima.
XV. Numquid dubium est, quin contraria sit beneficio iniuria? Quomodo iniuriam facere per se uitanda ac fugienda res est, sic beneficium dare per se expetenda. Illic turpitudo contra omnia praemia in scelus hortantia ualet: ad hoc inuitat honesti per se
2 efficax species. Non mentiar, si dixero neminem non amare beneficia sua, neminem non ita conpositum animo, ut libentius eum uideat in quem multa congessit, cui non causa sit iterum dandi beneficii semel dedisse. quod non accideret, nisi nos
3 ipsa delectarent beneficia. Quam saepe dicentem audias: Non sustineo illum deserere cui dedi uitam, quem periculo eripui. Rogat me ut causam suam contra homines gratiosos agam. Nolo: sed quid faciam? iam illi semel iterumque adfui. Non uides inesse isti rei propriam quamdam uim quae nos dare bene-
4 ficia cogit? primum quia oportet, deinde quia dedimus. Cui initio ratio non fuisset praestandi, aliquid ei praestamus ob hoc, quia praestitimus. Adeoque ad beneficia nos non inpellit utili-

bens prop. quanto ei qui pr. Grut. olim ci. = *non habens prop. quam quanto* ∾. G = *bono futuro sit.*

4. 𝔗𝔅 = *Quid magnifice est.* R = *aquirere.* C = *vera bona dandi cupiendo advocat.* DHW = *vero bona dandi* [D p.m. = *danda*] *cupido advocat.* VT 𝔗 — 𝔅 = *advocat* (𝔅 = *dandi cupio*). CDW = *invecta manu.*

Cap. XV.

DW = *quin beneficia contraria sint munera.* G (*re* n.) = *ac refugienda.* Trist. + *beneficium bene dare.* C = *si bene dare per se expetenda.* 𝔈2. — 𝔐 = *per se expetendum.* D (cr. ∾) = *illuc turpitudo.* T = *in celus hort.* C = *valent.* CDHW — *Non mentiar — congessit*, sed in eorum locum substituunt haec: *Quis non* [D p.m. et W — *non*] *beneficia sua amet?* 𝔗 — 𝔈1. = *in quem multa concessit.* T = *ita oppositum animo.* 𝔈2. — 𝔐 (ed. R om. et Commelin.: nam Paris. et Scholia Mur. ∾) + *ut non libentias videat.* VT = *dandi beneficium.* CDHW = *dandi beneficia.* CDHW — *quod non accideret — beneficia.*

3. T = *dicentem audies.*

quem periculo = RCDHW. sRC sDVT 𝔗 — 𝔅o + *quem e periculo.* C = *contra hos gratiosos.* DW — *homines.* R = *iam illi semel utrumque.* CDW — *Non vides — beneficia cogit.* RGVT Gr. 𝔗𝔅 = *proximam* [Naz. p.m. = *proxima*] *quamdam vim.*

4. CD + *Cui in initio.* T = *ab hoc quia ei praestitimus.* CDHW — *Adeoque ad* — XVII, 1. *natura cavisset.*

Adeoque ad beneficia nos non inpellit = RVT. Naz. + *Adeoque quod ad beneficia* ∾. P3. Col. = *Adeoque quod ad beneficia non impellit* om. *nos.* P2. 𝔈2. — 𝔅o = *Adeoque nos ad beneficia non impellit.* 𝔗 — 𝔈1. = *Adeoque nos ad beneficia impellit*

tas, ut et inutilia tueri ac fouere perseueremus sola beneficii ca-
ritate. cui etiam infeliciter dato indulgere tam naturale quam
liberis paruis. XVI. Iidem isti gratiam referre ipsos fatentur,
non quia honestum est, sed quia utile. quod non esse ita mi-
nore opera probandum est: quia quibus argumentis collegimus
beneficium dare per se rem expetendam esse isdem etiam hoc
collegimus. Fixum est illud a quo in cetera probationes nostrae
exeunt honestum ob nullam aliam causam, quam quia honestum
sit, coli. Quis ergo controuersiam facere audebit an gratum 2
esse honestum sit? Quis non ingratum detestetur hominem sibi
ipsi inutilem? Quid autem, cum tibi narratur aduersus summa
beneficia amici sui ingratus esse, quomodo id fecerit, utrum
tamquam rem turpem fecerit an tamquam rem utilem sibi et pro-
futuram omiserit? Puto, nequam hominem existimas cui poe- 3
na, non cui curatore opus sit. quod non accideret, nisi gra-
tum esse per se expetendum honestumque esset. Alia fortasse
minus dignitatem suam praeferunt et an sint honesta interprete
egent: hoc expositum est pulchriusque, quam ut spendor eius
dubie ac parum luceat. Quid tam laudabile, quid tam aequali-

om. *non.* G Verd. Tronc. — *non.* Dalechampio videtur ita per ironiam dictum. Grut. ci. = *Adeoque q u i d e m ad beneficia non impellit.* V𝔗𝔅 — *ut* ante *et inutilia.* T — *et* ante *inutilia.* 𝔗 — 𝔐 — *est* post *naturale* contra mstos etiam Pinc. Gr.

quam liberis p a r v i s = RGV Pinc. v. l. Gr. Lat. Latin. (B. Pr. p. 45.) Verd. Scal. 𝔗𝔅. probat ms Ruhk. T = *quam liberis p l u s.* 𝔈1. — 𝔅o = *quam liberis p r a v i s.*

Cap. XVI.

RGT 𝔗 — 𝔈1. = *I d em isti.* quod debebat recipi nón minus quam *isdem.* V = *Isti i dem.* R (s u) = *Q i a quibus.* T = *argumentis coll i g i mus.* 𝔈1. = *coll i g e mus.*

i s dem etiam = RG. V𝔗𝔅 = *h i s dem etiam.* 𝔈1. = *h i i sdem etiam.* T 𝔈2. — 𝔅o = *i i s dem etiam.*

hoc coll e g i mus = RGV Naz. P2. Col. 𝔗 — 𝔊. T = *hoc coll i gimus.* P3. = *hoc i n t e l ligimus.* Pinc. v. l. 𝔐 — 𝔅o = *hoc col l i g e mus.*

2. R + *honestum sit c o l i.* G = *sibi ips u m inutilem.* VT P2. 𝔗 — 𝔈1. + *Quid autem t i b i v i d e t u r, cum tibi.*

cum tibi narratur adversus summa beneficia amici sui ingratus e s s e. quomodo id fe c e r i t, utrum tamquam = R. *narratur* spectat ad *ingratum hominem* et repetitur ante *quomodo id fecerit.* G — *esse.* quod abesse poterat. V𝔗 — 𝔊 = *cum tibi narratur d e e o q u i adversus* [= P2.] *ingratus e s t* ∾ (𝔗 — 𝔈1. = *tanquam t u n c turpem*). T = *cum tibi narratur d e e o q u i adv.* ∾ *ingratus e s t. quomodo id fecerit. i t e rum tanquam rem.* Naz. P3. Col. = *cum tibi narratur* [sNaz. + *q u i* sec. m.] *adversus.* Iidem cum Pinc. v. l. P2. = *fecerit* [Naz. p.m. = *feceri s*] *utrum.* Pinc ci. 𝔐 = *cum tibi narratur d e e o q u i adversus* ∾ *ingratus e s t, quomodo id f e r e s?* 𝔏 — 𝔅o = *cum tibi narratur d e e o q u i adv.* ∾ *ingratus e s t, quomodo id f e r s?* 𝔗 — 𝔈2. = *profuturam c o m miserit.*

3. T = *interprete e g e r e t.* R = *dubie ac p a r t i m luceat.* quod fortasse verum est. Cod. Lips. = *tam*

ter in omnium animos receptum quam referre bene meritis gratiam? XVII. Ad hoc, dic mihi, quae causa nos perducit? Lucrum? quod qui non contemnit ingratus est. Ambitio? et quae iactatio est soluisse quod debebas? Metus? nullus ingrato: huic enim uni rei non posuimus legem, tamquam satis natura cauisset. quomodo nulla lex amare parentes, indulgere liberis
2 iubet: superuacuum est enim in quod imus inpelli. Quemadmodum nemo in amorem sui cohortandus est quem adeo dum nascitur trahit, ita ne ad hoc quidem, ut honesta per se petat. Placent suapte natura adeoque gratiosa uirtus est, ut insitum sit etiam malis probare meliora. Quis est qui non beneficus uideri uelit? qui non inter scelera et iniurias opinionem bonitatis adfectet? qui non ipsis quae inpotentissime fecit speciem aliquam induat recti? uelit quoque etiam his uideri beneficium dedisse
3 quos laesit? Gratias itaque agi sibi ab his quos adflixere patiuntur bonosque se ac liberales fingunt, quia praestare non

aequaliter in omnium a d o m n e s receptum. Lips. ci. = *tam aequaliter a d o m n e s receptum.*

Cap. XVII.

quod debe b a s = 𝔈2. — 𝔅o. R GVT 𝔗 — 𝔈1. = *quod deb e a s.* RG = *Men i s ullus ingrato.* G Scal. — *uni* ante *rei.* T = *non pos s u mus legem.* RG = *natura ca r u issel.* V = *Quomodo nulla r e s.*

supervacuum est enim in quod imus inpelli = RGT Naz. P2. Put. 𝔏 — 𝔅o. Quaedam exx. Pinc. — *enim.* P3. Col. = ∾ *in quod u n u s impelli.* V = *supervacuum est enim in quod u n u s q u i s q u e n a t u r a p r o n u s e s t l e g e impelli.* 𝔗𝔅 = *supervacuum est i n q u i t i n h u i u s impelli.* 𝔈1. — 𝔖 = *supervacuum est i n q u i t i n n a t u r a e i u s impelli.* Pinc. alia exx. + ∾ *in quod n a t u r a imus impelli.*

2. *quem a d e o d u m nascitur trahit* = St. Steph. ci. Mod. (Ep. 85.) 𝔊ro — 𝔅o. RG Naz. Col. P3. Mod. = *quem a d m o d u m nascitur trahit.* T P2. 𝔗𝔅 = *quem a d m o d u m q u o d nascitur trahit.* V = *quem s e c u m e x q u o nascitur trahit.* 𝔈1. — 𝔏4. = *quem c u m nascitur trahit.* Grut. ci. = *quem a d m o d u m dum nascitur trahit.* Fortasse ex V scribendum *quem e x q u o nascitur trahit.* CHW — *quem* — *trahit.* D — *quem* — *ita ne.* G = *n e c ad hoc quidem.* W = *n e c ad hoc* om. *quidem.* RCDH — *quidem.*

Plac e n t suapte natura = RG Pinc. v. l. Gr. 𝔊𝔖 𝔅2. V 𝔗 — 𝔈2. 𝔐 — ℜu 𝔅o = *Plac e t suapte natura.* T = *Plac e t sua p a r t e* [*ple*] *natura.* W = *Plac e t sua a p e r t e* [*er* n.] *natura.* H = *Plac e t sua p e r s e natura.* D = *Adeo* om. *que.* D = *insit u s.* T — *etiam* ante *malis.* R = *qui non beneficus e s s e velit.* G(m∾) = *qui non benefic i i s* [sp. vc.] *velit.* VT 𝔗𝔅 = *qui non benefic i i s videri velit.* CDW = *q u i s non inter.* CD HW = *q u i s non ipsis.* St. Steph. = *quae imp u d e n tissime.* Quidam codd. Pinc. = *indu c at recti.* Col. = *aliquam recti f e c i t a u t induat.*

velit quoque e t i a m h i s videri = RGVCD (D = *h i i s*) omnes Pinc. Gr. H = ∾ *e t his videri.* T = ∾ *etiam i s videri.* Erf. = ∾ *etiam i i s* [an *his?*] *videri.* 𝔗 — 𝔈2. — *etiam.* 𝔈 — 𝔐 = *velit quoque i i s videri.* 𝔏 — 𝔅1. = *velit quoque e t i i s videri.* Gron. ci. ℜu — 𝔅o = *velitq u e etiam i i s videri.* T = *q u i laesit.*

3. CDHW — *Gratias itaque* — *pudorique est.* V = *ab i i s quos.* G = *quos afflix e r i t.* G = *se a d libera-*

possunt. Quod non facerent, nisi illos honesti et per se expetendi amor cogeret moribus suis opinionem contrariam quaerere et nequitiam abdere cuius fructus concupiscitur: ipsa uero odio pudorique est. nec quisquam tantum a naturali lege desciuit et hominem exuit, ut animi causa malus sit. Dic enim cuilibet 4
ex istis qui rapto uiuunt an ad illa quae latrociniis et furtis consequuntur malint ratione bona peruenire? Optabit ille cui grassari et transeuntes percutere quaestus est potius illa inuenire quam eripere. Neminem reperies qui non nequitiae praemiis sine nequitia frui malit. Maximum hoc habemus naturae meritum, quod uirtus in omnium animos lumen suum permittit: etiam qui non sequuntur illam uident. XVIII. Ut scias per se expetendam esse grati animi adfectionem, per se fugienda res est ingratum esse, quoniam nihil aeque concordiam humani generis dissociat ac distrahit quam hoc uitium. Nam quo alio tuti sumus, quam quod mutuis iuuamur officiis? hoc uno instructior uita contraque incursiones subitas munitior est, beneficiorum commercio. Fac nos singulos: quid sumus? praeda animalium et uictimae ac bellissimus et facillimus sanguis. Quoniam cete- 2
ris animalibus in tutelam sui satis uirium est, quaecumque uaga nascebantur et actura uitam segregem armata sunt: hominem

les. St. Steph. + *opinionem bonitatis contrariam.* T = *pudori est* om. *que.* C = *ne quisquam tantum.* TC = *a nature lege.* H = *a lege nature.* D = *a lege sue nature* om. *tantum.* W = *tamen a lege sue nature.* R = *et hominem exivit.* Quaedam exx. Pinc. = *ut enim causa malus sit.* Pinc. ci. = *ut inani causa malus sit.* Mss. etiam Gr. ∾.

4. CDHW — *Dic enim* — *bona pervenire.* 𝔗 — 𝔐 = *Dic ergo cuilibet* contra mstos etiam Pinc. Gr. RG = *conseeuntur.* G = *cui crassari.* C = *cui cessaret et transeuntes.* Libri Lips. = *et pervenire percutere.* CDHW = *Neminem invenies qui non.* CDHW — *Maximum hoc* — XVIII, 3. *tuto licet? Denique.* V = *hoc hñs* [i. e. *habens*] *naturae.* 𝔊 — 𝔏4. = *lumen suum praemittit* contra mstos etiam Gr. G = *secuntur.*

Cap. XVIII.

𝔗 — 𝔊2. = *expetendum esse.* sed correctum voluit Erm. T = *gratam animi affectionem.* V = *quod mutuis vivamus.* T = *Hoc uno instructiores commercio* rell. om. 𝔗𝔅 = *incisiones.* T = *Fac nos singules.* T = *ac victimae.*

victimae ac bellissimus = Naz. P2. (3?) vet. Mur. (s.m.) 𝔗 — 𝔊. R (s.m.) GV + *victimae delectabilis ac bellissimus.* Illud olim adscriptum est, ut hoc explicaret. R (p.m.) + *victimae delectabiles ac bellissimus.* P2. (3?) = *victimae delectabilis ac bellicissimus.* Col. = *ac becillissimus.* T = *victimae ac imbecillus.* T = *victimae debilis ac vilissimus.* Vet. Mur. = *victimae ac bilissimus.* 𝔐 — 𝔏4. = *victimae ac vilissimus.* Dal. = *victimae ac imbecillimus.* 𝔊ro — 𝔅o = *victimae ac imbecillissimus.* male: nam Seneca *ac* non posuit ante voces a Vocali incipientes.

2. T — *sui* post *tutelam.*

vaga nascebantur = RGVT Naz.

inbecillitas cingit. non unguium uis, non dentium terribilem ceteris fecit: nudum et infirmum societas munit. Duas res dedit quae illum obnoxium ualidissimum facerent, rationem et societatem. Itaque qui par esse nulli posset, si seduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit. societas terris genitum in alienae naturae transmisit imperium et dominari etiam in mari iussit. Haec morborum inpetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit. haec fortes non facit, quod licet contra fortunam aduocare. Hanc societatem tolle et unitatem generis humani qua uita sustinetur scindes. tolletur autem, si efficis ut ingratus animus non per se uitandus sit, sed quia aliquid illi timendum est. Quam multi enim sunt quibus ingratis esse tuto licet? Denique ingratum uoco quisquis metu gratus est. XIX. Deos nemo sanus timet: furor est enim metuere salutaria nec quisquam amat quos timet. Tu denique, Epicure, deum inermem facis: omnia

(p.m.) P2. 3. Col. 𝔗 — 𝔈2. Vet. cod. Ermi Naz. (s.m.) 𝔊 — 𝔅o = *vaga nascuntur*. Sed opinor etiam in vet. Ermi positum fuisse a sec. m. vid. ad III, 32, 1. V = *et habitura vita segregem*. RG Naz. P3. Col. = *imbecilla cingit*. T P2. 𝔗 — 𝔈1. = *imbecilla vis cingit*. V = *imbecilla cingit vis*. Grut. ci. 𝔊ro — 𝔅1. = *imbellia cingit*. quod laudat Forcellinus in Lexico. s Naz. 𝔈2. — 𝔏4. 𝔑u — 𝔅o ∾. at vix puto sanum esse.

quae illum obnoxium validissimum = 𝔊ro — 𝔅o. Gron. ait minus difficultatis fore, si Vérbum *facerent* interpositum esset inter duo Adiectiva. Naz. (p.m.) = *quae illum obnoxiom val.* RGV alter Ermi Naz. (s.m.) P 2. Col. cod. Lips. = *illum obnoxio val.* Col. = *illum obnoxio validissimi*. 𝔗 — 𝔈1. = *illum obnoxio quolibet validissimum*. m𝔈1. = forte. *obnoxio cuilibet*. T unus Ermi 𝔈2. — 𝔏4. + *illum obnoxium ceteris validissimum*. Pinc. ci. = *quae illum a noxio quamlibet valido securum facerent*. Grut. ci. = *quae illi obnoxium validissimum*. Lips. ci. = *quae illum ex obnoxio validissimum*. Cod. Iur. = *si per se niteretur, rerum potitur*. 𝔐 — 𝔏𝔍u = *si diduceretur r. p.* contra mstos etiam Gr. 𝔗 — 𝔈1. — *rerum potitur*. Mss. etiam Anglic. et Basil. Ermi Gr. ∾. R = *dominium omnium animalium fecit*. recte, opinor. RG = *societas terris gentium*. St. Steph. Scal. 𝔗 — 𝔈2. = *societas terras gentium*. VT ex. schol. Salmant. 𝔊 — 𝔅o ∾.

3. RVT = *Hoc morborum impetus*. RT 𝔗𝔅 = *impetus arguit*. G = *arguis*. Lat. Latin. (Bibl. Prof. p. 45.) ci. = *quam licet contra fortunam advocare*.

Hanc societatem tolle = RGVT 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o — *societatem*. V = *tolles autem, si*.

si efficis = RGVT. 𝔗 — 𝔅o = *si efficies*.

quia aliquid illi timendum est = RGV (V = *timendus est*) T Pinc. v. l. Gr. St. Steph. Scal. Lat. Latin. (l. l.). 𝔗 — 𝔅o = *quia aliud illi* ∾. Grut. ci. = *quia aliud quid illi* ∾. Dal. = *vitandum est*. 𝔗 — 𝔅o = *quam multi sunt enim* contra mstos. VT 𝔗 — 𝔊 = *ingratos esse*. 𝔗𝔅 = *tute licet*. D = *metus gratus est*.

Cap. XIX.

CDW — *furor est enim* — § 3. *id est honestum*.

illi tela, omnem detraxisti potentiam et, ne cuiquam metuendus esset, proiecisti illum extra metum. Hunc igitur inseptum ingenti quidem et inexplicabili muro diuisumque a contactu et a conspectu mortalium non habes quare uerearis: nulla ibi nec tribuendi nec nocendi materia est. In medio interuallo huius 2
et alterius coeli desertus, sine animali, sine homine, sine re ruinas mundorum supra se circaque se cadentium euitat non exaudiens uota nec nostri curiosus. Atqui hunc uis uideri colere non aliter quam parentem grato, ut opinor, animo: aut si non uis uideri gratus, quia nullum habes illius beneficium, sed te atomi et istae micae tuae forte ac temere conglobauerunt, cur colis? Propter maiestatem, inquis, eius eximiam singularem- 3
que naturam. Ut concedam tibi, nempe hoc facis nullo pretio inductus, nulla spe. Est ergo aliquid per se expetendum cuius te ipsa dignitas ducit: id est honestum. Quid est autem honestius quam gratum esse? huius uirtutis materia tam late patet quam uita. XX. Sed inest, inquit, huic bono etiam utilitas aliqua: cui enim uirtuti non inest? sed id propter se expeti dicitur quod, quamuis habeat aliqua extra commoda, sepositis quoque illis ac remotis placet. Prodest gratum esse: ero tamen gratus, etiam si nocet. Gratus est: quid sequitur? Ut haec

R(s∾) — *ne* ante *cuiquam*. VT = *proiecisti eum*. 𝔈1. — 𝔏4. = *proiecisti ipsum*. Rell. etiam Pinc. v. l. ∾.

extra metum = RGVT Gr. 𝔗 — 𝔊 𝔏 — 𝔏4. Muret. ci. 𝔐𝔑u 𝔅o = *extra mundum*. 𝔊ro — 𝔅1. = *extra motum*. quod nescio an sit librario assignandum. Lips. ci. 𝔅2. = *extra metam*. Ruhkopfius, ut solet admodum negligenter laudare scripturas Pinc. et Grut., omnes codices et editiones habere *extra motum* scripsit: quod cum crederet verum esse Goerenzius (Progr. Lyc. Zwicc. a. 1812. p. 11.) coniectura restituit veram scripturam atque sic explicavit: *ne deus*, inquit, *reformidandus esset ab hominibus, relegasti eum illum in locum, unde nullus ab eo ad homines pervenire metus possit.*

inseptum = RG Naz. P3. Col. 𝔊ro — 𝔅o. VT 𝔗 — 𝔏4. = *septum*.

ingenti quidem = RGV 𝔗 — 𝔊. T — *quidem*. 𝔐 — 𝔅o = *ingenti quodam*.

nulla ibi nec tribuendi = RG Scal. Verd. Tronc. VT 𝔈1. — 𝔅o = *nulla illi nec trib.* 𝔗𝔅 = *nulli illi*. Dal. = *iuvandi nec nocendi*.

2. T — *se* ante *cadentium*. V = *Atque hunc vis*. 𝔗𝔅 = *Atqui tunc vis*.

3. T = *Propter maiestatem eius inquit ac singularem nat.*

nullo pretio inductus, nulla spe = RGVT quatuor Gr. 𝔗 — 𝔅o = *nulla spe, nullo pretio inductus*. 𝔗 — 𝔐 — *ergo* ante *aliquid per se expetendum* contra mstos etiam Pinc. Gr. V + *huius autem virtutis*. D — *materia*.

Cap. XX.

DW = *propter se expetitur quod*. 𝔈1. — 𝔅o + *extra se commoda* contra mstos. Iunge *extra* cum *habeat* et cf. Caes. B. C. III, 69, 4. CDH W — *illis* ante *remotis*. DW = *placeat*.

etiam si nocet = RGVTCDW 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o = *etiamsi noceat*.

2 **res illi alios amicos, alia beneficia conciliet. Quid ergo, si quis
sibi offensas concitaturus est? si quis intellegit adeo per hoc se
nihil consecuturum, ut multa etiam ex reposito acquisitoque per-
denda sint? Non libens in detrimenta descendit. Ingratus est
qui in referenda gratia secundum datum uidet, qui sperat cum
reddit. Ingratum uoco qui aegro adsedit, quia testamentum fa-
3 cturus est, cui de hereditate aut de legato uacat cogitare. Fa-
ciat licet omnia quae facere bonus amicus et memor officii de-
bet, si animo eius obuersatur spes, si lucri captator est et ha-
mum iacit: ut aues quae laceratione corporum aluntur lassa
morbo pecora et casura e proximo speculantur, ita hic inminet
morti et circa cadauer uolat. XXI. Gratus animus ipsa uir-
tute propositi sui capitur. Uis scire hoc ita esse nec illum uti-
litate corrumpi? Duo genera sunt grati hominis. Dicitur gra-
tus qui aliquid pro eo quod acceperat reddit. Hic fortasse osten-
tare se potest: habet quod iactet, quod proferat. Dicitur gra-
tus qui bono animo accepit beneficium, bono debet. Hic intra
conscientiam clusus est. quae illi contingere potest utilitas ex**

Gratus est: quid sequitur? = GVT P2. 3. Col. Verd. St. Steph. Scal. 𝔗𝔅. R = ∾ *qui id sequitur.* V = ∾ *qui sequitur.* Naz. (p.m. ut videbatur) = *Gratus quid sequitur?* om. *est.* Naz. (s.m.) = *Gratum esse quid sequitur?* ℭ1. — 𝔅o + *Qui gratus est, quid sequitur?* CDHW — *Gratus est* — § 2. ex. *vacat cogitare.* R + *et alia beneficia.* T = *concilies.*

2. 𝔗𝔅 = *ex opposito acquisitoque.* ℭ1. 2. = *ex apposito acq.* Mss. etiam Pinc. ∾.

non libens in detrimenta descendit = RGVT 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o = *num libens in detr. descendet?*

qui aegro adsedit = RG. VT 𝔗 — 𝔅o = *qui aegro assidet.*

3. De CDHW cf. ad XIV, 3. R — *facere* ante *bonus amicus.* sed rell. ∾. DW — *et memor officii.* VEW (m∾) = *observatur spes.* C = *adversatur spes.*

si lucri captator est = RGVTC sDEHW Delben. quatuor Gr. 𝔗 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅2. probat Gron. D = *si lucri captoris.* 𝔐 — 𝔏4. — *lucri.* Grut. ci. = *spes lucri, captator est.* assentitur Lips. 𝔅o = *opes, lucri captator est* om. *si.* CDW = *si iacit hamum. morti imminet.* [XXI.] *Gratus animus ipsa virtute propositi* [D (s∾) — *propositi*] *sui* [DW + *imminet vel*] *capitur. Humile est* (D = *humilem enim sine*) rell. om. E = *Si iacit hamum. morti imminet.* reliqua omittit usque ad XXVI, 1. *insidiosa capiamur.* G quidam Pinc. = *laxa morbo.* 𝔗 — 𝔊 = *lapsa morbo* contra mstos etiam Pinc. G (n.) + *morbo corpora pecora.*

Cap. XXI.

H — *Gratus animus* — *proferat.* C DW — *Vis scire* — *quod proferat.* R = *nec ullum utilitate.* V — *ostentare se.* D = *qui bono accipit animo.* T = *bono videt. Hic intra.* 𝔗 — ℭ2. = *bono dedit. Hic intra.* Rell. etiam Pinc. ∾.

intra conscientium clusus est = RGT Pinc. Gr. 𝔏 — 𝔅o. VC Verd. Tronc. St. Steph. = *intra consc. clausus est.* DW = *inter consc. clausus est.* H = *intra scientiam clausus est.* 𝔗𝔅 = *intra consc. obusus est.* ℭ1. — 𝔐 = *intra consc. occlusus est.*

adfectu latenti? Atque hic, etiam si ultra facere nil potest, 2
gratus est: amat, debet, referre gratiam cupit. Quicquid ultra desideras non ipsi deest. Artifex est etiam cui ad exercendam artem instrumenta non suppetunt, nec minus canendi peritus cuius uocem exaudiri fremitus obstrepentium non sinit. Uolo referre gratiam: post hoc aliquid superest mihi, non ut gratus, sed ut solutus sim. Saepe enim et qui gratiam retulit ingratus 3
est et qui non retulit gratus. Nam ut omnium aliarum uirtutum ita huius ad animum tota aestimatio redit. Hic si in officio est, quicquid defuit fortuna peccat. Quomodo est disertus etiam qui tacet, fortis etiam qui conpressis manibus uel etiam adligatis, quomodo gubernator etiam qui in sicco est, quia consummatae scientiae nihil deest, etiam si quid obstat quo minus se utatur: ita gratus est etiam qui uult tantum nec habet huius uo- 4
luntatis suae ullum alium quam se testem. Immo amplius adiciam: est aliquando gratus etiam qui ingratus uidetur, quem mala interpres opinio in contrarium tradidit. Hic quid aliud sequitur quam ipsam conscientiam? quae etiam obruta delectat, quae concioni ac famae reclamat et in se omnia reponit, et cum ingentem ex altera parte turbam contra sentientium adspexit,

CDHW — *quae illi* — § 2. *gratus est.* RG = *latente.*

2. *Atque hic* = RGVT Gr. 𝔗 — 𝔈2. Pinc. ci. 𝔊 — 𝔅o = *Atqui hic.* *facere nil potest* = RGV 𝔗 — 𝔖. 𝔐 — 𝔅o = *facere nihil potest.* T = *nihil facere potest.* CDHW — *debet.* Dal. = *nunc ipsi deest.* CDHW — *Artifex* — *ut solutus sim.* T = *obstrepentium non sunt.* R 𝔗𝔅 = *post haec aliquid.* T = *post hic aliquid.* 𝔈1. — *hoc.* R (s∾) — *superest.* 𝔗 — 𝔐 — *mihi* post *superest* contra mstos etiam Gr.

3. CH — *enim.* DW — *enim et.* RG — *et* ante *qui non retulit.* TCDHW — *omnium* ante *aliarum virtutum.* DW = *existimatio ad animum reddit tota.* DW = *sine officio est.* Nonnulli Pinc. = *quicquid deficit fortuna peccat.* Mei codd. et Gr. ∾. CDHW = *fortissimus etiam qui.* W = *pressis manibus.* *vel etiam adligatis* = RGVT 𝔗 — 𝔐. 𝔏 — 𝔅o = *vel et alligatis.* CH = *licet alligatis.* D = *manibus obligatur.* W = *manibus alligatur.* W = *consummatae conscientiae.* R (del.) + *si quid est obstat.*

4. C = *ita et gratus est qui etiam vult.* DW + *ita et gratus* ∾. CDHW — *Immo amplius adiciam.* *in contrarium tradidit* = RGVT CDHW Naz. (s.m.) P2. 3. Col. Verd. Tronc. Scal. 𝔗 — 𝔈2. Naz. (p.m.) — *in.* Vet. cod. Ermi 𝔊 — 𝔅2. 𝔅o = *in contrarium traducit.* Alia exx. Pinc. = *in contrarium vertit.* 𝔑u = *contrarium traducit* om. *in.* DW = *sequitur aliud nisi.* CHW = *etiam dirula delectat.* D(p.m.) = *durata delectat.* D (tert. m.) = *divina delectat.* D + *quae etiam in* [*in* n.] *concioni.* H + *quae et concioni.* W + *quae etiam concioni.* CDHW — *et cum ingentem* — XXII, 1. *bona conscientia stillet.* Sed in eorum locum substituunt haec: *Bene conscio* [HW = *concio*] *homini si cor bona* [DW = *bonum*] *conscientia plenum stillet* (H = *stillat*). T — *turbam.* V = *turbam ɔsciam*

non numerat suffragia, sed una sententia uincit. Si uero bonam fidem perfidiae suppliciis adfici uidet, non descendit e fastigio, sed supra poenam suam consistit. XXII. Habeo, inquit, quod uolui, quod petii: nec poenitet nec poenitebit nec ulla iniquitate me eo fortuna perducet, ut hanc uocem audiam, Quid mihi uolui? quid nunc mihi prodest bona uoluntas? Prodest et in eculeo, prodest et in igne. qui si singulis membris admoueatur et paulatim uiuum corpus circumeat, licet ipsum corpus plenum bona conscientia stillet: placebit illi ignis per quem bona
2 fides conlucebit. Nunc illud quoque argumentum quamuis dictum iam reducatur. Quid est quare grati uelimus esse, cum morimur? quare singulorum perpendamus officia? quare id agamus in omnem uitam nostram memoria decernente, ne cuius officii uideamur obliti? Nihil iam superest quo spes porrigatur: in illo tamen cardine positi abire e rebus humanis quam gratis-
3 simi uolumus. Est uidelicet magna in ipso opere merces rei et ad adliciendas mentes hominum ingens honesti potentia. cuius pulchritudo animos circumfundit et delinitos admiratione luminis

[i. e. *conscientiam*] *aspexit*. R — *una ante sententia*. Naz. P3. = *perfidiae supplicis*. Col. = *perf. supplicio*. T = *et supra poenam*.

Cap. XXII.

R = *inquid*.

nec poenitet = RGVT. 𝔗 — 𝔚o = *Non poenitet*. T = *vocem audiant*. Lips. ci. = *vocem audiat*. ut ad fortunam referatur. T = *bona voluntatis*. V = *prodest* ante *et in igne*. V = *Quid si singulis*. R = *circueat*. Lips. vocem *corpus* dicit redundare, Gron. mendosam esse. Gron. ci. = *ipsum cor* (quod est in CDHW [vide ad XXI, 4.] et nonnullis Pinc.) aut *pectus*. Nihil ego quidem mutaverim: nam *stillare* de *corpore* tantum dici potuit, quod *ignis circumit*. Nonnulli Pinc. = *Bene conscio homini si cor bonum plenum bona conscientia stillet*. CDHW Pinc. v. l. P1. = *bona conscientia collucebit* (Pinc. v. l. = *lucebit*).

2. R(m∾) — *Nunc illud quoque* — *reducatur*. V Lat. Latin. (Bibl. Prof. p. 45.) = *Huc illud quoque*. 𝔗𝔚 — *illud*. 𝔊l. — 𝔚o = *Nunc quoque illud* contra mstos etiam Pinc. D (cr.∾) = *illum* et — *quamvis dictum iam*. GV quidam codd. Pinc. Naz. P2. Col. 𝔗𝔚 = *quamvis ductum iam* (Pinc. — *iam*). mCol. ad *ductum* habet *id est disputatum*. C sDHW Pinc. v. l. P1. = *argumentum supra dictum*. DW P1. = *repetatur*. mRT P3. 𝔊l. — 𝔚o ∾. G (s∾) T = *grati volumus esse*. CDHW — *quare singulorum* — *videamur obliti*. T = *Quia id agamus*.

memoria decernente = RGV quatuor Gr. 𝔗 — 𝔊 𝔊ro — 𝔚o. defendit Gron. T = *memoria decurrento*. 𝔐 — 𝔏 4. = *memoria decurrente*. T = *videatur*. D (s∾) W = *Nihil iam semper est*. D (p.m.) = *in illo tamen oridine*. D (s.m.) HW Trist. = *in illo tamen ordine*. T = *abire est rebus humanis*. CD = *a rebus humanis*. T = *qui gratissimi*. CDHW = *quam gratissime*.

3. CH = *magna potentia in ipso opere et virtus honesti. cuius pulchritudo* rell. om. DW = *in isto opere magna potentia et virtus honesti. cuius pulchr.* CDHW — *et delinitos* — § 4. ex. *iturus*. RV = *et*

ac fulgoris sui rapit. At multa hoc commoda oriuntur: et tutior est uita melioribus amorque et secundum bonorum iudicium aetasque securior quam innocentia, quam grata mens prosequitur. Fuisset enim iniquissima rerum natura, si hoc tantum bo- 4
num miserum et anceps et sterile fecisset. Sed illud intuere an ad istam uirtutem quae saepe e tuto ac facili aditur etiam per saxa et rupes et feris ac serpentibus obsessum iter fueris iturus.

XXIII. Non ideo per se non est expetendum cui aliquid extra quoque emolumenti adhaeret: fere enim pulcherrima quaeque multis et aduenticiis comitata sunt dotibus, sed illas trahunt, ipsa praecedunt. Num dubium est quin hoc humani generis domicilium circuitus solis ac lunae uicibus suis temperet? quin alterius calore alantur corpora, terrae relaxentur, inmodici humores conprimantur, adligantis omnia hiemis tristitia frangatur: alterius tepore efficaci et penetrabili regatur maturitas frugum? 2
quin ad huius cursum fecunditas humana respondeat? quin ille annum obseruabilem fecerit circumactu suo, haec mensem minoribus se spatiis flectens? Ut tamen detrahas ista, non erat

delinitos admiratio. V (cr. ∾) = *fulguris sui.* RGT = *fulgoris vi.* 𝔗 — 𝔈1. = *ac multa h. comm.*

hoc commoda = RG Naz. Col. + *ex hoc commoda.* T = *huic commoda.* VP2. 𝔗 — 𝔅o = *hinc commoda.* 𝔅 = *melioribus am arque et secundum.* 𝔈 1. = *melioribus amatque et sec.* 𝔈2. — 𝔊 = *melioribus atque secundum bonorum.* 𝔐 = *Et tutior est vita melioribus et securior innocentia quam grata* rell. om. Erm. ci. = *At multa h. c. oriuntur et tutior est vita melioribus atque sec. bonorum iudicium etiam securior quam innocentia.* Mss. etiam Gr. ∾.

4. *quae saepe e tuto ac facili aditur* = vet. cod. Ermi 𝔑u — 𝔅o. R = *quae saepe tuto ac facili datura viam.* G Naz. (p.m.) P3. = *quae saepe* [Naz. — *saepe?*] *tuta ac facili daturus.* VT P2. 𝔗 — 𝔈2. = *quae saepe tuto ac facili* [T = *facile*] *datur etiam.* Col. = *an ad istam virtutem conspexit qui saepe tuta ac facili daturus etiam* ∾ *fuerit.* Etiam ex. Fac. et Prim. = *tuta.* unde Pinc. ci. = *quae saepe tuta ac facili aditur,* et intelligi iubet *via.* Naz. (s.m.) 𝔈 — 𝔅 1. = *quae saepe tuto* ∾ om. *e.* T = *ac rupes.*

Cap. XXIII.

H = *expetenda.* W (m∾) = *credendum.* V = *emolumentis.* C + *et adventiciis rebus.* DW = *adventus* [D p.m. = *adventitiis*] *rerum* om. *et.* H + *et adventiciis rerum.* D (m∾) = *communicata.* GDW = *si illa trahunt.* R = *ipsa procedunt.* RVT Pinc. v. l. P3. vet. cod. Rom. Lat. Latin. (B. P. p. 45.) = *Non dubium est.* G Naz. Col. P2. 𝔗 = 𝔅o ∾. V = *immodi humores.* T = *reprimantur.*

2. RGVT 𝔗𝔅 = *alterius tempore.* Verd. Scal. = *alterius temperie.* R — *et* ante *penetrabili.*

regatur = RGVT Verd. Tronc. Scal. (idem videtur in Gr. fuisse: nam *rigatur,* quod exstat in Gruteri Animadversionibus, assigno librario alucinanti). 𝔗𝔅 = *rogatur.* 𝔈1. — 𝔅o = *rigetur.* G (n.) + *frugum cursum fecunditas.* V = *hoc mensem.* *se* ante *spatiis* in V notatum est. V + *spatiis spere flectens.* T = *spatiis se flectens.* 𝔗 — 𝔊 = *mi-*

ipse sol idoneum oculis spectaculum dignusque adorari, si tan-
tum praeteriret? non erat digna suspectu luna, etiam si otiosum
3 sidus transcurreret? Ipse mundus, quotiens per noctem ignes
suos fudit et tantum stellarum innumerabilium refulsit, quem non
intentum in se tenet? quis sibi illa tunc cum miratur prodesse
cogitat? Adspice ista tanto superne coetu labentia, quemadmo-
dum uelocitatem suam sub specie stantis atque inmoti operis abs-
condant. Quantum ista nocte quam tu in numerum ac discri-
men dierum obseruas agitur? quanta rerum turba sub hoc silen-
4 tio euoluitur? quantam fatorum seriem certus limes educit? Ista
quae tu non aliter quam in decorem sparsa consideras singula in
opere sunt. Nec enim est quod existimes septem sola discur-
rere, cetera haerere: paucorum motus conprehendimus, innu-
merabiles uero longiusque a conspectu [nostro] seducti di eunt
redeuntque. Et ex his qui oculos nostros patiuntur plerique
obscuro gradu pergunt et per occultum aguntur. Quid er-
go? non caperis tantae molis adspectu, etiam si te non tegat,
non custodiat, non foueat generetque ac spiritu suo riget?

noribus sphaerae [*spaerae*] *spatiis fl.* R = *non erit ipse sol.* T — *oculis.*

3. TW = *per noctes.* T = *ioves suos fudit.* CDW = *fundit.* V = *refulxit.* V = *quam non intatum.* D = *quae non intenta.* 𝔗𝔅 = *intentu.* W = *qui sibi illa.* D — *sibi.* TCH 𝔐 — *tunc.* D = *illa comiratur.* W — *tunc cum.* CDHW — *Adspice ista — observas agitur?* Lat. Latin. (l. l.) ci. = *Adspice astra.*

tanto superne coetu = RGV libri Lips. Verd. Tronc. Trist. Scal. 𝔗 — 𝔈2. T = *tanto coetu superne.* sed idem saepius mutat verborum ordinem. Grut. ex suis libris nihil laudat nisi *coetu.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔅o = *tacito superne coelo* propter versum Virgil. (A. III, 515.) *Sidera cuncta notat tacito labentia coelo.* Gron. ci. = *tacito succentu labentia* „elegantissimo oxymoro.“ (idem male laudat ex Pinc. *tacito sub coetu*). RG Naz. P3. = *Quantus ista nocte.* RGVT Naz. P2. 3. Col. 𝔗 — 𝔈1. = *quantum in numerum.* T = *et discrimen.* 𝔗 — 𝔐 = *discrimen demum* contra mstos etiam Ermi ex. Francisc. et schol. Salmant. Gr. Lat. Latin. (l. l.). Ern. *demum* accipit pro *tantum.* T — *observas.* RV 𝔗 — 𝔈1. = *igitur.* GT Ermi codd. ∾. Vet. Hisp. = *Quantus ista nocte splendor? quanta in numerum aut discrimen dierum observantia agitur?* G = *evolvatur.*

limes educit = VTC Naz. (s.m.) P1. 3. Verd. Tronc. Scal. 𝔊ro — 𝔅o. RGH Pinc. v. l. Naz. (p.m.) P2. Col. veteres Lips. = *limes educet.* D = *limes eduxit.* 𝔗𝔅 = *limes adducet.* sD 𝔈1. — 𝔈4. = *limes adducit.*

4. RG 𝔗𝔅 = *in decore sparsa.* T Gr. = *indecore sparsa.* Cod. Iur. = *sparsim consideras.* CDW = *paucorum motu.* Cod. Iur. = *inenumerabiles.* RGCH — *nostro* post *conspectu.* quamobrem uncos circumdedi. DW = *longius aspectus.* V — *di.* quod Grutero suspectum. T = *seducti dum essent redeuntque.* Col. = *dum eunt redeuntque.* 𝔈 1. Lat. Latin. (B. Pr. p. 45.) ci. = *seducti discedunt redeuntque.* Mss. etiam Ermi rell. Gr. ∾. R — *Et* ante *ex his qui.* GW = *At ex his qui.* CDHW — *Quid ergo? — suo riget.* T — *te* post *etiam si.*

non tegat = RGVT Naz. P3. Col. 𝔗 — 𝔅c = *non regat.*

XXIV. Quemadmodum haec cum primum usum habeant et necessaria uitaliaque sint, maiestas tamen eorum totam mentem occupat: ita omnis illa uirtus et in primis grati animi multum quidem praestat, sed non uult ob hoc diligi. amplius quiddam in se habet nec satis ab eo intellegitur a quo inter utilia numeratur. Gratus est, quia expedit? ergo et quantum expedit. Non 2
recipit sordidum uirtus amatorem: soluto ad illam sinu ueniendum est. Ingratus hoc cogitat: Volebam gratiam referre, sed timeo inpensam, timeo periculum, uereor offensam. faciam potius quod expedit. Non potest eadem ratio et gratum facere et ingratum. Ut diuersa illorum opera, ita diuersa inter se proposita sunt. Ille ingratus est, quamuis non oporteat, quia expedit: hic gratus est, quamuis non expediat, quia oportet.

XXV. Propositum est nobis secundum rerum naturam uiuere et deorum exemplum sequi: di autem quodcumque faciunt in eo quid praeter ipsam faciendi rationem sequuntur? nisi forte illos existimas fructum operum suorum ex fumo extorum et turis odore percipere. Uide quanta cotidie moliantur, quanta distribuant, quantis terras fructibus inpleant, quam opportunis et in omnes 2
oras ferentibus uentis maria permoueant, quantis imbribus repente deiectis solum molliant uenasque fontium arentes redintegrent et infuso per occulta nutrimento nouent. Omnia ista sine

Cap. XXIV.

T = *Quemadmodum his.* Quidam codd. Pinc. Trist. = *utiliaque sint.* C = *viriliaque.* D (m∾) = *Iuliaque.* W = *viliaque.* R = *mayestas.*

omnis illa virtus et inprimis grati animi = RGVTCDHW Gr. 𝔗 — 𝔊. Ex. Fac. et Primit. = *omnis virtus illa* ∾. Pinc. ci. 𝔐 — 𝔏4. = *omnis virtus et inprimis illa grati animi.* 𝔊ro — 𝔅o — *illa.* R = *vultum quidem.* CH = *multum quidem parat.* G sD = *amplius quidam.* DW = *amplius quidem.* C sD = *inter vitalia numeratur.* CDHW — *Gratus est* — § 2. *potius quod expedit.*

2. RG = *Non recepit.* quod videtur Senecae esse. 𝔗 — 𝔐 = *timeo inpensae* contra mstos etiam Gr. T — *et* ante *gratum.* CH + *et ut diversa illorum.* D = *ut et dimissa illarum.* W = *et ut dimissa illorum.* D = *dimissa inter se sicut* CDHW = *hic ingratus est.* D (m∾) W — *quia oportet.*

Cap. XXV.

VH = *deorum exempla.* CDHW — *di autem* — § 2. ex. *habemus deos.*

quid praeter ipsam = Pinc. v. l. Naz. P 3. Col. 𝔊ro — 𝔅o. RG = = *quod praeter ipsam.* V P2. 𝔗 — 𝔏4. = *nihil praeter ipsam.* T = *nihil in eo praeter ipsam.* RG — *forte* post *nisi.* quod vide num suspectum esse debeat. G (m∾) = *ex fumo* [sp. vc.] *et turis odore percipe.* G = *quantis ñras* [i. e. *nostras*] *fructibus.*

2. R = *quam optimus et in omnes.* VT = *in omnes horas.* R (m∾) — *quantis imbribus* — *molliant.*

nutrimento novent = GT Naz. Erf. 𝔑u — 𝔅c (idem Gron. falso laudat ex R). probat Gron. R = *nu-*

mercede, sine ullo ad ipsos perueniente commodo faciunt. Hoc nostra quoque ratio, si ab exemplari suo non aberrat, seruet, ne ad res honestas conducta ueniat. Pudeat ullum uenale esse beneficium: gratuitos habemus deos. XXVI. Si deos, inquit, imitaris, da et ingratis beneficia: nam et sceleratis sol oritur et piratis patent maria. Hoc loco interrogant an uir bonus daturus sit beneficium ingrato sciens ingratum esse. Permitte mihi aliquid interloqui, ne interrogatione insidiosa capiamur. Duos ex constitutione Stoica accipe ingratos: alter est ingratus, quia stultus est. stultus etiam malus est. quia malus est, nullo ui-
2 tio caret: ergo et ingratus est. Sic omnes malos dicimus, intemperantes, auaros, luxuriosos, malignos, non quia omnia ista singulis magna et nota uitia sunt, sed quia esse possunt: et sunt, etiam si latent. Alter est ingratus qui uolgo dicitur in hoc uitium natura propensus. Illi ingrato qui sic hac culpa non

trimenta novent. VP2. 𝔗—𝔚1. = *nutrimento renovent.* Col. = *nutrimento innovent.* P3. = *per occulta fovent* om. *nutrimento.* G = *Omnia ista sunt mercede.*

Hoc nostra quoque = RGT. V = *Hoc quoque nostra.* 𝔗—𝔚o = *Haec quoque nostra.* G = *non oberrat* (prius r n). G = *nec ad honestas.* VT = *Pudeat illum.* R = *gratuitos habeamus deos.* V = *cum gratuitos habeamus deos.*

Cap. XXVI.

T = *Sed deos.* V = *inquis.* CDH — *inquit.* CD — *da ingratis* om. *et.* H = *da gratis.* G = *Nam et sceleritatis.* CDHW = *patent maria. Quaeritur* [H = *Quare*] *dandumne sit beneficium ingrato. Quis scitur* [C = *scit*] *ingratus esse? Permitte mihi.* G (cr.∾) = *aut bonus.* R = *beneficia.* D = *loqui aliquid intra.* W = *interrogatione invidiosa.* D = *capiatur.* E = *ex constit. Stoici.* R = *acipe.*

alter est ingratus = RGVTCDH W Pinc. v. l. 𝔗𝔚. E + *alter enim est ingr.* 𝔈1. — 𝔚o — *est.* C post *quia stultus est* ex § 2. addit verba: *alter est ingratus quia vulgo dicitur natura propensior in hoc vitium.* V = *stultus enim malus est.* 𝔈1. 2. + *Qui stultus, etiam malus est.* Cod. Iur. = *quia stultus alter quia malus est: Stultus enim malus est. Quia malus est, nullo vitio caret.* DEHW — *Stultus etiam* — § 2. *etiam si latent.*

quia malus est = RmG Naz. (p. m.) P2. 3. GT 𝔗—𝔚o = *qui malus est.* VC Naz. (s.m.) Col. = *qui autem malus est.* R — *est. Sic omnes — malignos.*

2. VTC 𝔗—𝔈1. = *malos intemperantes dicimus.* C — *non quia omnia ista* — XXVII, 1. *Camillus desertor.* Cod. Iur. — *malignos.* 𝔗—𝔈1. = *vitia sint* ∾ *possunt.* 𝔈2. — 𝔚o = *vitia sint* ∾ *possint.* RGVT ∾.

qui volgo dicitur = RGVT Gr. 𝔗—𝔚o + *qui a vulgo dicitur.* W = *quia a vulgo dicitur.*

natura propensus = RGVTE Pinc. v. l. Naz. P3. 𝔊—𝔐. Col. = *naturaliter propensus.* P2. 𝔗—𝔈2. 𝔏—𝔚o + *natura pronus et propensus.* D (s.m.) H = *in hoc vitium natura propensior* (de C vide ad § 1.). D (p.m.) = *natura est propensius.* W = *natura est propensior.* DH W — *Illi ingrato* — XXVII, 1. *Camillus desertor.* sed pro his habet H ex §§ 1. 2. *Stultus etiam malus est. qui autem malus est.* ∾ *omnes malos intemperantes dicimus.* ∾ *malignos.* Eadem fere repetit W. D scribit:

caret, quomodo nulla caret, dabit beneficium uir bonus: nulli enim dare poterit, si tales homines submouerit. Huic ingrato qui beneficiorum fraudator est et in hanc partem procubuit animo non magis dabit beneficium quam coctori pecuniam credit aut depositum committet ei qui iam pluribus abnegauit. Timidus dicitur aliquis, quia stultus est: et hoc malos sequitur quos indiscreta et uniuersa uitia circumstant. dicitur timidus proprie natura etiam ad inanes sonos pauidus. Stultus omnia uitia habet, sed non in omnia natura pronus est: alius in auaritiam, alius in luxuriam, alius in petulantiam inclinatur. XXVII. Itaque errant illi qui interrogant Stoicos: Quid ergo? Achilles timidus est? Quid ergo? Aristides cui iustitia nomen dedit iniustus est? Quid ergo? et Fabius qui *cunctando restituit rem* temerarius est? Quid ergo? Decius mortem timet? Mucius proditor est? Camillus desertor? Non hoc dicimus sic omnia uitia esse in omnibus, quomodo in quibusdam singula eminent: sed malum ac stultum nullo uitio uacare. ne audacem quidem timoris absoluimus. ne prodigum quidem auaritia libe-

Stultus etiam malus est. nullo vitio caret. ergo et ingratus est. Si omnes malos intemperatos dicimus ∾ *malignos.* E — *Illi ingrato* — XXX, 2. ex. *uxor tenet.* T = *quia sic hac culpa.* 𝔊1. 2. — *sic* contra mstos etiam Pinc.

3. 𝔗 — 𝔊2. = *defraudator est* contra mstos etiam Pinc. Gr.

quam coctori pecuniam = R G Naz. P2. *m𝔊2. coctorem* dixisse videtur pro *decoctore:* eadem est Pinciani sententia ad Ep. 81, 2. Assentior: nam argentea aetate Romanos scriptores saepissime vocabula simplicia pro compositis posuisse cum satis constat ex aliis, tum ipse Seneca probat. Neque ambigam, si quis Ep. 81, 2. pro *coactor* ex PPr.b optimis libris *coctor* legendum esse cum Pinciano censuerit. T = *quam inpostori pecuniam.* Col = *quam creditori pecuniam.* P3. = *quam scortori pecuniam.* V = *quam captatori qui pecuniam.* 𝔗 — 𝔊1. = *quam captatori quis pecuniam.* 𝔊2. + *quam captatori. Quis coctori pecuniam.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔐 = *quam captatori. Quis decoctori pecuniam.* (putat enim Pinc. *de* syllabam a *decoctori* male translatam esse ad *fraudator*). Grut. ci. 𝔏 — 𝔅o = *quam decoctori pecuniam.*

credit = RGV Naz. P2. Col. 𝔗 — 𝔊1. T = *credat.* P3. = *credidit.* 𝔊2. — 𝔅o = *credet* propter Fut. *committet.*

et hoc malos sequitur = P3. probat Grut. RG ex. Fac. et Primit. Naz. Col. = *et hoc malus sequitur.* V ex. Francisc. P2. 𝔗𝔅 + *et ob hoc quia malos sequitur.* T = *et ob hoc quia sequitur malus.* 𝔊1. — 𝔊 + *et ob hoc quidem malos sequitur.* 𝔐 — 𝔅o + *et hoc quidem malos sequitur.* V = *quamvis non in omnia natura pronus sit.* P3. = *inclinatus.* 𝔐 = *inclinat.* 𝔏 — 𝔊ro = *inclinantur.* Rell. mss. etiam Gr. et Vincent. Bell. (Sp. H. VI, 28.) ∾.

Cap. XXVII.

V — *est* post *timidus.* T — *et* ante *Fabius* et = *restituit rẽp.* R = *Milcius proditor est.* G = *Mincius.* C DW + *quomodo sicut in quibusdam.* H + *quomodo suo in quibusdam.*

ne audacem quidem = VCH. R GTDW 𝔗 — 𝔅o = *nec aud. qu.*

ne prodigum [illegible] VTCH 𝔊ro

2 ramus. Quomodo homo omnes sensus habet nec ideo tamen
omnes homines aciem habent Lynceo similem, sic qui stultus
est non tam acria et concitata habet omnia quam quidam quae-
dam. Omnia in omnibus uitia sunt, sed non omnia in singulis
exstant. Hunc natura ad auaritiam inpellit. hic uino, hic libi-
dini deditus est aut, si nondum deditus, ita formatus ut in hoc
3 illum mores sui ferant. Itaque ut ad propositum reuertar, ne-
mo non ingratus est qui malus: habet enim omnia nequitiae se-
mina. tamen proprie ingratus adpellatur qui ad hoc uitium uer-
git: huic ergo beneficium non dabo. Quomodo male filiae suae
consulit qui illam contumelioso et saepe repudiato conlocauit.
4 quomodo malus pater familiae habebitur qui negotiorum gestorum
damnato patrimonii sui curam mandauerit. quomodo dementis-
sime testabitur qui tutorem filio reliquerit pupillorum spoliato-
rem: sic pessime beneficia dare dicetur quicumque ingratos eli-
git in quos peritura conferat. XXVIII. Di quoque, inquit,
multa ingratis tribuunt. Sed illa bonis parauerunt: contingunt
etiam malis, quia separari non possunt. Satius est autem prod-
esse etiam malis propter bonos quam bonis deesse propter ma-

— 𝔅o. RGDW 𝔗 — 𝔏4. = *nec prod. qu.*

2. W = *non ideo.* DW — *homines.* D (cr. ∾) = *habebunt.* G — *habent* post *aciem.* T = *habent linci similem.*

non tam acria = VTHW Pinc. ci. 𝔊 — 𝔅o. R (p.m.) G omnes Pinc. P2. Naz. Col. 𝔈1. 2. — *non.* 𝔗𝔅 = *tamen acria.* R (s.m.) P1. 3. = *tam acria et concitata non habet.* C = *tamen acria et concitata non habet.* D = *tam atria et citata non habet.* R = *quam quidem quaedam.* D = *si in omnia in singulis.* R = *hoc* [*h'*] *natura ad avaritiam.* CDHW — *Hunc natura — mores sui ferant.*

hic vino, hic libidini = RGVT. 𝔗 — 𝔅o = *hic libidini, hic vino.* R = *aut si non deditus.* T + *nondum deditus est.*

3. CH Trist. = *Itaque* [C = *Ita*] *nemo ut ad propositum revertar magis ingratus est.* D = *revertamur etiam* [s.m. = *magis*] *ingr. est.* W = *revertamur* et — *nemo non.* 𝔗 — 𝔈1. + *nemo non sine ingratitudine est: id est ingratus est.*

qui malus = RG Gr. VT 𝔗 — 𝔅o + *qui malus est.* CDHW Trist. = *quam malus.* CDHW — *quomodo male* — § 4. ex. *conferat.*

filiae suae = RGVT Gr. 𝔗𝔅. 𝔈1. — 𝔅o — *suae.* T = *consuluit.*

4. G — *quomodo.* 𝔈1. — 𝔅o = *pater familias* contra mstos. 𝔗 = *quomodo claementissime.* 𝔅 = *clementissime.*

Cap. XXVIII.

R (s∾) CDH — *quoque.* W = *Dii ergo.* V = *inquis.* T = *multa inquit.* CDHW — *multa.* H = *gratis.* T = *ingratis conferunt.*

paraverunt = RGVT 𝔗 — 𝔈1. CDHW = *paravere.* 𝔈2. — 𝔅o = *paraverant.*

contingunt etiam malis = RGV. 𝔗 — 𝔈1. = *contingunt autem malis.* T = *contingit autem etiam malis.* 𝔈2. — 𝔅o + *contingunt autem etiam malis.* CDHW — *contingunt — non possunt.* CW 𝔗 — 𝔈2. = *Sanctius est autem.* Rell. etiam Pinc. ∾.

los. Ita quae refers diem, solem, hiemis aestatisque cursus et
media ueris autumnique temperamenta, imbres et fontium hau-
stus, uentorum statos flatus pro uniuersis inuenerunt: excerpe-
re singulos non potuerunt. Rex honores dignis dat, congiarium
et indignis. Frumentum publicum tam fur quam periurus et
adulter accipiunt et sine delectu morum quisquis incisus est:
quicquid aliud est quod tamquam ciui, non tamquam bono datur
ex aequo boni ac mali ferunt. Deus quoque quaedam munera 2
uniuerso humano generi dedit a quibus excluditur nemo. nec
enim poterat fieri ut uentus bonis uiris secundus esset, contra-
rius malis: communi autem bono erat patere commercium maris
et regnum humani generis relaxari. Nec poterat lex casuris
imbribus dici, ne in malorum improborumque rura defluerent.
Quaedam in medio ponuntur. Tam bonis quam malis condun- 3
tur urbes. monumenta ingeniorum et ad indignos peruentura
publicauit editio. medicina etiam sceleratis opem monstrat. con-
positiones remediorum salutarium nemo subpressit, ne sanaren-

RV 𝔗 — 𝔈1. = *Itaque refers.* T = *Itaque diem* om. *refers.* CDHW — *Ita quae — non potuerunt.* R = *aetatisque.* Dal. = *aestatisque exitus.* 𝔗 — 𝔐 = *autumnique tempora* contra mstos etiam Pinc. Gr. Lat. Latin. (B. P. p. 45.). V = *statutos flatus.* T = *status et flatus.* Tronc. Verd. = *excipere singulos.* 𝔗 — 𝔈1. + *dignis dat. Donatio Imperatoris est.* CDW — *et* ante *indignis.* T = *Frumenti publicum.* D (cr. ∾) = *publicis.* H = *publice.* R (cr. ∾) G Scal. = *quam periturus et adulter.* DW = *adulter percipiunt.* CDHW — *et sine delectu* — § 3. *ne sanarentur indigni.* R (s.m.) G (s ∾) = *delictu.*

quisquis incisus est = RG omnes Pinc. Naz. P3. 𝔊ro — 𝔅o. Col. = *quisquis inscisus est.* V = *quisque civis est.* P2. libri Lips. 𝔗 — 𝔏4. = *quisquis civis est.* T = *quisquis scriptus est.* Pinc. ci. = *quisquis in censu* [hoc probat Opsop.] sive *census est.* 𝔗𝔅 = *quidquid aliquid est quod.* 𝔈1. — 𝔏 𝔍u = *cum aliquid est quod tanquam.* Mss. etiam Pinc. Gr. ∾.

2. *quaedam munera universo humano generi* = RGVT Pinc. v. l. Naz. P3. Col. 𝔗 — 𝔈1. = *quaedam in universo h. g.* quod ortum est ex scripturae compendio. 𝔈2. — 𝔏4. = *quaedam in universum humano generi.* 𝔊ro — 𝔅o = *quaedam munera in universum humano generi.* T = *bonis vitis.*

communi autem bono erat. ita scripsi facili emendatione: nam RV Naz. P2. Col. 𝔗 — 𝔈1. = *commune autem bono erat.* quod Grut. pro Ablativo accipit et probat. Gron. putat ortum esse ex *commune autem bonom.* G = *commune autem erat* om. *bono.* T = *commune autem bono et malo erat.* P3. 𝔈2. — 𝔅o = *commune autem bonum erat.* mNaz. = *et rebus humani generis relaxari.* G = *nec in malorum.*

3. T = *monimenta ingeniorum.* 𝔗 — 𝔈1. = *ingenuorum.* 𝔗𝔅 = *Medicina enim sceleratis.* 𝔈1. — 𝔏4. = *medicina et sceleratis.* Mss. etiam Pinc. Gr. ∾.

opem monstrat = GVT Pinc. v. l. Gr. Verd. Scal. Tronc. codd. Lips. Erf. 𝔊ro — 𝔅o. multis exemplis probat Gron. R 𝔗 — 𝔏4. = *opem ministrat.* T = *nemo sumpsit ne sal-*

tur indigni. In his exige censuram et personarum aestimationem quae separatim tamquam digno dantur, non in his quae
4 promiscue turbam admittunt. Multum enim refert utrum aliquem non excludas an eligas. Ius et furi dicitur. pace etiam homicidae fruuntur. sua repetunt etiam qui aliena rapuerunt. Percussores et domi ferrum exercentes murus ab hoste defendit. legum praesidio qui plurimum in illas peccauerunt proteguntur. Quaedam non poterant ceteris contingere, nisi uniuersis darentur. Non est itaque quod de istis disputes ad quae publice inuitati sumus: illud quod iudicio meo ad aliquem peruenire debebit ei quem ingratum sciam non dabo. XXIX. Ergo, inquit, nec consilium deliberanti dabis ingrato nec aquam haurire permittes? nec uiam erranti monstrabis ingrato? an haec quidem facies, sed nihil donabis? Distinguam istud, certe temptabo distinguere. Beneficium est opera utilis, sed non omnis opera utilis beneficium est. Quaedam enim tam exigua sunt, ut beneficii nomen non occupent. Duae res coire debent quae beneficium efficiant. Primum rei magnitudo: quaedam enim sunt
2 infra huius nominis mensuram. Quis beneficium dixit quadram panis aut stipem aeris abiecti aut ignis accendendi factam potestatem? et interdum ista plus prosunt quam maxima: sed tamen uilitas sua illis, etiam ubi temporis necessitate facta sunt neces-

varentur. T = *personarum acceptionem.* HW = *existimationem.* V = *non in iis quae promiscue.* 𝔗 — 𝔈2. — *in* ante *his quae* contra mstos etiam Pinc. CDW = *utrum aliquando.*

4. RG 𝔗 — 𝔈1. = *aut eligas.*

Ius et furi dicitur = V cii. C laud. Putean. Grut. 𝔊ro — 𝔅o. ṘGT Pinc. v. l. P3. Col. = *Ius et fori dicitur.* P2. 𝔗𝔅 = *Ius et fori omnibus dicitur.* 𝔈1. — 𝔏4. = *Ius fori omnibus dicitur.* m𝔍u = *ius in foro omnibus dicitur.* CDHW — *Ius et furi* — XXIX, 1. *temptabo distinguere.* RT = *pace et homicidae.* RGVT Gr. Scal. 𝔗 — 𝔈1. = *Persecutores et domi ferrum.* T = *in illis peccaverunt.* Pinc. ci. 𝔐 — 𝔏4. = *certis contingere* contra mstos etiam Gr.

pervenire debebit = RGVT 𝔗 — 𝔈1. 𝔐. 𝔈2. — 𝔊 = *pervenire debebat.* 𝔏 — 𝔅o = *pervenire debet.*

Cap. XXIX.

erranti monstrabis ingrato = RG V 𝔗 — 𝔊. T = *monstrabis erranti* om. *ingrato.* 𝔐 — 𝔅o — *ingrato.* V = *un hoc quidem.* V + *certe et templabo.* R = *distingere.* quod abesse posse censet Lips. T — *est* ante *opera utilis.* D (m∾) W — *sed non omnis* — *beneficium est.* C = *Beneficia enim quaedam tam exigua.* D (s∾) W — *Quaedam.* H — *enim.* C DHW = *quae hoc acceptum efficiant* (D p.m. = *officiant*). C = *inter huius nominis.* DW = *intra huius nominis.* T = *infra huius rei mensuram.*

2. C + *Quis haec dixit beneficium.* DW + *Quis hoc dixit benef.* CDH W — *aut stipem* — *detrahit pretium.* R(s∾) — *aeris.* V = *datam potestatem.* 𝔗 — 𝔈2. — *et* ante *interdum* contra mstos etiam Pinc.

ubi temporis necessitate facta sunt = RGVT Gr. 𝔗 — 𝔊 m𝔍u.

saria, detrahit pretium. Deinde hoc quod potissimum est oportet accedat, ut eius causa faciam ad quem uolebam peruenire beneficium dignumque eum iudicem et libens id tribuam percipiensque ex munere meo gaudium. quorum nihil est in istis de quibus loquebamur. Non enim tamquam dignis illa tribuimus, sed neglegenter tamquam parua. et non homini damus, sed humanitati. XXX. Aliquando daturum me etiam indignis quaedam non negauerim in honorem aliorum, sicut in petendis honoribus quosdam turpissimos nobilitas industriis, sed nouis praetulit non sine ratione: sacra est magnarum uirtutum memoria et esse plures bonos iuuat, si gratia bonorum non cum ipsis cadat. Ciceronem filium quae res consulem fecit nisi pater? Cinnam nuper quae res ad consulatum recepit ex hostium castris? quae Sextum Pompeium aliosque Pompeios nisi unius uiri magnitudo? tanta quondam, ut satis alte omnes suos etiam ruina
eius adtolleret. Quid nuper Fabium Persicum cuius osculum et- 2
iam inpediret uiri uota boni sacerdotem non in uno collegio fecit nisi Uerrucosi et Allobrogici et illi trecenti qui hostium incur-

𝔐 — 𝔅o = *ubi tempore facta sunt.* *Deinde hoc quod* = RGVT Gr. fere cuncti. 𝔗 — 𝔅o — *hoc.* VCDHW Naz. P1. 2. 3. Col. Verd. Trist. 𝔗 — 𝔈2. = *quod potentissimum est.* probat Grut. RGT vet. Ermi ∾. T + *oportet aceeptet accedat.*

ad quem volebam = RGVTCDH W Gr. Naz. (s.m.) 𝔗 — 𝔏4. Naz. (p.m.) 𝔊ro — 𝔅o = *ad quem volam.* a librario omissae videntur duae litterae. C = *et liberis id tribuam.* H — *id.* DW = *et libens attribuam* [D = *atr.*] *percipiamque.* CDHW — *quorum nihil est* — XXXII, 4. *rationes dispunguntur.*

Cap. XXX.

T = *turpissimos utilitas.* 𝔗 — 𝔈1. = *turpissimos utilitas: alios nobilitas industriis praetulit.* *Sed nobis.* Etiam RGVT = *sed nobis.* 𝔈2. 𝔐 — 𝔅1. = *Non sine ratione sacra est.* Ex. schol. Salmant. Col. P2. 3. ∾. V Pinc. v. l. Col. = *Ciceronis filium.* 𝔗 — 𝔈1. = *Cirinam nuper quae res.* R = *quae st˜ Ponpeium alios* [*que* al. m.] *Pompeios.* G = *etiam Pompeium.* 𝔗 — 𝔏4. = *tanta quidem ut satis* contra mstos etiam Pinc. Gr. Verd. Tronc. Scal.

2. *cuius osculum etiam inpediret viri vota boni* = V quidam Lips. 𝔗 — 𝔖 𝔑u 𝔅2. (𝔗𝔅 = *nota*), probant Erm. Grut. (Suspicc. XVII, 10.). RG Naz. Put. = *cuius osculum etiam inpodiri devota boni.* T Col. = *cuius osculum etiam impediri denota* [Col. = *devota*] *boni.* P3. = *cuius osculum etiam inrodiri devota bona.* Unus Lips. = *etiam impodici devitabam.* Lips. ci. = *etiam impudici devitabant* [probat hoc Pitisc. ad Suet. Gramm. 23.] aut *ut podicem devitabant* aut *cuius osculi, etiam impudici, virus vitabant.* P. Scriver. ci. = *cuius osculum etiam podicidae vitabant.* Agricola ci. = *cuius osculum etiam impenderet* [Erm. malebat *impingeret*] *viro notam bono.* Pincianus Varie, inquit, in variis legitur exemplaribus, in nullo recte. Posset non obscure sic forte legi: *cuius osculum etiam impuri viri vitabant.* 𝔐 — 𝔅1. 𝔅o = *cuius osculum etiam impuri vitabant.* T = *collegio secum nisi.* V

sioni pro republica unam domum obiecerant? Hoc debemus uir-
tutibus, ut non praesentes solum illas, sed etiam ablatas e con-
3 spectu colamus. Quomodo illae id egerunt, ut non in unam
aetatem prodessent, sed beneficia sua etiam post ipsas relinque-
rent: ita nos non una aetate grati sumus. Hic magnos uiros
genuit. dignus est beneficiis qualiscumque est: dignos dedit.
Hic egregiis maioribus ortus est: qualiscumque est sub umbra
suorum lateat. Ut loca sordida repercussu solis inlustrantur,
ita inertes maiorum suorum luce resplendeant. XXXI. Excu-
sare hoc loco, mi Liberalis, deos uolo. Interdum enim sole-
mus dicere: Quid sibi uoluit prouidentia quae Aridaeum regno
inposuit? Illi putas hoc datum? patri eius datum est et fratri.
Quare Caesarem orbi terrarum praefecit, hominem humani san-
guinis auidissimum quem non aliter fluere in conspectu suo iu-
2 bebat, quam si ore excepturus esset? Quid? ergo tu hoc illi
datum existimas? patri eius Germanico datum, auo proauoque
et ante hos aliis non minus claris uiris, etiam si priuati paresque
aliis uitam exegerunt. Quid tu, cum Mamercum Scaurum con-
sulem ſaceres, ignorabas ancillarum suarum menstruum ore [ſil-

= *Allobr o i ci.* T = *obiecer u nt.* 𝔗 — 𝔐 = *Haec debemus virtutibus* contra mstos etiam Gr.

3. *Quomodo ill a e id egerunt* = R GVT Naz. P2. 𝔈2. 𝔏 — 𝔊ro. Col. — *id.* 𝔗𝔅 = *Quomodo ill i i d e m egerunt.* 𝔈1. = *Quom. ill e i d e m egerunt.* Pinc. v. l. 𝔈 — 𝔐 = *Quom. ill i i i d e m egerunt.* P3. Erm. ci. 𝔅1. — 𝔅o = *Quomodo ill i id egerunt.*

etiam post ips a s = RGV cuncti Gr. 𝔗 — 𝔈2. 𝔏 — 𝔊ro. T — *etiam.* Pinc. v. l. Erm. ci. 𝔈 — 𝔐 𝔅1. — 𝔅o = *etiam post ips o s.*

ita nos non una aetate grati s u-mus = RGVT. 𝔗𝔅 + *ita e t nos* ∾. 𝔈1. — 𝔅o = *ita e t nos* ∾ *s i-mus.* R — *est* ante *dignos dedit.* T = *repercu r su solis.* R = *ita m i n o-r e s maiorum suorum.* V = *ita m e r-c e s maiorum s. luce resplend e a t.*

Cap. XXXI.

T + *Excusare t i b i hoc loco.* Naz. 𝔅2. + *hoc loco t i b i.* RV = *Arr h i-daeum.* T = *Ar r id e um.* G𝔗 — 𝔈1. = *A r c h i d e um.* 𝔈2. — 𝔊 = *Ar-r h i d e um.* Libri Lips. = *e x a r c h i-daeum.*

Quare Caesarem = RGV 𝔗 — 𝔊. T + *Quare G. Caesarem.* 𝔐 — 𝔅o + *Quare C. Caesarem.* Dal. ci. = *non aliter f u n dere.* Verd. = *a c c e-plurus est.*

2. RGT 𝔗𝔅 = *datum a e stimas.* 𝔈1. — 𝔅o + *datum, d a t u m avo* contra mstos. GV = *vit a exegerunt.* V = *cum Ma v ercum.* Cod. Iur. = *Mamer t um.* 𝔗 = *Ma n ercum.* 𝔅 = *Ma t ercum.* 𝔈1. = *Ma t e r n um.* 𝔗𝔅 = *h e r o s ſaceres.* 𝔈1. = *h e r o a ſa-ceres.* Lips. ci. = *Quid t u m ? cum* ∾ *ſacere t.* quod refert ad providen-tiam. ℜu 𝔅2. = ∾ *ſacer e t.* Mss. ∾. et defendit vulgatam censor ed. ℜu in Diario Litt. Ien. a. 1813. m. Iun. p. 411. Sed Ruhk. se perstare in scriptura illa adscripsit exemplari suo. Naz. + *ancillarum suarum i l-l u m menstruum* („auctior est Naz.“ sed suspicor eum Pronomen ibi o-mittere, ubi habet vulgata.). R = *menstruum* [p.m. = *menstr u m*] *illum*

lum] hiante exceptare? Numquid enim ipse dissimulabat? num-
quid purus uideri uolebat? Referam dictum eius in se quod cir- 3
cumferri memini et ipso praesente laudari. Pollioni amico ia-
centi obscoeno uerbo usus dixerat se facturum id quod pati ma-
lebat. et cum Pollionis adtractiorem uidisset frontem, *Quic-
quid,* inquit, *mali dixi mihi et capiti meo.* Hoc dictum suum
ipse narrabat. Hominem tam palam obscoenum ad fasces et
ad tribunal admisisti? nempe dum ueterem illum Scaurum
senatus principem cogitas, indigne fers sobolem eius iacere.
XXXII. Deos uerisimile est ut alios indulgentius tractent pro-
pter parentes auosque, alios propter futuram nepotum pronepo-
tumque ac longe sequentium posterorum indolem. Nota enim
illis est operis sui series omniumque illis rerum suas per manus
iturarum scientia in aperto semper est: nobis ex abdito subit.
et quae repentina putamus illis prouisa ueniunt ac familiaria.
Sint hi reges, quia maiores eorum non fuerunt, quia pro sum- 2
mo imperio habuerunt iustitiam, abstinentiam, quia non rem-
publicam sibi, sed se reipublicae dicauerunt. Regnent hi, quia
uir bonus quidam proauus eorum fuit qui animum supra fortu-

ore. T = *illum ancillarum suarum menstr.* Pron. sedis diversitate suspectum est, ideoque uncis circumdedi. RGV 𝔗 — 𝔈1. = *hiante expectare?* T = *hiante excipere?* Tronc. = *nunquam enim ipse.*

3. 𝔈1. 2. + *Referam hoc dictum eius in se.* RGV 𝔗𝔅 + *Referam dictum eius tibi in se.* T + *Referam tibi dictum eius in se.* 𝔏 — 𝔅o + *Referam dictum tibi eius in se.* Pinc. v. l. 𝔖 — 𝔐 ∾.

Pollioni amico = T. RG 𝔗 — 𝔈2. = *Pollioni annio (A.).* V = *Pollioni anio.* Pinc. ci. 𝔖 — 𝔅o = *Pollioni Asinio.* Cod. Iur. = *contractiorem vidisset.* R — *palam* ante *obscoenum.* GV 𝔗 — 𝔈2. = *cogitasset, indigne fert.* videtur ex copula *et* (*cogitas et ind.*) ortum, quam adscripserat librarius quidam. T = *senatus cogitat, indigne fert sobolem eius tacere.* Rell. etiam Pinc. v. l. ∾.

Cap. XXXII.

Deos verisimile est ut alios = RGV codd. Ermi Gr. Lips. 𝔗 — 𝔊 𝔊ro — 𝔏o. Gron. explicat: *Verisimile est ut dii* ∾ *tractent* aut *deos tractare,* et multis illustrat. cf. etiam Krüger Untersuchungen III. p. 174. T = *Deos verisimile est alios indulgentius tractare.* 𝔐 — 𝔏4. = *Deos est videre ut* ex Mur. ing. Lips. ci. = *Deos tueris? simile est ut* vel *Deos videre. similiter est ut.* V + *facere alios propter futuram.* V = *a longe sequentium.* 𝔗 — 𝔊 = *posteram indolem.* 𝔗 — 𝔅o = *Nota est enim illis* contra mstos. 𝔈1. — 𝔏4. = *omnium illis rerum* om. *que* contra mstos etiam Gr. V = *in parato semper est.* 𝔗 — 𝔈1. = *in apertis semper est.*

2. R = *Sint hii reges.* V = *ii.* Dal. = *quamvis maiores eorum.* V — *non* ante *fuerunt.* Grut. ci. = *qui pro summo* ∾ *qui non remp.* probat Lips. Mss. ∾. R — *imperio.* V = *Regnent ii quia.* RGV + *quidam ante proavus.* 𝔗𝔅 + *quidam autem proavus.* T — *eorum.* 𝔗 — 𝔈2. — *qui* [illegible] *supra* contra mstos [illegible] T — *supra.*

nam gessit, qui in dissensione ciuili, quoniam ita expediebat
3 reipublicae, uinci quam uincere maluit. Referri illi gratia tam longo spatio non potuit: in illius respectum iste populo praesideat, non quia scit aut potest, sed quia alius pro illo meruit. Hic corpore deformis est, adspectu foedus et ornamenta sua traducturus. iam me homines accusabunt, caecum et temerarium dicent, nescientem quo loco quae summis atque excellentissimis debentur ponam. At ego scio alii me istud dare, alii
4 olim debitum soluere. Unde isti norunt illum quondam gloriae sequentis fugacissimum, eo uoltu ad pericula euntem quo alii e periculo redeunt? numquam bonum suum a publico distinguentem? Ubi, inquis, iste aut quis est? unde noscitis? apud me istae expensorum acceptorumque rationes dispunguntur. Ego quid cui debeam scio. aliis post longam diem repono, aliis in antecessum ac prout occasio et reipublicae meae facultas tulit. **XXXIII.** Ingrato ergo aliquando quaedam, sed non propter ipsum dabo. Quid si, inquit, nescis utrum ingratus sit an gratus? exspectabis donec scias an dandi beneficii tempus non amittes? Exspectare longum est: nam, ut ait Platon, *difficilis*

Cod. Iur. = *in disceptatione civili.* Cod. Iur. = *mori quam vincere.*

3. 𝔗 — 𝔈2. = *Referre illis gratiam* contra mstos etiam Pinc. G = *in illius respectu.*

alius pro illo meruit = RGVT. 𝔗 — 𝔅o = *alius pro eo meruit.* 𝔗 — 𝔈1. = *et ornamenta sua traditurus* contra mstos. R = *a c usabunt.* V = *a c temerarium.* T = *et caecum ac tem.*

atque excellentissimis = RGV. 𝔗 — 𝔅o = *ac excellentissimis.* T Scal. = *ac excelsissimis.* RGV Gr. 𝔗 — 𝔊 = *alio me istud dare, alio olim.* placet Grutero. T = *me alio istud dare, alio olim.* Pinc. v. l. ∾.

4. *illum quondam* = RGVT. 𝔗𝔅 = *illum quidam.* 𝔈1. — 𝔐 — *quondam.* 𝔏 — 𝔅o = *illum quemdam.* T = *eos vultu.*

e periculo = RGV. G𝔗 — 𝔅o = *ex periculo.*

unde noscitis? ita scribendum videtur. G cod. Lips. = *unde nos scitis?* RVT Naz. P2. 3. Col. 𝔗 — 𝔊 = *unde vos scitis?* Lips. ci. 𝔊ro — 𝔅o = *unde? nescitis.* 𝔐 — 𝔏4. haec omittunt. 𝔈1. 2. = *rationes disponuntur* contra mstos etiam duo Ermi. T = *alias post longam* ∾ *alius in antecessum est.* CDW + *aliisque post.* H = *post longum diem.* V codd. Lips. + *in antecessum est.* DW P1. 𝔈1. — 𝔊 = *aut prout.* probat Grut. 𝔗𝔅 = *at prout.* Gr. = *ac* vel *at.* 𝔐 — *ac.* RG VT ∾. R = *ocasio.* CDHW P1. Verd. Tronc. Trist. = *rei privatae meae.* placet Ermo. Cod. Iur. Lips. ci. = *rei meae* om. *publicae.* 𝔐 = *reip. meae utilitas* contra mstos etiam Gr.

Cap. XXXIII.

𝔗 = 𝔈2. = *ingrato ego.* T — *ergo* et — *non.* V = *inquis.* 𝔈1. — 𝔅o = *utrum gratus sit an ingratus* contra mstos. CDHW — *beneficii.* G = *beneficium.* CDHW — *non* ante *amittes.*

ut ait Platon = RG Iur. quam scripturam multis locis exstare in membranis annotat Iuretus. VT 𝔗 — 𝔈1. = *ut ait Plato.* 𝔈2. — 𝔅o = *ut Pla-*

humani animi coniectura est, non exspectare temerarium est. Huic respondebimus numquam exspectare nos certissimam 2
rerum conprehensionem, quoniam in arduo est ueri exploratio, sed ea ire qua ducit ueri similitudo. Omne hac uia procedit officium. sic serimus, sic nauigamus, sic militamus, sic uxores ducimus, sic liberos tollimus: cum omnium horum incertus sit euentus. Ad ea accedimus de quibus bene sperandum esse cre- 3
dimus. Quis enim pollicetur serenti prouentum, nauiganti portum, militanti uictoriam, marito pudicam uxorem, patri pios liberos? Sequimur qua ratio, non qua ueritas trahit. Exspecta, ut nisi bene cessura non facias et nisi conperta ueritate nihil moueris: relicto omni actu uita consistit. Cum uerisimilia me in hoc aut in illud inpellant, non uera, ei beneficium dabo quem uerisimile erit gratum esse. XXXIV. Multa, inquit, interuenient propter quae et malus pro bono subrepat et bonus pro malo displiceat: fallaces enim sunt rerum species quibus credimus. Quis negat? sed nihil aliud inuenio per quod cogita-

to ait. T = *humani iudicii.* W = *humanitas iactum coniectura est.*

2. CDW — *numquam.* V + *numquam expectare longum est. nam ut ait pla. nos certissimam.* CDW = *rerum conpensationem.* CDHW — *sed ea ire — sit eventus.* GV𝔗𝔅 = *sed ea re qua ducit.* T𝔈1. = *sed eo ire qua.* 𝔗𝔅 = *Sic servimus, sic navigamus.* RGV𝔗𝔅 = *liberos extollimus.*

omnium horum incertus sit eventus = Naz. 𝔏 — 𝔙o. RGVT P2. 3. Col. Scal. = *omnium rerum inc. s. ev.* 𝔗 — 𝔐 — *horum.*

3. 𝔗𝔅 = *et credimus.* sR (al. m.) T = *credidimus.* T = *polliscetur.* T + *Sequimur non qua.* DW = *Sequuntur qua* [W = *quam*] *vitia* [W = *vitio*], *non qua veritas.* V — *non* ante *qua veritas.* CsD = *traxit.* D = *trasit. Expectat.* 𝔗𝔅 = *Specta ut nisi.* W = *bene censura.* C = *non facias et non comparata virtute.* DHW = *et nisi comparata* [sD ∾] *virtute.* V𝔗 — 𝔈1. = *nihil noveris.* RV P2. 3. Col. Iur. 𝔗 — 𝔈1. = *relicta omni actu.* Grut. probat et explicat per *destituta omni actu.* CH Put. = *Sic relicta omnia* [Put. = *omni*] *actu.* DW P1. = *Sic recta omni actu.* Naz. T 𝔈2. — 𝔙o ∾. Cod. Iur. = *consistet.*

Cum verisimilia = RGVT Iur. (Erf. Cambr. Leod.? nam Gron. *Dum* etiam ex R male laudat) 𝔗 — 𝔙o = *Dum verisimilia.* CDHW — *Cum verisimilia — ingratum esse.* Iur. 𝔏 — 𝔊ro — *in* ante *illud inpellant.* R = *aut in aliud inpellant.*

non vera, ei beneficium = Gron. ci. 𝔑u — 𝔙o. RGT Gr. Erf. Cambron. Leod. = *non vere ei benef.* 𝔗𝔅 = *non vere enim beneficium dabo ei.* 𝔈1. — 𝔅1. = *non verebor beneficium dare ei.* Lips. ci. = *numero beneficium dabo* (i. e. *statim, sine alia mora*) aut *non temere beneficium dabo.* V = *nonne ei benef. dabo.* quod perquam placet.

Cap. XXXIV.

V = *inquis.*

propter quae = RGVT 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔙o = *per quae.* CW = *intervenient ut etiam malus.* DH = *intervenient ut et malus.* CH — *enim* et — *rerum.* D = *fallaces autem* [mD = *rerum*] *species.* GVT Naz. P2. 3. = *quibus credidimus.* [illegible] etiam Col. ∾. R = *Quid* [illegible] T = *si nihil aliud.* D = *n*[illegible]

tionem regam. His ueritas mihi uestigiis sequenda est: certiora non habeo. Haec ut quam diligentissime aestimem operam
2 dabo nec cito illis adsentiar. Sic enim in proelio potest accidere, ut telum meum in conmilitonem manus dirigat aliquo errore decepta et hosti tamquam meo parcam. Sed hoc et raro accidet et non uitio meo. cuius propositum est hostem ferire, ciuem defendere. Si sciam ingratum esse, non dabo beneficium. At obrepsit, at inposuit. Nulla hic culpa tribuentis est,
3 quia tamquam grato dedi. Si promiseris, inquit, te daturum beneficium et postea ingratum scieris esse, dabis an non? Si facis, sciens peccas: das enim cui non debes dare. si uegas, et hoc modo peccas, quia non das ei cui promisisti. Constantia uestra hoc loco titubat et illud superbum promissum numquam sapientem facti sui poenitere nec umquam emendare quod
4 fecerit nec mutare consilium. Non mutat sapiens consilium omnibus his manentibus quae erant, cum sumeret. Ideo numquam illum poenitentia subit, quia nihil melius illo tempore fieri potuit quam quod factum est, nihil melius constitui quam quod constitutum est. Ceterum ad omnia cum exceptione uenit. Si nihil inciderit quod inpediat: ideo omnia illi succedere dicimus

H = *cogitationes.* H = *existimem.* D = *assentiam.*

2. CDHW — *Sic in proelio* — *grato dedi.* T — *aliquo.* Cod. Iur. + *tanquam civi meo.* R(s∾ al. m.) — *hoc* ante *et raro.*

cuius propositum est = RVT Naz. P2. 3. 𝔗 — 𝔊 𝔅2. G — *cuius.* 𝔐 — 𝔑u 𝔅o = *cui propositum est.* G = *At oppressit, at imposuit.* V = *grato dedit.*

3. V = *inquis.* CDW = *inquam.* CDH = *beneficia.* RGVTHW P2. Col. Verd. Tronc. Scal. Trist. 𝔗 — 𝔈1. = *Si facies sciens peccas.* D = *Sic faciens sciens peccas.* P3. = *Si facies sciens peniteas.* Naz. ∾. R(s∾) — *cui* post *das enim.*

cui non debes dare = RGVT 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o — *dare.* C = *si non das, et hoc modo peccas.* D = *si non das, et hic peccas.* D (m∾ praeter *quia*) W — *quia non das ei.* C — *quia.* T = *dum non das ei cui.*

Constantia vestra = Lips. ci. 𝔊ro — 𝔅o. RGV Pinc. v. l. = *Conscientia vestra.* T 𝔗 — 𝔊 Vinc. Bellov. (Sp. H. VI, 31.) = *Conscientia nostra.* Gr. = *Conscientia vestra* aut *nostra.* Muret. ci. = *Scientia vestra.* 𝔐 — 𝔏4. = *Secta vestra.* quod unde sumptum sit, non constat. Ops. ci = *Constitutio v.* CDHW — *Constantia* — *mutare consilium.* Vinc. Bell. (l. l.) = *hoc modo titubat* et mox *sapientem consiliis suis poenitere.* V + *et ob illud superbum.*

4. D = *cum sumerent.* T = *cum promitteret.* CDHW = *de eo. Nunquam illum.* DH = *quia nihil* [D = *nil*] *melius constitui quam quod constitutum est* rell. om. T + *Ceterum ad omnia quae.*

cum exceptione vexit = RGVT Gr. 𝔗 — 𝔈2. CDHW = *c. enc. venitur.* 𝔈 — 𝔅o = *cum exceptione veniet* (sumptum ex Ermi Appendice Annott., ubi legitur „Alias *veniet.*“). Cod. Iur. = *cum hac exceptione veniet, si nihil acciderit.* R — *si.* C DHW = *si nihil acciderit.*

et nihil contra opinionem accidere, quia praesumit animo posse
aliquid interuenire quod destinata prohibeat. Inprudentium ista 5
fiducia est fortunam sibi spondere: sapiens utramque partem eius
cogitat. scit quantum liceat errori, quam incerta sint humana,
quam multa consiliis obstent. ancipitem rerum ac lubricam sortem suspensus sequitur et consiliis certis incertos euentus. Exceptio autem sine qua nihil destinat, nihil ingreditur et hic illum tuetur. **XXXV.** Promisi beneficium, nisi si quid incidisset quare non deberem dare. Quid enim, si quod illi pollicitus sum patria sibi dare iusserit? Si lex lata erit, ne id quisquam faciat quod ego me amico meo facturum promiseram? Promisi tibi filiam in matrimonium. postea peregrinus adparuisti: non est mihi cum externo conubium. Eadem res me defendit quae uetat. Tunc fidem fallam, tunc inconstantiae crimen audiam, si, 2
cum omnia eadem sint quae erant promittente me, non praestitero promissum: alioquin quicquid mutatur libertatem facit de integro consulendi et me fide liberat. Promisi aduocationem: postea adparuit per illam causam praeiudicium in patrem meum

D = *supra opinionem*. R = *contra opin. accedere*. D(m∾)W — *accidere*. W = *quae praesumit*. DmW = *praesumuntur*. T = *aliquit intervenire*. C = *aliquot interv*. CW = *quae destinata prohibeant*. R(b n.) = *prohibebat*.

5. DW = *sibi respondere*. CH + *Sapiens est qui utramque*. DW + *Sapiens qui utramque*. G + *Sapiens enim*. Cod. Iur. = *partem eius spectat*. D = *quam incerta sciẽtie* [m = *scientia*] *humana*. W = *sunt humana*. T = *conciliis*. D (m∾) W = *obstant*. G (cr. ∾) = *accipientem rerum*. D(m∾) W = *et dubiam sortem*. Cod. Iur. + *sortem novit, suspensus sequitur*. C W = *sequatur*. D = *sequetur*. RC DW — *et* ante *consiliis*. sNaz. (eadem m. ut videbatur) + *incertos eventus expendit*. CDHW — *Exceptio autem* — XXXV, 2. ex. *uxor tenet*. G (cr. ∾) = *nihil interrogat greditur*. m𝔈2. 𝔐 — 𝔏4. = *aggreditur* contra mstos etiam Gr. Erf. T = *etiam hic illum tuetur*.

Cap. XXXV.

VT = *nisi quid* om. *si*. G = *nisi si quod*. R = *contra patriam sibi dare* [*si*] *usserit*. G Gr. (exc. P2.) = *patriam sibi dare iusserit*. V = *patria sibi dare iussit*. T = *patria non dare iusserit*. Quidam codd. Pinc. Lips. P2. 𝔗𝔅 + *patria sibi non dare*. Lips. ci. + *patria sibi nos dare*. 𝔈1. — 𝔅o + *patria sibi me dare*. Delevi *me*, cum eius in mstis certa vestigia non apparerent. R — *meo* post *amico*. G (s m) = *facturus*. G = *Promisit tibi*. Optimus Lipś. = *filiam in verum* vel *nerum* ambigua littera. Lips. ci. = *in nurum* aut *in torum*. R = *aparuisti*. V 𝔗 — 𝔏 𝔍u = *cum extraneo*. Rell. etiam meliores Gr. ∾. Cod. Iur. = *cum externo contubernium*. 𝔐 — 𝔏4. = *Eadem lex me defendit* contra mstos etiam Gr.

2. V (cr. ∾) = *fidem fallant*. T 𝔗𝔅 = *crimen audiant*. Dal. = *crimen adeam*. T = *cum eadem omnia sunt*.

et me fide liberat = GVT Gr. Tronc. Verd. Scal. 𝔗 — 𝔈2. 𝔊ro — 𝔅o. R = *et ne fide liberat*. m𝔈2. 𝔊 — 𝔏4. = *et meam fidem liberat*.

quaeri. promisi me peregre una exiturum: sed iter infestari latrociniis nuntiatur. in rem praesentem uenturus fui: sed ae-
3 ger filius et puerpera uxor tenet. Omnia esse debent quae fuerunt cum promitterem, ut promittentis fidem teneas. Quae autem maior fieri mutatio potest, quam si te malum uirum et ingratum conperi? quod tamquam digno dabam indigno negabo et irascendi quoque causam habebo deceptus. XXXVI. Inspiciam tamen et quantum sit de quo agitur: dabit mihi consilium promissae rei modus. Si exiguum est, dabo, non quia dignus es, sed quia promisi. nec tamquam munus dabo, sed uerba mea redimam et aurem mihi peruellam. damno castigabo promittentis temeritatem. Ecce ut doleat tibi, ut postea consideratius loquaris: quod dicere solemus, linguarium dabo. Si maius erit, non committam, quemadmodum Maecenas ait, *ut sestertio centies*
2 *obiurgatus sim*. Inter sese enim utrumque conparabo. Est aliquid in eo quod promiseris perseuerare. est rursus multum

R = *unā exiturum*. T = *via exiturum*. T — *iter*. 𝔗 — 𝔈1. + *sed iter aeger filius*.

et puerpera uxor = RGVT 𝔗 — 𝔖. 𝔐 — 𝔅o = *sed puerpera uxor*. Tronc. + *uxor tenet me*.

3. *Omnia esse debent quae fuerunt* = RGVT Gr. (exc. Naz.?) 𝔗 — 𝔈1. DW + *Omnia eadem esse debent q. f.* CH Naz. (?) 𝔈2. — 𝔅o + *Omnia esse debent eadem quae fuerunt*. C = *cum promittes*. DHW Put. = *cum promitteres*. probat Opsop. E = *cum promitterentur*. E = *fide teneas*. 𝔗 — 𝔈1. = *fidem teneam* contra mstos etiam vetustiss. Ermi Gr. T = *fieri melior mutatio*. DW — *maior*. D = *imitatio*. T — *si* ante *te malum*. VCDEW P3. Put. + *ingratum comperi. quem prius bonum et gratum putabam* (E = *putaveram*) DW = *nascendi causam*. E — *et irascendi* — *deceptus*. HW = *causam habeo*. T = *causam non habeo*.

Cap. XXXVI.

D (s∾) = *Inspiciam tantum*. T — *et* ante *quantum*. D = *de quo agatur*. CD Put. = *dignus est*. 𝔐 — *mea* post *verba* contra mstos etiam Gr. Put. H + *aurem meam mihi*. V = *aurem mihi puellam*. 𝔐 — 𝔏4. = *promittendi temeritatem* contra mstos etiam Gr. CDHW = *temeritatem. Si magnum est non* [D = *quod*] *tantum quod* [D — *quod*] *temere promisi retinebo. sed* [D = *sicut*] *quod non* [D = *cum*. s∾] *recte dedi repetam. Demens est qui fidem praestat errori. Ecce ut doleat*. sed verba *Non tantum* — *errori* suo loco § 2. omittunt. E — *Ecce ut* — *linguarium dabo*.

ut doleat tibi, ut = RGVTCDHW potiores Gr. 𝔗 — 𝔖 𝔅2. 𝔐 — 𝔅o (ex. 𝔅2.) — *tibi*. T = *solemus* [sp. vc.] *dabo*. Selectior liber Lips. = *linguari iuri dabo*. 𝔗𝔅 = *lignarium dabo*. 𝔈1. — 𝔖 = *Ignarium dabo*. Scriver. ci. = *ut postea consideratius loquar, HS, quod dicere solemus, linguari iuri dabo*. nec tamen reiicit idem *linguarium*. Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. CDHW — *Si maius erit* — § 2. *rubori futurum*. RGVT = *Si malus erit*. E = *Si magnum est*. E — *non committam* — § 2. *verba laxentur*.

obiurgatus sim = RGV Gr. 𝔗 — 𝔖. T = *obiurgatus sit*. 𝔐 — 𝔅o = *obiurgandus sim*.

2. RG 𝔗 — 𝔈2. = *Inter esse enim*. VT = *Inter se enim*.

in eo ne indigno beneficium des. Hoc tamen quantum est? si leue, conniueamus: si uero magno mihi aut detrimento aut rubori futurum, malo semel excusare quare negauerim quam semper quare dederim. Totum, inquam, in eo est quanti promissi mei uerba taxentur. Non tantum quod temere promisi retinebo, sed quod non recte dedi repetam. Demens est qui fidem praestat errori. XXXVII. Philippus Macedonum rex habebat militem manu fortem cuius in multis expeditionibus utilem expertus operam subinde ex praeda aliquid illi uirtutis causa donauerat et hominem uenalis animae crebris auctoramentis accendebat. Hic naufragus in possessiones cuiusdam Macedonis expulsus est. quod ut nuntiatum est, accucurrit, spiritum eius recollegit, in uillam illum suam transtulit, lectulo suo cessit, adfectum semianimemque recreauit, diebus triginta inpensa sua curauit, refecit, uiatico instruxit, subinde dicentem, *Gra-* 2
tiam tibi referam: uidere tantum mihi imperatorem meum contingat. Narrauit Philippo naufragium suum, auxilium ta-

ne indigno beneficium des = VT P2. 𝔗 — 𝔚o. RG rell. Gr. = *ne inde benef. des.*

Hoc tamen quantum est? si leve = RGT Gr. (exc. P2.). V 𝔗 — 𝔊 + *Hoc tamen quantum est attendendum. si leve est.* P2. + *Hoc tamen quantum est attendendus. si leve est.* 𝔐 — 𝔚o = *Hoc tamen quantum sit attendendum. si leve est.* Grut. subodoratur hiatum aliquem. RV = *coniveamus.* 𝔗𝔚 = *connibeamus.* T = *convincamus.* D(s∾) = *malum semel excusare.* W(m∾) = *semper excusare.* CDHW — *Totum, inquam — praestat errori:* sed pars supra legitur § 1. RG Tronc. Verd. Scal. = *quantum promissi* [G = *promisi*] *mei verba taxentur.* de quo vide. V = *quantum promis mea verba taxentur.* T 𝔗𝔚 = *quantum promisi mea verba taxentur.* 𝔈1. = *quando promisi mea verba taxentur.* Ermi ex. Longobard. ∾. T unus Ermi + *taxentur. Si magnum est.* T = *non tamen quod.* 𝔗𝔚 + *repetam. Errori fidem non esse praestandum.* 𝔗 — 𝔈2. — *fidem* ante *praestat* (hi sunt veteres libri, quos laudat Mur.) contra mstos etiam vetustiss. Ermi. 𝔐 = *qui perstat in errore* ex ci. Mur.

Cap. XXXVII.

E — *Philippus* — XXXVIII, 1. *naufragis litora.* W + *militem gloriosum manu fortem.* CDW — *in* ante *multis.* CDHW = *expertus operam virtutis causa illi plura* [D = *plura illi*] *donaverat* rell. om. RG + *aliquid inde illi virtutis causa.* C DW = *venalis animi.* sed rell. ∾. R = *in possossionis.* TCW = *in possessionem.*

quod ut nuntiatum est = RGVT CDW Naz. P1. 3. Col. 𝔊ro. P2. 𝔗 — 𝔏4. + *quod ut Macedoni illi nuntiatum est.* H Cambron. Erf. 𝔑u — 𝔚o = *qui, ut nuntiatum est.* probat Gron. 𝔅1. — *quod.*

adcucurrit = RGV Naz. Col. 𝔏 — 𝔚o. TCW 𝔗 — 𝔐 = *accurrit.* D = *occurrit.* DW = *spiritum eius collegit.* CDW — *illum* post *villam.* CH = *lecto suo concessit.* DW = *lectulo suo concessit.* R = *adsectum semianimemque.* Codd. Lips. = *afflictum semivivumque.* Dal. = *impensis suis.* W = *expensa sua.*

2. V + *tantum mihi phylippum imperatorem.* C = *tantum imperatorem mihi contingat* om. *meum.* D [illegible] *tantum mihi contingat com*[illegible]*rem.* W — *meum.* CDH[illegible]

cuit et protinus petiit, ut sibi cuiusdam praedia donaret. Ille
quidem erat hospes eius, is ipse a quo receptus erat, a quo sa-
natus. Multa interim reges in bello praesertim opertis oculis
donant. non sufficit homo iustus tot armatis cupiditatibus. non
potest quisquam eodem tempore et bonum uirum et bonum du-
3 cem agere. Quomodo tot milia hominum insatiabilia satiabun-
tur? quid habebunt, si suum quisque habuerit? Haec Philippus
sibi dixit, cum illum induci in bona quae petebat iussit. Ex-
pulsus bonis suis ille non ut rusticus iniuriam tacitus tulit con-
tentus, quod non et ipse donatus esset: sed Philippo epistulam
strictim ac liberaliter scripsit. qua accepta ita exarsit, ut sta-
4 tim Pausaniae mandaret, bona priori domino restitueret: cete-
rum inprobissimo militi, ingratissimo hospiti, auidissimo nau-
frago stigmata inscriberet ingratum hominem testantia. Dignus
quidem fuit cui non inscriberentur illae literae, sed inscul-

ravit postea naufragium. D — *suum*. CDHW = *et statim petiit*. 𝔐 — 𝔙o (exc. 𝔅2.) = *Ille quidam erat hospes* contra mstos etiam Gr. CDHW — *is ipse*. T — *is*. G (cr. ∾) = *recepturus*. 𝔗 — 𝔈2. — *erat* post *receptus* contra mstos etiam Pinc. C mDH = *a quo sanatus, a quo receptus erat. Multa interim reges praesertim in bello oculis apertis donant*. DW = *a quo sanatus, a quo receptus erat. Multa interim rex praesertim in bello oculis apertis donavit*. R (m ∾) — *Multa interim — donant*. T = *Multa interdum*. mRG = *apertis oculis*.

homo iustus tot = RGV Naz. P2. Col. 𝔗 — 𝔊. T = *homo unus tot*. CDHW Pinc. v. l. P1. 3. 𝔐 — 𝔙o + *homo iustus unus tot*. V = *armatorum cupiditatibus*. CH = *Nemo potest eodem tempore*. DW = *Nemo potest bonum virum* rell. om. R (cr. ∾) = *et bonum iudicem*.

3. T = *quisque habuit*.

Haec Philippus sibi = RGC Naz. 𝔅2. VT 𝔗 — 𝔙o (exc. 𝔅2.) = *Hoc Phil. sibi*. D = *Philippus* [m = *sibi*] *hoc dixit*. R = *quae petiebat*. Vix dubito, quin restituendum sit, *quae petierat*: quam facile enim ex PETIERAT fieri potuerit PETIEBAT apparet. hoc mox a librariis in *petebat*, ut ipsis videbatur, correctum est. T = *iniuriam intulit* om. *tacitus*. CDW = *tacitus iniuriam suam*. CDHW — *contentus — esset: sed*. RGV = *quod et ipse donatus non esset*. T 𝔗 — 𝔙o ∾.

Philippo epistulam strictim ac liberaliter scripsit = T. R = *Ph. ep. strictam ac libera voce* [de hoc vide] *scripsit*. G = *Ph. ep. scriptam ac liberavit scripsit*. V = *Ph. ep. strictam ac liberaliter scripsit*. Naz. Col. = *ac liberavit scripsit*. P2. = *ac liberalem scripsit*. 𝔗 — 𝔈1. = *Ph. ep. scriptam ac liberaliter scripsit*. CDW = *Philippo pulcre epistolam scripsit*. H = *Philippo epistolam pulchram scripsit*. Cod. Iur. Tronc. Trist. = *sed perpulchre epistolam scripsit*. Germ. = *epistolam scriptam de liberalitate sua misit*. 𝔈2. — 𝔙o = *ep. strictam ac liberam scr*. TD (m ∾) — *ita*. CDHW — *Pausaniae mandaret*. V 𝔗 — 𝔐 + *ut bona priori domino*. Rell. etiam ex. Fac. et Primit. aliquot Gr. ∾.

4. CD + *et ingratissimo*. T = *ingrato hospiti*. CDHW — *avidissimo naufrago*.

ingratum hominem testantia = RGVTCW Naz. P2. 3. Col. 𝔗𝔅. D P1. + *ingratum hominem hospitem* [mD = *hospiti*] *testantia*. mW 𝔈1. — 𝔙o = *ingratum hospitem testantia*. CDHW + *cui non modo*

perentur qui hospitem suum nudo et naufrago similem in id in quo iacuerat ipse litus expulerat. Sed uidebimus quis modus poenae seruandus fuerit: auferendum utique fuit quod summo scelere inuaserat. Quis autem poena eius moueretur qui id commiserat per quod nemo misereri misericors posset? XXXVIII. Dabit tibi Philippus, quia promisit, etiam si non debet, etiam si iniuriam facturus est, etiam si scelus facturus est, etiam si uno facto praeclusurus est naufragis litora? Non est leuitas a cognito et damnato errore discedere et ingenue fatendum est: Aliud putaui, deceptus sum. Haec uero superbae stultitiae perseuerantia est: Quod semel dixi qualecumque est fixum ratumque sit. Non est turpe cum re mutare consilium.
Age, si Philippus possessorem illum eorum litorum reliquisset 2
quae naufragio ceperat, non omnibus miseris aqua et igni interdixerat? *Potius est*, inquit, *intra fines regni mei te literas istas oculis inscribendas durissima fronte circumferre. ostende quam sacra res sit mensa hospitalis. praebe in*

inscriberentur. CD = *nudum naufrago* [D p.m. = *naufragio*] *similem.*

in id in quo iacuerat = T 𝔗 — 𝔅o. RCmDHW Naz. (s.m.) P1. cod. Iur. = *in id quo iacuerat* om. *in.* G D Naz. (p.m.) P2. 3. = *in id quod iacuerat.* Col. = *similes id quo iacuerat.* CDHW — *Sed videbimus* — XXXVIII, 1. *naufragis litora.* V = *servandus fuerat.* 𝔗 — ℭl. = *servandus fuit.*

per quod nemo misereri misericors posset? = RG. TV Gr. (exc. Col.) 𝔗 — 𝔊 = *pro quo* [m𝔊2. m𝔊 = *propter quod*] *nemo* ∾ (T = *misericors misereri posset*). Col. = *propter quod misereri misericors posset* (om. *nemo*?). 𝔐 — ℜu 𝔅o = *propter quod nemo miserari miseros posset?* probant Lips. Ruhk., sed ille testatur plerosque libros habere *misereri misericors.* 𝔅2. = *propter quod nemo* ∾.

Cap. XXXVIII.

In H desunt tria capita proxima, sed excerpta ex iis leguntur post finem libri II.: et quidem ex hoc capite verba *Non est levitas — mutare consilium.* V = *quod promisit.* T = *quia promiserit.*

etiam si iniuriam facturus est = RGVT. 𝔗 — 𝔊 — *est.* 𝔐 — 𝔅o — *facturus est.* Dal. = *scelus admissurus est.* W = *Non est lenitas.* T = *et decepto errore* (natum ex vulgata scriptura *dampnato*). E = *damnatoque errore recedere. Sed ingenue.* W (m ∾) = *ingenue faciendum.* T — *est* post *fatendum.* E = *aliud putabam.* CE = *Haec* [E = *Hoc*] *vero superbiae stultitiae.* D = *In hoc perseverantia, superbia et stultitia.* W = *superbae licentiae* [m = *laetitiae*]. Dal. = *superbiae ac stultitiae.* T = *qualecunque etiam fixum.* E = *ratum fixumque.*

2. CDW — *Age, si Philippus* — XXXIX, 3. *si haec ita erunt.* E — *Age, si Ph.* — XXXIX, 1. *promiserat? Primum.*

non omnibus miseris = RGVT 𝔗 𝔏. ℭl. — 𝔅o = *nonne omn. m.* RGVT 𝔗 — ℭl. = *et literas istas* ∾ *circumferri.* Lips. ci. = *foculis inscribendas* i. e. *ferro quod in foculis canduerat* (laudat Colum. X, 125. *Deletura quoque est fronti data signa focorum.* sed ibi potius legendum *fugarum*) aut *ocius inscribendas.* V = *mens hospitalis.*

facie tua legendum istuc decretum quo cavetur, ne miseros
tecto iuvare capital sit. Magis ista constitutio sic erit ra-
ta, quam si illam in aes incidissem. XXXIX. Quare ergo,
inquit, Zeno uester, cum quingentos denarios cuidam promi-
sisset mutuos et ipse illum parum idoneum conperisset, amicis
suadentibus ne daret perseuerauit credere, quia promiserat?
Primum alia condicio est in credito, alia in beneficio. Pecu-
niae etiam male creditae exactio est. et adpellare debitorem ad
diem possum et, si foro cesserit, portionem feram: beneficium
2 et totum perit et statim. Praeterea hoc mali uiri est, illud
mali patris familiae. Deinde ne Zenon quidem, si maior fuis-
set summa, credere perseuerasset. quingenti denarii sunt:
illud, quod dici solet, *in morbo consumat.* fuit tanti non re-
uocare promissum suum. Ad coenam, quia promisi, ibo, et-
iam si frigus erit: non quidem, si niues cadent. Surgam ad
sponsalia, quia promisi, quamuis non concoxerim: sed non,
si febricitauero. Sponsum descendam, quia promisi: sed non
3 si spondere me incertum iubebis, si fisco obligabis. Subest,
inquam, tacita exceptio, si potero, si debebo, si haec ita erunt.
Effice ut idem status sit, cum exigis, qui fuit cum promitte-

istuc decretum = RT. GV 𝔗 — 𝔅o = *istud decr.* G = *ne miseres tecto.*

iuvare capital sit = Naz. Col. 𝔏4. 𝔅2. GVT 𝔗 — 𝔅o (exc. 𝔏4. 𝔅2.) = *iuvare capitale sit.* R = *iurare capitis sit.* quod genuinum esse arbitror.

Cap. XXXIX.

H — *Quare ergo* — § 3. *si haec ita erunt.* T — *ergo.* V = *Zeno noster.* Omnes libri hic habent *Zeno*, nullus *Zenon.* 𝔗 — 𝔅o = *mutuos cuidam promisisset* contra mstos. V = *mutuo.*

et ipse illum = RGVT 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o — *ipse.*

et adpellare = RGV 𝔗 — 𝔊ro 𝔅2. (R = *apellare*). T = *appellare etiam.* 𝔅1. 𝔑u 𝔅o — *et.* E = *ad diem possunt* ∾ *portionem factam.* R = *portiorem feram.* Cod. Agric. = *possessionem feram.*

2. E — *Praeterea hoc* — XL, 1. *reddendum sit.* G = *nec Zenon quidem.* V 𝔗 — 𝔈1. = *nec Zeno q.* R T 𝔈2. — 𝔅o = *ne Zeno q.* VT = *non fuit tanti revocare.* T = *per missum suum.* T = *quamvis non coxerim.* Naz. (s.m.) = *quamvis non concodixerim.* prior scriptura non poterat erui: sed aliam atque vulgatam fuisse indicabat spatium. P2. = *quamvis non composerim.* 𝔗𝔅 = *quamvis non concusserim.* 𝔈1. + *Ad sponsum descendam.* idem ait Erm. in ceteris exemplaribus fuisse: unum tamen „mirae vetustatis, Langobardicis litteris scriptum“ habuisse scripturam vulgatam. Mei omnes ∾ (R = *descenderam*).

spondere me incertum = RGVT 𝔗 — 𝔈1. Lat. Latin. (B. Pr. p. 45.) = *spondere incertum* om. *me.* 𝔈2. — 𝔅o = *spondere in incertum.* R = *iubebit.* T 𝔗 — 𝔈1. = *videbis.*

3. G Scal. = *si debeo.* Lat. Latin. (l.l.) = *si valebo.*

cum exigis = RGVT Pinc. v. l. P3. Col. Lat. Latin. (l. l.) 𝔏4. 𝔅2. Naz. = *quo exigis.* P2. = *cum exigit.* 𝔗 — 𝔅o (exc. 𝔏4. 𝔅2.) = *cum exi-*

rem: destituere leuitas erit. Si aliquid interuenit noui, quid miraris, cum condicio promittentis mutata sit, mutatum esse consilium? Eadem mihi omnia praesta et idem sum. Uadimonium promittimus: tamen deseritur. Non in omnes datur actio: deserentem uis maior excusat. XL. Idem etiam illa quaestione responsum existima, an omnimodo referenda sit gratia et an beneficium utique reddendum sit. Animum praestare gratum debeo: ceterum aliquando me referre gratiam non patitur mea infelicitas, aliquando felicitas eius cui debeo. Quid enim regi pauper, quid diuiti reddam? utique cum quidam recipere beneficium iniuriam iudicent et beneficia subinde aliis beneficiis onerent. Quid amplius in horum personam possum quam uelle? 2
nec enim ideo beneficium nouum reicere debeo, quia nondum prius reddidi. Accipiam tam libenter quam dabitur et praebebo me amico meo exercendae bonitatis suae capacem materiam. Qui noua accipere non uult acceptis offenditur. Non refero gratiam: quid ad rem? non est per me mora, si aut occasio

gitur. R = *promitteres.* D (m ∾) = *mitterem.* V 𝔗 — 𝔅o (exc. 𝔏4. 𝔊ro) = *destituere levitas non erit, si aliquid intervenit.* DW = *destituere levitatis erit, si aliq. interv.* RGVT CH Pinc. v. l. Naz. Col. P3. 𝔏4. 𝔊ro ∾. CD(s.m.) HW = *intervenit. numquid* [D p.m. = *nunquam*] *miraris.* 𝔗 — 𝔈1. — *sit* post *mutata.* G = *mutatum est consilium.* CDHW — *Vadimonium* — XL, 1. *reddendum sit.* sed substituunt verba supra omissa. *Alia condicio est in credito — perit et statim.*

tamen deseritur = VT 𝔗 — 𝔏4. RG Naz. P3. Col. Erf. = *tamen deserit.* unde ℜu𝔅o = *tamen deseris.* Gron. ci. 𝔊ro — 𝔅1. 𝔅2. = *tamen deserti non.*

Non in omnes datur actio = GT 𝔗 — 𝔅o. RV = *Non omnis datur actio.*

deserentem = RGVT 𝔗 — 𝔏4. Lips. ci. 𝔊ro — 𝔅o = *datur actio deserentes. Vis.* (Male Bipontinus ex ℜu laudat *desertores.*)

Cap. XL.

illa quaestione = RGT Naz. P3. Col. V + *in illa quaestione.* 𝔗 — 𝔅o + *illa in quaestione.* RGVT = *beneficium utile reddendum sit* (T — *sit*). Erm. ci. 𝔅2. = *ubique reddendum sit.* probat Steph. (Prood. II, 8.). 𝔗 — 𝔅o ∾. D = *Certe me referre gratiam aliquando mea non felicitas non sinit.*

Quid enim regi pauper, quid diviti reddam? = R. GVTCDEHW Gr. 𝔈1. 2. = *Quid enim regi? quid pauperi? quid diviti reddam?* 𝔗𝔅 = *Quid enim regi: quid pauperi: diviti reddam.* Pinc. ci. 𝔈𝔊 = *Quid enim regi, quid principi, quid diviti reddam?* quoniam soleat Seneca copulare *reges* et *principes.* 𝔐 — 𝔙o = *Quid enim regi, quid pauper diviti reddam?* V — *utique.* H = *iniuriam ducat.* R = *aliis beneficiis onorent.* C = *ornent.*

2. RGVTCDEW = *in horum persona.* de quo vide. VDW — *enim* ante *ideo.* E — *ideo.* DW = *eicere debeo.* R(s∾) = *prius reddi.* CHW = *quam datur.* D = *quam dabunt.* CEHW = *et praebeo.* TsDE + *Qui enim nova.* R = *sic aut occasio.* V = *sed aut occasio.* W = *si autem occasio.* sW = *sed*

mihi deest aut facultas. Ille praestitit mihi, nempe cum occa-
3 sionem haberet, cum facultatem. Utrum bonus uir est an malus? apud bonum uirum bonam causam habeo, apud malum non ago. Ne illud quidem existimo faciendum, ut referre gratiam etiam inuitis his quibus refertur properemus et instemus recedentibus. Non est referre gratiam quod uolens acceperis nolenti reddere. Quidam, cum aliquod illis missum est munusculum, subinde aliud intempestiue remittunt et nihil se debere te-
4 stantur. Reiciendi genus est protinus aliud inuicem mittere et munus munere expungere. Aliquando et non reddam beneficium, cum possim. Quando? si plus mihi detracturus ero quam illi collaturus, si ille non erit sensurus ullam accessionem recepto eo quo reddito mihi multum abscessurum erit. Qui festinat utique reddere non habet animum grati hominis, sed debitoris. Et ut breuiter, qui nimis cupit soluere inuitus debet. qui inuitus debet ingratus est.

autem occasio. D = *occasio michi deerit.* C = *occasio nichil deerit.* T = *Iste praestitit.* V = *Praestitit ille.*

3. VT 𝔗 — 𝔈l. + *Refert utrum bonus vir est* (T = *utrumvis bonus est*). Rell. etiam duo pervetusta exx. Ermi ∾. RGVW = *Nec illud quidem.* E = *Nec illud* om. *quidem.* C — *etiam invitis.* DW — *etiam.* 𝔈l. — 𝔏 𝔍u = *et instemus cedentibus* contra mstos etiam Gr. Verd. Tronc. Scal. Lat. Latin. (l. l.). T (s∾) = *Non est ferre gratiam.* G = *volenti retinere.* G = *cum aliquid illis.* T = *cum aliquid missum est in munusculum* om. *illis.* DHW = *cum aliquod sibi missum est.* C = *cum aliquid sibi missum est.* E (s∾) = *aliquod subinde intempestive.*

4. E — *Reiciendi* — *expungere.* G = *Reiciendi dignus est.* V codd. Ermi (exc. Langob. ∾) cod. Lips. 𝔗 — 𝔈l. = *Reiiciendi sunt: pignus est.* Lips. ci. + *Reiiciendi sumpti genus est* postrema voce compendio scripta. Refutatur a Gronovio. T = *Reiciendi pignus est.* C DHW = *Reiiciendi signum est.* R (s∾) = *et mus munere.* RVDW = *munere expugnare.* 𝔗 — 𝔈l. = *expingere.* CDEW — *et* ante *non reddam.*

Quando? si plus = RGVCDHW Pinc. v. l. Naz. P1. 3. Col. Trist. 𝔊ro — 𝔅o. T P2. 𝔗 — 𝔏4. — *si.* E = *quoniam plus.* Grut. ci. = *quando scilicet plus.* D = *ullam acceptionem.* 𝔗 — 𝔈l. = *accessurum erit.* RG Lat. Latin. (l. l.) = *abscessurum erat.* Rell. etiam Ermi Langob. ∾. G Pinc. v. l. Col. Lat. Latin. (l. l.) 𝔊𝔊 = *itaque reddere.* DW quidam codd. Pinc. = *festinat reddere. non habet animum utique.* V sD P2. 𝔗 — 𝔐 + *Et ut breviter dicam.* 𝔏 𝔍u = *Et breviter dicam* om. *ut.* CDHW P1. 3. + *Et ut breviter queamus* [D = *queramus*] *dicere.* Rell. etiam Naz. Col. ∾.

Qui nimis cupit solvere = G. R = *Qui minus cupit solvere.* V Lat. Latin. (l. l.) = *Qui munus cupit solvere.* T𝔗 — 𝔅o + *Qui nimis cito cupit solvere.* hoc adiectum est a librario ad *festinat* respiciente. CDE HW + *et qui invitus debet.*

L. ANNAEI SENECAE
AD AEBUTIUM LIBERALEM
DE BENEFICIIS
LIBER V.

In prioribus libris uidebar consummasse propositum, cum tractassem quemadmodum dandum esset beneficium, quemadmodum accipiendum: hi enim sunt huius officii fines. Quicquid ultra moror non seruio materiae, sed indulgeo: quae quo ducit sequenda est, non quo inuitat. Subinde enim nascetur quod lacessat aliqua dulcedine animum, magis non superuacuum quam necessarium. Uerum quia ita uis, perseueremus peractis quae 2
rem continebant scrutaturi etiam ea quae, si uis uerum, connexa sunt, non cohaerentia. quae quisquis diligenter inspicit nec facit operae pretium nec tamen perdit operam. Tibi autem homini natura optimo et ad beneficia propenso, Liberalis Aebuti, nulla eorum laudatio satisfacit. Neminem umquam uidi tam 3
benignum etiam leuissimorum officiorum aestimatorem. Iam bonitas tua eo usque prolapsa est, ut tibi dari putes beneficium quod ulli datur. paratus es, ne quem beneficii poeniteat, pro

Cap. I.

E — *In prioribus* — IV, 2. ex. *ministeriumque constat* paucis in margine suppletis. Muret. ci. = *Quatuor* [IV.] *superioribus libris.* W = *videbatur.* T = *cunsummasse.* D (m∾) W = *propositum contractasse* et — *cum tractassem.* 𝔗 — 𝔅o (exc. 𝔏4.) + *et quemadmodum accip.* contra mstos. R = *hii enim.* 𝔑 — 𝔈l. = *Quid ultra moror?*

sequenda est = RGVTτCDmEHW Trouc. Verd. Scal. 𝔑 — 𝔈l. 𝔈2. — 𝔅o = *sequendum est.* CDmEHW — *Subinde* — § 4. *data revertentur.* RG Vτ Naz. P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔈l. = *quo lacessat.* T = *aliqua dulcedine anum.* Quidam codd. Pinc. 𝔈 — 𝔏 𝔍u = *magis non necessarium quam superv.* Mss. etiam maior pars Pinc. Naz. P2. 3. Col. Delben. ∾.

2. *scrutaturi etiam ea* = RGVτ. T = *scrutari al' tauri et ea.* 𝔑 — 𝔅o = *scrutari etiam ea.* RGτ. Naz. P3. Col. = *quae si vis verum connexum cohaerentia.* V = *quae si iis connexum verum non cohaerentia.* T = *quae sunt quaesitis connexa. Verum non cohaerentia.* P2. 𝔑 — 𝔏 𝔍u = *quae sunt his* [𝔑 = *hiis*] *connexa, verum sunt non cohaerentia.* 𝔏4. 𝔊ro — 𝔓o ∾. V = *quae quisque.* T = *inspexit.* 𝔑 — 𝔅o + *homini non natura.* Cod. Lips. 𝔈l. 2. = *hominum natura.* In Append. Erm. correctum voluit. VT 𝔑 — 𝔈l. = *Liberalis Eburti.*

3. T = *tam benignum esse lev.* 𝔑 — 𝔅 = *beneficiorum aestimationem.* Gτ = *quod illi datur.* T = *quod nulli datur.*

ingratis dependere. Ipse usque eo abes ab omni iactatione, usque eo statim uis exonerare quos obligas, ut quicquid in ali-
4 quem confers uelis uideri non praestare, sed reddere. Ideoque plenius ad te sic data reuertentur: nam fere sequuntur beneficia non reposcentem et, ut gloria fugientes magis sequitur, ita fructus beneficiorum gratius respondet illis per quos etiam esse ingratis licet. Per te uero non est mora, quo minus beneficia qui acceperunt, ultro repetant. nec recusabis conferre alia et subpressis dissimulatisque plura ac maiora adicere. Propositum optimi uiri et ingentis animi tam diu ferre ingratum, donec feceris gratum. Nec te ista ratio decipiet: subcumbunt uitia uirtutibus, si illa non cito odisse properaueris. II. Illud utique unice tibi placet uelut magnifice dictum, *Turpe est beneficiis uinci.* Quod an sit uerum non inmerito quaeri solet longeque aliud est quam mente concipis. Numquam enim in rerum ho-

R = *Ipse eo usque.* T = *usque eo habes.* 𝔑 — 𝔅 — *vis* ante *exonerare.* 𝔈1. — 𝔐 = *exonerare cupis* contra mstos. T post *quos obligas ut* praefixo *scilicet* adiicit ex cap. V, 2. 4. verba *admonitiones*, *severitatem* — *in nostra potestate.* τ (cr. ∾) = *quisquis in aliquem.*

4. *sic data revertentur* = RGVτ Verd. Tronc. Scal. 𝔑 — 𝔅. T𝔈1. — 𝔅o = *sic data revertuntur.* V + *magis et magis sequitur.* τ + *magis magisque sequitur.* P2. 3. 𝔑 𝔏4. + *magis ac magis sequitur.* TD = *magis fugientes sequitur.* Rell. etiam Naz. P1. Col. ∾. CDmEW = *fructus beneficii.* H = *fructus beneficium.* D = *gratus.* W = *gratis.* RG = *gratius respondit.* 𝔑 — 𝔅 + *respondet quam illis.* RGTτ — *illis.* V 𝔑 — 𝔈1. = *esse ingratos.* CDmEHW — *Per te vero* — *ac maiora adicere.* Cod. Lips. 𝔑 — 𝔈1. = *suspensis dissimulatisque.* Lips. ci. = *dissimulatisve.* V 𝔑 — 𝔅o + *et ingentis animi est.* Cod. Lips. = *ingentis cause.* CDmE P1. 3. + *Propositum est optimi viri.* Pinc. ci. + *Propositum et optimi viri et.* probat Grut. RGTτ meliores Pinc. Naz. Col. ∾. (R = *oblimi*). CDmEHW — *donec feceris gratum* — IV, 2. ex. *ministeriumque constat.* τ = *donec fecerit.* G Scal. = *iratum.*

si illa non cito odisse properaveris = V𝔐 — 𝔅1. 𝔅2. RGτ Naz. 𝔈2. — 𝔊 = *si illa concito odisse properaveris* (Naz. = *prosperavis.* sed *s* obelo transfixum est.). T = *si ita concito odisse properaveris.* P2. = *si illa quam cito odisse prop.* P3. Col. = *si illa concito adisse properaveris* (Col. = *properaverit*). Cod. Lips. = *si illa quam cito properaveris* om. *odisse.* 𝔑 — 𝔈1. = *si illa cum cito odisse praeparaverit.* Ruhk. ci. ℜu 𝔅o = *si illa hoc scito* [i. e. *hac ratione* interprete Ruhkio] *odisse prosperaveris.* Explicat ipse Ruhk.: „si ista, quam tibi praescripsisti, norma legeque oderis atque ita prospera feceris, sive in virtutes mutaveris.“ mirum iure appellat Bipontinus. Censor ℜu (Diar. Litt. Ien. a. 1813. m. Iun. p. 411.) ci. = *si illa concita* [i. e. *excitata, orta vitia*] *odisse properaveris.* laudat Cic. Phil. V, 11, 31. *Omne malum nascens facile opprimitur.*

Cap. II.

RG (s∾) P3. Col. = *quod amisit verum.* Pal. (2.) = *quodam set verum.* τ = *quam mente conspicis.*

**nestarum certamine superari turpe est, dummodo arma non pro-
icias et uictus quoque uelis uincere. Non omnes ad bonum 2
propositum easdem adferunt uires, easdem facultates, eamdem
fortunam. quae optimorum quoque consiliorum dumtaxat exitus
temperat. Uoluntas ipsa rectum petens laudanda est, etiam si
illam alius gradu uelociori antecessit. non ut in certaminibus ad
spectaculum editis meliorem palma declarat, quamquam in illis
quoque saepe deteriorem praetulit casus. Ubi de officio agitur 3
quod uterque a sua parte esse quam plenissimum cupit, si alter
plus potuit et ad manum habuit materiam sufficientem animo
suo, si illi quantum conatus est fortuna permisit, alter autem
uoluntate par est, etiamsi minora quam accepit reddidit aut
omnino non reddidit, sed uult reddere et toto in hoc intentus
est animo: non magis uictus est quam qui in armis moritur, 4
quem occidere facilius hostis potuit quam auertere. Quod
turpe existimas id accidere uiro bono non potest, ut uincatur.
numquam enim subcumbet, numquam renuntiabit. ad ultimum
usque diem uitae stabit paratus et in hac statione morietur ma-
gna se accepisse prae se ferens, paria uoluisse. III. Lacedae-
monii uetant suos pancratio aut cestu decernere, ubi inferiorem
ostendit uicti confessio. Cursor cretam prior contigit: uelocitate**

V = *vinci turpe est.* Erm. ci. = *victus quoque nolis cedere.*

2. T — *dumtaxat.* Cod. Lips. = *dum taxat.* Lipsio suspecta haec vox defenditur a Gronovio. G = *exitiis temperat.* R (s∾) — *est* post *laudanda.* R (s∾) = *non ut in certantibus.* τ = *meliore palma.* RG 𝔑 — 𝔅 = *palmam.* τ = *tamquam in illis quoque.* R — *saepe* ante *deteriorem.*

3. τ 𝔑 — 𝔈1. = *quam plenissime.* Scal. = *tum suspicientem animo suo.* τ = *permissit.* 𝔑 — 𝔈1. = *voluntate parum est.* τ — *aut omnino non reddidit.* R = *aut omnia reddidit.* sRGVT Gr. 𝔑 — 𝔊 = *aut omnia non reddidit.* Libri veteres Mur. 𝔐 — 𝔅o ∾. RGVτ + *et ex toto.* 𝔑 — 𝔈2. = *ex toto.* 𝔈 = *toto et in hoc.* 𝔊 = *ex toto et in hoc.* T Pinc. v. l. ∾. Scal. = *contentus est animo.*

4. 𝔑 — 𝔅 = *in hoc victus est quam qui.* 𝔈1. 2. = *in hoc victus est tanquam qui.* 𝔈 — 𝔅o + *hic non magis victus est quam qui* contra mstos etiam vetustiss. Ermi Gr. G = *quam cui in armis.* V = *Quid turpe existimas.* Cod. Lips. 𝔑 — 𝔈1. = *Quod ipse existimas* (𝔑 — 𝔅 = *aestimas*). probat Lips. 𝔑 — 𝔅 = *id decidere.* T = *viro bono nullo modo potest.* τ = *ad ultimum usque finem stabit.*

Cap. III.

𝔗 — 𝔈1. = *Macedonii vetant.* R G (p.m.) Tτ = *pancratios aut cestu* (T = *cesty*). G (s.m.) V Scal. 𝔑 — 𝔈1. = *pancratios cestu.* 𝔑 — 𝔅 = *sibi inferiorem.* 𝔈1. = *Ibi inferiorem.*

cretam prior contigit = RGτ (τ = *prior cretam cont.*). V = *metam prior tetigit.* T = *metam prior contigit.* Naz. P2. 3. certe = *cursor cretam.* P2. 𝔑 — 𝔏4. = *metam prior contingit.* 𝔊ro — 𝔅o = *cretam prior contingit.* R (cr. ∾) = *velocitatē.*

illum, non animo antecessit. Luctator ter abiectus perdidit palmam, non tradidit. Cum inuictos esse Lacedaemonii ciues suos magno aestimarent, ab his certaminibus remouerunt in quibus uictorem facit non iudex nec per se ipse exitus, sed uox
2 cedentis et tradere iubentis. Hoc quod illi in ciuibus suis custodiunt uirtus ac bona uoluntas omnibus praestat, ne umquam uincantur, quoniam quidem etiam inter superantia animus inuictus est. Ideo nemo trecentos Fabios uictos dicit, sed occisos. Et Regulus captus est a Poenis, non uictus, et quisquis alius saeuientis fortunae ui ac pondere obpressus non submittit ani-
3 mum. In beneficiis idem est: plura aliquis accepit, maiora, frequentiora: non tamen uictus est. Beneficia fortasse beneficiis uicta sunt, si inter se data et accepta conputes. si dantem et accipientem conparaueris quorum animi et per se aestimandi sunt, penes neutrum erit palma. Solet enim fieri, ut etiam cum alter multis uolneribus confossus est, alter leuiter quidem saucius, pares exisse dicantur, quamuis alter uideatur inferior.
IV. Ergo nemo uinci potest beneficiis, si scit debere, si uult referre, si quod rebus non potest animo aequat. Hic quam diu in hoc permanet, quam diu tenet uoluntatem, gratum animum signis adprobat: quid interest ab utra parte munuscula plura numerentur? Tu multa dare potes, ego tantum accipere possum. tecum stat fortuna, mecum bona uoluntas: tamen tam par tibi

illum, non animo = RGVTτ 𝔑 — 𝔊. Pinc. ci. 𝔐 — 𝔚o = *alium, non animo.* T = *Nictator ter abiectus.* V + *abiectus est.* T — *esse* post *invictos.* τ = *magno existimarent.*
nec per se ipse = RGVTτ 𝔑 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔚o = *non per se ipse.* T + *exitus est, sed vix cedentis.*
2. T = *Hoc quod illis.* 𝔑 = *custudiunt.* T = *virtus et bona.* RVτ 𝔑 — 𝔚 = *ne umquam vincatur.* quod ferri poterat. Pinc. veteres codd. = *quandoquidem inter sup.* (*qm̃* = *quoniam. qñ* = *quando*). Pinc. ci. 𝔚o = *quandoquidem* [𝔚o = *quoniam quidem*] *etiam* [*etiam* Pinc. omisit invitus, ut videtur] *inter superatis animus invictus est.* Lat. Latin. (B. P. p. 45.) ci. = *inter superantis.* Mei et Gr. ∾ (sed T τ — *etiam*). T = *Fabies.* T — *saevientis.*

3. τ(s∾) — *tamen.* T = *etiam per se aestimandi.* τ = *ut alter cum multis vulneribus* om. *etiam.* T = *ut cum etiam alter in pugna multis vuln.* τ = *suffossus est.* T — *quidem* post *leviter.* T = *pares esse dicantur.*

Cap. IV.

T — *potest.* V = *si vult debere.* GTτ Gr. 𝔑 — 𝔊 = *Scit debere* om. *si.* R 𝔐 — 𝔚o ∾. RGVTτ cod. Lips. 𝔑 — 𝔚 = *si quidem rebus* [V = *re*] *non potest.* Lips. ci. = *si quem rebus n. p.* molliore sensu, ipse ait. V — *quamdiu in hoc permanet.* τ = *in hoc pertinet.* RGτ = *gratum animum ignis adprobandi.* Scal. = *signis approbandi.* RGVTτ 𝔑 — 𝔚 = *ab utraque parte.* RGVτ + *et ego tantum.* 𝔑 — 𝔚o + *at ego tantum,* T ∾. R = *acipere.* V = *tan-*

sum quam multis armatissimis nudi aut leuiter armati. Nemo 2
itaque beneficiis uincitur, quia tam gratus est quisque quam uoluit. Nam si turpe est beneficiis uinci, non oportet a praepotentibus uiris accipere beneficium quibus gratiam referre non possis: a principibus dico, a regibus quos eo loco fortuna posuit ex quo largiri multa possent pauca admodum et inparia datis recepturi. Reges et principes dixi, quibus tamen potest opera nauari et quorum illa excellens potentia per amicorum consensum ministeriumque constat. Sunt quidam extra omnem 3
subducti cupiditatem qui uix ullis humanis desideriis continguntur, quibus nihil potest praestare ipsa fortuna: necesse est a Socrate uincar beneficiis, necesse est a Diogene qui per medias Macedonum gazas nudus incessit calcatis regiis opibus. O nae 4
ille tunc merito et sibi et ceteris quibus ad dispiciendam ueritatem non erat obfusa caligo supra eum eminere uisus est infra quem omnia iacebant. Multo potentior, multo locupletior fuit omnia tunc possidente Alexandro: plus enim erat quod hic nollet accipere quam quod ille posset dare. V. Non est turpe ab his uinci: neque enim minus fortis sum, si cum inuolnerabili me hoste committis, nec ideo ignis minus urere potest, si in

dem tam par. T = *vide aut leviter.* 𝔑 — 𝔅 = *autem leviter.*

2. T = *Nemo utique.* R = *quam quisque voluit.* T = *quam voluit quisque.* T — *est* post *Nam si turpe.* T = *a potentibus viris.* R (m ∾) — *ex quo largiri multa possent.* Tτ = *multa possunt.* R (cr. ∾) = *et in patria.* 𝔑 — 𝔏 ℑu = *datis accepturi.* T = *et principes dici.* V = *potest opera donari.* R = *novari,*

per amicorum consensum = RV τ P3. Tronc. T rell. Gr. 𝔑 — 𝔏 ℑu = *per animorum cons.* Lectii ci. 𝔏4. 𝔊ro — 𝔅o = *per minorum cons.* V = *ministeriorumque.*

3. E + *qui extra omnem.* 𝔑 — 𝔅 + *extra hominem omnem.* V = *subditi cupiditatem.* 𝔑 — 𝔅 = *qui vix ullas.* C(s ∾) DHW — *ullis.* DW = *fortuna nil* [W = *nihil*] *praestare potest* om. *ipsa.* 𝔑 — 𝔅 = *praestari.* 𝔊1. 2. — *ipsa.* Rell. etiam Pinc. ∾.

vincar beneficiis = RGVTτ 𝔑 — 𝔊. CEH = *beneficiis vincar.* 𝔐 — 𝔅o = *beneficio vincar.* DW = *ut beneficiis vincat.* D (m ∾) — *necesse est.* W — *est.* DW = *qui per medium Macedonum.* V𝔗 = *gaças.* V = *regibus opibus.* C = *regi opibus.* TDEHW = *regis opibus.*

4. *O nae ille* = R quatuor Gr. 𝔊ro — 𝔅2. T = *O ne illi.* Cod. Lips. = *Omne ille.* C = *Horat ille.* W = *Orat ille.* D = *Erat ille.* H = *Ille* om. *O nae.* E = *qui multo potentior* rell. om. Grut. ci. = *Nae ille* om. *O.* Vτ 𝔑 — 𝔏4. 𝔅o = *Nonne ille.* CDH — *et* post *merito.* GτCD W Tronc. Verd. Trist. Scal. = *ad despiciendam.* 𝔑 — 𝔅 = *quibus adipiscendam veritatem.* VD = *effusa.* sD = *confusa.* D = *super eum.* D — *multo locupletior fuit.* CH W — *fuit.* R = *possedente.* E = *quod ipse nollet.* CH = *quod hic posset.* DW = *hic posset* om. *quod.*

Cap. V.

CDHW — *Non est turpe* — § 4, *dummodo sequaris.* E — *neque enim* — VI, 1. ex. *nec eripere.* T + *ignis*

materiam incidit inuiolabilem flammis, nec ideo ferrum secandi uim perdidit, si non recipiens ictum lapis solidus, inuictae aduersus dura naturae, diuidendus est. Idem tibi de homine grato respondeo. Non turpiter uincitur beneficiis, si ab his obligatus est ad quos aut fortunae magnitudo aut eximia uirtus aditum
2 redituris ad se beneficiis clusit. A parentibus fere uincimur: nam tam diu illos odio habemus quam diu graues iudicamus et quam diu beneficia illorum non intellegimus. Cum iam aetas aliquid prudentiae collegit et adparere coepit propter illa ipsa eos amari a nobis debere propter quae non amabantur, admonitiones, seueritatem et inconsultae adulescentiae diligentem custodiam, rapiuntur nobis. Paucos usque ad uerum fructum a liberis percipiendum perduxit aetas, ceteri filios onere senserunt.
3 Non est tamen turpe uinci beneficiis a parente. Quidni non sit turpe? Cum a nullo turpe sit. Quibusdam enim et pares et inpares sumus: pares animo quem solum illi exigunt, quem nos solum promittimus, inpares fortuna, quae si cui obstitit quo minus referret gratiam, non ideo illi tamquam uicto erubescen-
4 dum est. Non est turpe non consequi, dummodo sequaris. Saepe necesse est ante alia beneficia petamus quam priora reddidimus. Nec ideo non petimus aut turpiter, quia non redderituri debebimus, quia non per nos erit mora quo minus gratissimi simus. Sed interueniet aliquid extrinsecus quod probi-

me minus. ℭℒ. — 𝔅o + *invictaeque adversus* contra mstos. T = *de homine ingrato respondeo.* V = *sed ab his obligatus.*

clusit = RGV Scal. T 𝔑 — 𝔅o = *clausit.*

2. T — *tam* ante *diu illos.* V 𝔑 — 𝔏4. + *illos odio habemus.* Rell. etiam Gr. ∾. Grut. ci. + *illos insuper habemus.* T = *aliquid providentiae.* T = *propter quae non amabuntur.* T verba *admonitiones* — § 4. ex. *in nostra potestate* collocat I, 3. post *obligas ut.* T — *diligentem.* V cod. Lips. 𝔑 — 𝔊 + *rapiuntur a nobis.* Rell. etiam Pinc. ∾. T = *patres usque ad verum.* T = *perducit aetas.*

celeri filios = RVT. T = *celeris filios.* 𝔑 — 𝔅o = *celeri liberos.* R 𝔑 — 𝔅 = *honore senserunt.*

3. Steph. (Prood. II, 4.) ci. + *cum a nullo non turpe sit.* Potius *non* post *Quidni* deleverim: sed tolerabilis est scriptura, si post *sit turpe* interpungitur. T = *Rebus enim pares et impares.* T = *quoniam nos solum promittimus.*

4. 𝔑 — 𝔅 = *Non est turpe non sequi.* ℭ1. — 𝔐𝔑 = *non assequi* contra mstos etiam Gr. V cod. Iur. = *priora reddiderimus.* CDHW P3. (an potius P1.?) = *Nec ideo petimus turpiter quia* om. *non* et *aut.* V 𝔑 — 𝔅o + *aut turpiter petimus.* quod verbum abest ab RGT Naz. Col. et facile mente suppletur. 𝔑 — ℭ1. = *debebamus.* H = *debemus.* GTD Naz. P3. = *gratissimi sumus.* P2. Put. = *gratissimus.* Cum Grut. ex Put. falso laudet *grati simus*, suspicor eum confudisse P2. et Put. atque in illo legisse *grati simus.* Rell.

beat: nos tamen nec uincemur animo nec turpiter his rebus superabimur quae non sunt in nostra potestate. **VI.** Alexander Macedonum rex gloriari solebat a nullo se beneficiis uictum. Non est quod nimius animi Macedonas et Graecos et Caras et Persas et nationes districtas sine exercitu suspiciat. nec hoc sibi praestitisse regnum a Thraciae angulo porrectum usque ad litus incogniti maris iudicet. Eadem re gloriari Socrates potuit, eadem Diogenes a quo utique uictus est. Quidni uictus sit illo die quo homo super mensuram humanae superbiae tumens uidit aliquem cui nec dare quicquam posset nec eripere? Archelaus rex Socratem rogauit ut ad se ueniret: dixisse So- 2
crates traditur *nolle se ad eum uenire a quo acciperet beneficia, cum reddere illi paria non posset.* Primum in ipsius potestate erat non accipere. deinde ipse dare beneficium prior incipiebat. Veniebat enim rogatus et id dabat quod utique ille non erat Socrati redditurus. Etiamnunc Archelaus daturus erat aurum et argentum recepturus contemptum auri et argenti. Non poterat referre Archelao Socrates gratiam? et quid tantum erat accepturus quantum dabat, si ostendisset hominem uitae ac mortis peritum, utriusque fines tenentem? Si regem in luce 3

etiam Col. ∾. Cod. Iur. = *etsi interveniet aliquid.* CDHW — *extrinsecus.* RV = *quod prohibebit.* CDW quaedam exx. Pinc. Put. Iur. = *non* [Iur. = *nec*] *vincemur, animo enim res geritur, nec turpiter.* P3. = *Non tamen nos vincemur, animo enim res geritur, nec turpiter.* Rell. etiam Naz. Col. P2. ∾.

Cap. VI.

CDHW — *Alexander — nec eripere.* RGVT 𝔑 — 𝔈1. = *quo minus animis.* 𝔈2. — 𝔊 = *quod nimius animis.* 𝔑𝔗 = *Graecas.* RV 𝔑 — 𝔈1. = *Carras.* T = *Charas.* Lips. ci. = *districtas suo exercitu.* Gron. ci. = *descriptas in exercitus.* m 𝔍u = *destructas* al. *discretas.* V 𝔑 — 𝔈1. = *suscipiat.*

nec hoc sibi = RGVT. 𝔑 — 𝔏4. 𝔑u 𝔅2. = *ne hoc sibi.* Gron. ci. 𝔊ro — 𝔅1. 𝔅o = *ne hos sibi.* R — *a* ante *Thraciae.* G = *traicae* om. *a.* V = *trahicie* om. *a.* T = *traiche* om. *a.* 𝔑 = *a tratie.* G = *aditus incogniti maris.* Naz. (p.m.) = *Eadem gloriari Socr.* om. *re.* probat Grut. 𝔑 — 𝔐 — *utique* contra metos etiam Gr.

super mensuram = RGV 𝔑 — 𝔅. T = *super humanae superbiae timens mensuram.* 𝔈1. — 𝔅o = *supra mensuram.* T — *quicquam.*

2. T = *Archesilanus.* T = *potestate fuit.* R(sc) = *acipere.* E + *dare ei beneficium.* E + *enim prior rogatus.* V = *Etenim tunc Arch.* DW = *et nunc.* E — *Etiamnunc.* 𝔈1. — 𝔅1. 𝔅o = *Etiamnum.* Rell. ∾. Lips. ci. 𝔅o = *Etiamnum? Arch.* T = *Archesilaus.*

Non poterat referre Archelao Socr. = RGCDEHW. V + *Non poterat ergo ref. Arch. Socr.* T = *Non poterat ergo Archesilao Socrates referre gratiam.* 𝔑 — 𝔅o = *Non poterat ergo Arch. ref. Socr. gr.* E — *et quid tantum — VII, 1. vinci. Atqui.* DW = *erat recepturus.* C + *dabat. Si quid ei.* DHW + *dabat. Si quidem ei.* CD + *et mortis.* T — *si ostendisset — §5. lucem suam libere mittet.*

media errantem ad rerum naturam admisisset, usque eo eius ignarum, ut quo die solis defectio fuit regiam clauderet et filium, quod in luctu ac rebus aduersis moris est, tonderet? Quantum fuisset beneficium, si timentem e latebris suis extraxisset et bonum animum habere iussisset dicens: Non est ista solis defectio, sed duorum siderum coitus, cum luna humiliore currens uia infra ipsum solem orbem suum posuit et illum obiectu sui
4 abscondit. quae modo partes eius exiguas, si in transcursu strinxit, obducit. modo plus tegit, si maiorem partem sui obiecit. modo excludit totius adspectum, si recto libramento inter solem terrasque media successit? Sed iam ista sidera huc et illo diducet uelocitas sua. iam recipient diem terrae et hic ibit ordo per secula dispositosque ac praedictos dies habet quibus sol
5 intercursu lunae uetetur omnes radios effundere. Paulum exspecta: iam emerget, iam istam uelut nubem relinquet, iam exsolutus inpedimentis lucem suam libere mittet. Socrates parem gratiam Archelao referre non posset, si illum regnare uetuisset? parum scilicet magnum beneficium a Socrate accipiebat, si ullum dare potuisset Socrati. Quare ergo hoc Socrates dixit? Uir facetus et cuius per figuras sermo procedere solitus erat, derisor omnium, maxime potentium, maluit illi nasute ne-

3. D — *eo* post *usque*. CH = *reginam clauderet*. DW = *regi. an* [sD ∾] *clauderet*. 𝔑 — 𝔖 = *regiam clauderet*. G = *moris est, condetet*. CDW = *mori timeret*. DW = *bonum animi*. CDHW = *ortum suum posuit*. CD = *obiectum sui*.

4. 𝔑 — 𝔈1. = *partes suas exiguas*. R = *exiguas suo transcursu*. H — *si*. DW = *obduxit*. CD(m∾) HW — *modo plus* — *sui obiecit*. 𝔑 — 𝔖 = *exclusit* contra mstos. CD HW = *inter solem et terram*. D (s∾) — *ista*. RGVCDHW 𝔑 — 𝔅 = *hoc et illo*. RCHW = *deducet*. D = *deducit*. 𝔑 — 𝔅 — *diem*.

per secula dispositosque ac = RG VCDH 𝔑 — 𝔖 𝔅2. W = ∾ *atque*. 𝔐 — 𝔒u 𝔅o = *per saecula: quae dispositos ac*. R = *perditos dies habet*. V = *parates dies habens*. 𝔈1. — 𝔅o = *habent*. CDH = *in transcursu*. W = *intranscursum*. 𝔑 — 𝔅 = *intercussu*. sDH + *radios suos*.

5. VDW = *Paululum expecta*. C = *iam ista velut*. D = *iam istam vel*. CDHW — *iam exsolutus* — *potuisset Socrati?* G = *exsolutis*. RG 𝔑 — 𝔖 = *Archelao ferre*. T = *Archesilao parem referre gratiam non poterat*.

regnare vetuisset = RGV m𝔈2.
T 𝔑 — 𝔈1. = *regnare docuisset*. 𝔈2. — 𝔅o = *docuiset regnare*. T = *parum sed magnum*. m𝔍u = *parvum sibi*. T = *a Socrate decipiebat*. T — *ergo* post *Quare*. H = *Quare igitur*. CDHW verba *Vir facetus* — *superbe*. *Dixit* collocant post *cui non posset paria reddere*. 𝔑 — 𝔏 𝔍u = *Ut facetus*. Tronc. Scal. = *Uti facetus*. Mss. etiam Pinc. v. l. Gr. Put. Inr. Lat. Latin. (Bl. Pr. p. 45.) ∾. CDHW = *per figuram*. TCDmW = *sermo procederet derisos*. W = *produceret*. H = *procedit*. T + *et maxime*.

nasute negare = RGTH quatuor Gr. 𝔊ro — 𝔅o. VC = *mansuete*

gare quam contumaciter aut superbe. Dixit se nolle benefi-
cia ab eo accipere cui non posset paria reddere. Timuit for- 6
tasse ne cogeretur accipere quae nollet. timuit ne quid indignum
Socrate acciperet. Dicet aliquis: Negasset, si nollet. Sed
instigasset in se regem insolentem et omnia sua magno aesti-
mari uolentem. Nihil ad rem pertinet utrum dare aliquid regi
nolis an accipere a rege: in aequo utramque ponit repulsam, et
superbo fastidiri acerbius est quam non timeri. Vis scire quid
uere uoluerit? Noluit ire ad uoluntariam seruitutem is cuius
libertatem ciuitas libera ferre non potuit. VII. Satis, ut ex-
istimo, hanc partem tractauimus *an turpe esset beneficiis uinci.*
quod qui quaerit scit non solere homines sibi ipsos beneficium
dare: manifestum enim fuisset non esse turpe a se ipsum uinci.
Atqui apud quosdam Stoicos et de hoc ambigitur *an possit ali-
quis sibi beneficium dare. an debeat referre sibi gratiam.*
quod ut uideretur quaerendum illa fecerunt. Solemus dicere, 2
Gratias mihi ago et *De nullo queri possum alio quam de
me: Ego mihi irascor* et *Ego a me poenas exigam* et *Odi
me.* multa praeterea huiusmodi per quae unusquisque de se tam-
quam de altero loquitur. Si nocere, inquit, mihi possum, quare
non et beneficium mihi dare possim? Praeterea quae, si in alium

negare. DW P1. = *narsite negare.* mDmP1. = *astute negare.* Grut. ci. = *versute negare.* sH = *callide negare.* ℜ — 𝔅 = *Maluit illi id est discrete vel artificiose vel mansuete negare.* 𝔈1. — 𝔏4. = *vafre negare.* T bis habet *contumaciter.*

aut superbe = GVTCmD. RD = *et superbe.* ℜ — 𝔅o = *ac superbe.* CDHW = *se nolle venire ab illo* [DW = *ab eo*] *beneficia* [DW = *beneficium*] *reddere.* R = *beneficium.* T = *ab eo beneficia* et — *posset.*

6. CDH — *Timuit fortasse* — VII, 1. *vinci. Atqui:* eorum loco habent *Facilius est barbaras gentes impatientesque arbitrii alieni regere quam animum suum continere et tradere sibi* ex VII, 4. GV ℜ — 𝔅 = *indignum Socrati.* ℜ — 𝔅 = *Dicet aliquid.* 𝔐 = *Negaret* contra mstos etiam Gr. T Naz. Iur. = *si vellet.* T — *magno.* ℜ — 𝔅 = *Nihil ad res pertinet.*

vere voluerit = RG Gr. cod. Delben. VT ℜ — 𝔅o = *vere noluerit.*

Cap. VII.

T = *an turpe sit.* T + *vinci. Sed quaeritur utrum aliquis sibi det beneficium.* V Col. 𝔗 — 𝔏 ℑu = *sibi ipsis.* Rell. etiam Naz. P2. 3. ∾.

a se ipsum vinci = RG Naz. Col. P3. VT P2. 𝔗 — 𝔅o = *a se ipso vinci.* T = *ut videtur.*

2. CDW + *et ego mihi.* T = *mihi nascor.* CDHW — *et ego a me* — *odi me.* T = *poenas exigo.* R — *huiusmodi.* sR = *eiusmodi.* DW = *tanquam de alio.* T — *Si nocere* — § 3. *adsentator suus.* V = *inquis.* CDW = *Inquit aliquis: si nocere mihi* [C = *nichil*] *possum, quare beneficium mihi* [D — *mihi*] *dare.* 𝔗 — 𝔅o = *beneficia mihi dare.* Mss. ∾. VCDHW 𝔗 — 𝔅o = *mihi dare non possum.* RG ∾. CDHW — *Praeterea quae.*

contulissem, beneficia uocarentur quare, si in me contuli, non
sint? Quod, si ab altero accepissem, deberem, quare, si mihi ipse
3 dedi, non debeam? Quare sim aduersus me ingratus, quod
non minus turpe est quam in se sordidum esse et in se durum
ac saeuum et sui neglegentem? Tam alieni corporis leno male
audit quam sui. Nempe reprehenditur adsentator et aliena sub-
sequens uerba paratus ad falsa laudator, non minus placens sibi
et se suspiciens et, ut ita dicam, adsentator suus. Uitia non
tantum cum foris peccant inuisa sunt, sed cum in se retorquen-
tur. Quem magis admiraberis quam qui imperat sibi, quam qui
4 se habet in potestate? Gentes facilius est barbaras inpatien-
tesque alieni arbitrii regere quam animum suum continere et
tradere sibi. Platon, inquit, agit Socrati gratias, quod ab illo
didicit: quare Socrates sibi non agat, quod ipse se docuit?
M. Cato ait, *Quod tibi deerit, a te ipso mutuare.* quare do-
nare mihi non possum, si commodare possum? Innumerabilia
5 sunt in quibus consuetudo nos diuidit. Dicere solemus *Sine,
loquar mecum* et *Ego mihi aurem peruellam.* Quae si uera
sunt, quemadmodum aliquis sibi irasci debet, sic et gratias age-
re. quomodo obiurgare se, sic et laudare. quomodo damno sibi
esse, sic et lucro potest. Iniuria et beneficium contraria sunt.
si de aliquo dicimus *Iniuriam sibi fecit,* poterimus dicere

E = *beneficium vocaretur.* CEH = *Quae si ab altero.* DW = *Quae ab altero.* R = *si mihi ipsi.*

3. D = *Quare sum.* C = *adversum.* E = *Quid non minus.* CDHW — *in se* ante *durum.* CDEH W — *Tam alieni* — § 4. *ipse se docuit?* RG 𝔗𝔅 = *mala audit.* V = *audit mala.* T = *magis admirabilis.*

4. *Platon, inquit* = RGT Iur. 𝔗 — 𝔅o = *Plato, inquit.* V = *Plato, inquis.* T = *ab illo didiscit.*

Socrates sibi non agat = VT Naz. Iur. 𝔊ro — 𝔅o. RG 𝔗 — 𝔏4. — *sibi.* Antiq. ex. Pinc. = *Socrates non agat sibi.* Pinc. ci. = *Hecaton ait.*

Quod tibi deerit = RGVTCDEH W 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o = *Quod tibi deest.* C = *donare mihi non possim.* H = *incommodare.* CDW post *commodare possum* haec addunt: *Atqui quemadmodum vendere sic dare aliquid a se dimittere est et* [DW — *et*] *id quod tenueris habendum alteri tradere. beneficii et gratiae relatio ultro citroque* [DW = *ultra citraque*] *ire debent* [DW p.m. = *debet*]. *intra unum hominem non est necessitudo* [DW = *vicissitudo*]. *Nemo igitur sibi* [D p.m. W — *sibi*] *beneficium dat, sua cum dat* (tria verba postrema DW omittunt. mD = *sua causa dat*) ex X, 1. et XI, 1. translata. R = *Innumerabiliora sunt.* H — *Innumerabilia* — X, 1. *in alium translatio.* sed ea maximam partem repetit XI, 1. post *vicissitudo.*

5. T — *Dicere solemus* — *lucro potest.* CDEHW + *Dicere enim solemus* (D = *debemus.* m∾). 𝔗 — 𝔏4. + *Sine tu, loquar* contra mstos etiam Gr. CDE — *Ego* ante *mihi aurem.* CDEH — *quomodo obiurgare se sic et laudare* et — *Iniuria et b. contraria sunt.* T — *Si de aliquo* — VIII, 1. *gratiam referat.* DW = *sicut aliquid dicemus iniuriam.*

Beneficium sibi dedit. **VIII. [Natura* sibi dedit.] Natura prius est ut quis debeat, deinde ut gratiam referat. debitor non est sine creditore, non magis quam maritus sine uxore aut sine filio pater. Aliquis dare debet, ut aliquis accipiat: non est dare nec accipere in dexteram manum de sinistra transferre. Quomodo nemo se portat, quamuis corpus suum moueat et trans-** 2
ferat. quomodo nemo, quamuis pro se dixerit, adfuisse sibi dicitur nec statuam sibi tamquam patrono suo ponit. quomodo, si aeger cum cura sua conualuit, mercedem a se non exigit: sic in omni negotio, etiam cum aliquid prodesse sibi fecerit, non tamen debebit referre gratiam sibi, quia non habebit cui referat. Ut concedam aliquem dare sibi beneficium: dum dat, 3
et recipit. ut concedam aliquem a se accipere beneficium, dum accipit, reddit. ***Domi,*** **quod aiunt,** ***uersura fit*** **et uelut lusorium nomen statim transit. Neque enim alius dat quam qui accipit, sed unus atque idem. Hoc uerbum** ***Debere*** **non habet** 4
nisi inter duos locum: quomodo ergo in uno consistit qui se obligando liberat? Ut in orbe ac pila nihil imum est, nihil summum, nihil extremum, nihil primum, quia motu ordo mutatur

RGVCDHW 𝔗 — 𝔈1. + *et beneficium sibi.* quod fortasse erat recipiendum. E 𝔈2. — 𝔏o ∾.

Cap. VIII.

[*Natura sibi dedit*] = RGV Gr. 𝔑 — 𝔈2. 𝔅2. (Bipontinus laudat ex *Veneta* nescio qua *Nam sibi dedit:* sed 𝔚 habet *Natura* integris litteris). Agric. ci. 𝔏 — 𝔅1. = *Nemo sibi debet.* ℜu 𝔚o = *Natura sibi debet.* quam scripturam Ruhk. pro more suo omnium fere codd. dicit. CDEH = *Sed natura prius est.* W = *Si natura prius est.* Correctiores codd. Pinc. illa omnino non habent: ego cum 𝔅2. uncis inclusi. Nam Senecae profecto non sunt. D = *ut gratiam referam.* DW + *non magis est sine creditore.* DH — *aut* ante *sine filio.* E = *vel quam sine filio.* G = *sine filia.*

nec accipere = RGTCDEHW Verd. Tronc. Scal. V 𝔗 — 𝔚o = *nec recipere.* T = *in dextram.* D = *in dexteram de sinistra manu.*

2. CDEHW — *Quomodo nemo — pratrono suo ponit.* T — *Quomodo nemo* — § 3. ex. *unus atque idem.* R bis habet *suum.* RG = *sibi tantum patrono.*

patrono suo = RGV Verd. Tronc. 𝔗 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔚o — *suo.*

aliquid prodesse sibi fecerit = RGV ex. schol. Salment. Gr. 𝔗𝔚 𝔊ro — 𝔚o. Germ. = *aliquid quod prodesset sibi fecerit.* 𝔈1. — 𝔏4. = *aliquis probe fecerit.* E — *quia non habebit cui referat.* Cod. Lips. = *quo referat.*

3. R = *Ut concedunt* [cr. ∾] *aliquem a se accipere* rell. om. eadem omittit G. D(m∾) W — *dum dat — beneficium.* CE — *et* ante *recipit.* R (s i) = *lusorum nomen.* E + *Quod non habebit cui referat* [suo loco non omissa]. *ut concedam.* Tronc. = *Domi quidem versura fit.* D = *usura fit.* CDEHW — *et velut — transit.* E = *dat quam acciperit.*

4. D(m∾) — *Hoc verbum — nisi inter.* W — *Hoc.* T — *Quomodo ergo — existima fieri.* R + *ergo non in uno.* R + *et nihil extremum.* G = *quia modus ordo.* sG = *quia motus ordo.* CH + *motu suo.* D = *quia in ortu suo ordo. imputatur.* W = *quia in ortu suo*

et quae sequebantur praecedunt et quae occidebant oriuntur, omnia quomodocumque ierint in idem reuertuntur: ita in homi-
5 ne existima fieri. cum illum in multa mutaueris, unus est. Cecidit se: iniuriarum cum quo agat non habet. adligauit et clusit: de ui non tenetur. beneficium sibi dedit: protinus danti reddidit. Rerum natura nihil dicitur perdere, quia quicquid illi auellitur ad illam redit, nec perire quicquam potest quod quo
6 excidat non habet, sed eodem reuoluitur unde discedit. Quid simile, inquis, habet hoc exemplum propositae quaestioni? Dicam. Puta te ingratum esse: non perit beneficium. habet illud qui dedit, puta te recipere nolle: apud te est, antequam redditur. Non potes quicquam amittere, quia quod detrahitur nihilominus tibi acquiritur. Intra te ipsum orbis agitur: accipiendo das, dando accipis. IX. Beneficium, inquit, sibi dare oportet: ergo et referre gratiam oportet. Primum illud falsum est ex quo pendent sequentia. Nemo enim sibi beneficium dat, sed naturae suae paret a qua ad caritatem sui conpositus est. unde illi summa cura est nocitura uitandi, profutura adpetendi. Itaque nec liberalis est qui sibi donat nec clemens qui sibi igno-
2 scit nec misericors qui malis suis tangitur. Quod aliis praestare liberalitas est, clementia, misericordia sibi praestare natura est. Beneficium res uoluntaria est, at prodesse sibi necessarium est.

ordo immutatur. DW = *et quae occidunt.* V = *quocunque ierint.* C EH = *quomodocunque erant.* D = *quaecunque eant.* W = *quomodocunque eunt* (sW = *eant*). D = *in hominem* [mn.] *extimas.* E = *existimo.* D = *Cum te in multa mutaveris, unus es.*

5. T — *Cecidit se — non tenetur.* CDHW = *Conscius de se iniuriarum.* R (cr. ∾) = *iniuriam.* D = *habeat.*

et clusit = RGV Tronc. Verd. Scal. 𝔗 — 𝔅o = *et clausit.* T = *Beneficium tibi dedisti* ∾ *reddidisti.* T — *Rerum natura* — IX, 2. *natura est.* Unum ex. Pinc. + *quod ex quo excidat.* 𝔗 — 𝔐 = *quod quo excedat.* Mss. etiam vetust. ex. Pinc. Gr. ∾. D (s∾) = *eodem evolvitur.* H = *eodem volvitur.* E = *eodem resolvitur.* DW = *in idem discedit.*

6. *Quid simile, inquis* = RGVCE W. 𝔗 — 𝔅o = *Quid simile, inquit.* RGVH 𝔗 — 𝔊2. + *huic propositae.* C = *positae quaestioni.*

non perit beneficium = CDHW Naz. RGV plerique Gr. 𝔗 — 𝔅o = *non peribit benef.* D(m∾) W — *puta te recipere nolle.* E = *accipere.* V = *antequam reddatur.* RD (s∾) = *Non potest quicquam.* E = *quia quidquid detrahitur.* C = *inter te ipsum.* R = *intra temet ipsum.* E = *orbem agis.*

Cap. IX.

V = *inquis.* E = *Deinde illud ex quo sequentia pendent.* V — *suae* post *naturae.* DW = *compositum est.* E — *est.* W = *profectura.* D (s∾) W — *nec* ante *clemens.* H — *nec clemens — ignovit.*

2. CDHW — *Quod* ante *aliis.* D W = *clementiam, misericordiam.* D (m∾) E — *Beneficium — necessarium est.* T — *at* ante *prodesse.* W = *ac*

Quo quis plura beneficia dedit beneficentior est. Quis umquam
laudatus est, quod sibi ipse fuisset auxilio? quod se eripuisset
latronibus? nemo sibi beneficium dat, non magis quam hospi-
tium, nemo sibi donat, non magis quam credit. Si dat sibi 3
quisque beneficium, semper dat, sine intermissione dat, inire
beneficiorum suorum non potest numerum. Quando ergo gra-
tiam referet, cum per hoc ipsum quo gratiam refert beneficium
dat? Quomodo enim discernere poterit utrum det sibi benefi-
cium an reddat, cum intra eumdem hominem res geratur? Li-
beraui me periculo: beneficium mihi dedi. iterum me periculo
libero: utrum do beneficium an reddo? Deinde ut primum illud 4
concedam dare nos beneficium nobis, quod sequitur non conce-
dam: nam etiam si damus, non debemus, quia statim recipimus.
Accipere me oportet beneficium, deinde debere, deinde referre.
Debendi locus non est, quia sine ulla mora recipimus. Dat ne-
mo nisi alteri. debet nemo nisi alteri. reddit nemo nisi alteri.
Id intra unum non potest fieri quod totiens duos exigit. X. Be-
neficium est praestitisse aliquid utiliter: uerbum autem *Prae-
stitisse* ad alios spectat. Numquid non demens uidebitur qui ali-
quid uendidisse sibi se dicet? quia uenditio alienatio est et rei
suae iurisque in ea sui in alium translatio. Atqui quemadmo-
dum uendere sic dare aliquid a se dimittere est et id quod tenue-
ris habendum alteri tradere. Quod si est, beneficium nemo sibi

prodesse. CDEHW — *Quo quis — beneficentior est.* G = *beneficior est.* T — *Quis umquam* — § 4. *mora recipimus.* 𝔈1. — 𝔏𝔍u = *quod sibi ipsi fuisset* contra mstos etiam Naz. P2. 3. CDEHW — *nemo sibi* — XI, 4. *qui beneficium sibi dat.* Codd. Pinc. P3. — *non magis quam hospitium. nemo sibi donat.* Rell. etiam Gr. ∾.

3. *Quando ergo gratiam* = VNaz. P2. 3. Col. 𝔗 — 𝔈2. 𝔊ro — 𝔅o. RG iidem Pinc. 𝔊 — 𝔏4. = *Quomodo ergo gr.* R (*se*) = *refert.* V = *referret.* 𝔗 — 𝔈1. = *quo gratiam referet.* 𝔈2. — 𝔐 = *quo gr. referret.*

beneficium dat = RGV Naz. P2. 3. Col. 𝔗 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *benef. det.* V = *Quomodo ergo.*

R 𝔗 — 𝔊 = *discernere poteris.*

utrum do beneficium = Naz. 𝔊ro — 𝔅o. RGV rell. Gr. 𝔗 — 𝔏4. — *utrum.* quod quamvis suspectum tenui propter Nazariani auctoritatem.

4. Tronc. = *Damus ut primum illico concedam.* 𝔈2. — 𝔅o + *quare? quia non statim* contra mstos.

me oportet beneficium = RG. V = *me beneficium oportet.* 𝔗 — 𝔅o = *beneficium nos oportet.* V — *reddit nemo nisi alteri.*

Cap. X.

R (*sti*) = *praestisse aliquid.* T = *Nonquid non demens.* R = *vendisse.* R 𝔅o = *sibi se dicit.* V𝔈1. — 𝔏𝔍u = *iurisque sui in alium translatio.* 𝔏4. = *iurisque in ea sui translatio.* T = *iurisque sui in ea in alium translatio.* 𝔗𝔅 = *iurisque sui mea in alium translatio.* Naz. = ∾ *ad alium translatio.* Rell. etiam Pinc. Gr. Verd. Tronc. Scal. 𝔊ro — 𝔅o ∾. T — *Quodsi est* — § 4. *personam desiderant.* 𝔗𝔅 = *Quid si est.*

2 dedit, quia nemo dat sibi: alioqui duo contraria in uno coeunt, ut sit idem dare et accipere. Etiamnunc multum interest inter dare et accipere: quidni? cum ex diuerso ista uerba posita sint. Atqui si quis sibi beneficium dat, nihil interest inter dare et accipere. Paulo ante dicebam quaedam ad alios pertinere et sic esse formata, ut tota significatio illorum discedat a nobis. Frater sum, sed alterius: nemo est enim suus frater. Par sum,
3 sed alicui: quis enim par est sibi? Quod conparatur sine altero non intellegitur. quod iungitur sine altero non est. Sic et quod datur sine altero non est: et beneficium sine altero non est. Idem ipso uocabulo adparet in quo hoc continetur benefecisse. Nemo autem sibi benefacit, non magis quam sibi fauet, quam
4 suarum partium est. Diutius hoc et pluribus exemplis licet prosequi: quidni? cum inter ea sit habendum beneficium quae secundam personam desiderant. Quaedam cum sint honesta, pulcherrima, summae uirtutis nisi cum altero non habent locum. Laudatur et inter maxima humani generis bona fides colitur: num quis ergo dicitur sibi fidem praestitisse? XI. Ueuio nunc ad ultimam partem. Qui gratiam refert aliquid debet inpendere, sicut qui soluit pecuniam: nihil autem inpendit qui gratiam sibi refert, non magis quam consequitur qui beneficium a se accepit. Beneficium et gratiae relatio ultro citroque ire debent: intra unum hominem non est uicissitudo. Qui gratiam

2. *alioqui duo contraria* = Grut. ci. 𝔊ro — 𝔙o. Mss. etiam Gr. 𝔗 — 𝔏4. = *dat sibi aliquid. Duo contraria.*

in uno coeunt = RGV Naz. P2. 3. Col. 𝔗 — 𝔊 𝔊ro — 𝔙o. 𝔐 — 𝔏4. = *in unum coeunt.* Scal. = [*in uno*] *cohaerent.* R = *ut ibidem dare et accipere.* G Naz. P2. = *ut id idem dare et acc.* P3. = *et ut id idem dare et acc.* Col. = *ut id idem dare et accipere. Quidni? cum ex diverso* rell. om. *eadem* omittunt quidam Pinc. 𝔗𝔙 = *ut idem dare et acc.* om. *sit.* 𝔈1. — 𝔙o = *ut idem sit dare et acc.* V ∾. V P2. 𝔗 — 𝔏 𝔍u + *Sed etiam nunc multum.* P3. = *etiam multum.* Cod. Iur. = *multum interest inter dantem et accipientem.* RG = *posita sunt.* R = *significatio eorum.* RGV Gr. 𝔗 — 𝔈2. — *sed* ante *alterius.* Pinc. v. l. ∾.

3. 𝔐 — 𝔊ro = *Si et quod datur.*

Idem ipso vocabulo = RG 𝔗 — 𝔊. V = *Ipse ipso vocabulo.* 𝔐 — 𝔙o = *Id ex ipso vocabulo.*

4. RG Gr. 𝔗 — 𝔊 = *Quid cum inter ea* om. *ni.* V nonn. codd. Pinc. 𝔐 — 𝔙o ∾. RP3. = *nisi altero* om. *cum.* V = *virtutis sine altero.* TPinc. v. l. rell. Gr. = *nisi in altero.* 𝔗𝔙 = *nisi etiam altero.* 𝔈1. — 𝔙o ∾.

Cap. XI.

T — *Venio — a se accepit.* 𝔗 = *Nemo nunc.* Lips. ci. = *ad alteram partem.* Tronc. = *qui solvit pactum.* H = *beneficii et gratiae relatio.* V = *inter unum hominem.* T — *Qui gratiam* — § 2. *gratiam referre debemus.* 𝔗 — 𝔙o + *Qui ergo gratiam* contra mstos etiam Gr.

refert inuicem prodest ei a quo consecutus est aliquid: qui sibi
gratiam refert cui prodest? sibi. Et quis non alio loco relatio- 2
nem gratiae, alio beneficium cogitat? Qui gratiam refert sibi
prodest: et quis umquam ingratus hoc noluit facere? immo quis
non ingratus fuit, ut hoc faceret? Si gratias, inquit, nobis
agere debemus, et gratiam referre debemus. Dicimus autem
Ago gratias mihi, quod illam uxorem nolui ducere et *quod
cum illo non contraxi societatem.* Cum hoc dicimus, lauda- 3
mus nos et, ut factum nostrum conprobemus, gratias agentium
uerbis abutimur. Beneficium est quod potest, cum datum est,
et reddi et non reddi. qui sibi beneficium dat non potest non re-
cipere quod dedit: ergo non est beneficium. Alio tempore be-
neficium accipitur, alio redditur. In beneficio hoc est probabile 4
et suspiciendum, quod aliquis ut alteri prodesset utilitatis suae
interim oblitus est. quod alteri dedit ablaturus sibi. Hoc non
facit qui beneficium sibi dat. Beneficium dare socialis res est,
aliquem conciliat, aliquem obligat: sibi dare non est socialis res, 5
neminem conciliat, neminem obligat, neminem in spem inducit,
ut dicat: Hic homo colendus est. illi beneficium dedit, dabit
et mihi. Beneficium est quod quis non sua causa dat, sed eius
cui dat. Is autem qui sibi beneficium dat sua causa dat: non
est ergo beneficium. XII. Uideor tibi iam illud quod in prin-
cipio dixeram mentitus? Dicis me abesse ab eo qui operae pre-

2. *Qui gratiam refert* = RGV Gr. Iur. 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o + *Qui gratiam sibi refert.* GV 𝔗𝔅 = *hoc voluit facere.* R = *inmo.* T = *Sed dicimus, ago gratias mihi, quod cum illam uxorem vellem ducere, cum illa non contraxi societatem.* RG Naz. P2. 3. = *volui ducere.* V Col. 𝔗 — 𝔅o ∾. Grut. nesciebat, utrum praeferret.

et quod cum illo = RGV Scal. 𝔗 — 𝔅o — *quod.*

3. V = *Cum haec dicimus.* T — *gratias.* T — *Beneficium est — alio redditur.*

cum datum est, et reddi et non reddi = VP2. probat Grut. RG Naz. Col. P3. = *cum datum est et non reddi.* 𝔗 — 𝔅o = *et cum datum est non reddi.*

4. T + *in beneficio. Et hoc est probabile.* T — *et suspiciendum.* 𝔗 — 𝔅o = *quod alteri ut aliquis prodesset* contra mstos etiam Gr. T — *Hoc non facit* — XIV, 3. ex. *fidem exsolve.* H = *conciliat tanquam obligat.*

5. VP2. 𝔗 — 𝔐 = *illi beneficium dedi.* Rell. etiam Pinc. Naz. P1. 3. Col. ∾. EW (s∾) = *non sui causa.* D = *causa sua.* D(m∾) — *sed eius cui dat.*

Is autem qui = RGV Gr. CDEH W 𝔗 (D = *His*). 𝔅 — 𝔅o — *autem.*

Cap. XII.

V rubro scripta praefigit *pars quarta.* CH — *Videor — non descendere.* DW — *Videor — fide perdere.* E — *Videor* — XXIII, 1. *hanc pervellamus.* Pinc. ci. = *Quod dicis? Me abiisse ab eo qui operae pr. f.*

tium facit, immo totam operam bona fide perdere? Exspecta: etiam hoc uerius dices, simul ac te ad has latebras perduxero ex quibus cum euaseris, nihil amplius adsecutus eris, quam ut eas difficultates effugeris in quas licuit non descendere. Quid enim boni est nodos operose soluere quos ipse ut solueres feceris?
2 Sed quemadmodum quaedam in oblectamentum ac iocum sic inligantur, ut eorum solutio inperito difficilis sit, quae illi qui inplicuit sine ullo negotio paret, quia commissuras eorum et moras nouit, nihilominus illa habent aliquam uoluptatem, temptant enim acumen animorum et intentionem excitant: ita haec quae uidentur callida et insidiosa securitatem ac segnitiem
3 ingeniis auferunt. quibus modo campus in quo uagentur sternendus est, modo creperi aliquid et confragosi obiciendum per quod erepant et sollicite uestigium faciant. Dicitur nemo ingratus esse: id sic colligitur. Beneficium est quod prodest, prodesse autem nemo homini malo potest, ut dicitis Stoici. ergo beneficium non accipit malus: ingratus est etiam nunc? Bene-

R = *in me totam operam*. Pinc. ci, = *Exspecta etiam nunc*. DW = *verius dicis*. RGV = *Si te ad has lat.* DW = *Simul te* om. *ac*. 𝔗𝔚 = *Simul ad te*. D = *produxero*.

ex quibus = RGDW. V𝔗 — 𝔅o = *a quibus*. R = *nihil amplius egeris quam*. DW = *eris hic consecutus*.

effugeris = Grut. ci. 𝔊ro — 𝔅o. Naz. = *effugeres*. RGV plerique Gr. 𝔗 — 𝔏4. = *effugias*. DW = *effugiens*. D = *licuit non discedere*. D (m∾) — *Quid enim* — *operose solvere*. CmD — *enim* ante *boni est*.

2. R = *inlingantur*. D (m∾) = *obligantur*. 𝔗𝔚 = *intelliguntur*. 𝔈1. — 𝔏4. = *alligantur*. Rell. etiam Naz. P2. 3. Verd. Tronc. Trist. Scal. ∾.

quae illi qui inplicuit sine ullo negotio paret = CH. DW P1. = *quae illi* ∾ *patet*. RGV Naz. P2. 3. Col. 𝔗𝔚 = *quae illi qui explicuit sine ullo neg. spirat*. 𝔈1. — 𝔅o = *quae ille qui impl. s. u. neg. separat*. 𝔐 = *et mores novit* contra mstos etiam Gr. (non dubito assignare librario). Lips. ci. = *ex more novit*. 𝔐 — 𝔅o + *et nihilominus* contra mstos. V = *acumen oculorum*. H = *acumen ingenii*. D = *et interpretationem excitant*. mP2. 𝔗 — 𝔏 𝔍u + *securitatem, torporem ac segnitiem* contra mstos etiam Gr. Verd. Scal. CD = *et segnitiem*. 𝔊ro — 𝔅o = *ingenii auferunt* contra mstos.

3. *creperi aliquid* = cii. Grut. Lips. 𝔊ro — 𝔅o. RGVCH Gr. (exc. P1.) 𝔗 — 𝔊 = *crebri aliquid*. DW P1. = *tetri aliquid*. Pinc. ci. 𝔐 — 𝔏4. = *scabri aliquid*. 𝔗𝔚 = *et fragosi*. DW = *optinendum*. RG aliquot Gr. = *per quod crepant*. V = *obrepant*. Naz. = *derepant*. probat Grut. DW = *reperant*. D = *faciunt*. R = *id si colligitur*. CD HW — *Dicitur nemo* — XVI, 1. *parricidio posuit*.

non accipit malus: ingratus est etiam nunc? Beneficium = RGV. Col. + *malus. Ingratus est etiam malus, nunc benef.* P2. 𝔗𝔚 + *malus: ingratus est, quomodo etiam nunc beneficium*. (Etiam rell. Gr. non habent *itaque nec*.) 𝔈1. + *malus: itaque nec ingratus est? Quomodo etiam nunc beneficium*. 𝔈2. — 𝔅o +

ficium honesta et probabilis res est. Apud malum nulli honestae 4
rei aut probabili locus est. ergo nec beneficio. quod si accipere
non potest, nec reddere quidem debet: et ideo non fit ingra-
tus. Etiamnunc, ut dicitis, bonus uir omnia recte facit. si
omnia recte facit, ingratus esse non potest. Bonus beneficium
reddit, malus non accipit. quod si est, nec bonus quisquam in-
gratus est nec malus: ita ingratus in rerum natura est nemo.
At hoc inane. Unum est apud nos bonum, honestum. id per- 5
uenire ad malum non potest: desinet enim malus esse, si ad
illum uirtus intrauerit. Quamdiu autem malus est, nemo illi
dare beneficium potest, quia bona malaque dissentiunt nec in
unum eunt. Ideo nemo illi prodest, quia quicquid ad illum per-
uenit id prauo usu corrumpitur. Quemadmodum stomachus mor- 6
bo uitiatus et colligens bilem quoscumque accepit cibos mutat
et omne alimentum in causam doloris trahit: ita animus caecus
quicquid illi commiseris id onus suum et perniciem et occasio-
nem miseriae facit. Felicissimis itaque opulentissimisque pluri-
mum aestus subest minusque se inueniunt quo in maiorem ma-
teriam inciderunt qua in fluctuarentur. Ergo nihil potest ad ma- 7
los peruenire quod prosit: immo nihil quod non noceat. Quae-
cumque enim illis contigerunt in naturam suam uertunt et extra
speciosa profuturaque, si meliori darentur, illis pestifera sunt.

malus: itaque nec ingratus est. *Etiamnunc* [𝔈1. — 𝔅1. = *Etiamnum*] *beneficium.*

4. RG Naz. P2. = *Aliud malum nulli.* Col. = *Ad malum* P3. = *Alium malum.* R + *ergo aut beneficio nec beneficio.* Naz. + *ergo aut beneficium nec beneficio.* P3. + *ergo ante beneficium nec beneficio.* R = *nec reddere debet* om. *quidem.* 𝔈2. — 𝔅1. = *Etiamnum, ut dicitis.* RGV Gr, 𝔗 — 𝔈1. + *ingratus esse non potest. malo* [R p.m. = *malus*] *viro nemo beneficium dare potest.*

in rerum natura est nemo. At hoc inane = Ruhk. ci. ℜu — 𝔅o. RGV codd. Ermi Gr, 𝔗 — 𝔈1. = *in rerum natura est* [R — *est*] *nemo et hoc inane.* Erm. ci. 𝔈2. — 𝔅1. = *in rerum natura est nomen et hoc inane.*

5. *desinet enim* = RGV Gr, 𝔊ro — 𝔅o. 𝔗 — 𝔏4. = *desinit enim.* R = *quia mala bonaque.* V = *a pravo usu.*

corrumpitur = RGV Gr. 𝔗 — 𝔊 𝔅2. 𝔐 — ℜu 𝔅o = *corrumpit.*

6. R = *colligens libem.* V 𝔗 — 𝔈1. = *colligens labem.* G 𝔈2. — 𝔅o. ∾.

cibos mutat = Langob. Ermi Naz. (s.m.) 𝔈2. — 𝔅o. Naz. (p.m.) = *cibos mutatat.* RGV P2. 𝔗 — 𝔈1. = *cibos mittit.* Col. = *cibos emittit.* P3. = *cibos mittitur,* Cod. Iur. = *ita animus malus.* Iur. ci. = *ita animus scaevus.*

qua in fluctuarentur = R ci. Grut. Naz. P3. = *quam fluctuarentur.* V P2. = *qua fluctuarent.* G 𝔗 — 𝔅o = *qua fluctuarentur.*

7. 𝔏4. = *illis contigerint.* 𝔐 — *et* ante *extra.* m𝔈2. = *forte ex se* (pro *extra*). Naz. = *meliora.* Col.

Ideo nec beneficium dare possunt, quoniam nemo potest quod non habet dare, hic benefaciendi uoluntate caret. XIII. Sed quamuis haec ita sint, accipere tamen malus quaedam potest quae beneficiis similia sint. quibus non redditis ingratus erit. Sunt animi bona, sunt corporis, sunt fortunae. Illa animi bona a stulto ac malo submouentur: ad haec admittitur quae et accipere potest
2 et debet reddere. et si non reddit, ingratus est. Nec hoc ex nostra tantum constitutione. Peripatetici quoque qui felicitatis humanae longe lateque terminos ponunt aiunt *minuta beneficia peruentura ad malos.* haec qui non reddit ingratus est. Nobis itaque beneficia esse non placet quae non sunt animum factura meliorem: commoda tamen illa esse et expetenda non negamus.
3 Haec et uiro bono dare malus potest et accipere a bono, ut pecuniam, uestem, honores et uitam. quae si non reddit, in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum uocas eo non reddito quod negas esse beneficium? Quaedam, etiam si uera non sunt, propter similitudinem eodem uocabulo conprensa sunt.
4 Sic pyxidem et argenteam et auream dicimus. sic inliteratum non ex toto rudem, sed ad literas altiores non perductum. sic qui male uestitum et pannosum uidit nudum se uidisse dicit. Be-
5 neficia ista non sunt: habent tamen beneficii speciem. Quomodo ista sunt tamquam beneficia, sic et ille tamquam ingratus est, non ingratus. Falsum est, quia illa beneficia et qui dat adpellat et qui accipit. Ita qui ueri beneficii specie fefellit tam ingratus est quam ueneficus qui soporem, cum uenenum

= *melioribus.* V = *quia nemo potest.* R = *quod non hoc* [*h'*] *dare.* Pinc. ci. = *hinc benefaciendi.* Lips. ci. = *sic benefaciendi.*

Cap. XIII.

Naz. + *accipere etiam malus tamen.*

quaedam potest = RG Naz. P3. Col. 𝔅2. V = *quaedam malus potest.* 𝔗 — ℜu 𝔅o — *quaedam.* V = *similia sunt.* 𝔐 — *animi bona* contra mstos etiam Gr. R = *ad haec amittitur.* 𝔗 — 𝔈2. — *et* ante *accipere.* Mss. etiam Pinc. ∾.

2. 𝔈1. 2. = *Non hoc ex nostra.* 𝔗 — 𝔅o = *constitutione tantum* contra mstos. V Gr. = *minuta perventura.* Rell. ∾. R = *commodo tamen illa.*

3. GV = *vestes, honores.*

si non reddit = RGV. 𝔗 - 𝔅o = *si non reddet.* V = *Quaedam etsi.* G = *Quaedam enim si.*

vera non sunt = RGV. 𝔗 — 𝔅o = *vera non sint.* R — *eodem.*

conprensa = R (p.m.). R (s.m.) GV 𝔗 — 𝔅o = *comprehensa.*

4. 𝔗 — 𝔈2. = *Sic parapsidem et argenteam* contra mstos etiam Ermi Gr. V = *pannosum videt.* R — *ista* post *beneficia.*

5. Exx. Francisc. et Schol. 𝔈 — 𝔅o + *Ita et qui.* RGV 𝔗 — 𝔈2. ∾. 𝔗 — 𝔈2. = *qui viri boni spem fefellit.* RG Gr. 𝔈 = *speciem fefellit.* V = *quam veneficiis.* P2. Col. 𝔗 — 𝔐 = *qui saporem.* Rell. etiam Gr. Delben. ∾.

crederet, miscuit. XIV. Cleanthes uehementius agit. *Licet,*
inquit, *beneficium non sit quod accepit, ipse tamen ingra-*
tus est, quia non fuit redditurus, etiam si accepisset. Sic
latro est, etiam antequam manus inquinet, quia ad occidendum
iam armatus est et habet spoliandi atque interficiendi uolunta-
tem. Exercetur et aperitur opere nequitia, non incipit. Ipsum 2
quod accepit beneficium non erat, sed uocabatur. Sacrilegi
dant poenas, quamuis nemo usque ad deos manus porrigat. Quo-
modo, inquit, aduersus malum ingratus est quisquam, cum
malo dari beneficium non possit? Ea scilicet ratione, quia ac- 3
cipiet ab illo aliquid ex his quae apud inperitos sunt: quorum
si malis copia est, ipse quoque in simili materia gratus esse de-
bebit et illa qualiacunque sunt, cum pro bonis acceperit, pro
bonis reddere. Aes alienum habere dicitur et qui aureos debet
et qui corium forma publica percussum, quale apud Lacedaemo-
nios fuit, quod usum numeratae pecuniae praestat. Quo genere
obligatus es hoc fidem exsolue. XV. Quid sint beneficia, an
et in hanc sordidam humilemque materiam deduci magnitudo no-
minis clari debeat ad uos non pertinet: in alios quaeritur uerum.
Vos ad speciem ueri conponite animum et, dum honestum dicitis,

Cap. XIV.

𝔗 — 𝔈2. = *vehementius a i t* contra mstos etiam Pinc.

quod acc e pit = RGV Scal. 𝔗𝔙. 𝔈1. — 𝔅o = *quod acc i pit.* G 𝔗 — 𝔈2. = *q u i ad occidendum.*

2. P2. = *usque ad c a e l u m manus.* Cod. Lips. = *usque ad c a e l o s manus.* 𝔗 – 𝔈1. = *usque ad c a e l o s porrigat.* Scal. 𝔈2. = *ad e o s manus.* RGV Naz. Col. Pinc. ci. ∾. V = *Quomodo inqu i s.* RG (n.) + *ingratus est quisquam? i n g r a t u s e s t cum malo.* R = *dar e beneficium.*

3. Naz. (s∾ al. m.) — *ratione* post *scilicet.*

quia accip i e t ab illo aliquid ex his quae apud inperitos sunt = V 𝔗 — 𝔈2. R = *q u a acci p e r e t ab illo a i t q u i d ex his quae apud inperitos sunt.* G Naz. P3. = *quia accipiet a b illo a i t q u i d ex his* ∾. Pinc. vett. exx. P2. = *q u a accipiet* ∾. Col. = *quia acc e p i t ab illo a i t. q u i d? ex his* ∾. Pinc. ci. ℭ — 𝔅o = *quia* [ℭ𝔊 = *q u a*] *acc e p i t ab illo aliquid ex his quae apud imperitos b o n a sunt* (vocem *bona* iam Erm. addendam censuerat). Fortasse pro *aliquid* ab optimis libris erat recipiendum, *ait, quid.* 𝔗𝔙 = *q u o t a m e n si mal u s est ipse quoque.* 𝔈1. — 𝔐 = *c u i t a m e n e t s i* [𝔐 = *t a m e t si*] *mal u s est ipse quoque* contra mstos etiam Ermi Gr. Erm. putat verba *quorum illis copia est* ab interprete adiecta esse et hinc turbatam scripturam. R -- *pro bonis acceperit* et — *et qui aureos debet.*

Cap. XV.

i n alios q u a e r i t u r verum = R GT Ermi Pinc. Naz. Col. cod. Lips. 𝔊ro — 𝔅o. P2. = *ad vos non pertinet. In alios que ritur. Verum vos.* V = *ad vos non pertinet s e d alios verum* rell. om. P3. = *ad n o s non pertinet. in al i i s quaeritur verum.* 𝔗 — 𝔊 = *Ad n o s non pertinet: s e d a d alios s p e c t a t. Verum vos.* 𝔐 — 𝔏4. = *ad vos non pertinet: a d alios s p e c t a t verum.* RGT Col. = *honestum di s c itis.* Naz. = *honestum*

quicquid est id quod nomine honesti iactatur, id colite. Quomodo, inquit, nemo per uos ingratus est, sic rursus omnes in-
2 grati sunt. Nam, ut dicimus, omnes stulti mali sunt. qui autem habet uitium unum omnia habet. omnes autem stulti et mali sunt: omnes ergo ingrati sunt. Quid ergo? non sunt? non undique humano generi conuicium fit? non publica querela est beneficia perisse et paucissimos esse qui de bene merentibus
3 non inuicem pessime mereantur? Nec est quod hanc nostram tantum murmurationem putes pro pessimo prauoque numerantium quicquid citra recti formulam cecidit. Ecce nescioqui non ex philosophorum domo clamat, ex medio conuentu populos gentesque damnatura uox mittitur:

Non hospes ab hospite tutus,
Non socer a genero. fratrum quoque gratia rara est.
Imminet exitio uir coniugis, illa mariti.

4 Hoc iam amplius est. beneficia in scelus uersa sunt. et sanguini eorum non parcitur pro quibus sanguis fundendus est. Gladio ac uenenis beneficia sequimur. ipsi patriae manus adferre et fascibus illam suis premere potentia ac dignitas est. humili se ac depresso loco putat stare quisquis non supra rempublicam ste-
5 tit. Accepti ab illa exercitus in ipsam conuertuntur et imperatoria concio est. Pugnate contra coniuges, pugnate contra liberos. aras, focos, penates armis incessite. Qui nec triumphaturi quidem intrare urbem iniussu senatus deberetis quibus-

discite. T = *quo nomine honesti.* V = *quod nomen honesti.* Naz. P3. Col. = *quo nomen honesti.* R(cr. ∾) = *id colitur.*

2. *ut dicimus* = RGVT Gr. 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o = *ut dicitis.* G = *stulti mali sunt* om. *et.* VT P2. 𝔗 — 𝔏𝔍u — *non sunt* post *Quid ergo?* Rell. etiam Gr. Erf. ∾. P3. = *nisi undique.* Col. + *imo non undique.*

3. V = *Non est quod hanc.* G + *quod ad hanc.* Grut. ci. 𝔅2. = *nostrum* [i. e. *nostrorum*] *murmurationem.* ceterum putat locum esse vitiosum. G = *munerationem putes.* Naz. = *pro pessimo parvoque.* T = *pravo* om. *que.* Cod. Lips. = *formulam occidit.*

nescio qui non = RG Naz. P2. 3. 𝔊ro — 𝔅o (exc. 𝔅1.). V = *nescio quis non.* Codd. Pinc. Col. 𝔈 — 𝔏4. 𝔅1. = *nescio quae non.* Cod. Lips. 𝔗𝔅 + *nescio quendam qui non.* 𝔈1. 2. = *nescio quaenam non.* T — *nescio* — *clamat.* Cod. Mur. = *clamet ex medio.* 𝔐 — 𝔏4. 𝔅1. = *clam, sed ex medio.* contra mstos etiam Gr. Lips. non improbat Grut. T = *de medio conventu.* P3. = *ex media conventa.* Lips. ci. + *nescio quem qui non e phil. domo clamat, sed ex.* Idem etiam ci. = *e phil. domuncula.*

4. T = *et sanguinem eorum.* T = *fundendus esset.* T = *et venenis.* T — *ipsi patriae* — XVII, 4. *in confesso est.* RGV = *afferri.*

5. V + *et in ipsam.* G Scal. = *imperatoria contentio est.*

nec triumphaturi qu. = RGV. 𝔗𝔅 = *Quive tr. qu.* 𝔈1. — 𝔅o = *ne tr. qu.* 𝔐 = *iussu Senatus.* V

que uictorem exercitum reducentibus curia extra muros praeberetur, nunc ciuibus caesis perfusi cruore cognato urbem subrectis intrate uexillis. Obmutescat inter militaria signa libertas 6
et ille uictor pacatorque gentium populus remotis procul bellis, omni terrore conpresso intra muros obsessus aquilas suas horreat. XVI. Ingratus est Coriolanus, sero et post sceleris poenitentiam pius: posuit arma, sed in medio parricidio posuit. Ingratus Catilina: parum est illi capere patriam, nisi uerterit, nisi Allobrogum in illam cohortes inmiserit et trans Alpes accitus hostis uetera et ingenita odia satiauerit ac diu debitas inferias Gallicis bustis duces Romani persoluerint. Ingratus C. Ma- 2
rius ad consulatum a caliga perductus: qui nisi Cimbricis caedibus Romana funera aequauerit, nisi ciuilis exitii et trucidationis non tantum dederit signum, sed ipse signum fuerit, parum multatam ac repositam in priorem locum fortunam suam sentiet. Ingratus L. Sulla qui patriam durioribus remediis quam pericula 3
erant sanauit, qui cum a Praenestina arce usque ad Collinam portam per sanguinem humanum incessisset, alia edidit in urbe proelia, alias caedes. legiones duas, quod crudele est, post uictoriam, quod nefas, post fidem in angulo congestas contrucidauit et proscriptionem conmentus est: di magni, ut qui ciuem 4
Romanum occidisset, inpunitatem, pecuniam, tantum non ciuicam acciperet! Ingratus Cn. Pompeius qui pro tribus consula-

= *quibus victorem* om. *que*. V = *perfuso cruore*. V = *surreptis intrate vexillis*.

6. V = *intra militaria*.

Cap. XVI.

D = *Ingratus Katerina*. R + *parum est est illi*.

nisi verterit = Grut. ci. 𝔐u𝔅2. Naz. = *nisi verteret*. GVD (s.m.) H W P2. 3. 𝔗 — 𝔈1. = *nisi everteret*. C = *nisi evertent*. D = *nisi evertet*. Col. = *nisi averteret*. 𝔈2. — 𝔅1. 𝔅o = *nisi everterit*. CDHW — *nisi Allobrogum* — § 2. *suam sentiet*. 𝔗 — 𝔈2. — *et* ante *trans Alpes* contra mstos etiam Pinc. R = *accitiis* [hoc in lit.] *hostibus*. V = *et ingentia odia*.

2. R = *G. Marius*. V cod. Lips. 𝔗𝔅 = *a Gallica perductus*. 𝔈1. = *a Gallia perductus*. RGV Gr. 𝔗 — 𝔊 = *omnia funera*. *Romana* debetur Mureto. RV 𝔗 — 𝔊 = *civilis exilii*. G Naz. Col. ∾.

parum multatam = G Pinc. Gr. Scal. cod. Rom. 𝔐u — 𝔅o. probat Pinc. mR = *partim multam tam* (in contextu haec sunt omissa). V 𝔗 — 𝔅1. = *parum mutatam*.

3. D = *Ingratus Sila*. CDHW — *qui cum* — *civicam accipiet*. G 𝔗 = *a penestrina arce*.

in angulo congestas contrucidavit = RGV Gr. 𝔗 — 𝔈1. 𝔊ro — 𝔅o. iunge *in angulo* cum *contrucidavit* et cf. Xenoph. An. IV, 7, 1. ἐν οἷς καὶ τὰ ἐπιτήδεια πάντα εἶχον ἀνακεκομισμένοι. 𝔈2. — 𝔏4. = *in angulum congestas contr.*

4. V P2. 𝔗 — 𝔏 𝔍u + *et pecuniam*. Pinc. ci. + *pecuniam et tantum non civicam*. Rell. etiam Gr. ∾. Germ. = *t. n. civitatem acciperet*. RG = *G ñ. Pompeius*.

tibus, pro triumphis tribus, pro tot honoribus quos ex maxima
parte inmaturus inuaserat hanc gratiam reipublicae reddidit, ut
in possessionem eius alios quoque induceret quasi potentiae suae
detracturus inuidiam, si quod nulli licere debebat pluribus li-
5 cuisset. dum extraordinaria concupiscit imperia, dum prouin-
cias, ut eligat, distribuit, dum ita cum tertio rempublicam di-
uidit, ut tamen in sua domo duae partes essent, eo redegit po-
pulum Romanum, ut saluus esse non posset nisi beneficio ser-
6 uitutis. Ingratus ipse Pompeii hostis ac uictor: a Gallia Ger-
maniaque bellum in urbem circumegit et ille plebicola, ille po-
pularis castra in circo Flaminio posuit propius quam Porsenae
fuerant. Temperauit quidem ius crudelitatemque uictoriae.
quod dicere solebat praestitit: neminem occidit nisi armatum.
Quid ergo est? Ceteri arma cruentius exercuerunt, satiati ta-
men aliquando abiecerunt: hic gladium cito condidit, numquam
7 posuit. Ingratus Antonius in dictatorem suum quem iure cae-
sum pronuntiauit. interfectores eius in prouincias et imperia di-
misit, patriam uero proscriptionibus, incursionibus, bellis lace-
ratam post tot mala destinauit ne Romanis quidem regibus:
ut quae Achaeis, Rhodiis, plerisque urbibus claris ius integrum
libertatemque cum inmunitate reddiderat ipsa tributum spado-
nibus penderet. XVII. Deficiet dies enumerantem ingratos
usque in ultima patriae exitia. Aeque inmensum erit, si per-
currere coepero ipsa respublica quam ingrata in optimos ac de-

D = *immaturus e v a s e r i t.* D = *reip. redd i t.* G — *ut* post *reddidit.* V = *s e d quod nulli.* CHW = *licere deb e r e t.* D = *l u cere deb e r e t.*

5. CDHW — *dum extraordinaria — beneficio servitutis.*

dum ita cum t e r t i o remp. dividit = Grut. ci. ℜu — 𝔙o. Cod. Naz. = *dum ita d u m tertio remp. d.* RG P3. Col. — *cum tertio.* recte fortasse. Scal. = *dum ita rem dividit.* V P2. 𝔗 — 𝔅1. = *dum ita t r i u m v i r i s remp. dividit.* probat Lips. V𝔗 — 𝔈1. = *eo redegit* [𝔗 — 𝔈1. = *red i i t*] *r. p.* 𝔈2. = *eo redegit R e m. P.* Agric. ci. 𝔊𝔊 = *eo redegit R e m p. ut salv a esse.* P2. 3. Pinc. ci. = *R o m a n u m p p l m.* RG Naz. Col. ∾. R = *nisi p e n ę servitutis.* G = *nisi b e n e servitutis.*

6. R = *Po n peii.* Pinc. v. l. Lat. Latin. + *C. I u l i u s C a e s a r q u i a Gallia Germaniaque.* DHW 𝔊 — 𝔅1. 𝔅o + *q u i a Gallia.* C = *q u i a Gallia.* Rell. etiam Gr. ∾. CDHW — *et ille plebicola* — XIX, 10. *moleste laturus est.* R 𝔈2. = *plebic u la.* V 𝔈1. = *Flamin e o.* V — *quod dicere solebat praestitit.* Pinc. ci. = *neminem o d i t nisi.* G = *cruent i s.*

7. V P2. 𝔗 — 𝔅1. + *interfectoresque eius.* Grut. ci. + *q u i interfectores eius.* Rell. etiam Gr. ∾. Pinc. v. l. — *incursionibus.* V + *e t bellis laceratam.* Col. = *N e r o n i a n i s quidem regibus.* 𝔗 — 𝔅o + *e t plerisque urbibus.* RGV ∾.

Cap. XVII.

V P2. + *enumerantem m e.* P3. = *enumerant e s.* G (cr. ∾) = *percurrere*

uotissimos sibi fuerit quamque non minus saepe peccauerit quam
in ipsam peccatum est. Camillum in exilium misit, Scipionem
dimisit. exulauit post Catilinam Cicero, diruti eius penates,
bona direpta, factum quicquid uictor Catilina fecisset. Rutilius
innocentiae pretium tulit in Asia latere. Catoni populus Roma- 2
nus praeturam negauit, consulatum pernegauit. Ingrati publice
sumus. Se quisque interroget: nemo non aliquem queritur in-
gratum. Atqui non potest fieri ut omnes querantur, nisi que-
rendum est de omnibus. Omnes ergo ingrati sunt: tantum? et 3
cupidi omnes et maligni omnes et timidi omnes, illi in primis qui
uidentur audaces. Adice, et ambitiosi omnes sunt et inpii
omnes. Sed non est quod irascaris. Ignosce illis: omnes in-
saniunt. Nolo te ad incerta reuocare, ut dicam, Uide quam
ingrata sit iuuentus. Quis non patri suo supremum diem, ut
innocens sit, optat? ut moderatus sit, exspectat? ut pius, co-
gitat? Quotus quisque uxoris optimae mortem timet, ut non
et conputet? Cui, rogo, cui litigatori defenso tam magni be- 4
neficii ultra res proximas memoria durauit? Illud in confesso
est. quis sine querela moritur? quis extremo die dicere audet,

Uixi et quem dederat cursum fortuna peregi?

quis non recusans, quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati
est non esse contentum praeterito tempore. Semper pauci dies 5
erunt, si illos numeraueris. Cogita non esse summum bonum
in tempore: quantumcumque est boni consules. Ut prorogetur
tibi dies mortis, nihil proficitur ad felicitatem, quoniam mora

incepero. V = *non nimis saepe.* R = *in ipsa peccatum est.* G = *Rutalius.* V 𝔗 — 𝔈l. = *in Asia latenti.*

2. Pinc. ci. = *nisi querendum esset.*

3. *Vide quam ingrata sit iuventus* = Naz. ℜu 𝔅2. RG P3. Col. = *quam ingrati. Vide sit iuventus.* V P2. = *quam ingrata vide sit iuventus.* Cod. Lips. = *quam ingrata vite sit iuventus,* 𝔗 — 𝔊 = *q. i. sit vide iuventus.* 𝔐 — 𝔅1. 𝔅o = *Quam ingrata sit iuventus vide.* praefert Hand ad Gron. Diatr. in Stat. II. p. 233. Pinc. ci. = *utique quam ingrata sit iuventus vide.* Lips. ci. = *quam ingrata videsis iuventus.*

ut moderatus sit = RGV. 𝔗 — 𝔅o — *sit.* 𝔗 — 𝔏 𝔍u — *et* ante *conputet* contra mstos etiam Pinc. Gr. Scal.

4. *cui litigatori* = Naz. 𝔊ro — 𝔅o. RGV 𝔗 — 𝔏4. — *cui.* T — *hoc* post *Atqui.*

praeterito tempore = RGT Naz. Col. Tronc. Verd. Scal. 𝔊ro — 𝔅o. P2. = *praeterito* om. *tempore.* V codd. Lips. P1. = *praestito tempore.* probat Lips. 𝔗 — 𝔏4. = *praefato tempore.*

5. *boni consules* = RGVT Gr. Scal. 𝔗 — 𝔈l. 𝔈2. — 𝔅o = *boni consule.* Tronc. Verd. = *boni consulas.* 𝔈1. — 𝔊 = *Ut prolongetur tibi dies* contra mstos etiam Pinc. Gr.

nihil proficitur = RG Naz. Col.

non fit beatior uita, sed longior. Quanto satius est gratum ad-
uersus perceptas uoluptates non aliorum annos conputare, sed
6 suos benigne aestimare et in lucro ponere? Hoc me dignum
iudicauit deus: hoc satis est. Potuit plus: sed hoc quoque be-
neficium est. Grati simus aduersus deos, grati aduersus homi-
nes, grati aduersus eos qui aliquid nobis praestiterunt. grati
etiam aduersus eos qui nostris praestiterunt. XVIII. In infini-
tum eius, inquit, me obligas, cum dicis, *et nostris.* itaque
pone aliquem finem. Qui filio beneficium dat, ut dicis, et pa-
tri eius dat. Primum unde, quo, quaero. Deinde illud utique
mihi determinari uolo, si et patri beneficium datur, numquid et
2 patruo? numquid et auo? numquid uxori et socero? Dic mihi
ubi debeam desinere, quousque personarum seriem sequar. Si
agrum tuum coluero, tibi beneficium dedero. si domum tuam
ardentem restinxero aut ne concidat excepero, tibi beneficium
dabo: si seruum tuum sanauero, non habebis beneficium
meum? XIX. Dissimilia ponis exempla, quia qui agrum meum
colit agro beneficium non dat, sed mihi. et qui domum meam,
quo minus ruat, fulcit praestat mihi: ipsa enim domus sine
sensu est. Debitorem me habet, quia nullum habet. Et qui
agrum meum colit, non illum, sed me demereri uult. Idem
de seruo dicam. mei mancipii res est, mihi seruatur: ideo ego

VT 𝔗 — 𝔅o = *nihil proficit.* T = *non est beatior.*

6. R = *hoc satius est.* Post *Potuit plus* Naz. habet lacunam trium quatuorve vocum. G + *et adversus deos.*

Cap. XVIII.

T — *In infinitum* — XX, 3. *et tamen beneficium est.*

In infinitum eius, inquit, me = RG Naz. Eadem Genitivi *eius* ratio est atque in *quoad eius.* Gron. ci. 𝔑u — 𝔅o = *In infinitum heus, inquit, me.* Col. = *Infinitum eius inquit me* om. *In.* P3. = *In infinitum vero inquid me.* V 𝔗 — 𝔏4. = *In infinitum, inquis, me.* 𝔊ro — 𝔅1. — *eius.* R Naz. = *Primum de quod quaero.* G P2. 3. Col. cod. Lips. = *Primum de quo quaero.* V 𝔈2. — 𝔊 = *Primum de eo quaero.* 𝔗 — 𝔈1. = *Primum de quo vado ad quem currit quaero.* Germ. = *Primum de ipso facto atque cur id quaero.* Pinc. codd. nonnulli = *Primum de quo ad quem currit.* Pinc. ci. = *Primum de quo usque ad quem currit.* 𝔐 — 𝔅o ∾.

numquid et avo = RGV Naz. Col. 𝔅2. 𝔗 — 𝔑u 𝔅o — *et.* G + *et uxori.* recte fortasse.

2. RGV = *restrinxero.*

aut ne concidat = Grut. ci. 𝔊ro — 𝔅o. Naz. = *aut ne non cidat.* G = *autem ne non cadat.* V = *aut ne non cadat.* P2. 𝔗𝔅 = *aut ne nunc cadat.* R Col. P3. 𝔈1. — 𝔏4. = *aut ne cadat.*

tibi beneficium dabo = RGV 𝔗 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o + *tibi beneficium non dabo?*

Si servum tuum sanavero = RG V Gr. 𝔏4. 𝔗 — 𝔅o (exc. 𝔏4.) = *Si servum tuum servavero.* RG = *si filium tuum salvavero.*

pro illo debeo. Filius ipse beneficii capax est: itaque ille acci- 2
pit, ego beneficio laetor. contingor, non obligor. Uelim ta-
men, tu qui debere te non putas respondeas mihi: Filii bona
ualitudo, felicitas, patrimonium pertinet ad patrem? Felicior
futurus est, si saluum filium habuerit, infelicior, si amiserit.
Quid ergo? qui et felicior fit a me et infelicitatis maximae peri-
culo liberatur non accipit beneficium? Non, inquit. quaedam 3
enim in alios conferuntur, sed ad nos usque permanant. ab eo
autem exigi quidque debet in quem confertur, sicut pecunia ab
eo petitur cui credita est, quamuis ad me illa aliquo modo ue-
nerit. Nullum beneficium est cuius commodum non et proxi-
mos tangat, nonnumquam etiam longius positos. Non quaeri- 4
tur quo beneficium ab eo cui datum est transferatur, sed ubi
primo conlocetur: a reo tibi ipso et a capite repetitio est. Quid
ergo? oro te, non dicis, Filium mihi donasti et, si hic peris-
set, uicturus non fui? pro eius uita beneficium non debes cuius
uitam tuae praefers? Etiamnunc cum filium tuum seruaui, ad
genua procumbis, dis uota soluis tamquam ipse seruatus. Illae 5
uoces exeunt tibi: Nihil interest mea an me seruaueris. duos
seruasti: immo me magis. Quare ista dicis, si non accipis be-
neficium? quia, et si filius meus pecuniam mutuam sumpserit,
creditori numerabo, non tamen ideo ego debuero. quia, et si
filius meus in adulterio deprehensus erit, erubescam, non ideo
ego ero adulter. Dico me tibi obligatum pro filio, non quia 6
sum, sed quia uolo me offerre tibi debitorem uoluntarium. At
peruenit ad me summa ex incolumitate eius uoluptas, summa
utilitas et orbitatis grauissimum uolnus effugi. Non quaeritur
nunc an profueris mihi, sed an beneficium dederis: prodest
enim et animal et lapis et herba, nec tamen beneficium dant

Cap. XIX.

2. G = *ego beneficio lector.* unde possit aliquis coniicere *beneficio oblector.* R Naz. P3. Col. + *et contingor.* P2. + *sed non obligor.*

debere te non putas = RG Gr. 𝔗 — 𝔊 𝔅2. V 𝔐 — 𝔑u 𝔅o — *te.*

3. G = *proximos tangit.* RG = *ongius positus.*

4. R = *transfertur.* G = *transfert.* Cod. Delben. = *A re o tibi ipsi.* probat Opsop., ut *o* sit Interiectio. Naz. P3. = *Areo tibi* iunctis vocibus. Erm. ci. = *Ab eo tibi et ab ipso capite.* R = *a reo tibi ipsa.*

5. R = *exunt tibi.* Erm. ci. = *excidunt tibi.* RV ℭ1. — 𝔊 = *Nihil mea interest an me.* Germ. = *Nihil interest illum an me.* 𝔗𝔅 = *Nihil me interest an me.* Lips. mavult *meum an me.*

non tamen ideo ego = Naz. 𝔊ro — 𝔅o. RGV 𝔗 — 𝔏4. — *ideo.*

6. R = *ex colomitate eius.*

7 quod numquam datur nisi a uolente. Tu autem non uis patri,
sed filio dare. et interim nec nosti quidem patrem. Itaque cum
dixeris, Patri ergo beneficium non dedi filium eius seruando?
contra obpone, Patri ergo beneficium dedi quem non noui, quem
non cogitaui? Et quid? quod aliquando eueniet, ut patrem ode-
ris, filium serues: beneficium ei uideberis dedisse cui tunc ini-
8 micissimus eras cum dares? Sed ut dialogorum altercatione se-
posita tamquam iurisconsultus respondeam, mens spectanda est
dantis. Beneficium ei dedit cui datum uoluit. Si in patris ho-
norem fecit, pater accepit beneficium: sed pater beneficio in
filium collato non obligatur, etiam si fruitur. Si tamen occa-
sionem habuerit, uolet et ipse praestare aliquid, non tamquam
soluendi necessitatem habeat, sed tamquam incipiendi causam.
9 Repeti a patre beneficium non debet: si quid pro hoc benigne
facit, iustus, non gratus est. Nam illud finiri non potest: si
patri do beneficium, et matri et auo et auunculo et liberis et ad-
finibus et amicis et seruis et patriae. Ubi ergo beneficium in-
cipit stare? Sorites enim ille inexplicabilis subit: cui difficile
est modum inponere, quia paulatim subrepit et non desinit ser-
10 pere. Illud solet quaeri: Fratres duo dissident. si alterum ser-
uo, an dem beneficium ei qui fratrem inuisum non perisse mo-
leste laturus est? Non est dubium, quin beneficium sit etiam
inuito prodesse, sicut non dedit beneficium qui inuitus profuit.
XX. Beneficium, inquit, uocas quo ille offenditur, quo tor-
quetur? Multa beneficia tristem frontem et asperam habent,
quemadmodum secare et urere, ut sanes, et uinculis coercere.
Non est spectandum an doleat quis beneficio accepto, sed an

7. *nec nosti quidem* = RGV. 𝔗—𝔙o = *ne nosti q.* Scal. = *Patri ego beneficium non dedi.* V = *contra oppon q.* V + *beneficium non dedi,*

aliquando eveniet = RGV Gr. 𝔗𝔙. 𝔊1. — 𝔙o = *aliquando evenit.* V = *ei videris dedisse.* G = *cui nunc inim.*

8. R = *dialagorum altercation ē.* 𝔐 — 𝔙o + *Sicut si in patris contra mstos.*

sed pater beneficio = Col. P3. ci. Pinc. 𝔊ro — 𝔙o. RG = *si pater beneficio.* V P2. 𝔗 — 𝔏4. = *sic pater bf.* Naz. = *si filium suum pater beneficio.* unde Grut. ci. = *si in filii sui pater bf.*

9. G = *sed quid pro hoc benigne.* R = *itq non gratus est.* V + *ergo et matri.* V = *Serpens enim ille.*

inexplicabilis subit = RGV Gr. 𝔗 — 𝔊 𝔊ro — 𝔙o. 𝔐 — 𝔏4. = *inexplebilis subit,*

10. 𝔗𝔙 = *qui invitus fuit.*

Cap. XX.

H = *Beneficium inquis.* DHW = *et vino oculos coercere.* RG 𝔗 — 𝔊1. = *an dolere aliquis.* 𝔊2. —

gaudere debeat. Non est malus denarius quem barbarus et ignarus formae publicae reiecit. Beneficium et odit et accepit, si 2
modo id prodest, si is qui dabat ut prodesset dedit. Nihil refert an bonam rem malo animo quis accipiat. Agedum, hoc in contrarium uerte. Odit fratrem suum quem illi expedit habere. hunc ego occidi: non est beneficium, quamuis ille dicat esse et gaudeat. Insidiosissime nocet cui gratiae aguntur pro iniuria. Uideo. Prodest aliqua res et ideo beneficium est: nocet et ideo non est beneficium. Ecce quod nec prosit nec noceat dabo, et 3
tamen beneficium erit. Patrem alicuius in solitudine exanimem inueni, corpus eius sepeliui. nec ipsi profui (quid enim illius intererat quo genere dilaberetur?) nec filio: quid enim per hoc commodi accessit illi? Dicam quid consecutus sit: officio sollemni et necessario per me functus est. Praestiti patri eius quod 4
ipse praestare uoluisset nec non et debuisset. Hoc tamen ita beneficium est, si non misericordiae et humanitati dedi, ut quodlibet cadauer absconderem: sed si corpus adgnoui, si filio tunc hoc praestare me cogitaui. At si terram ignoto mortuo inieci, nullum in hoc habeo huius officii debitorem in publicum humanus. Dicit aliquis, Quid tantopere quaeris cui dederis be- 5
neficium tamquam repetiturus aliquando? Sunt qui numquam iudicant esse repetendum et has causas adferunt. Indignus etiam repetenti non reddet, dignus ipse per se referet. Prae-

𝔊 = *an doleat aliquis.* V ∾. CDH W — *Non est malus* — XXI, 3. ex. *recepturus.* 𝔈1. — 𝔐 = *Non est malus nummus.* 𝔗𝔅 — *denarius.* Mss. etiam Gr. ∾.

2. V = *Beneficium recepit et dedit.* 𝔗 — 𝔈2. — *et* ante *odit.* Rell. etiam Pinc. ∾. G = *si modo id prodesse.* V — *si* ante *is qui.* V = *ut prodesse dedit.* R 𝔗𝔅 = *Agendum hoc in contr.* V 𝔗 — 𝔏4. — *ego* ante *occidi.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. V = *Vide. Prodest.*

3. *et tamen beneficium erit* = RG V. 𝔗 — 𝔅o = *et t. beneficium est.* T = *invenit* ∾ *sepellunt.*

nec ipsi profui = RGT Naz. P3. Col. 𝔏4. — 𝔅o. T = *Nec tamen ipsi profuit.* V𝔗 — 𝔏𝔍u = *nec illi profui.* T — *quid enim illius* — *nec filio.* V = *quid consecutus fuit.* T = *per illum functus est.*

4. T = *Praestitit.* G = *praestare noluisset.* R — *et* ante *debuisset.* T = *nec tamen et voluisset.* T = *et humanitatis dedit.* V + *et cadaver.* T = *absconderet.* T — *sed si corpus* — *in publicum humanus.*

nullum in hoc habeo = RGV Naz. (s.m.) P3. Col. 𝔗 — 𝔊. Naz. (p.m.) P2. — *in.* 𝔐 — 𝔅o — *in hoo.* Pinc. ci. = *nullum in hoc huius officii debitorem nisi publicum humanum.* P𝔍. = *in publicum humane.*

5. *Dicit aliquis* = RGVT 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o = *Dicet aliquis* ex ci. Pinc. GV = *tanto opere.* T = *cui dedisset beneficium.* RGVT = *repetituri aliquando* [hoc R habet in margine tantum] *sint* [T = *fuit* sp. vc.] *qui.* G = *etiam repetendi.* R = *dignus ipse* [s *per se*] *reddet.* G = *dignus ipse reddet.* V = *dignus ipse per se reddet vel referret.* T

terea si bono uiro dedisti, exspecta, ne iniuriam illi facias ad-
pellando, tamquam sua sponte redditurus non fuisset. si malo
6 uiro dedisti, plectere. Beneficium uerbo ne corruperis credi-
tum faciendo. Praeterea lex quod non iussit repeti uetuit. Uera
sunt ista. quamdiu me nihil urget, quamdiu fortuna nihil cogit,
petam potius beneficium quam repetam: sed si de salute libero-
rum agitur, si in periculum uxor deducitur, si patriae salus ac
libertas mittit me etiam quo ire nollem, imperabo pudori meo et
testabor omnia me fecisse, ne opus esset mihi auxilio hominis
ingrati. nouissime recipiendi beneficii necessitas repetendi uere-
7 cundiam uincet. Deinde, cum bono uiro beneficium do, sic do
tamquam numquam repetiturus, nisi necesse fuerit. XXI. Sed
lex, inquit, non permittendo exigere uetuit. Multa legem non
habent nec actionem: ad quae consuetudo uitae humanae lege
omni ualentior dat aditum. Nulla lex iubet amicorum secreta
non eloqui. nulla lex iubet fidem etiam inimico praestare. Quae
lex ad id praestandum nos quod alicui promisimus adligat?
2 Nulla: querar tamen cum eo qui arcanum sermonem non conti-
nuerit et fidem datam nec seruatam indignabor. Sed ex be-
neficio, inquit, creditum facis. Minime: non enim exigo, sed
repeto. et ne repeto quidem, sed admoneo. Num ultima quoque

= *dignus ipse referet.* 𝔗𝔅 = *dignus etiam per se reddet vel referet.* 𝔈1. — 𝔐 = *dignus etiam per se referet.* Pinc. v. l. Naz. ∾ : nec longe abibant rell. Gr.

dedisti, plectere = Ermi ci. 𝔊ro — 𝔅o. V = *dedisti flecte.* RGT vetustiss. et alter Ermi Gr. 𝔗𝔅 = *dedisti flectere.* 𝔈1. = *dedisti, flere beneficium veto.* 𝔈2. — 𝔊 = *dedisti, flerem.* 𝔐 — 𝔏4. = *dedisti, fer* ex ci. Mur. Erm. ci. etiam = *dedisti, flere* sive *flerem,* ut *res* opponatur *verbo.*

6. T — *Beneficium* — § 7. *vincet. Deinde.* Erm. ci. = *Beneficium vero.* RGV Gr. 𝔗 — 𝔊 = *Verba sunt ista.* Pinc. ci. = *praeteream potius beneficium* contra mstos etiam Gr. V = *nec opus esset auxilio mihi.* P3. Col. = *nec opus esse mihi.* 𝔈2. — 𝔊 — *opus.*

7. T = *beneficium das sic da.*

Cap. XXI.

Impressi ante 𝔐 verba *Sed lex* — *vetuit* referunt ad caput superius. T = *non permittit exigere.* 𝔗 — 𝔈1. = *permittendo exire.* V + *Multa autem.*

ad quae consuetudo = Naz. (p.m.) 𝔐 — 𝔅o. RGVT Naz. (s.m.) rell. Gr. 𝔗 — 𝔊 = *Atqui consuetudo.*

nulla lex iubet fidem = RGVT Verd. Tronc. Scal. 𝔗𝔅. 𝔈1. — 𝔅o — *iubet.* G — *id* ante *praestandum.*

2. *Nulla: querar tamen* = RGVT Verd. Tronc. Scal. 𝔗 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o — *Nulla.* 𝔗𝔅 = *tum cum eo qui.* T = *cum illo qui* et — *sermonem.* Scal. = *non enim exigo, si repeto.* RG = *nec repeto quidem.* V = *non repeto quidem.* T 𝔗 — 𝔅o ∾.

Num ultima quoque. Sic emendandam censui scripturam codicum etiam Gr. 𝔗 — 𝔊 = *Nam ultima quoque.* 𝔐 — 𝔏4. 𝔑u — 𝔅o = *Ne ultima quidem.* quod Ruhk. pro more suo affirmat in mstis Gruteri et Pinc. fuisse. 𝔊ro — 𝔅1. = *Ne*

necessitas in hoc aget, ut ad eum ueniam cum quo diu mihi
luctandum sit? Si quis tam ingratus est, ut illi non sit satis ad- 3
moneri, eum transibo nec dignum iudicabo qui gratus esse co-
gatur. Quomodo fenerator quosdam debitores non adpellat quos
scit decoxisse et in quorum pudorem nihil superest nisi quod
pereat: sic ego quosdam ingratos palam ac pertinaciter praeter-
ibo nec ab ullo beneficium repetam, nisi a quo non ablaturus
ero, sed recepturus. XXII. Multi sunt qui nec negare sciant
quod acceperunt nec referre. qui nec tam boni sunt quam grati
nec tam mali quam ingrati, segnes et tardi, lenta nomina, non
mala. Hos ego non adpellabo, sed commonefaciam et ad offi-
cium aliud agentes educam. qui statim mihi sic respondebunt:
Ignosce, non mehercules sciui hoc te desiderare, alioquin ul-
tro obtulissem. Rogo, ne me ingratum existimes: memini quid
mihi praestiteris. Hos ego quare dubitem et sibi meliores et
mihi facere? Quemcumque potuero peccare prohibebo, multo 2
magis amicum et ne peccet et ne in me potissimum peccet. Al-
terum illi beneficium do, si illum ingratum esse non patior. nec
dure illi exprobrabo quae praestiti, sed quam potuero mollissime,
ut potestatem referendae gratiae faciam, renouabo memoriam eius
et petam beneficium: ipse me repetere intelleget. Aliquando utar 3

ultima quoque. 𝔈𝔊 = *Cum quo diu m. l. sit, qui* ex Pinc. sententia, quam probat ipse Grut.

3. *Si quis tam ingratus est* = ci. Grut. RGV Naz. P2. Col. Verd. Scal. 𝔗 — 𝔈2. = *Quis tam ingr. est* om. *si.* quod facillime poterat absorberi a praecedente *sit.* TP3. = *Quis tamen ingr. est.* Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔅o = *qui* [*Qui*] *tam ingr. est.* T = *Et transibo nec.* RV = *qui ingratus est.* T = *cogetur.* T = *in quorum pudore.*

nisi quod pereat = RGV Gr. 𝔗 — 𝔊𝔅2. T = *nisi ut pereat.* 𝔐 — 𝔑u 𝔅o — *nisi.* R = *sic ergo quosdam.* R (cr. ∾) = *nec ab illo benef.*

Cap. XXII.

H 𝔑u 𝔅o = *negare sciunt.* V = *negare volunt.* D = *nesciunt gaudere quod.* W = *nesciunt.* Rell. ∾. H = *quae acceperunt.* D W = *nec ferre quia nec tam.* H = *nec ferre qui.* G Scal. + *non autem mala.* R = *Hos ergo non.* DW = *appellabo. sermonem faciam.* V sD 𝔗𝔅 = *commonere faciam.* T = *aliud agentes adducam.* DW = *perducam.* D — *sic* ante *respondebunt.*

mehercules = T. RGV 𝔗 — 𝔅o = *mehercule.* sed *s* videtur omissa, quia proxima vox ab eadem littera incipit. R = *quod mihi praestitis* [al. m. *ti*]. mD = *quod mihi praestitis. Hoc ergo.* V = *Hos ergo.*

2. CHW = *Quoscunque potuero* (W = *potero*). D = *Quodcunque potero.* 𝔗𝔅 = *Quaecunque potuero.* 𝔗 — 𝔐 = *peccare prohibeo* contra mstos etiam Gr. nec non Erm. in Appendice monuerat scribendum esse *prohibebo.* CDHW — *nec dare* — § 4. ex. *fidem erexit.* RG Gr. = *illi ea probabo quae.* V = *illi exprobabo ea quae.* T = *illi improbabo quae.* R = *sed quae* [cr. ∾ r. m.] *potuero.* 𝔈1. — 𝔅o = *potero mollissime* contra mstos.

uerbis durioribus, si emendari illum sperauero posse. nam deploratum propter hoc quoque non exagitabo, ne ex ingrato inimicum faciam. Quodsi admonitionis quoque suggillationem ingratis re-
4 mittimus, segniores ad reddenda beneficia faciemus. Quosdam uero sanabiles et qui fieri boni possint, si quid illos momorderit, perire patiemur admonitione sublata, qua et pater filium aliquando correxit et uxor maritum aberrantem ad se reduxit et amicus languentem amici fidem erexit. XXIII. Quidam ut expergiscantur non feriendi, sed commouendi sunt: eodem modo quorumdam ad referendam gratiam fides non cessat, sed languet. hanc peruellamus. Noli munus tuum in iniuriam uertere. Iniuria est enim, si in hoc non repetis, ut ingratus sim. Quid, si ignoro quid desideres? quid si occupationibus districtus et in alia uocatus occasionem non obseruaui? ostende mihi quid
2 possim, quid uelis. Quare desperas, antequam temptes? Quare properas et beneficium et amicum perdere? Unde scis nolim an ignorem, animus an facultas desit mihi? Experire. Admonebo ergo, non amare, non palam, sine conuicio: sic, ut se redisse in memoriam, non reduci putet. XXIV. Causam dicebat apud diuum Iulium ex ueteranis quidam paulo uiolentior aduersus uicinos suos et causa premebatur. *Meministi,* inquit,

3. V𝔗 — 𝔈1. = *nam desperatum propter hoc.* T = *nam deterioratñ propter hoc.* V = *nec ex ingrato.* V = *segnitiores.* G = *seniores.* R(s∾) = *ad danda beneficia.*

4. *boni possint* = RGT 𝔈1. – 𝔊. V𝔗𝔅 𝔐 — 𝔅o = *boni possunt.* RGT𝔗𝔅 = *si quod illos.* 𝔗 — 𝔐 = *remorderet* contra mstos etiam Pinc. Gr. Lectius ci. = *qua et patrem filius.* Mss. etiam Gr. ∾.

Cap. XXIII.

T = *commoriendi sunt.* RGT Pinc. Gr. (exc. P3. ∾) = *ad ferendam gratiam.* de quo vide. D = *Novi munus tuum in iniuriam pervertere.* CD = *si hoc non repetis* om. *in.* E = *si nihil repetis.* R — *non* ante *repetis.* CDHW = *ut gratus sim.* E = *quid desideras.* E = *ocoupationibus distitutus.* W = *destructis.* W — *et in alia vocatus.* H = *occasionem non servavi.* DW — *ostende mihi* — *quid velis.* V = *quid possum.*

2. DNaz. (cr. ∾) = *desperes.* P1. 𝔗 — 𝔅o (exc. 𝔏4.) = *antequam tentas.* P3. = *antequam temperes.* Rell, etiam Naz. Col. Scal. ∾ (Naz. = *tentes*). TCDHW Put. + *an nolim an ignorem.* Rell. ∾. W = *amicum prodere.* 𝔗 — 𝔏 𝔍u + *an animus* contra mstos etiam Naz. P1. Col. T — *Experire.* E — *Admonebo ergo* — XXV, 2. ex. *veterem amicum.* H — *ut* ante *se redisse.* 𝔗 + *non se reduci.* D (cr. ∾) = *putes*

Cap. XXIV.

RG = *apud divum filium.* CH = *apud Livium Fulvium.* DW = *apud Livitium Foltivium.* T = *paulo vehementior quidam.* etiam cod. Iur. = *vehementior.* Pinc. ci. = *quidam Publius Militio.* Rell. etiam Gr. ∾. T + *et ex oausa pr.* D = *paulo adversus intimos suos accusatus meministi.* CHW = *adv. vicinos suos. Accusatus meministi inquit.* V + *accusatus meministi inquit.*

imperator in Hispania talum extorsisse circa Sucronem?
Cum Caesar meminisse se dixisset, *Meministi quidem,* in-
quit, *sub quadam arbore minimum umbrae spargente cum*
uelles residere feruentissimo sole et esset asperrimus locus
in quo ex rupibus acutis unica illa arbor eruperat, quem-
dam ex commilitonibus penulam suam substrauisse? Cum 2
dixisset Caesar, *Quidni meminerim? et quidem siti confe-*
ctus, quia inpeditus ire ad fontem proximum non poteram,
repere manibus uolebam, nisi commilito, homo fortis ac
strenuus, aquam mihi in galea sua adtulisset. Potes ergo,
inquit, *imperator, adgnoscere illum hominem aut illam ga-*
leam? Caesar ait se non posse galeam cognoscere, hominem
pulchre posse. et adiecit, puto ob hoc iratus, quod se a cogni-
tione media ad ueterem fabulam abduceret: *Tu utique ille non* 3
es. Merito, inquit, *Caesar, me non adgnoscis: nam cum hoc*

. *talum extorsisse* = RGT Verd. Scal. cf. Ep. 104, 18. *extorsit articulum.* V 𝔗𝔅 + *talum te extorsisse.* CDHW cod. Iur. + *talum extorsisse te.* 𝔈1. — 𝔅o = *talum te torsisse.* R = *circa Suprocronem.* inde ortum, quod olim aliquis nomini inscripserat *pro.* i. e. *proprium.* W = *circa se neronem.* D = *circa neronem.*

Meministi quidem, inquit = 𝔑u — 𝔅o. RG Col. Naz. ℜ — 𝔊 — *inquit.* Plerique Lips. = *Meministi equidem.* VTCDHW P1. 3. — *quidem.* 𝔐 — 𝔏4. = *Meministi quoque, inquit.* Grut. ci. 𝔊ro — 𝔅1. = *Meministin' idem, inquit.* T — *minimum umbrae spargente.* C = *cum velles cum sidere.* DW = *cum velles considerare.* H Iur. = *c. v. considere.* DW = *una arbor illa.* Pinc. ci. = *quendam P. Militionem.* V + *commilitonibus suis.* T DW — *suam.* C = *suam substraxisse.* D(s∾) = *substinuisse.* Naz. (cr. ∾) = *substruisse.* quod placet Grutero.

2. H + *Cui cum dixisset.* T — *Quidni.* R Col. — *siti.* CW Pinc. v. l. P1. = *equidem siti.* probat Grut. P3. = *meminerim quid siti constrictus.* ℜ — 𝔊 = *qui impeditus* contra mstos etiam Pinc. Gr. Goerenz (Excurs. I. ad Cic. de Legg. p. 289.) ci. = *qua impeditus.* Lips. ci. = *quia in pedibus.* Grut. ci. + *rupe* aut *pedibus impeditus.* Cod. Iur. — *manibus.* R = *volebam militius homo.* G = *volebam manibus volebam manibus* [haec n.] *milili homo.* Naz. = *manibus milito homo.* Col. = *repere manibus militis homo.* P2. + *manibus volebam nisi manibus commilito.* ℜ𝔗 = *manibus volebam manibus commilito.* Ex. Schol. = *nisi pro militio homo.* Pinc. ci. = *nisi P. Militio homo.* Ex illo *pro* apparet iam librarium *militio* pro nomine proprio accepisse. cf. ad § 1. Rell. etiam P1. 3. ∾. ℜ — 𝔅 = *Potest ergo.* R = *Potes inquit ergo.* D = *Potes igitur.* 𝔈1. — 𝔊 — *ergo.* DW = *cognoscere aut illum hominem.* H + *aut illum hominem.*

galeam cognoscere = RGVT ℜ — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *galeam agnoscere.* C — *cognoscere* — *pulchre posse.* DW — *cognoscere.* CDH = *quia se a cognitione.*

abduceret = RGVT 𝔈2. — 𝔊. ℜ — 𝔈1. 𝔐 — 𝔅o = *adduceret.* C DHW = *deduxisset.* D = *Tu itaque illa.*

3. CW — *Caesar.* T = *cum ho-*

factum est, integer eram. postea ad Mundam in acie oculus mihi effossus est et in capite lecta ossa. Nec galeam illam, si uideris, adgnosces: machaera enim Hispana diuisa est. Uetuit illi exhiberi negotium Caesar et agellos in quibus uicinalis uia causa rixae ac litium fuerat militi suo donauit. XXV. Quid ergo? non repeteret beneficium ab imperatore cuius memoriam multitudo rerum confuderat? quem fortuna ingens exercitus disponentem non patiebatur singulis militibus occurrere? Non est hoc repetere beneficium, sed resumere bono loco positum et paratum. ad quod tamen ut sumatur manus porrigenda est. Repetam itaque, quia hoc aut necessitate
2 facturus ero aut illius causa a quo repetam. Tiberius Caesar inter initia dicenti cuidam, *Meministi,* antequam plures notas familiaritatis ueteris proferret, *Non memini,* inquit, *quid fuerim.* Ab hoc quidui non esset repetendum beneficium? optanda erat obliuio. Auersabatur omnium amicorum et aequalium notitiam et illam solam praesentem fortunam suam adspici, illam solam cogitari ac narrari uolebat: inquisitorem habebat ueterem
3 amicum. Magis tempestiue repetendum est beneficium quam

minem factum est. CDHW — *ad Mundam.* H = *effusus.* R (cr. ∾ r. m.) = *iecta.* T = *e capite eiecta ossa.* 𝔑 — 𝔊 = *in capite eiecta ossa.* Cod. Iur. = *fracta sunt ossa.* Posset aliquis coniicere *laesa* [*lesa*] *ossa.* Rell. etiam m𝔈2. ∾. CDHW — *Nec galeam — divisa est.* 𝔑 — 𝔈2. = *Nam galeam illam* contra mstos etiam Pinc.

si videris adgnosces = RGV Pinc. v. l. Naz. P3. T P2. Col. 𝔈2. — 𝔅o = *si videres agnosceres.* 𝔑 — 𝔈1. = *si videres cognosceres.* G = *machaeram.* Cod. Francisc. P2. Col. Iur. = *Hispania.* probant Grut. et Iur. Pinc. ci. = *Hispanica.* 𝔑 — 𝔊 = *Isponia.* Rell. etiam Langob. Naz. P3. Scal. ∾. CDW = *et agros in* [DW — in] *quibus.* Pinc. ci. = *in quibus vicina sylva.* G = *rixae adicium.* R = *militio suo donatum* (hoc cr. ∾). Ex. Schol. = *milito suo.* Pinc. ci. = *Militioni suo donavit.*

Cap. XXV.

Cod. Iur. ci. Lips. = *ingentes exercitus.* DW — *hoc* ante *repetere.* W P1. = *sed redimere bono loco.* Cod. Delb. + *bono loco itaque.* Opsop. ci. + *bono loco utique.* 𝔑 — 𝔈1. = *ut resumatur.* 𝔈2. — 𝔈* = *Ad hoc tamen ut resumatur.* DHW — *Repetam* — § 2. ex. *veterem amicum.* T = *itaque hoc necessitate facturus.* Naz. + *aut ex magna necessitate.*

2. T — *Tiberius Caesar* — *veterem amicum.* R = *Tiberio Caes̃.* 𝔑 = *Tiberius Ceres.* 𝔗 = *Tiberius Caeres.* R = *quod fuerim.* 𝔑 — 𝔊 = *Ab hoc quamdiu non esset.* 𝔐 — 𝔏 𝔍u = *Ab hoc nedum esset.* P2. = *Ab hoc quod diu non esset.* Erm. ci. = *Ab hoc quidem non esset.* Mss. etiam rell. Gr. Langob. ∾. R = *obtanda.* Pinc. ci. = *oblendebat oblivionem.* V 𝔑 — 𝔅 = *Adversabatur.* G(m∾) — *ac narrari.*

**petendum. Adhibenda uerborum moderatio, ut nec ingratus
possit dissimulare. Tacendum erat et exspectandum, si inter
sapientes uiueremus: et tamen sapientibus quoque indicare me-
lius fuisset quid rerum nostrarum status posceret. Deos quorum
notitiam nulla res effugit rogamus: et illos uota non exorant,
sed admonent. Dis quoque, inquam, Homericus ille sacerdos** 4
**adlegat officia et aras religiose cultas. Moneri uelle ac posse
secunda uirtus est et, quo obsequentes facias, parere. Huc
illuc frenis leniter motis flectendus est paucis animus, sui rector
optimus. Proximi sunt qui admoniti in uiam redeunt. His non
est dux detrahendus. Opertis oculis inest acies, sed sine usu,
quam lumen a dis inmissum ad ministeria sua euocat. Instru-** 5
menta cessant, nisi illa in opus suum artifex mouit. Inest in-

3. C (m∾) D (m∾) — *quam petendum.* CDEW + *Adhibenda est.* V + *moderatio est.* CDEHW — *ut nec ingratus — viveremus et tamen.* V = *dissimulare possit.* G Naz. — *possit.* P 3. = *dissimularet.* probat Grut. Rell. etiam P2. Col. ∾.

Tacendum erat = Naz. Col. V = *Tacendum esset.* RGT 𝔑 — 𝔅o — *erat.* T — *quoque* ante *indicare.* G = *inter sapientes invenerimus.* CDEHW quidam Pinc. = *et tamen sapientibus indicare* [D = *iudicare*] *bonum est.* Rell. etiam Gr. ∾. E = *naturalium status.* DEHW = *poscat.* DW = *res refugit.* E = *admonent. Explicit quintus liber* rell. om.

4. TCDHW — *Dis quoque — religiose cultas.* 𝔑 — 𝔈1. = *Dies quoque in quam.* V — *inquam.* R = *inquit.*

religiose cultas. Moneri velle ac posse secunda virtus est et, quo obsequentes facias, parere. Huc illuc = Gron. ci. 𝔑u — 𝔅o. Recepi haec, dum meliora excogitarentur: nam Senecae omnia esse mihi quidem non est persuasum. RGV Naz. P3. Col. Cambron. Leod. Erf. = *rel. cultas moneri* [V P3. = *moveri*] *velle ac posse secunda* [P3. = *Secunda*] *virtus est. quos obsequens faciet* [Col. = *facit.* m = *faciet.* codd. Gron. partim = *faciet ac*] *et parere. Huc illuc.* P2. = *rel. cultas. quos obsequentes facit et parcere* [= cod. Lips.] *moveri velle ac posse secula* [= cod. Lips.] *virtus est. Huc illuc.* 𝔑 — 𝔈1. = *rel. cultas: quos obsequentes facit: et parce moneri velle ac posse: secunda virtus est. Huc illuc.* 𝔈2. — 𝔅1. = *rel. cultas, quo* [𝔈2. = *quos:* sed in Append. Erm. proposuit *quo*] *obsequentes faciat, et parent. Moneri velle ac posse secunda virtus est. Huc illuc.* TCDHW — *quo obsequentes — flectendus est.* Cf. de hoc loco etiam Trilleri Observv. p. 443. V 𝔑 — 𝔈1. = *leviter motis.* P3. = *flectendis est. paucis animus.* CDW P1. Put. nonnulli Pinc. + *Paucis animus sui rector* [C = *rethor*] *optimus monetur* (Pinc. P1. = *movetur*). H + *paucis monetur animus.* 𝔈2. — 𝔏4. = *animus paucis* contra mstos etiam Gr. Lips. T = *in via redeunt.* T = *His enim est dux.* DW Pinc. v. l. P1. = *Opertis oculis eadem est acies sed.* R = *acies scilicet sine visu.* 𝔑 — 𝔊 = *sed sine visu.* 𝔑 — 𝔈1. = *quod lumen.* 𝔈2. (m∾) = *quos lumen.* Pinc. ci. = *quem lumen ab his emissum.* G TC — *a* ante *dis.* Col. pro *a dis* habet sp. vc. Naz. = *quam lumen diis immissum.* Grut. ci. = *quam lumen dies* [i. e. *diei*] *immissum.* Lips. ci. = *lumen radiis immissum.* T = *ad ministerium suum evocat.* 𝔅 — 𝔊 = *ad min. sua vocat.* DW P1. = *immisum ministeria advocut* om. *ad* et *sua.* Etiam nonnulli Pinc. = *advocat.*

5. *artifex movit* = RGC. D = *artifex moveri.* VT 𝔑 — 𝔅o = *ar-*

terim animis uoluntas bona: sed torpet modo deliciis ac situ, modo officii inscitia. Hanc utilem facere debemus: nec irati relinquere in uitio, sed ut magistri patienter ferre offensationes [puerorum discentium] memoriae labentis. quae quemadmodum saepe subiecto uno aut altero uerbo ad contextum reddendae orationis adducta est, sic ad referendam gratiam admonitione reuocanda est.

L. ANNAEI SENECAE
AD AEBUTIUM LIBERALEM
DE BENEFICIIS
LIBER VI.

I. Quaedam, Liberalis, uirorum optime, exercendi tantum ingenii causa quaeruntur et semper extra uitam iacent. quaedam, et dum quaeruntur, oblectamento sunt et quaesita usui. Omnium tibi copiam faciam: tu illa, utcumque tibi uisum erit, aut peragi iubeto aut ad explicandum ludorum ordinem induci. Quin his quoque, si abire iusseris protinus, nonnihil actum erit: nam etiam quod discere superuacuum est prodest cognoscere. Ex uoltu igitur tuo pendebo, prout ille suase-

tifex moverit. CDW — *interim.* W = *debemus et tenemur. non irati.* CD = *non irati.* G = *nec rali relinque invito.* CDW Gr. 𝔑 — 𝔊 = *relinquere invito.* V = *relinquere invitos.* H = *relinquere in imo.* Grut. ci. = *relinquere in vieto.* RT Erm. ci. 𝔐 — 𝔅o ∾.

patienter ferre offensationes [puerorum discentium] memoriae labentis = Mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔈1. (TCDW Iur. = *offensiones*). Voces *puerorum discentium* uncis inclusi, cum a librario quodam adiectae esse viderentur. 𝔈2. — 𝔅o = *puerorum discentium patienter ferre offensationes memoriae labentis.* T 𝔑 — 𝔏 𝔍u — *saepe.* DW = *reddendum.* GV 𝔑 — 𝔈1. = *reddendae rationis.* T = *orationes.* RG = *ad ferendam.* R = *admonitionē.* GVTCDHW P1. 2. Naz. Col. 𝔑 — 𝔈1. = *admonitio.* P3. = *admonito.* recte fortasse. Grut. ci. = *admonitu.*

Cap. I.

E — *Quaedam* — *capite agam.* sW cod. Mur. 𝔐 — 𝔏 𝔍u = *extra viam* contra mstos etiam Gr. W = *extra veram.* CsDW𝔑 — 𝔈1. = *oblectamenta sunt.* 𝔑 — 𝔅 = *quaesita sui.* T — *Omnium tibi* — *actum erit.* V + *Omnium enim tibi.* CDW cod. Iur. = *visum* [D p.m. = *usu*] *fuerit.* C D — *aut* ante *peragi.* CDHW — *aut ad explic.* — *prodest cognoscere.*

Quin his quoque = Pinc. ci. RGV τ Pinc. v. l. Scal. = *In his quoque.* Lips. ci. = *Quia his quoque.* et idem falso tribuit Pinciano. 𝔑 — 𝔅o — *Quin.* 𝔑 — 𝔅 = *discere quod superv.* RGV = *quae discere superv.* Pinc. v. l. Lat. Latin. (B. P. p. 45.) = *prodest agnoscere.* Mss. etiam

rit mihi: alia detinebo diutius, alia expellam et capite agam.
II. An beneficium eripi possit quaesitum est. Quidam negant
posse: non enim res est, sed actio, quomodo aliud est munus,
aliud ipsa donatio, aliud qui nauigat, aliud nauigatio. Et quam-
uis aeger non sit sine morbo, non tamen idem est aeger et
morbus: ita aliud est beneficium ipsum, aliud quod ad unum-
quemque nostrum beneficio peruenit. Illud incorporale est, in- 2
ritum non fit: materia uero eius huc et illuc iactatur et domi-
num mutat. Itaque cum eripis, ipsa rerum natura reuocare quod
dedit non potest. Beneficia sua interrumpit, non rescindit.
Qui moritur tamen uixit. qui amisit oculos tamen uidit. Quae 3
ad nos peruenerunt ne sint effici potest, ne fuerint non potest.
pars autem beneficii et quidem certissima est quae fuit. Non-
numquam usu beneficii longiore prohibemur, beneficium quidem
ipsum non eraditur. Licet omnes in hoc uires suas natura ad-
uocet, retro illi agere se non licet. Potest eripi domus et pe-
cunia et mancipium et quicquid est in quo haesit beneficii nomen:
ipsum uero stabile et inmotum est. Nulla uis efficiet ne hic de-
derit, ne ille acceperit. III. Egregie mihi uidetur M. Anto-
nius apud Rabirium poetam, cum fortunam suam transeuntem
alio uideat et sibi nihil relictum praeter ius mortis, id quoque
si cito occupauerit, exclamare: *Hoc habeo quodcumque dedi.*

Gr. ∾. T — *Ex voltu — capite agam.* CDHW — *igitur.* D (s∾) = *capud agam.* 𝔑 — 𝔊1. = *et ea perire agam.* Pinc. v. l. = *et alia perite agam.* Pinc. ci. = *et alia peragam.* 𝔐 haec omittit. Rell. etiam Gr. ∾.

Cap. II.

E + *possit a te Liberalis Eburi.* T — *res* post *non enim.* T — *quomodo aliud* — § 2. *irritum non fit.* CDEW — *aliud qui navigat — et morbus.* 𝔊2. — 𝔏 𝔍u + *ipsa navigatio.* τ = *Et quamvis egit non sit.* R — *non* post *aeger.* E = *unumquemque nostro beneficio.*

2. G — *est* post *incorporale.* V + *et irritum non fit.*

materia vero eius = RGVτ CEH W Pinc. v. l. Gr. Verd. Tronc. Scal. 𝔐u — 𝔅o. T — *vero.* D — *eius.* 𝔊ro — 𝔅1. = *materia vero illius.* 𝔑 — 𝔏4. = *materia illius.* 𝔐 = *Itaque tu tuum eripis* contra mstos etiam Gr. CDEHW — *Qui moritur* — § 3. *agere se non licet.* 𝔑𝔗 = *admisit oculos.*

3. T = *ad nos advenerunt.* T — *pars autem — non eraditur.* 𝔑 — 𝔅 = *beneficii equidem.* 𝔑 — 𝔊1. = *ipsum non traditur.* R 𝔑 — 𝔊1. = *natura evocet.* probatur mihi. 𝔑 — 𝔊1. = *Recto illa agere se.* T — *et mancipium.* T = *stabile est immotum est.* W = *in motu* [s m] *est.* T = *Nulla res efficiet.*

Cap. III.

CDEHW — *Egregie* — § 2. *Procurator es.* T = *N. Anthonius.* RGV Tτ Verd. Tronc. Scal. 𝔑 — 𝔊2. = *Rapirium.* Gr. partim = *Rapirium,* partim = *Dapirum.* Corrigi primus iussit Pinc.

alio videat = RGVTτ Naz. P2. Col. 𝔑 — 𝔐 𝔐u 𝔅2. P3. = *alio viderat.* probat Vogel. 𝔏 — 𝔅1. 𝔅o = *alio videbat.* T = *propter eius mortis.* Grut. et Hier. Comelinus cii. = *idque si cito.* RT — *si ante cito.*

O quantum habere potuit, si uoluisset! Hae sunt diuitiae certae in quacumque sortis humanae leuitate uno loco permansurae. quae quo maiores fuerint hoc minorem habebunt inuidiam.
2 Quid tamquam tuo parcis? Procurator es. Omnia ista quae uos tumidos et supra humana elatos obliuisci cogunt uestrae fragilitatis, quae ferreis claustris custoditis armati, quae ex alieno sanguine rapta uestro defenditis, propter quae classes cruentaturas maria deducitis, propter quae quassatis urbes ignari quan-
3 tum telorum in aduersos fortuna conparet, propter quae ruptis totiens adfinitatis, amicitiae, collegii foederibus inter contendentes duos terrarum orbis elisus est non sunt uestra: in depositi causa sunt iam iamque ad alium dominum spectantia aut hostis illa aut hostilis animi successor inuadet. Quaeris quo-
4 modo illa tua facias? dona dando. Consule igitur rebus tuis et certam tibi earum atque inexpugnabilem possessionem para honestiores illas non solum, sed tutiores facturus. istud quod suspicis, quo te diuitem ac potentem putas, quamdiu possides, sub nomine sordido iacet. Domus est, seruus est, nummi sunt:

Gτ Naz. = *id quoque scito*. Col. = *id quoque stito*. T = *occupet*. P3. = *Hic habeo quodc*. Col. = *Haec habeo quaecunque*. GT = *Haec sunt divitiae*. T = *in quamcunque*. RGVT 𝔑 — 𝔈l. = *quae cum maiores*. V = *he minorem habebunt*. T = *hic habebunt maiorem*. RGτ Verd. Tronc. Scal. 𝔑 — 𝔈l. = *hoc maiorem habebunt*. Germ. = *hoc mitiorem habebunt*.

2. DW = *quae nos timidos*. W = *supra humana electos*. 𝔑 — 𝔈l. + *oblivisci volunt et cogunt*. E = *nostrae frugalitatis*. D = *nostrae frugalitas*. TW = *nostrae fragilitatis*. CDEHW — *armati*. T = *quae ex alio sanguine rapta defenditis*. Col. — *alieno*. Pinc. ci. — *ex*. Trist. Verd. = *nostro defenditis*. Rτ CDEHW — *propter quae classes — maria deducitis*. V haec collocat post *quassatis*. D = *ingrati quantum*. R τ = *in aversos fortuna*. DW = *comparat*.

3. DW P1. 3. + *ruptis* [mP1. = *rure ceptis*] *compagibus totiens*. Cod. Phil. Roberti + *ruptis totiens compaginibus*. T — *adfinitatis* et + *et collegii*. CDEHW — *in depositi causa sunt*. CDEHW — *iamque*. T = *ad altum dominum*. H + *sunt spectantia*. C + *spectantia sunt*. E + *sibi spectantia*. RT τ 𝔑 — 𝔊 = *aut hostes illa*. 𝔊ro — 𝔅c = *aut hostis ista*. GVCDEHW ∾. V — *hostilis animi*. RGτ Gr. = *aut hostis animi successor*. T = *aut successores hostis animi invadent*. CDEW = *aut hostis animus successor*. 𝔑 — 𝔈l. = *aut hostis successoris animi invadent* (𝔈l. = *invadet*).

dona dando = RmGVTτC Naz. P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔅 𝔊ro. cf. Gron. Obss. IV, 14. p. 690. ed. Platn. Quidam Pinc. 𝔈l. — 𝔅l. — 𝔅o = *dono dando*. GE = *dona donando*. DHW alii Pinc. P1. 𝔏 — 𝔏4. = *donando*.

4. *Consule igitur* = RGVTτCD. 𝔑 — 𝔅o = *Consule ergo*. Cod. Im. = *Confer ergo*. T — *et* ante *certam*. DW + *earum rerum*. R + *sed et tutiores*.

istud quod suspicis = RVTτ (τ = *suscipis*). G = *istud quoque suspicis*. 𝔑 — 𝔅o = *illud quod susp.* T = *quod te divitem*. DE (s∾) W = *sordido iaces*.

cum donasti, beneficium est. IV. Fateris, inquit, nos ali-
quando beneficium non debere ei a quo accepimus: ergo ereptum
est. Multa sunt propter quae beneficium debere desinimus, non
quia ablatum, sed quia corruptum est. Aliquis reum me defen-
dit, sed uxorem meam per uim stupro uiolauit. Non abstulit
beneficium, sed opponendo illi parem iniuriam soluit me debito:
et si plus laesit quam ante profuerat, non tantum gratia exstin-
guitur, sed ulciscendi querendique libertas fit, ubi in conpara-
tione beneficii praeponderauit iniuria: ita non aufertur benefi-
cium, sed uincitur. Quid? non tam duri quidam et tam scele- 2
rati patres sunt, ut illos auersari et eiurare ius fasque sit? Num-
quid ergo illi abstulerunt quae dederant? minime: sed inpietas
sequentium temporum commendationem omnis prioris officii sus-
tulit. Non beneficium tollitur, sed beneficii gratia. et efficitur
non ne habeam, sed ne debeam. Tamquam pecuniam aliquis
mihi credidit, sed domum meam incendit. pensatum est creditum
damno: nec reddidi illi nec tamen debeo. Eodem modo et hic 3
qui aliquid benigne aduersus me fecit, aliquid liberaliter, sed
postea multa superbe, contumeliose, crudeliter eo loco me posuit,
ut proinde liber aduersus eum essem, ac si non accepissem.

T = *condonasti*. Ex. d. Pauli Pinc. — *cum*. E = *cum donasti, beneficia sunt*.

Cap. IV.

TCDEHW — *Fateris* — *ereptum est*. V = *aliquod beneficium*. 𝔑 — 𝔈1. — *non* ante *debere*. RG 𝔑 — 𝔈2. = *dare desinimus*. CD = *debere desivimus*. Rell. etiam Pinc. ∾. T + *quia ablatum est*. G = *Nam astulit beneficium*. E — *beneficium*. T = *debito. sed plus laesit*. CDW = *non tamen gratia exst*. 𝔑 — 𝔊 = *quaerendique libertas*. R = *coparatione*. CDEW = *praeponderat iniuria*. CDEH — *ita non aufertur* — *officii sustulit*. W — *sed vincitur* — *officii sustulit*.

2. T — *Quid? non* — *debeam. Tamquam*. R — *tam* ante *scelerati*. 𝔑 — 𝔊 = *etiam scelerati*. V 𝔑 — 𝔅 = *illos adversari*. Pinc. v. l. = *illos averti*. RVτ 𝔑 — 𝔈1. = *et evitare ius fasque sit*. 𝔑 — 𝔈1. = *qui dederant*. CD = *et non efficitur ne*. EH = *inde efficitur ut non* (H = *ne*). 𝔑 — 𝔈1. = *sed efficitur non ne*. Aliquot Pinc. 𝔐 — *Tamquam*. Verd. Tronc. Scal. + *Tamquam pecuniam si aliquis*. 𝔑 — 𝔈1. = *et domum meam*. CDEHW — *meam*. T — *nec reddidi illi nec tamen debeo*. 𝔑 — 𝔅 = *nec credidi illi*. CDEHW — *illi*. R — *tamen* ante *debeo*.

3. CDEHW — *Eodem modo* — § 4. ex. *ratio confertur*. R (s.m.) Vτ 𝔑 — 𝔐 = *quia aliquid benigne*. Rell. etiam Lat. Latin. (B. P. p. 45.) ∾. R = *et loco me posuit*.

ut proinde liber = RGVTτ quatuor Gr. 𝔑 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *ut perinde liber*. cf. Walther ad Tacit. Ann. III, 17.

adversus eum essem = RGVTτ Naz. P3. Col. 𝔑 — 𝔈1. 𝔑𝔲 — 𝔅o. P2. 𝔈2. — 𝔅1. = *adv. eum sim*.

ac si nihil accepissem = Naz. 𝔅2. RGτ P3. Col. Scal. Verd. Tronc. = *licet accepissem*. VTP2. 𝔑 — 𝔑𝔲 𝔅o = *quasi non accepis-*

uim beneficiis suis adtulit. Colonum suum non tenet quamuis tabellis manentibus qui segetem eius proculcauit, qui succidit arbusta: non quia recepit quod pepigerat, sed quia ne
4 reciperet effecit. Sic debitori suo creditor saepe damnatur, ubi plus ex alia causa abstulit quam ex crediti petit. Non tantum inter creditorem et debitorem iudex sedet qui dicat, Pecuniam credidisti. quid ergo? pecus abegisti, seruum eius occidisti, argentum quod non emeras possides: aestimatione facta debitor discede qui creditor ueneras. Inter beneficia quoque et
5 iniurias ratio confertur. Saepe, inquam, beneficium manet nec debetur, si, secuta est dantem poenitentia, si miserum se dixit, quod dedisset, si, cum daret, suspirauit, uoltum adduxit, perdere se credidit, non donare. si sua causa aut certe non mea dedit. si non desiit insultare, gloriari et ubique iactare et acerbum munus suum facere. Manet beneficium, quamuis non debeatur, sicuti quaedam pecuniae de quibus ius creditori non dicitur debentur, sed non exiguntur. V. Dedisti beneficium,

sem. V ℜ — 𝔈1. = *beneficii sui.* G ℜ — 𝔈1. = *abstulit.* T — *Colonum* — § 4. *creditor veneras.* et pro his habet: *Insidiosissime nocet cui gratiae redduntur pro iniuria.* cf. V, 20, 2. 𝔐 (ed. Rom.) = *ne reciperet fecit* contra mstos etiam Gr.

4. τ(cr. ∾) = *Sic creditori suo.*

quam ex crediti petit = RG Naz. Col. P3. ℜu 𝔅2. V vet. cod. Rom. + *quam ex causa crediti petit.* Pinc. v. l. P2. + *quam ex crediti causa petit.* τ + *quam ex crediti ratione petit.* ℜ — 𝔅 = *quam quod ex crediti. Non tantum.* 𝔈1. m𝔈2. = *quam quod est crediti. Non tantum.* 𝔈2. — 𝔊 = *quam credito petit.* 𝔐 — ℜu 𝔅o = *quam ex credito p.* Lat. Latin. (l. l.) + *quam quod ex crediti causa petit.* V = *hoc iudex sed et qui dicat.* RG ℜ — 𝔈1. = *iudex sed qui dicat.* sRGV + *Quid ergo est.*

argentum quod non emeras = RGVτ omnes Pinc. Gr. cod. Lips. ℜ — 𝔈2. 𝔊ro 𝔅2. Recte Lips. intelligit *argentum factum.* Pinc. ci. 𝔈 — 𝔅o (exc. 𝔊ro 𝔅2.) = *agellum quem non emeras.* 𝔐 verba *Inter beneficia — ratio confertur* collocat in fine huius capitis post *exiguntur* ex sententia Pinciani. T ℜ — 𝔊 = *ratio confert.* Col. = *ratio convertitur.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾.

5. CDEHW quidam Pinc. P1. — *inquam.* τ = *inquit.* ℜ — 𝔐 = *Saepe etiam beneficium.* Rell. etiam duo fidelissima exx. Pinc. Gr. ∾. E + *nec tamen debetur.* E — *si cum daret* — VI, 2. ex. *inertem castigabimus.* T = *debente poenitentia.* W + *dantem beneficia poenitentia.* T = *sed cum daret.*

voltum adduxit = TCH Naz. P3. cod. Amstelod. 𝔊ro ℜu — 𝔅o. probant Bentl. ad Horat. Sat. II, 3, 72. Burm. ad Anth. Lat. II. p. 699. RGτ rell. Gr. cod. Lips. Verd. Tronc. Scal. cod. Delben. = *vultum abduxit.* probat Opsop. et interpretatur *avertit.* DW ℜ — 𝔈1. = *multum abduxit.* V 𝔈2. — 𝔏4. 𝔅1. = *vultum obduxit.* CD = *sed non desiit.* GCDHW — *et* ante *ubique.* T — *Manet — exiguntur.* V P2. ℜ — 𝔅o + *Manet itaque.* RGτCDHW Naz. P3. Col. ∾. CDHW — *sicuti quaedam* — VI, 1. *arbitrio utitur.*

Cap. V.

𝔅1. verba *Inter beneficia — confertur.* ex IV, 4. hic male repetit.

iniuriam postea fecisti: et beneficio gratia debetur et iniuriae ultio. Nec ego illi gratiam debeo nec ille mihi poenam: alter ab altero absoluitur. Cum dicimus, Beneficium illi reddidi, non hoc dicimus illud nos quod acceperamus reddidisse, sed aliud pro illo. *Reddere* enim est *rem pro re dare*. Quidni? cum 2
omnis solutio non idem reddat, sed tantumdem. Nam et pecuniam dicimur reddidisse, quamuis numerauerimus pro argenteis aureos, quamuis non interuenerint nummi, sed delegatione et uerbis perfecta solutio sit. Uideris mihi dicere, Perdis operam. Quorsum enim pertinet scire me an maneat quod non debetur? Iurisconsultorum istae ineptiae sunt acutae qui hereditatem ne- 3
gant usucapi posse, sed ea quae in hereditate sunt: tamquam quicquam aliud sit hereditas quam ea quae in hereditate sunt. Illud potius mihi distingue quod potest ad rem pertinere, cum idem homo beneficium mihi dedit et postea fecit iniuriam, utrum et beneficium illi reddere debeam et me ab illo nihilominus uindicare ac ueluti duobus nominibus separatim respondere, an al- 4
terum alteri contribuere et nihil negotii habere, ut beneficium iniuria tollatur, beneficio iniuria. Illud enim uideo in hoc foro fieri, quid in uestra schola iuris sit uos sciatis. Separantur actiones et de eo quod agimus de eodem nobiscum agitur. Non confunditur formula, si qui apud me pecuniam deposuerit idem mihi postea furtum fecerit et ego cum illo furti agam et ille mecum depositi. VI. Quae proposuisti, mi Liberalis, exempla certis legibus continentur quas necesse est sequi: lex legi non miscetur. Utraque sua uia it: depositum habet actionem pro-

T — *Cum dicimus* — VI, 3. *ultro mihi debeatur.* RV 𝔑 — 𝔈2. = *sed aliud pro illo reddere. Est enim.*

2. *quamvis numerav e rimus* = RG V 𝔗 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *quamvis numera v i mus.* R 𝔗 — 𝔈1. = *Quor s u s enim.*

3. Pinc. ci. = *istae a r g u tae ineptiae* [= Lat. Latin. l.l.] sive *a r g u t i a e inept a e.* 𝔈2. — 𝔅o = *istae acutae ineptiae sunt* contra mstos. G (m∾) — *quicquam.* R = *dist i gue.* G — *mihi* inter *beneficium* et *dedit.* R — *et* post *utrum.* RG 𝔗 — 𝔈1. = *ab illo minus* om. *nihilo.*

4. *video in h o c foro fieri* = RGV Naz. P2. 3. 𝔗 — 𝔊 𝔑u 𝔅2. 𝔐 — 𝔅1. 𝔅o — *hoc.* Col. = *Illud video v e r o in hoc f. f.* R (s∾ r.m.) = *i d in vestra.* Naz. (p.m. ut videbatur) = *agimus e t de e o nobiscum agitur.* RGV Gr. 𝔗 — 𝔐 — *Non* ante *confunditur.* Negatio debetur P. Fabro (De Reg. Iur. l. 46.). RGV 𝔗 — 𝔈1. = *si q u i s apud me.*

Cap. VI.

R = *Quae p r a e posuisti mihi liberasti exempla.* G = ∾ *mihi liberasti.* R = *sua via a i t.* P3. = *sua via a g i t.* 𝔗𝔅 = *sua via i d depositum habet.* 𝔈1, 2. = *sua via habet actionem propriam tam meher-*

priam, tam mehercule quam furtum. Beneficium nulli legi subiectum est: me arbitro utitur. licet me conparare inter se quantum profuerit mihi quisque aut quantum nocuerit, tum pronun-
2 tiare utrum plus debeatur mihi an debeam. In illis nihil est nostrae potestatis: eundum est qua ducimur. In beneficio tota potestas mea est: ego itaque iudico illa. non separo nec diduco, sed iniurias et beneficia ad eumdem iudicem mitto. Alioquin iubes me eodem tempore et amare et odisse, et queri et gratias agere: quod natura non recipit. Potius conparatione facta inter se beneficii et iniuriae uidebo an etiam ultro mihi debeatur.
3 Quomodo si quis scriptis nostris alios superne inprimit uersus, priores literas non tollit, sed abscondit: sic beneficium superueniens iniuria adparere non patitur. VII. Uoltus tuus cui regendum me tradidi colligit rugas et adtrahit frontem, quasi longius exeam. Uideris mihi dicere:

Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige cursum.
Litus ama.

Non possum magis. Itaque si huic fatisfactum existimas, illo transeamus an ei debeatur aliquid qui nobis inuitus profuit. Hoc apertius potui dicere, nisi propositio deberet esse confusior, ut

cule quam depositum, quam furtum. Pinc. v. l. 𝔈 — 𝔏𝔍u + *s u a m actionem propriam.* Rell. etiam Gr. Delben. ∾. R + *Beneficium a u t e m nulli.* R (cr. ∾) V (cr. ∾) = *me arbitrio utitur.* V (s.m.) = *licet m i h i inter se comp.* C = *licet h a e c mihi inter se comp.* D = *licet m i h i h a e c inter se comp.* H + *licet me h i c inter se comp.* W = *licet m i h i h o c inter se comp.* D = *c u m pronunt i a t utrum.* DW = *p r o h i s debeatur.*

2. CDHW — *In illis* — IX, 2. *iniuriam fecerit.* 𝔗𝔚 = *nec d e duco.* G = *nec d u c o.*

e t beneficia = RGV (V = *benefic i u m*). 𝔗𝔚 = *a d beneficia.* 𝔈1. — 𝔚o = *a c beneficia.*

e t amare e t odisse, e t queri et gratias agere = RGV. 𝔗 = *et amare: et odisse: et q u a eri: gratias agere.* 𝔚 = *amare: et odisse: et queri: gratias agere.* 𝔈1. = *amare, et odisse, et q u a e ri, gratias agere.* 𝔈2. — 𝔚o = *amare et odisse, queri et gratias agere.*

3. R = *an ultro etiam mihi.* V = *an etiam mihi ultro.* Quidam Pinc. = *an mihi ultro debeatur.* P2. — *etiam.* 𝔗 — 𝔈1. = *an etiam ultro debeatur.* G Naz. Col. P3. ∾. Sed suspecta mihi est Particula *etiam* et adiecta videtur ad alteram *ultro* explicandam. R = *si q u i scriptis.* V = *alios sup e r.* 𝔈1. — 𝔅1. = *imprim a t* contra mstos etiam Gr. 𝔗 — 𝔐𝔅1. = *iniuri a m apparere* contra mstos etiam ex. d. Pauli Gr.

Cap. VII.

T — *Voltus tuus* — *Non possum magis.* R (cr. ∾) = *coll e git.* Naz. 𝔑u 𝔚o = *et t r a hit frontem.* Exemplum a Gron. (ex Quint. Decl. 12.) allatum alienum est: nam *plenum fastidio vultum trahere* ita ibi dictum est, ut alibi *colorem trahere.* V = *dext r a abis.* 𝔗 — 𝔈1. = *Q u o m o d o tantum mihi e x t r a h i s.* Lat. Latin. = *Non possum, a i s.* T + *invitus profuit a u t c a s u.* T — *Hoc apertius* — § 4. ex. *opacitas texit.*

distinctio statim subsecuta ostenderet utrumque quaeri, an ei de-
beremus qui nobis, dum non uult, profuit, et an ei qui, dum
nescit. Nam si quis coactus aliquid boni fecit, quin nos non 2
obliget, manifestius est, quam ut ulla in hoc uerba inpendenda
sint. Et haec quaestio facile expedietur et, si qua similis huic
moueri potest, si totiens illo cogitationem nostram conuerteri-
mus beneficium nullum esse, nisi quod ad nos primum aliqua
cogitatio defert, deinde amica et benigna. Itaque nec flumini- 3
bus gratias agimus, quamuis aut magna nauigia patiantur et ad
subuehendas copias largo ac perenni alueo currant aut piscosa et
amoena pinguibus aruis interfluant. nec quisquam Nilo benefi-
cium debere se iudicat, non magis quam odium, si inmodicus
superfluxit tardeque decessit. nec uentus beneficium dat, licet
lenis et secundus adspiret, nec utilis et salubris cibus. Nam 4
qui beneficium mihi daturus est debet non tantum prodesse, sed
uelle. Ideo nec mutis animalibus quicquam debetur: et quam
multos e periculo uelocitas equi rapuit? nec arboribus: et quam
multos aestu laborantes ramorum opacitas texit? Quid autem 5
interest utrum mihi qui nescit profuerit an qui scire non potuit?
cum utrique uelle defuerit. Quid autem interest utrum me iubeas
naui aut uehiculo aut lanceae debere beneficium, an ei qui aeque
quam ista propositum benefaciendi nullum habuit, sed profuit
casu? VIII. Beneficium aliquis nesciens accipit, nemo a ne-
sciente. Quomodo multos fortuita sanant nec ideo remedia sunt
et in flumen alicui cecidisse frigore magno causa sanitatis fuit.
quomodo quorumdam flagellis quartana discussa est et metus re-
pentinus animum in aliam curam auertendo suspectas horas fefellit

2. G = *Nam si quis quo actus.* R = *quam ut illa in hoc verba.* V 𝔗 — 𝔏 𝔍u = *facile expeditur.* Rell. etiam quatuor Gr. Scal. ∾. RG Naz. P3. Col. 𝔗𝔅 = *converteremus.* P2. = *convertemus.*

beneficium nullum esse = Naz. probat Grut. RGV 𝔗 — 𝔅o = *beneficium nullum est.*

3. V — *aut* ante *magna navigia.* 𝔗 — 𝔈1. = *quamvis tam magna navigia.* R = *Nylo.*

tardeque decessit = RG Naz. P3. Col. V 𝔈1. — 𝔅o = *tardeque recessit.* 𝔗𝔅 = *tardeque vel recessit.* R = *asspiret.*

4. 5. RG — *Quid autem interest* — *velle defuerit.* V 𝔗𝔅 = *utique velle.* 𝔈1. — *utrique.* T — *Quid autem interest utrum me* — *sed profuit casu.* Lat. Latin. = *aut vehiculo aut lecticae.* G = *an ei qui que quam ista.* R (s∾ al. m.) = *quam ista positum.* G = *propositum faciendi.*

Cap. VIII.

T = *accepit.* 𝔗 — 𝔈1. + *nesciens profecto accipit.* T — *multos* post *Quomodo.* Pinc. ci. = *cecidisse fragore magno.* T = *in aliquam curam.* V — *horas* ante *fefellit.*

nec ideo quicquam horum, etiam si saluti fuit, salutare est:
2 sic quidam nobis prosunt, dum nolunt, immo quia nolunt. non tamen ideo illis beneficium debemus, quod perniciosa illorum consilia fortuna deflexit in melius. An existimas me debere ei quicquam cuius manus, cum me peteret, percussit hostem meum, qui nocuisset, nisi errasset? Saepe hostis, dum aperte peierat, etiam ueris testibus abrogauit fidem et reum uelut factio-
3 ne circumuentum miserabilem reddidit. Quosdam ipsa quae premebat potentia cripuit. et iudices quem damnaturi erant causa damnare gratia noluerunt. Non tamen hi reo beneficium dederunt, quamuis profuerint: quia telum quo missum sit, non quo peruenerit quaeritur et beneficium ab iniuria distinguit non euen-
4 tus, sed animus. Aduersarius meus, dum contraria dicit et iudicem superbia offendit et in unum testem de me rem demittit, causam meam erexit. Non quaero an pro me errauerit: contra me uoluit. IX. Nempe ut gratus sim, uelle debeo idem facere quod ille, ut beneficium daret, debuit. Num quid est iniquius homine qui eum odit a quo in turba calcatus aut respersus aut quo nollet inpulsus est? Atqui quid est aliud quod illum

GV = *saluti fuerit.*

2. T — *immo quia nolunt* et — *ideo.* V = *non tamen illis ideo.* V + *Quod si perniciosa.* 𝔗 — 𝔏 𝔍𝔲 = *Quid si perniciosa.* Rell. etiam Gr. ∾. T = *eorum consilia f. desilexit.* R = *quicquam eius manus cum.* T — *Saepe hostis* — § 4. *meam erexit.* Agric. ci. 𝔈2. — 𝔏4. 𝔅𝔬 = *Saepe testis* contra mstos etiam Gr. Tronc. Verd. Scal. probat censor 𝔑𝔲 in Diar. Litt. Ien. a. 1813. m. Iun. p. 411. RGV 𝔗𝔅 = *aperte perierat.* Col. huius verbi sedem habet vacuam. mCol. = *periurat.* Rell. Gr. ∾. R = *abr a yavit.*

3. Quidam Ermi plerique Gr. cod. Lips. = *damnaturi erant causae damnare gratiae.* probant Erm. Grut. Lips. improbat Gron. G = *causae* ∾. RV ∾.

Non tamen hi reo = RGV Naz. P2. Col. 𝔊𝔯𝔬 — 𝔅𝔬. P3. = *Non tamen ideo benef.* 𝔗 — 𝔏4. — *reo.* G(m∾) — *quamvis profuerint.* R = *profuerunt.* RGV 𝔗 — 𝔈1. = *non quo pervenit.* R = *distingit.*

4. *in unum testem de me rem demittit* = 𝔑𝔲. 𝔅𝔬 = ∾ *te me rem dimittit.* Naz. = *in unum testem demere demittit.* RGsV Pinc. v. l. P3. 𝔊𝔯𝔬 — 𝔅1. 𝔅2. = *in unum testem temere dimittit* (R = *dimicat*). V(p.m.) 𝔗 — 𝔏4. = *unum testem temere dimittit* om. *in.* Pinc. ci. = *Adv. meus, dum contraria dicit et in unum testem temere dimittit, iudicem superbia offendit et causam meam erexit.*

contra me voluit = T Naz. 𝔑𝔲 𝔅2. RGV 𝔗 — 𝔅1. 𝔅𝔬 + *quia contra me voluit.*

Cap. IX.

T — *Nempe* — § 2. *iniuriam fecerit.*

ut beneficium daret, debuit = P2. 𝔗 — 𝔈1. 𝔊𝔯𝔬 — 𝔅𝔬. R = *ut benef. dare debeat.* G = *ut benef. dare voluit debuit.* V = *ut benef. daret voluit.* Langob. Naz. P3. = *ut benef. dare debuit.* Col. = *quod ille benef. dare debuit.* Ermi ci. 𝔈2. — 𝔏4. + *ut bf. daret velle debuit.* 𝔗 — 𝔏4. = *Nam quid est iniquius* contra mstos etiam Naz. P3. Col.

Atqui quid est aliud = Pinc. ci.

querelae eximat, cum in re sit iniuria, quam nescisse quid faceret? Eadem res efficit ne hic beneficium dederit, ne ille in- 2
iuriam fecerit: et amicum et inimicum uoluntas facit. Quam multos militiae morbus eripuit? quosdam, ne ad ruinam domus suae occurrerent, inimicus uadimonio tenuit. ne in piratarum manus peruenirent quidam naufragio consecuti sunt. Nec his tamen beneficium debemus, quoniam extra sensum officii casus est. nec inimico cuius nos lis seruauit, dum uexat ac detinet.
Non est beneficium nisi quod a bona uoluntate proficiscitur, nisi 3
illud adgnoscit qui dedit. Profuit aliquis mihi, dum nescit: nihil illi debeo. profuit, cum uellet nocere: imitabor ipsum. X. Ad primum illum reuertamur. Ut gratiam referam, aliquid facere me uis: ipse ut beneficium mihi daret, nihil fecit. Ut ad alterum transeamus, uis me huic gratiam referre, ut quod a nolente accepi uolens reddam. Nam quid de tertio loquar qui ab iniuria in beneficium delapsus est? Ut beneficium tibi debeam, parum est uoluisse te dare. ut non debeam, satis est noluisse.
Beneficium enim uoluntas nuda non efficit: sed quod beneficium 2
non esset, si optimae ac plenissimae uoluntati fortuna deesset, id aeque beneficium non est, nisi fortunam uoluntas antecessit. Non enim profuisse te mihi oportet, ut ob hoc tibi obliger, sed ex destinato profuisse. XI. Cleanthes exemplo eiusmodi uti-

𝔊ro — 𝔅o. RV = *Aut quicquid est aliud.* G Pinc. v. l. Gr. 𝔗𝔅 = *At quicquid est aliud.* 𝔈1. — 𝔏4. = *At quid est aliud.* V = *cum iure non sit iniuria nescisse.* 𝔗 — 𝔈1. + *quam extat nescisse* (m𝔈1. = *constat*). Germ. + *quam si constet nescisse.*

2. CDHW — *Quam multos militiae* — X, 2. *uoluntas antecessit.* T — *Quam multos* — *vexat ac detinet.* R V = *quia extra sensum officii.* V = *cuius nos lis servaverit.* P2. 𝔗 — 𝔈2. (m∾) 𝔐 — 𝔏𝔍u = *cuius nos lis exercuit.* Rell. etiam Gr. ∾.

3. R = *quod ab ora voluntate.* T = *nisi illud cognoscit.* T = *dum vellet nocere, imitabor illum.* Verd. Tronc. + *non imitabor.*

Cap. X.

T — *Ad primum* — § 2. ex. *profuisse.* *Ad primum illum* = Pinc. ex. schol. 𝔊 — 𝔅o. Rell. etiam quatuor Gr. 𝔗 — 𝔈1. = *Ad primum illud.* R = *alicui vis ipse ut.* G = *alicui me vis ut benef.* V = *alicui me vis ipse qui ut.* Cod. Lips. = *Aliquid meum vis; cum ipse u. b. m. d. nihil fecerit.* probat Lips. 𝔗 — 𝔈1. = *alicui me vis: ipse ut.* V = *nihil fecerit.* G — *Ut* ante *ad alterum.* R (s∾ r.m.) — *ad* ante *alterum.* V = *a nolente acceperim.* 𝔈1. 2. = *ut debeam non satis est voluisse* contra mstos etiam Gr. ∾. 𝔗𝔅 = ∾ *satis est voluisse.*

2. *quod beneficium non esset* = mss. etiam tres Ermi (in his Langob.) Naz. P3. Col. 𝔈2. — 𝔅o. 𝔗𝔅 — *non esset.* P2. 𝔈1. — *non.* probant Erm. Grut. CDHW — *enim* ante *profuisse.* CDHW cod. Put. — *ex* ante *destinato.*

Cap. XI.

T = *Celantes huiusmodi ex-*

tur: *Ad quaerendum*, inquit, *et accersendum ex academia*
Platonem duos pueros misi: alter totam porticum perscru-
tatus est, alia quoque loca in quibus illum inueniri posse
sperabat percucurrit et domum non minus lassus quam in-
2 *ritus rediit. alter apud proximum circulatorem resedit et,*
dum uagus atque erroneus uernaculis congregatur et ludit,
transeuntem Platonem quem non quaesierat inuenit. Illum,
inquit, *laudabimus puerum qui, quantum in se erat, quod*
3 *iussus est fecit: hunc feliciter inertem castigabimus.* Uo-
luntas est quae apud nos ponit officium. cuius uide quae condi-
cio sit, ut me debito obstringat. Parum est illi uelle nisi pro-
fuit: parum est profuisse nisi uoluit. Puta enim aliquem donare
uoluisse nec donasse: animum quidem eius habeo, sed benefi-
4 cium non habeo quod consummat et res et animus. Quemadmo-
dum ei qui uoluit mihi quidem pecuniam credere, sed non de-
dit, nihil debeo: ita ei qui uoluit mihi beneficium dare, sed non
potuit, amicus quidem ero, sed non obligatus. Et uolo illi ali-
quid praestare: nam et ille uoluit mihi. ceterum si benigniore
fortuna usus praestitero, beneficium dedero, non gratiam retu-
lero. Ille mihi gratiam debebit referre. hinc initium fiet: a me

emplo. W = *huius exemplo.* T = *et accersiendum.* 𝔅1. — 𝔙o = *arcessendum* contra mstos. T = *eum inveniri.* R = *invenire sperabat* om. *posse.* V = *invenire posse sperabat.* quod genuinum duco. DW = *reperiri posse putabat.* CDHWV T𝔈1. — 𝔏 𝔍u = *percurrit.* 𝔗𝔅 = *praecurrit.* RG Naz. Verd. Tronc. Scal. ∾. T — *domum.* H quidam Lips. = *quam iratus rediit.* T = *circulatorem redit.* 𝔗 — 𝔊 = *cum vagus.*

atque erroneus = RGVT 𝔈1. 𝔗𝔅 = *atque erraneus.* CsD (s.m.) H 𝔈2. — 𝔅o = *atque erro.* D (p.m.) = *atque securo.* W = *atque scurro.* Lat. Latin. = *atque cum vernaculis.* T = *erroneus cum vernaculis congregatus.* DW = *in maculis congratularetur et laudis.* CH Trist. = *vernaculis congratulatur.* T = *quem non quaerebat.* T = *quod missus erat fecit.* W = *quod visus erat.*

3. R = *obstingat.* D = *nisi profuerit.* H — *parum est profuisse nisi voluit.* T — *Puta enim* — § 4. ex. *numeratur.* RV — *et* ante *res et animus.*

4. 𝔗𝔅 = *mihi enim pecuniam.* 𝔈1. — 𝔏4. — *quidem.* CDEH 𝔈2. — 𝔏 𝔍u = *sed non credidit.* W = *si non credidit.* Rell. etiam Gr. ∾.

Et volo illi aliquid = RGVCDEH W 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o = *Et volam illi al.* CDEHW + *amicus quidem eius ero.* CDEHW — *ceterum si* — *numeratur.*

hinc initium fiet: a me numeratur = RG Col. Erf. 𝔑u. Naz. P3. = ∾ *numerantur.* Gron. ci. 𝔅2. 𝔅o = ∾ *numerabitur.* m𝔈2. = „al. *numerantur.* opinor legendum *numerandae* vel *numerandi.*“ 𝔐 — 𝔅1. = *huic* [Gro 𝔅1. = *hinc*] *initium a me fiet numerandi.* V cod. Lips. 𝔗 = *hinc initium fiet. a me* [cod. Lips. 𝔗 = *a me fiet*] *gratiae.* P2. 𝔅 — 𝔊 = *huic initium a me fiet gratiae.*

numeratur. XII. Intellego iam quid uelis quaerere: non opus est te dicere, *uoltus tuus loquitur*. Si quis sua causa nobis profuit, eine, inquis, debetur aliquid? hoc enim saepe te conquerentem audio, quod quaedam homines sibi praestant, aliis inputant. Dicam, mi Liberalis: sed prius istam quaestiunculam diuidam et rem aequam ab iniqua separabo. Multum enim in- 2
terest utrum aliquis beneficium nobis det sua causa an et sua. Ille qui totus ad se spectat et nobis prodest, quia aliter prodesse sibi non potest, eo loco mihi est quo qui pecori suo hibernum et aestiuum pabulum prospicit. eo loco quo qui captiuos suos, ut commodius ueneant, pascit et opimos boues saginat ac defricat, quo lanista qui familiam summa cura exercet atque ornat. *Multum*, ut ait Cleanthes, *a beneficio distat negotiatio*. XIII. Rursus non sum tam iniquus, ut nihil ei debeam qui, cum mihi utilis esset, fuit et sibi. Non enim exigo, ut sine respectu sui mihi consulat: immo etiam opto, ut beneficium mihi datum vel magis danti profuerit, dummodo id qui dabat duos intuens dederit et inter me seque diuiserit. Licet id ipse ex ma- 2
iore parte possideat, si modo me in consortium admisit, si duos cogitauit. Ingratus sum, non solum iniustus, nisi gaudeo hoc illi profuisse quod proderat mihi. Summae malignitatis est non

Cap. XII.

𝔊l. 2. — *est* post *non opus* contra instos etiam Pinc. T = *profuit, debeturne, inquis, huic aliquid.* T — *te* ante *conquerentem.* V 𝔗 — 𝔊l. 𝔏 — 𝔚l. 𝔚o (exc. 𝔏4.) + *quod quaedam quae homines.* E = *quod quidam quae homines.* Rell. (etiam Gr.) ∾. cf. Steph. Prood. II, 4. H + *et aliis imputant.* R (p.m.) = *alii inputant.* T — *Dicam* — *separabo.*

istam quaestiunculam = RGVCD EHW. 𝔗 — 𝔚o = *hanc quaest.* RG 𝔗𝔚 = *et rem aequalem.*

2. T = *Verum multum interest.* *det sua causa an et sua* = RG Naz. Col. = *det sua causa an et* [sp. vc. duarum vel trium litterarum] *ille.* V + *det sua causa an nostra an et sua et nostra.* T = *sua causa det an nostra an et sua et nostra.* P2. 𝔗 — 𝔚o = *det sua causa an nostra an sua et nostra.* C DHW P1. 3. = *det sua causa an sua et nostra.* E = *det sua causa. Ille.* Cod. Put. + *an et sua et nostra.* G — *pecori* — *quo qui.* C — *pabulum prospicit* — VII, 19, 2. *in sinum suum discinctus fun* [*det*]. nam pars foliorum perdita est. RT + *eo loco est quo qui.* E — *eo loco* — XIII, 2. *possideat.* 𝔗𝔚 + *quo qui enim captiuos.* G𝔗𝔚 = *ueniant.* G T = *et optimos boues.*

familiam summa cura = T Naz. (T — *cura*). RGV 𝔗 — 𝔚o + *familiam suam summa c.* DHW — *Multum* — XIII, 2. *possideat.*

Cap. XIII.

T — *Rursus* — § 2. *proderat mihi.* Lat. Latin. = *qui ut mihi utilis esset.* V Scal. = *dummodo is qui.* R = *id quod dabat.* G = *qui dabit.*

2. V = *ex maiori.* DEHW = *sed si me in consortium.* DEHW = *ingratus sum et iniustus.* V + *sed etiam iniustus.* V = *nisi gaudeam.*

uocare beneficium, nisi quod dantem aliquo incommodo adfecit.
3 Alteri illi qui beneficium dat sua causa respondebo. Usus me
quare potius te mihi profuisse dices quam me tibi? Puta, in-
quit, aliter fieri non posse me magistratum, quam si decem ca-
ptos ciues ex magno captiuorum numero redemero: nihil debe-
bis mihi, cum te seruitute ac uinculis liberauero? atqui mea id
causa faciam. Aduersus hoc respondebo. Aliquid istic tua causa
4 facis, aliquid mea. Tua, quod redimis: tibi enim ad utilitatem
tuam satis est quoslibet redemisse. Itaque debeo non quod redi-
mis me, sed quod eligis: poteras enim et alterius redemptione
idem consequi quod mea. Utilitatem rei partiris mecum et me
in beneficium recipis duobus profuturum. Praefers me aliis:
5 hoc totum mea causa facis. Itaque si praetorem te factura es-
set decem captiuorum redemptio, decem autem soli captiui esse-
mus, nemo tibi quicquam deberet ex nobis: quia nihil haberes
quod cuiquam inputares a tua utilitate seductum. Non sum in-
uidus beneficii interpres nec desidero illud mihi tantum dari, sed
et tibi. XIV. Quid ergo, inquit, si in sortem nomina uestra
conici iussissem et tuum nomen inter redimendos exisset, nihil
deberes mihi? immo deberem, sed exiguum. Quid sit hoc di-

DHW = *afficit.* E = *afficit. Inimicus etiam in syrpo nodum querit.*

3. *Alteri illi* = R Col. 𝔏4. 𝔅2. probat Grut. Naz. P3. = *Alter illi.* GV 𝔗 — 𝔚o (exc. 𝔏4. 𝔅2.) = *Aliter illi.* T — *Alteri.* DHW — *Alteri* — XIV, 3. ex. *non debeo.* R(s ∾ al.m.) — *causa.*

Usus me quare potius = RGV Pinc. v. l. Naz. Col. Lat. Latin. 𝔊ro — 𝔚o. P3. = *vis me quare potius.* T 𝔗 — 𝔏4. — *Usus me.* R (p.m.) = *profuisse dicat.* R(s.m.) GV = *prof. dicas.* T — *Puta* — § 4. *consequi quod mea.* Tronc. + *cum te a servitute.*

respondebo = RV 𝔗 — 𝔈2. G ex. d. Francisc. 𝔊 — 𝔚o = *respondeo.* RG = *Aliquid ista tua facis, aliquid mea. Tua quod* [G = *qui*] *ridimis: tibi enim.* V = *Aliquid istic etiam tua causa facis, aliquid mea. Tua quod redimis: tibi enim.* 𝔗 — 𝔈2. = *Aliquid istius tua causa facis, aliquid mea. tua quod redimis me: tibi enim ad util.* Tronc. = *tua causa faciet.*

4. Ex. Francisc. P3. 𝔊 — 𝔅1. 𝔚o + *Tua quod redimis, mea quod eligis.* Rell. etiam Naz. P2. Col. ∾. Tronc. + *quod me eligis.* 𝔈1. 2. = *idem consequi quod utilitatem* om. *mea.* T — *Praefers* — § 5. *seductum.*

5. R = *decem captorum.* R = *Non sum violens vides* [hoc n.] *beneficii interpres.* G Col. = *Non sum vides benef. interp.* VT 𝔗 — 𝔏4. = *Non sum iniquus benef. interp.* P3. = *Non dum iudex.* Naz. = *Non sum vidus benef. interp.* Grut. ci. 𝔊ro — 𝔚o ∾. Grut. ci. etiam = *Non sum lividus benef. interp.* R = *tantum illud mihi dari, sed et mihi.* quod verum esse arbitror.

Cap. XIV.

T — *Quid ergo* — § 2. *conversum est.* V = *inquis.* G = *nomina nostra.* R = *coici iussissem.* 𝔗 — 𝔈1. *Cinici iussissent.*

cam. Aliquid istic mea causa facis, quod me ad fortunam
redemptionis admittis: quod nomen meum exiit, sorti debeo,
quod exire potuit, tibi. Aditum mihi ad beneficium tuum dedisti
cuius maiorem partem fortunae debeo: sed hoc ipsum tibi, quod
fortunae debere potui. Illos ex toto praeteribo quorum merce- 2
narium beneficium est. quod qui dat non conputat cui, sed
quanti daturus sit quod undique in se conuersum est. Vendit
mihi aliquis frumentum: uiuere non possum nisi emero. sed
non debeo uitam, quia emi. Nec quam necessarium fuerit ae- 3
stimo sine quo uicturus non fui, sed quam ingratum, quod non
habuissem nisi emissem, in quo inuehendo mercator non cogi-
tauit quantum auxilii adlaturus esset mihi, sed quantum lucri
sibi. Quod emi non debeo. XV. Isto modo, inquit, nec
medico quicquam debere te nisi mercedulam dicis nec praecepto-
ri, quia aliquid numeraueris: atqui omnium horum apud nos
magna caritas, magna reuerentia est. Aduersus hoc responde-
tur quaedam pluris esse quam emuntur. Emis a medico rem
inaestimabilem, uitam ac ualitudinem bonam, a bonarum artium
praeceptore studia liberalia et animi cultum. Itaque his non rei 2
pretium, sed operae soluitur, quod deseruiunt, quod a rebus
suis euocati nobis uacant: mercedem non meriti, sed occupatio-

RG Col. = *ista mea causa facis.* P2. 𝔗 — 𝔏 ℑu — *istic.* P3. = *ista ratio facis.* VNaz. ∾. RV𝔗 — 𝔊 = *nomen meum exit.* RG Scal. = *Aditum tibi.* V = *fortunae deberi potuit.*

2. R = *mercennarium.* G = *quantum daturus sit.* T = *emero.* *Nunquid vitam quia.*

3. T — *Nec quam* — *aestimo.*

sed quam ingratum quod non = RGV Erf. Rubeniani 𝔗 — 𝔈2. ℜu — 𝔅o. probant Grut. Ruben. Gr. fere omnes = *sed quod* [an potius *quam?*] *ingratum quod.* P3. = *sed quod ingratum.* 𝔊𝔊 = *sed quam gratum quod.* Pinc. ci. 𝔐 — 𝔅1. = *sed quam gratuitum quod.* Cod. Lips. = *sed ingratum mihi.* Lips. ci. = *sed an gratum mihi quod.* T = *sine quo victurus non fui. estimabo prestitisse mihi quod non habuissem.* Gron. ci. = *sed quam non* [ñ] *gratuitum quod.* T — *in quo invehendo* — *non debeo.* G = *in quo vehendo.* V = *in quo vendendo.* G — *sed* ante *quantum lucri.* RGV Tronc. Verd. Scal. 𝔗 — 𝔈1. = *quod ei non debeo.*

Cap. XV.

T + *Isto modo, isto inquit.* VH Tronc. Verd. Scal. Trist. = *inquis.*

nec medico quicquam = mss. etiam Gr. Put. 𝔏4. 𝔏 — 𝔅o = *ne medico quidquam.* 𝔗𝔅 = *ne me dico quicquam.* 𝔈1. — 𝔐 = *ne medico quidem.* Cod. Iur. = *mercedulas.*

dicis = RGVTDHW 𝔗 — 𝔈1. 𝔊2. — 𝔅o = *dices.* D = *Atque omnium.* DHW = *quam emantur.* R = *reme inaestimabilem.* T + *id est vitam.*

2. RTW + *quod si deserviunt.* V = *quod se deserunt.* sD + *quod se deserviunt.* D = *orsi deserviunt.* H + *quod enim deserviunt.* G — *quod deserviunt.*

a rebus suis evocati = RGT. V 𝔗𝔅 = *a r. s. advocati.* 𝔈1. — 𝔅o

nis suae ferunt. Aliud tamen dici potest uerius quod statim ponam, si prius quomodo istud refelli possit ostendero. Quaedam, inquit, pluris sunt quam uenierunt et ob hoc aliquid mihi extra
3 pro illis, quamuis empta sint, debes. Primum quid interest quanti sint, cum de pretio inter ementem uendentemque conuenerit? Deinde non emi illud suo pretio, sed tuo. Pluris est, inquis, quam ueniit. Sed pluris uenire non potuit: pretium autem cuiusque rei pro tempore est. Cum bene ista laudaueris, tanti sunt quanto pluris uenire non possunt. Praeterea nihil
4 uenditori debet qui bene emit. Deinde etiam si pluris ista sunt, non tamen ullum istic tuum munus est, ut non ex usu effectuve, sed ex consuetudine et annona aestimetur. Quod tu pretium ponis traicienti maria et per medios fluctus, cum e terrae conspectu recessit, certam secanti uiam et prospicienti futuras tempestates et secutis omnibus subito iubenti uela stringi, armamenta demitti, paratos ad incursum procellae et repentinum inpetum stare? huic tamen tantae rei praemium uectura persoluit.
5 Quanti aestimas in solitudine hospitium, in imbre tectum, in frigore balneum aut ignem? Scio tamen quanti ista consecuturus diuersorium subeam. Quantum nobis praestat qui labentem domum suscipit? et agentem ex imo rimas insulam incredibili

= *a r. s. a vocati.* DHW — *Aliud tamen* — § 3. *venire non potuit.* T — *Aliud tamen* — *ostendero.* V = *statim ponat.* V = *Quaedam inquis.* T = *Quaedam enim pluris.* GV𝔗𝔅 = *quam venerunt.* Scal. = *quam venierint.* R (lit.) G = *quam veneunt.*

3. T — *Primum* — § 6. ex. *mereat.* V𝔗 — 𝔈1. = *Primum quidem interest.*

ementem vendentemque = RGV. 𝔗 — 𝔅o = *ementem et vendentem.*

non emi illud = RG Naz. P3. 𝔊ro — 𝔅o. V = *non emit illud.* P2. Col. = *non enim illud.* 𝔗𝔅 = *non venit illud.* 𝔈1. — 𝔏4. = *non vaeniit* [*ven.*] *illud.*

Pluris est, inquis = RGV. 𝔗 — 𝔅o = *Pluris est, inquit.* RGV𝔗𝔅 = *quam venit.* R = *pluris vendere non potuit.* quod valde placet. 𝔗 — 𝔈1. = *venire non potest.* DHW — *autem* post *pretium.* DHW — *Cum bene* — XVI, 1. *magna constare.*

4. R = *traiciendi maria.* Pinc. v. l. = *cum aether e conspectu recessit.* Naz. = *tantum* [an tantum?] *terrae conspectu* om. *e.* RV = *sequenti viam.* 𝔗𝔅 = *libere iubenti et subito.* 𝔈1. — ∾ *iubenti et subito.* 𝔈2. — 𝔅o = *iubenti subito* contra mstos. Germ. = *omnibus: cursum inhibere iubenti: subito.* V = *vel astringi armamenta vel demitti.* Tronc. = *vela adstringi.* RG𝔗 — 𝔈1. = *dimitti.* V = *tantae rei precium.* RG = *victura persolvit.*

5. V = *scio tamen quantum secuturus.* G = *quantum consecuturus.* V + *Quantum nobis praestat notum est.*

labentem domum suscipit = R quatuor Gr. 𝔈2. — 𝔊𝔏 — 𝔅o. G𝔗 — 𝔈1. = *labentem domum suspicit.* V mm𝔈1. 2. 𝔐 = ∾ *fulcit.* V cod. Lips. = *ex imo ruinas.*

arte suspendit? certo tamen et leui pretio fultura conducitur.
Murus nos ab hostibus tutos et a subitis latronum incursionibus 6
praestat: notum est tamen illas turres pro securitate publica
propugnacula habituras excitaturus faber quid in diem mereat.
XVI. Infinitum erit, si latius exempla conquiram quibus adpa-
reat paruo magna constare. Quid ergo? quare et medico et
praeceptori plus quiddam debeo nec aduersus illos mercede de-
fungor? Quia ex medico ac praeceptore in amicum transeunt
et nos non arte quam uendunt obligant, sed benigna et familiari
uoluntate. Itaque medico, si nihil amplius quam manum tangit 2
et me inter eos quos perambulat ponit sine ullo adfectu facienda
uitandaue praecipiens, nihil amplius debeo: quia me non tam-
quam amicum uidit, sed tamquam imperatorem. Nec praece-
ptorem quidem habeo cur uenerer, si me in grege discipulorum
habuit, si non putauit dignum propria et peculiari cura, si num-
quam in me direxit animum. et cum in medium effunderet quae
sciebat, non didici, sed excepi. Quid ergo est quare istis de- 3
beamus multum? non quia pluris est quod uendiderunt quam emi-
mus, sed quia nobis ipsis aliquid praestiterunt. Ille magis pe-

RG Tronc. Scal. 𝔗 — 𝔈l. = *fultura subducitur.*

6. G = *illas turpes pro.* V = *habituras quas exercilurus.* 𝔗 — 𝔈l. + *quas excilaturus.* R = *in diem merear.* V 𝔗 — 𝔈l. = *mereatur, pacisciłur.*

Cap. XVI.

T = *Infinita sunt exempla si latius tractentur quibus.* RG (n.) T DHW Pl. 3. Col. 𝔗𝔅 = *quare non medico.* V 𝔈l. — 𝔏 ℑu — *et* ante *medico.* Naz. 𝔏4. — 𝔅o ∾. TD = *ac praeceptori.* H — *plus quiddam.* T + *debeo plus nec adversus.* DW — *nec* ante *adversus.* H = *quia de medico.*

2. *Itaque medico si nihil* = 𝔏4. — 𝔅o. Naz. = *Itaque medicos nihil.* RG Col. = *Itaque medicus nihil.* D = *Itaque si medicus non michi.* W = *Itaque si* [hoc n.] *medicus non mihi aliud.* H = *Itaque si medicus mihi nihil.* Pl. 3. Tronc. Verd. Trist. = *Itaque si medicus nihil.* V = *Itaque si* [hoc n.] *medico qui nihil.* 𝔗 — 𝔏 ℑu = *Itaque medico qui nihil.* Grut. ci. = *Itaque medicus si nihil.* T — *Itaque* — § 3. *debeamus multum.* D = *inter eos quos pabulat.* R (s ∾ r.m.) = *facienda vitande praecipiens.* D (s ∾) = *vitandi ne praecip.* Pl. 3. = *sed tanquam speratorem.* Lat. Latin. = *amicus* ∾ *imperator.* Pinc. ci. = *sed tanquam invocatorem* vel *emptorem.* Opsop. ci. = *sed tanquam intemperantem.* Triller (Obss. Critt. I, 4. p. 7 sq.) ci. = *sed tanquam interiturum* vel *periturum.* Is. Pontanus (in Macrob. Somn. Scip. n. 15. p. 15 sq. Zeun.) ci. = *sed tanquam precatorem.* cf. praeterea Dan. Vinck Amoenitt. Phil. med. p. 442. Mss. etiam Pinc. Naz. Col. P2. ∾.

Nec praeceptorem quidem = RGV DHW. 𝔗 — 𝔅o = *Ne praec. q.* V + *si me non putavit.* D = *quod sciebat.* W = *sed excipi.*

3. 𝔗 — 𝔏4. = *istis debeatur multum* contra mstos etiam Gr. T = *quando vendiderunt.* D + *quam quod emimus.* H + *quam quae emimus.* T — *ipsis* post *nobis.*

pendit quam medico necesse est. pro me, non pro fama artis extimuit. non fuit contentus remedia monstrare, et admouit. Interea sollicitus adsedit, ad suspecta tempora occurrit. nullum
4 ministerium illi oneri, nullum fastidio fuit. Gemitus meos non securus audiuit. in turba multorum inuocantium ego illi potissima curatio fui. tantum aliis uacauit quantum mea ualitudo permiserat. Huic ego non tamquam medico, sed tamquam amico obligatus sum. Alter rursus docendo et laborem et taedium tulit, praeter illa quae a praecipientibus in commune dicuntur aliqua instillauit ac tradidit, hortando bonam indolem erexit et modo laudibus fecit animum, modo admonitionibus discussit
5 desidiam. Tum ingenium latens et pigrum iniecta, ut ita dicam,

Ille magis pependit = quidam Pinc. Naz. P2. cod. Lips. 𝔊ro — 𝔅o. Alii Pinc. P3. Verd. Tronc. = *Ille magis perpendit.* Col. = *Ipse magis perpendit.* RGHW = *Ille magis impendit.* V = *Ille magis expendit.* D (p.m.) = *impedit.* 𝔗𝔅 = *Ille magis plus expendit.* 𝔈1. — 𝔏4. = *Ille plus impendit.* T — *Ille magis — necesse est.* DHW + *qui pro me, non qui pro.* Verd. Trist. Scal. = *qui me non pro fama arte.* DHW = *non fuit satis remedia.*

et admovit = RG. VT 𝔗 — 𝔅o = *Sed admovit.* DHW = *manum admovit.*

Interea sollicitus adsedit = RGV P1. 3. Col. 𝔗 — 𝔏4. DHW + *et interea sollicitus ass.* T = *In terra sollicitus ass.* Naz. = *Inter sollicitus ads.* Grut. ci. 𝔊ro — 𝔅o = *Inter sollicitos assedit.* Sed *Interea* Part. huic loco aptissima est, sententia haec: *medicus, cum admovisset remedia, sollicitus aegro assedit, dum cerneret eorum effectum.* DHW = *superdicta tempora.* D Tronc. Trist. = *accurrit.* W = *illi homini.* 𝔗 — 𝔅o = *oneri illi* contra mstos.

4. *non securus audivit* = RGVT quatuor Gr. cod. Lips. 𝔗 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅o. DHW P1. cod. Mur. 𝔐 — 𝔏4. = *non securus excepit:* melius, ait Mur. Cod. Lips. ∾ *multorum infirmorum invoc.* T = *multorum innocentium.*

curatio fui = RGTDHsW Gr. Lips. 𝔗 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅o. VsDW 𝔐 — 𝔏4. = *cura fui.* probat Burm. ad Propert. I, 3, 46. DHW — *mea* ante *valitudo.* GDW = *promiserat.* T = *promisit.* Cod. Iur. = *permisit.*

Alter rursus docendo et laborem = RV 𝔑u 𝔅2. probat Gron. G Naz. Cambron. Erf. = *Alter rursus docendo ad* [hoc in G n.] *laborem.* Col. = ∾ *docenda laborem.* T 𝔗 — 𝔅1. 𝔅o + ∾ *in docendo* ∾. Aliquot Pinc. + ∾ *in docendo me* ∾. DHW = *Alter rursus ad docendum et lab.* P1. = *Alter rursus ad docendum laborem.* P3. = *Alter rursus docendum ad laborem.* D (s∾) = *tulit precum illa.* W = *tollit precum illa.* Cod. Iur. = *quae a praeceptoribus.* T = *quae a proicientibus.* Col. 𝔈2. — 𝔏 𝔍u — *a* contra mstos etiam rell. Gr. Delben. Tronc. Verd. Trist. DHW = *a praecipientibus traduntur* (D p.m. = *tradum*). D = *aliud instillavit.* HW = *aliquid instillavit.* T — *aliqua.* D(m∾) — *ac tradidit.*

laudibus fecit animum = Langob. Naz. 𝔈2. — 𝔅o. H = *laboribus affecit erexit animum.* T = *in laudibus affecit animum.* W (p.m.) = *laudibus effecit an.* Rell. etiam Gr. Tronc. Trist. Verd. Scal. 𝔗 — 𝔈1. = *laudibus affecit anim.* V + *et desidiam.*

5. D(s∾) = *Tamen ingenium.* V = *et ingenium.* R = *Tum ingenium iacens.* Quidam Pinc. = *iniecta ut*

manu extraxit. nec quae sciebat maligne dispensauit, quo diutius esset necessarius, sed cupiit, si posset, uniuersa transfundere. Ingratus sum, nisi illum inter gratissimas necessitudines diligo. XVII. Sordidissimorum quoque artificiorum institutoribus supra constitutum aliquid adiecimus, si nobis opera illorum enixior uisa est. et gubernatori et opifici uilissimae mercis et in diem se locanti corollarium adspersimus. In optimis uero artibus quae uitam aut conseruant aut excolunt qui nihil se plus existimat debere quam pepigit ingratus est. Adice quod talium studiorum traditio miscet animos. hoc cum factum est, tam medico quam praeceptori pretium operae soluitur, animi debetur. XVIII. Platon cum flumen naue transisset nec ab illo quicquam portitor exegisset, honori hoc suo datum credens dixit positum illi esse apud Platonem officium. Deinde paulo post, cum alium atque alium gratis eadem transueheret sedulitate, negauit illi iam apud Platonem positum officium. Nam ut tibi de- 2
beam aliquid pro eo quod praestas, debes non tantum mihi praestare, sed tamquam mihi: non potes ob id quemquam adpellare quod spargis in populum. Quid ergo? nihil tibi debebitur pro hoc? Tamquam ab uno nihil. cum omnibus soluam

dicam mami om. *ita*. Rell. etiam Gr. ∾. D(n.) + *quae sciebat enim*. R GV 𝔗 — 𝔊 = *sed cupit*. DHWPinc. v. l. Tronc. Trist. = *sed cuperet*. DW = *universa transscendere*. W — *Ingratus sum*. DW = *inter ingentes necessitudines*. DHW = *diligam*.

Cap. XVII.

artificiorum institutoribus = RGV TsDHW Put. 𝔗 — 𝔈2. D = *art. institutionibus*. Gr. = *art. institutoribus* vel *institutionibus*. Agric. ci. 𝔈 — 𝔅o = *artificiorum institoribus*. quod, ut congruat cum *artificiis*, non congruit cum *enixiore opera*. 𝔐 = *aliquid adiicimus*. P3. = *aliquid obiciemus*. D = *supra* [*sque*] *constitutum*. *sepe colloratum* ⌊*s ymo corolarium*⌋ *aspeximus* rell. om. H W = *supra constitutum saepe corollarium aspersimus* rell. om. Trist. = *si nobis opera illorum enixior visa est, supra constitutum aliquid adiiciam*. T = *unxior est visu*. T = *vilissimorum*. R = *in diem iocanti*. G Gr. (exc. P2.) — *se* ante *locanti*. T = *se plus extimat*. DW = *se plus extimant*. 𝔗𝔅 = *se plus aestimat*. T — *Adice — debetur*.

miscet animos = RGVH 𝔗 — 𝔏 𝔍u. D = *animos erigit*. W = *animos* om. *miscet*. 𝔏4. — 𝔅o = *miscet amicos*.

Cap. XVIII.

DHW — *Platon — positum officium. Nam.*

Platon = RGT. Cod. Agric. (ipsa 𝔗, ut puto) 𝔗 — 𝔈1. = *Platoni*. V 𝔈2. — 𝔅o = *Plato*. T = *transisset navi*. T = *portitor exigeret*. Apud R *exegisset* in litura est. R — *iam* ante *apud Platonem*.

2. DH = *non solum mihi praestare*. R = *tamquam* ante *mihi habet* in litura. DHW = *non poteris*.

Quid ergo? nihil tibi debebitur pro hoc? Tamquam ab uno nihil. cum omnibus solvam quod cum omnibus debeo = RGT Naz. Col. [illegible].

quod cum omnibus debeo. XIX. Negas, inquit, ullumdare beneficium eum qui me gratuita naue per flumen Padum tulit? Nego. Aliquid boni facit, beneficium non dat: facit enim sua causa aut utique non mea. Ad summam ne ipse quidem se mihi beneficium iudicat dare, sed aut reipublicae aut uiciniae aut ambitioni suae praestat et pro hoc aliud quoddam
2 commodum exspectat quam quod a singulis recepturus est. Quid ergo? inquit, si princeps ciuitatem dederit omnibus Gallis, si inmunitatem Hispanis, nihil hoc nomine singuli debebunt? Quidni debeant? debebunt autem non tamquam proprium beneficium, sed tamquam publici partem. Nullam, inquit, habuit cogitationem mei. illo tempore quo uniuersis proderat noluit
3 mihi proprie ciuitatem dare nec in me direxit animum. ita quare ei debeam qui me sibi non substituit, cum facturus esset quod fecit? Primum, cum cogitauit Gallis omnibus prodesse, et mihi cogitauit prodesse: eram enim Gallus et me, etiam si non mea, publica tamen nota conprehendit. Deinde ego quoque illi non tamquam proprium debebo, sed tamquam commune munus. unus ex populo non tamquam pro me soluam, sed tam-

𝔊ro. V + ∾ *hoc cum omnibus solvam* ∾. Pinc. v. l. = ∾ *tibi debetur* ∾. 𝔗 — 𝔈1. = *Quid ergo nihil debetur tibi pro hoc tanquam ab uno: nisi cum omnibus solvam: quod tibi cum omnibus debeo.* 𝔈2. = *Quid ergo? nihil tibi debetur pro hoc tanquam ab uno, nisi cum omnibus solvam quod cum omnibus debeo.* 𝔈𝔊 = *Quid ergo? Nihil debetur pro hoc? tanquam ab uno nihil. cum omnibus solvam, quod tibi cum omnibus debeo.* 𝔐 — 𝔏4. = *Quid ergo? nihil debetur pro hoc? Nihil tanquam ab uno. cum omnibus solvam quod tibi cum omnibus debeo.* 𝔅1. — 𝔅o + ∾ *quod tibi cum omnibus debeo.* DHW — *Quid ergo* — XXIII, 7. *his adstrue.*

Cap. XIX.

T — *Negas* — XX, 1. *Sic istius muneris.* V = *inquis.* RG = *nullum dare.* Naz. = *inquit nullum beneficium.* probat Grut. Col. = *Negas inquit dare beneficium* om. *ullum.* V P2. 3. 𝔗 — 𝔅o ∾. Naz. (s∾) = *per flumen Radum.* RG = *nec ipse quidem.* G = *commodum prae* [p̃] *expectat.*

2. V = *inquis.* R = *si principes civitatem.* Tronc. = *Hispaniis.* 𝔗 = *nihil hoc nomine debebuntur?* om. *singuli.* RG Pall. 𝔅 — 𝔈2. — *singuli.* V Pinc. v. l. Naz. Col. ∾. R = *tamquam publice partem.* V = *tanquam rei publice partum.* Verd. = *tanquam publice pactum.* 𝔗𝔅 — *tanquam R. P. partem.* 𝔈1. = *tanquam Ro. Po. partem.* V = *inquis.* G = *nec mihi me direxit.* 𝔅 = *nec in me dixerit animum.*

3. R = *Itaque quare.* V 𝔗 — 𝔈1. = *publica tamen vota compr.*

non tamquam proprium debebo, sed tamquam commune munus. unus ex populo non tamquam pro me solvam. Sic emendandus videtur hic locus. R GV Gr. Langob. 𝔗 — 𝔈1. = *non tanquam proprium debebo, sed* [Naz. = *sed tamquam*] *commune munus ex* [Gr. = *e*] *populo, non tanquam pro me solvam.* Ex. d. Pauli — *non tamquam proprium* — *ex populo.* Pinc. ci. 𝔐 — 𝔏4. = ∾ *sed quomodo unus e populo* ∾. Ermi ci. 𝔈2. — 𝔊 𝔊ro

quam pro patria conferam. XX. Si quis patriae meae pecuniam credat, non dicam me illius debitorem nec hoc aes alienum profitebor aut candidatus aut reus: ad exsoluendum tamen hoc portionem meam dabo. Sic istius muneris quod uniuersis datur debitorem me nego, quia mihi quidem dedit, sed non propter me, et mihi quidem, sed nesciens an mihi daret: nihilominus aliquid mihi dependendum sciam, quia ad me quoque circuitu longo peruenit. Propter me factum debet esse quod me obli- 2
get. Isto, inquit, modo nec lunae nec soli quicquam debes: non enim propter te mouentur. Sed cum in hoc moueantur, ut uniuersa conseruent, et pro me mouentur: uniuersorum enim pars sum. Adice nunc quod nostra et horum condicio dissimilis est. Nam qui mihi prodest, ut per me prosit sibi, non de- 3
dit beneficium, quia me instrumentum utilitatis suae fecit. Sol autem et luna, etiam si nobis prosunt sua causa, non in hoc tamen prosunt, ut per nos prosint sibi: quid enim nos conferre illis possumus? XXI. Sciam, inquit, solem ac lunam nobis uelle prodesse, si nolle potuerint. illis autem non licet non moueri: ad summam consistant et opus suum intermittant. Hoc uide quot modis refellatur. Non ideo minus uult qui non potest nolle: immo maximum argumentum est firmae uoluntatis ne mutari quidem posse. Uir bonus non potest non facere quod facit. 2
non enim erit bonus nisi fecerit: ergo nec bonus uir beneficium dat, quia facit quod debet. non potest autem non facere quod debet. Praeterea multum interest utrum dicas, Non potest hoc

— 𝔙o — *tamquam* ante *commune* et — *munus* et = *e populo*.

Cap. XX.

𝔗 — 𝔈l. + *nec ex hoc aes al.* contra mstos etiam Pinc. G (s.m.) = *ut candidatus*. T = *Quod enim universis datur huius me muneris debitorem nego*. 𝔈l. 2. = *quia dedit quidem* om. *mihi*. Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔙o = *quia mihi dedit quidem* contra mstos. T — *nihilominus* — XXV, 1. in. *His*.

2. R = *Propter me debet factum esse*. V = *Pr. me debet esse factum*. V = *Isto inquis modo*.

3. 𝔗 = *Nam qui mihi prodest ut pro me prosit ut tibi*. 𝔙𝔈l. = *ut pro me prosit et sibi*. 𝔈2. — 𝔙o + *ut per me prosit et sibi*. RGV ∾. 𝔈l. 2. — *suae* post *utilitatis* (In Append. adiiciendum esse monet Erm.).

etiam si nobis prosunt sua causa = RGV Gr. 𝔗 — 𝔊 𝔊ro — 𝔙o. cf. XXII. ex. 𝔐 — 𝔏4. — *sua causa*.

Cap. XXI.

𝔗 — 𝔈l. = *Etiam inquit*. V = *inquis*. R = *nolle prodesse*. R — *non* ante *moveri*. RGV Pinc. Gr. = *Ergo maximum argumentum est*. 𝔗 — 𝔊 = *Ergo magnum argumentum est*. 𝔐 — 𝔏𝔍u = *Immo magnum arg. est*. R = *nec mutare quidem*. GV = *nec mutari q.* 𝔗𝔙 + *Et ne mutari q.* 𝔈l. — 𝔏𝔍u = *ne mutare q.* Pinc. v. l. Naz. P2. ∾.

2. 𝔗𝔙 + *si nisi fecerit*.

non facere, quia cogitur, an, Non potest nolle. Nam si necesse est illi facere, non debeo ipsi beneficium, sed cogenti.
3 Si necesse est illi uelle ob hoc, quia nihil habet melius quod uelit, ipse se cogit. Ita quod tamquam coacto non deberem tamquam cogenti debeo. Desinant, inquit, uelle. Hoc loco tibi illud occurrat: Quis tam demens est, ut eam neget uoluntatem esse cui non est periculum desinendi uertendique se in
4 contrarium, cum ex diuerso nemo aeque uideri debeat uelle quam cuius uoluntas usque eo certa est, ut aeterna sit? An si is quoque uult qui potest statim nolle, is non uidebitur uelle in cuius naturam non cadit nolle? XXII. Agedum, inquit, si possunt, resistant. Hoc dicis, Omnia ista ingentibus interuallis diducta et in custodiam uniuersi disposita stationes suas deserant, subita confusione rerum sidera sideribus incurrant et rupta rerum concordia in ruinam diuina labantur contextusque uelocitatis citatissimae in tot secula promissas uices in medio itinere destituat et quae nunc eunt alternis redeuntque opportunis libramentis mundum ex aequo temperantia repentino concrementur incendio et ex tanta uarietate soluantur atque eant in unum omnia. Ignis cuncta possideat quem deinde pigra nox occupet et profunda uorago tot deos sorbeat. Est tanti, ut tu coarguaris, ista concidere? Prosunt tibi etiam inuito euntque ista tua causa, etiam si maior illis alia ac prior causa est. XXIII. Adi-

3. V = *quia nihil habebat melius.* 𝔗𝔅 — *habet.* 𝔈1. = *quia nihil est mèlius.* 𝔅 — *se* post *ipse.* V 𝔗 — 𝔈2. = *Itaque quod tanquam.* Rell. etiam Pinc. ∾. V = *Desinant .inquis.*

Hoc loco tibi illud occurrat = Naz. ℜu — 𝔅o. RGV 𝔗 — 𝔅1. — *illud.* G = *cuius non est periculum.*

4. G = *an sis is quoque vult.* sG = *non cadat nolle.*

Cap. XXII.

𝔗𝔅 = *Agendum inquit.* V = *inquis.* V 𝔗𝔅 = *intervallis deducta.* RGV Tronc. Scal. 𝔗𝔅 = *in custodiam universa.* R = *velocitates* [hoc cr.] *cicatissimae.* 𝔗 — 𝔈1. = *etiam tot saecula promissas.* 𝔈2. = *inter tot saecula pr.* Mss. etiam Pinc. ∾. R = *in medio itenere.* G = *eunt altius redeuntque.* R (s de) = *reuntque oportunis.* R = *ut tu quo* [r.m. co] *argueris.* G = *coargueris.* V = *coargueres.* 𝔗𝔅 = *certanti ut tu coargueres.* 𝔈1. = *Sit tanti ut tu coarguereris.* 𝔈2. — 𝔊 = *Sit tanti ut tu coarguaris.* Pinc. v. l. ∾. RG Naz. P2. Col. 𝔗 — 𝔈1. = *ista concedere* [Naz. = *concidere*] *possunt* [V = *possum*] *tibi etiam invito.* P3. = *ista consedere possunt tibi etiam invito.* 𝔈2. — 𝔊 = *Ista tibi concedere possunt etiam invito.* Pinc. ci. = *primo sunt tibi etiam invito.* In illo *primo* Grut. suspicatur latere mendum typographicum: fortasse Pinc. scribi voluit *prosunt.* 𝔐 = *ista tibi prosunt etiam invito* om. *concidere.* Grut. ci. 𝔏 — 𝔅o ∾.

ce nunc quod non externa cogunt deos, sed sua illis in legem aeterna uoluntas est: statuerunt quae non mutarent. Itaque non possunt uideri facturi aliquid, quamuis nolint, quia quicquid desinere non possunt perseuerare uoluerunt. nec umquam primi consilii deos poenitet. Sine dubio stare illis et desciscere in contrarium non licet: sed non ob aliud, quam quia uis sua illos in proposito tenet. nec inbecillitate permanent, sed quia non libet ab optimis aberrare et sic ire decretum est. In prima 2
autem illa constitutione, cum uniuersa disponerent, etiam nostra uiderunt rationemque hominis habuerunt. Itaque non possunt uideri sua tantum causa decurrere et explicare opus suum, quia pars operis sumus et nos. Debemus ergo et soli et lunae et ceteris coelestibus beneficium, quia, etiam si potiora illis sunt in quae oriuntur, nos tamen in maiora ituri iuuant. Adice quod 3
ex destinato iuuant: ideoque obligati sumus, quia non in beneficium ignorantium incidimus, sed haec quae accipimus accepturos scierunt. et quamquam maius illis propositum sit maiorque actus sui fructus quam seruare mortalia, tamen in nostras quoque utilitates a principio rerum praemissa mens est et is ordo mundo datus, ut adpareat curam nostri non inter ultima habitam. Debemus parentibus nostris pietatem: et multi non ut 4
gignerent coierant. Di non possunt uideri nescisse quid effecturi essent, cum omnibus alimenta protinus et auxilia prouiderint. nec eos per neglegentiam genuere quibus tam multa ge-

Cap. XXIII.

𝔗—𝔈1. = *sua illis in lege.* R — *aliquid* post *facturi.* recte fortasse. RG = *desinere non possint.* 𝔐 = *Sine dubio illis desciscere in contrarium.* rell. om. contra mstos etiam Gr.

sed non ob aliud quam quia = Naz. 𝔊𝔯𝔬 — 𝔅𝔬. Langob. = *sed non aliud quam quia* om. *ob.* RG P3. Col. = *sed non ob audio quam quia.* V 𝔗 — 𝔏4. = *sed non ideo quia.* P2. codd. Lips. 𝔗 — 𝔈2. = *in imbecillitate.* Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔏4. = *ex imbecillitate.* Langob. + *nec in inbecillitate.* Col. = *nec in ibecillitate permanet.* Naz. = *nec invecillitate.* quomodo fere P3. RGV Lips. ci. 𝔊𝔯𝔬 — 𝔅𝔬 ∾ (R p.m. = *inbellitate*).

sed quia non libet = Naz. 𝔊𝔯𝔬—𝔅𝔬. RGV 𝔗 — 𝔏4. = *sed quia non licet.*

2. R (s ∾ r.m.) — *tantum* inter *sua* et *causa.* R — *et* ante *soli.* 𝔗𝔅 = *sunt inique oriuntur.*

in maiora ituri = Langob. Naz. 𝔈2. — 𝔅𝔬. RGV Pinc. v. l. P2. 3. Col. = *in maiora itura.* 𝔗 — 𝔈1. = *in maiora ituros.* m𝔈2. = *in maiora invitant.*

3. 𝔗 — 𝔏𝔍𝔲 — *ex* ante *destinato* contra mstos etiam Gr. R (p. m.) G = *quia non in beneficium.* V𝔗 — 𝔅𝔬 = *qui non in b.*

4. *ut gignerent coierant* = RGV Naz. P2. 3. 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅𝔬 = *ut gignerent coierunt.*

et auxilia providerint = Col. 𝔏 — 𝔅𝔬 (𝔑𝔲 = *providerunt*). probat Grut. R P3. = *et ex alia providerint.* G Naz. m𝔈2. = *et exilia pro-*

nerabant. Cogitauit nos ante natura quam fecit. nec tam leue opus sumus, ut illi potuerimus excidere. Uide quantum nobis permiserit, quam non intra homines humani imperii condicio
5 sit. uide in quantum corporibus uagari liceat quae non coercuit fine terrarum, sed omnem in partem sui misit. uide animi quantum audeant, quemadmodum soli aut nouerint deos aut quaerant et mente in altum data diuina comitentur. Scies non esse hominem tumultuarium et incogitatum opus. Inter maxima rerum suarum natura nihil habet quo magis glorietur aut
6 certe cui glorietur. Quantus iste furor est controuersiam dis muneris sui facere? Quomodo aduersus eos hic erit gratus quibus gratia referri sine inpendio non potest, qui negat se ab iis accepisse a quibus cum maxime accipit, qui et semper daturi sunt et numquam recepturi? Quanta autem peruersitas ob hoc alicui non debere, quia etiam infitianti benignus est, et continuationem ipsam seriemque beneficiorum argumentum uocare
7 necessario dantis? *Nolo: sibi habeat. quis illum rogat?* et omnes alias inpudentis animi uoces his adstrue: non ideo de te minus meretur is cuius liberalitas ad te etiam dum negas peruenit cuiusque beneficiorum uel hoc maximum est, quod etiam querenti daturus est. XXIV. Non uides quemadmodum tene-

viderint. V = *et alia providerent.* P2. 𝔈1. — 𝔊 = *et alia providerint.* 𝔗𝔅 = *et alia viderint.* 𝔐 = *et alia utilia providerint.* 𝔈1. — 𝔏ℑu = *tam multa genuerant.* G = *generabunt.* Rell. etiam Naz. P2. Col. Verd. Scal. ∾. 𝔗 — 𝔏ℑu 𝔅1. 𝔐ü 𝔅o + *Cogitavit enim nos* contra mstos etiam Gr. G = *opus suum.* V𝔗 — 𝔈2. + *non intra homines tantum.* Rell. etiam exx. Francisc. et scholl. Salmentt. ∾.

5. RG Naz. 𝔈1. 2. — *non* ante *coercuit.* Rell. etiam Pinc. P2. 3. ∾. G = *comitantur.*

Scies non esse = RGV 𝔗 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *Scias non esse.*

6. *qui negat se ab iis accepisse a quibus* = Naz. P3. 𝔅2. RGV = ∾ *ab his* ∾. Col. = *qui negat ab his accepisse a quibus* om. *se.* nec temere putaverim Pronomen a Seneca esse positum. Pinc. v. l. = *qui negat accepisse se a quibus* om. *ab iis.* 𝔗 — 𝔊 = *potest? Quis negat ab his accepisse se a quibus.* 𝔐 — 𝔑u 𝔅o = *qui negat ab his accepisse se a quibus.* Col. = *cum maxima accepit.* probant Erm. Lips.: sed hic a Gronovio reprehenditur, tanquam iubeat Senecam σολοικίζειν. RV rell. Gr. 𝔅2. = *cum maxime accepit.* Quidam Ermi = *quam maxima.* 𝔗 — 𝔈1. = *quam maxime accepit.* 𝔗 — 𝔏ℑu = *seriemque beneficii.* G = *seriemque beneficium.* RV Naz. Col. ∾. R(cr. ∾) = *necessario dandis.*

7. DHW — *de te* ante *minus.* DW = *minus miseretur.* R = *meretur his cuius.* H — *ad te etiam* — XXIV, 1. *membra libertas.* DW — *vel* post *beneficiorum.*

hoc maximum est = RGVDW Pinc. v. l. 𝔗𝔅. 𝔈1. — 𝔅o — *est.* V = *quod non querenti daturus est* (natum ex *conquerenti*, quod Gr. vitandae ambiguitatis causa inter lineas habebant). Pinc. v. l. + *quod etiam non querenti d. e.* Quidam Pinc. 𝔗𝔈1. = *quod etiam quaerenti*

ram liberorum infantiam parentes ad salubrium rerum patientiam
cogant? Flentium corpora ac repugnantium diligenti cura fo-
uent. et, ne membra libertas inmatura detorqueat, in rectum
exitura constringunt. et mox liberalia studia inculcant adhibito
timore nolentibus. ad ultimum audacem iuuentam frugalitati, 2
pudori, moribus bonis, si parum sequitur, coactam adplicant.
Adulescentibus quoque ac iam potentibus sui, si remedia metu
aut intemperantia reiciunt, uis adhibetur ac seruitus. Itaque
beneficiorum maxima sunt quae a parentibus accipimus, dum
aut nescimus aut nolumus. XXV. His ingratis et repudianti-
bus beneficia, non quia nolunt, sed ne debeant, similes sunt
ex diuerso nimis grati qui aliquid incommodi precari solent his
quibus obligati sunt, aliquid aduersi in quo adfectum memorem
accepti beneficii adprobent. An hoc recte faciant et pia uolun-
tate quaeritur, quorum animus simillimus est prauo amore fla-
grantibus qui amicae suae optant exilium, ut desertam fugien-
temque comitentur. optant inopiam, ut magis desideranti do-
nent. optant morbum, ut adsideant. et quicquid inimicus
optaret amentes uouent. Fere idem itaque exitus est odii et 2
amoris insani. Tale quiddam et his accidit qui amicis incom-
moda optant quae detrahant et ad beneficium iniuria ueniunt,

d. e. 𝔊𝔖 + *quod etiam nunc querenti d. e.* Rell. etiam Gr. ∾.

Cap. XXIV.

D = *patientiam comparavit.* sDW = *patientiam comparant.* R (cr. ∾) = *Fluentium corpora.* R = *menbra.* H = *ne natura detorqueat in rectum exitura constringit.* D = *exitura et confringant.* W = *exitura et confringunt.* D = *liberalium artium studia.* H = *inculcavit.* D = *volentibus.*

2. Mss. Ermi — *audacem:* sed Langob. ∾. D = *frugalitate.* W = *frugalitatem.* 𝔗𝔅 = *sequitur coaptant applicant.* 𝔈1. — 𝔖 = *coaptant et applicant.* P2. = *eo arctant et applicant.* Rell. etiam Pinc. Naz. Col. P3. ∾. H = *applicavit.* DHW — *Adulescentibus — aut nolumus.* [XXV.] *His.* sed eorum loco habent verba *Puta inquit — sed quod eligis* ex XIII, 3. 4. huc translata. 𝔗 — 𝔈1. = *ius adhibetur aut servitus.* V = *si remedia metuant intemp.* GV 𝔗 — 𝔈1. = *quae a parentibus accepimus.*

Cap. XXV.

V rubro praescribit *Quarta pars.* R (cr. ∾) = *His ingratus.* T verba *non quia nolunt, sed ne debeant* collocat post *nimis grati.* D + *sed quia ne debeant.* D(m ∾) W — *ex diverso — adprobent.* G = *is quibus obligati.* T + *Et aliquid adversi.* EH — *aliquid adversi — adprobent.* 𝔈2. — 𝔐 = *animus similis est* contra mstos. D(cr. ∾) = *parvo amore.* V = *donent. egritudinem ut assideant.* E = *optat morbum.* DW = *quicquid inimicis optatur.* R = *amantes movent.*

2. TDE Pinc. v. l. Col. = *Fere itaque idem.* Rell. etiam Naz. P2. 3. ∾. T — *exitus.* V = *est exitus.* T = *Tale quid et his.* D = *Tale quidem ex his.* E = *Tale quiddam ex his.* D(m ∾) W — *amicis.*

cum satius sit uel cessare quam per scelus officio locum quae-
rere. Quid si gubernator a dis tempestates infestissimas et pro-
3 cellas petat, ut gratior ars sua periculo fiat? quid si imperator
deos oret, ut magna uis hostium circumfusa castris fossas subito
inpetu conpleat et uallum trepidante exercitu conuellat et in ipsis
portis infesta signa constituat, quo maiore cum gloria rebus
4 lapsis profligatisque succurrat? Omnes isti beneficia sua dete-
stabili uia ducunt qui deos contra eum aduocant cui ipsi adfuturi
sunt et ante illos sterni quam erigi uolunt. Inhumana ista per-
uerse grati animi natura est contra eum optare cui honeste de-
esse non possis. XXVI. Non nocet, inquit, illi uotum meum,
quia simul opto et periculum et remedium. Hoc dicis nonnihil
te peccare, sed minus quam si sine remedio periculum optares.
Nequitia est ut extrahas mergere, euertere ut suscites, ut emit-
tas includere. Non est beneficium iniuriae finis. nec umquam
2 id detraxisse meritum est quod ipse qui detraxit intulerat. Non
uolneres me malo quam sanes. potes inire gratiam, si, quia
uolneratus sum, sanas: non, si uolneras, ut sanandus sim.
Numquam cicatrix nisi collata uolneri placuit: quod ita coisse
gaudemus, ut non fuisse mallemus. Si hoc ei optares cuius
nullum beneficium haberes, inhumanum erat uotum: quanto in-

𝔗 — 𝔈2. (m∾) 𝔖𝔐 = *cum sanctius sit vel cessare* contra mstos etiam Gr. Put. D(cr.∾) = *cum satis sit.* 𝔊 — *satius.* TDEHW Put. — *vel* ante *cessare.* E = *qui per scelus.* D = *locum officii quaerere.* HW cod. Iur. = *officii locum quaerere.* E + *quaerere est.* DHW — *Quid si gubernator* — § 3. ex. *succurrat.* E — *Quid si gubernatur* — § 4. ex. *possit.* V = *a diis imploret tempestates* ∾ *et procellas ut gratior.* G m𝔈2. = *ars suo periculo.*

3. T = *impetu impleat.* G — *in* ante *ipsis portis.* V = *quo maiore sensu rebus.* RG = *rebus lassis.* T = *rebus ipsis.*

4. D (s∾) W = *Omnes istos detestabilia officia* [W + *sua*] *ducent.* DW — *qui deos* — *non possis.* R = *destabili via.* T — *ipsi* ante *adfuturi.* T — *quem erigi.* Naz. = *Inhumana ista perversae grati animi natura est.* RGV P2. 3. 𝔗 — 𝔈1. = ∾ *et perversa grati animi n. e.* Col. = ∾ *et perversa natura* om. *grati animi.* 𝔈2. — 𝔏4. + *et perverse.*

Cap. XXVI.

VT = *Non nocet inquis illi votum meum.* P2. = *Non nocet illi inquit v. m.* Col. = *Non nocet illis inquit v. m.* 𝔗 — 𝔑u 𝔅o = *Non nocet illi votum meum inquit.* RGDE Pinc. Naz. Col. P3. 𝔅2. ∾. DEW — *Hoc dicis* — *periculum optares.* T = *nihil te peccare.* T — *si* ante *sine periculo.* E = *diu detraxit cum tulerat.*

2. DEW — *me* ante *malo.* E = *et sanandus sim.* T = *ut sanandi* [DW =] *sum.* T — *Numquam cicatrix* — *beneficium debes.* H = *Numquid cicatrix.* RGVDEHW Verd. Tronc. Scal. 𝔗𝔅 = *collocata vulneri.* DW = *quod itaque cogisse gaudemus.* E = *ubi non fuisse mallemus.* H = *beneficium habes.* RG 𝔗𝔅 = *quantum inhumanius.*

humanius ei optas cui beneficium debes? **XXVII.** Simul, in-
quit, ut possim ferre illi opem, precor. Primum, ut te in me-
dia parte uoti tui occupem, iam ingratus es: nondum audio quid
illi uelis praestare, scio quid illum uelis pati. Sollicitudinem
illi et metum et maius aliquod inprecaris malum. optas ut ope
indigeat: hoc contra illum est. optas ut tua indigeat ope: hoc
pro te est. non succurrere uis illi, sed soluere. Qui sic pro- 2
perat solui uult, non soluere. Ita quod unum in uoto tuo ho-
nestum uideri poterat ipsum turpe et ingratum est, nolle de-
bere: optas enim, non ut tu facultatem habeas referendae gra-
tiae, sed ut ille necessitatem inplorandae. Superiorem te facis
et, quod nefas est, bene meritum ad pedes tuos mittis. Quanto
satius est honesta uoluntate debere quam per malam rationem
soluere? Si infitiareris quod acceperas, minus peccares: nihil 3
enim nisi quod dederat amitteret. nunc uis illum subici tibi ia-
ctura rerum suarum et status mutatione in id deuocari, ut infra
beneficia sua iaceat. Gratum te putabo? coram eo cui prodes-

Cap. XXVII.

DEHW — *Simul, inquit — precor.* T = *Simul inquam.* GVT Gr. 𝔗 — 𝔈2. = *ut possem ferre.* R Pinc. ci. 𝔊 — 𝔅o ∾. T — *illi.* DW = *iam gratus es.* V = *et maius aliquid.* RGVTDW = *imprecaris malum. Optas ut* [T = *aut*] *ope tua indigeat: hoc pro te est. non succurrere* [R = *succurre*] *vis illi* rell. om. H = *imprecaris malum. optas ut ope indigeat. hoc pro te est. non succurrere vis illi.* 𝔗𝔅 = *aliquod in peccatis malum. Optas ut ope indigeat: hoc contra illum est. Optas tua indigeat ope: hoc pro te est.* 𝔈1. — 𝔐 = *imprecaris malum, ut ope indigeat* ∾ om. *Optas.* Naz. P2. 3. + *Optas ut ope tua indigeat* ∾. Sed suspicor Gruterum non satis accurate eos inspexisse atque eorum scripturam non minus mancam fuisse quam RGVT. Pinc. v. l. Col. 𝔏 — 𝔅o ∾.

2. DEHW — *Qui sic — inplorandae.* 𝔗 — 𝔈1. = *Qui sic praeparat.* 𝔈2. — 𝔊 + *ipsum solvi vult.* 𝔐 — 𝔅o + *ipse solvi vult* contra mstos. P2. 𝔗 — 𝔈1. = *illud turpe et ingratum est.* 𝔈2. — 𝔏 𝔍u — *ipsum.* Rell. etiam Naz. P3. Col. ∾. G (cr. ∾) = *referre inde gratiae.* Omnes Pinc. + *implorandae rei.* P2. 𝔗𝔅 + *rei implorandae.* Col. = *necessitatem. Implorandum superiorem.* Rell. etiam Naz. P3. ∾. E — *Superiorem* — XXVIII, 1. ex. *causam dixisse.* DHW quidam Pinc. P1. + *Eo voto superiorem te facis.* Cod. Iur. = *beneficii meritum ad pedes.* T — *Quanto satius est* — § 3. *amitteret. nunc.* DHW — *quanto satius — rationem solvere.* V + *honesta te voluntate.* Naz. = *quam ratione per malam solvere.*

3. DW — *nisi* ante *quod dederat.* P3. 𝔗 — 𝔊 = *quod acceperis.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. G = *amitteres.* DW = *subici vel iactura.* H = *mutuatione.* RGVH Gr. 𝔗 — 𝔈1. = *in id devocare.* nec male, ait Grut., atque ipse fere persuadeo mihi id Senecam scripsisse, qui non raro variat structuram. cf. XXIX, 3. *deliberari* et *credere.* DW = *evocare.* Cod. Iur. = *in id denotare ut infra beneficia tua iaceat.* H = *ut intra beneficia.* DHW — *Gratum te putabo* — XXVIII, 1. ex. *causam dixisse.* T — *Gratum* — § 4. ex. *succedere?* 𝔗 — 𝔏 𝔍u = *Gratum te reputabo.* contra mstos etiam Gr.

se uis opta. Uotum tu istuc uocas quod inter gratum et inimicum potest diuidi? quod non dubites aduersarium et hostem fecisse,
4 si extrema taceantur? Hostes quoque optauerunt capere quasdam urbes, ut seruarent, et uincere quosdam, ut ignoscerent: nec ideo non hostilia uota. in quibus quod mitissimum est post crudelitatem uenit. Denique qualia esse iudicas uota quae nemo
5 tibi minus uolet quam is pro quo fiunt succedere? pessime cum eo agis cui uis a dis noceri, a te succurri, inique cum ipsis dis. Illis enim durissimas partes inponis, tibi humanas: ut tu prosis, di nocebunt. Si accusatorem submitteres quem deinde remoueres, si aliqua illum lite inplicares quam subinde discuteres, nemo
6 de tuo scelere dubitaret: quid interest utrum istuc fraude temptetur an uoto, nisi quod potentiores illi aduersarios quaeris? Non est quod dicas, Quam enim illi iniuriam facio? Uotum tuum aut superuacuum est aut iniuriosum: immo iniuriosum, etiam si inritum. Quicquid non efficis dei munus est, iniuria uero quicquid optas. Sat est: tibi non aliter debemus irasci, quam si feceris. XXVIII. Si uota, inquit, ualuissent, et in hoc ualuissent, ut tutus esses. Primum certum mihi optas periculum sub incerto auxilio. deinde utrumque certum puta, quod nocet prius est. Praeterea tu condicionem uoti tui nosti: me tempestas occupauit portus ac praesidii dubium. Quantum existimas tormentum, etiam si accepero, eguisse? etiam si seruatus fuero,
2 trepidasse? etiam si absolutus fuero, causam dixisse? Nullius metus tam gratus est finis, ut non gratior sit solida et inconcussa securitas. Opta ut reddere mihi beneficium possis, cum opus erit, non ut opus sit. Si esset in tua potestate quod optas,

tu istuc vocas = G. RV𝔗 — 𝔅o = *istud*. G = *dubites ad verium* (1 m.). R = *extrema taceant?*

4. R + *capere hostes quasdam urbes*. G = *quosdam ut noscerent*. V + *hostilia sunt vota*. R — *quod* ante *mitissimum*. R = *quam his pro quo*.

5. T = *ut tu proses*. T — *Si accusatorem* — § 6. *iniuriam facio?* 𝔗𝔅 = *submittens*. G = *quam subinde discurreres*.

6. *utrum istuc* = RG. V𝔗 — 𝔅o = *utrum istud*. V = *potentiores illis*. RGV = *Non est quid dicas*. V = *Quō enim illi iniuriam*. G — *optas*. T = *quicquid optas*. *Non enim aliter tibi debemus irasci* om. *Sat est*. R(s∾) — *tibi*. R(cr. ∾ r.m.) = *non aliter demus*. RVT𝔗 — 𝔊 = *quam si profeceris*. G = *quam si proficeris*. Scribendum videtur *perfeceris*.

Cap. XXVIII.

T — *Si vota* — *causam dixisse?* V = *inquis*.

2. DW = *tam gratissimus est*. E — *beneficium* post *reddere mihi* et — *cum opus erit*. W — *mihi*. DHW + *Si opus esset in tua potestate*.

ipse fecisses. XXIX. Quanto hoc honestius uotum est, Opto in eo statu sit quo semper beneficia distribuat, numquam desideret. Sequatur illum materia qua tam benigne utitur largiendo iuuandoque, ut numquam illi sit dandorum beneficiorum inopia,
datorum poenitentia. Naturam per se pronam ad misericordiam, 2
humanitatem, clementiam irritet ac prouocet turba gratorum: quos illi et habere contingat nec experiri necesse sit. Ipse nulli inplacabilis sit, ipsi nemo placandus. Tam aequali in eum fortuna indulgentia perseueret, ut nemo in illum possit esse, nisi
conscientia gratus. Quanto haec iustiora uota sunt quae te in 3
nullam occasionem differunt, sed gratum statim faciunt? Quid enim prohibet referre gratiam prosperis rebus? quam multa sunt per quae quicquid debemus reddere etiam felicibus possumus? fidele consilium, adsidua conuersatio, sermo comis et sine adulatione iucundus, aures, si deliberari uelit, diligentes, tutae, si credere, conuictus familiaritas. Neminem tam alte secunda posuerunt, ut non illi eo magis amicus desit, quia nihil absit. XXX. Ista tristis et omni uoto submouenda occasio ac procul

Cap. XXIX.

T — *Quanto hoc honestius* — XXX, 2. *et beatum?* W = *honestius opus est.* R = *Opta in eo.* DW = *Opto ut in statu eo sit quod.* E = *Opto ut in eo statu sit quod.* H = *in eo is status sit qui.* R = *non quo desideret.* de quo vide. H = *non qui desideret.* D = *desideres.* D = *Sequatur eum.* DHW — *tam* ante *benigne.* E = *materia quam benigne.*
utitur = Naz. 𝔏 — 𝔏4. 𝔊ro. RG VDEHW 𝔗 — 𝔐 𝔅1. — 𝔅o = *utatur.* DEHW = *largiendi iuvandique* et — *ut.*

2. W = *Natura per se prona est.*
ad misericordiam, humanitatem, clementiam = RGDE (R = *humilitatem.* D [s∾] — *clementiam*). V + ∾ *et clementiam.* 𝔗𝔅 = *ad divinam humanitatem: clementiam.* 𝔈1. = *ad humanitatem, ad misericordiam et irritet.* 𝔈2. — 𝔅o = *ad humanitatem, ad misericordiam et clementiam.* 𝔗 — 𝔈2. + *Sed quos illi et habere* contra mstos etiam Pinc. DEHW — *Ipse nulli* — *placandus.* R (p.m.) = *Ipse nulli implicat.* R (s.m.) = *implicabilis.*

3. DEHW — *haec* ante *iustiora.* R G + *Quid? quid enim prohibet.* D HW — *Quid enim* — *convictus, familiaritas:* sed repetunt ea XXXIII, 1. post *felici praestare* praeter *aures* — *familiaritas.* R = *quia multa sunt.* V = *sermo cominus.* 𝔗 — 𝔈1. = *sermo communis.* RG Naz. P3. Col. = *aut res si deliberari.* V𝔗 — 𝔈1. = *aut res si deliberare.* Ermi ci. 𝔈2. — 𝔅o = *aures, si deliberare.* R = *velut* [cr. ∾ *velud*] *diligentes.* E — *aures* — XXXIII, 1, *opum positis.* R (s∾) — *si* ante *credere.* V omnes Pinc. 𝔗 — 𝔈1. = *sic credere.* 𝔈2. — 𝔐 = *tutae, secretae* ex Ermi ci. G Naz. P3. Col. Pinc. ci. ∾. G = *coniunctus familiaritas.* V = *quo nihil absit.*

Cap. XXX.

DHW — *Ista tristis* — § 2. *invitum distringam.* V + *Ista tristis est.* P2. = *Ista tristis est.* 𝔗𝔅 = *Ipsa tam tristis est.* 𝔈1. + *Ista tam tristis est.* Pinc. v. l. P3. = *Ita tristis et.* Pinc. ci. = *Ita tua tristis est.* R = *Ista tristis voti submoven-*

repellenda: ut gratus esse possis, iratis dis opus est? Nec ex hoc quidem peccare te intellegis, quod melius cum eo agitur cui ingratus es? Propone animo tuo carcerem, uincula, sordes, seruitutem, bellum, egestatem. haec sunt occasiones uoti tui:
2 si quis tecum contraxit, per ista dimittitur. Quin potius eum potentem esse uis cui plurimum debes et beatum? Quid enim, ut dixi, uetat te referre etiam summa felicitate praeditis gratiam? cuius plena tibi occurret et uaria materia. Quid? tu nescis debitum etiam locupletibus solui? Nec te inuitum distringam. Omnia sane excluserit opulenta felicitas. Monstrabo tibi cuius rei inopia laborent magna fastigia, quid omnia possidentibus desit: scilicet ille qui uerum dicat et hominem inter mentientes stupentem ipsaque consuetudine pro rectis blanda audiendi ad ignorantiam ueri perductum uindicet a consensu concentuque
3 falsorum. Non uides quemadmodum illos in praeceps agat exstincta libertas et fides in obsequium seruile submissa, dum nemo ex animi sui sententia suadet dissuadetque, sed adulandi certamen est et unum amicorum omnium officium, una conten-
4 tio quis blandissime fallat? Ignorauere uires suas et, dum se tam magnos quam audiunt credunt, adtraxere superuacua et in

da. Rell. etiam Naz. Col. ∾. V 𝔗 — 𝔏𝔍u + *in animo tuo.* Rell. etiam quatuor Gr. ∾. V𝔗 — 𝔏𝔍u = *hae* [V = *hee*] *sunt occasiones* (𝔐 ed. Paris. ∾). Rell. etiam Naz. Col. ∾. R = *tecum contraxerit.* 𝔈1. 2. 𝔊 = *si quis tecum traxit* (m𝔈2. ∾). 𝔊 — *tecum contraxit.* Erm. ci. = *si quis te contraxit.*

2. *potentem esse vis* = RGV 𝔈2. — 𝔐 (idem videtur in Gr. fuisse). 𝔗 — 𝔈1. 𝔏𝔍u — 𝔚o = *potentem esse velis.* G Naz. P3. Col. — *et* ante *beatum.* unde Grut. ci. = *Quin potius eum beatum esse vis cui plurimum debes?* Ego potius vocem *beatum* ingestam esse putaverim: nisi forte *et* absorptum est ab syllaba *es* praecedente. RV = *plena tibi occurreret.* 𝔈2. — 𝔐 = *Ne te invitum.* RG = *Nec te in vitam distringam.* 𝔗𝔚 = *distinguam.* T = *Quis enim.* D (s∾) W = *Omnia sane excusserit.* R (p.m.) = *opolenta.* T𝔗 — 𝔊 = *laborant.* D + *etiam magna.* W + *et magna.* 𝔗 — 𝔈1. = *Si licet ille qui.* V = *Scilicet illum qui.* D = *Scilicet quid verum.* W = *Scilicet quod verum.* T = *intra mentientes.* VDW = *blanda audientem.* T = *veri productum.* DW ex. Francisc. P1. = *vindicet cum assensu* [Franc. P1. = *cum consensu*] *contemptuque* [P1. = *contentuque*] *falsorum.* P2. = *consensu contentuque.* Cod. Iur. 𝔗 — 𝔈1. = ∾ *contemptuque falsorum.* probat Iuretus. Pinc. ci. = *cum sensu contemptuque falsorum.*

3. R = *sententia dissuadet sed adulandi.* T = *sententia suadet sed adulandi.* DHW = *sententia favet sed adulandi.* 𝔗 — 𝔈1. = *sed adulanti.* DHW + *contentio sit.* 𝔈2. — 𝔊 = *quibus blandissime fallat.*

4. R = *Ignora vere vires.* W = *Ignovere vires.* DW quidam Pinc. + *attraxere vires suas ad supervacua.* Rell. etiam quinque [nonne P1. consentiebat cum DW?] Gr. ∾. T = *supervacua in discrimine*

discrimen rerum omnium peruentura bella. utilem et necessa-
riam rupere concordiam. secuti iram, quam nemo reuocabit,
multorum sanguinem hauserunt fusuri nouissime suum, dum uin-
dicant inexplorata pro certis flectique non minus existimant tur-
pe quam uinci et perpetua credunt quae in summum perducta
maxime nutant. Ingentia super se ac suos regna fregerunt nec 5
intellexerunt in illa scena uanis et cito diffluentibus bonis reful-
gente ex eo tempore ipsos nihil non aduersi exspectare debuisse
ex quo nihil ueri audire potuerunt. XXXI. Cum bellum Grae-
ciae indiceret Xerxes, animum tumentem oblitumque quam ca-
ducis confideret nemo non inpulit. Alius aiebat non laturos nun-
tium belli et ad primam aduentus famam terga uersuros. alius
nihil esse dubii, quin illa mole non uinci solum Graecia, sed
obrui posset: magis uerendum ne uacuas desertasque urbes in-
uenirent et profugis hostibus uastae solitudines relinquerentur
non habituris ubi tantas uires exercere possent. Alius uix illi 2
rerum naturam sufficere, angusta esse classibus maria, militi
castra, explicandis equestribus copiis campestria, uix patere
coelum satis ad emittenda omni manu tela. Cum in hunc mo-
dum multa undique iactarentur quae hominem nimia aestimatione
sui furentem concitarent, Demaratus Lacedaemonius solus dixit
ipsam illam qua sibi placeret multitudinem indigestam et

rerum. DHW — *utilem et necessariam* — § 5. ex. *potuerunt.*

quam nemo revocabit = RGVT 𝔗 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *quam nemo revocabat.* T = *hauserunt furiosissime suum.* V + *dum hec sepe vidisti vindicant.* Unus Lips. + *dum hoc saepe iudisse vindicant.* Alter Lips. + *dum hac specie iudisti vindicant.* unde Lips. ci. + *dum hac specie iusti vindicant.* 𝔗 — 𝔈1. = *dum haec saepe vidisti iudicant.* V = *perducta maxime mutantur.* R 𝔗 — 𝔅 = *maxime mutant.* T = *perducta maxima intrant.*

5. *super se ac suos regna fregerunt* = mss. etiam Pinc. Gr. 𝔏 — 𝔊ro 𝔑u — 𝔅o. 𝔗 — 𝔈1. = *super se ac sua r. fr.* 𝔈2. — 𝔐 𝔅1. = *super se casura regna fr.* ex ci. Ermi. 𝔗 — 𝔅o + *et vanis et cito* contra mstos. V = *defluentibus.* T = *nihil non adversi speclare.*

Cap. XXXI.

RV cod. Iur. = *Xerses.* T = *Zerses.* DHW = *animum suum seque oblitum.* T = *oblitum animum suum seque caducis consideret.* T = *Alius aiebit.* DHW — *nuntium* — *versuros.* 𝔈1, 2. = *nuntios* contra mstos etiam Pinc. V (m∾) — *adventus.* R (s∾ r.m.) — *famam.* DHW = *alius non dubium quin illa.* W — *Graecia.* D = *gratia.* W + *sed etiam.* V + *alius magis verendum.* D — *magis.* D = *non habitaturis ibi tantas.* T = *ubi tante se vires exerceret possent.*

2. W — *maria.* R (s∾ al. m.) — *castra.* 𝔗 — 𝔈2. = *vix patere coelum sagittis* contra mstos etiam Pinc. Gr. V — *omni.* T = *omnium manu.* G = *cum in hunc mundum.* D (s∾) W — *furentem.* H = *fruentem.* V = *Demeratus.* D = *Demoratus.* TDHW — *solus.* T = *illam ipsam que sibi.*

3 *grauem metuendam esse ducenti: non enim uires habere,*
sed pondus. inmodica numquam regi posse nec diu durare
quicquid regi non potest. In primo, inquit, *statim monte*
Lacones obiecti dabunt sui experimentum. Tot ista gen-
tium milia trecenti morabuntur, haerebunt in uestigio fixi
et commissas sibi angustias tuebuntur et corporibus obstru-
4 *ent. tota illos Asia non mouebit loco. tantas minas belli*
et paene totius generis humani ruentis inpetum paucissimi
sistent. Cum te mutatis legibus suis natura transmiserit, in
semita haerebis et aestimabis futura damna, cum conputa-
ueris quanti Thermopylarum angusta constiterint. Scies
5 *te fugari posse, cum scieris posse retineri. Cedent quidem*
tibi pluribus locis uelut torrentis modo ablati cuius cum
magno terrore prima uis defluit: deinde hinc atque illinc
coorientur et tuis te uiribus prement. Uerum est quod di-
citur maiorem belli adparatum esse, quam qui recipi ab
6 *his regionibus possit quas obpugnare constituis. Sed haec*
res contra nos est: ob hoc ipsum te Graecia uincet, quia
non capit. uti toto te non potes. Praeterea, quae una re-
bus salus est, occurrere ad primos rerum inpetus et incli-

3. G = *pondus. Immo dicam numquam.* 𝔗 —'𝔊l. = *Vi modica nunquam.* D(u.) W + *regi non posse* et — *diu.* DHW — *In primo* — § 4. ex. *retineri.* T — *statim.* RG = *Lacones obiecit.* 𝔗𝔅 + *dabunt sibi sui exp.* 𝔊l. — 𝔅o + *dabunt tibi sui exp.* RGVT ∾. Valcken. (ad Herod. VII, 102.) ci. = *pauci morabuntur: trecenti* esse e m. translatum. 𝔗 — 𝔊l. = *et emissas sibi angustias* contra mstos etiam Pinc. Gr. R — *et* ante *corporibus.*

4. *paucissimi sistent* = Gron. ci. ℜu — 𝔅o. Naz. (p.m.) = *paucissimis stent.* RG Naz. (s.m.) tres Gr. = *paucissimi sustinent.* VT 𝔊l. — 𝔅l. = *paucissimi sustinebunt.* *cum conputaveris* = RGVT 𝔗 — 𝔐. 𝔏 — 𝔅o = *quum putaveris.* T + *tibi angusta.* T = *cum scies posse retinere.* R(cr. ∾ r.m.) = *posse teneri.*

5. DW = *Cedent tibi quam pluribus locis primaevi. velut torrentis moli* om. *ablati* — *defluit.* H = *locis velut primaevi torrentis* [Pl. =] *moli.* R Col. = *velud.* unde Grut. ci. = *valide torrentis* vel — *velut.* Quidam Pinc. 𝔊𝔊 = *torrentis mole.* probat Grut. Rell. etiam Gr. ∾. V = *cum magno tempore.* T = *hinc atque hinc.* DH = *hinc atque hinc coruent.* W Pl. = *atque illinc corruent.* Col. = *atque illinc cohortentur.* Pinc. *atque illinc a dorientur* commodiorem lectionem dicit. Unus Lips. + *illinc similis nascentur coorientur.* Alter optimus Lips. + *illinc a similis nascentur coorientur.* unde Lips. facit *apibus similes nascentur.* DH = *vere maior* [H + *est*] *apparatus belli quam recipi.* W = *Verere maior belli apparatus quam recipi.* T = *apparatum velli.* T = *quos oppugnare.* W = *constituisset.*

6. W — *Sed.* W — *ipsum.* R = *uti toto res* [n.] *te non* [V𝔗 — 𝔊l.] *potest.* TD = *te toto.* W = *Praeterea non una rebus.* T = *occurret ad primos impetus* om. *rerum.* V = *impetus rerum.*

natis opem ferre non poteris nec fulcire ac firmare laben-
tia. · Multo ante uinceris, quam uictum esse te sentias. Ce- 7
terum non est quod exercitum tuum ob hoc sustineri putes
non posse, quia numerus eius duci quoque ignotus est.
Nihil tam magnum est quod perire non possit: cui nascitur
in perniciem, ut alia quiescant, ex ipsa magnitudine sua
causa. **Acciderunt quae Demaratus praedixerat. Diuina at-** 8
que humana inpellentem et mutantem quicquid obstiterat trecenti
stare iusserunt, stratusque per totam passim Graeciam Xerxes
intellexit quantum ab exercitu turba distaret. Itaque Xerxes
pudore quam damno miserior Demarato gratias egit, quod solus
sibi uerum dixisset, et permisit petere quod uellet. Petiit ille 9
ut Sardis, maximam Asiae ciuitatem, curru uectus intraret re-
ctam capite tiaram gerens. id solis datum regibus. Dignus fue-
rat praemio, antequam peteret: sed quam miserabilis gens in
qua nemo fuit qui uerum diceret regi, nisi qui non dicebat sibi!
XXXII. Diuus Augustus filiam ultra inpudicitiae maledictum in-
pudicam relegauit et flagitia principalis domus in publicum emi-
sit: admissos gregatim adulteros, pererratam nocturnis comes-

ac firmare labentia = RGVDHW Gr. 𝔗 — 𝔊. T = *ac firmare libantia.* 𝔐 — 𝔅o = *ac firmare labantia.*

7. D = *Multos ante.* G = *Multo autem.* D (m∾) W = *victum esse te cognoscas.* DHW = *Ceterum nunquam exercitum tuum.* DW = *quod numerus eius.* D — *est* post *ignotus.* DW + *cui causa nascitur.* V𝔗 — 𝔈l. = *ut aliqua quiescant ex ipsa magnitudinis suae causa.*

8. TDHW = *quae Demaratus dixerat.* Erm. ci. = *et minitantem quicquid.* Rnhk. ci. = *et motantem quidquid.* DHW = *trecenti statuerunt. Stratus per totam passim Asiam.* V = *stratus qui totam passim.* R = *stratus quam.* Cod. Iur. = *strataque per totam Asiam passim Xerses intel.* T = *per totam ytaliam* om. *passim.* 𝔗 — 𝔈2. = *per totam Graeciam passim.* Rell. etiam quidam Pinc. ∾. RGT = *Perses intellexit.* quod si gentis nomen esse posset, probarem. V = *Xerses int.* D = *Serses intel.* V = *Itaque Xerses* [= T] *tam pudore quam.* V = *Demeracho gratias egit.* D = *Demorato.* DW = *gratias agit.* T = *permisitque.*

9. *Petiit ille* = RGVTDHW 𝔗𝔅. 𝔈l. — 𝔅o = *Petit ille.*

ut Sardis = RGV 𝔗 — 𝔐. T = *ut Gazodix.* D (s∾) = *ut satis.* 𝔏 — 𝔅o = *ut Sardes.* Lips. (ad Tac. An. I, 53.) ci. = *maximam Asiae urbem.* H + *in capite.* RV = *thiaram.* T = *tyeram.* GV = *solum datum.* T = *fuerat primo antequam.* DW = *quam miserabile inquam. Nemo fuit.* T = *quam miserabilis inquam nemo fuit qui verum diceret regi dicit qui non. divus Aug.* Codd. Lips. = *nisi qui dicebat sibi* om. *non.* Vincent. Bell. (Sp. H. IV, 38.) = *nisi qui non favebat sibi.*

Cap. XXXII.

ultra inpudicitiae maledictum = Langob. Naz. 𝔊ro — 𝔅o. R = *intra pudicitiae edictum male inpudicam.* de quo vide. GV P2. 3. 𝔗 — 𝔏4. = *intra pudicitiae maledictum.* TDHW = *filiam ultra inpudicam et — maledictum —* § 2.

sationibus ciuitatem, forum ipsum ac rostra ex quibus pater le-
gem de adulteriis tulerat filiae in stupra placuisse, cotidianum
ad Marsyam concursum, cum ex adultera in quaestuariam uer-
2 sa ius omnis licentiae sub ignoto adultero peteret. Haec tam
uindicanda principi quam tacenda (quia quarumdam rerum tur-
pitudo etiam ad uindicantem redit) parum potens irae publicaue-
rat. Deinde cum interposito tempore in locum irae subisset ue-
recundia, gemens, quod non illa silentio pressisset quae tamdiu
nescierat, donec loqui turpe esset, saepe exclamauit: *Horum*
mihi nihil accidisset, si aut Agrippa aut Maecenas uixisset.
3 Adeo tot habenti milia hominum duos reparare difficile est. Cae-
sae sunt legiones et protinus scriptae. fracta classis et intra pau-
cos dies natauit noua. saeuitum est in opera publica ignibus,
surrexerunt meliora consumptis: tota uita Agrippae et Maece-
4 natis uacauit locus. Quid putem? defuisse similes qui adsume-
rentur an ipsius uitium fuisse qui maluit queri quam quaerere?
Non est quod existimemus Agrippam et Maecenatem solitos illi
uera dicere: qui si uixissent, inter dissimulantes fuissent. Re-
galis ingenii mos est in praesentium contumeliam amissa laudare
et his uirtutem dare uera dicendi a quibus iam audiendi pericu-
lum non est. XXXIII. Sed ut me ad propositum reducam, ui-
des quam facile sit gratiam referre felicibus et in summo huma-
narum opum positis. Dic illis non quod uolunt audire, sed quod
audisse semper uolent. Plenas aures adulationibus aliquando
uera uox intret: da consilium utile. Quaeris quid felici prae-

vindicantem redit. Col. = *ultra pudicitiae maledictum.* RGV Naz. P3. Col. + *ad cotidianum* [Naz. P3. Col. = *quotid.*] *ad Marsyam.* R = *ad Marsiam conventum.*

2. V quidam Pinc. 𝔊 — 𝔐𝔅1. + *Haec non tam vindicanda.* P3. = *Nec tam vindicanda.* Rell. etiam Naz. P2. Col. ∾. R = *et quarumdam rerum.* V = *turpido.* Cod. Iur. + *interposito longo tempore.* TDW = *loco irae subisset.* T — *gemens.* T — *aut* ante *Agrippa.* GV𝔗𝔅 = *aut Maecenas vixissent.* TW = *aut Maecenas iussisset.*

3. T = *duos repetere difficile est.* TDHW — *Caesae sunt* — § 4. *quam quaerere?* V quidam Ermi 𝔗 — 𝔈1. = *narravit nova.* Langob. Naz. P3. = *notavit nova.* Alii Ermi = *neclavit nova.* R = *succurrerunt meliora consumptis.* de quo vide.

4. RV𝔗𝔅 = *quia maluit.* 𝔗 — 𝔊𝔅1, 𝔑u 𝔅o = *quaeri quam quaerere.* Pinc. ci. = *solos illi vera dicere.* Grut. ci. + *solos solitos i. v. d.* DW = *via dicere.* V (m∾) D (m∾) = *qui sivissent inter dissimulantes.* T = *qui si iussissent.*

Cap. XXXIII.

T — *Sed ut* — *reducam.* DHW — *Sed ut* — *consilium utile.* 𝔈2. — 𝔊 = *et in summa humanarum.* T — *opum.* T = *non quod voluit.* E — *plenas aures* — *vox intret.* E — *Quae-*

stare possis? effice ne felicitati suae credat, ut sciat illam mul-
tis et fidis manibus continendam. Parum in illum contuleris, si 2
illi semel stultam fiduciam permansurae semper potentiae excus-
seris docuerisque mobilia esse quae dedit casus et maiore cursu
fugere quam ueniunt nec his portionibus quibus ad summa per-
uentum est retro iri, sed saepe inter fortunam maximam et ul-
timam nihil interesse? Nescis quantum sit pretium amicitiae,
si non intellegis multum te ei daturum cui dederis amicum, rem
non domibus tantum, sed seculis raram, quae non aliubi magis
deest quam ubi creditur abundare. Quid? istos tu libros quos
uix nomenclatorum conplectitur aut memoria aut manus amico-
rum existimas esse? Non sunt isti amici qui agmine magno ia- 3
nuam pulsant, qui in primas et secundas admissiones digeruntur.
Consuetudo ista uetus est regibus regesque simulantibus popu-
lum amicorum describere. Est proprium superbiae magno aesti-
mare introitum ac tactum sui liminis et pro honore dare, ut ostio
suo propius adsideas, ut gradum prior intra domum ponas in qua
deinceps multa sunt ostia quae receptos quoque excludant.

XXXIV. Apud nos primi omnium Gracchus et mox Liuius Dru-
sus instituerunt segregare turbam suam et alios in secretum re-
cipere, alios cum pluribus, alios uniuersos. Habuerunt itaque

ris — effice. DEHW = *credant.* DHW — *ut sciat — continendam.* E — *ut sciat* — § 2. *semel.*

2. T = *Multum in illum.* Cod. Iur. = *Parumne contuleris.* Iuretus dicit scripturam aperte meliorem.

si illi semel stultam = vetustiss. Ermi 𝔊 — 𝔅o. RGVT 𝔗 — 𝔈2. — *semel.* D = *sed illam letitiam* [m *fiduciam*] *permansurae.* W = *sed illam laetitiam vel fiduciam pertransire.* T = *quem dedit cursus.* E — *nec his portionibus — nihil interesse?* DW = *ad summam ventum.* 𝔗 — 𝔈2. = *ad summam perventum* (in App. Erm. correxit). H = *ad summa ventum.*

retro iri, sed saepe = RGVT Gr. 𝔗 — 𝔈1. 𝔊ro — 𝔅o. 𝔈2. — 𝔏4. — *sed.* H = *retro iri saepe sed.* DW = *retro ire. sed* [mD = *sed saepe*] *inter fort.* T = *intra fortunam.* T — *Nescis* — § 3. *digeruntur.* V𝔗 — 𝔈1. + *cui te dederis.* D (s∾) = *sederis raram.* W = *seculis ratam.* E(s∾) = *seculis eam.* GVsDEHsW 𝔈1. = *quae non alicubi.* DW 𝔗𝔅 = *quae non alicui.* DHW — *Quid? istos* — § 3. ex. *excludant.* E — *Quid? istos* — XXXIV, 2. ex. *amicis vacuum.* V = *istos tu liberos.* V = *quos vix commendatorum.* G𝔗𝔅 = *nomen datorum.*

3. mV = *et secundas divisiones.* G = *ac tantum sui luminis.* 𝔗 — 𝔏 𝔍u — *et* ante *pro honore dare* contra mstos etiam quatuor Gr. R = *ut gradum piorum intra domum.*

excludant = RGV Gr. 𝔏4. 𝔅2. T𝔗 — 𝔐u 𝔅o (exc. 𝔏4.) = *excludunt.*

Cap. XXXIV.

T verba *Apud nos — numquam veros* collocat post *sed inlabitur.* TDW = *Apud nos* [D p.m. — *nos*] *primum omnium.* 𝔐 — 𝔅o + *C. Gracchus* contra mstos. T — *mox.* R bis habet *instituerunt.* D (s∾) W = *turbam significare.* R = *cum co*[illegible]. 𝔗 — 𝔈1. — *alios cum pl*[illegible]*abuerunt.*
[illegible]*os* = RG Naz. Col.

isti amicos primos, habuerunt secundos, numquam ueros. Amicum uocas cuius disponitur salutatio? aut potest huius tibi patere fides qui per fores maligne apertas non intrat, sed inlabitur?
2 Huic peruenire usque ad destringendam libertatem licet cuius uolgare et publicum uerbum et promiscuum ignotis Haue non nisi suo ordine emittitur? Ad quemcumque itaque istorum ueneris quorum salutatio urbem concutit, scito, etiam si animaduerteris obsessos ingenti frequentia uicos et commeantium in utramque partem cateruis itinera conpressa, tamen uenire te in locum
3 hominibus plenum, amicis uacuum. In pectore amicus, non in atrio quaeritur. illo recipiendus, illic retinendus est et in sensus recondendus. Hoc doce, gratus es. Male de te existimas, si inutilis es nisi adflicto, si rebus bonis superuacuus. Quemadmodum te et in dubiis et in aduersis et in laetis sapienter geris, ut dubia prudenter tractes, aduersa fortiter, laeta moderate:
4 ita in omnia utilem te amico exhibere potes. Aduersa eius nec deserueris nec optaueris: multa nihilominus, ut non optes, in

𝔈2. 𝔊ro — 𝔅o. VTDW Pinc. v. l. Pall. 𝔊 — 𝔏4. = *alios cum universis.* H = *alios in universis habuerunt. itaque isti amicos primum habuerunt secundos.* T = *habere itaque isti* ∾ *et secundos et nunquam veros.* G = *amicos proximos.* 𝔗 — 𝔅1. (exc. 𝔏4.) + *et secundos* contra mstos (exc. T) etiam Naz. P1. 3. Col. Pinc. ci. 𝔐 = *neutros veros.* Lips. ci. = *numquid veros.* D HW = *cui disponitur sal.*

2. DHW — *Huic pervenire — emittitur?* T — *Huic pervenire — amicis vacuum.*

destringendam scripsi ex Naz. *destringuendam.* probat Lips. P3. = *distinguendam.* RGV 𝔈2. — 𝔅o = *distringendam.* 𝔗 — 𝔈1. = *Hunc pervenire usque ad distribuendam libertatem.*

ignotis Have: adieci aspirationem propter mstos. Cod. Colvii (ad Apul. Floridd. IV, 19. tom. II. p. 96. ed. Oudendorp.) = *ignotis* HABE. RG pervet. Ermi Naz. P3. = *ignotus* [vet. cod. Mur. =] *habe.* V P2. = *ignotus habeo.* 𝔗 — 𝔈1. = *promiscuum. Ignotus non nisi suo ordine.* Ermi ci. 𝔈2. — 𝔅o = *ignotis Ave.* W — *veneris.* Cod. Iur. = *urbem concitat.* W = *si animadvertis.* RG = *angenti frequentia.* de quo vide. DHW — *et commeantium — conpressa.*

3. D(s.m.) HW = *illic recipiendus.* D (p.m.) = *illuc recipiendus.* 𝔗 — 𝔊 + *illo recipiendus est illic retin. est.* 𝔐 — 𝔅o = *illo recip. est, illic retinendus et recond.* Mss. ∾. T = *et si sensu recondendus.* 𝔐 = *et in sensibus recondendus* contra mstos etiam Gr. (G s.m. = *in sensu.* P3. = *recolendus.*) T — *Hoc doce — exhibere potes.* DHW = *Hac dote gratus es.* R Naz. Col. = *rebus bonis supervacuum est.* G = *r. b. supervacuum es.* V + *supervacuus es.* 𝔗𝔅𝔐 (ed. Com.) = *si rebus tuis supervacuus.* 𝔈1. — 𝔊 𝔐 (ed. Paris.) = *si rebus tutis supervacuus.* HW — *et in adversis.* H = *sapienter agis.* 𝔗𝔅 = *et dubia pr. tractes.* 𝔈1. — 𝔊 = *et dubia pr. tractas.* Mss. ∾.

4. *Adversa eius nec deserueris nec* = RG Naz. P2. 3. T = *Adversa eius ne deserueris nec.* VDE P1. Col. Put. + *Si adversa eius nec* [D p.m. P1. Col. = *ne*] *deserueris.* H quidam Pinc. = *Si adversa eius non deserueris.* 𝔗 — 𝔅o + *Adversa eius si nec des. nec.* T — *multa nihilo-*

tanta uarietate quae tibi materiam exercendae fidei praebeant incident. Quemadmodum qui optat diuitias alicui in hoc, ut illarum partem ipse ferat, quamuis pro illo uideatur optare, sibi prospicit: sic qui optat amico aliquam necessitatem quam adiutorio suo fideque discutiat, quod est ingrati, se illi praefert et tanti existimat illum miserum esse, ut ipse gratus sit, ob hoc ipsum ingratus. Exonerare enim se uult et graui sarcina liberare. Multum interest utrum properes referre gratiam, ut reddas beneficium, an ne debeas. Qui reddere uult illius se commodo aptabit et idoneum illi uenire tempus uolet: qui nihil aliud quam ipse liberari uult quomodocumque ad hoc cupiet peruenire, quod est pessimae uoluntatis. XXXV. Ista, inquit, nimia festinatio ingrati est. id apertius exprimere non possum, quam si repetiuero quod dixi. Non uis reddere acceptum beneficium, sed effugere. Hoc dicere uideris, Quando isto carebo? quocumque modo mihi laborandum est, ne isti obligatus sim. Si optares ut illi solueres de suo, multum abesse uidereris a grato: hoc quod optas iniquius est. Exsecraris enim illum et caput sanctum tibi dira inprecatione defigis. Nemo, ut existimo, de 2
inmanitate animi tui dubitaret, si aperte illi paupertatem, si captiuitatem, si famem ac metum inprecareris. Aliquid inter-

minus — XXXVI, 2. *necessitas faceret.* E — *multa nihilom.* — XXXV, 2. ex. *perveniret.* H = *illi tanta varietate.* DHW — *Quemadmodum* — *prospicit: sic.* H + *optat amico suo.* D = *fideque destituat.*

5. V — *se illi.* R = *se illi profert.*

et tanti existimat = RG Gr. (exc. P1.) 𝔗 — 𝔈2. V (DHW) maior pars Pinc. 𝔈 — 𝔅o = *et tanti aestimat.* RGH P3. + *et ob hoc ipsum ingratus.* D = *et hoc ipsum ingratus est.* P1. + *et ob hoc ipsum ingratus fit.* P2. + *ob hoc ipsum ingratus es.* V𝔗 — 𝔏4. + *et ob hoc ipsum ingratus est.* Naz. (W) ∾.

et gravi sarcina liberare = RGV 𝔗 — 𝔐. 𝔏 — 𝔅o + *et ut gravi s. l.* G = *utrum proferes referre.*

an ne debeas = DHW quaedam exx. Pinc. Naz. (p.m.) 𝔊ro — 𝔅o. RGV P2. 3. Col. Naz. (s.m.) 𝔗𝔅 + *an ne ut debeas.* 𝔈1. — 𝔏4. + *an ut ne debeas.* RGH 𝔗 — 𝔊 = *aptavit.* Rell. etiam Pinc. ∾. G = *tempus nolet.* G = *quod ipse liber.* V = *quam se liberari vult.* W (s∾) = *quam ille* [D =] *liberare vult.*

quomodocumque ad hoc = RG VH Naz. Pall. 𝔊ro — 𝔅o. DW Col. 𝔗𝔅 = *quocunque ad hoc.* 𝔈1. — 𝔏4. = *quacunque ad hoc.*

Cap. XXXV.

DHW — *Ista, inquit* — XXXVII, 3. *omnes publico: ita.* sed c. XXXVI, insertum est capiti XXXVIII.

Ista, inquit = RG quatuor Gr. V𝔗 — 𝔊 = *Ista, inquis.* 𝔏 — 𝔅o = *Ista, inquam.* 𝔐 — *inquit.* G = *nec isti obligatus sim.* R = *abesse videris* ∾ *iniqus est.* RGV = *Exsecraris enim illud.* R = *capud.* R = *inprecatione defficis.* G = *precatione deficis.*

2. Pinc. ci. 𝔈𝔊 = *si famem ac mortem.* Grut. ci. = *si famem ac letum.* Mss. etiam omnes Pinc. Gr. ∾.

Aliquid interest utrum vos ista

est utrum uox ista sit uoti tui? Sanius aliquid enim horum optas! I nunc et hoc esse grati puta quod ne ingratus quidem faceret qui modo non usque in odium, sed tantum ad infitiationem beneficii perueniret. XXXVI. Quis pium dicet Aeneam, si patriam capi uoluerit, ut captiuitati patrem eripiat? Quis Siculos iuuenes ut bona liberis exempla monstrabit, si optauerint ut Aetna inmensa ignium ui super solitum ardens et incensa praecipitet datura ipsis occasionem exhibendae pietatis ex me-
2 dio parentibus incendio raptis? Nihil debet Scipioni Roma, si Punicum bellum ut finiret aluit. nihil Deciis, quod morte pa-

sit voti tui? Sanius aliquid enim horum optas! I nunc = Gron. ci. 𝔅2. 𝔑u 𝔅o = ∾ *voti sit tui?* ∾. RGV Naz. Col. P2. Erf. = ∾ *Sanius enim aliquid* [V Naz. Col. = *Sanius aliquid enim*] *horum* [P2. = *Sanius aliquid oro*] *opta* [huc usque consentit Pinc. v. l.]. *Sin* [R = *Si*. G = *Sim*. Naz. = *Si in*. P2. = *Si vi*. Erf. = *Si*. quod etiam ex R male laudat Gron. Quidam Ermi = *Sum*] *nunc*. P3. = ∾ *voti tui. Scimus aliquis horum puta. Sim nunc*. Cod. Lips. = ∾ *vox ipsa sit voti tui. Sanius aliquid oro opta*. 𝔗 — 𝔈1. = *At quid interest* ∾? *Sanius aliquid horum opta*. [quidam Ermi =] *Scivi nunc*. 𝔈2. — 𝔊 = *At quid interest utrum vox ista tua sit an voti tui? Sanus aliquid horum opta. I nunc* ex ci. Ermi. 𝔐 — 𝔏4. = *At quid interest utrum vox ista tua sit an votum? Sanus aliquid horum opta. I nunc*. Pinc. ci. = *utrum vox ista sit voti tui, si animus ei aliquid horum optat*. Ruben. ci. = *At quid interest, utrum vox ista sit voti tui, an vis? aliquid enim horum optas. I nunc*. 𝔊ro — 𝔅1. ∾ *voti sit tui? Sanus aliquid horum opta. I nunc*. RGV𝔗 — 𝔊 = *et hoc esse gratum puta*. RGV + *usque ad infitiationem* (R = *infic ationem*).

Cap. XXXVI.

Hoc caput DHW inserunt capiti XXXVIII. post verba *omnium simile est*. W = *Quis puniri dicet*. 𝔗𝔅 = *Quis pius dicet*.

captivitati patrem eripiat = RG Naz. Col. P2. 3. DHW P1. Put. = *captivitati patrem eriperet*. V 𝔗 — 𝔅o = *captivitate patrem eripiat*. E = *captivitate patrem eriperet*. DEHW — *Quis Siculos* — § 2. *opus quaerere*.

ut bona liberis exempla monstrabit, si optaverint = Lat. Latin. Grut. ci. 𝔅2. Vetustiss. Ermi Naz. = ∾ *monstravit* ∾. RGV 𝔗 — 𝔑u 𝔅o = ∾ *monstrarent, si optaverunt*. Pinc. ci. = *si ut bona liberis exempla monstrarent optaverunt*. V = *Aetnam* om. *ut*.

inmensa ignium vi super solitum ardens et incensa praecipitet datura ipsis occasionem = vetustiss. Ermi (habet tamen *vim*) 𝔊ro — 𝔅o. Naz. = *inmensa ignium vim super solitum ardens et incensa praecepit et daturi ipsi occasionem*. R Col. 𝔗𝔅 = *immensa ignium insuper solitum ardens daretur ipsis occasio*. G = *immensa ignium vi super solitum ardens daretur ipsis occasio*. Pinc. v. l. P2. 𝔐 — 𝔏4. = *immensa ignium vi supra solitum ardens daret ipsis occasionem*. P3. 𝔈1. = *immensa ignium super* [𝔈1. = *supra*] *solitum ardens daretur ipsis occasio*. V = *immensa ignium vi supra solitum ardens ut daretur ipsis occasio*. Etiam cod. Lips. = *daretur ipsis occasio*. quod probat Lips. sed ci. = *ardente*. 𝔈2. — 𝔊 = *immensa ignium vi supra solitum ardens daretur ipsis occasio*.

2. *si Punicum bellum ut finiret aluit* = Gron. ci. 𝔊ro — 𝔅o. Naz. = *si P. b. ut finiret aliud*. RG Erf. = *si P. b. ut finiret perseveravit*

triam seruauerunt, si prius optauerant ut deuotioni fortissimae locum ultima rerum necessitas faceret. Grauissima infamia est medici opus quaerere. Multi quos auxeraut morbos et inritauerant, ut maiore gloria sanarent, non potuerunt discutere aut cum magna miserorum uexatione uicerunt. XXXVII. Callistratum aiunt, ita certe Hecaton auctor est, cum in exilium iret in quod multos simul cum illo seditiosa ciuitas et intemperanter libera expulerat optante quodam ut Atheniensibus necessitas restituendi exules esset abominatum talem reditum. Rutilius noster animosius, cum quidam illum consolaretur et diceret instare arma ciuilia, breui futurum ut omnes exules reuerterentur, *Quid tibi*, inquit, *mali feci, ut mihi peiorem reditum* 2
quam exitum optares? Malo ut patria exilio meo erubescat, quam reditu maereat. Non est istud exilium cuius neminem non magis quam damnatum pudet. Quemadmodum illi seruauerunt bonorum ciuium officium qui reddi sibi penates suos noluerunt clade communi, quia satius erat duos iniquo malo adfici quam omnes publico: ita non seruat grati hominis adfectum 3

aliud. Apparet *perseveravit* olim adscriptum esse ad verbum *aluit* explicandum. Col. = *ut finiret perseveravit.* probat fere Grut. P2. 3. 𝔗 — 𝔏4. = *ut finiret perseverare maluit.* V = *ut finiret desideravit.* G = *decus quod.* R = *Detiis.* V = *Deciis qui morte.* R 𝔅1. 𝔑u = *si prius optaverunt.* 𝔅o haec omittit ratione non reddita. E — *opus quaerere.* Pinc. v. l. 𝔈𝔊 + *opus quaerere medici. Multi.* DHW = *Medici multi quos auxerant morbos ut gloria maiore.* T = *morbos quos auxerunt.* RG Naz. = *et intraverant ut maiore.* 𝔗 — 𝔈2. = *et revocaverant ut maiore.* Col. 𝔊ro — 𝔅o = *et incitaverant ut maiore.* TE — *et inritaverant.* V Pinc. v. l. P2. 3. 𝔊 — 𝔏4. ∾. TE + *aut non potuerunt.*

Cap. XXXVII.

TDEHW — *Callistratum — reditum.* 𝔗𝔅 = *Callistratum autem.* V + *aiunt dixisse ita certe huius.* R = *Hecaton auctore cum.* 𝔗𝔅 = *exules esse abominantum* [𝔅 = *abominatum*] *talem Rutilius noster animosus.* 𝔈1. = *exules esset abominatum talem Rutilius noster animosus.* V = *Rutilius noster animosior.* T = *Rutilius exul cum quidam.* E = *animosus.* D(s∾) W — *animosius.* RGV 𝔗 — 𝔏4. + *cum enim quidam.* Naz. Col. 𝔊ro — 𝔅o ∾. R = *illum contaretur.* DW = *eum consolarentur.* T — *illum.* V + *et brevi futurum.* DW = *futura.*

2. R — *feci.* 𝔗 — 𝔈2. + *in exilio meo.* T — *exilio meo.* Langob. Naz. (cr. ∾) = *reditum haereat.* Erm. ci. = *reditum horreat.* W P1. 3. 𝔗 — 𝔊 = *reditum maereat.* quod non improbat Grut. T — *Non est istud* — XXXVIII, 2. *utraque sit?* E (s∾) = *Non est aliud exilium.* V (s∾) = *penales suos voluerunt.*

iniquo malo adfici = RGVE Naz. P2. 3. Col. 𝔊ro — 𝔅o. defendit Gron. D(s∾) W quaedam exx. Pinc. = *uno malo affici.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔏4. = *unico malo affici.* Grut. ci. = *sontico malo affici.* Lips. ci. = *inique malo affici quam omnes publice.* Pontanus (Analectt. I, 14.) = *privo malo affici.*

3. DW — *hominis.*

qui bene de se merentem difficultatibus uult opprimi quas ipse submoueat, qui, etiam si bene cogitat, male precatur. Ne in patrocinium quidem, nedum in gloriam est incendium exstinxisse quod feceris. XXXVIII. In quibusdam ciuitatibus inpium uotum sceleris uicem tenuit. Demades certe Athenis eum qui necessaria funeribus uenditabat damnauit, cum probasset magnum lucrum optasse quod contingere illi sine multorum morte non poterat. Quaeri tamen solet an merito damnatus sit. Fortasse optauit, non ut multis uenderet, sed ut care, ut paruo
2 sibi constarent quae uenditurus esset. Cum constet negotiatio omnis ex empto et uendito, quare uotum eius in unam partem trahis, cum lucrum ex utraque sit? Praeterea omnes licet qui in ista negotiatione sunt damnes: omnes enim idem uolunt, id est intra se optant. Magnam hominum partem damnabis: cui enim non ex alieno incommodo lucrum? Miles bellum optat, si
3 gloriam. agricolam annonae caritas erigit. eloquentiae pretium exceptat litium numerus. medicis grauis annus in quaestum est.

DW = *difficultatibus vult affici.* Naz. — *opprimi.* probat Gron. ut suppleatur *esse.* Rell. etiam Gr. ∾. D (s∾)W = *submoverit.* R = *cogitet.* DHW cod. Iur. = *etiamsi beneficium optat male precatur.* G = *nec in patrocinium q.* DHW — *Ne in patr. q.* — *quod feceris.* E — *Ne in patr. q.* — XL, 1. *antecedit.*

Cap. XXXVIII.

DsW = *Demoratus certe.* W = *Demaratus certe.* V 𝔗 — 𝔈1. = *Demades Athenis certe.* 𝔈2. — *certe.* G = *venditabat clamavit cum.* D = *sed ut careret ut parvo.*

2. *Cum constet negotiatio omnis ex empto* = ci. Grut. G Naz. P2. 𝔗 — 𝔈1. = *Cum constet negotiatio eius ex empto.* Quam facile *omnis* abire potuerit in *eius* patet, si praesertim scriptum erat *õnis.* DHW P1. = *Constat negotium eius ex empto.* R = *Constat negotiatio eius ex empto.* P3. = *constet negotiatio eius ex empto* om. *cum.* Col. = *cum constat negotiatio eius ex empto.* 𝔈2. — 𝔅o — *omnis.* G — *enim* post *omnes*

id est intra se optant = RG Naz. P2. 𝔗 — 𝔈1. 𝔊ro — 𝔅o. VT 𝔈2. — 𝔏4. = *idem intra se optant.* DHW = *omnes inter se optant.* DHW — *enim* ante *non ex alieno.* 𝔗 — 𝔈2. = *ex alieno commodo lucrum.*

bellum optat, si gloriam = Naz. 𝔊ro — 𝔅c. RGTVD = *bellum optat inglorium.* P3. Col. Pinc. = *b. optat. Inglorium agricolam.* P2. 𝔗 — 𝔊 = *b. optat in gloriam.* probat Grut. 𝔐 — 𝔏4. = *bellum optat. Agricolam* om. *si gloriam.* DHW — *si gloriam* — *litium numerus.* GV = *caritas exigit.*

3. *eloquentiae pretium exceptat* = RGVT Langob. Naz. P3. Col. 𝔈2. — 𝔊 𝔑u — 𝔅o = *eloquentiae exceptat pretium.* P2. codd. Lips. 𝔗 — 𝔈1. = *eloquentiae pretium exoptat.* 𝔏 — 𝔊ro = *eloquentiae exoptat pretium.* Pinc. ci. = *Eloquentiae principes exoptant litium numerum.* P. Faber (de Reg. Iur. l. 206.) ci. = *eloquentiam expectat pretium litium numerus* vel *eloquentia expectat pretium litium numerum.* Steph. (Prood. II, 8.) ci. = *eloquentia expectat pretium e litium numero.* Cod. vet. Mur. = *Eloquens exceptat pretium litium numeros.* Mur. ci. 𝔐 𝔅1. = *Eloquens captat pretium ex litium numero.* Lips. ci. = *ex-*

institores delicatarum mercium iuuentus corrupta locupletat. nul-
la tempestate, nullo igne laedantur tecta: iacebit opera fabrilis.
Unius uotum deprehensum est, omnium simile est. An tu Ar-
runtium et Haterium et ceteros qui captandorum testamentorum
artem professi sunt non putas eadem habere quae designatores
et libitinarios uota? illi tamen quorum mortes optent nesciunt, 4
hi familiarissimum quemque ex quo propter amicitiam rei plu-
rimum est mori cupiunt. Illorum damno nemo uiuit, hos quis-
quis differt exhaurit. Optant ergo non tantum ut accipiant quod
turpi seruitute meruerunt, sed etiam ut tributo graui liberentur.
Non est itaque dubium quin hi magis quod damnatum est in uno 5
optent. quibus quisquis morte profuturus est uita nocet. Omnium
tamen istorum tam nota sunt uota quam inpunita. Denique se
quisque consulat et in secretum pectoris sui redeat et inspiciat
quid tacitus optauerit: quam multa sunt uota quae etiam sibi
fateri pudet! quam pauca quae facere coram teste possimus!
XXXIX. Sed non quicquid reprehendendum etiam damnandum
est: sicut hoc uotum amici quod in manibus est male utentis
bona uoluntate et in id incidentis quod euitat. nam dum gratum
animum festinat ostendere ingratus est. Hoc, ait, in potesta-

optatur vel *Eloquentia pretium exoptat, litium numerum.* Bentl. (ad Hor. Carm. 1, 34, 13.) ci. = *eloquentiae exaltat pretium litium numerus.* DHW = *medico gravis annus.* R = *in quaestus est.* GVT quatuor Gr. 𝔗 — 𝔅o = *in quaestu est.* Naz. (p.m.) ∾. probat Grut. T — *institores* — *fabrilis.* W = *iustiores delicatarum.* D (s∾) = *Unum votum.* T — *est. An tu* — § 5. *vita nocet.* D — *An tu Arruntium* — XL, 1. *antecedit. Quomodo.* HW — *An tu Arruntium* — XXXIX. *incidentis, quod evitat.* V = *Arantium.* R = *Arnuntium.* 𝔗 — ℭ1. = *Auruntium.*

Haterium = sRG Gr. 𝔅2. RV 𝔗 — 𝔅o = *Aterium.* RG Gr. = *dissignatores.* Eadem scriptura reperitur etiam in inscriptionibus apud Orellium n. 934. 3212.

4. 𝔗 — ℭ2. — *tamen* post *illi* contra mstos. V = *mortes optant.* R = *hii familiarissimum.*

rei plurimum est = RGV Gr. 𝔗 — 𝔊 𝔑u 𝔅2. 𝔐 — 𝔅1. 𝔅o = *spei plurimum est.* probat Grut. Pinc. ci. = *cum quo propter rem amicitiae plurimum est.* V = *hos quisque differt.*

5. R = *quin hii magis.* V = *quin ii magis.* 𝔗𝔅 = *Omnium tamen istorum tam vota sunt quam impunita.* ℭ1. 2. = *Omnium tamen istorum vota sunt impunita.* R = *Omnium tamen tam istorum* ∾. Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. 𝔗 = *et secretum pectoris sui reddeat.* 𝔅 ℭ1. = *et secretum pectoris sui reddat.* ℭ2. — 𝔏 ℑu = *et in secretum pectoris sui recedat.* Mss. etiam Gr. ∾. T = *possumus.*

Cap. XXXIX.

VT + *reprehendendum est etiam.* T — *est: sicut hoc votum* — XL, 2. *ex. reddis?* Col. = *quod in manibus eius.* Pinc. ci. = *quod immane est.* Quaedam exx. Pinc. + *in id incidentis vitium.* Naz. 𝔊ro — 𝔅o + *in id vitium incidentis.* Rell. etiam Gr. ∾. 𝔗𝔅 = *Haec ait in potestatem.* ℭ1. — 𝔏 ℑu 𝔅1. 𝔑u 𝔅o

tem meam recidat: gratiam meam desideret, sine me saluus, honestus, tutus esse non possit. tam miser sit, ut illi beneficii loco sit quicquid redditur. Haec dis audientibus: Circumueniant illum domesticae insidiae quas ego possim solus opprimere. instet potens inimicus et grauis, infesta turba nec inermis, creditor urgeat et accusator. XL. Uide quam sis aequus: horum optares nihil, si tibi beneficium non dedisset. Ut alia taceam quae grauiora committis pessima pro optimis referendo, hoc certe delinquis, quod non exspectas suum cuiusque rei tempus, quod aeque peccat qui non sequitur quam qui antecedit. Quomodo beneficium non semper recipiendum est, sic non utique
2 reddendum. Si mihi non desideranti redderes, ingratus esses: quanto ingratior es qui desiderare me cogis? Exspecta: quare subsidere apud te munus meum non uis? quare obligatum moleste fers? quare quasi cum acerbo feneratore signare rationem parem properas? Quid mihi negotium quaeris? quid in me deos inmittis? quomodo exigeres qui sic reddis? XLI. Ante omnia ergo, Liberalis, hoc discamus beneficia secure debere et occasiones reddendorum obseruare, non manu facere. hanc ipsam cupiditatem primo quoque tempore liberandi se meminerimus ingrati esse. Nemo enim libenter reddit quod inuitus debet. et quod apud se non uult esse onus iudicat esse, non munus.

= *Hic ait in potestatem.* Mss. etiam Gr. 𝔏4. 𝔊ro 𝔅2. ∾. 𝔗𝔅 = *redditur. Haec diis circumveniant: illum.* 𝔈1. m𝔈2. = *Hinc dii circumveniant, illinc domesticae.* Col. 𝔈2. — 𝔊 = *redditur?* ∾ *Circumvenient.* P3. = *redditur haec dies audientibus.* 𝔐 — *Haec dis audientibus.* Rell. etiam Langob. Gr. ∾.

nec inermis, creditor urgeat et accusator = V 𝔗 — 𝔊. R = *nec inermis creditor urget* [sR = *urgeat*] *acusator.* G Gr. — *et.* Naz. = *urguet.* 𝔐 — 𝔅o + *nec inermis et creditor urgeat et accusator.*

Cap. XL.

DW = *accipiendum est.* 𝔗 — 𝔅o = *non semper benef. recip. est.* V + *utique reddendum est.*

2. Pl. = *quare subsistere apud te munus.* Naz (cr. ∾) = *sub desidere.* E = *apud te vulnus.* D(cr. ∾) 𝔐𝔅1. = *quare obligatus moleste fers.* Grut. ci. + *obligatum moleste te fers?* H = ∾ *feres?* Rell. etiam Gr. ∾. E — *quasi.* 𝔈1. — 𝔐 = *resignare rationem parem.* 𝔑u — 𝔅o — *rationem* ex Gruteri nota male intellecta. Mss. etiam Pinc. Gr. ∾. V = *Quod mihi negotium.* DW = *Quid mihi metum.* E — *Quid mihi — inmittis.*

Cap. XLI.

DW — *Ante omnia — ingrati esse.* H — *Liberalis.* E — *Liberalis, hoc.* EH — *et occasiones — ingrati esse.* R = *ipsam hanc.* T — *hanc.* R — *Nemo enim — iudicat esse.* EH — *enim.* DW = *Nemo non libenter.* Steph. (ad Dalech. Ep. 15.) ci. + *Nemo enim libenter reddit, nisi quod invitus debet.* refutatur a Grut. Suspicc. XVI, 2. Mss. etiam Gr. ∾. E — *debet.* DW = *debet qui apud se.* T = *apud se rem non vult onus.* H — *esse* post *iudicat.*

Quanto melius ac iustius in promptu habere merita amicorum et 2
offerre, non ingerere nec obaeratum se iudicare? quoniam beneficium commune uinculum est et inter se duos adligat. Dic, Nihil moror quo minus tuum reuertatur: opto hilaris accipias. si necessitas alterutri nostrum inminet fatoque quodam datum est, ut aut tu cogaris beneficium recipere aut ego accipere, det potius qui solet. Ego paratus sum. *Nulla mora in Turno est:* ostendam hunc animum, cum primum tempus aduenerit. interim di testes sunt. **XLII.** Soleo, mi Liberalis, notare hunc in te adfectum et quasi manu prendere uerentis et aestuantis, ne in ullo officio sis tardior. Non decet gratum animum sollicitudo: contra summa fiducia sui et ex conscientia ueri amoris dimissa omnis anxietas. Iam conuicium est, Recipe quod de-

2. T — *Quanto melius — di testes sunt.* DW = *Quanto et melius et iustius.* DW = *ingenia amicorum vel merita.* E — *nec obaeratum — adligat.* G = *nec oberratum se iudicare.* VsD 𝔗 — 𝔈1. = *nec oneratum se iud.* H = *Beneficium enim commune vinculum.* DW = *inter se duos obligat* et — *Dic.* DE 𝔗𝔅 = *quo munus tuum revertatur.* Cod. Lips. = *quomodo munus revertatur ad te.* Grut. (Suspicc. XXVI, 9.) ci. + *quominus munus tuum revertatur.* V ex. d. Pauli 𝔏 — 𝔅o + ∾ *revertatur ad te.* Rell. ∾. E — *si necessitas — in Turno est.* DHW — *fatoque — datum est, ut.* DHW — *Ego paratus sum* — XLII, 1. ex. *qui dedit.*

Nulla mora in Turno est = RG Pinc. v. l. Naz. P2. Col. 𝔐. V 𝔗 — 𝔊 = *Nulla mora inter nos est.* P3. = *Nulla mora interna est.* 𝔏 — 𝔅o Virg. (A. XII, 11.) — *est.*, Grut. ci. = *testes sunto.* probat Lips.

Cap. XLII.

Col. = *Soles mihi Liberalis.* Rell. Gr. 𝔗 — 𝔈2. = *Soleo mihi Liberalis* (Erm. correxit in App.). RGτ𝔗 𝔅 = *hunc ad te affectum.* T = *hunc apud te affectum.* R = *manum prendere.* GV = *manu pendere.* RG V 𝔗 — 𝔈1. = *ne in nullo officio.* 𝔗 — 𝔈2. = *Nec decet* contra mstos etiam Pinc.

sollicitudo, contra summa fiducia sui = vet. Erm Agric. Naz. 𝔈𝔊 𝔊ro 𝔑u 𝔅2. 𝔐 — 𝔏4. 𝔅1. 𝔅o + *soll., sed contra summa fiducia sui.* RG VTτ rell. Gr. 𝔗 — 𝔈2. = *soll.* [𝔗𝔅 = *solitudo*], *contra summam fiduciam sui.* E — *contra — quod debes.* RGτ = *demissa omnis anxietas.* T = *demissa anxietas.* 𝔈1. 2. + *dimissa est omnis anx.* contra mstos etiam Pinc.

Iam convicium est, Recipe quod debes. Ita emendandum arbitror hunc locum. R = *Iam cum vitium* [Gron. male laudat *convicium*] *est recipere quod debes. hoc primum beneficii dati sit ut recipiendi.* G = *Tam convicium est recipere quod debes. hoc primum beneficii dati sit ut ius ut.* τ Naz. Erf. Leod. = *Tamen* [Naz. = *Tam.* Leod. = *tanquam*] *convicium est. recipe quod debes. Hoc primum.* nec multum differebat Cambron. P3. = *Tamen convitium est recipere quod debes. Hoc primum.* Col. = *Tamem convitium est. recipere quod debes, hoc primi beneficii dati sit ius.* V P2. 𝔗 — 𝔊 = *Tam convicium est recipere quod non debes quam non dare quod debes* [P2. verba *quam non — quod debes* in margine tantum habet]. *hoc primum beneficii* [𝔗 — 𝔊 = *Hoc beneficii primum*] *dati sit ius ut.* T = *Tam convicium est recipere quod non debes quam non dare quod debes. Quid ergo si nulla* rell. om. 𝔐 — 𝔅1. = *Tam cum vitio est*

bes. Hoc primum beneficii dati sit ius, ut recipiendi tempus
2 eligat qui dedit. At uereor ne homines de me sequius loquantur. Male agit qui famae, non conscientiae gratus est. Duos istius rei iudices habes, te quem non potes fallere et illum quem potes. Quid ergo, si nulla interuenerit occasio? semper debebo? Debebis: sed palam debebis, sed libenter debebis, sed cum magna uoluptate apud te depositum intueberis. Poenitet accepti beneficii quem nondum redditi piget: quare qui tibi dignus uisus est a quo acciperes indignus uideatur cui debeas? XLIII. In magnis erroribus sunt qui ingentis animi credunt proferre, donare, plurium sinum ac domum inplere, cum ista interdum non magnus animus faciat, sed magna fortuna. Nesciunt quanto interim maius ac difficilius sit capere quam fundere. Nam ut nihil alteri detraham, quoniam utrumque uirtute par est, non minoris est animi beneficium debere quam dare: eo quidem operosius hoc quam illud quo maiore diligentia custodiuntur acce-

recipere quod non debes quam non dare quod debes. Hoc beneficii primum dati. Gron. ci. = *Interim convicium est, recipe quod debeo. Hoc primum.* Ruben. ci. ℜu — 𝔅o = *Tanquam convicium est, recipe quod debeo. Hoc primum.* Lips. ci. = *reddere cum non debes* aut *recipere quomodo non debes quam dare quomodo non debes.* Ceterum ad *debes* supple Infinitivum *recipere.*

2. 𝔗 — 𝔈1. = *An vereor.* RV = *de me sepius loquantur.* DHW = *sepius de me male loquantur.* Mss. Lips. + *sequius id est obliquius, aut male, vel iniuste loquantur.* 𝔗𝔅 = *de me segnius: id est obliquius: aut male: vel iniuste loquantur.* DEW — *Duos istius — quem potes.* RGτ quidam Ermi Naz. P3. Col. = *iudices habes illum quem non potes. Quid ergo.* V Pinc. v. l. P2. = *iudices habes illum quem non potes et quem potes. Quid ergo.* Alii Ermi 𝔈1. 2. = *iudices habes illum quem potes. Quid ergo.* 𝔗𝔅 = *iudices habes: illum quem potes: et quem non potes. Quid ergo.* Scriptura vulgata Erasmi coniecturae debetur. E = *semper debeo?* R — *Debebis.* DW — *cum* ante *magna* et — *apud te.* G — *intueberis — piget.* V = *quem nondum redditi pudet.* R GTEH 𝔗 — 𝔈1. + *cui diu debeas.* quod fortasse erat recipiendum.

Cap. XLIII.

T — *In magnis — debere quam dare.* DW — *In magnis* — § 2. in. *Itaque.* V + *esse credunt.* 𝔗𝔅 = *donare plurimum suum.* 𝔈1. = *proferre dona plurimum sinum.* 𝔈2. — 𝔊 = *proferre dona, plurium sinum.* Mss. etiam Pinc. Gr. ∾ (E = *perferre.* τ = *plurimum*). 𝔐 = *ad domum* contra mstos etiam Gr. 𝔅o = *ac donum.*

inplere = RGVτH. 𝔗 — 𝔅o = *replere.* 𝔐 = *quanto maius ac difficilius interdum sit.* 𝔗𝔅 = *quantum maius ac difficilius sit.* 𝔈1. — *interim.* 𝔈2. — 𝔅1. (exc. 𝔐) = *quanto maius ac difficilius interim sit.* Mss. etiam Gr. ∾.

quoniam utrumque virtute par est = RV. H = *quoniam utrumvis virtute par est.* G = *quoniam utrum virtuti par est.* τ = *quoniam utrum ubi ex virtute par est.* Cod. Lips. 𝔗 — 𝔈1. = *quoniam utrumlibet virtute par est.* 𝔈2. — 𝔊 + *quoniam utrumque, ubi virtute fit, par est.* 𝔐 — 𝔅o + *quoniam utrumque, ubi ex virtute fit, par est.* T = *custodiuntur. accepta perdantur.*

pta quam dantur. Itaque non est trepidandum quam cito re- 2
ponamus nec procurrendum intempestiue, quia aeque delinquit qui ad referendam gratiam suo tempore cessat quam qui alieno properat. Positum illi apud me. nec illius nomine nec meo timeo. bene illi cautum est. non potest hoc beneficium perdere nisi mecum, immo ne mecum quidem. Egi illi gratias. Qui 3
nimis de reddendo beneficio cogitat nimis cogitare alterum de recipiendo putat. Praestat esse in utrumque facilem: si uult recipere beneficium, referamus reddamusque laeti. Illud apud nos custodiri mauult: quid thesaurum eius eruimus qui custodiam recusamus? dignus est cui utrum uolet liceat. Opinionem quidem et famam eo loco habeamus, tamquam non ducere, sed sequi debeat.

L. ANNAEI SENECAE
AD AEBUTIUM LIBERALEM
DE BENEFICIIS
LIBER VII.

I. Bonum, mi Liberalis, habeas animum uolo:

2. T — *Itaque* — § 3. ex. *sequi debeat.* V𝔗 — 𝔏𝔍u = *Ideo non est trepidandum.* RGτEH Naz. P3. Col. ∾. DW 𝔗 — 𝔈2. = *nec procurandum intemp.* Cod. Iur. = *nec percurrendum intemp.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔏4. = *nec properandum intemp.* Rell. etiam Naz. P3. Col. ∾. 𝔗𝔚 = *ad ferendam gratiam.* V + ∾ *quam qui alieno tempore properat.* DW Pinc. ci. 𝔐𝔏 — 𝔍u = *properat tempore alieno quam qui suo cessat.* Rell. etiam Gr. ∾. cf. P. Faber Semestrr. I, 23. τ(s∾) = *Posito illo apud me.* 𝔈1. — 𝔚o + *Positum est illi* contra mstos. 𝔗𝔚 = *nisi moetum: immo ne moetum q.* RGτ = *nec mecum q.* 𝔈2. — 𝔚o + *Egi illi gratias, id est, retuli.*

3. DW = *cogitare alium* [Dp.m. = *aliunde*] *de recipiendo putat.* H Pinc. v. l. 𝔗 — 𝔈1. 𝔏 = *Praestat se in utrumque.* 𝔈2. — 𝔐𝔚1. = *Praestat esse in utrumque.* Rell. etiam Gr. ∾. τE𝔏4. + *Si illud apud nos.* W = *apud se custodiri.* R(cr.∾) = *custodiri maluit.* 𝔗 — 𝔖 = *Quid thesaurum eius eripimus* contra mstos etiam Pinc.

qui custodiam recusamus = quaedam exx. Pinc. Naz. Col. P3. RG Vτ 𝔗 — 𝔚o = *quid custodiam recusamus.* E — *dignus est* — *sequi debeat.* DW = *eo loco habebimus.* DW codd. quidam Pinc. 𝔖 — 𝔐 + *tanquam quae non ducere.* τ = *non inducere.* Cod. Iur. = *sequi debeatur.*

Cap. I.

DW — *Bonum* — § 2. ex. *ingenti*

In manibus terrae. Non hic te carmine longo
Atque per ambages et longa exorsa tenebo.

Reliqua hic liber cogit et exhausta materia circumspicio non quid dicam, sed quid non dixerim. Boni tamen consules quicquid superest, cum tibi superfuerit. Si uoluissem lenocinari mihi, debuit paulatim opus crescere et ea pars in finem reser-
2 uari quam quilibet etiam satiatus adpeteret. Sed quicquid maxime necessarium erat in primum congessi: nunc, si quid effugit, recolligo. Nec mehercule, si me interroges, nimis ad rem existimo pertinere ubi dicta sint quae regunt mores, prosequi cetera non in remedium animi, sed in exercitationem in-
3 genii inuenta. Egregie enim hoc dicere Demetrius Cynicus, uir meo iudicio magnus, etiam si maximis conparetur, solet: ***Plus prodesse, si pauca praecepta sapientiae teneas, sed illa in promptu tibi et in usu sint, quam si multa quidem***
4 ***didiceris, sed illa non habeas ad manum. Quemadmodum,*** **inquit,** ***magnus luctator est non qui omnes numeros nexusque perdidicit quorum usus sub aduersario rarus est, sed qui in uno se aut altero bene et diligenter exercuit et eorum occasiones intentus exspectat (nec enim refert quam multa***

inventa. E — *Bonum* — *In manibus terrae.* 𝔈2. — 𝔐 — *volo* contra mstos etiam quosdam Ermi Gr. T verba *In manibus* — *tenebo* collocat post *materia* et tum repetit verba *Reliqua* — *materia.* 𝔑 — 𝔈1. = *In manibus tene.* E + *te Liberalis carmine longo.* 𝔗𝔚 + *et reliqua.* 𝔈1. — 𝔐 = *Reliquias hic liber* contra mstos etiam Pinc. Gr. Iur. T = *et exacta* [infra recte legitur] *materia.* 𝔑 — 𝔐𝔅1. 𝔚o — *et* ante *exhausta* contra mstos etiam Gr. E — *Boni* — § 3. *maximis conparetur.* RGVTβH Naz. P2. 3. 𝔑 — 𝔚 + *quicquid tibi superest.* Col. = *quicquid tibi superfuerit* rell. om. T = *in fine reservari.* 𝔑 — 𝔈1. — *etiam* ante *satiatus.* T = *appetent.*

2. T — *necessarium.* V Pinc. v. l. 𝔑𝔗𝔈 — 𝔅1. + *in primum statim.* P2. 𝔚 — 𝔈2. + *in primum statum.* T = *in primis statim.* Col. = *in premium congessi.* RGβ Naz. P3. 𝔑u — 𝔚o ∾. T = *nunc quod effugit.* VT = *mehercules.* Rell. ∾.

si me interroges = RGVTβH Gr. Verd. Tronc. Scal. 𝔅2. 𝔑 — 𝔑u 𝔚o = *si me interrogas.* R = *minus ad rem existimo.* RGVTβ 𝔑 — 𝔚 = *ubi dicta sunt.* 𝔑 — 𝔚 = *quae tegunt mores.*

prosequi cetera = RGVTβ quatuor Gr. Tronc. Scal. 𝔑 — 𝔚o = *persequi cetera.* T + *cetera que non in exercitationem ingenii sunt inventa.* 𝔑 — 𝔚 = *in exercitatione.*

3. DW = *Egregie mihi videtur hoc dicere.* T = *Egregie Demetrius Cynicus dicere videtur.* R = *Demetrius Scynius.* 𝔑 = *maximis compertur.* 𝔗 — 𝔈1. = *maximis comperitur.* Germ. = *Plus prodest si pauca praecepta in promptu teneas: quam si multa ut non habeas ad manum.* VDEW = *si illa in promptu.* T = *et in usu tibi sint.* D = *et in usu sint tibi.* β — *tibi.* T = *dedisceris quidem.*

4. T — *Quemadmodum* — *pauca vincunt.* E + *Quemadmodum inquit Demetrius.* 𝔑 — 𝔈1. = *nexusque perdiscit.* VβDE = *ac diligenter.* E = *exercuit neque enim refert* rell.

sciat, si scit quantum uictoriae satis est): sic in hoc studio multa delectant, pauca uincunt. Licet nescias, quae ratio 5
Oceanum effundat ac reuocet. quare septimus quisque annus aetati signum inprimat. quare latitudo porticus ex remoto spectantibus non seruet proportionem suam, sed ultima in angustius coeant et columnarum nouissime interualla iungantur. quid sit quod geminorum conceptum separet, partum iungat. utrum 6
unus concubitus spargatur in duos, an totiens concepti sint. cur pariter natis fata diuersa sint maximisque rerum spatiis distent quorum inter ortus minimum interest. Non multum tibi nocebit transisse quae nec licet scire nec prodest. Inuoluta ueritas in alto latet. Nec de malignitate naturae queri possumus, quia nullius rei difficilis inuentio est, nisi cuius hic unus inuentae fructus est inuenisse. Quicquid nos meliores beatosque factu- 7
rum est aut in aperto aut in proximo posuit. Si animus fortuita contempsit, si se supra metum sustulit nec auida spe infinita conplectitur, sed didicit a se petere diuitias. si deorum hominumque formidinem eiecit et scit non multum esse ab homine timendum, a deo nihil. si contemptor omnium quibus torquetur

om. 𝔑 — 𝔐 = *intentus spectat* contra mstos etiam Gr. V = *sed scit quantum.* β (s∾) — *victoriae.* V = *victoriae satis sit.* Rell. ∾. P3. = *pauca vincant.* mCol. = *pauca vinciant.* Quidam codd. Pinc. = *pauca iuvant.* 𝔑 — 𝔈2. = *pauca manent.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾.

5. T = *unus quisque annus.* P3. = *septimus tibi annus.* DsEW ex. Francisc. P1. 3. Put. = *aetatis signum.* DW — *quare latitudo — iungantur.* RG𝔑 — 𝔊 = *non servet portionem.*

in angustius coeant = Naz. E = *in angustiis coeant.* Rell. etiam Gr. = *in angustias coeant* (P3. — *coeant*). E — *et columnarum — iungantur.* P3. = *et columnarum novisse iungatur* om. *intervalla.* T = *et novissime columnarum intervalla iungamus.* Pinc. ci. 𝔈 — 𝔅1. 𝔅o = *et novissima columnarum.* Rell. etiam Gr. ∾. E = *gemellorum conceptum.*

6. RGVβDEHW Naz. P1. 3. Col. = *an totiens concepisset.* T = *an totiens concipiat.* P2. 𝔑 — 𝔅 = *an toti omnes concepissent.* 𝔑 — 𝔅 = *ortus minimus.* T — *ortus.* R = *transsisse.* T = *Ne de malignitate.* 𝔑𝔗 = *possimus.* E — *nisi cuius hic — invenisse.* R — *nisi.* T + *nisi illius cuius hic.* G = *nisi cui hic unus.* 𝔑 — 𝔅 = *non cui hic unus iuventae.* 𝔈1. = *non cuius hic unus.*

7. T — *nos* post *Quicquid.* RTH = *aut in parato aut in proximo.* Cod. Iur. + *aut in proximo posuit. Et ideo licet sapiens nesciat naturas omnium rerum, scit tamen nec malum esse nisi turpe nec bonum nisi honestum* [cf. II, 1.]. *Si animus.* D — *aut* ante *in aperto.* DW — *Si animus — II, 1. honestique distinctio.* 𝔑 — 𝔊 + *supra metum sustulit et posuit* contra mstos etiam Pinc. Gr. R (cr.∾) = *nec avidia spe.* E — *sed didicit — a deo nihil.* 𝔑 — 𝔈1. = *per se petere divitias.* V = *si contemptu omnium.* E + *contemtor est.* Tronc. = *si contemptus est.* V — *dum* ante

uita, dum ornatur, eo perductus est, ut illi liqueat mortem nul-
8 lius mali materiam esse, multorum finem. si animum uirtuti consecrauit et quacumque uocat illa planum putat. si sociale animal et in commune genitus mundum ut unam omnium domum spectat, et conscientiam suam dis aperuit semperque tamquam in publico uiuit se magis ueritus quam alios: subductus ille tempestatibus in solido ac sereno stetit consummauitque scientiam utilem ac necessariam. reliqua oblectamenta otii sunt. Licet enim iam in tutum retracto animo ad haec quoque excurrere cultum, non robur ingeniis adferentia. II. Haec Demetrius noster utraque manu tenere proficientem iubet. haec nusquam dimittere, immo adfigere et partem sui facere eoque cotidiana meditatione perduci, ut sua sponte occurrant salutaria et ubique ac statim desiderata praesto sint et sine mora ulla ueniat illa turpis honestique distinctio, sciat nec malum esse ullum nisi tur-
2 pe nec bonum nisi honestum. Hac regula uitae opera distribuat. ad hanc legem et agat cuncta et exigat miserrimosque mortalium iudicet, in quantiscumque opibus refulgebunt, uentri ac libidini deditos quorumque animus inerti otio torpet. Dicat sibi ipse: Uoluptas fragilis est, breuis, fastidio obiecta, quo aui-

ornatur. R = *dum ornatus.* E — *dum ornatur.* T = *eo productus est.* T — *mali* ante *materiam.* E = *nullius realis materiam.* G = *planum putrit.* E = *planum portat.*

8. E — *si sociale* — *in publico vivit.* R = *si sociale animal etiam in commune.* V 𝔈2. — 𝔏𝔍u + *si sociale animal est et.* 𝔑 — 𝔈1. = *Si sociale animal est in comm.* Rell. etiam Gr. ∾. TV Tronc. = *in commune genitum.* 𝔑 — 𝔈1. = *mundus et unam domum spectat.* RVT H 𝔈2. — 𝔏𝔍u — *omnium.* Gβ Naz. ∾. 𝔑 — 𝔈1. = *conscientiam suam dominus* [𝔈1. = *dominusque*] *aperuit semper tanquam.* 𝔐 — 𝔏4. 𝔅1. 𝔑u 𝔅o = *aperit* contra mstos etiam Gr. β = *in publico unum.* 𝔐 — 𝔅1. + *si se magis* contra mstos etiam Gr. T = *se magis verens.* 𝔈1. — 𝔏𝔍u = *subductus illis tempestatibus.*

consummavitque = Naz. 𝔑u — 𝔅o. Rell. — *que.*

ac necessariam = mss. 𝔑 — 𝔅o = *atque necessariam.* H = *ingenii afferentia.* R = *adferentiā.*

Cap. II.

𝔈2. — 𝔐 = *nec usquam dimittere* contra mstos etiam Gr. (T = *haec nũquam*). E — *immo adfigere* — *sui facere.* RGVTβH = *immo adficere.* 𝔑 — 𝔈1. = *immo aspicere.* T — *ulla* ante *veniat.* VTP2. 𝔑 — 𝔅o + *sciatque nec malum.* D = *sed sapiens nec malum.* sDW = *scit sapiens.* Rell. etiam Gr. ∾. DW — *ullum.*

2. 𝔈2. = *Haec regula* (in App. correxit Erm.). DW = *distribuit* et — *ad hanc* — *otio torpet.* V = *in quantiscunque operibus.*

quorumque animus = RGVTβH. 𝔑 — 𝔅o — *que.* 𝔑 — 𝔅 = *Dicat sibi ipsa.* 𝔈1. — 𝔅o = *Dicat ipse sibi* contra mstos. T = *Voluntas.*

fragilis est, brevis, fastidio obiecta = mss. etiam quidam Pinc. Gr. cod. Lips. 𝔊ro — 𝔅o. Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔏4. = ∾ *fastidit obiecta.* 𝔑 — 𝔈2.

dius hausta est, citius in contrarium recidens, cuius subinde necesse est aut poeniteat aut pudeat. In qua nihil est magnificum 3
aut quod naturam hominis dis proximi deceat. res humilis, membrorum turpium aut uilium ministerio ueniens, exitu foeda. Illa est uoluptas et homine et uiro digna non inplere corpus nec saginare nec cupiditates inritare quarum tutissima est quies: sed perturbatione carere et ea quam hominum inter se rixantium 4
ambitus concutit et ea quae intolerabilis ex alto uenit, ubi de dis famae creditum est uitiisque illos nostris aestimauimus. Hanc uoluptatem aequalem, intrepidam, numquam sensuram sui taedium percipit hic quem deformamus, qui maxime, ut ita dicam, 5
diuini iuris atque humani peritus. hic praesentibus gaudet, ex futuro non pendet: nihil enim firmi habet qui in incerta propensus est. Magnis itaque curis exemptus et distorquentibus mentem nihil sperat aut cupit nec se mittit in dubium suo contentus. Nec illum existimes paruo esse contentum: omnia illius 6
sunt non sic quemadmodum Alexandri fuerunt. cui, quamquam

= *fragilis et brevis fastidit obiecta.* Grut. ci. = *fragilis est brevique fastidio obiecta.* sed ipse dicit *brevique* sibi non satisfacere. DW = *quo avidius aucta est.* V = *necesse ut poeniteat.* P2. 3. = *necesse est ut poeniteat aut pudeat.* 𝔊1. 2. = *necesse est poeniteat. in qua nihil est.* ℜ — 𝔅 — *aut pudeat.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾.

3. E — *in qua — exitu foeda.* β = *nil est.* 𝔊1. — 𝔏 ℑu + *aut magnificum.* D(s∾) W = *aliis prox.* W = *proximus edoceat.* T = *proximis.* R = *menbrorum.*

aut vilium = RGVTβ. ℜ = *aut ultilium.* 𝔗𝔅 = *aut altilium.* 𝔊1. = *ab altilium.* 𝔊2. — 𝔅o = *ac vilium.* Germ. Scal. = *servilium.*

Illa est voluptas = RGVTβDEHWℜ — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o = *Ista est vol.* DW = *non saginare non cupiditates.* DW — *quarum tutissima* — § 5. *qui maxime.*

4. ℜ — 𝔊1. = *perturbatione caret* om. *sed.* T — *sed.* P2. 3. 𝔐 — 𝔏 ℑu = *et ea quae hominum.* Mss. etiam Naz. Col. ∾. ℜ — 𝔅 = *inter se rixatum.* ℜ — 𝔅 = *concutiet.* Grut. ci. = *concitat.* Mss. etiam Gr. ∾. β = *ut de diis.* T = *nisi de diis.* ℜ = *nostris existimaverim.* 𝔗𝔅 = *nostris extimaverim.* T = *nunquam censuram.* VT ℜ — 𝔊1. = *quem informamus.*

5. *qui maxime, ut ita dicam* = RV P2. 3. H + *qui ẽ maxime ut ita dicam.* Quaedam exx. Pinc. Col. = *quam maxime.* T = *qui ut ita dicam divini roris atque humani* om. *maxime.* E — *qui maxime* — § 5. *propensus est.* 𝔐 — 𝔅o = *cum maxime: qui ut ita dicam.* (*cum maxime* debetur coniecturae Pinciani. qui ante *ut ita dicam* ne Gr. quidem aut Delb. habebant.) Gβ Naz. = *quem maxime ut ita dicam.* D + *peritus est.* W + *est peritus.*

hic praesentibus = RGVTβDHW Gr. ℜ — 𝔊1. 𝔊2. — 𝔊 = *de praesentibus.* 𝔐 — 𝔅o — *hic.* β = *ex futuro suspendit.* β = *qui incerta* om. *in.* T = *qui ad incerta.* β + *cupit. his itaque curis exemptus nec se mittit.*

6. DW — *Nec illum* — VI, 2. *ex. dominio sua.*

R = *Ne etiam illum.* G Naz. P3. Col. = *Ne et illum.* V + *et nec illum.* β = *Ne ad illum.* TP2. ℜ — 𝔅o ∾. E — *non sic* — III, 2. *congeras.* T = *Alexandro fuerunt.* β =

in litore rubri maris steterat, plus deerat quam qua uenerat.
illius ne ea quidem erant quae tenebat aut uicerat, cum in Ocea-
no Onesicritus praemissus explorator erraret et bella in ignoto
7 mari quaereret. Non satis adparebat inopem esse qui extra na-
turae terminos arma proferret? qui se in profundum, inexplo-
ratum et inmensum auiditate caeca prorsus inmitteret? Quid
interest quot eripuerit regna, quot dederit, quantum terrarum
tributo premat? tantum illi deest quantum cupit. III. Nec Ale-
xandri tantum uitium fuit quem per Liberi Herculisque uestigia
felix temeritas egit, sed omnium quos fortuna inritauit inplendo.
Cyrum et Cambysen et totum regni Persici stemma percense:
quem inuenies cui modum imperii satietas fecerit? qui non ui-
tam in aliqua ulterius procedendi cogitatione finierit? Nec id
mirum est: quicquid cupiditati contingit penitus hauritur et con-
2 ditur. nec interest quantum eo quod inexplebile est congeras.
Unus est sapiens cuius omnia sunt nec ex difficili tuenda. Non
habet mittendos trans maria legatos nec metanda in ripis hosti-
libus castra, non opportunis castellis disponenda praesidia. non
3 opus est legione nec equestribus turmis. Quemadmodum di in-
mortales regnum inermes regunt et illis rerum suarum ex edito
tranquilloque tutela est, ita hic officia sua, quamuis latissimo

cuiquam in litore r. m. VT P2. 𝔑 — 𝔈1. = *quando in litore* [𝔑 = *licto ore*] *r. m.* Col. = *cum in littore.* G = *quia in litore.* P3. hic mutilus est. Rell. etiam Laugob. Naz. ∾. RGβ = *quam quia venerat.* V P3. = *quam inveneral.* TP2. 𝔑 — 𝔈1. = *quam acquisierat.* Optimus Ermi Naz. Col. ∾. T — *Illius ne ea* — § 7. *prorsus inmitteret.* β = *Illius neci quidem.* 𝔑 = *cum in Oceano omnis: yoricus praefectus classibus praemissis.* 𝔗 𝔅 = *cum in Oceano omnis loricus praefectus praemissis.* 𝔈1. = *cum in Oceano omnis loricatus praefectus classibus praemissis.* VP2. 𝔈2. — 𝔏4. + *Onesicritus praefectus classibus.* Rell. etiam Gr. ∾.

7. β = *quod eripuit regna* ∾. T = *quoque eripuit regna quod dedit.* GV 𝔑 — 𝔅 = *quod eripuit.* 𝔑 — 𝔈1. — *regna.* T = *tributo pressit.* T = *Tantum cuique deest.*

Cap. III.

𝔈1. — 𝔏o + *Nec hoc Alexandri* contra mstos. T = *fortuna irritat.* T = *etiam totum regni.* V = *totius regni.* 𝔑 — 𝔅 = *totum regnum.* G = *stegma.* 𝔑 — 𝔅 = *strema.* V = *satietas effecerit.* V = *Nec id mirum esse.* H haec omittit. T = *quicquid sacie contingit.* 𝔈1. — 𝔅1. = *contigit* contra mstos etiam Gr. Scal.

2. 𝔈1. — 𝔏𝔍u = *in id quod inexplebile* contra mstos etiam Pinc. Gr. R (cr. ∾) = *quod inexplicabile est.* T = *eo quod cupieris congeras.* 𝔑 — 𝔈1. = *cui omnia sunt.* H = *ne ex difficili.* E — *nec ex diff.* — IV, 1. *decidisti expliceris.* T = *nec me tanta in ripis.* Naz. P3. Col. 𝔏𝔍u = *nec me tenda.* 𝔑 — 𝔅 = *nec moranda.* T = *castella.* Cod. Iur. = *nec equitum tribus turmis.*

3. T reliqua huius capitis sic componit: *Quemadmodum dii immortales regnum inermes regunt, ita hic sine*

pateant, sine tumultu obit et omne humanum genus potentissimus eius optimusque infra se uidet. Derideas licet, ingentis 4
spiritus res est, cum Orientem Occidentemque lustraueris animo quo etiam remota et solitudinibus interclusa penetrantur, cum tot animalia, tantam copiam rerum quas natura beatissime fundit adspexeris, emittere hanc dei uocem: Haec omnia mea sunt. Sic fit ut nihil cupiat, quia nihil est extra omnia.

IV. Hoc ipsum, inquis, uolui: teneo te. uolo uidere quomodo ex his laqueis in quos tua sponte decidisti expliceris. Dic mihi, quemadmodum potest aliquis donare sapienti, si omnia sapientis sunt? nam id quoque quod illi donat ipsius est. Itaque non potest dari beneficium sapienti cui quicquid datur de suo datur: atqui dicitis sapienti posse donari. Idem autem me scito et de 2
amicis interrogare. Omnia dicitis illis esse communia, ergo nemo quicquam amico donare potest: donat enim illi communia. Nihil prohibet aliquid et sapientis esse et etiam eius qui possidet, cui datum et adsignatum est. Iure ciuili omnia regis sunt: et tamen illa quorum ad regem pertinet uniuersa possessio in singulos dominos descripta sunt et unaquaeque res habet possessorem suum. Itaque dare regi et domum et mancipium et 3
pecuniam possumus: nec donare illi de suo dicimur. Ad reges enim potestas omnium pertinet, ad singnlos proprietas. Fines Atheniensium aut Campanorum uocamus quos deinde inter se uicini priuata terminatione distinguunt. et totus ager illius aut illius reipublicae est: pars deinde suo domino quaeque censetur.

tumultu officia sua obit et omne humanum genus infra se videt. Ingentis spiritus est emittere hanc vocem: Haec omnia etc. 𝔑 — 𝔅 = *sine tumulto.*

4. R = *latissime fundit.* de quo vide. R + *dei vocem est.* Cod. Iur. + *ut nihil sapiens cupiat.* R (s∾ al. m.) — *est* ante *extra omnia.*

Cap. IV.

𝔑 — 𝔈1. — *ex* ante *his laqueis.* T = *tua sponde incidisti.* E = *Dices michi. Quomodo ergo potest.* T = *quomodo potest aliquis.* T — *Nam id — beneficium sapienti.* E = *sapienti posse dari.*

2. E pro verbis *Idem — adsignatum est* habet *Sic omnia sapientis esse — dominium habeat* ex V, 1. huc translata. RGVH 𝔑 — 𝔈1. — *ergo nemo — illi communia.* T — *Nihil prohibet* — § 7. ex. *intellegant.* 𝔑 — 𝔈2. — *et sapientis* contra mstos *etiam* Pinc.

et etiam eius = P2. Col. 𝔑 — 𝔅 𝔅2. RGV Naz. P3. — *et.* Pinc. v. l. (?) 𝔈1. — 𝔑u 𝔅o — *etiam.* 𝔈1. 2. + *et eius cui datum.* 𝔐 post *adsignatum est* habet *Sic omnia sapientis — dominium habeat* ex V, 1. huc translata, nec tamen illic omissa.

3. H = *et donum et mancipium.* 𝔑 — 𝔅 = *nec donari illi.* E = *dare illi.* GVEH = *Ad regem enim.* H Verd. Tronc. Scal. = *proprietates.* E — *Fines Atheniensium* — V, 1. *me posse donare sapienti.* 𝔑 — 𝔈1. — *et totus ager — quaeque censetur.*

illius aut illius reip. = sR P2.

4 ideoque donare agros nostros reipublicae possumus, quamuis
illius esse dicantur, quia aliter illius sunt, aliter mei. Num-
quid dubium est quin seruus cum peculio domini sit? dat tamen
domino suo munus. Non enim ideo nihil habet seruus, quia
non est habiturus, si dominus illum habere noluerit. nec ideo
non est munus, cum uolens dedit, quia potuit eripi, etiam si
5 noluisset. [Non] quemadmodum probemus omnia (nunc enim
omnia sapientis esse inter duos conuenit), illud quod quaeritur
colligendum est, quomodo liberalitatis materia aduersus eum su-
persit cuius uniuersa esse concessimus. Omnia patris sunt quae
in liberorum manu sunt: quis tamen nescit donare aliquid et
6 filium patri? Omnia deorum sunt: tamen et dis donum posui-
mus et stipem iecimus. Non ideo quod habeo meum non est,
si meum tuum est: potest enim idem esse meum et tuum. Is,
inquit, cuius prostitutae sunt leno est. omnia autem sapientis
sunt. inter omnia et prostitutae sunt: ergo prostitutae sapientis
sunt. leno autem est cuius prostitutae sunt: ergo sapiens est
7 leno. Sic illum uetant emere. dicunt enim: Nemo rem suam
emit. omnia autem sapientis sunt: ergo sapiens nihil emit. Sic
uetant et mutuum sumere, quia nemo usuram pro pecunia sua
pendat. Innumerabilia sunt per quae cauillantur, cum pul-

𝔅2. V = *illius aut huius reip.* R (p.m.) G — *illius* ante *aut*. Ex. d. Pauli Pinc. = *et totus ager illius reip. est*. Naz. Col. 𝔈2. = *et totus ager aut ullius reip. est.* P3. = *et totus ager aut nullius reip. est.* H = *et totus ager aut villa reip. est pars.* De quo vide. Ermi ci. ℭ — 𝔑u 𝔅o = *huius aut illius reip. est.* V = *domino suo quaeque.* 𝔊ro — 𝔅o = *suo domino quoque* contra mstos.

4. R = *quamvis ullius esse.* 𝔑 — 𝔅 = *Nunquam dubium est.* G𝔑 — 𝔅 = *adeo nihil habet servus.* G = *si deus illum.*

5. Germ. Agric. ci. = *Quin agedum probemus.* quod placet fere Grutero. 𝔏 — 𝔅1. = . *Quemadmodum*. putat enim Lips. nonnulla hic perdita esse. Lips. ci. = *Quem ad modum perhibemus omnia sapientis esse (nunc enim inter nos conveniat:) illud quod quaeritur.* Ego secutus Gronovii sententiam cum 𝔅2. addidi *Non*, quod quidem abest omnibus mstis etiam Gr.

inter duos convenit = mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔊𝔅2. cf. infra XIX, 1. *inter duos pereat.* 𝔑 — 𝔑u 𝔅o = *inter nos convenit.* 𝔑𝔗 = *eius universa.* 𝔑 — 𝔅 = *esse contempsimus.* 𝔈1. — 𝔐 = *esse contendimus.* contra mstos etiam Pinc. Gr.

6. 𝔈1. — 𝔐 = *tamen diis* om. *et* contra mstos etiam Gr. 𝔑 — 𝔑u 𝔅o = *posuimus donum* contra mstos etiam Gr. Lat. Latin. = *Num ideo quod habeo.*

si meum tuum est = mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔊𝔅2. 𝔐 — 𝔑u 𝔅o (exc. 𝔏4.) — *meum*. 𝔏4. = *si et tuum est.*

Is, inquit = RG Naz. P3. 𝔑𝔗 𝔑u — 𝔅o. VH P2. 𝔅 — 𝔅1. = *Is, inquis.* Aliquot Ermi Col. = *Is enim.* V — *inter omnia et prostitutae sunt.* 𝔑 — 𝔈1. — *inter omnia — sapientis sunt.* 𝔈2. — 𝔅o + *inter omnia autem.* RGH ∾. 𝔈2. — 𝔅o + *ergo et prostitutae.* RGVH ∾.

7. *pendat* = RGVH 𝔑 — 𝔅 𝔊ro — 𝔅o. 𝔈1. — 𝔏4. = *pendit.*

cherrime quid a nobis dicatur intellegant. V. Etenim sic omnia sapientis esse dico, ut nihilominus proprium quisque in rebus suis dominium habeat, quemadmodum sub optimo rege omnia rex imperio possidet, singuli dominio. Tempus istius probandae rei ueniet. interim hoc huic quaestioni sat est me id quod aliter sapientis, aliter meum est posse donare sapienti. Nec mirum est aliquid ei cuius est totum posse donari. Conduxi 2
domum a te. in hac aliquid tuum est, aliquid meum: res tua est, usus rei tuae meus est. Itaque nec fructus tanges colono tuo prohibente, quamuis tua in possessione nascantur, et si annona carior fuerit aut fames,

Heu frustra magnum alterius spectabis aceruum

in tuo natum, in tuo positum, in horrea iturum tua. Nec conductum meum, quamquam sis dominus, intrabis. nec seruum tuum, mercenarium meum, abduces. et cum a te rhedam conduxero, beneficium accipies, si tibi in uehiculo tuo sedere permisero. Uides ergo posse fieri ut aliquis accipiendo quod suum est munus accipiat. VI. In omnibus istis quae modo retuli uterque eiusdem rei dominus est. Quomodo? quia alter rei dominus est, alter usus. Libros dicimus esse Ciceronis. eosdem

V = *que a nobis dicantur.*

Cap. V.

Etenim sic omnia = RH 𝔅o. T — *Etenim.* P2. 𝔑 — 𝔏4. = *Enimvero sic omnia.* GV rell. Gr. 𝔊ro 𝔅2. = *Enim sic omnia.* probat Gron. Apud Liv. XXIII, 45, 10. eadem est scripturae varietas. 𝔑 — ℭ1. = *singulari domin.* T — *Tempus — sat est.* 𝔑 — ℭ1. = *Tempus istud.* V = *huic quaestioni satis est.*

me id quod aliter sapientis = RG Naz. P3. Col. 𝔅2. (R + *sapientis est*). ℭ2. — 𝔐u 𝔅o = *id quod aliter sapientis, aliter meum est me posse.* V = *id quod meum aliter sapientis est aliter meum. meum est habere, posse donare sapientis.* T = *id quidem est meum. aliter sapientis est aliter meum. Meum est habere. posse habere sapientis.* 𝔑 — ℭ1. = *id quod est meum aliter sapientis* [𝔅 = *sapiens*] *est aliter meum. meum est habere. posse donare sapientis.* R = *dare sapienti.* T = *ei cui totum est.* G = *posse donare.*

2. 𝔑 — 𝔅 = *in aliquod tuum est aliquod meum.* ℭ1. 2. = *Inde aliquid tuum est* [ℭ2. — *est*] *aliquid meum.* 𝔊 — 𝔐u 𝔅o — *est* post *tuum* contra instos etiam Gr. T — *Itaque* — VI, 2. *conducere potest.* E — *Itaque — abduces.* Grut. ci. — *aut fames.* putat autem e margine in contextum irrepsisse *ait uates* et deinde factum esse *aut fames.* R = *mercennarium.* 𝔑 — ℭ1. = *et ad te et reddam si conduxero.* ℭ2. — 𝔏 ℑu = *et abs te rhedam* [ℭ2. 𝔊 = *reddam*] *si conduxero.* 𝔏4. — 𝔐u 𝔅o = *et cum abs te* ∾. Mss. etiam Gr. ∾ (scribunt tamen RGVE P2. *redam.* Naz. *raedam.* P3. *reddam.* Col. *redeam*). V + *beneficium tuum.* 𝔑 — 𝔅 = *sedere promisero.*

Cap. VI.

E — *In omnibus — retuli.* 𝔑 = *uterque eis deē rei.* 𝔗 = *eisdem.* E = *Quomodo eiusdem rei dominus est.* G — *Quomodo? — dominus est.* E + *librarius libros suos.* H = *quia aliter rei* ∾ *aliter usus.*

Dorus librarius suos uocat: et utrumque uerum est. alter illos tamquam auctor sibi, alter tamquam emptor adserit: at recte utriusque dicuntur esse. Utriusque enim sunt, sed non eodem modo. sic potest T. Liuius a Doro accipere aut emere libros suos. Possum donare sapienti quod uiritim meum est, licet il-
2 lius sint omnia. Nam cum regio more cuncta possideat, singularum autem rerum in unumquemque proprietas sit sparsa, et accipere munus et debere, et emere et conducere potest. Caesar omnia habet, fiscus eius priuata tantum ac sua. et uniuersa in imperio eius sunt, in patrimonio propria. Quid eius sit, quid non sit sine diminutione imperii quaeritur. nam id quoque quod tamquam alienum abiudicatur aliter illius est. Sic sapiens uniuersa animo possidet, iure ac dominio sua. VII. Bion modo omnes sacrilegos argumentis esse colligit, modo neminem. Cum omnes de saxo deiecturus est, dicit: *Quisquis id quod deorum est sustulit et consumpsit atque in usum suum uertit sacrilegus est. omnia autem deorum sunt. quod quisque ergo tollit deorum tollit quorum omnia sunt: ergo quisquis tollit*
2 *aliquid sacrilegus est.* Deinde, cum effringi templa et expilari inpune Capitolium iubet, dicit *nullum sacrilegum esse. quia quicquid sublatum est ex eo loco qui deorum erat in eum transfertur locum qui deorum est.* Hic respondetur omnia quidem deorum esse, sed non omnia dis dedicata. In
3 his obseruari sacrilegium quae religio numini adscripsit. Sic et totum mundum deorum esse inmortalium templum, solum

at recte = RGVH Gr. 𝔑 — 𝔈2. Codd. Pinc.. 𝔊 — 𝔅o = *ac recte.* E — *at.* E — *sic potest* — XVI, 4. *iudices pertinere.*

2. R = *possideat conscientia.* Ermi ci. = *communia possideat.* et simillimis compendiis hae voces scribuntur. 𝔐𝔑 𝔅1. — *conscientia.* Rell. etiam Gr. ∾. 𝔑 — 𝔈1. = *singularium.* RG 𝔑 — 𝔈1. — *rerum.* H = *singulorum autem in unumquemque.* 𝔑 — 𝔈1. — *et* ante *emere* et — *potest* post *conducere.* T — *et* ante *universa.* V = *Quid sit, quid non sit* om. *eius.* T — *Quid eius sit* — *aliter illius est.* V = *adiudicatur.*

Cap. VII.

R = *Byon modo.* W = *Syon modo.* P3. = *Dic modo.* 𝔑 (ex. Gotting.) = *Lion modo.* 𝔗 (ex. meum) = *Sion modo.* 𝔅 𝔈1. = *Dion modo.* Rell. etiam Gr. ∾. D = *collegit.* DW = *de saxo proiecturus.* R = *quid quisque ergo tollit. quorum deorum tollit.*

2. R (cr. ∾) = *et explicari inpune.* TDW = *et expoliari.* DW — *inpune.*

nullum sacrilegum esse = RGV Naz. P2. Col. Put. recte docet Opsop. oppositionis lege ita scribi debere. TP3. 𝔅 — 𝔅o = *nullum sacrilegium esse.* T = *quo deorum erat.* GD = *transferatur.* TD = *Huic respondetur.*

dedicata = Naz. Rell. etiam Gr. 𝔑 — 𝔅o = *dicata.*

3. T — *Sic et totum* — *siderum*

quidem amplitudine illorum ac magnificentia dignum: et tamen a
sacris profana discerni et non omnia licere in angulo cui fani
nomen inpositum est quae sub coelo et conspectu siderum licent.
Iniuriam sacrilegus deo quidem non potest facere quem extra
ictum sua diuinitas posuit: sed punitur, quia tamquam deo fe-
cit. Opinio illum nostra ac sua obligat poenae. Quomodo ergo 4
sacrilegus uidetur qui aliquid aufert sacri, etiam si quocumque
transtulit quod subripuerat intra terminos est mundi: sic et sa-
pienti furtum potest fieri. Auferetur enim illi non ex his quae
uniuersa habet, sed ex his quibus dominus inscriptus est, quae
uiritim ei seruiunt. Illam alteram possessionem adgnoscet, hanc
nolet habere, si poterit. emittitque illam uocem quam Romanus 5
imperator emisit, cum illi ob uirtutem et bene gestam rempubli-
cam tantum agri decerneretur quantum arando uno die circuire
potuisset: *Non opus est,* inquit, *uobis eo ciue cui plus opus
sit quam uni ciui.* Quanto maioris uiri putas respuisse hoc
munus quam meruisse? multi enim fines aliis abstulerunt, sibi
nemo constituit. VIII. Ergo cum animum sapientis intuemur
potentem omnium et per uniuersa dimissum, omnia illius esse
dicimus, cum ad hoc ius cotidianum, si ita res tulerit, capite
censebitur. Multum interest possessio eius animo ac magnitu-
dine aestimetur an censu. Haec uniuersa habere de quibus lo-

licent. DW — *Sic et totum* — § 5. *illam vocem quam.* 𝔑 — 𝔊 — *et* ante *tamen a sacris.* R = *discernet non omnia.* T = *extra istum sua dominitas posuit.* VT P2. 𝔑 — 𝔏𝔍u𝔅1. 𝔅o + *sed tamen punitur.* Rell. etiam Gr. ∾.

4. T — *Quomodo* — § 5. *illam vocem quam.* 𝔑 — 𝔏4. = *etsi quocunque.* P3. = *si quotcunque.* 𝔑 — 𝔅 = *inter terminos.* 𝔑 — 𝔅 + *et sic et sapienti.*

Auferetur enim = RGVH. 𝔑 — 𝔅o = *Aufertur enim.* De DW vide ad VIII, 1. V = *sed ex iis quibus.* Quidam codd. Pinc. P3. 𝔈 — 𝔐 = *quae vicissim ei serviunt.* Col. = *quae inritum ei serviunt.* R = *virtim.* Rell. etiam Naz. P2. ∾. G = *Nam alteram possessionem.*

si poterit = RGVH 𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o = *etsi poterit.*

5. *emittitque* = RGVH 𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o = *emittetque.* T = *rogamus imperator cum illi ob virtutem.* DW = *quidam imperator cui illi ob virtutem.* H — *emisit.*

Non opus est, inquit, vobis eo cive = RGVTDHW (T = *Nam*). 𝔑 — 𝔅o = *Non est, inquit, vobis* [𝔑 — 𝔈1. = *nobis*] *eo opus cive.* 𝔐 V + *viri esse putas.* T — *viri.* T = *respuisse agrum quam.* 𝔑 — 𝔐 + *multi enim imperatores* contra mstos etiam Gr.

Cap. VIII.

𝔈1. — 𝔊 = *Credo cum animum.* DW = *illius esse dicemus.* T — *cum ad hoc* — § 2. ex. *deesset.* DW — *Multum interest* — § 2. *Paulo ante.* sed pro his habent verba VII, 4. omissa: *Aufertur itaque illi non ex his quae universa habet. sed ex his quibus dominus inscriptus est. quae vicissim* [sD ∾] *ei serviunt.*

animo ac magnitudine = RGVH

queris abominabitur. Non referam tibi Socratem, Chrysippum, Zenonem et ceteros magnos quidem uiros, maiores quidem,
2 quia in laudem uetustorum inuidia non obstat. Paulo ante Demetrium retuli. quem mihi uidetur rerum natura nostris tulisse temporibus, ut ostenderet nec illum a nobis corrumpi nec nos ab illo corripi posse: uirum exactae, licet neget ipse, sapientiae firmaeque in his quae proposuit constantiae, eloquentiae uero eius quae res fortissimas deceat non concinnatae nec in uerba sollicitae, sed ingenti animo, prout inpetus tulit, res suas prosequentis. Huic non dubito quin prouidentia et talem uitam et talem dicendi facultatem dederit, ne aut exemplum seculo nostro aut conuicium deesset. IX. Demetrio si res nostras aliquis deorum possidendas uelit tradere sub lege certa, ne liceat donare, adfirmauerim repudiaturum dicturumue: Ego uero me ad istud inextricabile pondus non adligo nec in altam fecem rerum hunc expeditum hominem demitto. Quid ad me defers populorum omnium mala? quae ne daturus quidem acciperem, quoniam multa uideo quae me donare non deceat. Uolo sub conspectu meo ponere quae gentium oculos regumque praestrin-

Naz. P2. Col. 𝔑 — 𝔊. P3. = *animo an magnitudine.* 𝔐 — 𝔏o = *animi magnitudine.*

maiores quidem, quia = RGVH Naz. P2. Verd. Tronc. Germ. Scal. 𝔑 — 𝔈1. 𝔑u — 𝔅o. P3. = *maiores quidem et in laudem.* Col. = *maiores quidem quam laudem.* 𝔈2. — 𝔅1. = *maiores tamen, quia.*

2. DW = *Demetrius mihi certe licet neget ipse exactae prudentiae firmaeque* rell. om. P3. = *nec illum a nobis corripi, nec nos ab illo corripi posse.* H = *ab ullo corripi.* Grut. ci. = *nec illum a nobis corripi nec nos ab illo corrigi posse.* Opsop. ci. 𝔊ro 𝔅1. = ∾ *nec nos ab illo corrigi posse.* Mss. etiam rell. Gr. Delben. ∾. R = *quae posuit constantiae.* DW + *constantiae esse videtur.* DW — *eloquentiae* — IX, 1. *hominem demitto* D sic pergit: *Cui cesar. ducenta donaret. ridens reiecit. nec dignam quidem sententiam iudicans que non accepta reguletur. Reddendum tamen egregio viro testimonium est. Ingentem rem ab illo dici audivi minaretur cesar quod se putasset tanti posse mutari. Si temptare me inquis constitueral toto illi fui experiendus imperio. Quid sibi etiam queque pulcerima afferenti diceret.* cf. XI, 1. 𝔑 — 𝔊 = *eloquentiae quoque eius.* V = *nec in verba sollicitatae.* R — *et talem* ante *dicendi facultatem.* V (m∾) = *aut servicium deesset.*

Cap. IX.

V + *eum repudiaturum.*

dicturumve = mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔅 𝔑u — 𝔅o. 𝔈1. — 𝔅1. = *dicturumque.* T — *vero* post *Ego.* R — *nec* post *adligo.* RGV Gr. 𝔑 — 𝔈1. = *in aliam faecem.* T — *altam.* 𝔈2. — 𝔐 = *in illam faecem.* 𝔏 — 𝔅o ∾ ex emendatione Gruteri. T = *dimitto.* RTH = *Quid ad me fers.* DW = *Quid ad me affert.*

ne daturus quidem = GTDHW. RV 𝔑 — 𝔅o = *nec daturus q.* Naz. = *acceperem.* Grut. ci. = *acceperim.* T = *videt quae me donare non licet.* 𝔑 — 𝔈1. = *Nolo sub consp.* V = *Volo in conspectu.* T — *quae* ante *gentium.* D = *perstringant.* W = *praestringant.* TsD 𝔈2.

gunt? uolo intueri pretia sanguinis animarumque uestrarum? Prima mihi luxuriae spolia propone: siue illa uis per ordinem expandere, siue, ut est melius, in unum aceruum dare. Ui-
deo elaboratam scrupulosa distinctione testudinem et foedissi- 2
morum pigerrimorumque animalium testas ingentibus pretiis emptas in quibus illa ipsa quae placet uarietas subditis medicamentis in similitudinem ueri coloratur. Uideo istic mensas et aestimatum lignum senatorio censu, eo pretiosius quo illud in plures nodos arboris infelicitas torsit. Uideo istic crystallina 3
quorum accendit fragilitas pretium: omnium enim rerum uoluptas apud inperitos ipso quo fugari debet periculo crescit. Uideo murrea pocula: parum scilicet luxuria magno fuerit, nisi quod uomant capacibus gemmis inter se pronuntiauerint. Uideo 4
uniones non singulos singulis auribus conparatos: iam enim exercitatae aures oneri ferendo sunt. iunguntur inter se et insuper alii binis superponuntur. non satis muliebris insania uiros subiecerat, nisi bina ac terna patrimonia auribus singulis pependissent. Uideo sericas uestes, si uestes uocandae sunt, 5

— 24. = *perstringunt*. Grut. ci. = *praestinguunt*. Rell. etiam Naz. Col. P2. Delben. ∾. DW = *animarumque nostrarum*. T = *Omnia mihi luxuriae prima propone. Omnium enim rerum voluptas apud imperitos ipso quo fugare debet periculo accersit.* [cf. § 3.] *Video elaboratam*. Cod. Iur. = *luxuriei spolia*. V = *per orbem expandere*. 𝔑 — 𝔅 = *spandere*.

2. R = *scurpulosa*. D = *pilosa distinctione*. 𝔅1. 𝔅o = *at foedissimorum* librarii errore. Quidam codd. Pinc. = *quae placet veritas*. Mss. etiam Gr. ∾. Ermi ci. = *sublitis medicamentis*. probat Steph. Prood. II, 8. Cod. Iur. = *in speciem veri*.

senatorio censu = mss. etiam Gr. Trist. Scal. (R = *senatoria*. T = *sensu*). 𝔑 — 𝔅o = *senatoris censu*. T = *quod illud in*.

3. DW — *Video* — X, 2. *subsequi possit*. T = *Video illic* ∾ *quarum*. T — *omnium enim* — *pronuntiaverint*.

quo fugari debet = Naz. Tronc. 𝔅2. RGVT (vid. ad § 1.) 𝔑 — 𝔑u 𝔅o = *quo fugare debet*. H = *quod fugare debet*. Grut. ci. = *quo fugari deberet*. ℭ1. — 𝔑u 𝔅o = *murrhina pocula* contra mstos etiam Gr. (*murrea* repositum voluit Ruhk.). RGV Naz. P2. 3. Col. = *magno fuerint nisi quod vomant* [P3. = *vomerat*] *cap*. H = *magno fuerit nisi quod vovant* [Lenz. ci. = *voveant*] *cap*. 𝔑 — 𝔅 = *magno fuerint nisi quod nomina cap*. ℭ1. = *magno fuerit nisi nomina capacibus*.

pronuntiaverint = RGVH Col. P2. 3. 𝔑u — 𝔅o. Naz. = *pronuntiave*. In cod. Lips. ambiguum erat, *pronuntiaverint* an *pernuntiaverint*, legendum esset. 𝔑 — 𝔅 = *pronuntiaverunt*. ℭ1. = *pronuntiaret*. Lips. ci. = *permutarint* vel *permutaverint*. ℭ2. — 𝔅1. = *propinarent*.

4. T = *exonerate aures*. Quidam codd. Pinc. — *aures*. Mss. etiam Gr. ∾. V = *oneri ferende*. P3. 𝔑 — 𝔊 = *supponuntur*. G = *subponuntur*. Lips. (Excurs. ad Tac. A. III, 53.) ci. = *suppanguntur*. G Naz. Col. = *superiecerat*. P3. = *supergestat*. T = *aut terna*. T = *singulis*. R = *pependisset*.

5. T = *vocandae sint*. 𝔑 — 𝔅 +

in quibus nihil est quo defendi aut corpus aut denique pudor possit: quibus sumptis parum liquido nudam se non esse iurabit. Hae ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus accersuntur, ut matronae nostrae ne adulteris quidem plus sui in cubiculo quam in publico ostendant. X. Quid agis auaritia? quot rerum caritate aurum tuum uictum est? omnia ista quae retuli in maiore honore pretioque sunt. Nunc uolo tuas opes recognoscere, laminas utriusque materiae ad quas cupiditas nostra caligat. At mehercule terra quae quicquid utile futurum nobis erat protulit ista defodit et mersit et ut noxiosis rebus ac malo gentium in medium prodituris toto pondere incubuit.
2 Uideo ferrum ex isdem tenebris esse prolatum quibus aurum et argentum, ne aut instrumentum in caedes mutuas deesset aut pretium. Et tamen adhuc ista aliquam materiam habent, est in quo errorem oculorum animus subsequi possit: uideo istic diplomata et syngraphas et cautiones, uacua habendi simulacra, uerba auaritiae quaedam laborantis per quae decipiant animum ina-
3 nium opinione gaudentem. Quid enim ista sunt? quid fenus et calendarium et usura nisi humanae cupiditatis extra naturam quaesita nomina? Possum de rerum natura queri, quod aurum

defendi aut possunt membra aut corpus. 𝔈l. + *defendi aut membra aut corpus.* VT P2. 𝔑 — 𝔙o + *quibus sumptis mulier.* Rell. etiam Gr. ∾.

Hae ingenti = mss. etiam Gr. Delb. 𝔑 — 𝔙o = *Haec ingenti.* 𝔙l. — 𝔙o = *arcessuntur* contra mstos. T = *adulterii.* V = *suis in cubiculo.* G = *ostendantur.*

Cap. X.

R = *Quis agis.* VT = *quod rerum.* T = *in maiori.* 𝔐 = *Nec volo* contra mstos etiam Gr. T = *caligat. Quicquid terra futurum nobis utile protulit* rell om. T — *et mersit.* R(s∾ r.m.) — *ut* post *mersit et.*

noxiosis = RGT Naz. Col. P3. Tronc. Verd. Scal. 𝔑u — 𝔙c. V (H) 𝔑 — 𝔙l. = *noxiis.* V = *in proventuris.*

2. *ex isdem* = RG. T = *ex eisdem.* sR(r.m.) 𝔑 — 𝔊 = *ex hisdem.* V 𝔐 — 𝔙o = *ex iisdem.*

Et tamen adhuc = RGVH 𝔑 — 𝔊 (𝔑 — 𝔈l. = *ad hoc*). T = *Et tamen ista adhuc.* 𝔐 — 𝔙o — *tamen.* T = *aliquam materiam. Sed subsequuntur syngrafa et cautiones* rell. om. Quaedam exx. Pinc. = *Video ista diplomata.* Mss. etiam Gr. ∾. D (cr. ∾) = *displomata.* 𝔑 — 𝔙 = *deplamata.* W = *sunfragas et cautiones.*

verba avaritiae quaedam laborantis = WP3. RG (s.m.) VD Naz. = *umbra avaritiae quaedam laborantis per quae.* G(p.m.) = *umbra avaritiae quandam laborantis per quae.* P2. 𝔑 — 𝔈2. = *umbra quaedam avaritiae laborantis per quae.* T = *umbrã avaritiae quãdam laborantis quae decipiant.* H = *umbra avaritiae quadam laborantis per quae decipiat.* Quidam codd. Ermi 𝔈𝔊 = *umbra quadam avaritiae laborantis per quae.* 𝔐 — 𝔙o = *umbras quasdam avaritiae laborantis per quas.*

3. R — *et* ante *usura.* DW — *Possum* — § 4. *O miserum.* T = *de na-*

argentumque non interius absconderit, quod non illis maius quam quod detrahi posset pondus iniecerit. Quid sunt istae tabulae, quid conputationes et uenale tempus et sanguinolentae centesimae? uoluntaria mala ex constitutione nostra pendentia 4
in quibus nihil est quod subici oculis, quod teneri manu possit, inanis auaritiae somnia. O miserum, si quem delectat patrimonii sui liber magnus et uasta spatia terrarum colenda per uinctos et inmensi greges pecorum per prouincias ac regna pascendi et familia bellicosis nationibus maior et aedificia priuata laxitatem urbium magnarum uincentia! Cum bene ista per quae diuitias 5
suas disposuit ac fudit circumspexerit superbumque se fecerit, si quicquid habet ei quod cupit conparet, pauper est. Dimitte me et illis diuitiis meis redde. Ego regnum sapientiae noui, magnum, securum. ego sic omnia habeo, ut omnium sint.
XI. Itaque cum Caesar illi ducenta donaret, ridens reiecit nec dignam quidem summam iudicans qua non accepta gloriaretur. Di deaeque, quam pusillo illum animo aut honorare uoluit aut corrumpere! Reddendum egregio uiro testimonium est. Ingentem rem ab illo dici audiui, cum miraretur Caii dementiam,

tura om. *rerum*. T = *non in ferius absconderit*. G — *quod* ante *detrahi*. T — *Quid sunt istae* — § 4. ex. *vincentia*. RGV Naz. P2. Col. 𝔑 — 𝔅 + *Quid sunt ista? istae tabulae*. P3. + *Quid sunt ista vel istae tabulae*. Grut. ci. + *Quid sunt itaque istae tabulae*. Mihi quidem Seneca videtur scripsisse: *Quid sunt ista? quid conputationes*, ut *ista* respiceret ad omnia ea, quae in superioribus enarraverat. *istae tabulae* librarii sunt sive emendantis sive explicantis.

4. R = *inanis avarities omnia*. mV = *sunt omnia*. DW = *si quem haec delectant*. V = *colenda per vicos*. DW — *et inmensi* — *pascendi*.

5. DW = *Cum beneficia ista*. T + *disposuit avarus*. W = *ac fundit*. D = *sese fecerit*.

si quicquid habet = mVTD (tert. m.) HWP2. 𝔑 — 𝔅o. V = *si quid habet*. D (p.m.) = *si quid ei habet*. RG Naz. P3. — *si*. T = *ei qui non cupit*. D — *Dimitte* — XIII. in. *Ne te traham longius*. partim eadem omittit W. 𝔑 — 𝔈l. — *meis* post *divitiis*.

Cap. XI.

W = *Cui Caesar ducenta*. Pinc. ci. 𝔐 — 𝔅o + *C. Caesar* contra mstos etiam Gr. mV + *Caesar illi s. Demetrio*. T = *Caesar Demetrio ducenta sestertia donaret*. Cod. Iur. 𝔑 — 𝔈l. + *ducenta talenta* (𝔑 = *talemta*).

nec dignam quidem = mss. 𝔑 — 𝔅o = *ne d. q.* W = *glorietur* et — *Di deaeque* — *corrumpere*. 𝔑 = *quam puxillo*. 𝔗 — 𝔏 𝔍u 𝔅l. = *quam pauxillo*. Mss. etiam Pinc. Gr. Verd. Tronc. Scal. ∾. 𝔈l. — 𝔏 𝔍u 𝔅l. 𝔅o = *illum animum*. H — *aut* ante *honorare*. V + *honorare illum voluit*. T = *voluit aut corripere*. Lips. ci. = *Ingenti ore ab illo dici*.

cum miraretur Caii dementiam = ex. schol. Naz. 𝔏4. — 𝔅o (Naz. = C.). W = *cum minaretur Caesar dementiam*. TH Col. = *cum miraretur Caesaris dementiam*. VP2. = *cum mirare*[illegible]*dementiam*. 𝔑 — 𝔏 𝔍u = [illegible] *dementiam*

quod se putasset tanti posse mutari. *Si temptare, inquit, me constituerat, toto illi fui experiendus imperio.* **XII.** Sapienti ergo donari aliquid potest, etiam si sapientis omnia sunt. aeque nihil prohibet, cum omnia amicis dicamus esse communia, aliquid amico donari. Non enim mihi sic cum amico communia omnia sunt, quomodo cum socio, ut pars mea sit, pars illius: sed quomodo patri matrique communes liberi sunt. quibus cum duo sunt, non singuli singulos habent, sed singuli bi-
2 nos. Primum omnium iam efficiam ut quisquis est iste qui me in societatem uocat sciat se nihil mecum habere commune. Quare? quia hoc consortium solum inter sapientes est inter quos amicitia est: ceteri non magis amici sunt quam socii. Deinde
3 pluribus modis communia sunt. Equestria omnium equitum Romanorum sunt: in illis tamen locus meus fit proprius quem occupaui. hoc si cui cessi, quamuis illi communi re cesserim, tamen aliquid dedisse uideor. Quaedam quorumdam sub certa condicione sunt: habeo in equestribus locum, non ut uendam, non ut locem, non ut habitem, in hoc tantum ut spectem.
4 Praeterea non mentior, si dico me habere in equestribus locum: sed cum in theatrum ueni, si plena sunt equestria, et iure habeo locum illic, quia sedere mihi licet, et non habeo, quia ab his cum quibus mihi ius loci commune est occupatus est. Idem inter amicos puta fieri. Quicquid habet amicus commune est nobis, sed illius proprium est, quia tenet. uti his illo no-

eius (ℜ — 𝔈1. = *clementiam*). RG — *Caii* et recte, arbitror. V = *toto illo*. G — *illi*. R = *illi sui expiendus imperio.*

Cap. XII.

T — *Sapienti ergo* — XVI, 1. *respondeat, Debeo.* R + *et cum omnia.* G = *amicis dicam esse.* 𝔅1. ℜu 𝔅o — *omnia* post *cum amico communia.* ℜ — 𝔈1. + *ut pars mea non* [ℜ = *nno*] *sit.* 𝔈1. — 𝔐ℜ = *quibus cum duo sint* contra mstos etiam Gr.

2. H = *Primum omnino.* R — *amici sunt.* V = *non magis sunt amici.* Naz. inter *modis* et *communia* spatium vacuum habet decem fere litterarum.

3. ℜ — 𝔈1. = *in illis tantum* contra mstos etiam Pinc. RGH — *locus* post *in illis tamen.* de quo vide. R = *hoc sic vi cessi.* ℜ — 𝔅 = *quamvis illi communi recensuerim.* H 𝔈1. = *recesserim.* ℜ — 𝔅 = *ut expectem.*

4. *Praeterea non mentior, si dico* = RGVH Gr. ℜ — 𝔊 = *Praeterea non mentiar, si dicam.* 𝔐ℜ — ℜu 𝔅o = *Propterea non mentiar, si dicam.* 𝔅2. = ∾ *si dicam* (in notis criticis locus corrigitur). RGH Gr. ℜ — 𝔊 = *in equestri locum.* R — *locum illic* — *non habeo.* ℜ — 𝔅 = *qui sedere mihi libere non habeo.* 𝔈1. = *qui sedere mihi liberum non habeo.* 𝔈2. — 𝔏 ℑu = *quia sedere est mihi liberum et non habeo.* Rell. etiam Gr. ∾. R — *sed* ante *illius proprium est.* recte, ut arbitror.

quia tenet = RGVH Gr. Tronc. Verd. Scal. ℜ — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *qui tenet.*

uti his illo nolente = RGVH Pinc.

lente non possum. Derides me, inquis: si quod amici est 5
meum est, liceat mihi uendere. Non licet: nam nec equestria, et tamen communia tibi cum ceteris equitibus sunt. Non est argumentum ideo aliquid tuum non esse, quia uendere non potes, quia consumere, quia mutare in deterius aut melius. Tuum enim est etiam quod sub lege certa tuum est. Accepi, sed cuncti non minus. XIII. Ne traham longius, beneficium maius esse non potest: ea per quae beneficium datur, possunt esse maiora et plura in quae se undique beneuolentia effundat et sic sibi indulgeat, quemadmodum amantes solent quorum plura oscula et conplexus artiores non augent amorem, sed exercent. Haec quoque quae uenit quaestio profligata est in prio-
ribus: itaque breuiter perstringetur. Possunt enim in hanc 2
quae aliis data sunt argumenta transferri. Quaeritur an qui omnia fecit, ut beneficium redderet, reddiderit. Ut scias, inquit, illum non reddidisse, omnia fecit, ut redderet: adparet ergo non esse id factum cuius faciendi occasionem non habuit. Et creditori suo pecuniam non soluit is qui ut solueret ubique

v. l. Naz. P2. 3. Erf. ℭ𝔊 𝔑u — 𝔅c. 𝔑 — 𝔅 = *uti his volente.* ℭ1. 2. = *uti hoc nolente.* 𝔐 — 𝔅1. — *his.* Gron. ci. = *uti nisi illo volente.* P2. = *non possumus.*

5. H — *communia* post *et tamen.* RGV Gr. (praeter Naz. qui ∾) 𝔑 — 𝔊 = *cum ceteris equestribus sunt.* V P2. Col. 𝔑 — 𝔅o (exc. 𝔏4.) + *aut melius non potes.* Rell. etiam Gr. ∾.

Accepi, sed cuncti non minus = P3. (qui tamen *cuncte*) 𝔑u — 𝔅o. probat Gron. sed male *cuncte* refert ad marginem P3. V cod. Lips. = *accipi potest, sed certe non minus habes.* probat Lips. P2. 𝔑 — 𝔅 = *accipi: sed certe non minus habes.* RG Naz. Erf. = *Accepi, sed certe non minus.* Col. = *Accepi, sed certe non munus* (mCol. = *minus*). ℭ1. — 𝔅1. = *Accepi, sed certe non minus habes.* Gron. ci. = *Accepi, sed ceteri non minus.*

Cap. XIII.

Ne traham longius = RGH Gr. (exc. P2.) P2. 𝔑 = *Hec te traham l.* 𝔗 (meum ex.) = *Ec te traham l.* (non est appicta littera initialis). 𝔅ℭ1. = *Nec te traham l.* V = *Ne te longius traham.* ℭ2. — 𝔅o + *Ne te traham l.* Muretus putat huic loco multa deesse.

in quae se undique benevolentia effundat = Lips. ci. 𝔊ro — 𝔅o. V P2. = *in quae sunt quae* [P2. = *qui*] *benevolentiam effundant.* Col. = *in quae se* [sp. vc.] *benevolentia effundat.* RG Naz. = *in quae? sed qui benevolentia effundat.* P3. = *inquam sunt qui benevolentiam effundant.* DW P1. = *in quae se benevolentia infundat.* Cod. Lips. = *inique sunt qui ben.* 𝔑 — ℭ1. = *in quae si ea benevol. effundat.* H ℭ2. — 𝔏4. — *undique.* DW = *et amplexus.* DW — *Haec quoque* — XVI, 4. *iudices pertinere.* V = *ita breviter.*

2. 𝔑 — ℭ1. = *Ut nescias, inquit.* V = *inquis.* RG Naz. + *cuius faciendi non esse occasionem non habuit.* in quo quid lateat, non perspicio.

Et creditori = RGVH Gr. 𝔑 — 𝔊 𝔊ro 𝔅2. 𝔐 — 𝔑u 𝔅o (exc. 𝔊ro)

3 quaesiuit nec inuenit. Quaedam eius condicionis sunt, ut effectum praestare debeant: quibusdam pro effectu est omnia temptasse, ut efficerent. Si omnia fecit ut sanaret, peregit medicus partes suas. etiam damnato reo oratori constat eloquentiae officium, si omni iure usus est. Laus imperatori etiam uicto redditur, si et prudentia et industria et fortitudo muneribus suis
4 functa est. Omnia fecit, ut beneficium redderet: obstitit illi felicitas tua. Nihil incidit durius quod ueram amicitiam experiretur. Locupleti donare non potuit, sano adsidere, felici succurrere: gratiam retulit, etiam si tu beneficium non recepisti. Praeterea huic intentus semper et huius rei tempus opperiens qui in hoc multum curae, multum sedulitatis inpendit plus laborauit quam cui cito referre gratiam contigit. XIV. Debitoris exemplum dissimile est cui parum est pecuniam quaesisse nisi soluit. Illic enim stat acerbus super caput creditor qui nullum diem gratis occidere patiatur: hic benignissimus qui, cum te uiderit concursantem et sollicitum atque anxium, dicat: Mitte hanc de pectore curam. desine tibi molestus instare. omnia a te habeo. Iniuriam mihi facis, si me quicquam amplius desi-
2 derare iudicas. Plenissime ad me peruenit animus tuus. Dic, inquit, mihi si reddidisse beneficium diceres illum, si gratiam retulisse. Eodem ergo loco est qui reddidit et qui non reddidit.

= *Ut creditori.* R = *ubique quae sunt nec.*

3. G = *ut affectum praestare.* ℜ — 𝔅 = *quibusdam profectu est.* ℜ — 𝔅o = *omnia attentasse* contra mstos. RGV = *ut efficeret.* ℜ — 𝔊1. + *eloquentiae studium et officium.*

si omni iure usus est = RGVH P2. 3. Col. Tronc. Verd. Scal. cod. Lips. 𝔊ro — 𝔅o probat Grut. Naz. = *si omni si omni iussus est.* ℜ — 𝔏4. = *si omni arte usus est.* Naz. Col. + *imperatori etiam victo duci.* RGVH P3. + *imperatori etiam victo duce.* P2. ℜ — 𝔅1. + *imperatori etiam victo et duci. duci* additamentum librarii esse apparet, ideoque reieci. Lips. ci. ℜu — 𝔅o = *Laus imperatoria etiam victo duci.*

4. 𝔊1. 2. = *quo veram amicitiam.* P3. = *quod naturam amicitiae.* Pinc. ci. = *quo v. am. experireris.* Rell. etiam ex. Pinc. Gr. ∾. R(s∾) — *in* ante *hoc multum.* V = *contingit.*

Cap. XIV.

H = *nisi solvat.* R = *creditur.* V = *occidere patitur.* V = *qui tecum viderit.* ℜ — 𝔅 = *qui tecum cursantem et sol.* om. *viderit.* 𝔊1. — 𝔐 = *qui te cum cursantem et sollicitum atque anxium viderit.* 𝔅1. ℜu 𝔅o = *cursantem.* Mss. etiam Pinc. Gr. ∾.

2. R = *Dic mihi inquit.* V = *inquis.*

mihi si reddidisse beneficium diceres illum, si gratiam retulisse = RG H P3. Col. 𝔅2. Naz. — *si* ante *gratiam.* VP2. ℜ — 𝔅 𝔊ro = ∾ *retulisset.* 𝔊1. 2. 𝔏 — 𝔏4. = *mihi reddidisse* ∾ *retulisset?* Ex. schol. = *sic gratiam retulisse.* Pinc. ci. 𝔊𝔊 = *mihi reddidisse beneficium diceres illum, si sic gratiam retulisset?* 𝔐

Contra nunc illud pone: si oblitus esset accepti beneficii, si nec temptasset quidem gratus esse, negares illum gratiam retulisse? At hic se diebus noctibusque lassauit et omnibus aliis renuntia- 3
uit officiis, huic uni inminens et operatus, ne qua se fugeret occasio. Eodem ergo loco erunt ille qui curam referendae gratiae abiecit et hic qui numquam ab illa recessit? iniquus es, si rem a me exigis, cum uideas animum non defuisse. Ad summam puta, cum captus esses, me pecuniam mutuatum rebus meis in securitatem creditoris obpositis nauigasse hieme tam saeua per infesta latrociniis litora, emensum quicquid periculi adferre potest etiam pacatum mare. peragratis omnibus solitu- 4
dinibus, cum quos nemo non fugiebat ego quaererem, tandem ad piratas perueni. et iam te alius redemerat: negabis me gratiam retulisse? etiamne si in illa nauigatione pecuniam quam saluti tuae contraxeram naufragus perdidi? etiamne si in uincula quae detrahere tibi uolui ipse incidi? negabis me retulisse gratiam? At mehercle Athenienses Harmodium et Aristogitonem 5
tyrannicidas uocant. et Mucio manus in hostili ara relicta instar occisi Porsenae fuit. et semper contra fortunam luctata uirtus etiam citra effectum propositi operis enituit. Plus praestitit qui

𝔅1. 𝔑u 𝔅o = *mihi reddidisse beneficium diceres* [𝔐 = *dices*] *illum qui sic gratiam retulit?* Unus Ermi + *si sic gratiam retulisse.* H verba *At hic — renuntiavit officiis* collocat ante *Eodem ergo loco.* 𝔑 — 𝔈2. — *nunc* post *Contra* contra mstos etiam Pinc. 𝔑 — 𝔚 = *obliti* [voluerunt fortasse *oblati*] *beneficii.* 𝔈1. — *accepti.*

si nec temptasset q. = RGV 𝔑 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *ne tentasset q.*

3. 𝔑 — 𝔅o = *diebus noctibusque se lassavit* (G 𝔑 — 𝔚 = *laxabit.* V H 𝔈1. = *lassabit*) contra mstos. RH 𝔑 — 𝔈1. = *renuntiabit.* 𝔐 𝔅1. = *et opperiens ne qua* contra mstos etiam Gr. Erm. ci. = *et operosus* aut *observans ne qua.* G = *ne quas se.* V = *loco erit.* RG = *Ad summa puta.* 𝔑 — 𝔈1. = *me pecuniam mutuam.* Grut. ci. = *me pecunia cum mutua.* sed retractavit. Pinc. quidam codd. = *appositis.* Pinc. ci. = *depositis.* Grut. ci. 𝔏 — 𝔅o = *hieme iam saeva.* Mss. etiam Gr. ∾.

4. V 𝔑 — 𝔚 = *solicitudinibus.* V + *cum his quos.* RGH Naz. P3. Col. — *non* ante *fugiebat.* P2. 𝔑 — 𝔚 = *non nemo fugiebat.* V = *tandem quaerens ad piratas.* Col. = *quaerentem.* R — *et* ante *iam te alius.* Naz. = *me* [sp. vc. trium fere litterarum] *gratiam retulisse.* RGH ex. schol. Naz. (s.m.) = *etiam nisi in illa* [H = *ipsa*] *nav.* P3. = *etiam nisi illa nav.* Col. = *etiam ubi in illa nav.* VP2. 𝔑 — 𝔏 ℑu = *etiam si in illa.* Naz. (p.m.) 𝔏4. — 𝔅o ∾. R ex. schol. Naz. P3. = *etiam nisi in vincula.* G = *etiam nisi vincula.* V = *etiamsi vincula.* Col. 𝔑 — 𝔚 = *etiam ubi vincula.* P2. = *etiam in vincula.* 𝔈1. — 𝔏 ℑu = *etiam ubi in vincula.* (H) Grut. ci. 𝔏4. — 𝔅o ∾.

5. V = *mehercles.* Rell. ∾.

et Mucio manus = RGVH 𝔑 — 𝔚 𝔏4. 𝔈1. — 𝔅o (exc. 𝔏4.) = *et Mucii manus.* Verd. + *semper quae contra fortunam.* GScal. = *propositi operis emicuit.*

fugientes occasiones secutus est et alia atque alia captauit per quae referre gratiam posset quam quem sine ullo sudore gratum prima fecit occasio. XV. Duas, inquit, res ille tibi praestitit, uoluntatem et rem: tu quoque illi duas debes. Merito istud diceres ei qui tibi reddidit uoluntatem otiosam: huic non debes qui et uult et conatur et nihil intemptatum relinquit: utrumque enim praestat, quantum in se est. Deinde non semper numero numerus aequandus est: aliquando una res pro duabus ualet.
2 Itaque in locum rei succedit tam propensa uoluntas et cupida reddendi. Quodsi animus sine re ad referendam gratiam non ualet, nemo aduersus deos gratus est in quos uoluntas sola confertur. Dis, inquit, nihil aliud praestare possumus. Sed si huic quoque cui referre gratiam debeo nihil aliud praestare possum, quid est quare non eo aduersus hominem gratus sim quo nihil amplius in deos confero? XVI. Si tamen quid sentiam quaeris et uis signare responsum: hic beneficium recepisse se iudicet, ille se sciat non reddidisse. Hic illum dimittat, ille se teneat. hic dicat, *Habeo*, ille respondeat, *Debeo*. In omni

V𝔗 — 𝔏 𝔍u + *quam is quem sine ullo*. 𝔑 = *qui is sine ullo*. Rell. etiam Naz. P3. Col. ∾. 𝔑 — 𝔈1. = *primo fecit occasio.*

Cap. XV.

V = *inquis*. V = *qui tibi reddiderit.*

huic non debes qui et vult et conatur = cod. Lips. (habet tamen *et qui vult*). supple *dicere*. H = *huic vero debes qui et vult et conatur*. RG Naz. P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔈2. = *huic vere* [Naz. P2. = *vero*] *debes et qui* [𝔈2. = *qui et*] *vult et* [P2. 𝔑 — 𝔈1. + *qui*] *conatur*. (*nõ* = non. *u'o* = vero. *u'e* = vere). V = *huic vere diceres sed qui vult et conatur*. Pinc. ci. = *huic vero qui vult et qui conatur* om. *debes*. 𝔈 — 𝔅o = *huic vero qui et vult et conatur*. P3. = *tentatum*. V 𝔈1. 2. = *reliquit*. Post hoc verbum libri addunt tria aut quatuor verba: RG P3. Col. 𝔑 — 𝔅 = *sed non potest dicere* (*potest* erat etiam in vet. Ermi et Agric.). Naz. (p.m.) *et non potest dicere*. VNaz. (s.m.) vet. Ermi (s.m.) 𝔈1. 2. *sed non potes dicere*. H quidam Ermi *sed non potes efficere*. Pinc. ci. 𝔈 — 𝔅o *non potes dicere*. Cod. Lips. *scilicet non potes dicere* (ex hoc *scilicet* natum illud *sed*). Subditiva haec reieci ex Lipsii sententia.

2. 𝔑 — 𝔅 = *Quid si animum sine re*. 𝔈1. = *Quid si animus*. 𝔐 = *animus sine te* contra mstos etiam Naz. P3. Col. G = *ad ferendam*. 𝔑 = *ad eferendam*. V = *Diis inquis*. H = *Diis inquam*. R = *praestare possum*. R — *Sed si huic* — *praestare possum*. 𝔈1. 2. = *nil aliud*. Naz. (s.m. ∾) = *quid est clara non*. Col. — *eo* ante *adversus*. Rell. etiam P2. 3. ∾.

Cap. XVI.

𝔑 — 𝔅 = *Vitam quid sentit quaeris*. 𝔈1. = *Bion quid sentit quaeris*. 𝔈2. = *Quid tamen sentiam quaeris*. Mss. etiam vet. Ermi ∾. G = *iudicetur*. Scal. + *ille se obligatum teneat*. RGH Naz. vet. Ermi (s.m.) 𝔑 — 𝔅 = *ille respondeat habeo*. 𝔈1. = *hic dicat non habeo, ille respondeat habeo*. 𝔈2. = ∾ *ille respondeat non habeo*. Col. = *ille respondeat non habes*. Alii Ermi + *ille respondeat non debeo*. Erm. ci.

quaestione propositum sit nobis bonum publicum: praecludendae
sunt excusationes ingratis, ad quas refugere non possint et sub
quibus infitiationem suam regere. Omnia feci. Fac etiam nunc.
Quid tu tam inprudentes iudicas maiores nostros fuisse, ut non 2
intellegerent iniquissimum esse eodem loco haberi eum qui pe-
cuniam quam a creditore acceperat libidine aut alea absumpsit et
eum qui incendio aut latrocinio aut aliquo casu tristiore aliena
cum suis perdidit? nullam excusationem receperunt, ut homi-
nes scirent fidem utique praestandam. Satius enim erat a pau- 3
cis etiam iustam excusationem non accipi quam ab omnibus ali-
quam temptari. Omnia fecisti ut redderes. Hoc illi satis sit,
tibi parum. Nam quemadmodum ille, si enixam et sedulam
operam transire pro inrita patitur, cui gratia referatur indignus
est: ita tu ingratus es, nisi ei qui uoluntatem bonam in solutum
accepit eo libentius debes, quia dimitteris. Non rapias hoc nec 4
testeris: occasiones reddendi nihilominus quaeras. Redde illi,
quia repetit, huic, quia remittit. illi, quia malus, huic, quia
non malus. Ideoque non est quod ad te hanc quaestionem iu-
dices pertinere an quod beneficium quis a sapiente acceperit red-
dere debeat, si ille desiit esse sapiens et in malnm uersus est.
Redderes enim et depositum quod a sapiente accepisses. etiam 5

= *ille resp. non habes* sive *non debes.* V Pinc. codd. P2. 3. ∾.

ad quas refugere non possint = R GVH quatuor Gr. i. e. ut ad eas refugere non possint. 𝔑 — 𝔊1. = *ad quos ref. non possit.* T = *at refugere non possunt.* 𝔊2. — 𝔅o — *non.*

2. 𝔑 — 𝔊1. — *haberi* post *eodem loco.* T = *libidine aut alea assumpsit.* RGV (p.m.) 𝔑 — 𝔅 = *libidini aut aleae assumpsit* (V s.m. = *consumpsit*). de quo vide. H = *libidini aut aleae absumpsit* (an potius *assumpsit?*). T = *in suis perdidit.* R V = *ut omnes scirent.* T = *sciret.*

3. R = *excusationem non accepi et ab hominibus aliquam.* G = *hoc illis satis sit.* R = *hoc illi satis est.* 𝔑 — 𝔊 — *sit.* Rell. etiam Pinc. ∾. 𝔑 — 𝔅 = *sed enixam.* 𝔊1. = *qui enixam.* R = *sedulam opera transsire.* G Tronc. Verd. Scal. 𝔑 — 𝔊1. = *in solutum accipit.* H = *in solutum acceperit.* V = *quam dimitteris.*

4. *Non rapias hoc nec testeris* = (H) Naz. P2. 𝔑 — 𝔅o. Col. = *Non rapias* [sp. vc.] *nec testeris.* RVT P3. = *Non rapias hoc nec steteris.* R GVH P3. Col. = *Redde illi quia repetit huic quia remittit. illi quia petit huic quia malus. Ideoque.* T = *Redde illi quia repetit quia remittit. illi quia bonus huic quia malus. Ideoque.* Naz. = *Redde illi quia repetit huic quia remittit. illi quia petit huic quia malus. illi quia repetit huic quia malus. Ideoque.* P2. 𝔑 — 𝔅o ∾ (𝔑 — 𝔅 = *Redde illa*). T = *hanc quaestionem ad te iudices pervenire.* DEW = *Quaeris an beneficium quod quis a sapiente accipiat* (E = *accepit*). RGT = *a sapiente accipit.*

si ille desiit = mss. etiam Gr. 𝔊ro — 𝔅o (R p.m. = *desit.* E = *desierit*). 𝔑 — 𝔊1. = *si ille desinat.* 𝔊2. — 𝔏4. = *si ille desinit.* E = *sapiens esse.* R — *esse.*

5. DW = *reddens depositum.* E

malo redderes creditum: quid est cur non et beneficium? Quia mutatus est ille, te mutat? Quid? si quid a sano accepisses, aegro non redderes, cum plus semper inbecillo amico debeamus? et hic aeger est animo: adiuuetur, feratur. stultitia morbus est animi. Distinguendum hoc quo magis intellegatur existimo. **XVII.** Duo sunt beneficia: unum quod dare nisi sapiens sapienti non potest. hoc est absolutum et uerum beneficium. alterum uolgare, plebeium cuius inter nos inperitos com-
2 mercium est. De hoc non est dubium, quin illi qualiscumque est debeam reddere, siue homicida siue fur siue adulter euasit. Habent scelera leges suas: melius istos iudex quam ingratus emendat. nemo te malum qui est faciat. Malo beneficium proiciam, bono reddam: huic quia debeo, illi ne debeam. **XVIII.** De altero beneficii genere dubitatur, quod si accipere non potui nisi sapiens, nec reddere quidem nisi sapienti possum. Puta enim me reddere: ille non potest recipere. non
2 est iam huius rei capax. scientiam utendi perdidit. Quid si me remittere manco pilam iubes? stultum est dare alicui quod accipere non possit. Ut respondere ab ultimo incipiam: Non dabo illi quod accipere non poterit. reddam, etiam si recipere non poterit. Obligare enim non possum nisi accipientem: liberari

— *enim et.* T = *Reddere enim depositum.* E = *quod a sapiente accepisti.*

etiam malo redderes = RGVTDEH W. 𝔑 — 𝔅o + *et etiam m. r.* E = *redderes debitum.* E = *cur et non beneficium.* DW — *et.* Vet. Ermi = *te mutas?* DW — *ille remutat?* D EW = *aegrolo non redderes.* E + *animo vel amico.* DW — *existimo.*

Cap. XVII.

DW + *unum quidem quod.* m𝔊2. = *hoc est solidum et verum.* H = *vulgare publicum.* T = *cui inter nos imperitos.* 𝔑 — 𝔊 + *inter nos et imperitos* contra mstos etiam Pinc. Gr.

2. E — *evasit.*

qui est faciat = RGVTDW Verd. Trist. Scal. E(H) 𝔑 — 𝔅o = *quia est, faciat.*

Malo beneficium proiciam, bono reddam: huic quia debeo, illi ne debeam = VE Naz. 𝔑 — 𝔅o. RGTH P2. 3. Col. = *Malo beneficium proici a bono* ∾ (T = *huic ne debeam*). DW = *Malo beneficia proici a bono* rell. om. Ex. Pinc. = *Malo beneficium proici a bono quam non reddi etiam malo. Reddam* ∾.

Cap. XVIII.

E = *non potuit.*

nec reddere quidem = RGVTEH 𝔑 — 𝔊. DW 𝔐 — 𝔅o = *nec r. q.* G Scal. = *quidem insipienti possum.* E — *Puta enim* — XXIII, 2. *ad credibilia perveniat.* V = *scientiam huius rei perdidit.* RGH = *utendi reddidit.*

2. V = *remittere maneo.* R = *mancopilem iubeas.* T = *pilum iubeas.* V = *illi qui accipere non poterit.* T = *quod recipere non potest. Et respondere.* RGT = *non dabo ulli.* Col. 𝔑 — 𝔏 𝔍u = *etiamsi accipere non poterit.* P3. = *ergo si accipere non poterit.* Rell. etiam Naz. P2. ∾ (G = *potuit*). DW — *enim et nisi.* V = *liberari tamen.*

tantum, si reddidi, possum. Ille uti illo non poterit? uiderit. penes illum erit culpa, non penes me. XIX. Reddere est, inquit, accepturo tradidisse. Quid enim, si cui uinum debeas et hoc ille te infundere reticulo iubeat aut cribro: reddidisse te dices aut reddere uoles quod, dum redditur, inter duos pereat? Reddere est id quod debeas ei cuius est uolenti dare. hoc unum mihi praestandum est. Ut quidem habeat quod a me accepit, iam ulterioris est curae. Non tutelam illi, sed fidem debeo. multoque satius est illum non habere quam me non reddere. Et creditori statim in macellum laturo quod acceperit reddam. 2
etiam si mihi adulteram cui numerem delegauerit soluam, et si nummos quos accipiet in sinum suum discinctus fundet, dabo. Reddendum enim mihi est, non seruandum, cum reddidero, ac tuendum. Beneficii accepti, non redditi custodiam debeo. Dum apud me est, saluum sit: ceterum, licet accipientis manibus effluat, dandum est reposcenti. Reddam bono, cum expediet, 3
malo, cum petet. Tale, inquit, illi beneficium quale accepisti non potes reddere: accepisti enim a sapiente, stulto reddis.

si reddidi, possum = RGVTsDH W Naz. P2. Col. 𝔏4. 𝔅2. D P3. 𝔑 — 𝔅 = *si reddi possum.* 𝔈1. — 𝔏𝔍u 𝔊ro — 𝔑u 𝔅o = *si reddo, possum.* Cod. Iur. = *possum. quomodo accipiat viderit.*

Cap. XIX.

T — *Reddere — Quid enim.* V = *inquis.* Col. = *Reddere iniquum est.* D(s∾)W = *acceptum tradidisse.*

ille te infundere = RGV Gr. 𝔅2. T = *illi te infundere cribro* rell. om. DW = *ille te effundere.* 𝔑 — 𝔑u 𝔅o — *te.* Tronc. = *effundere iubeat aut cribro infundere.*

inter duos pereat = mss. etiam Gr. 𝔊ro — 𝔅o. 𝔑 — 𝔏4. = *inter duos perit.* T — *Reddere — est curae.* DW — *ei cuius est.*

ut quidem habeat = 𝔈2. — 𝔅o. Mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔈1. = *Ut quidam debeat.* Pinc. ci. = *Ut custodiam debeam eius quod a me.* Grut. ci. + *Ut quidem id habeat.*

2. D — *Et.*

quod acceperit = RGVTHW P2. Col. Tronc. Verd. Scal. 𝔊ro — 𝔅o. V Lectius = *quod accepi.* Naz. = *quod acceperet.* 𝔑 — 𝔏4. = *quod accepit.* RG = *delegaverit solum.* H = *delegaverat solvi.* R = *et si numeros quos.* RG = *discinctos fundet.* Col. = *distinctos fundet.* Naz. (s.m.) = *discinctos infundet.* TD (s.m.) W P2. 3. 𝔈1. — 𝔐 = *discinctum fundet.* D (p.m.) 𝔑 — 𝔅 = *distinctum fundet.* Naz. (p.m.) V ∾ (V = *discintus*).

ac tuendum = RGVTCDH. Gr. partim = *ac* partim = *at tuendum.* 𝔑 — 𝔅o = *aut tuendum.* probat Grut. D = *custodiam debebo.* W = *custodiam praebeo.* CDW — *Dum apud me* — XX, 5. ex. *poscit.*

3. *Reddam bono* = 𝔈2. — 𝔅o. Naz. (p.m.) = *Redda bono.* RGVT H Gr. (etiam Naz. s.m.) 𝔑 — 𝔈1. = *Reddo bono.* Quid, si scriptum fuerit *Redde bono?* T = *cum expedit. malo cum reposcet.*

Tale, inquit, illi beneficium quale accepisti non potes reddere = Naz. RT — *illi.* sR (r.m.) GV (H) 𝔑 — 𝔅o = *Tale, inquit, benef. q. accepisti non illi potes reddere.*

Non. reddo illi quale nunc potest accipere. nec per me fit
quod deterius, sed per illum. id quod accepi reddam. Cui, si
ad sapientiam redierit, reddam. Quale, dum in malis, red-
4 dam? Quale ab illo potest accipi. Quid, inquit, si non tan-
tum malus factus est, sed ferus, sed inmanis, qualis Apollo-
dorus aut Phalaris: et huic beneficium quod acceperas reddes?
Mutationem sapientis tantam natura non patitur. nam in pessi-
ma ab optimis lapsus necesse est etiam in malo uestigia boni te-
neat. Numquam tantum uirtus exstinguitur, ut non certiores
5 animo notas inprimat, quam ut illas eradat ulla mutatio. Fe-
rae inter nos educatae sunt. in siluas eruperunt: aliquid man-
suetudinis pristinae retinent tantumque a placidissimis absunt
quantum a ueris feris et numquam humanam manum passis.
Nemo in summam nequitiam incidit qui umquam haesit sapien-
tiae. altius infectus est, quam ut ex toto elui et transire in
6 colorem malum possit. Deinde interrogo utrum iste ferus sit
animo tantum an et in perniciem publicam excurrat? Propo-

Non. reddo illi = RGTH omnia exx. Pinc. mNaz. (quid habeat contextus, latet) Col. P3. (hic non habet punctum) 𝔑 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅o. VP2. cod. Lips. = *Nam reddo illi.* probat Lips. Pinc. ci. = *Nunc reddo illi.* 𝔐𝔑 — 𝔏4. = *Imo reddo illi.* Muretus *Imo* sumpsit ab Erasmo hunc locum explicante. idem tamen male, „Locum hunc," inquit, „ut alios sane quam multos, depravaverat Erasmus." Ego quidem non diiudicaverim, uter plures Senecae locos depravaverit, Erasmus an Muretus. T = *quale non potest.* RGTH Naz. P3. Col. = *nec* [H = *ne*] *per me fit quid* [H Naz. = *quod*] *deterius. id quod accepi reddam sed per illum.* V P2. ∾ *quid deterius* ∾. 𝔈1. — 𝔏4. — *quod.* 𝔑 — 𝔅 𝔊ro — 𝔅o ∾.

reddam. Quale, dum in malis, reddam? Quale = RGV Naz. TH + ∾ *dum in malis est* ∾. P2. = *id quod accepi reddam. Quale dum in malis est reddam* rell. om. Naz. (s.m.) P3. = *cui sed ad sapientiam redierit reddam. Quale dum in malis reddam. Quale ab illo.* 𝔑 — 𝔅 = *Cui sit ad sapientiam reddiderit reddam. Quale dum in malis est reddam: quale.* 𝔈1. = *Qui si ad sapientiam redierit, reddam. Quale dum malus est reddam? quale.* 𝔈2. — 𝔅o = *reddam quale accepi: dum in malis* [𝔈2. — 𝔐 = *malus*] *est, reddam quale ab illo.* Naz. = *in illo potest accepi.*

4. T — *Quid, inquit* — § 5. *manum passis.* R = *Quid sit* [*t* n.] *inquit.* V = *inquis.* R (s∾) = *sed ferus, sed inanis.* P3. = *Appolidorus.* Col. = *Apolledorus.* Rell. etiam Naz. P2. ∾. GVII quatuor Gr. = *non in pessima.* R 𝔑 — 𝔅o ∾. V + *lapsus est.* sG = *lassus.* 𝔈1. — 𝔅1. 𝔅o + *Nunquam in tantum* contra mstos etiam Gr. R = *at non certiores.*

5. *Ferae inter nos educatae sunt. in silvas* = RGVII Gr. 𝔑 — 𝔅. Grut. ci. = *educatae, simul in silvas.* 𝔈1. — 𝔅o = *educatae, cum in silvas.* RV Naz. = *qui numquam haesit.* P3. = *qui nusquam haesit.* G Scal. = *nisi qui nunquam haesit.* Grut. ci. = *qui nonnunquam haesit.* TH (P2.) 𝔑 — 𝔅o ∾.

in colorem malum = mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔅. 𝔈1. — 𝔅o = *in colorem alium.*

6. T — *Deinde interrogo* — XX, 3. *lascivientium mittam.* Quidam apud Grut. cii. = *ferus sit amico sive domi tantum.*

suisti enim mihi Apollodorum et Phalarin tyrannum, quorum si naturam habet intra se malus, quidni ego isti beneficium suum reddam, ne quid mihi cum illo iuris sit amplius? Si uero san- 7
guine humano non tantum gaudet, sed pascitur, sed et suppliciis omnium aetatum crudelitatem insatiabilem exercet nec ira, sed auiditate quadam saeuiendi furit, si in ore parentum liberos iugulat, si non contentus simplici morte distorquet nec urit solum perituros, sed excoquit, si arx eius cruore semper recenti madet: parum est huic beneficium non reddere. Quicquid erat 8
quo mihi cohaereret intercisa iuris humani societas abscidit. Si praestitisset quidem aliquid mihi, sed arma patriae meae inferret: quicquid meruerat perdidisset et referre illi gratiam scelus haberetur. si non patriam meam inpugnat, sed suae grauis est et sepositus a mea gente suam exagitat: abscindit nihilominus illum tanta prauitas animi. etiam si non inimicum, inuisum mihi efficit. priorque mihi ac potior eius officii ratio est, quod humano generi quam quod uni homini debeo. XX. Sed quam-

mihi Apollodorum et Phalarin tyrannum = (H) 𝔈2. — 𝔅o (𝔈2. — 𝔊 = *Phalarim*). RV = *mihi Phalarin* [V = *falarim*] *et tyrannum*. ita etiam Gr. sed quidam eorum = *Phalarum*, alius = *Phalanum*, hoc ambigua scriptura. G — *Apollodorum*. 𝔑 — 𝔈1. = *mihi autem* [𝔅 𝔈1. = *aut prohalatum et titanum*. Cod. Agric. = *prohalantum et Titanum*. „Ex priore fecerat *Halantum*. nec abhorrebant vestigia vetusti cod., etiamsi quispiam fecerat ex *phalanto Phalarim*.“ haec Erm. V = *naturam habent*.

intra se malus = Naz. 𝔈2. — 𝔅o. Rell. mss. etiam Pinc. Gr. — *se*. probant Pinc. Grut. 𝔑 — 𝔅 = *intra malos*. 𝔈1. = *intra muros*. R = *Quid tu? Ego isti*.

cum illo iuris sit = RGV. 𝔑𝔗 = *cum sit iuris*. 𝔅 — 𝔅o = *cum eo sit iuris*.

7. *sed pascitur* = RGVH Gr. 𝔑 — 𝔈1. 𝔏4. 𝔊ro 𝔅2. 𝔈2. — 𝔏𝔍u 𝔅1. 𝔑u 𝔅o = *et pascitur*. Col. 𝔅2. = *si et suppliciis*. probat Grut. Rell. etiam Naz. P2. 3. ∾. RGVH P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔊 = *in ora parentum*. non improbat Grut. Naz. 𝔐 — 𝔅o ∾ (Naz. = *parentium*).

liberos iugulat = RGVH Gr. cod. Delbcn. 𝔅2. 𝔑 — 𝔑u 𝔅o = *filios iugulat*. R = *si non contemptus*.

si arx eius cruore semper recenti = Grut. ci. (ex dubiis litteris Naz. *arcemque*) 𝔊ro 𝔑u — 𝔅o. Grut. capit de rupe Tarpeia. (cf. Suspicc. XXVII, 9.) Lips. intelligit tyrannorum proprias arces. RG P3. Col. = *si arsit eius cruorem et semper recenti*. VH = *si arsit eius cruore et semper recenti*. P2. 𝔑 — 𝔊 = *si ars eius est cruor et semper recenti*. 𝔐 — 𝔏4. 𝔅1. = *si ara eius cruore semper recenti* ex Mur. ci. Verd. = *si arx eius al. si atrium eius cruore semper recenti madet. forte respiciẽs ad illud* (haec tamen extrema verba non codicis illius videntur esse, sed potius Dalechampii). R + *madet. madet*.

8. G(cr. ∾) = *sed amara patriae*. H = *meruerat perdiderat*. V = *gratiam sceleris haberetur*. Verd. = *si vero patriam meam*. Naz. = *positus a mea gente*.

abscindit nihilominus = RG Gr. 𝔅2. V(H) 𝔑 — 𝔑u 𝔅o = *abscidit nihilominus*. RGH = *officio ratio est*.

uis hoc ita sit et ex eo tempore omnia mihi in illum sint libera ex quo corrumpendo fas omne, ut nihil in eum nefas esset, effecerit: illum mihi seruandum modum credam, ut, si beneficium illi meum neque uires maiores daturum est in exitium commune nec confirmaturum quas habet, id autem erit quod illi
2 reddi sine pernicie publica possit, reddam. Seruabo filium eius infantem: quid hoc beneficium obest cuiquam eorum quos crudelitas eius lacerat? pecuniam quae satellitem stipendio teneat non subministrabo. Si marmora et uestes desiderauerit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria eius instruitur: militem et arma non subgeram. Si pro magno petet munere artifices scenae et
3 scorta et quae feritatem eius emolliant, libens offeram. Cui triremes et aeratas non mitterem, lusorias et cubiculatas et alia ludibria regum in mari lasciuientium mittam. Et si ex toto eius sanitas desperata fuerit, eadem manu beneficium omnibus dabo, illi reddam: quoniam ingeniis talibus exitus remedium est optimumque est abire ei qui ad se numquam rediturus est.
4 Sed haec rara nequitia est et semper portenti loco habita, sicut hiatus terrae et e cauernis maris ignium eruptio. Itaque ab illa recedamus: de iis loquamur uitiis quae detestamur sine hor-

Cap. XX.

𝔑 — 𝔈2. + *omnia mihi in illum bona* contra mstos etiam Pinc. RGH 𝔑 — 𝔊 = *ita autem erit quod illi.* Verd. = *id ita etiam erit quod illi.*

2. V = *qua satellitem.*

vestes desideraverit = RGVH Naz. P2. 3. 𝔊ro — 𝔅o. Col. 𝔐 — 𝔏4. = *vestes desiderabit.* 𝔑 — 𝔊 = *vestes desideravit.* R = *Sed pro magno petet.* H — *Si pro magno — lascivientium mittam.* R = *artifices cenae.* T + *eadem manu qua.*

3. *Cui triremes et aeratas* = Erm. ci. 𝔊ro — 𝔅o. probant Brodaeus (Miscell. IV, 13.) et Turneb. (Adverss. XXVIII, 23.). Ex. d. Franc. = *Cui Tyrrhenicas et ceratas.* RGV Naz. P3. Col. 𝔑 — 𝔊 = *Cui triremes et ceratas* (*caer.*). P2. = *Cui triremes et caratas.* Pinc. ci. = *cecyras* sive *cercuros.* 𝔐 — 𝔏4. = *Cui tr. et cerastas.*

quoniam ingeniis talibus = RGVTH Naz. P3. Col. Scal. 𝔅2. Omnia exx. Pinc. P2. 𝔑 — 𝔊 = *quanquam ing. tal.* Pinc. ci. = *namque ingen. tal.* 𝔐 — 𝔑u 𝔅o = *quando ing. tal.* 𝔑 — 𝔅o + *vitae exitus* contra mstos.

optimumque est abire = Naz. Col. 𝔅2. RGVTH Pinc. v. l. 𝔖 — 𝔑u𝔅o = *optimumque est obire.* 𝔑 — 𝔈2. = *Optimum est obire.* RG = *qui a ad se numqaam.* T = *redditurus est.*

4. RG Naz. P3. Col. = *Sed haec rare* [Col. = *tute*] *nequitia est semper.* VTH P2. ∾. T = *potenti loco.* 𝔑 — 𝔅 = *habita fuit: hiatus terrae.* 𝔈1. — 𝔐 = *habita fuit, ut hiatus terrae.* Mss. etiam Gr. ∾.

et e cavernis = RGVTH 𝔑 — 𝔅. 𝔈1. — 𝔅o = *et de cavernis.* T — *Itaque ab illa* — § 5. *sed darem.* H — *Itaque ab illa* — § 5. *eius prodesse.*

de iis loquamur vitiis quae detestamur sine horrore = Gron. ci. 𝔊ro — 𝔅o (𝔊ro — 𝔅o = *de his*). Naz. G = *de iis* [G = *de his*] *loquamur ut iis* [G = *ut his*] *quae det.* RP3. = *recedamus ut his quae detestamur* (Gron. rursus male legit R, ex quo laudat *loquamur*). V P2. Col. 𝔑 —

rore. Huic homini malo quem inuenire in quolibet foro possum, quem singuli timent, reddam beneficium quod accepi. Non oportet mihi nequitiam eius prodesse: quod meum non est 5
redeat ad dominum, bonus sit an malus. Quid? diligenter istud excuterem, si non redderem, sed darem. Hic locus fabulam poscit. XXI. Pythagoricus quidam emerat a sutore phaecasia, rem magnam non praesentibus nummis. Post aliquot dies uenit ad tabernam redditurus et, cum clausam diu pulsaret, fuit qui diceret: *Quid perdis operam? sutor ille quem quaeris elatus, conbustus est. Quod nobis fortasse molestum est qui in aeternum nostros amittimus, tibi minime qui scis futurum, ut renascatur.* iocatus in Pythagoricum. At philoso- 2
phus noster tres aut quatuor denarios non inuita manu domum retulit subinde concutiens. Deinde cum reprehendisset hanc suam non reddendi tacitam uoluptatem intellegens arrisisse sibi illud lucellum redit ad eamdem tabernam et ait: *Ille tibi uiuit. redde quod debes.* Deinde per clostrum qua se commissura

𝔈1. = *de his loquamur ut de his* [V = *hiis*] *quae detestamur* (𝔑 — 𝔅 = *detestantur*). 𝔈2. — 𝔏4. = *de his loquamur quae detestamur.* RV = *sine errore.*

5. G = *prodisse.*

quod meum non est redeat ad dominum, bonus sit an malus = RGV Pinc. v. l. Naz. P2. 3. Col. cod. Lips. 𝔊ro — 𝔅o. H + *quod ergo meum non est.* 𝔑 — 𝔅 = *quod in eum non est* ∾. 𝔈1. — 𝔏4. = *quod in me non est redeat domum, bonus* [𝔈1. = *bonus sit*] *an malus.*

Quid? diligenter istud = mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔅. 𝔈1. = *Qui diligenter istud.* 𝔈2. — 𝔅o = *Quam diligenter istud.* Pinc. ci. = *Diligenter istud* aut *Quidni? diligenter istud.* H — *Quid? diligenter — poscit.* P3. + *sed non darem.* Col. = *si non darem.*

Cap. XXI.

C = *emerat sculpturam phecasiam.* DW = *emerat a sculptore phecasiam* (W = *phetasia*). T = *phecusia.* Col. + *rem non magnam.* D = *magistrum.* Lips. ci. = *re non magna.* Rell. etiam Gr. ∾. 𝔑 — 𝔅 = *rem magnam non poscentibus minimis.* T = *diu portaret.*

Quid perdis operam? = Naz. 𝔑u — 𝔅o. V = *Quid perdis opera tua?* Rell. etiam Gr. 𝔑 — 𝔅1. + *operam tuam.* CsDW = *sculptor* [Dp.m. = *sultor*] *ille quem quaeris.* RG P2. 3. Naz. 𝔑 — 𝔅 = *electus, combustus est.* T = *electus et combustus est.* V = *eiectus et combustus est.* DW P1. Col. 𝔈1. = *eiectus, combustus est.* R (s∾) = *qin aeternum.* C — *qui scis.* DW + *quod in futurum ut.*

2. Ex. Schol. = *At Pythagoricus noster.* DW — *tres aut quatuor.* 𝔈1. — 𝔅1. = *treis aut quatuor.* T — *domum — reprehendisset.* T — *tacitam.* VCD P3. Verd. Trist. m𝔈2. = *tacitam voluntatem.* Rell. etiam Gr. ∾. T = *intelligas arrisisse.* V = *intelligens adusisse.* W + *lucellum i. e. parvum lucrum.* TC Tronc. Verd. = *rediit.* T — *eamdem.* T = *ille tibi nunc redde.* D (s∾) = *vivet.* 𝔑 — 𝔏4. + *tu redde* contra mstos etiam Gr. 𝔅1. 𝔑u 𝔅o = *quos debes.* TCmD = *Deinde per claustrum.* D = *Deinde inde per lustra.* W = *deinde perlustra.* H = *Deinde per dostrum.* Germ. Lat. Latin. = *Deinde per ostium.*

laxauerat quatuor denarios in tabernam inseruit ac misit poenas a se exigens inprobae cupiditatis, ne alieno adsuesceret. XXII. Quod debes quaere cui reddas et, si nemo poscet, ipse te adpella. Malus an bonus sit ad te non pertinet. Redde et te accusa: oblitus es quemadmodum inter uos officia diuisa sint. illi obliuio imperata est, tibi meminisse mandauimus. Errat tamen, si quis existimat, cum dicimus eum qui beneficium dedit obliuisci oportere, excutere nos illi memoriam rei praesertim honestissimae: quaedam praecipimus ultra modum, ut ad
2 uerum et suum redeant. Cum dicimus, Meminisse non debet: hoc uolumus intellegi, Praedicare non debet nec iactare nec grauis esse. Quidam enim beneficium quod dederunt omnibus circulis narrant. hoc sobrii loquuntur, hoc ebrii non continent, hoc ignotis ingerunt, hoc amicis committunt. Ut haec nimia et exprobratrix memoria subsideret, obliuisci eum qui dedit iussimus, et plus imperando quam praestari poterat silentium suasimus. XXIII. Quotiens parum fiduciae est in his quibus imperes, amplius est exigendum quam sat est, ut praestetur

𝔑 — 𝔊 = *Deinde per clostrium.* VW = *lassaverat.* CDW — *quatuor.* Tronc. = *in tabellam inseruit.* DW = *insuesceret.*

Cap. XXII.

H — *Quod debes* — § 2. *hec gravis esse.* CsD Put. Verd. Trist. + *Sic tu quod debes.* non improbat Opsop. D + *Si tu quod debes.* WP1. = *Sic tu qui debes.* Col. = *quare cui* om. *reddas.* G — *reddas.* V = *poscit.* 𝔈1. — 𝔊 = *nemo posset.* D — *te* post *ipse.* Naz. — *sit* post *bonus.*

Redde et te accusa = cod. Delben. T = *Redde et accusa te.* RGV Gr. 𝔑 — 𝔙𝔬 — *te.* CD — *Redde* — *mandavimus.* Sed pro his alia substituunt: *Non enim tibi debet. eius prodesse malignitas.*

Oblitus es = Naz. RGVT P3. Col. — *es.* P2. 𝔑 — 𝔙𝔬 = *non oblitus* om. *es.* V P2. Col. 𝔑 — 𝔈2. = *inter nos officia.*

divisa sint = Naz. RGVT rell. Gr. 𝔑 — 𝔙𝔬 = *divisa sunt.* GT = *Illi oblivio intemperata est.* CW — *tamen* post *Errat.* D = *Erras* om. *tamen.*

qui beneficium dedit = VTCH P2. 3. 𝔑 — 𝔙𝔬. RG Naz. Col. = *qui beneficium reddit.* DW P1. = *qui benef. reddat* (sD *dat*). RGV Gr. 𝔑 — 𝔙 = *Quae praecipimus.* Pinc. v. l. m𝔈2. = *Quaedam ideo petimus* (alii Pinc. = *praecepimus*). Pinc. ci. = *Quaedam petimus* [= 𝔈𝔊] vel ∾. C — *Quaedam* — XXIII, 2. *incredibilia perveniat.* DW — *Quaedam* — *redeant.* T𝔈2. — 𝔙𝔬 ∾. R — *ultra modum.* 𝔈1. 2. = *ut adversum suum redeant* contra mstos etiam Pinc. Gr. P3. + *et ad suum.*

2. DW — *Quidam enim* — XXIII, 1. *fiduciae est.* H — *enim.* T = *omnibus obviis narrant.* H = *subsidat* ∾ *iubemus.*

Cap. XXIII.

Quotiens — *fiduciae est* apud D leguntur in margine. H — *Quotiens* — § 2. *similis sit oblito.* T = *pari infiduciae.*

quibus imperes = RGVTDW Naz. P2. 3. 𝔑 — 𝔈1. P1. Col. = *quibus impares.* 𝔈2. — 𝔙𝔬 = *quibus imperas.*

quam sat est = RGT Verd. Trist.

quantum sat est. In hoc omnis hyperbole extenditur, ut ad uerum mendacio ueniat. Itaque ille, cum dixit,

Qui candore niues anteirent, cursibus auras.

quod non poterat fieri dixit, ut crederetur quantum plurimum posset. Et qui dixit,

His inmobilior scopulis, violentior amne.

nemini hoc quidem se persuasurum putauit aliquem tam inmobi- 2
lem esse quam scopulum. Numquam tantum sperat hyperbola quantum audet: sed incredibilia adfirmat, ut ad credibilia perueniat. Cum dicimus, Qui beneficium dedit obliuiscatur, hoc dicimus, similis sit oblito. memoria eius non adpareat nec incurrat. Cum dicimus beneficium repeti non oportere, non ex 3
toto repetitionem tollimus: saepe enim opus est malis exactore, etiam bonis admonitione. Quid ergo? occasionem ignoranti non ostendam? necessitates illi meas non detegam, quare nescisse se aut mentiatur aut doleat? Interueniat aliquando admonitio, sed uerecunda, quae non poscat nec in ius uocet. XXIV. Socrates amicis audientibus, *Emissem,* inquit, *pallium, si nummos haberem.* Neminem proposcit, omnes admonuit. a quo

Scal. V(DW) 𝔑 — 𝔅o = *quam satis est.*

quantum sat est = RGT. DW — *sat.* VsD 𝔑 — 𝔅o = *quantum satis est.* Col. = *omnes hyperbole extendit* (s *extenduntur*). P3. = *omnis hyperbole ostenditur.* 𝔑 — 𝔐 = *omnis hyp. excedit.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. T = *ut ad verum modum ratio veniat.*

Itaque ille, cum dixit = RGV Naz. P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔐 𝔅2. TDW Pinc. v. l. P1. = *Itaque ille qui dixit.* Quidam codd. Pinc. = *Itaque iste qui dixit.* 𝔏 — 𝔐u 𝔅o = *Itaque qui dixit.* T = *quod candore nives.* T — *Et qui dixit* — § 2. *quam scopulum.*

2. *nemini hoc quidem* = 𝔊ro — 𝔅o. Naz. (p.m.) = *nemine hoc q.* Naz. (s.m.) Agric. ci. 𝔊 — 𝔏4. = *ne hoc q.* RGVDW codd. Ermi P1. 2. 3. Col. 𝔑 — 𝔈2. — *nemini.* R (s∾) = *persuasum.* R = *non quantum sperat.* T = *Numquam tamen sperat.* D = *superatur tantum* [T =] *yperbole.* W = *superat hyperbolae.* R(p.m.) = *hyperbolum.* T — *sed incredibilia adfirmat.* DW — *sed incred.* — § 3. *admonitione.* pro his habent *dicere fortasse aliquis.* R — *adfirmat ut ad incredibilia.*

3. H = *exactione.* VP2. 𝔑 — 𝔏4. = *etiam bonis admonitore.* H — *etiam.* Rell. etiam Gr. Scal. ∾. Sed C pergit: *Cum dicimus. meminisse non debet hoc volumus intelligi: predicare non debet. nec iactare nec gravis esse* ∾ *Itaque ille qui dixit* ∾ *Numquam tantum superat yperbola quantum audet. Dicet fortasse aliquis.* Ex. Francisc. + *ignoranti illi.* C = *ignorandi ei.* D = *ignorandi illi.* W = *ignorandum illi.* Rell. etiam Gr. ∾. H — *quare* — *doleat.* E = *sed cum verecundia.* W = *sed verenda.* R = *quae non pascat nec unius vocet.* V = *quae non postulet.* DW (s.m.) = *nec minus* [W p.m. = *munus*] *vocet.* T = *nec in res vocet.*

Cap. XXIV.

E = *Emerem palium inquit.* DW = *si nummos habuissem.* D + *cum omnes admonuit.* H — [illegible]cipe-

acciperet ambitus fuit. Quidni esset? Quantulum enim erat quod Socrates accipiebat? at multum erat eum fuisse a quo So-
2 crates acciperet. Num illos castigare mollius potuit? ***Emissem,*** inquit, ***pallium, si nummos haberem.*** Post hoc quisquis properauerit sero dat. iam Socrati defuit. Propter acerbos exactores repetere prohibemus, non ut numquam fiat, sed ut parce.
XXV. Aristippus aliquando delectatus unguento: ***Male,*** inquit, ***istis effeminatis eueniat qui rem tam bellam infamauerunt.*** Idem dicendum est: Male istis inprobis et inportunis beneficiorum suorum quadruplatoribus eueniat qui tam bellam rem, admonitionem inter amicos, sustulerunt. Ego tamen utar hoc iure amicitiae et beneficium ab eo repetam a quo petissem, qui alte-
2 rius beneficii loco accepturus est potuisse reddere. Numquam ne querens quidem dicam:

Eiectum litore egentem
Excepi et regni demens in parte locaui.

Non est ista admonitio, conuicium est. Hoc est in odium beneficia perducere. hoc est efficere, ut ingratum esse aut libeat aut iuuet. Satis abundeque est submissis et familiaribus uerbis memoriam reuocare:

ret — *Socrates acciperet.* P3. = *ambitus sum.* 𝔑 — 𝔈1. = *ambiguus fuit.* R — *enim* post *Quantulum.* R Langob. Naz. P3. = *aut* [Erf. =] *multum erat eum fuisse.* Col. = *aut multum erat cum fuisset.* DW P1. = *aut non multum erat eum fuisse.* VT P2. 𝔑 — 𝔈1. = *nonne multum erat eum meruise.* 𝔈2. — 𝔊 = *Aut multum erat emeruisse.* 𝔐 — *eum.* 𝔏ℨu = *at multum erat commeruisse.* G Delb. ∾.

2. *Num illos castigare* = GV (W) Naz. P2. Delben. 𝔊ro — 𝔅o. R = *aut illos castigare.* TH (CDE) P3. 𝔑 — 𝔏4. = *Non illos castigare.* CD E (s∾) W P1. Col. = *melius potuit.* G (n.) + *mollius posset? potuit.* V + *Emissem enim inquit.* EH — *Emissem* — *haberem.* DW = *si nummos habuissem.* 𝔑 — 𝔏4. = *Post haec quisquis* contra mstos etiam Gr. D = *Post hoc si quis.* T = *properavit sero dedit.* CD = *properavit* ∾. H + *itaque propter acerbos.* H = *sed parce* om. *ut.*

Cap. XXV.

CEH — *Aristippus* — *potuisse reddere.* DW — *Aristippus* — XXV, 2. ex. *alium occupatio.* T + *corruperunt infamaverunt.*

qui tam bellam rem, admonitionem = Grut. ci. 𝔊ro — 𝔅o. Naz. = *quam bellarem admonitionem.* Rell. etiam Gr. 𝔑 — 𝔏4. — *rem.* T — *accepturus.*

2. H = *Nunquam conquerens dicam.* T — *quidem* post *querens.*

Non est ista admonitio, convicium est = E Naz. 𝔑u 𝔅2. RGVTα P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔈1. + *Non est ista admonitio. immo convicium est.* 𝔈2. — 𝔅1. 𝔅o + *Non est ista admonitio, non: convicium est.* H + *Non est enim ista admonitio, sed convicium est.* C = *Est ista admonitio. illos castigare convicium est.* E = *beneficia adducere.*

aut libeat aut iuvet = mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔅. 𝔈1. — 𝔅o = *aut liceat aut iuvet.* Erm. ci. = *submisse familiaribus.* probat Steph. Prood. II, 8.

Si bene quid de te merui fuit aut tibi quicquam
Dulce meum.

Ille inuicem dicat: Quidni merueris? eiectum litore egentem ex-
cepisti. XXVI. Sed nihil, inquit, proficimus: dissimulat, ob-
litus est. quid facere debeam? Quaeris rem maxime necessa-
riam et in qua hanc materiam consummari decet, quemadmodum
ingrati ferendi sint. Placido animo, mansueto, magno. Num-
quam te tam inhumanus et inmemor et ingratus offendat, ut non
tamen dedisse delectet. Numquam in has uoces iniuria inpellat:
Uellem non fecisse. Beneficii tui tibi etiam infelicitas placeat. 2
Semper illum poenitebit, si te ne nunc quidem poenitet. Non
est quod indigneris, tamquam aliquid noui acciderit: magis mirari
deberes, si non accidisset. Alium labor, alium inpensa deter-
ret. alium periculum, alium turpis uerecundia, ne dum reddit
fateatur accepisse. alium ignorantia officii, alium pigritia, alium
occupatio. Adspice quemadmodum inmensae hominum cupidita- 3
tes hient semper et poscant: non miraberis ibi neminem reddere
ubi nemo satis accepit. Quis est istorum tam firmae mentis ac
solidae, ut tuto apud eum beneficia deponas? Alius libidine in-
sanit, alius abdomini seruit, alius lucri totus est cuius summam,
non uias spectat. alius inuidia laborat, alius caeca ambitione
et in gladios inruente. Adice torporem mentis ac senium et con- 4

E = *Quidni meruerim?*

Cap. XXVI.

R(m∾) — *Sed nihil — proficimus.* 𝔑 — 𝔏𝔍u = *profecimus* contra mstos etiam Gr. C = *quid facere debeat querit.* EH = *quid facere debeas queris.* CE — *rem maxime — mansueto, magno.* G = *rem maximam.* T = *ingrata ferendi* [V =] *sunt.*

2. 𝔑 — 𝔏𝔍u — *tibi* post *Beneficii tui.* CE — *semper illum — poenitet.* RT = *nec nunc quidem.* Rell. ∾. C = *mirari debeat.* α = *mirari desideres.* 𝔑 — 𝔊 = *mirari debes.* Rell. ∾. CE — *Alium labor — alium occupatio.*

3. R = *non miraris ibi.*

satis accepit = RGVTαCDHW. E𝔑 — 𝔅o = *satis accipit.* H — *Quis est istorum* — XXVII, 3. *senes pallidos.* 𝔑 — 𝔐 = *tam firmae voluntatis* contra mstos etiam Pinc. Gr. T = *ac stolidae.* V = *abdomen servit.* α = *abdominis eruit.*

alius lucri totus = G quidam Ermi 𝔐 — 𝔅o. RGVαDW quinque Gr. = *alius lucritosus.* Cod. Iur. = *alius lucricosus.* probat Iuretus. sE 𝔑 — 𝔊 = *alius lucrosus.* TE = *alius luxuriosus.* C = *alius curiosus.* VCW Pl. = *cuius summa.*

non vias spectat = sE Naz. 𝔊ro — 𝔅o (𝔅1. 𝔑u 𝔅o = *spectet*). E = *non tua spectat.* Col. = *non ius spectat.* RGVTαCD Pl. 2. 3. Erf. = *non vices spectat.* Cod. Lips. = *non vinces spectat.* Lips. probat *non vices sp.* sed ci. = *non vinces: peccat alius invidia, laborat alius caeca.* 𝔑 — 𝔏4. = *non vinces: alius invidia.*

et in gladios inruente = Naz. Col. 𝔑u 𝔅2. T = *etiam in gladios ruente.* D = *et in gladios ruentes.* Cod. Iur. = *ambitio*[illegible]

traria huic inquieti pectoris agitationem tumultusque perpetuos. adice aestimationem sui nimiam et tumorem ob quae contemnendus est insolentem. Quid contumaciam in peruersa nitentium, quid leuitatem semper aliquo transsilientem loquar? Huc accedat temeritas praeceps et numquam fidele consilium daturus timor et mile errores quibus uoluimur: audacia timidissimorum, discordia familiarissimorum et publicum malum incertissimis fidere, fastidire possessa quae consequi posse spes non fuit. XXVII. Inter adfectus inquietissimos rem quietissimam, fidem, quaeris? Si tibi uitae nostrae uera imago succurret, uideberis tibi uidere captae cum maxime ciuitatis faciem in qua omisso pudoris rectique respectu uires in concilio sunt uelut signo ad permiscenda omnia dato. Non igni, non ferro abstinetur: solut*a* legibus scelera sunt. ne religio quidem quae inter arma hostilia supplices texit ullum inpedimentum est ruentium in prae-
2 dam. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex profano, hic ex sacro rapit. hic effringit, hic transsilit. hic non contentus angusto itinere ipsa quibus arcetur euertit et in lucrum ruina uenit. Hic

dios ruit. probat Iuretus. RGVαC ℜ — 𝔅1. 𝔅o = *et in gladios ruente.* E — *et in gladios* — § 4. *eloquar?*

4. *et contraria huic* = V Naz. P2. 3. 𝔅2. Rell. ℜ — 𝔅o = *et contrariam huic.* Cod. Iur. = *ab quo contemnendus est insolens.* R = *Qui contumatiam.* V + *levitatem suam.*

semper aliquo transsilientem = mss. (exc. W) etiam Pinc. Naz. P2. ℜ — 𝔊. Cod. Iur. = *semper aliqua tr.* W P1. Col. = *super aliquo tr.* P3. = *semper ab alio trans.* Grut. ci. = *semper ad alia tr.* Pinc. 𝔐 — 𝔅o = *semper alio tr.* TαC — *loquar.*

5. T = *consilium daturus amor.* Quidam codd. Pinc. + *in quibus volvimus.* Cod. Iur. = *quibus involvimus* (an *involvimur?*). Col. = *errores* [sp. vc.] *volvimur.* T = *in miserrimis fidere fastidire posse.* CDW quidam Pinc. P1. 3. Col. 𝔊𝔊 𝔏 (contra mentem Lipsii) 𝔍u 𝔊ro — 𝔅o + *optare quae consequi.* probat Grut. RGVTαE Naz. P2. ℜ — 𝔊2. 𝔏4. ∾. T — *spes.*

Cap. XXVII.

CDW — *Si tibi vitae* — § 3. ex. *effugerit.* E — *Si tibi* — *omnia date.* T = *succurreret.* P3. = *videbis tibi captae* om. *videre.* RGα Naz. Col. — *videre.* VT P2. ℜ — 𝔅o ∾. T = *tamen maxime.* 𝔈1. = *quam maximae.* 𝔈2. — 𝔊 = *maximae* om. *cum.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾.

vires in concilio sunt = RGTα. Vℜ — 𝔅o = *v. in consilio sunt.* T — *non igni* — *abstinetur.* E = *aut ferro.*

ne religio quidem = RGVTα. ℜ — 𝔅o = *nec rel. q.* T = *impedimentum est* [sp. vc.] *in praedam.*

2. E — *Hic ex privato* — *referentem.*

hic ex sacro rapit = Naz. Col. 𝔅2. RGVTα ℜ — ℜu𝔅o (exc. 𝔊ro 𝔏4.) = *hic sacra rapit.* 𝔏4. 𝔊ro = *hic sacro rapit* om. *ex.* P3. = *ipsa quibus artetur.* V ex. Francisc. = *ipsa quibus artatur* (Franc. = *arctatur*). probat Pinc. Rell. etiam Gr. ∾. R — *et* ante *in lucrum.*

sine caede populatur, hic spolia cruenta manu gestat. nemo non fert aliquid ex altero. In hac auiditate generis humani o nae tu nimis fortunae communis oblitus es qui quaeris inter rapientes referentem! Si indignaris ingratos esse, indignare luxuriosos, 3
indignare auaros, indignare inpudicos, indignare aegros deformes, senes pallidos. Est istuc graue uitium, est intolerabile et quod dissociet homines, quod concordiam qua inbecillitas nostra fulcitur scindat ac dissipet: sed usque eo uolgare est, ut illud nec qui queritur quidem effugerit. XXVIII. Cogita tecum an quibuscumque debuisti gratiam retuleris, an nullum umquam apud te perierit officium, an omnium te beneficiorum memoria comitetur. Uidebis quae puero data sunt ante adulescentiam elapsa, quae in iuuenem conlata sunt non perdurasse in senectutem. Quaedam perdidimus, quaedam proiecimus, quaedam e conspectu nostro paulatim exierunt: a quibusdam oculos auertimus. Ut excusem tibi inbecillitatem tuam, inprimis fragile est 2
memoria et rerum turbae non sufficit. necesse est quantum recipit emittat et antiquissima recentissimis obruat. Sic factum est ut minima apud te nutricis esset auctoritas, quia beneficium eius longius aetas sequens posuit. sic factum est ut praeceptoris tibi non esset ulla ueneratio. sic euenit ut circa consularia occupato

𝔑 — 𝔐 = *cruenta manu portat* contra mstos etiam Gr. ∾.

o nae tu nimis = RGTα Gr. (exc. P2.) Delben. 𝔏4. (scribunt tamen *ne*). VP2. — *o nae.* 𝔑 — 𝔈1. = *num tu nimis.* 𝔈2. — 𝔚o (exc. 𝔏4.) — *o.* T = *inter sapientes gratias referentem.* 𝔈1. — 𝔐 = *reverentem* contra mstos etiam Gr.

3. E = *Si indigneris* et — *indignare* — XXVIII, 2. ex. *excideret.*

Est istuc = RGTα. V (H) 𝔑 — 𝔚o = *Est istud.* H = *et intolerabile.* H — *quod concordiam* — *dissipet.* T = *quod dissonet.* R = *quia inbecillitas.* α = *scindet.* T = *et dissipet.* RGVTα 𝔑 — 𝔚 = *effugeret.*

Cap. XXVIII.

CW = *gratiam attuleris.* D = *gr. atulleris.* GVsW = *an ullum* [W = *illum*] *unquam.* R = *perierit officii.* 𝔑 — 𝔈2. — *omnium* ante *te beneficiorum* contra mstos etiam Pinc. Gr. V(m∾) = *an omnium tibi benef.* W = *quae iuveni collata sunt.* T — *collata sunt.* R (s∾) — *e* ante *conspectu.* D = *ex conspectu.*

2. WP1. + *memoria praeteritorum.* D + *memoria preteritarum et* [hoc n.] *rerum.* Naz. Col. = *inprimis tuam.* Mei ∾.

fragile est memoria = RGα Naz. Col. H + *fragile vas est mem.* V TCDW P1. 2. 3. 𝔑 — 𝔚o = *fragilis est mem.* T = *obruant.* D + *Sicque factum est ut minima.* H — *Sic factum est* — *suffragator excideret.* α = *ut nimia apud te.* R = *sic venit ut circa.* CDW — *sic evenit* — § 3. *in sinu invenies.* C pro his habet *Non igne aut ferro abstinetur* ∾ *Nec religio quidem* ∾ *fruentium in*

comitia aut sacerdotiorum candidato quaesturae suffragator exci-
3 deret. Fortasse uitium de quo quereris, si te diligenter excusseris, in sinu inuenies. Inique publico crimini irasceris, stulte tuo: ut absoluaris, ignosce. Meliorem illum facies ferendo, utique peiorem exprobrando. non est quod frontem eius indures: sine, si quid est pudoris residui, seruet. Saepe dubiam uerecundiam uox conuiciantis clarior rupit. nemo id esse quod iam uidetur timet. deprensus pudor emittitur. XXIX. Perdidi beneficium. Numquid quae consecrauimus perdidisse nos dicimus? Inter consecrata beneficium est, etiam si male respondit, bene conlatum. Non est ille qualem sperauimus. Simus nos quales fuimus, ei dissimiles. damnum non tunc factum, adparuit. Ingratus non sine nostro pudore protrahitur, quoniam quidem que-
2 rela amissi beneficii non bene dati signum est. Quantum possumus, causam eius apud nos agamus: fortasse non potuit, fortasse ignorauit, fortasse facturus est. Quaedam nomina bona lentus ac sapiens creditor fecit qui sustinuit ac mora fouit. Idem

praedam [XXVII, 1.]. *Si indignaris ingratos esse indignare luxuriosos. indignaris impudicos* (XXVII, 3.). α — *comitia*. V (m∾) = *aut sacerdotium*. V = *suffragio excideret*. 𝔑 — 𝔅 = *suffragatorum excideret*.

3. VC = *de quo queris*. E — *crimini*. 𝔑 — 𝔅 — *irasceris*. T = *irasceris. sed tu tuo ut absolvaris*. CDW + *ignosce potius*. TE — *utique*. E — *non est quod — residui, servet*. V = *sive si quid est*. E + *Saepe enim*. R = *vox viciantis*. E — *nemo id esse* — XXIX, 1. *bene conlatum*.

quod iam videtur = Naz. Col. 𝔏4. — 𝔅o. RGVTαCDHW P1. 2. 3. 𝔑 — 𝔏 𝔍u = *quod etiam videtur*. R Gα Naz. P3. Col. = *deprenso pudore emitur*. CsDW = *deprehenso pudor emittitur*. probo, modo ut scribatur *deprenso*. W P1. = *deprehenso pudore emittitur*. D = *deprehensio pudorem emittit*. VT = *deprehensus pudor emittitur*. P2. = *deprehensus tumor emittitur*. 𝔑 — 𝔅 = *deprehensus pudore emittitur*. 𝔈1. — 𝔅o = *deprehensus pudor amittitur*. H — *deprensus — emittitur*.

Cap. XXIX.

R (m∾) — *Numquid quae — etiam si male*. T = *Intra consecrata*. C 𝔈1. — 𝔏 𝔍u = *bene collocatum*. D W P1. = *male collocatur*. T + *collatum est*. Rell. etiam Gr. ∾. R — *Simus nos quales*.

damnum non tunc factum, adparuit = RGVTα Naz. P2. Col. 𝔑 — 𝔈2. Ex. d. Pauli 𝔊𝔈 = *damnum nunc tunc factum apparuit*. Pinc. ci. 𝔐 — 𝔅o = *damnum tunc factum nunc apparuit*. P3. = *damnum non tectum factum apparuit*. CDEW — *damnum — signum est*. H — *damnum — quoniam quidem*. R + *quoniam mā quidem*. T = *quando quidem*. T = *querela amici beneficii*. 𝔑 — 𝔈1. = *protrahatur*. RGVTαH Gr. — *non ante bene dati*. 𝔑 — 𝔅o ∾.

2. 𝔑 — 𝔅 = *casum eius apud nos*. DW — *fortasse*. H — *Quaedam nomina* — XXX, 1. *moderatio profuit*. 𝔑 — 𝔅 — *nomina*. TαCDE = *et sapiens*. Bentl. (ad Hor. Epp. II, 1, 90.) ci. = *lentus ac patiens*. T — *creditor*. 𝔑 — 𝔅 = *hac mora*.

nobis faciendum est: nutriamus fidem languidam. XXX. Perdidi beneficium. Stulte, non nosti detrimenti tui tempora: perdidisti, sed cum dares. nunc palam factum est. Etiam in his quae uidentur in perdito moderatio plurimum profuit. Ut corporum ita animorum molliter uitia tractanda sunt. saepe quod explicari potuit pertinacia trahentis abruptum est. Quid opus est maledictis? quid querelis? quid insectatione? quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus est, iam nihil debet. Quae 2
ratio est exacerbare eum in quem magna contuleris, ut ex amico dubio fiat non dubius inimicus et patrocinium sibi nostra infamia quaerat nec desit? Quid est quod eum cui tantum debuit ferre non potuit? Subest aliquid: nemo non superioris dignitatem querendo, etiam si non inquinauit, adspersit. nec quisquam fingere contentus est leuia, cum magnitudine mendacii fidem quaerat. XXXI. Quanto illa melior uia qua seruatur illi species amicitiae et, si reuerti ad sanitatem uelit, etiam amicitia! Uincit malos pertinax bonitas nec quisquam tam duri infestique aduersus diligenda animi est, ut etiam iniuriatus bonos non amet.

Idem nobis faciendum est = RGV TαCDEW ℜ — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔚o — *est.*

Cap. XXX.

CDW — *Perdidi* — *factum est.* E — *Perdidi* — *tractanda sunt.* ℜ — 𝔈1. = *Credidi beneficium.* R + *detrimenti tui tui.* T = *quae videntur perdita.* DCW = *vitia trahenda sunt.* ℜ — 𝔅 = *detractanda sunt.*

saepe quod explicari potuit = H. Naz. = *saepe quod explicari pertinacia.* Col. = *saepe quod explicari nititur pertinacia.* E = *saepe quod explicari cum mora debuit pertinacia.* C = *saepe quod explicari cum modo debuit pert.* R GTαDW P1. 3. = *saepe quod explicavit* [D = *explicuit*] *pertinacia.* V P2. ℜ — 𝔚o = *saepe quod explicavit mora pert.* E — *Quid insectatione?* D (s∾) = *si gratus est.* E = *si gratus* om. *est.*

2. T = *exacervare.* W + *non exacerbare.* R (cr. ∾) = *ex animo dubio.* CD — *dubio.* E — *et patrocinium* — *fidem quaerat.*

quaerat nec desit? Quid est quod eum = R. GαCDW Naz. P1. 3. Erf. 𝔊ro ℜu 𝔅2. + *quaerat? nec desit. nescio quid est quod.* probat Gron. V T (H) P2. ℜ — 𝔅1. 𝔅o + *quaerat? nec desit qui dicat: Nescio quid est quod.* C — *Nemo non* — *fidem quaerat.* 𝔚 𝔈1. 𝔅1. = *dignitatem quaerendo.* 𝔐 = *mendaciis* contra mstos. D = *menducii etiam fide.* H = *quaerit.*

Cap. XXXI.

C = *Quantum* ∾ *vita.* R = *illam melior.* D P2. ℜ — 𝔊 = *illi spes amicitiae.* W = *ei spes amicitiae.* 𝔐 = *illa species.* Rell. etiam Gr. ∾. H = *ad sanitatem voluerit.* E — *nec quisquam* — § 3. *Nihilominus tamen.*

etiam iniuriatus bonus non amet = R (s.m.) GVTαCsDW quidam codd. Ermi P1. 3. 𝔅2. (cf. Const. Sap. IX, 1. *iniuriatur*). probat censor ℜu (Diar. Litt. Ien. a. 1813. m. Iun. p. 411.). R (p.m.) = *iniuriatos bonos.* P2. = *etiam iniuratos bonos n. a.* Lan-

quibus hic quoque coepit debere, quod inpune non soluit. Ad illa itaque cogitationes tuas flecte. Non est mihi relata gratia: quid faciam? quod di, omnium rerum optimi auctores. qui bene-
2 ficia ignorati dare incipiunt, ingratis perseuerant. Alius illis obicit neglegentiam nostri, alius iniquitatem. alius illos extra mundum suum proicit et ignauos hebetesque sine luce, sine ullo opere destituit. Alius solem cui debemus, quod inter laborem quietemque tempus diuisimus, quod non tenebris mersi confusionem aeternae noctis effugimus, quod annum cursu suo temperat et corpora alit, sata euocat, percoquit fructus, saxum aliquod aut fortuitorum ignium globum et quiduis potius quam
3 deum adpellat. Nihilominus tamen more optimorum parentum qui maledictis suorum infantium adrident non cessant di beneficia congerere de beneficiorum auctore dubitantibus: sed aequali tenore bona sua per gentes populosque distribuunt unam potentiam sortiti prodesse. Spargunt opportunis imbribus terras, maria flatu mouent, siderum cursu notant tempora, hiemes

gob. Naz. Col. = *etiam iniuriam bonos non amet.* H = *etiam iniuri a bonos n. a.* Erm. ci. = *etiam iniuri a m passus* vel *post iniuriam.* Grut. ci. = *ut etiam cum iniuria bonos n. a.* aut *etiam ingratiis b. n. a.* Lips. ci. = *ut etiam in iniuria b. n. a.* D = *que invitatus bonus non amat.* Etiam Pontan. ci. = *invitatus.* 𝔑 — 𝔊 = *etiam vitiatus* [m𝔈 = *violatus*] *bonos n. a.* 𝔐 — 𝔑u 𝔅o = *etiam vi tractus bonos n. a.*

hic quoque = RGαD Gr. ſere omnes. Rell. 𝔑 — 𝔅o = *hoc quoque.* V = *At illas itaque.* H = *Ad illam.* R = *cogitiones.* H — *Non est mihi* — § 4. *iactura ſacta est.* C = *Non est mihi reddita gr.* C = *Non materia gr.* W = *Non est mihi reddi a gratia.* CDW — *omnium* ante *rerum.*

ignorati dare incipiunt = quaedam exx. Pinc. RGVTαCD 𝔑 — 𝔈1. = *ignoranti dare incip.* (C = *beneficium*). (W) ci. Agric. 𝔈2. — 𝔅o = *ignorantibus dare incip.*

2. RC = *alius alios extra.* W = *extra murum suum.* T = *alius extra mundum pericit et ignavos* rell. om. DW = *quod inter solem quietemque.* R = *vitam divisimus.* 𝔑 — 𝔅 = *tempus durissimum.* CD W — *tempus.*

tenebris mersi = RGVTαCDW. 𝔑 — 𝔅o = *tenebris immersi* (𝔑 = *imersi*). R = *quo annum cursu temperat* om. *suo.* C (s.m.) = *qui annum.* D𝔑 — 𝔅 = *quod animum cursu.* C — *saxum aliquod* — *adpellat.* Ex. Francisc. + *saxum aliquod ignitum.* DP1. 3 = *saxum aliquod ignit ſortuitorum.* W = *saxum aliquod igitur ſort.* R = *et qui diis potius.* DW = *et quidam* [W = *quidem*] *deos potius.* Cod. Iur. = *sata revocat.* D = *appellant.*

3. Rα = *parentium.* E (s∾) = *cum cessant.* E = *beneficiorum au ctoritate.* R = *si aequali.* R = *bona sua per a gentes.* D = *pergente et populos.* R = *potentiam sorti prodes se.* G = *sortiri prodesse.* DW = *maria fluctu movent.* E haec omittit. E — *hiemes* — *ac propitii ſe-*

aestatesque interuentu lenioris spiritus molliunt. errorem labentium animorum placidi ac propitii ferunt. Imitemur illos: 4
demus, etiam si multa in inritum data sunt. demus nihilominus aliis, demus ipsis apud quos iactura facta est. Neminem ad excitandas domos ruina deterruit. et, cum penates ignis absumpsit, fundamenta tepente adhuc area ponimus et urbes haustas saepius eidem solo credimus. Adeo ad bonas spes pertinax animus est. Terra marique humana opera cessarent, nisi male ruentia iterum temptare libuisset. XXXII. Ingratus est: non mihi fecit iniuriam, sed sibi. ego beneficio meo: cum darem, usus sum. uec ideo pigrius dabo, sed diligentius, quod in hoc perdidi ab aliis recipiam. Sed huic ipsi beneficium dabo iterum et tamquam bonus agricola cura cultuque sterilitatem soli uincam. Perit mihi beneficium: iste omnibus. Non est magni

runt. RGα Naz. Col. = *interventu leniore spiritu molliunt.* D = *interventu leviores spiritus molliunt.* P1. 2. 3. = ∾ *levioris* ∾. VT 𝔑 — 𝔅o ∾. Sed facile mihi persuadeo *lenioris spiritus* (*leniore spiritu*) librariorum potius esse quam Seuecae. RVTαDW 𝔑 — 𝔐 = *labentium animarum.*

4. *in inritum data sunt* = RGTα CDEW Gr. 𝔅2. (Naz. — *in*). V𝔑 — 𝔑u 𝔅o = *in irritum data sint.*

Neminem ad excitandas domos = RGVTα CH Naz. P 2. Col. 𝔑 — 𝔊 𝔅2. DW P1. = *Neminem ad erigendas domos.* P3. = *N. ad exercitandas domos.* E = *N. ad dissicandas domos.* 𝔐 — 𝔑u 𝔅o = *N. ab excitanda domo.* V𝔑 — 𝔅 = *ignis assumpsit.* TC = *repente adhuc area.* DW = *repente* [Dp.m. = *repertu*] *adhuc fumante area.* 𝔑 𝔗 = *rapente adhuc fumante arena.* 𝔅 = *repente adhuc harena.* 𝔈1. ∾ *harena.* E — *et cum penates* — *animus est.* H — *et urbes* — *credimus.*

eidem solo credimus = Grut. ci. 𝔏4. Naz. (p.m.) + *eidem solo ponimus. credimus adeo.* RGα Naz. (s.m.) Col. = *eodem solo ponimus. credimus adeo.* P3. = *eodem solo proonimus. credimus adeo.* D(p.m.) WP1. = *eodem solo proponimus. adeo credimus.* haec scriptura probat illam a nobis receptam: nam orta est, quod aliquis verbo *credimus* imposuit *pro ponimus.* deinde hoc in contextum ingesto locus corruptus est amplius. D (s.m) = *eodem solo condimus. adeo credimus.* VTC P2. 𝔑 — 𝔅o (exc. 𝔏4.) = *eodem solo condimus.*

nisi male ruentia iterum temptare = RGVTα P3. 𝔑 — 𝔊 (P3. = *tentare*). P2. = *nisi male ruentium iterum t.* Naz. = *nisi male temptare temptare.* ECol. = *nisi male temptata temptare.* CD P1. = *nisi male cedentia iterum t.* 𝔐 — 𝔅o = *nisi male cadentia iterum tentare.*

Cap. XXXII.

DW = *beneficio meo cum te usus sum.* T = *beneficio meo cum reversus sum.* DW — *ideo.* D = *quod inter hec perdidi.* E — *quod in hoc* — *recipiam.* D = *accipiam.* T + *Sed et huic ipsi.* T = *sterilitatem terrae.*

Perit mihi = RGVTαCD (s.m.) W (s.m.) Gr. 𝔑 — 𝔈2. D(p.m.) = *Petit mihi.* (H) W (p.m.) vet. Ermi 𝔈 — 𝔅o = *Periit mihi.* E — *Perit* — *omnibus.*

quibus hic quoque coepit debere, quod inpune non soluit. Ad
illa itaque cogitationes tuas flecte. Non est mihi relata gratia:
quid faciam? quod di, omnium rerum optimi auctores. qui bene-
2 ficia ignorati dare incipiunt, ingratis perseuerant. Alius illis
obicit neglegentiam nostri, alius iniquitatem. alius illos extra
mundum suum proicit et ignauos hebetesque sine luce, sine ullo
opere destituit. Alius solem cui debemus, quod inter laborem
quietemque tempus diuisimus, quod non tenebris mersi confu-
sionem aeternae noctis effugimus, quod annum cursu suo tem-
perat et corpora alit, sata euocat, percoquit fructus, saxum
aliquod aut fortuitorum ignium globum et quiduis potius quam
3 deum adpellat. Nihilominus tamen more optimorum parentum
qui maledictis suorum infantium adrident non cessant di benefi-
cia congerere de beneficiorum auctore dubitantibus: sed aequali
tenore bona sua per gentes populosque distribuunt unam poten-
tiam sortiti prodesse. Spargunt opportunis imbribus terras,
maria flatu mouent, siderum cursu notant tempora, hiemes

gob. Naz. Col. = *etiam iniuriam bonos non amet.* H = *etiam iniuria bonos n. a.* Erm. ci. = *etiam iniuriam passus* vel *post iniuriam.* Grut. ci. = *ut etiam cum iniuria bonos n. a.* aut *etiam ingratiis b. n. a.* Lips. ci. = *ut etiam in iniuria b. n. a.* D = *que invitatus bonus non amat.* Etiam Pontan. ci. = *invitatus.* 𝔑 — 𝔊 = *etiam vitiatus* [m𝔈 = *violatus*] *bonos n. a.* 𝔐 — 𝔑u 𝔅o = *etiam vi tractus bonos n. a.*

hic quoque = RGαD Gr. fere omnes. Rell. 𝔑 — 𝔅o = *hoc quoque.* V = *At illas itaque.* H = *Ad illam.* R = *cogitiones.* H — *Non est mihi* — § 4. *iactura facta est.* C = *Non est mihi reddita gr.* C = *Non materia gr.* W = *Non est mihi reddi a gratia.* CDW — *omnium* ante *rerum.*

ignorati dare incipiunt = quaedam exx. Pinc. RGVTαCD 𝔑 — 𝔈1. = *ignoranti dare incip.* (C = *beneficium*). (W) ci. Agric. 𝔈2. — 𝔅o = *ignorantibus dare incip.*

2. RC = *alius alios extra.* W = *extra murum suum.* T = *alius extra mundum pericit et ignavos* rell. om. DW = *quod inter solem quietemque.* R = *vitam divisimus.* 𝔑 — 𝔅 = *tempus durissimum.* CDW — *tempus.*

tenebris mersi = RGVTαCDW. 𝔑 — 𝔅o = *tenebris immersi* (𝔑 = *imersi*). R = *quo annum cursu temperat* om. *suo.* C (s.m.) = *qui annum.* D𝔑 — 𝔅 = *quod animum cursu.* C — *saxum aliquod* — *adpellat.* Ex. Francisc. + *saxum aliquod ignitum.* DP1. 3 = *saxum aliquod ignit fortuitorum.* W = *saxum aliquod igitur fort.* R = *et qui diis potius.* DW = *et quidam* [W = *quidem*] *deos potius.* Cod. Iur. = *sata revocat.* D = *appellant.*

3. Rα = *parentium.* E (s∾) = *cum cessant.* E = *beneficiorum auctoritate.* R = *si aequali.* R = *bona sua per a gentes.* D = *pergente et populos.* R = *potentiam sorti prodesse.* G = *sortiri prodesse.* DW = *maria fluctu movent.* E haec omittit. E — *hiemes* — *ac propitii fe-*

aestatesque interuentu lenioris spiritus molliunt. errorem labentium animorum placidi ac propitii ferunt. Imitemur illos: 4
demus, etiam si multa in inritum data sunt. demus nihilominus aliis, demus ipsis apud quos iactura facta est. Neminem ad excitandas domos ruina deterruit. et, cum penates ignis absumpsit, fundamenta tepente adhuc area ponimus et urbes haustas saepius eidem solo credimus. Adeo ad bonas spes pertinax animus est. Terra marique humana opera cessarent, nisi male ruentia iterum temptare libuisset. XXXII. Ingratus est: non mihi fecit iniuriam, sed sibi. ego beneficio meo: cum darem, usus sum. nec ideo pigrius dabo, sed diligentius, quod in hoc perdidi ab aliis recipiam. Sed huic ipsi beneficium dabo iterum et tamquam bonus agricola cura cultuque sterilitatem soli uincam. Perit mihi beneficium: iste omnibus. Non est magni

runt. RGα Naz. Col. = *interventu leniore spiritu molliunt.* D = *interventu leviores spiritus molliunt.* P1. 2. 3. = ∾ *levioris* ∾. VT 𝔑 — 𝔅o ∾. Sed facile mihi persuadeo *lenioris spiritus* (*leniore spiritu*) librariorum potius esse quam Senecae. RVTαDW 𝔑 — 𝔐 = *labentium animarum.*

4. *in inritum data sunt* = RGTα CDEW Gr. 𝔅2. (Naz. — *in*). V𝔑 — 𝔑u 𝔅o = *in irritum data sint.*

Neminem ad excitandas domos = RGVTα CH Naz. P2. Col. 𝔑 — 𝔊 𝔅2. DW P1. = *Neminem ad erigendas domos.* P3. = *N. ad exercitandas domos.* E = *N. ad dissicandas domos.* 𝔐 — 𝔑u 𝔅o = *N. ab excitanda domo.* V𝔑 — 𝔅 = *ignis assumpsit.* TC = *repente adhuc area.* DW = *repente* [Dp.m. = *repertu*] *adhuc fumante area.* 𝔑 𝔗 = *rapente adhuc fumante arena.* 𝔅 = *repente adhuc harena.* ℭ1. ∾ *harena.* E — *et cum penates* — *animus est.* H — *et urbes* — *credimus.*

eidem solo credimus = Grut. ci. 24. Naz. (p.m.) + *eidem solo ponimus. credimus adeo.* RGα Naz. (s.m.) Col. = *eodem solo ponimus. credimus adeo.* P3. = *eodem solo proonimus. credimus adeo.* D (p.m.) WP1. = *eodem solo proponimus. adeo credimus.* haec scriptura probat illam a nobis receptam: nam orta est, quod aliquis verbo *credimus* imposuit *pro ponimus.* deinde hoc in contextum ingesto locus corruptus est amplius. D (s.m.) = *eodem solo condimus. adeo credimus.* VTC P2. 𝔑 — 𝔅o (exc. 24.) = *eodem solo condimus.*

nisi male ruentia iterum temptare = RGVTα P3. 𝔑 — 𝔊 (P3. = *tentare*). P2. = *nisi male ruentium iterum t.* Naz. = *nisi male temptare temptare.* ECol. = *nisi male temptata temptare.* CD P1. = *nisi male cedentia iterum t.* 𝔐 — 𝔅o = *nisi male cadentia iterum tentare.*

Cap. XXXII.

DW = *beneficio meo cum te usus sum.* T = *beneficio meo cum reversus sum.* DW — *ideo.* D = *quod inter hec perdidi.* E — *quod in hoc* — *recipiam.* D = *accipiam.* T + *Sed et huic ipsi.* T = *sterilitatem terrae.*

Perit mihi = RGVTαCD (s.m.) W (s.m.) Gr. 𝔑 — ℭ2. D (p.m.) = *Petit mihi.* (H) W (p.m.) vet. Ermi ℭ — 𝔅o = *Periit mihi.* E — *Perit* — *omnibus.*

animi beneficium dare et perdere: hoc est magni animi perdere et dare.

beneficium dare et perdere = R GVTαCDHW Gr. 𝔑 — 𝔊 𝔏4. E = *beneficii dare et perdere.* Plerique Pinc. 𝔐 — 𝔏o (exc. 𝔏4.) — *beneficium.* Mss. haec subiiciunt: G = *Senece de beneficiis liber VII. explicit. Et sciendum quod* etc. vid. vol. I. Praef. p. XX sq. V = *Explicit liber VII9. et ultimus de beneficiis.* T = *Lucii Annei Senece ad eburtium liberalem amicum de beneficiis liber explicit.* C = *Explicit liber officiorum beneficiorumque.* D = *Expliciunt libri VII anney lucii cordubensis senece de beneficiis ad Eburtum liberalem feliciter. Amen.* E = *Explicit de benefitiis* [haec s.m.] *Explicit liber anneii Senece morigeri de beneficiis. Deo gratias.* W = *Explicit liber septimus Annei Lucii Senece de beneficiis.*

L. ANNAEI SENECAE

AD NERONEM CAESAREM

DE CLEMENTIA

LIBRI II.

L. ANNAEI SENECAE

AD NERONEM CAESAREM

DE CLEMENTIA

LIBER I.

I. Scribere de clementia, Nero Caesar, institui, ut quo-
dammodo speculi uice fungerer et te tibi ostenderem peruentu-
rum ad uoluptatem maximam omnium. Quamuis enim recte
factorum uerus fructus sit fecisse nec ullum uirtutum pretium di-
gnum illis extra ipsas sit: iuuat inspicere et circumire bonam
conscientiam, tum inmittere oculos in hanc inmensam multitu-
dinem discordem, seditiosam, inpotentem, in perniciem alie-
nam suamque pariter exsultaturam, si hoc iugum fregerit, et
ita loqui secum: Egone ex omnibus mortalibus placui electus- 2
que sum qui in terris deorum uice fungerer? ego uitae necisque
gentibus arbiter? qualem quisque sortem statumque habeat in
manu mea positum est? Quid cuique mortalium fortuna datum
uelit meo ore pronuntiat? ex nostro responso laetitiae causas

C = *Annei Lucii Senece de clementia. Liber primus incipit ad Neronem.* D = *Anei lucii eordubensis senece de clementia Ad Neronem imperatorem liber primus incipit. De clementia Ad neronem.* E = *Incipit liber agnei Senece de clementia ad neronem.* G = *Incipit liber primus de clementia ad Neronem.*

Cap. I.

r = *Neroni Caesari.* H = *constitui.* 𝔗𝔚 = *fungeretur.* r = *virtutum premium.* G (cr. ∾) = *extra ipsam.*

iuuat inspicere = Aα CDEGb Gr. Erf. Voss. Torrent. Cambron. 𝔑 — 𝔈1. 𝔐u — 𝔅o. r + *tamen iuuat inspicere.* (Hb) 𝔈2. — 𝔅1. + *iuuat tamen inspicere.*

circumire = A α. r 𝔑 — 𝔅o = *circuire.* Rell. n. l. G (n.) + *pariter et.*

et ita loqui secum = sD (ab) ex. Pinc. P2. Col. 𝔈 — 𝔅o. AαrCDE GH Naz. P1. 3. 𝔈2. — *et.* Cod. Rom. = *et ita loquar.* 𝔑 — 𝔈1. = *ita loquitur secum.* m 𝔈2. = *ita ergo loquetur.* Germ. = *ita ergo loquitur secum.*

2. *Egone ex omnibus* = AαCDEH b sex Gr. 𝔑 — 𝔈1. G = *Ergo ex omnibus.* r (a) 𝔈2. — 𝔅o = *Ego ex omn.* om. *ne.* α = *statum* om. *que.* HE = *Cui mortalium* om. *que.* a = *fortuna dare velit.* α = *laetitiae cau-*

populi urbesque concipiunt? Nulla pars usquam nisi uolente propitioque me floret? Haec tot milia gladiorum quae pax mea conprimit ad nutum meum stringentur? quas nationes funditus excidi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi, quos reges mancipia fieri quorumque capiti regium circumdari decus oporteat, quae ruant urbes, quae oriantur mea iuris-
3 dictio est? In hac tanta facultate rerum non ira me ad iniqua supplicia conpulit, non iuuenilis inpetus, non temeritas hominum et contumacia quae saepe tranquillissimis quoque pectoribus patientiam extorsit. non ipsa ostentandae per terrores potentiae dira, sed frequens magnis imperiis gloria. Conditum, immo constrictum apud me ferrum est. summa parsimonia etiam uilissimi sanguinis. nemo non cui alia desint hominis nomine apud
4 me gratiosus est. Seueritatem abditam, at clementiam in procinctu habeo. sic me custodio, tamquam legibus quas ex situ ac tenebris in lucem euocaui rationem redditurus sim. Alterius aetate prima motus sum, alterius ultima. alium dignitati donaui, alium humilitati. quotiens nullam inueneram misericordiae

sa. ADEb = *Nulla pars unquam.* a = *nulla pars nusquam.*

quae pax mea conprimit = Aα D (ab) Naz. Col. P2. 3. 𝔑 — 𝔈2. 𝔐 — 𝔅o. 𝔈𝔊 = *quae pars mea compr.* r = *quae pax mea opprimit.* CEH = *quae pars mea opprimit.* G P4. = *quae pars nostra comprimit.* mG P1. = *quae pax nostra compr.* EG P1. 3. Col. = *stringuntur.*

funditus excidi = Aα rCDGHa sex Gr. 𝔑 — 𝔈1. 𝔏4. 𝔊ro. 𝔈2. = *f. exscidi.* E𝔈 — 𝔅o (exc. 𝔏4. 𝔊ro) = *f. exscindi.* E = *quas deportari.* r = *quorum capiti* om. *que.* A = *mei iuris ditio est.* αrCDEGH quinque Gr. 𝔑 — 𝔈1. = *mei* [D p.m. = *meis*] *iuris dictio est.* a cod. Rom. = *mei iuris est.* Naz. ∾.

3. Cod. Rom. = *non ita me unquam.* r = *ad iniquum supplicium.* 𝔑 — 𝔊 = *non temeritas hominum et contumelia* (m𝔈2. ∾). r — *hominum.* a = *impatientiam extorsit.* Trist. Verd. = *ostendendae.* Ea = *per errores potentiae.* AαCDEG quinque Gr. 𝔑 — 𝔈1. = *dira et frequens.* Rell. etiam Naz. ∾. ACDEGHa Pall. 𝔑 — 𝔈1. = *immo strictum.* Rell. etiam Naz. Col. ∾. A — *non* post *nemo.* a = *cui aliqua desint.* G = *alia desunt.* C — *nomine.* 𝔑 — 𝔈2. — *est* post *gratiosus.*

4. *at clementiam in procinctu habeo* = AαDE Naz. Col. P1. 3. C = *et clem.* ∾. rGH = *ac clem.* ∾. a = *ad clem. in promptu habeo.* P4. = *ac clem. in prospectu habeo.* 𝔑 — 𝔈1. = *ac clem. in promptu habeo.* 𝔈2. — 𝔐 = *clementiam in promptu habeo* om. *at.* (b) 𝔏 — 𝔅o — *at. in procinctu* habent etiam cod. Dominic. (Mod. Ep. 49.) duo Put. unus Delben. m𝔈2. r (m ∾) — *tamquam.*

ex situ ac tenebris = b codd. Put. 𝔏4. — 𝔅o. Naz. = *exitu ac tenebris.* AαrDEGa Pall. Col. 𝔑 — 𝔏𝔍u = *ex abdito ac tenebr.* CH = *ex abdito et tenebris.* E — *in lucem.* rEH cod. Iur. 𝔑 — 𝔈1. = *revocavi.* C = *in lucem revocabo.* a = *in lucem rogavi.* Rell. ∾. Naz. (s∾) = *redditurus sum.* Cod. Iur. = *Alterius in aetate prima miseratus sum, alterius in ultima. Alium dignitate donari, alium humilitate.* D

causam, mihi peperci. Hodie dis inmortalibus, si a me rationem repetant, adnumerare genus humanum paratus sum. Potes 5
hoc, Caesar, audacter praedicare, omniaque in fide et tutela haberi, nihil per te neque ui neque clam damni reipublicae. Rarissimam laudem et nulli adhuc principum concessam concu-

(s∾) = *alium digitatio donavi*. E = *Aliud dignitati donavi. Aliud*. a = *dignitati dono*. a = *admirare genus humanum*.

5. *Potes hoc, Caesar, audacter praedicare, omniaque in fide et tutela haberi, nihil per te neque vi neque clam damni reipublicae.* Ita scribendum duxi, partim ex sententia Gron., qui ci. = *Potes hoc, Caesar, praedicare audacter, omnia tua in fide et tutela haberi, nihil per te neque vi, neque clam, damni reipublicae.* Idem ci. = *omnium tuae fidei et tutelae rerum nihil per te neque vi neque clam quaeri reip.* Naz. = ∾ *omnia quae in fidem tutelam beri nihil parte neque vi neque clamari Rei. p. Rarissimam.* P3. = ∾ *omnia quae in fidem tutelam suscepisti, nil parte, neq. vi, neq. clam dampno vel dumpnato clamarem R. P. missimam laudem.* A = ∾ *omnia que in fidem tutelamque suscepisti nihil per te neque vi neque clam r. p. Rarissimam.* α = ∾ *omnia que in fidem tutelam heri* [lineola imposita significat *haberi*] *nihil per te neque vi neque clamati* [tres litterae extremae notatae] *r. p. Rarissimum.* rCEα — *omniaque* — § 6. *onus inposuisti.* D = *audater praedicare omnia que in fide tutela haberi. nichil.* mD = *omnia que in fidem tutelamque suscepisti tuam. venerunt. nichil.* G = *omnia que in fide* [s m] *tutelam suscepisti nihil per te neque vi neque clamanti r. p. Rarissimam.* H = *omnia quae in fidem ac tutelam haberi.* b = *omnia quae in fidem tutelamque suscepisti nihil per te nec vi nec clam abstrinxisti reip.* P4. = ∾ *omnia quae in fidem tutelamque suscepisti, nihil te neque vi neque clam abtraxisti Romano populo.* Exx. Francisc. et Pinc. = *omnia quae in fidem tutelamque tuam venerunt nihil per te neque vi neque clam reip. ereptum.* P2. = ∾ *omniaque in fida tutela haberi, nihil parte, nec vi nec clam reip. erectum.* 𝔎 — 𝔈1. = *Omniaque in fida tutela haberi. Nihil per te neque vi neque clam a te reip. ereptum.* 𝔈2. — 𝔊 = *omnia in fida tutela haberi, nihil neque vi neque elam reip. ereptum.* Pinc. ci. 𝔐 — 𝔅o = *praedicare audacter, omnium, quae in fidem tutelamque tuam venerunt, nihil per te neque vi neque clam reip. ereptum.* P1. = *omniaque in fidem tutelam suscepisti. nil per te, neque vi, neq. clam R. P. rarissimam.* Col. = *omnia quae in fidem tutelamque tuarum venerunt, nihil parte, neque vi neque clam adeptum Reip. non rarissimam.* Leod. = *omnia quae in fidem tutelam haberi. n̄ per te neque vi neque clam a te R. P. Rarissimam.* Cambron. = *omnia quae in fidem tutelam beri nichil per te neque vi neque clam ari R. P. Rarissimam.* Erf. = *omnia q̃ in fidem tutelam beri nichil p te n; vi n; clamari R. P. Rarissimam.* Cod. Lips. = *ademptum reipublicae.* Cod. Dominic. = *omnia quae in fidem tutelamque tuam suscepisti.* Mod. ci. = *omnium quae in fidem tutelamque tuam suscepisti; nihil per te neque vi neque clam reip. abrasum.* Ruben. ci. = *omnia quae in fidem tutelamque tuam venerunt* [aut *quae in fide tutelaque tua*] *haberi: nihil per te neque vi neque clam abesse reip.* Grut. hunc locum non ab uno amanuensi dicit corruptum. neque ego infitior suspectam mihi esse vocem *tutela*, ut potius scribendum videatur: *omniaque in fide haberi.* Ceterum *hoc* spectat ad praecedentia. Cod. Iur. = *Clarissimam laudem.* Naz. = *nulli adhuc* [illegible]. Naz. (s∾)

pisti, innocentiam. Non perdis operam nec bonitas ista tua singularis ingratos aut malignos aestimatores nacta est: refertur tibi gratia. Nemo unus homo uni homini tam carus umquam fuit quam tu populo Romano, magnum longumque eius bonum.
6 Sed ingens tibi onus inposuisti: nemo iam diuum Augustum nec Tiberii Caesaris prima tempora loquitur. nemo quod te imitari uelit exemplar extra te quaerit: principatus tuus ad anni gustum exigitur. Difficile hoc fuisset, si non naturalis tibi ista bonitas esset, sed ad tempus sumpta: nemo enim potest personam diu ferre. Ficta cito in naturam suam recidunt: quibus ueritas subest quaeque, ut ita dicam, ex solido enascuntur tempore ipso in
7 maius meliusque procedunt. Magnam adibat aleam populus Romanus, cum incertum esset quo se statim nobilis indoles daret. Iam uota publica in tuto sunt: nec enim periculum est ne te subita tui capiat obliuio. Facit quidem auidos nimia felicitas nec tam temperatae cupiditates sunt umquam, ut in eo quod contingit

= *Non perdit operam.* Naz. (s ∾) = *refertur ti gratia.* P4. — *tibi.* Quidam codd. Pinc. = *Nec unus homo.* Alii Pinc. = *Non unus homo.* P3. = *hominum homini tamen carus.* Col. = *tam carus usquam fuit.* 𝔑 — 𝔈1. + *quam tu pro populo R.*

6. α = *Sed indigens tibi onus.* D (s∾) = *onus posuisti.* AαrCD (s∾) E a duo Put. 𝔑 — 𝔈2. 𝔐 = *nec quod te imitari* (r = *mutari.* a — *te*). G Pinc. v. l. P2. (an P1? qui solet consentire cum G) 3. 4. 𝔈𝔊 = *nemo qui te imitari.* Lat. Latin. (B. pr. p. 46.) — *te* ante *imitari.* Rell. etiam Naz. P2. (?) Col. ∾. r = *extra te loquitur.* AαDEGb P2. 4. Col. Dominic. (in 𝔍u) Rom. Tronc. 𝔑 — 𝔈1. = *Principatus tuus ad augustum* [α = *aug̃.* G bis habet *ad augustum*] *exigitur.* idem laudat Torrent. ad Suet. Ner. 9. a = *Principatus civis ad augustum exigitur.* r codd. Put. = *P. t. ad angustum exigitur.* P1. = *P. t. ad agustum exigitur.* P3. = *Principatus tuus ad iugum exigunt.* Verd. = *P. t. ad iugum exigitur.* Unus Lips. = *P. t. ad iugitatem exigitur.* C 𝔈2. — 𝔊 𝔏 𝔍u = *P. t. ad gustum exigitur.* 𝔐 = *Principatus tuus ad eum gustum quem dedisti exigitur.* m𝔍u = *ad omnium gustum geritur.* Pontan. ci. = *P. t. ad amussim exigitur.* Huet. ci. = *P. t. ad hunc gustum exigitur.* Lips. ci. 𝔏4. — 𝔚o ∾.

tibi ista bonitas esset = G Naz. Col. 𝔈2. — 𝔚o. AαrDE mG Pall. 𝔑 — 𝔈1. = ∾ *fuisset.* a = *ista naturalis bonitas fuisset* om. *tibi.* C = *sed tibi si non naturalis ista bonitas fuisset.* C = *potest personam ferre fictam. Ficta.* 𝔑 — 𝔈1. + *ferre fictam. Ficta.* E = *personam diu ferre fictam potest. Cito naturam suam.* Cod. Iur. = *diu ferre fictam. Cito in naturam suam reflexa recidunt.* a — *cito.* 𝔊 = *Facta cito.* DE = *e solido.*

7. rCEa — *Magnam* — 11, 2. *deploratis sciat.* Aα D (s. m.) Gb Col. Pall. 𝔑 — 𝔈1. = *adibat albam.* Naz. mCol. ∾. AαDG (p.m.) Pall. Trist. 𝔑 — 𝔈1. = *quo se statu nobilis indoles.* Naz. Col. = *quo se status nobilis indoles.* probat Grut. G (s.m.) Scal. Dominic. (in 𝔍u) Verd. = *quo se statu nobis indoles.* α = *nec te subita.* Trist. = *Facit quosdam avidos.* 𝔑 — 𝔈1. = *Facit enim avidos.*

quod contingit = mss. etiam Gr. (exc. P3. 4.) 𝔑 — 𝔈1. 𝔊ro — 𝔚2. P3. = *quod contingat.* P4. = *quod contingere.* 𝔈2. — 𝔏4. 𝔚o = *quod*

desinant: gradus a magnis ad maiora fit et spes inprobissimas conplectuntur insperata adsecuti. Omnibus tamen nunc ciuibus tuis et haec confessio exprimitur esse felices et illa nihil iam his accedere bonis posse, nisi ut perpetua sint. Multa il- 8
los cogunt ad hanc confessionem qua nulla in homine tardior est: securitas alta, adfluens, ius supra omnem iniuriam positum. Obuersatur oculis laetissima forma reipublicae cui ad summam libertatem nihil deest nisi pereundi licentia. Praecipue tamen aequalis ad maximos imosque peruenit clementiae tuae admiratio. Cetera enim bona pro portione fortunae suae quisque sentit aut exspectat maiora minoraque: ex clementia omnes idem sperant. Nec est quisquam cui tam ualde innocentia sua placeat, ut non stare in conspectu clementiam paratam humanis erroribus gaudeat.

II. Esse autem aliquos scio qui clementia pessimum quemque putent sustineri: quoniam nisi post crimen superuacua est et sola haec uirtus inter innocentes cessat. Sed primum omnium sicut medicinae apud aegros usus etiam apud sanos honor est: ita clementiam, quamuis poena digni inuocent, etiam innocentes colunt. Deinde habet haec in persona quoque innocentium locum, quia interim fortuna pro culpa est nec innocentiae tantum clementia succurrit, sed saepe uirtuti. quoniam quidem condicione temporum incidunt quaedam quae possint laudata puniri.

contigit. Cod. Iur. Trist. = *spes improbissimas concipiunt.* Cod. Iur. = *Omnibus tamen civibus tuis haec confessio exprimitur nunc esse felices.* 𝔊2. — 𝔐 + *esse se felices* contra malos etiam Gr. Dominic. (in 𝔍u) Verd. 𝔑 — 𝔊1. = *accidere.* ADH Naz. — *nisi* ante *ut perpetua sit.* G P1. 4. = *ut non perpetua sint.* Rell. P2. 3. Col. ∾.

8. D 𝔑 — 𝔅 = *Observabatur oculis.* H = *Observatur oculis.* G𝔊1. = *Observabatur oculis.* Col. = *beatissima forma.* 𝔑 — 𝔊1. = *latissima f.* Ex. Francisc. = *lectissima f.* probat Grut. Aα Naz. P1. 3. 4. Col. = *nisi per eum diligentia.* b = *nisi pereundi diligentia.* GH P2. 𝔑 — 𝔊1. = *nisi pereat diligentia.* w(s.m.) = *nisi perennis licentia.* Cod. Franc. = *nisi peremnis diligentia.* Cod. Iur. — *imosque.* 𝔑 — 𝔊1. = *quisque sensit.* Pinc. emendatiora exx. = *portione* om. *pro.* Gr. 𝔑 — 𝔊1. = *proportione* adfixa Praepositione. H = *in conspectu clementiae paratae.*

Cap. II.

w = *usum etiam apud sanos honorem. ita.* mDG = *Demum habet.* 𝔑 + *haec clementia in persona.* 𝔗 — 𝔊1. = *hoc clementia in persona.* 𝔊2. — 𝔏 𝔍u = *clementia in persona.* Mss. etiam Gr. Put. Delb. ∾. 𝔑 — 𝔊1. = *innocentum.* mD + *interim* i. e. *interdum.* Ab = *nec innocentia aetatis clementie succurrit.* α = *nec innocentia tantum clementi succ.* Naz. = *nec innocentia aetatum clementia succurrit.* GH P3. = *nec innocentia etati clementi succ.* P1. = *nec innocentia e tanti clementi succ.* DP4. = *nec innocentia aetati clementia succ.* 𝔊2. — 𝔅o ∾. A = *quae possint lauda-*

1 Adice quod magna pars hominum est quae reuerti ad innocen-
tiam possit. Sed non tamen uolgo ignoscere decet: nam ubi
discrimen inter malos bonosque sublatum est, confusio sequitur
et uitiorum eruptio. Itaque adhibenda moderatio est quae sana-
bilia ingenia distinguere a deploratis sciat. Nec promiscuam
habere ac uolgarem clementiam oportet nec abscisam: nam tam
omnibus ignoscere crudelitas est quam nulli. Modum tenere de-
bemus: sed quia difficile est temperamentum, quicquid aequo
plūs futurum est in partem humaniorem praeponderet. III. Sed
haec suo loco melius dicentur. Nunc in tres partes omnem
hanc materiam diuidam. Prima erit manumissionis. secunda
quae naturam clementiae habitumque demonstret: nam cum sint
uitia quaedam uirtutes imitantia, non possunt secerni, nisi signa
quibus dignoscantur inpresseris. tertio loco quaeremus quomodo
ad hanc uirtutem perducatur animus, quomodo confirmet eam
2 et usu suam faciat. Nullam uero ex omnibus uirtutibus magis
homini conuenire, cum sit nulla humanior, constet necesse est
non solum inter nos qui hominem, sociale animal, communi
bono genitum uideri uolumus, sed etiam inter illos qui hominem
uoluptati donant, quorum omnia dicta factaque ad utilitatem suam
spectant: nam si quietem petit et otium, hanc uirtutem naturae

biliter puniri. b = *quae possint laudabor puniri.* αDmG Col. Put. Delben. = ∾ *laudate puniri.* probat Opsop. GPl. 4. = ∾ *laude puniri.* P3. ∾ *in laude puniri.* P2. = ∾ *laudare puniri.* 𝔑 — 𝔊1. = *quae posunt* [= w] *laudate puniri.* Rell. etiam Naz. ∾.

2. αNaz. = *Si non tamen vulgo.* P1. = *si non tantum v.* Col. = *sed non cum v.* Grut. ante haec aliquam multa desiderari suspicatur. r = *nec vulgarem clementiam.* a — *ac volgarem.* b — *oportet.* 𝔊2. = *abcisam.* r — *quia* ante *difficile.* C = *praeponderat.*

Cap. III.

rCEa — *Sed haec* — § 2. ex. *retinet.* Lips. ci. = *Prima erit manuductionis* i. e. praeparationis, inductionis. Gron. ci. = *mappae missonis* vel *commissionis.* A = *naturas clementiae.* 𝔑 — 𝔊1. = *demonstrat.* A = *dinoscantur.* A = *tercio loco quaeritur.* αDGH = *quaerimus.* H — *quomodo* — *animus.*

2. Ab = *Nullam vero ex omnibus virtutibus homini sic convenire.* α — *vero* et *magis* (hoc etiam in DG scripsit s.m.). Trist. Scal. — *vero.* Naz. — *magis.* P1. = *Nulla* [= mG] *ex omnibus virtutibus homini convenit.* P3. = *Nulla ex omnibus virtutibus magis convenit homini.* P4. = *Nulla ex omnibus virtutibus sic homini convenit.* mDP2. Col. 𝔑 — 𝔊1. + *Nullam vero ex omnibus virtutibus magis homini convenire scimus* [hoc Col. non habet] *quam clementiam.* 𝔑 — 𝔊1. = *Constat igitur necesse est.* mD + *constet igitur n. e.* A = *homines sociale animal.* 𝔊2. — 𝔊 = *communi bono gentium.* A = *sed et inter illos.* Quidam codd. Pinc. = *voluptati dant.* Rell. etiam Gr. ∾. w (s. m.) + *naturas suae convenientem.*

suae uactus est quae pacem amat et manus retinet. Nullum ta- 3
men clementia ex omnibus magis quam regem aut principem
decet. Ita enim magnae uires decori gloriaeque sunt, si illis
salutaris potentia est: nam pestifera uis est ualere ad nocen-
dum. Illius demum magnitudo stabilis fundataque est quem
omnes tam supra se esse quam pro se sciunt. cuius curam ex-
cubare pro salute singulorum atque uniuersorum cotidie expe-
riuntur. quo procedente non, tamquam malum aliquod aut no-
xium animal e cubili prosilierit, diffugiunt, sed tamquam ad cla-
rum ac beneficum sidus certatim aduolant obicere se pro illo
mucronibus insidiantium paratissimi et substernere corpora sua,
si per stragem illi humanam iter ad salutem struendum sit.
Somnum eius nocturnis excubiis muniunt. latera obiecti circum- 4
fusique defendunt. incurrentibus periculis se opponunt. Non
hic est sine ratione populis urbibusque consensus sic protegendi
amandique reges et se suaque iactandi quocumque desiderauit
imperantis salus. Nec haec uilitas sui est aut dementia pro uno
capite tot milia excipere ferrum ac multis mortibus unam animam
redimere, nonnumquam senis et inualidi. Quemadmodum to- 5
tum corpus animo deseruit et, cum hoc tanto maius tantoque spe-
ciosius sit, ille in occulto maneat tenuis et in qua sede latitet
incertus, tamen manus, pedes, oculi negotium illi gerunt. illum
haec cutis munit. illius iussu iacemus aut inquieti discurrimus.

3. r — *tamen*. 𝔑 — 𝔈1. = *regem ac principem*.

Ita enim magnae vires decori gloriaeque sunt = AαDGb Naz. Dominic. Rom. 𝔊ro — 𝔅o. Trist. — *magnae vires*. a = *Ita enim magnis viris gloriae sunt*. P1. = *Ita enim magno iuris decori*. CP3. = *Ita enim magni viri* [C = *viris*] *decori*. rE P4. = *Ita enim magni iuris gloriaeque* om. *decori*. mDP2. 𝔑 — 𝔈1. = *Istae enim virtutes magnis viris decori*. H Col. 𝔈2. — 𝔏4. = *Ita enim virtutes magnis viris decori*. 𝔑 — 𝔈1. = *salutaris poenitentia est*. r = *si illis singularis clementia vel potentia est*. r — *valere*. rCEa — *Illius domum* — VII, 1. *infesta perniciem?* D = *fundata* om. *que*. 𝔑u — 𝔅o + *non tam supra se esse* ex cod. Amplon., ut ait Ruhk. ego ibi non vidi. Huct. transponendas Particulas (*quam* — *tam*) censet. Sed cf. P. Fabri Semestr. I, 23. 𝔑 — 𝔐 = *e cubili prosiliret*. Cod. Iur. = *e cubili salierit*. Rell. etiam Naz. P1. 3. 4. Col. ∾. G (m∾) — *diffugiunt*.

4. G (m ∾) Scal. = *armandique reges*. Aw = *quocunque desideravit*. A = *Nam haec vitalis sui est*. b = *Nam haec vilitas sui est*. G(m∾) P1. 3. = *Nec haec* [P1. 3. = *hae*] *vitalis sui est*. D (m∾) P2. = *Nec haec vita lusui est*. H = *Nec haec vita lusus est*. Naz. = *vilidas*. Col. 𝔅 = *utilitas*. P4. = *Nec haec utilis est*. αGw = *aut clementia*. G = *aut multis*. A — *senis*.

5. 𝔑 — 𝔈1. + *et pedes et oculi*. A = *negotium illius gerunt*. Dominic. (in ℑu) Tronc. = *negotium eius*

cum ille imperauit, siue auarus dominus est, mare lucri causa scrutamur, siue ambitiosus, iamdudum dexteram flammis obiecimus aut uoluntarie subsiluimus: sic haec inmensa multitudo unius animae circumdata illius spiritu regitur, illius ratione flectitur pressura se ac fractura uiribus suis, nisi consilio sustineretur. IV. Suam itaque incolumitatem amant, cum pro uno homine denas legiones in aciem deducunt, cum in primam frontem procurrunt et aduersa uolneribus pectora ferunt, ne imperatoris sui signa uertantur. Ille est enim uinculum per quod respublica cohaeret, ille spiritus uitalis quem haec tot milia trahunt nihil ipsa per se futura nisi onus et praeda, si mens illa imperii subtrahatur.

Rege incolumi mens omnibus una:
Amisso rupere fidem.

2 Hic casus Romanae pacis exitium erit, hic tanti fortunam populi in ruinas aget. Tamdiu ab isto periculo aberit hic populus quamdiu sciet ferre frenos: quos si quando abruperit uel aliquo casu discussos reponi sibi passus non erit, haec unitas et hic maximi imperii contextus in partes multas dissiliet. idemque huic urbi dominandi finis erit qui parendi fuerit. Ideo principes regesque et quocumque alio nomine sunt tutores status publici non
3 est mirum amari ultra priuatas etiam necessitudines. Nam si sanis hominibus publica priuatis potiora sunt, sequitur ut is quoque carior sit in quem se respublica conuertit. Olim enim

gerunt. D(m∾) = *cum ille parauit.* G Pall. = *illius usu iacemus.* D(s∾) = *illius visu iacemus.* Rell. etiam Naz. Col. α P4. ∾. G P3. 4. = *flammis adiecimus.* αsGw P1. = *flammis abiecimus.* w(s.m.) = *fl. obiicimiis.* αD(s∾)sGH Naz. P1. = *aut voluntariam.* G = *aut voluntaria.* wP3. = *aut voluntarii.* ADG H Gr. 𝔑 — 𝔈1. = *unius anima.* Naz. = *circa data.* 𝔑 — 𝔈1. = *ac stratura viribus.* A — *consilio.*

Cap. IV.

𝔑 — 𝔈1. = *Quam itaque.* A = *incolomitatem* et infra *incolomi.* G = *deducantur.*

in primam frontem = αw Naz. Put. Delben. probat Grut. Rell. etiam Pall. Col. 𝔑 — 𝔅c = *in prima fronte.* sG = *praecurrunt.* AD (s∾) — *enim* ante *vinculum.* 𝔈2. = *spiritus utilis.* D(s∾) = *tot milia tradunt.* A Dominic. (in 𝔍u) = *imperiis.* Cod. Iur. = *imperio.* Rell. ∾.

2. Ab = *Hic carus Romanae.* mD G(m∾) 𝔑 — 𝔈1. = *pacis exitus.* Trist. = *exitium fecit.* Ab Dominic. — *in ruinas.* probat Mod. Ep. 49. G = *iniurias.* Rell. etiam Gr. ∾. G P1. 3. 4. = *quos si aliquando.* A = *et aliquo casu.* Trist. = *excussos reponi.* Ruhk. ci. = *passus non fuerit.* 𝔅o = *dissiliat.* Erf. 𝔅2. — *erit* post *finis.* 𝔑 — 𝔈1. = *parendi fuit.* GH + *Ideoque principes.* Ab = *tutiores status publici.* A — *etiam* post *privatas.* P4. = *et is quoque carior* om. *sequitur.* G Naz. (cr. ∾)

ita se induit reipublicae Caesar, ut seduci alterum non possit sine utriusque pernicie: nam ut illi uiribus opus est ita et huic capite. V. Longius uidetur recessisse a proposito oratio mea: at mehercule rem ipsam premit. Nam si quod adhuc colligitur tu animus reipublicae tuae es, illa corpus tuum: uides, ut puto, quam necessaria clementia sit. tibi enim parcis, cum uideris alteri parcere. Parcendum itaque est etiam inprobandis ciuibus non aliter quam membris languentibus. et, si quando misso sanguine opus est, sustinendum est, ne ultra quam necesse sit incidas. Est ergo, ut dicebam, clementia omnibus quidem homi- 2
nibus secundum naturam, maxime tamen decora imperatoribus: quanto plus habet apud illos quod seruet quantoque in maiore materia adparet? Quantulum enim nocet priuata crudelitas? principum saeuitia bellum est. Cum autem uirtutibus inter se sit concordia nec ulla altera melior aut honestior sit, quaedam tamen quibusdam personis aptior est. Decet magnanimitas quem- 3
libet mortalem, etiam illum infra quem nihil est. Quid enim maius aut fortius quam malam fortunam retundere? Haec ta-

= *sequitur ut his quoque c.* ℜ — 𝔈2. = *ut deduci alterum.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔏 ℑu = *ut diduci alterum.* P3. *ut se dici alterum.* P4. = *ut se alterum seduci.* Rell. etiam Pinc. v. l. Naz. P1. Col. Trist. Verd. Tronc. ∾. AαDw ℜ — 𝔊 = *non posset.* P4. 𝔐 — 𝔓o ∾. Rell. n. l. A = *pernecie.* A = *et illi viribus opus est et huic capite.* αD (s∾) GH — *ita.*

Cap. V.

mehercule = Aα 𝔅 𝔈1. ℜ𝔗 = *mehercle.* 𝔈2. — 𝔅o = *mehercules.* Rell. n. l. AαHw (s∾) ℜ — 𝔈1. = *rem ipsam premis.* DG = *rem ipse* [mD = *sc. Nero*] *premis.* AαDw (s∾) P2. 3. 4. Col. ℜ — 𝔈1. = *Nam si quid adhuc* (P4. = *aduc*). G Pinc. v. l. P1. = *Nam si quis adhuc.* Naz. ∾.

colligitur tu animus reipublicae tuae es = ab Naz. AsDw P2. = *colligit tu* [D = *tui*] *animus reip. tuae es.* GP1. = *colligis* [= Pinc. v. l.] *tu animus reip. tu es.* P3. = *colligit animus reip. tu es.* P4. = *colligis eum animus R. P. tu es.* ℜ𝔗 = *colligit: tu animus reip. tu es.* 𝔅 — 𝔅o = *colligitur* [illegible] *reip. tu es.* AsG Naz. ℜ𝔗 = *sustinenda est.* A = *necesse sit insideat.* αH Naz. = *n. s. insidat.* Dw P4. = *n. s. insidiat.* G = *n. s. insidias.* mD mG P2. ℜ — 𝔈2. = *n. s. incidat.* Quaedam exx. Pinc. P1. 3. = *insidas.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔅o ∾.

2. ℜ𝔗 = *Sed ergo ut dicebam.* G (m∾) — *ut dicebam.* Germ. + *plus laudis habet.* DG Pall. = *apud illos quos servet.* Rell. etiam Naz. Col. ∾. ℜ𝔗 = *quanto* om. *que.* A = *in maiori materia.* 𝔈1. = *privata crudelitate* contra mstos etiam Pinc. AαG — *se sit* ante *concordia.* mG = *praesit concordia.* H Trist. Verd. = *intersit concordia.* D = *inest concordia.* mDw = *interest conc.* ℜ — 𝔈1. = *insit concordia.* Erf. = *inter se concordia.* probat Gron. w = *personis acceptior est.*

3. Ab = *maius in fortibus.* D = *maius at fortius.* mDG (m∾) = *maius in fortuniis.* sG P1. 3. 4. = *maius in infortuniis.* w Verd. = *fortunam recondere.* ℜ — 𝔏 ℑu = *latiorem locum* contra mstos etiam Pinc. Gr. Trist. Domin. (in ℑu) Verd. Ab ℜ — 𝔈1. = *Nec tamen*

men magnanimitas in bona fortuna laxiorem locum habet meliusque in tribunali quam in plano conspicitur. Clementia in quamcumque domum peruenerit eam felicem tranquillamque praestabit: sed in regia quo rarior eo mirabilior. Quid enim est memorabilius quam eum cuius irae nihil obstat, cuius grauiori sententiae ipsi qui pereunt adsentiuntur, quem nemo interpellaturus est, immo, si uehementius excanduit, nec deprecaturus quidem, ipsum sibi manum inicere et potestate sua in melius placidiusque uti? hoc ipsum cogitantem: Occidere contra legem nemo non potest, seruare nemo praeter me. Magnam fortunam magnus animus decet qui, nisi se ad illam extulit et altior stetit, illam quoque infra terram deducit. Magni autem animi est proprium placidum esse tranquillumque et iniurias offensionesque superne despicere. Muliebre est furere in ira, ferarum uero nec generosarum quidem praemordere et urgere proiectos. Elephanti leonesque transeunt quae inpulerunt, ignobilis bestiae pertinacia est. Non decet regem saeua et inexorabilis ira. non multum enim supra eum eminet cui se irascendo exaequat: at si dat uitam, si dat dignitatem periclitantibus et meritis amittere, facit quod nulli nisi rerum potenti licet. Uita enim etiam supe-

(Margin section numbers: 4 beside "stabit: sed in regia…"; 5 beside "tit, illam quoque…"; 6 beside "facit quod nulli…")

magnanimitas. Pinc. ci. 𝔊 — 𝔐 — *magnanimitas* contra mstos etiam Pinc. Gr. H = *quam in palatio conspicitur.*

4. *Quid enim est memorabilius* = AαDHb Domin. Naz. P2. 𝔑 — 𝔈2. 𝔊ro — 𝔅o. G Pinc. v. l. rell. Gr. 𝔊 — 𝔏4. = *Quid enim est mirabilius.* 𝔑 — 𝔈1. = *qui per eum assentiuntur.* G = *qui petunt* [s *pereunt*] *assequuntur.*

interpellaturus est = w Naz. Col. Put. Trist. Verd. 𝔊ro — 𝔅1. 𝔑 — 𝔈1. = *interrogatus est.* Rell. etiam Gr. 𝔈2. — 𝔏4. 𝔑u — 𝔅o = *interrogaturus est.* Col. Put. = *incanduit.* α = *ne deprecaturus est quidem.* AmGHw 𝔑 — 𝔈2. + *nec deprecaturus est quidem.* D + *nec deprecaturus quidem est.* G Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔅o ∾. w = *sibi manum mittere.* 𝔑 — 𝔈1. + *et hoc ipsum cog.* AG (s∾) Hb = *Occidere contra legem nemo potest* om. *non.* Lips. ci. = *in terram deducit* vel + *infra*, *ad terram ded.* vulgatam probat Gron.

5. *offensionesque superne despicere* = mss. etiam Gr. Domin. 𝔑 — 𝔐 = *atque offensiones semper despicere.* 𝔏 — 𝔅o = *atque offensiones superne desp.* AαD (m∾) GHb Naz. P1. 4. = *et generosarum q.* P3. = *non et generosarum quidem.* Col. = *non generos. q.* Rell. etiam P2. 𝔑 — 𝔅o ∾. AG (m∾) Hb P1. 4. = *praemordere et urgere pertinacia* [Ab = *pertinatia*] *est* rell. om. Lips. ci. = *remordere* aut *permordere.*

Elephanti = mss. etiam Naz. P2. 3. Col. 𝔏4. — 𝔅o. 𝔑 — 𝔏 ℑu = *Elephantes.* D (m∾) — *leonesque* — *bestiae.* 𝔑 — 𝔊 = *quem impulerunt* contra mstos etiam Pinc. Gr. AD G (s∾) bw 𝔑 — 𝔊 = *nec inexorabilis.* Ab = *vitam dat periclitantibus* om. *si* et *dignitatem.* αH 𝔑𝔗 — *si* ante *dat.*

nisi rerum potenti = mss. etiam Gr. Domin. Erf. 𝔑 — 𝔈1. 𝔊ro — 𝔅o. 𝔈2. — 𝔏4. = *nisi rerum potienti.*

6. D𝔑𝔗 — *enim.* A = *et superiori.*

riori eripitur, numquam nisi inferiori datur. Seruare proprium est excellentis fortunae. quae numquam magis suspici debet, quam cum illi contigit idem posse quod dis quorum beneficio in lucem edimur tam boni quam mali. Deorum itaque sibi animum adserens princeps alios ex ciuibus suis, quia utiles bonique sunt, libens uideat, alios in numerum relinquat. quosdam esse gaudeat, quosdam patiatur. VI. Cogita te in hac ciuitate in qua turba per latissima itinera sine intermissione defluens eliditur, quotiens aliquid obstitit quod cursum eius uelut torrentis rapidi moraretur. in qua tribus eodem tempore theatris uiae postulantur. in qua consumitur quicquid terris omnibus aratur: quanta solitudo et uastitas futura sit, si nihil relinquitur nisi quod iudex seuerus absoluerit? Quotus quisque ex quaestoribus est qui non ex ipsa lege teneatur qua quaerit? Quotus 2
quisque accusator uacat culpa? et nescio an nemo ad dandam ueniam difficilior sit quam qui illam petere saepius meruit. Peccauimus omnes: alii grauia, alii leuiora, alii ex distinato, alii forte inpulsi aut aliena nequitia ablati. alii in bonis consiliis parum fortiter stetimus et innocentiam inuiti ac renitentes perdidimus. Nec delinquimus tantum, sed usque ad extremum aeui delinquemus. Etiam si quis tam bene iam purgauit animum, ut nihil obturbare eum amplius possit ac fallere, ad innocentiam ta-

G (s ∾) — *etiam.* Ab = *nunquam magis. supplici debet.* G (s ∾) w (cr. ∾) P4. = *suscipi debet.* Rell. etiam Gr. ∾.

quam cum illi contigit = AαG(s.m.) HNaz. G (p.m.) 𝔑 — 𝔅o = *quam cum illi contingit.* P3. Col. = *quantum illi contingit.* P4. = *quam quod illi contigit.* w — *alios* — *gaudeat.*

Cap. VI.

Cogita te in hac civitate = Col. P1. 𝔑u — 𝔅o. P2. 𝔑 — 𝔈1. = *Cogitare in h. c.* w P3. = *Cogitet in h. c.* Lips. ci. = *Cogita tu in h. c.* Rell. 𝔈2. — 𝔐1. = *Cogitate in h. c.* mG Naz. Col. Scal. = *defluens eligitur.* Rell. etiam Pall. ∾. A Domin. (𝔍u) = *quotiens aliquid obstat.* Ab = *rapidi moretur.* Col. = *rapidi morarentur deesse.* Lips. ci. = *mimi postulantur.* AD = *ac vastitas.*

ex ipsa lege = mss. etiam (Pinc.) Gr. Domin. (𝔍u) Scal. 𝔑 — 𝔈1. sw 𝔈2. — 𝔅o = *ea ipsa lege.* defendit Gron. (Obss. IV, 4. p. 555. Pl.) et male laudat ex Naz. Lips. ci. = *et ipsa lege.* A = *quam quaerit.* P4. = *qua quaere.* G (cr. ∾) 𝔑 — 𝔈2. = *qua quaeritur.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾.

2. 𝔑 — 𝔈1. = *ad dandum veniam.* 𝔈2. — 𝔊 = *difficilior est.* G = *alia gravia.* 𝔈2. — 𝔊 = *alia leviora.* P4. + *alii forte vel sorte impulsi.* 𝔑 — 𝔈1. = *impulsu.* w = *inviti ac renuentes.* A = *Nec deliquimus tantum.* DG (cr. ∾) Naz. P1. 3. 4. = *Nec derelinquimus t.* Lips. ci. = *delinquemus.* G — *sed usque* — *delinquemus.* AD = *ad extremum aevi deliquimus.* P1. 3. = *derelinquimus.* 𝔑 — 𝔊 = *delinquimus.*

tam bene iam purgavit = w Naz. Rell. etiam Gr. 𝔑 — 𝔅o — *iam.* A = *aut f*[illegible] Domin. =] *ad no-*

men peccando peruenit. VII. Quoniam deorum feci mentionem, optime hoc exemplum principi constituam ad quod formetur, ut se talem esse ciuibus quales sibi deos uelit. Expedit ergo habere inexorabilia peccatis atque erroribus numina? expedit usque ad ultimam infesta perniciem? Et quis regum erit tutus cuius non membra haruspices colligant? Quodsi di placabiles et aequi delicta potentium non statim fulminibus persequuntur: quanto aequius est hominem hominibus praepositum miti animo exercere imperium et cogitare utrum mundi status gratior oculis pulchriorque sit sereno et puro die an, cum fragoribus crebris omnia quatiuntur et ignes hinc atque illinc micant?
2 Atqui non alia facies est quieti moratique imperii quam sereni coeli et nitentis. Crudele regnum turbidum tenebrisque obscurum est, inter trementes et ad repentinum sonitum expauescentes ne eo quidem qui omnia perturbat inconcusso. Facilius priuatis ignoscitur pertinaciter se uindicantibus: possunt enim laedi dolorque eorum ab iniuria uenit. timent praeterea contemptum. et non retulisse laedentibus gratiam infirmitas uidetur, non clementia. At cui ultio in facili est is omissa ea certam laudem mansuetudinis consequitur. Humili loco positis exercere manum, litigare, in rixam procurrere ac morem irae suae gerere

xam tamen. H = *an fallere.* ℜ — 𝔈1. = *peccando evenit.*

Cap. VII.

H = *feci memoriam.* Col. P4. *optimum hoc exemplum.* A = *qualem sibi deos.* A = *perneciem.* rCE a = *Quis regum* om. *Et.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔙o = *Ecquis regum.* Rell. ∾. E = *cuius non nigra harusp.* Naz. (p.m.) = *haruspicis.* P3. 4. = *colligantur.* Ab = *placabiles aeque.* Pinc. v. l. Gr. = *placabiles et aeque.* Domin. (𝔗u) Scal. = *placabiles sunt: et qui.* ℜ — 𝔈1. = *placabiles subsunt et aeque.* 𝔈2. — *placabiles sunt et aeque.* Rell. ∾. R — *delicta.* Ar = *persecuntur.* ℜ — 𝔈1. = *persequantur.* r = *propositum.* E = *sereno et pulchro die.* r = *ignis.* P2. 4. = *micantur.* Naz. = *migant.* r = *micat.*

2. *quieti moratique imperii* = ACDHb Iur. Trist. Verd. Domin. (𝔗u) Voss. (Gron. ad N. Q. VI, 14, 3.) probat Gron. l. l. r — *moratique.* mDG = *quieti memoratique imp.* E (a) ℜ — 𝔙o = *quieti moderatique imperii.* Cod. Rom. = *nitentisque coeli.* rCEa — *Crudele regnum* — VIII, 5. *omnium inritat.* Ab = *et repentinum sonum* om. *ad.* verum puto.

ne eo quidem = ADGw Naz. P1. Col. Trist. Scal. ℜ𝔗𝔙2. 𝔙 — ℜu 𝔙o = *nec eo quidem.* D = *quia omnia.*

omnia perturbat = ADGHbw. ℜ — 𝔐 = *omnia conturbat.* 𝔏 — 𝔙o = *omnia turbat.* Ab = *inconcussa.* Pinc. ci. = *Difficilius privatis ignoscitur.* H + *non retulisse se.* Steph. (Prood. II, 11. ad Dalech. Ep. 17.) ci. + *laedentibus malam gratiam.* A = *Humili loco positus.*

exercere manum = mss. etiam Gr. ℜ — 𝔈1. ℜu — 𝔙o. 𝔈2. — 𝔙1. = *exerere manum.* mG Scal. = *in iniuriam procurrere.*

liberius est. leues inter paria ictus sunt: regi uociferatio quoque
uerborumque intemperantia non ex maiestate est. VIII. Graue
putas eripi loquendi arbitrium regibus quod humillimi habent?
Ista, inquit, seruitus est, non imperium. Quid tu? non ex-
periris istud esse nobis, tibi seruitutem? Alia condicio est eo-
rum qui in turba quam non excedunt latent. quorum et uirtutes
ut adpareant diu luctantur et uitia tenebras habent. Uestra fa-
cta dictaque rumor excipit: et ideo nullis magis curandum est
qualem famam habeant quam qui qualemcumque meruerint ma-
gnam habituri sunt. Quam multa tibi non licent quae nobis be-
neficio tuo licent? Possum in qualibet parte urbis solus incedere 2
sine timore, quamuis nullus sequatur comes, nullus sit domi,
nullus ad latus gladius: tibi in tua pace armato uiuendum est.
Aberrare a fortuna tua non potes. obsidet te et quocumque de-
scendis magno adparatu sequitur. Est haec summae magnitu-
dinis seruitus non posse fieri minorem: sed cum dis tibi commu-
nis ipsa necessitas est. nam illos quoque coelum adligatos tenet
nec magis illis descendere datum est quam tibi tutum. Fastigio
tuo adfixus es. Nostros motus pauci sentiunt. prodire nobis 3
ac recedere et mutare habitum sine sensu publico licet: tibi non
magis quam soli latere contingit. Multa contra te lux est.
omnium in istam conuersi oculi sunt. Prodire te putas? oriris.

A = *verborumque inter p r e tantia.*

Cap. VIII.

Ista, i n q u i t = AGb quinque Gr. 𝔊ro — 𝔅o. P3. = *I t a inquit.* DH ex. Pinc. 𝔊 — 𝔏4. = *Ista, inqu i s.* ℜ — 𝔈2. = *Ista q u i d e m.* GH = *Quid? Tu non experiris.* ℜ — 𝔈1. = *experi e ris.* w (s.m.) = *nobis esse n o n servitutem.* P4. = *istud n o n esse tibi servitutem.* P2. = *istud tibi esse servitutem.* Col. + *istud nobis esse l i b e r t a t e m tibi servitutem.* Agric. = *Quid istud non experiris i-s t u d n o n esse tibi servitutem.* 𝔈2. — 𝔏4. + *n o n tibi servitutem.* Gron. ci. + *non experiris, c o n s u l e r e nobis esse tibi servitutem.* Rell. etiam Gr. Lips. Erf. ∾ (𝔈1. = *i b i servitutem*). G (s∾) = *tenebr i s habent.* D = *t i mor excipit.* 𝔈2. — 𝔏 𝔍u = *nullis magis c a v endum est* contra mstos etiam Gr. (DG = *null i*).

2. ADb = *nullus a l l atus gladius.* Trist. = *armato vive r e est.*

E s t haec summ a e magnitudinis servitus = Dw Naz. Col. Put. Delben. ℜu — 𝔅o. AG P1. 3. 4. = *E t haec* ∾. P2. ℜ — 𝔊 = *E t haec summae magnitudinis servitus e s t.* 𝔐 — 𝔏4. = *E t haec summ a magnitudinis servitus e s t.* 𝔊ro — 𝔅1. = *Est haec summ a magnitudinis servitus.*

sed cum dis tibi communis i p s a necessitas est = w Naz. Col. Verd. Scal. ℜ — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = ∾ *i-s t a necessitas est.* ADGb P1 2. 3. — *communis.* H = *sed cum diis tibi i s t a* [?] *necessitas est.* P4. = *sed cum diis tibi ips i s nec. est.* P4. = *quam tibi d u r u m.* 𝔐 — *tutum* contra mstos etiam Gr. Lips.

3. Ab = *Nostros n u t u s.* Ab = *Prodire* [illegible] *es oriri.* ℜ — 𝔊 = *puta*[illegible]

Saluidienum Lepidus secutus est, Lepidum Muraena, Muraenam Caepio, Caepionem Egnatius, ut alios taceam quos tantum ausos pudet. Nunc tempta quomodo tibi cedat clementia. Ignosce L. Cinnae. deprehensus est: iam nocere tibi non potest, prodesse famae tuae potest. Gauisus sibi, quod aduocatum inuenerat, uxori quidem gratias egit: renuntiari autem exemplo amicis quos in consilium rogauerat imperauit et Cinnam unum ad se accersit dimissisque omnibus e cubi-
6 culo, cum alteram Cinnae poni cathedram iussisset, *Hoc,* inquit, *primum a te peto ne me loquentem interpelles, ne medio sermone meo proclames: dabitur tibi loquendi liberum tempus. Ego te, Cinna, cum in hostium castris inuenissem, non factum tantum mihi inimicum, sed natum seruaui, patrimonium tibi omne concessi. Hodie tam felix es et tam diues, ut uicto uictores inuideant. Sacerdotium tibi petenti praeteritis conpluribus quorum parentes mecum mi-
7 litauerant dedi. Cum sic de te meruerim, occidere me constituisti.* Cum ad hanc uocem exclamasset procul hanc ab se abesse dementiam: *Non praestas,* inquit, *fidem, Cinna: conuenerat, ne interloquereris. Occidere, inquam, me*

5. Col. = *Salvidenium.* P4. = *Salvidonum.* C = *Salvidium.* E = *Si aliude.* 𝔑 = *Salvii donum.* 𝔗 = *Salvii domum.* 𝔅 𝔈1. = *Silvii domum.* Rell. etiam Gr. 𝔈2. — 𝔊 = *Salvidenum.* Etiam mss. Suetou. Oct. 66. apud Torrentium *Salvidenum* habent aut *Salvidenium.* r = *Salv. Lepidum secutus est Muraena.* E = *Lepide.* Col. = *Muraenam Scipio.* Rell. etiam Gr. ∾. ArG 𝔑 — 𝔈1. = *Ignatius.* G (m∾) P1. 3. = *quos tamen ausos.* P4. 𝔗 = *ausus.* Naz. (p.m.) = *putet.* Ab = *nunc temptato.* Domin. (𝔍u) Scal. = *nunc tentata.* P3. = *Gavisus ergo quod.* Pinc. v. l. — *sibi* post *Gavisus.* Rell. etiam Gr. ∾. r CE Iur. = *quod ad votum invenerat.* 𝔑 — 𝔈1. + *sibi inveneral.* E G P1. 3. 4. — *quidem* post *uxori.* C = *gratias agit.* 𝔑 — 𝔈1. = *exemplo amicis.* sG quatuor Pall. = *ex implo amicis.* r = *quos in concilio rogaverat iussit.* A = *in consilium rogavit.* P3. = *quos in consilium vocaverat.* A = *accersivit.* r = *accersunt.* 𝔑u — 𝔅o = *arcessit* contra mstos. P3. = *divisisque omnibus e cubili.* D (s.m.) GP1. 4. = *e cubili.* D (p.m.) = *e cubilico.* 𝔑 — 𝔈2. + *egressus est e cubiculo.* H = *cum aliam Cinnae.* r = *cum alteram poni cathedram Cinnae iussisset alteram sibi.*

6. 𝔑 — 𝔏𝔍u = *ne meo sermone medio* contra mstos etiam d. Pauli Naz. Col. Pall. tres. Alii Pinc. — *meo.* 𝔑 — 𝔈1. = *Ego te Cinnam.* ra = *loquendi integrum tempus.* r — *tantum* post *factum.* 𝔑 — 𝔈1. = *inimicum servatum servavi.* G = *sed vatum.* D (m∾) — *tibi omne* — *Sacerdotium.* r — *et tam dives.* G (m∾) Verd. Scal. = *prae ceteris compluribus.*

7. r = *a se hanc abesse.* 𝔑 — 𝔈1. = *a se abesse clementiam.* r = *non praestans.* E = *inquam.* G (m∾) — *inquit.* A = *conveneram.* r = *conveni añ interl.* r = *Occidere me*

paras. Adiecit locum, socios, diem, ordinem insidiarum, cui
commissum esset ferrum. et cum defixum uideret nec ex con-
uentione iam, sed ex conscientia tacentem: *Quo*, inquit, *hoc
animo facis? Ut ipse sis princeps? male mehercule cum* 8
*populo Romano agitur, si tibi ad imperandum nihil prae-
ter me obstat. Domum tuam tueri non potes. nuper liber-
tini hominis gratia in priuato iudicio superatus es. Adeo
nihil facilius potes quam contra Caesarem aduocare? Ce-
do, si spes tuas solus impedio: Paulusne te et Fabius Ma-
ximus et Cossi et Seruilii ferent tantumque agmen nobilium
non inania nomina praeferentium, sed eorum qui imagini-
bus suis decori sunt?* Ne totam eius orationem repetendo ma- 9
gnam partem uoluminis occupem: diutius enim quam duabus
horis locutum esse constat, cum hanc poenam qua sola erat con-
tentus futurus extenderet: *Uitam tibi*, inquit, *Cinna, iterum
do, prius hosti, nunc insidiatori ac parricidae. Ex ho-
dierno die inter nos amicitia incipiat: contendamus utrum
ego meliore fide uitam tibi dederim an tu debeas.* Post hoc
detulit ultro consulatum questus, quod non auderet petere. ami-
cissimum fidelissimumque habuit. heres solus fuit illi. nullis
amplius insidiis ab ullo petitus est. X. Ignouit abauus tuus

in quid paras? G(m∾) = *me putas.* r = *commissum erat.* rCEα = *cum demissum videret.* 𝔑 — 𝔈1. = *cum defixit videret.* r — *hoc* ante *animo.* D (s.m.) = *hec animo.*

8. w — *ipse.* rE Col. P4. = *cum R. P. agitur.* 𝔑 — 𝔏4. = *cum Republica agitur.* Rell. etiam Gr. Iur. duo Opsop. ∾ (C = *ag es.* E = *ag o*). a = *Adeo nihil facilius quidquam.* *Contra Caesarem,* r — *Caesarem.* 𝔑 = *Servili.* 𝔗 — 𝔈1. = *servuli ferent.* ArCD (m∾) EG(m∾) a P1. 3. 4. Domin. Nicot. — *nobilium.* (bw) Naz. P2. Put. Delben. 𝔑 — 𝔅o ∾, Col. = *tantum quia agratia nobilium.* r = *eorum quae imaginibus.* E = *eorum qui magnitudinibus.* 𝔑 — 𝔊 = *decori sint.*

9. r + *sed ne totam eius.* P3. = *magni voluminis.* Naz. = *occupet.* P1. = *occupare.* A = *locutus esse.* r = *hanc solam poenam qua.* A = *qua solus.* a = *quam solam erat contemptus futurus.* ArCDHab quatuor Pall. Iur. Domin. (𝔍u) Trist. Scal. 𝔑 — 𝔈1. = *futurus ostenderet.* E(w) Naz. Col. 𝔈2. — 𝔅o ∾. Cod. Iur. = *primum hosti.* A = *et parricidae.* ACE = *Ex hodierna die.*

Post hoc detulit = ACDE Naz. Iur. rb P2. 𝔑 — 𝔅o = *Post haec detulit.* P1. 3. 4. voculam ambigua nota scribunt. Rell. n. l. Naz. = *consulatus.* r = *petere quod inimicissimum.* Iur. + *exinde amicissimum.* w + *amicissimum illum.* H = *fidissimumque.* CD = *heres illius fuit* om. *solus.* G (cr. ∾) a = *nullus amplius.* D (cr. ∾) = *nullius amplius.*

ab ullo petitus est = rDEGHaw Lips. ci. 𝔑 — 𝔊 𝔑u — 𝔅o (w — *est*). A𝔐 — 𝔅1. = *ab illo petitus est.*

Cap. X.

rCEa — *Ignovit* — XII, 3. *in contraria agitur.* 𝔑 (ex. Gotting.) 𝔗 (ex.

uictis: nam si non ignouisset, quibus imperasset? Sallustium et Cocceios et Dellios et totam cohortem primam admissionis ex aduersariorum castris conscripsit. Iam Domitios, Messallas, Asinios, Cicerones et quicquid floris in ciuitate erat clementiae suae debebat. Ipsum Lepidum quamdiu mori passus est? Per multos annos tulit ornamenta principis retinentem et pontificatum maximum non nisi mortuo illo transferri in se pas-
2 sus est: maluit enim illum honorem uocari quam spolium. Haec eum clementia ad salutem securitatemque perduxit. haec gratum ac fauorabilem reddidit, quamuis nondum subactis populi Romani ceruicibus manum inposuisset. haec hodieque praestat illi famam quae uix uiuis principibus seruit. Deum esse non tamquam iussi credimus bonum principem Augustum. bene illi conuenisse parentis nomen fatemur ob nullam aliam causam, quam quod contumelias quoque suas quae acerbiores principibus
3 solent esse quam iniuriae nulla crudelitate exsequebatur. quod probrosis in se dictis adrisit. quod dare illum poenas adparebat, cum exigeret. quod quoscumque ob adulterium filiae suae damna-

meum) = *Agnovit*. DG = *nam nisi ignovisset*. 𝔑 — 𝔈1. = *Salustium Coecios*. Ab P3. = *et Duellos*. DG P1. 2. Col. Lips. 𝔑 — 𝔈2. = *et Duellios*. P4. = *et Aduellos*. Pinc. v. l. 𝔈 — 𝔅1. = *et Duillios*. Naz. = *et Duollios*. Lips. (ad Tacit. A. I, 16.) ci. ∾ sive *Deillios* (= Domin.?). 𝔑u — 𝔅o ∾.

primam admissionis = ADGb Naz. P1. 3. 4. cod Lips. 𝔅 𝔈1. 𝔏 — 𝔏4. Domin. (Mod. Ep. 49.) 𝔊ro — 𝔅o = *primae admissionis*. probat Grut. P2. = *primam dimissionis*. Col. = *primam admisicionis*. 𝔑𝔗 + *primam nitis admissionis*. Agric. ci. 𝔈2. — 𝔐 + *primam interioris admissionis*. Scal. Domin. (𝔍u) Verd. = *primae et interioris admissionis*. 𝔑 — 𝔐 = *Nam Domitios* contra mstos etiam Domin. Gr. A Domin. Verd. = *quamdiu* [A = *quandiu*] *passus est* om. *mori*. probat Mod. l. l. w (s.m.) 𝔈2. — 𝔏𝔍u + *passus non est*. Rell. etiam Gr. ∾. P1. 3. = *principem*. Etiam apud G haec vox in litura est. Naz. = *set pontificatum*. 𝔑 — 𝔈2. = *Eius pontificatum*. Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. A = *transferre in se*. Domin. — *vocari post honorem*.

2. D(cr.∾) + *haec per gratum*. *subactis populi Romani cervicibus* = Naz. P2. Lips. (Naz. = *P. R.*). D = *subactis R. P^i.* [i. e. *Romani populi*] *cerv.* Rell. etiam Gr. = *subactis R. P. cervicibus*. cf. Drkb. ad Liv. IX, 26, 8. 𝔑 — 𝔅o = *subactis Reipublicae cerv.* Ab = *haec hodieque praestant illam famam*. D = *haec hodie quoque praestant illi famam*. H P2. 4. = *haec hodieque praestant illi famam*. Naz. = *haec hodieque praesta illi famam*. Col. = *haec hodie quia praestant ei famam*. 𝔑 — 𝔈1. = *haec hodie pr. i. f.* om. *que*. Rell. etiam P1. 3. ∾. Naz. = *quae vix ei ibis principibus servit*. P4. = *principibus servivit*.

credimus bonum principem Augustum. bene illi convenisse = ADGHb P1 3. 4. Naz. + *bonum esse principem*. D (s.m.) (w P2. Col.) 𝔑 — 𝔅o + *et bene illi conv.* (𝔐 — 𝔅o = *credimus. Bonum*). mw + *parentis patriae*.

3. ADGHbw quatuor Pall. Col. 𝔑 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅1. = *adulterium familiae suae*. Naz. m𝔈2. 𝔐 — 𝔏4. 𝔑u — 𝔅o ∾. Illud probant Grut. Lips. G (m∾) P1. 3. 4. 𝔑 — 𝔈1. m

uerat adeo non occidit, ut dimissis quo tutiores essent diplomata daret. Hoc est ignoscere, cum scias multos futuros qui pro te irascantur et tibi alieno sanguine gratificentur, non dare tantum salutem, sed praestare. XI. Haec Augustus senex aut iam in senectutem annis uergentibus. in adulescentia caluit, arsit ira, multa fecit ad quae inuitus oculos retorquebat. Conparare nemo mansuetudini tuae audebit diuum Augustum, etiam si in certamen iuuenilium annorum deduxerit senectutem plus quam maturam. Fuerit moderatus et clemens, nempe post mare Actiacum Romano cruore infectum. nempe post fractas in Sicilia classes et suas et alienas. nempe post Perusinas aras et proscriptiones. Ego uero clementiam non uoco lassam crudelitatem. Haec est, 2
Caesar, clementia uera quam tu praestas, quae non saeuitiae poenitentia coepit, nullam habere maculam, numquam ciuilem sanguinem fudisse. Haec est in maxima potestate uerissima animi temperantia (et humani generis conprendit te sibi amor) non cupiditate aliqua, non temeritate incendi, non priorum prin-

𝔈2. = *adeo non odit ut.* Rell. etiam Naz. P2. Col. ∾. A = *qui per te irascuntur.* AHNaz. P3. Col. 𝔑 — 𝔈1. = *et* [P3. — *et*] *tibi alieno sanguine non gratificantem non dare.* D P2. = *et* [D *et* habet a s. m.] *tibi alieno sanguine non gratificante non dare.* G — *et* et = *gratificare.* P1. — *et* et = *gratificante* (= G s. m.). 𝔈2. — 𝔊 = *gratificantur.*

Cap. XI.

A — *aut* post *senex.* D = *in senectute.* G (cr. ∾) = *caluit arrisit ita.* P2. + *in adolescentia vero.* A = *atque invictos oculos.* b = *atque invitos oculos.* A Domin. (𝔍u) = *mansuetudine audebit* om. *tuae.* 𝔑 — 𝔈1. = *iuvenilium armorum.* AD G 𝔑 — 𝔈1. + *et senectutem.* G(s∾) = *post quam naturam.* Cod. Francisc. = *potius quam naturam.* 𝔑 — 𝔈1. = *plus quam in naturam.* A sG Naz. = *post Perusionas aras.* P2. = *post Perusines aras.* D = *nempe Perusienas aras* [mD = *post usianas aras*). P1. = *nempe perusi nasaras.* P3. = *nempe perusione asaras.* P4. + *et post P. a.* Rell. etiam Col. ∾.

2. mG Scal. = *sanguinem si*[illegible] *cum cupiditate.* ADG (s.m.) Gr. D + *Haec est ergo in maxi*[illegible] P1.) 𝔑 — 𝔈1. = *incendit.* mD = *magna animi temperantia.* Put. = *Haec est inquam in maxima tempestate magna animi temperantia.*

(*et humani generis conprendit te sibi amor*) = ADHb P1. 3. 4. (sed scribunt *comprehendit*). G = *et h. g. comprehendit se sibi amor.* Naz. Erf. = *et h. g. compraenditte sibi mor.* Col. Put. = *et humani generis certa securitas.* P2. „quatuor literis totam dictionem expressit, quod membrana perforata esset.“ 𝔑 — 𝔊 = *et h. g. comprehensibilis amor.* tolerari posse Erm. arbitrabatur, si *comprehensibilis* activo sensu acciperetur. Agric. ci. 𝔐𝔑 — 𝔅1. 𝔅2. = *et h. g. incomprehensibilis amor.* Lips. ci. = *et h. g. communis parentis similis amor.* Gron. ci. = *et h. g. commendatissimus amor.* 𝔑u 𝔅o = *et humani generis communis patriae, nunc dicatae tibi, amor.* et putavit Ruhk. litterarum apices id docere, quod dedisset. Externus (𝔅2.) ci. = *et humani generis comprehendisse amorem.* Dum melius aliquid reperiretur, edidi codicum scripturam. P4.

cipum exemplis corruptum quantum in ciues suos liceat experiendo temptare, sed hebetare aciem imperii sui. Praestitisti, Caesar, ciuitatem incruentam et hoc quod magno animo gloriatus es *Nullum te toto orbe stillam cruoris humani misisse* eo maius est mirabiliusque, quod nulli umquam citius gladius com-
3 missus est. Clementia ergo non tantum honestiores, sed tutiores praestat. ornamentumque imperiorum est simul et certissima salus. Quid enim est? cum reges consenuerint liberisque ac nepotibus tradiderint regna, tyrannorum exsecrabilis ac breuis potestas est. Quid interest inter tyrannum et regem? species enim ipsa fortunae ac licentia par est, nisi quod tyranni in uoluptatem saeuiunt, reges non nisi ex causa ac necessitate. XII. Quid ergo? non reges quoque occidere solent? Sed quotiens id fieri publica utilitas persuadet: tyrannis saeuitia cordi est. Tyrannus autem a rege distat factis, non nomine. Nam et Dionysius maior iure meritoque praeferri multis regibus potest et L. Sullam adpellari tyrannum quid prohibet, cui occidendi finem fecit inopia hostium? Descenderit licet e dictatura sua et se togae reddiderit: quis tamen umquam tyrannus tam auide humanum sanguinem bibit quam ille qui septem milia ci-
2 uium Romanorum contrucidari iussit? Et cum in uicino ad aedem Bellonae sedens exaudisset conclamationem tot milium

G(p.m.) = *vincendi.* (Hbw) P1. 𝔈2. — 𝔅o ∾. Ab Domin. (𝔍u) = *corruptus.* DGHw Gr. 𝔑 — 𝔊 = *corruptis.* w + *quantum sibi.* G (s.m.) P4. — *suos* post *cives.* A = *glorificatus es.* Naz. = *nulla te tot orbe.* P4. = *tota urbe.* H — *humani.* Trist. = *emisisse.* ADGHw 𝔑 — 𝔊 = *quo maius est.* Verd. = *quod maius est.* mD = *quorum al' quodque maius est.* G = *inquam citius.* H = *unquam a tuis gladius.*

3. AD (m∾) bw (m∾) Verd. Domin. (𝔍u) = *sed potiores praestat.* G (m∾) = *si potiores pr.*

simul et certissima = mss. etiam Erf. 𝔑 — 𝔊 (w = *et certissima simul*). 𝔐 — 𝔅o — *et.* Cod. Iur. 𝔑 — 𝔈1. = *certissima lux.* mG = *certissima laus.*

Quid enim est? cum reges = AD Gw Naz. P1. 2. 4. Col. 𝔑 — 𝔈1. 𝔏4. (A = *senuerint*). P3. = *Quid enim est quod reges cum senuerint.* 𝔈2. — 𝔏𝔍u — *Quid enim est?* 𝔊ro — 𝔅o = ∾ *cur reges consen.* G𝔑 — 𝔈1. = *tradiderunt.*

in voluptatem saeviunt = quidam codd. Pinc. 𝔐 = *ex voluptate saeviunt.* 𝔏 — 𝔏4. = *voluptate saeviunt.* Rell. etiam Gr. = *in voluptate saeviunt.* 𝔑 — 𝔈1. = *reges enim.* DG = *aut necessitate.*

Cap. XII.

G — *quoque* post *reges.* D = *cordis est.* Trist. = *factis dissidet.* A𝔑 = *Dyonisius.* AD (m∾) — *tyrannum* post *adpellari.*

e dictatura = mss. 𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o — *e.* Col. = *et se togae tradiderit.* P3. 4. = *et se regem reddiderit.* w = *quam ipse qui septem.* A = *trucidari iussit.*

2. GP1. 3. 4. = *Et cum in initio ad aedem.* ADGw 𝔑 — 𝔈1. = *ex-*

sub gladio gementium exterrito senatu *Hoc agamus*, inquit,
P. C.: seditiosi pauculi meo iussu occiduntur. Hoc non est
mentitus: pauci Sullae uidebantur. Sed mox [de Sulla] conse-
quemur quomodo hostibus irascendum sit, utique si in hostile
nomen ciues et ex eodem corpore abrupti transierint. Interim
hoc quod dicebam clementia efficit, ut magnum inter regem ty-
rannumque discrimen sit, uterque licet non minus armis ualle-
tur. sed alter arma habet quibus in munimentum pacis utitur,
alter ut magno timore magna odia conpescat. Nec illas ipsas 3
manus quibus se commisit securus adspicit: contrariis in con-
traria agitur. Nam cum inuisus sit, quia timetur, timeri uult,
quia inuisus est. et illo exsecrabili uersu qui multos dedit prae-
cipites utitur:

Oderint, dum metuant.

ignarus quanta rabies oriatur, ubi supra modum odia creuerunt.
Temperatus enim timor cohibet animos, adsiduus uero et acer 4
et extrema admouens in audaciam iacentis excitat et omnia ex-
periri suadet. Sic ſeras lineis et piuna clusas contineas. eas-

clamationem. G P1. 3. = *Hoc agamus inquit P. R.* A P4. = *Hoc ag.* [A = *agimus*] *inquit R. P.* Rell. etiam Naz. P2. Col. ∾. G = *seditioni pauculi.* P2. 3. Col. ℜ — 𝔈2. = *Hic non est mentitus.* Ab = *Sed mox ille Silla consequemur.* ℜu 𝔅o = *Sed mox ille Sulla: „consequamur* [𝔅o = *consequemur*] ∾ *transierint.*“ ut continuentur verba Sullae. G(s∾) = ∾ *consequamur.* Naz. = ∾ *consequeremus* aut [ℜ — 𝔈1. =] *consequeremur.* 𝔅2. = *Sed mox de Sulla, quum loquemur quomodo* ex Lips. ci. neque aliud vertit Lagrangius his verbis: *Nous examinerons dans la suite, à propos de Sulla, iusqu'où.* Idem Lips. et Dalech. cii. — *de Sulla.* quod ego quoque ex margine in contextum ingestum esse suspicatus uncis circumdedi. D = *transierunt.* AGb ℜ — 𝔈1. + *de clementia.* w + *pro clementia.* w (s.m.) — *sed* ante *alter arma.*

3. *Nam cum invisus sit, quia timetur* = duo Put. neque aliter Naz. = *Nam c invisus sit quia timetur.* CE = *T*[illegible]*s quivis cum invisus sit.* [illegible]*annus convivis cum invisus sit.* r = *Tirannus quivis invisus fit quia timetur.* ADG quatuor Pall. Col. Delben. ℜ — 𝔈2. 𝔊 𝔊ro 𝔅2. = *Nam ut invisus sit q. t.* Pinc. ci. = *Nam ut invisum se scit q. t.* vel [𝔊 =] *Nam ut invisus fit q. t.* hoc non improbat Grut. Put. ci. = *Nam invisus sit quia timetur: timeri vult.* 𝔐 — 𝔅1. ℜu 𝔅o = *Nam et invisus est, quia timetur* ex Mur. ci. 𝔐 — ℜu 𝔅o + *et timeri vult* contra mstos etiam Gr. Put. Delben. E — *quia invisus est.* C — *exsecrabili.* Ar = *Oderunt.* E = *dum metuunt.* ℜ𝔗 = *inde cernis quanta rabies.* 𝔅 𝔈1. = *Deinde ergo aequos quanta rabies.* a = *nisi supra m. odia creverint.* DG = *ultra modum.*

4. *iacentis* = Naz. Rell. etiam Gr. = *iacentes.* Naz. = *excita.* A = *Sic feras lenias et pinna seclusas. Demas ergo eques telis incessit temptabant fugam* ∾ *quae fugerat proculcabatque.* D = *Sic feras linee et pinne clausas continent* [„haec fere omnia s.m. abrasis prioribus verbis“] *easdem a tergo eques telis incessit* [s.m. = *lacessit*] *tentabunt fu-*

dem a tergo eques telis incessat: templabunt fugam per ipsa quae fugerant proculcabuntque formidinem. Acerrima uirtus est quam ultima necessitas extundit. Relinquat oportet securi aliquid metus multoque plus spei quam periculorum ostentet: alioquin, ubi quiescenti paria metuuntur, incurrere in pericula iuuat et aliena anima abuti. Placido tranquilloque regi fida sunt auxilia, sua ut quibus ad communem salutem utatur. gloriosusque miles (publicae enim securitati dare operam uidetur) omnem laborem libens patitur ut parentis custos. At illum acerbum et sanguinarium necesse est grauentur stipatores sui. XIII. Non potest habere quisquam bonae ac fidae uoluntatis ministros quibus in tormentis et eculeo et ferramentis ad mortem paratis utitur, quibus non aliter quam bestiis homines obiectat, omnibus re-

gam. G = *Sic feras lineas et pervia* [m = *pinna*] *exclusas contineas. Demat ergo eques telis incessit templabunt* [hoc s.m.] *fugam.* H = *Si feras lineis et penna conclusas contineas easdem a tergo eques telis incessit templabunt fugam.* w = *Sic feras lineis et pinna exclusas contineas. Demat ergo eques telis incessit templabunt fugam.* Vetust. Ermi = *Sic feras lineas et pinnae clusas, contine, easdem* etc. Pinc. v. l. Trist. = *Sic feras lineae et pinnae clausas continent.* Naz. = *Sic feras lineas et pinnae clusas contineas demat ergo eques telis incessat.* Col. = *Sic feras lineae et pinnae clusas continent. easdem at ergo si quis telis lacessit.* P1. = *Sic feras lineas et pinna exclusas contineas. Demat ergo eques telis incessit.* P2. = *Si feras foveis vel muris conclusas contineas iubeasque telis incesseri temptabunt fugam per ipsam scilicet viam quam fugerant.* P3. = *Sic feras linias et pinna exclusas contineas. Veniat ergo eques, telis incessit.* P4. = *Sic feras lemas et praevia seclusus contineas demens. Ergo eques telis incessit.* Verd. = *lineis pinnarum exclusas.* 𝔑𝔗 = *Si feras lineas et pinna conclusas contineas: iubeasque telis incessit tentabunt.* 𝔅𝔈1. = *Sic feras lineas et pinna conclusas contineas telis incessit* [𝔈1. = *incessi*] *tentabunt.* Agric. ci. = *Sic feras linea et pinna conclusas contineas, iubeasque telis incessi, tentabunt fugam.* Idem laudat Lud. Caelius Lectt. Antiqq. VI, 11. 𝔈2. — 𝔊 = *Sic feras lineis et pinna conclusas contine, easdem* ∾. 𝔐 = *Si feras* ∾. Grut. ci. = ∾ *linea* ∾. 𝔏 — 𝔅o ∾. Sed magis erat accommodatum: *Sic feras linea et pinnis.* utrisque enim constat formido. CEa — *Sic feras* — *formidinem.* EP3. 4. = *necessitas extendit.* a = *necessitas extrudit.*

5. D (cr. ∾) = *periculorum ostendet.* 𝔑𝔗 = *parva metuuntur.* H𝔅 𝔈1. = *paria metiuntur.* 𝔑 — 𝔈1. = *incurrere pericula* om. *in.* CE = *alieno animo.* CEa — *Placido* — XV, 1. ex. *non poterat.*

ut quibus ad communem = Naz. Put. Trist. = *quibuslibet ad com.* Tronc. Verd. = *quibus cum libet ad com.* Rell. etiam Gr. — *ut* (mG P4. = *ad omnem*). Naz. = *securitati se dare videm* [*ur*, an *us?*]. Ab = *miles. Publice acerbo et sanguiniario necesse est graventur stipatores* rell. om. DGw 𝔑 — 𝔈1. = *At illo acerbo et sanguinario.* H = *At illi acerbo et sanguinario.* Cod. Rom. Verd. Scal. = *At acerbo et sanguinario.*

Cap. XIII.

𝔑 — 𝔈2. = *fidae ac bonae voluntatis* contra mstos etiam Pinc. Gr. Vetust. Ermi Naz. = *omnibus rerum*

bus noxior ac sollicitior, ut qui homines deosque testes ac uindices facinorum timeat eo perductus, ut non liceat illi mutare mores. Hoc enim inter cetera uel pessimum habet crudelitas: perseuerandum est nec ad meliora patet regressus. Scelera enim sceleribus tuenda sunt: quid autem eo infelicius cui iam esse malo necesse est? O miserabilem illum, sibi certe! nam 2
ceteris misereri eius nefas sit qui caedibus ac rapinis potentiam exercuit, qui suspecta sibi cuncta reddidit, tam externa quam domestica, cum arma metuat ad arma confugiens, non amicorum fidei credens, non liberorum pietati. Qui ubi circumspexit quaeque fecit quaeque facturus est et conscientiam suam plenam sceleribus ac tormentis adaperuit, saepe mortem timet, saepius optat inuisior sibi quam seruientibus. E contrario is cui curae 3
sunt uniuersa, qui alia magis, alia minus tuetur, nullam non reipublicae partem tamquam sui nutrit inclinatus ad mitiora, etiam si ex usu est animaduertere, ostendens quam inuitus aspero remedio manus admoueat, in cuius animo nihil hostile, nihil efferum est. Qui potentiam suam placide ac salutariter exercet 4
adprobare imperia sua ciuibus cupiens, felix abunde sibi uisus, si fortunam suam publicauerit, sermone adfabilis accessuque facilis, uoltu qui maxime populos demeretur amabilis, aequis desideriis propensus, etiam iniquis acerbus a tota ciuitate amatur, defenditur, colitur. Eadem de illo homines secreto loquuntur quae palam. Tollere filios cupiunt et publicis malis ste- 5

noxior. unde Grut. suspicatur hiatum. w (m∾) 𝔈2. — 𝔏4. = *omnibus r e i s noxior.* 𝔊ro = *omnibus r e s o b noxior.* 𝔅1. = *omnibus r e i o b noxior.* Lips. ci. 𝔅o = *omnibus r e i s o b noxior.* Rell. etiam Gr. Lips. ∾. D (s∾) = *ac sol u tior.* Pinc. v. l. = *Hoc enim vel pessimum habet crudelitas q u o d perseverandum est.* 𝔑 — 𝔈1. — *vel.* 𝔏 — 𝔅o (exc. 𝔏4. ∾) + *q u o d perseverandum est.* D Col. + *q u i a perseverandum est.* Rell. etiam Gr. ∾ (Naz. = *pessim a um*).

cui iam esse mal o necesse est = Naz. 𝔏 — 𝔅o. Rell. etiam Gr. = *esse* [H = *o m n e*] *mal u m nec. e.*

2. Ab = *sus c e p t a sibi cuncta.* 𝔑 — 𝔈1. = *Qu i b u s ubi circumspexit.* A — *quaeque fecit.* G(s∾) = *ac tormentis ap p a r u i t.*

3. A — E ante *contrario.* 𝔑 — 𝔈1. = *curae sunt i m m e n s a.*

q u i alia magis = A sD sGHw Naz. P2. 3. 4. 𝔑 — 𝔈1. Col. + *qui n o n alia magis.* D𝔈2. — 𝔊 = *q u i a alia magis.* G P1. = *q u a e alia.* 𝔐𝔑 — 𝔅o = *q u a n q u a m alia magis.*

4. Domin. (𝔍u) 𝔑 — 𝔈1. = *salu b r i ter exercet.* A = *public a r i t.* Naz. + *sermone affabilis a d u t i* [voluit *a d i t u*] *accessuque facilis.* D (s.m.) G Col. = *q u o maxime* (Col. = *popu l u s*). P1. 3. 4. = *q u a e maxime.*

e t i a m iniquis = mss. etiam Gr. (exc. P3.) 𝔏4. — 𝔅1. 𝔅2. P3. 𝔑 — 𝔏𝔍u = *e t iniquis.* Lips. ci. 𝔑u 𝔅o = *n e c iniquis.* 𝔑 — 𝔈2. + *q u i a tota civitate* contra mstos etiam Pinc. Gr. A = *lo c untur.*

5. 𝔑 — 𝔈1. [illegible] *lere filios cupiunt.*

**rilitas indicta recluditur: bene se meritorum de liberis suis quis-
que non dubitat quibus tale seculum ostenderit. Hic princeps
suo beneficio tutus nihil praesidiis eget, arma ornamenti causa
habet. XIV. Quod ergo officium eius est? quod bonorum pa-
rentum qui obiurgare liberos nonnumquam blande, nonnumquam
minaciter solent, aliquando admonere etiam uerberibus. Num-
quid aliquis sanus filium a prima offensa exheredat? nisi magnae
et multae iniuriae patientiam euicerint, nisi plus est quod timet
quam quod damnat, non accedit ad decretorium stilum. Multa
ante temptat quibus dubiam indolem et peiore loco iam positam
2 reuocet: simul deploratum est, ultima experitur. Nemo ad
supplicia exigenda peruenit, nisi qui remedia consumpsit. Hoc
quod parenti etiam principi faciendum est quem adpellauimus
Patrem Patriae non adulatione uana adducti. Cetera enim
cognomina honori data sunt. *Magnos* et *Felices* et *Augustos*
diximus et ambitiosae maiestati quicquid potuimus titulorum
congessimus illis hoc tribuentes: *Patrem* quidem *Patriae* ad-
pellauimus, ut sciret datam sibi potestatem patriam quae est tem-
3 peratissima, liberis consulens suaque post illos reponens. Tar-
de sibi pater membra sua abscidat. etiam cum absciderit, repo-
nere cupiat et in abscidendo gemat cunctatus multum diuque.**

H = *securitas indicta.* Naz. = *suisque non dubitat.* non damnat Grut. ADGH quatuor Pall. Col. 𝔑 — 𝔈1. — *quisque.* G = *Hoc princeps.* 𝔑 — 𝔅 = *Hinc princeps hic.* 𝔈1. = *Hinc princeps* om. *hic.*

Cap. XIV.

D (m∾) G (m∾) — *nonnumquam blande.* A = *et verberibus.* A = *filios ad primam offensam.* DGH w Pinc. v. l. quatuor Pall. Col. 𝔐 — 𝔏4. = *filium ad primam offensam.* 𝔑 — 𝔈1. = *f. pro prima offensa.* Naz. 𝔈2. — 𝔊 𝔊ro — 𝔅o ∾. probat Burm. ad Ovid. Her. V, 152. w = *evicerunt.* D(m∾) = *evincerit.* G(m∾) = *ubi plus potest que timet.* 𝔑 — 𝔈1. = *non accedat.*

simul deploratum est = Naz. probat Gron. et intelligit *negotium.* AD Gbw𝔑 — 𝔈1. = *postquam omnia deplorata sunt.* (H ?) 𝔈2. — 𝔅o = *simul deplorata est.*

2. A = *et principi.* G Scal. = *adulatione nova.* DGH 𝔑 — 𝔈1. — *et* ante *Augustos.* Ab Domin. = *et ambitione.* mDG 𝔑 — 𝔊 = *patriae appellamus.* G P1. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔈1. = *potestatem patriae.* Rell. etiam Naz. P2. ∾. H = *post alios reponens.* 𝔐 — 𝔏4. = *post illos ponens* contra mstos etiam Gr. (P4. = *reponetis*).

3. A = *reponens tradat sibi.* D codd. Ermi P1. 2. 3. 4. 𝔑 — 𝔈1. = *reponens tradi sibi pater* (P1. 2. 3. 𝔑 — 𝔈1. = *sibi. Pater*). G = *reponens is* [hoc n.] *tradi sibi.* H = *reponens tradit sibi.* Col. = *reponens tradita sibi membra sua pater.* Naz. = *reponens tradis ibi pater.* Germ. + *Tarde ut sibi.* Agric. ci. 𝔈2. — 𝔅o ∾. P4. 𝔑 — 𝔈1. 𝔐 — 𝔏4. 𝔅1. 𝔅o = *abscindat.* Rell. etiam Gr. ∾. 𝔑 — 𝔈1. 𝔐 — 𝔅1. 𝔅o = *in abscindendo.* A = *multa diuque.*

Prope enim est ut libenter damnet qui cito. prope est ut inique puniat qui nimis. Trichonem equitem Romanum memoria nostra, quia filium suum flagellis occiderat, populus in foro graphiis confodit. Uix illum Augusti Caesaris auctoritas infestis tam patrum quam filiorum manibus eripuit. XV. Tarium qui filium deprehensum in parricidio exilio damnauit causa cognita nemo non suspexit, quod contentus exilio et exilio delicato Massiliae parricidam continuit et annua illi praestitit quanta praestare integro solebat. Haec liberalitas effecit ut in qua ciuitate numquam deest patronus peioribus nemo dubitaret quin reus merito damnatus esset quem is pater damnare potuisset qui odisse non poterat. Hoc ipso exemplo dabo quem compares bono patri 2
bonum principem. Cogniturus de filio Tarius aduocauit in consilium Caesarem Augustum. uenit in priuatos penates, adsedit, pars alieni consilii fuit. Non dixit, Immo in meam domum ueniat. Quod si factum esset, Caesaris futura erat cognitio, non patris. Audita causa excussisque omnibus et his quae adu- 3

𝔑 — 𝔅 = *Prope est enim.* In A r.m. annotavit verba *Prope enim* — *qui cito* legenda esse post *qui nimis.*

prope est ut = mss. etiam Pall. 𝔑 — 𝔅 (G p.m. + *prope enim est ut*). Naz. = *prope es inique.* Col. = *prope est inique* om. *ut.* 𝔊1. — 𝔅o — *est.*

Trichonem = ci. Lips. qui censet etiam *Triconem* scribi posse. AD IIw Naz. Pall. Lips. = *Trixonem.* G = *Terrissonem.* Col. = *Trixionem* et — *Romanum.* 𝔑 — 𝔅o = *Erixonem.* m𝔊2. = *Trixonem al. Buxonem.* eadem habet m𝔍u, sed adiicit *Brissonem.* Torrent (ad Hor. Sat. I, 3, 119.) ci. = *Trionem.* 𝔑 — 𝔊1. = *flagellis ceciderat* contra mstos etiam Gr. idem laudat Briss. Select. Antiq. III, 9. et probat Grut.

Cap. XV.

Ab = *Tarii.* P1. = *Tharium.* 𝔑 = *Farium.* 𝔗 (meum ex.) — 𝔊1. = *Marium.* 𝔗 (ex. Fessleri) = *Darium.* 𝔐 — 𝔅o = *T. Arium.* Rell. etiam Gr. Lips. ∾. L. Tarius Rufus consul fuit a. u. 737. Praenomina saepe omittit Seneca. Codd. Pinc. Naz. Col. = *consilio damnavit.* probat Pinc. Rell. etiam Gr. ∾. A = *consilia cognita.* D (m∾) G (m∾) P1. 3. 4. = *consilio cognito.* w Naz. Col. P2. 𝔑 — 𝔅o ∾.

et exilio delicato Massiliae = Naz. ci. Torrent. (ad Suet. Vesp. 3.) 𝔊ro — 𝔅o. probant Grut. Lips. Ab = *exilio est et ex illo delegato Massiliae.* DGHw 𝔑 — 𝔏4. = *et exilio delegato Massiliae* (G = *mãxilie*). mw = *et filii relegatum.* P1. = *deligato Mansilio.* m P1. = *religato.* P2. 3. = *Delegato Maxiliae.* P4. = *delegatus Marsiliae.* Col. = *delegato Mamphiliae.* 𝔑 = *anima illi prestitit.* A = *Hic liberalitas.* D (s∾) Naz. P1. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔊1. = *efficit.* H = *merito damnandus esset.* Naz. = *quem ipsa ter damnare.* ADGHbw P 1. 3. Domin. Scal. 𝔑 — 𝔊1. = *quem* [G p.m. = *quoniam*] *ipse ter damnare.* sD mG sw P2. Col. Trist. Verd. = *quem ipse pater damnare.* P4. = *quem ipse tibi damnare.* 𝔊2. — 𝔅o ∾.

2. a = *dabo quo res compares.* E = *de filio Terarius.* 𝔑 — 𝔊1. = *de filio Darius.* 𝔐 — 𝔅o = *T. Arius.* Rell. ∾. w = *in consilio.* 𝔑 — 𝔊1. = *Caesaris fortuna erat.* E w (m[illegible] *futura esset.*

lesceus pro se dixeral et his quibus arguebatur petit ut sententiam suam quisque scriberet, ne ea omnium fieret quae Caesaris fuisset. Deinde priusquam aperirentur codicilli, iurauit se Tarii hominis locupletis haereditatem non aditurum. Dicet aliquis pusillo animo: Timuit ne uideretur locum spei suae aperire
4 uelle in filii damnatione. Ego contra sentio. Quilibet nostrum debuisset aduersus opiniones malignas satis fiduciae habere in bona conscientia: principes multa debent etiam famae dare. Iurauit se non aditurum hereditatem. Tarius quidem eodem die et alterum heredem perdidit, sed Caesar libertatem sententiae suae redemit. et postquam adprobauit gratuitam esse seueritatem suam, quod principi semper curandum est, dixit relegan-
5 dum quo patri uideretur. Non culeum, non serpentes, non carcerem decreuit memor non de quo censeret, sed cui in consilio esset. Mollissimo genere poenae contentum esse debere patrem dixit in filio adulescentulo, inpulso in id scelus in quo se, quod proximum erat ab innocentia, timide gessisset. debere illum ab urbe et a parentis oculis submoueri. XVI. O dignum quem in consilium patres aduocarent! o dignum quem coheredem innocentibus liberis scriberent! Haec clementia principem decet, ut quocumque uenerit mansuetiora omnia faciat. Nemo regi tam uilis sit, ut illum perire non sentiat: qualiscumque pars imperii est. In magna imperia ex minoribus petamus exemplum.

3. E = *que arguebatur peciit ut.* ACE mGIIw (m∾) = *priusquam appararentur.* D (m∾) = *p. apparentur.* G 𝔑 — 𝔅o ∾. A = *codicelli.* ADE = *iuravit se dare homini locupletis.* CG Pall. 𝔑 — 𝔈1. = *iuravit se dare hominis locupletis.* D(s.m.) b Col. = *iuravit se dare homini locupleti.* Naz. = *iuravit se-dari homini locupletis.* 𝔐 — 𝔅o = *T. Arii.*

velle in filii damnatione = AEGH P2. 4. Domin. Scal. Verd. DbsG P1. 3. 𝔑 — 𝔈1. = *velle in filii damnationem.* Col. = *velle filii damnationem.* C — *velle.* Naz. = *velli fili damnatione.* 𝔈2. — 𝔅o — *in.*

4. 𝔑 — 𝔈1. = *Quilibet vestrum.*

Tarius quidem = mss. etiam Gr. 𝔈2. — 𝔊 (E = *Carius.* P2. Col. = *Tharius*). 𝔑 — 𝔈1. = *Darius.* 𝔐 — 𝔅o = *Arius* P3. — *eodem die.* C = *eadem die.* E — *die.* Col. — *heredem.* mDG Pinc. v. l. P1. 3. 4. = *gratuitam esse sententiam suam.* Rell. etium Gr. ∾. E — *semper.* C = *curandum est vixit.* E — *dixit.* ACD (m∾) a = *quod patris videretur.* E — *quod patri videretur.* G = *negligendumque* [m∾] *quod patri videretur.*

5. G (m∾) H = *Non eculeum.* E = *non serpentem.* 𝔑 — 𝔈1. — *in* ante *consilio.* E — *in id scelus.* E = *timidus.* mw + *debere tamen illum.* D (s∾) 𝔑 — 𝔈1. — *a* ante *parentis.* G (cr. ∾) = *a parentibus.*

Cap. XVI.

G (m∾) Scal. = *mansuetiora cuncta.* D = *faciet.* CEa — *qualiscumque* — XVIII, 1. ex. *sed tutela?* H = *In magno imperio.* Lips. voluit abesse *imperia.*

Non est unum imperandi genus: imperat princeps ciuibus suis,
pater liberis, praeceptor discentibus, tribunus uel centurio mi-
litibus. Nonne pessimus pater uidebitur qui adsiduis plagis li- 2
beros etiam ex leuissimis causis conpescet? Uter autem prae-
ceptor liberalibus studiis dignior qui excarnificabit discipulos,
si memoria illis non constiterit aut si parum agilis in legendo
oculus haeserit, an qui monitionibus et uerecundia emendare
ac docere malit? Tribunum centurionemque da saeuum: de-
sertores faciet. quibus tamen ignoscitur. Numquid nae aequum
est grauius homini et durius imperari quam imperatur animalibus
mutis? atqui equum non crebris uerberibus exterret domandi 3
peritus magister. Fiet enim formidolosus et contumax, nisi
eum blandiente tactu permulseris. Idem facit uenator quique in-
stituit catulos uestigia sequi quique iam exercitatis utitur ad ex-
citandas uel persequendas feras. Nec crebro illis minatur:
contundet enim animos et quicquid est indolis comminuetur tre-
pidatione degeneri. nec [non] licentiam uagandi errandique pas-
sim concedit. Adicias his licet tardiora agentes iumenta. quae,
cum ad contumelias et miserias nata sint, nimia saeuitia cogan-
tur iugum detrectare. XVII. Nullum animal morosius est, nul-
lum maiore arte tractandum quam homo. nulli magis parcendum.

2. G = *ex clementissimis causis.* Scal. = *ex dementissimis causis.* A = *compescat.* G (m∾) = *cepisset.* w(s.m.) ℜ — 𝔖 = *compesceret.* Cod. Iur. = *compescit.* Rell. ∾. ADGH ℜ — 𝔈1. = *Utrum autem.*

qui excarnificabit = D (p.m.) GH Naz. P1. 2. 3. Trist. Verd. Scal. 𝔏4. — 𝔅o. Col. = *qui excarnificavit.* AD (s.m.) ℜ — 𝔏 𝔍u = *qui excarnificat.* D (cr.∾) G (cr.∾) = *oculis.* Col. = *Tribunum centurionemque dare servimini.* D (m∾) ℜ — 𝔈1. = *quibus tantum ignoscitur.*

Numquid nae aequum est = Naz. Col. = *Numquid ne aequum est.* mD = *Numquid non aequum est.* Rell. etiam Gr. = *Numquidnam aequum est.* b = *gravibus homini.* w (s.m.) Dalech. ci. — *imperatur.* ℜ — 𝔈1. + *brutis et mutis.*

3. A ℜ = *atqui aequum.* G (n.) + *non de crebris.* D (cr. ∾) = *non crebrius.* Col. = *nisi eum blande et actu.* ℜ — ℜu 𝔅o = *tactu blandiente* contra mstos etiam Gr.

quique instituit = ADw Naz. P2. Verd. Domin. D (s.m.) G ℜ — 𝔅o = *qui instituit* om. *que.* Col. = *qui instruit.* Rell. n. l. mDG = *qui iam exercitatis* om. *que.*

contundet enim animos = Ab Naz. P2. Domin. Trist. ℜ — 𝔈2. 𝔊ro — 𝔅o (𝔊ro 𝔅1. = *contunde*). DG P1. Scal. 𝔏4. = *contundetur enim animus* ∾. P3. = *contenditur enim animus* ∾ *et comminuetur.* Col. + *contundet enim animos si hoc fecerit et quicquid* ∾. Pinc. v. l. 𝔈 — 𝔏𝔍u = *contunditur enim animus* ∾ *comminuitur.* [*non*] ante *licentiam* adieci contra mstos, sed sententia poscente.

cogantur = DGw Naz. Col. P1. 3. 4. ℜ — 𝔈1. AP2. 𝔈2. — 𝔅o = *cogatur.* P2. + *alienum iugum.* ℜ [illegible] *detractare.*

Quid enim stultius quam in iumentis quidem et canibus erubescere iram exercere, pessimam autem coudicionem sub homiue hominem esse? Morbis medemur uec irascimur. atqui et hic morbus est animi: mollem medicinam desiderat ipsumque medentem minime iufestum aegro. Mali medici est desperare ne
2 cures. Idem in his quorum animus adfectus est facere debebit cui tradita salus omnium est: non cito spem proicere nec mortifera signa pronuntiare. Luctetur cum uitiis, resistat. aliis morbum suum exprobret. quosdam molli curatione decipiat citius meliusque sanaturus remediis fallentibus. Agat princeps curam non tantum salutis, sed etiam honestae cicatricis. Nulla regi gloria est ex saeua animaduersione: quis enim dubitat posse? at contra maxima, si uim suam contiuet, si multos irae alienae eripuit, neminem suae inpendit. XVIII. Seruis imperare moderate laus est. et in mancipio cogitandum est non quantum illud inpune pati possit, sed quantum tibi permittat aequi bonique natura. quae parcere etiam captiuis et pretio paratis iubet. Quanto iustius iubet hominibus liberis, ingenuis, honestis non ut mancipiis abuti, sed his quos gradu antecedas quorumque tibi non seruitus tradita sit, sed tutela?

Cap. XVII.

A + *Quid enim e s t stultius.* 𝔊ro — 𝔅o — *quidem* post *iumentis* contra mstos. ADGw Verd. Trist. Scal. = *ir a s exercere.*

pessim a m autem condicion e m sub homine h o m i n e m esse. Ita scribendum videtur. 𝔑 — 𝔈1. = *pessimam autem conditionem sub homine esse.* Naz. (p.m.) = *pessim a autem conditionem sub hominem esse.* A = *pessim a condition e sub homine esse.* DG Hb P1. 2. 3. Trist. Verd. Domin. = *pessim a autem condition e sub homine esse.* Col. = *pessim a autem condit i o e s t sub homine esse.* 𝔈2. — 𝔏4. = *pessim a autem condition e hominem esse.* Lips. ci. 𝔊ro — 𝔅o = *pessim a autem condition e sub homine hominem esse.* 𝔗 = *nec irasc e mur.* Scal. 𝔐 = *atqui et morbus animi mollem medicinam* contra mstos etiam Gr. 𝔏𝔍u = *atqui et hic morbus animi mollem medicinam.* D (s.m.) G(s.m.) w (s.m.) P2. 3. 𝔑 — 𝔏4. = *ne cur e t.* D(p.m. ut videbatur) = *n e c cura r e.* Rell. etiam Gr. ∾.

2. *cui t r a dita salus* = mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔈2. Quidam codd. Pinc. 𝔊 — 𝔅o = *cui c r e dita salus.* P2. = *qu a dam molli curatione.* 𝔑 — 𝔈2. = *m o r b i curatione* contra mstos etiam Pinc. Gr. w = *citius m o l liusque.* G (s∾) 𝔑 — 𝔐 = *Nulli regi.* Rell. etiam Gr. ∾.

Cap. XVIII.

A = *e t captivis pretio paratis.* AD (s.m.∾) GHbw (n.) P1. 3. 4. 𝔑 — 𝔊 + *Quanto iustius h i s i u b e t t a n t o i u s t i u s hominibus.* Naz. + *Quanto iustius i u b e t q u a n t o i u s t i u s hominibus.* Col. + *Quanto iustius i u b e t hominibus.* P2. + *Quanto iustius h i s p a r c i i u b e t t a n t o i u s t i u s hominibus.* In w verba *non ut mancipiis abuti, sed his* sunt expuncta. A + *sed u t his.* H = *q u i gradu antece d a n t.* G = *quos grad u s antece d a t.* 𝔑 — 𝔈1. 𝔏 — 𝔅o = *tradita servitus sit.* 𝔈2. — 𝔐 = *tradita servitus* om. *sit.* Col. = *servitus sit sed tutela s e r v i t.* Rell. etiam Gr. ∾.

Seruis ad statuam licet confugere. cum in seruum omnia li- 2
ceant, est aliquid quod in hominem licere commune ius animantium uetet. Quis non Vedium Pollionem peius oderat quam serui sui, quod muraenas sanguine humano saginabat et eos qui se aliquid offenderant in uiuarium, quid aliud quam serpentium, abici iubebat? O hominem mile mortibus dignum! siue 3
deuorandos seruos obiciebat muraenis quas esurus erat, siue in hoc tantum illas alebat ut sic aleret. Quemadmodum domini crudeles tota ciuitate commonstrantur inuisique et detestabiles sunt, ita regum et iniuria latius patet et infamia atque odium seculis traditur. Quanto autem non nasci melius fuit quam numerari inter publico malo natos? XIX. Excogitare nemo quicquam poterit quod magis decorum regenti sit quam clementia, quocumque modo is et quocumque iure praepositus ceteris erit. Eo scilicet formosius id esse magnificentiusque fatebitur quo in maiori praestabitur potestate. quam non oportet noxiam esse, si ad naturae legem conponitur. Natura enim commenta est re- 2
gem. quod et ex aliis animalibus licet cognoscere et ex apibus quarum regi amplissimum cubile est medioque ac tutissimo loco. Praeterea onere uacat, exactor alienorum operum, et amisso rege totum dilabitur examen. nec umquam plus unum patiuntur

2. 𝔑 — 𝔈1. = *liceat confugere.* D + *Est autem aliquid.* ADEGw P1. 2. 4. Naz. 𝔑 — 𝔊 = *quod in homine.* In hanc vocem desinit A. C (Hab) P3. Col. 𝔐 — 𝔅o ∾. CE = *communis vis animantium.* Iur. = *communis natura vetet.* 𝔐 — *animantium.* 𝔏𝔍u = *animantum.* Cod. Lips. 𝔏 — 𝔅o + *animantium vetet: quia eiusdem naturae est, cuius tu.* CDEGHabw 𝔑 — 𝔐 haec non habent, neque in ullo Gr. videntur fuisse. E (cr. ∾) = *Vidium Pollionem.* 𝔑 — 𝔈1. = *Vecliv um Pollionem.* w — *se* ante *aliquid offenderant.* 𝔑 — 𝔈1. = *offenderant iniuriarum quid aliud.* E = *in ora serpentum abici videbat.* P1. Iur. = *quam serpentium obiici.* P2. 𝔑 — 𝔏4. = *quam serpentibus obiici* (𝔑 — 𝔈1. = *iubeat*). Rell. etiam Pinc. Gr. Domin. Verd. Scal. Ops. ∾ (P4. = *iubebatur*).

3. CG (s∾) Pinc. v. l. P1. 3. 4. = *servos abiiciebat.* Rell. etiam Gr. ∾. Trist. = *in civitate commemorantur.* a = *in odium sceleris traditur.* *non nasci melius fuit* = CDEGH abw (P1. 2.). Naz. 𝔊ro — 𝔅o — *melius.* probat Gron. Col. = *melius non nasci fuit.* P3. = *non irasci melius fuit.* P4. = *non vasa melius fuit.* 𝔑 — 𝔈1. = *quam numerare.* CDEGH abw Pall. 𝔑 — 𝔈1. = *inter publica mala natos.* Naz. Col. 𝔈2. — 𝔅o ∾.

Cap. XIX.

CEa — *Excogitare nemo* — § 2. *maxime distinguitur.* DGw = *quo in maiore.* 𝔑 — 𝔈1. = *praestabit.* Quaedam exx. Pinc. m𝔊𝔐 = *sed ad naturae legem compositam* contra mstos etiam Gr.

2. D (s∾) w 𝔗𝔈1. = *quod ex aliis* om. *et.* 𝔅 = *quod ab aliis.* DGHb Naz. Col. P1. 3. 4. — *examen* post *totum.* recte fortasse. mD mG Scal. Rom. cod. Lips. = *totum agmen.* wP2. 𝔑 — 𝔅o ∾. Hw (s.m.) P1. (in *Proverbiis*) P4. Trist. + *plus quam unum.* GP1. 3. Scal. = *post unum pati*[illegible] = *plus una patiun-*

melioremque pugna quaerunt. Praeterea insignis regi forma est dissimilisque ceteris, tum magnitudine, tum nitore. hoc tamen maxime distinguitur. Iracundissimae ac pro corporis captu pugnacissimae sunt apes et aculeos in uolnere relinquunt: rex ipse sine aculeo est. Noluit illum natura nec saeuum esse nec ultionem magno constaturam petere. telumque
3 detraxit et iram eius inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens est. Est enim illi mos exercere se in paruis et ingentium rerum documenta minima agere. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores, cum tanto hominum moderatior esse animus debeat, quanto uehementius nocet. Utinam quidem eadem homini lex esset et ira cum telo suo frangeretur nec saepius liceret nocere quam semel nec alienis uiribus exercere odia! facile enim lassaretur furor, si per se sibi satis-
4 faceret et si mortis periculo uim suam effunderet. Sed ne nunc quidem illi cursus tutus est. Tantum enim necesse est timeat quantum timeri uoluit. et manus omnium obseruet et eo quoque tempore quo non captatur peti se iudicet nullumque momentum inmune a metu habeat. Hanc aliquis agere uitam sustinet, cum liceat innoxium aliis et ob hoc securum salutare potentiae

tur. P4. = *plus quam depaciuntur.* Col. = *nec unquam pusillum patiuntur.* P2. Col. (uterque in *Proverbiis*, quae P2. *Notabilia* appellat) = *plus quam unde patiuntur.* Rell. etiam Naz. P2. 𝔑 — 𝔅o ∾. 𝔐 = *regis forma est* contra mstos etiam Naz. Col. P2. Ops. D (m∾) = *hoc tam maxime distinguitur.* Quaedam exx. Pinc. = *hoc cum maxime.* Col. — *maxime.* mw + *quod cum iracundissimae.* G = *pro corporeo actu.* D = *pro corpore captu.* mD = *pro corpore actu.* a = *pro corporis capacitate.* E = *natura nec servum esse.* C = *nec ultionem magnam.*

3. w(s.m.) = *Exemplum hoc.* CE w 𝔈2. — 𝔐 — *est* post *ingens.* Col. = *Mos illis* [= ci. Agric.] *est exercere se.* G (s∾) P3. — *se* post *exercere.* a = *exercere se in partus et ingentia rerum.* P4. = *exercere se in peyus.* Ermi ci. 𝔈2. — 𝔅o = *exerere* [*exserere*] *se.* Rell. etiam Ermi Gr. ∾. w (s.m.) = *documenta e minimis agere.* Cod. Iur. = *de minimis agere.* E = *nimia agere.* Naz. = *documentam minima argere.* Col. = *d. minima augere.* Erm. ci. = *per minimas agere.* Lips. ci. = *minima* aut *minimis agere.* Rell. etiam Gr. ∾. CEa — *Pudeat* — § 5. *clementia praestabit.* D (m∾) — *nocet* post *vehementius.* D (m∾) G — *saepius.* w𝔑 — 𝔈1. = *exerceret odia.* D(m∾) GH Trist. Domin. Scal. 𝔑 — 𝔈1. = *laxaretur furor.*

4. sG = *Sed nec nunc.*

inmune a metu habeat = DmGH b Pinc. v. l. P4. Erm. ci. 𝔈 — 𝔅o. GP2. 3. Col. 𝔑 — 𝔈1. = *immune a met. habeat.* 𝔈2. — *a metu.* P1. = *immunet amet. Habeat.* Naz. = *immuneam et habeat habeat.* D (m∾) = *Sed hanc quis vitam aegram.* GP1. 3. 4. = *Si quis hanc aegram vitam.* Pinc. v. l. = *Sed quis vitam aegram sustinet?* Naz. = *hanc aliquis agerem vitam.* Col. = *Habeatque hanc aliquis agere vitam.* w𝔑 — 𝔏4. 𝔑u — 𝔅o = *Hanc* [*hanc*] *aliquis aegram vitam.* Cod. Put. Grut. ci. 𝔊ro — 𝔅1. ∾. Germ. Trist. Scal. = *sustineat.*

cum liceat innoxium aliis et ob hoc securum salutare potentiae ius lae-

ius laetis omnibus tractare? Errat enim, si quis existimat tutum esse ibi regem ubi nihil a rege tutum. Sed securitas securitate mutua paciscenda est. Non opus est instruere in altum 5
editas arces nec in adscensum arduos colles emunire nec latera montium abscidere, multiplicibus se muris turribusque sepire: saluum regem in aperto clementia praestabit. Unum est inexpugnabile munimentum amor ciuium. Quid pulchrius est quam uiuere optantibus cunctis et uota non sub custode nuncupantibus? si paulum ualitudo titubauit, non spem hominum excitari, sed metum? nihil esse cuiquam tam pretiosum quod non pro salute praesidis sui commutatum uelit? omne quod illi contingit sibi quoque euenire deputet? In hoc adsiduis bonitatis argumen- 6

tis omnibus tractare = (Hb) cii. N. Fabri Opsop. 𝔊ro — 𝔅o. probat Grut. Col. Put. — *et*. Pinc. v. l. P4. = ∾ *salutarem potentiam eius*. Naz. = ∾ *aliis ob hoc securum salutare potentia eius* ∾. Erm. sic se restituere dicit locum (ex mstis, ut videtur): *cum liceat innoxium aliis ob hoc securum salutarem potentiam eius laetis omnibus tractare.* et suspicatur *aliis* mutatum esse pro *atque*, deinde *eius* Pronomen redundare. D = ∾ *aliis hoc* [s.m. = *aliis et ob hoc*] *securum. salutarem potentiam eius lecti* [s.m. = *leti*] *omnibus tractare.* GP3. = ∾ *aliis ob hoc* ∾ *potentiam eius laetis* [hoc G habet tantum in m] *omnibus tractare.* P1. 2. 𝔑 — 𝔈2. = ∾. *Aliis* [𝔈2. =, *aliis*] *ob hoc securum salutare potentiam eius* ∾. Trist. Domin. Rom. = *salutarem potentiam laetis civibus.* 𝔈 — 𝔐 = ∾ *innoxium atque ob hoc securum salutarem potentiam laetis omnibus tractare.* 𝔏 — 𝔏4. = ∾ *innoxium atque ob hoc* ∾. D𝔑 — 𝔈1. = *si quis aestimat.*

a rege tutum. Sed securitas = mss. etiam Gr. (P1. = *Si*). 𝔑 — 𝔊 + *a rege tutum est. Sed sec.* 𝔐 — 𝔅o = *a rege tutum est. Securitas.* Grut. ci. = *Scilicet securitas.* P1. (in *Proverbiis*) Vinc. Bell. (Sp. H. IX, 105.) = *mutua pascenda est.*

5. Verd. Rom. = *Non opus est extruere.* G(s.m.) = *struere.* Domin. (Mod. Ep. 21.) = *nec in ascensum arduo calle munire.* Domin. (𝔍u) = *nec ascensu arduo colle se munire.* Col. = *arduo colle se munire.* G (s.m.) = *colles munire.* P1. = *arduos colles enumerare.* P4. = *arduos calles emunire.* Rell. etiam Naz. P2. ∾. G(cr. ∾) 𝔑 — 𝔏4. 𝔅1. 𝔅o = *latera montium abscindere.* Rell. etiam Gr. ∾. sw + *nec multiplicibus.* Gron. (Obss. III, 21. p. 475. Pl.) laudat *muris trabibusque sepire.* H = *salvum regem clementia in alto ambit.* C = *expugnabile munimentum.* D (cr. ∾) mG = *non sub custodibus.* G = *custodiae municipantibus.* a = *in vita non sub custode* [CE =] *non culpantibus.* E = *nihil cuiquam est.* H = *nihil esse cuiquam tam speciosum.* C cod. Iur. = *praesidii sui.* probat Iur. E = *pro salute sua commutatum.*

omne quod illi contingit sibi quoque evenire deputet = Ermi ci. 𝔈2. — 𝔅o. Haec retinui, quamvis falsa esse appareret: sed meliora non erant in promptu. D = *omne illi cui contingit sibi quoque vivere debeat,* G = *om*[n.]*ne ille cui contingit sibi quoque vivere debeat.* P1. 2. Naz. = *O ne illo cui contingit sibi quoque vivere debeat.* P3. = *sine illo cui contingit sibi quoque vivere debeat.* P4. = *Onerillo cui contigit sibi quoque vivere debeat.* w = *evenire deputent* (?). b = *evenire* [?] *debeat.* 𝔑 — 𝔈1. = *Omne illo cui contingit sibi quoque vivere debeat.* Agric. ci. = *omne illi*

tis probauit non rempublicam suam esse, sed se reipublicae. Quis huic audeat struere aliquod periculum? quis ab hoc non, si possit, fortunam quoque auertere uelit sub quo iustitia, pax, pudicitia, securitas, dignitas florent. sub quo opulenta ciuitas
7 copia bonorum omnium abundat? Nec alio animo rectorem suum intuetur, quam si di inmortales potestatem uisendi sui faciant: intueamur ueneranles colentesque. Quid autem? non proximum illis locum tenet is qui se ex deorum natura gerit beneficus ac largus et in melius potens? Hoc adfectare, hoc imitari decet, maximum ita haberi, ut optimus simul habeare. XX. A duabus causis punire princeps solet, si aut se uindicat aut alium. Prius de ea parte disseram quae ipsum contingit: difficilius est enim moderari, ubi dolori debetur ultio quam ubi exemplo. Superuacuum est hoc loco admonere, ne facile credat, ut uerum excutiat, ut innocentiae faueat et ut adpareat, ut non minorem agi rem periclitantis quam iudicis sciat: hoc enim ad iustitiam,

quod contingit sibi quoque evenire debeat. m𝔍u = *omnes illico quicquid contigit sibi quoque evenire putant.* CEa — *omne quod illi* — XX, 2. *sibi detrahit.*

6. w(cr. ∾) = *In his assiduis.* Amicus Grut. ci. = *Unum hoc assiduis.* Lips. ci. = *Is hoc vel qui assiduis.* D (s.m.) w(cr. ∾) = *probabit.* ℜ — 𝔈1. + *Quis huic regi.* ℜ — 𝔈1. = *fortunamque avertere.* Germ. = *fortunam quoque ad se advertere.* Scal. Domin. (𝔍u) + *in se avertere.* Cod. Iur. = *sub quo opulentia civitatis.*

7. ℜ — 𝔈2. = *intuentur* contra mstos etiam Pinc. Gr. Pinc. ci. 𝔊 — 𝔏4. = *intueremur venerantes* contra mstos etiam Gr. Germ. Domin. (𝔍u) = *non potissimum illis locum.* ℜ — 𝔈1. = *non pessimum illis locum.*

Hoc adfectare, hoc imitari = mss. ℜ — 𝔐 (w = *Hoc* ∾ *hic*). 𝔏 — 𝔅o = *Haec affectare, haec imitari.* G (cr. ∾) = *imitari docent.*

ut optimus simul habeare = Naz. probat Lips. P4. = *ut optamus simul habeatur.* Rell. etiam Gr. ℜ — 𝔅o = *ut optimus simul habeatur.*

Cap. XX.

𝔗 — 𝔈1. — *A* ante *duabus*. Col. = *In duabus causis.* 𝔈2. — 𝔏4. = *Duabus de causis.* Rell. etiam Gr. Erf. ∾.

prius de ea parte = Naz. Col. 𝔊ro — 𝔅o. DG 𝔐 — 𝔏4. — *ea.* sGH Pall. ℜ — 𝔊 = *Prius de ipsa parte.* ℜ — 𝔈1. = *dixeram quae ipsum.*

et ut adpareat, ut non minorem agi rem periclitantis quam iudicis sciat = G (s.m.). Lips. ci. 𝔊ro — 𝔅o — *ut* ante *adpareat.* Agric. ci. = *ut non minorem agi rem.* Naz. = *et ut appareat non minore magis rem periclitantis quam iudicis sciat.* DGH P1. 2. 4. = *ut* [sD = *et ut*] *appareat. ut non minorem magis rem periclitantis* [D p.m. = *periclitantes*] *quam iudicis sciat.* P3. = *ut appareat, ut non minorem magis rei periclitantis quam iudicis sciat.* Col. = *et appareat, ut non minorem magis rem pericl. q. i. sc.* Erm. ci. = *ut appareat non minus agi rem periclitantis quam iudicis* aut *ut appareat quod non minorem* vel *non minus rem agi rei periclitantis.* 𝔈2. — 𝔊 = *ut appareat, non minus rem agi rei periclitantis quam iudicis.* 𝔐 — 𝔏4. = *ut appareat non minus rem agi periclitantis quam iudicis.*

hoc enim ad iustitiam = DGHw Gr. 𝔅2. ℜ — 𝔊 = *hoc autem ad*

non ad clementiam pertinet. Nunc illum hortamur ut manifeste 2
laesus animum in potestate habeat et poenam, si tuto poterit,
donet: sin minus, temperet longeque sit in suis quam in alienis
iniuriis exorabilior. Nam quemadmodum non est magni animi
qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat sibi detrahit: ita clementem uocabo non in alieno dolore facilem, sed
eum qui, cum suis stimulis exagitetur, non prosilit. qui intellegit magni animi esse iniurias in summa potentia pati nec quicquam esse gloriosius principe inpune laeso. XXI. Ultio duas
res praestare solet: aut solatium adfert ei qui accepit iniuriam
aut in reliquum securitatem. Principis maior est fortuna, quam
ut solatio egeat, manifestiorque uis, quam ut alieno malo opinionem sibi uirium quaerat. Hoc dico: cum ab inferioribus petitus
uiolatusque est. nam si quos pares aliquando habuit infra se uidet, satis uindicatus est. Regem et seruus occidit et serpens
et sagitta: seruabit quidem nemo, nisi maior eo quem seruauit.
Uti itaque animose debet tanto munere deorum dandi auferendi- 2
que uitam potens: in his praesertim quos scit aliquando sibi par
fastigium obtinuisse. Hoc arbitrium adeptus ultionem inpleuit
perfecitque quantum uerae poenae satis erat. Perdidit enim ui-

iustitiam. 𝔐 — 𝔑u 𝔅o — *enim.* w (cr. ∾) = *ad clementiam pertinere.*

2. Domin. (𝔍u) = *poenam si totam al. toto poterit.* 𝔑 — ℭl. = *donec sui minus temperet.* D = *si minus.* G (cr. ∾) = *si non minus.* H = *longeque suis quam* om. *sit in.* P1. 3. = *in alienis iniuriis exhortabilior.* G(m ∾) = *exortabilior.* Col. — *iniuriis.* 𝔑 — 𝔅o = *in alienis exorabilior iniuriis.* Col. P3. = *qui alieno liberalis est* om. *de.* E = *clementem vocabis.* C — *in* ante *alieno dolore.* D = *exagitaretur.* C = *intelligit magnum esse iniurias.* a — *inpune.*

Cap. XXI.

𝔑 — 𝔏𝔍u = *qui accipit iniurium.* P4. = *qui recepit iniuriam.* Rell. etiam Naz. P1. 3. ∾. 𝔑 — 𝔏𝔍u + *quam ut tali solatio* contra mstos etiam Gr. Ops. G (s ∾) P 1. 3. = *quam solatio* om. *ut.* E = *quod ut alieno malo.* 𝔑 — ℭl. = *satis iudicatus est.*

servabit quidem = mD Naz. Col. Rell. 𝔑 — 𝔅o = *servavit q.*

2. CEa — *Uti itaque* — XXII, 2. *ad castigandum veniat.*

quos scit aliquando sibi par fastigium obtinuisse. Ita scripsisse videtur Seneca. Pinc. ci. = *par sibi.* Pinc. ci. 𝔊ro — 𝔅o = *quos scit simile fastigium obtinuisse:* eius codd. certe habebant *fastigium.* D = ∾ *aliquando sibi fastigio obstitisse.* G P1. 3. 4. = ∾ *sibi fastigio obtinuisse.* w = ∾ *sibi* [cr. *suo*] *fastigio obstitisse* (cr. *obtinuisse*). b = *aliquando fastigium obtinuisse.* P2. 𝔑 — ℭl. = *quas scit aliquando sibi fastidio obtinuisse.* Naz. = *quos scit aliquando sibi fastigio optinuisse.* Col. = ∾ *sibi fastigia obtinuisse.* Domin. (𝔍u) = *fastigium obtinuisse.* Scal. = *suum fastigium retinuisse.* Cod. Lips. = *sibi fastigium obtinuisse.* ℭ2. — 𝔏4. = ∾ *aliquando suo fastigio obstitisse.* 𝔑 — ℭl. = *profecitque quantum.*

tam qui debet. et quisquis ex alto ad inimici pedes abiectus alienam de capite regnoque sententiam exspectauit in seruatoris sui gloriam uiuit plusque nomini eius confert incolumis, quam si ex
3 oculis ablatus esset. Adsiduum enim spectaculum alienae uirtutis est: in triumpho cito transisset. Si uero regnum quoque suum tuto relinqui apud eum potuit reponique eo unde deciderat, ingenti incremento surgit laus eius qui contentus fuit ex rege uicto nihil praeter gloriam sumere. Hoc est etiam ex uictoria sua triumphare testarique nihil se quod dignum esset uictore apud
4 uictos inuenisse. Cum ciuibus et ignotis atque humilibus eo moderatius agendum est quo minoris est adflixisse eos. Quibusdam libenter parcas, a quibusdam te uindicare fastidias et non aliter quam ab animalibus paruis et obterentem inquinantibus reducenda manus est: at in iis qui in ore ciuitatis seruati punitique erunt occasione notae clementiae utendum est. XXII. Transeamus ad alienas iniurias. in quibus uindicandis haec tria lex secuta est quae princeps quoque sequi debet: aut ut eum quem punit emendet, aut ut poena eius ceteros meliores reddat, aut ut sublatis malis securiores ceteri uiuant. Ipsos facilius emenda-

G𝔑 — 𝔈1. = *ad inimici pedes a d - iectus.*

alienam de capite r e g n o que sententiam = Domin. (Mod. Ep. 21.) Nicot. 𝔊ro — 𝔅o. P2. 𝔑 — 𝔊 𝔏 — 𝔏 4. = *alienam de capite s u o r e g i a m que sententiam.* G = *al. de cap. reg i a m sententiam.* D sG P1. 3. 4. = *alienam de capite reg i a m que sententiam* (P4. = *expecta v i*). w ex. scholl. Salmantt. Col. = *al. de cap. reg i o sententiam.* probat Pinc. Naz. = *al. de cap. reg i o que sententiam.* 𝔐 = *al. de capite s u o sententiam.* 𝔑 — 𝔏𝔍u = *viv e t plusque nomini eius conf e r e t.* P2. Trist. Scal. = *viv e t* ∾. Rell. etiam Gr. Domin. (𝔍u) Verd. Nicot. ∾.

3. D = *in triumph u m* ∾. Naz. Col. = *in triumpho cito transis s e.* G H Pall. 𝔑 — 𝔈 1. = *in triumph u m cito transis s e.* Loccen. (ad Curt. VIII, 14.) laudat: *relinqui apud v i c t u m potuit.* 𝔑 — 𝔈1. = *unde r e ciderat.*

quod dignum esset victo r e = DG (s.m.) w(b) Pinc. v. l. Naz. P2. 𝔊 — 𝔅o. H 𝔈2. = *quod dignum esset victor i a.* G(p.m.) P1. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔈1. = *quod dignum esset victor i a e.* D (cr. ∾) = *apud v i c t u r o s invenisse.* 𝔑 — 𝔈1. — *a* ante *quibusdam.* G Gr. 𝔑 — 𝔈1. — *ab* ante *animalibus.* 𝔑 — 𝔈1. = *et obterent e s.* D + *inquinantibus t e.* D(s.m.) Hb Pall. Col. 𝔑 — 𝔈1. = *qui m o r e civitatis.* D(p.m.) = *qui m o r t e civitatis.* Naz. ∾. P4. = *punitique e x q u o occasione.* w(cr. ∾) = *occasióne p o e n a e clementiaeq u e.*

Cap. XXII.

D(s ∾) = *aut eum quem* ∾ *aut poena eius* om. *ut.* Gw P1. 3. Col. — *ut* ante *poena eius.* Naz. = *a t poena eius.* Rell. etiam Domin. ∾. Mod. (Ep. 21.) verba *aut ut eum quem — meliores reddat* ex membranis Herbipolensibus reducere sibi visus est. At leguntur in omnibus libris, quos mihi quidem contigit inspicere. P4. Col. 𝔈1. 2. = *aut sublatis* om. *ut.* P1. = *aut s i sublatis.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. Naz. = *Ips o facilius.* P3. = *emendab i t.* Col. = *emenda r e.*

bis minore poena: diligentius enim uiuit cui aliquid integri superest. Nemo dignitati perditae parcit. inpunitatis genus est iam non habere poenae locum. Ciuitatis autem mores magis 2
corrigit parcitas animaduersionum: facit enim consuetudinem peccandi multitudo peccantium. et minus grauis nota est quam turba damnationum leuat. et seueritas, quod maximum remedium habet, adsiduitate amittit auctoritatem. Constituit bonos mores ciuitati princeps et uitia eius conpescit, si patiens eorum est, non tamquam probet, sed tamquam inuitus et cum magno tormento ad castigandum ueniat. Uerecundiam peccandi facit ipsa clementia regentis. Grauior multo poena uidetur quae a miti uiro constituitur. XXIII. Praeterea uidebis ea saepe committi quae saepe uindicantur. Pater tuus plures intra quinquennium culeo insuit quam omnibus seculis insutos accepimus. multo minus audebant liberi nefas ultimum admittere, quamdiu sine lege crimen fuit. Summa enim prudentia altissimi uiri et rerum naturae peritissimi maluerant uelut incredibile scelus et ultra audaciam positum praeterire quam, dum uindicant, ostendere posse fieri. Itaque parricidae a lege coeperunt et illis facinus poena 2

G (m∾) = *impietatis genus est.* 𝔊 = *poena locum.*

2. G Pall. Domin. (ℑu) Trist. Scal. Verd. 𝔑 — 𝔈1. = *corripit parcitas.* Naz. = *corrigit paritas.* Rell. etiam Col. ∾. D (cr. ∾) = *multitudini peccantium.* 𝔗 — 𝔈1. + *quam cum turba.*

turba damnationum = DGHwNaz. P1. 2. 4. Domin. (ℑu) Scal. Verd. 𝔑 — 𝔈1. P3. = *turba damnantium.* Col. 𝔈2. — 𝔅o = *turba damnatorum.*

et vitia eius conpescit = Hw P2. 𝔑 — 𝔈2. b Naz. Col. — *conpescit.* quod probaret Grut., si *constituere vitia* significare posset *vitia in ordinem redigere.* Gron. ci. 𝔑u — 𝔅o = *et vitia eruit, si patiens.* Erf. = *et vitia eius emendat.* D Scal. = *et vitia eius felicius reprimit.* G maior pars exx. Pinc. P1. 3. 4. = *et vitia eius facilius reprimit.* Domin. (ℑu) = *et vitia reprimit.* Trist. Verd. = *et vitia compescit.* 𝔊 — 𝔐𝔊ro + *et vitia eius facilius compescit.* 𝔏 — 𝔏4. + *et vitia eius felicius compescit.* 𝔅1. + *et vitia eius facilia compescit.* 𝔑 — 𝔈2. — *et* ante *cum magno* contra mstos etiam Pinc. Gr. C = *clementia recentis.* C — *constituitur.* a = *poena videtur quae amitti ut fertur.*

Cap. XXIII.

𝔑 — 𝔈1. + *et praeterea.* E = *Postea videbis.* GP3. = *inter quinquennium.* Naz. = *infra quinq.* 𝔑 — 𝔈1. + *in ultimum admittere.* G (m∾) = *multi admittere.* w — *crimen* post *sine lege.* b = *sine lege commissum fuit.* CE = *summi viri.* C cod. Iur. = *quam dum vindicarent.* E = *quam vindicare et ostendere.* G (m∾) = *quam dum iudicant.*

2. *a lege coeperunt* = Col. CD Naz. + *cum a lege coeperunt.* E = *cum ea lege coeperunt.* b + *quia a lege coeperunt.* Cod. Iur. = *cum a lege puniri coeperunt, illis facinus.* (GHaw) 𝔑 — 𝔅o = *cum lege coeperunt.* Lips. ci. = *cum legem ceperunt.*

monstrauit. pessimo uero loco pietas fuit, postquam saepius culeos uidimus quam cruces. In qua ciuitate raro homines puniuntur in ea consensus fit innocentiae et indulgetur uelut publico bono. Putet se innocentem esse ciuitas: erit. magis irascetur a communi frugalitate desciscentibus, si paucos eos esse uiderit. Periculosum est, mihi crede, ostendere ciuitati quanto plures mali sint. XXIV. Dicta est aliquando a Senatu sententia, *ut seruos a liberis cultus distingueret:* deinde adparuit quantum periculum inmineret, si serui nostri numerare nos coepissent. Idem scito metuendum esse, si nulli ignoscitur. cito adparebit pars ciuitatis deterior quanto praegrauet. Non minus principi turpia sunt multa supplicia quam medico multa funera. Remissius imperanti melius paretur. Natura contumax est humanus animus et in contrarium atque arduum nitens sequiturque facilius quam ducitur.
2 Et ut generosi atque nobiles equi melius facili freno reguntur, ita clementiam uoluntaria innocentia inpetu suo sequitur et dignam putat ciuitas quam seruet sibi: plus ita-

pessimo vero loco = mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔈1. 𝔊ro — 𝔅o. 𝔈2. — 𝔏4. — *vero.* D(cr.∾) = *pietatis.* E = *postquam sepe vidimus* om. *culeos.* E = *concessus fit innocentiae.* b Col. = *consessus fit innoc.* G (cr.∾) = *confessus fuerit fit innoc.* P 1. = *confessus fuit innoc.* P3. = *confexus sit innoc.*

magis irascetur = mss. etiam Domin. (𝔍u) Trist. Scal. Verd. 𝔑 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *magis irascitur.* DG (m∾) b = *a communi fragilitate.* DG(m∾) = *desistentibus.* E = *discedentibus.* CDEG (s∾) H — *eos* post *paucos.* recte, puto. Naz. = *mihi credere ostendere.* C = *mihi crede ostentare.* Ew = *mali sunt.* Naz. Col. = *malis.*

Cap. XXIV.

Dicta est aliquando a Senatu sententia. Ita scribendum duxi: nam Naz. = *malis indicta est aliquando senatu sententia.* Col. = *malis indicta est aliquando senatus sententia.* *malis indicta* apparet factum esse ex MALISINTDICTA. *a* autem potuit elidi. CDEGHbw P1. 2. 3. cod. Lips. 𝔑 — 𝔊 𝔑u — 𝔅o = *indicta* [*Indicta*] *est aliquando a senatu sententia.* P4. = *Inducta est aliq. a senatu sent.* 𝔐 — 𝔏4. = *In Senatu dicta est aliquando sententia.* 𝔊ro 𝔅1. = *Dicta est aliquando in Senatu sent.* Lips. ci. = *Indicata est.* Grut. (ex Col.) ci. = *Indictum est aliquando senatus sententia* vel (ex Naz.) *Dicta est aliquando senatu sententia.* Ne offendaris a Praepositione omissa, cf. Tacit. A. III, 3. *Tiberio et Augusta cohibitam.* Agric. 40. *uno aut altero amicorum comitatus.* Hist. IV, 26. *ductus Vocula exercitus.* Sic enim ex optimis libris scribo: qui habent *ductus a Vocula* aut *Voculae*, interpolati sunt. E = *quantum periculi.* a = *si servi se numerare coepissent.* E — *nostri.* G = *metuendum est.* D = *praegravetur.* E = *praegravat.* E = *et in arduum.* D = *sequitur* om. *que.* 𝔑 — 𝔊 = *facilius quam ducatur* contra mstos.

2. CEa — *Et ut generosi* — XXVI, 2. ex. *iuvent?* Gw = *ac nobiles.* Naz. = *Ita clementia voluntaria. innocentia impetu.* Col. = *Ita clementia voluntaria innocentiam impetu.* D(cr.∾) = *Ita clementiam voluntariam innoc.* sG = *Ita clementiam voluntariam innocentiam.* w (cr.∾) = *putat civitas cui serviat.* sDG(m∾) = *plus*

que hac uia proficitur. Crudelitas minime humanum malum est indignumque tam miti animo. Ferina ista rabies est sanguine gaudere ac uolneribus et abiecto homine in siluestre animal transire. XXV. Quid enim interest, oro te, Alexander, leoni Lysimachum obicias an ipse laceres dentibus tuis? tuum os est, tua illa feritas. O quam cuperes tibi potius ungues esse, tibi rictum illum edendorum hominum capacem! Non exigimus a te ut manus ista, exitium familiarium certissimum, ulli salutaris sit, ut iste animus ferox, insatiabile gentium malum, citra sanguinem caedemque satietur: clementia uocatur ad occidendum amicum carnifex inter homines. Hoc est quare uel maxi- 2
me abominanda sit saeuitia, quod excedit fines primum solitos, deinde humanos. Noua supplicia conquirit, ingenium aduocat, instrumenta excogitat per quae uarietur atque extendatur dolor. et delectatur malis hominum. Tunc ille dirus animi morbus ad insaniam peruenit ultimam, cum crudelitas uersa est in uoluptatem: et iam occidere hominem iuuat. Nam talem uirum a ter- 3
go sequitur euersio, odia, uenena, gladii. tam multis periculis petitur quam multorum ipse periculum est. priuatisque non-

ergo huc via. 𝔑 — 𝔈1. = *hac via proficiscitur.*

indignumque tam miti animo = D sGw Naz. Col. P2. 4. 𝔑 — 𝔈2. 𝔅2. G P1.3. = *dignumque tam m. a.* 𝔊 — 𝔑u 𝔅o = *indignum t. m. a.* om. *que.*

Cap. XXV.

tuum os est = mss. 𝔑 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o + *tuum illud os est.* 𝔑 — 𝔈1. = *exitum familiariunn certissima.* D = *certissimi.* G(s∾) = *exitu fam. certissima.*

clementia vocatur ad occidendum amicum carnifex inter homines = Col. Gron. ci. 𝔊ro — 𝔅1. 𝔅2. = *clementia vocetur* ∾. cf. Gron. Obss. I, 6. p. 46 sq. Pl. Naz. = *clementiam vocatur ad occidendum amicum carnifex inter homines eligitur.* DGHb w omnes Pinc. Pall. = *clementia invocatur ad occidendum amicum carnifex inter homines eligitur.* 𝔑 — 𝔈1. = *clementia invocatus ad occidendum amicum carnifex inter homines eligitur.* Ermi ci. 𝔈2. — 𝔐 𝔐u 𝔅o + *clementia vocatur, si ad occidendum amicum carnifex inter homines eligitur.* 𝔏 — 𝔏4. = *clementia vocetur, si ad occidendum amicum carnifex inter homines eligitur.* Pinc. ci. = *Leo etiam invocatur ad occ. am.* Dalech. hunc locum mutilum censet.

2. 𝔑 — 𝔈1. = *vel maxima.* GHw 𝔑 — 𝔊 = *et delectetur.* G (p.m.) = *Tunc ille dirus animus moribus.* G (s.m.) H Naz. P1. 2. 3. = *Tunc illi dirus animi morbus.* Col. = *Tunc ille durus a. m.* P4. = *Tunc illi durus a. m.* 𝔊 = *Tunc ille durius a. m.* 𝔑 — 𝔈2. 𝔊 = *Tunc ille diri animi morbus.* Rell. etiam Pinc. v. l. ∾.

3. D — *talem* ante *virum.* G(m∾) = *Naturalem vim a tergo sequitur.* w (cr.∾) = *sequitur aversio.* G (m∾) b P1. 4. = *eversio. Odiosus venena gladii.* P2. = *eversio. Odiosus vena gladii.* P3. = *everso odiosus, venena gladii.* Naz. = *aeversio odiae venena gladii.* 𝔑 — 𝔈1. = *eversio. Odiosus veneno gladiis.* 𝔈2. = *eversio. Odio veneno gladiis.* Rell etiam ex. Pinc. Col. 𝔊 — 𝔅o ∾. Db plerique Pinc. Naz. tres Pall. = *tam multis periculis pa-*

numquam consiliis, alias uero consternatione publica circumuenitur. Leuis enim et priuata pernicies non totas urbes mouet:
4 quod late furere coepit et omnes adpetit undique configitur. Serpentes paruulae fallunt nec publice conquiruntur: ubi aliqua solitam mensuram transiit et in monstrum excreuit, ubi fontes potu infecit et, si adflauit, deurit obteritque quacumque incessit, ballistis petitur. Possunt uerba dare et euadere pusilla mala,
5 ingentibus obuiam itur. Sic unus aeger nec domum quidem perturbat: at ubi crebris mortibus pestilentiam esse adparuit, conclamatio ciuitatis ac fuga est et dis ipsis manus intentantur. Sub uno aliquo tecto flamma adparuit. familia uicinique aquam ingerunt: at incendium uastum et multas iam domos depastum parte urbis obruitur. XXVI. Crudelitatem priuatorum seruiles quoque manus sub certo crucis periculo ultae sunt: tyrannorum gentes populique et quorum erat malum et hi quibus inminebat exscindere adgressi sunt. Aliquando sua praesidia in ipsos consurrexerunt perfidiamque et inpietatem et feritatem et quicquid ab illis didicerant in ipsos exercuerunt. Quid enim potest ab eo quisquam sperare quem malum esse docuit? Non diu adpa-
2 ret nequitia nec quantum uidetur peccat. Sed puta tutam esse

titur. probat Gron. Diatr. in Stat. I. p. 465. P3. = *a tam multis pericula patitur.* Col. = *tam multa pericula patitur.* P1. (s.m.) Pinc. ci. m𝔊 = *tam multis periculis patet.* Rell. 𝔑 — 𝔅o ∾.

4. *nec publice conquiruntur* = ci. Grut. 𝔊ro 𝔅1. Naz. = *nec publice consequiruntur.* DGHbw Pall. Col. 𝔑 — 𝔏4. = *nec publice consequuntur* (quidam Gr. = *consecuntur*). 𝔑u — 𝔅o = *nec publice conficiuntur.* Dw 𝔑 — 𝔈1. = *ubi aliquam.* Dw 𝔑 — 𝔐 = *transit.*

et, si adflavit, deurit = mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅o (D p.m. — *si*). 𝔐 — 𝔏4. = *et sufflatu deurit.* Grut. ci. = *et quicquid afflavit deurit.* Lips. ci. = *et suo afflatu deurit.* Ruhk. ci. = *sibilo.* H = *acurit obteritque.* G (s∾) = *quocunque incessit.* D (cr.∾) = *ballistis peti.* b = *ingentibus obvientur.* D = *obviam it.*

3. 𝔑 — 𝔈1. + *appellaverit et apparuit.*

et dis ipsis manus intentantur = 𝔊ro — 𝔅o. Naz. = *et dis ipsis manibus intentantur.* P3. = *manus concenet.* Rell. etiam Gr. = *manus intenduntur.*

Cap. XXVI.

w 𝔑 — 𝔊 = *Crudelitatem privatorum quoque serviles.* Col. = *Privatorum quoque crudelitatem serviles manus.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. b = *mortis periculo.*

exscindere adgressi sunt = Naz. 𝔈2. — 𝔅o. P4. = *accidere aggressi sunt.* DGHw P1. 2. 3. Col. 𝔑 — 𝔈1. = *excidere aggr. s.* Quaedam exx. Pinc. Gr. m𝔊 = *et impunitatem et feritatem.* Dw(s.m.) 𝔐 — 𝔏4. = *paret nequitia.* Naz. = *Non diu nequitia appareret.* Rell. etiam Gr. ∾.

nec quantum videtur = mss. etiam ex. Pinc. Gr. 𝔑 — 𝔊 (Naz. = *nec quam tur videtur*). 𝔐 — 𝔅o = *nec quantum iubetur.* mD ex. Pinc. + *tantum peccat.* mG = *petat.*

crudelitatem: quale eius regnum est? non aliud quam captarum urbium forma et terribiles facies publici metus. Omnia moesta, trepida, confusa. uoluptates ipsae timentur. Non conuiuia securi ineunt in quibus lingua sollicite etiam ebriis custodienda est. non spectacula ex quibus materia criminis ac periculi quaeritur. Adparentur licet magna inpensa et regiis opibus et artificum exquisitis nominibus, quem tamen ludi in carcere iuuent? Quod istud, di boni, malum est occidere, saeuire, delectari 3 sono catenarum et ciuium capita decidere, quocumque uentum est multum sanguinis fundere, adspectu suo terrere ac fugare? Quae alia uita esset, si leones ursique regnarent? si serpentibus in nos ac noxiosissimo cuique animali daretur potestas? Illa rationis expertia et a nobis inmanitatis crimine damnata abstinent suis et tuta est etiam inter feras similitudo: horum ne a 4

2. 𝔑 — 𝔈1. = *tantam crudelitatem.* DGH = *Quare his* [sG = *in his*] *regnum est.* P1. 3. = *Quare? His regnum est non aliud.* P2. 4. = *quale hiis regnum est.* Naz. = *quare ius regnum est.* Col. = *quare ius regni non est.* 𝔑 — 𝔈1. = *Quare eius r. e.* 𝔈2. — 𝔅o ∾. DGw (cr. ∾) 𝔑 — 𝔅 = *terribilis.* 𝔑 — 𝔐 + *trepida et confusa.* mDG (m∾) P1. 3. 4. = *turbida confusa.* 𝔏 — 𝔏4. = *turbida et confusa.* Rell. etiam Gr. ∾.

securi ineunt = mss. etiam Gr. Trist. Verd. Domin. (𝔍u) Scal. Ops. 𝔅2. 𝔑 — 𝔑u 𝔅o = *secura ineunt.* 𝔑 — 𝔈1. = *apparenter. Licet inquit.* G (cr. ∾) = *Apparent licet inquit.* P1. = *Apparet licet inquit.* P2. = *Appareat licet magna imp.* P3. 𝔈2. — 𝔊 + *licet inquit* (𝔈2. = *Apparantur*). P4. = *et regnis operibus et artif.* 𝔑 — 𝔈1. = *et artificium.*

quem tamen ludi in carcere iuvent = Col. Lips. 𝔊ro — 𝔅o. Naz. = ∾ *iubent.* 𝔑 — 𝔈1. = *quem tamen ludere in carcerem iubent.* Agric. ci. 𝔈2. — 𝔏4. = *quem tamen e ludo in carcerem ire iuvet.* Dw = *ludere in carcere iubent.* G = *quem tantum* [s∾] *ludere in carcerem iuvent.* P1. = *quem tantum ludere in carcerem iubent.* P2. = *quae tamen ludere in carcere iubent.* P3. = *que tantum ludere in carcerem iubent.* P4. = *quem tantum lude in carcerem iubent.* Germ. = *quem tamen includi carcere iuvabit.*

3. CEa = *Quid istud dii boni saevire delectari sono catenarum quaque ventum est.* 𝔑 — 𝔈1. = *multum sanguinem.*

ac noxiosissimo = CEHbw Naz. P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅o. DG P1. 4. = *ac noxissimo.* Pinc. v. l. 𝔐 — 𝔏4. = *ac noxiissimo.* m𝔈 = *ac nocentissimo.*

rationis expertia = (w) Naz. Col. 𝔈2. — 𝔅o. Cod. Iur. = *rationis inexpertia.* CDEGHb Pall. Domin. Ops. 𝔑 — 𝔈1. = *rationis inexperta.* probat Mod. Ep. 21. 𝔑 — 𝔈1. = *immanitatis crimen.* sw + *abstinent a suis.*

et tuta est etiam inter feras similitudo: horum ne a necessariis quidem sibi rabies temperat = Naz. 𝔊ro — 𝔅o (𝔊ro — 𝔅o = *rabies temperat sibi*). Col. = *et tuta est inter feras similitudo morum nec a necessariis quidem tyrannica sibi rabies temperat.* DGHbw P1. 3. 4. 𝔈𝔊 = *et tuta est etiam* [P4. = *et*] *inter feras similitudo morum. apud homines autem ne* [D P1. 3. 4. 𝔈𝔊 = *nec*] *a necessariis quidem rabies temperat sibi.* P2. = *et tuta est etiam inter feras similitudo morum. Apud homines autem*

necessariis quidem sibi rabies temperat, sed externa suaque in aequo habet, quo possit exercitatior a singulorum caedibus deinde in exitia gentium serpere. Et inicere tectis ignem, aratrum uetustis urbibus inducere potentiam putat. et unum occidi iubere aut alterum parum imperatorium credit. nisi eodem tempore grex miserorum subiectus stetit, crudelitatem suam in ordinem coactam
5 putat. Felicitas illa multis salutem dare et ad uitam ab ipsa morte reuocare et mereri clementia ciuicam. Nullum ornamentum principis fastigio dignius pulchriusque est quam illa corona ob ciues seruatos: non hostilia arma detracta uictis, non currus barbarorum sanguine cruenti, non parta bello spolia. Haec diuina potentia est gregatim ac publice seruare: multos quidem occidere et indiscretos incendii ac ruinae potentia est.

nec a contrariis quidem rabies temperat se. Pinc. v. l. certe habebut *etiam inter feras* et *Apud homines autem.* 𝔑 — 𝔈2. = *et tuta est inter feras similitudo morum. Apud homines tamen nec a nec. q. rabies temperat sibi.* 𝔐 — 𝔏4. = *et tuta est etiam apud feras similitudo. Apud homines tantum nec a nec. q. rabies temperat sibi.* CEa verbis *et tuta est etiam inter feras similitudo morum* finiunt librum I.

4. 𝔑 — 𝔈1. = *habet quo possunt exercitatiora singulorum.* D = *exercitatiora.* G = *quod post exercitatiora singulorum.* sDmGb = *plus exercitatiora singulorum.* DGb 𝔑 — 𝔈2. = *Deinde caedibus.* Rell. etiam Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔅o ∾. GP1. 𝔑 — 𝔈1. = *a patrum vetustis urbibus.* P2. = *apatrum vetustis urbibus indicere.* Agric. ci. = *Apertum vetustis urbibus incendium inducere.*

et unum occidi iubere aut alterum = mss. etiam Gr (exc. P2.) Ops. 𝔏 — 𝔅o. P2. = *et unum occidere iubere debere aut alterum.* 𝔑 — 𝔈1. = *et unum occidi iubet aut alterum.* 𝔈2. — 𝔐 — *iubere.* Grut. ci. (Suspicc. XXIX, 12.) 𝔅2. = *grex miserorum sub ictu stetit.* probat Lips. Naz. = *subiettu stetit.* Rell. etiam Gr. ∾ (P2. Col. = *steterit*). D P1. 2. 3. 𝔑 — 𝔈1. = *in ordine coactam.* G(s∾) = *in ordine coacta.* Col. = *vi coactam ordinem.* Rell. etiam Naz. P4. ∾. 𝔑 — 𝔈1. = *putet.*

5. G (cr. ∾) P1. 2. 𝔑 — 𝔈1. = *clementiam civicam non potest.* D Col. = *clementiam civicam.* Hb + *clementia civicam non potest.* P3. = *clementiam cunctam non potest.* P4. = *clementiam civitam non potest.* Naz. 𝔈2. — 𝔅o ∾. 𝔑 — 𝔈1. — *ob* ante *cives servatos.* 𝔑 — 𝔈1. = *non currere barbarorum.* Naz. = *barbarum.* G Pinc. v. l. P1. 3. 4. Scal. m𝔊 = *cruentati.*

multos quidem occidere = Naz. Col. probat Grut. Rell. etiam Gr. 𝔑 — 𝔅o = *multos autem occidere.* DP2. = *et indiscrete.* Dalech. ci. — *potentia est.*

L. ANNAEI SENECAE
AD NERONEM CAESAREM
DE CLEMENTIA
LIBER II.

I. Ut de clementia scriberem, Nero Caesar, una me uox tua maxime conpulit. quam ego non sine admiratione et, cum diceretur, audisse memini et deinde aliis narrasse: uocem generosam, magni animi, magnae lenitatis, quae non conposita nec alienis auribus subito data crepuit et bonitatem tuam cum fortuna tua litigantem in medium adduxit. Animaduersurus in latrones duos Burrus praefectus tuus, uir egregius et tibi principi notus, exigebat a te scriberes in quos et ex qua causa animaduerti uelles. Hoc saepe dilatum ut aliquando fieret instabat. 2
Inuitus inuito cum chartam protulisset traderetque, exclamasti, *Uellem literas nescirem!* O dignam uocem quam audirent omnes gentes quae Romanum imperium incolunt quaeque, iuxta

C = *Annei lucii Senece de clementia liber secundus ad Neronem.* D = *de clementia ad Neronem liber secundus. Incipit.* E = *Incipit secundus liber de clementia.* G = *Explicit liber primus. Incipit liber secundus.* „Secundus hic liber non videtur esse pars operis superioris, sed initium alterius: nec apparet esse perfectum, nisi quod in Seneca docti desiderant ordinem et connexionem.“ Erm.

Cap. I.

E = *Et ut de clementia scriberem una me vox tua ño cesar.* 𝔅 = *Ut quia clementia.* τg ex. schol. P3. Col. + *me memini.* Rell. etiam Gr. ∾. H + *ab alienis.*

subito data crepuit = CDsEGHbg w Lips. 𝔑 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔖 = *data subito crepuit.* τ = *subito dare crepuit.* E = *subito data compulit.* a = *subito data erupit.* mGmw 𝔐 — 𝔅o = *data subito erupit.*

et bonitatem tuam = mss. (exc. a) etiam Gr. Ops. 𝔑 — 𝔈2. 𝔏4. — 𝔅o. a Pinc. ci. 𝔊 — 𝔏𝔍u = *sed bonitatem tuam.* Cod. Iur. = *in medio adduxit.* g = *Animadversus.* Ruhk. ci. = *in latrones ductos*, quoniam mox legitur *in quos.* 𝔐 — 𝔏4. = *et tibi principi natus.* Naz. = *et tibi principi ntus.* Rell. etiam Gr. ∾. E = *exiebat.* sDGIIbg Lips. + *ut scriberes.* Cod. Iur. + *uti scriberes.* Lips. ci. = *subscriberes.* C — *scriberes.* E — *in quos.* et sunt suspecta fere. C + *velles ut scriberes.*

2. E cod. Iur. = *chartam praetulisset.*

Vellem literas nescirem = τCEGgw Naz. 𝔑 — 𝔈2. (Naz. 𝔑 — 𝔈2. = *nescirem literas*). DsG (Hab) Pinc. v. l. quinque Gr. 𝔊 — 𝔅o = *Vellem nescire literas.* Cod. Iur. = *nescissem.* G (s.m.) cod. Iur. 𝔑 — 𝔈2. = *imperium colunt.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. GP1; 𝔑 — 𝔈1. — *se* ante *contra.*

iacent dubiae libertatis quaeque se contra uiribus aut animis adtollunt! O uocem in concionem omnium mortalium mittendam, in cuius uerba principes regesque iurarent! O uocem publica generis humani innocentia dignam, cui redderetur antiquum illud seculum! Nunc profecto consentire decebat ad aequum bonumque expulsa alieni cupidine, ex qua omne animi malum oritur, pietatem integritatemque cum fide ac modestia resurgere et uitia diuturno abusa regno tandem felici ac puro seculo dare locum. II. Futurum hoc, Caesar, ex magna parte sperare et confiteri libet. Tradetur ista animi tui mansuetudo diffundeturque paulatim per omne imperii corpus et cuncta in similitudinem tui formabuntur. A capite bona ualitudo: inde omnia uegeta sunt atque erecta aut languore demissa, prout animus eorum uiuit aut marcet. Erunt ciues, erunt socii digni hac bonitate. et

DGP1. = *ac animis.* P2. = *quaeque circa viribus aut armis attolluntur.*

3. D = *in contione.* Cod. Iur. = *in concione.* probat Iuret. b = *in contentionem.* g = *omnium hominum.* Post *mittendam* mG inserit verba: *monendamque verbo principes regesque iuramento.*

principes regesque iurarent = 𝔑u — 𝔙o. Naz. = *principes regesque iuram'ento'*, ut sublatis *n* (ex *m*) et *o* legendum sit *iurarent* (apices illi a sec. m., an a prima additi sint, latet). Gron. ci. = *principes utinam iurarent.* ratio tamen, qua probare studet hanc scripturam, parum est probabilis. Cod. Mur. *iurament.* Col. = *principes regesque iuramento constarent.* P2. = *pr. regesque iuramenta faciant.* τCDEGHgw P1. 3. 4. Lips. 𝔑 — 𝔊 = *pr. regesque iuramentum faciant.* Lips. ci. = *pr. regesque iurent et faciant.* 𝔐 — 𝔅1. = *pr. regesque iurent.*

O vocem publica generis humani innocentia dignam = τCDE (Hab) gw Domin. (𝔍u) Iur. 𝔈2. 𝔏 — 𝔙o. G Naz. Col. P4. Scal. Verd. 𝔑 — 𝔈1. = *O vocem publicam* ∾. sG P1. 3. = *O vocem publicam g. h. innocentiam dignam.* P2. = *O vocem generis humani publicam innocentiam dignam.* mw Pinc. ci 𝔊 — 𝔐 = *O vocem priscae generis humani innocentiae dignam.* Grut. ci. 𝔅2. + *dignam dignam cui redderetur.* CEa — *Nunc profecto* — II, 2. *illud mecum.*

expulsa alieni cupidine = mss. etiam Gr. Verd. Scal. 𝔏4. — 𝔙o. 𝔑 — 𝔏𝔍u = *exp. alieni cupiditate.* P2. = *pietatem et integritatem.* 𝔑 — 𝔈2. = *pietatem integritatem* om. *que.* τDGg 𝔑 — 𝔏𝔍u = *modestia surgere.* P2. = *modestia suggeret.* Verd. = *praesurgere.* Rell. etiam Naz. Col. ∾.

vitia diuturno = Dg (b) P4. 𝔈2. — 𝔙o. P1. = *vitia adiurno.* τG H quatuor Gr. 𝔑 = *vitia diurno.* 𝔗 — 𝔈1. = *vitia diurna.* P2. = *darent locum futuro.* Naz. = *darent locum futurum hoc* nulla verborum distinctione. τGg rell. Gr. 𝔑 — 𝔈1. = *locum futurum. Hoc.*

Cap. II.

𝔏4. = *Furtum hoc.* w (cr. ∾) Lips. ci. = *et confidere libet.* refutat Gron. Gg = *diffundetur* om. *que.* Unus Ermi = *cuncti.*

in similitudinem tui = (bw) idem Ermi quaedam exx. Pinc. P2. 𝔈2. — 𝔙o. 𝔑 — 𝔈1. = *in sim. sui.* G — *tui.* τDsGHg alii codd. Pinc. tres Gr. = *in sim. tuam.* Col. = *in sim. suam.*

A capite bona valitudo: inde omnia vegeta sunt atque erecta aut languore demissa, prout animus eorum vivit aut marcet = 𝔊ro 𝔅1. Idem ille

in totum orbem recti mores reuertentur. parcetur ubique manibus tuis. Diutiùs me morari hic patere, non ut blandum auri- 2
bus tuis: nec enim hic mihi mos est. maluerim ueris offendere quam placere adulando. Quid ergo est? praeter id quod bene factis dictisque tuis quam familiarissimum esse te cupio, ut quod nunc natura et inpetus est fiat iudicium. illud mecum considero multas uoces magnas, sed detestabiles, in uitam humanam peruenisse celebresque uolgo ferri, ut illam, *Oderint, dum metuant.* cui Graecus uersus similis est qui se mortuo terram mi-

cod. Ermi = *A capite bona valetudo. inde omnia* [pro his vetust. habebat *in omnes*] *vegeta sunt atque erecta* etc. (habuisse videtur *viget*). Erm. ci. = *et cuncta in similitudinem tui vegeta sunt atque erecta, aut languore demissa, prout animus eorum viget aut marcet* rell. om. τ = ∾ *valitudo in omnes vegeta sunt* ∾ *aut langore demissa. prout animus vivit aut marcescit.* Etiam Dalech. ci. — *eorum.* D = ∾ *valitudo in omnes vegeta* [s. m. *vegetata*] *sunt* ∾ *aut marcescit.* G = ∾ *valitudo oms* [i. e. *omnis*] *vegeta sunt. Erecta aut languore dimissa* ∾ *marcescit.* sG = ∾ *valitudo in omnes vegeta sunt ac erecta.* mG Scal. = *val. in membra transibit.* H = ∾ *inde in omnes* ∾ *marcescit.* g = ∾ *valitudo in omnes vegetata est atque erecta* ∾ *aut marcescit.* w = ∾ *prout animus eorum* [duae voces extremae sunt expunctae] *viget* [cr. ∾] *aut marcescit.* Naz. = *a capite bona valetudo in omnes vegeta sunt atque erecta, aut languore demissa, prout animus eorum vivit aut marcet.* Col. = *a capite bona valitudo in omnes vegetata sunt membra atque erecta, ac lang.* etc. Pl. 2. = ∾ *valitudo in omnes vegetata sunt.* [P2. — *sunt*] *ac erecta aut langore dimissa* [P2. = dem.]. *prout animus eorum vivit aut marcescit.* P3. = *Accipite bona valitudo in omnes vegetata est ac creata, aut langore dimissa; prout an. eorum vivit aut marcessit.* P4. = ∾ *valitudo in omnes, et vegetata sunt ac erecta, an languore dimissa, prout an. eorum vivit ac marcessit.* Pinc. verba *a capite* cum superioribus iungi voluit. Plerique codd. Pinc. = *Bona valitudo in omnes vegetata est* et *vivit.* 𝔑 — 𝔈1. = ∾ *valitudo ea transibit in omnes. Vegetata sunt* ∾ *eorum iuvit aut marcessit.* 𝔈2. — 𝔊 = ∾ *viget aut marcescit.* 𝔐 — 𝔏4. 𝔑u — 𝔅o = ∾ *viget aut marcet.* Verbum *vivit*, quod erat etiam in Erf., bene defendit Gron.

Erunt cives = τDw (s.m.) Naz. Col. 𝔅2. G + *Et erunt cives et erunt.* sDgw (p.m.) 𝔑 — 𝔑u 𝔅o + *Et erunt cives.* 𝔑 — 𝔈1. = *recti mores recitentur.* Col. + *parcetur etiam, ubique m. t.* Naz. = *parcetur ubquae m. t.* w(s.m.) 𝔐 — 𝔏4. — *tuis* contra mstos etiam Gr. Trist. 𝔑u 𝔅o = *manibus. Tuis diutius.*

2 Pl. 4 = *Diutius ne morari. hic patere.* P2. = *Diutius morari hic paterer.* gNaz. Col. = *Diutius me morari huic* [g = *hinc*] *patere.* D (cr. ∾) G(s.m.) = *huic patere.* H = *im morari huc patere.*

non ut blandum auribus tuis = τ Dgw Naz. Pl. 2. Erf. 𝔑 — 𝔅𝔑u. Idem se recepisse ait Gron. non tamen legitur in 𝔊ro. G = *non ut blandium a. t.* Col. P3. 4. 𝔈1. — 𝔅1. 𝔅2. 𝔅o = *non ut blandiar auribus tuis.* Rell. n. l. g — *hic* ante *mihi mos est.* 𝔑 — 𝔅o = *mihi hic mos est.*

praeter id quod bene factis = sDmGg Pinc. Col. Pall. Put. Lips. 𝔑 — 𝔈1. 𝔊ro — 𝔅o (𝔗 — 𝔈1. = *beneficiis*). GT — *praeter.* τD Naz. Erf. = *prae id quod b. f.* 𝔈2. — 𝔏4. = *quid ergo est, propter quod b. f.* 𝔈2. — 𝔏4. = *esse te cupio?* a = *in vitam aeternam.* g𝔑 — 𝔈1. = *vulgo fieri.* mG = *Oderint, non metuant.* CEa — *Cui Graecus* — § 3. *et concitatos.* sg + *similis est eius.*

3 sceri ignibus iubet et alia huius notae. Ac, nescio quomodo, ingenia inmania et inuisa materia secundiori expresserunt sensus uehementes et concitatos. Nullam adhuc uocem audiui ex bono lenique animosam. Quid ergo est? ut raro inuitus et cum magna cunctatione, ita aliquando scribas necesse est istud quod tibi in odium literas adduxit: sed, sicut facis, cum magna cunctatione, cum multis dilationibus. III. Et ne forte decipiat nos speciosum clementiae nomen aliquando et in contrarium abducat, uideamus quid sit clementia qualiscumque sit et quos fines habeat. Clementia est temperantia animi in potestate ulciscendi uel lenitas superioris aduersus inferiorem in constituendis poenis. Plura proponere tutius est, ne una finitio parum rem conprehendat et, ut ita dicam, formula excidat: itaque dici
2 potest et inclinatio animi ad lenitatem in poena exigenda. Illa finitio contradictiones inueniet, quamuis maxime ad uerum accedat, si dixerimus clementiam esse moderationem aliquid ex merita ac debita poena remittentem: reclamabitur nullam uirtutem cuiquam minus debito facere. Atqui hoc omnes intellegunt clementiam esse quae se flectit citra id quod merito constitui

3. G(s∾) — *Ac* ante *nescio*. g = *At nescio*. 𝔑 — 𝔈1. — *inmania*.

materia secundiori = τDw Naz. P1. Col. Verd. Trist. Erf. 𝔑 — 𝔈2. 𝔊ro — 𝔅o. Gg ex. Pinc. P2. 3. 4. 𝔊 — 𝔏4. = *materia foecundiori*. τ = *vehementiores*. C = *ex bono lenique animo*. G = *levique*. G — *et* ante *cum magna*. P4. 𝔑 — 𝔈2. — *ita aliquando scribas* — *cum magna cunctatione*. Rell. etiam Pinc. Gr. Ops. 𝔊 — 𝔅o ∾. τ = *contatione*.

Cap. III.

τCD (s ∾) EGg omnis Pinc. v. l. Pall. 𝔑 — 𝔈1. — *Et* ante *ne forte*. Rell. etiam Naz. Col. ∾. 𝔑 — 𝔈1. = *aliquando et in contrariam aliquando adducat*. 𝔈2. + *aliquando abducat*. Pinc. „Verbum *aliquando*, inquit, redundat, ex eadem" (v. l.). Haec Curio retulit ad prius *aliquando*: unde 𝔊 — 𝔏 𝔍u = *clementiae nomen et in contrarium aliquando abducat*. Col. = *et aliquando in contr*. C DEG = ∾ *adducat*. w = *qualiscunque sit*. E = *qualis sit* om. *que*. τ = *et quot fines*. D = *vel levitas*. a + *superioris animi adversus*. mG = *Plurima proponere*. Pinc. ci. 𝔊 — 𝔏4. = *Plures proponere* contra mstos etiam Gr. 𝔑 — 𝔈1. = *Plura ponere*.

ne una finitio parum rem = τCD Gg. E = *ne una finitio parum rei*. mg 𝔑 — 𝔅o = *ne una definitio parum rem*. Rell. n. l. 𝔑 — 𝔈1. = *formula excedat*.

2. H = *Illa diffinitio*. Trist. = *Illa destructio*. τCol. = *contradictionis inveniet*. g𝔑 — 𝔈1. = *contradictiones invenietur*. Naz. = *contradictionis invenet*. DG P1. 3. = *contradictionis invenietur*. CE P2. 4. = *contradictionis invenitur*. 𝔑 — 𝔈1. = *quamvis ad verum ducat*. C E = *q. maxime adversum accedat*. τCDEGH 𝔑 — 𝔈1. = *aliquid ex materia ac debita*.

cuiquam minus debito facere = mss. etiam Gr. (exc. Naz.) 𝔑 — 𝔈2. 𝔅2. Naz. = *cuiquam minu debito facere*. Pinc. ci. 𝔊 — 𝔐u 𝔅o = *quicquam minus d. f.* sDEG (m ∾) = *circa id quod*. DG Pall. 𝔑 — 𝔈1.

posset. Huic contrariam inperiti putant seueritatem: sed nulla uirtus uirtuti contraria est. IV. Quid ergo opponitur clementiae? Crudelitas quae nihil aliud est quam atrocitas animi in exigendis poenis. Sed quidam non exigunt poenas, crudeles tamen sunt, tamquam qui ignotos homines et obuios non in conpendium, sed occidendi causa occidunt. nec interficere contenti saeuiunt, ut Sinis ille et Procrustes et piratae qui captos uerberant et in ignem uiuos inponunt. Haec crudelitas quidem: 2
sed quia nec ultionem sequitur (non enim laesa est) nec peccato alicui irascitur (nullum enim antecessit crimen) extra finitionem nostram cadit. quae finitio continebat in poenis exigendis intemperantiam animi. Possumus dicere non esse hanc crudelitatem, sed feritatem cui uoluptati saeuitia est. possumus insaniam uocare: nam uaria sunt genera eius et nullum certius quam quod in caedes hominum et laniationes peruenit. Illos ergo crudeles 3
uocabo qui puniendi causam habent, modum non habent: sicut in Phalari, quem aiunt non quidem in homines innocentes, sed

= *constitui pot e s t.* Rell. etiam Naz. Col. ∾.

Cap. IV.

CEa — *Sed quidam* — § 2. ex. *pervenit.* P4. = *non compend i i sed occidendi.*

ut Sinis ille et Procrustes = ms. Delri. (ad Claud. in Ruf. I. 252) Pinc. ci. 𝔐 — 𝔅o. τ = *ut Oysiris ille et Proclus.* Naz. = *ut Usuris ille.* DsG = *ut Osyris ille et Proclus.* bg = *ut Osiris ille et Proclus.* GPl. 3. = *ut Syris ille et Proclus.* P4. = *ut Syris ille ac Produs.* H = *ut Osyris ille et Polus.* P2. = *ut Asyris ille et Produs.* Col. = *ut Procrustes* rell. om. Ex. academ. (i. e. schol.) = *ut Osiris ille et Pro clustes.* Ex. Francisc. = *ut Siris ille et Proc u stes.* 𝔑 — 𝔊1. = *ut Busiris* [𝔑 = *busyris*] *ille et Proclus.* Etiam cod. Lips. = *Busiris.* 𝔊2. — 𝔊 = *ut Busiris ille et Procrustes.*

2. τ = *nec enim laesa est.* τDGH Pall. Scal. 𝔑 — 𝔊1. = *nec peccatori alicui.* Naz. = *nec peccat or alicui.* Domin. (𝔍u) = *nec peccator um alicui.* Rell. etiam Col. ∾. 𝔑 — 𝔊1. = *nullum q u i d e m antecessit.* P3. 𝔑 — 𝔐 = *extra d e finitionem* (𝔑 — 𝔊1. = *diff.*). Rell. etiam Gr. ∾. τPl. 𝔗𝔊1. = *quae finition e m cont.* D = *quae finition e s cont.* sG = *quae nunc continebat* (G ∾). 𝔅 + *quae finitio n e continebat.* P3. = *quae diffinitionem continebat.* b P2. = *q u a m finition e m.* Col. = *finition e m tenebat* om. *quae.* Naz. = *finitionem continebat* om. *que.* Rell. etiam P4. ∾. 𝔑 — 𝔊1. = *in exigendis poenis. Intemperantiam a u t e m possumus dicere.* 𝔊2. — 𝔅o = *in exigendis poenis* contra mstos etiam Gr. G (s∾) — *animi.* Naz. = *intemperantia animi possumus dicere.* P 2. 3. Col. =. *Intemperantiam animi possumus dicere.* P4. = *intemperantiam; possumus dicere.* g = *hanc possumus dicere non esse crudelitatem.* τ = *cui volu n tati.* g + *cui v e r o voluptati.* P2. = *c u m voluptat e.* Naz. Col. = *cui voluptat i s.* g — *quod* ante *in caedes.*

3. CEa — *Ergo.* CEa — *Sicut in Ph.* — *et ita finire.* g = *Sicut in Phala-*

super humanum ac probabilem modum saeuisse. Possumus effugere cauillationem et ita finire, ut sit crudelitas inclinatio animi ad asperiora. Hanc clementia repellit longius a se: nam seue-
4 ritatem illi conuenit adesse. Pertinet quaerere hoc loco quid sit misericordia. Plerique enim ut uirtutem eam laudant et bonum hominem uocant misericordem. Et haec uitium animi est. Utraque circa seueritatem circaque clementiam posita sunt: quae uitare debemus, ne per speciem seueritatis in crudelitatem, ne per speciem clementiae in misericordiam incidamus. In hoc le-

riis. τ = *ñc quidem.* w (cr. ∾) = *sed nocentes supra humanum.* D = *cavillationes.* CEa = *Est enim crudelitas.* τD(s∾) E = *inclinatio animi ad superiora.* b = *ad inferiora.*

Hanc clementia repellit longius a se: nam severitatem illi convenit adesse. Pertinet quaerere. Ita Senecam scripsisse divino comparatis inter se mstis: in quorum nonnullis propter verbum *Pertinet* mutatum est *adesse* in *ad rem.* in plerosque autem receptum *certum est*, quod erat appictum ad explicandum verbum *convenit*, quasi idem esset ac *constat:* postremo *convenit* per Infinitivum est accommodatum illi *certum est.* Naz. = *Hanc clementiam repellit longius stare a sae. nam severitatem ille convenit. ad rem pertinet qu.* Col. = *Hanc clementia repellit longius stare a se. nam severitas illi non convenit. Pertinet ad rem hoc loco quaerere.* τE = *Hanc clementia repellit longius stare a se. nam severitatem illi convenire ad rem certum est pertinet.* C = ∾ *convenire ad rem certum est pertinet.* D = *Hanc clementiam repellit longius stare* [s *a se*]. *nam severitatem illi convenire adesse* [s *ad rem*] *certum est pertinet q.* G = ∾ *longius stare a se* ∾ *convenire adesse* [m *ad rem*] *pertinet qu.* H P1. 2. 𝔑 — 𝔈1. = ∾ *longius stare a se* ∾ *convenire adesse certum est. Pertinet q.* a = ∾ *longius stare a se.* b P3. = ∾ *longius stare a se* ∾ *convenire ad rem certum est. Pertinet q.* g = ∾ *longius stare a se* [s *facit* al. m.] nam ∾ *convenire illi ad rem certum est pertinet q.* w = ∾ *longius stare* [s *distantem*] *a se cum severitate* [cr. ∾] *illi convenire ad rem* [m *aliquid, verum et*] *certum est. Pertinet q.* Ex. Pinc. = *Hanc clementia repellit longiusque stare a se facit.* P4. = ∾ *longius stare a se* ∾ *convenire, adesse certum est. Pertinet q.* Quidam Ermi = *ad rem.* Vetustis. Ermi non habebat *certum est.* Cod. Lips. = *convenire, adesse, certum est. Pertinet q.* Erm. ci. 𝔈2. — 𝔏4. 𝔑u — 𝔅o = ∾ *convenire certum est. Ad rem pertinet q.* Idem Erm. ci. = *Nam cum severitate illi convenit.* Lips. ci. = ∾ *convenire, adesse certum est. Pertinet q.* 𝔊ro 𝔅1. = ∾ *convenire, adesse certum est. Ad rem pertinet q.*

4. Naz. = *et bono hominem vocant misericordiam.*

Et haec vitium animi est = Naz. 𝔊ro 𝔅1. 𝔅2. Col. = *et hoc v. a. e.* τDEGHw P1. 2. 3. 𝔑 — 𝔏4. = *Haec autem vitium a. e.* Cg = *Hoc autem v. a. e.* P4. = *Huius autem v. a. e.* Grut. ci. 𝔑u·𝔅o = *At haec v. a. e.* D (s∾) — *circa severitatem.* τ = *curaque clementiam.* E = *circa clementiam* om. *que.*

ne per speciem severitatis in crudelitatem, ne per speciem clementiae in misericordiam incidamus = ex. Pinc. 𝔈𝔊. 𝔐 — 𝔅o = ∾ *neve per sp. clem.* ∾. τEGb Naz. Col. P1. 4. = *vitare debemus. per speciem clementiae in misericordiam. In hoc leviore.* C = *vitare debemus. per speciem clementiae misericordiam incidamus et in hoc leviore.* D = *vitare debemus* [s *ne*]

uiore periculo erratur, sed par error est a uero recedentium.
V. Ergo quemadmodum religio deos colit, superstitio uiolat,
ita clementiam mansuetudinemque omnes boni uiri praestabunt,
misericordiam autem uitabunt. Est enim uitium pusilli animi,
ad speciem alienorum malorum succidentis. Itaque pessimo cui-
que familiarissima est. Anus et mulierculae sunt quae lacrimis
nocentissimorum mouentur, quae, si liceret, carcerem effrin-
gerent. Misericordia non causam, sed fortunam spectat: cle-
mentia rationi accedit. Scio male audire apud inperitos sectam 2
Stoicorum tamquam nimis duram et minime principibus regi-
busque bonum daturam consilium. Obicitur enim illi, quod sa-
pientem negat misereri, negat ignoscere. Haec si per se po-
nantur, inuisa sunt: uidentur enim nullam spem relinquere hu-
manis erroribus, sed omnia delicta ad poenam deducere. Quod 3
si est, quidni haec scientia quae dediscere humanitatem iubet

per speciem clementiae [s *in*] *misericordiam* [s *incidamus*]. *In hoc lev.* a = *vitare debemus per speciem clementiae misericordiam et in hoc lev.* g = *vitare debemus* [s *ne*] *per speciem clementiae in misericordiam* [s *incidamus*]. *In hoc lev.* P2. = *vitare debemus propter spem clementiae in misericordiam. In hoc.* P3. = *vitare debemus per speciem severitatis crudelitatem, per speciem clementiae in misericordiam. In hoc.* mG 𝔑 — 𝔈2. = *vitare debemus ne per speciem clementiae in misericordiam incidamus. In hoc,*

Cap. V.

D = *deos collat.* g(s∾) — *mansuetudinemque.*

omnes boni viri = αmDEg Gr. Scal. Trist. Verd. Domin. (𝔍u). D (p.m.) = *omnesque boni praestabunt.* C 𝔑 — 𝔅o — *viri.* Rell. n. l. a + *vitia vitabunt.* CE = *vitium pusillanimis.* mG = *vitium pusillanimi.* αCEGHgw Naz. Col. P1. 4. 𝔑 — 𝔈1. = *ad speciem alienorum succedentis.* D = *ad sp. alienorum mallorum succedentis.* P2. = *ad spem alienorum malorum succedentis.* P3. = *ad sp. alienorum succedens. malorum* vox iam Grutero suspecta fuit. H = *familiaris est anus.* CEg = *anus et sunt mulierculae.* G(s∾) — *anus.* Cod. Iur. = *anus et aster mulierculae lachrymis non moventur.* g = *nocentissimis.* G P1. 3. 4. = *carcerem infringerent.* Naz. = *carcere effringerint.* αD(s∾) Gg Naz. P1. 2. 3. = *rationi accidit.* ferri posse Grut. putat. Rell. etiam Col. P4. ∾.

2. CEα — *Scio male* — § 3. *singulisque consulere.* Gg 𝔑 — 𝔈1. = *male audiri.* g = *Obiice enim illi.* D = *Obicitur enim illud.* D(s∾) — *negat misereri.* 𝔑 — 𝔈1. = *delicta ad mortem deducere vel ad poenam,*

3. *quidni haec scientia quae dediscere* = w(p.m.) Pinc. v. l. 𝔑u — 𝔅o. αDG P1. Cambr. = *quidni haec scientia quae discere.* H = *Quid in hac scientia quae discere.* g = *quid nisi haec scientia quae discere.* Naz. = *quidni haec scientia quae dedicere.* Col. = *quid in hac sciam quam didicere.* P2. = *quid scientia quae discere.* P3. = *quid nichil sciam quae discere.* P4. = *qui diu hac scientia quae discere.* Cod. Lips. = *quidni huius scientia quae dediscere.* Lips, ci. = *quidni huic succenseas quae.* Cod. Rom. = *quid in hac scientia du-*

portumque aduersus fortunam certissimum mutuo auxilio cludit? Sed nulla secta benignior leniorque est, nulla amantior hominum et communis boni adtentior, ut propositum sit usui esse aut auxilio nec sibi tantum, sed uniuersis singulisque consulere. Misericordia est aegritudo animi ob alienarum miseriarum speciem aut tristitia ex alienis malis contracta quae accidere inme-
4 rentibus credit. Aegritudo autem in sapientem uirum non cadit: serena eius mens est nec quicquam incidere potest quod illam obducat. Nihilque aeque hominem quam magnus animus decet: non potest autem magnus esse idem, si metus et moeror contundit, si mentem obducit et contrahit. Hoc sapienti ne in

rius. w = *quidni* ⌊*ni* n.⌋ *haec scientia* [s *durius*] *quae dediscere.* 𝔑 — 𝔈1. = *quid in hoc scientia quae discere.* 𝔈2. = *quid in hac scientia* ∾. 𝔈 — 𝔏4. = *quid hac secta durius quae dediscere.* 𝔊ro 𝔅1. = *quidni haec secta quae dediscere* ex Gron. ci., qui putat *scientia* ortum esse ex *secta.* Ruben. ci. = *quidni haec secta dediscere.* sed ipse docet ferri posse *scientia.* Lips. ci. = *mutuum auxilium* vel *mutui auxilii.* αgw = *auxilio claudit.* P3. = *auxilio concludit.* Col. = *auxilio cludi.*

communis boni adtentior = Col. probat Grut. Naz. = *communis bonis'.* in qua scriptura Apostrophi nota significat delendam *s.* Hanc notam „a secunda et correctrice manu" fuisse Gron. dicit: sed non ipse vidit librum, nec quicquam prodidit Grut. Etiam P1. = *communis bonis.* G Scal. = *omnibus bonis.* α𝔑 — 𝔅o = *communibus bonis* (𝔑 — 𝔈1. = *acceptior*). probat Gron. Rell. n. l. wm𝔍u + *ut cui propositum.* α = *visui esse ut auxilio esse* (hoc n.). w = *ut auxilio.* sw = *et auxilio.* D + *ob* [n.] *ab alienarum.* 𝔑 — 𝔈1. = *ob alienorum malorum.* G (m∾) — *miseriarum.* a + *speciem cadens.*

ex alienis malis contracta quae accidere inmerentibus credit = Domin. (𝔍u) Scal. Grut. ci. 𝔊ro — 𝔅o. E = ∾ *contractam. que inmerentibus accidere credet.* αCDGw P2. = *aut tr.* [α = *tristitiā*] *ex alienis malis. contraque* [G = *contra quae*] *accidere immerentibus credet.* a = *ex alienis malis contrahens contraque accidere immerentibus solet.* g = *ex alienis malis quae accidere in merentibus credet.* Naz. Col. = *aut tristitiam ex alienis malis contra quae accedere immerentibus credet* (Col. = *credit*). P1. 4. = *aut tristitia ex alienis malis contra te accidere in merentibus credet* (P4. = *credit*). P3. = *aut tr. ex alienis malis. contra quemque accidere immerentibus credet.* w (s.m.) 𝔈2. — 𝔏4. = ∾ *concepta quae* ∾. 𝔑 — 𝔈1. = ∾ *contra quaeque accidere immerentibus credet.* „Occurrebat [oculis, an menti?] etiam *coorta.*" Lips.

4. αCDEGg 𝔑 — 𝔈1. = *cadet.* α Dgw 𝔑 — 𝔐 + *serena enim eius.* CDG Naz. Col. P4. ∾.

Nihilque aeque hominem quam = mss. (exc. Cg) etiam Gr. Erf. 𝔑 — 𝔅 𝔊ro 𝔅1. Cg cod. Voss. 𝔅2. — *hominem.* probat Gron. w (s.m.) 𝔈1. — 𝔏4. = *Nihil aeque hom.* om. *que.* Cod. Iur. = *Nihil aeque sapientem quam.* 𝔑u 𝔅o — *aeque hominem.* C𝔏 — 𝔅1. = *et moeror confundit.* Naz. = *magus esse idem ac metus moeror contundit. Mentes obicit contrait hoc sapientis ne in suis.* Col. = *magnus esse et idem si metus et moeror contundit mentes abicit, contrahit os sapienti.* P3. = *et moeror confundat.* P4. = *memor contendit, si*

suis quidem accidet calamitatibus, sed omnem fortunae iram reuerberabit et ante se franget. eamdem semper faciem seruabit, placidam, inconcussam: quod facere non posset, si tristitiam reciperet. Adice quod sapiens et prouidet et in expedito consilium habet: numquam autem liquidum sincerumque ex turbido uenit. Tristitia inhabilis est ad dispiciendas res, utilia excogitanda, periculosa uitanda, aeque aestimanda. Ergo non miseretur, quia id sine miseria animi non fit: cetera omnia quae qui miserentur uolunt facere libens et altus animo faciet.

mentem adducit (cr. *abducit*). Gron. ci. = *si metus et moeror contundit mentem, abiicit et contrahit.* Lips. ci. = *et stante se franget.*

5. Cg 𝔑 — 𝔏4. + *placidam et inconc.* Rell. etiam Gr. ∾. CEa — *Adice* — VI, 2. *baculo senectutem.*

sapiens et providet = H Col. α Naz. P1. 3. 𝔑𝔗 = *sapiens ac providet.* D = *sapiens* [s *esse*] *provide* (m = *est providus*). P4. = *sapiens praevidet.* Scal. Trist. Verd. = *providus est al. providet.* Gg P2. 𝔏 — 𝔅o — *et.* 𝔅 — 𝔐 = *sapiens providus est.* Rell. n. l. αH = *Tristitia inhabitabilis est ad despiciendas.* 𝔑 — 𝔅o + *Tristitia enim.* Rell. etiam Trist. Verd. Domin. (𝔍u) Scal. ∾ (Gg 𝔑 — ℭ1. = *ad despiciendas*). αbg P1. 2. 3. 𝔑𝔗 = *ut ille excogitando.* GP4. = *ut illas* [sG *ut illae*] *excogitando.* Naz. Col. = *ut illa excogitanda.*

aeque aestimanda = mss. etiam Gr. 𝔑 — ℭ2. 𝔊ro. probat Lips. Pinc. v. l. ℭ — 𝔅o (exc. 𝔊ro) = *aequa aestimanda.* α𝔑𝔗 = *non miseret.* P1. (m∾) = *non miser est.*

quia id sine = w(s.m.) Domin. 𝔅2. probat Grut. P4. = *quia etiam sine.* Rell. 𝔑 — 𝔊 𝔏 — 𝔅o (exc. 𝔅2.) = *quia et sine.* 𝔐 = *quia est sine miseria.* Cet. Domin. — *animi.* wD GP1. 2. 3. 4. 𝔅ℭ1. = *non fiet.* g = *animi sit* om. *non.* 𝔑𝔗 = *non fiat.* Germ. + *hoc non fit.* ℭ2. — 𝔊 = *animi facit* om. *non.* Rell. etiam Naz. Col. Trist. Verd. Domin. (𝔍u) ∾.

cetera omnia quae qui miserentur volunt facere libens et altus animo faciet. Ita Seneca scripsisse videbatur. w (s.m.) = *cetera omnia quae qui miserentur volunt facere libens et alacri animo faciet.* αDGH Naz. P1. 2. 4. 𝔑 — ℭ1. = *cetera omnia quaeque miserentur volo* [P2. = . *Volo*] *facere libens et alius animo* [P1. = *alio*] *faciet.* g = *ceterum omnia quaeque volo facere libens et alius animo faciet.* P3. = *Cetera quaeque omnia miserentur, volo facere libens et alius animo faciet.* Col. = *Cetera omnia quaeque miserentur, volo facere libens et alius non faciet.* Germ. = *hic libens quae alius non eo animo faciet.* Cod. Lips. = *Cetera omnia quaeque miseretur volo facere, libens et alius omnino faciet.* ℭ2. = *facit cetera omnia quae qui miserentur. Volo facere libens quae alius animo faciet.* Pinc. ci. = *Caeterum omnia quae si misereretur, nolens faceret, libens et alacri animo faciet.* ℭ𝔊 = *Caeterum omnia quae qui miserentur nolentes facerent hic libens et alacri animo faciet.* 𝔐 = *Ceterum omnia, quae qui miserentur, dolentes facerent? hic libens et alacri animo faciet.* 𝔏 — 𝔏4. = *Ceterum omnia, quae qui miserentur dolentes facerent: hic libens et alacri animo faciet.* Lips. ci. = *cetera omnia quae qui miseretur solet facere, libens et alius animo faciet* vel potius *altus animo.* 𝔊ro — 𝔅o = *cetera omnia, quae qui miserentur solent facere, hic libens et alius animo faciet.*

VI. Succurret alienis lacrimis, non accedet: dabit manum naufrago, exuli hospitium, egenti stipem, non hanc contumeliosam qua pars maior horum qui se misericordes uideri uolunt abicit et fastidit quos adiuuat contingique ab his timet, sed ut homo homini ex communi dabit. Donabit lacrimis maternis filium et catenas solui iubebit et ludo eximet et cadauer etiam noxium se-
2 peliet. Sed faciet ista tranquilla mente, uoltu suo. Ergo non miserebitur sapiens, sed succurret, sed proderit, in commune auxilium natus ac publicum bonum ex quo dabit cuique partem: etiam ad calamitosos pro portione inprobandos et emendandos bonitatem suam permittet. Adflictis uero et fortius laborantibus multo libentius subueniet. Quotiens poterit, fortunae intercedet: ubi enim opibus potius utetur aut uiribus quam ad restituenda quae casus inpulit? uoltum quidem non deiciet nec animum ob aeruscantis ciuis aridam ac pannosam maciem et innixam baculo senectutem: ceterum omnibus dignis proderit et deo-

Cap. VI.

g(s∾) — *lacrimis.* P3. + *dabit manum sive naulum naufrago.* DG (cr.∾) gw ℜ — 𝔈1. = *quam pars maior.* gw — *se* ante *misericordes.* ℜ — 𝔈1. = *contigitque ut ab his timet, si ut homo.* ℜ — 𝔈1. + *dabit, dabit et donabit.* G = *donavit.*

Sed faciet = mss. (D = *Set*). ℜ — 𝔈1. = *Et faciet.* 𝔈2. — 𝔅o = *At faciet.* w(s.m.) = *vultu sereno.*

2. g = *vel emendandos.*

et fortius laborantibus = mss. etiam Pall. ℜ — 𝔏4. ℜu — 𝔅o. Naz. = *et fortis laborantibus.* Col. = *et laborantibus nimium.* Pinc. ci. m𝔊 𝔊ro 𝔅1. = *et fortuitis laborantibus.* probat Lips. αDGg Domin. (𝔍u) Scal. ℜ — 𝔈1. = *intercidet.* G(s∾) ℜ — 𝔈1. — *opibus* ante *potius.* αg ℜ — 𝔈1. = *an viribus qui ad restituenda quae casus* [α = *ausi*] *impulit.* DH = *an viribus.* G = *an viribus quid* [d. n.] *ad rest.* αGHg = *non deiecit.* ℜ — 𝔈1. = *non deiicit* (ℜ = *deicit*).

ob aeruscantis civis aridam ac pannosam maciem et innixam baculo senectutem = 𝔊ro — 𝔅o. Naz. = *obcrusati cuiusaredum aut panno iam maciem et in noxam baculo senectutem.* Col. = *obstrusit, aridam aut pannosam aciem et innixam baculo senectutem reficit.* α quidam Pinc. = *obstrusit* [Pinc. = *obtrusit*] *causa rerum in pannosam maciem* [Pinc. = *faciem*] *et in obnoxiam baculo senectutem.* DGHbg Pall. ℜ — 𝔈2. haec omittunt. mD = *ad coruscantis civis aut pannosi arridam matiem et obnoxiam baculo senectutem.* mg = *ob choruscantis cineris aut pannose aridam mẽ* [i. e. *materiem*] *et obnoxiam baculo senectutem.* w = *obstruxit causa rerum in pannosam faciem et in* [*in* n.] *obnoxiam* [s *obnixam*] *baculo senectutem* (mw = *valde corruptus locus*). Alii Pinc. = *ad corruscantis civis aut pannosi aridam faciem et obnoxiam baculo senectutem.* Cod. Lips. = *obcoruscantis civis* (et *maciem*) et *obnoxiam.* hoc probat Lips. Pinc. ci. 𝔊 — 𝔏4. = *ad aeruscantis civis aut pannosi aridam faciem et obnixam* [Pinc. = *obnoxiam*] *baculo senectutem.* Reines. ap. Gron. probat *faciem.* Gron. ci. = *ob Iri*

rum more calamitosos propitius respiciet. Misericodia uicina s est miseriae: habet enim aliquid trahitque ex ea. Inbecilles oculos esse scias qui ad alienam lippitudinem et ipsi subfunduntur, tam mehercule quam morbum esse, non hilaritatem, semper adridere ridentibus et ad omnium oscitationem ipsum quoque os diducere. Misericordia uitium est animorum nimis miseria pauentium: quam si quis a sapiente exigit, prope est, ut lamentationem exigat et in alienis funeribus gemitus. VII. Constituamus nunc quoque quid sit uenia, ut sciamus dari illam a sa-

a l i c u i u s aridam ∾. Locum nondum satis esse emendatum facile intelligitur.

3. sD = *q u o d trahit ex ea.* g𝔑 𝔗 = *Imbecill o s.* DGg 𝔑 — 𝔈1. — *quam* ante *morbum* (Dp.m. = *mehercul e m*). CE = *q u a m mehercule morbum esse.* H = *i t a mehercule morbum esse.* a = *q u a m m e r c e d e m morbum esse.* αHg 𝔑 = *et ad omnium e s t i mationem.* CDG P2. 3. 4. Col. = *et ad omnium e x t i mationem.* E = *et ad omn e m e s t i m ationem.* b𝔗 — 𝔈1. = *et ad omnium a e s t i mationem.* P1. = *et ad omnium e x i mationem.* Naz. = *et ad omnium e s t i t ationem.* CD (s.m.) Col. 𝔅𝔈1. = *os d e ducere.* 𝔑𝔗 = *o b d e ducere.* Rell. etiam Gr. ∾.

Misericordia vitium est animorum nimis miser i a p a ventium = Hmw vetust. Ermi Naz. 𝔈2. — 𝔅o = ∾ *miseri a e f a ventium* ex ci. Ermi. αC DEGw = *i t a vitium est animorum nimis miseria paventium* (C = *paven t u m*). Facilis fuit error, si quidem *misericordia* eodem quo *miseria* compendio scribebatur *mĭa.* b = ∾ *miseri a m paventium.* gP4. = *It a vitium* ∾ *miseri a m paventium.* a = *I t a vitium* ∾ *miseri a m pa t i e n tium.* P1. 3. = *i t a vitium* ∾ *miseria f a ventium.* P2. = *i t a vitium est a m i c orum nimis miseria paventium.* Etiam Trist. Verd. Domin. (𝔍u) = *miseria paventium.* Germ. = *v i c i n a e miseri a e pa t entium.* Agric. ci. = *Ir a vicium est animorum v i c i n a e miseri a e pa t entium.* 𝔑 — 𝔈1. = *I t a ir a vitium est animorum v i r t u s miseria pa r e n t u m.* E = *lamentatio n e s.* CDGg 𝔑 — 𝔈1. — *in* ante *alienis.* Post vocem *gemitus* libri addunt haec: αDGsgw P1. 4. = *At quare non ignoscet vacuam* [*constituamus. Nunc*]. g = *A t q u a r e non ignoscet?* C P3. = *At quare non ignosceret vacuam* [*constituamus. Nunc*]. E = *A t quare non ignoscimus vacuam* [*constituamus. Nunc*]. H = *At quare non ignoscet, vacuum est dicere.* Naz. = *Ad quare non ignoscet vacuam* [*constituamus*]. Col. = *At quare non ignoscat vacuam* [*constituamus. Nunc*]. P2. = *At quare non ignoscet? vacuam* [*constituamus*]. 𝔑 — 𝔈 1. = *At quare non ignoscet vacuam.* [*Constituamus*]. 𝔈2. = *At quare non ignoscet vacuus?* Pinc. ci. 𝔈 — 𝔅2. = *At quare non ignoscat dicam.* Lips. ci. = *At quare non ignoscat vis dicam?* Merito haec ex Ruhkii sententia omisit 𝔅o: nam verba *At quare non ignoscet* [*ignosc a t. ignosc e r e t. ignos c i m u s*]? cum quis in margine codicis adscripsisset, illata sunt in contextum. Alius autem, qui viderat integrum exemplar, apposuit *vacuum* vel *vacat,* quibus vocabulis notare solebant librarii, quae in aliis libris non legebantur.

Cap. VII.

α = *quid sit venia m ut sciamus dare illam.* D = *constituamus* [*s v e n i a m*]. *Nunc venia s v i d e a m u s*]

piente non debere. Uenia est poenae meritae remissio. Hanc sapiens quare non debeat dare reddunt rationem diutius quibus hoc propositum est. Ego ut breuiter tamquam in alieno iudicio dicam: ei ignoscitur qui puniri debuit. sapiens autem nihil facit quod non debet, nihil praetermittit quod debet: itaque poenam quam exigere debet non donat, sed illud quod ex uenia consequi uis honestiore tibi uia tribuit. Parcit enim sapiens, consulit et
2 corrigit. Idem facit quod, si ignosceret, nec ignoscit: quoniam qui ignoscit fatetur aliquid se quod fieri debuit omisisse. Aliquem uerbis tantum admonebit, poena non adficiet aetatem eius emendabilem intuens. aliquem inuidia criminis manifeste laborantem iubebit incolumem esse, quia deceptus est, quia per uinum lapsus. Hostes dimittet saluos, aliquando etiam laudatos,

et sciamus [s *sciemus*] *dare* [s *dari*] *a sapiente.* g = *constituamus* [s *veniam*] *nunc quoque quid sit venia* [s *videamus*] *ut sciamus dari.* Naz. = *constituamus. Nunc quoque quid sit veniam et sciemus dare illam.* Col. = *constituamus. Nunc quoque quid sit venia constituamus, ut sciamus.* P2. = *constituamus veniam et sciemus dari illam.*

poenae meritae = (b) Naz. Col. ℜ — 𝔅o (idem Grut. male laudat ex Pinc.). αCDEGHagw Pinc. v. l. Pall. Dom. (𝔍u)Sc al. Trist. = *poenae debitae* (Gp.m. a = *debita*). E = *Hanc sapiens quare sapiens dare non debeat rationem reddunt.* ℜ — 𝔈1. = *reddat rationem.* Trist. Domin. (𝔍u) = *reddent rationem.* P4. = *reddunt rationem dicemus.* ℜ — 𝔈1. = *rationem cui hoc diutius dare propositum est.* E — *hoc* ante *propositum.* αDG Naz. P1. 3. 4. ℜ — 𝔈1. = *et ignoscitur* [sD *ei*] *qui.* g = *et ignoscitur ei qui.* CE = *Ignoscitur ei qui.* Col. = *et ignoscatur ei qui.* P2. = *Ignoscitur quid puniri debuit.* G (m∾) — *nihil praetermittit quod debet.* α = *sed illum quod* ∾. CE = *sed illi quod ex venia consequi iustum est. et tibi vitam.* Dag ℜ — 𝔈1. = *sed illum quod ex venia consequi iustum est et tibi vitam.* G P1. 3. 4. = ∾ *consequi iustum est et tibi vitam.* b = ∾ *ex venia consequi iustum est et tibi vitam.* H = ∾ *consequi iustum est, servat tibi vitam tribuit.* Naz. = *sed illum quod* ∾ *honestior et tibi via.* P2. = *sed illi qui ex venia consequi iustum est, et huic vitam tribuit.* Col. = ∾ *consequitur ius, honestiorem tibi viam tribuit.* E = *ac corrigit.*

2. αℜ — 𝔈1. = *Item facit.* CE = *ne item faciat.* a = *Ne idem faciat quod si ignoscet.* D = *idem faciet.* G = *Item faciet.* ℜ — 𝔈1. = *Quid si ignosceret?* αDG ℜ — 𝔊 = *nec ignoscet.* CEa = *nec enim ignoscet.* C = *debuit dimisisse.* E = *aliquem tamen verbis.* G = *amovebit poenam, non afficiet.* 𝔛 — 𝔈1. = *admovebit.*

invidia criminis manifeste laborantem = Col. 𝔈2. — 𝔅o. Naz. = *invidiae criminis man. lab.* α = *invidia crimine man. lab.* Ex. Pinc. Trist. Verd. Dom. (𝔍u) = *invidiae crimine man. lab.* CDGHbgw Pall. ℜ — 𝔈1. = *invidiae crimine laborantem* om. *manifeste.* E = *in invidiae crimen laborantem.* g = *videbit incolumem.* αℜ = *incolumen.* CE = *Hos tales dimittet sulvos.* a = *Hos clemens dimittet salvos.* g = *per unum lapsus.* w = *per vitium lapsus.* g = *et laudatos.*

si honestis causis pro fide, pro foedere, pro libertate in bellum acciti sunt. Haec omnia non ueniae, sed clementiae opera 3
sunt. Clementia liberum arbitrium habet: non sub formula, sed ex aequo et bono iudicat. et absoluere illi licet et quanti uult taxare litem. Nihil ex his facit, tamquam iusto minus fecerit, sed tamquam id quod constituit iustissimum sit. Ignoscere autem est quem iudicas puniendum non punire. Uenia debitae 4
poenae remissio est: clementia hoc primum praestat, ut quos dimittit nihil aliud illos pati debuisse pronuntiet. Plenior est ergo quam uenia et honestior. De uerbo, ut mea fert opinio, controuersia est, de re quidem conuenit. Sapiens multa remittet, multos parum sani, sed sanabilis ingenii seruabit. Agri- 5
colas bonos imitabitur qui non tantum rectas procerasque arbores colunt, sed illis quoque quas aliqua deprauauit causa adminicula quibus dirigantur adplicant. alias circumcidunt, ne proceritatem rami premant. quasdam infirmas uitio loci nutriunt. quibusdam aliena umbra laborantibus coelum aperiunt. [Secundum haec] uidebit [perfectus sapiens] quod ingenium

in bellum acciti = αDEGHgw quinque Gr. Verd. Dom. (𝔍u). P4. = *in bellum acuti.* ℜ = *in bellum accinti.* C𝔗 — 𝔅o = *in bellum accincti.* ℜ — 𝔈l. = *sumus.*

3. 𝔗 — 𝔈l. = *sub aequo et bono.* C = *quanti vult extare.* ℜ — 𝔐 = *quanti vult aestimare.* Rell. etiam Pinc. Gr. Ops. ∾. a = *taxare licet.* Naz. = *iusto minui.* Naz. Col. P4. = *Cognoscere autem est.*

quem iudicas puniendum = Hw mG Naz. (in hoc *iudicas* tribus tantum litteris et lineola imposita scriptum). α = *quem iudicat puniendum.* CE P2. 4. = *quemquam iudicio puniendum.* g = *quem viderit puniendum.* DG P1. 3. = *quem vides puniendum.* Col. = *quemadmodum iudex puniendum debeat. Venia.* ℜ — 𝔈l. = *quae vides punienda.* 𝔈2. — 𝔅o = *quae iudicas punienda.*

4. g(s∾) = *ut quos dimitti.* αDG ℜ — 𝔈l. = *pronuntiat.* Eg = *mea est opinio.* D + *et multos.* χg = *parum sane.* C + *sanabit al. servabit.* α = *servavit.* a = *servabis.*

5. ℜ𝔗 = *Agricola bonos.* α Naz. = *illi quoque quas* om. *sed.* G P1. 3. 4. — *sed.* E = *Illud quoque quas* om. *sed.* ℜ — 𝔈l. = *illis quoque quos* om. *sed.* Rell. etiam Col. P2. ∾. αCDEGg 𝔅 𝔈l. = *depravabit.* ℜ𝔗 = *deprivabit.*

quibus dirigantur = C. Naz. = *quibus dergantur.* gw = *quibus tergantur.* Col. = *quibus erigantur.* D P2. = *quibus tegantur.* E = *quibus nitantur.* αsD P1. 3. 4. ℜ — 𝔅o = *quibus regantur.* Rell. n. l. r = *ne proceritate ramorum premantur. quas infirmas nutriunt.* ℜ — 𝔈l. = *quibusdam infirmas.* Trist. = *quasdam infimas.* bg = *vitis loco nutriunt.*

[Secundum haec] videbit [perfectus sapiens] = aP2. ℜ — 𝔅o. αDGHbg Pinc. v. l. Naz. P1. 4. = *aperiunt. Videbit quod ingenium* rell. om. r = *Si sapiens videbit quod ing.* (debebat scribere *Sic*). CE = *aperiunt. Videbit sapiens quod ing.* w = *ape-*

qua ratione tractandum sit, quo modo in rectum praua flectantur.

riunt. Videbit qua ratione rell. om. Col. = *Vide b u n t quo ingen i o qua ratione.* P3. = *Videbitq u e ingenium qua ratione.* Verba suspecta uncis circumdedi eiicere non ausus. ℜ — 𝔊𝔄. = *d o n e c in rectum.* Col. = *quomodo in f l e c t a m prava.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. g Dom. (ℨu) = *prava v e r tantur.* Libri varia subiiciunt. C = *Annei lucii Senece de Clementia.* E = *Deo gratiaS.* mE = *Explicit Seneca de clemencia. A g nei Senece cordubensis Morigeri Magistri neronis imperatoris romanorum Liber de clementia ad Imperatorem neronem explicit.* mG = *Explicit secundus liber lucii annei senece de clementia ad neronem.* g = *Explicit liber Senece de clementia ad Neronem. Deo gratias.* r = *Luci l i i annei Senece Liber de Clementia ad neronem explicit.* w = *Explicit Annei Senece liber IIdus de clementia ad Neronem imperatorem. Deo gratias.* ℜ = *Lucii Annei Senecae liber de Clementia ad Neronem Caesarem explicit. Deo gratias: Amen.*

L. ANNAEI SENECAE

AD NOVATUM

DE IRA

LIBRI III.

L. ANNAEI SENECAE

AD NOVATUM

DE IRA

LIBER I.

I. Exegisti a me, Nouate, ut scriberem quemadmodum posset ira leniri: nec inmerito mihi uideris hunc praecipue adfectum pertimuisse maxime ex omnibus tetrum ac rabidum. Ceteris enim aliquid quieti placidique inest: hic totus concitatus et in inpetu est doloris, armorum, sanguinis, suppliciorum minime humana feruens cupiditate, dum alteri noceat, sui neglegens, in ipsa inruens tela et ultionis secum ultorem tracturae auidus. Quidam itaque ex sapientibus uiris iram dixerunt *breuem insa-* 2

G = *Ad Novatum de ira.* g = *Lucii Annei Senece de ira. ad Novatum. liber primus.* A = *Incipit ad Novatum De ira liber primus feliciter* (Titulus est a prima manu, sed initium libri usque ad c. II, 3. verba *capitis damna* a secunda). mB = *De Lenienda ira ad Novatum lib. I.* D = *Anney lucii cordubensis senece de Ira ad novatum liber primus. Incipit feliciter.* E = *Incipit liber primus senece ad novatum de ira.* 𝔑 = *Lucii Annei Senecae de Ira ad Novatum Incipit liber primus.*

Cap. I.

Anic. — *scriberem.* g = *possit ira.* ℭ2. — 𝔊 = *mihi videre.* G = *ex hoc tetrum aut rabidum.* g = *et rapidum.* V sGB sD = *rapidum.* β = *aliquid quē placidique.* G = *aliquid quam placidique.* g = *placidique est.* B — *hic totus — inpetu.* GmV = *et impetus est.* g = *in impetum est.* 𝔐 — 𝔅o = *doloris est* contra mstos.

humana furens cupiditate = βVA DE P3. 4. ℜu — 𝔅o. B = *humanam furens cupiditatem.* G = *humanam fures cupiditatem.* g P2. Col. 𝔑 — 𝔊 = *humana fruens cupiditate.* 𝔐 — 𝔅1. = *hum. fervens cupiditate.* B = *in ipsa mens tela.*

ultorem tracturae avidus = ci. P. Scriver. 𝔊ro — 𝔅o. βE = *multa rē tracture avidus.* V P2. = *multam rem tractare avide.* g tres Gr. = *multam rem tractare avidus.* G = *multā* [Fesslerus legit *inultam*] *retracture avidus.* G (s.m.) D = *multā rē tracture avidus.* A = *multa ira tracturū* [ū al. m.] *avidus.* B = *multam rē tracture avide.* 𝔑 — ℭ1. = *multam retractare avidus.* ℭ2. — 𝔊 = *multa retractare avidus.* Ern. ci. = *mulctam retractare avidus.* Lips. ci. = *ultima rerum tracturae avidus.* 𝔐 — 𝔏4. = *multa tracturae avidus.*

2. *ex sapientibus* = βVg. G — *ex.* mG 𝔑𝔗 ℭ2. — 𝔅o = *e sapienti-*

niam: aeque enim inpotens sui est, decoris oblita, necessitu-
dinum inmemor, in quod coepit pertinax et intenta, rationi con-
siliisque praeclusa, uanis agitata causis, ad dispectum aequi ue-
rique inhabilis, ruinis simillima quae super id quod oppressere
3 franguntur. Ut scias autem non esse sanos quos ira possedit,
ipsum illorum habitum intuere. Nam ut furentium certa indicia
sunt, audax et minax uoltus, tristis frons, torua facies, cita-
tus gradus, inquietae manus, color uersus, crebra et uehemen-
4 tius acta suspiria: ita irascentium eadem signa sunt. Flagrant
et micant oculi, multus ore toto rubor exaestuante ab imis prae-
cordiis sanguine. labra quatiuntur, dentes conprimuntur, hor-
rent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articu-
lorum se ipsos torquentium sonus, gemitus mugitusque et parum
explanatis uocibus sermo praeruptus et conplosae saepius manus
et pulsata humus pedibus et totum concitum corpus magnasque
irae minas agens, foeda uisu et horrenda facies deprauantium
se atque intumescentium. Nescias utrum magis detestabile ui-
5 tium sit an deforme. Cetera licet abscondere et in abdito ale-
re: ira se profert et in faciem exit quantoque maior hoc effer-
uescit manifestius. Non uides ut omnium animalium, *simul ad*

bus. 𝔅 = *a sapientibus.* 𝔈1. = *in sapientibus.* Rell. n. l. G (p.m.) = *insapniam.* g + *sui est ira decoris obl.* V = *in quo coepit pertinax.* D E = *a ratione consiliisque.* B = *consiliis sed praeclusa.* VABD = *ad despectum.* gP2. Col. Anic. = *ad inspectum.* D(s.m.) ℜ — 𝔊 = *ad conspectum.* Rell. etiam Pinc. P3. 4. ∾. ℜ — 𝔅 = *frangantur.*

3. 𝔈2. — 𝔅o = *Ut autem scias* contra mstos. 𝔈2. — 𝔊 = *scias insanos esse quos.* D(cr.∾) = *ira possidet.* β = *ipsorum illorum.* G = *certa inditia.* B = *certa initia.* V + *et torva facies.* D (m∾) = *tacitus gradus.* g = *citaque gradus.* G = *inquietas manus.*

4. *Flagrant et micant* = B 𝔈1. — 𝔅o. βGDEg Pinc. v. l. Gr. ℜ — 𝔅 = *flagrant emicant.* A = *flagrant ac micant.* V = *fragrant et emicant.* G (m∾) D(cr.∾) Eg = *vultus ore.* E = *tuto.* G = *torto.*

exaestuante ab imis = AB 𝔈2. — 𝔅o. β Col. + *et exaestuante.* GD Eg tres Pall. 𝔗 — 𝔈1. = *et aestuante.* Vℜ = *extuante ab imis.*

labra quatiuntur = βVADEg Iur. G = *libra quatiuntur.* Bℜ — 𝔅o = *labia quatiuntur.* V = *dentes opprimuntur.* G = *comprimunt.* g = *et stridens.* β = *gemitus unigenitusque.* V = *gemitusque atque mugitus.* B = *gemitus et mugitus.* sE = *concusse et clause saepius manus.* V = *et cōpulsata humus.*

magnasque irae minas agens = mss. etiam Gr. ℜ — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o — *irae.* Lips. ci. = *magnasque intra minas.* Lenz. ci. = *magnasque prae se iras agens* coll. Catull. 64, 194. [Ruhk. ms.]. g = *Nescio utrum.* P4. = *Ut nescias utrum.*

5. sE + *Cetera vitia licet.* A — in ante *abdito.* B = *Ita se profert.* ℜ — 𝔈1. = *quantoque maior haec est effervescit.* V = *quantoque maior hec effervescit.* 𝔈2. — 𝔅o + *maior est, hoc eff.* contra mstos. G = *Nam vides.* mG = *ut cursum animalium.* DE + *omnium corpora*

nocendum insurrexerunt, praecurrant notae ac tota corpora so-
litum quietumque egrediantur habitum et feritatem suam exaspe-
rent? Spumant apris ora, dentes acuuntur adtritu. taurorum
cornua iactantur in uacuum et arena pulsu pedum spargitur. leo-
nes fremunt, inflantur inritatis colla serpentibus, rabidarum ca-
num tristis adspectus est. Nullum est animal tam horrendum 6
tamque perniciosum natura, ut non adpareat in illo, simul ira
inuasit, noua feritatis accessio. Nec ignoro ceteros quoque ad-
fectus uix occultari, libidinem metumque et audaciam dare sui
signa et posse praenosci: neque enim ulla uehementior intra co-
gitatio est quae nihil moueat in uoltu. Quid ergo interest?
Quod alii adfectus adparent, hic eminet. II. Iam uero si effe-
ctus eius damnaque intueri uelis, nulla pestis humano generi
pluris stetit. Uidebis caedes ac uenena et reorum mutuas sor-
des et urbium clades et totarum exitia gentium et principum sub
ciuili hasta capita uenalia et subiectas tectis faces nec intra moe-
nia coercitos ignes, sed ingentia spatia regionum hostili flamma
relucentia. Adspice nobilissimarum ciuitatum fundamenta uix 2
notabilia: has ira deiecit. adspice solitudines per multa milia
sine habitatore desertas: has ira exhausit. adspice tot memoriae

animalium. g Col. P2. = *ut omnia animalia* ∾. GDEg P2. + *quomodo in eis praecurrant* (G = *procurrant*). 𝔐 — 𝔙o = *procurrant.* βVAB P3. Col. I. Pricaci ci. (ap. Oud. ad Appul. III. p. 302. b) 𝔑 — 𝔊 ∾. A = *quietum* om. *que.* V = *et severitatem suam* [B =] *exasperant.* G = *inflant.* 𝔐 — 𝔏𝔍u = *iratis colla serpentibus* contra mstos etiam Gr. β = *rapidarum canum.* VB tres Gr. = *rabidorum canum.* DEg = *Rapidorum canum.* Rell. etiam P2. ∾.

6. βGADg 𝔑 — 𝔈1. = *tam perniciosumque* (in GD *que* est ab al. m.). VBE 𝔈2. — 𝔙o ∾.

simul ira invasit = βA Col. Iur. 𝔊ro — 𝔙o. VB + *simul ut ira inv.* P3. + *simul ubi ira inv.* GDEg P2. 4. Scal. 𝔈1. = *si illud ira inv.* 𝔑 — 𝔙 = *si illi ira inv.* 𝔈2. — 𝔊 = *si ira inv.* 𝔐 — 𝔏4. = *ubi ira inv.* βGVBDE 𝔑 — 𝔊 = *novae feritatis.* Ag ∾. g = *accensio.* D (n.) + *tum cogitatio est.* E + *tamen cogitatio est.* A — *est* post *cogitatio.* gP2. = *quae non moveatur in vultu.* P4. = *quae nil movet in vultu.* V = *quod alii effectus apparent hoc eminet.* B = *hic enitet.*

Cap. II.

βG = *Nam vero.* D = *effectus eiusdem.* G — *generi* post *humano.* g = *et venena.* βGVBDE 𝔑 — 𝔈1. = *et eorum mutuas sordes.* g = *et eorum iniuria sordes.* A ci. Agric. 𝔈2. — 𝔙o ∾. V = *exercitia gentium.* D (cr. ∾) E = *cupita venalia.* V = *et subiectis telis faces.* βG (cr. ∾) = *facies.* g = *nec inter menia.* βGg 𝔑 = *cohercitos ignes.* Col. P3. = *cohaerentes ignes.*

2. Cod. Iur. = *civitatium.* g = *vix mutabilia.* g = *per multa miliaria.*

sine habitatore desertas = GVAB DE Col. P3. Iur. Anic. Scal. Tronc. Ops. probat I. M. Heusinger Emendd. p. 228 sq. βg 𝔑 — 𝔏o = *sine habitatione desertas.* Rell. Gr. = *habi-*

proditos duces, mali exempla fati: alium ira in cubili suo confodit, alium intra sacra mensae iura percussit, alium intra leges celebrisque spectaculum fori lancinauit, alium filii parricidio dare sanguinem iussit, alium seruili manu regalem aperire iu-
3 gulum, alium in cruces membra diffindere. Et adhuc singulorum supplicia narro: quid, tibi si libuerit relictis in quos ira uiritim exarsit adspicere caesas gladio conciones et plebem inmisso milite contrucidatam et in perniciem promiscuam totos populos capitis damna passos* * *

*** * * tamquam aut curam nostram deserentibus aut auctoritatem contemnentibus. Quid? gladiatoribus quare**

tōnē i. e. *habitationem*. mG = *has ira exarsit* (G = *exausit*). B = *perditos duces*. DEg Anic. = *in cubiculo suo*.

intra sacra mensae iura percussit βGVADE (G = *mensa*). B ex. Fac. et Primit. et plerique alii Pinc. P3. 𝔅2. = *inter* ∾. (g) tres Gr. 𝔑 — 𝔑u 𝔅o = *inter sacra mensae ira perc.*

intra leges = βGVADE. B𝔑 — 𝔅o = *inter leges*. g = *inter legis*. g = *celebrumque*. Pinc. ci. = *celebrisve*. 𝔑 = *celebris quae*. P4. = *fori lacrimatur*. βG = *parricido*.

membra diffindere = βVA 𝔑 — 𝔊. P3. + *membra diffundere vel diffindere*. GBg P2. 4. cod. Iur. = *membra diffundere*. DE Col. cod. Lips. = *membra distendere*. probat Lips., si legatur *in cruce*. P. Scriver. ci. = *vi crucis*. 𝔐 — 𝔅o = *membra dividere*.

3. 𝔑 — 𝔊 𝔅2. — *Et* ante *adhuc* contra mstos.

Quid, tibi si libuerit = VDE quatuor Gr. 𝔑 — 𝔅 𝔊ro — 𝔅o. A 𝔏4. = *Quid, si tibi libuerit*. B = *Quod si tibi libuerit*. G = *Quid tibi sic libuerit*. β = *Quid tibi sit libuerit*. 𝔈2. — 𝔏𝔍u — *quin tibi si libuerit*.

ira viritim exarsit = βD 𝔈1. — 𝔅o. GP4. = *ira viri non exarsit*. g = *ira uni non exarsit*. VmG = *ire virus exarsit*. B = *virus ire exarsit*. AP3. Col. = *ira virium exarsit*. E = *ira irritim exarsit*. P2. = *ira non exarsit*. 𝔑 — 𝔅 = *ira viros non exarsit*. GDE P4. Col. (s.m.) 𝔑 — 𝔊 = *aspice caesus*. g + *et plebem et immisso*. VB = *trucidatam*.

capitis damna passos = gmD P2. Col. 𝔑 — 𝔅o. βGVAB P3. 4. — *passos*. DE = *populos captos*. Inter verba *passos* et *tamquam aut curam* multa perdita esse facile intelligitur: nec tamen lacuna in mstis aut antiquitus impressis significatur, praeterquam quod in vetustissimo A omnia, quae ab initio libri huc usque leguntur, a secunda manu sunt scripta. Pertinent huc, quae habet Lactant. de Ira Dei XVII, 13. ed. Bün. *Nescisse autem philosophos, quae ratio esset irae, adparet ex definitionibus eorum, quas Seneca enumeravit in libris, quos de ira composuit. Ira est, inquit, cupiditas ulciscendae iniuriae. Aut, ut ait Posidonius, cupiditas puniendi eius, a quo te inique putes laesum. Quidam ita definierunt: Ira est incitatio animi ad nocendum ei, qui aut nocuit aut nocere voluit. Aristotelis definitio non multum a nostra abest. Ait enim iram esse cupiditatem doloris rependendi.* V = *curam vestram*. D (p.m.) = *diis discentibus aut auctoritatem*. D (s.m.) E + *diis deserentibus*. Antiqua exx. Pinc. + *tanquam diis aut curam*. Col. + *aut auctoritatem nostram*. Pinc. ci. = *tanquam diis curam nostri deserentibus, aut auctoritatem suam contemnentibus*. 𝔈𝔊 + *deserentibus Diis aut auctoritatem contemnentibus suam*. 𝔑 — 𝔈2. + *Quid de gladiatoribus*.

populus irascitur et tam inique, ut iniuriam putet, quod non libenter pereunt? contemni se iudicat et uoltu, gestu, ardore a spectatore in aduersarium uertitur. Quicquid est tale non est 4
ira, sed quasi ira: sicut puerorum qui, si ceciderunt, terram uerberari uolunt et saepe ne sciunt quidem cui irascantur, sed tantum irascuntur, sine causa et sine iniuria, non tamen sine aliqua iniuriae specie nec sine aliqua poenae cupiditate. Deluduntur itaque imitatione plagarum et simulatis deprecantium lacrimis placantur et falsa ultione falsus dolor tollitur. III. Irascimur, inquit, saepe non illis qui laeserunt, sed his qui laesuri sunt: ut scias iram non tantum ex iniuria nasci. Uerum est irasci nos laesuris: sed ipsa cogitatione nos laedunt et iniuriam qui facturus est iam facit. Ut scias, inquit, non esse iram poenae cupiditatem, infirmissimi saepe potentissimis irascuntur: nec poenam concupiscunt quam non sperant. Primum diximus 2
cupiditatem esse poenae exigendae, non facultatem: concupiscunt autem homines et quae non possunt. Deinde nemo tam

mG = *gladiatoribus quibus populus.* βG(m∾) P4. = *et tam utique ut iniuriam.* P3. = *et tanquam inique.* D(m∾) E cod. Lips. = *libenter perimunt.* V = *libenter non pereunt.* 𝔅 = *iudicant.* V + *in vultu et gestu.* BD (s m.) + *et gestu.*

a spectatore in adversarium vertitur = βGVABDE P3. Col. gP2. = *audire a spect. in adv. v.* P4. = ∾ *in adversarium nititur.* 𝔑 = *a spectatione in adv. v.* 𝔗𝔅 = *aspectione in adv. v.* 𝔈1. — 𝔅o = *de spectatore in adv. v.*

4. *Quicquid est talè non est ira* = A Col. βVBDEg P2. 3. 𝔑 — 𝔈1. = *Quod quidem tale non est ira* (*tale* D habet a s.m.). G = *Quod quidem tali non est ira.* P4. = *Quod quidem talem non est ira.* 𝔈2. — 𝔊 = *Quod quidem tamen non est ira.* 𝔐𝔑 — 𝔅o = *Quidquid est, certe non est ira.* G(cr.∾) = *quis ceciderunt.* V = *si ceciderint.* P2. 𝔑 — 𝔈2. = *nesciunt quid est cui irascantur.* Col. = *nesciunt quidam cui irasc.* Rell. etiam ex. Pinc. P3. 4. ∾. Grut. ci. = *cur irascantur.* G = *cui irascantur sine causa* rell. om. BD (cr.∾) g Anic. = *sed tamen irascuntur.* B — *iniuriae specie nec sine aliqua.* E = *Deriduntur itaque.* 𝔑 — 𝔅 = *mutatione plagarum.* D(s∾) — *simulatis* — *placantur.*

Cap. III.

βGg = *inquid.* Steph. (Prood. II, 5.) ci. = *inquis.* sed cf. Gron. ad Liv. XXXIV, 3, 9. B = *hiis qui leserunt.* D (cr.∾) = *illis qui vilescerunt.*

sed his qui laesuri sunt = DEg 𝔑 — 𝔅o (DEg = *hiis*). V = *sed hiis qui laesi sunt.* A = *sed iis qui laesuri sunt.* B = *sed illis qui l. s.* βG — *his.* et suspectum est Pron. β GVABDE — *tantum.* P4. — *non tantum.* P3. = *ut scias itaque non ex iniuria nasci.* g P2. Col. 𝔑 — 𝔅o ∾. P2. 4. Col. 𝔑 — 𝔈2. = *verum etiam irasci.* 𝔖𝔊 = *verum et irasci.* Rell. etiam Pinc, v. l. ∾. sGVg P3. (p.m. ut videbatur) Col. = *iam fecit.* gP3. Steph. ci. (l. l.) = *Ut scias inquis.* D(m∾) — *nec poenam concupiscunt.*

2. *Primum diximus cupiditatem esse* = mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔈1. 𝔊ro — 𝔅o (B = *dixi et* — *esse*). sβ 𝔈2. — 𝔏4. + *P. diximus iram cup. esse.* g = *concupiscunt enim hom.* G(m∾) = *nemo tam utilis est.* Scal. = *nemo tam vilis est.*

humilis est qui poenam uel summi hominis sperare non possit: ad nocendum potentes sumus. Aristotelis finitio non multum a nostra abest: ait enim *iram esse cupiditatem doloris reponendi.* Quid inter nostram et hanc finitionem intersit exsequi longum est: contra utramque dicitur feras irasci nec iniuria inritatas nec poenae dolorisue alieni causa. Nam etiam si hoc
3 efficiunt, non hoc petunt. Sed dicendum est feras ira carere et omnia praeter hominem. Nam cum sit inimica rationi, nusquam tamen nascitur, nisi ubi rationi locus est. Inpetus habent ferae, rabiem, feritatem, incursum: iram quidem non magis quam luxuriam. Et in quasdam uoluptates intemperantiores homine sunt. Non est quod credas illi qui dicit:

Non aper irasci meminit, non fidere cursu
Cerua nec armentis incurrere fortibus ursi.

4 Irasci dicit incitari, inpingi. Irasci quidem non magis sciunt quam ignoscere. Muta animalia humanis adfectibus carent: habent autem similes illis quosdam inpulsus. Alioquin si amor in illis esset, et odium esset. si amicitia, et simultas. si dissensio, et concordia: quorum aliqua in illis quoque exstant uestigia, ceterum humanorum pectorum propria bona malaque sunt. Nulli nisi homini concessa prudentia est, prouidentia, diligentia,

g = *qui potentissimi poenam sperare non possit.* E = *spectare non possit.* G = *potentes fuimus.* Vg = *Aristotilis diffinitio.* BD(s.m.) = *deffinitio.* g = *doloris reprimendi.* idem habent quidam libri apud Lact. (de Ira Dei XVII, 13.) ubi vulg. *rependendi.* Vg P2. 3. = *et hanc diffinitionem.* B D(s.m.) = *deffinitionem.* G = *iniuria irritata.* E = *irritatis.* G + *causa est.* V = *Nam etsi.* βABDEg = *haec efficiunt* [g = *aff.*] *non haec* (β Pron. nota quidem scribit, sed non ambigua).

3. Ruhk. ci. = *et animalia praeter hominem* (voluit fortasse *omnia animalia*). E = *nunquam tamen nascitur.* β = *nusquam tamen uaser̃.* β — *est* post *locus.* ℜ — 𝔊 + *luxuriam vel iniuriam* contra mstos etiam Pinc. Gr. βVA = *et in quasdam voluntates.* βGV ℜ — 𝔅 = *intemperatiores.*

homine sunt = βE Pinc. v. l. 𝔊 — ℜo. D (p.m.) = *hominem sunt.* G VAD (s.m.) Pall. ℜ — 𝔈2. = *homines sunt.* g = *sunt homines.* B Col. = *hominibus sunt.* VB — *Non* ante *aper.* g = *Nam aper.* G = *irasci memĩ non fecere cursu.* ℜ = *non sidere cursu.* GD = *non armentis.* β = *incutere fortibus.* B = *fortibus iussi.*

4. β = *impingui.* G (cr. ∾) B (cr. ∾) Eg ℜ — 𝔈1. = *Multa animalia.*

Alioquin = βGVg ℜ — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *Alioqui.* Rell. n. l. B = *amor illis inesset et odium. si.* V — *esset* post *odium.* GV = *si discensio.* E = *si discessio.* In G post *concordia* leguntur haec: *quorum aliq̃ in illis esset et odium esset. si amicitia et simultas si discensio et concordia.* sed expuncta sunt. B = *in his quoque extant fastigia.* g — *quoque.* G = *celerorum.* VB = *humanorum corporum.*

concessa prudentia est, providentia = βGVADEg Pall. (Col ?) ℜ — 𝔐. B = *concessa est providentia.*

cogitatio. nec tantum uirtutibus humanis animalia, sed etiam uitiis prohibita sunt. Tota illorum ut extra ita intra forma humanae dissimilis est. Regium est illud et principale aliter dictum. Ut uox est quidem, sed non explanabilis et perturbata et uerborum inefficax. ut lingua, sed deuincta nec in motus uarios soluta: ita ipsum principale parum subtile, parum exactum. Capit ergo uisus speciesque rerum quibus ad inpetus euocetur, sed turbidas et confusas. Ex eo procursus illarum tumultusque uehementes sunt: metus autem sollicitudinesque et tristitia et ira non sunt, sed his quaedam similia. Ideo cito cadunt et mutantur in contrarium et, cum acerrime saeuierunt expaueruntque, pascuntur et ex fremitu discursuque uesano statim quies soporque sequitur. IV. Quid esset ira satis explicitum est. quo

Pleraque exx. Pinc. 𝔏 — 𝔏4. — *pro-videntia.* 𝔊𝔯𝔬 — 𝔅𝔬 = *concessa providentia est* om. *prudentia.* cf. Gron. ad Liv. XXV, 34, 7. Sed fugit Gronovium in mstis has voces iungi. g Col. ℜ — 𝔈2. = *diligentia, cognitio.* Rell. etiam Pinc. Pall. m𝔈 2. ℜ — 𝔈1. = *prohibita sint.* g ℜ — 𝔅 = *formae humanae.*

5. *Regium est illud* = E cod. Pinc. P2. βA = *Regumẽ illud.* quod legi potest *Regumen* (notat Branca in A saepissime *u* pro *i* poni) aut *Regum est.* GD (p.m.) P 4. = *Regum est illud.* VBD (s.m.) gP3. ℜ — 𝔈1. = *Regimen est illud.* Col. = *Regimen illud.* Quidam Pinc. = *Regum autem illud.* 𝔈2. — 𝔊 = *Regium enim illud* (Agric. annotaverat *Regium illud*). 𝔊𝔯𝔬 — 𝔅𝔬 — *est.*

et principale aliter dictum = P4. 𝔊𝔯𝔬 — 𝔅𝔬. P3. = *quod principale aliter dictum.* βVAD (s.m.) g Col. P2. = *et principale aliter ductum.* Gℜ — 𝔅 = *et principale aliter ducunt.* Iidem Pinc. 𝔈1. — 𝔊 = *et principale aliter dicunt.* B = *et principaliter aliter ductum.* D (p.m.) E cod. Pinc. = *et principale alte ductum.* 𝔊𝔯𝔬 — 𝔅𝔬 = *dictum, ut vox est.*

et perturbata et verborum inefficax = βGVABDEg Pall. 𝔊𝔯𝔬 — 𝔅𝔬. Col. = *sed perturbata* ∾. probat Grut. ℜ — 𝔊 — *verborum.* P3. 4. = *sed indevicta.* Col. ℜ — 𝔅 = *sed devicta.* Col. = *in modos varios.*

ita ipsum principale parum subtile, parum exactum = mss. etiam Gr. ℜ — 𝔊 𝔊𝔯𝔬 — 𝔅𝔬. 𝔐ℜ — 𝔏4. = *Regium illud et principale parum subtile, parum exactum: ut vox est quidem, sed non explanabilis, perturbata et inefficax: ut lingua, sed devincta nec in motus varios soluta. Capit ergo.* Mureti tacitam temeritatem, quae ita perturbavit verba Senecae, merito castigat Gron. E = *Cupit ergo.* P2. = *Caput ergo.* P4. = *Caput ergo visusque species* [cr. *visus speciesque*] *rerum.* g ℜ — 𝔈 1. = *exactum caput. Ergo.* Pinc. ci. 𝔈𝔊 = *Capit eorum visus.* Rell. etiam Col. P3. ∾. E = *et impetus.* G (s∾) = *evocatur.* B = *revocetur.* D (s.m.) = *evocentur.* g = *devocentur sed turbidos et confusos.* B — *et.* g = *procursus illorum tumultosque.* B = *vehementiores.* Gg Pall. ℜ — 𝔅 = *motus autem.* B — *et* ante *tristitia.*

cadunt et mutantur = mss. etiam Gr. ℜ — 𝔊𝔅2. 𝔐ℜ — ℜ𝔲 (exc. 𝔏4.) 𝔅𝔬 — *et.* 𝔏4. = *mutantur et cadunt.* β = *experueruntque.* B = *expavescuntque.*

discursuque = GVADE omnis fere Pinc. v. l. tres Gr. 𝔏4. — 𝔅𝔬. β = *dicursuque.* gP2. ℜ — 𝔏𝔍𝔲 = *decursuque.* B = *cursuque.* β = *vexano.* G = *vexato.*

Cap. IV.

Ruhk. putat verba *Quid esset — expl. est* e margine in contextum in-

distet ab iracundia adparet: quo ebrius ab ebrioso et timens a timido. Iratus potest non esse iracundus: iracundus non potest
2 aliquando iratus non esse. Cetera quae pluribus apud Graecos nominibus in species iram distinguunt, quia apud nos uocabula sua non habent, praeteribo, etiam si amarum nos acerbumque dicimus nec minus stomachosum, rabiosum, clamosum, diffici-
3 lem, asperum: quae omnia irarum differentiae sunt. Inter hos morosum ponas licet, delicatum iracundiae genus. Quaedam enim sunt irae quae intra clamorem concidant. quaedam non minus pertinaces quam frequentes. quaedam saeuae manu, uerbis parciores. quaedam in uerborum maledictorumque amaritudinem effusae. quaedam ultra querelas et aduersationes non exeunt. quaedam altae grauesque sunt et introrsus uersae. Mile aliae species sunt mali multiplicis. V. Quid esset ira quaesitum est: an in ullum aliud animal quam in hominem caderet, quo ab iracundia distaret et quae eius species essent. Nunc quaeramus an

gesta esse: Senecam autem scripsisse, *Ira quo distet.* alioquin scripturum fuisse, *Quid sit ira* = VB.

satis explicitum est = βGVABDE Pall. 𝔑𝔗. g = *satis explicitum esset.* 𝔅 — 𝔅o = *satis explicatum est.* G = *quid distet.* B = *quo differt.* g = *et timidus a timoroso.* D (m∾) — *potest non esse iracundus.* V = *potest non iracundus esse.* P4. = *iratus non potest esse irucundus.*

non potest aliquando iratus non esse = mss. etiam Pall. 𝔑 — 𝔊 𝔅2. Col. = *Iracundus vero potest* ∾. G (s.m.) V(s.m.) 𝔐 — 𝔑u 𝔅o — *non ante potest.*

2. G 𝔑 — 𝔅 = *in speciem iram.* βGV = *distingunt.* g𝔑 — 𝔅 = *sua non habentur.* VB = *praetereo.* mD = *sic etiam amarum.* GD (cr.∾) E 𝔑 — 𝔈1. = *difficile, asperum.* G + *et irarum.* V = *sunt differentiae irarum.*

3. D (cr.∾) E = *Inter has.* β = *Inter os.* B + *licet sit.* D + *licet esset.* E + *Licet esse.* G = *dedicatum.* βG = *iracundia.* G(s∾) — *intra* ante *clamorem.*

concidant = βGVADE tres Pall. 𝔑 — 𝔊 𝔅2. B𝔐 — 𝔑u 𝔅o = *considant.* g = *continentur.* Col. = *desident.* Anic. = *considerantur.* P3. utrumque habet, *concidant* et *considerantur.* B + *Quaedam vero non minus.* G + *pertinaces sunt.* GD (cr.∾) E Pinc. v. l. P4. = *quaedam sine motu.* mG Scal. = *si non manu.* Tronc. = *sine manu.* P2. = *saevae manus.* 𝔑 — 𝔈1. = *saevae manent.* 𝔈2. — 𝔊 = *sede manent.* Rell. etiam Sicul. Mur. P3. Col. Anic. ∾. G = *verbis paciores.* 𝔑 = *v. patriores.* DE = *maledictorum* om. *que.* 𝔑 — 𝔈2. = *dictorumque.*

adversationes = mss. etiam Gr. Scal. Anic. 𝔑 — 𝔅 𝔅2. 𝔈1. — 𝔑u 𝔅o = *aversationes.* g = *mali. multis quidem quid esset ira.*

Cap. V.

Ruhk. putat etiam verba *Quid esset — species essent* e margine in contextum ingesta esse: Lips. autem eadem mutilata censet. D(cr.∾) = *an in nullum aliud.* E = *an in usum aliud.* P3. = *an in illum alium* om. *animal.* Tres Gr. = *an in illum* [? nam idem falso laudat ex 𝔐] *aliud.* E = *quam in homine.* A = *et quod eius species.* A (s.m.) mD = *et quot eius species.*

species essent = βGVADEg 𝔑 — 𝔊. B = *species sunt.* 𝔐 — 𝔅o

ira secundum naturam sit et an utilis atque ex aliqua parte re-
tinenda. An secundum naturam sit manifestum erit, si homi- 2
nem inspexerimus: quo quid est mitius, dum in recto animi ha-
bitu est? quid autem ira crudelius est? Homine quid aliorum
amantius? quid ira infestius? Homo in adiutorium mutuum ge-
nitus est, ira in exitium. Hic congregari uult, illa discedere.
hic prodesse, illa nocere. hic etiam ignotis succurrere, illa
etiam carissimos petere. hic aliorum in commodis uel inpendere
se paratus est, illa in periculum, dummodo deducat, descendere.
Quis ergo magis naturam ignorat rerum quam qui optimo eius 3
operi et emendatissimo hoc ferum ac perniciosum uitium adsi-
gnat? Ira, ut diximus, auida poenae est: cuius cupidinem in-
esse pacatissimo hominis pectori minime secundum eius naturam
est. Beneficiis enim humana uita constat et concordia. nec ter-
rore, sed mutuo amore in foedus auxiliumque commune con-
stringitur. Quid ergo? non aliquando castigatio necessaria est? 4
Quidni? sed haec sincera, cum ratione: non enim nocet, sed

= *species sint.* g — *et* ante *an utilis.* VB — *et an utilis* — § 2. *sec. naturam sit.* D (cr. ∾) E = *ex alia parte.* β = *ex aliqua parte reconenda.*

2. β = *sec. naturam sic.* A (cr. ∾) B = *quod quid est.* G (s∾) = *quid est minus.* VB = *in recto animo habitus est.* G = *recto animi habitus est* om. *in.* βA = *in recto animi habitus est.* E = *in recto habitu animi est.* VB — *est* post *crudelius.* βGA P3. = *Homine aliorum amantius* (G = *amantissimus*). VBDE Pinc. v. l. = *Quid homine* [Dp.m. = *hominem*] *aliorum amantius.* Scal. = *Homo aliorum amantissimus.* P4. = *Homo hominum amantissimus.* g = *homine quid micius? quid ira infestius?* P2. Col. 𝔑 — 𝔈2. = *homine quid amantius* om. *aliorum.* G = *quid ira manifestius.*

genitus est = βGVABDE Gr. (exc. P2.) Tronc. Auic. Scal. Iur. g P2. 𝔑 — 𝔅o = *generatus est.* 𝔑 — 𝔈2. = *Ille congregari.* VB Pinc. v. l. m P3. m𝔈 = *illa dispergi.* g = *illa distendi.* βGD (cr. ∾) sEg 𝔑 — 𝔈1. = *etiam clarissimos.* V = *carissimos perdere.* sD = *impetere.*

in commodis = βGVABDE 𝔑 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o — *in.* g + *in commodis vel utilitati.* B — *se* post *inpendere.* 𝔑 — 𝔅 = *impendere si.*

illa in periculum, dummodo deducat, descendere = mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔐 = *ira in periculum, dummodo secum deducat alium parata descendere.* 𝔏 — 𝔐o = *ira in periculum* ∾.

3. B — *ergo.*

et emendatissimo = β GVABDE quidam codd. Pinc. Gr. Tronc. Anio. Scal. 𝔊ro — 𝔅o (B = *ementatissimo*). (g) 𝔑 — 𝔏4. = *et commendatissimo.* DE = *perniciosissimum.*

Beneficiis enim humana vita constat = βGVA P3. 𝔐. B = *Benef. enim humana natura constat.* DE Pinc. v. l. P4. 𝔏 — 𝔅o = *Benef. enim hum. vita consistit.* g P2. 𝔑 — 𝔊 = *Benef. autem humana vita constat.* D (m∾) — *mutuo.* P2. 𝔑 — 𝔊 = *in fructum auxiliumque.* g = *Instructum auxiliumque.*

4. B = *Quid ergo? Ratio aliquando.* G = *Quidem sed h' sincera.* β = *Quidm̃ sed haec sui causa.* V = *Quidni si haec sincera.* g 𝔑 — 𝔅

medetur specie nocendi. Quemadmodum quaedam hastilia detorta, ut corrigamus, adurimus et adactis cuneis, non ut frangamus, sed ut explicemus, elidimus: sic ingenia uitio praua
5 dolore corporis animique corrigimus. Nempe medicus primo in leuibus uitiis temptat non multum ex cotidiana consuetudine inflectere et cibis, potionibus, exercitationibus ordinem inponere ac ualitudinem tantum mutata uitae dispositione firmare. proximum est, ut modus proficiat. si modus et ordo non proficit, subducit aliqua et circumcidit. si ne ad hoc quidem respondet, interdicit cibis et abstinentia corpus exonerat. si frustra molliora cesserunt, ferit uenam membrisque, si adhaerentia nocent et morbum diffundunt, manus adfert: nec ulla dura uidetur
6 curatio cuius salutaris effectus est. Ita legum praesidem ciuitatisque rectorem decet, quamdiu potest, uerbis et his mollioribus ingenia curare, ut facienda suadeat cupiditatemque honesti et aequi conciliet animis faciatque uitiorum odium, pretium uirtutum. transeat deinde ad tristiorem orationem qua moneat adhuc et exprobret. nouissime ad poenas et has adhuc leues et reuocabiles decurrat. ultima supplicia sceleribus ultimis ponat, ut nemo pereat, nisi quem perire etiam pereuntis intersit.
VI. Hoc uno medentibus erit dissimilis, quod illi quibus uitam

— *Quidni.* β = *astilia.* g = *astalia.* VB = *hastilia distorta.* probat fere Grut. P3. + *detorta vel distorta.* ℜ — 𝔅 = *et adactis cimis.*

5. GE = *in lenibus viliis.* g — *ex* ante *cotidiana.* B + *potionibusque.* *ordinem inponere* = β GVABDEg P2. 4. Col. ℜ. P3. = *ordine imponere.* 𝔗 — 𝔅o = *ordinem ponere.* g P2. = *ut medicus proficiat.* P3. = *ut mons proficiat.* B = *subcidit aliqua.*

si ne ad hoc quidem = A. βG = *si non ad hoc quidem.* V = *si non ad hoc respondet* om. *quidem.* B = *si non adhuc resp.* om. *quidem.* D = *si nec ad hoc qu.* E = *si nec adhuc qu.* g ℜ — 𝔈1. = *si non adhuc qu.* 𝔈2. — 𝔅o = *si ne adhuc qu.* ℜ — 𝔈1. = *intercidit cibis.* D = *si frustra moliora.* GVB = *si frustra meliora.* GBg = *membris. Que si.* V = *membris q̄.* D (s∾) E = *membris* om. *que.* G Tronc. Scal. = *nec illa dura videtur.* ℜ — 𝔅 = *nec ulli dura v.* m𝔈2. = *nec illi dura v.*

6. ℜ — 𝔈1. = *Ira legum.* E = *civitatis* om. *que.* ℜ — 𝔈1. = *et mollibus his.* βGBDE = *et mollioribus his.* V = *verbis e mollioribus his.* g = *et mobilibus hiis.* A ∾. G = *ut facientia faciat.* P3. + *ut facienda studeat vel suadeat.* g ℜ — 𝔊 = *pretium virtutis.* B = *premium virt. transeat demum.* Cod. Francisc. = *ad strictiorem orationem.* GV = *quae moneat.* D (s∾) E — *has* ante *adhuc.* Col. = *lenes revocabiles.* Etiam V — *et.* ℜ𝔗 = *nisi quemquem perire.* 𝔅 = *nisi quemque.* 𝔈1. — 𝔊 = *nisi quemquam perire.* P3. 4. = *nisi quam perire.*

Cap. VI.

ℜ — 𝔅 = *Hoc modo medentibus.* VB = *erunt dissimiles.* ℜ — 𝔅 = *qui illis quibus.* Gg = *illis quibus.*

non potuerunt largiri facilem exitum praestant, hic damnatos cum dedecore et traductione uita exigit: non quia delectetur ullius poena (procul est enim a sapiente tam inhumana feritas), sed ut documentum omnium sint, et qui alicui noluerunt prodesse morte certe eorum respublica utatur. Non est ergo natura ho- 2
minis poenae adpetens: ideo ne ira quidem secundum naturam hominis, quia poenae adpetens est. Et Platonis argumentum adferam: quid enim nocet alienis uti ex parte qua nostra sunt? *Uir bonus*, inquit, *non laedit. poena laedit: bono ergo poena non conuenit. ob hoc nec ira, quia poena irae conuenit. Si uir bonus poena non gaudet, non gaudebit ne eo quidem adfectu cui poena uoluptati est: ergo non est naturalis ira.* VII. Numquid, quamuis non sit naturalis ira, adsumenda est, quia utilis saepe fuit? Extollit animos et incitat. nec quicquam sine illa magnificum in bello fortitudo gerit, nisi hinc flamma subdita est et hic stimulus peragitauit misitque in

V (n.) + *vitam exigit.* G = *non potuerat largiri.* P4. = *potuerant.* VB = *non possunt largiri.* P3. = *non potuerant alias possunt.*

hic damnatos cum dedecore et traductione vita exigit. Ita scribendum duxi. AV = *hic damnatus cum dedecore et traductione vitā* [lineola in A est a s.m.] *exigit.* βG = *hic damnatus cum decore et trad. vitam exigit.* Pall. tres 𝔑 — 𝔊1. = *Hic damnatus ∾ vitam exigit.* B = *hic damnatum ∾ vitam exigit.* DE Col. = *hic damnatis ∾ vitam exigit.* probat Grut. g = *hic dampnatis cum decore et transductione vitam exigit.* Etiam Anic. = *vitam exigit.* 𝔊2. = *Hic damnato ∾ vitam exigit.* ℭ — 𝔙o = *hic damnatum ∾ ex sententia* Ermi. P3. = *ullus poenae.* 𝔊1. 2. = *illius poena.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. B — *a* ante *sapiente.* G 𝔑 — 𝔖 = *documentum sit.* V = *documentum fiant.*

et qui alicui noluerunt prodesse = GADEg Gr. 𝔑 — 𝔖. probat Grut. V B = *et qui aliquando* [*alñ*] *nol.* [V = *noluerint*] *prodesse.* β = *et qui alac* [i. e. *alacri.* altera *a* in *i* mutata esset *alicui* = *alic*] *noluerunt prod.* 𝔐 — 𝔙o = *et qui vivi noluerunt prod.* β = *certe eorum* [sp. vc.] *Non est ergo.*

2. *ideo ne ira quidem* = βVAB. DE + *et ideo ne ira q.* βg 𝔑 — 𝔐 = *ideo nec ira q.* ℭ — 𝔙o = *et ideo nec ira q.* g𝔑 — 𝔙𝔊2. = *quae poenae appetens.* 𝔊1. ℭ𝔖 — *quia.* V — *Et* ante *Platonis.* G = *argumentum efferam.*

quid enim nocet alienis uti = VA mDg P2. Iur. B = *Quod enim nocet al. u.* βGDE P3. 𝔑 — 𝔊1. = *quid enim prodest alienis uti.* Col. (?) P4. (?) 𝔊2. — 𝔙o = *quid enim prohibet alienis uti.* P 2. + *illa ex parte.* B — *qua* post *parte.* BD (m∾) — *poena laedit.* B — *bono ergo.* βG = *ob hoc ne ira.* g = *Sed vir bonus.* 𝔐 — *poena.*

ne eo quidem = βGABDEg Pinc. v. l. ℭ𝔖. 𝔑 — 𝔊2. + *ne in eo quidem.* Gr. V 𝔐 — 𝔙o = *nec eo quidem.* G = *affectum.* E (s∾) = *cum poena.*

Cap. VII.

P 4. — *Numquid* — *naturalis ira.* Quaedam exx. Pinc. = *Quid? quamvis.* B = *Dum quid quamvis.* Grut. hic odoratur defectum. D = *saepe sit?* G (m∾) = *et excitat nos quicquam.* V = *in bello fortuito geritur.* g + *fortitudo fortitudinem gerit.* B 𝔊1. = *nisi hinc fl. s. e. et hinc stimulus.* probat Lips. D = *ubi huic* [cr. ∾] *fl. s. e. et his*

2 pericula audaces. Optimum itaque quidam putant temperare iram, non tollere, eoque detracto quod exundat ad salutarem modum cogere, id uero retinere sine quo languebit actio et
3 uis ac uigor animi resoluetur. Primum facilius est excludere perniciosa quam regere et non admittere quam admissa moderari. Nam cum se in possessione posuerunt, potentiora rectore
4 sunt nec recidi se minuiue patiuntur. Deinde ratio ipsa cui freni traduntur tamdiu potens est quamdiu diducta est ab adfectibus: si miscuit se illis et inquinauit, non potest continere quos submouere potuisset. Commota enim semel et excussa mens ei
5 seruit quo inpellitur. Quarumdam rerum initia in nostra potestate sunt: ulteriora nos ui sua rapiunt nec regressum relinquunt. Ut in praeceps datis corporibus nullum sui arbitrium est nec resistere morariue deiecta potuerunt, sed consilium omne et poenitentiam inreuocabilis praecipitatio abscidit et non licet eo non peruenire quo non ire licuisset: ita animus si in iram, amorem aliosque se proiecit adfectus, non permittitur reprimere inpetum. rapiat illum oportet et ad imum aget pondus suum et ui-

[*s hinc*] *stimulus.* g = *nisi huic fl. s. e. huic stimulis.* 𝔑 — 𝔅 = *nisi huic fl. s. e. et hinc famulus.* Aliquot Gr. ita dubiis scripserunt litteris, ut aeque notarent *huic* atque *hinc.* Lips. ci. = *haec flamma* ∾. Rell. ∾. E = *exagitavit.*

2. 𝔑 — 𝔅 = *audaces optime. Itaque.* G = *quidam putavit.* B = *quod* [sp. vc.] *ad salutarem.* V = *ad salutare.* g = *ad sal. modum cogetur.* B = *id vero* [sp. vc.] *sine quo.* G (cr. ∾ r.m.) = *sine quo langue actio.* VB = *et vigor.* 𝔑 — 𝔅 = *aut rigor.*

3. D (cr. ∾) = *Pr. facilius etiam excludere.* V = *Facilius primum est.* BP3. = *in possessionem.* probat Grut. g = *in possessione sunt posita.* B = *potentia.* D (cr. ∾) = *impotentiora.* GAE = *rectores sunt.* VBD (cr. ∾) Eg 𝔑 — 𝔅 = *sed minime patiuntur.*

4. GVBDEg tres Pall. 𝔑 — 𝔈1. = *quamdiu deducta est.* Rell. etiam Col. ∾. GVB 𝔑 — 𝔈1. = *ab effectibus.* B — *illis* post *miscuit se.* G = *quod submovere.* g + *quos sic submovere.*

et excussa mens = β GVABsDg tres Gr. Tronc. Anic. Scal. Iur. tres Ruben. 𝔑 — 𝔈2. 𝔑u 𝔅2. (B Iur. = *excusa*). probat Gron. DE omnis v l. Pinc. P4. 𝔈 — 𝔅1. 𝔅o = *et concussa mens.*

quo inpellitur = βGVABDEg tres Pall. 𝔑 — 𝔊. Col. = *cui impellitur.* 𝔐 = *a quo expellitur.* 𝔏 — 𝔅o + *a quo impellitur.*

5. B = *rerum vitia.* G = *ulterior nos in sua rapiunt.* βVBg P2. Col. = *ulteriora nos in sua rapiunt.* P4. = *ulteriora nos in suam rapiunt.* 𝔑 — 𝔅 = *utiliora nos sua rapiunt vi.* P3. 𝔈1. — 𝔅o = *sua vi rapiunt.* Rell. ∾. g = *relinquent.* G = *mororuri ut deiecta.* g = *morative.* B = *consilio omne.* V = *omne consilium.* G = *consilium esse.* 𝔑𝔗 = *ac poenitentia.* 𝔅 = *an poenitentia.* B = *praecipitatio abscondit.* G — *non ante licet.* D (cr. ∾) = *non provenire.* G = *sed in iram.* V — *amorem.* 𝔑 — 𝔅 — *se* ante *proiecit.* V = *proiicit.* βGB = *et ad unum agat.* 𝔑 — 𝔊 = *etiam vitiorum.* 𝔑 + *et iam*

tiorum natura procliuis. VIII. Optimum est primum inritamen-
tum irae protinus spernere ipsisque repugnare seminibus et dare
operam ne incidamus in iram. Nam si coepit ferre transuer-
sos, difficilis ad salutem recursus est: quoniam nihil rationis
est, ubi semel adfectus inductus est iusque illi aliquod uoluntate
nostra datum est. Faciet de cetero quantum uolet, non quan-
tum permiseris. In primis, inquam, finibus hostis arcendus 2
est: nam cum intrauit et portis se intulit, modum a captiuis non
accipit. Neque enim sepositus est animus et extrinsecus spe-
culatur adfectus, ut illos non patiatur ultra quam oportet proce-
dere, sed in adfectum ipse mutatur: ideoque non potest utilem
illam uim et salutarem, proditam iam infirmatamque reuocare.
Non enim, ut dixi, separatas ista sedes suas diductasque ha- 3
bent: sed adfectus et ratio in melius peiusque mutatio animi
est. Quomodo ergo ratio occupata et oppressa uitiis resurget
quae irae cessit? aut quemadmodum ex confusione se liberabit
in qua peiorum mixtura praeualuit? Sed quidam, inquit, in ira 4
se continent. Utrum ergo ita, ut nihil faciant eorum quae ira

vitiorum. VBD (s∾) E — *et.* g tres Pall. = *procliv u s.*

Cap. VIII.

Pinc. ci. = *protinus a s p e r n a r i.* D(s∾)E = *ipsis* om. *que.* 𝔑 — 𝔊 = *repugnare s e n s i b u s.* 𝔑 — 𝔅 = *incid a m.*

si coep i t ferre = βGVABDEg. 𝔑 — 𝔅o = *si coeper i t ferre.* G = *rationis n i s i s ci͘* [m *ubi semel*] *affectus est.* β = *est* post *rationis* et — *inductus.* g = *e t ius u b i illi aliquod.* B = *v i s que illi voluntate.* sG = *v a s que* [voluit *fasque*] *illi aliquod.*

2. VB = *Primis inquam* om. *In.* βGD (s∾) E — *Inprimis.* D (n.) E + *a finibus.* gP2. 4. 𝔑 — 𝔊 = *In c o n finibus hostis* probat Grut. P3. = *In n o s t r i s finibus hostis.* A Col. 𝔐 — 𝔅o ∾. V = *arcendus est hostis.* B = *e i c i e n d u s est hostis.* B — *se* ante *intulit.* βGVD (cr.∾) E = *non acc e pit.* VB — *enim* post Neque. G = *s i p o s i t u s est animus.* V = *speculatu s affectus.* GP4. = *in affectum ipse i m i tatur.* P3. = *in affectum ipse i r r i tatur.* 𝔑 — 𝔈1. = *sed e t i a m affectum ipse imitatur.* 𝔈2. = *sed e t i a m affectum ips u m i m i tatur.* Rell. etiam ex. Fac. et Primit. P2. Col. ∾. B — *vim* post *illam.* P4. 𝔑 — 𝔊 = *p e r ditam iam.* VB = *f i r m a tamque.*

3. BD (s.m.) = *separatas ist a s sedes.* D (p.m.) = *separat a ista sedes.* Vg 𝔑 — 𝔅 = *d e ductasque.* 𝔈2. — 𝔐 — *sed* ante *adfectus* ex ci. Agric. qui porro legebat *q u a e in melius mutatio est.* G = *e i u s que mutatio.* 𝔑 — 𝔅 = *in melius e n i m que i m i tatio animi est.* P2. = *i m i tatio animi est.* 𝔈1. 2. = *et ratio peiusque in melius mutatio animi est.* Ermi ci. 𝔈 — 𝔐 = *affectus q u i in peius, ratio q u a e in melius animi mutatio est.* 𝔅2. 𝔅o = *peius v e* ex ci. Lips. Rell. etiam Pinc. Gr. Lips. ∾. V = *oppr. v i x resurget.* β = *quae i n i r e cessit.*

e x confusione = βGADE. VBg 𝔑 — 𝔅o = *a confusione.* A = *se libera v it.* g 𝔑 — 𝔅 = *in qu a m peiorum.* VB = *mixtura c o n valuit.*

4. VmD = *quidam inqu i s.* G = *inqu i d.* VB = *i n t r a se continent.* G Col. 𝔑 — 𝔈1. = *Utrum ergo i r a nihil.* g (cr. ∾) = *Utrum ergo v i t a nihil.* P3. = *Utrum ergo i r a t u m*

dictat an ut aliquid? Si nihil faciunt, adparet non esse ad actiones rerum necessariam iram: quam uos, quasi fortius aliquid
5 ratione haberet, aduocabatis. Denique interrogo, ualentior est quam ratio an infirmior? Si ualentior, quomodo illi modum ratio poterit inponere, cum parere nisi inbecilliora non soleant? Si infirmior est, sine hac per se ad rerum effectus sufficit ratio
6 nec desiderat inbecillioris auxilium. At irati quidam constant sibi et se continent. Quando? cum iam ira euanescit et sua sponte decedit, non cum in ipso feruore est: tunc enim potentior est. Quid ergo? non aliquando in ira quoque et dimittunt incolumes intactosque quos oderunt et a nocendo abstinent? faciunt. Quando? cum adfectus repercussit adfectum et aut metus aut cupiditas aliquid inpetrauit. non rationis tunc beneficio quieuit, sed adfectuum infida et mala pace. IX. Deinde nihil habet in se utile nec acuit animum ad res bellicas. Numquam enim uirtus uitio adiuuanda est se contenta. Quotiens inpetu opus est, non irascitur, sed exsurgit et in quantum putauit opus esse concitatur remittiturque non aliter, quam quae tormentis exprimuntur tela in potestate mittentis sunt in quantum torque-
2 antur. *Ira,* inquit Aristoteles, *necessaria est. nec quicquam*

faciant. 𝔑 — 𝔚o = *nihil ut faciant* contra mstos. G = *quae ira d o n a t* (Fessl. legit *d o c e a t*). B = *a u t ut aliquid.* 𝔑 — 𝔊 — *ut.* B — *rerum* post *actiones.* βG (cr. ∾) = *necessa-r i a r um.* V = *q u a vos quasi.* VB P3. = *advoc a t i s.* g tres Gr. = *ad-voca b i tis.*

5. β — *quam ratio* — *valentior.* B = *a u t infirmior.* D (cr. ∾) = *ratio quam infirmior* om. *an.* G (cr. ∾) = *Si infirmio r a est.* VB — *est.* β = *sine h o c.* B = *ad rerum a f fectus.*

6. βG — *se* ante *continent.*

Q u a n d o ? cum iam = A sD. βGVg 𝔑 — 𝔚o = *Q u o m o d o ? cum iam.* B = *Q u o m o d o iam* om. *cum.* DE = *Q u o m o d o c u r iam.* V = *et sua sponte d i s cedit.* V = *cum ipso fervore* om. in et *est.* B — *cum.* DE — *in.* 𝔈2. — 𝔊 = *d e mittunt.*

Q u a n d o ? cum adfectus = A sD. G = *Qño* [*qñ* = *quando. quõ* = *quo-modo*] *cum affectus* (hoc al. m.). βV DEg 𝔑 — 𝔚o = *Q u o m o d o ? cum affectus.* B = *Q u o m o d o affectus* om. *cum.*

e t aut metus aut cupiditas = βGV ADE Gr. 𝔊ro — 𝔚o. B = *et a n t e metus aut cup.* g = *et ut v i r t u s aut cupid.* 𝔑 — 𝔚 = *aut v i r t u s aut cupid.* om. *et.* 𝔈1. — 𝔏4. — *et.* D (s∾) 𝔈1. — 𝔏 𝔍u = *aliquid impe-r avit.* Rell. etiam Iur. ∾. Gg P2. 4. 𝔑 — 𝔈2. — *tunc* post *rationis.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾.

Cap. IX.

D e i n d e nihil habet = A sD. B = *Dem u m nihil habet.* βGVDEg 𝔑 — 𝔚o = *Den i q u e nihil habet.* 𝔗 — 𝔊 — *in se.* βBg = *s e d contenta.* G = *se cont e m p ta.* gP2. = *quotiens impetu est l o c u s.* 𝔗 — 𝔊 = *Quo-tiens impet u i est locus.* G (m∾) — *opus.* B — *opus est.* E = *i n citatur remittiturque.* B = *exprim e n tur.* V = *quantumc u n q u e torqueantur* om. *in.* B — *in.*

2. G = *I t a inquit.*

sine illa expugnari potest, nisi illa inplet animum et spiritum accendit. Utendum autem illa est non ut duce, sed ut milite. quod falsum est. Nam si exaudit rationem sequiturque qua ducitur, iam non est ira cuius proprium est contumacia. Si uero repugnat et non ubi iussa est quiescit, sed libidine ferociaque prouehitur, tam inutilis animi minister est quam miles qui signum receptui neglegit. Itaque si modum adhiberi sibi 3 patitur, alio nomine adpellanda est: desiit ira esse quam effrenatam indomitamque intellego. si non patitur, perniciosa est nec inter auxilia numeranda. Ita aut ira non est aut inutilis est. Nam si quis poenam exigit non ipsius poenae auidus, sed quia oportet, non est adnumerandus iratis. Hic erit utilis miles qui 4 scit parere consilio. Adfectus quidem tam mali ministri quam duces sunt. Ideo numquam adsumet ratio in adiutorium inprouidos et uiolentos inpetus apud quos nihil ipsa auctoritatis habeat, quos numquam conprimere possit, nisi pares illis similisque opposueris, ut irae metum, inertiae iram, timori cupiditatem. X. Absit hoc a uirtute malum, ut umquam ratio ad uitia confugiat. Non potest hic animus fidele otium capere: quatiatur necesse est fluctueturque qui malis suis tutus est, qui fortis esse nisi irascitur non potest, industrius nisi cupit, quietus nisi

inplet animum et spiritum accendit = βAg. GVBDE 𝔗 — 𝔙o = *impleat an. et sp. accendat.* B — *autem* post *Utendum.* 𝔈2. — 𝔊 = *de milite.*

sequiturque = βGVADEg. B = *sequitur* om. *que.* 𝔗 = *quod sequitur.* 𝔅 = *quam sequitur.* 𝔈1. = *qua sequitur.* 𝔈2. — 𝔙o = *et sequitur.* 𝔗 — 𝔈2. = *cui proprium est.* B — *et non nisi iussa est.* G(cr.∾) = *libidine feroci atque.* V = *tam utilis animi minister.* 𝔗𝔅 = *animi miser est.* Bg P4. = *signum receptum.* germanum putat Grut. 𝔈2. — 𝔐 + *receptui datum.*

3. 𝔊ro — 𝔑u 𝔙o = *adhibere* librarii primum errore, ut puto. D (m∾) — *alio nomine* — *perniciosa.*

desiit ira esse = βGAEg (βGAE antiqua scriptura = *desit*). VBD 𝔗 — 𝔙o = *desinit ira esse.* β = *indomitam effrenatamque.* G = *effrenatamque intelligo indomitam.* V = *si vero patiatur.* B = *si vero patitur.* Erm. ci. = *si non paret.* D (m∾) — *nec inter* — *ira non est.* V = *nec intra auxilia.* g + *Itaque aut ira.* Gg — *est* post *inutilis.* B = *pena exigit.* 𝔗𝔅 = *neque est annumerandus.*

4. GV + *Ideoque numquam.* G — *in* ante *auditorium.* βG = *auctoritas habeat.* g — *illis* post *pares.* A = *similisque.* quod recepi. P3. Col. = *pares vel similes.* β (cr. ∾) G = *opposuerunt.* Col. P2. 3. 𝔗𝔅 = *apposuerit.* V — *inertiae* — *cupiditatem.*

Cap. X.

G Scal. = *nec unquam ratio.* D (cr.∾) E 𝔗𝔅 = *ut nunquam ratio.* g = *ut nunquam idem ad vitia.* G = *Non potest hinc.* g — *hic.* G — *est* post *necesse.* B = *fluctuetque.* G = *qui fortis esse non irascitur.* V B = *nisi irascatur.* 𝔗𝔅 + *qui industrius.* G + *nisi qui cupit.* β = *industrius nich' cupit.* VB P3. = *nisi cupiat.* [illegible] *nisi.* E =

timet: in tyrannide illi uiuendum est in alicuius adfectus uenienti
seruitutem. Non pudet uirtutes in clientelam uitiorum demitte-
2 re? Deinde desinit quicquam posse ratio, si nihil potest sine
adfectu, et incipit par illi similisque esse. Quid enim inter-
est, si aeque adfectus inconsulta res est sine ratione quam ratio
sine adfectu inefficax? par utrumque est, ubi esse alterum sine
altero non potest. Quis autem sustineat adfectum exaequare
rationi? Ita, inquit, utilis adfectus est, si modicus est. Immo
si natura utilis est. sed si inpatiens imperii rationisque est, hoc
dumtaxat moderatione consequetur, ut quo minor fuerit minus
noceat. Ergo modicus adfectus nihil aliud quam malum modi-
cum est. **XI.** Sed aduersus hostes, inquit, ira est necessaria.
Nusquam minus: ubi non effusos esse oportet inpetus, sed tem-
peratos et obedientes. Quid enim est aliud quod Barbaros tanto
robustiores corporibus, tanto patientiores laborum comminuat
2 nisi ira infestissima sibi? Gladiatores quoque ars tuetur, ira
denudat. Deinde quid opus est ira, cum idem proficiat ratio?
An tu putas uenatorem irasci feris? Atqui et uenientis excipit
et fugientis persequitur: et omnia illa sine ira facit ratio. Quid

si cupit. P4. = *industrius u t i c a - p u t.* Col. = *industrius n o n cupit.* β = *quietus n i c h' timet.* G = *quietus q u i timet.* VB = *quietus nisi time a t.* D (cr. ∾) E = *s i timet.* g = *nisi ti- me a t u r.* G𝔗 = *affectus venien d i.* 𝔅 = *e ffectus venien d i.* B = *affectus venien t.* BDg 𝔗𝔅 = *d i mittere.*

2. B = *Dem u m desinit.* β + *Deinde desinit quicquam d 'm.* β = *si aeque a d e f f ectus.* G + *si aeque a d affectus.* B = *ratio sine e f fectu.* D (cr. ∾) = *affectu quam ratio sine.* D (cr. ∾) = *utrumque e s s e n i s i.* EP3. = *utrumque est n i s i.* G (cr. ∾) = *ubi e t i a m alterum.*

exaequar e rationi = βVABDE 𝔗 𝔅. G = *exequ e re rationi.* (g) 𝔈1. — 𝔅o = *exaequa r i rationi.*

I t a, inquit = A P2. Col. 𝔗 — 𝔈2. G + *Itaq u e inquit.* βVBDE Pinc. v. l. P3. 𝔊 — 𝔅o = *I r a inquit.* P4. — *Ita — modicus est.* G = *si mo n i t us est.* B — *si modicus est.* sg = *si n u l l a utilis est.* G𝔈1. — 𝔐 = *sed si p a- tiens.* βGE = *rationis e i est.* V P4. = *rationis est* om. *que.* probat Grut. BP3. = *rationis e i u s est.* P2. — *est* post *rationisque.* Rell. etiam Col. Iur. ∾. β = *h a e c* [*h'*] *dumtaxat.*

consequ e tur = GA 𝔐 — 𝔅o. βV BDEg 𝔗 — 𝔊 = *consequ a tur.* B = *modic u m affectus.* G — *est* post *mo- dicum.*

Cap. XI.

g = *N e c adversus.* B = *adver- s u m hostes.* V — *est* post *ira.* 𝔗 — 𝔅o = *necessaria est ira.* B = *ubi v e- r o effusu s.* g = *s i temperatos.* BE = *q u a m barbaros.* 𝔗 — 𝔊 — *cor- poribus.* E = *q u anto patientiores.* B = *laborum comm u n i a t.* 𝔗𝔅 = *n a- t u r a ira inf.* G = *inf e l i c issima sibi.*

2. β = *quoque a r tuetur.*

idem p r o ficiat = GVADFg Col. P3. B — *idem.* β 𝔗 — 𝔅o = *idem p e r ficiat.*

A t q u i e t venientis excipit e t fu- gientis persequitur = ci. Grut. 𝔊ro — 𝔅o (sed scribunt *venient e s* et *fugien- t e s*). A = *Atqui et* [*t* expunctum s.m.] *venientis excipit e f f ugientis per- sequitur.* Col. = *atqui e v enientes a c- cipit, e f fugientes persequitur.* VB = *a n qui e v enientes excipit e f fugientes persequitur.* βG = *a n qui e f fugien-*

Cimbrorum Teutonorumque tot milia superfusa Alpibus ita sustulit, ut tantae cladis notitiam ad suos non nuntius, sed fama pertulerit, nisi quod erat illis pro uirtute ira? quae ut aliquando propulit strauitque obuia, ita saepius sibi exitio est. Germanis quid est animosius? quid ad incursum acrius? quid armorum cupidius? quibus innascuntur innutriunturque, quorum unica illis cura est in alia neglegentibus. quid induratius ad omnem patientiam? ut quibus magna ex parte non tegimenta corporum prouisa sint, non suffugia aduersus perpetuum coeli rigorem. Hos tamen Hispani Gallique et Asiae Syriaeque molles bello uiri, antequam legio uisatur, caedunt ob nullam aliam rem opportunos quam iracundiam. Agedum, illis corporibus, illis animis delicias, luxum, opes ignorantibus da rationem, da disci-

tes persequitur eveni entes excipit. D = *An quam* [hoc expunctum et addita: *tu pulas venatorem irasci feris. Atqui*] *fugientes persequitur evenientes excipit.* E = *At tu pulas* ∾ *feras an quam effugientes persequitur. evenientes excipit.* gP2. 𝔗 — 𝔊 = *an qui evenientes excipit et effugientes persequitur.* P3. 4. = *an qui effugientes persequitur, venientes excipit.* 𝔐 = *an qui venientes excipit et fugientes persequitur?* 𝔏 — 𝔏4. = *vel cum et fugientes persequitur et venientes excipit.*

et omnia illa sine ira facit ratio = ABDEg tres Gr. 𝔑 — 𝔈1. 𝔊ro — 𝔅o. βG P4. — *sine ira.* probat Grut. V 𝔈2. — 𝔏4. = *Omnia illa* ∾ om. *et.* V = *Teutonicorumque.* gP4. = *Theutonicorumque.* P2. 𝔗𝔅 = *Theotonicorumque.* 𝔈1. 2. = *Theutonicorum* om. *que.* 𝔈𝔊 = *Theutonorum* om. *que.* Rell. etiam ex. Fac. et Primit. P3. Col. ∾. Gg = *superflua Alpibus.* GBDg Huet. 𝔗 — 𝔈1. = *ira sustulit.* GBg = *sed fama pertulit.* 𝔗 — ℜu 𝔅o = *erat illis ira pro virtute* contra mstos etiam P3. 4.

propulit stravitque obvia = βVAsDBg Pinc. v. l. Col. GDE = *protulit stravitque obvia.* 𝔗 — 𝔈1. = *protulit stravitque omnia.* P4. = *pertulit stravitque obvia.* P2. 3. = *stravitque omnia* (habeantne *propulit*, an quid aliud, non liquet). 𝔈2. — 𝔊 = *perculit stravitque omnia.* 𝔐 — 𝔅o = *perculit stravitque obvia.* B = *ita* [an potius *ira?*] *saepius sic exitio est.* gP2. 𝔗𝔅 = *quid incursu acrius.* P3. + *quid ad incursum eorum acrius.* G = *quid armorum cupiditas.* βGDEg tres Pall. 𝔗 — 𝔊 = *quorum una illis cura.* probat Grut. Rell. etiam Col. ∾. g = *in aliena neglig.* D(s. vel tert. m.) = *cura est in aliis humanissimi.*

tegimenta = A. VB = *tegmenta.* Rell. = *tegumenta.* G = *corporis.*

provisa sint = βA. B = *fuit* om. *provisa.* GVDEg 𝔗 — 𝔅o = *provisa sunt.*

suffugia = βABmD Pinc. ci. 𝔊 — ℜu 𝔅o. probat Ernest. ad Tacit. Ann. XIV, 7. GVDEg Gr. 𝔗 — 𝔈2. 𝔅2. = *suffragia.* probant Grut. Lips. Locis, quos laudarunt, adde Ael. Spart. Pescenn. N. c. I. *suffragio maxime athletae.* gP2. 𝔗𝔅 = *adversus perpetui.* 𝔈1. — 𝔊 = *adv. perpetem.* βGP4. — *perpetuum.*

3. βP4. = *Sirique.* G = *Asye Sirique.* E = *Sirrique.* B = *asiesi neque molles.* D(s.m.) = *sithieque.* g = *asie sirie molles* om. *que.* β — *bello.* g = *legio inseratur.* Anic. = *legiones visant.* B = *visatur tendunt.* G = *ad ullam aliam rem.*

quam iracundiam = βGVABD(s.m.) P3. 4. Iur. probat Iuret. D(p.m.) E = *quam iracundia.* gP2. Col. 𝔗 — 𝔅o + *quam ob iracundiam.* D(cr. ∾) Eg 𝔗𝔅 = *Agendum illis.* 𝔗𝔅 — *illis* ante *animis.* G𝔗𝔅 = *animi delicias.* B = *luxu.*

plinam: ut nil amplius dicam, necesse erit certe nobis mores
4 Romanos repetere. Quo alio Fabius adfectas imperii uires re-
creauit, quam quod cunctari et trahere et morari sciuit, quae
omnia irati nesciunt? Perierat imperium quod tunc in extremo
stabat, si Fabius tantum ausus esset quantum ira suadebat.
Habuit in consilio fortunam publicam et aestimatis uiribus. ex
quibus iam perire nihil sine uniuerso poterat dolorem ultionem-
que seposuit. in unam utilitatem et occasiones intentus iram
5 ante uicit quam Hannibalem. Quid Scipio? non relicto Hanni-
bale et Punico exercitu omnibusque quibus irascendum erat bel-
lum in Africam transtulit tam lentus, ut opinionem luxuriae se-
gnitiaeque malignis daret? Quid alter Scipio? non circa Nu-
mantiam multum diuque sedit et hunc suum publicumque dolo-
rem aequo animo tulit diutius Numantiam quam Carthaginem
uinci? dum circumuallat et includit hostem, eo conpulit, ut ferro
ipsi suo caderent. XII. Non est itaque utilis ne in proeliis qui-

ut nil amplius = βVABEg. D = *ut non amplius.* G 𝔗 — 𝔅𝔬 = *ut nihil amplius.* B = *amplius erit nocere certe mores Rom.* rell. om.

𝔗 — 𝔑𝔲 𝔅𝔬 = *nobis certe* contra mstos etiam P3. 4. Col. P3. = *mores humanos.* Col. = *mores romonos.* βGD (cr. ∾) E P4. Tronc. Scal. = *mores Romanos expelere.* g (s∾ ead. m.) = *m. Romanos petere.*

4. E (n.) = *Quo avo Fabius.* βG (cr. ∾) D (cr. ∾) E P3. 4. = *affectans.* 𝔗 — 𝔈2. = *affectu.* g P2. = *effetas.* sA = *i. e. afflictas.* Col. = *affectus imperii recreavit* om. *vires.* 𝔗𝔅 = *retractavit quoniam percunctari.* 𝔈1. = *retractavit quam quod.* V = *contari.* D = *cumtari* [s.m. = *decunctari*] *et trahere.* G = *et morari scire.* β = *et morari sciit.* P3. 4. Col. = *et morari scit* i. e. *sciit.* V = *et morari sit.* 𝔈2. — 𝔊 = *quae omnes irati nesciunt.* mA = *Perierat. pro. perisset.* G — *tunc* post *quod.* g inter verba *stabat* et *si Fabius* haec inserit: *quia per iracundiam et nimiam audaciam Romanorum receperant a Hannibale diversos conflictus. Sed per temperantiam Fabii restaurati fuerunt.* B — *in* ante *consilio.* G — *nihil* post *perire.* g = *ultionemque posuit.*

utilitatem et occasiones intentus = Col. VA sDP3. = *utilitatem et occasionis int.* DE cod. Lips. 𝔏 — 𝔑𝔲 = *utilitatem occasionis int.* mD = ∾ *occasionem int.* βGBP2. 4. 𝔗 — 𝔐 𝔅2. 𝔅𝔬 = *utilitatem et occasioni int.* (𝔅2. 𝔅𝔬 = *seposuit in unam utilitatem;* [𝔅𝔬 = ,] *et occasioni int.*). cf. Gron. Diatr. in Stat. I. p. 329 sq. g = *utilitatem et bellandi opportune occasioni intentus.*

5. *non relicto Hannibale* = βGVA sBDE (D p. m. = *habilem*). B = *num relicto H.* g𝔗 — 𝔅𝔬 = *nonne relicto H.*

et Punico exercitu = βGVBDEg. 𝔗 — 𝔅𝔬 — *et.* G = *omnibusque irandum* om. *quibus.* B = *tam leviter ut op.* D (s.m.) = *tam letus ut op.* g + *malignisque.* B = *malignus.* V = *nisi circa Numantiam.* B = *ubi circa Num.* g = *et hunc ferum publicumque.* B = *publicum dolorem* om. *que.* g = *quamdiu circumvallat.* P2. 𝔈1. — 𝔏4. + *quam dum circumvallat.* 𝔗𝔅 = *qua dum circumv.* Rell. etiam Pinc. v. l. P3. 4. Col. ∾. Grutero haec omnia non satis sana videntur. 𝔗𝔅 — *et* ante *includit.*

Cap. XII.

g + *Nam non est itaque.*

ne in proeliis quidem = βGVADE

dem aut bellis ira. In temeritatem enim prona est et pericula, dum inferre uult, non cauet. Illa certissima est uirtus quae se diu multumque circumspexit et rexit et ex lento ac destinato prouexit. Quid ergo? inquit, uir bonus non irascitur, si caedi 2
patrem suum uiderit, si rapi matrem? Non irascetur, sed uindicabit, sed tuebitur. Quid autem times ne parum magnus illi stimulus etiam sine ira pietas sit? Aut dic eodem modo: Quid ergo? cum uideat secari patrem suum filiumue, uir bonus non flebit nec linquetur animo? quae accidere feminis uidemus, quotiens illas leuis periculi suspicio perculit. Officia sua uir bo- 3
nus exsequitur inconfusus, intrepidus. et sic bono uiro digna faciet, ut nihil faciat uiro indignum. Pater caedetur? defendam. caesus est? exsequar, quia oportet, non quia dolet. Cum hoc dicis, Theophraste, quaeris inuidiam praeceptis fortioribus et relicto iudice ad coronam uenis. quia unusquisque in eiusmodi suorum casu irascitur, putas iudicaturos homines id fieri debere quod faciunt: fere enim iustum quisque adfectum iudicat quem agnoscit. Irascuntur boni uiri pro suorum iniuriis: sed idem 4
faciunt, si calda non bene praebetur, si uitreum fractum est,

g. B — *ne.* 𝔗𝔅 = *in proeliis: nec quidem.* 𝔈1. — 𝔅o = *nec in pr. q.*
aut bellis ira = βGVADE (β = *ita*). B𝔗 — 𝔅o + *aut in bellis.* sG quaedam exx. Pinc. Scal. = *non praecavet.* V = *circumspexit erexit.* B = *circ. et erexit.* g = *circumspexit arexit.* P2. 3. Tronc. Anic. m𝔈2. 𝔊ro — 𝔅o = *circ. et texit.* probant Grut. Ruben. Gron. Rell. etiam Col. P4. ∾. VB = *ex lento destinatoque.*
2. GB — *ergo.* Col. — *inquit.*
non irascitur = βGVABDEg Pinc. v. l. Gr. 𝔗 — 𝔖 = *Quid ergo? vir bonus non irascitur inquit.* 𝔐 = *Quid ergo? vir bonus non irascetur inquit.* 𝔏 — 𝔅o = *non irascetur.* B — *si caedi — Non irascetur.* DE + *matrem suam.*
Non irascetur = βGAD (s.m.) 𝔗 — 𝔅o. D (p.m.) — *Non.* VEg = *Non irascitur.* G = *sed vindicabitur.* 𝔗 — 𝔅o = *illi magnus stimulus.* B — *magnus.* G = *stimulus que* [cr. *qui*] *sine ira.* D (m∾) — *sit* post *pietas.* V — *Aut dic eodem modo.* 𝔗𝔅 + *Quid autem ergo cum.*
cum videat secari = GVABDE. g = *cum viderat secari.* β(Gr.) 𝔗 — 𝔅o = *cum viderit secari.* G = *filium ne vir bonus.* P4. = *non deflet nec linquitur.* βGVDEg tres Gr. 𝔗 — 𝔖 = *liquetur.* ferri posse putat Grut. AB Pinc. v. l. ∾. β = *lenis periculi.* V = *quotiens levis periculi suspicio pertulit illas.* βGBD (cr. ∾) E 𝔗𝔅 = *pertulit.* Ag ∾.
3. E = *inconfusus et trepidus.* β G = *faciet nec nihil faciet.* g + *ut et nichil faciat.* G = *patri caedetur.* E = *defensam.* VBg = *exequitur quia oportet.* P2. 3. = *exequetur quia op.* G (s∾) = *non quia dolor.* β = *Theopaste.* V = *Theopastre.* Grut. rursus aliquam multa desiderari suspicatur. V = *quia quisque.* VDEg = *in huiusmodi suorum casu.* G = *in hi9 suorum casu.* β = *indicaturos homines.* V = *iudicatores homines.* G = *Fere tibi* [cr. *ei*] *iustum.* g = *Fore enim iustum.*
4. *si calda* = GA Col. Iur. duo Ruben. 𝔊ro — 𝔅o. βVBDE (rell. Gr.) 𝔗 — 𝔏4. = *si calida.* g = *si caliga.* G = *vel bene.*

nisi qui fortis sine ira non fuisset. Ita non in adiutorium uirtutis uenit, sed in uicem. Quid quod, si bonum esset ira, perfectissimum quemque sequeretur? atqui iracundissimi infantes senesque et aegri sunt. et inualidum omne natura querulum est.
XIV. Non potest, inquit, fieri [Theophrastus] ut bonus uir non irascatur malis. Isto modo quo melior quisque hoc iracundior
2 erit: uide ne contra placidior solutusque adfectibus et cui nemo odio sit. Peccantis uero quid habet cur oderit, cum error illos in eiusmodi delicta conpellat? non est autem prudentis errantis odisse: alioquin ipse sibi odio erit. Cogitet quam multa contra bonum morem faciat, quam multa ex his quae egit ueniam
3 desiderent: iam irascetur etiam sibi. Neque enim aequus iudex aliam de sua, aliam de aliena causa sententiam fert. Nemo, inquam, inuenietur qui se possit absoluere. et innocentem quisque se dicit respiciens testem, non conscientiam. Quanto humanius mitem et patrium animum praestare peccantibus et illos

B𝔗 — 𝔅o = *paululum allevant.* B = *nisi quod fortis.* βG = *sine ira fortis.*

non fuisset = VABg 𝔗 — 𝔐. βGDE 𝔏 — 𝔅o = *non esset.*

Ita non in adiutorium = βGVAD tres Gr. 𝔏 — 𝔅o. g 𝔈1. = *Ita in adiut.* om. *non.* BE P4. 𝔈2. — 𝔐 = *Ira non in adi.* 𝔗𝔅 = *Ira in adiut.* sine *non.* B = *Quid si bonum* om. *quod.* BD = *senes* om. *que.* B = *invalidum esse natura.*

Cap. XIV.

Non potest, inquit, fieri [Theophrastus] = βGVABDE Gr. 𝔗 — 𝔈1. (βA = *Theoprastus.* 𝔗𝔅 = *Theophraste.* AD = *inquid.* P4. = *inquis*). *Theophrasti* nomen puto a librario quodam adiectum ideoque uncis circumdedi. Gruterus abiiciendum censuit et scribendum *inquis.* 𝔈2. — 𝔅o = *N. p. inquit Theop. fieri.*

ut bonus vir non irascatur = βGVBDEg Gr. 𝔗 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅o (g = *vir bonus*). A = *ut non vir bonus irascatur.* 𝔐 — 𝔏4. = *ut ne bonus vir ir.* V = *quo melius unusquisque.* B + *unus quisque.*

2. VP3. — *ne* post *vide.* g = *inde ne circa placidior solutisque aff.* B — *et* ante *cui nemo.*

Peccantis vero = βGVA(s.m.)B P3. 𝔗𝔅. A (p.m.) = *Peccatis vero.* g P2. = *peccantis* [P2. = *peccatis*]. *non quidem habet.* DE Col. 𝔈1. — 𝔅o = *Peccantes vero.* P4. = *Sic peccantes vero.* Col. = *quid habent quo oderint.* P3. = *cum oderit:* VB = *cum error illum.*

in eiusmodi delicta = βVABDE. G = *in huius delicta.* g𝔗 — 𝔅o = *in huiusmodi delicta.* βGD (m∾) E P3. 4. = *non est tamen prudentis.* Rell. ∾.

errantis = A. βGVBDE 𝔗 — 𝔅o = *errantes.* G(m∾) D(m∾) — *quam multa — morem faciat.* B = *quod multa.* g — *bonum* ante *morem.* B — *multa* ante *ex his.* βGDE = *ex eis.* B = *ex hiis.* B = *desiderant.* g = *desideret.*

3. g𝔗𝔅 = *sententiam profert.*

invenietur = βGVABDE tres Gr. Tronc. Anic. D(s.m.) g P2. 𝔗 — 𝔅o = *invenitur.* 𝔗𝔅 = *testes.* D(cr.∾) = *Quanto humanus est.* E + *q. humanius est.*

mitem et patrium animum = βGVABD (s.m.) Eg Pall. Iur. Scal. 𝔊ro — 𝔅o. D (p.m) = *m. et patrum an.* 𝔗𝔅 = *mittere: et paternum an.* Col. 𝔈1. — 𝔏4. = *mitem et pacatum an.*

non persequi, sed reuocare! Errantem per agros ignorantia
uiae melius est ad rectum iter admouere quam expellere. Cor- 4
rigendus est itaque qui peccat et admonitione et ui, et molliter
et aspere, meliorque tam sibi quam aliis faciendus non sine
castigatione, sed sine ira. Quis enim cui medetur irascitur?
XV. At corrigi nequeunt nihilque in illis leue aut spei bonae ca-
pax est. Tollantur e coetu mortalium facturi peiora quae con-
tingunt et quo uno modo possunt desinant mali esse: sed hoc
sine odio. Quid enim est cur oderim eum cui tum maxime pro- 2
sum, cum illum sibi eripio? Num quis membra sua tunc odit,
cum abscidit? non est illa ira, sed misera curatio. Rabidos ef-
fligimus canes et trucem atque inmansuetum bouem occidimus et
morbidis pecoribus, ne gregem polluant, ſerrum demittimus.
portentosos ſetus exstinguimus, liberos quoque, si debiles mon-

G — *non* ante *persequi*. B P3. 4. 𝔗 — 𝔐 = *errantes*. g + *et errantem*. Rell. etiam P2. Col. ∾. g P2. = *ignorantemve melius*. Col. = *ignorantiae viae*. P3. = *ignorantiae melius*. 𝔗𝔅 = *ignorantesve melius*. 𝔈1. 2. = *ignorantes viae*. Rell. etiam Pinc. v. l. P4. ∾. βGA = *affectum iter*. VB = *ad factum iter*. DE = *adeptum* [mD = *adaptum al. ad rectum*] *iter*. V = *admonere*. D = *amovere* (s.m. *amonere*).

4. GD(s∾) EP4. = *Corrigendus enim est*. β = *Corrigendus enim qui*. P3. = *Corrigendus est qui itaque peccat*. V (s.m.) Col. = *itaque est*. g 𝔗 — 𝔊 — *itaque*. E — *et vi*. βG P3. 4. = *et vi et admonitione*. Rell. etiam P2. Col. ∾. VB sD = *moliorque tam sibi*. βGE = *molliorque tam sibi*. g = *melior est tam sibi*. G = *quam alius*. G — *ſaciendus*. D — *ſaciendus — sine ira*. G(m∾) — *ira*.

Cap. XV.

G(cr.∾) = *corrigitur*.

in illis lene aut spei bonae = βE P3. ℜu — 𝔚o. probant Grut. et Heusinger Emendd. p. 228. GVADg P2. 4. Col. 𝔗 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅1. = *in illis leve aut sp. b.* B = *in eis boni leve aut sp. b.* m𝔈2. = *al. lenti*. 𝔐 — 𝔏4. — *lene aut*. G = *Tollantur et coetu*. g = *nc ſacturi peioraque cont*. 𝔗𝔅 = *ſactura*. Anic. Tronc. = *peiores*. VB = *quam contingunt*. G = *uno modo possint*.

2. G = *cur oderis*. G = *cui tamen maxime*. g𝔗𝔅 = *tam maxime*. GD (cr. ∾) E = *prosim*. B = *cum illi sibi*. g = *cum illa sibi*.

tunc odit = VAB Col. G = *odit quis tunc*. βDEg 𝔗 — 𝔚o = *odit tunc*.

cum abscidit = β (s.m.) GVABDE g Pall. tres 𝔗 — 𝔈1. 𝔊ro — 𝔚o. β = *obsciditur*. Col. = *cum abscondit*. 𝔈2. — 𝔏4. = *cum abscindit*.

effligimus canes et trucem = A. VBg = *affligimus* [= P2. Col. 𝔗 — 𝔈1.] *canes et trucem* (g = *rapidos*). βGDE = *effuginus* [= P3. 4.] *canes et trucem*. 𝔗 — 𝔚o — *et* ante *trucem*. V = *atque mansueta*.

occidimus = βVABD (s.m.) Pinc. v. l. Col. P3. G(p.m.) D(p.m.) E = *cecidimus*. g = *credimus*. G(s.m.) P2. 4. 𝔗 — 𝔚o = *caedimus*.

ſerrum demittimus = A 𝔈 1. — 𝔚o. βGDE tres Gr. 𝔗𝔅 = *ſerrum dimittimus*. VB ex. Fac. et Primit. P 3. m𝔈 = *ſerrum apponimus*. quod illius est interpretamentum. VB — *portentosos — mergimus*. D = *portentuosos* [= E] *ſectus*. g P2. 𝔗 — 𝔈2. = *portentuosos* [𝔈2. ∾] *ſoetus extrahimus*. *Non ira* rell. om. βGDE P4. — *exstinguimus — mergimus nec* (in mD sic supplentur: *extinguimus liberos quoque si debiles*

3 strosique editi sunt, mergimus. nec ira, sed ratio est a sanis inutilia secernere. Nil minus quam irasci punientem decet, cum eo magis ad emendationem poena proficiat, si indicio lata est. Inde est, quod Socrates seruo ait: *Caederem te, nisi irascerer.* Admonitionem serui in tempus sanius distulit, illo tempore se admonuit. Cuius erit tam temperatus adfectus, cum Socrates non sit ausus se irae committere? Ergo ad coercitionem errantium sceleratorumque irato castigatore non opus est. Nam cum ira delictum animi sit, non oportet peccata corrigere peccantem. XVI. Quid ergo? non irascar latroni? Quid ergo? non irascar uenefico? Non. Neque enim mihi irascor, cum
2 sanguinem mitto. Omne poenae genus remedii loco admoneo. Tu adhuc in prima parte uersaris errorum nec grauiter laberis, sed frequenter: obiurgatio te primum secreta, deinde publicata emendare temptabit. Tu longius iam processisti, quam ut possis uerbis sanari: ignominia contineberis. Tibi fortius aliquid et quod sentias inurendum est: in exilium et loca ignota mitteris. In te duriora remedia iam solida nequitia desiderat:

monstrisque editi sint. mergimus. nec). P3. = *portentiosos* et — *mergimus.* Col. = *Portentuosos* ∾ *monstruosos* ∾. Cod. Francisc. 𝔊𝔊 = ∾ *abigimus* (Lips. ci. = *abiicimus*). A = ∾ *monstrosque* [𝔤r. ∾] ∾. Grut. ci. = *Portentuosos foetus extinguimus. Non ira:* nam reliqua spuria esse. Ego quidem arbitror ea deleta aut mutata esse ab hominibus Christianis et superstitiosis.

3. *nec ira* = AmD. VB P3. 4. 𝔗 — 𝔚o = *Non ira.* G (m∾) — *secernere.* G = *Nichil minus.* g = *sed ratione est.* V = *si iudicio data est.* gP2. 𝔗 — 𝔈2. + *in illo tempore.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾.

tam temperatus = βGVA Gr. Iur. 𝔗𝔚. DE = *iam temperatus.* B𝔈1. — 𝔚o — *tam.* V = *non sic est ausus.* G — *se* ante *irae.* V𝔗 — 𝔊 = *coertionem.* BmD = *cohertionem.* Tres Gr. = *cohercionem.* G DEg quaedam exx. Pinc. P4. = *ad correctionem.* B (s.m.) = *peccato.* Bg𝔗𝔚 + *sed peccantem.*

Cap. XVI.

D(s∾)g — *non irascar latroni.* Col. = *irascitur.* Cod. Francisc. + *latroni? Non.*

Quid ergo? non irascar venefico = βGVABE Pall. Col. 𝔗 — 𝔈2. (Col. = *irascitur*). G(s.m.) Dg 𝔖 — 𝔚o — *Quid ergo?* 𝔗𝔚 = *mihi irascendum.* V = *sanguinem muto.*

2. B = *loco admoneo.* mD = *necdum graviter.* g = *laboras.* 𝔗𝔚 = *labores.* VB — *te* post *obiurgatio.* P3. = *obiurgatione primum.*

deinde publicata = βGVABDE P4. Anic. Tronc. Scal. 𝔗 — 𝔈2. D(s.m.) g ex. Fac. et Primit. P2. 3. Col. 𝔖 — 𝔚o = *deinde publica.* V = *emendare optabit.* P3. = *emend. tentabis.* G = *iam protexisti.*

ignominia contineberis = mss. etiam Pinc. Gr. 𝔗 — 𝔊 𝔊ro — 𝔚o. Pinc. ci. 𝔐 — 𝔏4. + *ignom. non contineberis.* gP2. 𝔗 — 𝔊 + *cum tibi fortius.* G = *quod sentias timendum est.* mG = *inicendum est.* B = *inmittendum est.* D(cr.∾) E = *mittendum est.* V = *iniungendum est.* Quidam codd. Pinc. = *iam solita nequitia.* Pinc. ci. = *insolita nequitia.*

et uincula publica et carcer adhibetur. Tibi insanabilis animus et sceleribus scelera contexens: et iam non causis quae numquam malo defuturae sunt inpelleris, sed satis tibi est magna ad peccandum causa peccare. Perbibisti nequitiam et ita uisceribus inmiscuisti, ut nisi cum ipsis exire non possit. Olim miser 3
mori quaeris. bene de te merebimur: auferemus tibi istam qua uexaris insaniam et per tua alienaque uolutato supplicia id quod unum tibi bonum superest repraesentabimus, mortem. Quare irascar cui cum maxime prosum? Interim optimum misericordiae genus est occidere. Si intrassem ualitudinarium exercitatus et sciens aut domum diuitis, non idem imperassem omnibus per diuersa aegrotantibus. Uaria in tot animis uitia uideo et ciuitati curandae adhibitus sum: pro cuiusque morbo medicina quaeratur. Hunc sanet uerecundia, hunc peregrinatio, hunc dolor, hunc egestas, hunc ferrum. Itaque, etsi peruersa 4

adhibetur = βGVABDEg Gr. 𝔗 — 𝔈1. = *adhibentur*. 𝔈2. — 𝔅o = *adhibebitur*.

animus et = βGAD(s.m.) EGr. 𝔈2. D(p.m.) = *animus a sceleribus*. 𝔗 — 𝔈1. = *animi et*. VB Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔅o + *animus est et*. P3. = *scelerum scelera cognoscens*. Col. = *sceleri scelera contexens*. B = *scelera cum texeris*. g = *contexeris*. VBg 𝔗 — 𝔈1. = *etiam nunc causis*. β — *numquam*. β = *perhibisti nequitiam*. GVP2. 3. 𝔗𝔅 = *perhibuisti neq*. g = *probasti nequit*. G — *ut* ante *nisi*.

3. B = *Aufferrimus*. A + *vexas vexaris*. E = *quam vexaris*. β ADE Col. = *per tua alienaque voluptate supplicia*. P4. = *per tua alienaque voluntate suppl*. GsD = *pro tua alienaque voluptate suppl*. VB P3. = *per tuam alienamque voluptatem suppl*. Pinc. v. l. 𝔈𝔊 = *per tuam alienamque voluptatem supplicium*. g = *perpetuam alienaque a voluptate supplicia*. 𝔗 — 𝔈1. = *perpetua alienaque voluptate supplicia*. P2. 𝔈2. = *perpetua alienaque a voluptate supplicia*. Grut. ci. = ∾ *volutante supplicia*. V = *repraesentamus*. G = *irascatur*. V(m∾) = *nascar*. βGD(cr.∾) P2. = *cui maxime cum*. E = *tum maxime cum*. P4. = *cum maxime civi*. GP2. 4. = *prosim*. Quidam amicus Grut. ci. = *Interdum optimum*. V = *optimum ñc genus est*. G = *Si intrasset* ∾ *excitatus et sciens autem domum divitis*. ABP3. = *aut domus divitis*. Vg P2. Col. = *aut domos divitis*. 𝔗𝔅 = *ut domos divitis*. D (cr.∾) = *aut domum divitiis*. 𝔈1. — 𝔊 = *ut domum divitis*. 𝔐 — *aut domum divitis*. Goerenz (Progr. gymn. Zwicc. a. 1812. p. 3 sq.) ci. = *Si intrassem valetudinarium exercitus sciens, aut domini divitis*. Medicum enim *exercitatum* dici non posse: cum vero duo fuerint apud veteres Romanos valetudinariorum genera (publica et privata), alterum hic significari per *valetudinarium exercitus*, alterum per (*valet.*) *domini divitis*. Idem abiiciendam censet *per* Praep., ut sit *diversa aegrotare* simili ratione dictum atque *diversa sentire*. Attamen nihil mutandum: nam *valitudinarium* hic est publicum, cui opponitur *domus divitis*, in qua ipse dominus aegrotat, non servi. *per diversa aegrotantes* sunt diversis locis atque ideo diversis conditionibus aegrotantes. 𝔗𝔅 = *Vana in tot animis iudicia*. V = *Varia in tot annis v*. β = *curam de adhibitus sum*. βG = *pro cuius morbo om. que*. g = *protinusque morbo*. D(s∾) — *hunc dolor*.

induenda magistratui uestis et conuocanda classico concio est, procedam in tribunal non furens nec infestus, sed uoltu legis. et illa sollemnia uerba leni magis grauique quam rabida uoce concipiam et agi iubebo non iratus, sed seuerus. Et cum ceruicem noxio imperabo praecidi et cum parricidas insuam culeo et cum mittam in supplicium militare et cum Tarpeio proditorem hostemue publicum inponam, sine ira eo uoltu animoque ero quo ser-
5 pentes et animalia uenenata percutio. Iracundia opus est ad puniendum. Quid? tibi lex uidetur irasci iis quos non nouit, quos non uidit, quos non futuros sperat? Illius itaque sumendus est animus quae non irascitur, sed constituit. Nam si bono uiro ob mala facinora irasci conuenit, et ob secundas res malorum hominum inuidere conueniet. Quid enim est indignius quam florere quosdam et eos indulgentia fortunae abuti quibus nulla potest satis mala inueniri fortuna? Sed tam commoda illorum
6 sine inuidia uidebit quam scelera sine ira. Bonus iudex damnat inprobanda, non odit. Quid ergo? non, cum eiusmodi aliquid

4. VB = *intuenda.* E = *inducenda.* P3. = *induenda vel intuenda magistratus vestis.* Col. = *induenda nigra cui vestis.* G = *classico in sono tube* [haec n.] *concione est.* g𝔅 = *classica concio est.* B E = *classico contione* om. *est.* D(cr. ∾) = *classico contionē* (etiam A scribit *contio*). G (cr. ∾) = *in tribunali.* B = *non currens.* DE = *nec furens.* G = *non infestus.* β = *non infesta.* g = *sed vultu benigno.* Pinc. ci. = *sed vultu leni et magis gravi quam rabida voce illa sollemnia verba legis concipiam et agi iubebo,* vel aptius *illa sollemnia verba concipiam et lege agi iubebo.* Eadem laudat P. Faber Semestr. II, 6. GVB plerique Gr. = *levi magis.* 𝔐 — 𝔏4. = *verba severa magis gravique* contra mstos etiam Gr. Lips. G — *quam* ante *rabida.* VBD (cr. ∾) Eg 𝔗𝔅 = *rapida.* βGD (cr. ∾) E P4. = *incipiam.* B — *et* ante *agi.* β = *et agi iubeo.* G(m∾) D(cr. ∾) E = *et agi videbo.* 𝔗𝔅 = *et agi videbor.* βG = *in noxio cervicem.* 𝔗 — 𝔅o = *praecidi imperabo.* g = *et cum committam cervicem noxio iubebo praecidi.*

et cum parricidas insuam = Bg. A = *et cum per indices insuam.* βV = *et cum per iudices insuam.* G = *et cum praeiudices insuam.* D = *et cum patricidas* [*t* n.] *per iudices* [n.] *insuam.* E = *et cum paricidas iudices insuam.* Etiam cod. Lips. + *parricidas per iudices.* 𝔗 — 𝔅o = *parricidam.* Lips. ci. ℜu — 𝔅o = *militarem.* 𝔗 — 𝔊 = *Tarpeiae* contra mstos etiam Pinc. Gr. β = *proditorem ne publicum.* V + *et eo vultu et eo animo ero.* β = *serpentes et alia venenata.*

5. 𝔗 — 𝔐 = *Quid enim* contra mstos etiam Pinc. Gr. Gr. (?) 𝔗 — 𝔅o = *videtur lex* contra mstos etiam Pinc.

irasci iis = A. D — *iis.* βGVBsDEg = *irasci hiis.* 𝔗 — 𝔅o = *irasci his.* 𝔗 — 𝔊 — *quos* ante *non vidit.* βG — *est* post *sumendus.* VB D(cr. ∾) Eg 𝔗 — ℭ1. = *qui non irascitur.* B = *sed constitit.* G(cr. ∾) = *invidere conveniat.* g = *inv. convenit.* g — *enim* post *Quid.* G = *indignum est.* D (cr. ∾) E = *quam flere quosdam.* G(cr. ∾) = *satius mala.* D(cr. ∾) E = *Sed tamen commoda.* 𝔗𝔅 — *illorum.*

6. B — *dampnabat improbanda.* βGDEg = *huiusmodi.*

sapiens babebit in manibus, tangetur animus eius eritque solito
commotior? Fateor. Sentiet leuem quemdam tenuemque mo- 7
tum. Nam, ut dicit Zenon, *in sapientis quoque animo,
etiam cum uolnus sanatum est, cicatrix manet.* Sentiet ita-
que suspiciones quasdam et umbras adfectuum: ipsis quidem ca-
rebit. Aristoteles ait *adfectus quosdam, si quis illis bene
utatur, pro armis esse.* Quod uerum foret, si uelut bellica
instrumenta sumi deponique possent induentis arbitrio. Haec 8
arma quae Aristoteles uirtuti dat ipsa per se pugnant, non ex-
spectant manum, et habent, non habentur. Nil aliis instru-
mentis opus est: satis nos instruxit ratione natura. Hoc dedit
telum, firmum, perpetuum, obsequens, nec anceps nec quod
in dominum remitti posset. Non ad prouidendum tantum, sed
ad res gerendas satis est per se ipsa ratio. Etenim quid est 9
stultius quam hanc ab iracundia petere praesidium, rem stabi-
lem ab incerta, fidelem ab infida, sanam ab aegra? Quid, quod
ad actiones quoque in quibus solis opera iracundiae uidetur ne-
cessaria multo per se ratio fortior est? Nam cum iudicauit ali- 10
quid faciendum, in eo perseuerat. nibil enim melius inuentura
est se ipsa quo mutetur: ideo stat semel constitutis. Iram sae-
pe misericordia retro egit: habet enim non solidum robur, sed

7. g𝔗𝔅 + *Sentietque levem.* V = *tenuemque modum.* G = *non ut.*
dicit Zenon = βGVABDEg (βG = *çenon*). 𝔗 — 𝔊 = *dixit Zenon.* 𝔐 — 𝔅o = *dixit Zeno.* βG = *insipientis quoque.* VB = *animo cum sanatur vulnus* om. *etiam.* GD(m∾) Eg tres Gr. 𝔗 — 𝔈2. = *suspirationes quasdam.* Rell. etiam ex. Fac. et Primit. Col. ∾. g — *illis* post *si quis.* βG = *utatur bene.* V = *veluti.* G = *velud.* E = *velut telica instrumenta.* g = *velud imbecilla instrumenta.*

8. 𝔗𝔅 = *non expetunt manum.*
et habent, non habentur = βGVAB DE. g = *Haec habent non habentur.* 𝔗 — 𝔅o = *habent et non habentur.* B = *Sanos instruxit ratione.* β = *instruit ratione.* G = *instruit ratio* [*ne* al. m.] *naturam.* D(cr.∾) = *instruit ratio natura.* E = *instruit rationis natura.* A = *rationi natura.*
Hoc dedit telum = βVADE. GBg 𝔗 — 𝔅o = *Haec dedit t.* GDE = *non anceps.* G (n.) + *ipsa ratio est.*

9. *quam hanc ab iracundia* = AD (s.m.) ex. Fac. et Primit. 𝔊 — 𝔅o. VB — *hanc.* βGDEg Col. 𝔗 — 𝔈2. = *quam hoc ab irac.* „Pall. Pronomen nota expresserunt" (sed nulla est in mstis nota, quae *hanc* simul et *hoc* significare possit). G = *pro incerta.* B = *Quidquid ad actiones.* βGADE — *ad* ante *actiones.* g = *Quitquit in actus quoque.* V 𝔗 — 𝔅o ∾. G = *in quibus solus.* 𝔗 — 𝔈1. = *solius.* G = *viderentur* (*n* n.). βD (cr. ∾) Eg 𝔗 — 𝔈1. = *videntur.* VB = *necessaria ratio per se fortior* om. *multo.*

10. D = *nihil cum melius.* GDE = *se ipsu comitetur.* g = *se ipsa quod imitetur.* GE = *ideo stat simul constitutis.* D (cr.∾) = *ideo stat seculis constitutis.* 𝔗 — 𝔊 = *semel constans.* 𝔗𝔅 = *Ira saepe misericordiam.* 𝔗 — 𝔈1. + *non solum solidum.* 𝔈2. = *non solum*

uanum tumorem uiolentisque principiis utitur, non aliter quam qui a terra uenti surgunt et fluminibus paludibusque concepti sine pertinacia uehementes sunt. Incipit magno inpetu, deinde deficit ante tempus fatigata et quae nihil aliud quam crudelitatem ac noua genera poenarum uersauerat, cum animaduertendum est, iam [ira] fracta lenisque est. Adfectus cito cadit: aequalis est
11 ratio. Ceterum etiam ubi perseuerauit ira, nonnumquam si plures sunt qui perire meruerunt, post duorum triumue sanguinem occidere desinit. Primi eius ictus acres sunt, sicut serpentium uenena a cubili repentium nocent: innoxii dentes sunt, cum illos frequens morsus exhausit. Ergo non paria patiuntur qui paria commiserunt. et saepe qui minus commisit plus patitur, quia recentiori obiectus est: et in totum inaequalis est. modo ultra quam oportet excurrit, modo citerius debito resistit. Sibi enim indulget et ex libidine iudicat et audire non uult et patrocinio non relinquit locum et ea tenet quae inuasit et eripi sibi
12 iudicium suum, etiam si prauum est, non sinit. Ratio utrique

in solidum. βGBD (s∾) g quatuor Gr. = *vanum timorem*. 𝔈2. — 𝔐 = *sed tantum tumorem*. D (s∾) = *violentis* om. *que*. B = *non aliter quam quod* (s *quoque*). G = *vetiti surgunt*. V = *surgunt in fluminibus*. Huet. ci. = *s. e fluminibus*. βG = *paludisque*. 𝔗 — 𝔐 = *ex-cepti* contra mstos etiam Pinc. Gr. G (cr. ∾) = *sine pertinatiam*. VB = *sine pertinentia*. V + *Incipit enim cum magno imp*. βGAB P4. = *defecit*. 𝔗 — 𝔐 = *desinit*. G = *apud tempus*. g = *ante tempus sagitata*. V = *et nova genera*. G D (cr. ∾) E P3. 4. = *vexaverat*. 𝔈2. — 𝔊 = *animum advertendum est*.

iam [ira] fracta lenisque est = β ADE. Gr. g = *iam ira fracta levisque est*. G = *cum* [n.] *ira fracta lenisque est*. VB = *iam ira fracta levis est*. 𝔗 — 𝔊 ℜu 𝔅2. = *ira iam fracta levisque* [ℜu 𝔅2. ∾] *est*. 𝔏 — 𝔅1. 𝔅o = *iam infracta lenisque est* ex Lips. ci. 𝔐 — *ira*. quam vocem suspectam certe uncis clausi.

11. G — *Adfectus*.

ubi perseveravit = βAD (s.m.) g. GVBD (p.m.) E 𝔗 — 𝔅o = *ubi perseveraverit*. sE = *Primi ire ictus*. G (p.m.) = *si serpentum*. G (s.m.) βV = *sic* [omisso apice: nam *sic̃* = *sicut*] *serpentum* (V = *serpentium*). g = *sicut serpentum*. A (cr. ∾) = *vena a cubili*. V = *venena ad cubile*. B = *venena ad cubille*. A = *erepentium*. D (cr. ∾) = *reupentium*. E = *rupentium*. g = *qui non parva*.

qui paria commiserunt = VB. βGDE 𝔈2. — 𝔏o = *qui paria commiserant*. 𝔗 — 𝔈1. = *qui paria commiserint*. g — *paria commiserunt*. G = *saepe quod*. βGD (cr. ∾) E = *plus commisit minus patitur*.

quia recentiori obiectus est = sA (s. m.) βGVBDEg Gr. (D p. m. = *retentiori*). A = *quia recentior obiectus est*. 𝔗 — 𝔏o + *quia recentiori irae obiectus est*. βD (s∾) Eg P2. 4. 𝔗 — 𝔐 = *et in tantum inaequalis est*. G + *et in tantum vel totum inaequalis est*. Lat. Latin. (B. Pr. p. 46.) = *interdum inaequalis est*. Rell. etiam P3. Col. ∾. B + *qui modo*. βGD (cr. ∾) Eg Pall. Scal. 𝔗 — 𝔈2. = *citius debito*. mA = *carrius debito*. Rell. etiam ex. Fac. et Primit. Col. ∾. B = *restitit*.

et ex libidine = A. βGVBDEg 𝔗 — 𝔏o — *et*. GD (cr. ∾) = *non reliquid locum*. BE = *non reliquit l*. E — *etiam si pravum est*.

parti tempus dat. Deinde aduocationem et sibi petit, ut excutiendae ueritati spatium habeat: ira festinat. Ratio id iudicare uult quod aequum est: ira id aequum uideri non uult quod iudicauit. Ratio nihil praeter ipsum de quo agitur spectat: ira uanis et extra causam obuersantibus commouetur. Uoltus illam securior, uox clarior, sermo liberior, cultus delicatior, aduocatio ambitiosior, fauor popularis exasperant. Saepe infesta 13
patrono reum damnat. etiam si ingeritur oculis ueritas, amat et tuetur errorem. coargui non uult et in male coeptis honestior illi pertinacia uidetur quam poenitentia. Cn. Piso fuit memoria nostra uir a multis uitiis integer, sed prauus et cui placebat pro constantia rigor. Is cum iratus duci iussisset eum qui ex com- 14
meatu sine commilitone redierat, quasi interfecisset quem non exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum non dedit: damnatus extra uallum productus est et iam ceruicem porrigebat, cum subito adparuit ille commilito qui occisus uidebatur. Tunc 15
centurio supplicio praepositus condere gladium speculatorem iu-

12. *Ratio utrique parti tempus dat* = mss. etiam Gr. 𝔗 — 𝔐𝔅2. = *R. utrique parti* l o c u m *dat* e t *tempus.* 𝔏 — 𝔑u𝔅o + *R. utrique parti* l o c u m d a t e t *tempus dat.*

advocationem e t *sibi petit* = βGVA BDEg. P2. = *advocat* o r e m *et sibi petit.* 𝔗𝔅 = *advocat* o r e m e t i a m *sibi petit.* 𝔈1. — 𝔅o = *advocationem* e t i a m *sibi petit.* 𝔗𝔅 = *veritati* t e m p u s. 𝔐 — 𝔅o = *spatium veritati* contra mstos. G (m∾) = i t a *festinat.*

id iudicar e *vult* = βGADE. VB 𝔈2. — 𝔅o = *id iudicar* i *vult.* 𝔗 — 𝔈1. = *id* a d *iudicar* i *vult.* g P2. = *ratio id* a d *iudicar* i *vult quod iudicavit. Ratio nihil praeter* rell. om. βG (n.) + i d *quod aequum.*

ira id aequum videri n o n *vult* = A P3. Col. V = *ira id videri aequum non vult.* β = i t a *id aequum videri non vult.* G = *ira* a d *aequum* h a b e r e *non* [hoc n.] *vult.* D = *ira id aequum* h a b e n t e *non vult.* E P4. = *ira id aequum* h a b e r e *non vult.* BD (s.m.) 𝔗 — 𝔅o — *non.* A = *Ratio* n i l. E = *ratio. Nihil.* G = *ira* v a r i i s. βg 𝔗𝔅 = *et extra causam* o b s e r v a n t i b u s. G = *et extra causam* o b s t a n t i b u s. V = *et extra c.* a d v e r s a n t i b u s. VBg (n.) 𝔗𝔅 = *advocat* i o r.

exasper a n t = βVABDEg tres Gr. Tronc. Anic. Scal. G = *exasperatis* (Fesslerus legit *exasper* a n s). P4. 𝔗 — 𝔅o = *exasper* a t.

13. V + H o c *saepe infesta.* B + h a e c *saepe inf.* g = f e s t o *infesta.* B = q u o d s i *ingeritur.* B = *tuetur errore* s. D = q u o *argui non vult.* G = *et* i r a *male coeptis.* mDg 𝔗𝔅 = *male* c o n *ceptis.* V = *pertinacia videtur quam* m ı a (i. e. *miseria* aut *misericordia*). mDg P2. = G n. *Piso.* V = *G.* n e v u s *piso.* GDE P4. = n a m *Piso.* Col. = T a m e n *Piso.* P3. = e t i n i p s o *fuit.* g = *inte*g r a t u s *sed.* β = *sed prav* i s. D (cr. ∾) E = *placeb* i t. g 𝔗𝔅 = c u m *constantia*

14. mA = *duci* i. c. o c c i d i. G = *duci* v i x i s s e t. βG = *ad conquerendum.*

p r o *ductus est* = βGVABDE P3. 4. g P2. 𝔗 — 𝔊 = d e *ductus est.* cf. Lips. ad Tacit. A. I, 29. XV, 67. Col. 𝔐 — 𝔅o = d u *ctus est.* g = t u n c *subito* c o m *paruit.* 𝔐 — *commilito* contra mstos etiam Gr. V — *qui occisus videbatur.*

15. V = *condere* c o l l u m. βGVB

bet. damnatum ad Pisonem reducit redditurus Pisoni innocentiam: nam militi fortuna reddiderat. Ingenti concursu deducuntur conplexi alter alterum cum magno gaudio castrorum commilitones. Conscendit tribunal furens Piso ac iubet duci utrumque,
16 et eum militem qui non occiderat et eum qui non perierat. Quid hoc indignius? quia unus innocens adparuerat, duo peribant. Piso adiecit et tertium. Nam ipsum centurionem qui damnatum reduxerat duci iussit. Constituti sunt in eodem illo loco perituri
17 tres ob unius innocentiam. O quam sollers est iracundia ad fingendas causas furoris! *Te, inquit, duci iubeo, quia damnatus es. te, quia causa damnationis commilitoni fuisti. te, quia iussus occidere imperatori non paruisti.* Excogitauit quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum inuenerat. Habet, inquam, iracundia hoc mali: non uult regi. irascitur ueritati ipsi, si contra uoluntatem suam adparuit. cum clamore et tumultu et totius corporis iactatione quos destinauit insequitur
18 adiectis conuiciis maledictisque. Hoc non facit ratio: sed si ita opus est, silens quietaque totas domos funditus tollit et familias reipublicae pestilentes cum coniugibus ac liberis perdit, tecta ipsa diruit et solo exaequat et inimica libertati nomina exstirpat: hoc non frendens nec caput quassans nec quicquam inde-

DEg quatuor Gr. 𝔗 — 𝔊 = *spiculatorem.* cf. Turneb. Advv. XXVII, 20. A ∾. Gg = *redit urus.*

nam militi = βGVAB sDE Pinc. v. l. tres Gr. 𝔊ro — 𝔅o. D = *nam milite.* g P2. cod. Lips. 𝔗 — 𝔏4. = *nam militem.* g = *deducitur.* B = *ducuntur.* G (cr. ∾) D (cr. ∾) E = *Condescendit tribunal.* βGD(m ∾) E — *furens.* G = *et illum militem qui occiderat* om. *non.* VBg 𝔗 — 𝔊 = *non occidit.*

16. g P2. 𝔗 — 𝔈2. = *Quid ergo indignius.* Rell. etiam Pinc. v. l. Gr. ∾. V = *quam quod unus innocens.* B = *quam innocens unus.* G = *quia unus vincens.* V = *duo perhibebant.* G = *Piso adicit.* E + *et nam ipsum.* g 𝔗 — 𝔊 = *Nam illum.* VB 𝔈1. — 𝔊 = *damnatum reduxit.* g 𝔗𝔅 = *damnatum induxit.* B + *duci ad supplicium.*

in eodem illo loco = A 𝔐 — 𝔏4. βGVBDEg Gr. 𝔗 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅o — *illo.*

17. 𝔈2. (m ∾) — 𝔊 = *ad fugiendas causas.* B = *qui dampnatus.* G = *tria carmina faceret.* B = *tria faceret genera criminum.* V = *tria genera faceret criminum.* mP3. = *tria genera minum faceret.* G = *Habet inquit.* βAE = *contra voluptatem.* quod ferri poterat.

adparuit = βGVABDEg. 𝔗 — 𝔅o = *apparuerit.*

cum clamore = βGVABDEg 𝔗 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o — *cum.* βGDE + *et cum tumultu.* g = *quae destinavit.* B = *adiectisque.* *Hoc non* rell. om. 𝔗𝔅 = *abiectis.* g = *obiectis.* βG = *convitiis.*

18. sDE = *sed si ira opus est.* 𝔗 𝔅 = *sed irae opus est.* g — *silens quietaque.* A = *totas domus.* quod genuinum videtur. G (cr. ∾) = *diffunditus.* B = *recta ipsa diruit.* B = *omnia extirpat.*

hoc non frendens = ADEg. βG VB 𝔗 — 𝔅o = *Haec non fr.* (sed Pron. partim exprimunt nota. V =

eorum iudici faciens cuius tum maxime placidus esse debet et in
statu uoltus, cum magna pronuntiat. *Quid opus est, inquit* 19
Hieronymus, *cum uelis caedere aliquem, tua prius labra
mordere?* Quid, si ille uidisset desilientem de tribunali pro-
consulem et fasces lictori auferentem et sua uestimenta scinden-
tem, quia tardius scindebantur aliena? Quid opus est mensam
euertere? quid pocula adfligere? quid se in columnas inpingere?
quid capillos auellere? femur pectusque percutere? Quantam
iram putas quae, quia in alium non tam cito quam uult erumpit,
in se reuertitur? Tenentur itaque a proximis et rogantur, ut 20
ipsi sibi placentur. quorum nil facit quisquis uacuus ira meri-
tam cuique poenam iniungit. Dimittit saepe eum cuius pecca-
tum deprendit, si poenitentia facti spem bonam pollicetur, si in-
tellegit non ex alto uenire nequitiam, sed summo, quod aiunt,
animo inhaerere. Dabit inpunitatem nec accipientibus nocitu-
ram nec dantibus. Nonnumquam magna scelera leuius quam
minora conpescet: si illa lapsu, non crudelitate commissa sunt,
his inest latens et operta et inueterata calliditas. Idem delictum

fremens). β = *caput cassans.* 𝔗𝔚 = *caput cessans.* sG = *nunc quicquam.* V = *iudiciũ faciens.* B = *iudicii faciens.*

cuius tum maxime placidus esse debet = VA P2. 4. 𝔈1. — 𝔊𝔏 — 𝔚𝔬. G = *cuius tamen placidus esse solet.* P3. = *cuius tunc maxime placidus esse solet.* β mG = *cuius tamen maxime placidus esse solet.* Col. = *cuius tamen maxime* ∾. B = ∾ *placidum* ∾. DE = ∾ *esse solet.* g = *tunc maxime* ∾ om. *cuius.* 𝔗𝔚 = *cuius enim maxime* ∾. Grut. ex 𝔐 laudat *eius tum maxime:* sed edd. Commel. et Par. habent *cuius.* 𝔈2. — 𝔊 — *et* ante *in statu.* E = *cum maxima pronuntiat.*

19. βGg = *ieronymus.* E = *cum velit.*

tua prius labra = βADE. Etiam Iur. = *labra.* GVBg𝔗 — 𝔚𝔬 = *prius tua labia.* β (lit.) 𝔗𝔚 = *morde.* B = *pro tribunali.* βG P4. 𝔗𝔚 = *falces lictori* (G = *littori*). ABD(cr. ∾) E P2. Col. = *faces lictori.* V = *facies lictori.* P3. = *falces alias facies lictori.* A = *suamet vestimenta.* de quo vide. B — *opus.* V + *Quid opus est pocula.* E = *in calumpnias impingere.*

avellere = βGA. VBD (s.m.) Eg 𝔗 — 𝔚𝔬 = *evellere.* D (p.m.) = *invellere.* G (m∾) — *percutere.* G = *quia salvum non tam cito in alium.* 𝔗 — 𝔚𝔬 = *quia non tam cito in alium.*

20. *Tenentur itaque a proximis et rogantur, ut ipsi sibi placentur* = βGVABD (s.m.) Gr. (G — *a*). D (p.m.) Eg 𝔗 — 𝔚𝔬 = *Tenetur itaque a proximis et rogatur, ut ipse* [DE g = *ipsi.* 𝔗𝔚 = *ipsum*] *sibi placetur.*

quorum nil = βGVABDEg 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔚𝔬 = *quorum nihil.* V = *quisque vacuus ira metam.* G = *quisque poenam.* B — *eum* post *Dimittit saepe.* D(cr. ∾) = *facti sepe bonam.*

deprendit = A. βGV BDEg 𝔗 — 𝔚𝔬 = *deprehendit.* B = *Dabit impuritatem.* β = *sed dantibus.* G = *magis scelera.* Apud G *minora* est in litura. D (n.) + *sed si illa lapsu.* Goerenz (Progr. gymn. Zwicc. a. 1812. p. 4.) ci. + *his si inest latens.* et facillime hoc loco Particula potuit excidere. g = *inventa calli-*

in duobus non eodem malo adficiet, si alter per neglegentiam admisit, alter curauit ut nocens esset. Hoc semper in omni animaduersione seruabit, ut sciat alteram adhiberi, ut emendet malos, alteram, ut tollat. In utroque non praeterita, sed fu-
21 tura intuebitur. Nam, ut Plato ait, *nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur. Reuocari enim praeterita non possunt: futura prohibentur. et quos uolet nequitiae male cedentis exempla fieri palam occidet, non tantum ut*
22 *pereant ipsi, sed ut alios pereundo deterreant.* Haec cui expendenda aestimandaque sunt uides quam debeat omni perturbatione liber accedere ad rem summa diligentia tractandam, potestatem uitae necisque. Male irato ferrum committitur. Ne illud quidem iudicandum est aliquid iram ad magnitudinem animi
23 conferre. Non est enim illa magnitudo, tumor est: nec corporibus copia uitiosi humoris intentis morbus incrementum est, sed pestilens abundantia. Omnes quos uecors animus supra cogitationes extollit humanas altum quiddam et sublime spirare se credunt: ceterum nil solidi subest, sed in ruinam prona sunt quae

ditas. G = *ca l iditas.* B = *Idem* [sp. vc.] *in duobus.* B — *non* ante *eodem.*
eodem m a l o adficiet = VAmD Col. Brux. 𝔗 — 𝔈1. 𝔊ro — 𝔅o. βGBD Eg Pinc. v. l. tres Pall. 𝔖 — 𝔏4. = *eodem m o d o afficiet.* 𝔈2. + *codem m o d o malo afficiet.* V = *per negligentiam ɔ misit.* B = *c o misit.* G — *alter* ante *curavit.* B = *H i c semper.* G(m∾) V = *in omni a d v e r sione.* βG(cr.∾) = *a u t sciat.* mD = *alterum* ∾ *alter u m.* g = *adhiber e.*
21. D(n.) + *i n praeterita.* 𝔗 — 𝔖 = *et quos n o let.* g = *et quos v u l t.* B = *palam occid e r e.* g = *palam occid i.* sg = *palam c e d i t.* 𝔗 = *palam c a e cidet.* 𝔅 = *palam c e cidet.* 𝔈2. — 𝔐 = *palam r e cidet.* Rell. etiam Gr. Anic. Tronc. Scal. ∾. Lips. ci. = *Non t a m ut pereant.*
22. D = *H o c cui expendenda.* VB = *Haec cui expe c t enda.* P3. 𝔅 𝔈1. = *Haec cui exp e t e n da.* mD = *Haec cui expe d i enda al' e x p e r i e n d a.* g P2. = *Haec cuiq u e e x p e r i e nda.* Col. = *Haec cui exp o n e nda.* 𝔗 𝔈2. — 𝔐 = *Haec cuiq u e expendenda.* G + *expendenda s u n t.* Rell. etiam Pinc. v. l. P4. ∾. P 3. = *vide a s quam.* 𝔈2. 𝔐 = *qu a n t um debeat.* g = *quam deb e t.* G = *perturbatione l i c e t accedere.* D(cr.∾) = *ad rem summ a m diligentia.* V + *.s.* [i. e. *s c i l i c e t*] *potestatem.* B + *s c i e t potestatem.* D = *potestatem vitaeque.* βGE = *vitae necisque.* 𝔗𝔅 + *n e male irato.* GD (cr.∾) E 𝔗𝔅 = *committ a tur.* Bg = *N e c illud quidem.* g = *aliq u a m iram.* V = *aliquid iram, a l i q u i d magnitudinem.*
23. D (cr.∾) Eg = *t i mor est.* VB = *n o n corporibus.*
intent is = AE. VB = *in c e n s is.* G = *inten s i.* βGDg 𝔗 — 𝔅o = *inten s is.* g = *morbi increm.* 𝔗𝔅 = *morb i s increm.* G = *sed pestilens hñtia.* quod alias significat *habentia.* V = *Omn i s quos.* mG = *quos ve t e r e o s animus.* g — *vecors.* 𝔗𝔅 = *quos vet e r o r u m animus.* 𝔈2. — 𝔐 + *vecors i r a animus* contra mstos etiam Gr.
altum q u i d d a m = VABsD Pinc. v. l. 𝔖𝔊 𝔊ro — 𝔅o. Col. = *altum qui d am.* βg P2. 𝔗 — 𝔈2. 𝔐 — 𝔏4. = *altum qui d e m.* GDE P4. = *altum q u i p p e.* P3. = *altum q u i p p e v e l qu o ddam.* g = *sp e rare se credunt.*
n i l solidi = A. βGVBDEg 𝔗 —

sine fundamentis creuere. Non habet ira cui insistat. non ex 24
firmo mansuroque oritur, sed uentosa et inanis est tantumque abest a magnitudine animi quantum a fortitudine audacia, a fiducia insolentia, ab austeritate tristitia, a seueritate crudelitas. Multum, inquam, interest inter sublimem animum et superbum. Iracundia nihil amplum decorumque molitur. Contra mihi ui- 25
detur ueternosi et infelicis animi, inbecillitatis sibi conscia saepe indolescere ut exulcerata et aegra corpora quae ad tactus leuissimos gemunt. Ita ira muliebre maxime ac puerile uitium est. At incidit et in uiros. Nam uiris quoque puerilia ac muliebria sunt ingenia. Quid ergo? non aliquae uoces ab iratis emittun- 26
tur quae magno emissae uideantur animo ueram ignorantibus magnitudinem? qualis illa dira et abominanda, *Oderint, dum metuant*. Sullano scias seculo scriptam. Nescio utrum sibi peius optauerit, ut odio esset an ut timori. *Oderint*. Occurrit illi futurum, ut execrentur, insidientur, opprimant. Quid adiecit? Di illi male faciant, adeo reperit dignum odio remedium. *Oderint*. Quid? dum pareant? non. Dum probent? non. Quid ergo? dum timeant. Sic nec amari quidem uellem.

𝔅o = *nihil solidi.* G (m∾) = *sed iniuriam prona sunt.* D (m∾) — *quae* ante *sine fundamentis.* V = *sine fundamento.* B + *sine fundamentis solidamtis.*

24. β = *mensuroque.* G = *ventosa et inanis tantum abest* [s *a*] *magnitudine.* D + *et a fiducia.* G = *insolertia.* 𝔗𝔅 = *insolentia ab auctoritate.* βGVBg Gr. 𝔗𝔅 — *tristitia, a severitate.* non damnat Grut. D = *tristitia et severitate.* AE 𝔈1. — 𝔅o ∾. B — *inter* ante *sublimem.* A = *inter sublime animum.* βG(cr.∾) = *decorumque mollitur.*

25. G (p.m.) = *ventuosi et infelices.* P2. = *ventuosi.* G (s.m.)VB g𝔗 — 𝔊 = *ventosi.* P3. = *ventosi et imbecillis animi.* Rell. etiam Pinc. v. l. Gr. m𝔈 ∾. mA = *veternus morbus a quo veternosus.*

inbecillitatis sibi conscia = βGVAB D Col. P3. gP2. = *imbecillitas sibi conscia.* 𝔗 — 𝔊 = *imbecillitas sibi conscii.* E Pinc. v. l. P4. 𝔐 — 𝔅o = *imbecillitatis sibi conscii.* 𝔗 — 𝔈2. — *saepe.* g — *ut exulcerata* et = *ut aegra.* 𝔗 — 𝔅o = . *Ut exulcerata.*

corpora quae ad tactus = βGVA DEg P2. 4. Col. B = *corpora que ad tractus.* P3. 𝔏4. — 𝔅o — *quae.* probat Grut. Ex. Fac. et Primit. = *corpora quae ad ictus.* 𝔐 — 𝔏𝔍u = *corpora ad ictus* om. *quae. Ita* in G est expunctum.

ac puerile = βABDE. GVg 𝔗 — 𝔅o = *et puerile.* G = *Ac incidit.* V = *muliebria et puerilia.* BDg = *et muliebria.* E — *ac.*

26. G = *non aliae voces.* P4. = *magno emisso.* Col. = *magno emisisse.* 𝔗 — 𝔈2. — *emissae* contra mstos etiam Pinc. Gr. D (cr. ∾) E = *seculo scripta.* E = *utrum si peius.* βG = *aut timori.* g = *oderat.* V = *concurrit illi futurum.*

Quid adiecit? = βGVABDEg m𝔈1. 𝔗𝔅 = *Quid addicat?* 𝔈1. = *Quid abdicat?* 𝔈2. — 𝔅o = *Quid adiicit?* E = *magnum odio remedium.* G = *Oderat.* β = *dum pateant nedum probent.* G — *dum probent? non.* g = *dum probent. numquam ergo.* β = *ne amari quidem.* Rell. ∾. BgP2. Col. = *vellent.* P3. + *vellem vel vel-*

Magno hoc dictum spiritu putas? falleris: nec enim magnitudo
27 ista est, sed inmanitas. Non est quod credas irascentium uerbis: quorum strepitus magni, minaces sunt, intra mens pauidissima. Nec est quod existimes uerum esse quod apud disertissimum uirum Liuium dicitur, *Uir ingenii magni magis quam boni.* Non potest illud separari: aut et bonum erit aut nec magnum, quia magnitudinem animi inconcussam intellego et introrsus solidam et ab imo parem firmamque qualis inesse malis
28 ingeniis non potest. Terribilia enim esse et tumultuosa et exitiosa possunt: magnitudinem quidem cuius firmamentum roburque bonitas est non habebunt. ceterum sermone, conatu et
29 omni extra paratu facient magnitudinis fidem. Eloquentur aliquid quod tu magni putes, sicut C. Caesar qui iratus coelo, quod obstreperet pantomimis quos imitabatur studiosius quam spectabat quodque comessatio sua fulminibus terreretur prorsus parum certis, ad pugnam uocauit Iouem et quidem sine missione Homericum illum exclamans uersum,

῎Η μ' ἀνάειρ' ἢ ἐγὼ σέ.

lent. B = *Magno ergo ipsum dictum putas?* G (m∾) — *falleris* — *inmanitas.*

27. BsD + *et minaces.*

intra mens pavidissima = mss. etiam Anic. Tronc. T — Bo = *intus mens p.*

Nec est quod existimes = βGADE g (g = *extimamus*). VB T — Bo = *Non est q. ex.* (V T — Cl. = *extimes*). A (s∾) — *virum Livium.* Cod. Lips. ed. Par. a. 1613. — *magis* ante *quam boni.* B — *quam.* A = *potest istud separari* om. *Non.* VB P3. TB = *aut etiam bonum erit.* g = *aut etiam bonum ingenitum* [*t* n.] *erit.* P2. = *aut etiam bonum citra aut.* Cl. 2. = *etiam bonum erit* om. *aut.* Eℓ Ju + *aut magnum et bonum erit.* D = *aut magnum aut bonum erit.* Rell. etiam Pinc. Gr. Ruben. ∾. D(cr.∾) E = *m. animi concussam.* V = *ut introrsus.* E = *introrsum.* βGD (cr.∾) E = *solidatam.*

et ab imo = βGVABDE. g T — Bo — *et.* VB cod. Fac. et Primit. = *qualis esse in malis ingeniis non solet.* P4. = *magis ingeniis.* P3. G — M = ∾ *non solet.*

28. G = *et exituosa.* B = *fondamentum roburque.* G = *conatu cum extra.* g = *et omni exteriori apparatu faciunt.* VB = *paratu faciet.* D(cr.∾) = *paratum faciant.* V = *finem. Eloquentur.* B = *finem. Eloquetur.*

29. Gg = *G. Caesar.* Gg = *obstreperet pantomimus.* A = *obstreperetur pantomimis.* B = *obstreperet pantomuum.* DE = *obstreperetur* [in D *ur.* n.] *pantominus.* TB = *quam sperabat.* Lips. ci. Ru Bo = *quodque commissio sua* contra mstos. β = *terretur.* g Huct. = *parum certus.* Grut. (Suspicc. IV, 11.) ci. = *prorsus palimpsestis.* Rell. etiam Gr. ∾. VB cod. Fac. et Primit. — *et quidem sine missione.* g P2. 3. Col. T — G = *sine intermissione.* Rell. etiam omnis v. l. Pinc. P4. ∾. G(m∾) = *Homerium.*

῎Η μ' ἀνάειρ' ἢ ἐγὼ σέ = M — Bo (Hom. Il. ψ, 724. ed. Wolf. ἢ ἐμ' ἀνάειρ', ἢ ἐγὼ σέ). cf. Suet. Calig. 22. Dion. Cass. LIX, 28. A = HMANAPENΓWCE. E = HMA

Quanta dementia fuit! putauit aut sibi noceri ne ab Ioue quidem posse aut se nocere etiam Ioui posse. Non puto parum 30
momenti hanc eius uocem ad incitandas coniuratorum mentes addidisse: ultimae enim patientiae uisum est eum ferre qui Iouem non ferret. Nihil ergo in ira, ne cum uidetur quidem uehemens 31
et deos hominesque despiciens, magnum, nihil nobile est. aut si uidetur alicui magnum animum ira producere, uideatur et luxuria. Ebore sustineri uult, purpura uestiri, auro tegi, terras transferre, maria concludere, flumina praecipitare, nemora suspendere. Uideatur et auaritia magni animi: aceruis auri argen- 32
tique incubat et prouinciarum nominibus agros colit et sub singulis uillicis latiores habet fines quam quos Consules sortiebantur. Uideatur et libido magni animi: transnatat freta, puerorum greges castrat, sub gladium mariti uenit uxor morte contempta. Uideatur et ambitio magni animi: non est contenta honoribus annuis. si fieri potest, uno nomine occupare fastus uult, per omnem orbem titulos disponere. Omnia ista non refert in quantum procedant extendantque se: angusta sunt, misera, de-

PeneCDCe. β = H. Ma. pene. τω ce. V = H. Ha. peñe. coce. B = *n*. hla. pener. coce. G = Hysa pene [sequuntur duae notae, quae non explicantur] Φce. D = *n*. [n.] *n*apoene ecce. g = *n* m̃ puer m̃ te. P2. = HM. PENERM. CE. P3. = Hμa. pene te. *v*vcc. P4. = Hμλ *penet re*. „Col. totidem fere habet literas, sed informes, tantum liquido apparent PENER.“ 𝔗 — 𝔈1. verbis Graecis relinquunt sp. vc. 𝔈2. — 𝔊 = *Ζεῦ πάτερ οὔτις σεῖο θεῶν ὀλοώτερος ἄλλος* (Il. γ, 365.). GB 𝔗𝔚 = *autem sibi noceri.*

ne ab Iove quidem = A. βGVB DE 𝔗 — 𝔚o = *ne a Iove q.* g = *aut a Iove q.* Goerenz (l. l. p. 5.) ci. — *posse* post *quidem.* B — *aut se — Iovi posse.*

30. G = *Non puto pars momenti.*

ad incitandas coni. mentes = β GVABDE tres Gr. 𝔊ro — 𝔚o (P4. p.m. = *manus.* unde Grut. ci. = *ad incitandam coni. manum*). g P2. 𝔗𝔚 = *ad incitandum* ∾. 𝔈1. = *ad incitandum coni. addidisse* om. *mentes.* 𝔈2. — 𝔏4. = *ad incitandum coni. animos.* g 𝔗𝔚 = *ultimae etiam.* sG = *inpatientiae.* V = *iussum est.* G — *eum* ante *ferre.*

31. V = *nec cum videtur q.*

et deos hominesque = βGADE. VBg = *et deos et homines.* 𝔗 — 𝔈1. + *et deos et hominesque.* 𝔈2. — 𝔚o — *et* ante *deos.* g + *despiciens est.* G — *nihil nobile — alicui magnum.* G = *animum uti producere.* g = *ebore enim sustentari vult.* A(cr. ∾) = *terra transferre.* βGD(s∾) E = *mare concludere.* G (m∾) = *praecipitare memoria.*

32. V = *argenti aurique incumbit.* g = *incumbat.* G = *quam qui consules.* βg 𝔈1. = *transnat freta.* V = *tranat freta.* 𝔗𝔚 = *transnaat fr.* G = *trans freta.* A(s∾) — *uxor.* G = *morte contenta.*

occupare fastus = βVAD (s.m.) g P2. 𝔗𝔚. GD (p.m.) E P4. = *occupare faustus.* P3. = *occupare fastas.* Col. = *occupare fasces.* B 𝔈1. — 𝔚o = *occupare fustos.* V (m∾) — *omnem.* sG + *excelsa res.*

pressa. Sola sublimis et excelsa uirtus est. nec quicquam magnum est nisi quod simul placidum.

L. ANNAEI SENECAE
AD NOVATUM
DE IRA
LIBER II.

I. Primus liber, Nouate, benigniorem habuit materiam: facilis enim in procliuia uitiorum decursus est. nunc ad exiliora ueniendum est. Quaerimus enim ira utrum iudicio an inpetu incipiat, id est utrum sua sponte moueatur an quemadmodum ple-
2 raque quae intra nos insciis nobis oriuntur. Debet autem in haec se demittere disputatio, ut ad illa quoque altiora possit exsurgere. Nam et in corpore nostro ossa neruique et articuli, firmamenta totius et uitalia, minime speciosa uisu, prius ordinantur. deinde haec ex quibus omnis in faciem adspectumque decor est. post haec omnia qui maxime oculos rapit color ulti-
3 mus perfecto iam corpore adfunditur. Iram quin species oblata

simul placidum = βGVADEg. B 𝔗 — 𝔅c + *simul et placidum.*

G = *Explicit liber primus. Incipit l'. IIdus.* A = *L. A. Senece Ad Novatum De Ira liber primus explicit. Incipit ad eundem liber Secundus.* D = *Explicit liber primus. incipit secundus.* E = *Explicit liber primus de ira. Incipit secundus.* mE = *Explicit liber primus. Incipit secundus de ira.* 𝔗 = *Explicit liber primus de Ira. Incipit secundus eiusdem Senecae ad Novatum.*

---

g = *Annei Lucii Senece de ira liber secundus incipit.*

Cap. I.

g — *enim.*

in procliv ia = VADg ℜ — 𝔐. βGE P2. 4. 𝔏 — 𝔅o = *in procliv a.* V = *vitiorum discursus.* G + *decursus est sed difficilis ad ardua virtutum* (m𝔍u = *sed difficilis ad ardua venturum*).

ira utrum = βGVADEg Gr. ℜ — 𝔅o = *utrum ira.* βGDEg ℜ — 𝔈l. = *aut impetu.* AV ∾. g = *et utrum sua sp.* Vg — *quae* aute *intra nos.* Gg ℜ — 𝔊 = *in hoc se.* β — *haec.* V = *nihil in se dimittere.* Etiam βGADg ℜ — 𝔅 = *dimittere.*

2. βGADE ℜ — 𝔅 = *posset exsurgere.* 𝔊ro 𝔅l. 𝔅o = *corpore nostra.* ℜ — 𝔈l. = *nervi et* om. *que.* βGADEg P2. 3. 4. Scal. ℜ — 𝔊 = *et ut* [*ut* n. in D] *alia minime speciosa* [g P2. ℜ — 𝔅 = *preciosa*] *visu.* V = *et ut alia prius minime speciosa visu.* Col. = *aut alia minime sp. v.* Pinc. cl. 𝔐 — 𝔅o ∾. G = *deinde hic ex quibus.* Eg = *deinde hoc.* V — *ex.* P3. = *quibus omnis in facie aspectuque* om, *ex.* Col. = ∾ *in facie aspectuque.* ℜ — 𝔊 = *effunditur* contra mstos etiam Pinc. Gr.

3. G = *Iram qui* (Fessl. legit *Iramque*). g = *Iram quomodo.* β

**iniuriae moueat, non est dubium: sed utrum speciem ipsam sta-
tim sequatur et non accedente animo excurrat an illo adsentiente
moueatur quaerimus. Nobis placet nihil illam per se audere,
sed animo adprobante. Nam speciem capere acceptae iniuriae 4
et ultionem eius concupiscere et utrumque coniungere nec laedi
se debuisse et uindicari debere non est eius inpetus qui sine uo-
luntate nostra concitatur. Ille simplex est: hic conpositus et
plura continens. Intellexit aliquid, indignatus est, damnauit,
ulciscitur: haec non possunt fieri, nisi animus eius quibus tan-
gebatur adsensus est. II. Quorsus, inquis, haec quaestio per-
tinet? Ut sciamus quid sit ira. Nam si inuitis nobis nascitur,
numquam rationi succumbet. Omnes enim motus qui non uo- 2
luntate nostra fiunt inuicti et ineuitabiles sunt ut horror frigida
adspersis, ad quosdam tactus aspernatio. ad peiores nuntios
subriguntur pili et rubor ad inproba uerba subfunditur sequitur-
que uertigo praerupta cernentis. Quorum quia nihil in nostra**

Vg tres Gr. 𝔑 — 𝔐 = *species oblatae.* P4. = *oblitae.* Rell. ∾. probat Steph. ad Dalech. Ep. 24. V = *speciem istam.* G = *an alio assentiente* (mG = *ad ꝑcientem*). V = *quaeramus.*

nihil illam per se = βGADE. V = *nichil iram per se.* 𝔑𝔗 = *nihil ipsam per se.* (g) 𝔅 — 𝔅o = *nil ipsam per se.* Grut. ci. = *se animo* i. e. *sine animo.* P4. „hic aliquam multa praetermisit.“ G = *audire.*

4. V = *et utrum coni.* om. *que.* β G (cr. ∾) D (cr. ∾) E = *nec laedisse debuisse.* g = *nec laedi se doluisse.* g = *vindicare.* Anic. Tronc. + *eiusmodi impetus.*

concitatur = βGVADEg quatuor Gr. 𝔑 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅o. 𝔐 — 𝔏4. = *conciletur.* mD = *et plura contingens.* G = *intellexit quid.* G = *hic non possunt fieri.*

animus eius quibus tangebatur adsensus est = βGADE quidam codd. Pinc. VD(s.m.) = *animus eis quibus* [= Anic. vet. Dalech.] *tangebatur accensus est.* Alii Pinc. = *animus eis qui tangebatur accensus est.* Quatuor Gr. 𝔊ro — 𝔅o = *animus eis quibus tangebatur assensus est.* Sed parum hic confido Grutero, qui eadem male laudat ex Pinc. codd. 𝔑 — 𝔅 = *animus qui tangebatur accensus est.* 𝔈1. — 𝔊 = *animus qui tangebatur assensus est.* 𝔐 — 𝔏4. = *animus eius qui tangebatur assensus est.*

Cap. II.

Col. = *inquit.* 𝔑 — 𝔅 = *inquis hic non pertinet.* 𝔈1. = *inquis hoc non pertinet.* 𝔈2. — 𝔊 = *inquis hoc nunc pertinet.* G (cr. ∾) = *Nam si invitus nascitur.*

2. Vg 𝔑 — 𝔅 = *inviti et inevitabiles.* βG P3. Col. Scal. Tronc. = *et immutabiles.* sGA (s ∾) D (s ∾) E (s.m.) = *et invitabiles.* de quo vide. E (p.m.) = *et invitales.* P3. 𝔑 — 𝔅 = *frigida asperis.* P4. + *frigida aqua aspersis.* Col. = *horror et frigiditas et asperis.*

ad quosdam tactus = βGVADEg Pinc. v. l. tres Pall. Tronc. 𝔊ro — 𝔅1. (A p.m. = *tactis*). Col. = *ad quosdam actus.* 𝔑 — 𝔏4. 𝔑u — 𝔅o = *ad quosdam ictus.* m𝔈2. = *consternatio.* g = *aspernatura.* g — *pili.* A (cr. ∾) = *robur ad inproba.* G = *et improba.* G(s∾) = *diffunditur.*

cernentis = βGVADEg 𝔑 — 𝔅. Gr. = *cernetis* (?). 𝔈1. = *cernenti.* 𝔈2. — 𝔅o = *cernentes.* 𝔑 — 𝔅 = *Quare? quia nihil.*

3 potestate est, nulla quo minus fiant ratio persuadet. **Ira prae-
ceptis fugatur: est enim uoluntarium animi uitium, non ex his
quae condicione quadam humanae sortis eueniunt ideoque etiam
sapientissimis accidunt.** iuter quae et primus ille ictus animi po-
4 nendus est qui nos post opinionem iniuriae mouet. **Hic subit
etiam inter ludicra scenae spectacula et lectiones rerum uetusta-
rum: saepe Clodio Ciceronem expellenti et Antonio occidenti
uidemur irasci. Quis non contra Marii arma, contra Sullae
proscriptionem concitatur? Quis non Theodoto et Achillae et
5 ipsi puero non puerile auso facinus infestus est? Cantus nos
nonnumquam et citata modulatio instigat Martiusque ille tubarum
sonus mouet mentes et atrox pictura et iustissimorum supplicio-
6 rum tristis adspectus. Id est, quod adridemus ridentibus et con-
tristat nos turba moerentium et efferuescimus ad aliena certami-
na:** quae non sunt irae, non magis quam tristitia est quae ad
conspectum mimici naufragii contrahit frontem. non magis quam
timor qui Hannibale post Cannas moenia circumsidente lectoris

V = *quominus fiat.*
3. 𝔊ro 𝔅1. 𝔅o = *Ita praeceptis.* G = *praeceptis.* ℜ — 𝔅 = *accidit.* V = *Inter quae primus* om. *et.* G = *et in primis.* β = *ille iocus animi.* Tronc. = *ille actus animi.* V = *praeponendus est.* G = *quae nos post opinionem.*
4. G = *Haec subit.* V = *inter lubrica cenae.* V + *etiam rerum vetustarum.* V + *saepe enim Clodio.* g — *Clodio.* A(s.m.) D(s.m.) = *Claudio.* A (p.m.) = *Cicerone.* A (s.m.) D = *Ciceroni.* mA = *corrige Ciceronem.* A (cr. ∾) = *excellenti.* E = *videmus.* mG = *circa Marii arma.* Vg ℜ — 𝔅o + *et contra.* Rell. etiam P3. 4. ∾. GDg tres Pall. ℜ — 𝔈1. = *Theodoro.* Col. = *Theodoco.* DEg ℜ — 𝔈1. = *et Achilli.* In A s.m. his nominibus inscripsit *ministris.* Ad vocem *puero* mA = *ptholomeo regi egipti qui mandavit occidi pompeium.*
5. B = *tantus nos.* gP2. = *Quantum nos.*
et citata modulatio = VA Col. P3. probat Grut. E + *quod et citata m.* gP4. = *citata m.* om. *et.* G = *qui acitata m.* β = *quia citata m.* P2. = *quem citata m.* Quidam codd. Pinc. = *nonnumquamque citata m.* D = *quod* [n.] *concitatam.* ℜ — 𝔈1. = *concitata m.* om. *et.* 𝔈2. — 𝔅o = *et concitata m.*
Martiusque ille = βGVADEg P2. 3. Col. — *que.* P4. = *Martius illeque.* ℜ — 𝔅o = *Martius quoque ille.* G = *tubanus sonus.* P3. = *et infestissimorum.* Steph. (Prood. I, 6.) ci. = *vel iustissimorum.*
6. *Id est, quod adridemus* = AD (p.m.) E Col. βV P2. ℜ — 𝔅 = *Idem quod arr.* P3 = *Idem quod arridere.* P4. = *Id quidem arridemus.* G = *id vi quam* [debuit fortasse *inquam*] *arridemus.* g = *Item quod arr.* D(s.m.) = *hinc est quod arr.* 𝔈1. — 𝔅o = *Inde est quod arr.* 𝔈2. — 𝔏4. = *arridentibus* contra mstos etiam Gr.
mimici naufragii = A cod. Iur. ci. Grut. (Suspp. X, 18.) 𝔊ro — 𝔅o. probant Lips. Arntz. ad Plin. Pan. XVI, 3. Burm. ad Anth. L. I. p. 225. βGE P4. = *inimici naufragii.* D (p.m.) = *inimici naufragium.* VD (s.m.) gP2. 3. Col. ℜ — 𝔏4. = *inimici naufragi.* g = *trahit frontem.* G = *contra id frontem.* βG + *Hannibal est.* g = *Hannibalem* ∾ *circumsidentem.* D (cr. ∾) E = *circum-*

percurrit animos: sed omnia ista motus sunt animorum moueri uolentium nec adfectus, sed principia proludentia adfectibus. Sic enim militaris uiri in media pace iam togati aures tuba susci- 7
tat equosque castrenses erigit erepitus armorum. Alexandrum aiunt Xenophante canente manum ad arma misisse. III. Nihil ex his quae animum fortuito inpellunt adfectus uocari debet: ista, ut ita dicam, patitur magis animus quam facit. Ergo adfectus est non ad oblatas rerum species moueri, sed permittere se illis et hunc fortuitum motum prosequi. Nam si quis pallorem et 2
lacrimas procidentis et inritationem humoris obscoeni altumue suspirium et oculos subito acriores aut quid his simile indicium adfectus animique signum putat, fallitur nec intellegit corporis hos esse pulsus. Itaque et fortissimus plerumque uir, dum ar- 3
matur, expalluit et signo pugnae dato ferocissimo militi paulum genua tremuerunt et magno imperatori, antequam inter se acies arietarent, cor exsiluit et oratori eloquentissimo, dum ad dicendum conponitur, summa riguerunt. Ira non moueri 4
tantum debet, sed excurrere: est enim inpetus. numquam au-

cidente. V = *circumscindente.* G Scal. = *circumscribente.* Tronc. = *circumdante.* βA 𝔑 — 𝔅o ∾.

percurrit animos = βGVADE P3. 4. Col. 𝔑 — 𝔅. g P2. 𝔈1. — 𝔊 = *percutit animos.* 𝔐 — 𝔅o = *percutit animum.* quod contra mstos retinere non sum ausus: fortasse supra erat scribendum *lectorum.* etiam *lecturis* cuipiam in mentem venit.

moveri volentium = βGVAD(p.m.) (Pinc.) P3. 4. 𝔑 — 𝔏4. D (s.m.) Eg P2. Col. Pinc. ci. 𝔊ro — 𝔅o = *moveri nolentium.*

proludentia = VADE. βGg 𝔑 — 𝔅o = *praeludentia.*

7. g = *Sicut enim.* A = *militaris vir* (cr. ∾ fortasse p.m.). E = *militares viri.* GD(m∾) = *iam rogati.* Col. = *non togati.* 𝔑 — 𝔐 = *togati iam aures* contra mstos etiam Gr. VE = *erigit strepitus.*

Xenophante = A (p.m.) D (s.m.) E P4. Col. D(p.m.) = *Senophante.* g = *Czenofantāte.* V = *Xenofanto.* P2. 𝔗 — 𝔈1. = *Cenophanto.* 𝔑 = *Cenofanto.* 𝔈2. = *Zenophanto.* Pinc. v. l. = *Xenophanto* sive *Xenophante.* βG P3. 𝔊 — 𝔅o = *Xenophanto.* Apud Plut. in Demet. (V, 100, 6. Reisk.) scribitur Ξενόφαντος, sed utrum illic praeferant mss. nescio.

Cap. III.

βGDE = *nihil ex eis quae.* VA 𝔑 — 𝔅o ∾. 𝔑 — 𝔅 — *fortuito.* Anic. 𝔏 — 𝔅o (exc. 𝔏4.) = *fortuitu.* Rell. ∾. G + *magis* [u.] *animus magis.* G 𝔑 — 𝔅 = *faciat.* β = *si permittere.* GD(cr.∾) E = *te illis.* G(m∾) = *fortuitum casum.*

prosequi = GAD Scal. Tronc. β VE 𝔑 — 𝔅o = *persequi.*

2. *procidentis* = βGVADE 𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o = *procidentes.* G(n.) + *humoris scilicet stercoris obsceni.* G = *altum ore suspirium.* V = *altumve supinum.* G quatuor Gr. 𝔑 — 𝔊 = *iudicium.* Rell. ∾. D(cr.∾) = *intelligitur.* 𝔑 — 𝔅o = *hos corporis esse* contra mstos. E = *corporis plus esse.* A = *pulsos.*

3. *paulum* = βGVADE. 𝔑 — 𝔅o = *paululum.* VD(cr.∾) = *arietaret.* mD 𝔑 — 𝔅 = *agitarent.* D (s∾) — *cor.* G = *exilivit.*

4. *debet, sed excurrere* = βGVAD E (V = *exurere*). 𝔑 — 𝔅o = *sed*

tem inpetus sine adsensu mentis est: neque enim fieri potest, ut de ultione et poena agatur animo nesciente. Putauit se aliquis laesum, uoluit ulcisci: dissuadente aliqua causa statim resedit. Hanc iram non uoco, sed motum animi rationi parentem. Illa est ira quae rationem transsilit, quae secum rapit. Ergo prima illa agitatio animi quam species iniuriae incussit non magis ira est quam ipsa iniuriae species, sed ille sequens inpetus qui speciem iniuriae non tantum accepit, sed adprobauit. Ira est concitatio animi ad ultionem uoluntate et iudicio pergen-
5 tis. Numquam dubium est quin timor fugam habeat, ira inpetum. Uide ergo an putes aliquid sine adsensu mentis aut peti posse aut caueri. IV. Et ut scias quemadmodum incipiant adfectus aut crescant aut efferantur, est primus motus non uoluntarius quasi praeparatio adfectus et quaedam comminatio: alter cum uoluntate non contumaci, tamquam oporteat me uindicari, cum laesus sim, aut oporteat hunc poenas dare, cum scelus fecerit. tertius motus est iam inpotens qui non, si oportet, ul-
2 cisci uult, sed utique qui rationem euicit. Primum illum animi ictum effugere ratione non possumus, sicut ne illa quidem quae diximus accidere corporibus, ne nos oscitatio aliena solli-

excurrere debet. P4. + *est enim impetus n u n q u a m. Nunquam autem impetus.* P3. = *nu s quam autem impetus.* Col. + *nunquam autem a i u n t impetus.* E — *inpetus* ante *sine adsensu.* G = *dis s i d ente aliqua causa.* Steph. (ad Dalech. Ep. 24.) ci. + *statim i r a resedit.* P4. = *reseder i t.*

s e d motum animi = Vℜ — 𝔚o. β GADE — *sed.* de quo vide. G = *Illa e n i m ira.* G = *illa prim o agitatio.* β DE𝔐 — 𝔚o = *illa prima.* VAℜ — 𝔊∾. G = *iniuriae incur sit.* Col. = *quam ips e iniuriae species.* G (m∾) — *species* post *iniuriae.* Steph. (Prood. I, 6.) ci. + *quam ipsa iniuriae species i n i u r i a e s t.*

s e d ille sequens = DE ℜ — 𝔅o. βGVA — *sed.* de quo rursus vide. Amicus quidam Grut. ci. = *voluntate h a u d iudicio.* ℜ — 𝔈2. = *voluntat i s iudicio.* P3. 4. = *vol. et iudicio per a gentis.*

5. *Numqu a m dubium est* = βGVAD E. ℜ — 𝔅o = *Numqu i d dubium est.* Non ignoro in mstis propter compendiorum similitudinem *quam* et *quid* facile confundi: sed Langobardicus ille A tantae est vetustatis, ut in eo compendia scripturae fere nulla reperiantur. G = *q u i n o n timor.* P2. = *quin t u mor.*

f u g a m habeat = VAD (s.m.) Col. 𝔈1. — 𝔅o. βGD (p.m.) E P2. 3. 4. ℜ — 𝔚 = *f i n e m habeat.*

Cap. IV.

β = *incipi a t.* V = *aut a f ferantur.* G = *est primus mo d us.* ℜ — 𝔚 = *quasi p a ratio affectus.*

et quaedam comm i n atio = βVAD E Col. Anic. 𝔐 — 𝔏4. G Pall. ℜ — 𝔊 𝔊ro — 𝔚o = *et quaedam comm u - tatio.* probat Grut. V (n.) + *cum voluntate a n i m i.* D (cr. ∾) E (n.) = *cum l u sus sim.* ℜ — 𝔈1. = *cum laesus s u m.* βGADE = *aut oport e t.* D = *c u m* [n.] *tercius mo d us.* G = *tertius mo d us.* D = *qui si non oportet.* A = *ration e m e v i c i t.* 𝔐 = *rationem evi n cit.*

2. G = *animi i a ctum effugere ration e m non* [β =] *possu m.* ℜ — 𝔈1. = *sicut i.* G (cr. ∾) = *t e illa quidem.* V = *n e c illa quidem.* β =

citet, ne oculi ad intentationem subitam digitorum conprimantur. Ista non potest ratio uincere: consuetudo fortasse et adsidua obseruatio extenuat. Alter ille motus qui iudicio nascitur iudicio tollitur. V. Illud etiamnunc quaerendum est hi qui uolgo saeuiunt et sanguine humano gaudent an irascantur, cum eos occidunt a quibus nec acceperunt iniuriam nec accepisse ipsos existimant: qualis fuit Apollodorus aut Phalaris. Haec non est 2
ira, feritas est. non enim quia accepit iniuriam nocet, sed parata est, dum noceat, uelle accipere. nec illi uerbera lacerationesque in ultionem petuntur, sed in uoluptatem. Quid ergo? Origo huius mali ab ira est: quae ubi frequenti exercitatione 3
et satietate in obliuionem clementiae uenit et omne foedus humanum eiecit animo, nouissime in crudelitatem transit. Rident itaque gaudentque et uoluptate multa perfruuntur plurimumque ab iratorum uoltu absunt per otium saeui. Hannibalem aiunt dixisse, cum fossam sanguine humano plenam uidisset, *O formosum spectaculum!* Quanto pulchrius illi uisum esset, si

obscitatio. V = *ossitatio.* 𝔑 = *occitatio.* P4. = *ad impositionem subitam.* P3. = *ad impositionem ad impotentationem subitam.* G = *ad inpomentationem subitam.* A = *ad inpotentatione[m* s.m.] *subita.* βVD EP2. Col. 𝔑 — 𝔅 = *ad inpotentationem subitam.* Ita hoc est ortum, ut alteram scripturam (*impositionem*) partim aliquis imposuerit. D (s.m.) = *ad inportationem s.* 𝔏𝔍u = *ad intentionem s.* E (n.) = *Ita non potest.* β = *ratio vincire.* E = *extenuet.*

Cap. V.

Hic hiatum esse observavit Lips. et stellae signo notarunt 𝔏 — 𝔏4. 𝔑u — 𝔅o: at quod de *tertio motu* non amplius agitur, ipse Seneca id praetermisisse potest. 𝔈2. — 𝔅o = *etiamnum* contra mstos. βVAD = *Hic qui.* D(s.m.) = *Hii qui.* G = *Hic vulgo* om. *qui.* A (s.m.) = *volgo se vivunt.* D (s∾) — *a* ante *quibus nec.* DE = *acceperint.*

accepisse ipsos existimant = βAE Gr. 𝔑 — 𝔊 𝔅2. V ci. Grut. + *accepisse se ipsos exist.* GD = *accepisse eos exist.* 𝔐 — 𝔑u 𝔅o = *accepisse se exist.* A = *apollodo..rus* (duabus litteris abrasis). GA P3. = *aput Phalaris.* βA (s.m.) DE = *apud Phalaris* (D s.m. = *Phalarim*). P2. 4. Col. = *apud Phalarim.* V = *aput falarim.* cf. BK. VII, 19, 4.

2. Germ. 𝔑 — 𝔈2. = *ira sed feritas* om. *est.* 𝔈𝔊 = *ira sed crudelitas.*

quia accepit iniuriam = βD (s.m.) 𝔑 — 𝔅o. AD (p. m.) E = *quia accipit ini.* quod fortasse erat recipiendum. VP3. Col. = *sed paratus est.*

velle accipere = βGVADE 𝔑 — 𝔊ro. Lips. ci. 𝔅1. — 𝔅o = *vel accipere.* sed huius Particulae vim librariis fuisse ignotam non est quod mihi persuadeam. βG = *nec illi verba lacerationesque.*

3. E P4. 𝔑 — 𝔊 + *huiusmodi mali.* 𝔑 — 𝔈1. = *inhibita est.* Erm. ci. = *imbibita est* sive *indita est.* V = *quae si frequenti.* P2. 3. 4. 𝔑 — 𝔅 = *quae nisi frequenti.* Rell. etiam Col. ∾. G = *et os foedus humani.* D (s∾) — *eiecit.* 𝔑 = *eicit.* 𝔗𝔅 = *eiicit.* D (s∾) = *gaudent* om. *que.* 𝔑 — 𝔅 = *voluntate.* G = *perfluuntur.* 𝔑 — 𝔅 = *perferuntur.* D (cr. ∾) E = *ab habitatorum vultu.* A (n.) = *per otium saevit.* G = *cum forsan sanguine hum.*

4 flumen aliquod lacumque conplesset? Quid mirum, si hoc ma-
xime spectaculo caperis innatus sanguini et ab infante caedibus
admotus? sequetur te fortuna crudelitati tuae per uiginti annos
secunda dabitque oculis tuis gratum ubique spectaculum. uide-
bis istud et circa Trasimenum et circa Cannas et nouissime circa
5 Carthaginem tuam. Uolesus nuper sub diuo Augusto procon-
sul Asiae, cum trecentos uno die securi percussisset, incedens
inter cadauera uolto superbo, quasi magnificum quiddam conspi-
ciendumque fecisset, Graece proclamauit, *O rem regiam!*
Quid hic rex fecisset? Non fuit haec ira, sed maius malum et
insanabile. VI. Uirtus, inquit, ut honestis rebus propitia est,
2 ita turpibus irata esse debet. Quid si dicatur uirtatem et humi-
lem et magnam esse debere? Atqui hoc dicit qui illam extolli
uult et deprimi: quoniam laetitia ob recte factum clara magnifi-
caque est, ira ob alienum peccatum sordida et angusti pectoris
est. nec umquam committet uirtus, ut uitia, dum conpescit,
imitetur. ipsam iram castigandam habet quae nihilo melior est,
3 saepe etiam peior his delictis quibus irascitur. Gaudere laetari-
que proprium et naturale uirtutis est: irasci non est ex digni-
tate eius, non magis quam moerere. Atqui iracundiae et tri-

4. G = *sequitur.*
crudelitati tuae = A. βGVDE 𝔑 — 𝔅o = *crudelitatis tuae.* G = *utique spectaculum.* V = *spectaculum ubique.* A = *circa thransymenum.* D = *circa transinenum* (s.m. *transymenum*). G = *circa harasimennum.* E = *circa haransimenenum.* β = *circa arhansymennum.* 𝔑 = *circa Trasmenum.* 𝔛𝔅 = *circa Transmenum.*
5. V + *cum CCC. viros uno die.* *uno die* = βGV. 𝔑 — 𝔅o = *una die.* Rell. n. l. G(cr. ∾) = *percussissent.* G = *incendens.* P2. 𝔑 — 𝔈2. = *intra cadavera.* Ex. Fac. et Primit. = *supra cadavera.* Rell. etiam alii Pinc. Gr. ∾. βG = *quiddam magnificum.* βG = *conspiciendum quod fecisset.* β = *grege proclamavit.* D(s∾) = *egregie procl.* 𝔑 — 𝔊 = *Quis haec rex fecisset?* DE = *Quid enim rex fecisset?* V = *Quid hic rex fecit?* Rell. etiam cxx. Pinc. ac Fac. et Primit. Gr. ∾. P3. = *Igitur non fuit ira.* V — *haec ante ira.* Col. = *hoc ira.* 𝔑 — 𝔅 = *magnum malum.* V m ℨu = *et ineffabile.*

Cap. VI.

Hic quoque lacunam esse Lips. suspicatur et significant 𝔏 — 𝔏4. 𝔑u — 𝔅o. GE = *Virtus quidem.* D(m∾) = *Virtus et quidem.*
2. *Atqui hoc dicit qui illam* = βVADE (etiam Tronc. = *hoc*). G 𝔑 — 𝔊 𝔑u 𝔅2. = *atqui haec dicit qui illam.* Col. = *atqui hoc dicunt illam extolli volunt.* P4. = *atqui hic dicit qui illam.* 𝔐 — 𝔅1. 𝔅o = *at qui haec dicit illam.* V = *ob rectum factum.* GE = *ne unquam committet.* 𝔈2. — 𝔊 = *dum compescuit.* E = *Ipsa ira castiganda.* G(r.m.) 𝔈1. — 𝔊 = *imitetur ipsa. Iram.* V = *nihil melior est.*
3. V = *proprium est et naturale virtutis.* G = *virtus est.* βGDE P4. Scal. = *non est de dignitate.* 𝔈1. 2. — *est.* Rell. etiam Pinc. tres Gr. ∾. G = *eius et magis quam mereat qui* [haec n.] *irac.* A(cr. ∾) = *non magis quam inhaerere.*
Atqui iracundiae et tristitia = V

stitia comes est et in hanc omnis ira uel post poenitentiam uel
post repulsam reuoluitur. Et si sapientis est peccatis irasci,
magis irascetur maioribus et saepe irascetur: sequitur, ut non
tantum iratus sit sapiens, sed iracundus. Atqui, si nec ma- 4
gnam iram nec frequentem in animo sapientis locum habere cre-
dimus, quid est quare non ex toto illum hoc adfectu liberemus?
modus enim esse non potest, si pro facto cuiusque irascendum
est. Nam aut iniquus erit, si aequaliter irascetur delictis in- 5
aequalibus, aut iracundissimus, si totiens excanduerit quotiens
iram scelera meruerint. Et quid indignius quam sapientis ad-
fectum ex aliena pendere nequitia? desinet ille Socrates posse
eumdem uoltum domum referre quem domo extulerat. VII. At-
qui, si irasci sapiens turpiter factis debet et concitari contrista-
rique ob scelera, nihil est aerumnosius sapiente: omnis illi per
iracundiam moeroremque uita transibit. Quod enim momentum 2
erit quo non inprobanda uideat? quotiens processerit domo per
sceleratos illi auarosque et prodigos et inpudentis et ob ista feli-
ces incedendum erit: nusquam oculi eius flectentur, ut non
quod indignentur inueniant. Deficiet, si totiens a se iram quo- 3
tiens causa poscet exegerit. Haec tot milia ad forum prima luce

P2. βGA mD P3. 𝔑 — 𝔈1. = *Atqui iracundia et tristitia.* DE P4. = *Atqui verecundia et tristitia.* Col. = *At quae moeror iracundiae et tristitiae comes est.* 𝔈2. — 𝔅o — *et* (𝔊ro — 𝔑u 𝔅o = *Atque*). V — *et* ante *in hanc.* 𝔑 — 𝔈2. = *et in homine omnis ira* contra mstos etiam Pinc. G (m∾) — *maioribus et saepe irascetur.*

4. βG = *Adqui.*

ex toto illum hoc adfectu = mss. (V = *effectu*). 𝔑 — 𝔅o = *ex toto hoc affectu illum.* G(m∾) = *laboremus?*

modus enim esse non potest = VA mD Col. 𝔈1. — 𝔐. βGE tres Pall. Scal. Tronc. 𝔑 — 𝔅 = *modus inquit esse non potest.* Germ. = *modus quidem esse non potest.* 𝔏 — 𝔅o = *modus, inquam, esse non potest.* P4. 𝔑 — 𝔈1. = *si profecto cuique irasc.* 𝔈1. = *si profecto cuiquam irasc.* Col. = *si pro facto cuiusquam irasc.* Rell. etiam Pinc. P2. 3. ∾. D (cr. ∾) E = *irascendus est.*

5. A = *Nam ut iniquus.* V — *aut.* G = *irascitur.* G = *aut in iracundissimus.* G = *Et quid indignus.* P2. 𝔑 — 𝔅 = *Desinet Socratem eundem.* P3. = *Desinet ille secum posse eundem.* 𝔈1. 2. 𝔐 — *ille.* Rell. etiam Pinc. P4. Col. ∾. βG = *domum extulerat.*

Cap. VII.

𝔗 — 𝔅o = *sapiens debet turpiter factis* contra mstos. D — *et* ante *concitari.*

contristarique = βGVAE 𝔗 — 𝔐. D 𝔏 — 𝔅o = *tristarique.*

2. G(s∾) — *erit* post *momentum.* D = *qui sceleratos illi.* E = *variosque et prodigos.*

inpudentis = A. D 𝔗 — 𝔈1. = *imprudentes.* βGVE 𝔈2. — 𝔅o = *impudentes.* G (n.) + *sceleratos felices.* Fischer ci. = *infelices.* E = *Nunquam oculi.* E = *quo indignentur.* D = *quo indignetur.* G = *quod indignantur.* V = *quod indignenter videant.*

3. G = *Deficiat.* β = *a se ira quotiens.* E — *causa.* mD (tert. m.) = *poscat.* G = *prima luce propera-*

properantia quam turpes lites, quanto turpiores aduocatos habent? Alius iudicia patris accusat quae mereri satius fuit. alius cum matre consistit. alius delator uenit eius criminis cuius manifestior reus est. et iudex damnaturus quae fecit eligitur et co-
4 rona pro mala causa bona patroni uoce corrupta. Quid singula persequor? cum uideris forum multitudine refertum et septa concursu omnis frequentiae plena et illum circum in quo maximam sui partem populus ostendit: hoc scito istic tantumdem esse uitiorum quantum hominum. Inter istos quos togatos uides nulla pax est: alter in alterius exitium leui conpendio ducitur.
VIII. Nulli nisi ex alterius damno quaestus est: felicem oderunt, infelicem contemnunt. maiore grauantur, minori graues sunt. diuersis stimulantur cupiditatibus. omnia perdita ob leuem
2 uoluptatem praedamque cupiunt. Non alia quam in ludo gladiatorio uita est cum isdem uiuentium pugnantiumque. Ferarum iste conuentus est, nisi quod illae inter se placidae sunt morsu-
3 que similium abstinent, hi mutua laceratione satiantur. Hoc uno ab animalibus mutis differunt, quod illa mansuescunt alentibus, horum rabies ipsos a quibus est nutrita depascitur. Num-

tam. βG = *advocatos consistit alius venit delator* rell. om. D (m∾) E = *advocatos consciscunt. alius delator venit* rell. om. Etiam quaedam exx. Pinc. cod. Lips. ℜu — 𝔅o = *advocatos consciscunt.* P2. = *advocatos conspicis.* Quaedam exx. Pinc. P2. 3. — *Alius iudicia — consistit.* Pinc. ci. = *Alius iudicio patrem accusat quem demereri satius fuit.* 𝔗 — 𝔈1. = *quem* [= P4.] *mereri satis fuit.* 𝔈2. — 𝔊 ℜu 𝔅o = ∾ *satis fuit* (Hoc in compluribus nustis legi Gron. dicit: sed vellem accuratius indicasset). Rell. etiam Fac. et Primit. P4. Col. ∾. mA verbum *consistit* interpretatur per *litigat.* G (cr. ∾) = *lacrimis cuius manif.* V + *pro mala datur causa et bona patroni erit.*

4. VDE 𝔗 — 𝔊 = *prosequor.* G = *multitudinem.* VsD = *hoc scito istuc.* βGD 𝔗 — 𝔈1. = *hoc scito istud.* A ∾. V + *quantum et hominum.* E = *quam hominum.* βsG = *quos rogatos vides.* G = *nulla parum est.* E (s∾) — *in* ante *alterius.* 𝔗𝔅 = *exitum.* mA = *conpendio* explicat per *commodo.* D = *deducitur.*

Cap. VIII.

V = *nisi in alterius.* A (m∾) = *ex alterius iniuria.* de quo vide. E = *conquestus est.* β ci. Lips. = *maiorem gravantur.* A (m∾) = *maiorem gravant.* 𝔗𝔅 = *minoribus.* G = *diversis sileantur cupiditatibus.* V = *ob levem voluntatem.* 𝔗𝔅 = *praedamque capiunt.*

2. E = *Non alia quam invido gladiatori.*

cum isdem viventium pugnantiumque = βGA (p.m) D (s.m.) P2. Col. 𝔗 — 𝔅o (P2. Col. 𝔅 — 𝔅o = *iisdem*). D (p.m.) E = *cum idem viv. p.* P4. = *cum iisdem furentium pugnantiumque.* VA (s.m.) P3. = *quorum l̈udentium pugnantiumque.* VA (s.m.) = *Ferarum idem conventus.* D (cr. ∾) = *ubi quod illae.* G = *laceratione sanantur.*

3. A (s.m.) + *Hoc in uno ab an.* A (p.m.) + *Hoc autem* [ut videbatur] *uno ab an.* D (cr. ∾) = *Hii uno ab an.*

quam irasci desinet sapiens, si semel coeperit: omnia sceleribus ac uitiis plena sunt, plus committitur quam quod possit coercitione sanari. Certatur ingenti quidem nequitiae certamine: ma- 4
ior cotidie peccandi cupiditas, minor uerecundia est. Expulso melioris aequiorisque respectu quocumque uisum est libido se inpingit. nec furtiua iam scelera sunt, praeter oculos eunt. adeoque in publicum missa nequitia est et in omnium pectoribus eualuit, ut innocentia non rara, sed nulla sit. Numquid enim 5
singuli aut pauci rupere legem? undique uelut signo dato ad fas nefasque miscendum coorti sunt.

Non hospes ab hospite tutus,
Non socer a genero. fratrum quoque gratia rara est.
Inminet exitio uir coniugis, illa mariti.
Lurida terribiles miscent aconita nouercae:
Filius ante diem patrios inquirit in annos.

Et quota ista pars scelerum est? non descripsit castra ex una 6
parte contraria et parentum liberorumque sacramenta diuersa, subiectam patriae ciuis manu flammam et agmina infestorum equitum ad conquirendas proscriptorum latebras circumuolitantia et uiolatos fontes uenenis et pestilentiam manu factam et praedu-

desinet sapiens, si semel = A (s.m.) Pinc. v. l. 𝔐 — 𝔅o. A(p.m.) = *desinens sapiens si semel.* D = *desinit sapiens si semel.* E = *desinet si sapiens* om. *semel.* βGV P2. 3. 𝔗 — 𝔊 = *desinet semel si sapiens.* P4. = *semel si sapiens furere coeperit.* Col. = *Nusquam irasci desinet, si sapiens semel coepit.* V = *et vitiis.* Pinc. v. l. 𝔈𝔊 = *quam possit coerc.* om. *quod.* Rell. etiam Gr. ∾. G = *cohertione.* βV 𝔗 — 𝔊 = *coertione sanari.*

4. *Certatur ingenti quidem* = βV ADE Gr. 𝔗 — 𝔈2. 𝔅2. G = *Certatur ingens quidem.* Pinc. ci. 𝔈 — 𝔑u 𝔅o = *Certatur ingenti quodam.* V = *Expulsio.* 𝔗 — 𝔈1. = *expulsu melioris.* β = *quocumque visum* om. *est.* GE = *quocunque visu.* D(cr.∾) = *quocunque visu est.* G — *se* ante *inpingit.* G = *adeo in publicum* om. *que.*

5. Tronc. Anic. = *Numquam enim singuli.* βG = *velud.* βG 𝔗𝔅 = *cohorti sunt.* A (p.m. ut videbatur) mD = *coartati sunt.* Col. = *cohercitti sunt.* V ex. Fac. et Primit. m𝔊 = *coiere.* P3. = *coierunt.* G = *Nam hospes.* E(cr.∾) = *hostes.* G + *rara est rara.* GmD = *Livida terribiles.* D(cr.∾) = *Aurida terribiles.* 𝔗 = *primos inquirit.* 𝔅 = *patris inq.* mG e regione horum versuum habet *Ovidius.* 𝔐. (Mett. I 144 sqq.).

6. G = *ipsa pars.* 𝔗 — 𝔅o = *pars ista* contra mstos. A = *describsit.* D(cr.∾) E = *describit.* G = *ex una parte corona.*

et parentum = GVADE Gr. 𝔗 — 𝔊 𝔅2. (A = *parentium.* de quo vide). β 𝔐 — 𝔑u 𝔅o — *et.* V = *diversum sacramentum.* Ex. Fac. et Primit. P3. = *sacramentum diversum.* Rell. etiam P2.4. Col. ∾. mA = *sacramentum militiae genus est.* V = *patriam cuiusque manum.* P3. = *cuiusque manu.* P2. = *civium manu.* G = *cuius manum* (m n.). Rell. etiam P4. Col. ∾. 𝔗 — 𝔈1. = *ad coniurandas proscriptorum.* V

ctam obsessis parentibus fossam, plenos carceres et incendia totas urbes concremantia dominationesque funestas et regnorum publicorumque exitiorum clandestina consilia. et pro gloria habita quae quamdiu opprimi possunt scelera sunt. raptus ac stupra et ne os quidem libidini exceptum. IX. Adde nunc publica periuria gentium et rupta foedera et in praedam ualidioris quicquid non resistebat abductum, circumscriptiones, furta, frau-
2 des, infitiationes quibus trina non sufficiunt fora. Si tantum irasci uis sapientem quantum scelerum indignitas exigit, non irascendum illi, sed insaniendum est. Illud potius cogitabis non esse irascendum erroribus: quid enim, si quis irascatur in tenebris parum uestigia certa ponentibus? quid, si quis surdis imperia non exaudientibus? quid, si pueris, quod neglecto dispectu officiorum ad lusus et ineptos aequalium iocos spectent? quid, si illis irasci uelis, quod aegrotant, senescunt, fatigantur?
3 Inter cetera mortalitatis incommoda et hoc est, caligo mentium nec tantum necessitas errandi, sed errorum amor. Ne singulis irascaris, uniuersis ignoscendum est, generi humano uenia tri-

= *productum obsessis.* βG — *obsessis.* P2. = *obscoenis parentibus.* Heusinger (Emendd. p. 229.) ci. = *et regiorum publicorumque.* probat Ruhk. (ms.). D + *et raptus.* P2. 𝔗𝔅 = *et ne hos quidem.* 𝔈1. 2. = *et ne hoc quidem.* Ex. Fac. et Primit. = *et ne eos quidem.* βGD(s∾) E P4. — *quidem.* Rell. etiam exx. Pinc. et d. Mariae P3. Col. ∾. A (cr. ∾) = *libidine.*

Cap. IX.

V 𝔗 — 𝔊 = *Adiice nunc.* Rell. etiam Gr. ∾. G = *publica pernitia.* βA P2. 3. 4. 𝔗 — 𝔈1. = *et praedam validioris* om. *in.* V = *et praeda validioris.* G = *a praedam validioris.* Col. = *et in poenam validioris.* D(cr. ∾) = *praeda validioris.* E = *praeda valitudioris.*

abductum = P4. Pinc. ci. m𝔈 𝔐 — 𝔅o. βGVADE P3. Col. 𝔗 — 𝔊 = *adductum.* P2. — *abductum.* E = *circumscriptores.* D (cr ∾) = *futura fraudes.* D (m∾) E — *trina.*

2. mD = *Si tamen irasci.* G = *cogita haec non esse.* V = *Quid igitur si quis.* βGDE Gr. 𝔗 — 𝔊 = *si quis irascitur.* VA ∾. Col. = *vestigia circa ponentibus.* 𝔗 — 𝔊 + *quid enim si quis surdis* contra mstos. V = *non audientibus.* 𝔗𝔅 = *et neglecto.* VDE 𝔗𝔅 = *despectu.* D(s.m.) = *conspectu.* V = *ad ludos.* G = *quid si al' irasci.*

irasci velis, quod aegrotant = A sD P3. Col. GDE 𝔗 — 𝔈2. = *irasci velis vel qui aegrotant.* P4. = *irasci velit vel qui aegrotant.* V = *irasci velis qui si aegrotant.* βPinc. v. l. P2. 𝔈 — 𝔅o = *irasci velis qui aegr.*

3. *et hoc est, caligo* = AmDE Pinc. v. l. 𝔈𝔊. D — *hoc.* 𝔗𝔅 = *et hic est cal.* βGV (sed non omnino mihi constat de horum scriptura) 𝔈1. 2. 𝔐 — 𝔅o = *et haec est cal.* nec aliter fere Gr. At Grut. hic omnino confundit scripturam Erasmianam et Pincian. mG = *caligo viventium.*

ignoscendum est = βGVADE Pinc. v. l. duo Gr. P2. + *ignoscendum indulgendum est.* 𝔗 — 𝔈2. + *ignoscendum et indulgendum est.* Unus Gr. (?) 𝔈 — 𝔅o — *est* (quam scripturam Grut. rursus male laudat

buenda est. Si irasceris iuuenibus senibusque, quod peccant,
irascere infantibus, quod peccaturi sunt. Num quis irascitur
pueris quorum aetas nondum nouit rerum discrimina? maior
est excusatio et iustior hominem esse quam puerum. Hac 4
condicione nati sumus, animalia obnoxia non paucioribus animi
quam corporis morbis non quidem obtusa nec tarda, sed acu-
mine nostro male utentia, altera alteri uitiorum exempla. quis-
quis sequitur priores male iter ingressos quidni habeat excusa-
tionem, cum publica uia errauerit? X. In singulos seueritas
imperatoris distringitur: at necessaria uenia est, ubi totus de-
seruit exercitus. Quid tollit iram sapientis? turba peccantium.
Intellegit quam et iniquum sit et periculosum irasci publico uitio.
Heraclitus quotiens prodierat et tantum circa se male uiuentium, 2
immo male pereuntium uiderat, flebat, miserebatur omnium qui
sibi laeti felicesque occurrebant miti animo, sed nimis inbecillo:
et ipse inter deplorandos erat. Democritum contra aiunt num- 3
quam sine risu in publico fuisse: adeo nihil illi uidebatur se-
rium eorum quae serio gerebantur. Ubi istic irae locus est?

ex Pinc.). G = *sed irasceris* et — *quod* ante *peccant*. A (s∾) — *quod* post *infantibus*. V = *infantibus. peccaturi enim sunt.*

4. G(cr.∾) = *non paucioribus antequam.*

altera alteri = βGVA Gr. 𝔗 — 𝔊 𝔅2. DE = *altera alterius.* 𝔐 — 𝔑u 𝔅o = *alter alteri.*

quisquis sequitur = βGVADE Gr. 𝔗𝔅. mCol. = *omnis sequitur.* 𝔈1. — 𝔅o = *Quisque sequitur.*

quidni habeat = βADE P2. 𝔗𝔅 = *Qui diu habeant.* GV P4. 𝔈1. — 𝔅o = *Quidni habeant.* P3. Col. = *quidni hanc* (*h̃at* vel *h'at* = *habeat. hãc* = *hanc*). G = *excusationem causa publica.*

erraverit = βGADE Gr. V𝔗 — 𝔏o = *erraverint.*

Cap. X.

E = *In singulos veritas.* G = *distingitur.* DE 𝔗𝔅 = *distinguitur.* 𝔈1. = *distringuitur.* GE = *ac necessaria.* A = *ad nec.*

totus deseruit exercitus = βGA mDE P2. 4. 𝔈2. — 𝔅o. defendit Gron. mA = *i. e. de militia fugit.* VD = *totus desevit exercitus.* P3. Col. 𝔗 — 𝔈1. = *totus desaevit ex.* Cod. Lips. = *totus delevit ex.* Grut. ci. = *totus descivit ex.* Lips. = *totus deliquit ex.*

quam et iniquum = βGADE Pinc. v. l. Anic. Scal. Tronc. 𝔊ro — 𝔅o. 𝔊 — 𝔏4. — *et.* V = *quam iniquum et peric. sit.* 𝔗 — 𝔈2. = *quam est iniquum et peric.*

2. βmVDE = *Heraclius.* V = *Heradius.* G = *Eradius.* mP4. = *et coetum circa se male viv.* P3. = *contra se male viv.* D (s.m.) = *videat.* D (s∾) = *felices* om. *que.* P3. — *miti* ante *animo.* GV = *sed minus imbecillo.* β = *sed minis imbecillo.* β = *quia et ipse inter depl.*

3. G = *Demetrium contra aiunt.* A(s.m.) + *e contra aiunt.* E = *illum videbatur serium.* V = *serium videbatur eorumque serio.* βGD(m∾) E = *quae serio legebantur.*

Ubi istic irae locus est = A (p.m.) Pinc. ci. 𝔐 — 𝔅o (Pinc. = *isthic*). βGA (s.m.) D (p.m.) E P4. Col. = *Ubi isticcine locus est?* V = *Ubi isti* [lit.] *oocine locus est.* mA

aut ridenda omnia aut flenda sunt. Non irascetur sapiens peccantibus. Quare? quia scit neminem nasci sapientem, sed fieri. scit paucissimos omni aeuo sapientis euadere, quia condicionem humanae uitae perspectam habet: nemo autem naturae sanus
4 irascitur. Quid enim, si mirari uelit non in siluestribus dumis poma pendere? quid, si miretur spineta sentesque non utili aliqua fruge conpleri? nemo irascitur, ubi uitium natura defendit. Placidus itaque sapiens et aequus erroribus, non hostis, sed corrector peccantium, hoc cotidie procedit animo: Multi mihi occurrent uino dediti, multi libidinosi, multi ingrati, multi auari,
5 multi furiis ambitionis agitati. Omnia ista tam propitius adspiciet quam aegros suos medicus. Numquid ille cuius nauigium multam undique laxatis conpagibus aquam trahit nautis ipsique nauigio irascitur? occurrit potius et aliam excludit undam, aliam egerit, manifesta foramina praecludit, latentibus et ex occulto sentinam ducentibus labore continuo resistit. nec ideo intermittit, quia quantum exhaustum est subnascitur. Lento adiutorio opus est contra mala continua et fecunda, non ut desinant, sed ne uincant. XI. Utilis est, inquit, ira, quia con-
2 temptum effugit, quia malos terret. Primum ira, si quantum minatur ualet, ob hoc ipsum, quod terribilis est, et inuisa est.

= *corrige isti scene isticcine.* D (s.m.) = *Ubi istic eccine locus est?* Unus Ermi 𝔚 — 𝔈2. = *Ubi isti hiccine locus est?* Alius Ermi = *Uni isti hoccine iocus est.* Agric. ci. = *Uni isti hoc omne iocus est.* Erm. ci. = *Ubi hic irae locus est?* P2. = *Ubi isti occine locus est.* P3. = *Ubi ist occine locus est.* 𝔗 = *Ubi isti hoccine locus est.* ℭ𝔊 = *Ubi isti hic irae locus est?* V = *Non irascitur sap.* βG = *Quare scit neminem* om. *quia.* D(m∾) — *sed fieri* — *sapientis.*

sapientis evadere = AE. sA = *pro sapientes.* quod est in rell. GD (cr.∾) = *vitae perfectam habet.* 𝔗𝔚 = *prospectam.* GD (cr.∾) = *nemo enim naturae.*

4. G + *mirari velit non non.* mA = *mirari i. e. irari.* V = *spinas sentesque.* G = *aliquo fruge.* G = *ubi vinum natura.* V + *sapiens est et.*

corrector peccantium = βG (p.m.) VADE Anic. Scal. cf. de Ira III, 37, 1. Idem ci. Fischer. G (s.m.) 𝔗 — 𝔚o = *correptor peccantium.* E — *multi ingrati.*

5. V = *Omnes istos tam propitius* [ci. Lips. =] *aspiciam.* D(cr.∾) E = *tamen propitius.* G = *tam aegros.* G = *lassatis compagibus.* 𝔗𝔚 = *excludi vim: deinde aliam.* 𝔈1. — 𝔊 + *deinde aliam egerit.* G = *latentibus .e. ex occulto.* V = *subternascitur.* V ex. Fac. et Primit. ℭ𝔊 + *Non lento adiutorio.* P3. + *Lento alias non lento adiutorio.* G = *sed ut vincant.*

Cap. XI.

G = *quia contemptum extinguit.*

2. G = *pro* [Fessl. legit *primo*] *ira.*

quod terribilis = βGADE tres Pall. Anic. Tronc. 𝔊ro — 𝔚o. Col. = *quod terribile est.* V 𝔗 — 𝔏4. = *quia terribilis est.* G — *est* post *in-*

Periculosius est autem timeri quam despici. Si uero sine uiribus est, magis exposita contemptui est et derisum non effugit: quid enim est iracundia in superuacuum tumultuante frigidius? Deinde non ideo quaedam, quia sunt terribiliora, potiora sunt, 3 ne hoc sapienti adici uelim quod ferae saeuientis quoque telum est, timeri. Quid? non timetur febris, podagra, ulcus malum? numquid ideo quicquam in istis boni est? Ut contra omnia despecta foedaque et turpia ipso quo timentur, sic ira per se deformis est et minime metuenda: at timetur a pluribus sicut deformis persona ab infantibus. Quid, quod semper in auctores redundat timor nec quisquam metuitur ipse securus? Oc- 4

visa. βGVDE = *Periculosius autem est.* A ∾. D (cr. ∾) E = *timere.* G = *exposita contempni est.* β = *ex-tumultuante frigidius.*

3. *quia sunt terribiliora* = βGAD E. V = *quia terribilia sunt.* 𝔗 — 𝔙o — *sunt.*

ne hoc sapienti adici velim quod ferae saevientis quoque telum est, timeri. Sic fere legit Lat. Latin. (B. Pr. p. 46.) praeter *ne*, pro quo habet *nec:* atque *ferae saevientis* coniecit Lips., cum in msto suo invenisset *ferae sapientis.* Cogitabam etiam de scriptura *addici.* βA = *ne hoc sapienti adici velim quod ferae sapientis quoque telum est timeri.* G = *ne hoc sapienti adici velim* ∾ *sapientis* ∾. DE = *ne* [sD = *nec*] *hoc sapienti adici* [D p.m. = *sapientis dici*, ut videbatur] *velim quod ferre* [D s.m. = *fere*] *sapientis quoque telum est timeri.* V Pinc. v. l. P4. = *ne* [Pinc. P4. = *nec*] *hoc sapientiam dici velim quod fere sapientis quoque telum est timeri.* Quidam Ermi = *ne hoc sapienti malim quod fere quoque sapientis telum est timeri.* Agric. ci. = *Nec hoc serpentem malim, quod fere sapientis quoque telum est timeri.* P2. = *ne hoc sapientiam dici velim quod sapientis quoque telum est timeri.* P3. = *ne hoc sapientiam dici velim quod fere sapientis quaeque* [?] *telum est timeri.* Col. = *ne hoc sapienti adici velim. quia fere sapientis telum est timeri.* 𝔗𝔅 = *ne hoc sapientiam malim quod fere sapientis quoque telum est timeri.* 𝔈1. 2. = *nec hoc sapienti dici velim, quod fere* [𝔈2. = *ferae*] *quoque telum, timeri* om. *est.* Pinc. ci. 𝔈 — 𝔙o = *nec hoc sapientis dici velim, quod ferae quoque telum est, timeri.* A (s.m.) + *et quid non timetur.* P3. + *Quid ergo? non timetur.* G P4. = *timebitur febris.* 𝔗𝔅 = *timebit febris.* 𝔗𝔅 = *illius malum.* 𝔈2. — 𝔅1. 𝔙o = *hulcus malum.*

Ut contra scripsi de coniectura: et fuit fortasse haec prior scriptura A msti. βGVA (s.m.) DE exx. Pinc. ac Fac. et Primit. Gr. 𝔈𝔊 = *at contra* (Col. = *Ad contra*). hoc ut substitueretur illi, effecit adversativum *contra.* 𝔗 — 𝔈2. = *aut contra.* 𝔐 — 𝔙o = *an contra.* G = *omnia desperata.*

foedaque et turpia = βGVADE ex. Fac. et Primit. Gr. Ex. Pinc. = *foedaque turpia* om. *et.* 𝔗 — 𝔙o = *et foeda et turpia.* P2. + *sunt ipso quo timentur.* V ex. Fac. et Prim. — *ipso quo.* Gron. ci. ℜu 𝔅2. = *ipso, quod* (hoc Ruhk. male dicit fuisse in scriptis Gr.). Rell. etiam ex. Pinc. Gr. ∾.

timentur, sic ira = VA ex. Fac. et Prim. (Col. nam Grut. ait hunc accedere illi Pinc.: at male ex. Pinc. laudat *si*). βG P3. 4. = *timentur. ira sic.* DE = *timentur sunt. ira sic.* P2. = *timentur. Sicut ira per se.* 𝔗𝔅 = *timetur: sicut ira per se.* 𝔈1. — 𝔙o = *timentur* [𝔈1. = *timetur*], *sunt? Ira per se.* β = *sic deformis persona.* V = *autores.* V = *timor numquam quisquam.* m𝔈2. = *nec quispiam metuitur.*

currat hoc loco tibi Laberianus ille uersus qui medio ciuili bello in theatro dictus totum in se populum non aliter conuertit, quam si missa esset uox publici adfectus:

Necesse est multos timeat quem multi timent.

5 Ita natura constituit, ut quicquid alieno metu magnum est a suo non uacet. Leonum quam pauida sunt ad leuissimos sonos pectora? acerrimas feras umbra et uox et odor insolitus exagitat. quicquid deterret et trepidat. Non est ergo quare concupiscat quisquam sapiens timeri. XII. Nec ideo iram magnum quiddam putet, quia formidini est: quoniam quidem etiam contemptis-

2 sima timentur ut uenena et ossa pestifera et mors. Nec mirum est, cum maximos ferarum greges linea pennis distincta conti-

4. V = *Occurrit mihi loco isto Laberianus.* D(cr.∾) E = *ille ursus.* A(s.m.) = *qui medio cuius* [m e-*ius*] *libello.*

dictus = VA Pinc. Col. 𝔊 — 𝔅o. βGD (s.m.) E tres Pall. 𝔗 — 𝔈2. = *ductus.* D(p.m.) = *ductos.* VDE + *Necesse est ut.* G = *quam multi.*

5. *ut quicquid alieno metu* = β GVADE. 𝔗 — 𝔅o = *ut quod alieno metu.* 𝔗𝔅 = *a suo nocet.*

Leonum quam pavida sunt = GA DE P4. 𝔅2. P2. 𝔗 — 𝔐 = *Leoni inquam pavida sunt.* β = *Leoni inquit pavida sunt.* V𝔏 — 𝔑u 𝔅o = *Leoni quam pavida sunt.*

ad levissimos sonos pectora = A mD. Ex. d. Franc. = *ad levissimos pectora sonos.* βG P3. 𝔗𝔅 — *sonos.* et facile potuit excidere, cum praecedant duae syllabae similes. V ex. Fac. et Primit. = *ad levissimos tactus pectora.* P2. Col. = *ad levissimos pectora tactus.* P4. Pinc. ci. = *ad levissimos ictus pectora.* D(p.m.) E = *ad levissima pectora.* D(s.m.) 𝔈2. — 𝔅1. 𝔅o = *ad levissimos strepitus pectora.* 𝔈1. = *ad levissimos vacet pectora.* Ruben. ci. 𝔑u 𝔅2. = *ad leves sonos pectora.* Goerenz. (Progr. gymn. Zwicc. a. 1812.) ci. = *levis sonorum ictus pectora.*

et vox = βGVAD. E𝔗 — 𝔅o — *et.*

deterret et trepidat = βGADE Gr. Iur. 𝔗 — 𝔈1. V = *deterret trepidat* om. *et.* quod explicat sA per *etiam.* 𝔈2. — 𝔅o = *terret et trepidat.* G = *concupiscat quicquam.* V *timeri sapiens quisquam.*

Cap. XII.

magnum quiddam = ADE 𝔈2. — 𝔊. β𝔗 — 𝔈1. = *magnum quidam.* G = *magnum quidem.* V = *quicquam magnum.* 𝔐 — 𝔅o = *magnum quisquam.* 𝔗𝔅 = *putent.* 𝔈2. — 𝔊 = *putes.* G (s∾) — *est* post *formidini.* 𝔗 — 𝔊 = *quia formidandum est* contra mstos etiam Pinc. Gr.

quoniam quidem = βGVADE Gr. 𝔗 — 𝔊 𝔅2. Pinc. v. l. = *quando quidem* (*qm̃* = *quoniam.* *qñ* = *quando*). 𝔐 — 𝔑u 𝔅o = *quoniam quaedam.*

ut venena = βGVADE 𝔗 — 𝔈1. P3. = *ut vena* (de rell. Gr. nil proditur). 𝔈2. — 𝔅o — *ut.*

et ossa pestifera et mors. VA mD P2. = *et ossa pestifera et morsus* (sed in A tantum *m* est a p.m. reliqua vocis *morsus* supplevit s m. quibusdam abrasis). P3. = *et ossa mortifera et mors.* βGDEP4. 𝔗 — 𝔈1. 𝔑u 𝔅o = *et ossa mortifera et morsus.* Col. = *et omnia pestifera et morsus.* Pinc. ci. = *et ossa mortifera morsu.* 𝔈2. — 𝔅1. = *et offa mortifera et morsus.* Lips. ci. = *ora mortifera.* Per *ossa pestifera* intelligo *cadavera putrescentia.*

2. 𝔗 — 𝔅o = *est mirum* contra mstos. G = *lunea pennis.* βD (cr. ∾) = *limea pennis.* A (cr. ∾) = *linia pennis.* 𝔗𝔅 = *linica pennis.* mA = *corrige pannis.* V ex. Fac. et Primit. P3. 𝔊𝔊 = *distincta conter-*

neat et in insidias agat, ab ipso adfectu dicta *formido:* uanis
enim uana terrori sunt. Curriculi motus rotarumque uersata
facies leones redegit in caueam. elephantos porcina uox terret.
Sic itaque ira metuitur quomodo umbra ab infantibus, a feris
rubens pinna. non ipsa in se quicquam habet firmum aut forte,
sed leues animos mouet. Nequitia, inquit, de rerum natura 3
tollenda est, si uelis iram tollere: neutrum autem potest fieri.
Primum potest aliquis non algere, quamuis ex rerum natura 4
hiems sit. et non aestuare, quamuis menses aestiui sint. aut
loci beneficio aduersus intemperiem anni tutus est aut patientia
corporis sensum utriusque peruicit. Deinde uerte istud: ne- 5
cesse est prius uirtutem ex animo tollas quam iracundiam recipias, quoniam cum uirtutibus uitia non coeunt. nec magis quisquam eodem tempore et iratus potest esse et uir bonus quam
aeger et sanus. Non potest, inquit, omnis ex animo ira tolli: 6
nec hoc hominis natura patitur. Atqui nihil est tam difficile et
arduum quod non humana mens uincat et in familiaritatem perducat adsidua meditatio. nullique sunt tam feri et sui iuris adfectus, ut non disciplina perdomentur. Quodcumque sibi impe- 7
rauit animus obtinuit. Quidam ne umquam riderent consecuti
sunt. uino quidam, alii Uenere, quidam omni humore interdi-

r eat. VD (m ∾) E P2. 4. Col. — *in* ante *insidias.* 𝔗 = *et a b insidias.* 𝔅𝔈1. = *et o b insidias.* 𝔈2. — 𝔊 = *et a d insidias* contra mstos etiam P3.

ab ipso a d fectu = mss. 𝔗 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *ab ipso e f f ectu.* mA = *formido genus retis.* β = *Curriculi m e tus.* E = *motus t e r r a rumque.* 𝔗 — 𝔈2. = *motusque rotarum.*

leones red e git = βGVAD (s.m.) P3. Col. 𝔗𝔅. D (p.m.) E P4. 𝔈1. = *leo- n e m redegit.* Pinc. v. l. ℭ𝔊 = *leo- n e m red i git.* P2. 𝔐 — 𝔅o = *leones red i git.*

elephant o s = mss. (VA = *ele f an- tos*). 𝔗 — 𝔅o = *elephant e s.* β = *porcina v o s terret.* A (m∾) = *ru- bens pi n a.* βGDE Gr. 𝔗 — 𝔈1. = *rubens s p i n a.* V ∾. V = *quicq u i d habet.* G = *hab e o.*

a u t forte = VA𝔗 — 𝔅o. βGD E = *e t forte.*

sed l e v e s animos = AmD 𝔐. V Col. 𝔗𝔅 = *sed v a r i o s animos.* P3. = *s i v a r i o s animos.* βGDE P2. 4. 𝔈1. — 𝔅o (exc. 𝔐) = *sed v a- n o s animos.*

3. D(m∾) = *Nequitia inqu a m.* E = *Nequitia i n d e.*

4. G (m∾) — *quamvis.* V — *ex rerum. ex rerum natura* apud G sunt expuncta, et Dalech. tollenda censuit.

perv i cit = βGADE. V𝔗 — 𝔅o = *pervi n cit.*

5. βG = *q u a m cum virtutibus.* G = *nec magis qui c quam.* E = *e o tempore.*

6. V = *Non potest inqu i s.* 𝔊ro — 𝔅1. = *Atqu e nihil est* contra mstos. V (m∾) — *tam* ante *difficile.* G — *sunt* post *nullique.*

7. 𝔗𝔅 — *sibi* ante *imperavit.* βG = *o p tinuit.* 𝔗𝔅 — *ne* ante *umquam.* V = *Quidam q u o d n u n quam vi- d e a n t.* 𝔗𝔅 = *cons u e ti sunt.* βVADE 𝔗 — 𝔈1. = *alii Vener i.* G = *alii vene n i.* βGV = *omni u m o r e interdixere.* A (s.m.) mD = *omni i n r e interdixere.* D(cr.∾) E = *omniu m*

**xere corporibus. alius contentus breui somno uigiliam indefa-
tigabilem extendit. didicerunt tenuissimis et aduersis funibus
currere et ingentia uixque humanis toleranda uiribus onera por-
tare et in inmensam altitudinem mergi ac sine ulla respirandi
uice perpeti maria. XIII. Mile sunt alia in quibus pertinacia
inpedimentum omne transscendit ostenditque nihil esse difficile
cuius sibi ipsa mens patientiam indiceret. Istis quos paulo ante
retuli aut nulla tam pertinacis studii aut non digna merces fuit.
2 Quid enim magnificum consequitur ille qui meditatus est per in-
tentos funes ire? qui sarcinae ingenti ceruices supponere? qui
somno non submittere oculos? qui penetrare in imum mare? et
tamen ad finem operis non magno auctoramento labor peruenit.
Nos non aduocabimus patientiam quos tantum praemium exspe-
3 ctat, felicis animi inmota tranquillitas? Quantum est effugere
maximum malum iram et cum illa rabiem, saeuitiam, crudeli-
tatem, furorem, alios comites eius adfectus? Non est quod
patrocinium nobis quaeramus et excusatam licentiam dicentes aut
utile id esse aut ineuitabile: cui enim tandem uitio aduocatus**

more interdixere. V ex. Fac. et Primit. Anic. = *vigilia se indefatigabilem ostendit.* P3. = *vigilia se indef. ostendit vel extendit.* P4. + *et vigiliam.* β = *inde fatigabilem.* G (m ∾) = *extendat.* Rell. etiam Gr. ∾.

didicerunt tenuissimis = βGVA tres Gr. 𝔗 — 𝔊2. 𝔊ro — 𝔚o. probat Grut. mA + *didicerunt sc. alii.* D E ex. Pinc. 𝔊 — 𝔏4. + *didicerunt alii tenuiss.* P4. + *didicerunt quidam tenuiss.* G = *adversis fanibus.* G = *et ingenia vixque humanis tollenda.* D(n.) + *vixque et.* G — *in* ante *inmensam.* sA + *altitudinem sc. maris.* G = *et sine ulla.* D(cr. ∾) = *respirandi vocem.*

Cap. XIII.

βGD(cr. ∾)E = *Istis quoque paulo.* E = *At nulla tam pert.* mD𝔗 — 𝔊2. = *nulla causa pertin.* 𝔊 — 𝔐 — *tam.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. V P2. Col. 𝔗 — 𝔊2. = *aut indigna merces.*

2. *per intentos funes* = VA. βG D𝔗 — 𝔚o = *per intensos* [𝔗𝔚 = *intensus*] *funes.* E = *per intensos funes.* V = *cervicem supponere.* E — *non* ante *submittere.* mD — *non* ante *magno auctoramento.* Col. = *cum magno auct.* P3. — *magno.* 𝔗𝔚 = *Nos advocabimus* om. *non.*

3. G = *Quantum ei* [Fessl. legit *eì* i. e. *enim*] *effugere.*

alios comites = βGADE. V + *aliosque comites.* Gr. (?) 𝔗 — 𝔚o + *et alios comites.*

eius adfectus? Non est = P2. 𝔏 — 𝔚o. βGAD P3. 4. Col. + *eius* [hoc expunxit G] *affectus eius* [hoc expunxit D, et Col. post hanc vocem habet sp. vc. quatuor aut quinque litterarum] *non est.* V = *et affectus eius non est.* E = *eius. Effectus eius non est.* 𝔗 — 𝔐 = *affectus eius? Non est.* Fortasse erat scribendum: *comites eius? Adfectus eius non est.* 𝔗𝔚 — *quod* ante *patrocinium.* D (n.) E ex. Pinc. 𝔊1. — 𝔊 + *quod in patroc.* G = *ad excusatam.* 𝔗 — 𝔊2. = *etiam excusatam.* Ex. Pinc. — *et.* Col. = *aut utile* [sp. vc. quatuor litterarum] *id autem inevitabile.* 𝔗 — 𝔐 — *id.* Rell. etiam Pall. ∾. E = *cui enim tantumdem vitio.*

**defuit? non est quod dicas excidi non posse: sanabilibus aegro-
tamus malis ipsaque nos in rectum genitos natura, si emendari
uelimus, iuuat. Nec, ut quibusdam uisum est, arduum in
uirtutes et asperum iter est: plano adeuntur. Non uanae uo- 4
bis auctor rei uenio. facilis est ad beatam uitam uia: inite mo-
do bonis auspiciis ipsisque dis bene iuuantibus. Multo difficilius
est facere ista quae facitis. Quid est animi quiete otiosius? quid
ira laboriosius? quid clementia remissius? quid crudelitate neg-
otiosius? Uacat pudicitia, libido occupatissima est. omnium
denique uirtutum tutela facilis est: uitia magno coluntur. De- 5
bet ira remoueri? hoc ex parte fatentur etiam qui dicunt esse
minuendam. Tota dimittatur: nihil profutura est. sine illa fa-
cilius rectiusque scelera tollentur: mali punientur et transducen-
tur in melius. XIV. Omnia quae debet sapiens sine ullius ma-
lae rei ministerio efficiet nihilque admiscebit cuius modum solli-
citius obseruet. Numquam itaque iracundia admittenda est, ali- 2
quando simulanda, si segnes audientium animi concitandi sunt:**

E = *defuitur?* βE = *sanabilius.* D(cr. ∾) = *salva bilibus.*

ut quibusdam visum est = VAmD 𝔗 — 𝔐 ℜu 𝔅2. βGDE codd Lips. 𝔏 — 𝔅1. 𝔅o = *ut quibusdam dictum est.* A (s.m.) = *in virtute sed.* D (p.m.) E = *in virtute et.* D (s.m.) = *in virtutem et.* sD + *sed plano.* D = *plano additur.* E = *plano adilur.*

4. Pall. 𝔗 — 𝔈2. = *Non vanae nobis.* Rell. etiam Pinc. Col. ∾. P2. 4. = *auctor rei nemo.* 𝔗 — 𝔈2. = *autor rei venit.* Rell. etiam Pinc. P2. Col. D (m∾) — *ad beatam — difficilius est.* β = *in'te* [i. e. *interte*] *modo.* P4. = *interest modo.* P2. = *terrae modo.* P3. = *tute modo.* 𝔗𝔅 = *vitae modo.* 𝔈1. = *vivite modo.*

Quid est animi quiete otiosius = βGVADE (D p.m. = *ociosus*). P2. 3. 4. = *Quid animi quiete otiosius* om. *est.* Col. = *Quid enim animo quieto otiosius?* 𝔗 — 𝔅o = *Quid enim quiete* [𝔗𝔅 = *quieti*] *otiosius animi?* G(m∾) — *quid clementia remissius.*

tutela facilis est = AmD. 𝔗𝔅 = *tutela fortior est.* βGVDE 𝔈1. — 𝔅o = *tutela facilior est.* G = *vita magno coluntur.*

5. V = *Debet ira moveri.* D(cr. ∾) = *etiam quid.* E — *etiam.* G — *facilius.* V ex. Fac. et Primit. Col. duo Ruben. = *facilius potiusque.* Pinc. mℭ = *facilius ocyusque.* Gron. ci. = *facilius tutiusque.* Rell. etiam Gr. ∾. V 𝔐 — 𝔅o = *traducentur.* Rell. ∾. G — *in melius.*

Cap. XIV.

βG = *sine illius malae rei.* et potest referri ad *iram.* V = *sine illius rei malae.* G = *efficit.*

cuius modum sollicitius observet = AmD ci. Pinc. 𝔅2. probat Grut. βGDE = *cuius domum sollicitius obs.* V = *cuius donum sollicitus obs.* P4. = *dominium observet.* Col. = *modum observabit.* Nil amplius de mstis suis Grut. sed videtur in iis fuisse *sollicitius* = Tronc. Anic. 𝔗 — 𝔈2. = *cuius causa domum solicitius obs.* ℭ — ℜu 𝔅o = *cuius modum solicitus obs.*

2. D(cr. ∾) = *numquam. Ita iracundia.* DE + *simulanda est.* βG = *animi audientium.* V = *auditorum animi.*

sicut tarde consurgentes ad cursum equos stimulis facibusque
3 subditis excitamus. Aliquando incutiendus est iis metus apud
quos ratio non proficit. Irasci quidem non magis utile est quam
4 moerere, quam metuere. Quid ergo? non incidunt causae quae
iram lacessant? Sed tunc maxime illi opponendae manus sunt:
nec est difficile uincere animum, cum athletae quoque in uilis-
sima sui parte occupati tamen ictus doloresque patiantur, ut
uires caedentis exhauriant, nec cum ira suadet, feriunt, sed
5 cum occasio. Pyrrhum maximum praeceptorem certaminis gy-
mnici solitum aiunt iis quos exercebat praecipere, ne irasceren-
tur. Ira enim perturbat artem et qua noceat tantum adspicit.
Saepe itaque ratio patientiam suadet, ira uindictam. et qui pri-
mis defungi malis potuimus in maiora deuoluimur. Quosdam
unius uerbi contumelia non aequo animo lata in exilium proiecit.
et qui leuem iniuriam silentio ferre noluerant grauissimis malis
obruti sunt indignatique aliquid ex plenissima libertate deminui
seruile in sese adtraxerunt iugum. XV. Ut scias, inquit, iram
habere in se generosi aliquid, liberas uidebis gentes quae ira-
cundissimae sunt ut Germanos et Scythas. quod euenit, quia
fortiora solidaque natura ingenia, antequam disciplina mollian-

facibusque subditis = βA Gr. Tronc. 𝔗 — 𝔈2. 𝔐 — 𝔅o. G — *subditis*. Scal. Anic. = *facibus subditis* om. *que*. V = *calcibus subditis*. DE msti Lips. m𝔈2. ℭ𝔊 = *calcibusque subditis*.

3. *iis metus* = A. G = *is metus*. βVDE = *hiis metus*. 𝔗 — 𝔅o = *his metus*. G (m∾) — *quam metuere*. V = *vel metuere*.

4. βGE = *quae ire lacessant*. V = *quae iram lacessent*. β = *cum adletae*. E = *cum ictus doloresque*. β = *tamen iocus doloresque*. V = *dolores* om. *que*. G = *ut vires cadentis*. Anic. Tronc. = *feriant*.

5. A = *Phyrrum*. mD = *Phyrum*. β = *Pyrrum*. GVDE = *Pirrum*. G = *praeceptorem gīnniti soluti aiunt*. V = *gimnici*. P4. = *gymnatici*. unde fieri posse *gymnastici* Grut. ait, sed ipse reiicit: nam rell. etiam Gr. ∾.

iis quos = A. DE = *hiis quos*. βGV 𝔗 — 𝔅o = *his quos*. E — *ne irascerentur*. G (cr. ∾) = *ira perturbabat artem*.

qua noceat tantum adspicit = βGV ADE Gr. Anic. Tronc. Scal. 𝔗 — 𝔈2. Ex. Francisc. 𝔊 — 𝔅o + *et qua noceat tantum, non qua caveat, aspicit*.

patientiam suadet = VD (s. m.) 𝔈2. — 𝔅o. βGAD (p.m.) E Pall. 𝔗 — 𝔈1. = *patientiam invadet* (natum hoc *m* littera male iterata). Col. = *patientiam invadit*. mA = *defungi* i. e. *liberari*. mD = *defingi*. Scal. = *unius verbi cavillatio*. G = *aequo animo leta*. D (cr. ∾) E = *lenem iniuriam*. D (cr. ∾) E = *aliqui*.

deminui = ADE 𝔊ro — 𝔅o. βGV 𝔗 — 𝔏4. = *diminui*. V = *in se iugum attraxere*.

Cap. XV.

Steph. (Prood. II, 4.) ci. = *inquis*. 𝔗 — 𝔊 = *inquit, an ira habeat in se*. G = *et Scithes*. A = *fortia*. de quo vide.

tur, prona in iram sunt. Quaedam enim non nisi melioribus 2
innascuntur ingeniis, sicut ualida arbusta et laeta quamuis neglecta tellus creat: et alia fecundi soli silua est. Itaque et ingenia natura fortia iracundiam ferunt nihilque tenue et exile capiunt ignea et feruida, sed inperfectus illis uigor est, ut omnibus quae sine arte ipsius tantum naturae bono exsurgunt. sed nisi cito domita sunt, quae fortitudini apta erant audaciae temeritatique consuescunt. Quid? non mitioribus animis uitia leniora 3
coniuncta sunt ut misericordia et amor et uerecundia? Itaque saepe tibi bonam indolem malis quoque suis ostendam. sed non ideo uitia non sunt, si naturae melioris indicia sunt. Deinde 4
omnes istae feritate liberae gentes leonum luporumque ritu ut seruire non possunt ita nec imperare. Non enim humani uim ingenii, sed feri et intractabilis habent: nemo autem regere potest nisi qui et regi. XVI. Fere itaque imperia penes eos fuere populos qui mitiore coelo utuntur: in frigora Septemtrionemque uergentibus inmansueta ingenia sunt, ut ait poeta,

suoque simillima coelo.

Animalia, inquit, generosissima habentur quibus multum inest irae. Errat qui ea in exemplum hominis abducit quibus pro ra- 2
tione est inpetus: homini pro inpetu ratio est. Sed ne illis qui-

A (s. m.) = *naturae*. 𝔗𝔅 = *in ira sunt.*

2. 𝔗 — 𝔐 — *enim* post *Quaedam* contra mstos etiam Gr. D (cr. ∾) E = *tellus credat.*

et alia = βGVADE Gr. 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o — *et*. Grut. ci. = *at alia.* P4. = *foecunda soli silva.* Anic. = *iracundia feruntur.* Dalech. ci. = *iracundia feriuntur.* G (cr. ∾) = *sed imperfectius.*

illis vigor est = βGVADE Anic. Scal. Tronc. 𝔗𝔅 = *illi vigor est.* 𝔈1. — 𝔅o = *ille vigor est.* D (s∾) — *quae* post *omnibus*. G — *bono* post *naturae.*

3. E (n.) = *Quid? Nam mitioribus.* G 𝔗 — 𝔐 = *leviora.* V + *conmissa vel coniuncta.*

et amor = βGADE. V 𝔗 — 𝔅o — *et*. P2. — *saepe tibi.* 𝔗 — 𝔅o = *tibi saepe* contra mstos etiam P3. 4. Col.

malis quoque suis ostendam = βGVAD(s.m.) E P2. 4. 𝔈1. 𝔊ro — 𝔅1. 𝔅o. D(p.m.) cod. Lips. 𝔑u 𝔅2. + *a malis quoque suis ost.* verum putat Lips. Col. = *malisque suis ostendam.* P3. = *m. q. s. ostendamus.* 𝔗𝔅 = *malis quoque tuis ostendam.* 𝔈2. — 𝔊 = *in malis quoque tuis ostendam.* 𝔐 — 𝔏4. = *in malis quoque ostendam.* D (m∾) tres Pall. = *sed naturae.*

4. A (s. m.) = *omnes istinc.* G (s∾) D(cr. ∾) E = *leporumque.* V = *sic nec imperare.* GD(s∾) E P3. — *enim* ante *humani*. β (del.) G (n.) + *regere non potest.*

Cap. XVI.

D = *Ferra itaque.* E = *Fera itaque.* GDE = *apud eos fuere.* 𝔗𝔅 = *animalia. Ideo.* 𝔗𝔅 = *quibus nil inest.* GD (cr. ∾) E = *multum interest irae.*

2. 𝔗 — 𝔈1. = *adduxit* contra mstos etiam Pinc. Gr.

Sed ne illis quidem = βGVAD (s.m.)E. D(p.m.) = *Sed ne illis qui-*

dem omnibus idem prodest. Iracundia leones adiuuat, pauor
3 ceruos, accipitrem inpetus, columbam fuga. Quid, quod ne illud quidem uerum est optima animalia esse iracundissima? Feras putem quibus ex raptu alimenta sunt meliores quo iratiores: patientiam laudauerim boum et equorum frenos sequentium.
4 Quid est autem cur hominem ad tam infelicia exempla reuoces, cum habeas mundum deumque quem ex omnibus animalibus, ut solus imitetur, solus intellegit? Simplicissimi, inquit, omnium habentur iracundi. Fraudulentis enim et uersutis conparantur et simplices uidentur, quia expositi sunt. quos quidem non simplices dixerim, sed incautos. Stultis, luxuriosis nepotibusque hoc nomen inponimus et omnibus uitiis parum callidis. XVII. Orator, inquit, iratus aliquando melior est. Immo imitatus iratum: nam et histriones in pronuntiando non irati populum mouent, sed iratum bene agentes. Et apud iudices itaque et in concione et ubicumque alieni animi ad nostrum arbitrium agendi sunt modo iram, modo metum, modo misericordiam, ut aliis incutiamus, ipsi simulabimus: et saepe id quod ueri adſe-

bus. 𝔗 — 𝔚o = *Sed nec illis q.* G = *pavorum cervos.* G 𝔗 — 𝔈1. = *ancipitrem.*

3. G = *Quid ne illud quidem* om. *quod.* V = *Quid quod nec illud q.* β = *Quid quodve illud q.* V — *esse* post *animalia.*

Feras putem = βGVADE quatuor Gr. 𝔊ro — 𝔚o. 𝔗𝔚 + *Ferasve putem.* 𝔈1. — 𝔏4. + *Ferasne putem.* sD + *eo sunt meliores quo.* G — *patientiam.* V 𝔗𝔚 = *laudaveram.* βG A𝔐 (ed. Par. a. 1602.) = *bonum.* ut cum ed. Par. a. 1613. scribendum videatur *bovum* (est idem fortasse in ed. Rom.). Rell. etiam ed. Commel. a. 1594. ∾. G = *frenes.*

4. *Quid est autem cur hominem* = A. P3. = *Quid est autem cum hominem.* V = *Quid est autem cur homines.* Col. = *Quid est autem quod homines.* βG = *Quid autem cur homines.* P2. 4. 𝔗 — 𝔈2. = *Quid autem cur hominem.* DE = *Quid autem est cur homines.* Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔚o = *Quid autem est cur hominem.* Col. = *cum hunc mundum.* G P3. 4. = *mundum denique quem.* 𝔗 — 𝔈1. + *mundum denique deumque quem.* 𝔈2. = *mundum denique deum quem.* Rell. etiam Pinc. P2. Col. ∾. D(s∾) E = *que ex omnibus.* 𝔗𝔚 + *ut non solus imitetur.* D (s. m.) = *ut solus imitatur sic solus.* G(cr. ∾) = *simplicissima.* βGDE Pinc. v. l. (exc. ex. Fac. et Primit.) P3. 4. = *inquit hominum habentur.* V ex. Fac. et Primit. = *omnium sunt iracundi.* V = *enim ut versutis.* D — *videntur* — *non simplices.* mD = *videntur. quia expotes sui sunt. quos quidem non simplices.* G = *non simplices dixisset incautos.* V Pinc. v. l. — *nepotibusque.* D (s.m.) = *vecordibusque.* 𝔗𝔚 = *ineptibusque.* Fessl. ci. = *ineptisque.* G = *parum calidis.*

Cap. XVII.

D(m∾) E = *immo irritatus. nam et.* Omnes fere codd. Pinc. = *immo irritatur* (sic certe ed. Par. a. 1602. Grut. laudat *irritatus iratum.* sed *iratum* non fuit in Pinc. codd.). βG — *iratum.* P4. + *Imo irritatus vel imitatus iratum.* D (s ∾) — *et* ante *histriones.* P4. = *ut apud iudices.* P 2. = *apud iudices. Itaque* om. *et.* A = *ut aliis incutimus.* V

ctus non effecissent effecit imitatio adfectuum. Languidus, 2
inquit, animus est qui ira caret. Uerum est, si nihil habet ira
ualentius. Nec latronem oportet esse nec praedam, nec mise-
ricordem nec crudelem. Illius nimis mollis animus, huius ni-
mis durus est. Temperatus sit sapiens et ad res fortius agen-
das non iram, sed uim adhibeat. XVIII. Quoniam quae de
ira quaeruntur tractauimus, accedamus ad remedia eius. Duo 2
autem, ut opinor, sunt: ne incidamus in iram et ne in ira pec-
cemus. Ut in corporum cura alia de tuenda ualitudine, alia
de restituenda praecepta sunt: ita aliter iram debemus repellere,
aliter conpescere, ut uitemus. Quaedam ad uniuersam uitam 3
pertinentia praecipientur: ea in educationem et in sequentia tem-
pora diuidentur. Educatio maximam diligentiam plurimumque
profuturam desiderat: facile est enim teneros adhuc animos con-
ponere. difficulter reciduntur uitia quae nobiscum creuerunt.
Opportunissima ad iracundiam feruidi animi natura est. Nam 4
cum elementa sint quatuor, ignis, aquae, aeris, terrae,
potestates pares his sunt, feruida, frigida, arida atque humida.
et locorum itaque et animalium et corporum et morum uarieta-
tes mixtura elementorum facit et proinde in aliquos magis in-
cumbunt ingenia, prout alicuius elementi maior uis abundauit.

= *ipsi simulamus.* P2. = *efficit imitatio.* 𝔗𝔅 = *efficit mutatio.* D (cr.∾) 𝔈1. = *effecit mutatio.* G = *effecit imutatio.*

2. D(cr.∾) = *qui ira curat.*

nec praedam = Mur. ci. 𝔐 — 𝔑u 𝔅o. Mss. etiam Pinc. Gr. 𝔗 — 𝔊 = *nec praedonem.* Pinc. ci. m𝔊 𝔅2. = *nec praedem* (at videtur apud Pinc. *praedem* legi errore librarii pro *praedam*). G = *animi mollis.* β = *animus mollis.* G — *et* ante *ad res fortius.*

Cap. XVIII.

mD (s.m.) = *al' hic est principium libri tercii de ira.* Atque hinc l. III. incipit P2. et librum, qui vere est tertius, quartum vocat. non improbant Grut. Lips. mV (ead. m.) = *De remediis ire:* eadem habent 𝔗 — 𝔊 tanquam argumentum proximorum. V = *Quoniam quae ira geruntur.* G — *de* ante *ira.* V — *eius* post *remedia.*

2. 𝔗 — 𝔈2. + *scilicet ne incidamus* contra mstos etiam Pinc. Gr.

ut vitemus = βGVADE P3. Col. cod. Lips. (Col. = . *Ut vit.*). P4. = *ut videmus.* P2. 𝔗 — 𝔅o = *ut vincamus.*

3. E = *universam viam.* G = *plerumque profuturam.* V = *profutura.* D (cr.∾) = *teneros ad hec.* V = *difficulter reducuntur vitia.*

4. 𝔗𝔅 = *cum elementa sunt.*

ignis, aquae, aeris, terrae = A. V = *ignis aer aqua terra.* G = *ignis aer aqua et terra.* D = *ignis aqua et aer terra.* βD (s.m.) E 𝔗 — 𝔅o = *ignis, aqua, aer et terra.* P3. + *et potestates.* V = *fervida humida arida frigida* om. *atque.* 𝔗 — 𝔅o = *frigida, fervida* ∾ contra mstos. E = *et animarum et corporum.* V = *et provida in aliquos magis.* Lips. ci. = *in aliquas magis.* ut intelligantur *potestates* vel *varietates.* Mss. ∾. 𝔐 — *ingenia* contra mstos etiam Gr. 𝔗𝔅 = *maior vis abundat.*

Inde quasdam humidas uocamus aridasque regiones et calidas
et frigidas. Eadem animalium hominumque discrimina sunt.
XIX. Refert quantum quisque humidi in se calidique contineat:
cuius in illo elementi portio praeualebit inde mores erunt. Ira-
cundos feruida animi natura faciet: est enim actuosus et perti-
2 nax ignis. Frigidi mixtura timidos facit: pigrum est enim con-
tractumque frigus. Uolunt itaque quidam ex nostris iram in
3 pectore moueri efferuescente circa cor sanguine. Causa cur hic
potissimum adsignetur irae locus non alia est, quam quod in
toto corpore calidissimum pectus est. quibus humidi plus inest
eorum paulatim crescit ira, quia non est paratus illis calor,
4 sed motu adquiritur. Itaque puerorum feminarumque irae acres
magis quam graues sunt leuioresque dum incipiunt: siccis aeta-
tibus uehemens robustaque ira est, sed sine incremento, non
multum sibi adiciens: quia inclinatum calorem frigus insequitur.
5 Senes difficiles et queruli sunt, ut aegri et conualescentes et
quorum aut lassitudine aut detractione sanguinis exhaustus est
calor. In eadem causa sunt siti fameque rabidi et quibus ex-

V = *Inde quasdam humidas vocamus quasdam aridas frigidas et calidas regiones.* D = *curridasque religiones* (*li* n.).

hominumque discrimina = βGVADE. 𝔗 — 𝔚o = *et hominum discrimina.*

Cap. XIX.

V = *in se humidi.* E — *in se.* G = *in illo clementi.* V = *in elemento clementi.* 𝔗𝔚 = *idem mores erunt.*

fervida animi natura faciet = βGVAD (s.m.) omnes Pinc. (exc. ex. Pinc.) P3. Col. 𝔗 — 𝔊 (Col. prius habuit *fervidi*, sed mutatum cad. m.). D (p.m.) ex. Pinc. libri Lips. = *fervidi animi natura faciet.* EP2. = *fervidi animi natura facit.* P4. = *fervidos animum natura faciet.* Pinc. ci. 𝔐 — 𝔚o = *Iracundos fervidi mixtura faciet* (𝔐 — 𝔅1. = *mistura*). Lips. ci. = *fervida nimis natura.* D (cr. ∾) = *Etenim actuosus.*

2. E = *Fervidi mixtura.* P3. = *fundi mixtura.* 𝔗 — 𝔈1. = *Fervida mixtura.* 𝔐 — 𝔅1. = *mistura* contra mstos.

timidos facit = GVADE exx. Pinc. Fac. et Primit. domest. P4. Col. 𝔊ro — 𝔚o. β = *timos facit.* Etiam Anic. = *timidos.* Scal. = *natura timidos.* P2. 𝔗 — 𝔏4. = *frigidos facit.* G = *contractumque frigidus.* 𝔗𝔚 — *in* ante *pectore.* βAD (cr. ∾) 𝔗𝔚 = *effervescenti.* E = *et fervescenti.* G = *efervescente.* E = *sanguinem.*

3. GDE = *potissime.* D (m∾) — *est* post *non alia.* G = *quam in toto* om. *quod.* V = *quam quod ira corpore.*

4. βG = *feminarumque ira.* G = *quam graves magis sunt.* D (cr. ∾) = *leviores quia dum.* β = *siccitas aetatibus.* V = *siccioribus vehemens.* P3. videbatur legisse *siccioribus aetatibus.* G (s.m.) 𝔗 — 𝔚o = *ira est.* G (p.m.) — *est.* Rell. ∾.

quia inclinatum = βGA 𝔐 — 𝔑u 𝔚o. VDE P2, 3. Col. 𝔗 — 𝔊 𝔅2. = *quia inclinaturum.* probat Grut. P4. = *quia inclamaturum.* 𝔗 — 𝔊2. = *insequetur* contra mstos etiam Pinc. Gr.

5. V = *sunt sicci fameque.* G = *famique.* D (m∾) = *rapidi.*

sangue corpus est maligneque alitur et deficit. Uinum incendit
iras, quia calorem auget pro cuiusque natura. XX. Quidam
ebrii efferuescunt, quidam saucii. Neque ulla alia causa est
cur iracundissimi sint flaui rubentesque. quibus talis natura co-
lor est qualis fieri ceteris inter iram solet. mobilis enim illis
agitatusque sanguis est. Sed quemadmodum natura quosdam 2
procliues in iram facit, ita multae incidunt causae quae idem
possint quod natura. Alios morbus aut iniuria corporum in hoc
perduxit, alios labor aut continua peruigilia noctesque sollicitae
et desideria amoresque. quicquid aliud aut corpori nocuit aut
animo aegram mentem in querelas parat. Sed omnia ista initia
causaeque sunt: plurimum potest consuetudo quae, si grauis
est, alit uitium. Naturam quidem mutare difficile est. nec li- 3
cet semel mixta nascentium elementa conuertere. Sed in hoc
nosse profuit, ut calentibus ingeniis subtrahas uinum, quod pue-

V = *maligne* om. *que*.
incendit iras = βGVADE Gr. 𝔅2. 𝔗 = *incendit ira*. 𝔅 — ℜu 𝔅o = *incendit iram*.

Cap. XX.

βGP3. 4. = *Quibusdam ebrii*.
quidam saucii = A P2. Col. 𝔗 — 𝔊. βG P4. = *quibusdam saucii*. DE exx. Pinc. Francisc. + *quidam saucii sunt* (D = *sautii*). P3. = *quibusdam santii alias satim*. V ex. Fac. et Primit. = *quidam saturi*. Mur. ci. 𝔐 — 𝔅1. = *quidam sicci*. Gron. ci. = *Quidam sobrii effervescunt, quidam saucii*. ℜu 𝔅2. + *quidam *** saucii sunt* ex Lipsii sententia: putant enim locum integrum non esse. *saucii* sic opponuntur *ebriis*, ut sint vino leviter icti: neque aliter nos, *einen Hieb* sive *einen Stich haben*. cf. Iustin. XXIV, 8, 1. *Galli — hesterno mero saucii*. 1, 8, 8. *Cyrus — saucios opprimit*. Mart. III, 68, 6. *saucia Terpsichore*. V = *ulla causa est* om. *alia*. GVDE 𝔗 — 𝔈1. = *iracundissimi sunt*. P2. Col. 𝔗 — 𝔊 = *natura calor est*. βGDE — *est* post *color*. P3. = *natura calorem*. V = *color est* $\overset{a}{q}$ *vl' fieri*. 𝔗 — 𝔊 = *intra iram*. D E = *mobilis est illis*.
2. *quosdam proclives* = VAE 𝔊ro — 𝔅o. βGD 𝔗 — 𝔏4. = *quosdam proclivos*. β = *facit in iram*. G = *facit iniuriam*. β = $\overset{a}{q}$ *eidem possint*. GD (cr. ∾) E = *possunt*. D (m∾) — *Alios — perduxit*.
aut continua = βGVADE Gr. 𝔗 — 𝔅o = *et continua*. VP3. Col. = *vigilia*.
quicquid aliud = βGADE 𝔗 — 𝔈1. V 𝔈2. — 𝔅o + *et quidquid aliud*. V + *quod aut corpori*. G = *querelas perarat*. V 𝔗 — 𝔅o = *Sed ista omnia*.
plurimum potest = βGVADE ex. Fac. et Primit. tres Gr. P2. 𝔗 — 𝔅o + *plurimumque potest*. G + *consuetudo quia generat fortissimum habitum*. Lips. ci. = *quae si prava est*. βGV Scal. = *est aliud vitium*. Ex. Fac. et Primit. = *aliud initium est*. P3. = *alium vitium est*. P2. 𝔗 — 𝔊 = *aliud vitium alit*. Cod. Germ. m𝔈2. m𝔈 = *altius vitium alit*. P4. = *aliud vitium alitur*. ADE Col. ∾.
3. V = *nosce profuit*. βGDE P2. 3. 𝔈1. — 𝔊 = *noscere profuit*. P4. 𝔗𝔅 = *nocere profuit*. Fessl. ci. = *nocuisse profuit*. A Col. ∾. Lips. ci. = *profuerit*.
subtrahas vinum = βGVADE tres Pall. Scal. Tronc. 𝔊ro — 𝔅o (in A *as* est a s. m.). Col. = *vinum subtrahas*. 𝔗 — 𝔏4. = *subtrahatur vi-*

ris negandum Plato putat et ignem uetat igne incitari. Ne cibis quidem inplendi sunt: distendentur enim corpora et animi
4 cum corpore tumescent. Labor illos citra lassitudinem exerceat, ut minuatur, non ut consumatur calor, nimiusque ille feruor despumet. Lusus quoque proderunt: modica enim uoluptas laxat animos et temperat. Humidioribus siccioribusque et frigidis non est ab ira periculum: sed maiora uitia metuenda sunt, pauor et difficultas et desperatio et suspiciones. XXI. Mollienda itaque fouendaque talia ingenia et in laetitiam euocanda sunt. Et quia aliis contra iram, aliis contra tristitiam remediis utendum est nec dissimilibus tantum ista, sed contrariis curanda sunt, semper ei occurremus quod increuerit. Plurimum,
2 inquam, proderit pueros statim salubriter institui. Difficile autem regimen est, quia dare debemus operam, ne aut iram in illis nutriamus aut indolem retundamus. Diligenti obseruatione res indiget. Utrumque enim et quod extollendum et quod deprimendum est similibus alitur: facile autem etiam adtendentem similia decipiunt. Crescet licentia spiritus, seruitute comminuitur. adsurgit, si laudatur, et in spem sui bonam adducitur:
3 sed eadem ista insolentiam et iracundiam generant. Sic itaque inter utrumque regendus est, ut modo frenis utamur, modo stimulis: nihil humile, nihil seruile patiatur. Numquam illi ne-

num. V 𝔗 — 𝔅o = *Plato negandum.* A(m∾) — *ignem vetat.* V(s∾) — *vetat.* G(cr.∾) = *ignem incitari.*

Ne cibis quidem = βADE. G — *quidem.* V 𝔗 — 𝔅o = *Nec cibis q.* A = *inplendi sint.* G = *diffendentur enim.* D (cr ∾) E P3. Col. = *distendunlur enim.* VE P2. 4. Col. = *tumescunt.*

4. G = *circa lassitudinem. citra* in A pinxit s. m. erasa priore voce. mA = *citra lassitudinem. id est non ultra ad lassitudinem.* V = *citra solicitudinem.* 𝔗 — 𝔈2. + *et non ut consumatur* contra mstos etiam Pinc. Gr. GD (cr.∾) E = *calor vinumque.* G (s∾) = *dispumet.* V Pinc. v. l. = *Ludi quoque.* Rell. etiam Gr. ∾. D(cr.∾) = *procederunt.* G = *voluptas lassat.* G (m∾) — *et temperat.*

sicciorihusque = βGVADE codd. Lips. probat Lips. 𝔗 — 𝔅o — *que.* *et difficultas* = βGADE. V 𝔗 — 𝔅o — *et.* G(cr.∾) = *et suspirationes.*

Cap. XXI.

V = *non dissimilibus.* A = *nec dissimillimis.* GD = *semper enim occurremus.*

2. G = *quod dare.* G — *in* ante *illis.* βG(cr.∾) D(cr.∾) E Gr. = *aut in dolorem retundamus.* V = *aut in dolorem recludamus.* βG — *quod* ante *deprimendum est.* D = *et attendentem.* Col. ex. Fac. et Primit. — *etiam.*

Crescet = βGADE. V 𝔗 — 𝔅o = *Crescit.*

3. D (cr. ∾) = *Sic istam inter utrumque.* βG — *utamur.* V quatuor Gr. 𝔗 — 𝔈L. = *utatur.* Grut. ci. = *uratur.* Rell. etiam Pinc. ∾. V + *et nihil servile.* G = *nisi ser-*

cesse sit rogare suppliciter nec prosit rogasse: potius causae suae et prioribus factis et bonis in futurum promissis donetur. In certaminibus aequalium nec uinci illum patiamur nec irasci. demus operam, ut familiaris sit iis cum quibus contendere solet, ut in certamine adsuescat non nocere uelle, sed uincere. Quotiens superauerit et dignum aliquid laude fecerit, adtolli, non gestire patiamur: gaudium enim exsultatio, exsultationem tumor et nimia aestimatio sui sequitur. Dabimus aliquod laxamentum: 4
in desidiam uero otiumque non resoluemus et procul a contactu deliciarum retinebimus. Nihil enim magis facit iracundos quam educatio mollis et blanda: ideo unicis quo plus indulgetur pupillisque quo plus licet corruptior animus est. Non resistet offensis cui nihil umquam negatum est, cuius lacrimas sollicita semper mater abstersit, cui de paedagogo satisfactum est. Non 5
uides ut maiorem quamque fortunam maior ira comitetur? In diuitibus et nobilibus et magistratibus praecipue adparet, cum quicquid leue et inane in animo erat secunda se aura sustulit. Felicitas iracundiam nutrit, ubi aures superbas adsentatorum turba circumstetit. Tibi enim ille respondeat, Non pro fastigio te tuo metiris: ipse te proicis. et alia quibus uix sanae et ab initio bene fundatae mentes restiterunt. Longe itaque ab 6

vile. P2. 𝔗 — 𝔈2. = *rogare s i m p li-citer* [m𝔈2. = *s i m i liter*] *nec prosit rogasse.* Col. = *n o n prosit rogasse.* GVD (cr. ∾) E Pinc. v. l. P3. = *nec prosit roga r e.* P4. = *nec prosit rogav e r e.* βA ∾.

i i s cum quibus = A. βGVD = *h i i s cum quibus.* E — *iis.* 𝔗 — 𝔅o = *h i s cum quibus.* D (cr. ∾) = *n e-c e s s e velle.* E — *velle.* G(cr. ∾) D (cr. ∾) E = *et i n dignum aliquid.* βG V(s∾) = *exultationem t i mor.* D (cr. ∾) E = *exultat i o e t t i mor.*

4. D (cr. ∾) E = *resolvem u r.* VA D (m∾) E = *a · cont r actu deliciarum.* βGD (s∾) E P3. 4. Col. — *enim* ante *magis facit.* G — *facil.* 𝔗 — 𝔐 = *f e cit* contra instos. V = *ideoq u e unic o.* P3. = *ideo unic o.* G = *ideo unic u s.* E (cr. ∾) = *ideo uni t u s.* G = *pupill u sque.* V P3. = *pupill o qᵫe.* V = *corruptior s i t.* *Non resist i t.* G = *cui n i s i unquam.*

cui u s *lacri*[illegible]ADE P2. 3. Col. βGV 𝔗 — 𝔅o = *c u i lacrimas.* G = *sol i t a semper.* β = *a s t ersit.* Col. = *c u i u s paedagogo.*

5. G + *q u i in divitibus.* P4. + *e t in divitibus.* Grut. ci. + *Id in divitibus.* P3. — *In.*

e t nobilibus = βAD (s.m.). idem praescribitur Gruteri animadversioni, tanquam legatur in 𝔐, ut certe in Gr. fuisse videatur. GD (p.m.) E + *et i n nobilibus.* 𝔗 — 𝔅o = *nobilibusq u e.* V = *nobilibus magistratibus* om. *et* utrobique. G Scal. expungunt *inane.* V + *secunda a se.* D (m∾) E — *se.* 𝔏4. = *u t aures superbas.* G = *circumst e n t.*

Tibi enim i l l e respondeat = βGV AD (s.m.) 𝔗 — 𝔏ℨu. D (p.m.) E — *enim.* 𝔏4. — 𝔅o — *ille.* E = *Non pro v e stigio.* D (cr. ∾) = *me n tiris.* 𝔗𝔅 — *et alia.*

restiter u nt = βGADE 𝔗 — 𝔊. V 𝔐 — 𝔅o = *restiter i nt.*

adsentatione pueritia remouenda est: audiat uerum et timeat interim, uereatur semper, maioribus adsurgat, nihil per iracundiam exoret. Quod flenti negatum fuerit quieto offeratur. et diuitias parentum in conspectu habeat, non in usu. Exprobrentur illi perperam facta. XXII. Pertinebit ad rem praeceptores paedagogosque pueris placidos dari. Proximis adplicatur omne quod tenerum est et in eorum similitudinem crescit. nutricum et
2 paedagogorum retulere mox in adulescentiam mores. Apud Platonem educatus puer, cum ad parentes relatus uociferantem uideret patrem, *Numquam,* inquit, *hoc apud Platonem uidi.*
3 Non dubito quin citius patrem imitatus sit quam Platonem. Tenuis ante omnia uictus et non pretiosa uestis et similis cultus cum aequalibus. Non irascetur aliquem sibi conparari quem ab initio multis parem feceris. Sed haec ad liberos nostros pertinent. In nobis quidem sors nascendi et educatio nec uitii lo-
4 cum nec iam praecepti habet: sequentia ordinanda sunt. Contra primas itaque causas pugnare debemus: causa autem iracundiae opinio iniuriae est cui non facile credendum est, ne apertis quidem manifestisque statim accedendum. Quaedam enim falsa
5 ueri speciem ferunt. Dandum semper est tempus: ueritatem

6. G = *ab a b sentatione.*

negatum fuer i t = βGVADE P3. 4. Col. 𝔅2. P2. 𝔗 — ℜu 𝔅o = *negatum fuer a t.* V = *quieto a fferatur.* D = *quieto c o n feratur* (mD = *al. offeratur al. a f feratur*). GAE = *expro b entur.*

Cap. XXII.

G = *Proximis applic a s.* sG = *nu tr i e n tium et paed.* 𝔗𝔅 = *nutri t ium.*

in adulescenti a m mores = mss. etiam Gr. 𝔏 — 𝔅1. 𝔅2. 𝔅o. 𝔗 — 𝔐 ℜu = *in adolescent i a mores.* probat Heusing. Emendd. p. 229 sq. quem secutus Ruhk. *adolescent i a*, inquit, antiqua lectio, a Lipsio et Grutero mutata in *adolescentiam.*

2. 𝔗𝔅 + *relatus e s s e t.* V = *videret patrem vociferantem.* Steph. (ad Dalech. Ep. 16.) ci. = *vociferantem a u d i r e t patrem.* D(m∾) — *hoc apud* — *imitatus sit quam.* 𝔗𝔅 — *h o c.* G = *patrem c o m itatus sit.* E = *patrem c o mitatus* om. *sit.* G(m∾) — *Platonem.* V ex. Fac. et Primit. = *Platonem quam patrem imitatus sit.* Alii codd. Pinc. = *patrem quam Platonem c o m i tatus sit.* P4. = *patrem imitatus sit Platonem* om. *quam.* 𝔗 — 𝔈2. = *patrem quam Platonem imitatus sit.* Rell. etiam P2. 3. Col. ∾.

3. *Tenu i s* apud G in litura. mG = *tenu e m u s.* GV = *a u t e m omnia.* 𝔈2. — 𝔏4. + *s i t victus* contra mstos etiam Gr. Ruhk. ci. + *victus sit.* Si Seneca scripsit *sit*, excidit post *Tenuis.* V = *vultus ẽ aequalibus.* G = *aliquem sibi p a rari.* G = *parem fecer i t.*

In nobis quidem = VA P2. Col. 𝔗 — 𝔈2. βGDE Pinc. v. l. P3. 4. 𝔊 — 𝔅o + *In nobis s i quidem.* β = *n e vitii locum.* Col. = *nec v i m praecepti.* probare videtur Grut. G = *sequentia ordinand i sunt.*

4. *causa a u t e m iracundiae* = mss. 𝔗 — 𝔏4. 𝔊ro — 𝔅o — *autem.*

n e apertis quidem = βGVADE P3. Col. P2. 4. 𝔗 — 𝔅o = *n e c apertis q.* G (n.) DE P2. 4. 𝔗 — 𝔐 + *accedendum e s t.*

5. β = *d e i n d e semper est tempus.*

dies aperit. Ne sint aures criminantibus faciles: hoc humanae naturae uitium suspectum notumque nobis sit quod quae inuiti audimus libenter credimus et antequam iudicemus irascimur. XXIII. Quid, quod non criminationibus tantum, sed suspicionibus inpellimur et ex uoltu risuque alieno peiora interpretati innocentibus irascimur? Itaque agenda est contra se causa absentis et in suspenso ira retinenda. Potest enim poena dilata exigi, non potest exacta reuocari. Notus est ille tyrannicida 2
qui inperfecto opere conprehensus et ab Hippia tortus, ut conscios indicaret, circumstantes amicos tyranni nominauit quibusque maxime caram salutem eius sciebat. Et cum ille singulos, ut nominati erant, occidi iussisset, interrogauit *ecquis superesset? Tu,* inquit, *solus: neminem enim alium cui carus esses reliqui.* Effecit ira, ut tyrannus tyrannicidae manus adcommodaret et praesidia sua gladio suo caederet. Quanto ani- 3
mosius Alexander? qui cum legisset epistulam matris qua admonebatur, ut a ueneno Philippi medici caueret, acceptam potionem non deterritus bibit. Plus sibi de amico suo credidit. dignus fuit qui innocentem haberet, dignus qui faceret. Hoc

𝔗 — 𝔐 + *veritatem enim* contra mstos etiam Gr. E = *criminationibus* om. *faciles*. βG (n.) + *suspectumque*. V = *notumque vobis sit quod inviti* om. *quae*. Unus et alter Gr. = *Quodque inviti*. P4. = *quaedam inviti*. Steph. (ad Dalech. Ep. 16.) ci. + *non inviti*. GE = *invidi*.

Cap. XXIII.

β𝔗𝔚 = *Quodque non*. G = *quique non*. D (n.) + *in criminationibus*. G(n.) + *et ex vi vultu*. G(cr. ∾) = *interpretanti*. E = *Ita quod agenda*. G 𝔗𝔚 — *est* post *agenda*.

2. G — *ille* post *Notus*. V = *ab Hipia*. G = *ab Ippia*. 𝔗𝔚 = *ab imperio tortus*. 𝔈l. 2. = *ab ipso tortus*. Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. G = *ut cum scios*.

quibusque maxime = A. βGVD E P3. 4. Anic. Tronc. = *quibus maxime* om. *que*. P2. Col. 𝔗 — 𝔅o = *quibus quam maxime*. V — *caram*. βGD 𝔗 — 𝔊 = *ut nominati fuerant*. E = *ut nominatim fuerant*.

interrogavit ecquis superesset = A 𝔈2. — 𝔅o (A = *ecquis* (*pro an quis*)). Col. = *interrogavit et quis superesset*. βGE tres Pall. 𝔗 — 𝔈 1. = *interrogavit pro antiquis et quis superesset*. quod ex scholio illo codicis A ortum esse iam perspexerunt Erm. et Grut. D = *intorrogavit an qui et quis superesset*. V = *interrogavit iterum ut quis superesset*. mP2. mP4. = *pro aliis* aut *pro amicis et quis superesset*. Agric. ci. = *interrogavit proinde et quis superesset*. Erm. ci. = *interrogavit porro an quis* aut *e propinquis et quis superesset*. A (m∾) — *solus* — *reliqui*. β = *Et fecit ira*.

manus adcommodaret = βGVADE Gr. 𝔗 — 𝔊 𝔅2. 𝔐 — 𝔑u 𝔅o = *manus commodaret*.

3. V + *Quanto quidem animosius Alexander peregit?* P2. 𝔗 — 𝔈2. = *non veritus bibit*. P3. = *non deterius bibit*. Quidam codd. Pinc. 𝔖𝔊 = *non territus bibit*. Rell. etiam Pinc. P4. Col. ∾. G = *Plus enim de amico* om. *suo*. 𝔗𝔚 = *Plus igitur de amico suo*. V = *dignus fuit innocentem habere qui novit eum facere*.

eo magis in Alexandro laudo, quia nemo tam obnoxius irae
fuit: quo maior autem moderatio in regibus hoc laudanda ma-
4 gis est. Fecit hoc et C. Caesar ille qui uictoria ciuili clemen-
tissime usus est. cum scrinia deprehendisset epistularum ad Cn.
Pompeium missarum ab iis qui uidebantur aut in diuersis aut in
neutris fuisse partibus, conbussit: quamuis moderate soleret
irasci, maluit tamen non posse. Gratissimum putauit genus
ueniae nescire quid quisque peccasset. Plurimum mali credu-
litas facit: saepe ne audiendum quidem est, quoniam in quibus-
dam rebus satius est decipi quam diffidere. XXIV. Tollenda
ex animo suspicio et coniectura, fallacissima inritamenta. Ille
me parum humane salutauit. ille osculo meo non adhaesit. ille
inchoatum sermonem cito abrupit. ille ad coenam non uocauit.
2 illius uoltus auersior uisus est. Non deerit suspicioni argu-
mentatio: simplicitate opus est et benigna rerum aestimatione.
Nihil nisi quod in oculos incurret manifestumque erit credamus
et quotiens suspicio nostra uana adparuerit, obiurgemus credu-
litatem. Haec enim castigatio consuetudinem efficiet non facile

G ex. Fac. et Primit. 𝔈𝔊 = *Hoc ego magis.* 𝔗 — 𝔈2. = *Hoc ergo magis.* V — *eo.* Rell. etiam exx. Pinc. et domest. ∾.

Quo maior autem = βADE Pinc. Gr. 𝔗 — 𝔊. G Scal. = *quo maior animi mod.* V = *quo maior est mod.* Pinc. ci. 𝔐 — 𝔙o = *quo rarior autem.* V = *eo magis laud.*

4. G = *G. Caesar.* A = *I. Caesar* (fuerat quidem prius *G.*, sed mutatum eadem p.m.). D = *Gaius* [mD = *Iulius*] *Caesar* om. *et.* Fortasse illud *Iulius* recipiendum est, cum alias per *Caium Caesarem* intelligatur Caligula. G = *scrinea.* quod in quodam ex. vidit Opsop. 𝔗 — 𝔈2. = *sententiam depreh.* m𝔈2. 𝔊 — 𝔐 = *sarcinam depreh.* (sed m𝔈2. etiam *scrinia* habet).

ad Cn. Pompeium = A. V = *ad G. n. Pompeium.* D = *ad Gneium Ponpeium.* βGE 𝔗 — 𝔙o — *Cn.* G 𝔈2. = *ab hiis qui.* V 𝔗 — 𝔈1. 𝔈𝔊 = *ab his qui.*

aut in diversis = βGVADE omnia exx. Pinc. Gr. Gron. Anic. Scal. 𝔗 — 𝔈2. 𝔊ro — 𝔙o. probat Gron. mP4. Pinc. ci. 𝔈 — 𝔏4. = *aut in adversis.* β = *in neutris suisque partibus.* 𝔗 — 𝔈1. = *quamvis immoderate.* 𝔈2. — 𝔏4. + *quamvis enim moderate* contra mstos etiam Gr. V = *maluit tamen non nosce.* GD(cr. ∾) E Scal. = *Gravissimum.* P2. = *gr. putans.* 𝔗 — 𝔈2. = *Gr. putant.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. V = *quod quisque.* E = *nescire quisquis peccasset.* 𝔐 = *crudelitas facit.*

Cap. XXIV.

βGDE + *Tollenda est ex.* V + *Tollendaque ex.* A 𝔗 — 𝔙o ∾. D (cr. ∾) E = *coniecture.* V + *tamquam fallacissima.* G = *facillima irritamenta.* E = *irritamentum.* G = *ille in coactum* [cr. *incoatum*] *sermonem.* P4. = *in vatium sermonem.* .V + *non me vocavit.* G (cr. ∾) V P3. 4. 𝔗𝔙 = *adversior.*

2. 𝔗𝔙 = *suspitionis.* DE = *existimatione.* 𝔗𝔙 = *Nihil enim quod.* G = *in oculis.* G = *apparuit.* Goer. (l. l. p. 6.) ci. + *obiurgemus nobis cred.* P4. = *obiurgemus crudelitatem.* V = *consuetudinem faciet.*

credendi. **XXV.** Inde et illud sequitur, ut minimis sordidissimisque rebus non exacerbemur. Parum agilis est puer aut tepidior aqua poturo aut turbatus torus aut mensa neglegentius posita. Ad ista concitari insania est. aeger et infelicis ualitudinis est quem leuis aura contraxit. adfecti oculi quos candida uestis obturbat. dissolutus deliciis cuius latus alieno labore condoluit. Mindyridem aiunt fuisse ex Sybaritarum ciuitate. qui 2
cum uidisset fodientem et altius rastrum adleuantem, lassum se fieri questus uetuit illum opus in conspectu suo facere. Bilem 3
habere saepius questus est, quod foliis rosae duplicatis incubuisset. Ubi animum simul et corpus uoluptates corrupere, ni-

Cap. XXV.

P2. (an 3?) = *Inde et insequitur.* Col. 𝔅2. = *Inde et illud sequetur.* probat Grut. 𝔗 — 𝔈1. = *Inde illud seq.* om. *et.* 𝔈2. — 𝔊 = *Unde illud seq.* Rell. etiam P2. (?) 4. ∾.

ut minimis sordidissimisque = A. G + *ut in minimis sordidissimisque.* DE = *ut in minimis sordidisque.* β = *ut minimis sordisque.* V = *ut sordidis minimisque.* 𝔗 — 𝔅o = *ut minimis sordidisque.* G = *exacerbemus* om. *non.*

aut tepidior aqua poturo aut = A quaedam exx. Pinc. Col. (Male Gron. ex Pinciani libris laudat *potero* et *poturo* tribuit eiusdem coniecturae). Alia exx. Pinc. P3. = *aut tepidior aqua potaturo aut.* β = *aut tepidior aqua potuero ut.* P4. = *aut tepidiori aqua potus aut* (mP4. = *trepidiori*). G alia exx. Pinc. = *aut tepidiori* [Pinc. = *tepidiore*] *aqua potus ero aut.* V = *aut tepidior aque* [lit.] *potator aut.* E = *aut tepidior aqua potu aut.* D𝔏 — 𝔅o = *aut tepidior aqua potui aut.* mD P2. 𝔗 — 𝔐 = *aut tepidior aqua potui erogata aut.* P2. Anic. 𝔗𝔅 = *turpatus torus.* E = *turpatus torus.* GD (cr. ∾) E Pinc. v. l. P4. = *aegrae et infelicis.* 𝔗 — 𝔈1. = *et aegrae et.* 𝔈2. = *ut aegrae et.* Col. = *Aegri et inf.* P2. + *Et aeger et.* P3. = *Aeger et infelix.* Rell. ∾. G = *que levis aura.* V = *infecti sunt oculi.* DE + *affecti sunt oculi.* V = *vestis perturbat.* 𝔗𝔅 = *obturpat.* V + *dissolutus est.* G = *dissolvitur.*

2. β = *Mindiridem.* G = *Mindridem.* P2. Col. = *Midiridem.* V = *Miridiem ferunt fuisse exibarum civitate.* 𝔗 — 𝔈2. = *Miridem.* Brodaeus (Miscell. V, 13.) ci. = *Smindyridem* ex Arist. Ethh. Eudd. I, 5. Οἱ δὲ Σαρδανάπαλον μακαρίζοντες ἢ Σμινδυρίδην Συβαρίτην. (cf. Herod. VI, 127. Ael. V. H. IX, 24. XII, 24. al.) Apud Suidam legebatur Μινδυρίδης (Μινδευρίδης), sed delevit Bernh. II. p. 855. G = *Sibaritharum.* β = *Syborum.* 𝔗𝔅 = *ex Imbarum civ.* βG = *altius castrum.* mP4. = *Castrum.* P3. = *altius castrum advelantem.* V Col. = *rastrum levantem.* Rell. etiam P2. 4. ∾. GV Anic. Scal. quatuor Gr. 𝔗 — 𝔈2. = *illud opus.* Rell. etiam ex. Francisc. ∾. V — *suo* post *conspectu.*

3. *Bilem habere saepius questus est* = βGVADE 𝔗 — 𝔊. Cod. Lips. duo Ruben. + *Idem bilem habere q. e.* (Sed non persuadeo mihi *Idem* in illis libris fuisse: certe Gron. *Idem* falso laudat ex 𝔗). 𝔐 — 𝔅1. 𝔅o = *Idem saepius questus est.* Triller (Obss. p. 138.) ci. ℜu 𝔅2. = *Idem vibicem habere saepius q. e.* (Postea Ruhk. retractavit sententiam et exemplari suo adscripsit haec: „Nunc *bilem* praefero i. e. illum morbum, quem Graeci χολέραν appellant.“). Heusing. (Emendd. p. 230 sq.) ci. = *papulam habere.* Ruben. ci. = *bullam habere.* Nil de suis libris prodit Grut. β = *quod foliis rose.* G = *Ubi animus.* β = *voluptatis*

hil tolerabile uidetur, non quia dura, sed quia molles patimur.
4 Quid est enim cur tussis alicuius aut sternutamentum aut musca
parum curiose fugata in rabiem agat aut obuersatus canis aut
clauis neglegentis serui manibus elapsa? Feret iste aequo ani-
mo ciuile conuicium et ingesta in concione curiaue maledicta
cuius aures tracti subsellii stridor offendit? Perpetietur hic fa-
mem et aestiuae expeditionis sitim qui puero male diluenti ni-
uem irascitur? XXVI. Nulla itaque res magis iracundiam alit
2 quam luxuria intemperans et inpatiens. Dure tractandus ani-
mus est, ut ictum non sentiat nisi grauem. Irascimur aut iis a
quibus nec accipere iniuriam potuimus aut iis a quibus accipere
iniuriam potuimus. Ex prioribus quaedam sine sensu sunt, ut
liber quem minutioribus literis scriptum saepe proiecimus et
mendosum lacerauimus, ut uestimenta quae, quia displicebant,
scidimus. His irasci quam stultum est quae iram nostram nec
3 meruerunt nec sentiunt? Sed offendunt nos uidelicet qui illa
fecerunt. Primum saepe antequam hoc apud nos distinguamus
irascimur: deinde fortasse ipsi quoque artifices excusationes

corrumpere. A Col. = *quia mollis patitur.* βGD(m∾) E(n.) = *quia mollis patimur.* P4. = *quia molle patimur.* Rell. etiam P2. 3. ∾.

4. 𝔗 — 𝔅o = *Quid enim est* contra mstos. V = *tuscis.* β = *stenutamentum.* 𝔗 — 𝔅o + *nos in rabiem agat* contra mstos.

aut obversatus canis = βAD E Gr. libri Lips. 𝔗 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅o. G = *aut obversatur canis.* V ex. Fac. et Primit. m𝔊 = *aut obversatus calix.* 𝔐 — 𝔏4. = *aut versus calix.* Grut. ci. = *aut obversatus culex.* β — *aut clavis.* D = *Ferret iste.* E = *Fert iste.* G — *in* ante *concione.* V = *tacti* [G =] *subselli.* G = *stridor offent.* mD P2. 𝔗𝔅 = *diluenti nucem.* P3. = *dil. nutem.* EP4. = *dil. iuveni.*

Cap. XXVI.

2. βVDE 𝔗 — 𝔊 = *dure contractandus.*

aut iis a quibus = A. βGDE = *aut hiis a quibus.* V 𝔗 — 𝔅o = *aut his a quibus.* βA = *ne accipere.* VD = *potuimus iniuriam.*

aut iis a quibus = A. D = *autem hiis a quibus.* βG = *aut hiis a quibus* V 𝔗 — 𝔅o = *aut his a quibus.*

accipere iniuriam = VA 𝔗 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔊 = *iniuriam accipere.* βD 𝔐 — 𝔅o — *iniuriam.* G (in fine folii) E — *aut iis a quibus accipere iniuriam potuimus.* P4. 𝔗 — 𝔈2. = *sine consensu sunt.* Rell. etiam Pinc. tres Gr. ∾.

ut liber quem = βGVADE Scal. Anic. 𝔗 — 𝔅o = *ut librum quem.* Gron. Relativa *quem* et *quae* a librariis addita esse censuit: et assentitur Externs (𝔅2.). Ruhk. aliter distinguendo locum sanasse sibi videtur, sic: *ut, librum, quem minutioribus literis scriptum saepe proiecimus et mendosum, laceravimus: ut, vestimenta, quae quia displicebant, scidimus.* E = *provicimus.* G = *et insido sive laceravimus.* D(cr.∾) = *quaeque displicebant.* GVD(cr.∾) E = *scindimus.*

3. 𝔗 — 𝔅o = *nos offendunt* contra mstos. G = *inde licet.* G(cr.∾) = *quia illa fecerunt.* β = *distingamus.*

**instas adferent. Alius non potuit melius facere quam fecit nec
ad tuam contumeliam parum didicit. alius non in hoc ut te of-
fenderet fecit. Ad ultimum quid est dementius quam bilem in
homines collectam in res effundere? Atqui ut his irasci demen- 4
tis est quae anima carent, sic mutis animalibus quae nullam
iniuriam nobis faciunt, quia uelle non possunt: non est enim in-
iuria nisi a consilio profecta. Nocere itaque nobis possunt ut 5
ferrum aut lapis, iniuriam quidem facere non possunt. Atqui
contemni se quidam putant, ubi iidem equi obsequentes alteri
equiti alteri contumaces sunt, tamquam iudicio, non consuetu-
dine et arte tractandi quaedam quibusdam subiectiora sint.
XXVII. Atqui ut his irasci stultum est, ita pueris et non mul-
tum a puerorum prudentia distantibus. Omnia enim ista pec-
cata apud aequum iudicem pro innocentia habent inprudentiam.
Quaedam sunt quae nocere non possunt nullamque uim nisi be- 2**

G(cr. ∾) = *melius facerem.* 𝔗 — 𝔊 = *facere quam fecerit.* βE = *quidem dementius.* V = *in hominem collectam.*

4. D (m∾) — *ut his.* V = *ut irasci his.*

sic mutis = βGVADE Gr. 𝔊ro — 𝔅o. 𝔗 — 𝔈1. + *et sic mutis.* 𝔈2. — 𝔏4. + *sic et mutis.* Exx. Francisc. ac Fac. et Primit. = *sic et* [?] *multis animalibus.*

quae nullam iniurium nobis faciunt, quia velle non possunt: non est enim iniuria nisi a consilio profecta = VA mD exx. Francisc. ac Fac. et Prim. codd. Ruben. 𝔐u 𝔅2. (Pinc. = *a concilio*). probat Gron. Col. = ∾ *a consilio perfecto.* D = *que nullam iniuriam que sit a* [haec n.] *consilio profecta faciunt* [hoc n.] *necesse* [cr. ∾] *itaque.* (Etiam Lat. Latin. p. 46. legit *quae sit a consilio profecta.*) E cod. Lips. = *que nullam iniuriam quesita consilio profecta faciunt.* Lips. ci. = *quae nullam iniuriam, quasi a consilio profectam, faciunt.* βG = *quae nulla iniuria si a consilio profecta. Nocere.* P2. = *quae nullam iniuriam a consilio profectam inferre possunt. Nocere itaque.* P3. = *quae nullam iniuria si a consilio profecta nocere utique.* P4. = *quae nulla iniuria sed a consilio provecta. nocere itaque.* 𝔗𝔅 = *quae nullam iniuriam si a consilio profectam nocere* [𝔅 = *. Nocere*] *itaque.* Agric. ci. = *quia nullam iniuriam nisi a consilio profectam intelligo. Nocere.* 𝔈1. = *quae nullam iniuriam a consilio profectam faciunt. Nocere.* 𝔈2. = *quia nulla iniuria nisi a consilio profecta. Nocere.* 𝔈 — 𝔅1. 𝔅o = *quia nulla est iniuria nisi a consilio profecta. Nocere.*

5. G = *Atque contemni.*

ubi iidem equi obsequentes alteri equiti = VA(s.m.). sed scribunt *idem.* Col. 𝔗 — 𝔅o = *ubi equi iidem* [𝔗 — 𝔈1. = *idem*] *obsequentes a. e.* βAD EP2. cod. Iur. = *ubi idem equi* [P2. Iur. = *equi iidem*] *post sequentes a. e.* Recepissem: *iidem equi post sequentes* etc., si dici posset *sequentem esse alicui* pro *obsequi.* G = *ubi idem equi potest sequentes.* P3. = *possunt sequentes alteri.* P4. = *se sequentes alteri.* 𝔗 — 𝔊 = *contumaces sint.* V P4. Col. 𝔗𝔅 = *contractandi.* D(cr. ∾) E = *tractanda.* P3. = *artes tractandae.* G = *subiectiora sunt.*

Cap. XXVII.

E = *Atqui in his.* V = *imprudentia distantibus.*

2. A = *non possint.* G = *nulla-*

neficam et salutarem habent, ut di inmortales qui nec uolunt ob-
esse nec possunt. Natura enim illis mitis et placida est, tam
3 longe remota ab aliena iniuria quam a sua. Dementes itaque
et ignari ueritatis illis inputant saeuitiam maris, inmodicos im-
bres, pertinaciam hiemis: cum interim nihil horum quae no-
bis nocent prosuntque ad nos proprie dirigatur. Non enim
nos causa mundo sumus hiemem aestatemque referendi: suas
ista leges habent quibus diuina exercentur. Nimis nos suspici-
mus, si digni nobis uidemur propter quos tanta moueantur.
Nihil ergo horum in nostram iniuriam fit: immo contra nihil non
4 ad salutem. Quaedam esse diximus quae nocere non possint,
quaedam quae nolint. In iis erunt boni magistratus parentes-
que et praeceptores et iudices: quorum castigatio sic accipienda
est quomodo scalpellum et abstinentia et alia quae profutura tor-
quent. Adfecti sumus poena? succurrat non tantum quid pa-
tiamur, sed quid fecerimus: in consilium de uita nostra mitta-
mur. Si modo uerum ipsi dicere nobis uoluerimus, pluris li-
5 tem nostram aestimabimus. Si uolumus aequi rerum omnium
iudices esse, hoc primum nobis persuadeamus neminem nostrum
esse sine culpa. Hinc enim maxima indignatio oritur. Nihil

que. βG = *habent nisi beneficam et salutarem.* V = *nullamque nisi beneficam et salutarem* om. *habent.* V = *qui n o n volunt.* 𝔗𝔅 = *qui n o lunt obesse.*

3. G = *saevitiam ma t ris.*

prosuntq u e = βsGVADE 𝔗 — 𝔐. G — *que.* 𝔏 — 𝔅o = *prosunt v e.*

proprie dirig a tur = G(s.m.)D(s.m.) P2. 𝔐 — 𝔅o. βGVADE P4. Col. 𝔗 — 𝔊 = *proprie diriga n tur.* P3. = *proprie e r i g u ntur.* Scribendum puto *dirig a n t.* 𝔗𝔅 = *Non enim nos c u m mundo.* E = *suspicimus. I n digni.* G = *si dign i s nobis.* D(cr.∾) = *videa mur.* 𝔗𝔅 = *n o s videm u s.* 𝔈1. = *nobis videm u s.* V = *propter q u o d tanta.* D(m∾) E = *propter quos c u n c t a.* GD(cr.∾) E = *iniuriam in nostram.* 𝔗𝔅 = *iniur i a fit.*

4. *nocere non poss i nt* = AD. βGVE 𝔗 — 𝔅o = *nocere non poss u nt.*

quae nol i nt = βGADE (A = *no l l int*). V 𝔗 — 𝔅o = *quae nol u n t.*

In i i s erunt = A. βGDE = *In hiis erunt.* V 𝔗 — 𝔅o = *In h i s erunt.* Grotius de I. B. et P. II, 20, 7. ubi laudat hunc locum, omittit *et praeceptores*, quae voces glossematis speciem habere Fischero videntur. D(m∾) E — *et alia.* V — *quae post alia.* G = *quid patia t ur.* GV 𝔈1. = *de vita nostra m u tamur.* 𝔗𝔅 = *de vita m u tamur.*

Si m o d o verum ipsi nobis dicere = A. βVDE = *Si v e r o verum ipsi nobis dicere.* G = *Si v e r o ver a ipsi nobis dicere.* Tres Pall. = *Si v e r o verum ipsi dicere* om. *nobis* (?). Col. = *Si v e r o verum ipsi dicere volu i mus* om. *nobis* (?). 𝔗 — 𝔈1. = *Si v e r o verum ipsi dicere nobis.* 𝔈2. — 𝔅o = *Si verum ipsi dicere nobis sine modo.*

5. *rerum omnium* = VA. βGDE 𝔗 — 𝔅o = *omnium rerum.*

nobis p e r suadeamus = AD (s.m.) tres Gr. Scal. Anic. Iur. βGVDE = *nobis persuad e mus.* 𝔗 — 𝔅o = *nobis s u a deamus.* P2. = *nobis s u a demus.*

peccaui et nihil feci. Immo nihil fateris. Indignamur aliqua
admonitione aut coercitione nos castigatos, cum illo ipso tem-
pore peccemus, quod adicimus malefactis adrogantiam et con-
tumaciam. Quis est iste qui se profitetur omnibus legibus inno- 6
centem? Ut hoc ita sit, quam angusta innocentia est ad legem
bonum esse? quanto latius officiorum patet quam iuris regula?
quam multa pietas, humanitas, liberalitas, iustitia, fides ex-
igunt quae omnia extra publicas tabulas sunt? XXVIII. Sed
ne ad illam quidem artissimam innocentiae formulam praestare
nos possumus. Alia fecimus, alia cogitauimus, alia optauimus,
aliis fauimus: in quibusdam innocentes sumus, quia non succes-
sit. Hoc cogitantes aequiores simus delinquentibus, cedamus ob- 2
iurgantibus: utique nobis ne irascamur, (cui enim non, si nobis
quoque?) minime dis. Non enim illorum, sed lege mortalitatis
patimur quicquid incommodi accidit. At morbi doloresque incur-
runt. Utique aliqua fugiendum est domicilium putre sortitis.
Dicetur aliquis male de te locutus: cogita an prior feceris, cogita 3
de quam multis loquaris. Cogitemus, inquam, alios non facere

et nihil feci = GVADE Pall. β Col. 𝔗—𝔅o — *et*. βGmD 𝔗𝔅 = *immo nihil feceris*. GV 𝔗—𝔊 = *coertione*.

quod adicimus = βGVAE P2. 4. Col. Anic. Scal. (P2. 4. Col. = *adiicimus*). probat Grut. DP3. = *quod addicimus*. 𝔗—𝔅o = *quo adiicimus*.

6. 𝔗𝔅 = *ad legem omne bonum quam latius*. G = *quam latius*. D (m ∾) E = *officium patet*. V = *quam iuris religio*. placet Grutero. P3. + *quam iuris regula alias religio*. V + *et iustitia et fides*.

Cap. XXVIII.

Cod. vet. Dalech. = *exactissimam*. GDE = *innocentiam formulam*. βGVA(cr. ∾) D(cr∾) E 𝔗—𝔊 = *praestare non possumus*. V + *et aliis favimus*. mA = *successit i. e. prospere evenit*.

2. GVB(cr. ∾) E = *Haec cogitantes*. V𝔗𝔅 = *aequiores sumus*. βG ADE tres Gr. 𝔗—𝔊1. = *credamus obiurgantibus*. P3. = *credas obiurgantibus*. V = *credamus obiurgationibus*. GD (m ∾) E = *itaque nobis*. β — *si* ante *nobis quoque*. β = *sed legē mortalitatis*.

Utique aliqua fugiendum est = 𝔐—𝔅o. mD Pall. 𝔗—𝔊 = *Utique aliquo fugiendum est*. βGV = *Utique aliquid fug. e.* Cod. Lips. = *Utique ad aliquid fug. e.* ADE = *Utique ad aliquod fug. e.* Lips. ci. = *Utique aliqua de fugiendum est*. Col. = *Utique aliquo frigidum est*. Gron. ci. = *Utique aliqua fungendum est*. et putat dictum esse instar proverbii: *Aliqua fungendum est* „seu functione et impensa vel molestia, si numero singulari accipias; sive munera vel onera vel incommoda, si plurativo et accusandi casu.“ *fungi* esse idem atque *pati*. Scripturam vulgatam se intelligere negat. At sententia est plana, nec miramur, quod Seneca hic argumentatione longius abducitur a proposito.

3. Anic. + *Dicetur tibi: aliquis*. DE + *male est de te*. G = *cogitandum quam multis*. β = *cogita dum quam multis*. V = *cogita de te quam multa*. V Bruxell. et Secun. (sic legitur apud Gron. quod interpretandum videtur: et secundus, sc. Bruxell.) 𝔐 = *alios pro nobis facere*.

iniuriam, sed reponere. alios pronos facere, alios coactos facere, alios ignorantes: etiam eos qui uolentes scientesque faciunt ex iniuria nostra non ipsam iniuriam petere.
4 Aut dulcedine urbanitatis prolapsus est aut fecit aliquid, non ut nobis obesset, sed quia consequi ipse non poterat, nisi nos repulisset. Saepe adulatio, dum blanditur, offendit. Quisquis ad se retulerit quotiens ipse in suspicionem falsam inciderit, quam multis officiis suis fortuna speciem iniuriae induerit, quam multos post odium amare coeperit, poterit non statim irasci, utique si sibi tacitus ad singula quibus offenditur dixerit: Haec et ipse com-
5 misi. Sed ubi tam aequum iudicem inuenies? Is qui nullius non uxorem concupiscit et satis iustas causas putat amandi, quod aliena est, idem uxorem suam adspici non uult. et fidei acerrimus exactor est perfidus. et mendacia persequitur ipse periurus. et litem sibi inferri aegerrime calumniator patitur. Pudicitiam seruulorum suorum adtentari non uult qui non pepercit
6 suae. Aliena uitia in oculis habemus: a tergo nostra sunt. Inde est, quod tempestiua filii conuiuia pater deterior filio castigat et nihil alienae luxuriae ignoscit qui nihil suae negauit.
7 et homicidae tyrannus irascitur et punit furta sacrilegus. Magna pars hominum est quae non peccatis irascitur, sed peccantibus.

probat Ruben. 𝔗 — 𝔈2. = *alios per nos facere.* Lips. ci. = *alios post nos facere.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. G (m∾) Goerenz. (l. l. p. 5.) ci. — *facere* post *coactos.* 𝔗 — 𝔈2. = *et eos qui volentes* contra mstos etiam Pinc. Gr. G = *qui nolentes.* D(m∾) = *ex iniuria iram.*

4. E = *ut nobis abesset.* G = *ubi nos repulisset.* sG = *nec nos repul.* G (m∾) = *Saepe adulator.* E = *Quisquis ad se retullit* (alterum *l* n.). V — *suis* post *officiis.* D(cr. ∾) E = *sp. iniuriae induerat.* G = *induerãt.* β = *induerunt.* Cod. Iur. = *speciem frivole induerit.* Iur. ci. = *sp. frivoli induerit.* Rell. etiam Gr. ∾. V = *amare coepit.*

Haec et ipse commisi. Sed ubi tam aequum iudicem invenies? = VA ex. Fac. et Primit. Col. 𝔊 — 𝔙o (V = *invenias*). βGDE Pall. 𝔗 — 𝔈2. haec omittunt.

5. mD = *in illius uxorem.* β = *uxorem concupivit.* *iustas causqs* = βGVADE 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔙o = *iustam causum.* D(cr. ∾) = *quod alienam est,* V = *acerrime exactor.* β = *exauctor,* DE + *et ipse periurus.* D (s∾) E — *et* ante *litem.* V = *sibi inferri acerrimam.* D(cr. ∾) E = *a calumpniatore,* E — *patitur.* G (s∾) = *Pudicitiam parvulorum.* 𝔗 — 𝔈2. = *Pudicitiam servorum.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. G(m∾) = *qui non percipit suae.*

6. V = *ante oculos habemus.* E = *in oculos habemus.* V — *sunt* post *nostra.* G + *Inde est quod quod.* GDE tres Pall. 𝔗 — 𝔈1. = *tempestiva filii convitia.* V Col. = *tempestiva filii coniugia.* Pinc. v. l. = *temp. filii vitia.*

et nihil alienae = βGVADE. 𝔗 — 𝔙o — *et.* G(s∾) = *qui nihil sibi negavit.* D(cr. ∾) + *qui nihil se al' suae negavit.*

7. G = *quae nos peccatis.*

Faciet nos moderatiores respectus nostri, si consuluerimus nos: Numquid et ipsi aliquid tale commisimus? Numquid sic errauimus? Expeditne nobis ista damnare? Maximum remedium irae mora 8
est. Hoc ab illa pete initio, non ut ignoscat, sed ut iudicet: desinet, si exspectat. Nec uniuersam illam temptaueris tollere. graues habet inpetus primos. tota uincetur, dum partibus carpitur. XXIX. Ex his quae nos offendunt alia renuntiantur nobis, alia ipsi audimus aut uidemus. De iis quae narrata sunt non debemus cito credere: multi mentiuntur ut decipiant, multi, quia decepti sunt. Alius criminatione gratiam captat et fingit iniuriam, ut uideatur doluisse factam. Est aliquis malignus et 2
qui amicitias cohaerentis diducere uelit. est suspicax et qui spectare ludos cupiat et ex longinquo tutoque speculetur quos collisit. De paruula summa iudicaturo tibi res sine teste non probaretur. testis sine iureiurando non ualeret. utrique parti dares actionem, dares tempus, non semel audires: magis enim

G = *si consuerimus nos.* G(s∾) = *numquid oravimus?*

ista damnare = βGVADE Gr. 𝔗 — 𝔊 𝔅2. 𝔐 — ℜu 𝔅o = *ista damnari.*

8. *irae mora est* = βGVADE. 𝔗 — 𝔅o = *est irae mora.*

Hoc ab illa pete initio, non ut = AmD Pinc. v. l. P2. 𝔈𝔊 𝔅2. Col. = *Hoc ab ira pete initio non ut.* β G P3. 4. = *Hoc ab illa pene initio non ut.* DE = *Hoc ab illo pene initio non ut.* 𝔗 — 𝔈2. = *Haec ab illo poenae initio non ut.* m𝔈2. 𝔐 — ℜu 𝔅o = *Nec ab illa pete initio ut* ex Ermi ci. P4. = *sed ut vindicet.* 𝔗 — 𝔊 = *illam tentabis.* P2. = *dum partibus capitur.* P4. = *dum partibus corripitur.* V. = *dum partibus corrumpitur.*

Cap. XXIX.

β = *alia renuntia nobis.* G(n.) E + *renuntiantur a nobis.* D(cr.∾) = *renuntiatur a nobis.*

De iis quae narrata sunt = A Anic. Scal. Tronc. βGVDE Pinc. v. l. Gr. 𝔗𝔅 𝔅2. = *De his quae narrata sunt.* 𝔈1. — ℜu 𝔅o = *His quae narrata sunt.*

multi mentiuntur = βGVADE. 𝔗 — 𝔅o = *multi ementiuntur.* βE + *multique quia.* G = *alicuius criminatione.* D(cr.∾) = *aliis criminatione.* G = *debuisse factam.* D𝔗 — 𝔊 = *diluisse factam* (m𝔈 ∾). P4. = *deluisse factam.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾.

2. *cohaerentis* = A. Rell. = *cohaerentes.* β = *didicere velit.* sG = *deducere velit.* V = *deducere* [Anic. Scal. Tronc. =] *vult.* Lips. ci. = *est subprocax et qui.* D (m∾) — *et* ante *qui.* V P2. Col. = *expectare ludos.* P3. 4. = *sp. ludos capiat.* Grut. ci. — *capiatur.*

et ex longinquo = βGVADE 𝔗 — 𝔐. 𝔏 — 𝔅o = *ut ex longinquo.* 𝔐 = *quos commisit* coutra mstos etiam Gr. m𝔍u hoc laudat ex cod. Francisc. βG = *Dum parvula.* G = *iudicator tibi.* D(n.) + *si tibi.* 𝔈2. — 𝔊 — *non* ante *probaretur.* β = *sine iureiurando non valent.* E — *utrique* — *ad manum venit.*

dares actionem = βVAmD 𝔈1. — 𝔊. GD haec omittunt. mD etiam = *dares occasionem.* P2. 3. Col. 𝔗𝔅 = *dares actiones.* P4. = *dares accōnem* (i. e. *accusationem*). 𝔐 — 𝔅o = *dares advocationem.*

non semel audires = βVAD 𝔗𝔅. G 𝔈1. — 𝔅o = *nec semel audires.*

3 **ueritas elucet quo saepius ad manum uenit. Amicum condemnas de praesentibus, antequam audias, antequam interroges? antequam illi aut accusatorem suum nosse liceat aut crimen, irasceris? Iam enim, iam utrimque quid diceretur audisti? Hic ipse qui ad te detulit desinet dicere, si probare debuerit. Non est, inquit, quod me protrahas: ego productus negabo. Alioquin nihil umquam tibi dicam. Eodem tempore et instigat et ipse se certamini pugnaeque subtrahit. Qui dicere tibi nisi clam non uult paene non dicit. Quid est iniquius quam secreto credere, palam irasci? XXX. Quorumdam ipsi testes sumus. In his naturam excutiemus uoluntatemque ſacientium. Puer est? aetati donetur: nescit an peccet. Pater est? aut tantum profuit, ut illi etiam iniuriae ius sit, aut ſortasse ipsum hoc meritum eius est quo offendimur. Mulier est?**

D(s∾) — *enim*. G = *quod saepius*. 𝔗 — ℭ2. = *ad manum venerit* contra mstos etiam Pinc. Gr.

3. *de praesentibus* suspectum habet Lips., nisi scribatur: , *de praesentibus antequam audias* vel *de praesenti*. Vulgatam defendit Gron. In G *antequam audias* expuncta sunt.

antequam illi = VA tres Pall. 𝔅2. βGDE 𝔗 — ℜu 𝔅o = *illi antequam*. Col. = *illi autem accusat* (an *accusatorem?*). G = *aut actiorem suum*. GV = *nosce*. Apud β *crimen* in lit.

Iam enim, iam utrimque quid diceretur audisti? Sic scribendum duco, cum *quid* post *utrimque* facilius excidere potuerit quam ante. P4. 𝔊 — 𝔏4. = *Iam enim, iam quid utrinque diceretur audisti*. βGAE = *Iam enim iam utrimque diceretur audisti*. D = *iam enim utrinque diceretur audisti*. V = *crimen iam verum. iam utrinque diceretur audisti*. Tres Gr. = *Iam verum, iam utrinque quod diceretur audisti* (Gron. male laudat *quid diceretur*). m cod. Piscat. ap. Pontan. = *iam enim non quid*. Pinc. ex suis libris laudat tantum *Iam enim, iam*: de reliquis tacet. 𝔗 — ℭ2. = *Iam verum iamque quid utrinque diceretur audisti*. 𝔊ro — 𝔅1. 𝔅o = *Iam verum, iam quid utrinque diceretur, audisti*. ℜu 𝔅2. = *Iam verum, iam utrimque quid diceretur, audisti?* 𝔗𝔅 = *desinet de re si probare*. D(u.) E + *non debuerit*.

Alioquin nihil = mss. etiam Pinc. 𝔗 — ℭ2. = *Alioquin nunquam*. P2. = *Alioqui nunquam*. (Sed etiam in illo *Alioquin* ſuisse puto, non minus quam in P3. 4. Col., ex quibus ipsis Grut. laudat *Alioqui*: nam hac de re eum negligentius egisse vel id documento est, quod Pinciani quoque libris et ℭ2. male assignat *Alioqui*.) P3. 4. Col. 𝔊 — 𝔅o = *Alioqui nihil*. V — *et* ante *instigat*. D (s∾) — *et* post *instigat*.

certamini pugnaeque = βGAD(s.m.) E. Scal. = *crimini pugnaeque*. D — *que*. V 𝔗 — 𝔅o = *certamini et pugnae*.

Cap. XXX.

E = *voluntatem* om. *que*. G = *tantum prosuit*.

ut illi etiam iniuriae ius sit = Scal. Anlc. vet. cod. Rom. Franc (sic m𝔗u. sed de Francisc. nil Pinc.) 𝔏 — 𝔅o. βGVADE omnis Pinc. v. l. Gr. = *ut illi etiam iniuria eius sit* (apud G *sit* est ab al. m.). 𝔗𝔅 = *ut illi cum iniuria eius sit*. ℭ1. — 𝔊 = *ut illi donanda iniuria eius sit*. Pinc. ci. 𝔐 = *ut illius iam iniuria ius sit*.

aut fortasse = βGVADE ℭ1. 𝔗𝔅 = *an fortasse*. ℭ2. — 𝔅o = *aut fortassis*. V P3. + *Item mulier est*. P4. Pinc. ci. = *Mulier est, erat*. Rell.

errat. Iussus est? necessitati quis nisi iniquus succenset?
Laesus est? non est iniuria pati quod prior feceris. Iudex est?
plus credas illius sententiae quam tuae. Rex est? si nocentem
punit, cede iustitiae: si innocentem, cede fortunae. Mutum
animal est aut simile muto? imitaris illud, si irasceris. Morbus est aut calamitas? leuius transsiliet sustinentem. Deus est?
tam perdis operam cum illi irasceris, quam cum illum alteri precaris iratum. Bonus uir est qui iniuriam fecit? noli credere.
Malus? noli mirari: dabit poenas alteri quas debet tibi. et iam
sibi dedit qui peccauit. Duo sunt, ut dixi, quae iracundiam 2
concitant: primum, si iniuriam uidemur accepisse. de hoc satis dictum est. deinde, si inique accepisse. de hoc dicendum
est. Iniqua quaedam iudicant homines, quia pati non debuerint. quaedam, quia non sperauerint. Indigna putamus quae
inopinata sunt. Itaque maxime commouent quae contra spem
exspectationemque euenerunt. Nec aliud est quare in domesticis minima offendant, in amicis iniuriam uocemus neglegentiam. XXXI. Quomodo ergo, inquit, inimicorum nos iniuriae
mouent? quia non exspectauimus illas aut certe non tantas.
Hoc efficit amor nostri nimius: inuiolatos nos etiam inimicis iudicamus esse debere. Regis quisque intra se animum habet, ut 2
licentiam sibi dari uelit, in se nolit. Aut ignorantia itaque nos

etiam Gr. ∾. β — *necessitati*. P3. = *quis nisi iniquius?* Col. = *quis nisi in quo succenset*. G = *iniquus suecesel*. β = *non est iniuriam pati quo prior*. G = *Index est*.

plus credas illius = βVAE. D (cr. ∾) = *populus credas illius*. G = *plus credas illi sententiae*. 𝔗 — 𝔅o = *plus illius credas sententiae*. E P3. = *lenius transsiliet*.

sustinentem = VA P2. Col. 𝔗 — 𝔅o. βGDE P4. Scal. = *patientem*. probat Grut. P3. = *patientem, alias substinendum*. G — *cum illi irasceris quam*. G = *illum altius pecoaris*. D(cr. ∾) E = *illum altius precaris*. GD (cr. ∾) E = *quas dabit tibi*. 𝔗𝔅 = *quas dedit tibi*. V Gr. 𝔗 — 𝔈1. = *etiam sibi dedit*. G = *etiamsi* [*bi* s.m.] *dedit*. mD = *et iam sibi reddit*.

2. βVD (s.m.) = *concitent*. G = *concitans*. G = *iniuriam videmus acc*. V + *et de hoc satis*. G (m∾) — *de hoc* — *inique accepisse*. E — *deinde si* — *de hoc dicendum est*. V + *et de hoc dicendum est*. V = *non debuerunt*. 𝔗 — 𝔈2. = *quae non speraverint* contra mstos etiam Pinc. Gr. G(cr. ∾) = *quia non superaverint* (idem Grut. laudat ex 𝔈1., sed in meo ex. non est). G = *Indigna putemus*. 𝔗 — 𝔈2. = *Indigna putavimus*. Rell. etiam Gr. ∾. G = *commovet*. V = *commovetur*. mD = *execrationemque evenerunt*. G = *minime offendant*.

Cap. XXXI.

G = *Quomodo igitur inquit*. D = *inquid*. mD = *inquis*. βG — *nos ante iniuriae*. β = *iniuriae moverat*. βGD(cr. ∾) E = *expectamus*. G = *Haec effecit*. β = *Hoc effecit*. G = *inimicis indicamus*.

2. 𝔊 — 𝔐 + *sibi dari velit in alterum* contra mstos etiam Gr. 𝔗 — 𝔈2. + *in se nolit alteri*.

Aut ignorantia itaque nos aut inno-

aut insolentia iracundos facit. Ignorantia rerum: quid enim mirum est malos mala facinora edere? quid noui est, si inimicus nocet, amicus offendit, filius labitur, seruus peccat? Turpissimam aiebat Fabius imperatori excusationem esse, *Non putaui:* ego turpissimam homini puto. Omnia puta, exspecta:
3 etiam in bonis moribus aliquid exsistet asperius. Fert humana natura insidiosos animos, fert ingratos, fert cupidos, fert inpios. Cum de unius moribus iudicabis, de publicis cogita. ubi maxime gaudebis maxime metues. ubi tranquilla tibi omnia uidentur ibi nocitura non desunt, sed quiescunt. semper futurum
4 aliquid quod te offendat existima. Gubernator numquam ita totos sinus securus explicuit, ut non expedite ad contrahendum armamenta disponeret. Illud ante omnia cogita foedam esse et exsecrabilem uim nocendi et alienissimam homini, cuius bene-
5 ficio etiam saeua mansuescunt. Adspice elephantorum iugo colla submissa et taurorum pueris pariter ac feminis persultantibus terga inpune calcata et repentis inter pocula sinusque innoxio

lentia iracundos facit = βGVA. D = *Aut ignorantia rerum ita* [*que* s.m.] *nos aut insol. ir. f.* E + *Aut ignorantia rerum itaque nos aut insol. ir. f.* Gr. 𝔗 — 𝔈2. = *Aut ignorantia nos itaque aut insol. ir. f.* (At suspicor Gruterum non respexisse ad ordinem verborum.) Pinc. v. l. 𝔈 — 𝔅o = *Aut ignorantia nos itaque rerum aut ins. ir. f.*

Ignorantia rerum = βGVAD Gr. 𝔗 — 𝔈1. (Apud G *Ignorantia* expunctum, s.m., apud D additum s.m.). E — *Ignorantia rerum.* 𝔈2. — 𝔅o — *rerum.* βGD = *quid enim nimirum est.* V = *mala facinora reddere.* G = *inimicos nocet.* G = *servus spectat.* βGV = *Turpissimam agebat Fabius.* V = *ergo turpissimam homini.* 𝔗𝔅 = *Omnia puta specta eum in bonis.* Germ. + *et expecta.* 𝔈1. — 𝔐 = *et in bonis* contra mstos etiam Gr.

3. D (m∾) — *humana natura ins. an. fert.*

insidiosos animos = βVA mD ex. Fac. et Prim. Gr. 𝔗𝔅 𝔅2. probant Grut. et Heus. Emendd. p. 231. GD 𝔈1. — 𝔊𝔏 — 𝔑u 𝔅o = *insidiosos amicos.* Ex. d. Mariae m𝔈 = *infidos amicos.* 𝔐 = *infidos animos.*

Cum de unius moribus = VA. β = *Cum de maioribus unius.* G = *Cum de maioribus minus.* D = *Cum de maioribus* [*ai* n.] *et ymis.* E = *Cum de maioribus et imis.* 𝔗 — 𝔅o = *Cum de moribus unius.* D (m∾) — *de publicis gaudebis.* β = *ubi tibi tranquilla videntur* om. *omnia.* G = *ubi tibi transquilla videntur* om. *omnia.*

4. G = *Gub'nalō3 quam ita.* 𝔗𝔅 = *ita tutos sinus.* 𝔗 — 𝔅o = *explicuit securus* contra mstos.

expedite = βVADE 𝔗 — 𝔊. G = *ut non expedire.* 𝔐 — 𝔅o = *ut non expedita.* D (s∾) — *et* ante *exsecrabilem.* G (cr. ∾) = *et inexecrabilem.* E = *hominis.*

5. mG = *iugo colla summissima.*

et taurorum = βGVADE Anic. 𝔗 — 𝔅o — *et.* βGDE — *pariter.* 𝔗𝔅 = *ac feris.* G = *persultantibus terra.*

repentis = βA. DE = *repente.* Col. = *repetientes.* Rell. etiam sD = *repentes.* VP2 = *intra pocula.* G — *inter.* P3. (cr. ∾) = *inter ocula.* Grut. ci. = *inter oscula.* P.

lapsu dracones et intra domum ursorum leonumque ora placida tractantibus adulantesque dominum feras: pudebit cum animalibus permutasse mores. Nefas est nocere patriae: ergo ciui 6
quoque. nam hic pars patriae est. Sanctae partes sunt, si uniuersum uenerabile est. Ergo et homini: nam hic in maiore tibi urbe ciuis est. Quid si nocere uelint manus pedibus? manibus oculi? Ut omnia inter se membra consentiunt, quia singula ser- 7
uari totius interest: ita homines singulis parcent, quia ad coetum geniti sunt. salua autem esse societas nisi custodia et amore partium non potest. Ne uiperas quidem et natrices, et si qua morsu aut ictu nocent, effligeremus, si ut reliqua mansuefacere possemus aut efficere, ne nobis aliisue periculo essent. Ergo 8
ne homini quidem nocebimus, quia peccauit, sed ne peccet. nec umquam ad praeteritum, sed ad futurum poena referetur: non enim irascitur, sed cauet. Nam si puniendus est cuicumque prauum maleficumque ingenium est, poena neminem excipiet.

Scriver. ci. = *intra damnum*. βG P4. Col. = *adulantibusque dominum feras*. 𝔗 — 𝔈2. = *adulantibusque. Non ergo pudebit*. P2. = *ora placida. Non ergo tractantibus adulantibusque feras pudebit*. Magna pars codd. Pinc. 𝔊 — 𝔐 = *adulantesque domino feras*. Rell. etiam P3. ∾. P3. = *pertimuisse mores*. βG Scal. = *permutasse voces*. m𝔈1. 𝔈2. — 𝔊 = *permutasse mentes*. Rell. etiam magna pars codd. Pinc. P2. 4. Col. 𝔗𝔅 ∾.

6. βGP2. 3. Anic. 𝔗𝔅 = *ergo cuique. nam*. 𝔈1. = *ergo cuiquam. nam*. P4. = *ergo utique. nam*. Col. = *ergo cuiquaque. nam*. VADE ∾. G 𝔗𝔅 = *nam haec pars*.

ergo et homini = βADE P2. Col. 𝔗 𝔅 𝔈2. — 𝔐 𝔊ro — 𝔅o. 𝔏 — 𝔏4. + *ergo et homo homini*. V P3. = *ergo et homo*. GP4. 𝔈1. = *ergo et homines*. unde Pinc. ci. = *ergo homo unus*.

7. V = *Ut omnia intra se*.

totius interest = βmD 𝔈2. — 𝔅o. GVADE Pall. 𝔗 — 𝔈1. = *potius interest*. Col. = *potius inter se*.

quia ad coetum geniti sunt = βG VA P3. cod. Iur. 𝔗𝔅. Col. = *quia ad totum geniti sunt*. P2. = *quia ad centrum geniti sumus*. DE𝔈1. — 𝔅o = *quia ad coetum geniti sumus*. G = *esse satietas ubi custodia et amore partium esse* [n.] *non potest*. 𝔗 — 𝔅o = *amore et custodia* contra mstos. V = *Nec viperas quidem*. D (cr. ∾) = *et nutrices*. P3. — *nocent*. P2. 𝔗 — 𝔈2. = *noceant*. Col. = *aut ictu nocia* (cr. *noxia*). *noxia* probat Grut. aut scribi vult *nociva*. V ex. Fac. et Prim. Col. m𝔊 = *affligeremus*. βGD P2. 4. 𝔗 𝔅 𝔊𝔊 = *effugeremus*. 𝔈1. 2. = *effugerimus*. ADE ∾.

si ut reliqua mansuefacere possemus = E 𝔈2. — 𝔅o. β = *si in reliqua m. p.* D = *si reliqua m. p.* m D P2. = *si in reliquo m. p.* G P4. = *si in reliqua mansuescere p.* P3. = *mansuescere possemus* om. *si ut reliqua*. A = *si in reliquam mansuefacere possemus*. V = *si in reliquum tempus mansueta facere ipsa possemus*. Col. = *si in reliqum mansuescere possemus*.

8. V = *nec homini quidem* om. *Ergo*. G(m∾) — *poena referetur*. D = *refertur*. 𝔗𝔅 = *poena transfertur*. V = *nec enim sic irascitur*. Col. = *Nam puniendus est* om. *si*. βGVDE 𝔗 — 𝔊 = *puniendum est*. A ∾. V = *civemque pravum*.

XXXII. At enim ira habet aliquam uoluptatem et dulce est do-
lorem reddere. Minime: non enim ut in beneficiis honestum
est merita meritis repensare, ita iniurias iniuriis. illic uinci
2 turpe est, hic uincere. Inhumanum uerbum est et quidem pro
iusto receptum *ultio* et alio non multum differt nisi ordine. Qui
dolorem regerit tantum excusatius peccat. M. Catonem igno-
rans in balneo quidam percussit inprudens: quis enim illi sciens
faceret iniuriam? postea satisfacienti Cato, *Non memini,* in-
quit, *me percussum.* Melius putauit non agnoscere quam uin-
3 dicare. Nihil, inquis, illi post tantam petulantiam mali factum
est? Immo multum boni: coepit Catonem nosse. Magni ani-
mi est iniurias despicere: ultionis contumeliosissimum genus est
4 non esse uisum dignum ex quo peteretur ultio. Multi leues in-
iurias altius sibi demisere, dum uindicant: ille magnus et nobi-
lis qui more magnae ferae latratus minutorum ciuium securus

Cap. XXXII.

D (m∾) 𝔗𝔅 = *aliquam volu n ta-tem.* G = *dolor e reddere.* βG P3. 4. Col. — *in* ante *beneficiis.* Rell. etiam P2. ∾. G (m∾) = *merita i n v i t i s repensare.* G = *ita iniur i a iniuriis.* 𝔗𝔅 = *e t iniuria iniuriis.* G = *h o c vincere.*

2. 𝔅1. 𝔅o = *u t quidem.* ℜu 𝔅2. (*ut quidem pro i. r.*) ex sententia Gron.

et a l i o non multum differt. Ita scribendum duco: nam ad verbum *differt* non difficulter *ab iniuria* videtur suppleri. quod iam perspexit Lips.: negat quidem Gron. βGAD Gr. Scal. cod. Lips. 𝔗 — 𝔈2. ℜu 𝔅2. = *et t a lio non multum differt.* V = *et t a l lio multum non differ u n t.* Ex. Fac. et Prim. = *et t a lio multum non differt.* E = *et t a l lio multum differt.* Pinc. ci. 𝔖 — 𝔅1. 𝔅o = *et a c o n t u m e l i a non differt.* Lips. ci. = *et alioq u i non multum differt.* Gron. ci. = *et a v i non multum differt.* G(n.) + *nisi i n ordine.* V = *qui dolorem re x erit.* 𝔗 — 𝔈1. = *qui dolor e regit u r.* D(cr. ∾) E m𝔈1. = *qui dolorem g e rit.* β = *excusa n us peccat.*

i g n o r a n s in balneo quidam percussit inprudens = VA P2. Col. βD E P3. 4. 𝔗𝔅 ℜu 𝔅2. = *in balneo ignorans quidam perc. impr.* (𝔅2. = [*ignorans*]). G = *in balneo ignorans quidam* [cr. *quis*] *enim illi scit u s faceret* rell. om. 𝔈2. — 𝔅1. 𝔅o — *ignorans.* Lips. ci. = *in balneo i n o r e quidam p. impr.* Goer. (l. l. p. 6.) ci. = *in balneo i n g e n a s quidam perc. impr.* coll. Const. Sap. 14, 3. V = *d e i n d e satisfacienti.* G = *satisfacien d i.* β = *Cato inquit non memin i t.* G = *Cato inquit n. m.* 𝔗 — 𝔅o = *percussum me* contra mstos. 𝔐 = *non agnoscere quam i g n o s c e r e* contra mstos etiam Gr. G Grut. ci. = *quam i u dicare.*

3. *Nihil, inquis, i l l i* = βGVAD (s.m.) E 𝔗 — 𝔖. D (p.m.) = *Nihil inquis ill i s.* 𝔐 — 𝔅o — *illi.* G (m∾) — *boni* ante *coepit.* 𝔗𝔅 = *Catonem n o s c e r e.* βD (m∾) E = *contumeli o s u m genus est.* G = *contumeli o s u m genus est g e n u s e s t.*

4. 𝔗𝔅 + *leves iniurias d e s p i c e r e.* Col. = *altius sibi i m m e r s e r e* [del.] *d i misere.* P2. 𝔗𝔅 = *sibi d i misere.* 𝔐 — *sibi.* Rell. etiam P3. 4. ∾. βG = *i u dicant.* P4. 𝔗 — 𝔅o + *ille magnus et nobilis e s t qui.* Rell. etiam Gr. ∾. β = *magnae ferae la-tral u r us.*

minutorum c i v i u m = A cod. Iur. probant Opsop. Grut. Anic. = *i n i m i c o r u m civium.* βGVDE Col. P2. 3. 𝔗 — 𝔅o = *minutorum c a n u m.*

exaudit. Minus, inquit, contemnemur, si uindicauerimus iniuriam. Si tamquam ad remedium uenimus, sine ira ueniamus: non quasi dulce sit uindicari, sed quasi utile. Saepe autem satius fuit dissimulare, quam ulcisci. XXXIII. Potentiorum iniuriae hilari uoltu, non patienter tantum ferendae sunt. Facient iterum, si se fecisse crediderint. Hoc habent pessimum animi magna fortuna insolentes: quos laeserunt et oderunt. Notissima uox est eius qui in cultu regum consenuerat. Cum 2
illum quidam interrogaret, quomodo rarissimam rem in aula consecutus esset, senectutem: *Iniurias,* inquit, *accipiendo et gratias agendo.* Saepe adeo iniuriam uindicari non expedit, ut ne fateri quidem expediat. C. Caesar Pastoris splendidi 3
equitis Romani filium cum in custodia habuisset munditiis eius et cultioribus capillis offensus, rogante patre ut salutem sibi filii concederet, quasi de supplicio admonitus duci protinus iussit. Ne tamen omnia inhumane faceret aduersum patrem, ad coenam illum eo die inuitauit. uenit Pastor uoltu nihil exprobrante. Pro- 4
pinauit illi Caesar heminam et posuit illi custodem. perdurauit miser, non aliter quam si filii sanguinem biberet. Unguentum et coronas misit et obseruare iussit an sumeret: sumpsit. Eo die quo filium extulerat, immo quo non extulerat, iacebat conuiua centesimus et potiones uix honestas natalibus liberorum podagri-

P4. = *minutorum securus exaudit* om. *civium.* probat Grut. ut intelligatur *hominum.* D(m∾) E m𝔈2. m𝔈 = *o b- audit.* 𝔅o = *inq u i s.* 𝔗𝔅 = *venimus sine ira. Veniamus.* 𝔈1. — 𝔐 — *venimus* contra mstos etiam Pinc. Gr. P4. — *vindicari.* non improbat Grut. P3. + *Saepe autem s a n i u s a l i a s satius fuit.*

Cap. XXXIII.

GP3. — *se* ante *fecisse.* P3. = *ha- b e t.* D(cr.∾) E P4. = *pessim i animi.* Col. = *pessimum c u m magna fort.* G = *magna fortuna insol l e r - tes.* V ex. Fac. et Prim. + *q u o d quos laeserunt.*

2. 𝔑 — 𝔅 = *Quon i a m rarissimam rem.* G (cr.∾) = *in au l a m.* 𝔑 — 𝔅 = *conseoutus e s t. Iniurias inquit.* 𝔈1. + *s c i l i c* [illegible]*tem.* G = *senectutem* [n. et [illegible]quit accipiendo. 𝔑 — [illegible] *de i p s i s* contra mstos etiam Pinc. Gr. 𝔑 — 𝔊 = *vindicar e non expedit.* G(s∾) = *qu. expedi e t.*

3. G = *G. Caesar.* 𝔑 — 𝔊 = *i mmunditiis eius et i n cultioribus* contra mstos etiam Pinc. Gr. Anic. Tronc. Scal. vet. cod. Rom.

de supplicio admonitus = βGVAD E. 𝔑 — 𝔅o + *de supplicio e i u s admonitus.* 𝔑 — 𝔊 + *a d m o r t e m duci* contra mstos etiam Gr. Anic. vet. cod. Rom: Scal. V Fischeri ci. = *advers u s patrem.* 𝔑 — 𝔅o = *invitavit eo die* contra mstos. 𝔑 — 𝔅 = *nihil vultu e i us expro b ante.* E𝔈1. — 𝔑u 𝔅o = *nihil vultu exprobrante* (𝔈1. = *expro b ante*).

4. βDE P4. = *e i Caesar.* G (lit.) *e i Caesar e m i nam.* P3. — *illi.* probat Grut. V = *e minam.* G = *p̃ durauit miser.* Fischer ci. = *observa r i iussit.* G = *immo quo extulerat* om. *non.*

**cus senex hauriebat, cum interim non lacrimam emisit, non
dolorem aliquo signo erumpere passus est. Coenauit tamquam
5 pro filio exorasset. Quaeris, quare? habebat alterum. Quid
ille Priamus? non dissimulauit iram et regis genua conplexus
est? funestam perfusamque cruore filii manum ad os suum retu-
lit, coenauit? sed tamen sine unguento, sine coronis: et illum
hostis saeuissimus multis solatiis, ut cibum caperet, hortatus
est, non ut pocula ingentia super caput posito custode siccaret.
6 Contempsisset Romanum patrem, si sibi timuisset: nunc iram
conpescuit pietas. Dignus fuit cui permitteret a conuiuio ad
ossa filii legenda discedere. Ne hoc quidem permisit: benignus
interim et comis adulescens propinationibus senem crebris, ut
cura leniretur, admonens lacessebat: contra ille se laetum et
oblitum quid eo actum esset die praestitit. Perierat alter filius,
si carnifici conuiua non placuisset. XXXIV. Ergo ira absti-**

V — *cum* ante *interim*.

non lacrimam = GADE P3. 4. probat Grut. βV ℜ — 𝔅o = *non lacrimas*.

non dolorem = mss. etiam Gr. 𝔊ro — 𝔅o. ℜ — 𝔏4. = *nec dolorem*. G = *erupere*.

5. V — *et* post *iram*. G = *conflexus est*. G = *cruore filii manus*.

retulit, coenavit = βGVADE. ℜ — 𝔅o + *retulit et coenavit*. G = *sed non sine unguento*. ℜ — 𝔈1. = *sed tantum sine ung*. E — *tamen*. G = *ortatus est*.

6. *Contempsisset Romanum patrem, si sibi timuisset* = β mGVAD (s.m.) Gr. 𝔗 — 𝔊. G = *Contempsisset Romanum patrem si sibi continuisset*. D(p.m.) = ∾ *si non timuisset*. E = ∾ *nisi sibi timuisset*. mG Pinc. ci. = *Contempsissem R. patrem* ∾. 𝔐 — 𝔏4. = *Contempsisset Pastorem, si sibi timuisset*. quae scriptura videtur orta esse ex scholio Mureti. Lips. ci. = *Contempsisset et Romanus pater, si sibi timuisset*. 𝔊ro — 𝔅1. = *Contempsisset Romanus pater* ∾. ℜu 𝔅o = *Contempsisset troianum patrem* ∾. Sed exemplari suo Ruhk. adscripsit haec: „Lectio antiqua bene habet: ille Pastor, qui *romanus* erat, Caligulam contemsisset etc. Sed *pietas*, amor in filium adhuc superstitem — Dignus sane fuisset. Haec omnia de Pastore et Caligula intelligas.“ 𝔅2. = *Contempsisses* ∾. Goer. (l. l. p. 6.) ci. = *Caius contempsisset Romanum patrem, si sibi timuisset: huic iram comp. p.* Sed putat ferri posse *nunc*. Apparet ex orationis nexu verbum *Contempsisset* referri ad Priamum. G = *nunc ira compescuit*. ℜ — 𝔅 = *Dignus fuit ut* [𝔅 = *in*] *eum permitteret*. G = *cui permitteret conviva ad ossa* [β =] *sibi legenda*. G = *et comes*. DE ℜ — 𝔈1. = *propitiationibus*. G = *senex crebris*.

leniretur admonens = βGVAmD E Col. Iur. ℜ — 𝔅 𝔊ro — 𝔅2. (exc. ℜu). probant Lips. Goer. l. l. P2. = *leniretur admonere*. Cod. Lips. = *leniretur admovere*. P3. = *leniretur admonentis*. P4. ℜu = *leniretur admovens*. 𝔈1. — 𝔏4. — *admonens*. E — *eo* ante *actum*. D — *esset* post *actum*. ℜ — 𝔅o = *esset actum*. Rell. ∾. ℜ — 𝔊 = *praedixit* contra mstos etiam Gr.

Perierat = A (p.m) 𝔈2. — 𝔅o. βGVA(s.m.) DE Gr. ℜ — 𝔅 = *Periret*. 𝔈1. = *Perirat*. V + *sic conviva*. A(s∾) — *non* ante *placuisset*.

nendum est, siue par est qui lacessendus est siue superior siue
inferior. Cum pare contendere anceps est, cum superiore fu-
riosum, cum inferiore sordidum. Pusilli hominis est et miseri
repetere mordentem. mures formicaeque, si manum admoue-
ris, ora conuertunt: inbecillia se laedi putant, si tanguntur.
Faciet nos mitiores, si cogitauerimus quid aliquando nobis pro-
fuerit ille cui irascimur, et meritis offensa redimetur. Illud 2
quoque occurrat quantum nobis commendationis adlatura sit cle-
mentiae fama, quam multos uenia amicos utiles fecerit. Ne
irascamur inimicorum et hostium liberis. Inter Sullanae crude- 3
litatis exempla est, quod a republica liberos proscriptorum sub-
mouit. Nihil est iniquius quam aliquem heredem paterni odii
fieri. Cogitemus, quotiens ad ignoscendum difficiles erimus, 4
an expediat nobis omnes inexorabiles esse. Quam saepe ue-
niam qui negauit petit? quam saepe eius pedibus aduolutus est

Cap. XXXIV.

G = *sive pax est.*

Cum pare contendere = βVADEGr. 𝔊ro — 𝔅o. G = *Cum parce contempnere.* 𝔑 — 𝔏4. + *Nam cum pare cont.* G = *cum superiore sordidum* rell. om. 𝔑 — 𝔅o = *Pusilli hominis et miseri est.*

mures formicaeque, si manum admoveris = AmD. βG = *mures formicae quasi admoveris.* V = *mures formicae quas si manum admoveris.* Ex. Fac. et Prim. = *Mures formicae: quas si manu amoveris.* Etiam Anic. = *si manu amoveris.* D E = *mures formicae si manum admoveris.* Ex. Francisc. = *Mures et formicae* (nil amplius Pinc. prodit). P2. = *ut mures et formicae quas si mane admoveris ora convertant.* P3. = *mures formicae qua manus admoveris.* P4. = *ut mures et formicae quas si manu admoveris.* Col. = *ut mures formicae, quas si manum ammoveris.* 𝔑 — 𝔐 = *ut mures et formicae: ad quas si manum admoveris.* Scal. 𝔏 — 𝔏4. = *mures et formicae, si manum admoveris.* Gron. ci. 𝔊ro — 𝔅o = *mures et formicae, qua manum admoveris.* Pinc. ci. = *Imbecilla se laedi putant, si tangantur, ut mures et formicae: quas si manu amoveris, ora convertunt.* aut *ad quas si manum admoveris, ora convertunt.* aut *Mures formicaeque, si manu amoveris, ora convertunt. Imbecilla.* 𝔑 — 𝔅 = *convertant.* G (s.m.) VP3. Col. 𝔑 — 𝔊 = *Imbecilla.* Rell. etiam P2. 4. ∾. G(n.) + *non putant.* VP2. 3. Col. 𝔑 — 𝔊 = *quod aliquando.* 𝔑 — 𝔊 = *profuit ille.* P3. = *qui ille cui.* 𝔑 — 𝔅 = *offensam redimere.* 𝔈2. — 𝔐 = *offensam redemerit.* 𝔈1. = *offensa redimeretur.* Rell. etiam Gr. ∾.

2. 𝔑 — 𝔅 = *Illud nobis occurrat.* 𝔑 — 𝔅o = *commendationis nobis.* G = *ablatura.* P2. 𝔑 — 𝔅o + *et quam multos.* Rell. etiam tres Gr. ∾. 𝔏 — 𝔏4. = . *Ne irascamur.* Abrupta enim Lipsio videntur nec prioribus nexa.

3. 𝔑 — 𝔅 = *exemplar est.* V = *exemplum est.* β = *ab republica.* V = *removit.* D(m∾) = *Nihil est inquit quam.*

4. *an expediat nobis omnes* = βVA ex. Fac. et Prim. Gr. GDE ex. Pinc. — *omnes.* 𝔑 — 𝔅o = *an exp. omnes nobis.* Pinc. ci. = *an exp. nobis homines.* GD(m∾) — *Quam saepe — petit.*

eius pedibus = GVA Pinc. v. l. P2. 3. Col. βDE P4. = *huius pedibus.* 𝔑 — 𝔅 𝔊 — 𝔅o = *pedibus eius.* 𝔈1. 2. = *hic pedibus eius.* 𝔊 + *eius pedibus, eius.* G = *advolatus quam*

quem a suis repulit? Quid est gloriosius quam iram amicitia mutare? Quos populus Romanus fideliores habet socios quam quos habuit pertinacissimos hostes? Quod hodie esset imperium, nisi salubris prouidentia uictos permiscuisset uictoribus? Irascetur aliquis? tu contra beneficiis prouoca. Cadit statim simultas ab altera parte deserta: nisi paria non pugnant. Sed utrimque certabit ira. concurritur: ille est melior qui prior pedem retulit, uictus est qui uicit. Percussit te? recede: referiendo enim et occasionem saepius feriendi dabis et excusationem. non poteris reuelli, cum uoles. Numquid uelit quisquam tam grauiter hostem ferire, ut relinquat manum in uolnere et se ab ictu reuocare non possit? atqui tale ira telum est: uix retrahitur. XXXV. Arma nobis expedita prospicimus, gladium commodum et habilem: non uitabimus inpetus animi *his* graues magis, furiosos et ĩnreuocabiles? Ea demum uelocitas

a suis. V = *amicitia commutare.* 𝔑 — 𝔈2. = *feliciores habet socios fidelioresque* contra mstos etiam Pinc. Gr. VP3. = *fideliores habuit.* β = *quod hodie esse.* Cod. Francisc. Dal. = *Irascitur aliquis.* G = *simul stas ex altera parte.* P3. 4. = *ex altera parte.* probat Grut.

5. *nisi paria non pugnant* = A(p.m.) D(s.m.) vet. cod. Rom. ci. Lips. A (s. m.) D (p. m.) EβGV Pinc. v. l. Anic. Scal. 𝔑 — 𝔈2. 𝔊𝔯𝔬 — 𝔅𝔬 = *nisi pariter non pugnant* (β𝔑 — 𝔈2. = *pugnat*). probat Gron. mD P2. Col. = *ubi pariter non pugnant.* P4. = *nisi pariter non pugnavit.* P3. = *utrinque nisi pariter non pugnant. sed utrinque.* Pinc. ci. 𝔖 — 𝔏4. = *nisi par non pugnat.*

sed utrimque certabit ira. concurritur: ille est melior = βGA. V = *Sed si utrunque certabitur ira concurritur. ille enim melior est.* D = *Sed si utrinque certabitur ira concurrit. ille est melior.* E = *Sed utrinque certabitur. ira concurritur* [s concuttitur] *ille est melior.* Pinc. v. l. = *si utrimque certabitur, ira concurritur.* P2. = *Sed si utrinque certabitur ira concurrit. Ille enim melior.* P3. = *sed utrinque certabitur. ira concurrit. Ille enim est melior.* P4. = *sed utrumque certabitur. ira concurritur. ille est melior.* Col. = *Sed utrumque certabitur. ira concurrit. ille enim melior est.* ℜ — 𝔈2. + *Sed si utrinque* ∾. 𝔖𝔊 = *Si utrinque certabitur ira, concurritur: ille est melior.* 𝔐 — 𝔅1. 𝔅𝔬 = *Si utrinque concurritur, ille est melior.* Gron. „Scias licet, inquit, τὰ *certabitur ira* esse explicationem τοῦ *concurritur.*“ 𝔑𝔲 𝔅2. = *Si utrinque certabitur, irâ concurritur: ille est melior.* sD + *pedem ab ira retulit.* G = *referendo enim et cocoẽm saepius.* G = *revelli cum volet.* P2. ℜ — 𝔐 = *Numquam velit.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. G P3. = *Numquid velis.* V = *Numquid vellet.* G = *tam gravem hostem ferre.* β = *tam gravem hostem ferire.* V = *tam graviter hostem ferre.* V = *relinquat manus.* G = *est si ab ictu.* β = *et si ab ictu.* 𝔑 — 𝔅 = *revocari.* βG (s∾) = *qui tale* om. *al.* V = *cui tale.* 𝔑 — 𝔈1. = *ut vix retrahatur.* 𝔈2. = *vix retrahatur.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾.

Cap. XXXV.

G = *Arma vobis.* A = *commodum et habile.* D (cr. ∾) E = *incommodum et inhabilem.* β = *animi impetus his graves furiosos et irrevocabiles.* G = *animi impetus* [P3. Col. =] *his funerosos et inrev.* (P3. Col = *irrev.*). V = *impetus animi graves fu-*

placet quae ubi iussa est uestigium sistit nec ultra destinata procurrit flectique et a cursu ad gradum reduci potest. Aegros 2
scimus neruos esse, ubi inuitis nobis mouentur. Senex aut infirmi corporis est qui cum ambulare uult currit. Animi motus eos putemus sanissimos ualidissimosque qui nostro arbitrio ibunt, non suo ferentur. Nihil tamen aeque profuerit quam primum intueri deformitatem rei, deinde periculum. Non est 3
ullius adfectus facies turbatior: pulcherrima ora foedauit, toruos uoltus ex tranquillissimis reddit. Linquit decor omnis iratos: et siue amictus illis conpositus est ad legem, trahent uestem omnemque curam sui effundent. siue capillorum natura uel arte

nerosos et irrev. A = *impetus animi hos* [s.m. priore voce abrasa] *graves funerosos* [p.m. *funeres*] *et inrev.* DE = *imp. animi hy sunt graves funerosi et irrev.* Cod. Lips. = *animi impetus? hi graves, funerosi et irrev.* Lips. ci. = *animi impetus, si graves, furiosi et irrev.* P2. 4. ℜ — 𝔅o ∾.

procurrit flectique et a cursu = β GVADE P3. 4. P2. = *procurrit quae flecti et a cursu.* Col. = *procurrit qui flecti et a cursu.* ℜ — 𝔅o = *procurrit* [ℜ — 𝔅 = *percurrit.* 𝔊1. = *currit*] *et quae flecti et a cursu.*

2. G = *nisi invitis nobis.* VP3. Col. ℜ — 𝔊1. = *Senex autem infirmi.* P2. = *Senex autem et inf.* Triller (Obss. p. 61.) ci. = *ambulare vult, corruit.* refutatur a Lagomars. ad Pogian. Epp. I. p. 295. Heusing. Emendd. p. 231. G = *ibunt non sufferentur.* V = *ibunt non suo feruntur.* Anic. = *eunt non suo feruntur.* GP2. Col. ℜ — 𝔊2. = *Nihil tam aeque.*

aeque profuerit = βGVADE P3. 4. 𝔊ro — 𝔅o. Pinc. v. l. P2. Col. ℜ — 𝔏4. = *aeque profuit.* Scal. P3. = *deformitatem irae.*

3. G(s∾) = *ex tranquillimis.*

reddit = βGVADE ℜ — 𝔐. 𝔏 — 𝔅o = *reddidit.*

Linquit = βGAD (s. m.) ℜ — 𝔊 𝔊ro — 𝔅o. VE 𝔐 — 𝔏4. = *Liquit.* probat Gron. D (p.m.) = *Liquid.*

et sive amictus illis [illegible] *est ad legem, trahent vestem omnemque curam sui effundent* = Gron. ci. ℜu 𝔅2. A = *et sive amictus illius* ∾. V = *et sive amictus illius compositus est ad legem trahet vestem omnemque curam sui effundet.* βG = *et sive* [G = *sine*] *amictus eius compositus sit ad legem trahent vestem omnemque curam sui effundent* (G = *effundet*). D = *et sive amictus eius compositus sit ad legem trahent* [m *retrahent*] *vestem omnemque cultum sui effunderet* (m *effundent*). E = *et sive amictus eius compositus sit ad legem traheret vestem omnemque cultum sui effundent.* Ex. Fac. et Prim. = *et sive amictus illius compositus sit ad legem trahet vestem.* P2. = *et si amictus illius compositus est ad legem retrahent vestem.* P3. = *et sive amictus eius compositus sit vel est ad legem trahent vestem.* P4. = *et sive amictus eius compositus sit ad legem retrahent vestem.* Col. = *et sive amictus eius compositus est ad legem trahet vestem.* probat Grut. Codd. Bruxell. = *et sive amictus* et *comp. est* et *trahet* vel *trahent.* ℜ — 𝔅 = *etiamsi amictus illius irati compositus sit ad legem retrahent vestem omnemque curam sui effundent.* 𝔊1. 2. = *etiamsi amictus illius compositus sit ad legem retrahet vestem omnemque curum sui effundet.* 𝔊𝔊 = *et sive amictus illius compositus sit ad legem, trahet vestem omnemque cultum sui effundet.* 𝔐 — 𝔏4. = *et sive amictus illius compositus sit ad legem, attrahet vestem omnemque cultum sui effundet.*

iacentium non informis habitus, cum animo inhorrescunt, tumescunt uenae. concutietur crebro spiritu pectus, rabida uocis eruptio colla distendet. tum artus trepidi, inquietae manus,
4 totius corporis fluctuatio. Qualem intus putas esse animum cuius extra imago tam foeda est? quanto illi intra pectus terribilior uoltus est, acrior spiritus, intentior inpetus rupturus se
5 nisi eruperit? Quales sunt hostium uel ferarum caede madentium aut ad caedem euntium adspectus, qualia poetae inferna monstra finxerunt subcincta serpentibus et igneo flatu, quales ad bella excitanda discordiamque in populos diuidendam pacemque lacerandam deterrimae inferum exeunt: talem nobis iram figuremus, flamma lumina ardentia, sibilo mugituque et gemitu et stridore et, si qua his inuisior uox est, perstrepentem, tela manu utraque quatientem (neque enim illi se tegere curae est), toruam cruentamque et cicatricosam et uerberibus suis liuidam,

𝔊ro — 𝔅1. 𝔅o = *et sive amictus illius* ∾.

sive capillorum = ci. Gron. ℜu 𝔅2. β(ADE) tres Gr. ℜ — 𝔅1. 𝔅o = *si capillorum*. G Col. = *sic capillorum*. V = *sed et capillorum*.

non informis habitus = βGVA P2. 3. Col. DE (P4.) ℜ — 𝔅o + *non informis est habitus*. ℜ — 𝔈1. + *cum in animo*. Anic. = *cum animus inhorrescit*. ℜ — 𝔈2. + *et tumescunt*.

concutietur = βG (p.m.) VADE P3. 4. Col. 𝔗𝔅. P2. ℜ = *concutientur*. 𝔈1. — 𝔅o = *concutitur*.

colla distendet = βGVADE Gr. ℜ — 𝔅o = *colla distendit*.

tum artus = βG (p.m.) VADE. G(s.m.) ℜ — 𝔅o = *tunc artus*. ℜ — 𝔈2. = *turbidi*. G = *rapidi*.

4. *Qualem intus* = mss. etiam P3. 4. Col. 𝔊ro — 𝔅o. P2. ℜ — 𝔅 = *Qualem intro*. 𝔈1. — 𝔏4. = *Qualem intra*. G(cr. ∾) = *illi extra pectus*.

voltus est, acrior spiritus, intentior inpetus = β mGVADE. G = *vultus est spiritus interior impetus*. ℜ — 𝔅 = ∾ *intensior impetus*. 𝔈1. = *vultus est, acrior spiritus est, intensior impetus*. 𝔈2. — 𝔅o = *vultus, acrior spiritus est, intensior imp*. G = *raptans se nisi ex parte* [haec n.] *eruperit*.

5. V = *vel ad caedem*. V = *infera monstra*.

finxerunt = βGADE. V ℜ — 𝔅o = *finxere*. V ℜ = *succinta*. βG = *et igne flatu*. V = *et igne et flatu*. Cod. Lips. + *quales motus ad bella*. Lips. ci. + *quales ad motus, ad bella*. G = *in plures dividendam*. V = *dividendamque pacem lac*.

deterrimae inferum = βG (s.m.) A ℜ — 𝔈2. P2. = *deterrimae inferorum*. P3. = *deterrimae in forum*. Col. + *deterrime in inferum*. V = *teterrimae inferorum*. G (p.m.) Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔅o = *teterrimae* [*taet.*] *inferum*. quod altero est speciosius. D = *teterimi* [m *deterimi*] *et ferrum* (m *inferorum*). E = *teterimi inferorum*. P4. = *teterrimum inferum*. Cod. Lips. = *deterrimi inferum*. P4. ℜ — 𝔅o + *exeunt furiae*. P2. + *exeunt furere*. Rell. etiam P3. Col. cod. Lips. ∾. V(s.m.) = *ardenti sibilo*. G = *perstrepente tela*. ℜ — 𝔅 = *manum utramque*. β = *utraque patientem*. G (lit.) = *utraque percientem*.

se tegere curae est = β sGA. G = *se gerere curae est*. V = *se tegere cura est*. DE P4. Col. = *se regere curae est*. P3. = *se regere cura est*. P2. = *tegere se curae est*. ℜ — 𝔅 = *tegere secura est*. 𝔈1. — 𝔅o = *tegere se cura est*. V = *torvam et cruentam cicatricosamque*.

incessus uesani, obfusam multa caligine, incursitantem, uastantem fugantemque et omnium odio laborantem, sui maxime, si aliter nocere non possit, terras, maria, coelum ruere cupientem, infestam pariter inuisamque. Uel, si uidetur, sit qualis 6
apud uates nostros est,

Sanguineum quatiens dextra Bellona flagellum,
Aut scissa gaudens uadit Discordia palla.

aut si qua magis dira facies excogitari diri adfectus potest.
XXXVI. *Quibusdam*, ut ait Sextius, *iratis profuit adspexisse speculum: perturbauit illos tanta mutatio sui. uelut in rem praesentem adducti non agnouerunt se:* et quantulum ex uera deformitate imago illa speculo repercussa reddebat? animus si ostendi et si in ulla materia perlucere posset, intuentis nos confunderet ater maculosusque et aestuans et distortus et tumidus. Nunc quoque tanta deformitas eius est per ossa 2
carnesque et tot inpedimenta effluentis: quid si nudus ostenderetur? Speculo quidem neminem deterritum ab ira credis;

incessus vesani = 𝔐. A = *incessus vesanis*. β = *incessu sue sanis obfusam*. G = *ingressibus sue* [*s* al. m.] *sanis obfusam*. V = *lividam sue saniei effusam* (*ef* lit.). Ex. Fac. et Prim. P3. = *lividam sua sanie offusam*. P2. = *incessu suae saniei obfusam multa*. Col. = *incessu suae saniei offusam, multa cal.* 𝔑 — 𝔅 = *incessu suae* [𝔑 = *sue*] *saniei effusam*. 𝔈1. — 𝔊 = *incessu vesano effusam*. mGDE P4. 𝔏 — 𝔅o = *incèssibus vesanis*. G(del.) + *sed si aliter nocere*. G = *non possunt* [s.m. *possint*] *terras*. V = *coelum terras maria*. P2. 4. = *coelum eruere*. P3. = *coelum tuere*. βE (n.) + *infestamque*.

6. P3. = *vel si videri sit qualis*. P4. = *vel si videtur aequalis sit apud nares nostros*. 𝔑 — 𝔈1. = *qualis sit*. G(s∾) 𝔈2. — 𝔐 — *sit*. Rell. etiam Pinc. v. l. P2. Col. ∾. G = *sanguinem quotiens*. D(m∾) — *quatiens*. P4. 𝔑 — 𝔊 = *dextra laevaque flagellum*. Rell. etiam Pinc. P2. 3. Col. ∾. Sed apud Virg. (A. VIII, 702 sq.) sic leguntur: *Et scissa gaudens vadit Discordia palla, Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello*. G (cr.∾) = *gaudebis*. E(n.) = *gaudetis*. 𝔑 — 𝔅 — *qua* ante *magis*.

Cap. XXXVI.

D(cr.∾) = *iratus profuit*. G(s.m.) = *mutuatio*. 𝔅o = *Sed quantulum*. D (n.) + *repercussa re*. G (m∾) = *animus si offendi*. P4. = *in illa materia*. P3. = *et non in ulla mat*. P2. = *et in ulla materia*. quod amplectitur Grut. 𝔑 — 𝔈1. = *per lucem posset*. E = *possit*.

intuentis = β. G = *in mentis*. V𝔑 — 𝔅o = *intuentes*. Rell. n. 1, VD(m∾) = *acer maculosusque*. βE = *aut maculosusque* (*āt* = *aut*. *at'* = *ater*). 𝔑 — 𝔅 = *at maculosusque*.

et aestuans et = βGVADE tres Gr. P2. = *exaestuans et*. 𝔑 — 𝔅o — *et* ante *aest*. 𝔑 — 𝔅 = *et timidus*.

2. D(s∾) = *carnes* om. *que*. V = *quidem si nudus*.

Speculo quidem neminem deterritum ab ira credis = βG exx. Pinc. et Franc. P2. Col. 𝔅2. A = ∾ *credis*. quod Branca interpretatur *crederis:* voluit fortasse *credideris*. V — *quidem*. D (n.) E + *In speculo quidem* ∾. P3. = ∾ *detentum ab ira*, [illegible] 𝔑 — 𝔅 = *speculo*

quid ergo? qui ad speculum uenerat, ut se mutaret, iam mutauerat. Iratis quidem nulla est formosior effigies quam atrox et
3 horrida qualesque esse etiam uideri uolunt. Magis illud uidendum est quam multis ira per se nocuerit. Alii nimio feruore rupere uenas et sanguinem supra uires elatus clamor egessit et luminum subfudit aciem in oculos uehementius humor egestus et in morbos aegri recidere. Nulla celerior ad insaniam uia est. Multi itaque continuauerunt irae furorem nec quam expu-
4 lerant mentem umquam receperunt. Aiacem in mortem egit furor, in furorem ira. Mortem liberis, egestatem sibi, ruinam domui inprecantur: et irasci se negant, non minus quam insanire furiosi. Amicissimis hostes uitandique carissimis, legum, nisi qua nocent, inmemores, ad minima mobiles. non sermone, non officio adiri faciles. Per uim omnia gerunt, gladiis et
5 pugnare parati et incumbere. Maximum enim illos malum cepit et omnia exsuperans uitia. Alia paulatim intrant: repentina et uniuersa uis huius est. omnis denique alios adfectus sibi subicit, amorem ardentissimum uincit. Transfoderunt itaque amata corpora et in eorum quos occiderant iacuere conplexibus. Ana-

qui neminem detentum ab ira credit. 𝔈1. 2. = *speculo qui neminem deterritum ab ira credit.* P4. — *speculo qui neminem* ∾. Pinc. ci. 𝔊 — 𝔐 = ∾ *credo.* probat Lips. 𝔏 — 𝔅1. 𝔅o = *Speculo equidem* ∾ *credo.* 𝔑u = *Speculo equidem* ∾. V = *ad speculum venerant ut se mutarent, iam mutaverant.* G(cr. ∾) = *Iratus quidem.* D(cr. ∾) = *quales quia esset.* P2. 4. — *esse.* non prorsus improbat Grut. G (m∾) — *etiam* ante *videri.* E = *et videri.*

3. Vet. cod. Rom. Anic. = *Alii nimio furore.* G (cr. ∾) E = *erupere venas.* D(cr. ∾) = *erumpere venas.* β = *rapere venas.* D (cr. ∾) E = *suffundit aciem.* G = *suffundit lumen.* β = *suffudit lumen.* E = *aegri incidere.* G(cr. ∾) = *nulla scelerior.* ℜ — 𝔅 = *nulla celsior.* G — *expulerant mentem umquam.* P4. = *repulerant.* ℜ — 𝔅 = *expleverant.*

4. GDE = *acer* [mG = *alacem*] *in mortem.* V = *alacrem in mortem.* D(cr. ∾) E = *in ruinam domini impr.* G = *invidiam domui impr.* V + *non minus est istud quam.* G = *hostes vitandi luminis.* P2. = *vitandique luminis.* P3. = *vitandique vel literis.* Lips. ci. = *vitandique et liberis* vel *alumnis.* G = *ad minima nobiles.*

adiri faciles = βGVADE ℜ — 𝔐 𝔏4. (V = *facilis*). 𝔏 — 𝔅o (exc. 𝔏4.) = *aditu faciles.*

Per vim omnia = βGVADE ℜ — 𝔅. 𝔈1. = *Per omnia vim.* 𝔈2. — 𝔅o = *Omnia per vim.* V = *gladiis parati incumbere* rell. om.

5. ℜ — 𝔅o = *malum illos* contra mstos. ℜ — 𝔅 + *Alia paulatim vicia. Alia.* V = *repentina et inmensa.* ℜ — 𝔈2. = *universa vis eius* contra mstos etiam Pinc. Gr.

omnis denique = βG. Vℜ — 𝔅o *omnes denique.* Rell. n. l. G = *effectus.* 𝔈2. — 𝔐 a verbo *Transfoderunt* incipiunt cap. XXXVII. 𝔈2. — 𝔊 = *armata corpora.* ℜ — 𝔅 = *quos occidunt et tacuere.* β = *tacuere.*

ritiam, durissimum malum minimeque flexibile, ira calcauit adacta opes suas spargere et domui rebusque in unum collatis inicere ignem. Quid? non ambitiosus magno aestimata proiecit insignia honoremque delatum repulit? nullus adfectus est in quem non ira dominetur.

L. ANNAEI SENECAE
AD NOVATUM
D E I R A
LIBER III.

I. Quod maxime desiderasti, Nouate, nunc facere temptabimus, iram excidere animis aut certe refrenare et inpetus eius inhibere. Id aliquando palam aperteque faciendum est, ubi minor uis mali patitur, aliquando ex occulto, ubi nimium ardet omnique inpedimento exasperatur et crescit. Refert quantas uires quamque integras habeat: utrumne uerberanda et agenda retro sit an cedere ei debeamus, dum tempestas prima desaeuit, ne remedia ipsa secum ferat: consilium pro moribus cuiusque capiendum erit. Quosdam enim preces uincunt. quidam insultant instantque submissis. quosdam terrendo placabimus. alios

minimeque flexibile = V𝔊1. A (p.m.) = *minimique flexibile.* A(s.m.) D(s.m.) 𝔑 — 𝔅o (exc. 𝔊1.) = *minimumque fl.* βGDE = *nimiumque flexibile.* G 𝔑 — 𝔅 = *adapta opes.* D (cr.∾) E = *adactas opes.* G = *mittere ignem.* sG = *Quid si ambitiosus.* P2. = *nonne ambitiosus.* P3. = *non ambitiosius.* DE = *magno existimata.* 𝔑 — 𝔊 + *ira proiecit* contra mstos etiam Pinc. Gr. 𝔑 — 𝔅 = *delatum depulit.* G = *Explicit lib' scd'us.* A = *L. A. Senecae ad Novatum de Ira liber secundus explicit.* D = *Explicit liber secundus.* mE = *Explicit liber secundus de ira.* 𝔑𝔗 = *Explicit liber secundus.*

G = *Incipit liber* [illegible] *Incipit ad eundem Liber tertius.* D = *Incipit tertius* ℞ *I.* (i. e. *Rubrica I*). E = *Incipit Liber tertius de ira ad novatum.* 𝔑𝔗 = *Lucii Annei Senecae ad Novatum Incipit liber tertius de Ira.*

Cap. I.

G(s∾) = *aperte* om. *que.* D(m∾) E = *ubi minor vis mali est.* D(cr.∾) = *ubi minimum ardet.* P3. 4. Col. = *omniumque impedimento.* Heusing. (Emendd. p. 232.) ci. = *reverberanda.*

agenda retro sit = A Col. 𝔐 — 𝔅o. βGVD tres Pall. 𝔑 — 𝔊 — *retro.* probat Grut. E = *egenda sit* om. *retro.* 𝔑 — 𝔅 = *an credere ei.* V = *capiendum est.* G = *Quosdam enim steps* (*p* n.).

obiurgatio, alios confessio, alios pudor coepto deiecit, alios
mora, leutum praecipitis mali remedium ad quod nouissime de-
2 scendendum est. Ceteri enim adfectus dilationem recipiunt et
curari tardius possunt: huius incitata et se ipsa rapiens uiolen-
tia non paulatim procedit, sed dum incipit tota est. Nec alio-
rum more uitiorum sollicitat animos, sed abducit et inpotentes
sui cupidosque uel communis mali exagitat. nec in ea tantum
3 in quae destinauit, sed in occurrentia obiter furit. Cetera ui-
tia inpellunt animos, ira praecipitat. Ceteris etiam si resistere
contra adfectus suos non licet, at certe adfectibus ipsis licet
stare: haec non secus quam fulmina procellaeque et, si qua alia
inreuocabilia sunt, quia non eunt, sed cadunt, uim suam magis
ac magis tendit. Alia uitia a ratione, hoc a sanitate desciscit.
alia accessus lenes habent et incrementa fallentia: in ira deie-
4 ctus animorum est. Nulla itaque res urget magis adtonita et in
uires suas prona et siue successit superba, siue frustratur insa-
na. ne repulsa quidem in taedium acta, ubi aduersarium for-
tuna subduxit, in se ipsa morsus suos uertit. nec refert quan-
tum sit ex quo surrexerit. Ex leuissimis enim in maxima

G(s∾) = *alios pudor capto deiecit.*
2. D (m∾) — *quod* ante *novissime.* D (m∾) = *haec incita et se.* P2. 𝔑 — 𝔊2. = *Haec incitata.* Rell. etiam Pinc. P3. Col. ∾. P4. = *Huius vitiata.*

et se ipsa rapiens = AE 𝔐 — 𝔏4. G = *et se ipsum rapiens.* βVD Gr. 𝔑 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅o = *et se ipsam rapiens.* D (cr.∾) = *dum incipit nota est.* G = *nec aliorum mole.* P3. = *cupidiosus vel communis.* G — *in* ante *occurrentia.* A Col. = *obiter fuit* (in A s *r*). P2. 𝔑 — 𝔅 = *obitus fuit.* D (cr.∾) = *obicit fuit.* E = *obicit furit.* VP3. = *subito furit.* P4. = *abitus furit.*

3. A (cr.∾) = *praecipitant.* A — *Ceteris.* VD = *non liceat certe.* G (cr.∾) 𝔑 — 𝔅 = *non licet aut certe.* β = *ac certe.* P3. = *autem certe.* Col. = *non licet et ceteris affectibus.* P2. — *at.* P4. — *ad certe adf. ipsis.* G = *haec non secum.* βD (cr. ∾) E tres Pall. m𝔊1. = *quam flumina.* V = *quae non eunt.* V ex. Fac. et Prim. m𝔊 = *sed casu ruunt.*

hoc a sanitate = βVA. GDE 𝔑 — 𝔅o = *haec a sanitate.* V = *a sanitate recedit accessus leves habent alia.* 𝔑 — 𝔅 = *a sanitate desistit.* GP3. 4. Col. Scal. = *accessus leves.*

in ira deiectus = G(s.m.) VA(p.m.) ex. Fac. et Prim. Col. 𝔊1. — 𝔏4. βG(p.m.) A(s.m.) DE tres Pall. 𝔑 — 𝔅 𝔊ro — 𝔅o = *in iram deiectus.* Ex. Fac. et Prim. 𝔊 — 𝔐 + *etiam animorum est.*

4. G = *re urget.* βVADE P2. 4. 𝔑 — 𝔊 = *resurget.* P3. = *resurget alias assurget.* Col. = *assurgent.* P4. — *magis.* V — *et* post *prona.* G = *si non successit.* βG 𝔑 — 𝔅 = *sive frustrat insana.* V + *sed ne repulsa q.* β = *incendium acta.* V + *ubi ei adversarium.* V = *subduxerit.*

in se ipsa morsus = βAD P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔅. GVE 𝔊1. — 𝔅o = *in se ipsam morsus.* V = *convertit.* 𝔑 — 𝔊2. = *Non refert* contra mstos etiam ex. Fac. et Prim. Gr.

ex quo surrexerit = A Col. 𝔊ro — 𝔅1. βVE Pall. 𝔑 — 𝔊1. = *ex*

euadit. II. Nullam transit aetatem, nullum hominum genus excipit. Quaedam gentes beneficio egestatis non nouere luxuriam. quaedam, quia exercitae et uagae sunt, effugere pigritiam. quibus incultus mos agrestisque uita est circumscriptio ignota est et fraus et quodcumque in foro malum nascitur. Nulla gens est quam non ira instiget, tam inter Graios quam 2
inter barbaros potens, non minus perniciosa leges metuentibus quam quibus iura distinguit modus uirium. Denique cetera singulos corripiunt, hic unus adfectus est qui interdum publice concipitur. Numquam populus uniuersus feminae amore flagra- 3
uit. nec in pecuniam aut lucrum tota ciuitas spem suam misit. ambitio uiritim singulos occupat. inpotentia non est malum publicum: saepe in ira uno agmine itum est. uiri, feminae, senes, pueri, principes uolgusque consensere et tota multitudo paucissimis uerbis concitata ipsum concitatorem antecessit. Ad 4
arma protinus ignesque discursum est et indicta finitimis bella aut gesta cum ciuibus. Totae cum stirpe omni crematae domus et modo eloquio fauorabilis, habitus in multo honore, iram suae concionis excepit. in imperatorem suum legiones pila torserunt.

quo resurrexerit. G = *ex quo resurrexerat.* D Scal. = *ex quo resurrexit.* Lips. ci. + *ex quove surrexerit.* 𝔈2. — 𝔏4. 𝔑u — 𝔅o = *ex quo surrexit.* E = *Ex lenissimis.* 𝔅2. = *Ex laevissimis.* G(m∾) — *evadit.*

Cap. II.

G = *Nulla transit.* V + *Nullam quoque transit.* DE = *Quaedam gens.* GE = *non movere.* G = *exercitae et vastae sunt.*

agrestisque = βGVADE 𝔑 — 𝔈2. 𝔈 — 𝔅o — *que.* G (n.) = *vitamque circ.* Col. — *est.* P2. = *circumscriptis ignota est.* P3. + *circumscriptio ignara alias ignota est.* Grut. ci. = *circ. ignara est.* probo fere: nam etiam G = *circumscriptio innata est.*

2. G aliquot exx. Pinc. P3. 4. = *inter Graecos.* E = *in galos.* Rell. etiam tres (?) Gr. ∾.

quam inter barbaros = A. βGV DE 𝔑 — 𝔅o — *inter.* G = *minus* [illegible]. G = *iura distingunt.* [illegible] *universus* = A. βGV [illegible] proprium et d. Mariae [illegible] *-ersus populus.* Ex. Pinc. proprium et ex. d. Mariae 𝔈 — 𝔏4. + *unius feminae.* Rell. etiam Gr. ∾. G = *ne in pecuniam.*

ambitio viritim = AmD 𝔈 — 𝔅o. βGVDE P2. Col. 𝔈1. = *ambitio virium sing.* 𝔑 — 𝔅 = *ambitio virium omnes.* P3. = *ambitio iurium sing.* P4. = *ambitio ira sing.*

saepe in ira uno agmine = βAE. V = *Saepe autem in iram uno ag.* G = *saepe in ira agmine ictum* (c n.). D 𝔑 — 𝔅o = *saepe in iram uno ag.* G Scal. = *pueri princeps.* G(s.m.) = *consenuere.* G — *concitatorem.*

4. G — *et* ante *indicta.* Cod. Pinc. 𝔈𝔊 = *favorabilior* ∾. Pinc. ci. m𝔈 𝔏 — 4. = *in medio honore.* 𝔐𝔑 = *favorabilior habitus in medio honore.* Rell. Gr. ∾. Sed Grutero voces *habitus in multo honore* suspectae sunt: ex *in multo* facile fieri posse *tumultu* putat idem. V P3. = *suae conditionis.* P4. = *suae communis.* Col. annectit haec: *illi qui fuerunt eloquentes et in habitu favorabiles per concionem suam in iram populi inciderunt.* Huet. ci. = *incepit* i. e.

Disscedit plebs tota cum patribus. publicum consilium, senatus non exspectatis delectibus nec nominato imperatore subitos irae suae duces legit ac per tecta urbis nobiles consectatus uiros supplicium manu sumpsit. Violatae legationes rupto iure gentium rabiesque infanda ciuitatem tulit. nec datum tempus quo resideret tumor publicus, sed deductae protinus classes et oneratae tumultuario milite. Sine more, sine auspiciis populus ducta irae suae egressus fortuita raptaque pro armis gessit: deinde magna clade temeritatem audacis irae luit. III. Hic barbaris forte uiuentibus in bella exitus est. cum mobiles animos species iniuriae perculit, aguntur statim et qua dolor traxit ruinae modo regionibus incidunt inconpositi, interriti, incauti, pericula adpetentes sua. gaudent feriri et instare ferro et tela corpore
2 urgere et per suum uolnus exire. Non est, inquis, dubium quin magna ista et pestifera sit uis: ideo quemadmodum sanari debeat monstra. Atqui, ut in prioribus libris dixi, stat Aristoteles defensor irae et uetat illam nobis exsecari. Calcar ait esse uirtutis: hac erepta inermem animum et ad conatus ma-
3 gnos pigrum inertemque fieri. Necessarium est itaque foedi-

„auditores suos ad iram concitavit.“ βGA(s.m.) DE P2. 4. ℜ — 𝔈1. = *Discedit plebs.* V = *discesit plebs.* P3. Col. = *Discessit plebs.* A(p.m.) ∾. ℜ — 𝔅 = *tota cum pluribus.* DE = *publici consilii.* 𝔐 — 𝔅2. = *dilectibus* contra mstos. G (m ∾) = *monito imperatorem.* GV tres Pall. Scal. ℜ — 𝔅 = *subito irae.* G(m∾) = *suae codices legit.* β = *legis.* V = *consecratus.* G(n.) + *nobiles viros.* GD (cr. ∾) E cod. Lips. = *manu suppressit.* Lips. ci. = *manu sua praecessit.*

5. *Violatae legationes* = AD(p.m.) E Col. 𝔈1. 𝔅2. (DE Col. = *Violate,* ut solent). βGVD (s.m.) Pall. ℜ — 𝔅 = *Violat legationes.* 𝔈2. — ℜu 𝔅o = *Violavit legationes.* G = *infandam.* V + *datum est.* G = *timor publicus.* β = *sed deduce protinus.* V + *deductae sunt protinus.* Gℜ = *honeratae.* βP3. = *honoratae.* P4. = *honerato.* P3. = *tumultuaris milite.* Col. = *tumultuariis milite.* G (cr.∾) = *Sine timore.* Apud G loco vocis *populus* litura est, mG ∾. β P2. 4. — *ductu.* Cod. Lips. = *ductu irae suoque.* quod placet Lipsio. G = *pro armis iussit.* βGV Pall. ℜ — 𝔈1. = *aut ira eluit.*

Cap. III.

forte viventibus = βGADE P3. 4. Col. ℜ — 𝔈1. P2. = *sorte viventibus.* V = *forte irruentibus.* quod certe facilius abire potuit in *viventibus* quam alterum *ruentibus* = 𝔈2. — 𝔅o. βGV Gr. ℜ — 𝔅 = *sp. iniuriae pertulit.* ℜ — 𝔅 = *et qua dolore.* D + *et pericula.* P3. = *gaudent ferri.*

2. V minio praescripsit *S'a ps. c. ij.* E = *pestifera fit vis.* V = *ideo quomodo.* G = *senari debeat mostra.* V — *in* ante *prioribus.* ℜ — 𝔈1. = *et vetat illa nobis.* βGVD (m ∾) E tres Pall. = *exequari.* Col. = *exsecrari.* G = ad *cognatus magnos.* β A Gr. 𝔈1. = *pigrum inermemque.* DE = *pigrum inhermem.* mD = *inhertemque.* G = *pigrum inhermemque* ℜ — 𝔅 = *pigrum et inermemque.* V Pinc. v. l. — *inertemque.* vox mihi quoque suspecta.

tatem eius ac feritatem coarguere et ante oculos ponere quantum monstri sit homo in hominem furens quantoque inpetu ruat non sine pernicie sua perniciosus et ea deprimens quae mergi nisi cum mergente non possunt. Quid ergo? sanum hunc ali- 4
quis uocat qui uelut tempestate correptus non it, sed agitur et furenti malo seruit? nec mandat ultionem suam, sed ipse eius exactor animo simul ac manu saeuit carissimorum eorumque quae mox amissa fleturus est carnifex? Hunc aliquis adfectum uirtuti adiutorem comitemque dat consilia sine quibus uirtus nihil gerit obturbantem? Caducae sinistraeque sunt uires et in malum suum ualidae in quas aegrum morbus et accessio erexit.
Non est ergo quod me putes tempus in superuacuis consumere, 5
quod iram, quasi dubiae apud homines opinionis sit, infamem: cum aliquis sit et quidem de inlustribus philosophis qui illi indicat operas et tamquam utilem ac spiritus subministrantem in proelia, in actus rerum, ad omne quodcumque calore aliquo gerendum est uocet. Ne quem fallat tamquam aliquo tempore, 6
aliquo loco profutura, ostendenda est rabies eius effrenata et adtonita adparatusque illi reddendus est suus, eculei et fidiculae et ergastula et cruces et circumdati defossis corporibus ignes et cadauera quoque trahens uncus, uaria uinculorum genera, uaria poenarum, lacerationes membrorum, inscriptiones frontis et bestiarum inmanium caueae. Inter haec instrumenta collocetur

3. 𝔑 — 𝔅 = *e ditatem eius.* G = *monstri s i c homo.* G = *fur a ns.* G = *sine s p ernicie sua s p erniciosus,* ut solet fere.

4. G = *velu d* et mox *non i d.*

q u a e mox amiss a flelerus est = ADE quatuor Gr. 𝔈1. 𝔊ro — 𝔅o. βG 𝔑 — 𝔅 = *quae mox amissa flecturus est.* V = *quae mox amissa flexurus* [*x* in lit.] *est.* 𝔈2. — 𝔏4. = *q u o s mox amiss o s fleturus est.*

nihil gerit = mss. etiam Gr. 𝔅2. 𝔑 — 𝔑u 𝔅o = *gerit nihil.*

5. V P2. 3. Col. = *in supervacuis s u m ere.* placet Grutero. Rell. etiam P4. ∾. 𝔑 — 𝔈2. = *opinionis, s i c infamem* contra mstos etiam Pinc. Gr. mA = *Indicat operas .i. imponit operas unde dominis servos suos libertate donantibus et eis operas constituentibus dicitur operas imponere.* E = *qu o d q u e calore.* GE 𝔑 — 𝔅 = *gerendum est n o cet.*

6. V a verbis *Ne quem fallat* incipit cap. III. Tres Pall. 𝔑 — 𝔈2. = *ecule u s.* G = *h e r culei et fidiculae.* Col. = *eculei et fidicul i.* Rell. etiam Pinc. ∾.

def o s sis corporibus = βVADE quatuor Gr. Scal. 𝔑 — 𝔈2. 𝔊ro — 𝔅o. probant Grut. Lips. Gron. G = *de f e ssis corporibus.* Pinc. ci. 𝔖 — 𝔏4. = *def i x is corporibus.* GDE = *d i laceraliones.* V Col. = *c i r c u m scriptiones frontis.* sG = *f o n tis.*

bestiarum inmanium cav e ae = A mD ex. Fac. et Prim. Col. 𝔖 — 𝔅o. βGVDE tres Pall. cod. Lips. 𝔑 — 𝔈2. = *best. imman. cav e r n ae.* GD = *d u rum quiddam.* β — *haec ante instrumenta.*

ira dirum quiddam atque horridum stridens, omnibus per quae
furit tetrior. IV. Ut de ceteris dubium sit, nulli certe adfectui
peior est uoltus, quem in prioribus libris descripsimus asperum
et acrem et nunc subducto retrorsus fugatoque sanguine pallen-
tem, nunc in os omni calore ac spiritu uerso subrubicundum et
similem cruento, uenis tumentibus, oculis nunc trepidis et ex-
silientibus, nunc in uno obtutu defixis et haerentibus. Adice
dentium inter se arietatorum et aliquem esse cupientium non
2 alium sonum quam est apris tela sua adtritu acuentibus. Adice
articulorum crepitum, cum se ipsae manus frangunt et pulsatum
saepius pectus, anhelitus crebros tractosque altius gemitus, in-
stabile corpus, incerta uerba subitis exclamationibus, trementia
labra interdumque conpressa et dirum quiddam exsibilantia.
Ferarum, mehercules, siue illas fames agitat siue infixum ui-
sceribus ferrum, minus tetra facies est, etiam cum uenatorem
suum semianimes morsu ultimo petunt, quam hominis ira fla-
3 grantis. Age, si exaudire uoces ac minas uacet, qualia ex-
carnificati animi uerba sunt? nonne reuocare se quisque ab ira
uolet, cum intellexerit illam a suo primum malo incipere? Non
uis ergo admoneam eos qui iram summa potentia exercent et

G = *horrendum*. 𝔑 — 𝔅 = *quae fuerit deterior*. Col. 𝔈1. 2. = *furit deterior*. P4. = *furit cetrior*.

Cap. IV.

G = *que in prioribus*.

subducto retrorsus fugatoque sanguine = A. D = *subito retorso* [m *subducto retrorsus*] *sanguine fugatoque*. βGE = *subito retrorsus sanguine fugatoque* (*que* apud G expunctum). 𝔑 — 𝔅 = *subito reverso sanguine fugatoque*. V 𝔈1. — 𝔅o = *subito retrorsum sanguine fugato*. G = *nunc in hos*. sG = *nunc in hoc*. V = *ac spiritu reverso*. mD = *simille cruento*. V = *uno obtuitu defixis*. G (cr. ∾) = *uno obtuitu defrixisse habentibus*. P3. = *uno obtutu defixisset haerentibus*. D = *uno obtuiti defixi Sed* [m *defixis et*] *haerentibus*. E = *uno obtuitu defixi. Sed haer*. Col. = *uno obtuitu defixo in haerentibus*. 𝔑 — 𝔈2. + *Adiice nunc dentium* contra mstos etiam Pinc. Gr. V (lit.) = *inter se arietantium*. Germ. m𝔈1. = *inter se attritorum*. Lips. ci. = *ut aliquem* vel + *et ut aliquem*. G = *quam esse apris*. Col. = *quam est apis*. P3. = *quam est aprinis*.

2. G(m∾) — *pectus*. G = *tractosque alios gemitus*. GD (cr. ∾) E cod. Lips. 𝔑 — 𝔈1. (m𝔈1. ∾) = *interdumque complexa*. probat Lips.

fames agitat = A P3. Col. βG VD 𝔑 — 𝔅o = *fames exagitat*. E = *fames exagitet*. 𝔑 — 𝔈2. = *vel infixum* contra mstos etiam Pinc. Gr. G = *semianes morsu*.

3. G = *Age si audire*. V = *nonne revocare se ab ira quisque volet*. A (m∾) — *quisque*. quod fortasse adiecit librarius. β = *nonne revocare sed quisque ab ira volet*. E — *nonne* — *incipere?* β = *amoneam*.

quia iram summa potentia = βGA DE 𝔑 — 𝔐. V 𝔏 — 𝔅o + *quia iram in summa p*. E = *potentia dicunt* [m *ducunt*] *necessariam*. *quo diligentior* (§ 4) rell. om.

argumentum uirium existimant et in magnis magnae fortunae bonis ponunt paratam ultionem quam non sit potens, immo ne liber quidem dici possit irae suae captus? Non uis admoneam, quo 4
diligentior quisque sit et ipse se circumspiciat, alia animi mala ad pessimos quosque pertinere, iracundiam etiam eruditis hominibus et in alia sanis inrepere? adeo ut quidam simplicitatis indicium iracundiam dicant et uolgo credatur facillimus quisque huic obnoxius. V. Quorsus, inquis, hoc pertinet? Ut nemo se iudicet tutum ab illa, cum lenes quoque natura et placidos in saeuitiam ac uiolentiam euocet. Quemadmodum aduersus pestilentiam nihil prodest firmitas corporis et diligens ualitudinis cura (promiscue enim inbecilla robustaque inuadit): ita ab ira tam inquietis moribus periculum est quam conpositis et remissis. quibus eo turpior ac periculosior est quo plus in illis mutat. Sed 2
cum primum sit non irasci, secundum detinere, tertium alienae quoque irae mederi: dicam primum quemadmodum in iram non incidamus, deinde quemadmodum nos ab illa liberemus, nouissime quemadmodum irascentem retineamus placemusque et ad sanitatem reducamus. Ne irascamur praestabimus, si omnia uitia irae nobis subinde proposuerimus et illam bene aestimauerimus. Accusanda est apud nos, damnanda. perscrutanda eius mala et in medium protrahenda sunt. ut qualis sit adpareat, conparanda cum pessimis est. Auaritia acquirit et con- 3

β = *qua non sit potens.*
ne liber quidem = VA. sVβGDE 𝔑 — 𝔅o = *nec liber q.* G (s∾) = *posset.*
irae suae captus = βGVAD P3. 4. Col. cod. Lips. 𝔑 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅o. defendit Heus. l. l. p. 234. P2. — *captus.* Lips. ci. = ∾ *captivus.* 𝔐 — 𝔏4. = *ira captus.*
4. sG + *quomodo diligentior.*
et ipse se = βGVAD (s.m.) E Gr. probat Grut. 𝔑 — 𝔊1. 𝔊ro — 𝔅o. D (p.m.) — *ipse.* 𝔊2. — 𝔏4. = *ut ipse se.* G = *alia animalia ad pessimos.* 𝔑 — 𝔅 = *simplicitatis iudicium.* E = *credat facillimus.*
Cap. V.
cum lenes quoque = A. βGVD E 𝔑 — 𝔅o = *cum lentos quoque.* P2. 𝔑 — 𝔊2. = *nihil potest firmitas.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. G — *enim post promiscue.* 𝔑 — 𝔅 = *inquietibus moribus.* P2. + *quibus tamen eo turpior.*
2. mV proximis praefigit 3ps c. 4.
secundum detinere = mss. etiam Gr. Lips. 𝔑 — 𝔊1. 𝔐u — 𝔅o. probat Grut. Lips. ci. = *secundum detumere.* Gron. ci. = *sec. desinere.*
alienae quoque irae = VA. βG DE 𝔑 — 𝔅o — *quoque.* G — *quemadmodum — deinde.*
nos ab illa liberemus = βGAE Pinc. v. l. P2. 3. Col. 𝔊ro — 𝔅o. V = *ab illa nos liberemus.* D = *nos ab ira liberemus.* P4. = *nos ab illa liberemur.* 𝔑 — 𝔏4. = *ab illa liberemur.* V P2. Col. = *detineamus.* V — *subinde.* D = *praeposuerimus.* D = *existimaverimus accusandam esse.* E = *exterminaverimus excusanda est.* G (s∾) E = *dampna perscrutanda.* G — *et* ante *in medium.* D + *et comparanda.*

trahit quo aliquis melior utatur: ira incendit. paucis gratuita est. Iracundus dominus quot in fugam seruos egit? quot in mortem? quanto plus irascendo quam id erat propter quod irascebatur amisit? Ira patri luctum, marito diuortium adtulit, magistratui odium, candidato repulsam. Peior est quam luxu-
4 ria, quoniam illa sua uoluptate fruitur, haec alieno dolore. Uincit malignitatem et inuidiam: illae enim infelicem fieri uolunt, haec facere. illae fortuitis malis delectantur, haec non potest exspectare fortunam: nocere ei quem odit, non noceri uult. Nihil est simultatibus grauius: has ira conciliat. nihil est bello funestius: in hoc potentium ira prorumpit. Ceterum etiam illa
5 plebeia ira et priuata inerme et sine uiribus bellum est. Praeterea ira, ut seponamus quae mox secutura sunt damna, insidias, perpetuam ex certaminibus mutuis sollicitudinem, dat poenas dum exigit: naturam hominis eiurat. Illa in amorem hortatur, haec in odium. illa prodesse iubet, haec nocere. Adice quod, cum indignatio eius animi suspectu eueniat et animosa uideatur, pusilla est et angusta: nemo enim non eo a quo
6 se contemptum iudicat minor est. At ille ingens animus et ue-

3. *ira incendit* = mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔊 𝔑u — 𝔅o (G p.m. = *iram incendit*). 𝔐 — 𝔅1. = *ira impendit* ex Mur. ci. quod verum habeo. G(m∾) = *paucis gratuita sunt.*

quot in fugam servos egit? quot in mortem? = cod. Iur. A = *quod in fugam servos egit. quod in mortem.* cf. Wagner Orthogr. Vergil. p. 428, 7. βGVDE Gr. 𝔑 — 𝔅o = *quosdam in f. s. egit, quosdam in m.* cuius scripturae causam fuisse illud *quod* — *quod* facile intelligitur.

Peior est quam luxuria = βAE Col. GD P4. = *Potior est quam lux.* VP3. + *Peior etiam est quam lux.* Ex. Fac. et Prim. 𝔊 — 𝔅o + *Peior est etiam quam lux.* P2. 𝔑 — ℭ2. = *Potior est inquam luxuria.* G = *sua voluntate fruitur vel finitur.* Scal. = *finitur.*

4. E = *fieri vult* et mox *delectatur.* Apud G vox *simultatibus* est expuncta, sed in m restituta. G — *gravius* — *nihil est.* D + *hoc bello funestius.* E = *hoc bello funebrius.* β + *et inerme.*

5. E = *quae mox secuta sunt.* V = *quae mox futura sunt.*

naturam hominis eiurat = AmD ci. Grut. 𝔊ro — 𝔅o (idem Grut. ci. = *evirat*). D (s.m.) EP4. = *n. hominis iurat.* Col. = *n. hominis evitat.* G = *naturam hominibus vivat.* βGmD codd. Lips. 𝔏 — 𝔏4. = *n. hominis mutat.* D (p.m.) P2. 3. 𝔑 — 𝔅 = *n. hominis vitat.* sP4. = *n. hominis violat.* ℭ1. — 𝔐 = *n. hominis vitiat.* G(cr. ∾) = *Illam in amorem.* V = *in amore.* G = *hic in odium.*

Adice quod, cum indignatio eius animi suspectu eveniat = βVAD(s.m.) Col. P3. = *Addice quod* ∾. G P4. 𝔗 — ℭ1. = ∾ *animi suspecta eveniat.* E = *Adice quod cum indignatio eius ut suspectu eveniat.* P2. = *Adice quod cui indignatio eius* ∾. 𝔑 = *Addice quod cum indignatio eius animi suspecta eveniat.* ℭ2. — 𝔐 = ∾ *indignatio a nimio sui suspectu veniat.* 𝔏 — 𝔅o = ∾ *indignatio eius a nimio sui suspectu veniat.*

rus aestimator sui non uindicat iniuriam, quia non sentit. Ut tela a duro resiliunt et cum dolore caedentis solida feriuntur, ita nulla magnum animum iniuria ad sensum sui adducit, fragilior eo quod petit. Quanto pulchrius uelut nulli penetrabilem telo omnis iniurias contumeliasque respuere? Ultio doloris confessio est: non est magnus animus quem incuruat iniuria. Aut potentior te aut inbecillior laesit: si inbecillior, parce illi, si potentior, tibi. VI. Nullum est argumentum magnitudinis certius quam nihil posse quo instigeris accidere. Pars superior mundi et ordinatior ac propinqua sideribus nec in nubem cogitur nec in tempestatem inpellitur nec uersatur in turbinem. omni tumultu caret: inferiora fulminant. Eodem modo sublimis animus, quietus semper et in statione tranquilla collocatus, omnia intra se premens quibus ira contrahitur, modestus et uenerabilis est et dispositus: quorum nihil inuenies in irato. Quis 2
enim traditus dolori et furens non primam reiecit uerecundiam? quis inpetu turbidus et in aliquem ruens non quicquid in se uerecundi habuit abiecit? cui officiorum numerus aut ordo constitit incitato? quis linguae temperauit? quis ullam partem corporis tenuit? quis se regere potuit inmissum? Proderit nobis illud

6. 𝔑 — 𝔅 = *indicat iniuriam.* E = *qui non sentit.* G = *ut tela a muto et exsiliunt* (s re). β = *a* [*d* s.m.] *uro resil.* 𝔈1. — 𝔐 — *et* ante *cum dolore* contra mstos etiam Gr. GV 𝔑 — 𝔅 = *ita ulla magnum.* 𝔈1. = *ita nullum magnum.* 𝔑 — 𝔈1. = *ad sensum suum.* Pinc. v. l. 𝔊𝔊 = *abducit.* Rell. etiam Gr. ∾. βDE 𝔏 — 𝔅o + *pulchrius est.* Rell. ∾. mD = *velut nullo.*

omnis = β. GV 𝔑 — 𝔅o = *omnes.* Rell. n. l. G = *incurrat iniuria.* 𝔑 — 𝔈2. = *incurrit iniuria* contra mstos etiam Pinc. Gr.

Cap. VI.

A (s.m.) 𝔗 — 𝔈2. = *fulminantur.* D (cr. ∾) E = *fulminat.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. G = *transquilla collocatur.*

omnia intra se premens = AsD Col. Iur. P3. = *intra se omnia premens.* βGVDE 𝔗 — 𝔅o — *omnia.* Cod. Dalech. Grut. ci. = *infra se premens.*

et dispositus = βA mD P3. Col. Brux. 𝔈1. 2. (Grut. ex 𝔈2. laudat *dipositus*) 𝔊ro — 𝔅o. GDE Pinc. v. l. P2. 4. 𝔗𝔅 = *et depositus.* V𝔊 — 𝔏4. = *et compositus.*

2. G (m∾) = *Quis enim tardus dolori.* V = *non primum.* Col. = *non primum reiiciet verec.* 𝔗𝔅 = *reiecit iniuriam.* β — *in* ante *aliquem.* 𝔊ro = *adiecit.* V (lit.) = *num quicquid.* G (cr. ∾) = *incitator.* P4. = *quis linguae imperavit.* probat Grut. Col. = *quis benigne temptavit.* E = *quis nullam partem.* V = *corporis timuit.*

quis se regere potuit inmissum? Proderit = βGVADE 𝔈1. 𝔊ro — 𝔅o. P4. — *potuit.* P2. 3. Col. = *Quis se regere poterit immissum? Proderit nobis.* 𝔗𝔅 = *Quis se regere potuit in inmensum? Proderit nobis.* 𝔈2. — 𝔊 = *Quis se tegere potuit? In immensum proderit nobis.* 𝔐 — 𝔏4. = *Quis se regere potuit? In immensum proderit nobis.*

Democriti salutare praeceptum quo monstratur tranquillitas, si neque priuatim neque publice multa aut maiora uiribus nostris
3 egerimus. Numquam tam feliciter in multa discurrenti negotia dies transit, ut non aut ex homine aut ex re offensa nascatur quae animum in iras paret. Quemadmodum per frequentia urbis loca properanti in multos incursitandum est et aliubi labi necesse est, aliubi retineri, aliubi respergi: ita in hoc uitae actu dissipato et uago multa inpedimenta, multae querelae incidunt. Alius spem nostram fefellit, alius distulit, alius intercepit. non ex destinato proposita fluxerunt. nulli fortuna tam dedita est, ut multa temptanti ubique respondeat: sequitur ergo, ut is cui contra quam proposuerat aliqua cesserunt inpatiens hominum rerumque sit, ex leuissimis causis irascatur nunc personae, nunc
4 negotio, nunc loco, nunc fortunae, nunc sibi. Itaque ut quietus possit esse animus, non est iactandus nec multarum, ut dixi, rerum actu fatigandus nec magnarum supraque uires adpetitarum. Facile est leuia aptare ceruicibus et in hanc aut illam partem transferre sine lapsu: at quae alienis in nos manibus inposita aegre sustinemus uicti in proximo effundimus. etiam dum stamus sub sarcina, inpares oneri uacillamus. VII. Idem accidere in rebus ciuilibus ac domesticis scias. Negotia expedita et habilia sequuntur actorem: ingentia et supra mensuram gerentis nec dant se facile et, si occupata sunt, premunt atque

βGVA quatuor Gr. 𝔗𝔅 = *sine quo priuatim neque.* E = *sine qua privatim neque.*

3. β = *ex re offenso.* GV 𝔗𝔅 = *ex re offensio.* β = *quem animum.*

aliubi labi necesse est, aliubi retineri, aliubi respergi = A. βGVDE 𝔗 — 𝔅o = *alicubi* ∾ *alicubi* ∾ *alicubi* ∾. 𝔗 — 𝔈1. = *aspergi.* G = *spem nostram refellit.* P4. = *Ergo ut is cui contra me quae proposuerat aliqua cesserint.* G = *ut his cui contra quem proposuerat aliqua cessare* (cr. *cessere*). Col. = *contra quem proposuerat, aliqua cessarunt.* P3. — *cui.* P2. = *ut is contra quae.* 𝔗𝔅 = *contra quae.* VD = *contra quem.* D(s.m.) + *contra spem quam.* P2. 3. + *et ex levissimis.* Pinc. v. l. = *et levissimis.* Rell. etiam P4. Col. ∾. 𝔗 — 𝔈2. = *irascitur.*

4. *supraque vires* = A Col. 𝔈1. — 𝔅o. βGVDE Pall. 𝔗𝔅 — *que.*

aut illam partem = βGVADE. 𝔗 — 𝔅o + *aut in illam p.*

at quae alienis = A Pinc. ci. (contra omnia exx.) 𝔊 — 𝔅o. P4. = *Atque alienis.* βG tres Gr. = *At qui alienis.* quod placet. V Scal. 𝔗 — 𝔈2. = *Atqui alienis.* P4. = *imposita gravitas egit sustinemus.*

in proximo effundimus = βVA P2. 3. Col. Brux. 𝔗𝔅 𝔊ro 𝔅1. (A = *in proxumo*). GDE P4. 𝔈1. — 𝔏4. ℜu — 𝔅o = *in proximos effundimus.*

etiam dum stamus = AmD. βGVDE 𝔗 — 𝔅o = *et dum stamus.* G (cr. ∾) = *vacillemus.*

Cap. VII.

supra mensuram gerentis = A Col. P3. + *supra mensuram agen-*

abducunt administrantem tenerique iam uisa cum ipso cadunt. Ita fit, ut frequenter inrita sit eius uoluntas qui non quae facilia sunt adgreditur, sed uult facilia esse quae adgressus est. Quotiens aliquid conaberis, te simul et ea quae paras quibusque 2
pararis ipse metire. Faciet enim te asperum poenitentia operis infecti. Hoc interest utrum quis feruidi sit ingenii an frigidi atque humilis: generoso repulsa iram exprimet, languido inertique tristitiam. Ergo actiones nostrae nec paruae sint nec audaces nec inprobae. in uicinum spes exeat. nihil conemur quod mox adepti quoque successisse miremur. VIII. Demus operam, ne accipiamus iniuriam, quia ferre nescimus. Cum placidissimo et facillimo et minime anxio morosoque uiuendum est. Sumuntur a conuersantibus mores et, ut quaedam in contactos corporis uitia transsiliunt, ita animus mala sua proximis tradit. Ebriosus conuictores in amorem meri traxit. inpudicorum coetus fortem quoque et, si liceat, uirum emolliit: auaritia in pro-

tis vel gerentis. βGVDE P2. 4. 𝔗 — 𝔅o = *supra mensuram agentis.*

abducunt = AD (s.m.) ex. Fac. et Primit. P4. Col. m𝔊. βGVD (p.m.) P2. 3. 𝔗 — 𝔅o = *adducunt.*

tenerique iam visa cum ipso cadunt. Ita fit, ut frequenter inrita sit eius voluntas = A. Ex. Fac. et Prim. 𝔈 — 𝔅o + ∾ *Itaque fit* ∾. Col. = ∾ *Ita fit frequenter irrita. sic eius voluntas.* βGVDE Pall. 𝔗 — 𝔈2. haec omittunt.

2. G = *ea quae pares.* P3. = *quibusque paratis.* P2. = *quibusque pares.* GD(cr.∾) = *ipse mentire.* mG = *al' m̄ile.*

Hoc interest = βGVADE Gr. 𝔗 — 𝔈2. 𝔊ro — 𝔅o. Ex. Fac. et Prim. 𝔊 — 𝔏4. = *Hic interest.*

an frigidi atque humilis = A 𝔐 — ℜu 𝔅o. βGVDE Gr. 𝔗 — 𝔈1. 𝔅2. = *aut frigidi aut* [sD = *atque*] *humilis.* probat Grut. 𝔈2. — 𝔊 = *an frigidi aut humilis.* G (cr.∾) = *exprimat.*

nec parvae sint = mss. etiam Gr. 𝔗 — 𝔈2. 𝔊ro ℜu — 𝔅o (*sint* in G expunctum). Pinc. ci. 𝔊 — 𝔏4. 𝔅1. = *nec pravae sint.* A = *et inprobae.* V = *in vicinium.* 𝔗𝔅 = *in vitium.* G = *conemus.* G — *quod mox — miremur.* E𝔅 = *meremur.* 𝔗 = *maeremur.* P3. = *numeremur.* P2. = *misericordiemur.*

Cap. VIII.

𝔍u = *Debemus operam.* A(cr.∾) D (cr.∾) = *nec accipiamus.*

quia ferre = VAD (s.m.) E Pinc. v. l. P3. 4. Col. βG 𝔗 — 𝔅o = *quam ferre.* P2. = *quia referre.* D (p.m.) = *que ferre.*

et minime anxio = βVADE Pinc. v. l. tres Gr. 𝔈 — 𝔊ro. G = *et minime auxilio.* P4. = *et minime auxicans rosoque viro vivendum est.* 𝔗 — 𝔈2. 𝔅1. = *et minime obnoxio.* probat Gron. m𝔈2. ℜu — 𝔅o = *et minime obnixo* (idem ex quibusdam laudat Lips., sed respicere videtur ad m𝔈2.). V = *et ut quaedam ad tactus corporis vitia.* Exx. Francisc. ac Fac. et Prim. P3. = *et ut quaedam ad contactus corporis vitia.* Aliquot exx. Lips. = *ad contactos.* 𝔗𝔅 = *in contactis corpore vitia.* 𝔈1. = *in contactos corpore vitia.* 𝔈2. — 𝔊 = *in contactos e corpore vitia.* Rell. etiam Gr. ∾.

in amorem meri = βA P3. Col. GVDE 𝔗 — 𝔅o = *in amorem vini.* V 𝔗 — 𝔈2. = *fortemque et si liceat.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔏4. = *fortem quoque et siliceum virum* contra mstos etiam

2 ximos uirus suum transtulit. Eadem ex diuerso ratio uirtutum est, ut omne quod secum habent mitigent. nec tam ualitudini profuit utilis regio et salubrius coelum quam animis parum firmis in turba meliore uersari. Quae res quantum possit intelleges, si uideris feras quoque conuictu nostro mansuescere nullique etiam inmani bestiae uim suam permanere, si hominis contubernium diu passa est. Retunditur omnis asperitas paulatimque inter placida dediscitur. Accedit huc, quod non tantum exemplo melior fit qui cum quietis hominibus uiuit, sed quod causas irascendi non inuenit nec uitium suum exercet. Fugere itaque
3 debebit omnis quos inritaturos iracundiam sciet. Qui sunt, inquis, isti? multi ex uariis causis idem facturi. Offendet te superbus contemptu, dicax contumelia, petulans iniuria, liuidus malignitate, pugnax contentione, uentosus et mendax uanitate. Non feres a suspicioso timeri, a pertinace uinci, a delicato fastidiri. Elige simplices, faciles, moderatos qui iram tuam nec euocent et ferant. Magis adhuc proderunt submissi et humani et dulces, non tamen usque in adulationem: nam iracundos nimia adsentatio offendit. Erat certe amicus noster uir bonus,

Gr. (G = ∾ *utrum*). Pinc. „vetus, inquit, lectio nonnihil adiuvat.“ sed hoc refero ad Part. *quoque*. *siliceum* probat Fr. Jacobs ad Anth. II, 3. p. 65. et p. 173. Mss. etiam Gr. 𝔗 — 𝔊 = *emollit* antiqua scriptura. G D (cr. ∾) E Scal. = *virus suum traxit*. Germ. = *virus suum transfundit*.

2. E = *Non tam valitudini*. Heusing. (l. l. p. 234.) ci. = *mitis regio*.

in turba meliore = GVA Gr. 𝔗𝔅 𝔊ro — 𝔅o. D (cr. ∾) E = *in turba meliori*. β𝔈1. — 𝔏4. = *in turba meliorum*. βGADE 𝔗 — 𝔈1. = *quanto possit*. V 𝔈2. — 𝔅o ∾.

nullique etiam inmani bestiae = βGADE P3. (in Append. Grut. laudat ex eodem *nulli etiam* om. *que*) Iur. 𝔊ro — 𝔅o. V = *nulliusque etiam immani bestiae*. P2. 4. = *nullique etiam in manu bestiae*. Col. = *nullique etiam immani peste vim*. 𝔗 — 𝔏4. — *etiam*.

Retunditur omnis asperitas = AmD Col. 𝔈1. — 𝔅o. mP2. = *retuditur*. βGVDE P2. 3. 4. 𝔗𝔅 = *Reconditur* ∾. D (cr. ∾) = *paulatim inter placida* om. *que*. E = *paulatim*. *Quia inter pl.* GVD (cr. ∾) E Gr. = *melior sit*. G (m ∾) — *nec vitium* — *omnis*. β — *suum* post *vitium*. mG = *vitium suum exitet*.

omnis quos = βAD (p. m.) E 𝔗𝔅. 𝔈1. — 𝔊 = *omneis quos*. mGVD (s. m.) 𝔐 — 𝔅o = *omnes quos*.

3. GE 𝔗 — 𝔊 = *inquit*. D (m ∾) = *inquid*. GE = *Ostendet te*. D (m ∾) = *hostendet te*. G = *superbus contenti*.

dicax contumelia = βVAmD P3. Col. Iur. Brux. 𝔊ro 𝔅1. 𝔅o. probat Ruben. GDE P2. 4. 𝔗 — 𝔏4. 𝔑u 𝔅2. = *dives contum.* probat Grut. G = *petulans invitia* (voluit fortasse *invidia*). G = *ventos et mendax*. 𝔈2. — 𝔊 = *Non feras*. βGV = *ab auspicioso timeri*. G = *Elige simplicis*. V ex. Fac. et Primit. 𝔈 — 𝔐 = *non evocent sed ferant*. P3. = *non evocent sed et ferant*. Ex. Francisc. = *nec evocent neque ferant*. Rell. etiam P2. 4. ∾. G = *non tantum usque*. G = *nimia absentatio*. P3. + *assentatio alias assertatio*. βG = *vir bonus sed in-*

**sed irae paratioris, cui non magis tutum erat blandiri quam ma-
ledicere. Coelium oratorem fuisse iracundissimum constat. cum** 4
**quo, ut aiunt, coenabat in cubiculo lectae patientiae cliens: sed
difficile erat illi in copulam coniecto rixam eius cum quo haere-
bat effugere. Optimum iudicauit quicquid dixisset sequi et se-
cundas agere. Non tulit Coelius adsentientem et exclamauit:
Dic aliquid contra, ut duo simus. Sed ille quoque, quod
non irasceretur, iratus cito sine aduersario desiit. Eligamus** 5
**ergo uel hos potius, si conscii nobis iracundiae sumus, qui
uoltum nostrum ac sermonem sequantur. facient quidem nos
delicatos et in malam consuetudinem inducent nihil contra uo-
luntatem audiendi: sed proderit uitio suo interuallum et quietem
dare. Difficilis quoque et indomiti natura blandientem feret:
nihil asperum tetrumque palpanti est. Quotiens disputatio lon-
gior et pugnacior erit, in prima resistamus, antequam robur
accipiat. Alit se ipsa contentio et demissos altius tenet. Faci-
lius est se a certamine abstinere quam abducere. IX. Studia
quoque grauiora iracundis omittenda sunt aut certe citra lassitu-**

reparationis. 𝔗 — 𝔅o = *erat tutum* contra mstos.

4. V (s.m.) = *letae patientiae.* P2. = *laetae pat.* P3. + *electae alias lectae pat.*

in copulam coniecto = βGVADE P2. 3. (?) cod. Lips. Col. 𝔊ro — 𝔅o. P3. (?) 4. = *in cõpulam coniecto.* 𝔗 — 𝔏4. = *in crapulam coniecto.*

rixam eius cum quo haerebat = VAD cod. Lips. Brux. 𝔊ro — 𝔅c. probant Grut. Lips. Gron. Col. = *iram eius* ∾. E = *rixam eius cum quo* [s h] *errebat.* β P2. 3. (?) = *rixam eius cum quo habebat.* G = *ue ã eius cum quo habebat.* P3. (?) 4. = *rixam eius cum quo habitabat.* 𝔗 — 𝔏4. = *rixam eius cum quo edebat.* DE cod. Lips. + *et res secundas.* βGV P4. — *et.* P2. 𝔗𝔅 = *secundans* om. *et.* P3. = *et gratias agere.*

et exclamavit = βVADE tres Gr. G P4. — *et.* 𝔗 — 𝔅o = *sed exclamavit.* G = *non irascetur.* mV + *iratus est.* βG tres Pall. 𝔗𝔅 = *desit* antiqua scriptura. Col. = *desinit.* sP4. = *cessat.*

5. G = *vel hoc potius.* β = *vel hec potius.* V = *consuetudinem deducent.* D (cr. ∾) E Col. = *audiendo.* Nonnulla exx. Pinc. 𝔊 — 𝔐 — *suo* post *vitio.* Rell. etiam Gr. ∾.

et indomiti natura = βADE P2. 4. Col. 𝔗 — 𝔊 𝔅2. G = *et indomiti nam.* V = *et indomitus naturam.* P3. = *et indomitum naturam.* 𝔐 — 𝔑u 𝔅o = *et indomita natura.* 𝔏 — 𝔅o + *et nihil asperum* contra mstos. βGAE Gr. = *territumque.* probare videtur Grut. VD = *teritumque.* 𝔗 — 𝔅o ∾. V a verbis *Quotiens disputatio* incipit cap. VII. β A P3. Col. — *robur accipiat.* de quo vide. Col. = *alat.*

se ipsa = GA P3. Col. 𝔊ro 𝔅1. 2. βVDE P2. 4. 𝔗 — 𝔏4. 𝔑u 𝔅o = *se ipsam.*

et demissos = A. βGVDE Gr. 𝔗 — ℭ1. = *et dimissos.* Ex. Fac. et Prim. = *dimissos* om. *et.* ℭ — 𝔅o — *et.* Cod. Lips. = *admissos.* probat Lips. Grut. ci. = *immissos.* P4. = *alicus tenet.* Lips. ci. = *arctius tenet.* Col. = *altius teneat.* G = *Facilius est se a crimine* (Fessl. legit *se crimine*).

Cap. IX.

G (n.) + *sunt graviora.* G = *emittenda.* β (cr. ∾) = *at certe.*

Dissedit plebs tota cum patribus. publicum consilium, senatus non exspectatis delectibus nec nominato imperatore subitos irae suae duces legit ac per tecta urbis nobiles consectatus uiros supplicium manu sumpsit. Violatae legationes rupto iure gentium rabiesque infanda ciuitatem tulit. nec datum tempus quo resideret tumor publicus, sed deductae protinus classes et oneratae tumultuario milite. Sine more, sine auspiciis populus ductu irae suae egressus fortuita raptaque pro armis gessit: deinde magna clade temeritatem audacis irae luit. III. Hic barbaris forte uiuentibus in bella exitus est. cum mobiles animos species iniuriae perculit, aguntur statim et qua dolor traxit ruinae modo regionibus incidunt inconpositi, interriti, incauti, pericula adpetentes sua. gaudent feriri et instare ferro et tela corpore
2 urgere et per suum uolnus exire. Non est, inquis, *dubium* quin magna ista et pestifera sit uis: ideo quemadmodum sanari debeat monstra. Atqui, ut in prioribus libris dixi, stat Aristoteles defensor irae et uetat illam nobis exsecari. Calcar ait esse uirtutis: hac erepta inermem animum et ad conatus ma-
3 gnos pigrum inertemque fieri. Necessarium est itaque foedi-

„auditores suos ad iram concitavit.“ βGA(s.m.) DE P2. 4. ℜ — 𝔈1. = *Discedit plebs.* V = *discesit plebs.* P3. Col. = *Discessit plebs.* A(p.m.) ∾. ℜ — 𝔅 = *tota cum pluribus.* DE = *publici consilii.* 𝔐 — 𝔅2. = *dilectibus* contra mstos. G (m ∾) = *monito imperatorem.* GV tres Pall. Scal. ℜ — 𝔅 = *subito irae.* G(m∾) = *suae codices legit.* β = *legis.* V = *consecratus.* G(n.) + *nobiles viros.* GD (cr. ∾) E cod. Lips. = *manu suppressit.* Lips. ci. = *manu sua praecessit.*

5. *Violatae legationes* = AD(p.m.) E Col. 𝔈1. 𝔅2. (DE Col. = *Violate*, ut solent). βGVD (s.m.) Pall. ℜ — 𝔅 = *Violat legationes.* 𝔈2. — ℜu 𝔅o = *Violavit legationes.* G = *infandam.* V + *datum est.* G = *timor publicus.* β = *sed deduce protinus.* V + *deductae sunt protinus.* Gℜ = *honeratae.* βP3. = *honoratae.* P4. = *honerato.* P3. = *tumultuaris milite.* Col. = *tumultuariis milite.* G (cr. ∾) = *Sine timore.* Apud G loco vocis *populus* litura est, mG ∾. β P2. 4. — *ductu.* Cod. Lips. = *ductu irae suoque.* quod placet Lipsio. G = *pro armis iussit.* βGV Pall. ℜ — 𝔈1. = *aut ira eluit.*

Cap. III.

forte viventibus = βGADE P3. 4. Col. ℜ — 𝔈1. P2. = *sorte viventibus.* V = *forte irruentibus.* quod certe facilius abire potuit in *viventibus* quam alterum *ruentibus* = 𝔈2. — 𝔅o. βGV Gr. ℜ — 𝔅 = *sp. iniuriae pertulit.* ℜ — 𝔅 = *et qua dolore.* D + *et pericula.* P3. = *gaudent ferri.*

2. V minio praescripsit *S'a ps. c. ij.* E = *pestifera fit vis.* V = *ideo quomodo.* G = *senari debeat mostra.* V — in ante *prioribus.* ℜ — 𝔈1. = *et vetat illa nobis.* βGVD (m ∾) E tres Pall. = *exequari.* Col. = *exsecrari.* G = ad *cognatus magnos.* β A Gr. 𝔈1. = *pigrum inermemque.* DE = *pigrum inhermem.* mD = *inhertemque.* G = *pigrum inhermemque* ℜ — 𝔅 = *pigrum et inermemque.* V Pinc. v. l. — *inertemque.* vox mihi quoque suspecta.

tatem eius ac feritatem coarguere et ante oculos ponere quantum monstri sit homo in hominem furens quantoque inpetu ruat non sine pernicie sua perniciosus et ea deprimens quae mergi nisi cum mergente non possunt. Quid ergo? sanum hunc ali- 4
quis uocat qui uelut tempestate correptus non it, sed agitur et furenti malo seruit? nec mandat ultionem suam, sed ipse eius exactor animo simul ac manu saeuit carissimorum eorumque quae mox amissa fleturus est carnifex? Hunc aliquis adfectum uirtuti adiutorem comitemque dat consilia sine quibus uirtus nihil gerit obturbantem? Caducae sinistraeque sunt uires et in malum suum ualidae in quas aegrum morbus et accessio erexit.
Non est ergo quod me putes tempus in superuacuis consumere, 5
quod iram, quasi dubiae apud homines opinionis sit, infamem: cum aliquis sit et quidem de inlustribus philosophis qui illi indicat operas et tamquam utilem ac spiritus subministrantem in proelia, in actus rerum, ad omne quodcumque calore aliquo gerendum est uocet. Ne quem fallat tamquam aliquo tempore, 6
aliquo loco profutura, ostendenda est rabies eius effrenata et adtonita adparatusque illi reddendus est suus, eculei et fidiculae et ergastula et cruces et circumdati defossis corporibus ignes et cadauera quoque trahens uncus, uaria uinculorum genera, uaria poenarum, lacerationes membrorum, inscriptiones frontis et bestiarum inmanium caueae. Inter haec instrumenta collocetur

3. ℜ — 𝔅 = *editatem eius.* G = *monstri sic homo.* G = *furans.* G = *sine s pernicie sua s perniciosus,* ut solet fere.

4. G = *velud* et mox *non id.*

quae mox amissa fleterus est = ADE quatuor Gr. 𝔈1. 𝔊ro — 𝔅o. βG ℜ — 𝔅 = *quae mox amissa flecturus est.* V = *quae mox amissa flexurus* [*x* in lit.] *est.* 𝔈2. — 𝔏4. = *quos mox amissos fleturus est.*

nihil gerit = mss. etiam Gr. 𝔅2. ℜ — ℜu 𝔅o = *gerit nihil.*

5. V P2. 3. Col. = *in supervacuis sumere.* placet Grutero. Rell. etiam P4. ∾. ℜ — 𝔈2. = *opinionis, sic infamem* contra mstos etiam Pinc. Gr. mA = *Indicat operas .i. imponit operas unde dominis servos suos* [illegible] *tate donantibus et eis operas* [illegible] *tibus dicitur operas imponere.* E = *quodque calore.* GE ℜ — 𝔅 = *gerendum est nocet.*

6. V a verbis *Ne quem fallat* incipit cap. III. Tres Pall. ℜ — 𝔈2. = *eculeus.* G = *herculei et fidiculae.* Col. = *eculei et fidiculi.* Rell. etiam Pinc. ∾.

defossis corporibus = βVADE quatuor Gr. Scal. ℜ — 𝔈2. 𝔊ro — 𝔅o. probant Grut. Lips. Gron. 𝔊 = *defessis corporibus.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔏4. = *defixis corporibus.* GDE = *dilacerationes.* V Col. = *circumscriptiones frontis.* sG = *fontis.*

bestiarum inmanium caveae = A mD ex. Fac. et Prim. Col. 𝔊 — 𝔅o. βGVDE tres Pall. cod. Lips. ℜ — 𝔈2. = *best. imman. cavernae.* GD [illegible] *durum quiddam.* β — *haec ante* [illegible]*ta.*

ira dirum quiddam atque horridum stridens, omnibus per quae furit tetrior. IV. Ut de ceteris dubium sit, nulli certe adfectui peior est uoltus, quem in prioribus libris descripsimus asperum et acrem et nunc subducto retrorsus fugatoque sanguine pallentem, nunc in os omni calore ac spiritu uerso subrubicundum et similem cruento, uenis tumentibus, oculis nunc trepidis et exsilientibus, nunc in uno obtutu defixis et haerentibus. Adice dentium inter se arietatorum et aliquem esse cupientium non
2 alium sonum quam est apris tela sua adtritu acuentibus. Adice articulorum crepitum, cum se ipsae manus frangunt et pulsatum saepius pectus, anhelitus crebros tractosque altius gemitus, instabile corpus, incerta uerba subitis exclamationibus, trementia labra interdumque conpressa et dirum quiddam exsibilantia. Ferarum, mehercules, siue illas fames agitat siue infixum uisceribus ferrum, minus tetra facies est, etiam cum uenatorem suum semianimes morsu ultimo petunt, quam hominis ira fla-
3 grantis. Age, si exaudire uoces ac minas uacet, qualia excarnificati animi uerba sunt? nonne reuocare se quisque ab ira nolet, cum intellexerit illam a suo primum malo incipere? Non uis ergo admoneam eos qui iram summa potentia exercent et

G = *horrendum*. 𝔑 — 𝔅 = *quae fuerit deterior*. Col. 𝔈1. 2. = *furit deterior*. P4. = *furit cetrior*.

Cap. IV.

G = *que in prioribus*.

subducto retrorsus fugatoque sanguine = A. D = *sulito relorso* [m *subducto retrorsus*] *sanguine fugatoque*. βGE = *subito retrorsus sanguine fugatoque* (*que* apud G expunctum). 𝔑 — 𝔅 = *subito reverso sanguine fugatoque*. V 𝔈1. — 𝔅o = *subito retrorsum sanguine fugato*. G = *nunc in hos*. sG = *nunc in hoc*. V = *ac spiritu reverso*. mD = *simille cruento*. V = *uno obluilu defixis*. G (cr. ∾) = *uno obluilu defrixisse habentibus*. P3. = *uno oblutu defixisset haerentibus*. D = *uno obluili defixi Sed* [m *defixis et*] *haerentibus*. E = *uno obluitu defixi. Sed haer*. Col. = *uno obluitu defixo in haerentibus*. 𝔑 — 𝔈2. + *Adiice nunc dentium* contra mstos etiam Pinc. Gr. V (lit.) = *inter se arietantium*. Germ. m𝔈1. = *inter se attritorum*. Lips. ci. = *ut aliquem* vel + *et ut aliquem*. G = *quam esse apris*. Col. = *quam est apis*. P3. = *quam est aprinis*.

2. G(m∾) — *pectus*. G = *tractosque alios gemitus*. GD (cr. ∾) E cod. Lips. 𝔑 — 𝔈1. (m𝔈1. ∾) = *interdumque complexa*. probat Lips.

fames agitat = A P3. Col. βG VD 𝔑 — 𝔅o = *fames ex agitat*. E = *fames exagitet*. 𝔑 — 𝔈2. = *vel infixum* contra mstos etiam Pinc. Gr. G = *semianes morsu*.

3. G = *Age si audire*. V = *nonne revocare se ab ira quisque volet*. A (m∾) — *quisque*. quod fortasse adiecit librarius. β = *nonne revocare sed quisque ab ira volet*. E — *nonne* — *incipere?* β = *amoneam*.

quia iram summa potentia = βGA DE 𝔑 — 𝔐. V 𝔏 — 𝔅o + *quia iram in summa p*. E = *potentia dicunt* [m *ducunt*] *necessariam. quo diligentior* (§ 4) rell. om.

argumentum uirium existimant et in magnis magnae fortunae bo-
nis ponunt paratam ultionem quam non sit potens, immo ne liber
quidem dici possit irae suae captus? Non uis admoneam, quo 4
diligentior quisque sit et ipse se circumspiciat, alia animi mala
ad pessimos quosque pertinere, iracundiam etiam eruditis homi-
nibus et in alia sanis inrepere? adeo ut quidam simplicitatis in-
dicium iracundiam dicant et uolgo credatur facillimus quisque
huic obnoxius. V. Quorsus, inquis, hoc pertinet? Ut nemo
se iudicet tutum ab illa, cum lenes quoque natura et placidos
in saeuitiam ac uiolentiam euocet. Quemadmodum aduersus
pestilentiam nihil prodest firmitas corporis et diligens ualitudinis
cura (promiscue enim inbecilla robustaque inuadit): ita ab ira
tam inquietis moribus periculum est quam conpositis et remissis.
quibus eo turpior ac periculosior est quo plus in illis mutat. Sed 2
cum primum sit non irasci, secundum detinere, tertium alienae
quoque irae mederi: dicam primum quemadmodum in iram non
incidamus, deinde quemadmodum nos ab illa liberemus, nouis-
sime quemadmodum irascentem retineamus placemusque et ad
sanitatem reducamus. Ne irascamur praestabimus, si omnia
uitia irae nobis subinde proposuerimus et illam bene aestimaue-
rimus. Accusanda est apud nos, damnanda. perscrutanda
eius mala et in medium protrahenda sunt. ut qualis sit adpa-
reat, conparanda cum pessimis est. Auaritia acquirit et con- 3

β = *qua non sit potens.*
ne liber quidem = VA. sVβGDE 𝔑 — 𝔅o = *nec liber q.* G (s∾) = *posset.*
irae suae captus = βGVAD P3. 4. Col. cod. Lips. 𝔑 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅o. defendit Heus. l. l. p. 234. P2. — *captus.* Lips. ci. = ∾ *captivus.* 𝔐 — 𝔏4. = *ira captus.*
4. sG + *quomodo diligentior.*
et ipse se = βGVAD (s.m.) E Gr. probat Grut. 𝔑 — 𝔈1. 𝔊ro — 𝔅o. D (p.m.) — *ipse.* 𝔈2. — 𝔏4. = *ut ipse se.* G = *alia animalia ad pessimos.* 𝔑 — 𝔅 = *simplicitatis iudicium.* E = *credat facillimus.*

Cap. V.

cum lenes quoque = A. βGVD E 𝔑 — 𝔅o = *cum lentos quoque.* P2. 𝔑 — [illegible] = *nihil potest firmitas.* Rell. [illegible] ∾. G — *enim post* [illegible] *inquietibus moribus.* P2. + *quibus tamen eo turpior.*
2. mV proximis praefigit 3ps c. 4.
secundum detinere = mss. etiam Gr. Lips. 𝔑 — 𝔈1. 𝔑u — 𝔅o. probat Grut. Lips. ci. = *secundum detumere.* Gron. ci. = *sec. desinere.*
alienae quoque irae = VA. βGDE 𝔑 — 𝔅o — *quoque.* G — *quemadmodum — deinde.*
nos ab illa liberemus = βGAE Pinc. v. l. P2. 3. Col. 𝔊ro — 𝔅o. V = *ab illa nos liberemus.* D = *nos ab ira liberemus.* P4. = *nos ab illa liberemur.* 𝔑 — 𝔏4. = *ab illa liberemur.* V P2. Col. = *detineamus.* V — *subinde.* D = *praeposuerimus.* D = *existimaverimus acusandam esse.* E = *exterminaverimus excusanda est.* G (s∾) E = *dampna perscrutanda.* G — *et* ante *in medium.* D + *et comparanda.*

trahit quo aliquis melior utatur: ira incendit. paucis gratuita
est. Iracundus dominus quot in fugam seruos egit? quot in
mortem? quanto plus irascendo quam id erat propter quod ira-
scebatur amisit? Ira patri luctum, marito diuortium adtulit,
magistratui odium, candidato repulsam. Peior est quam luxu-
4 ria, quoniam illa sua uoluptate fruitur, haec alieno dolore. Vin-
cit malignitatem et inuidiam: illae enim infelicem fieri uolunt,
haec facere. illae fortuitis malis delectantur, haec non potest
exspectare fortunam: nocere ei quem odit, non noceri uult.
Nihil est simultatibus grauius: has ira conciliat. nihil est bello
funestius: in hoc potentium ira prorumpit. Ceterum etiam illa
5 plebeia ira et priuata inerme et sine uiribus bellum est. Prae-
terea ira, ut seponamus quae mox secutura sunt damna, insi-
dias, perpetuam ex certaminibus mutuis sollicitudinem, dat
poenas dum exigit: naturam hominis eiurat. Illa in amorem
hortatur, haec in odium. illa prodesse iubet, haec nocere.
Adice quod, cum indignatio eius animi suspectu eueniat et ani-
mosa uideatur, pusilla est et angusta: nemo enim non eo a quo
6 se contemptum iudicat minor est. At ille ingens animus et ue-

3. *ira incendit* = mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔊 𝔑u — 𝔅o (G p.m. = *iram incendit*). 𝔐 — 𝔅1. = *ira impendit* ex Mur. ci. quod verum habeo. G(m∾) = *paucis gratuita sunt.*

quot in fugam servos egit? quot in mortem? = cod. Iur. A = *quod in fugam servos egit. quod in mortem.* cf. Wagner Orthogr. Vergil. p. 428, 7. βGVDE Gr. 𝔑 — 𝔅o = *quosdam in f. s. egit, quosdam in m.* cuius scripturae causam fuisse illud *quod* — *quod* facile intelligitur.

Peior est quam luxuria = βAE Col. GD P4. = *Potior est quam lux.* VP3. + *Peior etiam est quam lux.* Ex. Fac. et Prim. 𝔈 — 𝔅o + *Peior est etiam quam lux.* P2. 𝔑 — 𝔈2. = *Potior est inquam luxuria.* G = *sua voluntate fruitur vel finitur.* Scal. = *finitur.*

4. E = *fieri vult* et mox *delectatur.* Apud G vox *simultatibus* est expuncta, sed in m restituta. G — *gravius* — *nihil est.* D + *hoo bello funestius.* E = *hoc bello funebrius.* β + *et inerme.*

5. E = *quae mox secuta sunt.* V = *quae mox futura sunt.*

naturam hominis eiurat = AmD ci. Grut. 𝔊ro — 𝔅o (idem Grut. ci. = *evirat*). D(s.m.) EP4. = *n. hominis iurat.* Col. = *n. hominis evitat.* G = *naturam hominibus vivat.* βGmD codd. Lips. 𝔏 — 𝔏4. = *n. hominis mutat.* D (p.m.) P2. 3. 𝔑 — 𝔅 = *n. hominis vitat.* sP4. = *n. hominis violat.* 𝔈1. — 𝔐 = *n. hominis vitiat.* G(cr.∾) = *Illam in amorem.* V = *in amore.* G = *hic in odium.*

Adice quod, cum indignatio eius animi suspectu eveniat = βVAD(s.m.) Col. P3. = *Addice quod* ∾. G P4. 𝔗 — 𝔈1. = ∾ *animi suspecta eveniat.* E = *Adice quod cum indignatio eius ut suspectu eveniat.* P2. = *Adice quod cui indignatio eius* ∾. 𝔑 = *Addice quod cum indignatio eius animi suspeota eveniat.* 𝔈2. — 𝔐 = ∾ *indignatio a nimio sui suspectu veniat.* 𝔏 — 𝔅o = ∾ *indignatio eius a nimio sui suspectu veniat.*

rus aestimator sui non uindicat iniuriam, quia non sentit. Ut tela a duro resiliunt et cum dolore caedentis solida feriuntur, ita nulla magnum animum iniuria ad sensum sui adducit, fragilior eo quod petit. Quanto pulchrius uelut nulli penetrabilem telo omnis iniurias contumeliasque respuere? Ultio doloris confessio est: non est magnus animus quem incuruat iniuria. Aut potentior te aut inbecillior laesit: si inbecillior, parce illi, si potentior, tibi. VI. Nullum est argumentum magnitudinis certius quam nihil posse quo instigeris accidere. Pars superior mundi et ordinatior ac propinqua sideribus nec in nubem cogitur nec in tempestatem inpellitur nec uersatur in turbinem. omni tumultu caret: inferiora fulminant. Eodem modo sublimis animus, quietus semper et in statione tranquilla collocatus, omnia intra se premens quibus ira contrahitur, modestus et uenerabilis est et dispositus: quorum nihil inuenies in irato. Quis 2
enim traditus dolori et furens non primam reiecit uerecundiam? quis inpetu turbidus et in aliquem ruens non quicquid in se uerecundi habuit abiecit? cui officiorum numerus aut ordo constitit incitato? quis linguae temperauit? quis ullam partem corporis tenuit? quis se regere potuit inmissum? Proderit nobis illud

6. 𝔑 — 𝔅 = *indicat iniuriam.* E = *qui non sentit.* G = *ut tela a muto et exsiliunt* (s re). β = *a* [*d* s.m.] *uro resil.* 𝔈1. — 𝔐 — *et* ante *cum dolore* contra mstos etiam Gr. GV 𝔑 — 𝔅 = *ita ulla magnum.* 𝔈1. = *ita nullum magnum.* 𝔑 — 𝔈1. = *ad sensum suum.* Pinc. v. l. 𝔊𝔊 = *abducit.* Rell. etiam Gr. ∾. βDE 𝔏 — 𝔅o + *pulchrius est.* Rell. ∾. mD = *velut nullo.*

omnis = β. GV 𝔑 — 𝔅o = *omnes.* Rell. n. l. G = *incurrat iniuria.* 𝔑 — 𝔈2. = *incurrit iniuria* contra mstos etiam Pinc. Gr.

Cap. VI.

A (s.m.) 𝔗 — 𝔈2. = *fulminantur.* D (cr. ∾) E = *fulminat.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. G = *transquilla collocatur.*

omnia intra se premens = AsD Col. Iur. P3. = *intra se omnia premens.* βGVDE 𝔗 — 𝔅o — *omnia.* Cod. Dalech. Grut. ci. = *infra se premens.*

et dispositus = βAmD P3. Col. Brux. 𝔈1. 2. (Grut. ex 𝔈2. laudat *dipositus*) 𝔊ro — 𝔅o. GDE Pinc. v. l. P2. 4. 𝔗𝔅 = *et depositus.* V𝔊 — 𝔏4. = *et compositus.*

2. G (m∾) = *Quis enim tardus dolori.* V = *non primum.* Col. = *non primum reiiciet verec.* 𝔗𝔅 = *reiecit iniuriam.* β — *in* ante *aliquem.* 𝔊ro = *adiecit.* V (lit.) = *num quicquid.* G (cr. ∾) = *incitator.* P4. = *quis linguae imperavit.* probat Grut. Col. = *quis benigne temptavit.* E = *quis nullam partem.* V = *corporis timuit.*

quis se regere potuit inmissum? Proderit = βGVADE 𝔈1. 𝔊ro — 𝔅o. P4. — *potuit.* P2. 3. Col. = *Quis se regere poterit immissum? Proderit nobis.* 𝔗𝔅 = *Quis se regere potuit in inmensum? Proderit nobis.* 𝔈2. — 𝔊 = *Quis se tegere potuit? In immensum proderit nobis.* 𝔐 — 𝔏4. = *Quis se regere potuit? In immensum proderit nobis.*

Democriti salutare praeceptum quo monstratur tranquillitas, si neque priuatim neque publice multa aut maiora uiribus nostris
3 egerimus. Numquam tam feliciter in multa discurrenti negotia dies transit, ut non aut ex homine aut ex re offensa nascatur quae animum in iras paret. Quemadmodum per frequentia urbis loca properanti in multos incursitandum est et aliubi labi necesse est, aliubi retineri, aliubi respergi: ita in hoc uitae actu dissipato et uago multa inpedimenta, multae querelae incidunt. Alius spem nostram fefellit, alius distulit, alius intercepit. non ex destinato proposita fluxerunt. nulli fortuna tam dedita est, ut multa temptanti ubique respondeat: sequitur ergo, ut is cui contra quam proposuerat aliqua cesserunt inpatiens hominum rerumque sit, ex leuissimis causis irascatur nunc personae, nunc
4 negotio, nunc loco, nunc fortunae, nunc sibi. Itaque ut quietus possit esse animus, non est iactandus nec multarum, ut dixi, rerum actu fatigandus nec magnarum supraque uires adpetitarum. Facile est leuia aptare ceruicibus et in hanc aut illam partem transferre sine lapsu: at quae alienis in nos manibus inposita aegre sustinemus uicti in proximo effundimus. etiam dum stamus sub sarcina, inpares oneri uacillamus. VII. Idem accidere in rebus ciuilibus ac domesticis scias. Negotia expedita et habilia sequuntur actorem: ingentia et supra mensuram gerentis nec dant se faeile et, si occupata sunt, premunt atque

βGVA quatuor Gr. 𝔗𝔅 = *s i n e q u o privatim neque.* E = *s i n e q u a privatim neque.*

3. β = *ex re offens o.* GV 𝔗𝔅 = *ex re offens i o.* β = *q u e m animum.*

a l i ubi labi necesse est, a l i u b i retineri, a l i u b i respergi = A. βG VDE 𝔗 — 𝔅o = *ali c ubi* ∾ *ali c ubi* ∾ *a li c ubi* ∾. 𝔗 — 𝔈1. = *a s pergi.* G = *spem nostram r e fellit.* P4. = *Ergo ut is cui contra m e q u a e proposuerat aliqua cesser i n t.* G = *ut h i s cui contra q u e m proposuerat aliqua cess a re* (cr. *cesser e*). Col. = *contra q u e m proposuerat, aliqua cess a runt.* P3. — *cui.* P2. = *ut is contra q u a e.* 𝔗𝔅 = *contra q u a e.* VD = *contra q u e m.* D(s.m.) + *contra s p e m quam.* P2. 3. + *e t ex levissimis.* Pinc. v. l. = *e t levissimis.* Rell. etiam P4. Col. ∾. 𝔗 — 𝔈2. = *irasc i tur.*

4. *supraq u e vires* = A Col. 𝔈1. — 𝔅o. βGVDE Pall. 𝔗𝔅 — *que.*

aut illam partem = βGVADE. 𝔗 — 𝔅o + *aut i n illam p.*

at q u a e alienis = A Pinc. ci. (contra omnia exx.) 𝔊 — 𝔅o. P4. = *A t q u e alienis.* βG tres Gr. = *A t q u i alienis.* quod placet. V Scal. 𝔗 — 𝔈2. = *A t q u i alienis.* P4. = *imposita g r a v i t a s e g i t sustinemus.*

in proxim o effundimus = βVA P2. 3. Col. Brux. 𝔗𝔅 𝔊ro 𝔅1. (A = *in prox u mo*). GDE P4. 𝔊1. — 𝔏4. 𝔐u — 𝔅o = *in proxím o s effundimus.*

e t i a m dum stamus = AmD. β GVDE 𝔗 — 𝔅o = *e t dum stamus.* G (cr. ∾) = *vacill e mus.*

Cap. VII.

supra mensuram g e r e n t i s = A Col. P3. + *supra mensuram a g e n-*

abducunt administrantem tenerique iam uisa cum ipso cadunt.
Ita fit, ut frequenter inrita sit eius uoluntas qui non quae faci-
lia sunt adgreditur, sed uult facilia esse quae adgressus est.
Quotiens aliquid conaberis, te simul et ea quae paras quibusque 2
pararis ipse metire. Faciet enim te asperum poenitentia operis
infecti. Hoc interest utrum quis feruidi sit ingenii an frigidi
atque humilis: generoso repulsa iram exprimet, languido iner-
tique tristitiam. Ergo actiones nostrae nec paruae sint nec au-
daces nec inprobae. in uicinum spes exeat. nihil conemur quod
mox adepti quoque successisse miremur. VIII. Demus operam,
ne accipiamus iniuriam, quia ferre nescimus. Cum placidissi-
mo et facillimo et minime anxio morosoque uiuendum est. Su-
muntur a conuersantibus mores et, ut quaedam in contactos
corporis uitia transsiliunt, ita animus mala sua proximis tradit.
Ebriosus conuictores in amorem meri traxit. inpudicorum coe-
tus fortem quoque et, si liceat, uirum emolliit: auaritia in pro-

tis vel gerentis. βGVDE P2. 4. 𝔗 — 𝔅o = *supra mensuram agentis.*

abducunt = AD (s.m.) ex. Fac. et Primit. P4. Col. mℭ. βGVD (p.m.) P2. 3. 𝔗 — 𝔅o = *adducunt.*

tenerique iam visa cum ipso cadunt. Ita fit, ut frequenter inrita sit eius voluntas = A. Ex. Fac. et Prim. ℭ — 𝔅o + ∾ *Itaque fit* ∾. Col. = ∾ *Ita fit frequenter irrita. sic eius voluntas.* βGVDE Pall. 𝔗 — ℭ2. haec omittunt.

2. G = *ea quae pares.* P3. = *quibusque paratis.* P2. = *quibusque pares.* GD(cr.∾) = *ipse mentire.* mG = *al' m̄ite.*

Hoc interest = βGVADE Gr. 𝔗 — ℭ2. 𝔊ro — 𝔅o. Ex. Fac. et Prim. ℭ — 𝔏4. = *Hic interest.*

an frigidi atque humilis = A 𝔐 — 𝔑u 𝔅o. βGVDE Gr. 𝔗 — ℭ1. 𝔅2. = *aut frigidi aut* [sD = *atque*] *humilis.* probat Grut. ℭ2. — 𝔊 = *an frigidi aut humilis.* G (cr.∾) = *exprimat.*

nec parvae sint = mss. etiam Gr. 𝔗 — ℭ2. 𝔊ro 𝔑u — 𝔅o (*sint* in G expunctum). Pinc. ci. ℭ — 𝔏4. 𝔅1. = *nec pravae sint.* A = *et inprobae.* V = *in vicinium.* 𝔗𝔅 = *in vitium.* G = *conemus.* G — *quod mox* — *miremur.* E𝔅 = *meremur.* 𝔗 [illegible] *maeremur.* P3. = *numeremur.* P2. = *misericordiemur.*

Cap. VIII.

𝔍u = *Debemus operam.* A(cr.∾) D (cr.∾) = *nec accipiamus.*

quia ferre = VAD (s.m.) E Pinc. v. l. P3. 4. Col. βG 𝔗 — 𝔅o = *quam ferre.* P2. = *quia referre.* D (p.m.) = *que ferre.*

et minime anxio = βVADE Pinc. v. l. tres Gr. ℭ — 𝔊ro. G = *et minime auxilio.* P4. = *et minime auxicans rosoque viro vivendum est.* 𝔗 — ℭ2. 𝔅1. = *et minime obnoxio.* probat Gron. mℭ2. 𝔑u — 𝔅o = *et minime obnixo* (idem ex quibusdam laudat Lips., sed respicere videtur ad mℭ2.). V = *et ut quaedam ad tactus corporis vitia.* Exx. Francisc. ac Fac. et Prim. P3. = *et ut quaedam ad contactus corporis vitia.* Aliquot exx. Lips. = *ad contactos.* 𝔗𝔅 = *in contactis corpore vitia.* ℭ1. = *in contactos corpore vitia.* ℭ2. — 𝔊 = *in contactos e corpore vitia.* Rell. etiam Gr. ∾.

in amorem meri = βA P3. Col. GVDE 𝔗 — 𝔅o = *in amorem vini.* V 𝔗 — ℭ2. = *fortemque et si liceat.* Pinc. ci. ℭ — 𝔏4. = *fortem quoque et* [illegible]*um virum* contra mstos etiam

2 ximos uirus suum translulit. Eadem ex diuerso ratio uirtutum est, ut omne quod secum habent miligent. nec tam ualitudini profuit utilis regio et salubrius coelum quam animis parum firmis in turba meliore uersari. Quae res quantum possit intelieges, si uideris feras quoque conuictu nostro mansuescere nullique etiam inmani besliae uim suam permanere, si hominis contubernium diu passa est. Retunditur omnis asperitas paulatimque inter placida dediscitur. Accedit huc, quod non tantum exemplo melior fit qui cum quietis hominibus uiuit, sed quod causas irascendi non inuenit nec uitium suum exercet. Fugere itaque
3 debebit omnis quos inritaturos iracundiam sciet. Qui sunt, inquis, isti? multi ex uariis causis idem facturi. Offendet te superbus contemptu, dicax contumelia, petulans iniuria, liuidus malignitate, pugnax contentione, uentosus et mendax uanitate. Non feres a suspicioso timeri, a pertinace uinci, a delicato fastidiri. Elige simplices, faciles, moderatos qui iram tuam nec euocent et ferant. Magis adhuc proderunt submissi et humani et dulces, non tamen usque in adulationem: nam iracundos nimia adsentatio offendit. Erat certe amicus noster uir bonus,

Gr. (G = ∾ *utrum*). Pinc. „vetus, inquit, lectio nonnihil adiuvat.“ sed hoc refero ad l'art. *quoque. siliceum* probat Fr. Jacobs ad Anth. II, 3. p. 65. et p. 173. Mss. etiam Gr. 𝔗 — 𝔊 = *emollit* antiqua scriptura. G D (cr. ∾) E Scal. = *virus suum traxit.* Germ. = *virus suum transfundit.*

2. E = *Non tam valitudini.* Heusing. (l. l. p. 234.) ci. = *mitis regio.*

in turba meliore = GVA Gr. 𝔗𝔅 𝔊ro — 𝔅o. D (cr. ∾) E = *in turba meliori.* β𝔈1. — 𝔏4. = *in turba meliorum.* βGADE 𝔗 — 𝔈1. = *quanto possit.* V 𝔈2. — 𝔅o ∾.

nullique etiam inmani besliae = βGADE P3. (in Append. Grut. laudat ex eodem *nulli eliam* om. *que*) Iur. 𝔊ro — 𝔅o. V = *nulliusque etiam immani bestiae.* P2. 4. = *nullique etiam in manu bestiae.* Col. = *nullique etiam immani peste vim.* 𝔗 — 𝔏4. — *etiam.*

Retunditur omnis asperitas = AmD Col. 𝔈1. — 𝔅o. mP2. = *retuditur.* βGVDE P2. 3. 4. 𝔗𝔅 = *Reconditur* ∾. D (cr. ∾) = *paulatim inter placida* om. *que.* E = *paulatim. Quia inter pl.* GVD (cr. ∾) E Gr. = *melior sit.* G (m ∾) — *nec vitium* — *omnis.* β — *suum* post *vitium.* mG = *vitium suum exitet.*

omnis quos = βAD (p.m.) E 𝔗𝔅. 𝔈1. — 𝔊 = *omneis quos.* mGVD (s.m.) 𝔐 — 𝔅o = *omnes quos.*

3. GE 𝔗 — 𝔊 = *inquit.* D (m ∾) = *inquid.* GE = *Ostendet te.* D (m ∾) = *hostendet te.* G = *superbus contenti.*

dicax contumelia = βVAmD P3. Col. Iur. Brux. 𝔊ro 𝔅1. 𝔅o. probat Ruben. GDE P2. 4. 𝔗 — 𝔏4. 𝔑u 𝔅2. = *dives contum.* probat Grut. G = *petulans invitia* (voluit fortasse *invidia*). G = *ventos et mendax.* 𝔈2. — 𝔊 = *Non feras.* βGV = *ab auspicioso timeri.* G = *Elige simplicis.* V ex. Fac. et Primit. 𝔈 — 𝔐 = *non evocent sed ferant.* P3. = *non evocent sed et ferant.* Ex. Francisc. = *nec evocent neque ferant.* Rell. etiam P2. 4. ∾. G = *non tantum usque.* G = *nimia absentatio.* P3. + *assentatio alias assertatio.* βG = *vir bonus sed in-*

sed irae paratioris, cui non magis tutum erat blandiri quam maledicere. Coelium oratorem fuisse iracundissimum constat. cum 4
quo, ut aiunt, coenabat in cubiculo lectae patientiae cliens: sed difficile erat illi in copulam coniecto rixam eius cum quo haerebat effugere. Optimum iudicauit quicquid dixisset sequi et secundas agere. Non tulit Coelius adsentientem et exclamauit: *Dic aliquid contra, ut duo simus.* Sed ille quoque, quod non irasceretur, iratus cito sine aduersario desiit. Eligamus 5
ergo uel hos potius, si conscii nobis iracundiae sumus, qui uoltum nostrum ac sermonem sequantur. facient quidem nos delicatos et in malam consuetudinem inducent nihil contra uoluntatem audiendi: sed proderit uitio suo interuallum et quietem dare. Difficilis quoque et indomiti natura blandientem feret: nihil asperum tetrumque palpanti est. Quotiens disputatio longior et pugnacior erit, in prima resistamus, antequam robur accipiat. Alit se ipsa contentio et demissos altius tenet. Facilius est se a certamine abstinere quam abducere. IX. Studia quoque grauiora iracundis omittenda sunt aut certe citra lassitu-

reparationis. 𝔗 — 𝔅o = *erat tutum* contra mstos.

4. V (s.m.) = *letae patientiae.* P2. = *laetae pat.* P3. + *electae alias lectae pat.*

in copulam coniecto = βGVADE P2. 3. (?) cod. Lips. Col. 𝔊ro — 𝔅o. P3. (?) 4. = *in cōpulam coniecto.* 𝔗 — 𝔏4. = *in crapulam coniecto.*

rixam eius cum quo haerebat = VAD cod. Lips. Brux. 𝔊ro — 𝔅c. probant Grut. Lips. Gron. Col. = *iram eius* ∾. E = *rixam eius cum quo* [s h] *errebat.* β P2. 3. (?) = *rixam eius cum quo habebat.* G = *ue ā eius cum quo habebat.* P3. (?) 4. = *rixam eius cum quo habitabat.* 𝔗 — 𝔏4. = *rixam eius cum quo edebat.* DE cod. Lips. + *et res secundas.* βGV P4. — *et.* P2. 𝔗𝔅 = *secundans* om. *et.* P3. = *et gratias agere.*

et exclamavit = βVADE tres Gr. G P4. — *et.* 𝔗 — 𝔅o = *sed exclamavit.* G = *non irascetur.* mV + *iratus est.* βG tres Pall. 𝔗𝔅 = *desit* antiqua scriptura. Col. = *desinit.* sP4. = *cessat.*

5. G = *vel hoc potius.* β = *vel hec potius.* V = *consuetudinem deducent.* D (cr. ∾) E Col. = *audiendo.* Nonnulla exx. Pinc. 𝔖 — 𝔐 — *suo* post *vitio.* Rell. etiam Gr. ∾.

et indomiti natura = βADE P2. 4. Col. 𝔗 — 𝔊 𝔅2. G = *et indomiti nam.* V = *et indomitus naturam.* P3. = *et indomitum naturam.* 𝔐 — 𝔑u 𝔅o = *et indomita natura.* 𝔏 — 𝔅o + *et nihil asperum* contra mstos. βGAE Gr. = *territumque.* probare videtur Grut. VD = *teritumque.* 𝔗 — 𝔅o ∾. V a verbis *Quotiens disputatio* incipit cap. VII. β A P3. Col. — *robur accipiat.* de quo vide. Col. = *alat.*

se ipsa = GA P3. Col. 𝔊ro 𝔅1. 2. βVDE P2. 4. 𝔗 — 𝔏4. 𝔑u 𝔅o = *se ipsam.*

et demissos = A. βGVDE Gr. 𝔗 — 𝔈1. = *et dimissos.* Ex. Fac. et Prim. = *dimissos* om. *et.* 𝔖 — 𝔅o — *et.* Cod. Lips. = *admissos.* probat Lips. Grut. ci. = *immissos.* P4. = *alicus tenet.* Lips. ci. = *arctius tenet.* Col. = *altius teneat.* G = *Facilius est se a crimine* (Fessl. legit [illegible] *crimine*).

[illegible] Cap. IX.

[illegible] *graviora.* G = *e*-[illegible] = *at certe.*

dinem exercenda et animus non inter plura uersandus, sed artibus amoenis tradendus. Lectio illum carminum obleniat et
2 historia fabulis detineat: mollius delicatiusque tractetur. Pythagoras perturbationes animi lyra conponebat. quis autem ignorat lituos et tubas concitamenta esse, sicut quosdam cantus blandimenta quibus mens resoluatur? Confusis oculis prosunt uirentia et quibusdam coloribus infirma acies adquiescit, quorumdam splendore praestringitur: sic mentes aegras studia laeta permulcent. Forum, aduocationes, iudicia fugere debemus et omnià quae exulcerant uitium, aeque cauere lassitudinem corporis: consumit enim quicquid in nobis mite placidumque est et
3 acria concitat. Ideo quibus stomachus suspectus est processuri ad res agendas maioris negotii bilem cibo temperant quam maxime mouet fatigatio: siue quia calorem inedia conpellit et nocet sanguini cursumque eius uenis laborantibus sistit, siue quia corpus adtenuatum et infirmum incumbit animo. certe ob eamdem causam iracundiores sunt ualitudine aut aetate fessi. Fames quoque et sitis ex isdem causis uitanda est: exasperat et incendit animos. X. Uetus dictum est *a lasso rixam quaeri:* aeque autem et ab esuriente et a sitiente et ab omni homine quem aliqua res urit. Nam ut ulcera ad leuem tactum, deinde etiam ad suspicionem tactus condolescunt: ita animus adfectus minimiſ offenditur, adeo ut quosdam salutatio et epistula et oratio et interrogatio in litem euocent. Numquam sine querela

2. G = *P i c tagoras perturbat i o animi.* mD + *cantus e t blandimenta.* P3. Col. = *quibus mens s o l vatur.* 𝔗 — 𝔊 = *e t quibusdam.* A P3. Col. = *praestring u n tur.* 𝔗𝔚 = *c o n stringitur.* Grut. ci. = *praest i n g u i tur.* D (cr. ∾) = *studia le n ta.* E — *laeta.* V + *e t iudicia.* sG (al. m.) + *iudicia t o t.* G = *la x itudinem.* P2. 3. Col. = *et a t ria concitat.* P4. = *et acria concita n t.* 𝔗 — 𝔈2. = *et acria concita n t u r.* Rell. etiam Pinc. ∾. E — *in nobis.*

3. GD (p.m.) E P4. = *cito tempe r e n t.* βVD (s.m.) 𝔗 — 𝔈1. = *cibo temper e nt.* Col. = *bilem e s c a temper e nt.* D (cr. ∾) = *quam maxim a.* G = *sive q u a e calorem.* P4. = *sive quia eius venis laborantibus* rell. om. Pinc. ci. = *quia cal o r i n inedi a m compellit, e a nocet sang.* quae scriptura aliquatenus confirmatur ab A = *i n m e dia c o m compellit.* P2. = *in edia.* 𝔗𝔚 = *m edia.* P3. = *sive calorem m edia. quia compellit.* Col. ∾. G = *laborantibus s i s c i t. sive.* G(s ∾) — *sunt* post *iracundiores.* D (cr. ∾) = *e t aetate.*

ex i s dem causis = A. GE = *ex h isdem c.* V = *ex i i s dem c.* D = *ex h i i sdem c.* β 𝔗 — 𝔚o = *ex e i sdem c.* β 𝔗 — 𝔏4. + *exasperat e n i m.*

Cap. X.

𝔗𝔚 = *Vetus a c tum est.* βG = *a la x o.* 𝔗𝔚 = *a la p so.* E = *condolesc e n t i.* G = *min u s offenditur.*

et e pistula e t oratio = βGVADE (A = *r a t io*). 𝔗 — 𝔚o = *epistola, oratio.* P4. 𝔈1. — 𝔐 = *a d litem e-*

aegra tanguntur. Optimum est itaque ad primum mali sensum 2
mederi sibi: tum uerbis quoque suis minimum libertatis dare et
inhibere inpetum. Facile est autem adfectus suos, cum primum
oriuntur, deprehendere: morborum signa praecurrunt. Quem-
admodum tempestatis ac pluuiae ante ipsas notae ueniunt, ita
irae, amoris omniumque istarum procellarum animos uexantium
sunt quaedam praenuntia. Qui comitiali uitio solent corripi iam
aduentare ualitudinem intellegunt, si calor summa deseruit et
incertum lumen neruorumque trepidatio est, si memoria subla-
bitur caputque uersatur. Solitis itaque remediis incipientem 3
causam occupant et odore gustuque quicquid est quod alienat
animos repellitur: aut fomentis contra frigus rigoremque pugna-
tur aut, si parum medicina profecit, uitauerunt turbam et sine
teste ceciderunt. Prodest morbum suum nosse et uires eius,
antequam spatientur, opprimere. Uideamus quid sit quod nos 4
maxime concitet. Alium uerborum, alium rerum contumeliae
mouent. hic uult nobilitati, hic formae suae parci. hic ele-
gantissimus haberi cupit, ille doctissimus. hic superbiae inpa-
tiens est, hic contumaciae. ille seruos non putat dignos qui-
bus irascatur. hic intra domum saeuus est, foris mitis. ille
rogari inuidiam iudicat, hic non rogari contumeliam. Non
omnes ab eadem parte feriuntur. XI. Scire itaque oportet quid

vocent. Col. = *ut litem evocent.* 𝔗𝔅 — *in.* Rell. etiam P2. 3. ∾.

2. G — *mali* aute *sensum.* D(m∾) P3. = *tamen verbis quoque.* Col. = *cum liber quoque suis verbis suis.* P4. = *cum verbis q.* G = *animum libertatis.* β = *inhibere impetu.* V = *Affectus autem suos cum primum oriuntur facile est deprehendere.* 𝔈2. — 𝔊 = *reprehendere.*

morborum signa = A. βGVDE 𝔗 — 𝔅o = *morbum signa.* G = *tempestas ac pluviae.* βGV (s.m.) ADE P 2. 3. Col. 𝔗𝔅 = *nota eveniunt.* mD P4. 𝔈1. = *notae eveniunt.* V = *sunt quaedam pronostica.* Ex. Fac. et Prim. = *s. q. prognostiea.* P3. + *praenuntia alias prognostica,* βG = *si memoriã sublabitur.*

3. *incipientem causam* = βVA mD Pinc. v. l. tres Pall. 𝔗𝔅 𝔊ro 𝔐n — 𝔅o. cf. Gron. Obss. III, 14. p. 422. ed. Pl. Col. = *incipientem tamen* [illegible] G quaedam exx. Pinc. cod. Lips. = *incipientem curam.* Lips. ci. = *incipientem cura*, ut intelligatur *morbum.* 𝔈1. — 𝔏4. 𝔅1. = *incipientem casum.* β = *odore gestuque.* G — *est quod* ante *alienat.* G (cr. ∾) = *aut fo g mentis.* β = *pugnãtur.*

Prodest morbum = mss. etiam Gr. 𝔊ro — 𝔅o. 𝔗 — 𝔏4. = *Proderit morbum.* G (s∾) = *spatiantur.*

4. G (s.m.) = *Videas.* V Col. = *contumeliae concitant.* P3. + *movent alias concitant.* 𝔗 — 𝔅o + *nobilitati suae* contra mstos. D(m∾) cod. Lips. = *famae suae.* E — *suae* post *formae.*

hic elegantissimus = βVADE. G = *hec elegantissimis.* 𝔗 — 𝔅o = *ille elegant.* sG = *cupitis.* β = *ille servus.* DE = *ille servulos.* G DE = *intra domum servus est.* G [illegible]*ris.* G = *Nos omnes.* Col. [illegible]*ntur.*

in te inbecillum sit, ut id maxime protegas. Non expedit omnia uidere, omnia audire: multae nos iniuriae transeant. ex quibus plerasque non accipit qui nescit. Non uis esse iracundus? ne fueris curiosus. Qui inquirit quid in se dictum sit, qui malignos sermones, etiam si secreto habiti sunt, eruit se ipse inquietat. Quaedam interpretatio eo perducit, ut uideantur iniuriae. Itaque alia differenda sunt, alia deridenda, alia do-
2 nanda. Circumscribenda multis modis ira est. pleraque in lusum iocumque uertantur. Socratem aiunt colapho percussum nihil amplius dixisse quam *molestum esse, quod nescirent homines quando cum galea prodire deberent.* Non quemadmodum facta sit iniuria refert, sed quemadmodum lata. Nec uideo quare difficilis sit moderatio, cum sciam tyrannorum quoque tumida et fortuna et licentia ingenia familiarem sibi saeui-
3 tiam repressisse. Pisistratum certe, Atheniensium tyrannum, memoriae proditur, cum multa in crudelitatem eius ebrius conuiua dixisset nec deessent qui uellent manus ei commodare et alius hinc, alius illinc faces subderent, placido animo tulisse et hoc inritantibus respondisse *non magis illi se succensere quam si quis obligatis oculis in se incurrisset.* Magna pars quere-

Cap. XI.

D (m∾) — *id* ante *minime.* G = *Non expellit omnia.* β = *ex quibus pluasque.*

ne fueris curiosus = βGADE. V 𝔗 — 𝔅o = *ne sis curiosus.*

habiti sunt, eruit = A. βGDE = *habiti sunt eruerit.* V P2. 4. = *habiti sint eruerit.* P3. 𝔊 — 𝔅o = *habiti sint, eruit.* Col. = *habiti sint irruit.* Pinc. v. l. partim = *eruit,* partim *eruerit,* partim *quaerit* (eadem videtur habuisse *habiti sunt*). 𝔗𝔅 = *secreti habiti sint evertit.* 𝔈1. 2. = *secreto habiti sint everrit.* G = *se ipso inquietat.* V = *se ipsum inq.* βG tres Pall. 𝔗 — 𝔈2. = *eo producit.* Rell. etiam Pinc. v. l. Col. ∾. G = *alia decidenda.*

2. G = *multis modis ita est.* G = *pleraque in luxum iocundumque.* V = *pleraque in ludum.* GD (m∾) = *nihil aliud dixisse.* V + *quod nescirent inter homines.* G = *prodire debeant.* A (cr. ∾) = *prodire debent.* G = *iniuria referet.* βD P2. 4. Col. 𝔗𝔅 = *et fortunata licentia ingenia.* V = *et fortunata ingenia licentia.* G = *et fortuita licentia ing.* P3. — *et* ante *licentia.* 𝔈1. = *et fortunata et licentia ing.* 𝔈2. — 𝔊 = *tyrannos quoque tumida et fortunata licentia ingenitam familiaremque.* A E Pinc. ci. 𝔐 — 𝔅o ∾.

3. G 𝔗 — 𝔈1. = *Philistratum.* D (cr. ∾) = *phisistarum.* E = *physistarum.* 𝔏4. = *in credulitatem.* G = *obrians conviva.* P4. = *qui nollent.* V Col. P2. 3. 4. = *manus eius moderare.* βGD (m∾) E 𝔗 — 𝔈1. = *manus ei moderare.* mD etiam = *manus ei mittere.* A 𝔈2. — 𝔅o ∾. G = *et alius illinc alius hinc fauces subderent.* E = *subderet.* V ex. Fac. et Prim. = *Non magis illis se succendi quam.* rectius putat Pinc. P3. = *non magis illi esuccendi.* Col. = *se succensore.* β — *se* ante *succensere.* Rell. etiam P2. 4. ∾. βGD (m∾) P4. 𝔗𝔅𝔐 = *in se occurrisset.* E = *in se occurrissent.*

las manu fecit aut falsa suspicando aut leuia adgrauando.
XII. Saepe ad nos ira uenit, saepius nos ad illam. quae num-
quam arcessenda est: etiam cum incidit, reiciatur. Nemo di-
cit sibi: Hoc propter quod irascor aut feci aut fecisse potui.
Nemo animum facientis, sed ipsum aestimat factum. Atqui
ille intuendus est, uoluerit an inciderit. coactus sit an dece-
ptus. odium secutus sit an praemium. sibi morem gesserit an
manum alteri commodauerit. Aliquid aetas peccantis facit, ali- 2
quid fortuna, ut ferre aut pati aut humanum sit aut humile. Eo
nos loco constituamus quo ille est cui irascimur: nunc facit nos
iracundos iniqua nostri aestimatio et quae facere uellemus pati
nolumus. Nemo se differt: atqui maximum remedium irae di-
latio est, ut primus eius feruor relanguescat et caligo quae pre-
mit mentem aut residat aut minus densa sit. Quaedam ex his 3
quae te praecipitem ferebant hora, non tantum dies molliet,
quaedam ex toto euanescent. Si nihil egerit petita aduocatio,
adparebit iam iudicium esse, non iram. Quicquid uoles quale
sit scire tempori trade: nihil diligenter in fluctu cernitur. Non 4
potuit inpetrare a se Plato tempus, cum seruo suo irasceretur,
sed ponere illum statim tunicam et praebere scapulas uerberibus

Cap. XII.

arcessenda = βA mDE tres Pall. Scal. 𝔊ro — 𝔅o. GV = *arcescenda.* D = *arcessanda.* 𝔗 — 𝔏4. = *accersenda.* β = *existimat factum.* V = *Atque ille.* P4. = *metuendus est.*

voluerit an inciderit = GVADE P2. 3. Col. 𝔊ro — 𝔅o. β = *noluerit an inciderit.* P4. = *noluerit non inciderit.* 𝔗 — 𝔊 𝔏 — 𝔏4. = + *an voluerit an inciderit.* 𝔐 (ed. Commel.) = *an noluerit an inciderit.*

2. *aetas peccantis* = A. E = *precantis aetas.* βGVD 𝔗 — 𝔅o = *peccantis aetas.*

ferre aut pati = βGVADE Gr. 𝔗 — 𝔈2. 𝔅2. Pinc. ci. 𝔊 — 𝔐 — *aut pati.* 𝔏 — ℜu 𝔅o = *ac pati.*

humanum sit aut humile = mss. etiam ex. Fac. et Prim. 𝔗 — 𝔅o = *humanum aut humile sit.*

Eo nos loco = βVADE. G = *et nos loco.* 𝔗 — 𝔅o = *eo loco nos.*

nunc facit nos = βGADE Gr. V 𝔗 — 𝔅o — *nos.* G = *nostri existimatio.* G = *facere nollemus.* V = *est ipsius irae dilotio.*

aut residat = βGADE 𝔗 — 𝔅o. V P3. ed. Par. a. 1613. = *aut resideat.* Col. = *aut residet.* G = *minus dempsa sit.*

3. *Si nihil egerit* = AmD (A prius habuit *egrit*). βGVDE Gr. 𝔗 — 𝔈1. ℜu — 𝔅o = *Si nihil erit.* gric. ci. 𝔈2. — 𝔅1. = *Si in hoc erit.* Lips. ci. = *Si nihil erit, petitâ advocatione apparebit.*

adparebit iam = VA Col. 𝔐 — 𝔅1. 𝔅2. Ruhk. ci. ℜu 𝔅o = *apparebit tamen.* βGDE Pinc. Pall. 𝔗 — 𝔊 — *iam.* 𝔗 — 𝔈2. = *iudicium non esse irum.* Quidam codd. Pinc. = *iudicium, non iram esse.* Rell. etiam alii Pinc. ∾. 𝔈1. — 𝔊 = *in ductu cernitur* contra mstos etiam Gr. Grut. ci. = *in flictu cernitur.* cf. Suspicc. IX, 2.

4. 𝔗 — 𝔅o = *Plato a se* contra mstos. Ceterum libri omnes scribunt *Plato*, non *Platon.* G — *suo* post *servo.*

iussit sua manu ipse caesurus. Postquam intellexit irasci se, sicut sustulerat, manum suspensam detinebat et stabat percussuro similis. Interrogatus deinde ab amico qui forte interuenerat quid ageret, *Exigo*, inquit, *poenas ab homine iracundo.* Velut stupens gestum illum saeuituri deformem sapienti uiro seruabat oblitus iam serui, quia alium quem potius castigaret inuenerat. Itaque abstulit sibi in suos potestatem et ob peccatum quoddam commotior, *Tu*, inquit, *Speusippe, ser-*
5 *uulum istum uerberibus obiurga: nam ego irascor.* Ob hoc non cecidit propter quod alius cecidisset. *Irascor*, inquit: *plus faciam quam oportet. libentius faciam: non sit iste seruus in eius potestate qui in sua non est.* Aliquis uult irato committi ultionem, cum Plato sibi ipse imperium abrogauerit? Nihil tibi liceat, dum irasceris. Quare? quia uis omnia licere. Pugna tecum ipse: si uincere iram non potes, te illa incipit uincere. Si absconditur, si illi exitus non datur, signa eius obruamus et illam quantum fieri potest occultam secretamque teneamus. XIII. Cum magna id nostra molestia fiet. Cupit enim exsilire et incendere oculos et mutare faciem: sed si eminere illi extra nos licuit, supra nos est. In imo pectoris secessu recondatur feraturque, non ferat: immo in contrarium omnia eius indicia flectamus. uoltus remittatur, uox lenior sit, gradus lentior. Paulatim cum exterioribus interiora formantur.
2 In Socrate irae signum erat uocem submittere, loqui parcius.

ipse caesurus = βVAmD P3. Col. (s.m.) 𝔊ro — 𝔅o. P4. Col. (p.m.) = *ipse cessurus.* GE = *ipse cursurus.* D = *ipse trusurus.* P2. 𝔗 — 𝔏4. = *ipse peroussurus.* β = *percusuro.* 𝔗 — 𝔈1. = *percussori.* G V Col. P4. Scal. = *serviluri* (P4. = *deforme*). 𝔗𝔅 = *servitori def.* P2. 𝔐 — *saeviluri.* 𝔈2. — 𝔊 = *saevituro.* Rell. etium 𝔈1. ∾. G + *et hoc ob hoc* [hoc n.] *peccatum.* G = *Speutipe.* G = *obiurgat. Illam ego.*

5. *non cecidit* = A (p.m.) ex. Fac. et Prim. 𝔐 — 𝔅o. βGVA (s.m.) D E Gr. 𝔗 — 𝔊 = *non cecidi.* G = *aliud cecidisset.* G = *iratus committi.* P3. + *irato vel iras tenenti committi.* V = *irascenti committi.* GVD = *sibi ipsi imperium.*

𝔗 — 𝔅o = *iram vincere* contra mstos. G = *non potest.* G = *obluamus.*

te illa = VA. βGDE 𝔗 — 𝔅o = *illa te.*

Cap. XIII.

𝔗 — 𝔊 — *enim* post *Cupit* contra mstos. D(m∾) = *exibere et incendere.* Col. = *et intendere.* E ex. Fac. et Prim. = *immutare faciem.* G Scal. = *mutare aciem.* 𝔏 — 𝔏4. = *si imminere illi* contra mstos. β — *est* post *supra nos.*

In imo = AmD 𝔗 — 𝔅o. βGV DE = *Immo pectoris.* β = *indici flectamus.* G = *iudicia.* G = *levior sit.* β = *lenior fit.*

interiora formantur = βADE Gr. 𝔗 — 𝔈2. GV Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔅o = *interiora formentur.* probat Grut.

2. G = *loqui par eius.*

adparebat tunc illum sibi obstare. Deprehendebatur itaque a
familiaribus et coarguebatur: nec erat illi exprobratio latitantis
irae ingrata. Quidni gauderet, quod iram suam multi intelle-
gerent, nemo sentiret? sensissent autem, nisi ius amicis obiur-
gandi se dedisset, sicut ipse sibi in amicos sumpserat. Quanto 1
magis hoc nobis faciendum est? rogemus amicissimum quemque,
ut tunc maxime libertate aduersus nos utatur, cum minime il-
lam pati poterimus, nec adsentiatur irae nostrae. Contra po-
tens malum et apud nos gratiosum, dum conspicimus, dum
nostri sumus, aduocemus. XIV. Qui uinum male ferunt et
ebrietatis suae temeritatem ac petulantiam metuunt mandant
suis, ut e conuiuio auferantur. Intemperantiam in morbo suam
experti parere ipsis in aduersa ualitudine uetant. Optimum est
notis uitiis inpedimenta prospicere et ante omnia ita conponere
animum, ut etiam grauissimis rebus subitisque concussus iram
aut non sentiat aut magnitudine inopinatae iniuriae exortam in
altum retrahat nec dolorem suum profiteatur. Id fieri posse ad- 2
parebit, si pauca ex turba ingenti exempla protulero: ex quibus
utrumque discere licet, quantum mali habeat ira, ubi hominum
praepotentum potestate tota utitur, quantum sibi imperare pos-
sit, ubi metu maiore conpressa est. Cambysen regem nimis 3
deditum uino Praexaspes unus ex carissimis monebat, ut parcius

G = *et quo arguebatur.* P2. 𝔗 — 𝔈2. = *Nec illi expr.* om. *erat.* Rell. etiam exx. Franc. et Pinc. P3. 4. Col. ∾. Cod. Lips. = *laudantis irae.* Lips. ci. = *labantis irae.* Ruhk. ci. = *laudans suae irae.* V 𝔗𝔚 = *Quidni congauderet.*

sensissent autem = βGVADE. 𝔗 — 𝔚o = *sensisset autem.* ad quod probandum Ruhk. (ms.) laudat Herm. ad Vig. p. 725. et Hand ad Gron. Diatr. in Stat. I. p. 253. V — *sibi* ante *in amicos.*

3. P3. = *Roges amicissimum.* 𝔗 — 𝔚o = *adversus nos libertate* contra mstos. G = *cum maxime illam.* P3. = *nec assumatur irae nostrae.* βGVADE Gr. 𝔗 — 𝔊 + *Contra nos potens malum.* probat Grut. et nescio quam emphasin inesse dicit in Pronomine. DE = *et apud nos generosum.* Gron. ci. = *du*[illegible]*pimus.* G = *nostris sum*[illegible]

Cap. XIV.

β = *vinum male fecerunt.* G = *petulantium.* VE = *in morbo suo.*

parere ipsis = VA Col. βGDE P3. 4. = *parere ipsi.* mD P2. 𝔗 — 𝔚o = *parere sibi.*

etiam gravissimis = βGVADE Gr. 𝔊ro — 𝔚o. 𝔗 — 𝔏4. = *et grav.* βGV 𝔗 — 𝔊 = *magnitudinem.* βGVADE tres Pall. 𝔗 — 𝔈1, = *in alium retrahat.* Col. = *in alium trahat.* m𝔈1. = *in animum retr.* 𝔈2. — 𝔊 = *in alvum retr.* 𝔐 — 𝔚o ∾.

2. 𝔐 — *posse* ante *adparebit.*

ex turba ingenti = VA. βG = *ex ingenti turba.* DE 𝔗 — 𝔚o = *ex ingenti turba.* P3. = *exempla prouisero.* Grut. ci. = *exempla promsero.* D (n.) E + *non praepotentum.* GV = *non praepotentium.* β = *praepotentium.* A ∾.

3. G = *deditum vitio.*

Praexaspes = Pinc. ci. 𝔊 — 𝔚o.

biberet, *turpem esse* dicens *ebrietatem in rege quem omnium oculi auresque sequerentur.* Ad haec ille, *Ut scias*, inquit, *quemadmodum numquam excidam mihi, adprobabo iam et oculos post uinum in officio esse et manus.* Bibit deinde liberalius quam alias capacioribus scyphis et iam grauis ac uinolentus obiurgatoris sui filium procedere ultra limen iubet adleua-
4 taque super caput sinistra manu stare. Tunc intendit arcum et ipsum cor adulescentis (id enim petere se dixerat) figit rescissoque pectore haerens in ipso corde spiculum ostendit ac respiciens patrem interrogauit *satisne certam haberet manum.* At
5 ille negauit Apollinem potuisse certius mittere. Di illum male perdant, animo magis quam condicione mancipium! Eius rei laudator fuit cuius nimis erat spectatorem fuisse. occasionem blanditiarum putauit pectus filii in duas partes diductum et cor sub uolnere palpitans. Controuersiam illi facere de gloria debuit et reuocare iactum, ut regi liberet in ipso patre certiorem manum ostendere. O regem cruentum! o dignum in quem
6 omnium suorum arcus uerterentur! Cum exsecrati fuerimus illum conuiuia suppliciis funeribusque soluentem, tamen sceleratius telum illud laudatum est quam missum. Uidebimus quomodo se pater gerere debuerit stans super cadauer filii sui cae-

vid. Herod. III, 34. A = *traexhaspes.* β = *trahexaspes.* G = *trahet auspes.* P4. = *trahet duspex.* V = *trahexaupes.* D = *tra auspes.* mD = *trahesaspes.* E = *ira exauspex.* P2. = *trahessaupes.* P3. = *trahexaspex.* Col. = *trahaspes.* 𝔗 — 𝔈2. = *Traxhexaupes.* V + *ex carissimis suis.* G = *moneat.* G 𝔗𝔅 = *oculi hominum.* βDE𝔈1. — 𝔅o = *oculi omnium.* VA ∾.

Ad haec ille = βAE. GVD 𝔗 — 𝔅o = *Ad hoc ille.* E = *Ut sciamus.* βGV(s∾) = *ciphis.* D 𝔗 — 𝔊 = *cyphis.* E = *cyphys.*

ac vinolentus = βVAmD. Pinc. v. l. Col. 𝔊 — 𝔐 = *et vinolentus.* P2. = *et violentus.* G = *ac temulentus.* DE = *ac tremulentus.* P3. 𝔏 — 𝔅o = *et temulentus.* 𝔗 — 𝔈1. = *et vinolentus ac violentus.*

4. GD(m∾) E = *id ipsum se petere.* 𝔗 = *id enim saepe petere.* β𝔅 — 𝔅o = *id enim se petere.* VA ∾.

resеissoque = VAmDE P2. Col. idem ci. Valken. ad Herod. III, 35. p. 217, 47. nam apud Herodotum legitur ἀνασχίζειν. 𝔗 = *rescisoque.* βG = *recissoque.* P3. 4. 𝔅 — 𝔅o = *recisoque.* G = *spiculum offendit.* 𝔗 — 𝔈2. — *corde* contra mstos etiam Pinc. Gr. 𝔗 — 𝔏𝔍u = *An satis certam haberet manum interrogavit.* P2. = *int. satis certam* om. *ne.* 𝔊ro — 𝔅o = *satisne* ∾ *interrogavit.* Gron. ci. = *sat in certam.* Mss. etiam P3. 4. Col. 𝔏4. ∾. V = *Apollionem.*

certius mittere = AmD 𝔐. βG VDE Gr. 𝔗 — 𝔅o (exc. 𝔐) = *certius dimittere.*

5. G(m∾) = *speculatorem fuisse.* G = *et cum sub vulnere palpitatis.* Lips. ci. = *revocare ictum.* D(cr.∾) E = *in ipso patrem.* 𝔗 — 𝔈2. = *arcus vertantur* contra mstos etiam Pinc. Gr.

6. GD(s∾) E = *funeribus* om. *que.* V = *tã sceleratius* ∾ *laudandum est quam ipsum, Videamus.* 𝔗 — 𝔊 = *Videmus quomodo.* Lips. ci. = *Viderimus.* Pinc. v. l. = *se gerere*

demque illam cuius et testis fuerat et causa. id de quo nunc
agitur adparet iram supprimi posse. Non maledixit regi, nul- 7
lum emisit ne calamitosi quidem uerbum, cum aeque cor suum
quam filii transfixum uideret. Potest dici merito deuorasse uer-
ba: nam si quid tamquam iratus dixisset, nihil tamquam pater
facere potuisset. Potest, inquam, uideri sapientius se in illo
casu gessisse, quam cum de potandi modo praeciperet: quem
satius erat uinum quam sanguinem bibere, cuius manus poculis
occupari pax erat. Accessit itaque ad numerum eorum qui ma-
gnis cladibus ostenderunt quanti constarent regum amicis bona
consilia. XV. Non dubito quin Harpagus quoque tale aliquid
regi suo Persarumque suaserit quo offensus liberos illi epulandos
adposuit et subinde quaesiit *an placeret conditura.* Deinde ut
satis illum plenum malis suis uidit, adferri capita illorum iussit
et *quomodo esset acceptus* interrogauit. Non defuerunt mise-
ro uerba, non os concurrit: *Apud regem,* inquit, *omnis
coena iucunda est.* Quid hac adulatione profecit? ne ad reli- 2
quias inuitaretur. Non ueto patrem damnare regis sui factum,
non ueto quaerere dignam tam truci portento poenam: sed hoc
interim colligo posse etiam ex ingentibus malis nascentem iram
abscondi et ad uerba contraria sibi cogi. Necessaria ista est do-
loris refrenatio, utique hoc sortitis uitae genus et ad regiam ad-

debuit. V + *ut id de quo nunc.* D (del.) + *Pro id de quo nunc.* E + *Per id de quo nunc.*

adparet iram = βGADE Gr. 𝔗 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅o. V = *appareat iram.* 𝔐 — 𝔏4. = *patet iram.*

7. G (n.) + *Potest quam inquam.* GVDE P4. 𝔗 — 𝔈1. = *in illo cursu.* P2. = *nullo cursu.* P3. = *in alio cursu.* G(cr. ∾) = *portandi.* E = *potenti.* GVD Pinc. v. l. Pall. = *quam satius erat.* E = *quam sanius erat.* Grut. ci. = *quoniam satius erat.* βA Col. 𝔗 — 𝔅o ∾. β = *quem sanguinem.* GD (cr ∾) E = *occupare.* Apud A syllaba *ri* est a s, m. G — *cladibus.* P3. = *quantis constarent.* Col. = *quantum constarent.* 𝔗𝔅 = *quam constarent.*

Cap. XV.

GVDE 𝔗𝔅 = *Arpalus.* β (cr. ∾) A Gr. 𝔈2. = *Harpalus* (scribit Branca in cod. A *l* et *i* non multum differre atque *i* saepe pro *g* poni). 𝔈1. Pinc. ci. 𝔊 — 𝔅o ∾. 𝔈1. 2. = *Persarum* om. *que* contra mstos etiam Pinc. Gr. E = *persuaserit.* GV = *subinde quaesivit.* G = *plenis.* idem bis habet *malis suis vidit.* mA = *acceptus* explicat per *pastus.* Casaub. ci. = *non os corruit.*

2. G — *profecit.*

interim colligo = AmD Col. 𝔊ro — 𝔅o. P3. + *colligo et intelligo.* βGVDE P2. 4. 𝔗 — 𝔏4. = *interim intelligo.* V = *exgentibus malis.* P2. 𝔗 — 𝔈2. = *exigentibus malis.* V — *sibi* post *contraria.*

ista est doloris = βA. GDE = *est doloris ista.* V 𝔗 — 𝔅o = *est ista doloris.* G = *sortitis vitam egenis.* β G(s.m.) = *vita egenis.* D(cr. ∾) = *vidam et genus.* E = *vitam et* [illegible]

3 hibitis mensam. Sic estur apud illos, sic bibitur, sic respondetur: funeribus suis adridendum est. An tanti sit uita uidebimus: alia ista quaestio est. Non consolabimur tam triste ergastulum, non adhortabimur ferre imperia carnificum: ostendemus in omni seruitute apertam libertati uiam. Si aeger animus et suo uitio miser est, huic miserias finire secum licet.
4 Dicam et illi qui in regem incidit sagittis pectora amicorum petentem et illi cuius dominus liberorum uisceribus patres saturat: Quid gemis, demens, quid exspectas, ut te aut hostis aliquis per exitium gentis tuae uindicet aut rex a longinquo potens aduolet? Quocumque respexeris ibi malorum finis est. Uides illum praecipitem locum? illac ad libertatem descenditur. Uides illud mare, illud flumen, illum puteum? libertas illic in imo sedet. Uides illam arborem, breuem, retorridam, infelicem? pendet inde libertas. Uides iugulum tuum, guttur tuum, cor tuum? effugia seruitutis sunt. Nimis tibi operosos exitus monstro et multum animi ac roboris exigentes: quaeris quod sit ad libertatem iter? quaelibet in corpore tuo uena. XVI. Quamdiu quidem nihil tam intolerabile nobis uidetur, ut nos expellat e uita, iram in quocumque erimus statu remoueamus. Perniciosa est seruientibus: omnis enim indignatio in tormentum suum proficit et imperia grauiora sentit quo contumacius patitur. Sic laqueos fera dum iactat adstringit. sic aues uiscum,

3. *Sic estur* = A (p.m.) mA 𝔐 — 𝔏𝔍u. βVA (s.m.) DE P3. Col. 𝔈1. — 𝔊𝔏4. — 𝔅o = *Sic editur*. G P2. 4. 𝔗𝔅 = *Sic dicitur*. G — *est* post *adridendum*. G = *triste ergastillum*. D (cr. ∾) = *Sic aeger an.* Col. = *huic miseriam finire*. P3. = *huic miseriam finiere*. P4. = *huic miserias funere*. D (m∾) — *miserias*.

4. D(m∾) E = *visceribus per partes saturatur*. D (cr. ∾) E = *Quid genus demens*. βD (cr. ∾) E P2. 3. 𝔗 — 𝔈1. = *expectas in te? aut hostis*. G = *uite at hostis*. P4. = *uite aut hostis*. Apud A *ut* est a s. m. Rell. etiam Col. ∾. G = *aut res a longinquo*. D(cr. ∾) = *quecunque respexeris*. G 𝔅1. = *illic ad libertatem*. E 𝔈1. — 𝔏𝔍u + *vides illud flumen*. Rell. etiam Gr. ∾. G = *illud puteum*. D (m∾) — *illic in imo* — *libertas*.

retorridum = A (p.m.) 𝔐 — 𝔅o. Pinc. ci. = *arborem retorridam* om. *brevem*. A (s.m.) Col. = *et horridam*. P3. = *horridam et inf.* βGVmDE. P2. 4. 𝔗 — 𝔊 = *horridam inf.* G = *effigia*. 𝔐 — *cor tuum*. P2. 𝔗𝔅 — *tuum*.

Nimis tibi operosos exitus monstro = VAmD P3. Col. 𝔏4. βGDE P2. (4.) = ∾ *monstras*. 𝔗 — 𝔏𝔍u = *Nimis mihi operosos exitus monstras*. mP4. 𝔊ro — 𝔅o = ∾ *monstramus*. Ad vocem *vena* mA = *Describit hic Seneca suae mortis modum*.

Cap. XVI.

G = *nobis expellat*. D (m∾) — *iram* — *imperia*. G — *est* post *Perniciosa*. V = *sevientibus*.

dum trepidantes excutiunt, plumis omnibus inlinunt. Nullum tam artum est iugum quod non minus laedat ducentem quam repugnantem. Unum est leuamentum malorum ingentium pati et necessitatibus suis obsequi. Sed cum utilis sit seruientibus ad- 2
fectuum suorum et huius praecipue rabidi atque effreni continentia, utilior est regibus. Perierunt omnia, ubi quantum ira suadet fortuna permittit, nec diu potest quae multorum malo exercetur potentia stare. Periclitatur enim, ubi eos qui separatim gemunt communis metus iunxit. Plerosque itaque modo singuli mactauerunt, modo uniuersi, cum illos conferre in unum iras publicus dolor coegisset. Atqui plerique sic iram quasi in- 3
signe regium exercuerunt. Sicut Dareus qui primus post ablatum Mago imperium Persas et magnam partem Orientis obtinuit. Nam cum bellum Scythis indixisset Orientem cingentibus, rogatus ab Oeobazo nobili sene, ut ex tribus liberis unum in solatium patri relinqueret, duorum opera uteretur, plus quam rogabatur pollicitus omnis se illi dixit remissurum: et occisos in conspectu parentis abiecit crudelis futurus, si omnis abduxisset. XVII. At quanto Xerxes facilior? qui Pythio quinque filiorum patri unius uacationem petenti quem uellet eligere permi-

V — *dum* ante *trepidantes.* GD (m∾) E — *plumis omnibus.* P2. 4. Col. V 𝔗𝔅 = *illiniunt.* G = *inliminit.* P3. = *ilimunt.* G (m∾) — *quod non minus* — *Unum.* Col. = *malorum innitentium.* Ex. Fac. et Prim. — *ingentium.*

2. V = *sevientibus.* GD (cr. ∾) 𝔗 𝔅 = *affectum.* GP2. 4. 𝔗𝔅 = *rapidi.*

effreni = βGVA 𝔗𝔅. DE 𝔈1. — 𝔅o = *effraenis.* G — *omnia.* 𝔗 — 𝔅o = *suadet ira* contra mstos. E = *qui multorum.* G (cr. ∾) = *malorum multorum.*

Periclitatur = mss. etiam Gr. 𝔊ro — 𝔅o. 𝔗 — 𝔏4. = *Periclitantur.* G = *iuncxit puerosque.* P3. 4. = *vinxit.* G = *cogisset.*

3. G (cr. ∾) = *Atque.* 𝔗 — 𝔊 = *Sic Dar.*

Dareus = βGA. G(s.m.) D(s.m.) E 𝔗 — 𝔅o = *Darius.* D (p.m.) [illegible] *damus.* GP4. = *magno imperi*[illegible] 𝔗 — 𝔊 = *magorum imperium.* [illegible] etiam Pinc. Gr. ∾. D (cr. ∾) = *imperium persani.* E = *imperium persam.* V = *bellum syticis.* G = *orientem gignentibus.*

ab Oeobazo = Lips. ci. vid. Herod. IV, 84. βGAD quidam Pinc. P3. = *ab Orobazo.* E = *ab Oropazo.* P4. = *ab Orobaco.* Col. = *ab Orabazo.* V = *ab Orabasio.* Alii Pinc. = *ab Orobasio.* P2. = *ab Orebacc.* 𝔗 — 𝔈2. = *ab Oraborto.* 𝔈𝔊 = *ab Obazo.* Pinc. ci. 𝔐 — 𝔅o = *ab Oebazo.*

omnis = β. GV 𝔗 — 𝔅o = *omnes.* Rell. n. l. Col. = *omnes sibi illi dixit remissuros.* V = *in conspectu patris.*

si omnis = β. GV 𝔗 — 𝔅o = *si omnes.* Rell. n. l.

Cap. XVII.

β = *Xcrses.* G = *Serses.* Rell. ∾. V = *qui philio.* GP2. 𝔗 — [illegible] = *qui Pithio.* P4. = *qui Pycho.* [illegible] = *qui Pichio.* GD (m∾) [illegible] G — *permisit.*

sit: deinde quem elegerat in partes duas distractum ab utro-
que uiae latere posuit et hac uictima lustrauit exercitum. Ha-
buit itaque quem debuit exitum: uictus et late longeque fusus
ac stratam ubique ruinam suam cernens medius inter suorum
cadauera incessit. Haec barbaris regibus feritas in ira fuit:
2 quos nulla eruditio, nullus literarum cultus inbuerat. Dabo tibi
ex Aristotelis sinu regem Alexandrum qui Clitum carissimum
sibi et una educatum inter epulas transfodit manu quidem sua
parum adulantem et pigre ex Macedone ac libero in Persicam
3 seruitutem transeuntem. Nam Lysimachum aeque familiarem
sibi leoni obiecit. Numquid ergo hic Lysimachus felicitate qua-
dam dentibus leonis elapsus ob hoc, cum ipse regnaret, mitior
fuit? Nam Telesphorum Rhodium amicum suum undique decur-
tatum, cum aures illi nasumque abscidisset, in cauea uelut no-
uum animal aliquod et inusitatum diu pauit, cum oris detruncati
4 mutilatique deformitas humanam faciem perdidisset. Accedebat
fames et squalor et inluuies corporis in stercore suo destituti,
callosis super haec genibus manibusque quas in usum pedum
angustiae loci cogebant. lateribus uero adtritu exulceratis non
minus foeda quam terribilis erat forma eius uisentibus. factus-
que poena sua monstrum misericordiam quoque amiserat: ta-
men cum dissimillimus esset homini qui illa patiebatur, dissi-
milior erat qui faciebat. XVIII. Utinam ita saeuitia intra
peregrina exempla mansisset nec in Romanos mores cum aliis
aduenticiis uitiis etiam suppliciorum irarumque barbaria trans-

Habuit — *exitum* G bis legit. G (n.) P3. + *nulla eruditio f u i t.*

2. GVD (s.m.) E = *qui d i tum carissimum.* D (p.m.) = *qui d i c t u m car.*

manu quidem sua = βVAD (s.m.) E Gr. 𝔗𝔚. G = *manu sua quidem.* D + *manu a quidem sua.* 𝔊1. — 𝔊 = *manu sua* om. *quidem.* 𝔐 — 𝔚o + *e t manu q. s.* DE = *et pigre e t c u m* [*cum* n. in D] *Macedone.* G — *libero.*

3. G — *quadam.* 𝔐 — *undique.* P4. (p. m. ut videbatur) = *undique detr i c a tum.* P4. (s.m.) = *undique detr u n c a tum.* Ruhk. ci. = *N o n. Telesphorum.* GP3. = *T h elesphorum T h odium.* Col. = *T a lesphorum C or d ium.* V = *R e lesforum t o dium.* P2. = *Teles f orum T odium.* P4. = *T h e les Phorum T h odium.* V — *aliquod.* V = *cum q u e detruncati.* P3. = *i n u t i lisque deformitas.*

4. P2. = *et i l l a m e x corporis.* P3. = *et i l l i n n e s corporis.* P4. = *illi m i e s corp.* VD(m∾) E = *super h o c genibus.* E (n.) = *angustiae l e c t i.* E — *erat* post *terribilis.* D(m∾) — *sua* post *poena.* G = *monstrum m i r a m quoque.* G (n.) + *q u o dis similior.*

Cap. XVIII.

V hinc incipit c. XIII. β = *Uti nam ista s e n t e n t i a.* 𝔗 — 𝔚o = *mansisset exempla* contra mstos. Ex. Pinc. = *nec i n t e r Romanos mores.* P3. — *vitiis.*

e t i a m suppliciorum = βGVADE

isset! M. Mario cui uicatim populus statuas posuerat, cui ture ac uino supplicabat L. Sulla praefringi crura, erui oculos, amputari manus iussit et, quasi totiens occideret quotiens uulnerabat, paulatim et per singulos artus lacerauit. Quis erat huius 2
imperii minister? quis nisi Catilina iam in omne facinus manus exercens? is illum ante bustum Q. Catuli carpebat grauissimus mitissimi uiri cineribus: supra quos uir mali exempli, popularis tamen et non tam inmerito quam nimis amatus per stillicidia sanguinem dabat. Dignus erat Marius qui illa pateretur, Sulla qui iuberet, Catilina qui faceret: sed indigna Respublica quae in corpus suum pariter et hostium et uindicum gladios reciperet.
Quid antiqua perscrutor? modo C. Caesar Sextum Papinium cui 3

ex. Pinc. Gr. 𝔅2. 𝔗 — 𝔐 — *etiam*. 𝔏 — 𝔑u 𝔅o = *et suppliciorum*. P2. = *barbaria transissent*. Ex. Pinc. = *in barbariem transissent*. 𝔗 = *barbariae transisset*. 𝔅 — 𝔊 = *barbariae transissent*.

ac vino = VA Col. E — *ture ac vino*. βGD sE P2. 3. 4. Bruxell. (? hunc Gron. componit cum Col., ex quo falso laudat *et*) 𝔗—𝔅o = *et vino*.

vino supplicabat = A (s.m.) Bruxell. 𝔑u — 𝔅o ex sententia Gron. Col. = *vino supplicavit*. βVA (n.) P3. + *vino . N. supplicabat*. N. primum adscripsit aliquis, ut hoc *notandum* esse significaret: deinde in contextum est ingestum. G 𝔗𝔅 = *vino . N. supplicat*. D = *vino R. N. P. supplicat*. E = *vino R. N. P. publicat* (apposuit crucis signum, ut solet in suspectis). P2. = *vino . n. supplicat*. P4. = *vino*, ii *supplicata* (apparebat librarium per ii exprimere voluisse litteram minus sibi intellectam). Cod. Lips. + *R. N. P.* unde Lips. ci. + *Romanus noster populus*. Gron. ci. + *Romana plebs supplicabat*. 𝔈1. — 𝔊 + *vino R. P. suppl.* 𝔐 — 𝔅1. + *vino Romanus populus supplic.*

praefringi crura = βA. Col. = *praefringi cura*. V P2. = *praefigi crura*. P3. = *praefungi cura*. D = *praestringi crura*. E = *perstringi crura*. G 𝔗 — 𝔅o = *perfringi crura*. P4. = *perfigi crura*. β — *amputari*. A (del.) + *linguam manus*. V + *vulnerabat ipsum*. A (p.m.) = *lacerabit*. A (s.m.) = *lacerabat*.

2. G verba *Quis — minister?* bis legit. A (s∾) — *huius*. G = *Cathelina*, ut solet fere. V ex. Fac. et Prim. Col. — *iam*. βGDE cod. Franc. P4. 𝔗 — 𝔊 — *in* ante *omne*. P2. = *nam omne facinus*.

manus exercens = βGVA ex. Fac. et Prim. P3. 4. Col. 𝔏 — 𝔅o. DE ex. Franc. 𝔈𝔊 = *manu exercens*. P2. 𝔗 — 𝔈1. = *Marius exercens*. 𝔈2. = *in Mario exercens*.

is illum = A (s.m.) mD Col. A (p.m.) = *s illum*. βG tres Pall. 𝔗 — 𝔈1. = *si illum*. V 𝔈2. — 𝔐 = *sic illum*. 𝔏 — 𝔅o = *hic illum*. D = *scillam*. E = *syllam*. G P4. = *gravissimum*. Col. (p.m.) = *gravissimis*. D(n.) E cod. Lips. + *gravissimus livor*. Lips. ci. + *gravissimus liquor* vel potius = *gravissimo liquore*. D(n.) E + *et in cineribus*. Ex. Franc. = *tam merito*. D(m∾) = *tam meritis*. E ex. Pinc. = *tam meritus*. P2. Col. = *minus amatus*. P3. = *Dignus erat manus*. P4. = *D. e. Minarius*. G = *illa petiretur* (Fessl. legit *peteretur*). β = *in illa que iuberet*. G + *in Silla*. D(n.) + *res im publica*.

et vindicum gladios = βGVAD E Pinc. v. l. P2. 3. Col. 𝔊ro — 𝔅o. P4. 𝔗 — 𝔈2. = *et iudicum gl.* 𝔐 — 𝔏4. = *et civium gl.*

3. GD (m∾) E = *perscrutamur*. P4. = *Non G. Caesar*. P3. — *C.*

pater erat consularis, Betilienum Bassum quaestorem suum, procuratoris sui filium, aliosque et senatores et equites Romanos uno die flagellis cecidit, torsit, non quaestionis, sed animi causa. Deinde adeo inpatiens fuit differendae uoluptatis quam ingentem crudelitas eius sine dilatione poscebat, ut in xysto maternorum hortorum qui porticum a ripa separat inambulans quosdam ex illis cum matronis atque aliis senatoribus ad lucernam decollaret. Quid instabat? quod periculum aut priuatum aut publicum una nox minabatur? quantulum fuit lucem exspectare denique, ne senatores populi Romani soleatus occideret? XIX. Quam superba fuerit crudelitas eius ad rem pertinet scire, quamquam aberrare alicui possimus uideri et in deuium

carius loco Col. habebat, quod legi a Grut. non potuit.

Betilienum Bassum = A ci. Sanctamant. (ex nummo, in quo *BETILIENUS. BASSUS. III.UIR. A. A. A. F. F.*) 𝔊ro — 𝔚o. probat Ruben. apud Gron. βG P2. 3. = *Betlienum B.* P 4. = *Bethlienum B.* DE = *Berlienum B.* V ex. Fac. et Prim. = *Bedienum B.* Col. = *Bidienum B.* 𝔗 — 𝔊 = *Bethenum B.* 𝔐 — 𝔏4. = *Belienum B.*

aliosque et senatores = βVAD(s.m.). GD(p.m.) = *alios et sen.* om. *que.* 𝔗 𝔚 = *aliosque et quirites Romanos et senatores.* 𝔈1. — 𝔐 𝔑u 𝔅2. = *aliosque et equites R. et senat.* 𝔏 — 𝔅1. 𝔚o = *alios senatores* om. *que et.* V + *egregios equites.* G = *flagellis occidit.* P4. = *non quaestionis causa sed animi.* probat Grut. G = *diffendere voluptatis.* E = *differendus.*

quam ingentem crudelitas eius = βGVADE P4. Col. 𝔊ro — 𝔅1. 𝔚o. P2. 𝔗 — 𝔈2. — *eius.* P3. ex. Fac. et Prim. 𝔑u 𝔅2. = *quam ingens crud. eius.* probat Pinc. Cod. Lips. = *quam ingentem crudelitatis eius.* probat Lips. Grut. ci. = *quam inquies crudelitas sine.* 𝔊 — 𝔏4. = *quam ingens crudelitas sine.* GP4. = *in xisto.* β = *in x̊ mat.* sP4. = *in vico mat.* mDP2. P. Fabri ci. (Semestr. II, 9.) = *in cripta* [*crypta*] et infra *quae porticum.* E = *cum in ipso loco mat.* Dm𝔈1. = *ut in ipso loco mat.* Col. = *ut in isto mat.* V = *ut in uno mat.* P3. = *ut in uno alias Christo mat.* 𝔗 — 𝔈2. = *ut in Cirrha mat. hort. quae.* A Pinc. v. l. ∾. Lips. ci. = *qua porticum Euripi separant* (uam plures libros habere *separant*). Ante (Epistt. Quaestt. I, 13.) Lips. ci. = *Euripo separat.* D(cr. ∾) E P4. = *separaverat* (P4. = *a rippa*). P3. = *seperavit.* Col. = *agripa separant.* unde Grut. ci. = *porticum Agrippae.* V = *deambulans.* Lips. ci. = *quosdam ex illis inambulans.* E = *Quid periculum.* GVD (m∾) E = *quantum fuit.* Cum 𝔑u — 𝔚o distinxi: *quantulum fuit — occideret?* ex sententia P. Fabri l. l. Antea legebant: *quantulum fuit lucem exspectare? denique ne s. p. R. occideret.* probat Gron. β = *sanatores.* mD 𝔗𝔚 = *sceleratus occiderat.*

Cap. XIX.

Quam superba fuerit crudelitas eius = βVAE. D — *eius.* G = *quam superna fuit crud. eius.* 𝔗𝔚 = *quam fuit crudelitas eius superba.* 𝔈1̇. — 𝔊 = *Quam fuerit crudelitas eius superba.* 𝔐 — 𝔚o = *Quam superbae fuerit crudelitatis.* V ex. Fac. et Primit. — *quamquam aberrare.* P2. = *quoniam aberrare.*

alicui possimus. ita scribendum duco: nam A = *aliqui possimus.* P2. Col. Scal. = *alioqui possumus.* β mDP4. = *aliòquin possimus.* V ex. Fac. et Prim. P3. = *alioquin* [ex.

exire: sed hoc ipsum pars erit irae super solita saeuientis. Ceciderat flagellis senatores: ipse effecit, ut dici possit, Solet fieri. Torserat per omnia quae in rerum natura tristissima sunt, fidiculis, talaribus, eculeo, igne, uoltu suo. Et hoc loco respondebitur, Magnam rem! si tres senatores quasi nequam mancipia inter uerbera et flammas diuisit homo qui de toto senatu trucidando cogitabat. qui optabat, ut populus Romanus unam ceruicem haberet, ut scelera sua tot locis ac temporibus diducta in unum ictum et unum diem cogeret. Quid tam inauditum 2
quam nocturnum supplicium? cum latrocinia tenebris abscondi soleant, animaduersiones, quo notiores sunt, plus in exemplum emendationemque proficiant. Et hoc loco respondebitur mihi, Quod tanto opere admiraris isti beluae cotidianum est. ad hoc uiuit, ad hoc uigilat, ad hoc lucubrat. Nemo certe inuenietur alius qui imperauerit omnibus iis in quos animaduerti iubebat os inserta spongia includi, ne uocis emittendae haberent facultatem. Cui umquam morituro non est relictum qua gemeret? timuit, ne 3
quam liberiorem uocem extremus dolor mitteret, ne quid quod

Fac. et Prim. = *alioqui*] *possemus.* G = *alio quid possimus.* E ex. Pinc. *alio possimus.* 𝔗 — 𝔊 = *aliquando possimus.* 𝔐 = *aliquando possumus.* D 𝔏 — 𝔅o = *alio possumus.* P4. + *et videremur exire.* 𝔅o = *et hoc ipsum.* E = *par erit irae.* G(n.) + *ille irae.* *dici possit* omnes libri habent. G = *fiduculis.*

talaribus = A𝔐. i. e. ποδοστράβαις aut ἀστραγαλωταῖς. Miratur Grut., unde hoc sumpserit Muretus: sumpsit sane ex nostro A, quem rarius quidem laudat *vetustissimi Siculi* nomine. βGVDE P2. 3. 𝔗 — 𝔅o (exc. 𝔐) = *tabularibus.* Pinc. ex. Gallicanae litterae P4. = *tribularibus.* quod placet Grutero. V + *et vultu suo.* β = *Que hoc loco.* G (m∾) = *sicces senatores.* Col. = *et verbera.* G P2. = *inter vespera et fl.* (G = *flammam*). P3. = *inter verba et fl.* 𝔗 — ℭ2. = *inter vesperem et fl.* Rell. etiam Pinc. ∾. VP3. 4. = *dimisit.* β = *obtabat.* G = *et temporibus deducta.* P3. = *deducta.* G + *in unum ictum iactura.* β = *et una die.*

2. *cum latrocinia ten. absc. soleant* = βGVA (librarius omiserat alteram *i*, sed ipse addidit) E Gr. 𝔏4. — 𝔅o. D = *cum latrocina.* m D + *latrocinia in* ∾. 𝔗 — 𝔏𝔍u = *cum latrocinium* ∾ *soleat.*

plus in exemplum = βVAD (s.m.) E. G — *in.* D = *populus in ex.* 𝔗 — 𝔅o = *plus ad exemplum.*

proficiant = βGVADE 𝔗 — ℭ1. ℭ2. — 𝔅o = *proficiunt.*

Quod tanto opere = βGAD. V mD = *Quid tanto opere.* E — *Quod.* 𝔗 — ℭ1. = *Quid tantopere.* ℭ2. — 𝔅o = *Quod tantopere.* 𝔗 — 𝔐 — *ad hoc lucubrat.* mD = *ad hoc incumbit.* P2. Col. = *ad hoc lugubrat.* E — *invenietur.* G = *qui imperavit.*

omnibus iis in quos = A. D E = *omnibus. Is in quos.* βGV Gr. 𝔗𝔅 = *omnibus his in quos.* ℭ1. 2. = *silentium his in quos.* Vocem *silentium* expungendam esse ex v. l. scripsit Pinc. 𝔊 — 𝔅o = *his in quos* om. *omnibus.* D (n.) E ℭ1. 2. + *volebat iubebat.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. G = *spongea*, ut saepius.

3. D (cr. ∾) E = *quam gemeret.* ℭ1. 2. = *quo gemeret.* Rell. etiam Pinc. plerique Gr. ∾. D (n.) E + *ne quam ne liberiorem.* G = [illegible]

nollet audiret: sciebat autem innumerabilia esse quae obicere illi nemo nisi periturus auderet. Cum spongiae non inuenirentur, scindi uestimenta miserorum et in os farciri pannos imperauit. Quae ista saeuitia est? liceat ultimum spiritum trahere. da exiturae animae locum. liceat illam non per uolnus emittere. XX. Adicere his longum est, quod patres quoque occisorum eadem nocte dimissis per domos centurionibus confecit: id est, homo misericors luctu liberauit. Non enim Caii saeuitiam, sed irae propositum est describere: quae non tantum uiritim furit, sed gentes totas lancinat, sed urbes et flumina et tuta ab
2 omni sensu doloris conuerberat. Sic rex Persarum totius populi nares recidit in Syria: unde Rhinocolura loco nomen est. Pepercisse illum iudicas, quod non tota capita praecidit? nouo genere poenae delectatus est. Tale aliquid passi forent Aethiopes qui ob longissimum uitae spatium Macrobii adpellantur: in hos enim, quia non supinis manibus exceperant seruitutem missisque legatis libera responsa dederant quae contumeliosa reges

mus. G = *invenir etur.* 𝔈1. 2. = *farcir e.* P2. 3. = *s ar t iri.* G — *liceat — animae locum.* Ex. Fac. et Prim. = *o b i c e ultimum.* Lips. ci. = *spiritum tra d ere.* 𝔗 — 𝔈2. = *liceat a n i m u m non per vulnus* contra mstos etiam Pinc. Gr. Steph. (ad Dalech. Ep. 8.) ci. + *p e r o s, non per vulnus.*

Cap. XX.

q u o d patres = βADE 𝔊ro — 𝔅o. probat Lips. 𝔗 — 𝔈2. = *qu o s patres.* G = *quod p l u r e s.* VmD Pinc. v. l. Gr. 𝔈 — 𝔏4. = *qu o t patres.* βG P2. 4. 𝔗 — 𝔈2. — *quoque.* Rell. etiam Pinc. P3. Col. ∾.

i d e s t homo misericors = 𝔐 — 𝔅o. βGVA mDE Pall. 𝔈1. = *a d - est homo mis.* Col. = *a d est e n i m h i c o. misericors.* D = *ad h e c homo mis.* 𝔗𝔅 m𝔈2. = *a d h u c homo mis.* 𝔈2. — 𝔊 — *id est.* et recte fortasse. mD + *a luctu.* V P2. = *luctu lib e r.* G = *Non e s t g a t i i saevitia.* β = *Ga g ii saevitiam.*

sed irae = βGVADE. 𝔗 — 𝔅o + *sed irae m a l u m.*

d e scribere = βGVADE Gr. 𝔊ro — 𝔅o. 𝔗 — 𝔏4. = *s c r i bere.*

v i r i t i m furit = AmD Pinc. ci. m𝔈 𝔐 — 𝔅o. Col. = *viri t i furit.* βG E = *i r r i t u m fu e rit.* P3. = *viri u m furit.* Ex. Fac. et Prim. = *viri u m fu d it.* VP2. 4. 𝔗 — 𝔊 = *i n u n u m furit.* D = *i n u n u m fuer it.* 𝔗𝔅 = *totas la c e r at.*

e t flumina = VA. βGVDE 𝔗 — 𝔅o = *s e d flumina.* 𝔗 — 𝔐 = *e x - u t a ab omni.* P2. — *et* ante *tuta.* Col. = *et r u r a.*

2. *S i c rex Persarum* = βGVADE. 𝔗 — 𝔅o = *Sic u t rex Persarum.*

in Syria: u n de Rhinocolura lo c o nomen est = A. β = *in Syria unde r't hinocolura loco n. e.* G P4. = *in Syria n o n d e r c i n o colura loco n. e.* V = *in Syria uñ e r c hinocolura loco n. e.* D = *in S y a m* [cr. ∾]. *Unde r t inocolura* [cr. *r u nocolura*] *loco n. e.* E = *in Syria. U n d e r t i n o* [additum crucis signum] *colura loco n. e.* P2. = *T i n d e r t i n o colura loco n. e.* P3. = *unde e r c h inocolur o loco n. e.* Col. = *unde O r t h i n o c o l o n i a loco n. e.* 𝔗 — 𝔈1. = *in Syria t i n - d e n t i o colura loc i n. e.* 𝔈2. — 𝔅o = *in Syria: i n d e Rh. loci n. e.* β VADE P2. = *Macrob i d a e.* GP4. = *Macrobi t e.* P3. = *Macr a b i d e.* Col. = *Macro p i d e.* 𝔗𝔅 = *Macrob i c i.* 𝔈1. — 𝔅o = *Macrob i i.* G = *contu-*

uocant, Cambyses fremebat et non prouisis commeatibus, non exploratis itineribus, per inuia, per arentia trahebat omnem bello utilem turbam. cui intra primum iter deerant necessaria nec quicquam subministrabat sterilis et inculta humanoque ignota uestigio regio: sustinebant famem primo tenerrima frondium et cacumina arborum, tum coria igne mollita et quicquid necessitas cibum fecerat. postquam inter arenas radices quoque et herbae defecerant adparuitque inops etiam animalium solitudo, decimum quemque sortiti alimentum habuerunt fame saeuius.
Agebat adhuc ira regem praecipitem, cum partem exercitus 3
amisisset, partem comedisset: donec timuit, ne et ipse uocaretur ad sortem. tum demum signum receptui dedit. Seruabantur interim generosae illi aues et instrumenta epularum camelis uehebantur, cum sortirentur milites eius quis male periret, quis peius uiueret. XXI. Hic iratus fuit genti et ignotae et inmeritae, sensurae tamen: Cyrus flumini. Nam cum Babylona oppugnaturus festinaret ad bellum, cuius maxima momenta in occasionibus sunt, Gynden late fusum amnem uado transire temptauit: quod uix tutum est, etiam cum sensit aestatem et ad minimum deductus est. Ibi unus ex iis equis qui trahere regium 2
currum albi solebant abreptus uehementer commouit regem: iu-

meliosa regẽt. G(cr.∾) = *per invia trahentia.* Gron. ci. = *cum intra primum.* 𝔗 — 𝔈2. = *inter primum.* V + *inculta tellus.* P4. = *humanaque ignota regio.* βG 𝔗 — 𝔊 (m𝔈2. m𝔈 ∾) — *vestigio.* mDP2. = *victuri ignota regio.* Col. = *ignara vestigio regio.* Rell. etiam P3. ∾. V — *et* ante *cacumina.* V = *tunc coria.* GV = *molita.* GmA 𝔗𝔅 = *herbas.* βD(cr.∾) E = *herba.* VA ∾. Gron. ci. = *inops etiam talium.* probat Wessel. ad Herod. III. p. 207, 68. G = *decimumque sortiti.* E = *Fames saevius.* G = *fame saevis.*

3. V = *Angebat.* G (cr.∾) = *nec et ipse.* DE = *Tunc demum.*

generosae illi = VA. βGDE 𝔗 — 𝔅o = *illi generosae.* mD + *cum tamen sortirentur.*

Cap. XXI.

V — *et* ante *ignotae.* 𝔗 — 𝔈1. = *inmeritae sensere tantum.* m𝔈1. = *sensit iratum fluvius.* G = *tam Cirus flumini.* D (cr. ∾) = *Curus flumina cum Bab.* 𝔗 — 𝔈1. = *Cirus fluvium.* 𝔈2. — 𝔊 = *Cyrus fluvio.*

Babylona = βA. GDE Gr. 𝔗 — 𝔈2. = *Babyloniam* (*Babil.*). V Pinc. v. l. 𝔈 — 𝔅o = *Babylonem.* A = *Gygem late fusum.* P3. = *Gangem alias Gigem late fusum.* P4. = *Gusgelate fusum.* βGVDE P2. Col. 𝔗 — 𝔈1. = *Gangem late fusum.* 𝔈2. = *Gyndem.* P2. = *andempnando transire.* 𝔗 — 𝔊 = *nando transire* contra mstos etiam Pinc. Gr. 𝔗 — 𝔊 = *et cum sensit.* V — *et* ante *ad minimum.*

2. *ex iis equis* = VA. DE — *iis.* mD = *ex hiis equis.* βG 𝔗 — 𝔅o = *ex his equis.* V — *albi.* 𝔗 — 𝔈2. = *alibi solebant.* Rell. etiam Pall. ∾. G = *arreptus.* V = *arreptos.* V = *vehementer conti*[illegible] *regem commoverit.*

rauit itaque se amnem illum regis comitatus auferentem eo red-
3 acturum, ut transiri calcarique etiam a feminis posset. Huc deinde omnem transtulit belli adparatum et tamdiu adsedit operi, donec c et LXXX cuniculis diuisum alueum in CCC et LX riuos dispergeret et siccum relinqueret in diuersum fluentibus aquis. Periit itaque et tempus, magna in magnis rebus iactura, et militum ardor quem inutilis labor fregit et occasio adgrediendi inparatos, dum ille bellum indictum hosti cum flumine gerit. XXII. Hic furor (quid enim aliud uoces?) Romanos quoque contigit. C. enim Caesar uillam in Herculanensi pulcherrimam, quia mater sua aliquando in illa custodita erat, diruit fecitque eius per hoc notabilem fortunam: stantem enim praenauigaba-
2 mus. nunc causa dirutae quaeritur. Et haec cogitanda sunt exempla quae uites et illa e contrario quae sequaris, moderata, lenia. quibus nec ad irascendum causa defuit nec ad ulciscendum potestas. Quid enim facilius fuit Antigono quam duos manipulares duci iubere qui incumbentes regis tabernaculo faciebant quod homines et periculosissime et libentissime faciunt, de rege

se amnem illum regis comitatus auferentem eo redacturum = A. β = *se amnem illum regis commoveatus auf. eo red.* GV = *se amnem illum regis commeatus auf. eo red.* D = *se amni* [cr. ∾] *regis commeatum* [cr. *commeatus*] *auferente* [cr. ∾] *eo red.* E = *se amnem illum regis commeatum auf. eo red.* P2. = *illum regis commeatus auferentem.* P4. Col. = *commeatum.* Probat Grut. *commeatum* aut *commeatus.* 𝔗 — 𝔈2. 𝔊ro — 𝔅o = *amnem illum regis commeatus auferentem eo se red.* Lips. ci. = *regi.* 𝔖𝔊 = *amnem illum regis meatum auf. eo se red.* Pinc. ci. 𝔐 — 𝔏4. = *amnem illum regiis equis meatum auf. eo se red.*

3. *Huc deinde* = βVD (s.m.) 𝔗 — 𝔅o. A = *Hoc deinde.* G = *Huc denique amnem.* D(cr. ∾) = *Hoc denique.* E = *Hic denique.* P2. = *curriculis divisum.* Erm. ci. = *canaliculis div.* Lips. ci. = *funiculis div.* V Col. = *rivulos disp.* P3. = *numeros disp.* sG = *et auctum relinquent.*

et tempus, magna in magnis rebus iactura = A (p.m.) D (s.m.) Pinc. ci. 𝔖𝔊 𝔊ro — 𝔅o. A(s.m.) P3. Col. + *et tempus et magna* ∾. βGVD(p.m.) E P2. 𝔗 — 𝔈2. = *tempus et magna* ∾. P4. = *tempus in magn.* ∾. 𝔐 — 𝔏4. = ∾ *magna in vanis rebus iactura.* G = *bellum inditum.*

Cap. XXII.

V — *quoque.* βV = *contingit.* βG = *G. enim Caesar.* GVE = *custodia erat.* G = *diruit feritque.* V — *eius.* G = *notabilem formam.* V = *fortunam sui stagnantem.* G(cr. ∾) = *praenavigabimus.* P4. = *pernavigabamus.* P3. = *Sustantem enim praeuadigabata.* Lat. Latin. (B. Pr. p. 46.) = *praeternavigabamus.* G + *nunc qui.*

2. 𝔈2. — 𝔏4. = *Et tam haec* ∾ *quam illa e contr.* contra mstos etiam Gr. V — *et* ante *illa.* GVDE 𝔗 — 𝔈1. = *moderata levia.* βG — *ad* ante *irascendum.* Pinc. ci. 𝔖𝔊 = *qui excubantes.* probat Grut. Lips.

regis tabernaculo = βGVADE Gr. 𝔈1. 𝔗𝔅 = *regi tabern.* 𝔈2. — 𝔅o = *regio tabern.* G = *quam homines.* Piuc. v. l. 𝔖𝔊 + *qui de rege*

suo male existimant? Audierat omnia Antigonus, utpote cum
inter dicentem et audientem palla interesset. quam ille leuiter
commouit et, *Longius*, inquit, *discedite, ne uos rex audiat.*
Idem quadam nocte, cum quosdam ex militibus suis exaudisset 3
omnia mala inprecantis regi qui ipsos in illud iter et inextrica-
bile lutum deduxisset, accessit ad eos qui maxime laborabant et
cum ignorantes a quo adiuuarentur explicuisset, *Nunc,* inquit,
maledicite Antigono cuius uitio in has miserias incidistis:
ci autem bene optate qui uos ex hac uoragine eduxit. Idem 4
tam miti animo hostium suorum maledicta quam ciuium tulit.
Itaque cum in paruulo quodam castello Graeci obsiderentur et
fiducia loci contemnentes hostem multa in deformitatem Antigoni
iocarentur et nunc staturam humilem, nunc conlisum nasum de-
riderent, *Gaudeo,* inquit, *et aliquid boni spero, si in ca-*
stris meis Silenum habeo. Cum hos dicaces fame domuisset, 5
captis sic usus est, ut eos qui militiae utiles erant in cohortes
describeret, ceteros praeconi subiceret: idque se negauit factu-
rum fuisse, nisi expediret his dominum habere qui tam malam

suo. G = *male existimat.* Casaub. ci. = *ut de rege suo male existiment.* Gron. ci. 𝔅1. — 𝔅o = *existimabant* contra mstos. Multo erat promptius *existimantes.*

inter dicentem et audientem = βVADE Gr. 𝔗 — 𝔈2. Pinc. ci. 𝔊 — 𝔅o = *inter dicentes et audientem.* G = *inter dicente et audiente.* βG P3. 4. = *palam interesset.* 𝔗𝔅 = *parum interesset.* 𝔈1. — 𝔊 = *paulum interesset quem.* P2. = *pala.* Rell. etiam ex. Fac. et Primit. Col. ∾ (Col. = *quid ille*). GD (cr. ∾) E = *discite ne vos.* βDE P2. 4. 𝔗 — 𝔈2. = *rex exaudiat.*

3. G = *cum militibus.*

inprecantis = βGA. VDE 𝔗 — 𝔅o = *imprecantes.* V = *inextricabilem.* D = *luctum dedisset* (hoc cr. ∾). E cod. Lips. = *lutum dedisset.* A(s∾) = *laborabat.*

4. *Idem tam mili* = Col. 𝔈1. — 𝔅o. GVADE P2. 𝔗𝔅 = *Idem immili.* β = *Idem immicti.* P3. = P3. = *Idem inirati.* sD = *tam immili.* P4. = *Idem unito animo.* mD = *in def. Antigoni loquerentur.* V P2. Germ. 𝔗𝔅 + *inquit rex.* probat Grut. βGE P3. — *et aliquid.* Pinc. v. l. — *aliquid.* Pinc. ci. = *et bene spero.* P4. = *spero si hoc est si mei de me male loquuntur silentium habeo.* 𝔗𝔅 = *et aliquid boni sponsi in castris meis si hoc est si mei de me mala loquuntur: levum habeo: cum hos dicaces.* 𝔈1. — 𝔐 — *si* ante *in castris.* VD = *silentium habeo.*

5. βsADE 𝔗 — 𝔊 = *fames domuisset.* A (cr. ∾) = *capitis sic usus est.* Lat. Latin. l. l. = *captoque ut eos qui.* βG P2. 4. 𝔗 — 𝔈2. = *captis sicut mos est ut eos.* P3. = *captis sic mos est ut eos.* V = *captis sicut mos est suggestum est regi ut eos.* D cod. Lips. = *captis sicut mox est subgestum* [cod. Lips. = *sugg.*] *est regi ut eos.* E = *captos eos qui militiae* rell. om. Col. Pinc. v. l. ∾. 𝔗 — 𝔈2. = *praeconio* contra mstos etiam Pinc. Gr.

idque se negavit = βGVADE P2. 3. Col. 𝔗𝔅𝔅2. P4. = *Id se neg.* om. *que.* probat Grut. 𝔈1. — 𝔑u 𝔅o = *Id quoque se neg.* D = *non exped.* mD = *cum non exped.* E

haberent linguam. Huius nepos fuit Alexander qui lanceam in conuiuas suos torquebat, qui ex duobus amicis quos paulo ante retuli alterum ferae obiecit, alterum sibi. Ex his duobus tamen qui leoni obiectus est uixit. XXIII. Non habuit hoc auitum ille uitium, ne paternum quidem. Nam si qua alia in Philippo uirtus, fuit et contumeliarum patientia, ingens instrumentum ad tutelam regni. Demochares ad illum Parrhesiastes ob nimiam et procacem linguam adpellatus inter alios Atheniensium legatos uenerat. audita benigne legatione Philippus, *Dicite,* inquit, *mihi facere quid possim quod sit Atheniensibus gratum.*
2 Excepit Demochares et *Te,* inquit, *suspendere.* Indignatio circumstantium ad tam inhumanum responsum exorta erat: quos Philippus conticescere iussit et Thersitam illum saluum incolumemque dimittere. *At uos,* inquit, *ceteri legati, nuntiate Atheniensibus multo superbiores esse qui ista dicunt quam*
3 *qui inpune dicta audiunt.* Multa et diuus Augustus digna memoria fecit dixitque ex quibus adpareat iram illi non imperasse. Timagenes historiarum scriptor quaedam in ipsum, quaedam in uxorem eius et in totam domum dixerat nec perdiderat dicta: magis enim circumfertur et in ore hominum est temeraria urbanitas. Saepe illum Caesar monuit, moderatius lingua uteretur:

= *magnam haberent linguam.* Goerenz. (l. l. p. 7.) ci. = *Huius* [i. e. *malae linguae*] *non compos fuit Alexander:* ortum esse *nepos* ex compendiis *ñ c̄pos.* At hic ut alibi errat Seneca, nec probatur nobis ratio Eckhelii, qua eum defendere conatur in Doctr. Numm. t. II. p. 117. G = *paulo* [s *ante*] *retriculi.*

Cap. XXIII.

V = *hoc advitum ille.* 𝔗𝔅 = *hoc adiutus.* β = *ille vinum.* E + *Ille ne pat. q.* V = *nec paternum q.* V + *fuit fuit et cont.* V — *ad illum,* β = *paresiates.* GDE P2. 4. = *paresiades.* Exx. Franc. et Pinc. = *Parrhesiades.* V = *paresiastes.* 𝔗𝔅 = *parassiades.* V + *legatos ad filippum venerat.*

quid possim = GAmD. βVDE 𝔗 — 𝔅o = *quid possum.* E = *Quid sit Ath.*

2. V = *Excipit.*

et Te, inquit = βGVAmDE ex. Fac. et Prim. Gr. D 𝔗 — 𝔅o — *et.* P2. 3. Col. = *suspendio* (?). P4. = *suspende.*

exorta erat = A. βG 𝔗𝔅 — *erat.* VDE 𝔊l. — 𝔅o = *exorta est.* V = *Thersitẽ.* G + *et incolumem.* D = *ad nos inquit.* E = *at nos inquit.* A(cr. ∾) = *multos superbiores.* 𝔊l. = *mullo superiores assequi ista dicunt.* VmD = *impune dicunt.*

3. *ex quibus adpareat* = βGAsDE Gr. 𝔊ro — 𝔅o. 𝔗𝔅 = *quibus apparet.* 𝔊l. — 𝔏4. = *quibus appareat.* VD = *ex quibus apparet.* GDE 𝔗 — 𝔅o = *illi iram.* GE = *Tymagines.* D = *Tumagines.* A = *imagines.* 𝔗 — 𝔊l. = *Timagines.* 𝔗 — 𝔐 + *domum eius* contra mstos etiam Gr. β = *ne perdiderat.* G = *Suepe eum.* 𝔗 — 𝔊l. + *Saepe enim.*

moderatius = A. βGVADE 𝔗 — 𝔅o + *ut moderatius.*

**perseueranti domo sua interdixit. Postea Timagenes in contu-
bernio Pollionis Asinii consenuit ac tota ciuitate direptus est.
nullum illi limen praeclusa Caesaris domus abstulit. Historias** 4
**postea quas scripserat recitauit et conbussit et libros acta Caesa-
ris Augusti continentis in ignem posuit. Inimicitias gessit cum
Caesare: nemo amicitiam eius extimuit, nemo quasi fulguritum
refugit. fuit qui praeberet tam alte cadenti sinum. Tulit hoc,
ut dixi, Caesar patienter, ne eo quidem motus, quod laudibus
suis rebusque gestis manus adtulerat. Numquam cum hospite
inimici sui questus est: hoc dumtaxat Pollioni Asinio dixit,
θηριοτροφεῖς. Paranti deinde excusationem obstitit et, *Fruere,*** 5
**inquit, *mi Pollio, fruere.* Et cum Pollio diceret, *Si iubes,
Caesar, statim illi domo mea interdicam. Hoc me,* inquit,
putas facturum, cum ego uos in gratiam reduxerim? Fuerat
enim aliquando Timageni Pollio iratus nec ullam aliam habuerat
causam desinendi, quam quod Caesar coeperat. XXIV. Dicat
itaque sibi quisque quotiens lacessitur: Numquid potentior sum
Philippo? illi tamen inpune maledictum est. Numquid in domo
mea plus possum quam toto orbe terrarum diuus Augustus po-
tuit? ille tamen contentus fuit a conuiciatore suo secedere.
Quid est quare ego serui mei clarius responsum et contumacio-**

β(cr. ∾) = *domu sua.* GDE = *Tymagines.* A = *imagines.* D(cr. ∾) E cod. Lips. 𝔊ro = *a tota civitate.*

direptus est = βGVA (in hoc s. m. apposuit crucis signum) DE P3. 4. Col. 𝔊ro — 𝔚o. P2. 𝔗𝔚 = *directus est.* 𝔈1. — 𝔏4. = *dilectus est.* V = *nullum ei.* βGVD (m∾) E 𝔗𝔚 = *lumen.* G (cr. ∾) = *domo abstulit.*

4. AD (s. m.) P2. 3. Col. 𝔗 — 𝔊 = *quas postea.*

continentis = β. GV 𝔗 — 𝔚o = *continentes.* Rell. n. l. 𝔗 — 𝔊 + *cum Caesare Augusto.*

quasi fulguritum = A 𝔐 — 𝔚1. sAGV P2. 3. Col. 𝔗 — 𝔈2. = *quasi fulguris ictum.* β = *quasi fulgoris ictu.* P4. = *quasi volgaris ictum.* Pinc. ci. 𝔈𝔊 ℜu — 𝔚o = *quasi fulgure ictum.* V = *non alte.* βD(cr. ∾) E = *ut dixit.* V = *nec eo quidem.* V = *laudibus suis gestisque.* βGVAD 𝔗𝔚 = *Theriotrophis.* E = *Theriotrophys.*

5. G 𝔗 — 𝔈2. = *demus excusationem.* 𝔈 — 𝔏 𝔍u = *demum excusationem.* Rell. etiam exx. Fac. et Prim. ac Pinc. Gr. ∾. βGA (s∾) = *et feruere inquit.* E = *et fenere inquit.* 𝔗 — 𝔏 𝔍u — *et* contra mstos etiam exx. Fac. et Prim. ac Pinc. Gr. Exx. Fac. et Prim. ac Pinc. — *statim ille* (?). D (m∾) — *me* ante *inquit* et = *futurum.* G = *cum eo vos.* Ad *vos* mA = *scil. te et Imaginem.* G = *Tymagenus.* E = *Tymogeni.* Rell. etiam A ∾. 𝔈2. — 𝔊 — *aliam.* G (cr. ∾) = *habueram,*

Cap. XXIV.

sibi quisque = βGVADE 𝔗 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔚o = *quisque sibi.* G = *lascescit.* β = *ille tantum cont.* G — *suo* post *conviciatore.* βGV 𝔗𝔚 = *quare ergo.*

clarius responsum = βGVAD *quidam* Pinc. P3. Col. cod. Lips. m𝔈1. 𝔊ro — 𝔚o. P2. alii Pinc. = *elatius resp.* P4. = *durius resp.*

rem uoltum et non peruenientem usque ad me murmurationem flagellis et conpedibus expiem? quis sum cuius aures laedi nefas
2 sit? Ignouerunt multi hostibus: ego non ignoscam pigris, neglegentibus, garrulis? Puerum aetas excuset, feminam sexus, extraneum libertas, domesticum familiaritas. Nunc primum offendit? cogitemus quamdiu placuerit. Saepe et alias offendit? feramus quod diu tulimus. Amicus est? fecit quod noluit. Ini-
3 micus? fecit quod debuit. Prudentiori cedamus: stultiori remittamus. pro quocumque illud nobis respondeamus sapientissimos quoque uiros multa delinquere. neminem esse tam circumspectum cuius non diligentia aliquando sibi ipsa excidat. neminem tam maturum cuius non grauitatem in aliquod feruidius factum casus inpingat. neminem tam timidum offensarum qui non in illas, dum uitat, incidat. XXV. Quomodo homini pusillo solatium in malis fuit etiam magnorum uirorum titubare fortunam et aequiore animo filium in angulo fleuit qui uidit acerba funera etiam ex regia duci: sic animo aequiore fert ab aliquo laedi, ab aliquo contemni cuicumque uenit in mentem nullam esse tantam
2 potentiam in quam non incurrat iniuria. Quodsi etiam prudentissimi peccant, cuius non error bonam causam habet? Respiciamus quotiens adulescentia nostra in officio parum diligens fuerit, in sermone parum modesta, in uino parum temperans. Si iratus est, demus illi spatium quo dispicere quid fecerit pos-

Germ. m𝔈2. m𝔊 = *liberius resp.* 𝔗—𝔏4. = *hilarius resp.* E — *et* ante *non pervenientem.* D (m∾) — *aures.* G = *aures laederi nefas* om. *sit*, quod in m suppletur.

2. D + *et garrulis.* β = *familiarius.* D (cr. ∾) E = *familiaris.* G = *Non primum.* P3. = *Nam primum.* Col. = *Coniunx primum.* verum videtur Grutero. G = *offendimus.* β = *offendi.* V = *quamdiu tulimus.* D (m∾) = *quod voluit.*

Inimicus, fecit = βGVADE Gr. 𝔊ro — 𝔚o. 𝔗—𝔏4. + *Inimicus est, f.*

3. βGVADE Pall. cod. Lips. 𝔗—𝔈2. = *credamus.* de quo vide. Pinc. v. l. Col. ∾. 𝔗— 𝔚o = *respondeamus nobis* contra mstos. V = *quandoque delinquere.* G = *ne esse tam circumsp.*

sibi ipsa = AD 𝔗𝔚. βGVE = *sibi ipse.* sD 𝔈1. — 𝔚o = *sibi ipsi.* G = *fervidum factum casus impinguat.* D (cr. ∾) = *impugnat.* E — *in* ante *illas.*

Cap. XXV.

D (m∾) = *Quomodo enim.* G — *fuit* post *in malis.* β = *consilium in angulo.* P4. = *etiam ex regia duo.* Ex. Fac. et Prim. + *ex regia domo.*

animo aequiore fert = βGVADE P3. 4. Col. = *an. aeq. ferat.* 𝔗— 𝔚o = *an. aeq. feret.* G — *ab aliquo laedi.* β = *in mente.* G = *tanta potentia in qua.* A = *occurrat iniuria.* de quo vide. Rell. ∾.

2. β = *Quo si etiam si.* G (del.) + *Quodsi etiam si.* D (cr. ∾) E P2. = *quo despicere.* V P4. 𝔗𝔚 = *quo respicere.* P3. = *quo despioere alias respicere.* Rell. etiam Col. ∾.

sit: ipse se castigabit. Denique debeat poenas: non est quod cum illo paria faciamus. Illud non ueniet in dubium, quin se 3
exemerit turbae et altius steterit quisquis despexit lacessentes: proprium est magnitudinis uerae non sentire percussum. Sic inmanis fera ad latratum canum lenta respexit. sic inritus ingenti scopulo fluctus adsultat. Qui non irascitur inconcussus iniuria perstitit: qui irascitur motus est. At ille quem modo al- 4
tiorem omni incommodo posui tenet amplexu quodam summum bonum. nec homini tantum, sed ipsi fortunae respondet: Omnia licet facias, minor es, quam ut serenitatem meam obducas. Vetat hoc ratio cui uitam regendam dedi. plus mihi nocitura est ira quam iniuria. Quidni plus? illius modus certus est: ista quousque me latura sit dubium est. XXVI. Non possum, inquis, pati. graue est iniuriam sustinere. Mentiris. quis enim iniuriam non potest ferre qui potest iram? Adice nunc quod id agis, ut et iram feras et iniuriam. Quare fers aegri rabiem et phrenetici uerba? puerorum proteruas manus? nempe quia uidentur nescire quid faciant. Quid interest quo quisque uitio fiat inprudens? inprudentia par in omnibus patrocinium est. Quid ergo? inquis, inpune illi erit? Puta te uelle: tamen non 2
erit. Maxima est enim factae iniuriae poena fecisse. nec quis-

ipse se castigabit = βGVADE Scal. 𝔗𝔅 — *se.* 𝔈1. — 𝔅o = *se ipse castigabit.*

debeat poenas = βGVA sD Gr. Grut. ci. (Suspicc. XII, 2.) 𝔊ro — 𝔓1. 𝔅2. DE cod. Lips. = *debet poenas.* probat Lips. 𝔗 — 𝔏4. 𝔑u 𝔅o = *dabit poenas.*

3. *veniet in dubium* = βmGADE. GV 𝔗 — 𝔅o = *venit in dubium.*

et altius steterit = AmD 𝔗 — 𝔅o. βGV = *et alius st.* D = *altius st.* om. *et.* E = *Cum te et alius st.* G = *quisque.* V = *despexerit.* GP2. = *mansuetudinis verae.* V = *verae mansuetudinis.* P3. = *mansuetudinis vel magnitudinis nunc non sentire percussus.*

non sentire percussum = βGVADE P4. Col. 𝔗 — 𝔈1. *percussus* est *ictus.* cf. N. Q. II, 6, 3. P2. = *non sentire percussurum.* 𝔈2. — 𝔅o + *non se sentire percussum.* V = *Sicut immanis.* Pinc. ci. = *latratus canum* aut *latratum canis* = ex. Pinc. Grut. ci. = *latratum caninum.* G (m∾) V = *sic iratus.* D(m∾) E = *sic irritatus.* G = *affultat.* V = *exultat.* G = *incussus iniuria.* P3. + *et inconcussus.* 𝔈1. 2. + *in iniuria* contra mstos etiam Pinc. Gr. 𝔗𝔅 = *persistit.*

4. G (cr. ∾) = *posuit.* 𝔗 — 𝔑u 𝔅o = *quodam amplexu* contra mstos etiam Gr. (β P4. = *amplexu quoddam.* P3. = *amplexum quoddam*). GA (s.m.) = *ipse fortunae.* G (m∾) — *minor es.* G (s∾) = *obducat.*

dubium est = βGVADE. 𝔗 — 𝔅o = *incertum est.*

Cap. XXVI.

V = *qui id agis.* 𝔈2. — 𝔐 — *et* ante *iram.* βG = *frenetici.* βGVD 𝔗 — 𝔐 = *quid faciunt.* A(s.m.) = *quousque vitio.* Pinc. ci. = *imprudentiae par* aut — *patrocinium est.* G = *imprudentia pura.* P4. — *est* post *patrocinium.*

2. βG 𝔗𝔅 = *facta iniuria.* A =

quam grauius adficitur quam qui ad supplicium poenitentiae traditur. Deinde ad condicionem rerum humanarum respiciendum est, ut omnium accidentium aequi iudices simus: iniquus autem
3 est qui commune uitium singulis obiecit. Non est Aethiopis inter suos insignitus color. nec rufus crinis et coactus in nodum apud Germanos uirum dedecet. Nihil in uno iudicabis notabile aut foedum quod genti suae publicum est. Et ista quae retuli unius regionis atque anguli consuetudo defendit: uide nunc quanto in iis iustior uenia sit quae per totum genus humanum uolgata
4 sunt. Omnes inconsulti et inprouidi sumus, omnes incerti, queruli, ambitiosi. Quid leuioribus uerbis ulcus publicum abscondo? omnes mali sumus. Quicquid itaque in alio reprehenditur id unusquisque in suo sinu inueniet. Quid illius pallorem, illius maciem notas? pestilentia est. Placidiores itaque inuicem simus: mali inter malos uiuimus. Una nos res facere quietos potest, mutuae facilitatis conuentio. Ille iam mihi nocuit: ego illi nondum. Sed iam aliquem fortasse laesisti. sed laedes.
XXVII. Noli aestimare hanc horam aut hunc diem. totum inspice mentis tuae habitum: etiam si nihil mali fecisti, potes facere. Quanto satius est sanari iniuriam quam ulcisci? Multum temporis ultio absumit. multis se iniuriis obicit, dum una do-

factae iniuria. D (m∾) = *pena facta fecisse iniuriam.* E = *pena fecisse facta iniuriam.* E = *quisquis gravius.*

Deinde ad condicionem = βGVADE P3. Col. P4. = *Deinde ad condictionem.* 𝔗 — 𝔅o = *Denique ad conditionem.* P4. = *accedentium.* P3. = *accn̄tium.* A = *sumus.* *iniquas* (hoc cr. ∾). GD (m∾) E — *est* post *iniquus autem.* GDE = *singulis obicit.*

3. V + *color niger.*

virum dedecet = P4. 𝔊ro — 𝔅1. 𝔅o. A Col. = *virum decet.* βG quaedam exx. Pinc. = *virum dum decet.* P3. = *unum dum decet.* VDE P2. 𝔗 — 𝔏4. 𝔑u 𝔅2. = *utrumque decet.* Ex. Franc. = *dum decet.* Pinc. ci. = *viritim decet* aut *apud Germanos dedecet* om. *virum.* Col. + *Et nihil in uno.* Ex. Fac. et Prim. = *Nec in uno.* Pinc. v. l. Col. m𝔊 = *gentis suae.*

Et ista = βGVADE 𝔗 — 𝔐. 𝔏 — 𝔅o = *At ista.* GD (cr. ∾) = *aut anguli.* E = *religionis aut anguli.*

in iis = A. DE = *in hiis.* βV 𝔗 — 𝔅o = *in his.* G = *ex his iustior.*

4. D (m∾) E — *omnes* ante *incerti.*

Quid levioribus = βGVADE 𝔗 — 𝔊. 𝔐 — 𝔅o = *Quid lenioribus.* G = *ultra publicum.* G = *invenit.* A = *illius aciem.* G — *itaque* post *Placidiores* et = *sumus.* 𝔗 — 𝔅o *Una res nos* contra mstos. βDE 𝔗 — 𝔅o = *potest quietos.* GmD 𝔗𝔅 = *mutuae felicitatis.*

iam mihi = A. βGVDE 𝔗 — 𝔅o = *mihi iam.* 𝔈1. 2. = *aliqua fortasse* contra mstos etiam Pinc. Gr. P4. Fischer ci. + *non laesisti.*

Cap. XXVII.

V = *vel hunc diem.* E — *totum.* E — *quanto* — *ulcisci.* βGVD (m∾) E tres Gr. 𝔗𝔅 = *ultio assumit.* P4. = *adsumit.* G = *dum illa dolet.*

let. Diutius irascimur omnes quam laedimur: quanto melius est abire in diuersum nec uitia uitiis opponere? Num quis satis constare sibi uideatur, si mulam calcibus repetat et canem morsu? Ista, inquis, peccare se nesciunt. Primum quam iniquus 2
est apud quem hominem esse ad inpetrandam ueniam nocet? deinde si cetera animalia hoc irae tuae subducit, quod consilio carent, eodem loco tibi sit quisquis consilio caret. Quid enim refert an alia mutis dissimilia habeat, si hoc quod in omni peccato muta defendit, simile habet, caliginem mentis? Peccauit: hoc enim primum, hoc enim extremum. Non est quod illi cre- 3
das, etiam si dixit, Iterum non faciam. Et iste peccabit et in istum alius et tota uita inter errores uolutabitur. Mansuete inmansueta tractanda sunt. Quod in luctu dici solet efficacissime et in ira dicetur: Utrum aliquando desines an numquam? si aliquando, quanto satius est iram relinquere quam ab ira relinqui? An semper haec cogitatio permanebit? uides quam inpacatam tibi

P4. Grut. ci. (Suspp. XII, 17.) = *dum unam dolet.* D + *dolet iniuria.* 𝔗 — 𝔊 = *alia in universum* contra mstos etiam Pinc. Gr. Ex. Fac. et Prim. = *ire indulsum.*

vitia vitiis opponere = βGADE ex. Fac. et Prim. atque alia Pinc. P3. 4. Col. Scal. cod. Dal. 𝔐. VP2. 𝔗 — 𝔊 𝔏 — 𝔅o = *vitia vitiis componere.* β tres Gr. = *Numquid satis.* D (cr. ∾) = *Numquid satius.* E = *Numquis satius.* P4. = *Unde quis satis.* V = *Numquid satis quis sibi constare.* A (cr. ∾) = *sibi deatur.* Inter *calcibus* et *repetat* mG inserit *se nesciunt.*

2. GE = *Primus quam.* D(cr. ∾) = *Primus quo.* Pinc. v. l. 𝔊𝔊 = *quam iniquus es.* D (cr. ∾) E = *hominem qui ad imp.*

hoc irae tuae = βGADE Gr. Germ. Scal. 𝔈1. — 𝔊 𝔅2. 𝔗𝔅 = *hic irae tuae.* 𝔐 — 𝔑u 𝔅o — *hoc.* V — *tuae.* V tres Gr. = *subducunt.* P4. = *subducuntur.* probat Grut. 𝔗𝔅 = *subdunt.* Rell. ∾.

eodem loco = βmGVAmDE Gr. 𝔅2. 𝔗 — 𝔑u 𝔅o = *eo loco.* G (m∾) D(m∾) — *eodem loco* — *caret.* mG = *concilio.* βGVAD (cr. ∾) E P2. 𝔗 — 𝔈1. = *multis dissimilia.*

habeat, si hoc quod in omni = β A P4. Col. 𝔊ro — 𝔅2. G P2. 𝔗𝔅 — *habeat* — *habet.* 𝔅o — *si hoc* — *habet.* V P3. = *Si hoc habet quod in omni.* D = *habet* [cr. ∾]. *Si in* [n.] *hoc quod in omni.* E = *habet si in hoc quod in omni.* 𝔈1. — 𝔊 = *habet si quod in o.* 𝔐 — 𝔏4. — *hoc.* V P3. = *defendit muta.* Col. = *in vita defendit.*

simile habet, caliginem = Col. 𝔊ro — 𝔅2. probat Grut. βVADE P3. 𝔈1. — 𝔏4. = *similem habet caliginem.* P4. = *simile caligine mentis.* G = *caligine mentis.* 𝔗𝔅 = *hanc caliginem mentis.* 𝔈1. 2. + *Hac peccavit.* G (s∾) Pinc. v. l. P3. 4. = *hoc est primum hoc est extremum.* Cod. Lips. = *hoc est primum.* probat Lips. et ci. = *hoc erit extremum.* Col. 𝔈1. 2. — *enim* ante *extremum.* 𝔊𝔊 = *hoc est primum, hoc extremum.* Rell. etiam P2. ∾.

3. G 𝔗 — 𝔏𝔍u = *etiam si dixit.* P3. = *etiam si dixerim.* Rell. etiam P2. 4. Col. ∾. G = *non faciem.* G = *et iste pecoavit.* 𝔈1. 2. + *inter errores suos* contra mstos etiam Pinc. Gr. G = *inter errores voluptatur.* A(cr. ∾) = *et inra dicetur.* 𝔗 — 𝔏4. — *quanto* ante *satius* contra mstos etiam Gr.

An semper haec = βGVADE P2. 4.

denunties uitam: qualis enim erit semper tumentis? XXVIII. Adice nunc quod nisi bene te ipse succenderis et subinde causas quibus stimuleris renouaueris, sua sponte ira discedet et uires illi dies subtrahet: quanto satius est a te illam uinci quam a se? Huic irasceris, deinde illi. seruis, deinde libertis. parentibus, deinde liberis. notis, deinde ignotis. Ubique enim causae supersunt, nisi deprecator animus accessit. Hinc te illo furor rapiet, illinc alio. et nouis subinde inritamentis orientibus conti-
2 nuabitur rabies. Age, infelix, ecquando amabis? O quam bonum tempus in re mala perdis! Quanto nunc erat satius amicos parare, inimicos mitigare, Rempublicam administrare, transferre in res domesticas operam quam circumspicere quid alicui facere possis mali? quod aut dignitati eius aut patrimonio aut corpori uolnus infligas? cum id tibi contingere sine certamine ac
3 periculo non possit, etiam si cum inferiore concurses. Uinctum licet accipias et ad arbitrium tuum omni patientiae expositum: saepe nimia uis caedentis aut articulum loco mouit aut neruum

Col. 𝔗 — 𝔈2. Ex. Fac. et Prim. P3. = *Si semper haec.* 𝔊 — 𝔚o = *Sin semper haec.*

cogitatio permanebit = A ex. Fac. et Prim. βGVE 𝔗 — 𝔚o = *cogitatio durabit.* D = *cogit. durabitur.* 𝔗𝔚 = *vide impacatam quam tibi.* Etiam Germ. = *vide.* 𝔈1. = *vides impacatam quam tibi.* G = *quam pacatum.* D (cr. ∾) E = *quam pacatam.* V 𝔗 — 𝔊 = *denuncias.* P2. = *Qualis erit enim vita semper timentis.* GP3. = *Qualis enim semper timentis.* D (m∾) E P4. 𝔈1. = *Qualis enim semper timentis erit.* Col. = *Qualis erit semper tumentis.* Cod. Lips. = *Qualis enim semper tumentis erit animus.* probat Lips. 𝔗𝔚 = *Qualis erit enim semper timentis.* 𝔈2. — 𝔊 = *Qualis erit semper ira tumentis.* Rell. ∾.

Cap. XXVIII.

G = *Adice non.*

quod nisi bene = 𝔈1. — 𝔚o. A ex. Fac. et Prim. Col. = *quod cum bene.* βGVDE P2. 3. 4. 𝔗𝔚 = *quod bene* om. *nisi.* P3. — *te ipse.* V P2. 3. = *succendis.* G = *et subinde eras quibus.* mG = *et subinde oras quibus.* V + *ipse stimuleris.* βE = *stimulis.* GVmD Pall. 𝔗𝔚 = *renovaberis.* D = *revocaberis.* E = *parentibus deinde libertis.* VD = *animus accesserit.* βG (cr. ∾) P4. = *Hinc telo illo.* E = *Hinc telum. illo.* P3. = *Hinc celo illo.* Col. = *Hinc illo te.* P2. = *Hinc te ille.* 𝔗 — 𝔏 𝔍u + *et illinc alio* contra mstos etiam Gr. P3. 4. = *illic alio.* D (m∾) = *irritamentis advenientibus.*

2. *ecquando amabis* = ci. Goerenz. l. l. p. 8. βGV 𝔗 — 𝔚o = *et quando amabis.* Cod. Dal. = *quando aliquem amabis.* Rell. n. l. β + *et quanto nunc.*

erat satius = VA. βGDE 𝔗 — 𝔚o = *satius erat.* G = *amico parare.* β = *sufferre in res dom.* 𝔗 — 𝔚o = *possis facere* contra mstos. G (s.m.) P2. 𝔈1. — 𝔐 = *quo aut dignitati.* Rell. etiam P3. 4. Col. ∾. GV cod. Dal. Scal. = *vulnus infigas.* V = *aut periculo.* GE = *concurres.*

3. βGVD (m∾) P2. 3. 𝔗 — 𝔊 = *Victum licet accipias.* Rell. etiam ex. Fac. et Prim. P4. Col. ∾. G = *tuum cum patientiae.* G = *loco novit.* A = *aut nervum. in his.* E =

in his quos fregerat dentibus fixit. Multos iracundia mancos, multos debiles fecit, etiam ubi patientem nacta est materiam. Adice nunc quod nihil tam inbecille natum est, ut sine elidentis periculo pereat. inbecillos ualentissimis alias dolor, alias casus exaequat. Quid, quod pleraque eorum propter quae irascimur 4
offendunt nos magis quam laedunt? multum autem interest utrum aliquis uoluntati meae obstet an desit, eripiat an non det. Atqui in aequo ponimus utrum aliquis auferat an neget. utrum spem nostram praecidat an differat. utrum contra nos faciat an pro se. amore alterius an odio nostri. Quidam uero non tan- 5
tum iustas causas standi contra nos, sed etiam honestas habent. Alius patrem tuetur, alius fratrem, alius patruum, alius amicum: his tamen non ignoscimus id facientibus quod, nisi facerent, inprobaremus, immo quod est incredibile saepe de facto bene existimamus, de faciente male. XXIX. At mehercules uir magnus ac iustus fortissimum quemque ex hostibus suis et pro libertate ac salute patriae pertinacissimum suspicit et talem sibi ciuem, talem militem contingere optat. Turpe est odisse 2
quem laudes: quanto uero turpius ob id aliquem odisse propter quod misericordia dignus est? si captiuus in seruitutem subito depressus reliquias libertatis tenet nec ad sordida ac laboriosa ministeria agilis occurrit, si ex otio piger equum uehiculumque domini cursu non exaequat, si inter cotidiana peruigilia fessum somnus oppressit, si rusticum laborem recusat aut non fortiter obiit a seruitute urbana et feriata translatus ad durum opus.

aut nervum. In his. Germ. = *quos fregit dentibus.* G = *dentibus fixerit.* D(m∾) — *multos ir. mancos.*

patientem nacta est materiam = A (habuit prius *nancta*, sed *n* expunctum p. m.). βG = *patientie ē nacta materie.* VDE𝔗 — 𝔙o = *patientiae est nacta materiam.* βV = *imbecilles.* G = *imbecillos valitudinissimis.*

4. *voluntati meae* = βGVADE Gr. 𝔏4. — 𝔙o. 𝔗 — 𝔏 𝔍u = *voluptati meae.* G = *aut non det.*

5. D — *vero.* G(s∾) — *etiam* ante *honestas.* G — *alius fratrem.* A = *alius patriam.* G = *non agnoscimus.* G = *uno quod est.* V — *bene* ante *existimamus.*

Cap. XXIX.

β𝔗 — 𝔖 = *mehercule.*

2. β — *odisse.* V = *quem laudas.* β = *quanto nec turpius.* G + *turpius est.* 𝔑u 𝔙o = *dignus est, si captivus* sublata interrogationis nota. D = *subito deprehensus.* G = *cursum non exequat.* β = *cursum nón exsequat.*

inter cotidiana pervigilia fessum = βA (A = *cottidiana*) cod. Iur. probant Opsop. Grut. G = *inter cotidiana vigilia sexum.* VD Gr. 𝔗 — 𝔙o = *inter cotidianas vigilias fessum* (mD = *pervigilias*). E = *inter cotidianam vigiliam fessum.*

obiit = βG (p.m.) AD (p.m.) E 𝔗 — 𝔈1. G (s.m.) D(s.m.) 𝔈2. — 𝔙o = *obit.* V + *subiit vel* [illegible] D

3 Distinguamus utrum aliquis non possit an nolit: multos absoluemus, si coeperimus ante iudicare quam irasci. Nunc autem primum inpetum sequimur. deinde quamuis uana nos concitauerint, perseueramus, ne uideamur coepisse sine causa. et quod iniquissimum est pertinaciores nos facit iniquitas irae. Retinemus enim illam et augemus, quasi argumentum sit iuste
4 irascentis grauiter irasci. Quanto melius est initia ipsa perspicere quam leuia sint, quam innoxia? Quod accidere uides in animalibus mutis idem in homine deprehendes: friuolis turbamur et inanibus. XXX. Taurum color rubicundus excitat, ad umbram aspis exsurgit, ursos leonesque mappa proritat. Omnia quae natura fera ac rabida sunt consternantur ad uana. Idem inquietis et stolidis ingeniis euenit: rerum suspicione feriuntur, adeo quidem, ut interdum iniurias uocent modica beneficia in quibus frequentissima, certe acerbissima iracundiae materia est.
2 Carissimis enim irascimur, quod minora nobis praestiterint quam mente concepimus quamque alii tulerint: cum utriusque rei paratum remedium sit. Magis alteri indulsit? nostra nos sine comparatione delectent: numquam erit felix quem torquebit felicior. Minus habeo quam speraui? sed fortasse plus speraui quam debui. Haec pars maxime metuenda est. hinc perniciosissimae

(m∾) = *a servitute humana.* G (cr.∾) = *translata.*

3. V = *aut nolit.* G — *nos* ante *concitaverint.* Cod. Lips. = *Retinemus modo.* Lips. ci. = *Retinemus non modo illam, sed augemus.* 𝔅o = *iusta irascentis.* 𝔈2. — 𝔏 𝔍u = *iuste irascendi* contra mstos etiam Gr.

4. A — *in* ante *animalibus.* D (m∾) = *animalibus brutis.* β = *in hominem.* Col. = *frivolis perturbamur.*

Cap. XXX.

G = *aspis exegerit.* Cod. Lips. = *aspis exercit.* G = *ac rapi sunt.* V = *rabida ac fera sunt.* V = *consternuntur.*

ad vana = A 𝔐 — 𝔅o. βGVD E omnes Pinc. P2. 4. Col. 𝔗 — 𝔈1. = *ad ima.* Cod. Lips. 𝔑 = *ad yma.* P3. = *ab ima.* Lips. ci. 𝔈2. — 𝔊 = *ad minima.* Pinc. ci. m𝔊 = *ad inania.* G = *serum suspicione.* P3. Col. = *feruntur.* DE = *frequentissime.* sD = *acerbissime.* mD P2. 4. Col. + *ac acerbissima.*

2. G = *quam mentem.* 𝔈2. — 𝔐 = *mente concipimus.* Col. (m∾) = *mente conspicimus.*

quamque alii tulerit = βA P2. 3. Col. GVD = *quam que alii tulerint.* 𝔑 — 𝔅o = *quam quae alii tulerint.* quam scripturam defendit Arntz. ad Aurel. Vict. de Caess. c. 40. p. 429. H. Steph. (Prood. II, 5.) ci. = *aut quam quae alii tulerint.* Gron. ci. = *quam alii tulerint* om. *que.* E = *quam quod alii tulerint.* P4. = *quamquam alii tulerint.* β = *remedium fit.* V = *indulxit.* Steph. l. l. tollit interrogationis notas post *indulsit* et *speravi.* D (m∾) = *nostra nox nota comparat.* G = *delectant.* βGDE 𝔑 — 𝔅 = *sed forte plus.*

irae nascuntur et sanctissima quaeque inuasurae. Diuum Iulium 3
plures amici confecerunt quam inimici, quorum non expleuerat spes inexplebiles. Uoluit quidem ille: neque enim quisquam liberalius uictoria usus est ex qua nihil sibi uindicauit nisi dispensandi potestatem, sed quemadmodum sufficere tam inprobis desideriis posset, cum tantum omnes concupiscerent quantum unus poterat? Uidit itaque strictis circa sellam suam gladiis commilitones suos, Cimbrum Tullium acerrimum paulo ante partium defensorem aliosque post Pompeium demum Pompeianos. XXXI. Haec res sua in reges arma conuertit fidissimosque eo conpulit, ut de morte eorum cogitarent pro quibus et ante quos mori uotum habuerant. Nulli ad aliena respicienti sua placent. Inde dis quoque irascimur, quod aliquis nos antecedat, obliti quantum hominum retro sit et paucis inuidentem quantum sequatur a tergo ingentis inuidiae. Tanta tamen inportunitas homi- 2
num est, ut quamuis multum acceperint, iniuriae loco sit plus accipere potuisse. Dedit mihi praeturam: sed consulatum speraueram. Dedit duodecim fasces: sed non fecit ordinarium consulem. A me numerari uoluit annum: sed deest mihi ad sacer-

3. E = *quos non expleverat.* 𝔑 — 𝔅o = *poterat unus.* D P2. = *poterat dare unus.* Rell. etiam P3. 4. Col. ∾. G = *victis itaque.* β = *itaque tristis circa.* sG = *strictis cura sellam.* βA P 3. = *cimbrum uillium.* G = *cimbrum iullium.* V = *cimbrum iulium.* D P2. = *cimbrum tulium.* mD = *De cimbro iulio.* E = *cumberum uillium.* P4. = *Cubrum Nilium.* Col. = *Cymbrum Villum.* 𝔑 = *Cymbrum Tullium.* 𝔗 — 𝔊1. = *Cimbarum Tullium.* 𝔐 — 𝔏4. = *Cimbrum Tillium.* De diversa huius nominis scriptura cf. Ernest. Ind. Hist. ad Cic. Oudendorp. ad Caes. B. C. III, 42. p. 712. Bentl. ad Hor. Satt. I, 6, 24.

ante partium = βGAE. VD 𝔑 — 𝔅o + *ante suarum partium.* Col. = *avosque post Pompeium domum Pompeianam.* P4. = *aliosque primum Pompeium, demum Pompeianos.* G = *post Pompeium deinde.* D P2. 3. 𝔑 — 𝔊1. + *demum post Pompeianos.*

Cap. XXXI.

G(cr. ∾) = *res suas.* V = *fidissimos quoque.* G = *Nulli ad aliam.* D(m∾) E 𝔑 — 𝔅 = *Nulli ad alia.* β = *diis quosque.* 𝔅1. 𝔑u 𝔅o = *aliquis non antecedat,* primum ex librarii errore.

obliti quantum hominum retro sit et paucis invidentem quantum sequatur a tergo ingentis invidiae = A Col. Brux. V 𝔊ro — 𝔅o = ∾ *invidentes* ∾. Gron. ci. = *ringentis invidiae.* Ruhk. ci. = *urgentis inv.* Ex. Fac. et Prim. = ∾ *paucis indigentes quantum sequatur a tergo ingentis invidentiae.* extremum vocabulum non improbat Grut. Exx. Francisc. et Pinc. = *obliti quantum sequatur a tergo spiculis ingentis invidiae sauciati.* G = *obliti quoque sequatur a tergo ing. inv.* rell. om. E cod. Lips. = *obliti quanti sequantur* [cod. Lips. = *sequatur*] *a tergo spiculis ingentis invidiae sauciati.* probat Lips. et *quanti* accipit pro *quam multi,* βD Pall. 𝔑 — 𝔏4. — *quantum hominum* — *invidentem.*

2. V = *non attendimus. tamen tanta imp.* G = *Dedit praemium mihi.* βG 𝔑 — 𝔊1. = *numerari vo-*

dotium. Cooptatus in collegium sum: sed cur in unum? Con-
3 summauit dignitatem meam: sed patrimonio nihil contulit. Ea dedit mihi quae debebat alicui dare: de suo nihil protulit. Age potius gratias pro his quae accepisti: reliqua exspecta et nondum plenum esse te gaude. Inter uoluptates est superesse quod speres. Omnes uicisti? primum esse te in animo amici tui laetare. multi te uincunt? considera quanto antecedas plures quam sequaris. XXXII. Quod sit in te uitium maximum quaeris? falsas rationes conficis: data magno aestimas, accepta paruo. Aliud in alio nos deterreat. quibusdam timeamus irasci, quibusdam uereamur, quibusdam fastidiamus. Magnam rem sine dubio fecerimus, si seruulum infelicem in ergastulum miserimus. Quid properamus uerberare statim, crura protinus frangere? non peribit potestas ista, si differetur. Sine id tempus ueniat quo ipsi iubeamus: nunc ex imperio irae loquimur. cum illa abierit, tunc uidebimus quanto ista lis aestimanda sit. In

lunt. Pinc. v. l. = *sed deesse mihi.* Mss. et Gr. ∾. G (s.m.) — *ad* ante *sacerdotium.* G = *Quo optatus.* DP2. 𝔑 — 𝔅 = *Quo aptatus.* VmD Col. = *Coaptatus.* P3. = *Captatus.* β = *Qu aptatus.*

in collegium sum = AmED 𝔑 — 𝔅o. V = *in collegio sum.* βGD Pall. = *in collegium suum.* Col. = *ad collegium suum.* GD (m∾) E 𝔑 — 𝔅 = *Consumam dign.* β = *Consumavi dign.* 𝔈1. = *Consummem dign.*

3. β = *Ededit mihi.* β P2. 𝔑 — 𝔈2. = *et dedit mihi.* Rell. etiam ex. Fac. et Prim. Gr. ∾. G = *relicta et expecta.*

plenum esse te = A. GVE = *te plenum esse.* βD 𝔑 — 𝔅o = *plenum te esse.* Fortasse abiiciendum Pron. 𝔑 — 𝔅o = *primum te esse* contra mstos.

Cap. XXXII.

Quod sit in te vitium maximum = D. AE = *Quod sitiente vitium max.* G = *Quod si sciente vit. m.* P4. = *Quod sitienter vit. m.* P2. = *Quod sitiente te vit. m.* 𝔑 — 𝔅 = *Quod sitiente* [𝔑 = *siciente*] *maximum vitium.* V + *Vel quod sit in te siciente vit. max.* P3. + *Vel quod sit in te nesciente vit. max.* Col. + *Vel quod sit in te sciente vit. max.* Agric. ci. = *Quid infitiantis maximum vitium quaeris.* Erm. ci. = *Quid in infitiante maximum vit. q.* 𝔈1. — 𝔊 = *Quid si in te max. vit.* 𝔐 — 𝔅o = ∾ *max. vit.* G (m∾) — conficis. β = *Alius in alio.* D (m∾) — *vereamur quibusdam.* βG = *quibusdam venera mur.* G (s∾) — *in* ante *ergastulum.* β 𝔑 — 𝔈2. = *quod properamus.* G = *Quid proferamus.* D (m∾) E = *quem properamus.* P3. = *Quod properamus frangere verberare statim crura* („ultimam vocem minus liquido expressit"). E = *curare protinus.* G P2. 4. — *verberare* — *protinus.* G = *non perhibit.* G (cr. ∾) Col. = *differtur.* P3. + *differetur, alias vel si sit dilata.* V = *sine ut tempus.* P3. 𝔑 — 𝔅 = *sive id tempus.* P4. = *Sum id tempus veniat quo ipse videamus.* Col. = *Sum id tempus veniat quo ipsi videamus.* G (m∾) — *veniat.* P3. = *Tunc ex imp.* A P4. Col. 𝔑 — 𝔅 = *loquemur.*

quanto ista lis aestimanda sit = β GVAE P3. 4. Col. P2. — *sit.* D = *quanto ista lex* [cr. *lix*] *aest. sit.* 𝔑 — 𝔈1. = *quanto sit ista lis aest.* 𝔈2. — 𝔅o = *quanti sit ista lis aest.*

hoc enim praecipue fallimur: ad ferrum uenimus, ad capitalia supplicia et uinculis, carcere, fame uindicamus rem castigandam flagris leuioribus. Quomodo, inquis, nos iubes intueri 2
quam omnia per quae laedi uideamur exigua, misera, puerilia sint? Ego uero nihil magis suaserim quam sumere ingentem animum et haec propter quae litigamus, discurrimus, anhelamus uidere quam humilia et abiecta sint, nulli qui altum quiddam aut magnificum cogitat respicienda. Circa pecuniam plurimum uo- 3
ciferationis est: haec fora defatigat, patres liberosque committit, uenena miscet, gladios tam percussoribus quam legionibus tradit. haec est sanguine nostro delibuta. propter hanc uxorum maritorumque noctes strepunt litibus et tribunalia magistratuum premit turba. reges saeuiunt rapiuntque et ciuitates longo seculorum labore constructas euertunt, ut aurum argentumque in cinere urbium scrutentur. XXXIII. Libet intueri fiscos in angulo iacentes. Hi sunt propter quos oculi clamore exprimantur, fremitu iudiciorum basilicae resonent, euocati ex longinquis regionibus iudices sedeant iudicaturi utrius iustior auaritia sit. Quid si ne propter fiscum quidem, sed pugnum aeris aut inputatum a seruo denarium senex sine herede moriturus stomacho

G(m∾) — *venimus.* 𝔑𝔗 = *castigamus.* G — *rem castigandam.* Pinc. v. l. = *flagellis levioribus.* Mss. etium Gr. ∾.

2. *laedi videamur* = GAE P4. Col. 𝔑 — 𝔊. V = *laedi videbamur.* P3. = *laedi videamus.* βD 𝔐 — 𝔅o = *laedi videmur.* G (cr. ∾) = *miseria.* P3. = *indigentem animum.* Col. = *magnum animum.* G 𝔑 = *hanelamus.* V = *anellamus.* V = *vide quam humilia quam abi.* P3. = *quam humilida vel quam abiecta.* βVDE P3. = *abiecta sunt.* G = *abiecta super.* G (n.) E + *respicienda sunt.*

3. G = *hic fora.* mD + *liberosque in illa.* P2. + *liberosque nulla.* Scal. = *percussionibus.* E = *sanguinem nostrum.* β = *dilibuta.* G (m∾) = *uxorum virorumque.* G = *premunt turba.* D(m∾) = *reges insaniunt.* E + *se evertunt.* G = *argentum* om. *que.* P3. = *in cinerem.*

Cap. XXXIII.

GD (m∾) = *Licet intueri.* G = *propter anguli* [n.] *oculi clamore exprimantur.* V ex. Fac. et Prim. P3. = *propter quos venae clamore tumescunt.* Pontan. ci. = *propter quos loculi cl.* Cod. Lips. = *oculi calore.* P2. = ∾ *experimantur.* 𝔈2. — 𝔅o = ∾ *exprimuntur.* Rell. etiam P4. Col. ∾.

resonent = A. βGVDE Gr. 𝔑 — 𝔅o = *resonant.* quod pro Coniunctivo Coniug. III. accipit Grut. 𝔑 — 𝔅 = *advocati ut longinquis.* 𝔈1. — 𝔊 = *evocati qui longinquis.* V (n.) + *ex longinquis advolent reg.* Ex. Fac. et Prim. + *regionibus advolant.*

sedeant = βGVADE P3. 4. Col. 𝔑 — 𝔊. P2. 𝔐 — 𝔅o = *sedent.* E = *iudicari utrius.* 𝔑 — 𝔊 = *avaritia est.* GVD P2. 3. 4. 𝔑 — 𝔊 = *Quid si non pr. f. q.* E = *Quid sive pr. f. q.* βA Col. ∾. A (cr. ∾) = *ficum.* A(s.m.) = *pugnam.* Pinc. ci. = *amputatum.* probat Lips. sed Gron. defendit alterum.

2 dirumpitur? Quid si propter usuram haud milesimam ualitudina-
rius fenerator distortis pedibus et manibus ad conparandum non
relictis clamat ac per uadimonia asses suos in ipsis morbi ac-
cessionibus uindicat? Si totam mihi ex omnibus metallis quae
cum maxime deprimimus pecuniam proferas, si in medium pro-
icias quicquid thesauri tegunt auaritia iterum sub terras referente
quae male egesserat: omnem istam congeriem non putem dignam
quae frontem uiri boni contrahat. Quanto risu prosequenda sunt
quae nobis lacrimas educunt? XXXIV. Cedo nunc, persequе-
re cetera, cibos, potiones horumque causa paratam ambitionem,
munditias, uerba, contumelias, motus corporum parum hono-
rificos et suspiciones, et contumacia iumenta et pigra mancipia,
interpretationes malignas uocis alienae: quibus efficitur, ut in-
2 ter iniurias naturae numeretur sermo homini datus. Crede mihi,
leuia sunt propter quae non leuiter excandescimus, qualia quae

2. βGVE P2. 4. Col. 𝔑 — 𝔊 = *aut millesimam.* D = *aut millessimum* (cr. *am*). P3. = *ante millesimam.* A = *aut̄* [lineola addita videbatur a s. m.] *milensimam.* hoc poterat recipi: nam similiter monumentum Ancyr. habet *quadragensimum* et *duodevicinsimum.* cf. Wagner Orthogr. Verg. p. 457, 6. G = *pedibus inanibus.*

ad conparandum non relictis = βGVADE Gr. 𝔑 — 𝔈2. 𝔅2. 𝔈𝔊 𝔑u 𝔅o = *ad comparendum non rel.* hoc nescio an librarii errore apud Grut. tribuatur Pinciani mstis: quo decepti sunt Lips. et Ruhk. Pinc. ci. 𝔐 — 𝔅1. = *ad computandum modo relictis.* Lips. ci. = *ad comparcendum modo rel.* A = *per vadim omnia.* E = *per vadimoniam.* 𝔑 — 𝔊 = *in ipsius morbi* contra mstos. G — *accessionibus* et = *iudicat.* mD = *vendicat.* E = *metallis etiam cum maxime.*

deprimimus = GVADE 𝔑 — 𝔊 𝔑u — 𝔅o. β = *deprimimur.* 𝔐 — 𝔅1. = *depromimus.* V = *interim sub terras.* P4. = *avaritia rerum sub terras.* P3. = *super terras.* VA P3. 𝔑 — 𝔅 = *male gesserat.* D = *male egeserat.* mD = *congesserat.* G = *male eiecerat.*

non putem dignam = AmD. E 𝔈1. — 𝔅o = *dignam non putem* (𝔈1. = *autem*). βGVD 𝔑 — 𝔅 — *dignam.* β = *quē frontem.*

Cap. XXXIV.

D (cr. ∾) = *Credo nunc.* D = *prosequere.* mDE = *persequi.* G = *potiones tumque causa.* V = *ortum campum ambiciones immundicias* (= cod. Lips. Brux. probat Lips.). D = *ortum aram* [mD = *horumque causa paratam*] *ambitiones immunditias.* E = *ortumque cause paratam amb.* Ex. Fac. et Prim. — *horumque causa paratam* et = *ambitiones.* P2. = *ortum aram ambitionem.* P3. = *ortumque causa, periram ambitionem.* P4. = *ortumque tam paratam ambitionem.* Col. = *horumque tam paratam ambit.* Cod. Lips. = *ortumque caussae paratam amb.* Cod. Dalech. = *honorumque causa.* Vet. cod. Rom. = *horumque causa parata.* Lips. ci. = *horumque caussa iratam amb.* aut *horumque caussa saepe iratam amb.* Ruben. ci. = *parata in ambitionem.* Gron. ci. = *horumque cura paratam.* 𝔑 — 𝔅 + *et verba.* 𝔈1. — 𝔊 = *verbera.* D + *verba et.* D 𝔑 — 𝔅o + *et motus.* Rell. etiam P3. 4. Col. ∾. 𝔑 — 𝔅 = *interpretatores malignos.* E — *naturae.*

2. V Pinc. ex. dom. — *quae ante*

pueros in rixam et iurgium concitant. Nihil ex his quae tam triste agimus serium est, nihil magnum. Inde, inquam, uobis ira et insania est, quod exigua magno aestimatis. Auferre hic mihi hereditatem uoluit. hic me diu in spem supremam captatus criminatus est. hic scortum meum concupiuit. Quod uinculum amoris esse debebat seditionis atque odii causa est, idem uelle. XXXV. Iter angustum rixas transeuntium concitat: diffusa et late patens uia ne populos quidem collidit. Ista quae adpetitis, quia exigua sunt nec possunt ad alterum nisi alteri erepta transferri, eadem adfectantibus pugnas et iurgia excitant. Respondisse tibi seruum indignaris libertumque et uxorem et clientem: deinde idem de Republica libertatem sublatam quereris quam domi sustulisti. Rursus si tacuit interrogatus,

pueros. Ex. Francisc. GG = *qualiaque pueros.* Ex. Fac. et Prim. = *qualia quoque pueros.* GE Scal. cod. Dal. + *et in iurgium.* P2. = *Nihil ex huius.*

tam triste agimus serium est = β sGAD (s.m.) E P2. G R = *tam triste agimus sevum est.* ZB = ∾ *saevum est.* V P4. Col. = *tam triste gerimus serium* [Col. = *serum*] *est.* D (p.m.) = *tam triste agimus servum est.* Quidam codd. Pinc. = *tanti gerimus.* P3. = *tam cara gerimus senum est.* Pinc. ci. = *tanquam seria agimus serium est* (hoc legebatur in ex. Fac. et Prim.). C1. 2. = *tam tristes agimus saevum est.* G — Bo = *tam tristes agimus serium est.* GVADE Gr. R — B = *nobis ira.* β ∾. βGDE P2. 4. = *magna aestimatis* (*extim.*). V P3. Col. = *magna aestimamus* (*extim.*). R — G = *magna existimatis.* A ∾. V — *hic* post *Auferre.* G = *nichil hereditatem.*

hic me diu in spem supremam captatus criminatus est = A. β quaedam exx. Ermi P2. R — B = *hic me diu spem supremam captatus tunc criminatus est.* G = *hic me diu spem suppremam* [cr. *spe supprema*] *captatus tunc* [n.] *criminatus.* V P3. = *hic me diu spem supremam captatus criminatus est.* D = *hic me diu inter* [del.] *spem supremam captatus. Si* [del.] *criminatus est.* Quaedam exx. Pinc. = *Diu spe suprema captatus criminatus est.* Col. = *hoc mei diu spem supprimam captatus crim.* E = ∾ *spem supremam captus est. Criminatur.* P4. = *Hic me diu spe suppina captatum crim.* Cod. Lips. = *spem supremam captatus.* C1. = *Hic me, dum spe suprema captus est criminatur.* Agric. ci. C2. — Bo = *Hic me diu spe suprema captatum criminatus est.* Ruben. ci. = *captato.* Lips. ci. = *Hic me diu spe in suprema captatum* aut *Hic me diu spem supremam captantem.*

Cap. XXXV.

G(s∾) = *itaque angustum.* V = *nec populos q.* G = *Ita quae appetitis.* D + *vos appetitis.* G — *quia* ante *exigua.* V = *quam exigua.*

pugnas et iurgia = A. Col. = *pugnas iurgia* om. *et.* βGE = *pugna et iurgia.* P3. = *pugnata et iurgia.* P4. = *pugnam iurgia.* V P2. R — Bo = *pugnam et iurgia.* G = *excitanti.*

servum indignaris libertumque = A mD Col. Brux. Gro — Bo (B1. = *liberumque*). βGVDE Pall. R — G — *servum.* M — L Ju = *indignaris libertum* om. *servum* et *que.* L4. = *indignaris servum libertumque.* Grut. suspicatur hic latere aliquod maius ulcus: refutatur a Gron. V + *idemque de rep.* G = *sublatam queritis.* V R — B = *sublatam quaeris.*

2 contumaciam uocas. Et loquatur et taceat et rideat. Coram domino? inquis: immo coram patre familiae. Quid clamas? quid uociferaris? quid flagella media coena petis, quod serui loquuntur, quod non eodem loco turba concionis est, silentium solitudinis? In hoc habes aures, ut non modulata tantum et mollia et ex dulci tracta conpositaque accipiant: et risum audias oportet et fletum. et blanditias et lites. et prospera et tristia.
3 et hominum uoces et fremitus animalium latratusque. Quid miser expauescis ad clamorem serui, ad tinnitum aeris aut ianuae inpulsum? cum tam delicatus fueris, tonitrua audienda sunt. Hoc quod de auribus dictum est, transfer ad oculos. qui non minus fastidio laborant, si male instituti sunt: macula offenduntur et sordibus et argento parum splendido et stagno non ad
4 solum perlucente. Hi nempe oculi qui non ferunt nisi uarium ac recenti cura nitens marmor, qui mensam nisi crebris distinctam uenis, qui nolunt domi nisi auro pretiosiora calcare, aequissimo animo foris et scabras lutosasque semitas spectant et maiorem partem occurrentium squalidam, parietes insularum ex-

2. GE = *et taceat et v i d eat.*

patre familiae = βGVADE ℜ — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *patrefamilias.* G(cr. ∾) = *media coena petitis.* βGVAD ℜ — 𝔈1. = *loquantur.* E ∾.

concionis est, silentium solitudinis = βGVA P2. 3. Col. D = *conc. est que* [m *quo*] *sil. sol.* E = *contioni est quo sil. solitudini.* P4. ℜ — 𝔅o + *conc. est et sil. sol.*

ut non modulata tantum = βGA P3. Col. 𝔐. E = *non ut modulata tantum.* D P2. = *ubi* [sD *ut*] *non nisi modulata tantum.* V P4. ℜ — 𝔊 + *ut non nisi modulata tantum.* 𝔏 — 𝔅1. = *ut nisi modulata tantum* ∾ *accipiant?* ℜu — 𝔅o = *ut non nisi modulata cantuum* ∾ *accipiant?* ex Ruhk. ci. β — *et* ante *ex dulci.*

3. E = *Quid miser exclamesscis.* D P2. ℜ — 𝔈2. + *et ad clamorem.*

ad tinnitum aeris aut ianuae inpulsum = AE Col. (Col. = *tynnitum*). V = *et tinnitum aeris et ianuae.* G = *ad tinn. aeris ut ianuae.* DP2. = *et ad tremitum* [mD *tinnitum*] *eris* [mD *aeris*] *aut ianue.* ℜ — 𝔈2. + *et ad tinn. aeris aut ian. imp.* Ex. Fac. et Prim. = *ad tinn. aeris ad laminae impulsum.* βP3. 4. 𝔈 — 𝔅o = *ad tinnitum aeris, ad ianuae imp.* G = *cum tamen delicatus.* GDE Germ. Scal. ℜ — 𝔈2. — *Hoc* ante *quod de auribus.* Rell. etiam Pinc. v. l. ∾. ℜ — 𝔈2. — *est* post *dictum.* V = *transferes.* P3. Col. = *transfers.* P4. = *transfert.* ℜ — 𝔈1. = *transferunt.* 𝔈2. = *transferant.* Rell. etiam Pinc. v. l. P2. ∾. Germ. Scal. cod. Dal. = *non minore fastidio.*

stagno non ad solum perlucente = A. βGVDE ℜ — 𝔅1. = ∾ *ad solem perl.* Lips. ci. ℜu — 𝔅o = *stanno non ad solem perl.* idem legit Lat. Latin. p. 46.

4. E — *qui non ferunt.* ℜ — 𝔅 = *vanum ac recenti curru nitens.*

crebris distinctam venis = A Col. Germ. Scal. cod. Dal. Iur. m𝔈2. 𝔊ro — 𝔅o. βGVDE tres Pall. cod. Lips. ℜ — 𝔈1. = *cr. dist. vinis.* 𝔈2. — 𝔏4. = *cr. dist. naevis.*

auro pretiosiora = A. V = *auro pretioso.* D = *aurum et pretiosa.* βGE ℜ — 𝔅o = *auro pretiosa.* G = *foris et scabias.* D = *et lutosas.* G = *squalitam.* G = *insularum exosos.* P4. = *exoesos.*

esus, rimosos, inaequales. XXXVI. Quid ergo aliud est quod illos in publico non offendat, domi moueat quam opinio illic aequa et patiens, domi morosa et querula? Omnes sensus perducendi sunt ad firmitatem: natura patientes sunt, si animus illos desiit corrumpere. qui cotidie ad rationem reddendam uocandus est. Faciebat hoc Sextius, ut consummato die, cum se 2
ad nocturnam quietem recepisset, interrogaret animum suum: *Quod hodie malum tuum sanasti? cui uitio obstitisti? qua parte melior es?* Desinet ira et moderatior erit quae sciet sibi cotidie ad iudicem esse ueniendum. Quicquam ergo pulchrius hac consuetudine excutiendi totum diem? qualis ille somnus post recognitionem sui sequitur? quam tranquillus, quam altus ac liber, cum aut laudatus est animus aut admonitus et speculator sui censorque secretus cognoscit de moribus suis? Utor hac potestate et cotidie apud me causam dico. cum subla- 3
tum e conspectu lumen est et conticuit uxor moris mei iam conscia, totum diem meum scrutor factaque ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipse abscondo, nihil transeo: quare enim quicquam ex erroribus meis timeam, cum possim dicere: Uide ne istud amplius facias, nunc tibi ignosco. In illa disputatione pugna-

rimosos = βVA Col. Iur. probat Heus. p. 236. P4. = *rumosos.* P3. = *ei mosos.* G = *ruinososque.* D E 𝔑 — 𝔅o = *ruinosos.*

Cap. XXXVI.

βG(cr. ∾) D(m∾) tres Pall. = *aequa et inpatiens.* Grut. suspicatur Praep. additam esse ad augendam *patiendi* significationem. G = *domi meroa.* V = *domi rimosa.* D + *et morosa.* G(cr. ∾) = *naturam.* G = *animos illos.*

desiit corrumpere = βGADE P2. Col. cod. Lips. 𝔑 — 𝔈1. (sed scribunt antiquo more *desit* cum 𝔊ro 𝔅1. quod Lipsio derivatur a verbo *deesse*). V P3. 4. 𝔅2. = *desinit corr.* 𝔈2. — 𝔏4. 𝔑u 𝔅o = *desinat corr.* (𝔑u = *destinat* librarii errore).

2. βG P3. = *Faciat hoc Sextius.* D P2. 4. 𝔑 — 𝔅 = *faciat hoc quod Sext.* G + *ut in consummato.* D (m∾) = *ubi consummato.* G = *quietam.* P4. = *recepisse.*

moderatior erit = AE. βG — *erit.* VD 𝔑 — 𝔅o = *erit moderatior.* 𝔑 — 𝔈1. = *qui sciet.* β = *quae scies.* G (n.) + *sibi er cotidie.* β = *sibi et cot.*

Quicquam ergo = βA. V = *Quid est ergo.* GDE 𝔑 — 𝔅o = *Quid ergo.* D = *totam diem.* G + *somnus qui post.* E = *sequetur.*

quam altus = A. βGVDE 𝔑 — 𝔅o — *quam.* V = *recognoscit.* D𝔑 — 𝔊 = *cognoscet.*

3. G = *apud me coram dico.* V 𝔑 — 𝔅o = *moris iam mei.*

totum diem meum scrutor = βGADE P3. 4. Brux. 𝔏4. 𝔊ro. probant Grut. Gron. P2. — *meum.* V Col. + *meum iam scrutor.* mD 𝔑 — 𝔅o (exc. 𝔏4. 𝔊ro) = *t. d. mecum scrutor.*

factaque = βGVADE Scal. 𝔑 — 𝔅o — *que.* β = *ad dicta.* V = *mihi ipsi.* β = *abscondit.* G = *abscondo vel transeo.* Scal. cod. Dal. + *agnoscere quicquam.* GD(m∾) E 𝔑 — 𝔅 = *quicquid ex error. m.* P2. = *ex erroribus nostris.* Col. = *timeant.* D(cr. ∾) 𝔑 — 𝔊 = *possum dicere.* GD(m∾) = *non tibi ignosco.*

cius locutus es. noli postea congredi cum inperitis: nolunt discere qui numquam didicerunt. Illum liberius admonuisti quam debebas: itaque non emendasti, sed offendisti. de cetero uide, non tantum an uerum sit quod dicis, sed an ille cui dicitur ueri patiens sit. XXXVII. Admoneri bonus gaudet: pessimus quisque correctorem asperrime patitur. In conuiuio quorumdam te sales et in dolorem tuum iacta uerba tetigerunt? uitare uolgares conuictus memento: solutior est post uinum licentia, quia ne sobriis quidem pudor est. Iratum uidisti amicum tuum ostiario causidici alicuius aut diuitis, quod intrantem submouerat: et ipse
2 pro illo iratus extremo mancipio fuisti. Irasceris ergo catenario cani? et hic, cum multum latrauit, obiecto cibo mansuescit. Recede longius et ride. Nunc iste aliquem se putat, quod custodit litigatorum turba limen obsessum. nunc ille qui intra iacet felix fortunatusque est et beati hominis iudicat ac potentis iudicium difficilem ianuam. nescit durissimum esse ostium car-
3 ceris. Praesume animo multa tibi esse patienda. Numquis se hieme algere miratur? numquis in mari nausiare, in uia concuti? Fortis est animus ad quae praeparatus uenit. Minus honorato loco positus irasci coepisti conuiuatori, uocatori, ipsi qui tibi praeferebatur. Demens, quid interest quam lecti premas partem? honestiorem te aut turpiorem potest facere puluinus?

V = *noli a m ō congredi.* D(m∾) — *qui* ante *numquam.* G = *Illud liberius.* GE = *quam debeas.* P4. — *vide* post *de cetero.* V = *ne tantum.* ADE P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔊1. + *ne non tantum.* P4. = *ne non an verum sit* om. *tantum.* E = *vir patiens.*

Cap. XXXVII.

V = *pessimus quoque.*

correctorem = βGDE P3. 4. cod. Dal. A = *rectorem.* Col. = *correctionem.* non improbat Grut. V P2. 𝔑 — 𝔚o = *correptorem.* cf. II, 10, 4. V = *iactata verba.* P4. = *vulgares convictos.* 𝔊2. — 𝔏𝔍u = *vulgarem convictum.* Rell. etiam Gr. ∾. 𝔊1. 2. + *quia nuno ne sobriis q.* P3. 4. = *ne sobrius* [= G] *q. pudorem.*

causidici alicuius aut divitis = AmD 𝔐𝔑 — 𝔚o. βGVDE P2. 4. Col. 𝔑 — 𝔖 = *caus. al. aut vidisti.* P3. = *c. ul. vel aut vidisti.* m𝔊2. m𝔊 = *c. al. aut audisti.* Brux. = *c. al. aut iudisci.* Ruben. ci. = *aut iudicis.* P. Faber (Semestrr. II, 12.) ci. = *c. alicuius, quod* rell. om. Gron. ci. = *aut iurisconsulti.* Ruhk. ci. = *aut aulici.* G = *submovat.*

2. P4. = *intus iacet.* G — *est* post *fortunatusque.* G = *beati homines.*

iudicat ac potentis = mss. etiam Gr. 𝔖ro — 𝔚o. 𝔑 — 𝔏4. = *ac potentis iudicat.* VD (m∾) E = *iudicium.*

3. β = *Praesumere.* 𝔑 — 𝔚o = *esse tibi* contra mstos. βG 𝔑 — 𝔊1. = *in mare.* V + *vel in via.* G = *Fortis est animi.* β = *atque praeparatus.* V = *ad quae paratus.* G = *convivatorum ipsi.* VD + *et ipsi.*

pulvinus = βA Col. 𝔐𝔑 — 𝔚o. GVDE Pinc. v. l. P3. 4. = *pulviner.*

Non aequis quemdam oculis uidisti, quia de ingenio tuo male
locutus est. Recipis hanc legem? ergo te Ennius quo non de-
lectaris odisset. et Hortensius simultates tibi indiceret. et Cice-
ro, si derideres carmina eius, inimicus esset. XXXVIII. Uis
tu aequo animo pati candidatus suffragia? Contumeliam tibi fe-
cit aliquis: numquid maiorem quam Diogeni philosopho Stoi-
co? cui de ira cum maxime disserenti adulescens proteruus in-
spuit: tulit hoc ille leniter et sapienter. *Non quidem,* inquit,
irascor: sed dubito tamen an irasci oporteat. Quanto Cato 2
noster melius? qui, cum agenti causam in frontem mediam
quantum poterat adtracta pingui saliua inspuisset Lentulus ille
patrum nostrorum memoria factiosus et inpotens, abstersit fa-
ciem et, *Affirmabo,* inquit, *omnibus, Lentule, falli eos qui
te negant os habere.* XXXIX. Contigit iam nobis, Nouate,
bene conponere animum: aut non sentit iracundiam aut supe-
rior est. Uideamus quomodo alienam iram leniamus; nec enim
sani esse tantum uolumus, sed sanare. Primam iram non au-
debimus oratione mulcere: surda est et amens. dabimus illi
spatium. remedia in remissionibus prosunt. nec oculos tumen-

P2. ℜ — 𝔊 = *pulvin u m.* P3. + *N a m non aequis.* Grut. ci. + *I a m non aequis.* E = *q u e dam oculis.* E = *locutus e s.* V = *Recipi a s hanc legem.* D (m∾) = *ergo c i m t u s quo non.* Col. = *si d e s i d e r e s carmina eius.*

Cap. XXXVIII.

Lips. ci. + *N o n vis tu.* β Col. = *t u m maxime.* VP3. — *cum.* P2. = *cum maxim o.* ℜ — 𝔅 = *t um maxim o.* G = *protervus in p o s uit.* GDE P2. 4. ℜ — 𝔊 — *ille.* P3. = *tulit hoc n e leniter.* Col. = *Tulit ille hoc leniter.* βDE ℜ — 𝔊 = *le v iter.*

e t sapienter = βGVADE ℜ (ℜ = &). 𝔗 — 𝔅o = *a c sapienter.* G — *inquit.* V — *tamen.* P3. = *sed s u b i t o dubito an.* Grut. ci. = *sed s u b dubito tamen.*

2. *Q u a n t o Cato noster melius.* ita scribendum duxi: nam βGAE P2. Col. = *Quanto noster melius.* mD ex. Franc. 𝔊 — 𝔅o = *Cato noster melius.* poterat autem alterutrum facile omitti propter similitudinem. V = *Quanto çe n o n noster melius.* P3. = *Quanto Z e n o n noster melius.* D ℜ — ℭ1. = *Quanto v i d e t u r melius.* P4. = *Quanto noster L a e l i u s.* ℭ2. = *Cato v i d e t u r melius.*

q u i, cum = A. βGVDE ℜ — 𝔅o = *c u i cum.* ℜ — 𝔅o = *causam agenti* contra mstos. D (m∾) = *i n p u l l i s s e t Lentulus.* P4. = *patrum a n n o r u m.* Col. = *p. n. m e m o r i f i c u s.* G = *ab s t r u x i t faciem.* G (s∾) = *falli eos e t s e negant.* G = *ō s haber e t.* D(m∾) = *inquit h o m i n i bus.*

Cap. XXXIX.

βD P2. 3. Col. ℜ — ℭ1. = *Contin git.* E = *Conti n g a t.* G (m∾) — *Novate.*

animum: aut non = AE. G + *s e d aut non.* βGD ℜ — 𝔅o + *s i aut non.* P3. Col. = *aut superior e m.* GE = *esse tantum san e.* G (m∾) Scal. Germ. = *iram non d e b e m u s.* E = *remissio r ibus.*

tumen t i s = βAE. G = *t i mentis.* VD ℜ — 𝔅o = *tument e s.*

tis temptabimus uim rigentem mouendo incitaturi nec cetera ui-
2 tia dum feruent. Initia morborum quis curat. Quantulum, inquis, prodest remedium tuum, si sua sponte desinentem iram placat? Primum, ut citius desinat, efficit. deinde custodit, ne recidat. Ipsum quoque inpetum quem non audet lenire fallet: remouebit omnia ultionis instrumenta. simulabit iram, ut tamquam adiutor et doloris comes plus auctoritatis in consiliis habeat. moras nectet et, dum maiorem poenam quaerit, prae-
3 sentem differet. omni arte requiem furori dabit. Si uehementior erit, aut pudorem illi cui non resistat incutiet aut metum. Si infirmior, sermones inferet uel gratos uel nouos et cupiditate cognoscendi auocabit. Medicum aiunt, cum regis filiam curare deberet nec sine ferro posset, dum tumentem mammam leniter fouet, scalpellum spongia tectum induxisse. Repugnasset puella remedio palam admoto: eadem, quia non exspectauit, dolorem tulit. XL. Quaedam non nisi decepta sanantur. Alteri dices: Uide ne inimicis iracundia tua uoluptati sit. alteri: Uide ne magnitudo animi tui creditumque apud plerosque robur cadat. Indignor mehercules et non inuenio dolendi modum: sed tempus exspectandum est. dabit poenas. Serua istud in animo tuo: cum poteris, et pro mora reddes. Castigare uero irascentem et ultro obirasci incitare est. Uario adgredieris blan-

E = *templab a mus.* βG (s∾) = *templa v i mus.* Col. = *templave r i-mus.* 𝔑 — 𝔅 = *v o mendo incitaturi.* E = *incita r i.* P3. = *in r itaturi.* GE = *Initia v e r borum.*

2. βG = *Quantulum q u i s quis.* G = *si t u a sponte.* G = *iram placa-t u r.* D(cr.∾) = *u b i citius.* E = *eff e cit.*

custod i t = βGVADE Gr. 𝔅2. 𝔑 — 𝔅 = *custodi e r i t.* 𝔈1. — 𝔑u 𝔅o = *custod i e t.* G = *q u a m quam adiutor.* G(s∾) = *moras necti t.* G = *p l enam quaerit.* D(m∾) P2. Col. = *poenam quaer e t.* 𝔑 — 𝔅 = *p e-t i t poenam.* 𝔈 1. — 𝔅o = *quaerit poenam.* Rell. etiam P3. 4. ∾. G (s∾) D𝔑 — 𝔈1. = *diff e r t.* 𝔑 — 𝔅 = *f a c tori dabit.*

3. 𝔑 — 𝔊 = *non resist i t.* Agric. ci. — *non* ante *resistat.* P2. = *incu-t i e m.* βGADE 𝔑 — 𝔈1. = *inf e r t.* V ∾. A = *cognoscendi a vocabit.* β GVD (s∾) E P3. Col. 𝔑 — 𝔈1. = *co-gnoscendi v o cabit.* P2. = *cognoscen-di v a cabit.* P4. = *cognoscendi mà-bit.* G = *Medicum a u t e m.* GE = *t i mentem.* E 𝔑 — 𝔅 𝔊ro 𝔅1. = *le-v iter fovet.* D = *le v iter fov e r e t.* V = *leniter fov e r e t.* G = *sc a b e llum.* E = *induxiss e t.* G = *e o dem q u e non expect a n t.*

Cap. XL.

E = *nisi decer p ta.* G = *nisi de-c r e ta* (Fessl. legit *dec e r ta*). G(s∾) = *Alteri d i e s.* E — *magnitudo.* A (n.) + *a l t e r i indignor.* G 𝔑 — 𝔅 = *Indign i or.* 𝔑 — 𝔅o = *meherçu l e* contra mstos. 𝔑 — 𝔅 = *d e lendi.* G = *expectan d i est.*

cum pot ę ris = VA (p.m.) D P4. βGA (s.m.) sDE 𝔑 — 𝔅o = *cum po-t ueris.* P4. — *et* ante *pro mora.* G = *redd e t.*

et ultro o b i r a s c i = AE P3. Col.

deque, nisi forte tanta persona eris, ut possis iram comminuere, quemadmodum fecit diuus Augustus, cum coenaret apud Uedium Pollionem. Fregerat unus ex seruis eius crystallinum. 2
rapi eum Uedius iussit ne uolgari quidem more periturum: muraenis obici iubebatur quas ingentis in piscina continebat. Quis non hoc illum putaret luxuriae causa facere? saeuitia erat. Euasit e manibus puer et confugit ad Caesaris pedes nihil aliud petiturus, quam ut aliter periret, ne esca fieret. Motus est nouitate crudelitatis Caesar et illum quidem mitti, crystallina autem omnia
coram se frangi iussit conplerique piscinam. Fuit Caesari sic 3
castigandus amicus: bene usus est uiribus suis. E conuiuio rapi homines imperas et noui generis poenis lancinari? si calix tuus fractus est, uiscera hominis distrahentur? tantum tibi placebis, ut ibi aliquem duci iubeas ubi Caesar est? XLI. Si cui tantum potentiae est, ut iram ex superiori loco adgredi pos-

Brux. 𝔊ro 𝔅1. 𝔅o. *obirasci* est *contra irasci.* cf. Tranq. II, 9. *obirascens fortunae animus.* Ep. 56, 9. (*ambitio*) *obirata rebus parum sibi cedentibus.* Appul. Apol. p. 385. ed. Oud. — *cum male audiunt — obirascantur.* βG = *et ultro tibi irasci.* P4. + *et ultro obirasci, alias obviam ire ei.* VD P2. ℜ — 𝔏4. ℜu 𝔅2. = *et ultro obviam ire ei.* β = *eggredieris.* G = *egredieris.* V = *aggrederis.* 𝔐 — 𝔏ℨu = *persona erit* contra mstos. G = *ut possit.* Col. = *cum coena* [s.m. *coenavit*] *apud.* βGVE Gr. ℜ — 𝔈1. = *apud Nedium Poll.* D = *apud nedium police* (cr. *Polionem*). 𝔈2. = *apud Atedium Poll.* A Pinc. ci. ∾.

2. GE = *Fregit unus ex servis suis.* P2. — *eius* post *ex servis.* ℜ — 𝔅 = *unus cryst.* [ℜ = *cristillanum*] *ex servis morte rapi.* 𝔈1. = *unus cryst. ex servis: rapi.* 𝔈2. = *unus cryst. ex servis. Ad mortem rapi.* β = *crustallinum,* ut saepius. 𝔊 — 𝔐 + *Ad mortem rapi* contra mstos etiam Gr. V = *capi.* β VDE Gr. ℜ — 𝔈1. = *Nedius.* G (m∾) — *Vedius.* 𝔈2. = *Atedius.*

ne volgari quidem = βGA P3. Col. ℜ𝔗. VDE P2. 4. 𝔅 — 𝔅o = *nec vulg. q.*

more periturum = βGVADE Gr. (Col. = *periturus*). ℜ — 𝔅o = *periturum morte.* V = *obici iubebat.* βG = *obici videbatur.*

quas ingentis in piscina = βGA Col. sD pars Pinc. P3. Scal. cod. Dal. cod. Rom. 𝔊ro — 𝔅o = *quas ingentes in pisc.* VP2. = *quas ingens ibi piscina.* DE pars Pinc. P4. = *quas ingenti in pisc.* ℜ — 𝔏4. = *quas ingens piscina.* D (m∾) — *hoc* ante *illum.* D (cr. ∾) = *faceret.*

ne esca fieret = βGVADE ℜ — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔅o = *nec esca f.* G = *et illud q.* V ℜ — 𝔊 = *dimitti.* D + *mitti id est dimitti.* ℜ — 𝔈2. = *et crystallina ante omnia.* Gr. = *crystallina ante omnia.* 𝔈𝔊 + *et cryst.* D (m∾) — *autem.* G — *coram.*

3. G = *Et convivio.* P4. Col. — *E.* Cod. Lips. = *homines viperas.* Lips. ci. = *viperis* vel *ad viperas.* ℜ — 𝔊 = *poenis lacerari* contra mstos etiam Pinc. Gr. P3. = *poenis lacionari, alias lanciniri.* E = *viscera hominum.* P3. = *distraherentur.* P4. = *detraherentur.* D (cr. ∾) = *tamen tibi.* GD (cr. ∾) = *placebit.* β = *ut tibi.* G = *aliquam duci et* [hoc n.] *iubeat.*

Cap. XLI.

Si cui tantum = A Brux. 𝔊ro — 𝔅o. Col. = *sic cui tantum.* β GE P3. = *Sic vitandum.* VD P2. ℜ — 𝔏4. = *Sic instandum.* P4.

sit, male tractet: at talem dumtaxat qualem modo retuli, feram, inmanem, sanguinariam, quae iam insanabilis est, nisi maius
2 aliquid extimuit. Pacem demus animo quam dabit praeceptorum salutarium adsidua meditatio actusque rerum boni et intenta mens ad unius honesti cupiditatem. Conscientiae satis fiat. nil in famam laboremus: sequatur uel mala, dum bene merentis.
3 At uolgus animosa miratur et audaces in honore sunt: placidi pro inertibus habentur. Primo forsitan adspectu: sed simul aequalitas uitae fidem fecit non segnitiem illam animi esse, sed pacem, ueneratur illos populus idem colitque. Nihil ergo habet in se utile teter iste et hostilis adfectus: at omnia ex contrario mala, ferrum et ignes. pudore calcato caedibus inquinauit manus, membra liberorum dispersit. Nihil uacuum reliquit a scelere, nou gloriae memor, non infamiae metuens, inemendabilis, cum ex ira in odium obcalluit. XLII. Careamus hoc malo

= *sic vitandum potentiae, alias instandum*. Ex. Fac. et Prim. 𝔑 — 𝔈1. = *ut ira*. 𝔈2. — 𝔊 = *ubi iram*. sG = *ex superiore*. Col. = *aggressi possit*. P4. = *aggredi posset*. Ex. Fac. et Prim. + *aggredi non possit*.

male tractet = βA ex. Fac. et Prim. P3. 4. Col. cod. Lips. Brux. 𝔊ro — 𝔅o. E + *et male tractet*. G = *male tractat*. VD P2. 𝔑 — 𝔈1. = *male tractantem*. 𝔈2. — 𝔏4. = *male tractabilem*.

at talem = VA P3. 4. cod. Lips. Brux. 𝔑u — 𝔅o. βGD (P2.) Col. 𝔑 — 𝔏4. = *ac talem*. E = *Aut talem*. 𝔊ro — 𝔅1. — *at*. G = *retuli immanam* om. *feram*. β = *quē iam*. E = *insaciabilis est*. V + *nisi ubi maius*. Col. = *non maius*. P4. = *nisi immanius*. G P3. = *nisi inanis*. D(s.m.) P3. = *extimuerit*.

2. 𝔏 — 𝔏4. = . *Pacem*. 𝔅o = ... *Pacem*. Putant enim nonnulla excidisse. G(s∾) = *dabat*. A = *praeceptorem*. G = *actusque rerum bonitatem* [*talem* del.]. *Conscientiae* rell. om. 𝔈2. — 𝔊 = *satisfaciat*. AP2. (?) 3. = *sequantur*. Col. = *sequamur*. 𝔑 — 𝔅 = *ut mala*.

dum bene merentis = βGVADE P3. cod. Lips. 𝔑 — 𝔅. sG 𝔊ro — 𝔅o = *dum bene merentes*. D(s.m.) P2. (?) = *dum bene meretis*. P4. = *dum bene meritis*. Col. 𝔈1. 2. = *de bene meritis*. Omnis (?) v. l. Pinc. 𝔈 — 𝔏4. = *dum bene merearis*. Fessl. ci. = *bonam merentes*.

3. D(n.) + *in aspectu*.

simul aequalitas = A ci. Heus. p. 236. mAβGVDE P3. 4. Col. = *simul ac qualitas*. P2. 𝔑 — 𝔅 = *simulat qualitas*. 𝔈1. — 𝔅o + *simul ac aequalitas*.

fidem fecit = βGVADE. 𝔑 — 𝔅o = *fidem facit*. D(m∾) = *non seviciam illam*. β = *pacem venantur*. 𝔑 — 𝔅 + *idem illos populus idem*. 𝔈1. = *veneratur illos populus idemque colit*. 𝔈2. — 𝔅o = *idem illos pop. colitque* contra mstos. G = *utile cetere*.

iste et hostilis = βGVAD 𝔑 — 𝔈1. E 𝔈2. — 𝔅o = *ille et h*. G = *ac omnia*.

ex contrario = AE. G = *ex contraria*. D = *e c contrario*. βV 𝔑 — 𝔅o = *e contrario*.

et ignes = VAmDE. βGD 𝔑 — 𝔅o — *et*. β = *non infantiae metuens*. G = *tamen ex ira*. β = *ex ira modium*. V = *obcaluit*. mA = *Obcalluit. id est. induravit*.

purgemusque mentem et exstirpemus radicitus quae quamuis te-
nuia undecumque haeserint renascentur: et iram non tempere-
mus, sed ex toto remoueamus. Quod enim malae rei tempera-
mentum est? poterimus autem, adnitamur modo. Nec ulla res 2
magis proderit quam cogitatio mortalitatis. sibi quisque atque
alteri dicat: Quid iuuat tamquam in aeternum genitos iras indi-
cere et breuissimam aetatem dissipare? quid iuuat dies quos in
uoluptatem honestam inpendere licet in dolorem alicuius tormen-
tumque transferre? Non capiunt res istae iacturam nec tempus
uacat perdere. Quid ruimus in pugnam? quid certamina nobis 3
arcessimus? quid inbecillitatis obliti ingentia odia suscipimus et
ad frangendum fragiles consurgimus? Iam istas inimicitias quas
inplacabili gerimus animo febris aut aliquod aliud malum corpo-
ris uetabit geri. iam par acerrimum media mors dirimet. Quid
tumultuamur et uitam seditiosi conturbamus? stat supra caput
fatum et pereuntes dies inputat propiusque ac propius accedit.
Istud tempus quod alienae destinas morti fortasse circa tuam est.

Cap. XLII.

GV — *et* ante *exstirpemus*.

radicitus quae quamvis tenuia = A E (E = *tenua* crucis signo addito). β = *radicitus ea vitia .s. quae quamvis tenua*. G + *radicitus. Et vitia .s. quae quamvis tenuia*. V + *radicitus ea vitia .s. quae quamvis tenuia sint*. P2. + *rad. ea vitia .s. quae quamvis tenuia*. P3. + *radic. Ea vitia .s. quae quamvis tenuia*. P4. = *rad. Ea vitia .s. quae quamvis tenella*. Col. = *radicitus. quanquam sint tenua*. D = *radicitus ea vitia scilicet ea* [m *quae*] *quamvis tenua*. 𝔑 — 𝔅o + *rad. ea vitia quae quamvis tenuia*. Grut. deleri voluit vitia.

undecumque haeserint = AE 𝔈1. — 𝔏4. dictum est parum accurate pro *inde, ubicumque h.* βGVD Pinc. v. l. Gr. Scal. 𝔑 — 𝔅 𝔊ro — 𝔅o = *undecunque exierint*. probant Grut. Lips. Lat. Latin. (B. Pr. p. 46.) legit: *Et extirpemus radices, quae quamvis tenues, ubicunque haeserint, renasc.* G = *Quod est malae temp. est*. D(cr. ∾) = *Quid est enim*. P3. = *admiramur modo*. E = *admiremur modo*. P4. = *adiutamur modo*.

2. *sibi quisque atque alteri dicat* = βAE P3. 4. Col. G = *sibi quisque alteri dat*. D P2. 𝔑 — 𝔈1. = *sibi quisque et alteri dicat*. V 𝔈2. — 𝔅o = *sibi quisque ut alteri dicat*. G (cr. ∾) = *iram indicere*. V = *iras inducere*. G = *in dolorem alter tormentumque*. E — *tormentumque*. V = *istae res*. Quaedam exx. Pinc. = *res gestae*. Lips. ci. = *res angustae*. Mss. etiam Gr. ∾.

3. *arcessimus* = AP2. 𝔊ro — 𝔅o. βGVDE 𝔑 — 𝔏4. = *accersimus*. 𝔑 — 𝔅 = *suscepimus*. D (s∾) — *et* ante *ad frang*. V = *et ad frangendos*.

aliquod aliud malum = βGVD. AE = *aliquid aliud malum*. 𝔑 — 𝔅o — *aliquod*. G = *velabat*. E cod. Lips. = *media pars*. Lips. ci. = *media Parca*. V = *conturbamur*.

supra caput = AD(s.m.). βGV DE 𝔑 — 𝔅o = *super caput*. G — *fatum*.

pereuntis = mss. etiam P2. 3. 4. 𝔑 — 𝔈1. 𝔐 — 𝔏𝔷u. 𝔈2. — 𝔊 = *pereunti*. Col. 𝔏4. — 𝔅o = *pereuntes*. G = *pro utriusque ac propius*. V — *que*. G = *pro alienae*.

circa tuam est = βGVADE Pinc. v. l. P2. Col. 𝔑 — 𝔅 𝔊ro — 𝔅o. pro-

XLIII. Quin potius uitam breuem colligis placidamque et tibi et ceteris praestas? quin potius amabilem te, dum uiuis, omnibus, desiderabilem, cum excesseris, reddis? Quid illum nimis ex alto tecum agentem detrahere cupis? quid illum oblatrantem tibi, humilem quidem et contemptum, sed superioribus acidum ac molestum exterrere uiribus tuis temptas? Quid seruo? quid domino? quid regi? quid clienti tuo irasceris? sustine paulum:
2 uenit ecce mors quae nos pares faciat. Uidere solemus inter matutina arenae spectacula tauri et ursi pugnam inter se conligatorum: quos, cum alter alterum uexarit, suus confector exspectat. Idem facimus, aliquem nobiscum adligatum lacessimus, cum uicto uictorique finis et quidem maturus imminet. Quieti potius pacatique quantulumcumque superest exigamus.
3 nulli cadauer nostrum iaceat inuisum. Saepe rixam conclamatum in uicino incendium soluit et interuentus ferae latronem uiatoremque diducit. Conluctari cum minoribus malis non uacat, ubi metus maior adparuit. Quid nobis cum dimicatione et insi-

bat Lips. P3. 4. (ut videbatur) 𝔈1. — 𝔏4. = *citra tuam est.* Gataker (ad Anton. p. 132, 52.) ci. = *haud citra tuam est.*

Cap. XLIII.

β = *Quid potius.* G = *placidaque tibi et ceteris.* V (lit.) = *praesta.* G = *cum accesseris.* V (lit.) = *reddas.*

Quid illum nimis — humilem quidem = V (V = *minus*) AD (D = *illud*) E P3. Col. βG P2. 4. 𝔑 — 𝔅 haec omittunt. 𝔈1. — 𝔅o + *Et quid illum* ∾. V = *humilem qu. atque despectum superioribus.* 𝔑 — 𝔅 = *contentum.* D (m∾) — *sed* ante *superioribus.* P2. 4. = *accidum.* G = *actidum.* G = *exercere viribus* [s *tuis*] *temptas.* P3. = *exercere.* D𝔐 ed. Par. 1613. = *exterere.* GE — *quid regi?* D(s.m.) E = *sustine paululum.* V = *sustine parum.* A = *quae vos.*

2. *Videre solemus* = βVADE Gr. 𝔑 — 𝔊. G = *ludere solemus.* 𝔐 — 𝔅o = *Ridere solemus.* probat Steph. ad Dal. Ep. 22. GD = *vexatur.* D (s.m.) = *vexat.* mD = *vexaverit.* βP4. = *vexarunt.* P3. = *vexarem.* Col. = *vexari voll.*

suus confector = βGVADE Gr. libri Lips. 𝔑 — 𝔊 𝔊ro — 𝔅o. Ex. Fac. et Prim. = *finis conf.* probat Pinc. 𝔐 — 𝔏4. = *sus conf.* probat Steph. l. l. Col. = *expectatur.* 𝔑 — 𝔊 = *spectat.* E = *victori* om. *que.* G = *victorisque.*

et quidem maturus = βVAD P2. 3. Col. probat Lips. GE magna pars Pinc. cod. Lips. 𝔊ro — 𝔅o = *et quidem matutinus.* P4. = *et q. maturus.* 𝔑 — 𝔅 = *equidem maturus.* 𝔈1. — 𝔏4. = *aeque maturus.* V = *placatique.* G (cr.∾) = *patique.* V = *quantumcumque.* D(cr.∾) = *quantulumque.* P3. = *superest existimamus.* Col. = *superest existamus.* G = *iacet.*

3. *conclamatum in vicino* = βG 𝔈2. — 𝔅o. probat Heus. l. l. AmDE = *concl. in vicinio.* de quo vide. V = *conclamantium vicinum inc.* Col. = *clamantium vicinum inc.* P2. 𝔑 — 𝔈1. = *conclamantium in vicinio.* P3. = *conclamantium in vicinio.* Pinc. fidelior lectio. = *conclamatum in vicinia.* G = *viatorem* om. *que.* V = *deducit.* P2. = *ubi unus maior.* Col. — *metus.* Pinc. v. l. = *ubi metus maiorum.* V + *Quid nobis est.*

diis? numquid amplius isti cui irasceris quam mortem optas? etiam te quiescente morietur. perdis operas: facere uis quod futurum est. Nolo, inquis, utique occidere, sed exilio, sed 4
ignominia, sed damno adficere. Magis ignosco ei qui uolnus inimici quam qui pusulam concupiscit: hic enim non tantum mali animi est, sed pusilli. Siue de ultimis suppliciis cogitas siue de leuioribus: quantulum est temporis quo aut ille poena sua torqueatur aut tu malum gaudium ex aliena percipias? Iam 5
istum spiritum exspuimus interim, dum trahimus. Dum inter homines sumus, colamus humanitatem: non timori cuiquam, non periculo simus. detrimenta, iniurias, conuicia, uellicationes contemnamus et magno animo breuia feramus incommoda. Dum respicimus, quod aiunt, uersamusque nos, inmortalitas aderit.

GE = *cum irasceris.* E = *Et te quiescente.* 𝔑 — 𝔅 = *etiam requiescente.*

perdis operas = βGA cf. Bff. III, 22, 1. VDE 𝔑 — 𝔅o = ∾ *operam.*

4. Ex. Fac. et Prim. Col. — *utique.* Rell. etiam Gr. ∾. V — *sed* ante *ignominia.*

pusulam = A 𝔐 — 𝔅1. A (s.m.) mD = *punsulam.* cf. Wagneri Orthogr. Verg. p. 457 sq. β = *pinsulam.* G = *p̄insulam.* Cod. Lips. = *pinsulam.* V Gr. 𝔑 — 𝔅 𝔑u — 𝔅o = *insulam.* idem legit Lat. Latin. l. l. et putat respici ad C. Caligulam, qui *Relegatis sororibus non solum insulas habere se, sed etiam gladios minabatur.* Suet. Cal. 29. 𝔈1. — 𝔊 = *punctiunculam.*

5. *Iam istum spiritum* = βVADE P2. 3. Col. G = *Iam illum* om. *spiritum.* 𝔑 — 𝔅o = *Iam ipsum spiritum.* P4. = *cum istum semper expuimus.* mD = *expuemus.* G(s∾) = *collaudemus humanitatem.* Quidam codd. Pinc. = *vellicationes, contemptus.* Rell. etiam Gr. ∾. G — *quod aiunt.*

inmortalitas aderit = βGVAD P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔊. E = *immortalitas adherit.* P4. = *immort. adheret.* Pinc. ci. 𝔐 — 𝔅o = *iam mortalitas aderit.*